BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
30 F
42

E I 26

DE RECTE FORMANDO STVDIO THEOLOGICO LIBRI QVATVOR.

AC

DE FORMANDIS SACRIS CONCIONIBVS LIBRI TRES, OMNES COLLECTI

& reſtituti per Fratrem Laurentium à Villauincentio Xerezanum: Doctorem Theologum: Auguſtanum Eremitam.

Nunc denuò diligentiſſimè correcti & emendati.

Cum Indice rerum & verborum locupletiſſimo.

COLONIAE AGRIPPINAE,
Apud hæredes Arnoldi Birckmanni.
Anno M. D. LXXV.
Cum Gratia & Priuilegio Cæſar. Maieſtatis.

Capuccinorum Romæ.

INDEX RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM, QVAE IN HISCE LIbris continentur, ſumma cum diligentia & accurata induſtria congeſtus.

A.

ABDA Epiſcopus. 444
Abraham. 182 (tiat. 90
Accentus mutatus, ſententiam interdum va-
Actiones Patrum quomodo excutiendę. 219
Admonitio in S. literis quid ſit. 256
Aenigma. 114
Aetiologia. 270 (bet ſecundum. 413
Affectibus mouendis, D. Chryſoſtomus neminem ha-
Alexander Magnus in quanto honore Homeri ſcripta
Allegoria. 110. 113 (habuerit. 253
Allegoria quid. 267. 270. 276
Allegoria non leuiter & temerariè adhibenda. 276. 283
Allegoriam vbi adhibere conueniat. 280
Per allegoriā interpretādi ratio, trib. de cauſis oritur. 280
Allegoria diligenter à typo diſtinguenda. 277
Allegoria & typus quid differant. 278
Allegorijs Anabaptiſtæ multum mali fecerunt. 288
Allegorijs quando & quibus de cauſis vtendum. ibid.
Allegoricè an Scriptura rectè interpretata ſit, vndè cognoſcendum. 289
Allegoriam elicere non eſt cuiuſuis. 223
Allegoriæ vtilitas. 282. 286. 289
Allegoricæ interpretationes quomodo formandæ. 283
Allegorica interpretandi ratio quomodo examinanda.
Allegoria quomodo adhibenda. ibid. (284
Alleg. interpretandi ratio quenā potiſſimū imitāda. 286
Allegorijs texendis D. Auguſt. fœlix fuit. ibid.
Ambroſij error. 558
D. Ambr. & Nectarius nondū baptizati, ad Eccleſiaſticā functionē vocati ſunt. 530.

Anagogia quid. 267. 275
Anagogica interpretandi ratio à quibus orta. 268
Anagogia eadem cum tropologia. 273
Analogia. 269. 270.
Annorū ſupputatio in hiſtorijs neutiq̃ negligenda. 222
Annorum mundi calculus ſiue ſupputatio. 223
Annos ſupputandi ratio per olympiadas. 228
in Annorum numeri diſcrepantia quid faciendū. 439
Annos Romani vt plurimū per cōſulatus numerāt. 229
in Annorum decurſu quid de Eccleſia notandum. ibid.
Antecedentia & cōſequentia quomodo expēdenda. 122
D. Anthonius quomodo in nouū hominē mutatus. 19
Antropomorphitarū de humanis mēbris Deo attributis, error. 153. vndè ortus. 281
Apocryphi libri qui. 53
Apoſtoli ſæpè 70. interpretum verſionem vſurpant. 246
Ariminenſe concilium quare à Conſtantio Arriano congregatum. 467
Ariſtoteles quando primùm ſtudioſorum manibus obtruſus. 587
Ariſtotelica non ſunt permiſcenda Theologicis. 395
Arithmetica quæ Theologo neceſſaria. 30
Artemonitæ hæretici. 31
Artes liberales dona Spiritus ſancti. 303
Aſinarij quomodo olim per contemptum vocati. 437
Aſtyſmus. 109
Aſtronomia 31
Athanaſij pueritia. 13
Athanaſius 36
Auaritiæ imago ſiue deſcriptio. 408
Auguſtini pueritia. 13
D. Auguſt. quomodo in alium hominem mutatus. 19
Auguſtini error. 559
D. Auguſt. ſenio confectus diſcere adhuc cupiebat. 316
D. Auguſtini ſedulitas. ibid.
Authoris huius operis inſtitutum. 4
Authorum tempus quo ſcripſerunt & vixerunt diligenter inquirendum. 439

B.

BAptiſmus per luſum collat⁹ an ſit efficax & verus. 454
Bartholomęi Grauij Bibliorum verſio vtiliſſima & emendatiſſima. 56
Baſilius Magnus. 36
Baſilij Magni pueritia. 13
Benè agere, ciuiliter & Philoſophicè, & benè agere Chriſtianè, quomodo differant. 34
Biblia cur teſtamentum vocentur. 58
Biblia, quibus per totam vitam Theologiæ candidatus vtatur, quo iudicio eligenda. 55
Bibliorum tam variæ verſiones quam pernitioſæ. 56
Bibliorum exemplar emendatiſſimum habendum. 53. de bibliorum varijs verſionib. ibid. A bibliorũ lectione Theologię cãdidatus initium ſumere debet. 52. bibliorũ cùm tam varia ſunt exemplaria, quodnam Theologię candidatus imitari debeat. 56
Ex Biblijs ſelecta quædam capita Theologiæ candidatus ſæpè repetere debet. 18
Bibliotheca Ptolomæi. 2
De Bonis quid referatur vt benè, quid verò vt malè dictũ vel factum notandum. 181

C.

CAeremoniæ. 54
Canditatus comes in concilio Epheſino. 475
Canones Euſebij. 135. 243. Canon. Sacros nullus Clericus ignorare debet. 455
Canonici libri qui. 60. cur ſic dicti. 61
Canonicorum librorum partitio. 62
Canonum rubricis non ſemper fidendum. 523
Cantãdi in Eccleſia ritus à quo primum inſtitutus. 447.
Cantica canticorum à iunioribus legi vetita. 240
Caſſius Romanus. 11
Catholicam doctrinam vndè Porphyrius & Iulianus in contemptum adduxerint. 287
Catholicæ religionis totius ſummaria ſententia. 344
Cato ſenex Grę̨cam linguam didicit. 49
Cauſæ circunſtantia. 129
Cauſarum quomodo ratio habenda. 131

Cauſæ quomodo in factis examinandæ. 131. quomodo in dictis expendendæ. 132. obſtruſiores quomodo inquirendæ. 133
ad Charitatis normam omnis ſcientia collimanda. 16
Chriſti pueritia. 13
de Chriſti natura diuina quid dicatur, quid item de humana, & quid de vtraq; ſimul dicatur quomodo conſiderandum. 158. 159.
in Chriſto qui hæretici plures perſonas induxerint. 160
de Chriſto diligentiſſimè in S. ſcriptura diſquirendũ. 154
de Chriſto duplices in Scriptura notandi loci. 155
Chriſto varia nomina in Scriptura attributa, quomodo notanda. 156
de Chriſto quædam dicta ſunt, quæ tamen ad totum Eccleſiæ corpus referenda ſunt. 204
Chriſti miracula diligenter ab eiuſdem doctrina diſtinguenda. 246. etiam ſpiritualiter intelligenda. ibid.
Chriſti varia nomina. 154
Chriſti verba an aliquid ad vitæ inſtitutionem adferãt, quomodo examinandum. 262
Chriſti crucifixi titulus, cur trib. linguis conſcriptus. 42
Chriſtiani olim per contemptum aſinarij vocati. 437
S. Chriſtophori imago explicata. 407
Chryſoſtomi ſcripta intelligere volẽs, quas hiſtorias perlegere debeat. 451
D. Chryſoſtomus locis communibus tractandis fœliciſſimus fuit. 388. mouendis affectibus neminem habet ſecundum. 413
Cicero, ſtylo exercendo præcipuè imitandus. 419
Circumſtantia cauſæ. 129. modi. 127. inſtrumenti. 130. loci. ibid. temporis quomodo conſideranda. 126
Circumſtantiæ in genere, quomodo conſiderandæ. 124. perſonarum quomodo conſiderandæ. ibid.
Clarorum virorum conſilia, & facta, quomodo conſiderãda. 444
Cœlibatus inſtitutio à quo. 448
Communes loci, vide, Loci communes ſub litera L.
de Concilijs iudicare ſolius eſt Epiſcopi, nullius verò Imperatoris vel laici. 478
Conci-

Concilia ab initio religionis Chriſtianæ ſemper habita
Concilium quid. 455 (454
Conciliorū & canonū cognitio maximè neceſſaria. ibi.
Concilia quare fugiant hæretici.493.poſteriora cur prio rum decreta nonnunquam retractent.494. ob quas cauſas indicta. 512 (ibid.
in Concilijs perſonæ præſentes quomodo expendendæ.
Concilijs ob quam cauſam interdum Imperat.interfue- rint. 477 (ritate.570
Concilium nullum ratum eſt, ſine ſummi Pon. autho-
Concilia Prouincialia ſine Rom.Pon.cōfirmatione nul lius ſunt roboris.471.ab Imper.ſine Papæ authorita- te congregata nunquam ſunt recepta. ibi.
ad Concilia quare Imperat.& Principes vocentur. 472
Conciliorum authoritati nemo reſiſtet, & de eorum ve- ritate nemo dubitabit 456
Concilia legitimè vocata errare non poſſunt. ibid. qua- tuor generalia, tanquam quatuor Euangeliſtarū ſcri- pta veneranda.457.errare poſſe quo argumento do- ceant hæretici, & eiuſdē argumenti dilutio.459.463.
Concilijs ſi priuatus quiſquam ſe opponat quid facien- dum. 461 (Oecumenicis.500
de Concilijs prouincialibus aliter ſtatuendum atque de
Concilium oecumenicum non poteſt errare. ibid.
Concilia ad ſtatuendum inualida eſſe cum dicat Gratia nus, quomodo intelligendum.ibi.prouincialia quā- do cum oecumenicis eandem vim obtineant.501.pro uincilia errare poſſunt. ibid.
Concilijs licet aliquoties Imper.interfuerint, nūquam tamen ijs ſubſcribendi data eſt autoritas.473.475. 477
Concilia non poſſunt conuocari ab Imper. 469
Concionator in lingua patria excellere debet. 429
Concordantiæ bibliorum marginales. 243
Concordantiarum bibliorum magna vtilitas 135
Conſolatio quid in S.literis ſignificet. 256
Conſtātini obſeruātia erga epiſc. Nicææ cōgregatos. 473
Conſuetudo S.ſcripturæ quid ſit. 144
Conſuetudo Scripturarum in quot & quibus rebus con ſiſtat

ſiſtat. ibid. Scripturæ quomodo diſtinguenda. 83
Conſuetudinis ignorantia quomodo dubitationem pariat. 141
Contrarij Scripturæ loci quomodo reconciliandi, 136.
Conuerſandum cum bonis, 17
Correctio quid in S. Literis ſignificet. 258
D. Cyprianus quanti Tertulliani ſcripta fecerit. 291
Cyprianum quomodo D. Auguſt. ab hæreſeos nota vindicet. 560
Cypriani error. 558
Cyrus. 11

D.

DAuid, 181
Declamationibus qualis materia deligenda ſit. 399. 400. & ſeq. quomodo præſens tempus materiam ſuppeditet. 414
Declamationum exercitatio, quàm ſit Theologiæ tyroni neceſſaria. 399
Decorum in authorũ ſcriptis quomodo obſeruandũ. 572
de Deo quid ſimpliciter, & quid de ſingulis in Deitate perſonis dicatur. 153
Deo quare ſcriptura humana mẽbra attribuat. 149. mẽbra attributa quid ſignificent, 150
De⁹ quomodo dicatur miſericordia, vel pœnitẽtia duci. (152
de Deo Antropomorphitarũ error. 153.
Deo attributæ alæ quid ſignificent. ibid.
Dei diuerſa nomina nullam in Deo faciunt diuerſitatẽ, neq; ſubſtantiam eius exprimunt. 148. nomina quomodo diſtinguenda. 149. licet diſtinctæ ſint perſonæ tamen indiuiſa ſunt S. Trinitatis opera. 155. varia nomina in S. ſcriptura notanda, 146. præcipua nomina in S. ſcriptura inueniuntur decem. ibid. diuerſa nomina non faciunt diuerſos Deos. 147. nomen quomodo interdum alijs accommodetur. ibid.
Deus Hebræa lingua locutus eſt. 43
Deprecatio quid. 93
de Diabolo quomodo S. ſcriptura loquatur, 163
Diaboli variæ appellationes. 163
Dialectica docendi methodus. 313

Dialecticum artificium quomodo eruendum. 121
Difficultas tanta non erit, quę nos moueat, vt librum ſacrum è manibus abijciamus. 80
Diſcipulus quomodo erga doctorem ſiue magiſtrum effectus eſſe debeat. 70.71
Diſputationes domeſticæ & Scholaſticæ perutiles. 38
in Diſputationibus quis Theſium ordo ſeruandus. 395
Diſputationum quæ forma obſeruanda. 396
in Diſputationibus quid vitandum. ibid.
Diſputationes olim in Eccleſijs publicè habitæ ſunt. 393
Diſputandum de cuiuſmodi materijs ſit. ibid.
Diſputandi auidi vndè & quomodo materiam nanciſci poſſint. 394
Diſputationes quibus virtutibus ornentur. 397
Diſtinctio tranſpoſita quomodo dubitationē pariat. 89
Diuinatoria prohibita. 32
Dę doctorum moribus vel diſciplina, quæ dicantur, notanda. 442
Doctorem publicū vnaquæq; Eccl. metropolitana alet. (435
Docendi duplex ratio. 296
Doctores ſępè eundem locum communem diuerſimodè tractant. 312
Doctoris præcipua virtus in quo conſiſtat. 308
Doctrina dubia ad Roman. Eccl. amuſſim examinanda. 6. Patrum quomodo examinanda. 218. Patrum ab eorundem actionibus diſtinguenda. ibi. in S. literis qđ ſignificet. 257
Donatiſtarum in Scriptura torquēda, ridiculū factū. 121
Dubitatio quomodo ex rerum ignoratione oriatur. 119. quomodo oriatur ex vno nomine proprio plurib. attributo. 100. quomodo ex pluribus nominibus oriatur. 101. quomodo ex pluribus vocibus oriatur. 104. quomodo ex figurata locutione oriatur. 108. quomodo oriatur ex re aliqua commutatis verbis enunciata. 111. quomodo ex integra ſententia oriatur. 112. quo modo oriatur ex ignorantia veteris cōſuetudinis, hiſtoriæ, aut naturæ. 141.

E.

Eccleſiæ Orientalis & Occidentalis diſſenſio, 441
de Eccleſia dicta quomodo examinanda & conſiderāda. 440.441
Eccleſia præſens, eiuſdem planè eſt authoritatis, cum ea, quæ fuit tempore Apoſtolorum. 502
Eccleſia ſine aliquo incommodo nonnulla mutat interdum quæ ab ipſis Apoſtolis, & inſtituta, & diu obſeruata ſunt. 498
Eccleſia Catholica ſola ipſiſſimam veritatem fouet. 462
Eccleſiæ præteriti temporis quis ſtatus fuerit, ex quibus conſiderandum. 449
Eccleſiæ præſentis ſtatui omnia ſcripturæ accommodanda. 264
de Eccleſia quid in annorū mundi decurſu notandū. 229
Eccleſ. quomodo accreuerit & decreuerit. ibid.
Eccleſiam ſuam Deus quantumuis tenuem, miris ſemper modis eſt tutatus. 230
Eccleſiæ multiplices appellationes. 164
Eccleſia quale ſit corpus. 166. habet bonos & malos. ibid.
de Eccleſia, alia dicuntur in genere, alia, vt de membris eius. 166.167
Eccleſiæ vnde omnia mala naſcantur. 3
ad Eccleſiæ Roman. amuſſim omnis doctrina dubia examinanda. 6
Eccleſiæ Rom. ſubijci, liberum ſeruat ab omni hæreſi. 7
Eccleſiæ reformatio quid potiſſimum requirat. 1
Eccleſia iudicium habet diſcernendi inter Canonicos & apocryphos libros. 64
ad Eccleſiæ totum corpus quædam referenda ſunt, quæ tamen de ſolo Chriſto videbantur dicta. 204
Eccleſiaſtis argumentum. 239
Eloquium. 93
Enallage. 100
Epiphanij error. 558
Epiſcopi nominis duplex conſideratio. 482
Epiſcopus quatenus ſit priuata Eccleſiæ perſona, vel nō. 482.483
Epiſcopi vniuerſi in vnum locum collecti, quare repræſentent

ſentent Eccleſiam. 488
Epiſtolæ Paulinæ. 247. & ſeq.
Epiſtola Pauli ad Romanos quot habeat partes. 300. ad Galatas quot habeat partes. ibid. ad Hebræos quot habeat partes. ibid.
Epiſtolæ ad D. Aug. ſcriptæ Theologiæ candidato perlegendæ. 423.
Epiſtolarum conſcribendarum labor neutiquam puerilis eſt. 419
in Epitomen aliorum ſcripta contrahere, vtiliſſimum. 422
Euangelium S. Matthæi à quo in Græcam linguam conuerſum. 40. ex India allatum Alexandriam. 49
Euangelij & legis diſcrimen. 169
Euſebij canones. 135
Euſebij canonum vtilitas. 243
Euangeliſtarum libri quid contineant. 241. magnam requirunt ſolertiam. 241
Euangeliſtę diuerſi, quid de eadem re dicant, conſiderandum. 242. licet non concordent in omnibus, non tamen ſibi ſunt contrarij. 243
Euangeliſtarum mos eſt, Prophetas & vaticinia de Chriſto in medium adducere. 244
Euangeliſtæ quando ex veteri teſtamento teſtimonia adducunt, quomodo conſiderandi. ibid.
Euchitarum error vndè ortus. 281
Exercitia domeſtica duo requirunt. 417
Exercitij domeſtici variæ formæ. ibid. & ſeq.
Exercitiorum publicorum duo genera. 391
Exercitia extemporalia, vbi & quomodo inſtituēda. 426
in Exercitijs linguarum quomodo Theologiæ candidatus progredi debeat. 428

F.

FIgurata locutio quomodo obſcuritatem pariat. 108. 113
Figurata ſit locutio, necne, quomodo diſcernendum. 115
Figuratæ locutiones quomodo appoſitè explicandæ. 117
Figurato in ſermone quid primum faciendum. 118
Genus

G.

GEnus interdum pro ſpecie ponitur. 205
Geographia. 30
Geometria. ibid.
S. Georgij imago explicata. 407
Græci q̃ de reb. diuinis dixere ab Hebræis mutuati ſunt.
Græcam linguam Cato ſenex iam didicit. 49 (43
Græcam linguam quando adoleſcens commodius perdiſcet. 50
Gratiæ Deo poſt lectionem agendæ. 81
Gratiani decreta. 517
Gratiani operis partitio. 525

H.

HAgiographa ſcripta quæ. 62
Hebraica veritas, verſioni ſeptuaginta interpretum anteponenda. 245
Hebrææ literæ in ſchola S. Marci doctæ. 49
Hebraicę linguæ commendatio. 40. 42
Hebræa lingua omnium aliarum mater eſt. 44
Hebrææ linguæ neceſſitas. 45
Hebrææ linguæ facilitas. 48
Hebræam linguam D. Hieronymus ſenio confectus didicit. 49
Hebraicè conſcriptum eſt Euangelium S. Matthæi. 40
Hebræam linguam quādo adoleſcens commodius perdiſcet. 50 (ſancta dicatur. ib.
Hebræa lingua Deus locutus eſt. 43. Hebræa lingua cur ab Hebræis, Græci multa de diuinis negotijs mutuati ſunt. ibid.
Hebraicè & Græcè, libri S. ſcripturæ conſcripti ſunt. 40
Hebræam linguam qui Scriptores antiquitus excoluerint. 49
Hæreſis origo. 56
Hæretici quare reijciant concilia. 493
Hæretici ſi templum ſibi concedi poſtulent, quid faciendum. 453. quomodo ſcripturā torqueant. 121. quomodo olim multos libros infecerint, & falſos pro veris ſuppoſuerint. 561. 63. 437. peſſimè faciunt, qui ſolius Spiri-

Spiritus ductu & instinctu ſcripturas intelligere volunt. 25
Hæreticis exorientibus ſemper etiam Deus aliquos ſuſcitauit, qui ijſdem reſiſterent. 582
Hæreticos puniendos docet. D. Auguſtinus. 575
Hilarij error. 558
Homeri ſcripta in quanto honore ab Alexandro Magno habita. 253
Hiſtoriæ ignorantia quomodo dubitationem pariat. 141.142
Hiſtoria generalis primum deguſtanda. 39
Hiſtoriæ ſacræ aliter legendæ, atque prophanæ. 216
Hiſtorici quinam legendi. 417.437
ſine Hiſtoria multa egregia ſcripta intelligi nō poſſunt 578
Hiſtoriæ narrationis modus attendendus. 217
Hiſtoriæ factorum circumſtantiæ conſiderandæ. ibi.
Hiſtoria aliqua, an typum vel allegoriam contineat, videndum. 221
Hiſtoriarum omnis lectio quomodo ad quatuor præcipua capita referenda. 450
Hiſtoriæ ad quem ſcopum, ſiue finem legendæ. 232
Hiſtoriæ multę conſictæ, multę etiam ſunt falſis nominibus editæ. 457
Hiſtorica ſcripta quomodo accipienda. 438
Hiſtoriarum vtilitas. 450. & ſequent.
Hiſtoriographi quomodo ſuas res tractent. 145
Horæ canonicæ. 448
Humilibus aperit Deus Scripturam. 292
Hyeronimi pueritia. 13
Hyeronimi error. 558
D. Hyeronimus ſenili ætate Hebræam linguam didicit 49
Hymnorum libros Hilarius edidit. 543
Hyperbole. 108

I.

IAcob 182
Ieiunij quadrageſimalis prima inſtitutio à quo. 447

Jgnorare

Ignorare quædam valdè eſt vtile. 291
Iketæ quales fuerint. 268
Imitari in omnibus, neque Chriſtum, neq; Sanctos licet 447.
Imperatores non poſſunt conuocare concilia. 469.
Imperatores ob quam cauſam interdum concilijs interfuerint. 477
Imperatores quare ad concilia vocentur. 472
Imperat. de ſacerdote nunquam iudicauit. 479
Inſtitutio quid in S. literis ſignificet. 258
Inſtrumenti circumſtantia. 130
Interpretatio S. ſcripturarum quadruplex. 267
Interpellatio quid. 93
Interpretandi Scripturas ratio quadruplex ex D. Auguſtino. 269
Interpretandi S. ſcripturam ratio triplex ex D. Hyeronimo. ibi.
Iobi liber quid peculiariter & præcipuè contineat. 240.
Iobi libri in tres partes diſtributio. 240
Iobi libri præcipui & ſummarij loci. ibid.
Iobi libri commendatio. 239
Iudicium. 93
Iudicia aliorum ſpernere, quàm ſit turpe & malum. 397
Iulianus vndè doctrinam Catholicam in contemptum adduxerit. 207
Iuriſperiti interdum turpiſſimè hallucinętur, neceſſum eſt. 521
Ius canonicum. 515. & ſeq.
Iuſtitia. 93
Iuuentutis natura & indoles examinanda. 8

L.

Laconiſmus. 199
Lectiones continuè audiendæ. 75
Lectio audita ſæpè repetenda. 515
Legis præceptorum partitio. 170
Legis & Euangelij diſcrimen. 169
Lex. 93.

Liber

Liber totus ſi deprauatus ſit, quid tum faciendum. 86
Libri multi quomodo olim corrupti. 561
in Linguis quomodo tyro Theologię ſe exercere debeat 428.
Linguarum vtilitas. 41
Linguæ principales publicè docendæ. 50
Lingua patria quomodo & ex quibus exercenda. 429
Literalis Sacrarum Scripturarum interpretatio. 267. 271
Loca vbi Scriptores vixerunt, quomodo expendenda. 581
Loci circumſtantia. 150
Loci communes Theologici præcipui ſæpè perlegendi. 318
Loci communes Theologici quid, & qui dicantur. 319
in Locis communibus Theologiæ candidatus verſatus ſit neceſſum eſt. ibid.
ad Locorum communium tractationem, quæ cauſæ S. Patres impulerint. 320
Locos communes quando & quis primum tractarit. 320 & ſeq.
ex Locis communibus quomodo themata compoſita tractanda. 387
Loci communes quomodo diſcutiendi. 310
Locorum communium vnus aliquis ſcriptor eligendus & ſemper terendus. 325
Loci communes cum conſodalibus ſtatis horis repetendi. 325
Loci communes ad quam amuſſim examinandi. 327
Loci communes quomodo pro diuerſitate temporum, diuerſimodè tractati, videndum. 328
Locorum communium collectionis fructus. 335
Locos communes varia colligendi ratio. 336.
Locos communes colligendi ratio ex D. Auguſt. 338
Locos comm. colligendi ratio ex Ioan. Damaſceno. 339. Petro Lombardo. 341. ex authoris ſententia. 343
Locorum communium generalioribus capitibus, quomodo

modo anguſtiores loci adiungendi. 352
Locis communibus colligendis, quomodo libri chartacei præparandi. 380
Locis communibus collectis quomodo vtendum. 385
Locos communes quiſque peculiares conſcribere debet, 331. Ob quas cauſas hoc faciendum. ibid.
Locis communibus tractandis D. Chryſoſtomus feliciſſimus fuit. 388
in Locis obſcuris quid agendum. 135

M.

MAgiſtri eruditio & doctrina quomodo colligēda. 72
Magiſtri qui fugiendi. ibid.
Martianus Imperator. 479
Martinus de Aiala. 322
Mathematicæ ſcientiæ quæ, & quatenus Theologo neceſſariæ. 30
Matthæus Euangeliſta ferè ſemper Hebraicam verſionem imitatur. 246
S. Matthæi Euangelium Hebraicè conſcriptum eſt. 40
S. Matthęi Euangelium ex India allatum Alexandriam 49.
S. Marci ex Schola quinam viri docti prodierint. 2
D. Marcus Scholas Theologicas primum inſtituit. 1
Matrimoniales cauſæ Theologo perſpectiſſimæ eſſe debent. 526
Mechanicæ artes Theologo non neceſſariæ. 39
Medicinam cum Theologia multi pij viri coniunxerūt. 33
Membra humana quare Scriptura Deo attribuat. 149
Metaphyſice Ariſtotelis. 35
Metaphraſis quid, & quomodo aliorū ſcripta metaphraſi dilucidanda. 421.422
Methodus ſcriptoris diligenter exploranda. 296
Metropolitana quæque Eccleſia Doctorem alet, qui ſacerdotes & clericos in ſacra pagina doceat. 435
Miracula Chriſti diligenter ab eiuſdem doctrina diſtinguenda. 246
Miracula Chriſti etiam ſpiritualiter intelligenda. ibid.

Miſericordia vbi & quando mouenda. 413
Modi circumſtantia in quo conſiſtat. 127
Monaſtici ordines quomodo exorti. 517
Moſaici libri ante omnia diligentiſſimè perlegendi. 216
Muſica. 31
Muſicus cantus templorum, Patres magni fecerunt, & à quibus inſtitutus. ibid.

N.

NAturæ alicuius rei ignorantia, quomodo dubitationem pariat. 141. 142
Neceſſitatis quanta vis. 530.
D. Nectarius. ibid.
Nomina Dei. 146 & ſequent.
Nomina Chriſto in S. ſcriptura attributa. 156
Nomen proprium pluribus attributum, quomodo dubitationem pariat. 100
Nomina propria aliter interdum apud Hebręos ſcribuntur, quàm apud Latinos. 87
Nouum Teſtamentum. 42
Nouum Teſtamentum quid contineat. 59
Numerum minorem Hebręi pręponunt maiori, Latini verò contra faciunt. 187
Numerus finitus ſæpè pro infinito poſitus. ibi.
Numerus in ſe multiplicatus nonnunquàm pro infinito ponitur. ibid.
Numerus infinitus ſæpè pro finito ponitur. ibid.
per Numeros nonnunquam grandia myſteria ſignificātur. 191
in Numeris non leuiter myſteria eruenda ſunt. 192
Numerando hominum multitudinem ſolet S. ſcriptura mulieres & pueros præterire. 188
Numerādo pluribus rebus vel perſonis ſolet S. ſcriptura præcipuas recenſere. 189

Obſcuritas S.Scripturæ vndè naſcatur. 82
Obſecratio quid. 93
Oeconomice. 35
per Olympiadas annos ſupputandi ratio. 228
per Olympiadas numerare,quis primum incœperit.ibidem.
Operis præſentis ſummaria diſtributio. 5
Optice. 30
Orandus diligenter eſt Deus. 17
ad Orandum quæ nos impellere debeant. ibid.
Oratores quomodo ſuas res tractent. 145.
Orientalis & Occidentalis Eccleſiæ diſſenſio. 441
Origenis error. 558
Origenis pueritia. 13

P.

PAleæ inſcriptio quid ſibi velit in canonibus. 524
Papa quatenus caput Eccleſiæ, non poteſt errare. 462
Paphnutij factum in concilio Niceno. 466
Parabola. 114
in Parabolis & ſimilitudinibus non eſt neceſſum res cōparatas per omnia conuenire. 183
Paraphraſis quid,& quomodo aliorum ſcripta paraphraſi elucidanda. 421
Parœmia. 114
Paſchæ obſeruantię Eccleſiarum diſſenſio. 441
Patientiæ imago ſiue deſcriptio. 408
in SS. Patrum lectione quomodo progrediendum. 549.
SS.Patrum ſcripta quanta veneratione digna ſint. 551
Patres cum errare poſſint,ad quam regulam illorū ſcripta examinanda ſint. 554
SS. Patres non propterea reijciendi,quia errarunt.
Patrum ſtatutis vt Sacris literis credendum. 489
Patrum quorundam errores in quos lapſi. 557

Patrum

Patrum Sanctorum peccata quomodo expendenda. 220.
Patrum doctrina ab eorundem actionibus diſtinguenda. 218
Patrum doctrina quomodo examinanda. ibi.
Patrum actiones quomodo excutiendæ. 219
Patrum Sanctorum acta quędam per ſe vituperanda, tamen ob certas circumſtantias excuſabilia ſunt. 220
Patrum facta quatenus pro licitis accipienda. 221
Patrum Scripta & hiſtoriæ, alterna egent opera. 450
in Paulinas epiſtolas tyro primum breues commentarios perlegere debet. 247
D. Pauli epiſtolam ad Romanos, omnes ſibi cognitiſſimam habere debent. ibid.
à Paulinis epiſtolis facilioribus exordium ſumēdum eſt. ibid.
Paulinæ epiſtolæ quo ordine legendæ. 248
Paulinæ epiſtolæ è vinculis miſſæ aliquid amplioris gratiæ continent. 249
in Paulinis epiſtolis quæ in generè conſideranda. ibidem.
D. Paulus epiſtolas ſuas in duas partes principales ſecare ſolet. 252
Pauli oratio in ſuis epiſtolis interdum ſupra epiſtolarem mediocritatem altius aſſurgit. 253
D. Pauli pueritia. 14
de Paulo meritò dicendum, quod olim de Pericle dictū eſt. 253
Peccata Sanctorum Patrum quomodo expendenda. 220.
Peccata faciunt, vt Spiritus Sanctus quibuſdam ad tempus auferatur, & poſtea ijſdem detur. 464
Pericles fulminare dicebatur. 253
Periphraſis. 109
Perſeuerantia in omni ſtudio opus eſt. 19
Perſonarum in vna eademque ſententia ſæpè fiunt mutationes. 205

Perſonarum circumſtantiæ quomodo expendendæ. 124.
Petrus. 181
Petrus Lombardus locos communes feliciter conſcripſit 322
Petrum Lombardum qui ſuis ſcriptis illuſtrarint. ibidem.
Philoſophica non ſunt permiſcenda Theologicis. 395
Philoſophia à Theologicis diligenter diſcernenda. 587
Philoſophia quatenus ad Theologiam neceſſaria. 26
Philoſophia pediſſequa eſt Theologiæ. ibid.
Philoſophi quomodo ſuas res tractent. 145
quos Philoſophos Theologus diligenter euoluere debeat. 38
Philoſophica quare interdum Theologicis aſpergũtur. 588
Philoſophica Theologicis aſpergere, quare non præſtet. 590.
Phyſice quæ Theologo ſit neceſſaria. 32
Pilatus. 181
Plato multa ab Hebræis & Prophetis mutuatus eſt. 43
Plinij laudanda diligentia. 335
Poetæ gentilium Theologi fuêre. 277
Poetarum variorum enumeratio. 27
Poetarum profanorum figmenta per allegoriam, ad religionem non accommodanda. 28
Poetę ex S. literis morem ſumpſerunt dijs ſuis humanas actiones attribuendi. 153
Poetę quomodo ſuas res tractent. 145
in Poeſi multi Sancti Patres præclari fuerunt. 27
Politice. 35
Polymna dictio dubitationem faciens, quomodo corrigenda. 93
Polyticæ res ab Eccleſiaſticis diligenter diſtinguendæ. 440.
Porphyrius vndè doctrinam Catholicam in contemptũ adduxerit. 287

Præce-

Præceptum. 93
Præceptorum legis partitio. 170
Præceptorum quædam ad omnes, quædam ad certũ hominum genus pertinent. 171
Præceptorum quædam cum circumſtantijs, quædam ſine circumſtantijs lata. 172
Præceptorum decalogi partitio. ibid.
Prędictionum aliæ interpretationem adiunctam habẽt, aliæ minimè. 214
Prælato ſi inſidiæ ſtruantur quid faciendum. 453
Prælectionibus audiendis quomodo tyro Theologiæ ſe gerere debeat. 70
Praxim Eccleſiæ ſi animarum curator ignoret, quàm ſit incommodum. 434
Praxeis Eccleſiæ Theologus diligenter perlegere debet. 431.432
Profeſſorem Theologiæ publicum quæq; Eccleſia Metropolitana alet. 435
Promiſſionum diuinarum varia diſtinctio. 174. 175
Prophetæ, legis ſunt interpretes. 216
Prophetarum conciones quomodo ad noſtra tempora, deindè quomodo ad vitæ inſtitutionem referendæ. ibid.
Prophetarum libri quo ordine ſint legendi. 210
Prophetæ legendi intentio diligenter expendenda. ibidem.
Propheticorum librorum inſcriptiones diligenter excutiendæ. ibi.
Prophetarum conciones non integrè extant. 211
Prophetarum cõciones non eo ordine digeſtę ſunt, quo habitæ fuerunt. ibid.
Prophetæ ſubitò ab vno propoſito ad aliud tranſiliunt. 212
in Prophetarum concionibus partes ſingulę rectè diſtinguendę. ibid.
Prophetas quomodo priſci partiti ſint in decem ſpeculatores. 213

Prophetæ quædam futura apertis verbis, quædam viſis, quædam actionibus denunciant. 213
Prophetæ quodnam vitæ inſtitutum ſit conſiderādum, quæque Prophetarum apud Hebræos functio fuerit. 207
Prophetæ vnde videntes dicti. 208
Prophetæ res futuras vt præſentes ſæpe enarrant. 214
Prophetæ quæ futura ſunt, forma optādi enunciant. 215
Prophetæ interdum illarum nationum lingua, contra quos concionantur abutuntur. ibid.
Prophetarum ſermones ad legem ſiue Moyſen quomodo referendæ. 215
Propoſitio illa non eſt ſemper vniuerſalis, cui nota vniuerſalis adhæret. 199
Propoſitio ſæpe eſt vniuerſalis, quæ tamen notam vniuerſalem non habet adiunctam. 200
Propoſitiones quædam indefinitæ videntur, quæ tamē vniuerſales ſunt. 200
Propoſitiones quædam indefinite ponuntur, quæ non poſſunt vniuerſaliter vel particulariter exponi. 201
Propria nomina aliter interdum ſcribuntur apud Hebræos, quàm apud Latinos. 87
Proſopopœia. 110
Prouerbia Salomonis quomodo conſideranda. 238
cum Prouerbijs Salomonis etiam aliorum Scriptorum lucubrationes conferendæ. 239
in Pſalmorum lectione omnes neruos extendere oportet. 233
Pſalmorum liber, omnium aliorum epitome eſt. 234
Pſalmorum diuerſi ſcriptores. 234
Pſalmorum ſingulorum argumenta diligenter cognoſcenda. 235
Pſalmorum omnium argumenta in ſex ordines breuiter rediguntur. 235
Pſalmorum partes rite diſtribuendæ. 236
Pſalmi ſcatent omnis generis elegantijs Rhetoricis. 237
in Pſalmis quid maxime faciendum. 237
Pſallen-

Pſallendi in Eccleſia ritus à quo inſtitutus, 447.449
Ptolomæi bibliotheca. 2
Pueritia quomodo infallibilia vocationis cuiuſque argumenta det. 10.11.12.
Pulcheria Auguſta. 481

Q.

QVAdrageſimalis ieiunij prima inſtitutio à quo. 447

R.

RAtionalia Diuinorum officiorum Theologiæ candidatus diligenter perlegere debet. 537
Recapitulatio. 193
Redargutio quid in S.literis ſignificet. 257
Reformatio Eccleſiæ quid potiſſimum requirat. 1
Rhetoricam præſtantiſſimi veterum Theologi docuerunt. 599
Rhetoricum artificium quomodo eruendum. 121
Religionis Chriſtianæ ſummaria ſententia. 344
Reſponſa Pontificum. 513.& ſeq.
Romani annos vt plurimum per conſulum annos numerant. 29
Romanæ Eccleſiæ ſubijci liberum ſeruat ab omni hæreſi. 7
ad Romanos D. Pauli epiſtolam omnes ſibi cognitiſſimam habere debent. 247
ad Romanæ Eccleſiæ amuſſim omnis doctrina dubia examinanda. 6
Rubricis canonum non ſemper fidendum. 523

S.

SAcerdotes quomodo honorarit Conſtantinus Magnus. 473
de Sacerdote nunquam Imperator iudicauit. 479
Samſon. 182
Sanctorum facta non omnia imitanda. 581
Saul. 181

Scholaſtica docendi ratio, 297
è Schola S. Marci quínam viri docti prodierint. 2
Scholæ Theologicæ permultæ, ſed non diligenter in ijs curatur iuuentus. 2
Scholæ Theologicæ diligenter inſtituendæ. 2
Scientia omnis ad charitatis normam collimanda. 16
Scriptores quomodo diuerſimodè ſuas res tractent. 145
Scriptoris locus, vitæ genus, & ætas quomodo conſideranda, 581. 583. 584
Scriptoris alicuius mentem ſi nõ aſſequamur, quid tum faciendum. 123
Scriptoris mens magis animaduertenda, quàm verba, 119
ad Scriptoris mentem, animi motus & ſenſus quomodo accommodandi. 237
Scriptores ſæpè de ſe vt de alijs loquuntur. 207
S. Scripturas interpretandi ratio triplex ex D. Hieronymo, 269
S. Scripturas interpretandi ratio quadruplex ex D. Auguſtino, 269
in S. Scriptura quando vtiliter verſemur. 255
Scripturæ ſacræ ſummaria comprælienſio, 265
S. Scripturæ vberrimus fons eſt. 258
ex S. Scriptura quid Ethnici Poetæ deſumpſerint. 153
S. Scripturarum mirabilis commendatio.
S. Scripturam quomodo hæretici torqueant. 121
in S. Scripturæ dubijs ſententijs quò refugiendum 41
Scripturarum Sacrarum quadruplex interpretatio, 267
S. Scriptura vt rectè intelligatur, labore opus eſt. 25
in S. Scriptura quare Spiritus Sanctus difficultatem eſſe voluerit, 112
S. Scripturæ lectio quatenus omnibus ſit neceſſaria. 15
S. Scriptura ſub iudicio Romanæ Eccleſiæ perſcrutanda, 24
S. Scriptura referta eſt efficaciſſimis conſolationibus. 22
in S. Scriptura cur Spiritus Sanctus quædam obſcura reliquerit. 41

in

in Scripturarum lectione præcipuè obſeruanda, quæ faciunt ad vitam rectè inſtituendam. 273
S.Scripturæ intellectus non omnibus apertus. 78
S.Scripturæ obſcuritas vnde naſcatur. 82
Scripta non ſunt omnia quæ Deus pijs locutus eſt. 198
Scriptura ſæpè aliquid dicit, quod in re geſta non inuenitur. 177
Scripturæ varius loquendi modus. 177.179
Quare hoc fiat. 180
Scripturarum conſuetudo in quot, & quibus rebus conſiſtat. 144
Scripturę loci in ſpecie contrarij quomodo conciliandi. 136
Scripturæ conſuetudo quid ſit. 144
Scripturam per Scripturam interpretari, vtiliſſimum. 135
in S.Scripturarum obſcuritate quid faciendum. 290
in S Scriptura quędam ignorare valde eſt vtile. 261
S.Scripturam Deus aperit humilibus. 292
Scripturæ conſuetudo quomodo diſtinguenda. 83
S.Scriptura ſæpè ex vulgi opinione quædam pronũciat. 206
S.Scriptura à quo in Vetus & Nouum teſtamentum diſtincta. 59
S.Scriptura quomodo quædam per recapitulationem dicat. 139
S.Scripturæ quanta vbertas & fertilitas. 259
S.Scriptura locuples cella penuaria. 541
Sententia eadem ſæpè diuerſis verbis repetitur. 194
Septuaginta interpretes. 2
Septuaginta interpretum quanta apud omnes Eccleſias vtilitas. 41
Septuaginta interpretes quando verterint Biblia. 40
Septuaginta interpretum verſionem ſæpè Apoſtoli vſurpant. 246
Septuaginta interpretum verſioni, Hebraica veritas anteponenda eſt. 245
in Similitudinibus quid potiſſimum requiratur. 183

Similitudines licet de rebus bonis dicantur, non tamen omnia in illis pro bonis accipi debent. 184
in Similitudinibus hæ particulæ, quemadmodum, ſicut, &c, deſiderantur. 185
Spiridionis factum quo carnes quadrageſimali tempore hoſpiti propoſuit. 445
Spiridion mortuam filiam de depoſito ſciſcitatur. ibidem.
Spiridionis facta quatenus imitanda vel non. ibidem.
Sophiſtice in diſputationibus vitanda. 396
Spiritus Sancti auxilium ſtrenuè implorandum. 79
Spiritus vocabulum ſine adiectione quid in S.Scriptura ſignificet. 162
S.Spiritus variæ appellationes. 162
Spiritus S.appellationes. 154
Spiritus ſanctus quibuſdam ob peccata ad tempus aufertur, & poſtea iiſdem iterum datur. 464
Stylus domi exercendus. 417
Stylo exercendo præcipuè Cicero imitandus eſt. 419
de Summo bono aliter Theologus, aliter Philoſophus diſputat. 34
de Synodis Prouincialibus aliter ſtatuendum atque de oecumenicis. 500

T.

Tempus authorum quo vixerint & ſcripſerint diligenter inquirendum. 439
Temporis circumſtantia quomodo conſideranda. 126. 127
Themata ſimplicia quomodo diſcutienda. 310
Thematum compoſitorum tractatio. 312
Themata compoſita quomodo ex locis communibus tractanda. 387
Theologiæ profeſſorem publicum quæque Eccleſia Metropolitana alet. 435

Theo-

Theologiæ candidatus, & labore & Spiritus ſancti gratia opus habet. 77
Theologię candidatus quomodo affectus eſſe debet, quoties ad Sacram Scripturam legendam accedit. ibidem.
Theologo futuro quæ Phyſicæ pars ſit neceſſaria. 32
Theologus non ſolum ſuam, ſed & aliorum ſalutem iuuare debet. 608
Theologus qua ratione alijs ſua eruditione prodeſſe poſſit. 609
Theologiæ candidatum concionibus & prælectionibus ſe exercebit vtiliſſimè. 613
Theologiæ, à varijs circumſtantijs, inſignis commendatio. 20
Theologia omnia continet, quæ ad hominis ſalutē ſunt neceſſaria. 21
Theologia nobis ſummum bonum apertiſſimè oſtendit. 23
Theologia quanto interuallo alijs ſtudijs præponi debeat. 23
Theologicas ſcholas Diuus Marcus primum inſtituit. 1
ad Theologici ſtudij præparationem quæ requirantur. 16.
Theologus futurus, à Deo vocari & inſtitui debet. 8
Theologiæ candidatus quomodo omnes ſcientias percurrere debeat. 37
Theologici loci communes præcipui ſæpè perlegendi. 318
Theologus quos Philoſophos diligenter euoluere debeat. 38
Theologiam cum Medicina multi pij viri coniunxére. 33
Theologiæ candidatus ſelecta quædam capita ſæpè repetere debet. 18
Theologo artes Mechanicæ non ſunt neceſſariæ. 39.
Theologus eſſe poteſt ſine cognitione variarum ſcientiarum. 36

Theologo, quatenus Mathematicæ ſcientiæ neceſſariæ ſint.
ad Theologiam quatenus Philoſophia neceſſaria ſit. 26
Theologiæ candidatus à cuiuſmodi ſcriptoribus lectionem auſpicari debeat. 569
Theologiæ qua ætate animum adiungere conueniat. 52
Theologiæ candidatus doctorum virorum prælectiones ſedulò audire debet. 69
Theologiæ candidatus à bibliorum lectione initium ſumere debet. 52
Theologiæ candidatus ſuo priuato iudicio Biblia, quibus per totam vitam vtatur non eliget. 55
Theologicis non ſunt permiſcenda Ariſtotelica & Philoſophica. 395
Theologi Iuriſconſultis longè feliciores. 521
Theologici ſtudij commendatio. 265
Theologiæ candidatus epiſtolas ad D. Auguſtinum ſcriptas diligenter perleget. 425
Theologus Eccleſiæ praxim neutiquam ignorare debet. 434
Theologiæ candidatus quoſnam libros, & quo iudicio legere debeat. 436
Theodoſius Imperator concilio Conſtantinopolitano interfuit. 475
Theſis quid à loco communi differat. 412
Templum nobile Perſarum ab Abda Epiſcopo deſtructum. 444
Templum ſi poſcant hæretici, quid faciendum. 453
in Temporum ſupputationibus nonnunquam pars pro toto, vel totum pro parte ponitur. 190
in Temporum ſupputatione, licet interdum de numero aliquid deſit, vel ſuperſit, numerus tamen certus ſtatuitur. 191
Tempori pręſenti omnia accommodanda. 264
Tertulliani ſcripta quanti D. Cyprianus fecerit. 291
Tertulliani errores. 557
Teſta-

Teſtamentum quid. 58
Teſtamentum Vetus quid contineat. 59
Teſtamentum Nouum quid contineat. ibi.
Teſtamentum Vetus cur Deus Hebraicè, Nouum verò Græcè ſcribi voluerit. 42
Teſtimonium. 93
Timothei pueritia. 13
Titulus crucifixi Chriſti cur tribus linguis conſcriptus. 42
Topographia, maximè Palęſtinæ Theologo neceſſaria. 217
de Traditionibus regula generalis. 528
Traditiones poteſt Eccleſia flectere & immutare. ibidem.
Traditionum obſeruantiam confirmat, quod Apoſtoli multa, quę Chriſtus obſeruauit, mutarunt. 496
Traditiones Eccleſiaſticæ maximè neceſſariæ. 66
Translatio vnius vocis in aliam linguam, quomodo dubitationem faciat. 97
S. Trinitatis opera ſunt indiuiſa, licet in Deitate diſtinctæ ſint perſonæ. 155
S. Trinitatis eſſentia non ſcrupuloſè inueſtiganda. 156
Tropologia quid. 267. 272
Typographi ſæpè in authorum & librorum inſcriptionibus errarunt. 522
Typus & allegoria in quo differant. 278

V.

VAtabli annotationes in Biblia vtiliſſimæ. 56
Verbi Dei vis & efficacia. 19
Verbi Dei vna ſentẽtia, permulti in alios homines ſunt mutati. 19
in Verborum explanatione qua methodo Doctores vti ſoleant. 303
Veritatem nemo priuatus ſibi ſoli aſcribere poteſt. 461
Veritatem ſola Eccleſia Catholica fouet. 462

Verbum

Verbum. 93
Vetus Teſtamentum. 42
Veteris & Noui teſtamenti diſtinctio à quo. 59
Vetus Teſtamentum quid contineat. 59
Videntes quare Prophetæ dicti. 208
Vigiliæ ad Martyrum ſepulchra quare iam non ſint in vſu. 577
Vniuerſalis propoſitio non ſemper eſt, cui nota vniuerſalis adhæret. 199
Vocationem ſuam quomodo quiſque diſcernere debeat. 10. 11. 12. 14.
Vocationi diligentia noſtra collaborare debet. 15

DE RATIONE STVDII THEOLOGICI, LIBER PRIMVS.

PRAEFATIO.

DE iuuanda ornandaque Eccleſia, omnes, qui modò intelligentia ac ratione compræhendunt quid ea ſit, atq; ſe in eandẽ adſcriptos gloriãtur, eſſe modis omnibus ſolliciti non abs re debent. Hi verò præ ceteris ſe quàm optimè conſultum cupere Eccleſiæ declarant, qui de ſcholis, in quibus poſt elementa Philoſophię diligenter ac purè tradatur ſacroſancta Theologia, diſciplinarum omnium princeps æquiſſimo iure habita, inſtituendis prouehendisq; cogitant, atq; ad tantam rem perficiendam, ſi qua honeſtè poſſint, rationes omnes, & conſilia, & authoritatem ſuam conferunt. Certiſſimum nanque eſt, non prius ſperandum feliciorem eccleſiarum ſtatum, quàm ſcholarũ, è quibus prodire tandem aliquando poſſint, qui ad Dei gloriam feliciter moderentur eccleſiarũ gubernacula, iuſta habita fuerit ratio. Qui namq; in ſcholis rerum Theologicarum peritia reliquis præluxerint, ij demum ad quodcunque eccleſiaſticum munus ſubeundum idonei iudicabũtur. Quod ita eſſe, teſtati ſunt ab Apoſtolorum inde ætate multi viri illuſtres, vt vera pietate, ſic cognitione cæleſtis Philoſophiæ celebrati, in quibus & D. Marcus Euangeliſta facilè primas obtinet. Is nanque quemadmodum refert Euſebius hiſtoriæ Eccleſiaſticæ. lib. 2. cap. 17. Itemque Hieronymus libro de eccleſiaſticis ſcriptoribus, inſtituit ad eccleſiarum vtilitatẽ cœtus Philoſophantium, & lectionibus, diſputationibus,

Ad Eccleſiæ optimã reformatiõem ſpectat, vt de ſcholis Theologicis rectè inſtituendis, opera adhibeatur.

D. Marcus Alexandrię ſtudiũ Theologicum inſtituit.

bus, meditationibus, interpretationibus, ſacrę ſcripturæ dies noctesque incumbentium, in clariſſima vrbe Aegypti Alexādria. In qua ipſa vrbe nobiliſſimus rex Ptolemæus Philadelphus, annos circiter trecentos triginta ante illud tempus, bibliothecam ampliſſimam parauerat: repoſitis in ea libris illis ſacris, quos lxxij. Interpretes de Hebræo ſermone in Græcum tranſtulerant, haud dubiè diuina prouidentia præordinante, vt tot ante ſecula ibi iacerētur diuini verbi ſeminaria, adeoque omnis generis inſtrumenta apta colligerentur, vbi prima & celeberrima ſchola Chriſtiana inter gentiles condi debebat. Dedit autem non multò pòſt eadem ſchola viros excellentiſsimos, Pantenum, Clementem, Origenem, Tryphonem, Heraclam, Dionyſium, Anatolium, Pierium, Theonam, Athanaſium, Dydimum, Ambroſium, Alexandrinum, Maximum philoſophum, præſulem Conſtantinopolitanum, teſte Hiero. aliosq; innumeros, quorū alij quidē ſua prudentia incredibili multas Eccleſias in diuerſis regionibus, ad quas accerſebantur, quā optimè inſtituerūt: aliorum verò immortalibus & nunquam ſatis laudatis lucubrationibus, Eccleſię toto orbe terrarum diffuſæ, ad hunc vſque diem non mediocriter ſe in doctrina ſana confirmatas profitentur. Sunt autem nunc quoque orbi Chriſtiano ſcholæ permultæ. Sed ex his quamplurimæ, in Germania præſertim, Anglia, & Heluetia ita ſunt temporum iniuria & inferni malitia contaminatæ, vt paucas inuenias illæſas, pauciſsimas autem, in quibus doctrina Chriſti & ſuæ catholicæ religionis purè ſynceriterque tradatur. Nam vt aliquas ſanè huiuſmodi dederis, frequenter tamen videmus iuuentutem in iiſdem negligi. Docent: fateor, ibi præſtantes viri magna cum gratia, neque quicquam, ſi docendi ſpectetur ratio, deſiderarì in his poteſt: ſed interim erga auditores, præſertim iuniores ac rudes, ſic ſeſe gerunt: quaſi ipſorum haud referret quandoq; inquirere, ecquid iſti agant, aut moliantur, & nū proficiant, dum perpetuo prelectiones audiunt, an ſecus.

Bibliotheca Ptolemæi in ciuitate Alexādria.

ſeptuaginta interpretes.

Quinā viri docti ad ædificationē Eccleſię ex ſchola S. Marci prodierint.

Multę adhuc ſcholę Theologicæ, ſed parū diligenter in iis curatur iuuentus.

Cauſa ex parte doctorum.

Ac neſcio profectò qui fit, adoleſcentes noſtri, incertum verecundiáne an potius ſocordia quadam inducti, perrarò aut nunquam præceptores eos ſponte accedunt, à quibus ſe non vident interdum benignè allici, & quaſi vltrò inuitari. Itaque negliguntur planè, atque ad amplectenda excolendaque ſacrarum literarum ſtudia ſegniores omninò fiunt. Id vero, ſi quid animaduertere poſſum, duabus maximè de cauſis. Altera, quòd vix vlli à doctoribus in ſchola, vel ab amicis, familiaribus, & proprinquis domi, vt animum ſerio ad hęc ſtudia per ſe nobiliſsima adijciant, excitantur. Altera, quod tametſi quidam maximè velint ſe totos iiſdem ſtudijs addicere, nemo tamen viam qua ingrediantur, atque ad frugem perueniant, fideliter ipſis monſtrat. Ex quo denique fit, vt quàm pauciſsimi ad ſanctas Theologorum ſcholas ſeſe conuertant: aut ſi qui eas aliquando frequentare incipiunt, ęgrè proſequuntur: plerique autem omnes ante tempus, & ante mediocris eruditionis partam exiſtimationem, prorſus deſerunt. Intereà verò paſsim inepti iuuenes, omnium bonarum diſciplinarum expertes, nullius lectionis, nullum rerum habentes vſum, & qui ſacras literas vixdum extremis deguſtarunt labris, ad ſacras eccleſiæ functiones obeundas paſsim per Galliam, Germaniam, & alias regiones principum fauore, aut alijs artibus promoti conſpiciuntur. Quomodo autem tales adminiſtrent eccleſias, cuiuis bono peritoque procliuè eſt reputare. Vtinam euentus, ſtultorum magiſter, nō adeò palàm id teſtatum faceret, ac nobis dolēdi ingemiſcendique non daret occaſionē. At qui quātum malorum hinc ad vniuerſam eccleſiam, ab eccleſia verò ad totam permanare multitudinem, adeoq; in Republica ipſa redundare neceſſum ſit, nemo cordatus non intelligit. Ego proinde, qui vices Eccleſiæ hac in parte ſuprà quàm ſermone conſequi doleo, & frequenter tacitè deploro (quod proculdubiò mecum faciunt, quotquot benè illi volūt, deſiderantq; modis omnibus refloreſcentem, atq; priſtinam dignitatē in

Cauſa ex parte auditorum.

Omnia mala Eccleſiæ inde naſcuntur, quia ſtudium Theologicum frigidè curatur.

Autoris in hoc opere inſtitutum.

bonis ſpiritualibus recuperatam, videre) quemadmodum anteà ſæpè & pro virili ſolitus ſum, atque aliàs quidem publicè: aliàs verò priuatim, pios viros ad religioſè colendam percipiendamque doctrinam religionis catholicæ incitare, præſertim qui ſe arcanis impulſibus à Deo ipſo moneri, eodem vtcunq; præſentiſcerent, ita nunc decreui his, qui ſemel animum ad hoc genus ſtudiorum applicarunt, aditum patefacere necnon candide oſtendere, quo pacto in rerum diuinarũ paranda augendaque ſcientia progredi deinceps ita queant, vt poſteà, vbi ætas & tempus ferrent, aliquam ſuſcipiant in eccleſia functionẽ, in qua piè, honeſtè atque iucundè quod reliquum erit ætatis trãſigant. Eſt namque omnis gubernatio eccleſiaſtica, ſi rectè adminiſtretur, plena dignitatis, ſed illa princeps in locum quodammodo obtinet, quæ in docenda multitudine occupatur, quamobrem eò quoque eſt auidius à pijs expetenda, quò aduertunt dona ſpiritus ſancti liberalius in ſe eſſe à Deo transfuſa. Quam verò non poteſt eccleſia eruditis viris, qui verbum Dei purè ac defecatè enarrent, carere, (ſi namque his deſtituitur, vix tenue ſimulachrum eccleſiæ ſupererit, cũ in cõfeſſo ſit, ex miniſterio verbi, & recta ſacramentorum diſpenſatione, & eiuſdem fidei manifeſta confeſſione, charitatiſque communione, tanquam impreſsis & perpetuo adhærentibus ſignis eum vt quæ viſibilis ſit, potiſsimum cognoſci & videri) tam profectò eſt neceſſariũ, vt Theologiæ vacantium ſtudia ſemel ritè ordinentur, quò ſine impedimento, & cum certa ſpe fructus perſequi eadem probis bonæque expectationis adoleſcentibus liceat. Hũc igitur ad finem præſens opus, in quo rationem formandi ſtudij Theologici exponam, edere conſtitui, nihil nimirum peręq; contendens, atque promouere piæ iuuentutis pia ſtudia in ſcholis, eademque opera, aliquouſque eccleſiarum conſulere dignitati. Quod quo perficiam commodius, pariterq; eius meæ optimę voluntatis euidens aliquod argumẽtum omnes ſtatim in primo ingreſſu aduertant, quod

in

In partes ſiue libros diſtribuere hoc opus viſum ſit, aperiam.

Placet igitur, quatuor libros diſtinguere, quorũ primo explicabo breuiter ac dilucidè, quæ ad Theologica ſtudia acceſſuro ſint cum primis conſideranda, atque ex alijs diſciplinis cognitu neceſſaria. Neq; enim quẽuis ſublimibus hiſce ſtudijs idoneum arbitramur, neque ſunt etiam eiuſmodi, ad quæ fas ſit profanis hominibus, illotis quod aiũt manibus pedibuſq; accedere. Cùm porrò admodum magnifica & lauta ſit rerũ Theologicarum ſuppellex, ac proinde varia quoque parata habeantur librorũ genera, in quibus omnis illa continetur & aſſeruatur, quinetiã alia atq; in cõſpectu ſint exercitia, in quibus paulatim ingenij atque profectus periculum facere eos decet, quicunque in Theologorum cenſeri albo deſiderant, operæ me facturum precium duxi, ſi quomodo hinc illa expeditè euolui, inde iſta ſine moleſtia & ſalutariter frequentari, & quidem ordine quodam, ſtatiſque temporibus, à ſtudioſis queant, in medio propoſuero. Itaque ſecũdo libro oſtendam, futuro Theologo auſpicandũ eſſe ſtudium Theologiæ, à ſacrorum librorum, qui Canonici appellantur, recta cognitione, ſimulq; ad illorum intelligentiam accommodas notationes, ſiue obſeruationes, aut ſi quis malit regulas attexam, ex optimis quibuſque deſumptas autoribus. Aliquid præterea ſubijciam, de audiendis quotidie publicis ſacrarum literarum interpretibus, atque de rerum maximè memorabilium repetitione. Tertius liber demonſtrabit, quomodo procedere longius oporteat, ad doctiſſimorum virorum libros excutiendos in qubus diffuſe tractantur præcipui loci communes doctrinæ Chriſtianæ. Tum quo pacto vnuſquiſque ſibi priuatim, tam locos communes, quàm Pontificum & illuſtriũ Theologorũ reſponſa ad ancipites quæſtiones tentabit deſcribere. Poſt hæc ne varijs præexercitamentis, primũ publicis quę pręcipuè in diſputationibus, ac declamationibus conſiſtunt, dehinc priuatis, quæ ſtylo & do-

Toti⸫ operis in quatuor libros, diſtributio.

Libri primi sũma.

Libri ſecũdi ſumma

Libri tertij ſumma

meſtica ſcriptione contentæ ſunt, meam dicam ſine diſſimulatione ſententiam, atque ſalubres admonitiones exhibebo. Quarto libro, eos, qui iam aliquod de doctrina religionis fuerint iudicium adepti, commonefaciam, vt poſtremo loco, tanquam prope diem ſuarum virtutum edituri in Eccleſia quoddam ſpecimen, libros ſumant in manus, in quibus continentur, Eccleſiarum phraſim, atque ad gubernationem Eccleſiaſticam animos informant, quales ſunt hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, Conſilia ſiue Synodi, decretum Gratiani, Libri de diuinis traditionibus. Item commentarioli diuerſi de officijs miniſtrorum Eccleſiæ, de ritibus ac cæremonijs, & cætera. Generatim inſuper, quæ opinemur animaduertenda in ſanctorum Patrum voluminibus, indicabimus. Hoc autem pacto exiſtimabimus ſanè cuncta decenti ordine per nos fore expoſita, quæ ad pulcherrimam cæleſtis philoſophiæ, cognitionem aſpirantes, ſcire ac notare conuenit, ab initio inde, dum eo vſque promoueant, vt ipſi iudicare, & ſibi præſcribere, quæ facere, quæúe omittere neceſſe ſit, per ſeſe, & abſque monitore poſſint. Poſſint etiam iudicium facere, quę doctrina ſit catholica, quæ verò falſa: quæ item inflent, quæ aũt ædificent. Quæ omnia facilè iudicabũt, ſi amuſſim Eccleſiæ catholicę Romanæ animo ſemper inſculptam conſeruauerint. Ad quam tanquam ad lapidem Lydium, vniuerſas alias depurandas afferent ſcripturas. Sola enim Eccleſia Romana de ſcripturarum veritate, earumque recto ſenſu infallibilem ſentẽtiam ferre poteſt. Quod nullo modo alicui mortalium, & ſi maximè docto, nunquam fuit, nec erit licitum. Cæterùm cur in tribus hiſce librorum generibus euoluendis, atque in diuerſis illis exercitiorum formis frequentandis, talem retineri debere ordinem ſentiamus, in progreſſu haud grauatè reddemus rationem.

Quarti libri ſumma.

Omnis doctrina dubia ad amuſſim Romanæ Eccleſiæ examinãda.

Si quibus iſta autem minus ſatis facient, licebit ſanè petant & ſequantur conſilia aliorum, à quibus ſaniora proferri poſſe credent. Equidem vehe-

mentes

menter optarim, non modò adoleſcentibus, verùm mihi ipſi quoque meliora & præſtantiora oſtendi, quippe qui non illibenter confiteor, quoad viuimus, tam diu diſcipulos in ſchola Chriſti, id eſt, ſancta Dei Eccleſia Romana nos agnoſci & velle & debere. Quę etiam res in cauſa eſt, vt quicquid hoc operis eſt, pia cupiditate iuuandi ſtudia Eccleſiaſtica à nobis congeſtum, eidem Eccleſiæ catholicæ, & Apoſtolicæ Romanæ, (quę nititur fundamento Apoſtolorũ & Prophetarum, pręter quod poni aliud nullum poteſt, nec non ſecundum Spiritum ſanctum & verbum Dei incorruptè iudicat) cognoſcendum, recognoſcendum & damnandum vel probandum offerimùs, ſubmittimusque. Perſuaſiſſimum namque habemus, eam fidelem eſſe omnium noſtrûm magiſtram, quam pij omnes, meritò in dubijs negotijs audiant, propter caput eius Chriſtum. Qui anteà quàm in altum aſcenderet, ſuper Petrum & eius ſucceſſores hanc diuinam ſcholam admirabili dignitate fundatam nobis reliquit, & ineffabili bonitate, vſque ad conſummationẽ ſeculi ſuam aſſiſtentiam ei promiſit. Illi præſertim, qui Chriſti & Petri vicarias vices in terris legitima haberet ſucceſſione obeundas. Cuius doctrinis & obedientiæ, quamdiu Chriſtiani conſtanter adhæſerint, non tantum perpetuum conſequentur decus, & ornamentum, verùm comparabunt ſuis animis ſcientiam infallibilem & indubitatã de veritate doctrinę, & de certitudine eius religionis, quam profitentur. Nulloque pacto fluctuabundi cogitabunt, num vera ſit, an falſa religio quam profitentur, atque doctrina, quam ſemel ſunt amplexati. Hæc ſedes Petri, eſt cathedra huius ſcholæ Chriſti, in qua Chriſtus per ſuos vicarios nobis reddit, quod ſit verũ & legitimũ Dei verbum, quę etiam ſit ſana certaq; eius intelligentia. Nam hæc ſchola Spiritus ſancti virtute freta, ab omni errore immunis ſeruatur. Sed hoc ipſo Spiritu ſancto opitulante, & ſancta Eccleſia bene fauẽte, ad rem ipſam aggrediamur.

Opus præſens, iudicio Eccleſię Romanæ, ſubiectum eſt.

Eccleſiæ Romanæ obediẽtiæ ſubijci, liberũ ſeruat ab omni hæreſi.

Futurum Theologum diuinitus ad cæleſtis Doctrinæ ſtudium vocari: Tum qua ratione quis ſe vocatum depræhendat. Cap. I.

Natura et indoles iuuẽtutis examinãda.

RE ipſa compertum eſt, ad eam vnumquemque artem eſſe deducendum, ad quam ſe ipſe ſentit natura ferri. Quod cùm de omni artium genere, quarum neceſſarius eſt in communi vita vſus, tum de ijs maximè intelligi conuenit, quę ingenuis hominibus dignæ ſunt, & ad quas percipiendas exercendasque quadam ingenij dexteritate, atque animo ſolerti opus eſt. Quocirca liberaliũ in primis diſciplinarum præceptores iubentur accuratè obſeruare, ac notare puerorum mores, ſtudia, indolem, vt ſecundum ſui naturam & ingenij quemque inſtituere, nec non quò ſponte tendere viderint, eò fideli opera ſua adhibita deducere, & quantũ licet promouere adnitantur. Sed enim de poetis, receptiſſima eſt opinio, non fingi eos aut formari, verùm naſci. Naturam namq; in ijs omninò plus efficere, quàm inſtitutionem. Quodque his præclarius eſt, Plato, Ariſtoteles, Cicero, & ad vnum omnes rectè de re literaria valentes iudicare, ſenſerũt poetas ad ſcribendum arcano quodam mentis agitari impetu, adeoq; diuinitus adflari. Si autem de poetis, qui Gentilium habiti ſunt Theologi, adeò honorificè ſenſit antiquitas, quanto iuſtius nos religionis noſtræ Chriſtianæ, (quæ ſola vera & perfecta religio eſt) probatos Theologos pronunciabimus, nõ quidem ad rerum ſacrarum cotemplationem naſci, verùm peculiari quadam ratione à Deo vocari, & præ cæteris hominibus deligi inſtituique? Et quidem ita ſe habere, ſi rem recta ratione libet expendere, oportet fateamur. Neminem namque videas, ſerio in ſacris literis proficere, niſi cuius pectus Deus primũ cupiditate cognoſcendorum piorum dogmatum accenderit: deinde, vt conſequi queat, ſpiritu ſuo illuſtrarit. Sæpè multi præſtantes homines, addam eruditione & vſu rerum celebres, ad Theologiæ conſcendere faſtigium, atque gloriam ex rerum diuinarum cognitione ſibi comparare,

Theolog. futurus à Deo vocari & inſtitui debet.

Docet, argumento ſumpto à minori ad maius.

Fruſtra ad certũ aliquod ſtudiũ quis

parare auidè ſunt conati, verùm quantumlibet laborarent, occulto quodã modo impediti ſunt, quo minus voti fierent compotes. Exaduerſo nos nonnullos nouimus, qui cum diuinitus eſſent vni huic ſtudiorũ generi deſtinati (comprobauit autem id poſtea ſucceſſus) maluerunt tamen, idque ſiue aliorum hortatu, ſiue priuata quadam ambitione adducti, animum ad aliam quampiam adijcere facultatem, veluti ad iuriſprudentiam, aut medicinam, quas profectò eximias eſſe diſciplinas, negare nemo poteſt, quàm eò pergere, quò ſe trahi aduertebant. Verum quid illis accidit? Cùm exiſtimarent, ſe ſapienter, nec minus feliciter, maximo in precio habita ſtudia aggreſſos, ipſi præter ſuam expectationem, occaſione aliqua ſubitò enata, coacti ſunt ad Theologorũ ſcholas ſe recipere, in quibus ſolis aliquid laude dignũ tandem adepti ſunt. Hic autem ſi quis roget, vnde iſta hunc in modum eueniant? aliam profectò adferre cauſam non poſſumus, quã quod Deo viſum eſt, ad ſacrarũ literarũ tractationem quoſdam vocare, quoſdã verò minimè. Atq; hoc illud eſt, quod ſibi vult Apoſtolus dicens: Ea quę ſunt Dei, neminem noſſe, niſi ſpiritum Dei, & cui is patefacere dignatur. 1. Corinth. 2. Eadem de cauſa crebro celebratur ſpiritus ſanctus, varia dona hominibus cõferens, atque alios quidem conſtituens paſtores, alios verò doctores, alios prophetas, alios linguarum peritos, ad inſtaurationem ſanctorum, in opus adminiſtrationis: & cum hęc omnia, tamen non niſi vbi vult ſpirans, & nõ niſi certa menſura dona ſua impartiẽs. 1. Corinth. 12. Epheſ. 4. In Euangelica hiſtoria, ſcriba quiſpiã fieri Apoſtolus, aut certè in collegium diſcipulorum Christi cooptari ambiebat: Præceptor, inquit, ſequar te, quocunque abieris. Alium verò quempiam Chriſtus ipſe vocauit, qui tamen differre cupiebat, dicens: Domine permitte mihi prius, vt abeam, & ſepeliam patrem meum. Atqui Chriſtus illum vltrò ſe offerentem non recipit, hunc verò, quamuis ad aliud properantem officium, ſtatim, vt ſe ſequeretur

animum adiunxerit, ſi non Deus per naturæ inclinationẽ, & ſpiritus ſancti gratiã, ad id vocarit.

præcepit, necnon ad doctoris Euangelici munus euexit. Sequere me, inquit, ſine vt mortui ſepeliant mortuos ſuos. Matthæi.8. Luc.9. [Fortaſſis in altero aduertit Christus, vulpinum animum, deteſtabilem arrogantiam (id namque hiſce verbis Chriſti, Vulpes habent cauernas, & volucres cæli nidos, filius autem hominis, non habet vbi caput ſuum reclinet, ſignificatum, interpretatur. D. Auguſt. lib. de verbis Domini, in Euangelio Matt. ſermone 8.) quas ob res inidoneum iudicauit. In altero vidit animũ, ad pietatem promptum, vidit ingeniũ docile & tractabile, ideoq́; aptum eſſe voluit. Caput igitur illud eſt: Non fieri diſcipulos vel Apoſtolos Chriſti, nõ fieri idoneos ad tractandas res diuinas, niſi quos Deus è multis eligit & vocat quoſque impartiendo ſuum ſpiritum appoſitos ipſe facit. Quod cùm ita ſit, quiſquis intelligit ſe ad Theologiam amplectendam diuinitus excitari, is totis viribus ad propoſitum ſibi à Deo ſcopum & finem, labores, vigiliasq́; omnes ſuas cõuertat, is ſpem non dubiam concipiat, ſe cum laude & emolumento verſari in Theologia poſſe.

Quomodo diſcernendũ, ad quã ſcientiã quiſpiam vocatus ſit.

Sed dicit aliquis. Quibus ex rebus cognoſcam, ſiue alium, ſiue me vocari diuinitus, vt animum ad hoc ſtudiorũ genus appellam? Nam perdifficile omninò videtur, hac in parte de Dei voluntate ſtatuere. Verùm nõ perinde id arduum, inquam, eſt, atq; pleriq; ſuſpicantur, modò intẽti animis adeſſe voluerimus.

Pueritia datſtatim vocatiõis infallibilia argumenta.

Siquidem vel in ipſa pueritia, animaduerti in vno quoque ſolent minimè fallacia eius vitæ generis & ſtudiorum, quæ adultus ſectabitur, argumenta. Pueri namque etiam in luſionibus ſuis, quantum fert rationis, qua præditi ſunt, modulus, ducunt ſeria, nec non ad quæ à natura, ſeu potiùs naturę principe Deo inclinantur, ea celerrime præſtare ſatagunt. Itaque alios videas, ſuapte ſpõte & crebro per luſum venden tes, emẽtes; alios hortulos & agros colentes: alios aurigãtes, ſchaphas & ſcalmos trahentes: alios ædifican tes, & quadrata mutantes rotundis, alios litigantes,

rixantes, belligerantes: alios docentes, canentes hymnos,ſacrum facientes,& quid non?Ex his aūt coniectu ram ſagaces parentes nonnunquam faciunt, quid de liberis ſibi polliceri debeant,! & quod vitæ genus olim adituros credant. Qui Cyrum puerum inter pueros videbant, mirabili prudentia,pro ætatula fungentem dignitate iudicis ſiue regis, iam tum venerari in eo incipiebant heroicum & excelſum illum animum, qui poſteà in ipſo regnum Perſarum moderante emicuit. Caſſius Romanus,à quo poſt interfectus Cæſar, in pueritia Fauſto filiolo Syllæ gloriāti de patris Monarchia,impegit colaphum, quo quidem facto, ſatis in tempore declarauit, ſe publicæ libertatis amatorē, tyrannidis verò infenſiſſimum hoſtē ſemper fore. Leguntur eius generis exempla non parū multa. Ad hūc igitur modum varia ſigna,quæ ſtudiū rerum diuinarum,atq; cæleſtis philoſophiæ amorē certiſſimè præmonſtrant, probè oculati homines poſſunt in pueris & adoleſcentibus obſeruare.

Docet ab exemplis.

Cyri.

Caſſij Romani.

Nōnulla eius generis vſitata(inquam)& ordinaria (nam de extraordinarijs ſermo nobis nunc non eſt)cō memorabo,idq; eo libentiùs,quò clariùs demonſtrāt, quomodo vitam moreſq; componere bonę ſpei pueri &adoleſcentes debeant. Quoſdam igitur conſpicimus pueros magna alacritate adire templa, ſumma attentione conſiderare,quæ ibi fiunt omnia, domum autē reuerſos ſacras meditari cantiones, cæremonias religionis noſtræ repræſentare, & fortè doctoris aut epiſcopi inter pares perſonam gerere. Ijdem ſuos parentes alioſque de elementis doctrinæ pietatis differentes libenter audiunt, quæ ſæpiùs inculcantur, memoriæ ſtudēt cōmendare, minus intellecta repeti explicariq; ſibi poſtulant. Vbi iā ſcholas frequentare incipiūt,pulchrū ducunt optimis & módeſtiſſimis quibuſq; ſe adiūgere,& quas cernūt in his cōmendari virtutes,eas generoſo animo exprimere laborāt. Caue autē expectes futurū frugi theologū,cui in prima ętate cū improbis intercedit familiaritas, vel q. ipſe aſſueſcit impiè agere. Ad hęc

Qōo poſt pueritiā, Deus creſcēte ętate certa det vocatiōis ſigna.

Ad hæc, elucet omni tempore in illis quædam quaſi ingenita grauitas,iuncta admirandæ ſuauitati,quam etiam ignoti ſuſpiciunt ac reuerentur. Vt autem per ætatem creſcit iudicium,ita creſcit quoque pietatis amor. Quocircà in ſtudiorum curriculo pluſculũ progreſsi,ſermones ſacros,tam in templo, quàm in ſchola,ſic excipiunt,ſic menti infigunt, intelligere vt quiuis poſsit,cupere eos doctrinam auditam vitæ formãdæ accommodare, atque orationis vim velle ad mores transferre. Nam vitam quotidie rectius ac ſanctius inſtituere,actioneſque omnes ad pietatis normam dirigere conſpiciuntur. Non diſsimulant inſuper ſe adſectare,vt de reb9 diuinis expeditè loq. poſsint. Quid? quod ſignificationem aliquam interdum dant,ſibi in animo eſſe,vbi ad eruditionem atque ætatem iuſtam peruenerint,munus docendi ſacra in tẽplo,aut in ſchola ſuſcipere.

De externa etiã adminicula ſuppeditat.

Poſtremò,cum ſoleat Deus tales adoleſcentes eximijs quibuſdam donis, vt ingenij acumine, ſuauiloquentia,manſuetudine,morum candore,& ſimilibus exornare,tũ verò externa adminicula omnia, in quibus ponimus amicos,patronos,pecuniam, libros, loci opportunitatem,præceptores,monitores,condiſcipulos commodos,& ſi quid aliud huc conducit, iiſdem proſpicit,& quod ſatis,ſuppeditat. Vſque adeò pijs adoleſcentibus deeſſe nequaquam poſſint,quę ad illud doctrinæ,& vitæ genus ſunt neceſſaria,ad quod dominus ipſos ſemel deſtinauit. Sunt hęc igitur ordinaria, vſitata,ac legitima vocationis diuinæ argumenta, è quibus certum atque indubitatum iudicium de futuro Theologo peti poteſt. Ac ne quis temerè citraque delectũ hęc congeſta eſſe autumet,ac proinde vilipendat,equidem haud grauabor demonſtrare, in quibus illuſtribus viris, qui Theologorum principes euaſere, eadem,cùm pueri adhuc eſſent & adoleſcentes, ſint animaduerſa,atq; ceu digna cognitu,literis etiam mandata. Nec pigebit opinor quemquam ea de nobis audire. Euſeb. Hiſtoriæ eccleſiaſt. li.10.ca.14. refert de Athanaſio,

Varijs exemplis docet, vocatiõis inditia in ipſa pueritia& ſucceoẽte ætate dinoſci.

thanaſio, quod puer cum pueris luſitans, epiſcopi munus obiuerit, fidei confeſsionem à reliquis exigendo, reddere valentibus impartiendo de eccleſiæ more, aquæ baptiſsimum, cæteraſque cæremonias peragendo. Quod reſciſcēs ciuitatis epiſcopus, illum miniſtris eccleſiæ, ſacris imbuēdum literis commiſit, ceu diuinans eccleſię vtilem futurum antiſtitem, cui ſanè prę ſagitioni, euentus pulchrè reſpondit. Apud eundem Euſebium. Lib. 6. ca. 2. ac 3. legimus Origenem Admātium paruulum, non tam parentum exhortatione, quàm propria voluntate ſolitum quotidie ſacra legere, quotidie aliquid memoriter recitare, frequenter à patre petijſſe ſibi enodari, quæ perplexa intricatáue occurrebāt. Timotheum à teneris inde vnguiculis inſtitutum in literis religionis, & apud piam matrē Eunicam, & auiam Loiden piè ſanctéque educatum, Apoſtolus Paulus teſtis eſt 2. Timoth. 1. 3. Sed quin reſpicimus Seruatorem noſtrum Chriſtum? Is annos natus duodecim (quamuis in hoc omnia ſu[illegible] humanā ſunt fortē poſita) Hieroſolymæ in templo, in celeberrimorum doctorum conſeſſu, ita de rebus diuinis, & interrogauit illos, & ipſe diſſeruit, vt ſtuporem incuſſerit omnibus, necnon æſtimandum reliquerit, quantus poſtea cæleſtis philoſophiæ doctor eſſet in publicum proditurus. Luc. 2. Memorat D. Hieronymus, ſe bonarum artium elementa imbibētem, admodum fuiſſe familiarem ſui ſimillimis, hoc eſt, pijs, & ad ſtudia Theologica aſpirantibus. Nominat Bonoſum Pāmachiū, & Heliodorum, quorum duo poſteriores, etiam ad epiſcopi dignitatem euecti ſunt. A Gregorio Nazanzeno egregia futuri theologi indoles, in Baſilij magni educatione, inſtitutione, profectu, in literis ac moribus ſcitè depingitur, potiſſimùmque vbi narrat quomodo Cæſareæ, Bizantij, Athenis, quibus locis tunc publicæ florebant ſcholæ, ſeſe geſſerit. Temporis anguſtia nō patitur ſingula explica[illegible]. Crebro meminit D. Auguſtinus, in primis Confeſsionibus. Li. 5. & 6. ſe diu antequam Rethorica doceret, atq; religionis no-

D. Athanaſij pueritia.

Origenis.

Timothei

Chriſti.

Hieronyᷓ.

Baſilij Magni.

Auguſtini.

nis noſtræ ſacris initiaretur, occulta & indepræhenſibili quadam vi fuiſſe ad ſacrorum librorũ lectionem mirificè inflammatum, aſſiduè cum illis egiſſe, qui de rebus diuinis ſermones miſcere gaudebãt, quales præcipui Nebridius & Alipius, libentiſſimè deniq; eruditos theologos, vt Helpidium Carthagini, Ambroſium Mediolani, publicè docentes audiuiſſe, necnon ſępenumerò priuatim conſuluiſſe. Penè prætetieramus, quæ apoſtolus Paulus de ſe, ipſe prædicat. Se namque à prima ætate doctrinæ ſacræ ſtudio flagraſſe, ſe educatũ & inſtitutũ in ſcholis Hieroſolymitanis, auditoremq; fuiſſe ſapientiſſimi doctoris Gamalielis, ſe profeciſſe præ cæteris æqualibus, ſe amplexatum ſectam Phariſæorũ, qui iudicabãtur legis diuinę ſinceriſſimi interpretes, ſe denique vixiſſe inculpatum, irreprænhenſibilemq; Act. 22. Gal. 1. Philip. 3. Origenes, de quo paulò ante, annò ætatis decimo ſeptimo, vt patre, ita patrimonio quoq; orbatus, extrema premebatur inopia, verumne [illegible] de cauſa ſanctis ſtudijs, in quibus haud infeliciter fundamentum iecerat, nuncium remitteret, Deus locupletis ac nobilis cuiuſdam mulieris permouit animum, quæ bonę ſpei adoleſcentem fouit liberaliter, atque plenius informari, in literis curauit. Quo tempore diuerſis iudicijs Origenes teſtatũ fecit, ſe falſa dogmata olim magno animo auerſaturum, ſolamque puram doctrinam euãgelij Ieſu Chriſti amplecti velle, quemadmodum Euſebius ſcriptũ reliquit Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, lib. 6. ca. 2. Verum quid diu moror in his referendis, de quibus extãt apud probatæ fidei ſcriptores locupletiſſima & frequentiſſimæ teſtimonia? Vides igitur nunc ſatis, quænam argumenta expectãdæ eruditionis atq; profectus in doctrina pietatis, in viris ſanctis præluxerũt. Reliquũ verò eſt, vt nos quoque interpretari audeamus, noſtros pueros & adoleſcentulos ad ſacræ theologiæ ſtudium diuinitus vocari, in quibus eadem, aut paria ſigna depræhendi contigerit. Sanè quiſquis de vocatione ſua ambigit, ſuum ipſe ingenium, & mores peruelim exploret propius, animi

D. Pauli.

Origenis hoc exemplũ ad ꝓbationẽ eius ſpectat quo dictũ eſt, Deum etiã neceſſaria externa ſuppeditat.

Propriam vocationẽ q̃uo quis

animi ſui propoſitum, atq; in ipſa pueritia ſuſceptas tum cogitationes, tum meditationes, conferat cũ ſanctorum patrum, quos recenſuimus, ſanctis conatibus, nec dubium eſt, quin vbi expenderit, quouſq; ad hos accedat, aut quam longè abſit, facilè adhibito alicuius boni & catholici viri iudicio queat decernere, ad hoc ne, an ad aliud ſtudiorum genus ſe Deus vocarit. Porrò autem, quicunque ſe vocari intelligunt, ij ſpem cõcipiant, ſe cum fructu daturos Theologiæ operam, nec non ornamentum alicui eccleſiæ, ſi pergant, allaturos. Et quidem his potiſſimum, qui ad hunc modum diuinitus ſunt vocati, noſter omnis deſudat labor. Quanquam non his ſolis, ſed omnibus adeo communiter Chriſtianum nomen profitentibus. Cùm enim Deus velit omnes homines ad veritatis adduci cognitionem, & ſaluos fieri, par ſanè eſt, omnes legendis atque intelligendis ſacris libris, quibus veritas concluditur, inuigilare. Si non intereſt omnium vſque eo vacare Theologiæ, dum doceant in eccleſia: At nullus eſt, cui non incumbit, noſſe præcipua cæleſtis philoſophiæ capita, quo fidei ſuæ reddat rationem poſcentibus, quò locorum quocunque venerit (contingit autem nonnunquam eò migrare, vbi docentiũ in eccleſia linguam non aſſequimur) tum ſe excitare, confirmare, ſolari, tum ſuos liberos, domeſticos, familiares, inſtituere in doctrina religionis valeat. Qua de re non eſt nunc plenius dicendi locus.

examinare debeat.

S. ſcripturę lectio quatenus omnibus ſit neceſſaria.

Quòd noſtra quoque interſit, animum ad ſacras literas diſcendas diligenter præparare. Cap. II.

ET ſi verò futurum Theologũ neceſſe eſt in primis à Deo vocari atq; numinis impelli motu, tamẽ noſtra quoq; diligentia tantũ in hoc negotio momenti habet, vt ſi ea adſit, pręclara Dei dona, bonitas naturæ (inquam) ingenij vis, & quæ eius ſunt generis, incrementum non paruũ in nobis capiant: ſi verò non adſit, vehementer metuendum, ne tanquam immorigeri, vocationiſque diuinæ contemptores, ac præ-

Nõ ſufficit vocatio diuina niſi diligẽtia noſtra collaboret, & animũ certis medijs. pręparet.

ſtantiſſimo ſtudiorum ac vitæ genere, iuſto Dei iudicio excludamur.

Quæ ſint, quę ad ſtudij Theologici præparationē requirantur.

Obtemperantes Deus prouehit, immorigeros repudiat ac procul arcet. Sunt autem meo iudicio certę rationes, quibus declarare vnuſquiſque poteſt ac debet, ſe Deo vocanti libenter auſcultare, atq; animum ad capeſſendum hæc ſtudia, quantum fert infirmæ naturæ conditio, præparat.

1. Mens pura & timore Dei ornata.

Primum, quiſquis ſeriò conferre ſe huc volet, non irrumpet in ſcholæ diuinæ veſtibulum illotus, & velut ſemipaganus: ſed mentem adferet purgatam à vitioſis adfectibus, ac religioſo quodam, Dei timore præditam. Non de nihilo eſt, quod Rex ille oraculo Dei ſapientiſſimus iudicatus, dixit: Timorem Domini initiū eſſe ſapientiæ. Etenim vbi Dei timor locū non habet, ibi neceſſe eſt, ambitio, faſtus, odium, contentio, pertinacia, atque id genus peruerſæ cupiditates, regnum obtineant. Atqui hæ animorum corruptelæ, ſi efficiūt, ne vel in humanis diſciplinis rectè aliquid conſtituas, profectò efficient multò maximè cupienti ſapienter de dogmatibus diuinis iudicare.

2. Pietas, eiusque per opus exercitatio.

Cæterùm timori Dei adiunctum ſit ardens pietatis, non cognoſcendæ modo, verùm multò magis exercendæ deſiderium. Tum enim Deus largietur, vt ante alios ſacrorum librorum ſenſum aſſequaris, vbi ſcopum tibi præfixeris, ad vitæ tuæ inſtitutionem emendationemq; omnia, quæ audis vel legis conuertere. Deus ſua voce pollicitus eſt eos, qui eſuriūt & ſitiunt iuſtitiam, ſaturandos. In quod ſi toto pectore incubuerimus, in eo, adiuti numinis benignitate, facile aliquid præſtabimus. Crebrò igitur illud Apoſtoli expendas. Scientia inflat, charitas ædificat. Quod ſi ſcientiam ad charitatis normā collimaueris, vt quantum cognitio, tantum augeatur & dilectio, profectò intelligent omnes, te per ſtudia literaria non quidem vana opinione doctrinæ tumidū, ſed reuera doctum, nec tantùm doctum, verumetiam pium & ſanctum, quodque maiori admiratione dignum, etiam multi

Omnis ſciētia ad charitatis normam collimanda.

alij fient profectus tui participes, quando partim ſer-
monibus, partim actionum tuarum exemplis, ad vi-
tam corrigendam ipſi prouocabuntur. Sed interim fa
cultas hæc ita proficiendi, in noſtra non eſt manu po-
ſita, nec contingit, niſi ſpiritu Dei afflatis. Nam ſic-
ut Dei timor, ita ſanæ doctrinæ intelligentia, ſpiritus
ſancti propria dona ſunt.

Reſtat igitur tertio loco, vt Deum patrem lumi- 3. Orandus eſt Deus ſedulò & aſſiduè.
num crebrò oremus, quo impartiatur nobis ſpiritus
ſui aliquam ſcintillulam, quæ cor noſtrum illuſtret,
accendat, inflammet, mundet, purificet, per quam af-
fectus Theologia digni in nobis concitetur: cuius be-
neficio animus reddatur placidus, manſuetus, bene-
uolus, humilis, à curioſitate & contentione alienus,
propagandæ CHRISTI gloriæ, & augendæ vti-
litati proximi magis inhians, quàm cumulandis pri-
uatis laudibus, quæſtui, honoribus, vel alijs huiuſmo-
di præmiolis, quæ dum hic accipiuntur àb homini-
bus in terris, ferè impedimento ſunt, quò minus ex-
cellentiora olim accipiamus à patre Optimo Maxi-
mo in cælis. Inducat autem ad frequenter orandum, Ad orãdũ quæ nos impellere debeant.
tum ingens noſtra neceſſitas, tum Apoſtoli Iacobi
grauis exhortatio, adiunctam habens diuinam, quæ
nos erigit, promiſſionem. Quod ſi cui veſtrum deeſt
ſapientia, poſtulet, inquit, ab eo qui dat, nempe Deo,
qui dat omnibus ſimpliciter, nec exprobrat, ac dabi-
tur ei, ſed poſtulet cum fiducia, nihil hęſitans.

Poſt hæc omnia, cum eis vide aſſiduus ſis, per quos 4. Cũ bonis & doctis cõuerſandum.
ſentis te ad cæleſtis philoſophiæ cultum, & catholicæ
doctrinæ confeſſionem, excitari poſſe. Ex ijs, qui iam
decurrere hoc ſtadium cœperũt, viam diſcas licet, quã
tibi quoque ſit ingrediundum. Legimus in prouer-
bijs. Qui ambulat cum ſapientibus, fit ſapiens. Prouer
bio. 13. Quemadmodum plerunque mores bonos cor-
rumpunt praua colloquia: ita interdum etiam mali
emendantur bonorum conſuetudine. Impius Saul ad
prophetas concedens, prophetici ſpiritus portionem
aliquotam ad tempus accepit, quidni igitur confidat

pius adoleſcens, ſe fructũ aliquem reportaturum, qui diſcendi cupidus, ſe pijs doctiſque adiunxerit.

5. Selecta quædã ex Biblijs capita, attẽtè, ſæpè & multũ repetenda.

Quintò & poſtremò non parum huc conducet, ſi ſelecta quædam è ſacris Bilijs capita, ſubinde quanta animi poteſt attentione repetas, quæ cum ad rerum diuinarum admirationem, tum ad exercitium chriſtianarum virtutum te allicient. Quod conſilium eo libentius proponimus, quò certius compertum habemus, quibuſdam ſanctis patribus vſurpatum nõ mediocrem peperiſſe vtilitatem. D. Ambroſius voluit ab Auguſtino, quo paratior aptiorque fieret, percipiendæ diuinæ gratiæ (ſic enim Auguſt. ipſe loquitur. Confeſ. libr. 9. cap. 5.) diligenter legi Eſaiam prophetam. Teſtatur idẽ Auguſtinus ſe ſcriptis Pauli Apoſtoli lectis, quamuis non intellectis, vehemẽter fuiſſe immutatum & ad myſteria noſtra exactius peruestiganda miris modis accenſum. Confeſſ. libr. 7. cap. 21. Quod etiam illuſtri Rhetori Victorino vſu veniſſe, idem author eſt, dicens, hunc lectione quorundam librorum ſacrorum ad religionis Chriſtianę profeſſionem adductum Confeſſ. lib. 8. ca. 2. Quod autem magis miremur, eundem Auguſtinum, Ciceronis liber inſcriptus Hortenſius, in quo excellentiſſimus orator, iuxtaq; Philoſophus, ad Philoſophiam gentilem amplectendam ſuos homines hortatur, extimulauit, ad inquiſitionem Philoſophiæ Chriſtianæ. Ille, inquit, liber mutauit preces meas, & vota ac deſideria mea fecit alia. Viluit mihi repentè omnis vana ſpes, & immortalitatem ſapientiæ concupiſcebã aſtu cordis incredibili, & ſurgere iam cœperam, vt ad te redirem. Confeſſ. lib. 3. cap. 4. Si verò ad tantam rem præbuit occaſionem lectio ſcripti editi ab homine gentili, quid non pollicemur nobis de ſcriptis ſanctorum Prophetarum & Apoſtolorum, quorum ſpiritus ſanctus ipſe author eſt, in quibus Spiritus ſanctus etiamnum hodiè latenter ſpirat, & per quæ in legentium animos gaudet vim ſuam idem ſpiritus tranſmittere. Legat ergo pius adoleſcens, ad noſtra ſtudia ſeſe præpa-

A minori ad maius.

Quæ capi-

præparans, in primis aliquot Chriſti conciones, quales illæ, quæ ab Euangeliſta Matthæo deſcribuntur. cap. 5. 6. 7. Adderem eam, quam Chriſtus habuit ad diſcipulos peracta cœna nouiſſima. Ioann. 15. 16. Niſi arbitrarer, prouectis & firmis magis, quàm teneris conuenire. In D. Pauli Epiſtola ad Romanos, legantur cap. 12. 13. 14. Prioris ad Corinth. 12. 13. 14. Ad Galat. 6. Prioris ad Tim. 4. Poſterioris ad Tim. 2. 3. 4. Iacobi. 1. Prioris Petri. 1. Primo Ioan. 4. Legat, inquam, ac relegat pius adoleſcens, vel hæc omnia, vel ex his aliqua, ac paulatim haud dubiè percipiet occultos quoſdã Spiritus ſancti igniculos, ad pietatis ſtudium inuitantis, immò trahentis & inſtigantis. Memini audire nonnullos, vna ſententia Paulo penitiùs excuſſa prorſus immutatos, & ad felicius ſtudiorum, vitæq; melioris genus, ſubitò cum magna omnium admiratione pertractos ✱ D. Antoniũ excitum, dum fortè ſuperueniens audit recitari hæc verba Chriſti. Vade & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælis & veni & ſequere me. Teſtatur Auguſtinus Confeſſ. lib. 8. cap. 12. Refert eodem loco D. Auguſti. ſeipſum grauiſſimè aliquando commotum ijs verbis, quæ extant Roma. 13. Non in comeſſationibus & ebrietatibus, non in cubilibus ac laſciuijs, non contentione & æmulatione, ſed induimini Dominũ Ieſum Chriſtum, & carnis curam ne feceritis ad concupiſcentiam. Igitur aut ego vehementer fallor, aut his omninò rationibus bonæ expectationis adoleſcens ſe ad diſcenda ſacra dogmata ritè præparabit.

ta ex Biblijs theologiæ ſæpius legẽdo repetere debeat.

Vis & efficacia verbi Dei.

Multi vna ſaltem ſententia ex S. literis lecta vel audita omninò mutati ſunt.

✱ D. Antonius.

D. Auguſtinus.

Quo pacto quis confirmabitur, vt hoc ſtudiorum genus feliciter ingredi, necnon in eodem conſtanter progredi poſſit. Cap. III.

CAEterùm qui iam curriculum hoc ſtudiorum ingreditur, operam in id ponet omnem, obfirmato vt animo conſtanter perſeueranter ac progredi in eodem ſemper poſſit. Superuacaneũ fuerit, iacere

Nõ incipere ſatis eſt, ſed & pſeuerãter pgrediẽdum eſt.

iacere fundamentum, ſi nõ ſuperſtruantur reliquę ędificij partes. Itaque pius tyro ad excitandum, erigendum & confirmandum animum, tam cùm incipit, quàm cùm pergit, ſtudioſè ea colliget, & perpetuò ob oculos defixa habebit, quæ vt magnificè de Theologia, eiuſque profeſſoribus ſemper ſentiat, efficiunt. Primus eſt ad proficiendum in quocunque artium genere grad⁹, magno eā ipſa ſtudia habere in precio, ad quę animum adieceris. Neque enim quiſquam multum laboris in ijs collocabit, aut ſerio admodum ſe exercebit, quæ ipſe alijs rebus omnibus anteponit. Quædam proinde, quæ Theologiæ dignitatem præ cęteris diſciplinis monſtrant, hoc loco, ſed breuiter congeremus. Nefas quidem, diſciplinas vllas contemnere, cùm ſint eximia Dei dona: ſed concedant tamen omnes, velint nolint oportet, ſi iuſta trutina illæ examinentur, alteram alteri præponderare: ideoque ſicut in cæteris rebus, ita in his quoque debere ordinem quendam retineri dignitatis. Ratum igitur in primis eſſe debet, quantum diuina præſtant humanis, cæleſtia terrenis: tantum Theologiam reliquis diſciplinis eſſe anteponendam.

Semper ea ob oculos ponenda, quę Theologiā cōmendabilē faciunt

Ratio.

S. Theologiæ inſignis commēdatio.

1. Ab authore & primo inſtitutore.

Etenim doctrina libris ſacris compræhenſa, nō eſt ab hominibus in Gręcia aut Italia agentibus prodita, ampliata, vel illuſtrata: ſed à Deo ipſo edita, & è cælo ſelectis quibuſdam viris reuelata. Pater cęleſtis ſua voce patriarchis atque prophetis eam explicauit: Heb. 1. Vnigenitus, qui eſt in ſinu patris, ad nos deſcendens, eandem enarrauit: Ioan. 1. Spiritus ſanctus omnibus ſeculis, quoſdam præſtantes afflauit homines, qui Theologiam incorruptè traderent: 2. Petri 1. Illud noueritis inquit Petrus, quod prophetica ſcriptura non ſit priuatæ interpretationis. Non enim voluntate hominis allata eſt olim prophetia: ſed à ſpiritu ſancto impulſi, loquuti ſunt ſancti Dei homines. Quamobrem Paulus 2. Corint. 1. Theologiam definit, ſapientiā nō ſeculi huius, neque principum huius ſeculi, qui abolētur: ſed ſapientiam Dei in myſterio, quę eſt recondita,

quam præfinierat Deus ante ſecula, quam & per ſpiritum ſuum reuelauit. Quod ſi antiquitatem in diſciplinis putat aliquis ſpectandam, nulla eſt hac vna antiquior: quippe quæ prima, & quidem cum primi illi vniuerſi generis mortalium parentes in paradiſo adhuc conſtituti agerent, expoſita eſt. Si de certitudine quæſtio eſt: ſola hæc certa appellari meretur. Reliquarum diſciplinarum exigua fuere initia, paulatim multa in illis ſunt aucta, interdum admixta abſurda, & cũ vero pugnantia, non pauca deinde mutata: Theologia autem ſtatim vt tradi cępit, perfecta fuit exhibita, perpetuo manet eadem & vbique ſui ſimilis, nihl ei additum, nihil in eá variatum, nihil à veritate alienũ. Et quid ni ita & loquamur, & ſentiamus, cùm Deus ſit eius autor, qui eſt ipſa veritas, qui eſt incommutabilis, qui nec fallere nec falli poteſt? Ad hæc, vbi reliquæ diſciplinæ numeroſis compræhenduntur voluminibus (quanta obſecro moles operum Galeni? quãtus aceruus legum?) in quibus & multa ſubtili perplexoque ſermone inuoluta atque obſcura, vt planè ignoret lector, quomodo ſe vnquam poſſit extricare: Theologia paucis & exiguis libris contenta eſt, iiſque eo conſcriptis dicendi genere, quod facilè ab eccleſia catholica percipi queat. Iam verò, ſi multiplicem conſiderare libet vtilitatem, ſcias nullum doctrinę genus hac in parte cum Theologia eſſe comparandum, vt multo ampliſſimum, ita & veriſſimum eſt quod Apoſtolus ait. 2. Timot. 3. Sacræ literæ (& ſolæ inquã) te poſſunt eruditum reddere ad ſalutem, per fidẽ quæ eſt in Chriſto Ieſu. Cuius pronunciati quò fidem faciat, addit: Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionẽ, quæ eſt in iuſtitia, vt integer ſit Dei homo, ad omne opus bonum apparatus. Quibus ſanè verbis omnia apoſtolus complectitur, quæ ad hominis ſalutem ſunt neceſſaria. Etenim vita hominis vniuerſa conſiſtit, ſi benè aduertimus in doctrina ſana, & ſanctis actionibus, quarum illa quidem fidei, hæ verò charitati ſeruiunt:

2. Ab antiquitate.

3. Ab infallibili certitudine.

4. A breuitate.

5. A dicẽdi genere.

6 Ab vtili.

5. Theologia omnia cõtinet, q̃ ad hominis ſalutẽ ſunt neceſſaria. ſ. ſanã do-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ctrinam & ſanctas actiones.

uiunt:quamobrem exacta iſtarũ duarum rerum cognitione in primis eget. Cùm autẽ doctrina alia ſit vera ac retinẽda, alia falſa atq; explodẽda: vt certò ſcias, quicquid de doctrina deſiderari poſſit, in ſacris literis cõtineri, ait Apoſtolus, ſcripturam vtilem eſſe, primò ad doctrinam, id eſt, abundè monſtrare quænam ſint vera dogmata, & quomodo ea diſcerni, comprobari, defendiq; debeant, deinde vtilem eſſe ad redargutionem, id eſt, ad confutãda euertendaq; falſa dogmata. Quod porrò ad actiones attinet, aliæ ſunt laudatę, alię repræhenſionem merentur. De vtroq; aũt genere Apoſtolus diſſerere cupiẽs, ait, ſcripturã eſſe vtilẽ ad inſtitutiõem: quod nimirũ quæ opera Deo accepta ſint, quæ vitæ officia oẽs homines deceãt, pulcherrime tradat. Vtilem inſuper eſſe ad correctionem: ſiquidẽ præſcribit, quomodo quæ corrupta aut luxata ſunt, emendari ac ſarciri debeant. Et quoniã ipſi quoq; pij, qui tã in doctrina, quã in actionibus decorum ſtudioſè ſemper ſeruant, ſubinde perturbantur varijs aduerſitatib., quarum magnitudine adigi forſitan poſſent ad deficiendum in altero, hoc eſt, aut in doctrina, aut in actionibus: ideo prouidit Deus, vt ſcriptura referta eſſet efficaciſſimis cõſolationib., quibus animus aduerſus impendentes caſus muniri, adeoq; armari, necnon in ſancta doctrina & ſanctis actionib. conſtãs retineri queat. Quod Apoſtolus non tacuit, dicens ad Rom. 15. Quæcunq; præſcripta ſunt, in noſtram doctrinam præſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum, ſpem habeamus. Quando igitur in ſacris literis in promptu habes, quicquid ad doctrinã, quicquid ad actiones, quicquid ad conſolationes pertinet, quid amplius deſideres? Quod verò dabis diſciplinæ genus, ex quo hæc ſimul omnia, & tam largiter quidem, tam que certò hauriantur? Per multas ambages & moleſta ſpineta philoſophi inquirunt, quodnam ſit ſummum bonum, & quis hominis finis: verum dum alius hoc, alius illud aſſeuerat, fit vt incertiores dimittant

S. Theologia ſiue ſcriptura refecta efficaciſſimis cõſolatiõibus.

Theologiæ vtilitatũ ſummaria collectio.

Summum bonũ qđ philoſophi grauiſſimis laboribus non

ſuos diſcipulos, quàm acceperant. Sola autem ſacra ſcriptura honorarij arbitri dignitatem aſſecuta, controuerſias dirimit, erroribus & contentionibus finem imponit, atque perſpicuè definit, in cognitione vnius veri DEI ſummum hominis bonum conſiſtere, quam cognitionem ipſa quoque in publicum producit, atque ſtudioſe comparandam commendat. Sic autem CHRISTVS ad patrem, Ioannis decimo ſeptimo: Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum DEVM, & quem miſiſti IESVM CHRISTVM. Quapropter Ieremias propheta declarare volens, nihil præſtabilius, nihil gloriosius hac cognitione DEI poſſe homini in vita obtingere, multò antè ita ait: Hæc dicit Dominus: Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, neque glorietur fortis in fortitudine ſua, nec glorietur diues in diuitijs ſuis: ſed in hoc glorietur, qui gloriatur, vt intelligat & cognoſcat me: Ieremiæ nono. Cæterum haud difficilè foret, plura cum ex libris ſacris, tum ex ſanctorum patrum commentarijs huc congerere: quinetiam poſſemus nonnulla ad Theologiæ laudem ex illorùm depromere ſcrinijs qui in alia profeſſione verſati ſunt: ſed minimè opus eſſe ducimus, rati bonæ ſpei adoleſcentibus hæc paucula de re alioqui non valdè obſcura, ſufficere. Vnum illud adijciemus, dignum ſanè quod omni tempore altiſſima mente expendatur, Tria bonorum quæ homini cædunt, recenſentur genera: quędam animi, quædam corporis, quædam externa. Et quidem homo anima & corpore conſtat: ſic tamen, vt externis bonis carere haud magis, quam communi luce poſſit. At verò ſi de dignitate partium & bonorum hominis quæritur: nemo non primas dabit animo, ſecundas corpori, tertias bonis externis. Quem ordinem ſicut naturalis ratio, ita Chriſtus ipſe, cuius autoritas ratiõem humanã multis paraſangis anteit, apertè comprobat Sic namque apud Matthæum cap. ſexto definit, animam pluris eſſe, quàm corpus, corpus verò

inuenerũt, Theologia nobis aptiſſimè oſtendit.

Theologia tanto interuallo antepo nẽda vnicuiq; alij ſtudiorũ generi, quãto anima corpori, rebuſq; fututis præſtat.

pus verò pluris, quàm veſtimentum. Iam verò cum Theologia propriè incumbat procurandæ ſaluti immortalis animi, medicina valetudinem tueatur corporis, iuriſprudentia conſeruet bona externa fortuitaque: conficitur ſanè ex his, Theologiam tanto interuallo anteponendam cuicunque alij ſtudiorum generi, quanto anima corpori rebuſq; fortuitis præſtat. Quo quid auguſtius, quid magnificẽtius de noſtris ſtudijs dici queat? Et quantulum quæſo, prodeſt homini, inquit Chriſtus, Luc. 9. ſi vniuerſum mundum lucretur animæ interim ſuæ iacturam faciat? Quæ cùm ita ſint, meritò iubet idem Chriſtus, primum quæramus regnũ Dei: promittens, id ſi fecerimus, cætera ad vitã neceſſaria facilè ſucceſſura. Itaque hæc ſecum frequenter reputet bonæ expectationis adoleſcens: his adductus rationibus, honorificè de ſtudijs pietatis & ſentiat & loquatur. Hanc verò perſuaſionem de Theologiæ excellentia, nunquam patietur ſibi eripi: quin potius petet hinc omni tempore, quo pectus ſuum cõfirmet, ad conſtanter pergendum in ſacrarum literarum ſtudijs, ad quæ iam intelligit ſe diuinitus vocatũ. Hanc vocem Chriſti in chartis, in libellis, in parietibus, in feneſtris deſcriptam, ſemper occurrere ſibi, atque in auribus ſonare cogitet: Scrutamini ſcripturas, illæ enim ſunt, quę teſtimonium perhibent de me. Ioan. 6. Perhibebunt autem teſtimonium de Chriſto ſcripturæ ijs, qui in ipſis intelligendis non priuato ſuo ſolo ſenſu laborant, ſed eccleſiæ Romanæ iudicio prius expectato, ipſas percipiendas ſcrutantur. Non enim eſt credẽdum Chriſtum ſingulis Chriſtianis illud conſuluiſſe, vt ſi teſtimonium certum de ſe poſtularent, ſcripturas euoluerent: Sed illis hoc dictum patres eccleſiæ iudicant, quibus Chriſtus eandem ſuam eccleſiam erigendam ſtabiliendam atque gubernandam commiſit. Ijs dicit, ſcrutamini ſcripturas. Et qui hãc Chriſti vocem ita audiuerit atque ſequutus fuerit, & ita intellexerit neglectis cuiuſcunq; hominis rationibus aut argumẽtis. Quiſq; ſic, vt diximus, animo adfectus pręceptori

Scripturæ ſub iudicio eccleſię Romanę perſcrutandæ.

Chriſto

Chriſto in hac ſola Romana eccleſia docenti paruerit: haud dubiè ex laborib., quos in hęc ſtudia impēderit, fructus ſuauiſſimos iuxtaque ampliſſimos reportabit.

Quarum artium ſcientia futuro Theologo ſit neceſſaria: ac primum de ea parte philoſophiæ, quam appellant logicen, Cap. IIII.

QVia verò non minus ad percipiēdum, quàm ad tradendum alijs res graueis & ſublimeis, quales in Theologia permultæ occurrunt, magnoperè conducit bonarum artium, vt vocant, ſeu philoſophię cognitio: ideo breuiter eſt à nobis explicandum, quarum potiſſimum artium ſcientiam futuro Theologo neceſſariā arbitremur. Minimè verò illos audiemus, quod hęretici noſtri temporis faciunt, qui obganniūt, ſic à ſpiritu ſancto expectandam vniuerſam intelligēdi atque explicandi ſacras literas facultatem, vt neutiquam opus ſit, nos diſcendis vllis artibus operā nauare. Maneat, inquam, ſua ſpiritui ſancto dignitas, atque agnoſcamus illum, ſicuti verè eſt, ſpiritualiū donorum omnium datorem. At interea, deſidibus eſſe haud nobis licebit. Omnium namque rerum parandarum Deus, certa veluti inſtrumenta ordinauit, quæ à nobis negligi non vult: labore noſtro diligentiaque opus eſt vbi quid conſequi deſideramus. Abundè nouit pater cæleſtis, ante etiam quàm poſtulemus, quibus rebus nobis opus ſit, ac paſcit ipſe aues per inane volantes, quæ (vt inquit Chriſtus) ad parandum victum moleſtiam nullam ſubeūt. Veruntamē idem Chriſtus nequaquam docet, legem, quam Deus ad vniuerſum genus mortalium ſemel tulit, vt nimirum in ſudore vultus noſtri veſcamur pane, eſſe abrogatam. Imò verò per Apoſtolum ſuum pronunciat, eū, qui non laborat, non debere manducare. Quemadmodum autem iſtud appoſitè, de parando cibo corporis: ita iuxta rectè de cibo animi ſtatuemus. Enimuerò prouenit à Deo omnis diuinarum rerum cognitio: ac ſolus Deus eſt, qui corda illuminat, qui ſenſum reconditum in lucem profert, ſed interim à nobis quoque

Hæretici noſtri tēporis reprehendūtur qui omni interptandi genere ſpreto, ſoli ſpiritꝰ inſtinctu ſcripturas pprio conatu interptari & intelligere volunt. Labore noſtro opus eſt.

exigitur, vt artes liberales, linguas, cæteraſque diſciplinas multis vigilijs addiſcamus: eas, cùm res poſtulabit, ad expeditè intelligendum ſermones diuinos, in conſiliũ adhibituri. Deus hominem condidit, qui loq. per ſeſe poſſit, qua in primis re diſcernitur à brutis animantibus: at interim linguam, niſi quam eum nutrices docuerint, miſer homo nullam ſonat. Itaque vt demus, aliquos planè ad rerum diuinarum cõtemplationem eſſe natos & factos: minimè tamen cõfidẽt res ſacras plenè percepturos, niſi eas artes, quę viam ad omnes grauiores diſciplinas ſternunt, priùs ex fidis præceptoribus & catholicis imbiberint. Quid verbis opus eſt? Euincit experientia, multò perſpicacius in obſcuris locis, qui apud quoſcunque ſcriptores occurrunt, negociorum cauſas, initia, progreſſus, fines, circumſtantias, & quæcunque alicuius momenti, ab illis obſeruari, qui bonis artibus ſunt imbuti, quam ab alijs, qui has nunquam deguſtarunt. Itaque quiſquis ad ſtudia Theologica iam formatur, dum ætas, dum occaſio fert, ingenij vires liberalibus intendet artibus, & diſcipuli non ignaui partes in his ſubibit. Auditione, repetitione, lectione, ſtylo, quoad fieri poterit, ſe indefeſsè exercebit, labore improbo vincere omnia conabitur. Atque vbi tandem aliquid profecerit, neceſſariò res huc redit: numinis bonitati, quicquid illud eſt, oportet acceptum ferat. Siquidem & humana Philoſophia, Dei donum eſt: neque in ea quiſquam ſeriò promouet, neq; quod poſt cognitionem paratam cùm primis neceſſarium eſt, rectè ea vtitur, niſi cui Dominus id, vt poſſit, largitur. Minimè verò in id Philoſophia diſcitur, vt ad eius leges examinentur ſacra ſcripta: multò minus, vt ab ea iudiciũ de religionis noſtræ dogmatibus petatur: ſed tantùm ad ſubleuandam noſtri captus imbecillitatem, vtq; illius adminiculo alter alteri poſſumus clarius certiuſque, quæ mente conceperimus, exponere. Itaq; famulæ quidem & pediſſequæ loco Philoſophia admittitur: at ius dominæ integrum Theologiæ relinquetur.

Philoſophia quatenus ad Theologiam neceſſaria.

Philoſophia pe-

quetur. Quas igitur philoſophiæ partes Theologum didiciſſe conueniat, & quatenus ei futuræ ſint vſui ad res diuinas facilè percipiendas, explicemus.

diſſequa, at Theologia regina eſt.

Triplex conſtituta eſt philoſophãdi ratio. Logicè, quæ agit de ſermone. Phyſicè, de rerum naturis. Ethicè, de moribus ac vitæ inſtitutione. Prima haſce habet partes, Grãmaticen, Dialecticẽ, Rethoricen, de quibus iam dicendum. Grammaticæ peritum eſſe debere Theologũ, notius eſt, quã vt admoneri oporteat. Neq; in Latina tantum lingua volumus doctum, verùm in illa quoq;, in qua res ſacras apud populum tractare, ſi ita aliquando res feret, decreuerit. De lingua Græca & Hebræa paulò pòſt pronunciabimus.

Quæ philoſophiæ partes futuro theologo neceſſariæ.

Grammatice.

A nonnullis Grãmaticæ adiungitur poeſis. In hac aliquot horas collocaſſe, ad parandam oratiõis copiã & ſplendorem, haud fuerit pœnitendum: maximè ſi in manus ſumãtur auctores caſti, qui animum impijs de Deo opinionibus non inficiunt, atque in quorum ſcriptis tum de communi hominum vita, & perſonarum factorumq; decoro vtiliter multa expreſſa conſpiciuntur: tum quæ fabularum inuolucris tecta ſunt, ad naturas tamen rerum explicãdas, vel ad aperiendã doctrinam morum cõducunt. Quorũ poſteriꝰ, quomodo aptè fieri debeat, eleganter, (vt omnia) D. Baſilius in libello ad nepotes, de legendis ſcriptoribus gentilibus, commonſtrauit. Multi autem ſancti patres in poeſi clari extiterunt. Apud Hebræos in Iob & pſalmis quædam verſibus ſunt exarata: apud Græcos, & Nazianzenus, & Nonnus clari extiterunt: apud Latinos, Prudentius, Ambroſius, Damaſius, Iuuencus, laudem non mediocrem ſunt conſecuti, res ſacras verſibus pertractantes. Atque vtinam tempus edax, aut hoſtium noſtræ religionis malitia, non inuidiſſet nobis poeſin Apollinaris Cyri, qui ad imitationem Homeri, Heroicis verſibus, & libris 24. hiſtoriam ſacram ad imperium vſque Saulis perſequutus eſt. Comœdias deinde & Tragœdias atque Hymnos edidit, argumentis ſumptis ex diuinis ſcripturis, in

Poeſis.

Multi ſancti patres in poeſi clari extiterunt.

Poetarum variorum enumeratio.

Apollinaris Cyrus.

quibus

quibus Menandrum,Euripidem,Pindarum, excellentiſſimos poetas expreſſit:necnon(vt Zozomenus ſcriptum reliquit)numeris,virtute,charactere dicēdi, diſpoſitione,atque omni ſermonis Græci ornatu & laudtitijs æquauit. Hæc(inquam)ſcripta ſi eſſent in manibus,aliorum non valdè deſideraremus. Cæterum ſi quis poetarum prophanorum figmēta velit per Allegoriam accommodare ad res religionis noſtræ, ſciat ſe citra pietatis iniuriā id non facturū. Quod iudiciū non meum eſt,ſed D.Aug.de doct.Chriſt.li.2.cap.17.

Poetarum pfanorū figmenta p allegoriā ad religionē nō accommodanda.

Dialecticum verò,qui prorſus Ariſtotelicus ſit, nō expetimus.Suffecerit,qui definitiones,diuiſiones, argumentationes,aptæ num ſint,an ſecus,poſſit examinare,atque expeditam inueniendi iudicandiq; viam teneat,qua cum docere alios volet,vel thema quodpiā excutere,ingrediatur:denique qui cauere queat,ne ab aduerſarijs,vero ſimilia pro veris adferentibus capiatur.Extant multi libri,& à doctiſſimis hominibus cōſcripti,qui quod ſatis eſt, paucis complectuntur. Nec improbatur mihi eorum diligētia, qui in gratiam tyronum Theologiæ,artis præceptionibus exempla accommodant è ſacris hauſta fontibus:quod ſolitum facere Origenem,etiam cum Grāmaticen traderet ſtudio promouendæ religiōis,teſtatur Euſe. Vſus autem diſputādi,differendiq;, quæ artis ſunt augebit,& confirmabit.Si quis tamen certamina olim ſuſcepturū ſe cum hæreticis arbitratur,hunc tempeſtiuè præmonitum volumus,omni vt inſtrumento & apparatu Dialectico egregiè ſe inſtruat,armetq;.Placet intereà Gellianum dictum,lib.16.cap.8.huic ſtudio ſi modū non feceris,periculum non mediocre erit,ne vt plerique alij.Si quoque in illis Dialecticę gyris atque męandris, tanquam apud Sirenios ſcopulos conſeneſcas.

Dialectic.

Exēpla S. ſcripturæ dialecticę pceptis accōmodare

Rhetorice ſiue Oratoria,in eo, qui aliquando docturus eſt populum,vel primo loco requiritur. Reperimus patres diligenter ſeſe in hac exercuiſſe, quoſdā etiam publicè profeſſos,quòd de Origene, Cypriano, Malchione, Pierio, Arnobio, Lactantio, Auguſtino,

Rhetoric.

mani.

manifeſtum eſt. Etiam ſi magis optabile, adeſſe benè dicendi facultatem ingenitam, quam præceptionibus acquiſitam. Quod interim natura non ſuppeditauit, ſtudio atque arte penſari ęquum eſt. Ars naturę æmula, naturam adiuuat. Certè cum libri ſacri, in primis à Prophetis atque Apoſtolis conſcripti, ſchematibus ac tropis vndique ſcateant, atque omnia in ſeſe affatim largiterque contineant, quæ ad docendum, ſuadendum, mouendoſque affectus creduntur prodeſſe: ſunt profectò hę duę artes Rhetoricę (inquam) & Dialectice, vbique in conſilium adhibendæ, vtpote quarũ potiſſimum ductu certas & perſpicuas ſententias licet eruere, eaſdemque fideliter, & quam fieri poteſt ſimpliciſſimè, alijs explicare. Cuius rei argumenta in patribus, cùm Gręcis, tum Latinis, qui ſacros codices ſuſcepere enarrandos, videre licet. Hi enim è paucis verbis crebro excerpunt plurima & grauiſſima argumenta, quę ibi latuiſſe alius earundē artium ignarus haud fuiſſet ſuſpicatus. Rurſus verò quod fusè, perturbatè, intricateque dictum videri poterat, illi ſtrictim & cõciſe exprimunt: mirabilem rerum ſpiritualium varietatem, quæ anteà non animaduertebatur, depromentes. Quæ omnia nos exemplis ploratis redderemus manifeſta, niſi tam in veteribus (maximeq; Origene, Chryſoſtomo, Auguſtino, Hieronymo) quàm in recentioribus quibuſdam: paſſim multa occurrerẽt, quę quod dicimus luculenter comprobãt. Auguſtinus diſertè & copioſe li. 4. dę doctrina Chriſtiana, euincit, in ſacris literis conſummatam reperiri eloquentiam: tandemque definit, Theologo omnia ferè cum Oratore eſſe communia. Ambroſius verò non dubitauit, epiſtolarum lib. 8. epiſt. 83. aſſeuerare eos, qui primi de arte dicendi ſcripſerunt, præcepta omnia ex diuinis libris collegiſſe.

Natiua Rhetorice exoptatiſſima.

De artibus quas mathematicas vocant. Cap. V.

ARtibus autem Logicis adnecti ſolent, quæ nominãtur Mathematica: Arithmetica videlicet, Geo-

Geometria, Muſica, Aſtronomia, vtpotè è quibus frequenter quædam exempla ac demonſtrationes in illis admiſcentur. Ac Grammatice quidem & Muſice, quondam iunctę, ſi Fabio credimus, fuerunt. Nec admittebant veteres in ſcholam Dialectices, qui Mathemata non prægustaſſet: cum ad demõſtrationes, quas ſe traditurum pollicetur Dialecticus, magnoperè conducant. Qui Oratorem formant, volunt Muſicæ harmoniæ & Geometriæ peritum. Arithmetica nullum prope vitæ genus carere poteſt. Quæ proinde ex his ipſis diſciplinis neceſſaria ſunt Theologo, ſtrictim ſubiungã. Arithmetices eam partẽ calleat, quã nonnullis λογιστικὴν appellari placet: quæ & facillima eſt, & omnibus vſitata. Crebro autẽ res poſtulat, præcipuè quãdo leguntur hiſtoriæ, vt diligenter anni & tempora numerentur, atq; diuerſę inter ſe conferãtur eruditorum hominum ſupputationes.

mathematicæ ſcientiæ. Arithmetica quæ theologo neceſſaria

Geometria. Geographia.

Geometria non videtur Theologus magnoperè egere, niſi qua parte tenuia principia ſubminiſtrat ad Geographiam introducentia, nam in hac probè verſatum eſſe Theologum conuenit. Niſi enim partium terræ deſcriptionem, multarum prouinciarum & regionum, in primis autem Paleſtinæ ſitum teneat, neque vllam hiſtoriam ſacram, neq; prophetarum vaticinia & conciones plenè percipiet. De diſcẽda Optice quæ ex Geometria fluit, non erit noſter tyro ſolicitus. Cætera harum artium elementa, præſertim ſubtiliora illa, ad Theoriticen pertinentia, equidem nõ video quid Theologo conducant. Non me latet, in prima & celeberrima Chriſtianorum ſchola Alexandrina ſanctos patres (in quibus facilè principes, Pantenus, Ammonius, Heraclas, Origenes, Didymus, Anatolius) nihil harum partium omiſiſſe, ſed ſcire decet id feciſſe eos, non quod ad Theologica ſtudia cenſerent artes illas neceſſarias: verum partim, vt tradentes eas auditoribus gentilibus opportunè admiſcerent, per quę hi ad noſtrã religionẽ amplectendã perducerentur: partim vt noſtris viam mõſtrarent, quemadmodum teſtatur Euſe.

Optice.

Cur patres antiq. in ſchola Alexãdrina quaſdã ſcientias ad theologiã nõ vſqueadeo neceſſarias tradiderint. 1. Ratio 2.

Euſe.eccl.hiſt.lib.6.qua aduerſarijs,non tam hæreticis quàm philoſophis occurrere ac falſa dogmata erudite confutare,ſi quando vrgeret neceſſitas,poſſent. Etenim circiter illa tempora, Artemonitæ hæretici Geometricis demonſtrationibus Euclidis,præterea Ariſtotelis,Theophraſti, Galeni argutijs ſacra inuoluebant & obſcurabant dogmata,ante quos etiam Valentiniani,Marceſij,Heracleonitæ,de numeris neſcio quæ fuerant ſtolidè imaginati:alij alias ſubtilitates infrugiferas inuexerant. Hos autem nouorum errorum architectos nemo tunc oppugnare poterat cum ſpe victoriæ,niſi qui eodem genere armorum ijſdemq; artibus vti nouiſſet. Hac igitur de cauſa nonnulli noſtrorum hominum eas artes tunc diligenter diſcebant. At verò nunc, vbi non adeſt eiuſmodi occaſio, venari innumeris myſteria, ex diagrammatis Geometricis allegorias frigidasque probationes ducere, in ſcholis ſanè fuerit ſuperuacaneum,in eccleſia verò etiam ridiculum. Cæterum ex Muſica decerpere poterit Theologiæ candidatus,quod ad iudicandum de hymnis & cantionibus in ſacro cætu vſui fore exiſtimat. Quod quidem citra magnum negotium efficiet. Patres temporum cantum magni fecerũt.Nam Athanaſij temporibus, Flauianus & Theodorus apud Antiochiam canendi ritum primi in Oriente (vti ex Caſſiodoro hiſt.tripart.li.5.cap.32.accepimus)induxerunt. Quos deinceps alij in alijs prouincijs, tandemque occidentalibus ſunt ſecuti. Auguſtinus meminit, ſua ætate ſub Ambroſio in Eccleſia Mediolanenſi modulationem receptam. Vetus illa muſica θεωρητικὴ quam mirificè celebratam audimus à veteribus, & de qua aliquoties Plato,nonnihil etiam Ariſtoteles in Politicis,prorſus obſoleuit. Aſtronomia obiter, adeoque velut oblectandi animi cauſa,poterit attingi. Haud ſcio an in libris ſacris,præter paucos locos in Iob,& in Regum volumine,nonnulla de horologijs, apud Euangeliſtas autem de horarum diuerſitate, aliqua occurrant,in quibus Aſtronomi opem implorari neceſſum

Artemonitæ hæretici.

Muſica.

Cantũ temporũ patres magnifecerũt, & à quib. primũ inſtitutus.

Aſtronomia.

ſit,

Indiciaria ſiue diuinatoria ꝓhibita.

ſit. Indiciaria autem, ſeu diuinatoria, non abs re exploditur. Certè Auguſtinus Confeſſionū libro quarto, capite tertio: rurſus de doctrina Chriſtiana libr. 2. cap. 20. grauiter queritur ſe receptum, & ſæpè in eam eiusq́; profeſſores acerrimè inuehitur. Sacris inſuper canonibus non ſemel prohibita eſt. 26. quæſtione. 5. c. Igitur ſeruus.

Quæ cognoſcenda Theologo ex Phyſice. Cap. VI.

Quæ phyſicæ pars à Theologo deſeri debeat.

PArs philoſophiæ, quam Phyſicen vocant, non pauca habet, quæ turpè foret à Theologo prætеriri. Subtiles quidem illas diſputationes de principijs, de motu, de infinito, de vacuo, de generatione & corruptione, quæ oſtentationis plus habent, quàm vtilitatis, & quorum bona pars probabilibus potiùs, quàm neceſſarijs nititur rationibus, ſinet ſi voluerit valere: neque repræhendi à quoquam iure poterit.

Quas Phyſicæ partes Theologus perdiſcere debeat.

Cætera verò, quæ de cælo, de igne, aere, aqua, terra, de meteoris proferuntur: tum diſputationes de homine, de anima, eiusque facultatibus ac diuerſis functionibus: item quę rerum naturas, in primis plantarum, lapidum, animalium, & ſimilium explicāt, plus ſanè momenti adferūt, & cum honeſta quadam voluptate à generoſis animis percipiuntur. Palam namque eſt, ex iſtarum rerum viſibilium cognitione, in notitiam inuiſibiliū nos deduci, nec non quaſi per gradus quoſdam à creaturis ad creatoris potentiam, ſapientiam, bonitatem contemplādam paulatim nos aſcendere: Rom. 1. Occurrunt autem modo in Pſalmis atq; Iob, modò in alijs libris permulti loci, de rebus ſublimibus, de arcu cæleſti, de ventis, de phaſmatibus, & coloribus in aere, de tonitru, grandine, tempeſtatibus, de pluuia, quæ in terra Canaan, non autem in Aegypto decidere ad irrigandam terram deſcribitur; de terræ motu, deque ſimilibus. Item de montibus, de mari, de aquis amaris dulcibusúe, & quibuſdam languores depellentibus. Frequens inſuper herbarum, fruticum, arborum fit mentio, veluti Mandragoræ, hyſſopi, ſi-

napi,

napi,frumenti,palmæ, cedri,oleæ, ficus,vitis. Ad hæc gemmarum nō paucæ ſpecies,tum vbi de ſacris veſtibus, de noua ciuitate Hieruſalem, tum alibi quoque enumerantur. Poſtremo, ex animalibus quadrupedes,aues, piſces, ſerpentes deſcribuntur, & munda ab immundis ſeparantur. Quinetiam morbi, vt lepra, paralyſis, hydropis, fluor muliebris, febris cum quibuſdam,locum in libris ſacris habent. Paſſim verò,vbi iſtarum rerum naturalium obueniūt nomina ſeu deſcriptiones, aut factum aliquod inſigne narratur, aut latet retruſa quædam rerum ſpiritualium ſignificatio,aut ſimilitudo,ſiue comparatio texitur. Nunquam igitur aut ſimplicem verborum ſententiam, aut reconditum myſterium, aut ſimilitudinis rationem propriè ac dextrè eruet, qui in illis, quas cōmemorauimus, Phyſiologiæ partibus tempus aliquantum non triuerit. Atque hinc factum opinor,quod nonnnulli patres vitæ ſanctimonia conſpicui, videntes iſtarum rerum cognitionem à ſe exigi,ita perdiſcendis ijs inuigilarunt,vt etiam in medendi facultate iudicium ſibi non mediocre pararent,atque Medicinam cum Theologia coniungerent, vtramq; hanc quidem ad animorum, illam verò ad corporum curationem, publicè cum laude tractantes, quod de Eſaia & Luca teſtātur literæ ſacræ. De Baſilio Ancyrano Epiſcopo, Hieronymus. De Euſebio Epiſcopo Alexandrino,Rufinus. De Boaſane Epiſcopo Perſidis. De Theodoro Laodicēſe Epiſcopo. De Cyro Alexandrino,alijſque hiſtoriæ Eccleſiaſticæ.

Medicinā cū Theologia multi pij viri coniunxerunt.

An Ethice,Politice,Oeconomice,Metaphyſice,neceſſariæ ſint Theologo. Cap. VII.

Ethice, quæ diſputat de vita & moribus, ita vt à Philoſophis, præcipueque ab Ariſtotele, quem methodi magiſtrum nuncupant, tradita eſt,habet quædam non aſpernanda. Sed quando, quæ ad cognitionem vnius ſummi boni, necnon ad verè bonas & vitæ æternæ meritorias, quæ Chriſtianorum eſſe debent, actiones pertinent,ex quibus, vt non tan-

tùm coram mundo, ſed etiam coram Deo iuſti, ſanctique ſumus (iudicium fieri ſolet) exponuntur in ſcriptis ſacris, idque cum ſparſim in diuerſis libris, tum verò multò expeditiſſimè in Eccleſiaſte, & ſanè ab his petendum omne de ſummo bono verisq; virtutibus iudicium. Quæ autem in libris Philoſophorum præcipiuntur de rebus externis, numerandisque inter medias ſeu adiaphoras, ea diſcenda retinendaque admittentur, quamuis nec citra ſalem & condituram doctrinæ Euangelicæ. Enimuerò Philoſophia perquàm accuratè oſtendit rationem diſquirendi actionum cauſas omnes, atque circumſtantias, quod re vera magnum eſt. Theologia autem his non contenta, vlterius penetrat, ac docet inueſtigare vtrum proficiſcantur actiones ex fide in Deum? Vtrum excitentur & adiuuentur homines ad agendum virtute Spiritus ſancti, an non? Vtrum ſcopum ſibi ponant, gloriæ Dei illuſtrationem, & proximi vtilitatem? Itaque aliud eſt benè agere ciuiliter, & Philoſophicè: aliud benè agere Chriſtianè & meritoriè, & ad normam doctrinæ Euangelicæ. Sed non eſt quod de diſcrimine inter virtutes Philoſophicas ſiue ciuiles, atque Chriſtianas, in præſenti vberius diſputemus. Si cui libet exactiora cognoſcere, legat Origenem contra Celſum. Tertullianum in Apologetico. cap. 45. Cyprianum libr. 4. epiſto. 2. Auguſtinum contra Iulianum libro. 4. Item de ciuitate Dei libr. 19. cap. 25. Nam his locis (cùm indeſinenter ac faſtidioſè obijcerent religionis noſtræ aduerſarij, nihil de virtute præcipi in Euangelio, quod non tradatur pari modo in libris Philoſophorum, neque vllas celebrari præclaras Chriſtianorum actiones, quas nō liceat conſpicere in gentilibus) comprobarunt pij patres validis argumētis, multò aliter differere de ſummo bono, atque virtutibus Euangelium, quàm id facit Philoſophia, & multis paraſangis diſtare honeſtas actiones credentium, ab honeſtis actionibus gentilium incredulorum.

Aliter Theologia Chriſtiana, q̄ Philoſophia de ſummo bono, & virtutib9 tradit.

Aliud eſt benè agere ciuiliter & Philoſophicè aliud benè agere Chriſtianè & meritoriè.

Oecono.

Oeconomicen opportunè diſcet Theologus, ex ſanctorum patrum Abrabæ & ſimilium vitis, præterea ex prouerbijs Salomonis, & Paulinis epiſtolis, denique ex mediocri domeſticarum rerum vſu. Operæpretium eſt, & hic aliquo modo diſcernere præcepta, quæ de officio mariti & vxoris, domini & ſerui, de parandis honeſta ratione facultatibus, præſcribuntur à Philoſophis, ab ijs, quæ edita ſunt a Prophetis, & Apoſtolis. Aliud enim in multis ſapit caro, aliud ſpiritus. Oeconomice.

Idem de politicis eſt ſtatuendum. Nam Theologi non eſt, ſe curioſè rerum politicarum tractationi immiſcere, ne iuxta prouerbium, in alieno choro videatur pedem ponere. Præſenti rerum ſtatu, ac recepta confirmataq; Reipublicæ forma vtatur, ac gaudeat, ſciat deinde, quæ ad inculpatè viuendum apud conciues ſunt neceſſaria, haud dubiè in Politicis probè doctus habebitur. Virtutes vel vitia, ſi qua in ciuitatum adminiſtratione exiſtunt rectius aduertet ętate prouectus, quā iuuenis. Similiter quęſtiones obſcuras & graues de quibuſdam inſtitutis conſuetudinibus, contractibus, atq; id genus alijs, excutere, prudenter differet in illud tempus, quo tam Theologorum, quā Iuriſconſultorum ſententias audire, deque iiſdem iudicium ferre poterit. De conſummendis aliquot annis in Ariſtotelicis Metaphyſicis, quod nonnullos noſtra memoria factitaſſe in Italia habemus compertum, adoleſcenti Theologicis ſtudijs deſtinato in mentem non veniat, ſed ijs omiſſis, cogitet vera abſolutaq; Metaphyſica in ſacris literis ſibi eſſe propoſita. Politice. Metaphyſice Ariſtotelis Theologo non multum ſeruit.

Sed ad finē ſemel vt decurrat oratio, futuro Theologo ſatis fore arbitramur, ſi has Cyclicas diſciplinas paucis, & velut ad maiora vtilioraq; properans, percurrat. Quod quidem celeriter efficiet, ſi ea tantum ſeligat decerpatque, quæ ſemper in promptu haberi debent, & quorum vſus quam latiſſimè patet. Si detur felix ingenium, quod quas recenſuimus perdi- Authoris de Philoſophicis ſcientijs ſentētia.

ſcere omnes queat, minimè reijcimus, quinimo amplectimur, exoſculamur, terque quaterque beatum prædicamus,& nihil non de eo nobis pollicemur, ſed tamen nec reijcimus quod tale non eſt.

Enimuerò admitti conuenit ſine contemptu ad ſacrarium Domini, etiam inferioris notæ homines, cùm in confeſſo ſit, ſæpenumerò ſpiritũ ſanctũ ſuppeditare, quod non valet artium humanitatis præſidium, deinde fieri haud poſſe,vt omnes ſummi euadant, ſed alios debere conſiſtere in medio, alios inferiore contentos fore loco. Quanquã eos quoq; excellere in Theologia poſſe confidimus,qui nec diu, nec multum in illis circularibus ſunt verſati. Exemplo ſunt Athanaſius, Baſilius,& plures alij. Sic autem de Athanaſio Nazanzenus. Aliquantum(inquit)circularibus operã dedit artibus, ne illarum penitùs eſſet ignarus, quas contemnẽdas eſſe cenſeret. Haud quaquam enim ſuſtinebat, vt animæ generoſior & præſtantior pars vanis exerceretur ſtudijs, ne idem ei vſu veniret,quod in expertis athletis, qui cùm aerem ſæpiùs verberant,quàm corpora, à certamine principali excidunt. Et addit. In teſtamento verò, tam nouo, quàm veteri, tantum ſe exercebat, quãtum nec alius in vno.Idem in oratione de Baſilio magno,cùm eum appellaſſet Rhetorem inter Rhetores, Philoſophum inter Philoſophos, de eloquentiæ ſtudio ita ſubijcit. Eloquentiæ ſtudium ei ſuperuacaneum erat, ex ea tamen tantum decerpſit, quantum illi ad noſtram Philoſophiam opus erat,quoniam & vis huius ad intelligendorum demonſtrationem eſt neceſſaria. Hęc ille. Quę circa non poſſumus non deteſtari quorundam præceptorum morem,qui haud ſcio an augendi priuati quæſtus, an alterius rei gratia, iuuentutem per ſe docilem, tractabilem, & ad optima natam,ac iam ſublimioribus deſtinandam ſtudijs, gaudent ad annos plures, nempe ſeptem aut octo in piſtrino Cyclicarum diſciplinarũ detinere, prope dixeram enecare. Quid prohibet, quo minus pius tyro, quem ad Theo-

Theolog' eſſe poteſt ſine cognitione.

Athanaſius.

Baſilius Magnus.

Quomodo omnes

Theologiam formandam ſuſcepimus, poſtquàm exactè perceperit Grammaticen, ſimul audiat vnius & dimidiati anni ſpatio Dialecticē, & Rhetoricen, quas duas artes palam eſt ita eſſe coniunctas, vt altera ſine altera perfectè addiſci ægrè queat? Adiungere hiſce ſtudium linguæ Græcè, eodem tempore, non opinor graue futurum. Quantulum enim id fuerit, tres videlicet horas ſingulis diebus auditioni impendere? Atque erit interea adhuc repetitioni, erit ſtyli exercitio, erit diſputationibus locus. Tantūdem verò temporis, id eſt, annum & dimidiatum, dabimus Phyſicis atque Ethicis cum quibus Mathematum guſtus aliquis propinabitur. In quibus diſciplinis, ſi authores quidam prælegantur Græci, fiet eadem opera, vt Græca familiaria fiant, atque vſu ipſo confirmentur, ſine tædio, & ſine moleſtia. Cùm autem adoleſcentes hoc ipſo tempore aliquouſque progrediantur, necnon creſcat in ijs iudiciū, placet mihi, ſi tertio anno Theologum quotidiè audirent, ita quartam horam percipiendis rebus diuinis tribuentes. Qua quidem ratione quarto demum anno ſeſe totos ſacris addicant literis, licebit. Ac poſſent proculdubio per fideles ac diligentes profeſſores tantillo tempore, quæ ex vniuerſa Philoſophia candidato Theologię neceſſaria ſunt, quàm commodiſſimè tradi. Certè ita tradi poſſent, vt qui vellent in poſterū tempus, per ſeſe citra præceptoris operā, cætera omnia ad eaſdem artes pertinentia, & vel abſtruſiſſima conſequi citò poſſent. Quid? quòd lectiſſima quæque ex Phyſicis, Ethicis, Mathematicis, ab erudito & graui quopiam viro poſſent ſuccinctè in vnum volumen contrahi, eademq; compendiosè & magno cum fructu in ſcholis enarrari. Quod conſilium ſi quis putat aſpernandum, is velim ſciat non eſſe meum, verùm longè doctiſſimi Theologi Auguſtini de doctrina Chriſtiana libr. 2. cap. 39. quo quidem loco refert excellentis ingenij virum Euſebium ea ratione collegiſſe, edidiſſeque, quæ ex temporum hiſtoria cupientibus ſacros libros degere, cognitu

ſcientiās, Theologiæ tyro, percurrere debeat. Quomodo breui tempore puer certa methodo ad Theologiæ lectionū auditionem perducēdūs.

gnitu digna ſunt. Neque præterea tyronem noſtrum exactis tribus illis annis ſic volumus in vniuerſum auocare à ſtudijs Philoſophicis, quaſi nullum amplius debeat cum eis habere commercium, quin potiùs hortamur, & ſuademus, vt Theologorũ ſcholas iam ingreſſus, certos ipſe ſibi præſtituat dies & horas, quibus dudũ audita ex præceptoribus præceptaque, vel priuatim legendo, vel apud inferioris claſſis contubernales explicando, repetat. Certiſſimum namq; eſt, ſi iſtud fecerit, ampliſſimam inde commoditatem ſentiet, ac mirabilem in diſciplinis humanioribus progreſſum eo pacto faciet. Quinetiam in diſputationibus quas frequenter intra ſcholæ parietes habere oportet, poſt θέσεις ſiue propoſita Theologica, ſubinde vtiliter vnum alterumúe thema ex naturali aut ex morali Philoſophia attexetur excutiendum. Quæ res non modò ad repetendum, & commendandum memoriæ, ſentẽtias Philoſophicas antè in ſcholis exceptas, vehementer proderit: verùm etiam ad inueſtigandum grauiores ſubtilioresque tractationes Theologicas, alacrem atque inſtructam iuuentutem reddet.

Diſputatioẽs ſcholaſticæ & domeſticæ vtiles.

Poſtremò decebat iuniores Theologos vel animi cauſa, quoties vacat, Philoſophorum, in primis Platonis, Ariſtotelis, Ciceronis ſcripta haud oſcitanter euoluere, quo nimirum, quæ per hos ſunt prodita, ad noſtrum vſum, noſtræque religionis ornamentum, quoad eius fieri queat, cõuertere aſſueſcant. Siquidẽ laus erit non modica (vt ſcitè Auguſtin. lib. 2. de doctrina Chriſtiana cap. 40.) ſpoliare Aegyptios veſtibus, auro, & argento, atque ad ornatum tabernaculi Domini ea conferre, quibus illi ad luxum & faſtum, nec non ad phana falſorum deorum fucanda, indignè abuſi ſunt. Ad hunc igitur modum, quæ ad Philoſophiam humanam pertinent, ita pertractari meo iudicio poſſent, vt intereà quàm minimum corporis decederet grauiori ſtudio Philoſophiæ diuinæ.

Qui Philoſophi à theologo diligẽter euoluẽdi ſint.

De Hi-

De Hiſtoria, Architectonica, Agricultura, atque alijs quibuſdam artibus. Cap. VIII.

Hiſtoriam penè prętericram. Hæc per ſe animos voluptate demulcet atque ad lectionem pertrahit. Hanc verò ab adoleſcente non requiro. Tantum illud monere lubet. Qui ſacram leget hiſtoriam, opportunè adhibebit tanquam confabulandi cauſa aliquem ſcriptorem, regnorum & imperiorum externorum tempora atq; mutationes complectentem. Monarchiæ namque aliæ alijs longo ſeculorum ordine ſucceſſerunt, atque diuerſarum fit in libris ſacris mentio. Itaque vtiliter fiet hiſtoriæ ſacræ cum ſcriptis aliorum collatio, atque prudēter inquiretur, qui reges, & quàm diu apud Babylonios, inde qui apud Aegyptios, hinc apud Medos, tum apud Perſas. Deinde apud Græcos, tandem qui apud Romanos, imperium tenuerunt. Quæ diligentia lucem non paruam cupienti res ſacras intelligere conferet. Sed de hac ipſa re alibi dicemus. Artium, quas mechanicas, ſedentarias, ac manuarias vocant, peritiam, ad intelligendos ſacræ ſcripturæ codices, non ducimus neceſſariam. deſcribuntur quædam ædificia, vt tabernaculum Moſe cum omni apparatu, templum, regia Salomonis, ciuitas noua, ſed ita deſcribuntur, vt ſine architecturæ cog[illegible]ne percipi omnia ſatis queant. Incidunt exempla interdum vel ſimilitudines, de re ruſtica, aut alio quopiam artificio, atque de ijſdem rebus, vt rectè iudices, modica experiētia apud artifices ſola inſpectiōe parata, ſufficiet. Qui ignorat quid ſit, ſurculum oleaſtri inſeri in oleam, ex eo qui agros vel hortulos colit, audire poterit. Si obſcurum tibi eſt quid ſit modico fermento totam maſſam vitiari, in piſtoris officina, fies certior. Vis intelligere locum Hieremiæ. 18. Aut ad Roma. 9. de figulo, qui ex luto omnis generis vaſa format, & ſubinde in idē lutum, varias inducit ſpecies, figulinā ingredere, & quid propheta ſiue Apoſtolus ſibi velint, ſtatim peruidebis. Sic aūt & de cæteris mechanicis artibus iudicandum.

Hiſtoria generalis primùm deguſtanda.

Artes mechanicæ Theologię candidatò, non neceſſariæ.

Magnoperè profuturam Theologo cognitionem linguarũ, præſertim Hebraicæ & Græcæ: Vbi & exhortatio ad ſtudium linguæ Hebraicæ. Cap. IX.

QVemadmodum verò omnes homines ad voluntatis ſuæ cognitionem Deus voluit peruenire, ita ſingulari conſilio ſacros libros, in quibus voluntas illa explicatur, ijs linguis deſcriptos extare curauit, in quibus ab omnibus intelligerentur. Hæ autẽ linguæ ſunt, Hebræa & Græca, quæ quondam toto orbe erant celeberrimæ, & ſummo habitæ in honore, quarum priore conſcripti ſunt omnes libri inſtrumenti veteris, altera omnes teſtamenti noui, præter euangelium Matthæi, quod Hebraica lingua fuiſſe ſcriptum conſtat, poſteà verò (teſte Theophylacto, à Ioanne euãgeliſta) in linguam Græcam fuit conuerſum. Imò in poſteriorem, (ſic nimirũ ordinante Deo, atq; viam ſternente ad vocandos gẽtiles ad euangelij cognitiõem) omnes illi opera lxxij. interpretũ ad votũ Ptolemęi Philadelphi regis Aegypti, fideliter ſunt conuerſi, annis ni fallor, ante Chriſtum in carne manifeſtatum. 280. ſi Euſebio in Chronicis, & Ioſepho Antiquitatum Iudaicarum libro 12. fidem habemus. Ex his verò poſteà in alias linguas transfuſos eſſe nouimus.

S. ſcripturæ libri Gręca & hebręa lingua cõſcripti.

Euãgeliũ Matthęi Hebraica lingua cõſcriptum à Ioanne euangeliſta in Græcam conuerſũ eſt.

Septuaginta interpretes quando verterint biblia.

Fuerunt autem plerique patr[...] libris ſacris, lingua quam ipſi optimè callebant, ſeu Græca ea eſſet, ſeu Latina, ſeu alia legendis contenti, & quod negari non poteſt, fructum haud paruum retulerunt: Cæterũ ſi quis ex noſtris ad ſumma conſcendere, & inter Theologos quaſi arcem tenere cupiat, hunc admonendum excitãdumq; putamus, ſummis vt enitatur viribus, ad aliarum quoque linguarum, Hebrææ in primis & Græcæ, cognitionem comparandam. Id verò plures & minime leues ob cauſas. Primum, nunquam quis rectius aſſequitur alterius mentem & germanam ſententiam, quam qui ipſas loquentes voces, & proprium ſermonem audit, intelligitque. Habet namque non Hebręa vel Græca modò, ſed omninò quælibet lingua, ſelecta quædam

Linguarũ cognitio ob varias cauſas maximè neceſſaria.

quædã & peculiaria vocabula, habet ſuos idiotiſmos, habet metaphoras, allegorias, & id genus tropos, quos in peregrinam linguam nullus interpres quamlibet alioquin fidus & ſolers, pari cum gratia queat reddere. Ac neſcio qui fit, nunquam ſic ſatis facit, afficitque oratio vel elaboratiſſima interpretis, vt ſimplex ſermo primi autoris. Sed & quoties amphibolia vel quacunque ratione obſcura in Biblijs Latinis, ſiue peregrina lingua redditis ſententia occurrit, hic te protinus cogit neceſſitas, diuerſa exemplaria apud diuerſos interpretes in conſilium adhibere. At ſi hi (quod ſępenumerò ſolent) ipſi diſſentiunt, nihil aliud quàm nouos ſcrupos tibi inijciũt, & incertiorem te reddunt, quàm ante fueras. Quid igitur reſtat, niſi vt ipſe adeas archiua Gręca, & pręcipuè lxxij. interpretum? Nam horum ampliſſima eſt apud omnes eccleſias authoritas, etiã ſi Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, præterea quæ quinta appellatur, quæ etiam ſexta, apud Neapolim Orientalem inuentæ, verſiones, minimè ſint, ſi modò haberi poſſent, aſpernandæ. At quamuis omnes illæ tranſlationes plurimum Theologiæ candidatum iuuare poſſint, quo facilius ſacram ſcripturam intelligere exactius poſſit, ſemper tamen pius Theologus tranſlationi communi, quam vniuerſalis receptam tenet eccleſia ſuam dignitatem, ſuumque honorem intactum relinquet. Vtpotè quæ veram Spiritus ſancti mentem eiuſdemque ſenſum contineat atq; exponat. Quod ſi quædam ſint, quæ non ita facilè intelligũtur, vt quæ inuoluta ſint & abſtruſa, id non ſine cauſa & grauiſſima, ab ſpiritu ſancto ita factum exiſtimabit, qui pietatis & ſacræ doctrinæ verus atque candidus fuerit cultor. Vel ita noſtra refert, vt ſcilicet quædam ignoremus, quæ intellecta nõ tantùm ſpiritui noſtro profuiſſet, vel ad Dei gloriam extollendam ignorãtia illa, quæ nos noſtræ fragilitatis & diuinæ maieſtatis conſcios nos fecit. Plus momenti quam ſacramenti ignorati cognitio adferre potuit. Quod ſi ne hi quidẽ dubitationem omnem ex animo reuellunt, poſtremũ

In dubijs S. ſcripturæ ſententijs patres refugiũ ad linguarũ proprietatẽ ſemper habuerũt.

Septuaginta interpretũ maxima eſt apud oẽs eccleſias authoritas.

Cur in S. literis ſpiritus ſanctus quædã abſtruſa & obſcura relinquere voluerit.

refugium habes ad veritatem Hebraicam, tanquam ad ſacram anchoram, quam Deus mirabili prouidentia per tot ſecula incorruptam ſeruauit. Itaq; ex limpidiſſimo hoc fonte ſuauem, & ſiti ſedādæ accommodum guſtum hauries, quem ex procul inde deductis riuulis nunquam eras percepturus. Qua quidem ratione & D. Auguſtinus in obſcuris locis veteris teſtamenti adire libros Hebræos, in nouo autem teſtamento Græcos monuit, cuius verba relata ſunt in Canonibus diſtinct. 8. Can. Vt veterum. Nec verò credemus abſque graui cauſa factum, quòd totum vetus teſtamentum Hebraicè, nouum verò Grecè, voluerit Deus euulgari. Idcirco nimirum id factum, vt harum linguarū diſcendarum cura perpetuò teneremur. Nec dubium, quin ideo plura Hebraicè, quam Græcè, vt illi linguæ candidati Theologiæ æquè ſtudiosè atque huic intēderent. Et venerandum eloquium cruci Chriſti impoſitum, tribus conſcriptum linguis, Hebraica, inquam, Græca & Latina, tametſi adumbrarit, ex omnium gētium nationibus accerſendos fore aliquos ad Chriſti regnum, quod eſt eccleſia, tamen ſignificauit quoque, harum trium linguarum dignitatem & ſtudium retineri in eccleſia ſemper debere. Quod & cōſenſus iſte eccleſiarum mihi videtur approbare, quo multis ab hinc ſeculis receptum cernimus, in templis præter Latinas etiam Hebraicas & Græcas voces (quales Hoſiāna κύριε ἐλέισον, & ſimiles) ſacris hymnis admiſceri. Quas profectò voces quoties generoſi animi audiunt, toties ad earum linguarum comparandam peritiam, accendi debebant. Cæterum cum videas ſic ſatis multos linguæ Græcæ gnauiter incumbere, pauciſſimos verò Hebraicæ dare operam libet nonnulla adijcere, quibus pij adoleſcentes ad hanc quoque excolendam inuitentur.

Cur Deus vetus teſtamentū Hebraicè, nouum verò Græcè ſcribi voluerit.

Titulus crucifixi Chriſti cur tribus linguis cōſcriptus.

Hebraicæ linguę cōmēdatio.

Tria theologię cādidatos ad Hebrææ linguę ſtudiū incitare debēt.

Tria igitur ſunt, quæ meo iudicio maximè debent, Theologiæ candidatos prouocare ad linguæ Hebrææ ſtudium. Primum eſt, eius dignitas atque excellentia: alterum, neceſſitas, (nam magis omninò neceſſaria

1. dignitas

eſt, quam

eſt,quam plerique ſuſpicantur: Tertium,facilitas. Dicam de his ordine. Hæc illa eſt lingua,quam DEVS primam mortalium intellectui indidit,quamque ceu naturalem ad mutuam ſocietatem & charitatem alē dam,communem eſſe omnibus voluit. Hac lingua Deus cum ſanctis patribus colloquens vſus eſt, neglecta planè Græca Attica,qua Iouem locuturum finxerunt Græci. neglecta Latina, Plautina,quam Varro dicebat muſas electuras,ſi Latinè loqui vellent. Hac lingua religionis doctrina iuſſu Dei primùm euulgata, & conſcripta libris eſt. Hęc lingua omnibus religionis ſyncerę anteſignanis, Patriarchis, Prophetis, Iudicibus regibus familiaris fuit,qui cum puritate linguæ purā etiam cōſeruarunt religionē. Quas quidem ob res, lingua ſancta deinceps appellata eſt. Nec priùs eorūdem ſanctorum poſteri ad ſuperſtitiones, ſiue ad idololatriam ſunt delapſi : quàm ſeſe peregrinarum gentium linguis paſſi ſunt prophanari & inquinari. Quocirca ſi nos quoque optamus priſcam & verè ſanctam religionem,qualis fuit illorum patriarcharum, reſtituere cogitemus, magnum ad id nos habituros adiumentum, ſi primum pares in nobis fuerint, atq; quondam in illis, fidei ac charitatis adfectus, dehinc eam quoq; teneam⁹, & excolamus linguam, qua religio ipſa apud illos edita, & immenſo prope tempore conſeruata eſt. Quam linguam quiſquis didicerit, videtur ſanè ad Dei ipſius admitti colloquium, videtur ſanctorum prophetarum iucundiſsimo intereſſe cœtui, atque de rebus religionis viua voce diſſerentes audire. Quod an non planè beatitudini cælesti eſt propriū? Si quid interea Græci, vel alij de vno Deo, de prouidētia Dei, de immortalitate animorum, de præmijs bonorum, de ſupplicijs malorum, hanc vitam ſecuturis, rectè dixerūt, id omne ex Hebręis mutuati ſunt, à quibus quaſi per manus oēs omniū terrarū nationes, doctrinā de rebus diuinis accepere. Quò pertinet, ꝙ Plato philoſophorū gentiliū facilè princeps, atq; omniū ſince-

Deus Hebræa lingua locutus eſt.

Hebræa lingua cur ſancta appellata.

Quęcunq; Gręci vnq̄ de reb⁹ diuinis dixerūt, ea ab Hebræis mutuati ſunt.

Plato multa ab He-

Indiciaria ſiue diuinatoria ꝓhibita.

ſit. Indiciaria autem, ſeu diuinatoria, non abs re exploditur. Certè Auguſtinus Confeſſionū libro quarto, capite tertio: rurſus de doctrina Chriſtiana libr. 2. cap. 20. grauiter queritur ſe receptum, & ſæpè in eam eiusq; profeſſores acerrimè inuehitur. Sacris inſuper canonibus non ſemel prohibita eſt. 26. quæſtione. 5. c. Igitur ſeruus.

Quæ cognoſcenda Theologo ex Phyſice. Cap. VI.

Quæ phyſicæ pars à Theologo deſeri debeat.

PArs philoſophiæ, quam Phyſicen vocant, non pauca habet, quæ turpè foret à Theologo prætериri. Subtiles quidem illas diſputationes de principijs, de motu, de infinito, de vacuo, de generatione & corruptione, quæ oſtentationis plus habent, quàm vtilitatis, & quorum bona pars probabilibus potiùs, quàm neceſſarijs nititur rationibus, ſinet ſi voluerit valere: neque repræhendi à quoquam iure poterit.

Quas Phyſicæ partes Theologus perdiſcere debeat.

Cætera verò, quæ de cælo, de igne, aere, aqua, terra, de meteoris proferuntur: tum diſputationes de homine, de anima, eiusque facultatibus ac diuerſis functionibus: item quę rerum naturas, in primis plantarum, lapidum, animalium, & ſimilium explicāt, plus ſanè momenti adferūt, & cum honeſta quadam voluptate à generoſis animis percipiuntur. Palam namque eſt, ex iſtarum rerum viſibilium cognitione, in notitiam inuiſibiliū nos deduci, nec non quaſi per gradus quoſdam à creaturis ad creatoris potentiam, ſapientiam, bonitatem contemplādam paulatim nos aſcendere: Rom. 1. Occurrunt autem modo in Pſalmis atq; Iob, modò in alijs libris permulti loci, de rebus ſublimibus, de arcu cæleſti, de ventis, de phaſmatibus, & coloribus in aere, de tonitru, grandine, tempeſtatibus, de pluuia, quæ in terra Canaan, non autem in Aegypto decidere ad irrigandam terram deſcribitur, de terræ motu, deque ſimilibus. Item de montibus, de mari, de aquis amaris dulcibusúe, & quibuſdam languores depellentibus. Frequens inſuper herbarum, fruticum, arborum fit mentio, veluti Mandragoræ, hyſſopi, ſinapi,

napi,frumenti,palmæ, cedri,oleæ, ficus,vitis. Ad hæc gemmarum nõ paucæ ſpecies,tum vbi de ſacris veſtibus, de noua ciuitate Hieruſalem, tum alibi quoque enumerantur. Poſtremo, ex animalibus quadrupedes,aues, piſces, ſerpentes deſcribuntur, & munda ab immundis ſeparantur. Quinetiam morbi, vt lepra, paralyſis, hydropis, fluor muliebris, febris cum quibuſdam,locum in libris ſacris habent. Paſſim verò,vbi iſtarum rerum naturalium obueniũt nomina ſeu deſcriptiones, aut factum aliquod inſigne narratur, aut latet retruſa quædam rerum ſpiritualium ſignificatio,aut ſimilitudo,ſiue comparatio texitur. Nunquam igitur aut ſimplicem verborum ſententiam, aut reconditum myſterium, aut ſimilitudinis rationem propriè ac dextrè eruet, qui in illis, quas cõmemorauimus, Phyſiologiæ partibus tempus aliquantum non triuerit. Atque hinc factum opinor,quod nonnulli patres vitæ ſanctimonia conſpicui, videntes iſtarum rerum cognitionem à ſe exigi,ita perdiſcendis ijs inuigilarunt,vt etiam in medendi facultate iudicium ſibi non mediocre pararent,atque Medicinam cum Theologia coniungerent, vtramq; hanc quidem ad animorum, illam verò ad corporum curationem, publicè cum laude tractantes, quod de Eſaia & Luca teſtãtur literæ ſacræ. De Baſilio Ancyrano Epiſcopo, Hieronymus. De Euſebio Epiſcopo Alexandrino,Rufinus. De Boaſane Epiſcopo Perſidis. De Theodoro Laodicẽſe Epiſcopo. De Cyro Alexandrino,alijsque hiſtoriæ Eccleſiaſticæ. Medicinã cũ Theologia multi pij viri coniunxerunt.

An Ethice,Politice,Oeconomice,Metaphyſice,neceſſariæ ſint Theologo. Cap. VII.

Ethice, quæ diſputat de vita & moribus, ita vt à Philoſophis, præcipueque ab Ariſtotele, quem methodi magiſtrum nuncupant, tradita eſt,habet quædam non aſpernanda. Sed quando, quæ ad cognitionem vnius ſummi boni, necnon ad verè bonas & vitæ æternæ meritorias, quæ Chriſtianorum eſſe debent, actiones pertinent,ex quibus, vt non tan-

tùm coram mundo, ſed etiam coram Deo iuſti, ſanctique ſumus (iudicium fieri ſolet) exponuntur in ſcriptis ſacris, idque cum ſparſim in diuerſis libris, tum verò multò expeditiſſimè in Eccleſiaſte, & ſanè ab his petendum omne de ſummo bono verisq; virtutibus iudicium. Quæ autem in libris Philoſophorum præcipiuntur de rebus externis, numerandisque inter medias ſeu adiaphoras, ea diſcenda retinendaque admittentur, quamuis nec citra ſalem & condituram doctrinæ Euangelicæ. Enimuerò Philoſophia perquàm accuratè oſtendit rationem diſquirendi actionum cauſas omnes, atque circumſtantias, quod re vera magnum eſt. Theologia autem his non contenta, vlterius penetrat, ac docet inueſtigare vtrum proficiſcantur actiones ex fide in Deum? Vtrum excitentur & adiuuentur homines ad agendum virtute Spiritus ſancti, an non? Vtrum ſcopum ſibi proponant, gloriæ Dei illuſtrationem, & proximi vtilitatem? Itaque aliud eſt benè agere ciuiliter, & Philoſophicè: aliud benè agere Chriſtianè & meritoriè, & ad normam doctrinæ Euangelicæ. Sed non eſt quod de diſcrimine inter virtutes Philoſophicas ſiue ciuiles, atque Chriſtianas, in præſenti vberius diſputemus. Si cui libet exactiora cognoſcere, legat Origenem contra Celſum. Tertullianum in Apologetico. cap. 45. Cyprianum libr. 4. epiſto. 2. Auguſtinum contra Iulianum libro. 4. Item de ciuitate Dei libr. 19. cap. 25. Nam his locis (cùm indeſinenter ac faſtidioſè obijcerent religionis noſtræ aduerſarij, nihil de virtute præcipi in Euangelio, quod non tradatur pari modo in libris Philoſophorum, neque vllas celebrari præclaras Chriſtianorum actiones, quas nõ liceat conſpicere in gentilibus) comprobarunt pij patres validis argumẽtis, multò aliter diſſerere de ſummo bono, atque virtutibus Euangelium, quàm id facit Philoſophia, & multis paraſangis diſtare honeſtas actiones credentium, ab honeſtis actionibus gentilium incredulorum.

Aliter Theologia Chriſtiana, quàm Philoſophia de ſummo bono, & virtutibus tradit. Aliud eſt benè agere ciuiliter & Philoſophicè aliud benè agere Chriſtianè & meritoriè.

Oecono.

Oeconomicen opportunè diſcet Theologus, ex ſanctorum patrum Abrahæ & ſimilium vitis, præterea ex prouerbijs Salomonis, & Paulinis epiſtolis, denique ex mediocri domeſticarum rerum vſu. Operæpretium eſt, & hic aliquo modo diſcernere præcepta, quæ de officio mariti & vxoris, domini & ſerui, de parandis honeſta ratione facultatibus, præſcribuntur à Philoſophis, ab ijs, quæ edita ſunt a Prophetis, & Apoſtolis. Aliud enim in multis ſapit caro, aliud ſpiritus. Oeconomice.

Idem de politicis eſt ſtatuendum. Nam Theologi non eſt, ſe curioſè rerum politicarum tractationi immiſcere, ne iuxta prouerbium, in alieno choro videatur pedem ponere. Præſenti rerum ſtatu, ac recepta confirmataq; Reipublicæ forma vtatur, ac gaudeat, ſciat deinde, quæ ad inculpatè viuendum apud conciues ſunt neceſſaria, haud dubiè in Politicis probè doctus habebitur. Virtutes vel vitia, ſi qua in ciuitatum adminiſtratione exiſtunt rectius aduertet ętate prouectus, quã iuuenis. Similiter quęſtiones obſcuras & graues de quibuſdam inſtitutis conſuetudinibus, contractibus, atq; id genus alijs, excutere, prudenter differet in illud tempus, quo tam Theologorum, quã Iuriſconſultorum ſententias audire, deque ijſdem iudicium ferre poterit. De conſummendis aliquot annis in Ariſtotelicis Metaphyſicis, quod nonnullos noſtra memoria factitaſſe in Italia habemus compertum, adoleſcenti Theologicis ſtudijs deſtinato in mentem non veniat, ſed ijs omiſſis, cogitet vera abſolutaq; Metaphyſica in ſacris literis ſibi eſſe propoſita. Politice. Metaphyſice Ariſtotelis Theologo non multum ſeruit.

Sed ad finẽ ſemel vt decurrat oratio, futuro Theologo ſatis fore arbitramur, ſi has Cyclicas diſciplinas paucis, & velut ad maiora vtilioraq; properans, percurrat. Quod quidem celeriter efficiet, ſi ea tantum ſeligat decerpatque, quæ ſemper in promptu haberi debent, & quorum vſus quam latiſſimè patet. Si detur felix ingenium, quod quas recenſuimus perdi- Authoris de Philoſophicis ſcientijs ſentẽtia.

Theologiam formandam ſuſcepimus, poſtquàm exactè perceperit Grammaticen, ſimul audiat vnius & dimidiati anni ſpatio Dialecticē, & Rhetoricen, quas duas artes palam eſt ita eſſe coniunctas, vt altera ſine altera perfectè addiſci ægrè queat? Adiungere hiſce ſtudium linguæ Græcę, eodem tempore, non opinor graue futurum. Quantulum enim id fuerit, tres videlicet horas ſingulis diebus auditioni impendere? Atque erit intereà adhuc repetitioni, erit ſtyli exercitio, erit diſputationibus locus. Tantūdem verò temporis, id eſt, annum & dimidiatum, dabimus Phyſicis atque Ethicis cum quibus Mathematum guſtus aliquis propinabitur. In quibus diſciplinis, ſi authores quidam prælegantur Græci, fiet eadem opera, vt Græca familiaria fiant, atque vſu ipſo confirmentur, ſine tædio, & ſine moleſtia. Cùm autem adoleſcentes hoc ipſo tempore aliquouſque progrediantur, necnon creſcat in ijs iudiciū, placet mihi, ſi tertio anno Theologum quotidiè audirent, ita quartam horam percipiendis rebus diuinis tribuentes. Qua quidem ratione quarto demum anno ſeſe totos ſacris addicant literis, licebit. Ac poſſent proculdubio per fideles ac diligentes profeſſores tantillo tempore, quæ ex vniuerſa Philoſophia candidato Theologię neceſſaria ſunt, quàm commodiſſimè tradi. Certè ita tradi poſſent, vt qui vellent in poſterū tempus, per ſeſe citra præceptoris operā, cætera omnia ad eaſdem artes pertinentia, & vel abſtruſiſſima conſequi citò poſſent. Quid? quòd lectiſſima quæque ex Phyſicis, Ethicis, Mathematicis, ab erudito & graui quopiam viro poſſent ſuccinctè in vnum volumen contrahi, eademq; compendiosè & magno cum fructu in ſcholis enarrari. Quod conſilium ſi quis putat aſpernandum, is velim ſciat non eſſe meum, verùm longè doctiſſimi Theologi Auguſtini de doctrina Chriſtiana libr. 2. cap. 39. quo quidem loco refert excellentis ingenij virum Euſebium ea ratione collegiſſe, edidiſſeque, quæ ex temporum hiſtoria cupientibus ſacros libros degere, cognitu

ſcientiās, Theologiæ tyro, percurrere debeat. Quomodo breui tempore puer certa methodo ad Theologiæ lectionū auditionem perducēdūs.

gnitu digna ſunt. Neque prætereà tyronem noſtrum exactis tribus illis annis ſic volumus in vniuerſum auocare à ſtudijs Philoſophicis, quaſi nullum amplius debeat cum eis habere commercium, quin potiùs hortamur, & ſuademus, vt Theologorũ ſcholas iam ingreſſus, certos ipſe ſibi præſtituat dies & horas, quibus dudũ audita ex præceptoribus præceptaque, vel priuatim legendo, vel apud inferioris claſſis contubernales explicando, repetat. Certiſſimum namq; eſt, ſi iſtud fecerit, ampliſſimam inde commoditatẽm ſentiet, ac mirabilem in diſciplinis humanioribus progreſſum eo pacto faciet. Quinetiam in diſputationibus quas frequenter intra ſcholæ parietes habere oportet, poſt θέσεις ſiue propoſita Theologica, ſubinde vtiliter vnum alterumúe thema ex naturali aut ex morali Philoſophia attexetur excutiendum. Quæ res non modò ad repetendum, & commendandum memoriæ, ſentẽtias Philoſophicas antè in ſcholis exceptas, vehementer proderit: verùm etiam ad inueſtigandum grauiores ſubtilioresque tractationes Theologicas, alacrem atque inſtructam iuuentutem reddet.

Diſputatiões ſcholaſticæ & domeſticæ vtiles.

Poſtremò decebat iuniores Theologos vel animi cauſa, quoties vacat, Philoſophorum, in primis Platonis, Ariſtotelis, Ciceronis ſcripta haud oſcitanter euoluere, quo nimirum, quæ per hos ſunt prodita, ad noſtrum vſum, noſtræque religionis ornamentum, quoad eius fieri queat, cõuertere aſſueſcant. Siquidẽ laus erit non modica (vt ſcitè Auguſtin. lib. 2. de doctrina Chriſtiana cap. 40.) ſpoliare Aegyptios veſtibus, auro, & argento, atque ad ornatum tabernaculi Domini ea conferre, quibus illi ad luxum & faſtum, nec non ad phana falſorum deorum fucanda, indignè abuſi ſunt. Ad hunc igitur modum, quæ ad Philoſophiam humanam pertinent, ita pertractari meo iudicio poſſent, vt intereà quàm minimum corporis decederet grauiori ſtudio Philoſophiæ diuinæ.

Qui Philoſophi à theologo diligẽter euoluẽdi ſint.

De Hi-

De Hiſtoria, Architectonica, Agricultura, atque alijs quibuſdam artibus. Cap. VIII.

HIſtoriam penè prȩterieram. Hæc per ſe animos voluptate demulcet atque ad lectionem pertrahit. Hanc verò ab adoleſcente non requiro. Tantum illud monere lubet. Qui ſacram leget hiſtoriam, opportunè adhibebit tanquam confabulandi cauſa aliquem ſcriptorem, regnorum & imperiorum externorum tempora atq; mutationes complectentem. Monarchiæ namque aliæ alijs longo ſeculorum ordine ſucceſſerunt, atque diuerſarum fit in libris ſacris mentio. Itaque vtiliter fiet hiſtoriæ ſacræ cum ſcriptis aliorum collatio, atque prudēter inquiretur, qui reges, & quàm diu apud Babylonios, inde qui apud Aegyptios, hinc apud Medos, tum apud Perſas. Deinde apud Græcos, tandem qui apud Romanos, imperium tenuerunt. Quæ diligentia lucem non paruam cupienti res ſacras intelligere conferet. Sed de hac ipſa re alibi dicemus.

Hiſtoria generalis primùm deguſtanda.

Artium, quas mechanicas, ſedentarias, ac manuarias vocant, peritiam, ad intelligendos ſacræ ſcripturæ codices, non ducimus neceſſariam. deſcribuntur quædam ædificia, vt tabernaculum Moſe cum omni apparatu, templum, regia Salomonis, ciuitas noua, ſed ita deſcribuntur, vt ſine architecturæ cognitione percipi omnia ſatis queant. Incidunt exempla interdum vel ſimilitudines, de re ruſtica, aut alio quopiam artificio, atque de iiſdem rebus, vt rectè iudices, modica experiētia apud artifices ſola inſpectiōe parata, ſufficiet. Qui ignorat quid ſit, ſurculum oleaſtri inſeri in oleam, ex eo qui agros vel hortulos colit, audire poterit. Si obſcurum tibi eſt quid ſit modico fermento totam maſſam vitiari, in piſtoris officina, fies certior. Vis intelligere locum Hieremiæ.18. Aut ad Roma.9. de figulo, qui ex luto omnis generis vaſa format, & ſubinde in idē lutum, varias inducit ſpecies, figulinā ingredere, & quid propheta ſiue Apoſtolus ſibi velint, ſtatim peruidebis. Sic aūt & de cæteris mechanicis artibus iudicandum.

Artes mechanicæ Theologiç candidato, non neceſſariæ.

Magnoperè profuturam Theologo cognitionem linguarũ, præſertim Hebraicæ & Græcæ: Vbi & exhortatio ad ſtudium linguæ Hebraicæ. Cap. IX.

QVemadmodum verò omnes homines ad voluntatis ſuæ cognitionem Deus voluit peruenire, ita ſingulari conſilio ſacros libros, in quibus voluntas illa explicatur, ijs linguis deſcriptos extare curauit, in quibus ab omnibus intelligerentur. Hæ autẽ linguæ ſunt, Hebræa & Græca, quæ quondam toto orbe erant celeberrimæ, & ſummo habitæ in honore, quarum priore conſcripti ſunt omnes libri inſtrumenti veteris, altera omnes teſtamenti noui, præter euangelium Matthæi, quod Hebraica lingua fuiſſe ſcriptum conſtat, poſteà verò (teſte Theophylacto, à Ioanne euãgeliſta) in linguam Græcam fuit conuerſum. Imò in poſteriorem, (ſic nimirũ ordinante Deo, atq; viam ſternente ad vocandos gẽtiles ad euangelij cognitiõem) omnes illi opera lxxij. interpretũ ad votũ Ptolemęi Philadelphi regis Aegypti, fideliter ſunt conuerſi, annis ni fallor, ante Chriſtum in carne manifeſtatum. 280. ſi Euſebio in Chronicis, & Ioſepho Antiquitatum Iudaicarum libro 12. fidem habemus. Ex his verò poſteà in alias linguas transfuſos eſſe nouimus.

S. ſcripturæ libri Gręca & hebręa lingua cõſcripti.

Euãgeliũ Matthęi Hebraica lingua cõſcriptum à Ioanne euangeliſta in Græcam conuerſũ eſt.

Septuaginta interpretes quando verterint biblia.

Fuerunt autem plerique patres libris ſacris, lingua quam ipſi optimè callebant, ſeu Græca ea eſſet, ſeu Latina, ſeu alia legendis contenti, & quod negari non poteſt, fructum haud paruum retulerunt: Cæterũ ſi quis ex noſtris ad ſumma conſcendere, & inter Theologos quaſi arcem tenere cupiat, hunc admonendum excitãdumq; putamus, ſummis vt enitatur viribus, ad aliarum quoque linguarum, Hebrææ in primis & Græcæ, cognitionem comparandam. Id verò plures & minimè leues ob cauſas. Primum, nunquam quis rectius aſſequitur alterius mentem & germanam ſententiam, quam qui ipſas loquentes voces, & proprium ſermonem audit, intelligitque. Habet namque non Hebręa vel Græca modò, ſed omninò quælibet lingua, ſelecta quædam

Linguarũ cognitio ob varias cauſas maximè neceſſaria.

quædā & peculiaria vocabula, habet ſuos idiotiſmos, habet metaphoras,allegorias,& id genus tropos,quos in peregrinam linguam nullus interpres quamlibet alioquin fidus & ſolers,pari cum gratia queat reddere. Ac neſcio qui fit,nunquam ſic ſatis facit, afficitque oratio vel elaboratiſſima interpretis, vt ſimplex ſermo primi autoris. Sed & quoties amphibolia vel quacunque ratione obſcura in Biblijs Latinis, ſiue peregrina lingua redditis ſententia occurrit, hic te protinus cogit neceſſitas, diuerſa exemplaria apud diuerſos interpretes in conſilium adhibere. At ſi hi (quod ſępenumerò ſolent) ipſi diſſentiunt, nihil aliud quàm nouos ſcrupos tibi inijciūt, & incertiorem te reddunt, quàm ante fueras. Quid igitur reſtat, niſi vt ipſe adeas archiua Gręca,& pręcipuè lxxij. interpretum? Nam horum ampliſſima eſt apud omnes eccleſias authoritas, etiā ſi Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, prætereà quæ quinta appellatur, quæ etiam ſexta, apud Neapolim Orientalem inuentæ, verſiones, minimè ſint, ſi modò haberi poſſent, aſpernandæ. At quamuis omnes illæ tranſlationes plurimum Theologiæ candidatum iuuare poſſint, quo facilius ſacram ſcripturam intelligere exactius poſſit, ſemper tamen pius Theologus tranſlationi communi, quam vniuerſalis receptam tenet eccleſia ſuam dignitatem, ſuumque honorem intactum relinquet. Vtpotè quæ veram Spiritus ſancti mentem eiuſdemque ſenſum contineat atq; exponat. Quod ſi quædam ſint, quæ non ita facilè intelligūtur, vt quæ inuoluta ſint & abſtruſa, id non ſine cauſa & grauiſſima, ab ſpiritu ſancto ita factum exiſtimabit, qui pietatis & ſacræ doctrinæ verus atque candidus fuerit cultor. Vel ita noſtra refert, vt ſcilicet quædam ignoremus, quæ intellecta nō tantùm ſpiritui noſtro profuiſſet, vel ad Dei gloriam extollendam ignorātia illa, quæ nos noſtræ fragilitatis & diuinæ maieſtatis conſcios nos fecit. Plus momenti quam ſacramenti ignorati cognitio adferre potuit. Quod ſi ne hi quidē dubitationem omnem ex animo reuellunt, poſtremū

In dubijs S. ſcripturæ ſententijs patres refugiū ad linguarū proprietatē ſemper habuerūt.

Septuaginta interpretū maxima eſt apud oēs eccleſias authoritas.

Cur in S. literis ſpiritus ſanctus quædā abſtruſa & obſcura relinquere voluerit.

refugium habes ad veritatem Hebraicam, tanquam ad ſacram anchoram, quam Deus mirabili prouidentia per tot ſecula incorruptam ſeruauit. Itaq; ex limpidiſſimo hoc fonte ſuauem, & ſiti ſedādæ accommodum guſtum hauries, quem ex procul inde deductis riuulis nunquam eras percepturus. Qua quidem ratione & D. Auguſtinus in obſcuris locis veteris teſtamenti adire libros Hebræos, in nouo autem teſtamento Græcos monuit, cuius verba relata ſunt in Canonibus diſtinct. 8. Can. Vt veterum. Nec verò credemus abſque graui cauſa factum, quòd totum vetus teſtamentum Hebraicè, nouum verò Grçcè, voluerit Deus euulgari. Idcirco nimirum id factum, vt harum linguarū diſcendarum cura perpetuò teneremur. Nec dubium, quin ideo plura Hebraicè, quam Græcè, vt illi linguæ candidati Theologiæ æquè ſtudioſè atque huic intēderent. Et venerandum eloquium cruci Chriſti impoſitum, tribus conſcriptum linguis, Hebraica, inquam, Græca & Latina, tametſi adumbrarit, ex omnium gētium nationibus accerſendos fore aliquos ad Chriſti regnum, quod eſt eccleſia, tamen ſignificauit quoque, harum trium linguarum dignitatem & ſtudium retineri in eccleſia ſemper debere. Quod & cōſenſus iſte eccleſiarum mihi videtur approbare, quo multis abhinc ſeculis receptum cernimus, in templis præter Latinas etiam Hebraicas & Græcas voces (quales Hoſiāna κύριε ἐλέισον, & ſimiles) ſacris hymnis admiſceri. Quas profectò voces quoties generoſi animi audiunt, toties ad earum linguarum comparandam peritiam, accendi debebant. Cæterum cum videas ſic ſatis multos linguæ Græcæ gnauiter incumbere, pauciſſimos verò Hebraicæ dare operam libet nonnulla adijcere, quibus pij adoleſcentes ad hanc quoque excolendam inuitentur.

Tria igitur ſunt, quæ meo iudicio maximè debent, Theologiæ candidatos prouocare ad linguæ Hebrææ ſtudium. Primum eſt, eius dignitas atque excellentia: alterum, neceſſitas, (nam magis omninò neceſſaria eſt, quam

[Margin notes: Cur Deus vetus teſtamentū Hebraicè, nouum verò Græcè ſcribi voluerit. — Titulꝰ crucifixi Chriſti cur tribꝰ linguis cōſcriptꝰ. — Hebraicæ linguę cōmēdatio. — Tria theologię cādidatos ad Hebrææ linguę ſtudiū incitare debēt. 1. dignitas]

eſt,quam plerique ſuſpicantur:Tertium,facilitas.Dicam de his ordine. Hæc illa eſt lingua,quam DEVS primam mortalium intellectui indidit,quamque ceu naturalem ad mutuam ſocietatem & charitatem alēdam,communem eſſe omnibus voluit. Hac lingua Deus cum ſanctis patribus colloquens vſus eſt, neglecta planè Græca Attica,qua Iouem locuturum finxerunt Græci.neglecta Latina,Plautina,quam Varro dicebat muſas electuras,ſi Latinè loqui vellent. Hac lingua religionis doctrina iuſſu Dei primùm euulgata, & conſcripta libris eſt. Hęc lingua omnibus religionis ſyncerę anteſignanis,Patriarchis,Prophetis,Iudicibus regibus familiaris fuit,qui cum puritate linguæ purā etiam cōſeruarunt religionē.Quas quidem ob res,lingua ſancta deinceps appellata eſt. Nec priùs eorūdem ſanctorum poſteri ad ſuperſtitiones, ſiue ad idololatriam ſunt delapſi : quàm ſeſe peregrinarum gentium linguis paſſi ſunt prophanari & inquinari. Quocirca ſi nos quoque optamus priſcam & verè ſanctam religionem,qualis fuit illorum patriarcharum, reſtituere cogitemus,magnum ad id nos habituros adiumentum,ſi primum pares in nobis fuerint,atq; quondam in illis, fidei ac charitatis adfectus, dehinc eam quoq; teneam⁹, & excolamus linguam,qua religio ipſa apud illos edita, & immenſo prope tempore conſeruata eſt. Quam linguam quiſquis didicerit, videtur ſanè ad Dei ipſius admitti colloquium, videtur ſanctorum prophetarum iucundiſsimo intereſſe cœtui, atque de rebus religionis viua voce differentes audire.Quod an non planè beatitudini cæleſti eſt propriū? Si quid interea Græci,vel alij de vno Deo,de prouidētia Dei, de immortalitate animorum, de præmijs bonorum,de ſupplicijs malorum, hanc vitam ſecuturis, rectè dixerūt,id omne ex Hebręis mutuati ſunt, à quibus quaſi per manus oēs omniū terrarū nationes,doctrinā de rebus diuinis accepere.Quò pertinet, ꝙ Plato philoſophorū gentiliū facilè princeps, atq; omniū ſince-

Deus Hebræa lingua locutus eſt.

Hebræa lingua cur ſancta appellata.

Quęcunq; Gręci vnq̄ de reb⁹ diuinis dixerūt,ea ab Hebræis mutuati ſunt.

Plato multa ab He-

bræis & ꝓphetis mutuatus.

ſinceriſſimè docens creditur (teſtante D. Auguſtino) Hebræorum legiſſe commentarios, & prophetas nonnullos concionantes audiuiſſe, atque ex his ſua, quæ modò cum veritate ſunt conſentanea, hauſiſſe. Quacũque tandem lingua aliquid de religione conſcriptum extat, tutum non eſt pro certo confirmatoq; dogmata recipere, quod non ad normam doctrinæ & linguæ Hebrę̨ę̨ ſit examinatum atque ad adamuſſim eius cõuenire depræhenſum. Vel minima ab ea lingua diſceſſio, ſiue additione hæc fiat, ſiue detractione, ingens ſtatim adducit periculum. Alijs linguis, & Græca maximè edita ſunt permulta, quæ nos prius inficiãt vitijs, quam ad virtutem informent, at hac lingua quicquid per eximios illos patres proditum legitur, ſanctũ planè ac inuiolatum manere debet. Porrò ſicut Hebręorum philoſophia mater eſt omnis ſanæ philoſophiæ, ita linguam Hebræam matrem eſſe omnium linguarum doctis perſuaſiſſimum eſt. Id verò non ſolũ quia antiquiſſima eſt, & ſola multis ſeculis cognita, verùm etiam quia cæteræ linguæ omnes ab ea aliquid participant. Hieronymus teſtis eſt, in Syra, Aegyptia, Arabica, Perſica, cæteriſque Orientalium gẽtium linguis, pleraque ex Hebræa permixta inueniri. Auguſtinus linguam Punicam ei affinem aſſeuerat. Ab alijs non diſſimilia afferuntur. Vnde profectò, ſi Hebræi ad ſe recipere denuò vellent ſuam à ſingulis gentibus ſupellectilem, certum eſt, multę in morem corniculæ Aeſopicæ plumis quas aliunde ſumpſerunt ſpoliatæ, confiteri inopiam ſuam cogerentur, & fortaſſis riſum ſpectatoribus mouerent. Quid, quod reliquæ linguæ ab irato Deo terris immiſſæ videntur, ad ſocietatem & concordiam, quæ vnius linguæ commercio optimè coaluerat, diſſipandam ad gentium prouinciarumq; mutua odia ferenda? Nota eſt hiſtoria nefarij conatus cupientium turrim Babel erigere, ad quorum temeritatem compeſcendam Deus linguarum confuſionẽ, quaſi paratum flagellum, ſubitò induxit. Ac tanto quidem euidentius iræ Dei argumentum, ea in parte

Hebræa lingua omnium aliarũ mater eſt.

tunc

tunc eluxit, quanto nunc maius agnoſcitur Dei donum, ſi quempiam diuerſis loqui linguis contingat. Quæ cùm ita ſint, æquum ſanè eſt, vt quantum philoſophiæ Hebrææ, tantum & linguæ eidem honoris deferatur, necnon huic aſſiduam dēt operam, quotquot ſerio cupiunt in philoſophia cæleſti ac diuina ſe cum fructu exercere. Apud veteres Romanos, antequam Cicero & Varro res philoſophicas Latinis auribus donarunt, nemo agnoſcebatur philoſophus, niſi qui Græcas literas, quibus philoſophia erat compræhenſa, calleret, quare nunc quoque vix dignus erit conſummatis annumerari Theologis, qui Hebraicum ſermonem ex quo Theologiæ fontes ſcaturiunt, non attigerit. Tantum de linguæ Hebraicæ dignitate ac præſtantia,

Sed audio nonnullos dicere, minimè neceſſarium eſſe; vt quis in addiſcenda lingua peregrina ſe fatiget, quando in noſtrates linguas, Latinam, Italicam, Gallicam, Germanicam, & ſimiles, traducti omnes libri ſacri in manibus nunc habentur, & quidem tanta fide, diligentiaque traducti, vt qui poſt dos interpretes, meditetur aliquid concinnius reddere, peræquè reprahenſionem videatur incurſurus, atque qui poſt Homerum nouam moliatur Iliada. Propter hos ſanè, qui ignauiæ & inſcitiæ videntur quærere patrociniũ, commonſtrabimus, cognitionem linguę ſanctę, cupientibus rectè de rebus ſacris iudicare, eſſe maximè neceſſariam, expetendamque. Ante omnia tritum eſt illud. Multũ referre, an è fonte bibas, an è lacunis. Sicut aqua initio ſcaturiginis ſuæ dulcior & ſalubrior eſt, quam vbi procul per multos anfractus, & obliquos canales excurrit, ita gratior eſt ſententia in ea lingua qua primum eſt enunciata, quàm in alienam transfuſa. Deinde nunquam poteſt interpres, quamlibet laboris prodigus, pari cum venuſtate, & eadem acrimonia aliquid reddere, qua primum ſonatur. Si enim ad verbum reddit, illicò perit omnis gratia, propter duras horridaſque phraſes, quæ teretes aures offendunt magis, quam permulcent. Si tantum ad ſenſum reddit, 2. Neceſſitas Hebráicę linguę.

metuunt

metuunt ne à natiua vocum ſignificatione vſquam diſcedat, cùm ſemper emineat aliquid in prioris linguæ vocibus, quod in aliena abditum manet. Animaduertimus inſuper in authoribus, etiam qui eadē lingua, Græca, inquam, vel Latina libros à ſe conſcriptos reliquerunt poſteritati, mirabilem quandam varietatem, & vnicuique aliquam peculiarem in dicendo virtutem obtigiſſe, ad eundem igitur modum par eſt ſtatuamus, in libris ſacris inſignes virtutes atque ornamenta dicendi varia eſſe ſparſa, at interim de ijs iudicare poſſe neminem, niſi qui ipſe genus dictionis, phraſes, tropos: vniuerſumque orationis Hebrææ habitum, exploratum habeat. Quam ob cauſam nonnulli exiſtimantes ſe rem gratam Theologiæ candidatis facturos, laborē non paruū exantlarunt in phraſibus & Hebraiſmis quibuſdam explicandis. Sed demus, aliquem multò feliciſſimè libros omnes conuertiſſe, atqui generoſi homo ſpiritus tentabit, vt de bonis faciat meliora. Non debemus tam effœminato eſſe animo, quin ſperemus, poſſe nos aliquid videre, quod alius non viderit. Pudendum quoque eſt, ſi quas alij opes nobis cumularunt, eas ornatiores, & auctiores non ſtudeamus reddere. Nimis quam puerile eſt, ſemper alienis deduci brachijs, nunquàm propria virtute ingredi. Et multò iucūdius eſt, cernere aliquid oculis proprijs, quàm audire, duntaxat ex alijs, vt ſibi placet, narrantibus. Adhæc habet latentem neſcio quam ἐνεργείαν oratio eius, cum quo nobis res eſt, præ oratione cuiuſcunque interpretis. Vt virum illuſtrem & fama ſuper æthera notum, videas, audiaſque, longum iter haud grauatim ſuſcipis, verùm quando ad eū venis, nec potes loquentem intelligere, niſi per interpretem, id tibi vehementer dolet, quia nimirum nunquā tantam dulcedinem ex interpretis oratione percipis, quantam ſentires, ſi mutuis notiſque verbis ille tecū colloqueretur, & ipſe vti apud illum poſſes. Accedit his, quòd omnes veneres, leporēs, lautitias ſermonis, numeroſam compoſitionem, vocum harmoniam, & vniuer-

vniuerſum apparatum, qui ex dicendi diſſerendique artibus peti ſolet, in libris ſacris denſim confertimque (teſtem habeo Hieronymum) licet inuenire. Quinetiam Poeticam grandiloquentiam ſi quis requirit, quoſdam Pſalmos, aliquotam partem Hiob, videbit verſibus decantatam. Verùm nulla ex his omnibus voluptas ad delicatas aures redit, quandiu tantummodo inſiſtitur libris de Hebræo traductis, atque ipſi archetypi Hebræi negliguntur. Quanto igitur creditis precio redemptum voluiſſet Ptolemæus Philadelphus, nominatiſsimæ bibliothecæ Alexandrinæ conditor, ſi libros ſacros lingua Hebræa audiret, & intelligere loquentes potuiſſet, qui tantos fecit ſumptus (O verè regiam magnificentiam) vt eos Græcè loquentes acciperet? Sed ineſt prǽterea multis vocabulis Hebræis quædam vis occulta, qua non ſolùm rerum quas ſignificant qualeſcunque imagines, verùm etiam naturæ & cauſſæ animis intelligentium tacitè obtruduntur, atque ingeruntur. Quodque maiorem admirationem meretur, ſunt nonnunquam veneranda myſteria in illis recondita. Ex quo factum apparet, quod Euangeliſtæ & Apoſtoli, tametſi ſua Græcè conſcribentes: tamen Hebraicas cum phraſes, tum voces quaſdam (quales ſunt, Abba, Rabbi, Hoſianna, & cæter.) ſtudioſè retinuerint. Poſtremo, frequenter in grauioribus diſputationibus, vbi minimè creditur, ex parum propria verſione malè feriati homines, fœdi erroris, aut impij dogmatis pertrahunt firmamentum. Heluidius, ignorans vim vocis עד ad, id eſt, donec, quas non effudit tenebras virginis matris gloriæ, abutens illo Matthæi 1. Non cognouit eam donec peperit filium primogenitum? Auguſtinus quadã epiſtola ad D. Hieronymum ſcribit, Epiſcopum alicubi ob vocẽ Kikaion in Iona Propheta, aliter in ſacro cętu redditã, quã tunc ſparſa habebant exẽplaria vulgi ſeditione periclitatũ. Ergo huius generis incõmoda vbi obueniunt, hoc ſolũ ſupereſt remedium atq; alleuamentum certiſsimũ, vt Hebrai-

cam

cam conſulas veritatem (neque verò ſine cauſa ita veritatis nomine honeſtatur) quæ in hac parte iudicium ferre debet, atque ex cuius ſententia dubia definiri, obſcura illuſtrari, aſpera molliri, abdita erui, deprauata reſtitui oportet. Vides igitur iam plus ſatis, quàm ſit linguæ huius peritia futuro Theologo neceſſaria.

3. Facilitas Hebrææ linguæ.

Iam verò procliuè eſt demonſtrare, haud ita impeditum, aſperum, & implicatum eſſe ſermonem Hebræum, atque nonnulli falſo imaginantur, cauſantur eum abundare vocibus polyſemis, vnde vſuuenit, vt exercitatiſſimi etiam homines crebro hallucinentur, atque inter ſe de recta interpretatione diſſentiant. Quaſi verò eius claſſis dictiones, tam apud Græcos, quam Latinos, non offendantur innumeræ, atque vti apud hos vel orthographiæ, vel accentus, vel quãtitatis, vel ſententiæ ratio, eruendæ ſignificationi præbet adminiculum, ita non idem præſtet apud Hebræos, punctorum mutatio, literarum ſeruilium appoſitio, aut aliud huiuſmodi. Si cui animus eſt Græcis incumbere, Deus bone, quantum tædij deuorandum in latè effuſis coniugationibus ac declinationibus verborum & nominum, maximè verò, cum diſcrimen quęritur, iuxta multiplices Dialecticos, Atticam, Ionicam, Doricam, Aeolicam, communem? At lingua Hebræa nullas habet huiuſmodi intricatas labyrinthos, pauciſſimis coniugationibus, ordinibus, atq; id genus accidentibus contenta eſt. Ad hæc, tam apud Græcos quã Latinos, ſæpè mutatæ ſunt dicendi formulæ, dictiões nouę ciuitate donatę, alię iuſſę exulare, quoties peſſimus rerum adminiſtrandarum magiſter vſus voluit. Apud ſcriptores Hebręos, canonicorũ librorũ authores inquam, tale nihil inuenias, vtpotè à cupiditate nouandi ſermonis alieniſſimos, & ſicut in doctrina, ita in dicendi ratione, ſimilitudinis & concordiæ ſtudioſiſſimos affectatores. Quod quidam cauillantur difficilem eſſe eius pronũciationem, perquam ſanè ridiculum eſt, cùm cõſtet à natura omnibus eſſe

inſitam,

inſitam, quam & omnes per ſeſe ſonarent. niſi aliud ſermonis genus teneris animis per matres & nutrices inſtillaretur. Cuius rei experimenta aliquando accepta eſſe, nonnulli commemorant.

Quemadmodum verò apud Romanos Cato ſenio confectus Græcas, ita noſter Hieronymus grandis natu Hebræas perdidicit,& ſic perdidicit,quaſi in his maximam ætatis partem contriuiſſet. Qua igitur fronte cauſabitur ſe eam nō poſſe addiſcere iuuenis, cui docile adhuc ingenium, & tenax memoria ?; Auſim verò polliceri, eum qui vel ſex menſes Hebrææ Grammaticæ impendere non grauabitur, id conſecuturum,vt deinceps ſine cortice(quod aiunt)nare,id eſt, ſine præceptoris opera, quouis penetrare queat. Sed vereor,ne iuſto longius noſtra excreſcat oratio. Reliquum igitur eſt, candidati Theologiæ in has rationes animū intendant, atq; ad amplectendā diſcendamque linguam ſanctam ea animi ferantur promptitudine, qua hæc à nobis in mediū allata ſunt. Excellentia eius, vnumquemque ad magnificiendum eam meritò impellat, multiplex eius vſus atque neceſſitas, alacres reddat ad ſubeundum diſcendi laborem facilitas laborem molliet, ac certam profectus ſpem oſtendet. Quam vellem equidem proponerent ſibi adoleſcentes illuſtrium patrum, tam Græcorum quam Latinorum exempla ſedulò imitāda. Etenim in prima ac frequētiſſima Chriſtiani nominis ſchola Alexandrina,Græci patres,* Panthenus, Heraclas, Origenes, literas Hebræas diligentiſſimè & didicerunt & docuerunt. Panthenus Euangeliū * Matthæi Hebraicæ ſcriptum, eò ex India vſq; attulit.* Origenes hexapla & octapla exemplaria (prior appellatio ijs tribuebatur, teſte Epiphanio) in quibus quatuor verſiones Græcæ, nempè Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, & lxx. ſingulis columnulis digeſtæ conſpiciebantur, addita præterea Hebraica veritate, ſemel characteribus Hebræis,iterum characteribus Græcis, poſterior verò ijs, in quibus preter eaſdem duę aliç Grçcę

Cato ſenio cōfectus Græcas, Hieronym.verò natu grādis Hebręas literas didicit.

* Hebrææ literæ tēpore S. Marci in ſchola Alexandrina doctæ,

* Matthęi Euāgeliū ex India allatū Alexādriā.

* Qui ſcriptores antiquitus Hebræam linguam excoluerint.

Grȩcæ editiones,quinta inquam, & ſexta)non dicendis vigilijs concinnauit, quæ mox quouis terrarum diuulgata, omnium cœperunt teri manibus. Quocirca ſeculis inſecutis, quamplurimi Hebraicis cognoſcendis inſudarunt, quod licet videre in Epiphanio, Theodoreto, alijſque, quorum monumentis paſſim Hebræa admixta cernas. Poſt hos ex Latinis, ob trium peritiam linguarum laudem egregiam meruit diuus Hieronymus, quem & alij in eodem certamine,longo pòſt tempore, ſtrenuè ſunt ſecuti. Ante annos verò 250. intelligentes Eccleſiarum præſides, ex inſcitia linguarum nec pauca, nec parua incommoda in Eccleſijs exoriri, ſanciuerunt in conſilio Viennenſi trecenti Epiſcopi, vt in publicis ſcholis, quas nunc vniuerſitates ſiue Academias appellant, viris doctis conſtituerentur ſtipendia,qui linguas,Hebræã, Chaldæam,Grȩcam, Arabicam, publicè profiterentur. Extat decretum Clementis lib. 5. titul. de magiſtris. Hæc igitur maiorum noſtrorum exempla atq; iudicia, ne quid addam amplius, pondus apud iuuentutem habere debent, atq; ad amplectendum linguarum ſtudium calcaria ſubdere. Quamuis præceptorum in publicis ſcholis docentium munus eſt,bonæ ſpei adoleſcentes crebrò harum rerum admonere. Cȩterùm diſcet quiuis(vt obiter iſtud adijciam)quæ ad linguam Græcam attinẽt,tunc peropportunè, & faciliter,cùm Philoſophicis diſciplinis adhuc nauat operam, quas, vt à Græcis hominibus primùm ſunt præſcriptæ, ita eorundem præponi ac tradi lingua multis de cauſis, in præſenti nequaquam per nos recenſendis,expedit: Ad Hebræa ſatis fuerit eo accedere tempore, quo ſacra Biblia in manus euoluenda ſumuntur. Quo quidem pacto cum verbis res, cum linguis multiplex doctrina,ſi modò adſit induſtria aliqua & ſagacitas,cõparabitur,necnon(polliceri audeo)priùs fructum aliquantum in iudicãdo, quàm laborem vel moleſtiam in diſcendo, pius tyro ſentiet. Atque hactenus quidem de artibus, quibus adoleſcentem, antequam in

Concilijs decretum vt linguæ principales, publicè docerẽtur.

Græcam linguam quando adoleſcẽs cõmodius perdiſcet, quando item Hebræam.

arcam

aream noſtræ ſcholæ admittatur, informari oportet. Ac fuimus, fateor, hac in parte aliquanto prolixiores, ſed meminiſſe decet præcipuum laborem impendi debere, in eo, qui rudis atq; informis aduenit, ritè ad Theologiam præparãdo. Certè vehemens cupiditas iuuandi longius opinione nos deduxit. Nunc demonſtrãdum, quomodo, qui ſic ſatis eſt primis hiſce diſciplinis imbutus, exercere ſe in re Theologica incipiet. Inſtitutũ autem noſtrum eſt, quod ſemel præfati ſumus, ſic partiri ſtudiorum labores ac tempora, ſimul, quemadmodum incrementa in profectu pietatis & cognitione rerum ſpiritualium decet obſeruari, ſimul, vti diſcentium ingenijs maximè conducere arbitramur. Itaq; ante omnia de legendis ſacris Biblijs, necnon de audiendis eorundem publicis interpretibus diſſeremus, qua in parte decet eum, qui inter Theologos aliquo tandem vult eſſe loco, aut numero, ſummam & diu & multum adhibere diligentiam.

Sũmaria dictorum repetitio.

Dicendorum argumentum.

FINIS PRIMI LIBRI.

DE RATIONE STVDII THEOLOGICI, LIBER SECVNDVS.

Conſultum eſſe, ſtatim auſpicari ab auditione ſacrorum Bibliorum, & qui in ijs libri Canonici, primique euoluendi, Cap. I.

Quæ ętate ad Theologiã animum adiungere cõueniat.

QVA ætate idoneum ad diſcendum ſacra quempiam arbitremur, non eſt ſcrupuloſè inquirendum. Nunquam intempeſtiuè fit, quod ſalutariter fit. Siue à teneris incipias, ſiue in ephebis, aut etiam aliquanto poſt accedas, ſemper id opportunè feceris. Paulus in ſuo Timotheo vehementer prædicat, quod à pueritia ſacras nouiſſet literas. Quod etiam de Origene, Sophronio, Hieronymi contemporaneo, Petronio Epiſcopo Bononienſi, Honorato Maſſilienſi, & quibuſdam alijs, ſcriptores nonnulli affirmarunt. Ego verò præcipuè conſiderandum exiſtimo: primùm, quando quis ſe ſentiat Dei ſpiritu ad rimanda ſacra afflari, impellique, hinc, quantum à parentibus, ſiue ijs, qui parentum loco ſunt, præceptoribus, aut prælatis, incitari contigerit: denique, quantum in diſciplinis illis, de quibus hactenus egimus, promouerit. Ab hiſce ni fallor, rebus potius, quàm ab annorum numero, aptus ne quis ſit, an ineptus, iudicium peti conuenit. Sed quocunque tandem tempore quiſpiam huic Philoſophiæ addicere ſe cõſtituerit, cum ſtatim ab ipſis ſacris Biblijs initium diſcendi facere volumus, modò ſcholaſticorũ doctrinis mediocriter inſtructus, ad ſacrorum Bibliorum lectionem accedat. Ab ijſdem quippe petenda ducimus elementa,

A Bibliorũ lectiõe, Theologię cãdidatus initiũ ſumet.

ta, in quibus & conſummata inuenitur eruditio. Eadem ſtatim legi, relegi, repeti, anno primo, ſecundo, tertio, adeoque per omnem vitam oportet ab eo, qui ſerio & cum emolumēto Theologicari deſiderat. In his diſcipulos nos eſſe Spiritus ſancti, quamdiu viuimus, neceſſe eſt: cùm ſemper occurrat, quod ſalubriter diſcamus. Quod igitur Deut. 17. olim ad reges dictum, vt nimirum apud ſe haberent volumen legis, inquam, eo cunctis diebus vitæ ſuæ legerent ac meditarentur, idem pius tyro ad ſe vel maximè pertinere iudicabit.

Nec temerè quidem primo oblatum Bibliorum exēplar ſumet in manus, ſed illa Biblia euoluēda ſibi comparabit, quæ Eccleſia catholica Romana Chriſtianis legenda proponit, quæ probat, quæ etiam veneratur & ſequitur. Nam quum translationes Bibliorum ſint quàmplurimæ, vertentiumque ſacros libros numerus indies magis ac magis excreſcat, quilibet quæ conetur ſuam ſentētiam & verſionē præ cæteris extollere, ac commēdare non arbitror opportunum fore tyroni Theologo tantam librorum farraginem ſibi comparare, ſi modò velit certam & indubitatam cognitionem ſacrorum dogmatum aſſequi. Conſtat enim apud oēs, qui ſana mēte, & ſereno animo hac de re iudicium fecerint Bibliorū multitudinē non certitudinē doctrinæ, ſed perplexitatem & ambiguitatem, ne dicam confuſionem periculoſiſſimam parituram, nō tantùm tyrunculis & imparatis ſacræ Theologiæ candidatis, verùm etiam ijs, qui multum diuque in doctrinis ſacris tractandis ac diſcutiendis fuerunt exercitati. Teſtatur Epiphanius Origenem ſuo tempore Biblia ſacra concinnaſſe, in quibus quatuor verſiones, Græcæ nempè Achilæ, Symmachi Theodotionis, & Septuaginta diuerſis columnis digeſtæ conſpiciebantur, addita præterea Hebraica veritate, ſemel charactēribus Hebræis, iterum charactēribus Græcis, quibus præter eaſdem duæ aliæ Græcæ editiones, quinta inquam, & ſexta adiungebantur,

Exēplar Bibliorū habeatur emendatiſſimum.

De varijs Bibliorū verſiōib9.

Achilæ, Symmachi, Theodotionis, Septuaginta interpretū.

manibus omniũ trita & recepta. Quæ Biblia incomparabili labore ita digeſta, atque per Origenem in ordine redacta, prima quatuor primò hexapla, alia verò octapla exemplaria nominabantur. Poſteà inter Latinos emerſit Hieronymus, qui ardentiſſimo ſtudio ad illos ſacros libros ex Hebraica lingua in Latinum ſermonem vertendos ſeſe ornauit. Fuerunt & plerique alij ſanctiſſimi patres, qui vt erat tantum vnuſquiſque illorum Hebraicæ atque Græcæ vel alterius linguæ peritus, ita ſua propia verſione vtendum in ſuis ſanctiſſimis laboribus arbitrabatur. Quod eorum monimenta nobis ſatis teſtatum faciunt, & ſcripturæ, quæ in ſuis ſanctiſſimis lucubrationibus in confirmationem eorum dogmatum, quæ aſſerunt, ab illis producuntur. Refert etiam ſanctiſſimus pater Auguſtinus libr. 2. de doctrina Chriſtiana cap. 11. ſua ætate innumeros fuiſſe, qui ſacros libros ex Græcis Latinos fecerint. Extant hoc noſtro tempore ſacrorum librorum verſiones variæ atque diuerſæ, quæ cùm omnium palato minimè arrideant, & ſi à doctiſſimis elaboratæ fuerint, ij qui aliorum faſtidiunt labores, nouas geſtiunt intrudere ſacrorum Bibliorum verſiones. Interim tamen, cuncti clamant, ſuis laboribus atque ſtudijs fidem, lectionem præ alijs fore præſtandam, vt qui veritatem, ſumma religione in vertendo ſequuti fuerint, & negotij præſumpti ſcopũ tetigerint. Vertit Pagninus ſacros libros, qui tametſi ſummam laudem inde ſit conſequutus, ſuiq; labores pleriſque viris tum pijs, tum doctis probati fuerint, non tamen placuerunt Sebaſtiano Munſtero. Nec illam verſionem Pagnini dignã exiſtimauit, cui ipſe fidem præſtare deberet, quoq; eius animus deberet quieſcere. Idcirco illa præterita, nouã aliam diuerſamq; eſt meditatus. Verũ nec illa verſio ſatiare potuit pectora nouitatum, rerumq; peregrinarum vehementer ſitibunda. Fuerunt etiã quibus graue atq; moleſtum videbatur, debere ſe in re tã graui, ipſi, qui nõ inferiores eruditione, mẽtis acumine, & iudicij excellentia Pagnino

Hieronymi.

Verſio Bibliorum Pagnini.

Munſteri.

gnino

gnino & Munſtero,ſuo iudicio eſſent, ſubdere eorum decreto atq; iudicio. Hincq́; factum eſt,vt varij varias moliti fuerint verſiões. Et inter reliquos Sebaſtianus Caſtalion Tigurinus apoſtata, à Monachatu & religione catholica omnium nouiſſimus verſionem tentauit,in qua vt ipſe arbitratur,nihil eſt quod deſiderare vel doctiſſimi poſſint,ſi veritatem Hebraicam Græcamq́; expectes. Vel ſi ſermonis interiorem, ornamentum & elegantiam requiras. Cùm igitur tot ſint ac tã multiplices verſiones, vt per vniuerſam Germaniam tot Biblia inueniantur diuerſa, quot ſunt ſcholę,quot ſunt ludimagiſtri,penè quot ſunt ciuitates. Non ergo erit tam opportunum illius conſilium, nec tam prouidum,qui tyroni Theologo ſe comparanti ad ſacra ſtudia auſpicanda conſulat,ab lectione illorũ Bibliorum quæ ipſe tyro emendatiſſima & purgatiſſima iudicauerit. Probo eius ſententiã,qui docet à ſacris libris cãdidatos Theologiæ fore auſpicandũ, & ad hoc ſtudiũ excolendum,eos omnes exhortor, qui ſerio animum appulerunt ad meditatiõem ſacrarum literarum. Verũ illud cõſiliũ planè improbo ac veluti perniciosum omnibus futuris Theologiæ ſtudioſis reijcio, quo tyroni permittitur facultas eligendi,atque ſibi comparandi pro ſuo arbitratu Bibliorum verſionem, quam ipſe ſequi,amplecti,ſibiq; in omnibus quæ fidẽ noſtrã ſpectant,debeat,ad mortem vſq; profitẽdam habere. Primò,quia tyro nullum poterit ſaltem bonum ac rectũ hac de re iudicium facere, cùm ipſe in illa doctrina ſacra nunquã fuerit exercitatus, requiratur tamen nimia & diuturna exercitatio in rebus diuinis,ad hoc quod aliquis in re tam graui ferre poſſit ęquam ſentẽtiam,quando res poſtulauerit. Nec etiã ſum eius ſententiæ,vt liberũ ſit eidem tyroni ſentẽtiam vnius aut alterius tantum priuati viri & ſi maximè docti ſuper hac re expectare,atq; ſequi. Siquidẽ & hos diuerſa conſulturos nemo prudens dubitabit. Tritum eſt Prouerbium illud & prorſus veriſſimũ,nõ voto viuitur vno, trahitq; ſua quemque voluntas, totque eſſent diuerſę

Sebaſtiani Caſtaliõis apoſtatæ.

Nõ pręſtat vt Theologiæ ſtudioſus ſuo priuato iudicio Biblia quib' per totã vitã vtatur, eligat.

1. Ratio.

Bibliorũ tã variæ verſiones quãtũ mali efficiãt.

rationes doctrinæ ſacræ, ſacrorumque librorum intelligentiæ atq; interpretationes, quot eſſent homines. Quod manifeſtiſſimo exemplo comprobatum & perſpicuum habemus. Siquidem per vniuerſam Germaniam tãtam diuerſitatem doctrinarum, dogmatum, & fidei articulorum & rerum ſacrarum viri pij & vnitatis amantes inueniunt, quot miliaria peragunt, & ſcholas ingrediuntur. Quam Babelicam confuſionem viri graues, prudentes & veritatis cultores inde deprehendunt exortam, quia vnicuiq; liberum eſt ſacros libros pro ſua libidine interpretari, atq; explanare. Vnde qui tyroni iſtuc conſilij daret, vt pro ſuo libito Biblia legenda eligeret, non eſſet illi ſubſidio, nec viam illi ſterneret, qua ſecurus & illęſus penetralia illa diuina percipienda conſcendere poſſet, verum in labyrinthum inexplicabile, & tortuoſiſſimas ſinuoſiſſimasque ambages, miſerum iuuenem excruciandum coniiceret.

Hæreſis origo.

Inter tam varias Bibliorũ verſiões & exemplaria, quodnam Theologię tyro tanq̃ optimũ imitari debeat.

Porrò autem vt tandem aliquid & nos candidato Theologiæ conſulamus, quod opportunum ſit, ſuoque conueniat inſtituto, dicimus eum debere Bibliorum exemplar, quod vniuerſalis nempè catholica Romana eccleſia approbatum habet, in manus ſumere, ipſumque emendatiſſimum, & per aliquem Typographum, de cuius fide, ſinceritate, ac diligentia, nihil ſit dubitandum, editum, & per Theologos Catholicos, pios, & eruditos caſtigatum, & magna cum religione correctum, talia ſunt hoc noſtro tempore, Biblia illa Louanij per fideliſſimũ & maximè Catholicum Bartholomæũ Grauiũ bibliopolã & typographũ illuſtratiſſimę & chriſtianiſſimę ſcholę Louaniẽſis, excuſa. Quæ non priùs typis fuerint mãdata, quàm diligẽtia ſumma & maxima ſolicitudine Theologorum qui illa in ſchola Catholici pietate & eruditione inſignes florent, repurgarentur, & illuſtriſſimæ ſacræque facultatis graui iudicio approbarentur. Horum Bibliorum inſignia ſunt, Sol iuſtitiæ, Chriſtus Deus noſter. Sunt in illis illuminati omnes errores, quos hæreticorum malitia, vel ſciolorum, aut ineptorum teme-

Exemplar Louanienſe, Bibliopolę Bartholomęi Grauij.

raria

taria præſumptio, in alijs alibi excuſſis exſparſerat. Sunt denique omnia illa depurata atque reſecata, quę offendere, aut decipere, vel perturbare Catholicum legentem poterant. Horum Bibliorum exemplar candidatus Theologiæ perpetuo eſt familiare habiturus, ſecumque debet conferre, in quo manus, oculos, os, animum aſſiduè exerceat, ex quo denique in poſterum, quoties res poſtulauerit, ſententias, probationes, & firmamenta depromere, conſtituet. Fuerit etiam conſultum, certam aliquam verſionem alicuius probati Catholici & eruditi ad veritatem Hebraicam quam proximè accedentis interpretis, ſi patres Eccleſiæ eius regionis, in qua habitat, permiſerint, deligere. Et quia frequenter aliquot occurrũt loci ardui & valdè difficiles intellectu in iſtis ſacris Biblijs, quæ legenda conſulimus, qui ægrè, aut minimè, niſi Hebraici interpretis beneficio intercedente, intelligi poſſunt. Poterit cãdidatus Theologiæ annotationes, quæ vulgò Vatabli dicuntur in ſacrarum ſuarum Muſarum conclaue adhibere, quarum præſidio ſi vſus fuerit, incredibili facilitate cuncta, quæ abſtruſa, ardua, aut difficilia in ſacris Biblijs, ignorati ſermonis Hebraici cauſa occurrerint, intelliget, & aſſequetur. Affirmant enim quamplurimi viri eruditi conſtanti ſententia, neminem maiori vel eruditione, vel fide, magiſque perſpicua expoſitione ſacros Veteris Teſtamenti libros interpretatum eſſe, quam Franciſcus ille Vatablus doctiſſimus profeſſor Regius Hebraicarum literárum Pariſinus interpretatus eſt. Huius laudatiſſimas lucubrationes (in vetus tantum teſtamentum, non in Nouum) elaboratas tyro Theologus, ſi modò per eos patres, qui eius regni, in quo agit, Eccleſiam gubernant, religioniſque Catholicæ curam gerunt, ei licuerit, cõſulat, & in ſuum adhibeat ſubſidium. Inueniet profectò conſilium oportuniſſimum, & cuius ope moleſtiſſimis extricabitur, & eximetur multis difficultatibus. Habet exemplar illud Bibliorum Louanienſium ſingulis libris, imò ſingulis capitibus præfixa breuia argumenta

Vatablĩ annotatiões in Biblia vtiliſſimæ.

Singula Bibliorũ capita, ſũmaria argu-

menta præfixa conti neant. gumenta ſummam rerum deſcriptarum compræhendentia. Quod quantam vtilitatem adferat, deprehendet facilè intelligendū, qui intento animo ſacras percurrit lectiones.

Sacrorū librorū diſcrimen tenendum. Iam verò nactus pro animi ſententia nitidū & probè correctum volumen, quale eſt illud Louanienſe. Priuſquam progrediatur tyro Theologus, debet ſacrorum librorum vulgatiſſimum tenere diſcrimen, quo alios eccleſia Vetus teſtamentum dicit: Alios verò Nouum teſtamentum vocat. Qui verò & libri Canonici ſub vtroque compræhendantur teſtamēto, paulò pòſt dicemus: vbi primùm manifeſtum fecero, quare libris ſacris Teſtamenti nomen inditum fuerit, conſtanti omnium patrum ſententia depræhendimus, teſtamentum ſignificare fœdus, pactum, ordinationem, quam Deus ratam habere voluit, prorſus vti conditiones & pacta percutientium fędera, aut quæ morientium extrema voluntate ſunt cōſtituta violari nephas eſt. Cū autem paſſim in libris ſacris potiſſimum doceatur, quomodo Deus humanum genus promiſerit ſe ſeruaturum, atque ad illam ſalutem efficiendam & pręſtandam plebi eius, eſſet miſſurus filium ſuum, ſemen benedictum Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Rurſus verò quomodo homines, qui beneficentiæ Dei futuri eſſent participes, viciſſim obſtringuntur ad præſtanda certa fidei & charitatis officia, & ſuſcipienda & profitenda ſacramenta ab ipſo Chriſto inſtituta, quæ omnia ſunt omnibus Chriſtianis adeò neceſſaria, vt illis ſolis & nō alijs medijs, & Dei poſſint gloriam promouere, & æternam beatitudinem ſibi promereri, appoſitè ſanè, omnes libri, in quibus ijs de rebus diſſeritur, teſtamenti appellatione honeſtantur. Conſtat igitur ex his legem veterem atq; nouam, teſtamenti nomine metaphoricè appellari. Nam quemadmodum teſtamenta ab hominibus cōdita, ante eorum, qui ipſa condiderunt mortē, obſignata manent adeò, vt quę in illis continentur, non ita intelligantur, quia obſignata ſunt. At mortuo teſtatore, aperiuntur, & cuncta illic

Biblia cur teſtamētū vocetur.

Teſtamentū quid.

Simile.

illic contenta, palā manifeſtantur cunctis, ita vt quilibet perſpicuè intelligat & ſciat, quid ſibi legatū, quæ conditiones. Teſtator legatarijs ſi ſuarum rerum participes fieri velint obſeruādas præſcripſerit, intelligāt pari ratione mortuo Chriſto, Deo vero & homine vero, vtriuſq; teſtamēti cōditore, aperiūtur ſcripturę ſacræ, quæ ipſum venturū prænunciabant, cōplentur ac perficiuntur omnia, quæ in gratiam & beneficium generis humani olim figurata & promiſſa fuerant per Chriſtū implēda. Quæ facta atq; per Chriſtum cumulatiſſimè perfecta in ſua fuiſſe morte abūdè ſatis teſtatū fecit, ſciſſio illa veli in tēplo à ſūmo vſq; deorſum.

Hoc autem Dei teſtamentum, eſt vnicum, nō multiplex, immutabile, non variabile, firmum, ſtabile, ęternum, non ſicut humana ſunt teſtamenta, quæ mutantur, vbi teſtatoris & voluntas mutata fuerit. Teſtamētum autem Dei eſt æternū, ſicut ipſe æternus exiſtit, verum teſtamentum vetus appellatur, pars illa, cui libri accenſentur, in quibus, modò apertis verbis, modò typis & figuris, de ſalute tantū promiſſa, ſiue de Chriſto mittendo, de ſeruandis mandatis, de æterna maledictione interminata transgreſſoribus legis, ſermones inſtituuntur. Teſtamentum autem nouum, libros habet, in quibus de ſalute exhibita, deque Chriſto iam miſſo, deque gratia qua impleantur præcepta iam publicata, de corona iuſtitiæ, obſeruatoribus legis retribuenda, & de æterna damnatione, præuaricatoribus diuinæ legis inferenda, agitur. Extat verò hęc de duobus teſtamentis Diſtinctio (ne quis calumniator ſugillandum ſibi eſſe quod hic dicimus arbitretur) in ſacris literis Dei ipſius voce expreſſa, Ieremiæ 31. Ad Hebræos octauo. Matthęi 26. 1. Corinthiorum. 2. ſecunda Corinthiorum 3, & alibi. Nūc ad inſtitutum regrediamur: libri ſacri, alij ſunt veteris teſtamenti, alij ſunt noui.

Teſtamentum vetus quid contineat.

Teſtamentū nouum quid contineat.

S. ſcriptura à quo in vetus & nouū teſtamentū diſtincta ſit.

Prioris ordinis ſunt hi.

Veteris teſtamenti libri.

Geneſis.	Eccleſiaſticus.
Exodus.	Iſaias.

Leuiticus

Leuiticus.	Hieremias.
Numeri.	Baruch.
Deuteronomium,	Ezechiel.
Ioſue.	Daniel.
Iudicum.	Duodecim prophetæ mi-nores,ſcilicet
Ruth.	Ozeas.
Quatuor Regum.	Ioel.
Duo Paralipo-menon.	Amos.
Eſdras.	Abdias.
Neemias.	Ionas.
Tobias.	Micheas.
Iudith.	Nahum.
Eſther.	Abacuch.
Iob.	Sophonias.
Pſalmi Dauid.	Aggæus.
Parabolæ.	Zacharias.
Eccleſiaſtes.	Malachias.
Cantica cantico-rum.	Duo libri Macha-bæorum.
Sapientia.	

Enumerati Bibliorũ libri, oẽs canonici ſunt.

Hos omnes libros veteris teſtamenti Canonicos eccleſia ſemper agnouit atque ſuſcepit, ipſoſque tanquam diuinitus latos, & ſingulari diuina Dei prouidentia ſcriptos atque dictatos ſemper fuit venerata, ac modò veneratur legitima ſponſa Chriſti, & vera mater Chriſtianorum catholicorum eccleſia Romana,quod euidenter conſtat ex tertio Conſilio Carthaginenſi,quod in ſexta ſynodo generali confirmatum eſt.Ex Conſilio Florentino,in quibus hi libri Canonici numerantur. Hos libros Auguſtinus lib. 2. de doctrina Chriſt.cæterique alij authores grauiſſimi Canonicos dicunt,habent & venerantur.

Secundi ordinis ſcilicet,Noui Teſtamenti libri ſunt hi,qui ſequuntur.

Euangelium Matthæi.	Ad Philippenſes. 2.
Euangelium Marci.	Ad Theſſalonicenſes. 2.
Euangelium Lucæ.	Ad Thimotheum. 2.

Euan-

Euangelium Ioannis.	Ad Titum.1.
Acta Apoſtolorum à Luca conſcripta.	Ad Philemonem.1.
	Ad Hebræos.1.
Epiſtolæ Pauli quatuordecim:	Iacobi.1.
	Petri.2.
Ad Romanos.1.	Ioannis.3.
Ad Corinthios.2.	Eiuſdem Apocalypſis.
Ad Galatas.1.	
Ad Epheſios.1.	Iudæ.1.

Sunt igitur libri Teſtamenti noui viginti, omnes canonici Græco ſermone conſcripti, præter Euangelium Matthęi, quod Hebraica lingua fuit conſcriptũ, quos vt tales ſemper & vbique omnes Chriſtiani doctores ſacros cognouerunt, at ſumma religione ſunt venerati. Et præter hos nullos alios. Qua de re Origenes apud Euſebium, Eccleſiaſti. hiſto. lib. 6. cap. 18. Epiphanius in opere contra hæreſes. lib. i. tomo i. rurſumque lib. de menſuris & ponderibus. Hilarius in præfatione ad commentarios in Pſalmos. Hieronymus in epiſtola ad Paulinum de omnibus libris ſacris. Item in præfatione ad libros Regum, & Danielem prophetam. Auguſtinus de doctrina Chriſtiana libr. 2. cap. 8. in Concilio Laodicenſi, Canone 59. Accedit his conſenſus vniuerſalis omnium Doctorum ſacrorum, omnium prouinciarum, omnium temporum, & omniũ Chriſtianorum. Semper enim & vbique & ab omnib. orthodoxis hi libri, quos iã retulimus, habiti fuerunt ſacri & canonici, atq; omnes pari authoritate ſuſcipiebantur à cunctis mortalibus, quo aduſq; hęretica pręſumptio Lutheri & Caluini & aliarum emerſit peſtium, qui quorundam librorum authoritatem dubiam & infirmam conati ſunt reddere.

Vocat eccleſia hos libros canonicos, & quod ſpiritu ſancto dictante ab Apoſtolis & ab alijs viris ſanctiſſimis conſcripti fuerint, & etiam quod vniuerſæ doctrinæ, quę in ipſis continentur, ſint nobis ad ſalutem neceſſariæ, vel ob id maximè quod noſtræ fidei ac religionis ſacræ regulas contineant. Vnde nephas ſit de *Cur libri canonici ſic dicti.*

Canonicorū librorū partitio in eorum autoritate dubitare. Chriſtus Matthæi. 7.11. 22.eoſdem partitur in legem, prophetas,& pſalmos, vetuſtiſſima ſanè & receptiſſima conſuetudine. Nam Hebræi,quos ſecuti ſunt deinceps Apoſtoli, ac ſancti

1.Legem. patres,primos quinque libros legem appellarunt,aliàs quinarium pentateuchum Moſy.Libros ſequentes ad

2.Prophetas. pſalterium vſque dixerunt prophetas, & reliquos alios priores, nempè Ioſue, Iudicum,Samuelis duos, Regum totidem. Alios verò poſteriores, quos ipſos noſtri in claſſes diſtribuunt Maiorum & minorum:

Maiores. maiores quidem numerantes quatuor, Iſaiam inquā,

Minores. Hieremiam, Ezechielem, Danielem. Minores verò

3.Pſalmos duodecim ſequentes.Reliquos autem,pſalmorum videlicet librum cum ſubiectis (quibus & Daniel ab He-

Hagiographa quæ dicta. bræis interponitur)ſolebant ſcriptos ſiue ἁγιόγραφα nuncupare, quod ſeorſum à viris ſanctis, & de rebus ſanctis,conſcripti appareant. Dicimus eccleſiam hos cognouiſſe,& pronunciaſſe, non feciſſe libros Catholicos,quod maximè debet candidatus Theologiæ animaduertere,vt intelligat cauillationes,& falſas impoſturas hæreticorum noſtri temporis,qui ſugillare præſumunt catholicos Theologos aſſerentes penes eccleſiam eſſe authoritatem & iudicium ſcripturarum cognoſcendarum.Non docent catholici Theologi,eccleſiam eam habere authoritatem, quā ſcripturam apocrypham vel humanam Canonicam faciat atque diuinam.Nec dicimus Chriſtum hanc poteſtatem & authoritatem eccleſiæ dediſſe,vt eos libros, quos modò eccleſia vti diuina oracula ſuſcipit ac veneratur,ipſa eccleſia Canonicos fecerit. Verum quid, docent Catholici Theologi diuinitus & ipſi informati & inſtructi penes eccleſiam Romanam Apoſtolicā & Catholicam Spiritum ſanctum reſidere,qui eccleſiæ,hoc eſt, patribus huius eccleſiæ & filijs, caput ſuum legitimū Romanum cognoſcentibus inſpirat atque infundit lucem internam, qua dignoſcere poſsūt libros ſpiritu Dei conſcriptos,libros,inquam, in quibus infallibilis & ſacra continetur doctrina,inter libros ſpiritu humano com-

no compoſitos, in quibus non eſt conſtans doctrina: veritatem ſcriptam inter errores ſcriptos: veras & legitimas doctrinas ſcripto mandatas inter apocryphas vel falſas aut ſpurias vel ſubreptitias. Hoc docent Catholici Theologi. Eccleſia quæ audiuit & vidit Chriſtum loquentem, quæ etiam habet eiuſdem CHRISTI ſpiritum, cognoſcit verba eiuſdem Chriſti, ſiue ſcripta ſint, ſi tradita, vel ſi ſcripto vel traditione ad ipſam eccleſiam dignoſcenda atque iudicanda deferantur. In principio igitur eius eccleſiæ quam primitiuam appellare ſolemus, vbi primum ſpiritus ſancti amanuēſes ea, quæ à Chriſto & ſuis Apoſtolis fuerint geſta, literis prodere diuinitus inſpirati ſtatuiſſent, emerſerunt etiam quàm plurimi pſeudo Apoſtoli ſpiritu Sathanæ inflati, qui falſas atque malignas ſcripturas edere conabantur, quibus vt maiorem authoritatem conciliarent, ſacrorum Apoſtolorum & aliorum diſcipulorum CHRISTI nomina præfigebant, & ſplendidiſſimis inditis titulis ipſas exornatas euulgare temeritate magna præſumebant, vnde paſſim ferebantur omnium manibus Euangelium Petri, Euangelium Thomæ, Euangelium Gamalielis, Euangeliũ Andreæ, Acta Ioannis, & alia quamplurima ſcripta falſis & peſtiferis dogmatibus referta. Vnde Catholici ſimplices & incauti ſplendore tituli illecti & nominis dignitate atque religione ſecuritatem ſibi promittentes, illas arripiebant legendas ſcripturas, ex earumque lectione hauriebant doctrinas, vt ipſi arbitrabantur, profuturas & ad vitæ humanæ actiones Chriſtianè & religioſè inſtituendas, ſatis opportunas. Fallebãtur tamen. Si quidem quam plurima inde eſuxerant, quæ animabus æternum adferebant interitum, tantũ abeſt, vt Chriſto eiuſq; beatitudini promerēdis eſſent congruentes. Cũ inde grauiſſima ſuborirentur piorũ animabus diſcrimina, patres quibus tunc temporis animarum, & rerum ſacrarum prouincia incũbebat in vnũ cõuenientes concordia sũma, & grauiſſima prius habita deliberatiõe illuſtrãte illorũ mẽtes ſpiritu ſancto, fece-

Hęretici olim ſub falſis Apoſtolorũ titulis libris canonicis immiſcuerũt

ſto, fece.

ćto,fecerunt iudicium ſanctiſſimum & certiſſimum de veritate ſcripturarum,& iudicarunt hos omnes libros ſuperius in certum ordinem redactos eſſe ſacros, canonicos,deificos,apoſtolicos,& propheticos. Quib9 aliquid humana mente,aut volũtati ſcriptum inſperſumue aut appoſitum eſt orthodoxis nefas eſt exiſtimare. Eſt enim pro certo apud nos ſtatuendũ libros il los ſacros vera Dei &expreſſa eſſe verba,omniaq; quę illis continentur, diuina nõ angelica nec cæleſtia,ſed deifica eſſe oracula. Quæ pari reuerẽtia, veneratione, atq; timore ſunt à nobis ſuſcipienda,colenda atq; obſeruanda,perinde atque ipſe Deus. His nefas eſt quicquam addere,tollere,vel mutare. Vt qui,libri ſint ſancti,diuinis cancellis circũſepti atq; muniti. Nõ dicim9, quod cùm hi eſſent ſimul cum alijs apocryphi eccleſia has fecit ex apocryphis canonicos, & alios reliquit apocryphos. Verum docemus quod cùm hi libri ſacri, malitia hæreticorum, aliarumque falſarum ſcripturàrum multitudine inuoluerentur,nec Chriſtiani poſſent intelligere aut dignoſcere à quibus deberent ſeſe arcere,quos item tanquam diuinos ſuſcipere atq; reuereri,deberent,eccleſia Catholica definiuit diuinitus illuſtrata,hos ſolos ſuperius enarratos, Canonicos eſſe,ipſoſque ſtatuit tanquam legitima Dei oracula ab omnibus Chriſtianis fore ſuſcipiendos. In quo negotio nempè in aſſerenda dignitate ſacrorum librorum dicimus authoritatem eccleſiæ ſuperiorem eſſe ipſis diuinis ſcripturis. Quod manifeſtius eſt,quàm quod vlla probatione veniat comprobandum. Siquidem eccleſia iudicio facto de ſcripturis omnibus, reiecit ſcriptum Petri,euangelium Thomę,Matthię,& aliorum apoſtolorũ ſcripta, quę paſſim ab hæreticis illius tẽporis,Euangelij amabili & ſplendido titulo,vt Chriſtianorũ manibus,qui huius lectionis amantiſſimi erant, obtruderent,& vt ſcripturis maiorem conciliarẽt authoritatem,exornabant. Horum librorum ſacrorum authoritas & veritas,cùm ſumma ſit,nec humana ali qua ratione comparata,ſed diuina virtute conſtituta, ita ab

Eccleſia iudicium, habet diſcernendi inter libros canonicos & apocryphos.

ita ab omnibus Chriſtianis infallibilis, conſtantiſſima, & inuincibilis eſt habenda.

Aduertet etiam candidatus Theologiæ, preter hos ſacros libros, reliquos omnes, qui aliorum Apoſtolorum nomine vel Prophetarum, vel alicuius legis magiſtri euulgati vnquam fuerunt, apocryphos eſſe, atq; tales ab illis inde tẽporibus ſemper fuiſſe habitos. Dicuntur aũt apocryphi, hoc eſt, abſconditi atq; occulti, eò ꝙ quando Chriſtiani in publicũ, & ſacrũ conuentum confluebãt, audituri fidei doctrinam, nullus illorum publicitus legendus proferebatur: ſed priuatim domi pro ſuo cuiuſq; animo legebantur. Nec licebat ex ipſis quicquam deſumere, quod ad confirmationem alicuius dogmatis noſtræ fidei facere videretur, eò quòd eorum nõ vſq; adeò firma eſſet authoritas. Apocryphi libri qui.

Etiam aduertet Theologus futurus, qui animum ad ſacrorum librorum lectionem ſemel componendum ſtatuit, Hieronymum inter apocrypha retuliſſe librum, quem vulgo ſapientiam Salomonis appellamus. Et librum Ieſu filij Sirach, item libros Iudith, & Thobias, & ſecũdum librum Machabeorum. Verùm tametſi in alijs huius ſancti doctoris ſẽtẽtia religioſè ſit obſeruanda, atque maximi habenda, in hoc tamen planè ab illo pius candidatus Theologiæ diſſentiet, & vniuerſalis Eccleſiæ iudicium ſequutus, hos etiam libros pari veneratione atque reuerentia amplectetur, ac venerabitur perinde atque alios ſuperius cõmemoratos, vtpote quos Eccleſia in tertio Cõcilio Carthaginenſi, quod ſexta ſynodus generalis confirmauit. Et in Concilio Florentino Cathalogo ſacrorũ librorum veteris Teſtamenti innexuit, & Canonicos ſacroſq; cognouit ac pronunciauit. Vnde in Eccleſia catholica ab Apoſtolicis inde temporibus vbicunque Euangelium Chriſti proclamatum legimus, ex patrum & Eccleſiarum certiſſimis monumentis, deprehendimus ipſos publicitus enarratos, quando Chriſtiani audituri lectiones conueniebant diuinas, depræhendimus etiam patres ex ipſis, quàmplurimos D. Hieronymi de quibuſdã libris canonicis, refutatur ſentẽtia.

quàmplurima ſcripturarum ſacrarum ſuffragia con-firment grauiſſima. Et in primis, diuinus ille Paulus teſtis incomparabilis fidei, qui in 2. epiſtola, quam ad Timotheũ ſcripſit, c. 2. ita comperimus Timotheum informaſſe. Quæ audiſti à me per multos teſtes, hoc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. Non dixit, quæ ſcripſi, vel ſcripto tradi-di, ſed ad verba audita per multos teſtes remittit di-ſcipulum ſuum Timotheum, vt inde acciperet ac di-ſceret, quid pectoribus Chriſtianis ſuſcipiendum at-que conſeruandum eſſet, proclamaturus. Graui con-ſideratione extimabit pius tyro futurus Theologus locum illum Pauli ſuperius inductum, ex quo duo deprӕhendet propoſitæ ſtatuendæ maximè oportu-na. Primum ſcilicet Paulus dixit Timotheo, quæ au-diſti à me per multos teſtes. Non ait, quę ex meis tan-tum didiciſti ſcriptis, vel quæ continentur in legis & prophetarũ libris, & in meis epiſtolis, illa tantùm do-ceas. Verùm quid ait, illa, quæ à me viua voce prædi-cata audiſti, hæc eadem commenda fidelibus. Hoc eſt doceas fideles homines, quos reliquis inſtituendis a-ptos, iudicaueris. Ex his nouiſſimis verbis ſecundum colligamus, videlicet, quòd Apoſtoli non prædicabãt diuinas illas doctrinas, vt literis tantum cõmendaren-tur, verùm vt cordibus piorum hominum ſculptę al-teque remanerent impreſſæ. Non dixit Paulus, quæ à me audiſti, hoc tãtùm literis prodes, ſed fidelibus ho-minibus Dei viui pijs cultoribus in continuam & ſpi-ritualẽ contemplationẽ conſeruanda mandabis. Spi-ritus ſancti propria mẽbrana atq; papyrus, non ſunt animaliũ pelles, nec papyracæ chartæ, ſed corda hu-mana, per Chriſtum in hoc præparata. Vnde Paulus in 2. Corint. epiſtola cap. 3. Chriſtianis dixit, epiſtola eſtis Chriſti miniſtrata & ſcripta non atramento, ſed ſpiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Sed cum ea ſit humani cordis infir-mitas, vt diuina facilè patiatur memoria excidere, cùm ad humana & carnalia retinẽda prӕceps feratur,

voluit Deus, vt huic noſtræ fragilitati conſuleret ſacras ſuas doctrinas ſcripturæ commendari. Ne mortales vnquam cauſari poſſent aut obtenderent ignorantiam volũtatis diuinæ. Quam ſi cordibus ſuis eripi atque elabi ſinerent, mox ex diuinis iterum recognoſcerent libris. Cæterùm Spiritus ſanctus intus docet teſte diuo Ioanne cap.16. Quare iniuriam facit dignitati Euangelicę & Apoſtolicæ & apertè imponit, qui docet Apoſtolos ſcripto tradidiſſe cuncta, quæ verbo docuerunt, & acceperunt à Chriſto. Ex his quæ negotio poſtulante, paulo prolixius tractauimus, deprædhendet pius tyro omnia contineri in ſacris libris, quæ ad veram doctrinam & ſalutem ſunt neceſſaria, in genere tamen, non ſpecialiter, nec diſtincta ratione. Nam & hoc inter alia docet ſcriptura ſeruandas eſſe traditiõnes diuinas, & audiẽdam eſſe Eccleſiam, ſuasque leges & ſtatuta vti ab Spiritu ſancto inſpirata, reuerenda atq; obſeruanda nobis Chriſtianis fore.

Fructum quem pius tyro futurus Theologus ex ſuperiori percipiet obſeruatiõe, is eſt. Multa alia præter ea, quæ in ſcriptura ſacra continẽtur, fore credẽda atque recipienda, ad ſalutem neceſſaria in Eccleſia. Nempè diuinas traditiones, & alia ſtatuta, quæ Concilia vel pontifices Romani, ad quos vltima in rebus fidei ſpectat ſententia diffiniuerint. Hanc obſeruationem niſi fideli mente candidatus retineat Theologiæ, prolapſurum ſe non dubitabit, in graues & pernicioſos errores, quibus vix niſi æternæ ſalutis facta iactura ſeſe poterit extricare.

S. libros iterũ atq; iterũ legito.

His vtcunque delibatis conſulimus candidato Theologiæ ſacros libros ſibi principio ſuorũ ſtudiorũ non ſemel nec oſcitanter, ſed vehementi attẽtione euoluẽdos, ſemelque euolutos, iterum eos recurrere vtpote qui teſtante Paulo noſtræ fidei plura & manifeſtiora contineant fundamenta, & ex ipſis ſit exhauriendum fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum. Ipſi nobis certam faciunt fidem, quod fundamentum noſtræ fidei tam eſt firmũ, vt nemo aliud

poſſit

poſſit ponere, pręter id quod poſitũ eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Ipſi nobis manifeſtè teſtificãtur, vbi ſit inueniendus lapis ille angularis, Chriſtus Ieſus, in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in habitaculum Dei in ſpiritu ſancto. His in libris dogmata noſtræ fidei, & eius ampliſſima dignitas & vtilitas recondita latent. Hinc eſt quòd eius ſumus mentis, vt candidatus Theologiæ, ſuis ſtudijs ſolida & nunquam ruitura iacere ſi velit fundamenta, ab ipſorum auſpicaretur lectione: Cæterùm quia ſacrorum librorum myſteria vſque adeò ſunt alta & ſublimia, vt vel maxima ingenia per ſe ſola, niſi diuina virtute ſuffulta, ad illorum inueſtigationem minimè admittantur, quod ſi præſumpſerint, datis ſuæ temeritatis pœnis, repulſam ſint relatura, conſulendum duximus candidato Theologiæ, ne ſine perito nauclero, tentet vaſtum illud nauigare pelagus, nec ſine filo diuina illa penetralia tranſcendere. Eſt enim illi primaria futura ſolicitudo, de filo habendo & catholico magiſtro, cuius probitas, pietas, fides, atque doctrina vſque adeò ſunt ipſi perſpecta, vt nihil timeat ſuboriturum, vbi iam in ſuorum diſcipulorum numerum ſeſe cooptauerit, quod eius poſſit perturbare animum, neque ipſum ab eius poſſit diuellere reuerentia & amore. Dicimus candidato Theologiæ opus eſſe magiſtro, quia & ſi magno ingenio priuatis incumbat lectionibus, nunquam tamen abſolutus euadet Theologus. Vt enim neque in pictura, neque in ſtatuaria artifex renunciabitur, qui tantùm nouit primas aliquot ducere lineas, aut fortaſſis ad vnum exemplar rem quampiam vtcunque effingere: ſed neceſſum eſt paulatim alias poſt alias imagines atque figuras exprimat, deinde aliquoties, apud peritos ſpecimen ſui edat profectus: ita nequaquam Theologus formabitur, qui ſoli Bibliorum lectioni intra parietes incubuerit, ſed requiritur varia & longi temporis exercitatio, quæ idoneum faciat ad prodeundum in arenam, atque aliquid laude dignum exequendum. Fit modò ne-

Theologię candidat⁹ ſine boni magiſtri auxilio nihil efficiet, debet igitur doctorũ virorũ prælectiones ſedulò audire.

Simile.

Bibliorũ tã variæ verſiones quãtũ mali efficiãt.

Hæreſis origo.

rationes doctrinæ ſacræ, ſacrorumque librorum intelligentiæ atq; interpretationes, quot eſſent homines. Quod manifeſtiſſimo exemplo comprobatum & perſpicuum habemus. Siquidem per vniuerſam Germaniam tãtam diuerſitatem doctrinarum, dogmatum, & fidei articulorum & rerum ſacrarum viri pij & vnitatis amantes inueniunt, quot miliaria peragunt, & ſcholas ingrediuntur. Quam Babelicam confuſionem viri graues, prudentes & veritatis cultores inde deprehendunt exortam, quia vnicuiq; liberum eſt ſacros libros pro ſua libidine interpretari, atq; explanare. Vnde qui tyroni iſtuc conſilij daret, vt pro ſuo libito Biblia legenda eligeret, non eſſet illi ſubſidio, nec viam illi ſterneret, qua ſecurus & illęſus penetralia illa diuina percipienda conſcendere poſſet, verum in labyrinthum inexplicabile, & tortuoſiſſimas ſinuoſiſſimasque ambages, miſerum iuuenem excruciandum conijceret. Porrò autem vt tandem aliquid & nos candidato Theologiæ conſulamus, quod opportunum ſit, ſuoque conueniat inſtituto, dicimus eum debere Bibliorum exemplar, quod vniuerſalis nempè catholica Romana eccleſia approbatum habet, in manus ſumere, ipſumque emendatiſſimum, & per aliquem Typographum, de cuius fide, ſinceritate, ac diligentia, nihil ſit dubitandum, editum, & per Theologos Catholicos, pios, & eruditos caſtigatum, & magna cum religione correctum, talia ſunt hoc noſtro tempore, Biblia illa Louanij per fideliſſimũ & maximè Catholicum Bartholomæũ Grauiũ bibliopolã & typographũ illuſtratiſſimę & chriſtianiſſimę ſcholę Louaniẽſis, excuſa. Quæ non priùs typis fuerint mãdata, quàm diligẽtia ſumma & maxima ſolicitudine Theologorum qui illa in ſchola Catholici pietate & eruditione inſignes florent, repurgarentur, & illuſtriſſimæ ſacræque facultatis graui iudicio approbarentur. Horum Bibliorum inſignia ſunt, Sol iuſtitiæ, Chriſtus Deus noſter. Sunt in illis illuminati omnes errores, quos hæreticorum malitia, vel ſciolorum, aut ineptorum temeraria

Inter tam varias Bibliorũ verſiões & exemplaria, quodnam Theologię tyro tanq̃ optimũ imitari debeat.

Exemplar Louanienſe, Bibliopolę Bartholomęi Grauij.

raria præſumptio, in alijs alibi excuſſis exſparſerat. Sunt denique omnia illa depurata atque reſecata, quę offendere, aut decipere, vel perturbare Catholicum legentem poterant. Horum Bibliorum exemplar candidatus Theologiæ perpetuo eſt familiare habiturus, ſecumque debet conferre, in quo manus, oculos, os, animum aſſiduè exerceat, ex quo denique in poſterum, quoties res poſtulauerit, ſententias, probationes, & firmamenta depromere, conſtituet. Fuerit etiam conſultum, certam aliquam verſionem alicuius probati Catholici & eruditi ad veritatem Hebraicam quam proximè accedentis interpretis, ſi patres Eccleſiæ eius regionis, in qua habitat, permiſerint, deligere. Et quia frequenter aliquot occurrũt loci ardui & valdè difficiles intellectu in iſtis ſacris Biblijs, quæ legenda conſulimus, qui ægrè, aut minimè, niſi Hebraici interpretis beneficio intercedente, intelligi poſſunt. Poterit cãdidatus Theologiæ annotationes, quæ vulgò Vatabli dicuntur in ſacrarum ſuarum Muſarum conclaue adhibere, quarum præſidio ſi vſus fuerit, incredibili facilitate cuncta, quæ abſtruſa, ardua, aut difficilia in ſacris Biblijs, ignorati ſermonis Hebraici cauſa occurrerint, intelliget, & aſſequetur. Affirmant enim quamplurimi viri eruditi conſtanti ſententia, neminem maiori vel eruditione, vel fide, magiſque perſpicua expoſitione ſacros Veteris Teſtamenti libros interpretatum eſſe, quam Franciſcus ille Vatablus doctiſſimus profeſſor Regius Hebraicarum literárum Pariſinus interpretatus eſt. Huius laudatiſſimas lucubrationes (in vetus tantum teſtamentum, non in Nouum) elaboratas tyro Theologus, ſi modò per eos patres, qui eius regni, in quo agit, Eccleſiam gubernant, religioniſque Catholicæ curam gerunt, ei licuerit, cõſulat, & in ſuum adhibeat ſubſidium. Inueniet profectò conſilium oportuniſſimum, & cuius ope moleſtiſſimis extricabitur, & eximetur multis difficultatibus. Habet exemplar illud Bibliorum Louanienſium ſingulis libris, imò ſingulis capitibus præfixa breuia argumenta

Vatabli annotatiões in Biblia vtiliſſimæ.

Singula Bibliorũ capita, sũmaria argu-

mẽta præfixa conti neant. gumenta ſummam rerum deſcriptarum compræhendentia. Quod quantam vtilitatem adferat, deprehendet facilè intelligendũ, qui intento animo ſacras percurrit lectiones.

Sacrorũ librorũ diſcrimen tenendum. Iam verò nactus pro animi ſententia nitidũ & probè correctum volumen, quale eſt illud Louanienſe. Priuſquam progrediatur tyro Theologus, debet ſacrorum librorumq́ vulgatiſſimum tenere diſcrimen, quo alios eccleſia Vetus teſtamentum dicit: Alios verò Nouum teſtamentum vocat. Qui verò & libri Canonici ſub vtroque compræhendantur teſtamẽto, paulò pòſt dicemus: vbi primùm manifeſtum fecero, quare libris ſacris Teſtamenti nomen inditum fuerit, conſtanti omnium patrum ſententia depræhendimus, teſtamentum ſignificare fœdus, pactum, ordinationem, quam Deus ratam habere voluit, prorſus vti conditiones & pacta percutientium fędera, aut quæ morientium extrema voluntate ſunt cõſtituta violari nephas eſt. Cũ autem paſſim in libris ſacris potiſſimum doceatur, quomodo Deus humanum genus promiſerit ſe ſeruaturum, atque ad illam ſalutem efficiendam & pręſtandam plebi eius, eſſet miſſurus filium ſuum, ſemen benedictum Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Rurſus verò quomodo homines, qui beneficentiæ Dei futuri eſſent participes, viciſſim obſtringuntur ad præſtanda certa fidei & charitatis officia, & ſuſcipienda & profitenda ſacramenta ab ipſo Chriſto inſtituta, quæ omnia ſunt omnibus Chriſtianis adeò neceſſaria, vt illis ſolis & nõ alijs medijs, & Dei poſſint gloriam promouere, & æternam beatitudinem ſibi promereri, appoſitè ſanè, omnes libri, in quibus ijs de rebus diſſeritur, teſtamenti appellatione honeſtantur. Conſtat igitur ex his legem veterem atq; nouam, teſtamenti nomine metaphoricè appellari.

Biblia cur teſtamẽtũ vocetur. Teſtamentũ quid.

Simile. Nam quemadmodum teſtamenta ab hominibus cõdita, ante eorum, qui ipſa condiderunt mortẽ, obſignata manent adeò, vt quę in illis continentur, non ita intelligantur, quia obſignata ſunt. At mortuo teſtatore, aperiuntur, & cuncta

illic

illic contenta, palã manifeſtantur cunctis, ita vt quilibet perſpicuè intelligat & ſciat, quid ſibi legatũ, quæ conditiones. Teſtator legatarijs ſi ſuarum rerum participes fieri velint obſeruãdas præſcripſerit, intelligãt pari ratione mortuo Chriſto, Deo vero & homine vero, vtriuſq; teſtamẽti cõditore, aperiũtur ſcripturę ſacræ, quæ ipſum venturũ prænunciabant, cõplentur ac perficiuntur omnia, quæ in gratiam & beneficium generis humani olim figurata & promiſſa fuerant per Chriſtũ implẽda. Quæ facta atq; per Chriſtum cumulatiſſimè perfecta in ſua fuiſſe morte abũdè ſatis teſtatũ fecit, ſciſſio illa veli in tẽplo à ſũmo vſq; deorſum.

Hoc autem Dei teſtamentum, eſt vnicum, nõ multiplex, immutabile, non variabile, firmum, ſtabile, ęternum, non ſicut humana ſunt teſtamenta, quæ mutantur, vbi teſtatoris & voluntas mutata fuerit. Teſtamẽtum autem Dei eſt æternũ, ſicut ipſe æternus exiſtit, verum teſtamentum vetus appellatur, pars illa, cui libri accenſentur, in quibus, modò apertis verbis, modò typis & figuris, de ſalute tantũ promiſſa, ſiue de Chriſto mittendo, de ſeruandis mandatis, de æterna maledictione interminata transgreſſoribus legis, ſermones inſtituuntur. Teſtamentum autem nouum, libros habet, in quibus de ſalute exhibita, deque Chriſto iam miſſo, deque gratia qua impleantur præcepta iam publicata, de corona iuſtitiæ, obſeruatoribus legis retribuenda, & de æterna damnatione, præuaricatoribus diuinæ legis inferenda, agitur. Extat verò hęc de duobus teſtamentis Diſtinctio (ne quis calumniator ſugillandum ſibi eſſe quod hicdicimus arbitretur) in ſacris literis Dei ipſius voce expreſſa, Ieremiæ 31. Ad Hebræos octauo. Matthęi 26. 1. Corinthiorum. 2. ſecunda Corinthiorum 3, & alibi. Nũc ad inſtitutum regrediamur: libri ſacri, alij ſunt veteris teſtamenti, alij ſunt noui.

Teſtamentum vetus quid contineat.

Teſtamentũ nouum quid contineat.

S. ſcriptura à quo in vetus & nouũ teſtamentũ diſtincta ſit.

Prioris ordinis ſunt hi.

Veteris teſtamenti libri.

Geneſis.	Eccleſiaſticus.
Exodus.	Iſaias.

Leuiticus

Leuiticus.	Hieremias.
Numeri.	Baruch.
Deuteronomium,	Ezechiel.
Ioſue.	Daniel.
Iudicum.	Duodecim prophetæ minores, ſcilicet
Ruth.	Ozeas.
Quatuor Regum.	Ioel.
Duo Paralipomenon.	Amos.
Eſdras.	Abdias.
Neemias.	Ionas.
Tobias.	Micheas.
Iudith.	Nahum.
Eſther.	Abacuch.
Iob.	Sophonias.
Pſalmi Dauid.	Aggæus.
Parabolæ.	Zacharias.
Eccleſiaſtes.	Malachias.
Cantica canticorum.	Duo libri Machabæorum.
Sapientiā.	

Enumerati Bibliorū libri, oēs canonici ſunt.

Hos omnes libros veteris teſtamenti Canonicos eccleſia ſemper agnouit atque ſuſcepit, ipſoſque tanquam diuinitus latos, & ſingulari diuina Dei prouidentia ſcriptos atque dictatos ſemper fuit venerata, ac modò veneratur legitima ſponſa Chriſti, & vera mater Chriſtianorum catholicorum eccleſia Romana, quod euidenter conſtat ex tertio Conſilio Carthaginenſi, quod in ſexta ſynodo generali confirmatum eſt. Ex Conſilio Florentino, in quibus hi libri Canonici numerantur. Hos libros Auguſtinus lib. 2. de doctrina Chriſt. cæterique alij authores grauiſſimi Canonicos dicunt, habent & venerantur.

Secundi ordinis ſcilicet, Noui Teſtamenti libri ſunt hi, qui ſequuntur.

Euangelium Matthæi.	Ad Philippenſes. 2.
Euangelium Marci.	Ad Theſſalonicenſes. 2.
Euangelium Lucæ.	Ad Thimotheum. 2.

Euan-

Euangelium Ioannis.	Ad Titum.1.
Acta Apoſtolorum à Luca conſcripta.	Ad Philemonem.1.
	Ad Hebræos.1.
Epiſtolæ Pauli quatuordecim:	Iacobi.1.
	Petri.2.
Ad Romanos.1.	Ioannis.3.
Ad Corinthios.2.	Eiuſdem Apocalypſis.
Ad Galatas.1.	
Ad Epheſios.1.	Iudæ.1.

Sunt igitur libri Teſtamenti noui viginti, omnes canonici Græco ſermone conſcripti, præter Euangelium Matthęi, quod Hebraica lingua fuit conſcriptũ, quos vt tales ſemper & vbique omnes Chriſtiani doctores ſacros cognouerunt, at ſumma religione ſunt venerati. Et præter hos nullos alios. Qua de re Origenes apud Euſebium, Eccleſiaſti. hiſto. lib. 6. cap. 18. Epiphanius in opere contra hæreſes. lib. i. tomo i. rurſumque lib. de menſuris & ponderibus. Hilarius in præfatione ad commentarios in Pſalmos. Hieronymus in epiſtola ad Paulinum de omnibus libris ſacris. Item in præfatione ad libros Regum, & Danielem prophetam. Auguſtinus de doctrina Chriſtiana libr. 2. cap. 8. in Concilio Laodicenſi, Canone 59. Accedit his conſenſus vniuerſalis omnium Doctorum ſacrorum, omnium prouinciarum, omnium temporum, & omniũ Chriſtianorum. Semper enim & vbique & ab omnib. orthodoxis hi libri, quos iã retulimus, habiti fuerunt ſacri & canonici, atq; omnes pari authoritate ſuſcipiebantur à cunctis mortalibus, quo aduſq; hęretica pręſumptio Lutheri & Caluini & aliarum emerſit peſtium, qui quorundam librorum authoritatem dubiam & infirmam conati ſunt reddere.

Vocat eccleſia hos libros canonicos, & quod ſpiritu ſancto dictante ab Apoſtolis & ab alijs viris ſanctiſſimis conſcripti fuerint, & etiam quod vniuerſæ doctrinæ, quę in ipſis continentur, ſint nobis ad ſalutem neceſſariæ, vel ob id maximè quod noſtræ fidei ac religionis ſacræ regulas contineant. Vnde nephas ſit de *Cur libri canonici ſic dicti.*

eorum

Canonicorũ librorũ partitio in

1. Legem.

2. Prophetas.

Maiores.

Minores.

3. Pſalmos

Hagiographa quæ dicta.

eorum autoritate dubitare. Chriſtus Matthæi. 7. 11. 22. eoſdem partitur in legem, prophetas, & pſalmos, vetuſtiſſima ſanè & receptiſſima conſuetudine. Nam Hebræi, quos ſecuti ſunt deinceps Apoſtoli, ac ſancti patres, primos quinque libros legem appellarunt, aliàs quinarium pentateuchum Moſy. Libros ſequentes ad pſalterium vſque dixerunt prophetas, & reliquos alios priores, nempè Ioſue, Iudicum, Samuelis duos, Regum totidem. Alios verò poſteriores, quos ipſos noſtri in claſſes diſtribuunt Maiorum & minorum: maiores quidem numerantes quatuor, Iſaiam inquã, Hieremiam, Ezechielem, Danielem. Minores verò duodecim ſequentes. Reliquos autem, pſalmorum videlicet librum cum ſubiectis (quibus & Daniel ab Hebræis interponitur) ſolebant ſcriptos ſiue ἁγιόγραφα nuncupare, quod ſeorſum à viris ſanctis, & de rebus ſanctis, conſcripti appareant. Dicimus eccleſiam hos cognouiſſe, & pronunciaſſe, non feciſſe libros Catholicos, quod maximè debet candidatus Theologiæ animaduertere, vt intelligat cauillationes, & falſas impoſturas hæreticorum noſtri temporis, qui ſugillare præſumunt catholicos Theologos aſſerentes penes eccleſiam eſſe authoritatem & iudicium ſcripturarum cognoſcendarum. Non docent catholici Theologi, eccleſiam eam habere authoritatem, quã ſcripturam apocrypham vel humanam Canonicam faciat atque diuinam. Nec dicimus Chriſtum hanc poteſtatem & authoritatem eccleſiæ dediſſe, vt eos libros, quos modò eccleſia vti diuina oracula ſuſcipit ac veneratur, ipſa eccleſia Canonicos fecerit. Verum quid, docent Catholici Theologi diuinitus & ipſi informati & inſtructi penes eccleſiam Romanam Apoſtolicã & Catholicam Spiritum ſanctum reſidere, qui eccleſiæ, hoc eſt, patribus huius eccleſiæ & filijs, caput ſuum legitimũ Romanum cognoſcentibus inſpirat atque infundit lucem internam, qua dignoſcere poſsũt libros ſpiritu Dei conſcriptos, libros, inquam, in quibus infallibilis & ſacra continetur doctrina, inter libros ſpiritu humano com-

no compoſitos, in quibus non eſt conſtans doctrina: veritatem ſcriptam inter errores ſcriptos: veras & legitimas doctrinas ſcripto mandatas inter apocryphas vel falſas aut ſpurias vel ſubreptitias. Hoc docent Catholici Theologi. Eccleſia quæ audiuit & vidit Chriſtum loquentem, quæ etiam habet eiuſdem CHRISTI ſpiritum, cognoſcit verba eiuſdem Chriſti, ſiue ſcripta ſint, ſi tradita, vel ſi ſcripto vel traditione ad ipſam eccleſiam dignoſcenda atque iudicanda deferantur. In principio igitur eius eccleſiæ quam primitiuam appellare ſolemus, vbi primum ſpiritus ſancti amanuēſes ea, quæ à Chriſto & ſuis Apoſtolis fuerint geſta, literis prodere diuinitus inſpirati ſtatuiſſent, emerſerunt etiam quàm plurimi pſeudo Apoſtoli ſpiritu Sathanæ inflati, qui falſas atque malignas ſcripturas edere conabantur, quibus vt maiorem authoritatem conciliarent, ſacrorum Apoſtolorum & aliorum diſcipulorum CHRISTI nomina præfigebant, & ſplendidiſſimis inditis titulis ipſas exornatas euulgare temeritate magna præſumebant, vnde paſſim ferebantur omnium manibus Euangelium Petri, Euangelium Thomæ, Euangelium Gamalielis, Euangeliū Andreæ, Acta Ioannis, & alia quamplurima ſcripta falſis & peſtiferis dogmatibus referta. Vnde Catholici ſimplices & incauti ſplendore tituli illecti & nominis dignitate atque religione ſecuritatem ſibi promittentes, illas arripiebant legendas ſcripturas, ex earumque lectione hauriebant doctrinas, vt ipſi arbitrabantur, profuturas & ad vitæ humanæ actiones Chriſtianè & religioſè inſtituendas, ſatis opportunas. Fallebātur tamen. Si quidem quam plurima inde eſuxerant, quæ animabus æternum adferebant interitum, tantū abeſt, vt Chriſto eiuſq; beatitudini promerēdis eſſent congruentes. Cū inde grauiſſima ſuborirentur piorū animabus diſcrimina, patres quibus tunc temporis animarum, & rerum ſacrarum prouincia incūbebat in vnū cōuenientes concordia sūma, & grauiſſima prius habita deliberatiōe illuſtrāte illorū mētes ſpiritu ſancto, fece-

Heretici olim ſub falſis Apoſtolorū titulis libris canonicis immiſcuerūt

ēto, ſece.

ĉto,fecerunt iudicium ſanĉtiſſimum & certiſſimum de veritate ſcripturarum,& iudicarunt hos omnes libros ſuperius in certum ordinem redaĉtos eſſe ſacros, canonicos,deificos,apoſtolicos,& propheticos. Quibꝰ aliquid humana mente,aut volūtati ſcriptum inſperſumue aut appoſitum eſt orthodoxis nefas eſt exiſtimare. Eſt enim pro certo apud nos ſtatuendū libros illos ſacros vera Dei &expreſſa eſſe verba,omniaq; quę illis continentur, diuina nō angelica nec cæleſtia,ſed deifica eſſe oracula. Quæ pari reuerētia, veneratione, atq; timore ſunt à nobis ſuſcipienda,colenda atq; obſeruanda,perinde atque ipſe Deus. His nefas eſt quicquam addere,tollere,vel mutare. Vt qui,libri ſint ſanĉti,diuinis cancellis circūſepti atq; muniti. Nō dicimꝰ, quod cùm hi eſſent ſimul cum alijs apocryphi eccleſia has fecit ex apocryphis canonicos, & alios reliquit apocryphos. Verum docemus quod cùm hi libri ſacri, malitia hæreticorum, aliarumque falſarum ſcripturarum multitudine inuoluerentur,nec Chriſtiani poſſent intelligere aut dignoſcere à quibus deberent ſeſe arcere,quos item tanquam diuinos ſuſcipere atq; reuereri,deberent,eccleſia Catholica definiuit diuinitus illuſtrata,hos ſolos ſuperius enarratos, Canonicos eſſe,ipſosque ſtatuit tanquam legitima Dei oracula ab omnibus Chriſtianis fore ſuſcipiendos. In quo negotio nempè in aſſerenda dignitate ſacrorum librorum dicimus authoritatem eccleſiæ ſuperiorem eſſe ipſis diuinis ſcripturis. Quod manifeſtius eſt,quàm quod vlla probatione veniat comprobandum. Siquidem eccleſia iudicio faĉto de ſcripturis omnibus, reiecit ſcriptum Petri,euangelium Thomę,Matthię,& aliorum apoſtolorū ſcripta, quę paſſim ab hæreticis illius tēporis,Euangelij amabili & ſplendido titulo,vt Chriſtianorū manibus,qui huius leĉtionis amantiſſimi erant, obtruderent,& vt ſcripturis maiorem conciliarēt authoritatem,exornabant. Horum librorum ſacrorum authoritas & veritas,cùm ſumma ſit,nec humana aliqua ratione comparata,ſed diuina virtute conſtituta,

Eccleſia iudicium habet diſcernendi inter libros canonicos & apocryphos.

ita ab

ita ab omnibus Chriſtianis infallibilis, conſtantiſſima, & inuincibilis eſt habenda.

Aduertet etiam candidatus Theologiæ, prẹter hos ſacros libros, reliquos omnes, qui aliorum Apoſtolorum nomine vel Prophetarum, vel alicuius legis magiſtri euulgati vnquam fuerunt, apocryphos eſſe, atq; tales ab illis inde tẽporibus ſemper fuiſſe habitos. Dicuntur aũt apocryphi, hoc eſt, abſconditi atq; occulti, eò ꝙ quando Chriſtiani in publicũ, & ſacrũ conuentum confluebãt, audituri fidei doctrinam, nullus illorum publicitus legendus proferebatur: ſed priuatim domi pro ſuo cuiuſq; animo legebantur. Nec licebat ex ipſis quicquam deſumere, quod ad confirmationem alicuius dogmatis noſtræ fidei facere videretur, eò quòd eorum nõ vſq; adeò firma eſſet authoritas.

Apocryphi libri qui.

Etiam aduertet Theologus futurus, qui animum ad ſacrorum librorum lectionem ſemel componendum ſtatuit, Hieronymum inter apocrypha retuliſſe librum, quem vulgo ſapientiam Salomonis appellamus. Et librum Ieſu filij Sirach, item libros Iudith, & Thobias, & ſecũdum librum Machabeorum. Verùm tametſi in alijs huius ſancti doctoris ſẽtẽtia religioſè ſit obſeruanda, atque maximi habenda, in hoc tamen planè ab illo pius candidatus Theologiæ diſſentiet, & vniuerſalis Eccleſiæ iudicium ſequutus, hos etiam libros pari veneratione atque reuerentia amplectetur, ac venerabitur perinde atque alios ſuperius cõmemoratos, vtpote quos Eccleſia in tertio Cõcilio Carthaginenſi, quod ſexta ſynodus generalis confirmauit. Et in Concilio Florentino Cathalogo ſacrorũ librorum veteris Teſtamenti innexuit, & Canonicos ſacroſq; cognouit ac pronunciauit. Vnde in Eccleſia catholica ab Apoſtolicis inde temporibus vbicunque Euangelium Chriſti proclamatum legimus, ex patrum & Eccleſiarum certiſſimis monumentis, deprẹhendimus ipſos publicitus enarratos, quando Chriſtiani audituri lectiones conueniebant diuinas, deprehendimus etiam patres ex ipſis, quàmplurimos

D. Hieronymi de quibuſdã libris canonicis, refutatur ſentẽtia.

quàmplurima ſcripturarum ſacrarum ſuffragia confirment grauiſſima. Et in primis, diuinus ille Paulus teſtis incomparabilis fidei, qui in 2. epiſtola, quam ad Timotheū ſcripſit, c. 2. ita comperimus Timotheum informaſſe. Quæ audiſti à me per multos teſtes, hoc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. Non dixit, quæ ſcripſi, vel ſcripto tradidi, ſed ad verba audita per multos teſtes remittit diſcipulum ſuum Timotheum, vt inde acciperet ac diſceret, quid pectoribus Chriſtianis ſuſcipiendum atque conſeruandum eſſet, proclamaturus. Graui conſideratione extimabit pius tyro futurus Theologus locum illum Pauli ſuperius inductum, ex quo duo depræhendet propoſitæ ſtatuendæ maximè opportuna. Primum ſcilicet Paulus dixit Timothęo, quæ audiſti à me per multos teſtes. Non ait, quę ex meis tantum didiciſti ſcriptis, vel quæ continentur in legis & prophetarū libris, & in meis epiſtolis, illa tantùm doceas. Verùm quid ait, illa, quæ à me viua voce prædicata audiſti, hæc eadem commenda fidelibus. Hoc eſt doceas fideles homines, quos reliquis inſtituendis aptos, iudicaueris. Ex his nouiſſimis verbis ſecundum colligamus, videlicet, quòd Apoſtoli non prædicabāt diuinas illas doctrinas, vt literis tantum cōmendarentur, verùm vt cordibus piorum hominum ſculptę alteque remanerent impreſſæ. Non dixit Paulus, quæ à me audiſti, hoc tātùm literis prodes, ſed fidelibus hominibus Dei viui pijs cultoribus in continuam & ſpiritualē contemplationē conſeruanda mandabis. Spiritus ſancti propria mēbrana atq; papyrus, non ſunt animaliū pelles, nec papyraceæ chartæ, ſed corda humana, per Chriſtum in hoc præparata. Vnde Paulus in 2. Corint. epiſtola cap. 3. Chriſtianis dixit, epiſtola eſtis Chriſti miniſtrata & ſcripta non atramento, ſed ſpiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Sed cum ea ſit humani cordis infirmitas, vt diuina facilè patiatur memoria excidere, cùm ad humana & carnalia retinēdā pręceps feratur,

poſſit ponere, prçter id quod poſitū eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Ipſi nobis manifeſtè teſtificātur, vbi ſit inueniendus lapis ille angularis, Chriſtus Ieſus, in quo omnis ædificātio conſtructa creſcit in habitaculum Dei in ſpiritu ſancto. His in libris dogmata noſtræ fidei, & eius ampliſſima dignitas & vtilitas recondita latent. Hinc eſt quòd eius ſumus mentis, vt candidatus Theologiæ, ſuis ſtudijs ſolida & nunquam ruitura iacere ſi velit fundamenta, ab ipſorum auſpicaretur lectione: Cæterùm quia ſacrorum librorum myſteria vſque adeò ſunt alta & ſublimia, vt vel maxima ingenia per ſe ſola, niſi diuina virtute ſuffulta, ad illorum inueſtigationem minimè admittantur, quod ſi præſumpſerint, datis ſuæ temeritatis pœnis, repulſam ſint relatura, conſulendum duximus candidato Theologiæ, ne ſine perito nauclero, tentet vaſtum illud nauigare pelagus, nec ſine filo diuina illa penetralia tranſcendere. Eſt enim illi primaria futura ſolicitudo, de filo habendo & catholico magiſtro, cuius probitas, pietas, fides, atque doctrina vſque adeò ſunt ipſi perſpecta, vt nihil timeat ſuboriturum, vbi iam in ſuorum diſcipulorum numerum ſeſe cooptauerit, quod eius poſſit perturbare animum, neque ipſum ab eius poſſit diuellere reuerentia & amore. Dicimus candidato Theologiæ opus eſſe magiſtro, quia & ſi magno ingenio priuatis incumbat lectionibus, nunquam tamen abſolutus euadet Theologus. Vt enim neque in pictura, neque in ſtatuaria artifex renunciabitur, qui tantùm nouit primas aliquot ducere lineas, aut fortaſſis ad vnum exemplar rem quampiam vtcunque effingere: ſed neceſſum eſt paulatim alias poſt alias imagines atque figuras exprimat, deinde aliquoties, apud peritos ſpecimen ſui edat profectus: ita nequaquam Theologus formabitur, qui ſoli Bibliorum lectioni intra parietes incubuerit, ſed requiritur varia & longi temporis exercitatio, quæ idoneum faciat ad prodeundum in arenam, atque aliquid laude dignum exequendum. Fit modò ne-

Theologię candidat› ſine boni magiſtri auxilio nihil efficiet, debet igitur doctorū virorū prælectiones ſedulò audire.

Simile.

verũ etiã alijs vehemẽter is nocet. Nam prætérquã qđ vel optimè dicta ei diſplicent, ideoq; memoriæ cõmendare aut rectè vti auditis non ſatagit, tũ verò, & alios cupit mali ſui contagio inficere, atq; ad contemnendum præceptorem mouere. Profecto ſi ex eo quẽ oderis, ne manuariam quidẽ artẽ rectè diſcas, quantò minus ſacra? Itaq; lectionem ſacrã adire ijs adfectibus debes, quibus ſacrum epulũ, vbi nimirum omnia quę apponuntur, cum veneratione quadam probas. Cibus, lumen, oratio non proſunt, niſi grato animo accipienti.

II. Quò autem ad diligendum colendumq; præceptorem toto animo propendeas, non diſplicet quod de eo optima quæque tibi pollicearis, nempè quod ſit pius & optimis moribus preditus & doctus. Hęc enim duo coniuncta, ſicut magnum ei, in quo perfecta ſunt, adferunt ornamentum, ita eximiè charum omnibus bonis reddunt. Optimè ſanè ille docet, qui docet etiã vitæ integritate. Ac neſcio qui fit, multò cupidiùs auditur, atq; penitiùs infigit auditorum mentibus, qui quæ egregiè de virtute ac pietate commentatur, eadem vitæ actionibus exprimit. Et non modò ſpectari velim, an doctor à craſſis, & quibus fex vulgi laborat, vitijs ſit vacuus, veluti ab ebrietate, ſcortatione, & id genus: verùm etiam, num mores quotidiani ciuili homine digni ſint, ac tales, quos iuuentuti imitandos proponere iure debeat. Quoſdam præceptores videre licet, ſemper aliquid, quo à cæteris diſcernuntur, etiam ſi parum decorum in inceſſu, in veſtitu, in ſermone, in geſtibus, in moribus, ad menſam, quaſi ſtudio adfectare: ſtatim verò diſcipuli pulchrum ducunt, in ijſdem referre magiſtrum. Atqui hac ratione nequaquam declarant ſe hunc venerari, ſed potiùs produnt, imo ludibrio exponunt. Adniti igitur pro virili te decet, vt quæ laudari palàm vides, ea feliciter conſequaris: non autem ea, quæ tanquam næuum in formoſo corpore animaduertis, repræhendi. Intereà autẽ, ſi de vita aliquis tibi ſcrupulus eſt, de doctrina tamen dubitare

Planè tibi perſuadeas de tuo magiſtro, & bonis ipſum moribus præditũ & doctũ eſſe.

Si fortè de vita,

certè de doctrina neutiquã addubitare debes, bitare nefas fuerit. Poſſe enim eum præſtare, quæ ad profeſſionem pertinent, perſuaſiſſimũ tibi eſſe debet. Quia autem ipſe nondum vales de doctrina ferre ſententiam, nũ Catholica ſit necne, certè eccleſia Catholica, & publica de eo fama, aliorum doctorum hominũ commune iudicium te certiorẽ facient. Par eſt, eruditorum iudicium priuatis tuis ſuſpicionibus antepo nas. Itaq; iudicabis eum profeſſiõi ſuæ eſſe abundè parem, quem maximi viri, ſi modò ſint Catholici, ſuis ſuffragijs ad honorem cathedræ ſubuectum voluerunt. Quibuſdam verò inſignes lucubrationes Catholicis doctrinis refertæ nomen & veram laudem conciliarunt.

Ex quibus indicijs theologię ſtudioſus magiſtri eruditionẽ & doctrinã colligere debeat. Probatur etiam ſcientia conſpicuus, quem princeps vel magiſtratus Catholicus præ cæteris honore afficiendum, atq; à contemptu vindicãdum decernit: plurimum verò hũc facit; auditorum cateruatim ad ſcholam confluentium frequentia. Quò enim quiſque doctior diligentiorq́;, eò ſolet numeroſiorem in ſuo frõtiſterio habere turbam. Nonnullis inſuper placet ſolidę eruditionis eſſe argumentum, ſi cui ab alijs ęmulis multum inuideatur. Vt namq; virenti, ita etiam excolenti doctrinæ inuidia comes eſt.

Sed enim ęa eſt eximiæ literaturæ indoles, non poteſt diu latere, tandem alicũde erumpit. Deprimi quidem pręſtantes homines ad aliquantum temporis interuallum poſsũt, atq; varijs impediri modis, quò minus emergant, ſuorumq́; ſtudiorum fructum vel alijs impertiant, vel ipſi conſequantur, at procul dubiò tẽpus aliquando venit, quo ferox mũdus illorum opera indiget, necnon obnixè poſtulat, vt de bono theſauro ſuo amplas opes ſpirituales ad multorum ſalutem depromant.

Theologiæ candidat⁹ quos præcepto res fugere debeat. Fugiet candidatus Theologiæ eum doctorem, quẽ viderit ſcholis publicis Catholicis exulantem, & in angularibus clancularijſque latebris docentem. Obſcuritas loci doctrinam meritò ſuſpectam tunc facit. Ex his verò, qui in claro aliquo conſeſſu docent, illos etiã fugiet,

fugiet, qui aliquid contra doctrinam Apoſtolicam Romanæ eccleſiæ docent: falſoſque ſcripturarum ſacrarum illos habebit interpretes, qui ſacra biblia dum interpretantur, illas peruertunt ſententias, & deſtruūt ſenſus, quos Concilia, quos Pontifices, qui ſoli ſcripturarum habent claues Catholicos & veros, prodiderūt: incipiet etiā illos habere magiſtros ſuſpectos, etſi eximiè eruditi videātur, qui ſanctorum doctrinis detrahunt, & ſua placita illorum doctrinis præferenda docent. Hæretici ſunt tales, & indigni quos vllus accedat auditurus.

III. Iuuabit conſiderare, quam in docendo viam & rationem præceptor teneat. Vt namque docenti, ita diſcenti quoque certa methodus præfixa, plurimū prodeſt, & laborem non parùm adimit. Frequēter autem, vbi de eruditione ſatis conſtat, tamen muſſitatur aliquid de ratione docendi. Docēt quidam, ſed nulla, aut modica cum gratia, vt ſanè perexiguam vtilitatē auditores reportent. Eſt ſingulare Dei donum, ita poſſe, quæ mente conceperis, adfectu, verbis, voce, geſtu aptè eloqui, vt audiētium animi celeriter & plenè percipiant. *Obſeruandum qua methodo præceptor doceat.*

IIII. Vide autem, vt auidè & benignè te audire omnia declares, nullamq́ue faſtidij vnquam des ſignificationem. Cùm enim varia pro rerum, de quibus agitur natura, & modò facilia, modò difficilia, hęc quidem in gratiam prouectiorum, illa verò propter eos, qui in claſſe verſantur inferiore, neceſſum ſit proferri, par ſanè eſt, vt grato animo excipias vniuerſa, ſemper cogitans, illum etiam aliorum auditorū, non tui modo velle habere rationem. Inter inuitatos conuiuas, ſi quis improbat conuiuium quòd quædam fercula apponūtur ipſius palato minus grata: ſæpè autem videmus, alios refugere caſeum, alios auerſari certa obſonia & condimenta: nonne eum omnes oppidò inciuilem calumniatorem diligentiæ hoſpitis clamarent? At qui ídem iudicium de eo ferri debet, qui aſpernatur, quę proponuntur à pio pręceptore, deſiderante o- *Auidè & ſine faſtidio audiēdum & auſcultandū.*

mnium eſurienti ſtomacho, quantum poteſt, inſeruire. Cibos vulgares, ſalubres tamen, in menſa, ſimplicē, & veram doctrinam in ſchola contemnere, vtrunque iuxta dignum repræhenſione eſt.

Quacunq; ratiõe doctor vtatur, eñitēdũ tamen vt propria opa theologiæ ſtudioſus inde vtilitatem percipiat.

V. Permagni aũt tua intereſt, vt quacunq; tandem docendi ratiõe doctor vtatur, ex ea aſſueſcas tua ipſius ſolertia & prudentia emolumentum percipere. Spectãtur aliquãdo in doctoribus quędam quaſi vitia in docendo, per quæ profectus auditorum, ſi non vſq; adeò diſturbatur, at certè differtur: attamen auditor non omninò ſtupidus, & cui tantillum iudicij eſt, vt deprę hendere queat quid in docendo deſideretur, incumbere in id poterit ac debebit, quo priuata diligentia atq; aſſiduitate ſarciat, quod ſentit ſibi doctoris opera nõ præſtari. Eſt autem nõ poſtrema felicitatis pars, noſſe quibus ex cauſis incommodũ oriatur. Nõ enim prius mederi poteſt, quàm morbi genus noris. Quidam igitur cũ docent, magna id faciunt cũ oſtentatione, & cũ perpauca dicant, eademq; plebeia, tamen videri ambiunt res dixiſſe plurimas, & ſcitu digniſſimas. Quorũ ſermonibus ſi ampullas verborum atq; laruam detraxeris, comperies nihil admiratione dignum ſupereſſe. Quæ ſanè docendi ratio citiùs inflatos ac tumidos reddat, quàm ſolidè doctos. Itaq; talem in doctorem ſi incideris, præbet hic tibi inter cætera occaſionem, vt prudenter ſeligendo, quæ plus neruorum habent & roboris, ingenium exacuas. Deinde tibi curæ vt ſit, priuatim eorum euoluere commentarios, qui ſimpliciter & apertè ſynceram doctrinam explanant. Nonnulli officium perquam frigidè exequuntur, non ſemper bona fide aperientes, quæ ad inſtitutum pertinent, perinde ac ſi perpetuò pueros haberent diſcipulos. Qui ſanè ſolent ſui ſimiles, id eſt, ſegnes auditores reddere. Quid ſi igitur te hac ratione vides in humilibus argumentis iuſto diutius detineri? at nihil prohibet, quin examinandis aliorum ſcriptis grauioribus, dies noctesq; domi ſalutariter occuperis. Alij rurſus res ſublimes atq; vtiles diſcutiunt, ſed ad captum auditorum ægè ſe demittunt

Quid faciẽdũ ſi doctorẽ nactus fueris qui magis ſuperbè & tumidè, quã doctè docet.

Quid faciẽdũ ſi per ſegnes doctores in humilib. reb. detinearis.

Qđ ſi doctor res ca

mittunt, ſibi videlicet, non alijs, quod prouerbio dicitur, canẽtes. Atqui hi, præterquam quod te ad magna excitant, etiam commonefaciunt, vt ſcias tuarum eſſe partium, ſcriptores eos cõſulere, qui faciliora & vulgatiora tradunt. Quidam nunquam ferè prælegunt, quin bonam clepſydræ partem conſumant lacerandis alijs, conuellendiſque eorundem interpretationibus, mordax hominum genus, quodque ad rixas iures eſſe natum. Tantum verò abeſt, vt hanc rationem arbitremur frugiferam, vt etiam plurimum mali ſit ab ea metuendum. Diſtorta enim & moroſa euadunt ex altercationibus ingenia. Et tamen hæc ipſa res te mirum in modum extimulat, ad illorum quoque, quos refutari audis, ſcripta propiùs cognoſcenda, quæ dum inter ſe accuratè confers, dictu incredibile, quantoperè iudicium tibi augeatur. Quid multa? Quicquid tandem illud eſt, quod accuſatione dignum in publico profeſſore opinaris, facilè potes, ſi modo ipſe tibi conſultum cupis, ad maioris diligentiæ atque vtilitatis materiam conuertere, atque ita ſtudia tua apud eundem cum fructu haud mediocri perſequi. Non abs re igitur duximus, auditores harum rerum commonendos.

ptum autorũ ſuperantes, diſcutiat.

Qđ ſi doctor bonã horæ partẽ alijs lacerãdis cõſumat.

VI. Audiat diſcipulus lectiones, non per interualla, ſed continuè, conſtanterq́;. Quod cùm præceptoris, tũ præcipuè ſuæ vtilitatis cauſa faciet. Etenim præceptorem cum primis delectat aſſiduum & frequens auditorium: quod & ingenuè ille faſſus eſt, qui ait:

Lectiones nõ p inter ualla, ſed continuè audiendę.

Gaudio quòd ſpectent oculi me mille loquentem.

Ac neſcio profectò qui fit, diſcipulorũ turba & alacritas quaſi calcar ſubdit pręceptori, adeoque cotis vice eſt, ad quam ſeſe ipſe acuit. Ex diſcipulis verò, plus proficiet, qui vnum librum continuè, quàm qui ſex libros per interualla enarrari audierit. Vides miniſtros menſarum, ſi cùm memorabile quippiam recitatur à conuiua quopiam, coguntur plus decies è cœnatione ſe proripere, aliquid efferentes vel afferentes, dum tantum partem excipiunt de narrationis principio,

pio,partem de medio,partem de fine,de ſumma negotij aſſeuerare certi nihil poſſe. Idem verò prorſus ſtatuendum eſt de diſcipulis, qui lectiones publicas non niſi per interualla frequentant.

Meminiſſe interea decet,quod Plinius ait de libris, nullum videlicet eſſe tam malum librum, quin boni aliquid contineat,idem rectè accipi poſſe de prælectionibus. Gallus gallinaceus etiam in ſtercorario nobilem reperit gemmam. Virgilius ex Ennij ſtercore aſſerebat ſe aurum legere. Itaque qui modò animaduerſionem,atque diſcendi cupiditatem attulerũt, hi proculdubio ex quibuſcunque prælectionibus voluptatẽ aut fructum aliquem capient.

Quæ vtiliter & neruosè à præceptorib. dicuntur, chartis excipienda ſunt.

VII. Attentos quidem ad præceptoris vocem eſſe oportet,ſed illud multò eſt præſtabilius, ſi cùm memoria pleriq; omnes ſumus lubrica & vacillante,quę grauiter,acutè,ſapienter dicuntur, in chartas referamus, fideles conſeruatrices rerum memorabiliũ ſunt chartæ,vtpotè,quę non tantùm vni,aut ijs, qui nunc ſuperant,verùm etiam multis,ac infinitæ poſteritati prodeſſe poſſunt. Qui ditari cupiũt,quicquid alicuius precij habent obuium,ſtudioſè recondunt, deprompturi quando opus fuerit.

Conandũ vt Theologię ſtudioſus,auditis prælectionibus vtatur.

VIII. Sine intermiſſione cogitet auditor, quomodo his,quæ à doctore proferũtur,propediem vti,& vel ad declamandum,vel ad diſputandum, vel vbi pluſculum promouerit,ad docendum in ſchola ſiue eccleſia, vel ad ſcribendum ſe accommodare velit. Quorſum enim paret multiplicem ſupellectilẽ, qui vti neſciat, aut vti non decreuerit? Nec ad exercitia literaria tantùm,ſed ad publicam inſuper vtilitatem eccleſiæ, ad priuatæ vitæ emendationem transferre cuncta, quæ percipit,pius auditor meditabitur. Balneum quidem adis,vt redeas mundior,& ſanior corpore: ſcholam verò adis,vt redeas doctior & melior animo. Argumento eſt,quòd hac ipſa de cauſa præceptores appellantur parentes animorum, necnon animos ingeniaq; dicũtur excolere,expolire,informare. Sed hæc de officio auditoris

ditoris ſatis multa.

Quomodo, quoties ad legenda ſacra accedimus, adfectos eſſe oporteat. Cap. II.

PRopoſitum quidē eſt, candidè & bona fide monſtrare viam, qua quis per ſeſe, qui modo aliquantam ingenij bonitatem iudiciumq; incorruptū, Dei opt. max. beneficio adeptus fuerit, dum ſacros libros attentè perlegit & citò, & haud magno negotio, ſimplicem, germanam, & perſpicuam ſententiam in ijs poſſit colligere, atque cùm opus fuerit, clarè reddere. Sed id, quam eſt reuera magnum, atque omnibus votis expetendum: tam etiam difficile eſſe, oportet fateamur.

Et labore & ſpiritus ſancti gratia, theologię candidat⁹, opus habet.

Quis enim, præſertim paucis, & in paruo opere, ea omnia cōgerat, quæ huc ſunt neceſſaria? Deinde quālibet multa, & accommodata, hanc ad rem tradātur: niſi tamen is contingat tyro, qui grauiter laboret, & tanquā Argus poeticus omni ex parte ſit oculat⁹ ſcrutator, perparū ad hunc promouerimus. Poſtremò, neq; docentis, neque diſcentis ſolertia multum efficietur, vbi ſpiritus ſanctus non adiuuerit pios vtriuſque conatus: de cuius vnius auxilio ei, qui ſeriò velit theologicari, eſt omni tempore cogitandum. Quæ cùm ita ſe habeant, non pollicemur nos alia prolaturos in medium, quā quæ ad præſens ſuccurrunt, quæq; ferè ſemper debent in conſpectu eſſe poſita. Quibus interim Theologiæ candidatum ita ſperamus iri adiutum, vt temporis progreſſu factus exercitatior, ipſe plura eius generis poſſit ſuaptè induſtria adnotare: modò laboris ſit vtcumque patiens, & bonarum artium (de quibus antè egimus) non planè rudis, & in audiendis ſcholaſticis doctrinis ſtrenuè exercitatus. Itaque hoc loco oſtendemus, quomodo quoties ad legenda ſacra pius adoleſcens vult accedere, affectum ipſum eſſe deceat. De quo niſi conſtet, & in quo ſi non ponatur ſtatim aliquid diligentiæ, vix eſt quod ſperes quenquam cum fructu legendis ſacris poſſe inſiſtere. Et quia, quæ dilucidè, necnon iuſto traduntur ordine, citius percipi, memo-

pi, memoriæq; mandari cuncta poſſunt: ideò nos, quę ad inſtitutum pertinent, certis notatiōibus ſeu obſeruationibus compræhenſa proponere decreuimus. Sit igitur hæc prima obſeruatio.

Obſeruatio I.

Anim͛ ſit ab omnib. moleſtijs & terrenis curis vacuus.

Quando ſacra libet audire aut legere, animus ſit oportet ab omnibus moleſtijs & curis, pręſertim rerum terrenarum, vacuus. Nullius poteſt mens, eodem tempore, varijs & pugnantibus diſtringi negotijs. Pugnāt autem terrena & cæleſtia, carnalia & ſpiritualia. Sanè in quo efficere aliquid vtiliter deſideras, in eo vnò par eſt vt totus quantus es, occuperis. Si tibi ſermo eſt habendus de rebus priuatis & fortuitis cum amico, aut quocunq; homine authoritate prædito: teipſum protinus colligis, das operam vt verba ſingula idonea acceſſas, & aptè colloces, pro ſtatu negotij de quo colloquium inſtituitur: quantò iuſtius animo eris ſedato, præſenti & attento, quomodo colloqui paras cum Deo, & quidem de rebus ad æternam animæ tuæ ſalutem pertinentibus? Etenim ſacros libros legere, quid quæſo eſt aliud, quàm cum Deo colloquium habere.

Obſeruatio II.

Simplex & neceſſaria verborū ſententia eruenda, alta verò prætermittēda.

Satis tibi ſit, ſimplicem, neceſſariam, & catholicam, & natiuam verborum ſententiam eruere. Quiſquis ad altiora curioſè anhelat, nunquam ad veritatem peruenit. Multi tanquam ſi res leuicula foret, ſimplicem tantum ſententiam tenere, implumes euolare conantur ad altiſſima: & neſcio quibus non neceſſarijs commentationibus conſarcinandis, veluti allegorijs, & id genus alijs, ſe fatigant, è quibus gloriā venantur apud imperitos. Sed talibus fere vſu venit, quod Icaro poetico: cadūt nimirum præcipites in errorū fluctus, quibus merguntur. Aut certè idem accidit, quod ſibi accidiſſe dolet ac queritur beatus pater Hiero. Ait namq; in proœmio commentariorum Abdiam prophetam,

S. ſcripturę intellectus nō omnibus apertus.

ſe admodum iuuenē attentaſſe Abdiā interpretari allegoricè, cū tamen nondū intellexiſſet ſimplicē hiſto-

riam:

riam: cuius audacię poſteà ſenem factum vehementer pœnituit & puduit. Faſſus etiam eſt ſe admiratū, quod tale opuſculum lectorem aliquem inueniſſet. Tanti igitur viri exemplo moueamur, & ſimplici propriaque explicatione contenti ſimus. Omni tempore nobis ob oculos verſatur eiuſdem memorabile dictum li. 1. aduerſus Iouinianum. Eſt in verbis ſimplicibus ſemper diuinarum ſcripturarū ſenſus auguſtior. Rectè quoq; ab Auguſtino dictum de Geneſi lib. 1. cap. 21. Cùm diuinos libros legimus, in tanta multitudine verorum intellectuum, qui de paucis verbis eruuntur, & ſanitate catholicæ fidei muniuntur, id potiſſimum deligamus, quod certum apparuerit eum ſenſiſſe, quem legimus.

Obſeruatio III.

Quæ intellexeris, ſcopus ſit ad ſpiritualem fructum conuertere. Cuius rei viſum eſt omnes præmonere, q̄d qui ſacros libros non euoluunt purgatis affectibus, ſed fortè ad contentiones, rixas, diſſidia, impij dogmatis defenſiōem, aut ſimile quippiam ſeſe armant: ij raro ſolent reſpectare ad genuinam ſcriptoris ſententiam, ac plerunq; obliquè ad id detorquēt omnia, quod maximè probatum cupiunt. Hinc fit, quòd ſubinde adeò fœdè labuntur hæretici, & ſcripturæ mentem non aſſequuntur: nempè affectibus ſuis corruptiſſimis plus nimio indulgent, atq; ita quo minus veritatis cernant lucem, impediuntur. In S. ſcriptura intellecta, ad ſpirituale fructū cōuertenda.

Obſeruatio IIII.

Cęterū quia tranquillo eſſe animo, ſimplicē & propriam & catholicam eruere ſcriptorum ſentētiam, ea quæ legimus ad fructum ſpirituale traducere, non eſt noſtrarū virium: adſueſcamus, quotieſcunq; libros ſacros in manus ſumimus, Spiritus ſancti opem ardentibus votis implorare, cuius ſolius beneficio, quę iā diximus contingunt. Quemadmodū enim nemo hominū nouit quę ſunt hominib., niſi ſpiritus qui eſt in eo: ita quę sūt Dei, nemo nouit, niſi ſpiritus Dei, & cui is reuelarit. Solus ſpiritus ſanct⁹ in tradēda veritate magiſter Spiritus ſancti auxiliū ſtrenuè implorandū

eſt: 1. ad

eſt:1.ad Corin.2. Ioan. 16. Ergo ab oratione, lectiones tuas omnes auſpicaberis. D. Chryſoſtom. in ſermone quodam, de patientia & conſummatione huius ſeculi, formulam aptiſſimam præſcribit. Cum ad ſedendum, vel legendum, vel etiam audiendum alium te apparas, ora (inquit) primùm Deum, dicens: Domine Ieſu Chriſte aperi oculos meos, & aures cordis mei, vt audiant eloquia tua, & intelligant, & faciant voluntatem tuam. Domine quia incola ego ſum in terra, ne occultaueris à me mãdata tua: ſed reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua. In te enim ſperaui Deus meus, vt tu cor meum illuſtres. Commendatur à Socrate Conſtantinopolitano, Tripart. hiſto. lib. octauo cap. 9. Pyterius, orare ante prælectionem ſemper ſolitus. Hieronymus expoſiturus locum Micheæ ca. 1. In Geth, nolite annũciare, optat ſe adiuuari à ſpiritu ſancto. Idem faciũdum ei, qui docet populum in Eccleſia, demonſtrat Auguſtinus de doctrina Chriſtiana lib. 4. cap. 15.

Obſeruatio V.

Nõ intellecta ſæpius repetẽda.

Quæ non ſtatim intelligis, ea non pigeat aliquoties repetere, atque accuratius rimari. Hac ratione, quicquid obſcurum eſt, paulatim eluceſcit. Non tantum dies, diem, vt in Prouerbio eſt, verum etiam momentum, momentum docet. Teſtem habemus experientiam, vel apud pueros, quibus & Horatianum illud ſalubriter inculcatur. Lectio perlecta placet, decies repetita placebit.

Obſeruatio VI.

Ob lectionis difficultatẽ liber nõ ſtatim e manib. abijciendus.

Quod ſi aliquoties repetita non datur intelligere: at idcirco nõ debes deſperare, multò minus librum de manibus abijcies. Quæ pertinent ad Philoſophiam humanam, & ad res terrenas, nõ percipimus citra præceptoris operam, & aſſiduum, longumq; noſtrum laborem, nonnulla vix poſt multos annos: Mirabimur igitur, aut indignabimur, quòd res diuinæ & cæleſtes non continuò ſunt nobis expoſitæ, exacteque à nobis intelliguntur?

Profectò

Profectò res diuinas non decet ſtatim cuiuis eſſe peruias. Ad ſacrarij ſpiritus ſancti penetralia, non debet cuiuis recens appellenti patere aditus. Certo Dei conſilio pleraq; in ſacris literis inuoluta ac tecta manēt: ac ne expediret quidem nos omnia in primo ingreſſu peruidere, quinetiam quædā vtiliter & noſtro bono ignoramus. Qua de re nonnihil dicemus alibi. Itaq; quod quædam in arcanis libris nos lateant, tantùm abeſt, vt ægrè feramus, vt æquum ſit etiam boni conſulere: niſi de patris cæleſtis velimus ſapientia arroganter præiudicare. Neq; hinc datur nobis occaſio reſiliendi à lectionis propoſito: ſed potiùs, vt multò, quàm antè progrediamur alacrius, ac ſperemus temporis ſucceſſu quod ſalutare fuerit cognituros, excitamur.

Obſeruatio VII.

Poſtremò lectionem finiens, pro ijs, quæ conſecutus es, Deo agas gratias, huic vni decet omnem veri cognitionem acceptam feramus. Ea eſt noſtri captus imbecillitas ſi ille nos non illuminat, qui eſt lux vera, omnem hominem venientem in hunc mundum illuminans: caligant oculi noſtri ad rerum diuinarum contemplationem, ſicut ad iubar ſolis, oculi noctuæ. Quæ verò eſt illius bonitas, ſi quando animaduertit grati animi vlla apud nos argumenta, tunc vbertim auget ſua in nobis dona: quæ autem eſt eiuſdem iuſtitia, ſi ingratos videt, aut faſtuosè tribuentes paratam cognitionem ingenij viribus, tunc grauiter mulctat, nec non ijs etiam, quæ antea contulerat beneficijs exuit, humilibus Deus dat gratiam: ſuperbis autem reſiſtit. 1. Pet. 5.

Poſt lectionem gratiæ Deo agendæ.

Has ſeptem regulas Theologiæ candidati habere debent probè meditatas, quotieſcunque ad legenda ſacra ſeſe parant. Certum verò eſt, quicunq; ita vt his præſcribitur regulis adfecti animis fuerint, commoditatem nō mediocrem, & quidem intra breue temporis ſpatium è lectione ſcripturarum percipient.

F Quibus

Quibus ex rebus naſcatur in libris ſacris obſcuritas: tum quo ordine obſeruationes remouendæ obſcuritati vtiles, tradere ſit propoſitum. Cap. III.

IAM explicare incipiamus, quemadmodũ genuina atq; aperta ſententia, in quibuſcunq; locis ſcripturarum aliquid difficultatis præ ſe ferentibus, poſſit perueſtigari atq; inueniri. Sicut autem medici priùs laborant morbum, eiusq; cauſas, tam προηγουμένας, quàm προκαταρκτικάς cognoſcere, quã tentent ád eum tollendum, ſiue intra corpus, ſiue extra, aliquid adhibere: ita operæ precium eſt, nos quoque, antequã proferamus obſeruationes vel regulas remouendę obſcuritati idoneas, diſtinguere notareq́;, quibus ex rebus difficultas ſiue obſcuritas in libris ſacris naſcatur. Cognita obſcuritatis cauſa inueniri facilius ratio poterit, qua tolli illa, atq; cognitionis lux inferri queat. Contingit igitur lectorem ſubſiſtere alicubi, varijs de cauſis. Aliquando ob argumenti ignorantiam, quando nimirum nõ tenet lector quibus de rebus oratio ſit inſtituta, ſeu quis ſit oratiõis ſtatus atque ſcopus. Interdum propter mendum ſcripturæ: veluti ſi litera aut ſyllaba aut vocabulũ ſit prætermiſſum, ſuperadditũ, tranſpoſitumúe. Nonnunquam ob diſtinctionẽ factã nõ in loco, vel alio modo deprauatam. Alicubi propter pronunciationis habitũ minus accommodũ: quod genus eſt ſi interrogationis ſono legatur & pronũcietur, quod ſimpliciter aſſeritur. Frequenter etiã impeditur aliquis, quod de dictionis cuiuſpiã ſignificatione oritur dubitatio. Aliquoties occurrit dura, aſpera, & auribus noſtris inſolẽs diuerſarũ dictionum conſtructio, collocatioque. Deniq; in tota ſententia ſubinde ſcrupus aliqua ex cauſa inexpectata obuenit. De vnius porrò dictionis ſignificatione ambigendi naſcitur occaſio, quia latet ſignificatio eius vel propria, ac natiua, vel translata, qua nimirũ diuerſis rebus accõmodari eadem vox: & fortè per tropũ aliquãdo ſolet. Plures dictiones iunctæ, difficultatem inducunt, ſimiliter duobus modis; nempè aut quod linguæ

Varijs de cauſis obſcúritas lectori ſuboritur.

1. Ob argumẽti ignoratione.

2. Ob mẽdum Scripturæ.

3. Ob corruptã diſtinctionẽ

4. Ob pronũciationem ineptam.

5. Ob dictonis dubiã ſignificationẽ.

6. Ex pluribus di-

linguæ Hebrææ ſua ſunt idiomata, ac phraſes multũ remotæ à phraſibus tũ Græcis, tum Latinis: aut quod ſchema aliquod ſubeſt, veluti hyperbole, enallage, metaphora, ſynecdoche, periphraſis, imago.

ctionibus ſimul iũ-ctis.

In tota autem ſententia oboritur difficultas, tribus plerunque de cauſis. Primò, quando ſermo incidit figuratus: in quo genere ſunt ænigmata, parabolæ, allegoriæ, parœmiæ. Secundò, ex ignoratione vel minus attenta conſideratione rerum de quibus diſſeritur: veluti quando natura arboris aut herbæ, quando hiſtoria, quando artis cuiuſpiam opus aut officium latet, quando item non expenduntur vigilanter circumſtantiæ, cauſæ, antecedentia, ſequentiã. Tertiò, ob ignorantiam conſuetudinis ſcripturarũ. Habet namque ſacra ſcriptura, ſicut vnaquæq; diſciplina, quædã in ratione docendi, explicandi, narrandi, demonſtrandi, diſputandi, peculiaria: quæ qui non obſeruauerit, perdidiceritque, facilè in errorem labitur. Cæterùm, quæ ad conſuetudinem pertinent ſcripturarũ, ita veniunt rurſus diſtinguenda, vt alia quidem ſtatuamus cõmunia libris ſacris vniuerſis: alia verò tantum quibuſdam libris quaſi propria, veluti hiſtoricis, propheticis, item Pſalmis, & Paulinis epiſtolis. Nam hos libros in ſuo quoſq; genere, cùm diuerſa in ijs inſit partim materia, partim docendi ratio, aliquid obtinere proprium, quod diligenter obſeruare is debet, qui cupit intelligere, extra controuerſiã eſt. Siquidem nullus non nouit philoſophos, oratores, poetas, hiſtoriographos, ſicut in diuerſis occupantur argumentis, ita alia atq; alia vti docẽdi, dicendiq; forma, ac ſingulos quædam ſibi vendicare, quibus à reliquis diſtinguuntur, peculiaria. Itaq; his de cauſis ſolent pij lectores ſæpenumerò hærere: & modò hoc, modò illud incidit, quod eos remoratur, atque faceſcit negotium. Erit autem conſultum, & tyronũ captui in primis accommodatum, ſi regulas ſiue obſeruatiões (nam vtramq; vocem animaduertimus Auguſtino in eadem cauſa probari & vſurpari, in libris de doctrina Chriſtiana)

7. Ex totius ſententiæ habitu, tribus de cauſis.

1.

2.

3.

Conſuetudo ſcripturarũ quomodo diſtinguenda.

quas ad eruendam natiuam perſpicuam ſententiam conducere arbitramur, eo tradamus ordine, vt ad certa relatæ capita, & quaſi in ſedibus collocatæ, citò adiri, atque in conſilium adhiberi, aut etiam memoriæ mandari queant. Placet igitur imitari hac in parte medicos. Solent namque hi in ſuis libris, quibus complectũtur θεραπευτικὸν, ſingulos morbos, qui à capite ad calcem infeſtant humanũ corpus, recenſere, expoſitis ſubinde eorundem cauſis: mox verò idonea, eaque varia, adijcere medicamenta. Eodem inquam, pacto, & nos ordine digeremus ſingulis capitibus ſingulas obſcuritatis cauſas, quibus ſtatim ſubnectemus obſeruationes, quibus probabile eſt tolli difficultatem omnem poſſe. Quod vbi fecerimus, noſtro videbimur abundè perfuncti officio.

Obſcuri-

Obſcuritas ſiue hæſitatio in lectione ſacrorum librorum naſcitur

1. Ob argumenti ignorantiam.
2. Ob mendum ſcripturæ.
3. Ob diſtinctionem non in loco factam.
4. Ob pronunciationis habitum minus accommodum.
5. Ex vna dictione, dum videlicet ignoratur ſignificatio eius, aut
   1. Propria & natiua.
   2. Tranſlatitia, & per tropum contingens.
6. Ex pluribus dictionibus, quæ euenit propter
   1. Hebraicam conſtructionem, ſiue phraſim.
   2. Schema aliquod latens.
7. Ex totius ſententiæ habitu, quæ quidem prouenit
   1. Ob figuratum ſermonem
   2. Ob rerum ignorationem, ſiue minus attentam earum conſiderationem.
   3. Ob ignorantiam conſuetudinis ſcripturarum, quę ipſa conſuetudo alia eſt obſeruanda
      1. Vniuerſis libris ſacris communibus.
      2. Quibuſdam libris peculiaris.
8. Ex Dei etiam voluntate, qua non niſi paruulis ſua miſteria aliquando vult reuelare.

De difficultate nata ex ignoratione argumenti.
Cap. IIII.

SAEpenumerò igitur vſu venit, vt quidam nō intelligant, quæ legūt, quod non ſatis accuratè conſiderāt initio qua de re ſermonem ſcriptor inſtituat. Ne quis igitur hac de cauſa impediatur, eſt hæc regula, ſiue obſeruatio retinenda.

Obſeruatio.

Argumentū & ſcopum libri tui ante omnia teneas.

Prima cura ſit, vt libri, cuius lectionem aggrederis, argumentum, atque authoris ſcopum, ad quem omnia diriguntur, teneas: deinde in lectionis progreſſum crebrò ad eundem ſcopū reſpicias. Quidam prudenter monet, volente aliquod opus lectu dignum in lucem edere, ſæpè animo verſandum operis titulum: quo ſubinde recordetur, quantum ſtudij in rebus con gerendis ſit ponendum. At nos idem ei quoque faciundum ducimus, qui ab alio edita velit cum iudicio perlegere, intelligereque. In ſacris autem libris, non tantùm titulus vel argumentum libri, ſed ſingulorum capitum, rectius dixero ſingularum concionum, narrationum, diſputationum, quæ aliæ atque aliæ paſſim inſtituuntur, argumenta hoc pacto obſeruare operæprecium eſt.

Dubitationem interdum prouenire ob mendum ſcripturæ, quidque tum faciundum. Cap. V.

HAEret aliquis, nec poteſt ſe extricare, & fortè non ob aliud, quàm quod mendum occurrit in codice. Ad vitandum igitur hac ex parte incommodum, quędam obſeruatu digna adſcribamus.

Obſeruatio I.

Si codex deprauatus ſit q̃d faciendū.

Diligenter expendito, num in loco obſcuro errorem inducat, codicis in literis, vel ſyllabis, vel dictionibus deprauatio. Aliquando enim aliquid ex his prætermittitur, vel ſuperadditur, vel tranſponitur: vt autem reſtituas, conſulere oportet exemplar aliud caſtigatius: vel recurretur ad fontes ipſos, id eſt, libros Hebræos, ſiue Græcos: vel poſtremò adhibebuntur aliquot melioris notæ commentarij. Huc perti-

pertinet, quod D. Auguſtinus de doctrina Chriſtiana libro ſecundo, capite 14. adnotauit: Codicibus emendandis primitus debet inuigilare ſolertia eorum, qui ſcripturas diuinas noſſe deſiderant: vt emendatis non emendati cedant, ex vno duntaxat interpretationis genere venientes. Et paulò pòſt: Latinis quibuſlibet emendandis Græci adhibeantur. Hac verò de cauſa nos ſupra ſuaſimus, vt tyro ſibi comparat exemplar Bibliorum, quam inuenire poſſit emendatiſſimum.

Obſeruatio II.

Non ignorare inſuper debēt tyrones, nomina propria frequenter alijs literis deſcribi apud Hebræos, quàm apud noſtros interpretes. Cuius rei admonendos duxi, ne ſi fortè incidant in diuerſos interpretes, quorum alius nomina propria deſcripſerit totidem ferè literis, quot apud Hebræos, alius verò eadem exhibuerit cum quadam ad Græcum aut Latinum ſermonem deflexione, ſuſpicetur protinus mendum in literis ſyllabiſue ineſſe, aut fortè res prorſus diuerſas ſignificari huius generis, quod apud alios quidem legimus Sedom, A Emora, Kyriad, Arba, Mamre, Median, Nebaioth, Iehoſua, Schlomoth, Peſah: apud alios verò Sodoma, Gomorra, Arbec, Mābre, Madiam, Nabaoth, Ioſue, Solomon, Paſcha. Infinita poſſent proferri. Hinc verò naſcitur hæc varietas, quod Hebræi quaſdam literas habent à noſtris nonnihil pronunciationis proprietate diſſidentes: quales in primis apud eos ſunt, quæ adſpirationem ſubeunt, aut cum raſura gulæ proferuntur. Habent geminas adſpiratas: ה he, & ח het, habēt duas, noſtrū A quodammodo repræſentātes א: aleph, & ע ain, quas quatuor ob ſoni modum gutturales appellāt, habēt inſuper triplex S, variè enūciandum: ס ſamech, צ zadde, ש ſchin, vbi Græci & Latini vnum tantum habent, referente Hieronymo in epiſtolæ ad Titum capite tertio. Punctorum quoq;, quę illis vocaliū vice funguntur, diſſimilitudo

Propria nomina aliter interdum apud Hebræos aliter apud Latinos ſcribūtur.

Vnde hæc propriorū nominū varietas naſcatur.

non parum hic efficit, dum alios apparet ſine punctis quædã legiſſe, alios cum punctis, quæ priſcis (vt quorundam fert opinio, atque ſubindicat Hieronymus in caput tertium Habacuck, fuere ignota.

Obſeruatio III.

Dubitatio oritur per aliquã figurã defectum vnius vel alterius dictiõis admittentẽ.

Vide inſuper, num eiuſmodi incidat figura, quæ defectum vnius alteriusúe dictionis, aut membri admittit. Fieri namque iſtud ſolet in anacoluthis, hyperbatis, apoſiopeſe (quam reticentiam noſtri dicunt) & ſimilibus. Ad Roma. cap. 5. anacoluthos ſiue ἀνανταπόδοτον eſt: Quemadmodum per vnum hominem peccatum in mundum intrauit, ac per peccatum mors, & ſic in omnes homines mors pertrãſit in quo omnes peccauerunt. Addendum alterum cœptæ collationis membrum, hoc pacto: Sic per vnum hominem allata eſt iuſtitia in mũdum, & per iuſtitiam vita æterna, cuius omnes homines ſunt participes, quatenus in Chriſtum verè credunt & operibus ipſas mereri procurauerint. Eodem capite elypſis eſt: Et non ſicut per vnum qui peccauerat, ita donum. Deſunt priori membro hæc verba: venerat mors. Ad Galat. 5. vos in libertatẽ vocati fuiſtis fatres, tantùm ne libertatem in occaſionem carni perficitur, addendo: detis. Ac ſolent interpretes Latini, vbi paucarum vocum ſubſtitutione id fieri poteſt, libenter ſupplere. Ad Romanos 9. occurrit hyperbaton: Quod ſi Deus, volens oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, tulit multa animi lenitate vaſa iræ, apparata in interitum, & vt notas faceret diuitias gloriæ erga vaſa miſericordiæ quæ præparauerat in gloriã. Hinc ſubiungi neceſſariò aliquid debet, veluti num proptereà dicendus erit Deus iniuſtè agere? Apoſiopeſes non raræ ſunt. Chriſtus Lucæ 19. prędicens ac deflens ruinam & excidium Hieroſolymorum, Si cognouiſſes, & tu: ſubaudi fleres. Pſal. 4. Filij viri, quouſq; gloria mea in ignominiam? intellige: per vos conuertitur, vel ſimile quippiam. Harum igitur figurarum oportet lectorem ſubinde meminiſſe, ne perturbatus

hæſitet,

hæſitet, atque mendoſum codicem eſſe ſuſpicetur, vbi tamen mendum nullum ſubeſt: ſed ſtudioſè, idq; amplificandi ac mouendorum adfectum gratia, aliquid eſt prætermiſſum.

Quod diſtinctio nō in loco facta, aliquando remoretur lectorem: & quomodo huic impedimento occurrarur. Cap. VI.

INterdum fallit lectorem inepta & tranſpoſita diſtinctio. Veluti ſi hoc pacto inuenias diſtincta illa in euangelio: In principio erat verbū, & verbū erat apud Deū, & Deus erat: vt hic fiat colon. Deinde ſubijciatur, Verbum hoc erat in principio apud Deum. Diſtinctio trāſpoſita

Ex hac incōmoda diſtinctione non modò obſcuritas oritur, verùm etiam firmamentum colligi poteſt, ad ſtabiliendum periculoſum dogma eorum, qui negarunt verbum hoc eſſe Deum, aſſeruerunt q;, tantùm apud Deum fuiſſe. Scitè dictum eſt à quodam diſtinctionem aptam eſſe commentarij vice. Cautos igitur nos reddat hæc obſeruatio.

Obſeruatio.

Placet explorari in loco dubio, nū fortè diſtinctio non ſuo loco poſita, ſcrupum pariat. Quòd ſi omninò coniectura eſt, diſtinctionem eſſe interuerſam, ante omnia volumen emendatius adhibitum errori medebitur. Quod ſi nec hac quidem ratione ſatisfit: expendatur iuxta D. Auguſtini conſilium de doctrina Chriſtiana libro tertio, capite 2, vtrum diſtinctio inducat, quod religioni aduerſatur. Quod ſi fit, remoueri illa, atq; eo tranſponi debet, vbi conſtabit fidei conſentiēs oratio. Quod ſi non inducit contrarium fidei, poterit reſtitui, aut ex obſeruatione vocum propinquarum, aut ex ipſa ſermonis ſerie: aut certè nihil oberit, quo minùs pro diuerſa diſtinctiōe, diuerſo modo ſentetia explicetur, dū tamē à principali ſcopo nō diſcedatur. Qūo diſtinctio trāſpoſita corrigēda 1. 2. 3.

Habendam eſſe rationem pronunciationis, quòd hæc quoque ſcrupum in lectione pariat. Ca. VII.

PRouenit aliquādo abſurditas ex pronūciatione minus conuenienti. Quod dico, eſt huiuſmodi. Qūo ex pnūciatiōe

incōueni-
ēti obſcu-
ritas oria-
tur.

Legit quiſpiam & pronunciat cum interrogatione, ſeu percunctatione, quod ſimplici enunciatione dictū debet accipi. Sic verba Chriſti ad Pilatum, Tu dixiſti, Rex ſum ego: ſi cum interrogatione legantur, ſtatim pariunt ſententiam veritati contrariam, atque declarant Chriſtum non agnoſcere ſuum regnum, ſed negare, Quo quid abſurdius? Similiter iſtud Pauli Rom. 7. cap. Ergo quod bonum erat, mihi factum eſt mors: ſi cum ſono aſſerentis recitetur, & non forma percunctandi, impiam audis ſententiam: nimirum, legem eſſe per ſe malam. Eodem autem pacto, dum quæ per ſubiectionem addita ſunt, connectit quiſpiam præcedentibus: dum quæ per admiratiōem, aut votum, aut ironiam, aut mimeſin dicūtur, recitat aliquis tanquā ſimpliciter atq; cum aſſeueratione in perſona loquentis dicta, neceſſariò alienus à mēte authoris ſenſus prodit. Ironia vſus eſt Pilatus, dicens: Ecce rex veſter, Regem veſtrum crucifigam? Vbi ſi ironiam diſſimules, vox fuerit planè ſeditioſa, ſi reſpectum habeamus ad mentem Pilati & impiorum Iudæorum. Ex pronunciatione autem ironiam eſſe iudicandam, teſtatur D. Auguſtinus de doctrina Chriſtiana libro tertio, capite vigeſimo nono. Illa porrò ex Col. ſecundo. Ne tetigeris, ne guſtaris, neue contrectaris: per mimeſin, referuntur in perſona aduerſariorum & Hypocritarum. Quod ſi mimeſin non admittis, videtur Apoſtolus contrà: atque alibi docet, vſum & contactum quorundam ciborum prohibere. De qua mimeſi diffusè D. Auguſt. epiſto. 59. ad quæſtiones Paulini. In his igitur & ſimilibus, eſt quædam vocis adfectusque tum mutatio, tum moderatio neceſſaria: quæ niſi, vti debet, ita adhibeatur, fieri non poteſt, quin ſubitò incommodum non mediocre in ſentētia proueniat. Quid? quòd accentus mutatus, adſpiratio addita vel ſublata, ſententiam planè variat? Ergo non abs re, qua harum rerum omnes admoneantur, adijciemus obſeruationem.

Accentus
mutatus
ſententiā
interdum
variat.

Obſeruatio.

Caue

Caue ne hæſitandi occaſionem præbeat inepta pronunciatio. Placet autem D. Auguſtino (cuius veſtigijs libenter ingredimur) de doctrina Chriſtiana libro 3. capite tertio. Si quid hic peccetur, corrigi aut ex regulis fidei, ſi quando pronunciatiōis mutatio aliquid cum ſana fide pugnans, ſonat: aut ex ip ſo ſermonis cō textu, quem antecedentia & conſequentia declarant. Addamus nos, vtiliter etiam diſpici, vtrum figura aliqua, veluti Ironia, Mimeſis, Sarcaſmos, aut ſimilis incidat, ob quam nouum adhiberi ſonum ac geſtum neceſſe foret.

Pronūciatio oratione dubiā reddens quō corrigenda. 1. 2. 3.

Quod varijs modis naſcantur errores ex vna aliqua dictione: & quomodo euitari queant. Cap. VIII.

HActenus de ijs diſſeruimus difficultatibus, quæ quodāmodo fortuito & caſu in ſcriptis emergunt: ſupereſt nunc de illis dicamus, quæ ſæpenumero obueniunt in ipſis verbis atque ſententijs. Cùm autem, modò in vna quapiam dictione, modò in pluribus ſimul iunctis, id eſt, in ipſa conſtructione contingat hærere lectorem: operę videmur facturi precium, ſi primo loco explicemus, quæ ad diſcutiendam dubitationem vnius dictionis cauſa enatam, conducere arbitramur. Quemadmodum autem varijs modis error in dictione naſcitur, ita æquum eſt, plures quoque obſeruationes, regulas, ſiue admonitiones congeramus.

Varijs modis ex vna dictiōe error naſcitur.

Obſeruatio I.

Errorem frequenter gignit vox è peregrina lingua non propriè nobis reddita. Iſtud nō eſt inſolens. Interpretes nonnunquam dormitant, nec ſemper habent in promptu quo vim vocis Hebrææ, vel Græcæ, ſignificāter ſatis exprimant. Propter hanc cauſam monuimus deligendam eiuſmodi verſionem, quę veritatem Hebraicam lucidiſſimè refert. Nam ipſi lxx. interpretes habent non pauca, quæ his quoque dubitationis præbent materiam, qui ſunt non vulgariter eruditi. Extremum autem perfugium hic eſt: in veteri teſtamento inquirere vocis Hebrææ, in nouo autem Græcæ, nati-

Vox peregrina non ꝓpriè reddita.

Qūo huic impedimēto medendum.

cæ,natiuam ſignificationem. Quocirca D. Auguſtin⁹ contra Fauſtum lib. 11. cap. 2.cenſuit ſi de fide exemplarium quæſtio vertatur, ſicut in nonnullis,quæ & paucæ ſunt,de ſacrarũ literarum ſtudioſis notiſſimæ ſententiarum varietates,vel ex aliarum regionum codicibus,vnde ipſa doctrina commeauit,noſtra dubitatio dijudicetur: vel ſi ibi quoque codices variant, plures paucioribus,aut vetuſtiores recentioribus præferãtur,& ſi adhuc eſt incerta varietas,præcedens lingua, vnde illud interpretatum eſt,conſulatur. Sed multò eſt præſenti inſtituto accommodatiſſimum, quod idẽ ſcriptum reliquit de doctrina Chriſtiana,libro tertio, cap. 4. Rariſſimè, inquit, & difficillimè inueniri poteſt ambiguitas in proprijs verbis, quantum ad libros diuinarum ſcripturarum ſpectat, quã non aut circunſtantia ipſa ſermonis,qua cognoſcitur ſcriptorum intentio: aut interpretum collatio,aut præcedentis linguæ ſoluat inſectio.

Obſeruatio II.

Quãdo vna eadẽq; res diuerſis vocib⁹ redditur.

Interpres nonnunquam vnam rem diuerſis reddit vocibus,ex quo fit vt lector ſubſiſtat, ſuſpicans fortaſſis rerum diuerſarum mentionem fieri, vbi tamen de vna tantũ ſermo habetur. Exempla ſunt huiuſmodi: Hebræis vox eſt berith, ſignificans fœdus ſiue pactũ, ac vertunt eam (teſtante etiam Hieronymo, in commentario ad 3.cap.epiſto.ad Galat.) modò fœdus,modò pactum, alibi verò etiam teſtamentum vetus: & fœdus,pactum,teſtamentum nouum, Geneſis 17. Leuit. 26. Deuter. 7. Iere. 31. ad Hebræos 8. Item λόγον de filio Dei Chriſto,alibi redditum legimus ſermonem, alibi verbum. Et in Pſalmis. Lex, mandatum, præceptum,item iudicium,iuſtitia, pro eadem propè re ſæpenumerò vſurpantur. Cæterum quiſquis vtcunq; poteſt iudicare de ſynonimia,aut videre quomodo voces quædam affines ſibi ſunt inuicem, necnon altera in alterius locum ſubinde ſubſtituitur: is nullo negotio ſe hic expediet.

Obſeruatio III.

Rurſus

Rurſus quando voces admodum affines adducuntur in medium, exiſtimat aliquid diuerſum nihil ſignificari: cum tamen in rebus ipſis, de quibus ſermo inſtituitur, diſcrimen haud paruum ſit poſitum. Hac igitur de cauſa ſolertis lectoris officium fuerit, diligenter excutere vocum, quæ affines videntur, proprias differentias. Prioris ad Timoth. cap. 2. Adhortor, inquit Apoſtolus, vt ante omnia fiant deprecationes, obſecrationes, interpellationes, gratiarū actiones, pro omnibus hominibus. Nonnulli verò arbitrantur δέησιν, προσευχὴν, ἔντευξιν, εὐχαριστίαν, planè inter ſe conuenire nullumq; diſcrimen inter eas ponendum. Atqui Auguſtinus in epiſto. 59. ad Paulinū, docet, δέησιν deprecationem propriè eſſe, cùm petimus prohiberi atque auerti à nobis mala, ne eueniant: obſecratiōem verò, cùm oramus vt dentur bona: interpellationem, cùm non pro nobis modò, verumetiam pro alijs, veluti intercedere cupientes precamur, vt quando populus à miniſtro eccleſiæ benedicitur, gratiarum verò actionem fieri poſt beneficia interpretata, acceptaque. Quo pacto etiam alij nonnulli eaſdem voces diſcreuerunt, quemadmodum meminere Theophylactus atq; Primaſius. Sic verò illas voces, lex, præceptum, mandatum vel iudicium, iuſtitiam, vel verbum, teſtimonium, eloquium, quanquam affines admodum appareant, tamen rectè quidam admonuerunt, quando cōſpiciuntur inuicem ſibi adiunctæ, vti ſæpè Pſalm. 119. eſſe prudenter diſtinguendas. Lex generale eſt vocabulum: præceptum eſt, quod lege ipſa iubetur: mandatum eſt præcepto adiunctum, veluti appendix, aut certè interpretatio: verbum ſimiliter generale eſt: eloquium, reſpicit præcipuè promiſſiones: teſtimonium, additur ceu ad comprobandum eaſdem: iudicium eſt, quo dānantur ſōtes: iuſtitia, qua inſontes abſoluūtur.

Quādo voces magnā habent affinitatē.

Deprecatio quid. Obſecratio quid. Interpellatio q d.

Lex. Præceptū. Verbum. Eloquiū. Teſtimonium. Iudicium. Iuſtitia.

Obſeruatio IIII.

Interdum occurrit dictio πολύσημος, id eſt, plura habens ſignificata, nec ſtatim vides qua ſignificatione in loco

Dictio plures ha-

bēs ſignificationes. in loco qui manibus eſt, accipi debeat. Hic iterum vel ipſa orationis ſeries, vel aliud vocabulum non procul inde conſtitutum, de conueniente ſignificatione te certiorem faciet. Videmus quoſdam ponentes vocabulum Spiritus modò pro flatu ſeu vento, modò pro Spiritu ſancto: prorſus ad exemplum vocis Hebrææ Ruha, quę illas ipſas quoque res diuerſas ſignificat, verùm qui aduertit antecedentia & ſequentia facilè decernet, quomodo intelligendum vocabulum Spiritus veniat.

In hac dubitatione cōſideranda antecedētia & cōſequētia.

1. Quòd ſi ſeſe offerat dictio, de cuius ſignificatu controuertitur etiam inter eruditos, dum alius hoc notare eam contendit, alius diuerſum quiddam, & ſanè hic cautione & moderatione quadam opus. Sunt autem eiuſmodi voces, Iſa. 14. quibod. Iſa. 41. ſchitah. Ionę 4. kikæon. E quibus primā nonnulli interpretantur, ericium, alij erinacium, alij echinum, alij noctuā, alij animal degens in aquis, alij deniq; fibrum, vtcunque autem ſit, prophetam animal intelligere, quod ſolitudine gaudeat, ſententia ipſa loquitur. Secundū aūt vocem, quidam conuertunt ſpinam, quidam verò buxum, quidam adhuc aliter. Tertiam autem vocem, aliquibus placet cucurbitam, nonullis hederam, quibuſdam alium eſſe fruticem. In his igitur, & ſimilib⁹, noli te ſcrupuloſa inquiſitione macerare.

2. Sequere quod vides ab eruditis pluribus receptum, aut certè quod doctiſſimus aliquis validis & perſpicuis argumentis euicerit ſentiendum.

Hebrça vocabula frequēter p̄ diuerſitate accētuū ſignificationem variant.

Neque illud ignorandum, apud Hebręos frequenter vnam aliquam vocem iiſdem depictam literis Hebraicis, varias quidem res ſignificare: atqui certam ſignificationem ex accentibus atq; punctis vocalibus cognoſci poſſe, teſtis eſt Hieronymus, qui ſcribens in Iezechielis cap. 27. ait: Damaſcum ſignificare bibentem ſanguinem, item ſanguinem cilicij & ſanguinem oſculi. Tandemque ſubijcit, frequenter Hebræa nomina pro diuerſitate accentuum & mutatione literarùm, vocaliumque, vel maximè, quæ apud illos habent proprietates ſuas, variè interpretantur. Exemplum idem ponit Abacuck. 3. דבר,

vox,

vox,ſi adiungantur puncta, דָבָר, dabar, ſonat, verbũ: ſi autem דֶבֶר dæbær, peſtem. Ergo retinendum memoria eſt, ſæpenumerò apud Hebræos ipſa puncta vocalia, ambiguæ vocis idoneam & conuenientem ſignificationem aperire.

Obſeruatio V.

Quãdo dictio aliqua ꝑ tropũ ꝓ pluribus vſurpatur.

Crebrò etiam vox, quę non eſt πολύσημος, neque inſtituta ad ſignificandum res plures, pro pluribus affinitatem aut ſimilitudinem aliquam habentibus vſurpatur. Quod plerunque fit aliquo aliquo. Vt, brachiũ quid propriè ſignificet, vnicuique tenenti partes humani corporis, notum eſt: at intereà crebrò pro fortitudine, robore, viribus per metonymiam ponitur. Veluti Pſal. 4. Brachium non ſeruabit eos. Sæpiùs etiam Deo tribuitur brachium, quomodo & alia membra, quadam ſimilitudine Lucæ 1, Fecit potentiam in brachio ſuo: diſperſit ſuperbos mente cordis ſui. Aliquando ſignificat per analogiam & proportiōem, eum qui proximè iungitur, & vicinus eſt. Eſai. 9. Vnuſquiſque carnem brachij ſui, id eſt, ſui proximi, comedet. Anima partem hominis præſtantiorem ſignificat: Alibi verò per ſynecdochen totum hominem. Geneſ. 14. Da mihi animas, id eſt, homines captiuos. Ad Romanos 13. Omnis anima poteſtatibus ſit ſubiecta, id eſt, omnis homo. Aliquando per metalepſin pro vita hominis ponitur, cùm vitæ cauſa ſit. Iob. 2. Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dat pro anima ſua. Ibidem: Animam eius ne tangas, Pſal. 40. Qui quærunt animam meam, id eſt, inſidiantur vitæ meæ. Sic mundus, caro, leo, ſerpens, aqua, oleum, fermentum, regnum, ciuitas, domus, & innumera id genus frequenter in ſcripturis magna cum gratia, per Metaphoram, metalepſim, ſynecdochen, metonymiam, antonomaſian, catachreſin, à propria & natiua ſignificatione ſua ad aliam demigrant. Quinetiam eædem voces, alibi quidem ad laudem, & in bonam partem: alibi verò ad vituperationem, & in malam partem accipiuntur. Chriſtus leo deſcribitur, Apocalyp. 5. Diabolus ſimiliter.

Eædem dictiões alibi ad laudem alibi ad vituperationẽ accipiũtur.

militer leo appellatur, 1. Pet. 5. Fermentum capitur in bonam partem, vbi eccleſia comparatur cum fermento repoſito in farina, Matth. 13. Rurſus in malam, vbi deſcribitur fermētum phariſæorum, fermentum malitiæ, Mat. 16. 1. Corinth. 5. Galat. 5. Antiphraſin etiam obſeruat Auguſtinus, libro contra mendacium, ca. 10. in illis verbis, Iob. 2. Si non in faciem benedixerit tibi. Ait namque, benedicere tibi, poſitum pro maledicere. Eodemque verbo, confictum crimen Naboth à calumniantibus nominatum: dixerunt enim, quòd benedixiſſet regi, id eſt, maledixiſſet. 1. Reg. 21. Scatent igitur omnis generis tropis ſacri libri omnes. Quid, quòd eadem vox poſt modicum interuallū nonnunquā recurrit, atq; altero quidē loco ſpectari debet ſignificatio eius natiua altera trāſlatiua? Ioā. 4. ait Chriſt⁹, Da mihi ꝙ bibā. Et paulò pòſt: Omnis qui biberit ex aqua hac, ſitiet iterum: quiſquis autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum. Vbi bibere poſteriore loco, aliud quiddam ſignificat, quàm in prioribus: facta nimirum tranſlatione à corporali ad ſpirituale. Quemadmodum & aqua priore loco pro corporali, poſteriore pro ſpirituali aqua, ſcilicet ſpiritu ſancto ponitur. Eodem capite idem Chriſtus. Nonne vos dicitis, adhuc quatuor menſes ſunt, & meſſis veniet? Ecce, dico vobis, attollite oculos veſtros, & videte regiones, quoniam albæ ſunt iam ad meſſem. Poſteriori loco ſermo eſt de meſſe ſpirituali, qua accerſendi colligendique ſunt propoſito euangelio omnis generis homines in ſanctam Dei Eccleſiā: priore loco de meſſe corporali agitur, qua fruges metuntur, & recondun tur horreis. Docebit igitur te, quo ſignificatu poſitæ ſint eiuſmodi dictiones, primùm ipſa orationis ſententia: deinde inter legendum diligens obſeruatio, necnō collatio locorum inter ſeſe, quibus eædem voces recurrunt. alia atque alia ſignificatione vſurpatæ. Qui autē tropos calluerit à Grāmaticis tradi ſolitos, facilè hac in parte aduertet, quæ ad rectè intelligendam ſententiam pertinent.

Eadē vox vno in loco ſępè natiuam, ita timq; po- tranſlatitiā habet ſignificationem.

Quō huic dubio ſuc currendū.

Obſer-

Obſeruatio VI.

Permultæ inſuper voces in ſcripturis fiunt obuiæ, quæ per ſe & abſque tropo apud Hebræos magnam in ſono & ſignificatione habent gratiam: ſimpliciter autem ab interpretibus in Latinum conuerſę ſermonem, neque parem gratiam, neque eandem prorſus ſignificationem obtinent. Enimuerò in vnaquaque lingua eiuſmodi voces licet multas obſeruare. Quid dico in vnaquaque lingua? imò verò in vnā eademque lingua audias ſubinde, pro diuerſitate populorum & prouinciarum ea vtētium, diuerſa hinc inde circumferri vocabula. In Italia, cùm omnes profiteantur ſe loqui Italicè, tamen Tuſcis, qui omnium puriſſimè loqui iudicantur, inuenias nonnulla vſitata, quæ ignorare ſe agnoſcunt Inſubres & Ligures. Apud Gallos in Aquitania, in Belgis, multa animaduertes vocabula, quæ non probantur Lugdunenſibus vel Turonibus. Per Germaniam quàm latiſſimè diffuſi populi, linguam Germanicā omnes ſibi vendicant, non pauca interim vocabula proferuntur à Saxonibus, quæ ingrata forent auribus. Sueuorum, Heluetiorum, aliorumq; populorū. Quæ igitur ad hunc modum propria ſunt gentis alicuius vocabula, ſi quis etymon aut genuinā ſignificationem ſpectās, latinitate donare ſtudeat, planè monſtra verborū parturire nonnunquam videbitur. Atqui ſcire oportet, eadem prorſus ratione linguæ Hebrææ eſſe domeſtica vocabula, tum ſono, tum ſignificatione mirè grata: quæ quando in peregrinam transfundūtur linguam, horridum & ſtridulum quiddam repræſentant, necnon faceſſunt imperitis negotium. In quam ſententiam rectè à D. Auguſtino dictū eſt, libro de vera religione capite quinquageſimo. Habet omnis lingua, inquit, ſua quædam propria genera locutionū, quæ cùm in aliam linguam transfunduntur, videntur abſurda. Quam quidem ob cauſam nonnulli interpretes eiuſmodi voces præterire ſunt conati alijs vocabulis, quæ Latinis auribus magis accepta ſunt, & ſententiæ ex-

Trāſlatio vnius vocis in aliā linguam quomodo dubitatio nē pariat.

plicandæ ſatis conueniūt in locum illorum ſuffectis. Nonnulli verò malunt, ita vt Hebræis ſignificant, bona fide, & habita ratione etymi exactè reddere. Hæc igitur res difficultatem ijs, qui minus aſſueti ſunt, gignet. Addito exemplo, fiet, quod dicimus magis perſpicuum. Hebraica vox eſt berech, ſimpliciter ſignificans benedicere. Cùm autem hęc vox non perinde ſit auribus Latinis vſitata, gaudet interpres aliquis pro ea vſurpare has voces, laudare, prædicare, fortunare, beare, benè ominari ſeu precari, fauere. Alius verò pro his omnibus ſignificatis verbum benedicere vbique retinet, hac fretus ratione, quòd ita poſtulet idioma & phraſis Hebraica. Quocirca nomināt etiam iſtiuſmodi locutiones, Hebraiſmos, atque phraſes Hebraicas. Igitur cùm occurrit, Benedic Deo: idem pollet hæc phraſis, quod lauda Deum, prædica Deum. Benedicat nos vel nobis Deus noſter, id eſt, faueat nobis, fortunet noſtra omnia, beet nos. Iſaac benedicit filijs, id eſt, benè ominatur ac precatur.

Subijciam autem plures huius generis Hebraiſmos, vt tyro habeat rationem quandam ſimiles quoque colligendi.

Ambulare pro viuere, vitam inſtituere. Pſal. 109.

Beati immaculati in via, & ambulāt, id eſt, vitam inſtituunt, in lege Domini. Quo loco via ſignificat vitam, ſeu mores atque actiones.

Aedificare pro docere, inſtituere. 1. Corinth. 14.

Omnia ad ædificationem fiant.

Verbum pro re, facto vel negotio. 1. Samuelis. 3.

Quod eſt verbum quod Deus locutus eſt ad te? id eſt, qua de re Deus locutus eſt tecum? Eſaiæ. 2. Verbum quod vidit, id eſt, res, negotium. Lucæ. 2. paſtores aiunt: Videamus verbum hoc, quod factum eſt ad nos. Luc. 1. Non erit impoſſibile apud Deum omne verbum. Aliquando verbum ſignificat legem diuinam, præcepta, decreta Dei, prophetias, promiſſiones Dei, vt Pſalm. 119. verbum tuum Domine permanet in æternum.

Item

Item Matthæ. 24. Cælum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt. Pſal. 119. Memor eſto verbi erga ſeruum tuum.

Timor, pro religione, reuerentia, cultu, amore. Ionæ 1. Dominum Deum cæli ego timeo, id eſt, colo.

Affligere, pro eo, quod eſt humiliari, faſtum deponere, pœnitentię ſigna edere. Leui. 16. Menſe ſeptimo in decima menſis affligetis animas veſtras. Sed hoc pacto plurima recenſere, & ſingulis adijcere è ſcripturis locos, prolixum foret. Breuiter igitur vocabula quædam adhuc proferemus.

Panis pro omni genere cibi.

Aqua, pro omni genere potus. Videri tamen poſſint hæ voces ita vſurpari per ſynecdochen, aut metalepſin.

Nomen, pro potentia, dignitate. In nomine tuo dæmonia eijcient.

Vas pro inſtrumento, machina, miniſtro.

Manus, pro quocunque inſtrumento, opera, nutu, iuſſu, potentia.

Iniquitas, pro quouis crimine, pœna.

Miſericordia, pro beneficentia, benignitate.

Beneplacitum, pro fauore, beneuolentia, obſequio, iucundo, grato.

Pacificum, pro placito, felici, ſaluo.

Pax, pro proſperitate, tranquillitate: quiete, ſalute.

Gladius, pro bello aut cæde: quamuis metonymia hic ſubeſt, dicitur & os gladij, pro iiſdem.

Iudicare: pro regere, punire, vlciſci.

Confiteri, pro celebrare, gratulari, & gratias agere.

Reſpondere, pro exordiri, enunciare.

Viſitare, pro cognoſcere, cauſam inſpicere, vindicare, vlciſci, rationem habere, ſalutem quærere,

Cognoſcere, pro concumbere.

Filij, pro hominibus quibuſcunque, pro genere, poſteritate, natione, pro gnatis, pro diſcipulis.

Filij, pro oppidulis & vicis: ſed non citra tropum & metaphoram.

Facies, pro tractu, ora, regione, conſpectu, præſentia, ira, furore, &c.

Frangere, pro atterere, deſtruere, vaſtare, occidere.

Frater, pro quocunque eiuſdem generis, populi, religionis.

Maledictio, pro obtrectatione, obloquio, execratione, pœna.

Magnificare pro educare, prouehere, celebrare.

Meditari, pro ſecum reputare, differere, diſputare, delectari.

Sanctificare, pro conſecrare, beare, ſeruare, celebrare, prædicare.

Quõ prædictę dubitationis cauſæ ſuccurrendũ.

In his igitur, & ſimilibus vocabulis, quæ innumera ſunt, Hebraici ſermonis manet proprietas: atque vt certa colligatur, vbi eæ occurrunt, ſententia, operæprecium eſt ſubinde aliam ſignificationem recipere, præter eam, quam ſimpliciter apud nos habent, & quidem nulla ratione tropi habita, ſed tãtùm pro linguæ Hebrææ vſu & conſuetudine. Porrò hic ſalubrius conſilium non habemus, quàm vt tyro inter legendum tales phraſes ſedulò obſeruet, atq; ex contextu ſermonis certas eliceat ſententias, frequenti ſacrorum librorum lectione, familiariter notæ fient.

Obſeruatio VII.

Vnũ nomen priũ pluribus rebus vel pſonis attributũ quõ dubitationem gignat.

Vnum nomen proprium quandoque pluribus rebus, ſeu perſonis attribuitur. Sic nomina, Pharaonis, Herodis, pluribus perſonis conueniunt. Alius namq; Pharao ad quem peruenit Ioſeph, alius, ad quem mittebatur Moſes. Alius item Herodes, quo regnante natus eſt Chriſtus: alius, qui obtruncare iuſſit Ioannem. Ita & de cæteris nominibus, vt Nabucadnæzer, Ptolomæi, Mariæ, &c. iudicandum. Qui verò hic ab errore volet ſe extricare, iuuabitur in primis attentiùs conferendo in ſacris libris eos locos, in quibus eadem nomina repetuntur, atque rationem temporum accuratè ſubducendo, vel etiam agnominum ſiue notarum (ſi modo adſcriptæ vllæ fuerint) diſcrimen prudenter colligendo. Quamuis Hiſtoriographorum, & præci-

1\. Quõ huic dubitationi ſuccurrendum.

2\.

præcipuè Ioſephi commentarij, in huiuſmodi modis diſſoluendis prodeſſe plurimum poterunt. Quod verò de hominū appellatiōibus dicitur, idem vſu venit & in nominibus locorū. Etenim duas prouincias Galilæas inuenimus, alteramq́; appellatā gentium: niſi malimus, vnam tantum prouinciam, ita tamen diuiſam, vt altera ſuperior, altera inferior fuerit habita. Plures itē vrbes cæſareas, è quibus vna Philippi, Matt. 16. (quòd videlicet Philippus Herodis Tetrarchæ frater eam condidiſſet) quondam Paneas dicta: altera Herodi Antipatri filio reſtaurata, olim turris Stratonis. In his igitur cùm hiſtoriarum ſcriptores, tum periti topographię, oportet adhibeantur arbitri: maximè, qui Palæſtinam & vicinas regiones deſcripsēre. Etiamſi, vt proximè diximus in ſcripturis ipſis, vel expoſita vtcunque ſitus ratio, vel aliquid diſcriminis ergo adiectum conſueuit plerunque inueniri.

Idē de nominibus proprijs locorum intelligēdum.

Hic topographia tibi ſuccurrit.

Obſeruatio VIII.

E diuerſo, aliquoties plura nomina vni tribuuntur perſonæ ſiue rei. Ex quo fit, vt nouo occurrente nomine, alia quoq; exiſtimetur res, ſeu perſona. Vrbs Ieruſalem, Geneſis. 14. & ad Hebræos. 7. vocatur Salem: Iehoſua. 18. 1. Parali. 11. Iebuſi. Raguel, ſocer Moſe, etiam Ietro dicitur. Gedeon, appellatur Hieroab. Mons Thabor, alio loco Itabyrium. Rurſus montem Hermon, Phœnices cognominant Sanier, eadem cæli plaga appellatur Nabeg, Theman, Darom. Teſtis eſt Hieronymus ſcribens aduerſus Heluidium. Ad hæc, Ahaziahu nuncupatum legimus, qui alias Azarias ac Ioachim, è quibus primum nomen ſecundo Paralip. 22, proximum cap. 21. vbi numerantur fratres Iehoram. Item Petrum, Simonem, Cepham: Paulum, dictum etiam Saulum: Matthęum, aliàs Leui: Iudam Zelotem alibi Thaddæum: Ioannem, aliàs Marcum. Et qui Matthæi. 1. Iechonias, Luc. 3. eſt Neri, in libro Regum eſt Ioachim. Qui apud Lucam eſt Zerubabel, Nehem, 3. dicitur Barachias. Sæpè Iacob & Iſrael pro

Plura nomina vni perſonæ vel rei tributa, quomodo obſcuritatē gignant.

eadem perſona, eodemque populo, trahente ex Iacob originem, vſurpantur. Eſai. 9. Verbum miſit Dominus in Iacob, & cecidit in Iſrael. Idem de Zion & Ieruſalem eſt iudicium. Cæterùm non poteſt hic certa tradi dijudicandi formula, niſi vt diligenter conferantur loci, atq; ex antecedentibus ac ſequētibus, vel ex circumſtātijs, præſertim temporum, locorumque, euidens aliqua notetur ratio, declarans diuerſa illa nomina eidem rei conuenire. Quamuis vix efficiet aliquid tyro, quando hac in parte ſe torquent etiam exercitati, & prouecti. Acquieſcet igitur vel docti cuiuſpiam, quem conſulit, explicationi, vel interpretum, quos nanciſci poteſt, comentarijs. Nos intereà huius varietatis, quæ errorem poſſet parere, duximus Theologiæ candidatos admonendos.

Qūo huic obſcuritati occurrendum.

Obſeruatio IX.

Nomina propria tum perſonis, tum locis, tum alijs rebus frequenter ab euentu aliquo ſunt primum impoſita, vel etiam immutata. Geneſ. 16. Abram vocatur Abraham, quia futurus pater multarum gentium. Geneſ. 21. & 26. Beerſeba, oppidum, quaſi dicas puteus iuramenti, ſic appellatum, quòd ibi Abraham & Abimelech iuramento fœdus ſanciuiſſent. Geneſis 22. mons quidam, Dominus videbit dictus: quia Dominus ibi angelum miſit, qui manum Abrahæ retraxit, ne gladio feriret Iſaac. Geneſ. 26. puteus Eſeck, id eſt, contentionis: quia propter eum rixati fuerant paſtores Gerar, & paſtores Iſaac. Geneſ. 27. Iacob nomen habet à ſupplantando, ſimul q; naſcens plantam Eſau manu teneret, ſimul quod Eſau poſteà fefellerit ac ſupplantauerit. Crebrò obuia ſunt huius generis exempla. Minimè autem adſcripſiſſem hanc obſeruationem, ſiue regulam, niſi vidiſſem ab Ioāne Chryſoſtomo poſitam homilia. 15. in Geneſi. Prodeſt autem eius meminiſſe, tum vt inter legendum excitemur nonnunquā ad diligentius inquirendas hiſtorias, tum quòd interdum ex ratione nominum vtilis

aliqua

aliqua doctrina aut argumentatio apta ſumi poteſt. Quomodo Paulus in epiſto.ad Hebr.cap. 7.Melchizedech rectè interpretatur ſignificare regẽ iuſtitiæ. Cũque idem eſſet rex Salem, id eſt, pacis,ratiocinatur, in eo typum Chriſti pòſt venturi, qui ſolus verus fuit rex iuſtitiæ & pacis,præluxiſſe.

Obſeruatio X.

Neque verò negligendum, quòd tam ſcriptura ipſa,quàm interpretes,nomina perſonis & locis accommodant,quæ nondum eo fuerunt nota tempore, quo res gerebãtur,ſed diu pòſt cognoſcũtur indicia. Quod quidem per πρόληψιν,id eſt,anticipationem, fieri certum eſt.Quod autem ad ſcripturam ipſam attinet,video diuum Auguſtinum libro Quæſtionum ſuper Leuiticum,capit.23.ſcitè adnotaſſe: Veſtem, inquit, ſacerdotalem,quæ magnum continet ſacramentum, Aaron iubetur accipere, & ſucceſſores eius ſummi ſacerdotes in Exodo,antequam omninò aliquid de ſanctificandis & quodammodo ordinandis ſacerdotibus præcipiatur, quando Moyſe aſcendente in montem iubentur non aſcendere ſacerdotes, quos intelligere alios non poſſumus,niſi filios Aaron: non quia iam ſacerdotes erant, ſed quia futuri erant, hoc eos iam tunc ſcriptura appellauit per anticipationem: ſicut ſunt pleraque talium locutionum. Nam & filius Naue,Ieſus appellatus eſt, cùm longè poſteà hoc nomen ei ſcriptura narret impoſitum. Hæc ibi. Cæterùm quòd interpretes idem faciant, teſtis locupletiſſimus eſt, de LXX.interpretibus, & de ſeipſo Hieronymus, enarrans Ezechie.cap.30. Sic namque ipſe ex Hebræo conuertit: Dabo ignem in Taphnis,& faciam iudicia in Alexandria, & effundam indignationem meam ſemper Peluſium.Septuaginta autem ita: Dabo ignẽ ſuper Thanim,& faciam vltionem in Dioſpoli,& effundam furorẽ meũ ſuper Sain. Ad quę verba in commentario:faciam ait,iudicia in Alexandria, quæ hodie ſic vocatur,cæterùm priſtinum nomen habet נא

No, quod Aquila, Symmachus & Theodotio ſicut in Hebræo poſitum eſt, tranſtulerunt. Pro quo neſcio quid volentes Septuaginta, dixere Dioſpolim, quæ Aegypti parua ciuitas eſt. Nos autem pro No, Alexandriam poſuimus, per anticipationem, quæ Græcè πρόληψιν appellatur, iuxta illud Vergilianum: Lauinaque venit littora, non quòd eo tempore, quando venit Aeneas in Latium, Lauinia dicerentur: ſed quę poſteà Lauinia nuncupata ſunt, vt manifeſtior locus fieret lectoris intelligētiæ. Et effundam, inquit, indignationem meam ſuper Sain, quam nos in Peluſium vertimus. Ita Hieronymus. Exiſtimauimus iſtud obiter adijciendum, vt ſtudioſi rerum ſacrarum indagatores, ſi quando inuenirent diuerſa locorum aut perſonarum in libris ſacris, ſiue apud interpretes, vocabula, ſecum diſquirerent diligenter, vtrum fortè aliquid per prolepſin adſcriptum eſſet.

De impedimento ex pluribus vocibus ſimul iunctis, atq; inſolita locutione. Cap. IX.

Fieri autem poteſt, vt qui ſic ſatis feliciter ſe extricauit è ſpineto, in quo hærebat ob vnius dictionis, tanquam interpoſitæ vepris moleſtiam progredi adhuc prohibeatur, propter occurrētes nouas ſalebras aliquot dictionum ſimul iunctarum. Eſt igitur nunc de hoc quoq; impedimento dicendum, atque monſtrandum iter, quo euadere liceat. Sit igitur huc deducens prima Obſeruatio.

Obſeruatio I.

Sicut in vocibus ſolitarijs, ita & in tota locutione, hebraiſmus obſeruādus eſt.

Quod diximus de Hebraiſmis obſeruandis in quibuſdam vocibus ſolitarijs, & per ſe poſitis, idem facere conuenit in vocibus duabus aut tribus coniugatis ſiue in vocum conſtructione. Eſt namque Hebręis ſua quoq; propria conſtructio, & vocum quarūdam colligatio, à Latinorum more in multis diſſentiens, quam tamen interpretes coguntur ſæpè retinere. Nā Euangeliſtas atque Apoſtolos videmus in ſuis ſcriptis, licet Græcè editis, id frequenter factitaſſe.

Quæ

Quæ igitur huius generis ſunt locutiones, eæ ſolent tyrones ſubinde remorari. Quamobrem par eſt, candidati Theologiæ inter legēdum eas ſtudioſè tantiſper obſeruent, dum familiares ſibi faciant. Exempla aliquot non pigebit ſubijcere.

Sæpè apud Hebręos coniunguntur duo ſubſtātiua, quorum alterum redditur genitiuo caſu, quod cùm fit, alterum reſpondet adiectiuo Latinorum. Geneſ. 2. Inſufflauit in nares eius ſpiritum vitę. Nos diceremus ſpiritum vitalem. Geneſ. 1. Lignum fructus, id eſt, fructiferum.

Abſtractum ponitur pro concreto, Iſaiæ quadrageſimo primo. Ecce vos eſtis ex nihilo, & opus quoq; veſtrum ex nihilo eſt: abominatio elegit vos, id eſt, homo abominabilis.

Rurſus concretum pro abſtracto. Pſalm. 7. Abſumatur quæſo malitia impiorum, & diriges iuſtum, id eſt, iuſtitiam.

Pronomina ſæpè omittuntur, Pſalm. 9. Demerſæ ſunt gentes in fouea, fecerunt, ſubintellige, quam. Interpretes libenter ſarciunt, exprimentes pronomē relatiuum.

Ex aduerſo ſubinde ad finem ſuperadduntur pronomina. Pſalmo decimo nono. Non eſt locutio neque ſunt verba, vt non audiatur vox eorum. Vbi alia verſio habet. Quorum non audiantur voces eorum, item Pſalmo nono. Perijt memoria eorum cum ipſis.

Antecedens reperitur pro relatiuo, Leuit. 27. Si tenuior fuerit æſtimatione, collocabit ſe ante ſacerdotem, & æſtimabit eum ſacerdos, ſecundùm id, quod appræhendere poterit manus vouentis, pro eius.

Rurſus relatiuum pro antecedente, Numero. 7. Et cùm Moſes ingrederetur tabernaculum teſtimonij, vt loqueretur cum eo, audiuit vocem ab eo, qui loquebatur ſecum. Cum eo dixit, pro, cum Deo.

Negatio vna ponitur pro duabus, ſiue ad plura mē-

bra,intelligitur repetenda. Pſalm. 9. Quoniam non in perpetuum pauper dabitur obliuioni, ſpes humilium peribit in æternum. Falſa erit poſterior pars, niſi repetatur negatio, & dicatur, ſpes humilium non peribit. Coniunctio copulatiua interdum omittitur quemadmodum apud Latinos, Gene. 1. Germinet terra herbam, gramen, pro, herbã & gramen, Alij reddunt herbam virentem.

Sępè redundat & pręmittitur, vbi nihil pręcedit cui connectat ſequentia. Pſal. 4. Et ſcitote quòd Dominus ſegregabit ſibi pium: Dominus audiet cum clamauero ad eum. Auguſt.

Aduerbia ſimilitudinis, ſic, quemadmodũ, ſicut, crebrò omittũtur, Pſal. 11. Quomodo dicitis animę meæ, à mente veſtra, paſſer. Sententia eſt, ſicut paſſer.

Interpretes ſolent huiuſmodi ſupplere, Iſai. 5. Sicut deuorat ſtipulam lingua ignis, & glumã flamma diſſoluit, radix eorum quaſi putredo erit. Intelligitur ſic radix, &cæ.

Sunt Hebræis vſitatæ quædam vocum geminationes, quæ magnam habent emphaſim, pręſertim ad exprimendum maiorem certitudinem, accelerãtiõem, continuationem, frequentiam. Sic Geneſ. ſecundo. De omni ligno horti comedendo comedes. Ibidem, Quocunque die comederis ex ea, moriendo morieris, Geneſ. 3. Multiplicando multiplicabo dolorem tuum, 1. Reg. 3. Quacunque die egreſſus fueris & tranſieris torrentem kydron, ſciens ſcias quod morte morieris. Ieremiæ 42. Scientes ſcietis. Deuter. 11. Cũſtodiendo cuſtodietis.

Eſt item illis comparandi forma, qua ſingulis rebus inter ſe comparatis, adijcitur aduerbium ſimilitudinis. Eſa. 24. Et erit ſicut populus, ſicut ſacerdos, ſicut ſeruus, ſicut dominus, interpretes ſolẽt reddere. Sicut populus, ſic ſacerdos: aut potiùs: Populus ſe habet ſicut ſacerdos, &c.

Verbũ ſubſtantiuũ crebrò deſideratur. Eſa. 2. Quoniam dies domini exercituum ſuper omnem ſuperbũ

& excel-

& excelſum, ſupple erit. Solent & hic interpretes repo nere, ſi quid vſpiam deſit.

Si quando Hebręi volunt rei cuipiã addere epitheton, id exprimunt nomine ſubſtantiuo genitiui caſus, vt Deus pacis, filius perditionis, mammona iniquitatis: pro quibus nos diceremus, Deus pacificus, filiꝰ perditus, mammona, ſeu diuitiæ iniquæ.

Aliàs quoq; crębrò pro adiectiuis vſupantur ſubſtã tiua, gignendi caſu adiuncta: vt viri miſericordiarum id eſt, miſericordes: terra deſolationis, id eſt, deſolata. Interpretes Latinas phraſes ſupponunt.

Aliquoties idem nomen ſubſtãtiuum geminatur: quod cùm fit, aut diſtributio notatur aut multitudo. Leuit. 17. Vir vir de domo Iſrael, id eſt, vnuſquiſq;, ſeu ſinguli. Item Geneſ. 14. Vallis Siddim erant putei putei bituminis. Pro quo interpretes: erant multi putei bituminis.

Numerum cardinalẽ pro ordinali poni nõ eſt inſolens. Gene. 1. Fuit veſpera, fuitq; manè dies vnus, id eſt, primus. Item Gen. 2. Nomen vnius fluuij Piſon, id eſt, primi.

Interdum numerus pluralis pro ſingulari, ſiue ad ſignificandum vnum è pluribus, ponitur. Iudicum 12. Sepultus eſt in ciuitatibus Gileat, id eſt, in vna ciuitatum.

Quod plurali numero eſt enunciatum, nonnunquã debet ſimpliciter explicari numero ſingulari. Exo. 32. Fecerũt ſibi deos aureos, vbi tamen paulò antè de vno tantùm vitulo aureo ſermo habetur. Eodẽ loco Aarõ ait. Ecce dij tui qui eduxerunt te.

E diuerſo, quod numero ſingulari expreſsũ eſt, ſubinde intelligas oportet pluratiuè. Pſal. 105. Dixit, & venit locuſta & brucus, cuius non erat numerus. i. locuſtæ & bruci innumerabiles. Ioelis. 1. Reſiduum bruci comedit erugo, vel locuſta.

Iam quod in verbis tempus vnum ſubſtituatur pro alio, veluti præteritum pro præſenti & futuro, item participia actiui & paſſiui generis pro præſenti indi-

catiui

catiui(quo Hæbręorum lingua deſtituta eſt)quòd itē perſonę crebrò mutantur. Itē in nominib. vnū genus vſurpatur pro altero:hęc inquā, aliaq; eiuſdē ordinis, meritò à nobis adnotarētur, ſed interpretū diligētia anteuertens, atque Latinorum more eadem omnia conſtruens,efficit, vt minimè neceſſum ſit eum à nobis ſuſcipi laborē. Sed neq; eſt præſentis inſtituti,omnes huiuſmodi locutionum Hebraicarum formulas perſequi.Frequens lectio, quemadmodum ante diximus, præceptoris vice erit,ac multa te docebit. Auguſtinus ætate prouectus, iamque epiſcopus factus, magna diligentia ſeptem libros locutionum edidit. De quibus verba ipſius ex Retractionum lib,2,ça. 54. adſcribam.

Septem libros de ſeptem libris diuinarum ſcripturarum,id eſt,Moyſi quinque,& vno Ieſu Naue,& altero Iudicum feci,notatis locutiōıbus, ſingulorum quæ minus vſitatæ ſunt linguæ noſtræ,quas parum aduertendo,ſenſum quærant qui legunt diuinorū eloquiorum,cùm ſit locutionis genus & nonnunquàm exſculpunt aliquid quod à veritate quidem non abhorreat, non tamen id ſenſiſſe author, à quo hoc ſcriptum eſt, inuenietur:ſed genere locutiones hoc dixiſſe, credibiliùs apparet.Multa autem in ſcripturis ſanctis obſcura,cognito locutiōis genere,dıluceſcūt. Propter quod cognoſcenda ſunt eadem genera locutionum, vbi ſententiæ patent:vt etiam vbi latēt,cognitio ipſa ſuccurrat,eaſque intentioni legentis aperiat. Hæc ibi. Verſatus aliquando eſt in eodem argumēto Eucherius ſcriptor Græcus,qui operi ſuo titulum fecit,de formis ſpiritualibus.

Obſeruatio II.

Figurata locutio interdum obſcuritatis mater eſt.

Aliquando etiam figurata eſt in aliquot dictionib. coniunctis locutio:quamobrem diligens haberi debet iſtiuſmodi locutionum, quæ inter legendum obueniunt,ratio. Hyperbolæ in ſacris libris crebræ ſunt.

Hyperbole.

Geneſ.13. Non ſuſtinuit eos terra,vt habitarent pariter,quia fuit poſſeſſio eorum multa. Notantur ingentes di-

tes diuitiæ. Ibidem planicies Iordanis antequam perderet Domin⁹ Sodomam & Gomorram, fuit ſicut ortus Domini, id eſt, ſupra modum commẽdabilis. Rurſus in eod. cap. Ponam ſemen tuum quaſi puluerem terræ. De quibus verbis Auguſt. de ciuitate Dei, lib. 16. cap. 21. Quis, inquit, non videat, quàm ſit incomparabiliter amplior pulueris numerus, quàm poteſt eſſe omnium hominum ab ipſo Adam, vſq; ad terminum ſeculi? Itaque per Hyperbolem dictum interpretatur. Exodi 3. 13. & alibi paſſim: Dabo vobis terram fluentẽ lacte & melle, id eſt, valdè fęcundam. Leuit. 26. Dabo cælum veſtrum quaſi ferreum, & terram quaſi æs, id eſt, inducam ſterilitatem. Item 2. Samuel 1, Saul & Ionathas leuiores fuerunt aquilis, & fortiores leonibus, Pſal. 105. Produxit, vel dedit terra eorum ranas: id eſt, authore Auguſt. terrã eorum conuertit in ranas. Tanta ranarum fuit multitudo, vt hoc Hyperbolicos conuenienter diceretur, Pſalm. 107. de tempeſtatibus: Excitat Dominus ſpiritum procelloſum, qui eleuat fluctus maris: aſcendunt in cælum & deſcendunt ad abyſſos. Ioan. 21. Si ſcribantur ſingula quæ fecit Ieſus, nec ipſe opinor mundus caperet eos, qui ſcriberentur, libros. Quo loco Cyril. Auguſt. alijque Hyperbolem eſſe fatentur. Occurrunt prętereà & periphraſes. Iud. 5. Qui aſcenditis ſuper aſinas candidas, quique præſidetis in iudicijs, & ambulatis per vias. Significat 3. hominum ordines nobiles, ſiue equites & iudices, ſiue ſenatores, & plebeios. Pſalm. 21. Pones in capite eius coronam auri puri, id eſt, declarabis ipſum regem. Itẽ, mingens ad parietem, aliquoties inuenitur pro cane poſitum, ſi fides danda commentarijs. In euangel. filius hominis pro Chriſto, princeps mundi pro Sathana, Aſtyſmus & vrbana locutio latet in verbis Apoſtolorum. Gal. 5. Vtinam & abſcindantur qui vos conturbant. Non optat. Apoſt. necari vllos, aut quouis pacto lædi, ſed cùm verba feciſſet aduerſus quoſdã Iudæos, qui contendebant gentiles debere circuncidi, ſi vellẽt ſalutis per Chriſtum fieri participes, Apoſto. indignè ferens,

Periphraſes.

Aſtyſmus

ferens, iſta ſubijcit, quaſi diceret. Vtinam impoſtores illi tantoperè vrgentes circumciſionem, non modò circūciſi, ſed etiam abſciſci refectis videlicet membris virilibus eſſent. Cęterùm & allegorias licet interdum in verbis aliquot ſiue in parte orationis obſeruare, Iſa. 11. Vbi de Chriſto dicitur, Percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impiū. Virga oris, ſpiritus labiorum, ſignificāt per allegoriam, vim & potentiam doctrinæ euangelicæ, toto orbe prȩualentem. Eſt quoque allegoria in ijs verbis. Iſa. 9. Vnuſquiſque carnem brachij ſui deuorabit, vbi deuorare pro moleſtare, diuexare, caro pro facultatibus, brachium pro homine ſiue proximo ponuntur. Et Pſalm. 79. deuorarunt Iacob & domum eius, & cætera, id eſt, moleſtarunt, oppreſſerunt: Iacob, gentem Iudaicam, quæ eſt poſteritas Iacob. Si quis tamen contēdere velit in ſingulis verbis ſpectandas eſſe metonymias, aut ſimilitudines, nos non putamus odioſè litigandum. Certè Fabius lib. 8. ca. 6. etiam in paucis verbis allegoriæ vim agnoſcit. Quin etiam proſopopæis ſcriptura abundat, vt Iſa. 55. Montes ipſi & colles prorūpent coram vobis in laudem, & omnia ligna campi plaudent manu. Et cap. 23. Erubeſce Zidon, dixit mare. Pſal. 93. Eleuauerunt flumina vocem ſuam, & 98. Flumina plaudent manu, pariter montes tripudiabunt. Præterea enallagen, qui ſcripturas enarrant, ſæpenumerò adnotant. Auguſt. locutiones explicans libri Exodi, in illis verbis, fecerunt ſibi deos aureos: ſicut & in verbis Aaronis ad multitudinem. Hi ſunt dij tui Iſrael, & cætera, interpretatur, eſſe enallagen, qua numerus multitudinis poſitus ſit pro numero ſingulari, cùm conſtet, vnum tantùm fuiſſe vitulum ex auro conflatum. Simili ratione enallagen eſſe numerorum apud Matthæum, quod latrones probra Chriſto obiecerint, cùm teſtante Luca, id fecerit tantùm alter latro. Quanquam Hieronymo in cōmētario ad euangelium Matthæ. cap. 27. placet, per tropum quód appellatur σύλληψις pro vno latrone induci vtrunq; blaſpheman-

Allegoria

Proſopopœia.

Enallage.

blaſphemantem. Sed addit: Quamuis Lucas referat altero blaſphemante, alterum confeſſum, non tamē diſcrepare euangelia. Primum enim vtrumque blaſphemaſſe, verum paulò pòſt alterum, cùm vidiſſet ſolē fugientem, terram commotam, ſaxa diſrupta, ingruentes tenebras, ductum pœnitudine, increpuiſſe alterū. Temporum quoq; enallage ſpectatur, quum Matt. 16. Matthæus vocatur publicanus, Simon leproſus: non quòd iam eſſent, ſed antè fuerant. Item cùm Abigail iuncta matrimonio Dauidi, appellatur adhuc vxor Nabal. 1. Sam. 27. Sed quis recenſeat omnes eiuſmodi figuratas locutiones, cùm numerabiles penè extent, etiam in quotidiano & vulgari quarumcunq; gentiū ſermone deprehenſæ? Nec vlla eſt tā rara forma, à qua ſcriptura abhorreat.

Obſeruatio III.

Obſeruari inſuper debent (quod & paulò antè de ſolitarijs agentes dictionibus diximus) in ſacris libris locutiones, quæ pluribus & commutatis verbis eandem exprimunt ſententiā, quod facto opus eſt, ne aliquando in mentem veniat, diuerſa dici, vbi tamen idē prorſus ſenſus hæret, veluti Geneſ. 39. Præfectus carceris non videbat quicquam in manu Ioſeph, poſtquàm Deus erat cum illo. Nam quicquid ille faciebat, Deus proſperum faciebat. Quo loco verba hæc, Deus erat cum illo: & Deus proſpera faciebat omnia, idem planè ſibi volunt, & poſteriori membro exponitur priùs. Pſal. 7. Domine Deus meus, ſi feci iſtud, aut ſi eſt peruerſitas in manibus meis. Gene. 34. de filijs Iacob, moleſtè ferentibus ſtupratam ſororem ſuam à Sichem. Cōtriſtati ſunt viri illi, & exarſit ira eorū valdè, quòd ille rem abſurdam feciſſet in Iſrael, dormiendo cum filia Iacob, quod minimè fieri conueniebat. Facere rem abſurdam, & facere quod minimè conueniebat, vix vlla ratione diſtant. Non eſt autem difficilè de his formulis iudicare. Quanquam ferè ſemper vno membro aliquid amplius vehementiuſque aut dilucidius ſaltem ſignificatur, quàm altero: quamobrem ad exaggerandum

Interdum eadem res plurib. & cōmutatis verbis cū dicitur, quomō pariat obſcuritatem.

gerandum eæ locutiones conducunt.

Obſeruatio IIII.

Locutiōes interdū diuerſę, non videntur multū diſtare, & tamē res diuerſiſſimas ſignificant.

Pari cura oportet prudenter diſtinguere eas locutiones, quæ cùm videantur non multum diſtare, res tamen diuerſiſſimas ſignificant. Verbi cauſa: loqui ad cor, vel ſuper cor, & loqui in corde, cenſeret quiſpiam nihil diſiungi: & tamen ſi ad rationem loquendi Hebræis vſitatam aduertimus, comperiemus illud Hebræis eſſe blandè, ſuauiter alloqui & conſolari: iſtud verò idem quod cogitare. Prioris formæ exēpla ſunt. Geneſ. 34. Loquutus eſt Sichen ad cor puellæ Dinæ, id eſt, diliniuit animum eius blandis verbis. Geneſ. 50. Ioſeph conſolatus eſt fratres ſuos, Loquutusque eſt ad cor eorum. Iſaiæ. 40. Loquimini ad cor Ieruſalem, & clamat ad eam, ꝙ impleta ſit malitia eius, & remiſſa iniquitas eius. Poſterioris: Pſal. 14. Dixit ſtultus in cor de ſuo, non eſt Deus. Pſal. 15. Qui loquitur veritatem in corde ſuo, qui non eſt tranſgreſſus in lingua ſua. Satis eſt obiter admonuiſſe.

Frequenter in tota ſententia difficultatem conſiſtere, atque de ſermone figurato. Cap. X.

Ex integra ſentētia tribus de cauſis difficultas oritur.

NVnc locus poſtulat, vt de ſcrupulis dicamus qui oriuntur ex habitu totius ſententiæ. Expoſuimus autem ſuprà, tribus de cauſis difficultatem de integra ſententia euenire. Prima eſt, ſermo figuratus:
1 Secunda eſt, rerum ipſarum de quibus
2. agitur, ignoratio, aut minus attenta earundem inſpe-
3. ctio: Tertia eſt, non animaduerſa conſuetudo ſcripturarum. Igitur de figurato ſermone oratio in præſenti inſtituatur. Placuit autem Spiritui ſancto, qui eſt ſcripturarum author, quique ſanctis Prophetis & Apoſtolis vſus eſt tanquam amanuēſibus, ſeu librarijs, ſacros libros omni elegantiarum & ornatus genere illuſtrare. Id autem, non ſolum quo declararet ſe libenter ſuā orationem accommodare hominum in loquendo cō-

Quare Spiritꝰ ſanctꝰ in S. ſcripturaquaſdā res difficiles eſſe voluerit intellectu.

1. ſuetudini, qua videmus in vnaquaq; lingua, figurarū
2. decorum ſeruari: verùm etiā, quò varietas illa cōmutatioque

commutatioque leuaret tędium, adeoque voluptate quadam animos lectorum demulceret, ſicut multiplices floſculi in prato, & diſtincti colores in tabula, mirificè delectāt oculos : prætereà vt inquiſitione rectæ interpretationis, & germanæ ſententiæ in iſtiuſmodi locis, acies mentis excitaretur. Diligentiam enim aliquam oportet is adhibeat, qui figuratas locutiones affectat rectè intelligere. Quæ cùm ita ſint, meritò de figurato ſermone in ſacris libris obſeruando, dextereque explicando, regulas ſiue obſeruationes nonnullas adijciemus. 3.

Obſeruatio I.

Sæpè contingit de tota ſententia ambigi, quòd figurata inſit locutio, ob quam aliud intelligi debet, quàm verborum contextus ſimpliciter ſonat. Huius ordinis ſunt allegoriæ, parabolæ, parœmiæ, ænigmata, & ſi quod prætereà eſt oratiōis genus in quo aliud prætenditur in verbis, aliud in ſenſu notatur. Nam huiuſmodi delicijs ſacra ſcriptura, vt diues & fœcunda, nequaquam deſtituitur. Sed oculatum & emunctæ naris lectorem eſſe oportet, qui figuras olfaciet deprænhendetque. Neque verò nos latet parœmiam ænigma numerari inter allegoriarū ſpecies, perinde atq; ironiam, aſtyſmum, ſarcaſmum, myćteriſmum, antiphraſin, charientiſmum, & ſi quæ ſimiles figuræ, atqui propoſitum noſtrum non eſt, in præſenti ea de re fuſiùs diſputare. Súnt autem in libris ſacris figuratæ locutiones, de quibus nobis ſermo inſtituitur, non infrequentes.

Figurata locutio facit cur interdum aliud intelligi debeat, quā verba ſonent.

Allegoria eſt, Matth. 3. Iam verò & ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Et mox: Cuius ventilabrum in manu ipſius, repurgabit aream ſuam, & congregabit triticum, & cæt. Significatur enim adeſſe tempus, quo Chriſtus accepturus ſit à Deo patre plenum ius ac poteſtatem, qua bonos quidem ad ſe recipiat, malos vero perdat. Rurſus Matth. 9. Ipſa quidem meſſis copioſa, cæterum operarij pauci. Rogate igitur Dominum meſſis, vt mittat operarios in meſſem ſuam.

Allegoria

Notat, multos maturos & idoneos eſſe ad percipiendam veritatis cognitionem: teſtare duntaxat, vt ſtrenui emittantur doctores, qui veritatem incorruptè doceāt. Parabolas quondam etiam vulgò, & quidem in familiaribus colloquijs, vſitatas fuiſſe, in primis Palæſtinis, adnotauit Hierony. Vnde in Euangelica hiſtoria Chriſtus permultas adfert in medium, quas recitare nunc minimè opus eſt. Iudicum 9. parabola (niſi malis dicere apologum) extat de lignorū comitijs habitis, in quibus de creando rege conſultabatur. Eſaię. 5. de vinea, per quam ſignificatur Eccleſia. Sunt autem ad docendum multò aptiſſimę: quam ob cauſam crebrò adhibentur.

Parabola.

Ænigma.

Inter ænigmata commodè referetur illud Eſaiæ ſexageſimo tertio. Quis eſt iſte, qui venit ab Aedom rubricatus in veſtibus de Bozra, &c. Iterum: Torcular calcaui ſolus, & ex populis non eſt vir mecum. Ezech. vigeſimo tertio. Fili hominis, duæ mulieres filię matris vnius fuerūt, & fornicati ſunt in Aegypto, in adoleſcentia ſua fornicatæ ſunt, ibi contuſa ſunt vbera earum, & ibi compreſſerunt vbera virginitatis earum. Ezec. 17. aliud ænigma de aquila grandi. Iudicū 14. ænigma Samſonis, de melle ex ore leonis exempto. D. Auguſtinus de Trinitate lib. 15. c. 9. ait ænigma eſſe in his verbis Prouerb. 30. Sanguiſuga duas habet filias clamantes, Affer, affer. Chryſoſtomo in Matth. Homilia 66. placet, ænigma ſubeſſe his Chriſti verbis: Calicem quidem meum bibetis.

Parœmia.

Parœmiæ magnam in omni ſermone habent gratiam, ac multæ libris ſacris aſperſæ ſunt, Num & Saul inter prophetas? Primi Samuelis 10. Ab impijs egreditur impietas. 1. Samuelis 24. Tibia cecinimus vobis, & non ſaltaſtis: lugubria cecinimus vobis, & non planxiſtis. Matthæi vndecimo. Vbicunque corpus, illic congregabuntur & aquilæ. Matth. 24. Poteſtis bibere poculum quod ego bibiturus ſum; Matth. 20. De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput. Pſalmo. 110. Durum eſt contra ſtimulos calcitrare. Act. 9.

Paulu-

Paululum fermẽti totam conſperſionem fermentat. 1. Corint. 5. Canis reuerſus ad ſuum ipſius vomitum: & ſus lota reuerſa ad volutabrum cœni. Prouerbio. 26. Secunda Petri 2. Sunt alia multa huius generis. Ergo accuratè obſeruetur, vtrũ quo loco incidit obſcuritas, in eo lateat forſitan allegoria, aut parabola, aut ænigma, aut prouerbium. Sed dicis: Quo nam pacto decernã, num hunc in modum figurata ſit locutio, an non? hac de re audi regulam à fideli præceptore Auguſtino de doctrina Chriſtiana, libro tertio, capite decimo traditam.

Obſeruatio II.

Quomodo diſcernendum ſitne figurata locutio, vel non.

Iſte modus eſt, inquit Auguſtinus, inueniendæ locutionis, propria ne, an figurata ſit. Quicquid in ſermone diuino neque ad morum honeſtatem, neque ad fidei veritatem propriè referri poteſt, figuratum eſſe cognoſcas. Clariùs de eadem re cap. 15. Seruabitur, inquit, in locutionibus figuratis regula huiuſmodi, vt tam diu verſetur diligenti conſideratione quod legitur, donec ad regulam charitatis interpretatio perducatur. Si autem hoc iam propriè ſonat nulla putetur figurata locutio. Et addit cap. 16. Si præceptiua locutio eſt, aut flagitiũ, aut facinus, vetans aut vtilitatem, aut beneficentiam iubens, non eſt figurata. Si autem flagitium, aut facinus videtur iubere: aut vtilitatem, aut beneficentiã vetare, figurata eſt. Niſi manducaueritis (inquit Ioan. 6.) carnem filij hominis, & ſanguinem biberitis, non habebitis vitã in vobis. Facinus vel flagitium videtur iubere: figurata eſt ergo, præcipiẽs paſſioni domini eſſe communicandũ, & ſuauiter atq; viriliter recondendũ in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata ſit. Ait ſcriptura Prouc. 25. Si eſurierit inimicus, ciba illum: ſi ſitit, potum da illi. Hic, nullo dubitante, beneficentiam præcipit. Sed quod ſequitur: hoc enim faciens carbones ignis congeres ſuper caput eius: maleuolentiæ facinus putes iuberi. Ne igitur dubitaueris, figuratè dictũ. Et cùm poſſit dupliciter interpretari, vno modo ad nocen-

dum, altero ad præſtandum beneficentiam, te potiùs charitas reuocet, vt intelligas carbones ignis eſſe, vrentes pœnitentiæ gemitus, quibus ſuperbia ſanatur eius, qui dolet ſe inimicum fuiſſe hominis, à quo eius miſeriæ ſubuenitur. Hæc ille. Neque verò hæc tantùm de pręceptis, verùm etiam de quibuſcunque tum dictis tum factis accipies: quod idem Auguſti. adnotauit capite eiuſdem lib. 12. dicens: quę quaſi flagitioſa imperitis videntur, ſiue tantū dicta, ſiue etiā facta ſunt, vel ex Dei perſona, vel ex hominum, quorum nobis ſanctitas cōmendatur, tota figurata ſunt, quorum ad charitatis paſtum enucleanda ſecreta ſunt. Addamus nos etiam iſtud. Eadem via incedere oportet in vaticinijs, promiſſionibus, narrationibus, quæ de Chriſto & regno eius, itemque de pijs credentibus in Prophetarum libris occurrunt. Multa namque de his dicuntur magnifica & præclara, quæ ſi verborum tantùm ſpectetur ſenſus, incerta, immò falſa iudicari queant. Audis enim de Chriſto, quòd Deus impoſuerit capiti eius coronā de lapide precioſo: audis, quòd gentes & populos attriuerit: quòd dominari debuerit à mari vſq; ad mare, &c. Hæc autem cùm non ita euenerint, cauſam prębuerunt etiam Apoſtolis dubitandi de regno Chriſti. Quales aūt deſcribūtur triumphi Eccleſiæ: quam auguſta ſunt omnia, quę promittuntur pijs? At interim minimè videntur ſucceſſus talibus promiſſis reſpondere. Itaq; operęprecium eſt, dicamus in ſumma, tales locutiones omnes eſſe figuratas: necnō ex deſcriptionibus rerum temporalium & ciuilium, tacitè colligēdam eſſe interpretationem de bonis ſpiritualibus, quæ reuera affatim ſuppetere in regno Chriſti, id eſt, Eccleſia, & apud pios abundare inuenientur. Hæc in præſenti ſufficiant.

Obſeruatio III.

Quō curādum, vt figuratæ locutiōes

Cæterùm tenere oportet certam rationem propriè appoſiteque explicandi, quod figuratè dictum animaduertitur. Sicut abſurdū reuera foret ſententiam figura-

figuratam interpretari, ſequẽdo ſingularum vocum natiuam ſignificationem (hac namq; ratione videres quibuſdam ſententijs, quod anteà audiuimus, detestanda præcipi flagitia, pulcherrimas virtutes vetari, aliaque plura cum veritate pugnantia (ita peræquè abſurdum fuerit, eam in medium adducere expoſitionem, quæ primùm in buccam venerit. Vtrumque ex æquo repræhenſionem meretur. Diligens igitur danda eſt opera, vt in locis hiſce intricatis ſolidã, ſtabilem, quamq; tutum ſit retinere, interpretationem inueniamus. Admodum turpe, iuxtaq; periculoſum eſt, quaſi fluctib. in alto eſſemus expoſiti, modò huc, modò illuc iactari, & nunquã ad eam pertingere ſententiam, quam probabile eſt ſcriptoris propoſito reſpõdere. Quid proinde hac in parte ex re ſtudioſi adoleſcentis eſſe ducam, minimè diſſimulabo. Principio vnumquemq; admonitum velim, ne auidus ad explicationes figuratas accurrat, neue hac in re curioſus, animumq; audax ſit. Nonnullos vidimus, qui ſententiam quamlibet, in qua duæ tresúe occurrebãt tranſlatiuæ dictiones, ſtatim ſuſpicati ſunt totam figuratè accipiendam: Poſt autem aliquantò eo prolapſi ſunt ſtultitię, vt etiam vbi plana in verbis propriè acceptis conſpiciebatur ſententia, interpretationes allegoricas intempeſtiuè & valde anxiè excogitarent, hinc verò perditè indulgentes adfectibus, ſcripturam pro libidine ſua ſunt interpretati: atq; quò volebant obtorto collo eam pertrahentes, falſis ſeruire opinionibus coegerunt. Auguſt. refert, ſua ætate quoſdam, qui nuptias aſpernabantur, omnia, quæ de diligenda & regenda vxore in ſacris extãt literis, alio ſenſu tanquàm allegoricè dicta expoſuiſſe. Nos aliquando audiuimus ſimili perſuaſiõe imbutos, locum Apoſtoli de Epiſcopo vnius vxoris marito enarrantes, de vna Eccleſia, ſeu vno ſacerdotio occupando: quam tamen interpretationem, vt à vero nimis abhorrentẽ, Theophylactus diſertè reijcit. Cauebit igitur Theologiæ candidatus, ne has interpretationes ſequatur. Hac au-

appoſitæ explicentur.

In ſermone figurato q̃d primo faciendum.

Recta & germana ſententia quomodo eruenda.

tem ingredietur via: vbi ſermo figuratus non eſt, de alia interpretatione non erit q̃ ſolicitus, quàm de ea, quæ in verbis ipſis clarè eſt repoſita. Vbi verò ſermonem figuratum eſſe planè conſtat, cura ſit genuinam ſententiam eruere, neglecta ipſarum vocum ſignificatione. Rectam autem germanamq; ſentẽtiam, hoc pacto erues. Aduerte in primis, quibus de rebus, & quẽ ad finem inſtituta ſit tota oratio: deinde quænã præcedant, ſequanturq; ſine inuolucris clarè enunciata:
1. hinc propoſitum ſit, colligere quod cõſentit cum re-
2. gula fidei, quam catholica docet & habet Eccleſia
3. Romana, quodque ad veram pietatem promouendam vtile eſt. In hæc ſi mentis aciem intendas, proculdubiò ſtatim ſubibit animum, quod ad ſcriptoris mentem quam proximè accedit. Neceſſe reuera eſt, omnis figuratè dictorum interpretatio ad antecedentia & ſequentia ſemper quadret. Etenim ſuam ipſa mentem ſcriptura exponit, atq; aut vicinorum, aut, quod extremum perfugium, aliundè petitorum locorum inter ſe collatio, reddit manifeſta, quæ abſtruſa antè apparuerat. Siquidem rectè Auguſtinus enarrans Pſalmum octauum. Hæc regula, inquit, in omni ſcripturę allegoria retinenda, vt videlicet pro ſententia præſentis loci conſideretur, quòd per ſimilitudinẽ dicitur. Hæc eſt enim Dominica & Apoſtolica diſciplina. Exemplo reddetur, quod dicimus, magis peruium. Hæc verba ex Prouerbiorum.25. Ad Romanos duodecimo ab Apoſtolo vſurpãtur: Si eſurit inimicus tuus, paſce illum: ſi ſitit, da illi potum, hoc enim ſi feceris, carbones ignis coaceruabis in caput illius. Perabſurdũ autem videatur, caput cuiuſpiam adobruere carbonibus: quare ad ſententiæ proprietatem magis, quã ad verba, oportet reſpiciamus. Quoniã verò inſtituta eſt apud Apoſtolum oratio de non expetenda priuata vindicta, adeoque de diligendis inimicis, in quod tam antecedentia, quàm ſequentia non obſcurè arguũt: par eſt intelligamus, nihil quod improbè fieret præcipi: itaque notari aliud potiùs, referen-

referendum ad eius perſonam, cui benè fit, quàm qui benè facit. Interpretor igitur hæc verba, Carbones ignis ſupra caput eius coaceruabis, perinde accipienda atque ſi diceretur: In benefaciendo ita vrgebis, & premes illius conſcientiam, vt velit nolit, fateri tacitè cogatur, ſe iniquè feciſſe, ſe tibi iam obſtrictum teneri, & ingratiſſimũ planè fore, niſi benè merentem viciſſim amet & reuereatur. Cæterum qua ratione dicta factaq; ſanctorum Patrum, quos ſcriptura celebrat, per allegoriam explicentur, necnon præſenti accommodentur Eccleſiarum ſtatui, vel aliàs ad illuſtrandam doctrinam pietatis adhibeantur, alio dicemus loco oportuniùs: Alterius namque inſtituti res eſt.

De minùs attenta obſeruatione ſingularum partium: necnon quarundam rerum, quibus de agitur ignoratione.

Cap. XI.

NON ſemel diximus, difficultatem in tota ſententia ſubinde oriri ex minùs attenta circumſtãtiarum, tum deinde cauſarum, exinde aliarum rerum, quæ ſunt his affines, conſideratione: vel ex eo, quòd res incidunt, quæ à lectore non ſatis intelliguntur: veluti quando ex arte aliqua depromptæ ſunt, cuius ipſe eſt ignarus. Quo igitur omnes in hiſce rebus penſitandis maiorẽ adhiberẽt inter legendum diligentiã, viſum eſt hoc loco obſeruationes ſiue notationes aliquot in numerato ponere, quæ candidatos admoneãt, necnon aliquo modo monſtrent, qua ſolertia exquiri ſingula debeant.

Interdũ difficultas oritur ex rerum da qua agitur ignoratiõe.

Obſeruatio I.

Expedit nonnunquam ad mentem ſcriptoris, magis quàm ad verba, oculos animumqùe conuertere. Solet vocum quarundam admixtio inconcinna earundem collocatio, item lõga verborum ambages, & τῶν κώλων καὶ κομμάτων, id eſt, membrorum & inciſionum multitudo inducere moleſtiã. Atqui non fuerit adeò operoſum, in iſtiuſmodi locis ſummam ſenten-

Ad mentem ſcriptoris, magis, quam ad verba animaduertendũ.

tiæ paucis compræhendere. Tentare igitur nonnunquam oportet, num quod in ſpeciem obſcuriùs dictũ eſt, aut alijs verbis paulò craſſius, aut ſuccincta ecphraſi aut luculenta paraphraſi queat illuſtrari. Hæc enim vera eſt explicãdi ratio, quoties ad ſenſa magis, quàm ad verba reſpicitur: nec fieri poteſt, quin hoc conatu aliquoties repetito, ad authoris mentem clarè perſpiciendam paulatim deueniatur: Sic autem Cyrillus de Dei patris verbo ad filium, quod Pſal. 110. legitur: Ex vtero ante luciferum genui te: Non oportet hæc intelligi, inquit, vt dicuntur, quaſi vterus & dolores partus in patre deberent ſpectari, ſed vt rebus conueniunt. Quin etiam Apoſtolos videmus, cùm proferunt è veteri inſtrumento teſtimonia, ſæpenumerò de ſententia magis, quàm de verbis fuiſſe ſolicitos. Id quod & D. Hieronymus in enarratione capitis 3. epiſtolæ ad Galat. (vbi verba illa ex Deuter. 21. Maledictus omnis qui pendet in ligno, aliter poſita ſunt, quàm leguntur apud Hebræos, & lxx.) confitetur, & nos multis præterea argumentis docere, ſi neceſſum foret, poſſemus. Sciendum autem, quod ad proferenda teſtimonia attinet, nonnunquam à nobis idem, quod ab Apoſtolo factum dicimus, poſſe fieri: non autem ſemper & quouis loco. Etenim ſi de voce quapiam controuertitur, vel ea occurrit, cui magna ineſt vis atque emphaſis, vt inde etiam argumentatio valida, & in cauſſa, quæ tractatur, efficax duci queat, hic profectò non temerè aliquid immutabitur, ſed ſingulæ voces accuratè expendentur, maximè verò ſi aduerſus hæreticos ſuſceptum ſit certamen. Vbi autem nequaquam huiuſmodi incidit occaſio, neque de re admodum ardua diſceptatur, perſunctus ille ſuo fuerit officio, qui genuinam ſentẽtiam perſpicuè & verbis non improprijs expreſſerit. Huc pertinet quòd iureconſulti quoque in explicandis legibus, potiùs ſenſum ac volũtatem legiſlatoris, quàm ipſa legis verba intueri præcipiunt: grauiter etiam comminantes ijs, qui contra iuris ſententiam, ſæua prærogatiua verborum fraudulenter ſe excuſant.

L. Non

L. Non dubium. C. de legib. & in ſexto de regul. iuris: Certum eſt quod is committit in legem, qui legis verba compleꝭtens contra legis nititur voluntatem. Memini autem legere irriſos aliquando Donatiſtas, qui vocati in Concilium, ac iuſſi conſidere, noluerunt id facere, prætexentes illud è Pſalmo: Non ſedi cum conſilio vanitatis. Quaſi verò Pſalmographus non potiùs verba faciat de non conſentiẽdis impijs cõſilijs, quàm de non aſſidendo.

Donatiſtarũ ridiculu factũ.

S. ſcriptura quõ ab hæreticis torqueatur.

Obſeruatio II.

Oratio ſæpè euadit dilucidior, quando artificiũ ſeu Dialecticum ſeu Rhetoricum in ea excutitur. Solet hæc res ad quæcunque ſcripta intelligenda magnam adferre commoditatem: quid ni igitur iudicem⁹, profuturam in lectione librorum ſacrorum? Ergo quotieſcunque ſacra legis, vide in primis cuiuſmodi ſit oratio, quæ eſt in manibus: hoc eſt, num iungantur carptim plures ſententiæ, vt in Prouerbijs: num perpetuę texantur narrationes, vt in hiſtorijs: num concio aliqua longior: num grauior diſputatio, vt in libris propheticis atque Apoſtolicis: num prorſus mixta & varia, qualis viſitur cum in quibuſdam prophetis, tum præcipuè in pſalmis, & Hiob. Vbi igitur de orationis qualitate conſtiterit, ex Rethoricis diſpicito, ad quod genus cauſæ (quantum natura argumentorum patitur) referatur, ad demonſtratiuum ne, an deliberatiuũ, an iudiciale, an didacticum. Liceat ſanè vti hac docendi ratione, & his cauſarum generibus, dum pleniora è ſcripturis ipſis proferri oportunum fuerit. Deinde, an habeat diſtinctas partes, exordium, narrationem, propoſitionem, confirmationem, confutationem, cõcluſionem. Prætereà, num in his ſcita quæpiam argumentatio, eaque tripartita, vel quadripartita, vel quinquepartita, aut compræhenſa enthymemate, inductione, exemplo. Ex dialecticis verò cogites inquirendũ, quomodo partes inter ſe cohæreant, quàm probè altera alteram ſubſequatur: quanta ſit argumẽtorum oblatorum vis atque efficacia, ſicubi item argumentum ali-

Artificiũ dialecticũ ſeu rhetoricũ excutiendum.

Rhetoricũ quõ excutiendũ.

Dialecticum quõ.

quod in vna voce aut paucis coniunctis repoſitum lateat. Quam ad rem cum primis vtile fuerit, nonnunquam quæ fuſiùs & ſplendidius dicta extant, eadem in anguſtiores ſyllogiſmorum formas craſſo quodam filo conſtringere. Valere hic debet illud: Quantumuis rudíter modò planiùs. Hinc peruideatur non oſcitanter, ex quibus inuentionis locis argumenta ipſa fluãt, vtrum ex definitione nominis, vel rei: ex diuiſione, ex partibus, ex toto, ex cauſis, ex ſignis, ſeu antecedentibus, ſeu conſequentib., ex adiunctis, ex ſimilibus, ex cõparatis, ex contrarijs, & cætera: quemadmodum ſolẽt interpretes quidam in enarratione philoſophicorum aut poeticorum operum facere. Poſtremò iuuabit etiam obſeruare ſchemata, quæ in primis ad ornatũ & gratiam, maximeq́; ad amplificandum, vel illuſtrandum, vel mouendos adfectus cõducunt. Quarum profectò rerum omnium ſcriptura admodum diues eſt. Exempla ſubijcere, nimis quàm longum foret. Nec verò eſt quod anxiè ſatisfacere, illis laboremus, qui iſta ceu minutula vilipendunt. Fateor quidem lubens, eſſe minutula, ſed ſine quibus ad magna haud perueniatur. Diuus Auguſt. & Hieronymus, Theologorum Latinorum facilè princeps, vt de Græcis taceam, ſæpè minutula iſta admodum diligẽter in ſcripturarum enarrationibus excutiunt: nec pudebit tales duces imitandos nobis proponere. Certè Auguſtinus de doctrina Chriſtiana libro ſecundo cap. trigeſimo primo: & lib. quarto longa oratione, quantus ſit earundem artium in tractandis ſacris literis vſus, luculenter oſtendit, ad quem magiſtrum doctiſſimum, indoctos iſtos blaterones remittimus.

Obſeruatio III.

Antecedẽtia & cõſequentia, quõ expẽdenda.

Expendantur inſuper, tũ antecedentia, tum ſequentia. Hieronymus hanc regulam profert initio ca. 19. Iſaię prophetę. Moris eſt ſcripturarum, inquit, obſcuris manifeſta ſubuertere, & quod priùs ſub ęnigmatibus dixerint, aperta voce proferre. Vbi mox eam declarat, Prophetæ verba exponens. Rurſus ſuper illo Matthęi, cap.

cap.9. Nónne duo paſſeres aſſe væneunt? Hæret, inquit, ſibi ſermo dominicus, & ſequentia pendent ex ſuperioribus. Item ad Matth. cap.25. De verbis Chriſti: Vigilate, quia neſcitis diem neque horam. Prudētem lectorem moneo, vt conſideret priora, media, & ſequētia, & nectat ſibi vniuerſa quæ ſcripta ſunt. Pleniùs verò Auguſtinus epiſtola vigeſimanona ſcribēs ad Hieronymum, de illo Iacobi, qui ſeruauerit totam legem, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus. Rurſus epiſtola 59. ad 9. quęſtiones Paulini, vbi quæſtione ſeptima exponit illud Apoſtoli ad Coloſ. ſecunda. Ne tetigeritis, ne guſtaueritis, &cæt. Hiſce, inquam, duobus locis eleganter docet Diuus Auguſtinus, quomodo ad eruendam certam ſcripturarum ſententiam, tū præeuntia, tum ſubſequentia penſitari debeant. Nunquam verò ſatis inculcari queat, quantoperè ſit neceſſarium præſentis regulæ vbique meminiſſe. Non eſt quòd ſperes te in vllo ſcripti genere verſari cum fructu poſſe, ſi eam negligas. Colliges fortaſſis piam aliquam ſententiam, ſed an reſpondentem ſcriptoris mēti, penes eruditos eſto iudicium. Ac libenter quidem concedimus vnum eundemque locum varijs modis explicari poſſe: nec ſemper dum iſtud fit, à pietatis norma diſcedi. Verùm hoc quoque oportet fatearis, parum eſſe vtilem, penè dixeram ſuperuacaneam & periculoſam interpretationem quæ ab illo ſcopo aberrat, in quem operis author mentis aciem dirigebat, & ad quem nos idem cupit deducere. Qua de re quæ grauiſſimè ab Auguſtino dicta ſunt libro primo de Geneſi ad literam capite vigeſimo primo audiſſe non pœnitebit. Cùm Diuinos libros legimus, inquit, in tanta multitudine verorum intellectuum, qui de paucis verbis eruuntur, & ſanitate Catholicę fidei muniuntur, id potiſſimum eligamus, quod certum apparuerit eum ſenſiſſe quem legimus. Si autem hoc latet, id certè quod circumſtantia ſcripturæ non impedit, & cum ſana fide concordat. Si autem ſcripturę circunſtantia pertractari ac diſcuti non poteſt, ſaltem id ſolùm,

Huius regulæ quanta vtilitas.

Quid faciē dū ſi ſcriptoris mētē nō aſſequamur.

ſolùm,quod fides ſana prǽſcribit. Aliud eſt enim,quid potiſſimùm ſcriptor ſenſerit, non dignoſcere : aliud autem,à regula pietatis errare. Si vtrumque videtur, perfectè ſe habet fructus legentis: ſi verò vtrunque vitari non poteſt,etiamſi voluntas ſcriptoris incerta ſit, ſanæ fidei congruam non inutile eſt tenuiſſe ſententiam.

Obſeruatio IIII.

Circũſtantię diligẽter conſiderandæ.

Attentè conſiderentur, quantum fieri poteſt, omnes circumſtantiæ. Notatio hæc latè patet,atque poſſemus de ſingulis circunſtãtijs ſingulas quaſi animaduerſiones ſiue regulas præſtituere: ſed ſatis eſt vno capite complecti omnes. Sunt autem notæ circunſtantiæ: Perſona, Tempus, Modus, Cauſa ſiue Conſilium, Locus, Inſtrumentum. Non poſſumus autem prætermittere,quin de ſingulis aliquid in medium proferamus.

Circũſtantiæ perſonarũ quõ exponẽdæ.
I.
De quib⁹ loquãtur vidẽdum.

Prima circunſtantia de perſona, ſtatim multarum rerum nos commonefacit. Primùm, vt perpendamus quis loquatur,ſiue agat: Propheta ne, an aliquis alius. Si Propheta loquitur: num in perſona ſua,an alterius. Si in perſona alterius: num Dei ſiue hominis: & num hominis pij,an impij: deinde,de ſe ne,an de alio. Etenim ſępenumerò induunt ſacrorum librorum ſcriptores perſonam alienam,& ſubinde etiam impiorũ atq; hoſtiũ. In Eccleſiaſte, vbi diſputatur de ſummo bono, multa proferuntur nomine impiorũ,negantiũ Dei ꝓuidentiã,negantiũ aliã vitã feliciorẽ huic ęrũnoſæ ſuc ceſſuram: diceres ex ſchola Epicuri aut Diagoræ Melij profectos,qui ibi diſſerunt. In libro Hiob,cùm multæ introducantur perſonæ loquentes, eandem adhiberi prudentiam neceſſe eſt. Prophetæ inſuper crebrò detegunt improborum hominum iudicia atque conſilia. In ſcriptis Apoſtolicis frequentes aduerſariorum obiectiones proponuntur. Hiſtoria Euangelica complectitur, hinc multa à calumniatoribus atque inſidias ſtruentibus Iudæis dicta: inde non pauca à Chriſto alijsue pijs dicta religioſè. Pius eunuchus Actorum 8.

fatetur

fatetur ſibi ſcrupulum obiectum, quod ignoraret v-
trum Propheta verba illa (Tanquàm ouis ad occiſio-
nem ductus eſt) de ſe,án de alio quopiam pronunciaſ-
ſet. Sed conſiderandum prætereà eſt,quo adfectu quis
aliquid dixerit:qua de re dilucidiùs,vbi ad circunſtan
tiam de modo peruenerimus. Ad hæc etiam atq; etiã 2 Ad quos
videre expedit,ad quos ſermo habeatur:ad ſuperiores ſermo fiat
ne,an ad inferiores:ad omnes ne,an ad paucos: ad bo-
nos ne,an ad malos:ad ſegnes,an ad alacres: ad hoſtes
an ad amicos. Etenim pro ingenio & conditione eorũ
qui cõueniuntur, Prophetę atq; Apoſtoli ſolẽt oratio-
nes ſiue conciones ſuas temperare, nec non in ſeruan-
do perſonarum decoro eſſe oppidò diligentes. Vnde
longè aliam vides inſtitui concionem à Chriſto ad tu
midos Phariſæos,ſcribas,legiſperitos, quàm ad humi-
lem plebeculam, vel ad paulò rectiùs edoctos diſcipu-
los. D. Paulus acriore & ſeueriore orationis ſchemate
vtitur ad Hebræos, quorum ſegnes animi debebant
adhuc minis atque exemplis legalibus,quibus quon-
dam addicti fuerant, extimulari,quàm ad Romanos
vel Corinthios, tum diligentiores, tum nunquam an-
teà legi obſtrictos. Et rurſus alio ad Galatas,ſeductos,
& in Iudaiſmum propè delapſos,quã ad Philippenſes,
vel Theſſalonicenſes, in doctrina ſana ſemel accepta
conſtantes. Loquor de illis potiſſimum epiſtolarum
partibus,quæ præter diſputationes de dogmatibus cõ
tinent repræhenſiones,correctiones,exhortationes, a-
liaque id genus. Multa quoque dicuntur, quæ ad om-
nes ſimul homines ſpectant, multaq; tantùm ad pau-
cos,certo gaudentes vitæ genere. Sic Luc. 12. Chriſtus
ad ſuos diſcipulos (ita namq; euangeliſta diſertè præ-
fatur,ait,dico autem vobis,amicis meis. Ne terreami-
ni ab his qui occidunt corpus,&cæ. Quæ ſanè verba ad
diſcipulos nominatim quidem dicta ſint, ſic tamẽ de-
bent accipi, vt intelligantur ad omnes in genere cre-
dentes pertinere. At cùm iterum ait Chriſtus diſcipu-
lis Luc. 22. Reges gentium dominantur eis,& qui po-
teſtatem habent ſuper eas,benefici vocantur,vos autẽ

non ſic.

non ſic. Haud quaquam eodem modo verba hæc ad omnes homines pertinent, ſed propriè ad diſcipulos eorundemque ſucceſſores, epiſcopos, & eccleſiarum miniſtros. Hi enim ſunt, quos alijs dominari minimè decet temporaliter (teſtante etiam Petro 1. Epiſtolæ, cap. 5.) quique relinquere debent prophanam poteſtatem ciuili magiſtratui, cui per verba illa Chriſti nihil detrahitur, nihil quicquam de dignitate derogatur, cũ alibi perſpicuis ſententijs eorundem functio approbetur. Quapropter rectè admonuit Auguſtinus lib. de doctrina Chriſtiana tertio, cap. 17. dicens: Erit hoc in obſeruationibus intelligendarum ſcripturarũ, vt ſciamus, alia omnibus communiter præcipi, alia ſingulis quibuſque generibus perſonarum vt non ſolùm ad vniuerſum ſtatum valetudinis, ſed etiam ad ſuam cuiuſq; membri propriam infirmitatem medicina pertineat.

2. Circuſtantia temporis quõ cõſiderãda.

Secunda circunſtantia eſt temporis, in vniuerſis tũ dictis, tum factis, non oſcitanter conſideranda. Alia eſt oratio eorum, quæ ante legem, alia eorum, quę ſub lege, alia eorum, quæ ſub euangelio: & rurſus alia, quę in primitiua eccleſia, alia quæ in ſequenti ætate geſta, vel præcepta, vel quacunque ratione expoſita ſunt. Frequenter, quæ apparent cum charitatis legibus non ſatis conuenire, vel alias abſurda reputantur, ea vbi temporum inſpicitur ratio, inueniuntur nequaquam eſſe talia. Vnde oportunè adſcribemus, quod Auguſtinus ſcriptũ reliquit de doctrina Chriſtiana libro 3. cap. 18. quòd fortè in deliberationibus aliquando vſui eſſe queat. Cauẽdum, inquit, ne fortè quod in ſcripturis veteribus, pro illorum temporum conditione, etiã ſi non figuratè, ſed propriè intelligatur, non eſt flagitium, neque facinus, ad iſta etiam tempora quis putet in vſum vitæ poſſe trausferri. Et cap. 22. Multa ſunt quę illo tempore officioſè facta ſunt, quæ modò niſi libidinoſè, fieri non poſſunt. Sentit autem de polygamia, ſiue de vxorum & cõcubinarum frequentia, quæ licet priſcis patribus conceſſa fuerit, nobis tamẽ minimè venit

mè venit imitanda. Cæterũ in grauiſſima diſputatiõe de iuſtificatione per fidem abſq; operibus legis, Paulꝰ Apoſt. ad Rom. 4. Dum prudenter animaduertit dictum fuiſſe de Abraham, quòd crediſſet, atque fides reputata eſſet ei ad iuſtitiam, multò antè tẽpore quã circunciderctur, ratiocinatur & colligit ex ea circunſtantia, iuſtificationem etiam ſine circunciſione contingere. Eodem pacto ad Gala. 5. promiſſionem, id eſt, benedictionem ac iuſtificationem docet à Deo donari abſque legis adminiculo, cùm lex annos quadringentos & 30. poſt Abrahæ iuſtificationem, lata eſſet. Plurimum verò conducit huius circumſtantiæ obſeruatio, ad conciliandos eos ſacræ ſcripturæ locos, qui videntur in ſpeciem diſſidere. Vnde illud multorum ore tritum eſt ex Auguſt. lib. de verbis Domini, ſer. 16. Diſtribuite tempora, & concordat ſcriptura. Ac mirabili ſolertia idem beatiſſimus pater ſcribens ad D. Hierony. epiſt. 19. ex obſeruatiõe diuerſitatis temporum locos illos conciliat, quibus Apoſtolus Paulus inculcat legẽ eſſe abrogatam: Petrum abſtinentem certis cibis palã increpat, ad Gal. 2. & quibus rurſus ex aduerſo deſcribitur ipſe Timothæum circuncidens, Actorum 16. capite raſo, pro more vouentium, vnà cum cæteris in templo Hieroſolymitano ſeſe purificãs, Actorum 21. In concionibus igitur Prophetarũ, in diſputationibus in Hiſtorijs, in Pſalmis, in Euangelio, operæprecium eſt ſapienter diſtinguere. primum quo tempore (eſt enim tempus legis, tempus euãgelij, tempus miſericordiæ, tempus iræ, tempus pacis, tempus belli, tẽpus quo floret eccleſia, tempus quo eadem opprimuntur:) dehinc, de quo tempore, præteritó ne an præſenti, an futuro: denique, & qua cuiuſq; ætate, dictum factumue aliquid ſit.

Temporis circũſtantia quãtũ valeat ad locos quĩ vidẽtur cõtrarij ſibi, reconciliandos.

Tertia circunſtantia, modus eſt, quem pariter in dictis & factis obſeruari prodeſt. Quod enim ad dicta attinet, ſi modũ reſpiciamus, mollitur aliquando ſententia, quæ videbatur aſpera: & viciſſim, quæ mollis apparet, depræhenditur acrimoniæ aliquid continere.

3. De circunſtãtia modi. Modꝰ cõſiſtit vel in verbis vel in factis.

Quod

Quod verò ad facta attinet, commendabilis redditur actio, quę alias flagitioſa exiſtimari poterat: & rurſus, quæ innoxia apparet, inuenitur aliquando cum crimine coniuncta. Exempla de modo in ſentẽtia. Chriſtus Ioan. ſecundo, ad virginem matrem ait: Quid mi hi tecum eſt mulier? Item Matthęi 12. 23. vocat Iudęos ſerpentes, progeniem viperarum. Ioan. octauo, filios diaboli. Matthæi 16. Petrum ſathanã: quæ omnia duri aut impatientis atque iracundi eſſe videntur animi. Quòd ſi tamen in his ſpectetur modus inſtituto conueniens, depræhendetur nihil culpa dignum admiſſum. Nam illa ad matrem verba continent perutilem admonitionem de agnoſcenda diuinæ naturæ ſuæ amplitudine & potentia, necnon de expectanda edendorum miraculorum oportunitate. Itaq; blandè potiùs quàm contentioſè dicta ſunt. Ad Iudæos verò, ſemper mali aliquid machinantes, acerbas illas quidẽ in ſpeciem & vehementes obiurgationes, ex animo verè ſtudioſo gloriæ Dei, & ſalutis ipſorũ profectas, non eſt ei dubium, qui cæteras circunſtantias, quę ſequuntur & præeunt, intuetur. Quinetiam diſpicere oportet, vtrum quis aliquid dixerit, vt ſimpliciter proponens & veluti dubitans: an vt affirmans ac definiens, vel vt in medio relinquens. Alibi namque in ſcripturis quædã ſimpliciter proponuntur, veluti quod Chriſtus ait Matth. 19. quoſdam ſeſe caſtrare propter regnum Dei. Quædam etiam ſuadentur, quomodo Apoſtolus amplectendam conſulit virginitatem, 1. Corin. 7. Quædam verò ſeueriter præcipiuntur, vt caſtitas etiam in coniugio, qua videlicet ſeruatur thorus immaculatus, & adulterij vitatur crimen.

In hanc propè ſententiam Hieronymus ad Demetriadem, Scito, inquit, in ſcripturis diuinis quædam prohiberi, quædam præcipi: alia concedi, nõnulla ſuaderi. Prohibentur mala, præcipiuntur bona, conceduntur media, perfecta ſuadentur. Exempla de modo in actionibus videre licet, vbi Abraham quinque debellauit reges, & opimam abduxit prædam, Geneſ. 14. vbi

Exempla modi factorum.

Iſraelitæ

Iſraelitæ ſpoliauerunt Aegyptos, Exodi 12. Hoſeas propheta recepit ad ſe meretricem, Hoſeæ 1. Dauid comedit panes propoſitionis, ſacerdotes Sabbatho mactabant & coquebant, Matthæ. 12. in quibus actionibus ſi conſideres ius belli, vim charitatis, qua frater fratri auxiliari obſtringitur, diuinum præceptum atque ordinationem, neceſſitatem vrgentem, denique pios adfectus animorum in agentibus, rectè facta eſſe omnia protinus decernes. Quemadmodum verò, vbi pauperum fratrum inopiam leuare quidam volunt (quod ſanè opus per ſe multis nominib. eſt præclarũ, & diuinitus inſtitutum) vſuuenit nonnunquam, vt alius id faciat animo verè pio, ſolam ſpectãs Dei gloriam atque proximi vtilitatem, alius verò non pio, captans nimirum ſuam gloriam apud homines, & forſitan nequaquã de ſuo tribuens, ideoque ille quidem iudicabitur rem facere Deo pergratam, hic verò etiam offendere: ita & de quibuſcunq; actionibus eſt iudicandum: atque pro modo ſiue affectu operantiũ, boni num ſint, an ſecus, iudicium ferri debet. Quod autem de honeſtis, aut potiùs de pijs actionibus diximus, idem de illis quoque, quæ in ſpeciem videntur inhoneſtæ, cenſeri conuenit: hac ratione, quæ facinora in Abrahamo, Iſraelitis, Hoſæa, Dauide, ſacerdotibus ſunt habita decora, propter modũ videlicet adhibitum, atque ſimiles circumſtãtias: eadem in alijs qui nequaquam iiſdem mouentur rationibus, probroſa iudicabuntur. Quarta circumſtantia, eſt cauſa, ſiue conſilium: Ad Gala. 2. Paulus acerrimè inuectus eſt in Petrum, quòd aduenictibus quibuſdã fratribus è Iudæa, iis cibis abſtineret, quibus anteà, vbi ſoli gentiles erant præſentes, liberè veſcebatur. Hoc factum Pauli iudicaret aliquis plenum improbitatis, & pene ſeditioſum, quemadmodũ Porphyrius odioſiſſimè ob id dignitatem Apoſtolorum, adeoque vniuerſam religionem noſtram proſcidit atq; inſectatus eſt. Verum ſi cui vacat explorare varias & graues, quæ Paulum mouerunt, cauſas, facilè is videbit, ſapienter ad-

4. De circũſtantia cauſæ.

modum, nec minùs iuſtè, cum ita fuiſſe concitatum. Primum egit Petrus id repugnante propria conſcientia, inani tantùm inductus metu (Nouerat quippe legem abrogatam, & nihil commune dicendum quod à Deo ſanctificatũ eſſet.) Secundò inducebantur eius exemplo ſtatim in errorem etiã cæteri, vt coacti ſunt ſuſpicari legem Moſaicam ad ſalutem eſſe neceſſariam. Tertio, Læſæ ſunt conſcientiæ infirmorum fratrum gentilium, exiſtimãtium ſe iam reos fore æternæ damnationis, qui tales cæremonias non obſeruaſſent: aut certè cogitantium, ſibi ad illud vſque tempus doctrinam de æterna ſalute nunquam fuiſſe ſynceriter propoſitam. Quartò, detrahebat ea res nõ parùm dignitati Chriſti: quandoquidem ſignificari videbatur hunc ſolũ ad iuſtificationem noſtram haud ſufficere, ſed deſiderari inſuper legales ritus atq; obſeruationes.

5. Circũſtantia loci.

Ad tam multa igitur incommoda, eaque haud leuia, vno in facto concurrentia, an non iuſta oborta eſt indignatio? Quinta circumſtantia, eſt locus. Scribit Lucas Actor. 2. Hieroſolymis fuiſſe fratribus omnia communia: & Act. 5. Ananiam cum Saphira vxorẽ aliquid de precio venditorum bonorum reponentem, ſubita inſperataque morte mulctatũ. Iſta quidẽ eo loco apud Hebræos, quorum facultates ab hoſtibus crudeliter diripiebantur, & apud quos adhuc permulti erant hypocritæ, minis legalibus perterrefaciendi, pro tempore fieri expediebat: apud ceteras autem Eccleſias, præſertim gentium, non perinde. Siquidem talibus exemplis citiùs potuiſſent animi ab Euangelio alienari, quàm ad id induci. Item Paulus raſit caput ad purificandum ſe Hieroſolymis: quod proculdubiò alibi nunquam feciſſet.

6. Circũſtantia inſtrumenti.

Sexta circumſtantia, inſtrumentum. Et hanc, quoniam plerunque amplificat & illuſtrat, nonnunquam iuuat intueri. Samſon mandibula aſini interfeciſſe narratur mille Philiſtæos, Iudicum. 15. Dauid formidabilem gentis ſuæ hoſtem Goliath ſola funda pro-

proſtrauiſſe.1. Samuel. 17. in hiſce exemplis Dei po-tentia & bonitas mirabiliter elucet, quando vilibus inſtrumentis res adeò inſignes confectæ prædicãtur. Huc pertinẽt & illa: Quæ erant imbecilla in mundo, elegit Deus, vt pudefaceret ea, quæ ſunt robuſta, &c, 1. Corint.1. Experimentum quæritis in me loquentis Chriſti. 2. Corint.13. Dominus conficiet iniquum il-lum ſpiritu oris ſui, & abolebitur claritate aduentus ſui, &c. hæc de circumſtantijs in præſenti ſufficiant. Plura qui deſiderat, aliundè petat licet: Nam orato-res de his copioſè.

Obſeruatio V.

Poſt circumſtantias, etiam cauſarum habenda eſt diligens ratio. Etenim cauſas tam in factis, quàm in dictis inueſtigare, dici non poteſt, quàm ſit vtile ad natiuam & veram ſententiam eruendam. In factis quidem, ad cauſam efficientem & finem potiſſimum aduertere animum debemus, vt conſilium, ſcopus at-que vſus actionum à nobis perſpiceantur. Interdum etiam forma ſiue modus optimè conſiderabitur. Ali-cubi verò in ſcripturis cauſæ cernuntur interſperſæ, alicubi verò omittuntur, ſunt nihilominus vbique, quanta fieri poteſt diligentia, excerpendæ, idque vel ex appoſitis circumſtantijs, vel ex ipſa narrationis ſerie. In egregio facinore Dauidis, cuius proximè fa-cta eſt mentio, cauſę quædã apertè proferuntur. Cau-ſa finalis quidem, quando ait Dauid, ſe venire ad vl-ciſcendũ iniuriã, quòd incircunciſus probris affeciſſet Iſraelitas, & rurſus eũ addit, vt ſciant omnes, qui ſunt in terra, quòd eſt Deus in Iſrael, auditur alia cauſa finalis, quæ c[illegible] ſeri debet primaria. Cauſa verò forma-lis notatur illis verbis, Ego venio ad te nomine Do-mini exercituum, Dei caſtrorum Iſrael. Generoſus ni-mirum adoleſcens, inermis, & bello non aſſuetus, ſo-lius diuinæ opis fretus fiducia, rem tantam aggredi-tur. Efficiens cauſa eſt ipſe Dauid, inſtructus ſua fun-da & lapillis: vel potiùs ipſe Deus (pro cuius nomi-ne ac dignitate tum committebatur prælium) vtens

Cauſarũ quo ratio habenda. 1. In factis cauſæ quo examinãdæ.

cauſarum contenti, ſed pergent adhuc, præſertim in excutiendis locis grauioribus, alia ratione cauſas abſtruſiores, ſcrutari. Intelligo autem cauſas abſtruſiores, cùm videlicet inquiritur, cur Propheta vel Apoſtolus in hanc aut illam ſententiam ſic locutus: cur hanc rationē illi ſubiecerit, cur hanc primam, alteram ſecundam, illam verò tertiā aut quartam, collocarit: cur item huiuſmodi locutiones ſiue voces vſurparit. Crebrò namq; cùm iſta inquiruntur: & præclara doctrina de dogmatibus, vel vitæ inſtitutione, & orationis vis, quæ latuerat, ſeſe prodit. Exēplis fiet iſtud manifeſtius. Qui audit Chriſtum, cū à legis doctore rogaretur de magno mādato, reſpondiſſe(quēadmodum iam diximus, inculcando videlicet atque vrgendo cauſam formalem: ſcire etiam fortè percupit, quare Chriſtus hoc modo potiùs, quā alio reſponderit. Cæterùm huic rationē hanc licet reddere; quòd probè viderit Chriſtus, ſibi negotium eſſe cum hypocritis, qui de lege quidem garrire præclarè poterant, & fortaſſis adfectabant haberi non ſegnes eiuſdem, quòd ad externas actiones attinet, obſeruatores: cùm intereà vim ipſam legis ignorarent, & à præſtandis ijs, quæ legis ſunt propria, abeſſent quàm longiſſimè, hos igitur, vt ad frugem, ſi fieri poſſet, reuocaret, voluit cauſam legis formalē ob oculos proponere: qua audita ſperandū erat illos ad peccati agnitionem inducendos, necnon ad implorādam Dei gratuitā miſericordiā(quę ſola quaſi ſalutaris ancora ijs ſupereſt, qui cernunt ſe legi haud poſſe ſuis tantū viribus perfectè ſatisfacere) alacriores fore. Ruſus miratur aliquis tyro, quare Chriſtus ibidem dixerit ſecundum præceptum ſimile priori, cùm tamē notum ſit, quantum diuina præſtant humanis, tantum etiam prioris tabulæ præcepta anteire ijs, quæ extāt in ſecūda. Cōmodè reſpondebitur, propterea dici ſimile, quod iuxta neceſſarium ſit præceptum poſterius in communi vita, atque prius: deinde, quòd fidem facere nemo poſſit ſe exequi mādatum prius, niſi pariter exequatur &

Cauſæ abſtruſiores quomodo inquirendæ.

Obſeruatio VI.

Loci obſcuri conferantur cū alijs apertioribus. Sæpè namque eadem, aut ſimilia, diuerſis tamen verbis, aliquando etiam occaſione diſpari, in ſacris literis repetuntur. Quod quidem eo apparet à ſpiritu ſancto ordinatum conſilio, vt ſi quando res poſtularet, alter locus alterius collatiōe dilucidior reddi poſſet. Ac tutiſſimum quidem eſt, ſcripturā per ſcripturas ſi quando id cōmodè fieri poteſt, exponere: quando aliàs ſi ad omnē difficultatē, quæ occurrit, cenſuris humanæ rationis ſtādum foret, profectò omni tempore hallucinationē & fœdos errores metuere deberemus. Nihil enim homini ita eſt ingenitum, atque cęcutire & labi, præſertim in rebus diuinis, vt propterea quidam dicere non ſint veriti: diuina nihil ad vos.

Quid in locis obſcuris agendum.

Scripturā p ſcripturam interpretari, ſicubi fieri poteſt, vtiliſſimum.

Igitur ſi diligenter locos ſcripturarū inter ſe contuleris, quo modo pios Theſſalonicen. Act. 17. feciſſe legimus, dubium non eſt, quin inuenturus ſis, quo nodum vel intricatiſſimū diſſoluas. Ad hūc autem modum multa eluceſcent, in Epiſt. ad Rom. vbi de iuſtificatione per fidem abſque operibus legis diſputatur, ſi attētè diſcūtiantur. pleraq; de eadem re in Epiſt. ad Galat. Multa item in Epiſto. ad Epheſ. perſpicua fient ex ijs, quę perſcripta ſunt ad Coloſſ. Sed & de ſingulis locis, vt de electione, de vocatione, de fide, de charitate, de cruce, deq; omnibus adeò piorū officijs, & quocunq; Theologico argumēto, in diuerſis libris diuerſos locos: atq; alibi quidem ſententias, alibi exempla, alibi exhortatiōes, & id genus plura inuenies, ex quorum collatione certa doctrina & veritas percipietur. Hinc videmus iuſta volumina de cōſentientibus ſcripturarū locis edita. Non parum autē ad hanc rem tyronibus proderunt, præter ea ipſa volumina, excogitatæ à maioribus, & in ordinem digeſtæ concordātiæ (vt vocant) quarū aliquas ſubinde ad marginē in ſacris libris ſolent librarij adnotare. Euſebius Canones collegit ad quatuor Euāgeliſtas: dignus profectò tanto viro labor, & Eccleſiæ cùm primis vtilis.

Concordātiarum Bibliorū, magna vtilitas.

Canones Euſebij.

& conſequentia, mox aliquid incipies olfacere, dehinc perpendito circunſtantias. In his verò occurrit aduertendum tempus, quo vtrunque dictum ſit. Præcipua autem difficultas hic ſeſe prodit. Illud namque Geneſeos 17. dictum eſt lõgè ante tempora latæ legis, iſtud verò ad Gala. 5. tempore manifeſtati euangelij. Pronunciabis igitur adhibita diſtinctione temporũ, poſſe conciliationem fieri. Aliud quippè ſacramentũ voluit Deus extare atq; vſurpari in veteri fœdere, aliud in nouo, atque in illo quidem circuncisionem ſtato tẽpore abrogandam, in iſto verò baptiſmum, cui aliud ſacramentum nunquam ſit ſucceſſurum. Baptiſmo igitur nunc ſub nouo teſtamento locum habente, abolita planè eſt carnalis illa circuncisio: quam Chriſtus ſemel omnium noſtrum nomine in ſe pertulit, vti nos ab ea liberaremur, nec cõtenti eſſemus baptiſmo, qui circuncisionem ſpiritualem, quæ multò eſt præſtãtiſſima, in ſe complectitur. Quòd ſi iam plures de circuncisione locos, partim ex veteri, partim ex nouo teſtamento libet inſpicere, vnus occurrit ad Coloſſ. 2. qui conciliationem noſtram clariſſimè cõfirmat. Sic enim ibi legitur: Per quem Chriſtum circuncisi eſtis, circuncisione, quæ fit ſine manibus, exuiſtis corpus circuncisionis carnis, per circuncisionem Chriſti, conſepulti ſimul cũ illo per baptiſmũ, in quo ſimul & cum illo reſurrexiſtis. Et ad Rom. 2. Non ea, quæ in manifeſto fit circuncisio, circuncisio eſt, ſed circuncisio eſt, quæ ſpiritu conſtat, non litera. Aliud exemplum breue ſubijciam. Matth. 10. dicit Chriſtus, In viam gentiũ ne abieritis, &cæ. At Matth. 28: Idem ait: Euntes docete omnes gentes, &c. Quibus locis, cùm animaduerto circunſtantias, comperio, prioris loci verba diu ante reſurrectionẽ eſſe habita, alterius verò, à reſurrectione. Itaque colligo hos locos ſic conciliandos, vt intelligamus Chriſtum ante mortem ſuam voluiſſe propriè Iudæis, & quaſi ſolis, Euangelium annunciari, ne ipſis ſupereſſet, quo ſe excuſarent: atqui à reſurrectione ſua, quando fruſtra omnia apud illos fuere tentata,

prætereà abundè perfecta, quæ ab æterno decreuerat Deus pater exequenda, mandaſſe vt apud gentes quoque euangelium diuulgaretur. Hanc autem conciliationis ſententiam ſtatim aliquot alij loci approbant: Siquidem Matt. 15. dixit Chriſtus, ſe non fuiſſe miſsũ, niſi ad oues perditas domus Iſraeliticæ. Et Matth. 21. Auferetur, inquit, à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Apertiſſimè verò Paulus Apoſtolus Act. 13. Vobis oportebat primùm loqui ſermonem Dei, ſed quoniam repellitis illum & indignos vos iudicatis æterna vita, ecce conuertimur ad gentes. Sic enim nobis præcepit Dominus. Vides ergo cõciliationem dextrè excogitatam.

2. Secundus modus reconciliãdi locos contrarios.

Secundò conciliantur loci, in ſpeciẽ oppoſiti, ſi animaduertatur in altero ſpectari debere comparationẽ, ſiue annexam conditionem, alterũ verò accipiendum ſimpliciter, vti verba ſonant. Sic hæc pręcepta, honora patrem & matrem, Exo. 20. &, Viri diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam, Eph. 5. videntur plurimũ diſſidere à verbis Chriſti, quæ extant Lu. 14. Si quis venit ad me, inquit, nec odit patrem ſuum, ac matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & ſorores, præterea autem & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Sed ſcire debes, hæc quadam comparatione eſſe dicta, vt ſententia ſit patrẽ quidem, & matrẽ, & vxorem, iuxta antiquiſſimum præceptum Dei, diligẽdos: at nõ ita, quin præ omnibus par ſit diligi Chriſtũ: Et propter eundem, ſi res ita poſtulet, illos omnes relinqui. Vel tum quidem relinquendos, vbi non patiuntur te Chriſto adhęrere: quomodo Apoſtolus hac ipſa de cauſa permittit, coniugem fidelem ab infideli ſeparari. 1. ad Corinth. 7. Quòd ſi infidelis diſcedit, diſcedat, &c.

3 Tertius reconciliandi modus.

Tertiò, conciliantur loci, vbi alterius quidẽ retinetur ea ſententia, quã verba ipſa ſignificãt: in altero verò intelligitur figurata locutio, cui ſpiritualis & myſtica interpretatio ſit aptanda. Zacharię 9. De Chriſto dicitur ad Zyon & Ieruſalem: Ecce, rex tuus venit tibi iuſtus,

iuſtus,& ſaluator,humilis,& ſedens ſuper aſinum,atq; ſuper pullum filiæ aſinæ. Et poſt pauca de eodem: Dominum eius à mari vſque ad mare, & à fluuio vſq; ad fines terræ,& cæter. Priore loco promittitur Chriſtus pauper & humilis,qualis etiam in terris cõſpectus eſt: At poſteriore deſcribitur amplum habens regnum,cũ ſplendore ac pompa planè regia: adijciuntur nonnulla de maximis bellis,& præclaris victorijs,quæ ſanè,ſi conſiderentur res per Chriſtum geſtæ, haud videntur in eum competere. Atque alibi plura in hanc ſententiam de Chriſto apud prophetas leguntur, quæ quoniam non cernuntur ita vt enunciata ſunt,in Chriſto peracta,Iudæi occaſionem hinc arripuerunt, vt Chriſtum verum agnoſcere Meſſiam detrectarent,atq; in hunc diem detrectent. Conciliandi igitur ſunt loci iſti hunc in modum. In priore ſimplex retineatur ſententia,quo euangel. Matth. cap. 21. cùm ipſum locum de Chriſto, tali prorſus ſpecie vrbem Ieroſolymã ingrediente,exponit. In poſteriore accipiatur locutio figurata,in qua per ea,quæ depingunt regnum corporale,intelligi debet excellentia ac dignitas regni ſpiritualis: quemadmodum ipſe Chriſtus ſuis verbis apud Pilatum ſe regem eſſe fatetur,& quidem natũ. At regnum corporale de hoc mundo non agnoſcit, Ioan. 18. rurſusque poſt debellatam mortem, diabolum, infernũ,ſpirituale ſibi regnũ aſſeruit,palã prædicãs, datam ſibi omnẽ in cælo & in terra poteſtatem, Matt. 28. Atque hac ratione multa diluuntur,quæ contra dignitatem Chriſti ſolet Iudęorum perfidia obijcere. Videtur autem Apoſtolus ad Roman. 9. hanc conciliandi formã præmonſtraſſe, vbi intelligãtur perfici, quæ de Iſraele ſunt Prophetarũ oraculis prædicta, docet Iſraelẽ carnalẽ ab Iſraele ſpirituali neceſſariò eſſe diſtinguendum. Sic namq; ait: Non omnes,qui ſunt ex Iſrael,sũt Iſrael,neque quia ſunt ſemen Abrahæ, ſtatim omnes filij: ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen,hoc eſt, non qui filij carnis, hi filij Dei: ſed qui ſunt filij promiſſionis, recenſentur in ſemine.

Quartò:

4 Quartò: Vnus locus interdum accipi debet vt conueniens vitæ præſenti, alter vt vitæ futuræ. Quam viã conciliandi aperit nobis D. Auguſtinus de peccatorũ meritis & remiſſione, lib. 2. cap. 10. Vbi duos hoſce locos, alterum 1. Ioan. 3. Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non committit: alterum eiuſdẽ Epiſtolę, cap. 1. Si dixerimus, peccatum non habemus, noſipſos fallimus, & veritas in nobis non eſt: ait, nequaquã eſſe contrarios, additque hanc rationem. Quamdiu enim homo, inquit, quamuis totus in ſpe iam, & iam in re, ex parte in regeneratione ſpirituali renouatus, adhuc tamen portat corpus quod corrumpitur, & aggrauat animam: quid quò pertineat, & quid vnde dicatur, etiã in vno homine diſtinguendum eſt, hæc ille. Quanquã ex illa ipſa epiſtola alia poſſet adhiberi diſtinctio minimè incommoda, de peccato videlicet ad mortem, & eo quod nõ eſt ad mortem: ex qua deinde rectè colligemus, natos ex Deo, peccatis quidem eſſe irretitos, non tamen ijs, quæ ad mortem æternamque damnationem pertrahunt. Sed ſuperſedeo. Animus non eſt, plures conciliationum formas in præſenti explicare. Sæpè ex leuibus cauſis oritur cõtrarietatis ſpecies. Interdum enim quædam diuerſis enunciata ſunt verbis, quæ tamen penitiùs conſiderata, deprædhendas re ipſa planè conuenire: interdum ex quadam ſcripturæ conſuetudine, qua ordo videtur paululum perturbari aut præpoſtera inſtitui rerum narratio, interdum alijs modis, quos enumerare longum foret. Verum vndecunque id eueniat, vbi iudicij nonnihil tyroni per ætatem atque aſſiduam in literis ſacris exercitationem accreuerit, ipſe citra magnum laborem è multis ſe expediet. Satis videmur feciſſe, quãdo perſpicua & facilia aliquot exempla ſunt per nos propoſita. Si quis plura deſiderat, Auguſtinus abũdè ſuppeditabit, maximè in eo libro quem ſcripſit aduerſus Adimantum Manichæi diſcipulum: qui liber totus in conciliãdis, ijs potiſſimum locis, qui ex veteri Teſtamento videntur aduerſari quibuſdam expoſitis in Euangelio, conſumitur.

Quartus recõciãdi modus.

Obſerua-

Obſeruatio VIII.

Vidè num te ſuſpenſum detineat, aut antiquitatis ſeu veteris conſuetudinis, aut Hiſtoriç, aut naturç, aut artis ſiue actionis cuiuſpiam, de qua ſermo incidit, ignoratio. Cùm enim varia atque omnis generis rerum tractatio ſit ſacris literis interiecta ac diſperſa, nec nō diues admodum ſuppellex, non tantum internorum ſeu ſpiritualium bonorum, verùm etiam externorum & corporalium in illis viſenda exhibeatur: oportet ꝑfectò eum, qui ſacros libros percipere adfectat, earum rerum, quibus de diſſerunt, nō eſſe prorſus rudem, atque explorare, addiſcereq́ue cuncta debet, ſine quibus haud poteſt de illis rectè iudicari. Exempla de ſingulis aliqua proferemus. Ac primum quidē de antiquis ſeu veteris cōſuetudinis notitia, accipiamus illud Iſa. 15. In omnibus capitibus eius eſt caluitiū, & omnis barba eſt detonſa, in plateis eius ſuccincti ſunt ſacco. Vel illud Ioelis 2. Scindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra. Hos locos vt aſſequaris, operęprecium eſt ſcias, vetuſtiſſimum fuiſſe morem Hebręis, teſtari dolorem animi ac luctum, radendo caput & barbam, induendo ſaccum, veſtes incidendo. Solet plerunque in libris ſacris aliquid adijci, quo lector de ſcriptoris ſentētia fieri queat certior. Similiter qui audit Mat. 23. exprobrari phariſæis à Chriſto latas fimbrias & phylacteria, ægrè intelliget quid ſibi velit Chriſtus, niſi meminerit hypocritas anſam cōficiendi tales veſtes, quibus & falsò creditæ ſanctimoniæ exiſtimationem ſibi vindicarent, arripuiſſe ex ineptè detortis Dei præceptis. Deu. 6. & Num. 15. Sic enim illic ſcribitur, ligabis præcepta mea in ſignū ſuper manum tuā, eruntq́; monitoria inter oculos tuos. In Numeris autem, loquere, inquit, ad filios Iſrael, & dices ad eos, vt faciant ſibi fimbriam in alis veſtimentorū ſuorum, in generationibus ſuis, ponantq́; ſuper alarū fimbriā, vittā hyacinthinam. Erit aūt vitta in fimbria veſtra, vt videntes eā recordemini cunctorū præceptorū Domini, faciatiſq́; ea. Exempla de cogni-

Interdum veteris cōſuetudinis, hiſtoriç, aut naturæ ignoratio, quo dubitatione pariat.

Exemplū ignorantiç veteris conſuetudinis.

Quo quidẽ pacto nouimus inter ſcriptores aliarũ re- rum, aliter hiſtoriographos, aliter poetas, aliter philo ſophos, aliter oratores, ſua tradere atque explicare. E- nimuerò hiſtoriographos videmus plerunque paucis primò proponere, quæ mox fuſiùs ſunt dicturi, dein- de narrare initia, cauſas, progreſſus negotiorum, ali- quoties etiam eorũ aperire Concilia, qui res magnas peragendas ſuſcepere, quædã verò ſtrictim, quædam anguſtiùs exponere, tranſitionibus crebris vti, admi- ſcere nonnunquam, quæ reconditam doctrinam in ſe continent: argutas ſententias ſubinde quaſi floſcu- los & emblemata adſpergere: deniq; in hoc laborare, vt mirabili varietate lectorem demulceãt, & demul- cendo pariter doceant. Poetæ porrò pluſculum ſibi indulgent, longè repetunt exordia, nequaquam ob- ſeruant rerum geſtarum ordinem, deſcriptiones atte- xunt varias, quibus interdum diutiùs immorantur; ſimilitudinibus comparatis & amplificationibus ab- undant: Deos deasq; de rerum adminiſtratinee, deq; arduis negotijs conſultantes introducunt: atque, vt cætera omittamus, ad delectandum non pauca, per- inde atque ſi priuilegium ea de re eſſet irrogatũ com- miniſcuntur. Philoſophi contra, libenter ſimplici o- ratione veritatem tradunt, nihil adferentes quod ſu- peruacaneũ aut inutile videri queat, ad certam me- thodum, quæ ad docendum aptiſſima creditur, ſe ob- ſtringunt, cuius fines vix egrediuntur, magis in hoc incumbentes, vt clarè doceant & ipſa rerum vincant grauitate, quàm vt animos permoueant orationis il- lecebris. At verò orator omnia ſua producit auguſta ſpecie viſenda, faſtum & pompam præ ſe fert, vndi- quaq; mutuatur, quò ſe oſtentet, probabilia argumen ta pro neceſſarijs obtrudit, victoriã conſtituit in ver- borum ac ſententiarum ſuaui diſpoſitione, qua non tam animi, quàm aures feriuntur. Quando igitur ad eundem modum omnis illa varietas in literis ſacris inuenitur (nam alij quidem libri ſunt Poetarum ſcri- ptis propemodum ſimiles, vt Pſalmi: alij hiſtoriogra

Scriptores diuerſimodè ſuas res tractant.

Hiſtoriographos.

Poetæ.

Philoſophi.

Oratores.

Aquila etymologiam exprimens, ἰσχυρὸν, id eſt, for-
tem : Secundum Eloin : Et tertium Eloe, quod Deus Eloin. 2.
dicitur: Quartum, Zebaoth, id eſt, ſecundum ſeptua- Eloë. 3.
ginta, virtutum : ſecundum Aquilam, exercituum Zebaoth 4.
Quintum Elion, quod nos excelſum dicimus : Sextū Elion. 5.
Ezer eheiæ, quod in Exodo legitur: Qui eſt, miſit me: Ezer eheiæ. 6.
Septimum Adonay, nos Dominum generaliter ap- Adonay 7
pellamus: Octauū Iah, quod in Deo tantum ponitur, Iah. 8.
& in Allelu Iah ſonatur: Nonū Iehoua, quod nomen Iehoua. 9.
τετραγράμματον, & ineffabile putarūt: Idem autem
ſibi vult quod Exiſtēs: Decimum Saddai : Aquila in- Saddai. 10
terpretatur ἄλκιμον, id eſt, robuſtū, & ad omnia per-
petranda ſufficientem. Cæterùm obuia ſunt in ſacris literis & alia nomina: veluti cùm appellatur clypeus, ſcutum, refugium, cornu ſalutis, propugnator, defenſor, petra ſeu rupes, ignis conſumens, gloria, ſpes, robur, fortitudo: item omnipotens, Deus deorum, Dominus dominorū, Deus ac Dominus cæli & terræ, &c. ſed hæc potiùs pro epithetis, dignitatem, potentiā & admirāda Dei effecta, illuſtri quadam ratione deſcribentibus, quàm pro nominibus propris accipi conuenit. Quo quidē pacto dicere poſſemus, Cneum & Cornelium & Scipionem, propria eſſe nomina eiuſdem perſonæ: at Tribunus, Imperator, victor, triūphator, gloria Reip. & quæ eiuſmodi ſunt, agnoſcentur ſanè eiuſdē perſonæ appellationes, ſed minus propriæ atque propter externas cauſas aſcititiæ. Quoties proinde legis: hæc dicit Dominus, hæc dicit, qui eſt, hæc dicit fortis, Dominus exercituum, omnipotens Deus cæli propugnator noſter, &c. Hæc omnia ſic accipies, tanquam ſi ſimpliciter ſcriptū eſſet, hæc dicit Deus: neq; ob diuerſitatem nominum, diuerſos Deos quis ſuſpicabitur. Cæterùm ad phraſes pertinet, quòd alijs quibuſdam nomen Dei per participationē, ſeu tranſlationem accōmodatur, veluti quòd Moſes Exodi. 7. vocatur Deus Pharaonis. Item quòd magiſtratus nūcupantur Dij, Exod. 22. Dijs non detrahes. Et Pſal. 82.

Dei adhuc alia in S. ſcriptura ſunt nomina.

Diuerſa Dei nomina, nō faciūt diuerſos Deos.

Dei nomē quo interdum alijs accōmodetur.

Deus ſtetit in ſynagoga deorum, id eſt, in conuentu regum & principum, præterea dij appellantur tales falsò crediti, vt Iupiter, Mars, Belus.

Obſeruatio II.

Dei diuerſa nomina nullā diuerſitatē in Deo faciūt, neque ſubſtantiam eius exprimunt.

Etſi verò permulta legantur Dei nomina, ea tamen neque diuerſitatem aliquam in Dei natura notant, neque ſubſtantiam Dei exprimunt. Cuius obſeruationis cùm duo ſint membra, duas potuiſſemus obſeruationes ſiue regulas diſtinguere: ſed breuitatis cauſa in vnam contraximus. Prioris autem membri veritas ex eo conſtat, quòd Deus vnus eſt, idemque ſimplex & incommutabilis, in quo nulla diuerſitas, nulla diuiſio, nullum accidens, nulla mutatio locum habet.

1. Prioris membri tractatio.

Huc pertinent, quæ adnotauit Chryſoſtomus homil. 13. in Geneſin, ad illa verba Gen. 2. Et accepit Dominus Deus hominem, quem formauit. Benè, inquit ſtatim duo hæc poſuit: Non dixit, Dominus, & tacuit: ſed adiunxit Deus, occultum aliquod myſterium hic nos docens, vt ſcire poſſemus, ſiue dicamus Dominum, ſiue Deum, nullam in nominibus eſſe varietatem.

Ratio huius obſeruationis.

Hoc autem nunc non abſque ratione commemoraui: ſed vt, cùm audieritis Paulum dicentem. Vnus Deus pater, ex quo omnia & vnus Dominus Ieſus, per quem omnia, ne putes in dictionibus eſſe diuerſitatem, & hanc maius aliquid ſignificare, iſtam minus. Ita Chryſoſto.

2. Alteri membri tractatio, quod nomina deo tributa naturam eius non explicēt.

Poſterius autem obſeruationis membrum ſic intellige. Nomina, quæ Deo attribuuntur, quamlibet ſpecioſa, non ſatis poſſunt explicare ipſam Dei naturam, quæ per ſeſe eſt: ſed talem tantùm nobis delineāt, qualem intellectus noſter poteſt appræhendere. Quocirca cū intellectus noſter quamdiu in terris agimus, imperfectè Deum apprehendat, (nunc enim non intelligimus, niſi tanquam per ſpeculum, in ænigmate 1. Corint. 13.) fit, vt nomina quoque, quibus de Deo loquentes vtimur, imperfectè naturam ſiue ſubſtantiam Dei repræſentēt.

Dei nomina ſiue ap

Solent plerunque, & non malè, appellationes Dei hoc pacto diſtingue-

ſtinguere, Quædam nomina dicuntur de Deo nega- tiuè: veluti quādo appellatur increatus, immortalis, inuiſibilis, incorporeus, &c. Atq; hęc deſcribunt, Deū oſtendendo duntaxat quid non ſit: nempè eſſe eiuſmodi ſubſtantiā, quæ non ſit creata, quę initium non habuerit, quæ item non moriatur ſeu corrumpatur, quæ denique non conſpiciatur corporeis oculis, neq; etiam cōtrectari aut ſenſibus percipi queat. Quædam nomina dicuntur affirmatiuè, eaque relationem arguunt ad ea, quæ à Deo diſtinguuntur. Huius ordinis ſunt, Dominus, Rex, creator, gubernator: Dominus namque, eſt reſpectu miniſtrorum: rex, propter ſubditos quos regit: creator, propter creaturas, quas admirabili potentia condidit: gubernator, quòd eaſdem ſua ſapientia conſeruat, gubernat, moderatur. Quædam nomina tantùm ſignant aliquid conſequens naturam aut operationem Dei, veluti hæc. Iuſtus, ſanctus, bonus, ſapiens, potens, quæ naturam quidem & operationē Dei conſequūtur (ex effectis namq; ipſius Dei ſumpta ſunt) minimè tamen ſubſtantiam oſtendunt. Quædam denique ſignificant rationem quandam accidentariam, quæ à natura aut ab operationibus Dei deriuatur: cuius generis ſunt hæc, protector, defenſor, clypeus, petra, refugium, &c. Ex his verò omnibus promptū eſt animaduertere nulla omninò extare nomina, quæ ſubſtantiam Dei appoſitè euidenterque exprimunt. Hæc de Dei nominibus cognitio multas vanas cogitationes, quæ fortè errandi materiam præberent, ex animis legentium eximet.

Appellationes quomodo diſtinguendæ.

3.

4.

Obſeruatio III.

Solet ſacra ſcriptura Deo, quamuis longè ſupra hominis naturā poſito, & nihil humani in ſe habenti, humana membra, vt oculos, aures, brachia, manus, pedes: deinde & actiones corporeas, quales ſunt, ſtare, ſedere, deſcendere, aſcendere, ambulare, deniq; & adfectus humanos, nempe iram, furorem, pœnitētiam, admirationem, ignorantiam, obliuionem, & quæ eius ſunt generis, attribuere. Sunt verò hæc omnia

Deo quare ſcriptura humana mēbra attribuat.

Ratio.

ſcripturis vſitata, non quòd ſic ſe res habeat vti verba ſonant(eſt quippe Deus incorporeus, inconſpicuus, & membrorum expers: ex quo etiam ſequitur, nec ſtare, nec ſedere, nec ambulare noſtro more eum poſſe: omniũ verò minimè obnoxius eſt vllis adfectibus:) ſed quòd per tales locutiões ex noſtris rebus ſumptas, multò clariſſimè, quæ ſit Dei bona ergà nos volũtas, & quomodo eiuſdem voluntatis effecta ad nos promanent, demonſtretur. Incompræhenſibilia namq; ſunt Dei opera, & actiones: neque nos aſſequi aliquid de ijs poſſemus, niſi ſacra ſcriptura ijs vteretur loquẽdi de Deo formulis, quæ rebus humanis propinquæ ſunt. Itaque ſpiritu ſancto ſcripturarum authori placet, propter captus noſtri imbecillitatẽ noſtro more balbutire, & blandiùs, humiliuſque, quàm maieſtati tantæ cõuenit, nobiſcum per ſigna & verba agere. Vt autem quiuis rectiùs iudicare, necnõ appoſitè interpretari loquutiones iſtiuſmodi valeat, nos exempla nonnulla ſubijciemus, quibus adiunctæ erunt interpretiones, ac primo loco de corporis humani membris. Generatim mẽbra humana tales demonſtrant à Deo profectas actiones(quoad inquam maieſtati eius intelliguntur conuenire)quales ijſdem membris ſolent à nobis perfici. Itaq; oculi tribuuntur Deo, quòd omnia videat ac circumluſtret, quamobrem pulchrè delineant nobis diuinam prouidentiam: vt vbicunque oculorum Dei ſit mentio, ibi animus noſter in Dei prouidẽtiam, qua omnia proſpicit, ordinat, moderatur, ſeruat, intus ſit. Ad Hebr. 4. Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius. Pſalm. 33. Oculi Domini ſuper iuſtos. Aures tribuuntur Deo, quoniam omnia audit nihilque ipſum latet: ſignificantque modò clementiam, qua exaudit inuocantes: modò æquitatẽ, quam peccatores non audit. Pſal. 55. Auribus percipe Deus, orationem meam, id eſt, clementer annue votis. Os tribuitur, quòd ipſius ſit præſcribere, iubere, vetare: atque voluntatem Dei authoritatem, verbum, vimq́; monendi animos adumbrat. Eſai. 30. Os meum non interro-

Quid per ſingula membra Deo attributa in S. ſcriptura, intelligatur.

Cur Deo attributi oculi?

Cur aures

Cur os?

interrogauerunt. Item 40. Videbit omnis caro, quòd os Domini locutum eſt, brachia, manus, digiti: quòd omnia poſſit, moueat, dirigat, perficiat, & ſummam potentiam, fortitudinemque demonſtrant. Pſal. 89. In brachio virtutis tuæ diſperſiſti inimicos tuos. Pſal. 117. Dextera tua ſuſtentabit me. Pſalm. 8. Videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum. Luc. 11. Si ego in digito Dei eijcio dæmonia, &cæt. Eodem pacto de cæteris membrorum appllationibus iudicabis. Iam actiones corporeæ, aſcendere, deſcendere, ſedere, ambulare, ſtare, loqui, ad eundem exponi modum debent, deſcẽdere Deus dicitur, quando ſe nobis accommodat, atque inſigne aliquod opus ad noſtram vtilitatem edit. Pſalm. 17. Inclinauit cælos atque deſcendit. Aſcendere, quando ſeſe à nobis abducit, veluti res noſtras minimè curans: vel potiùs, quando gloriam ſuam & potentiam vult mirabiliter oſtentare, vt Pſal. 47. Aſcendit Deus cum iubilo, Dominus cum voce tubæ. Sedere dicitur, quando depingenda eſt regia eius dignitas, vel ampliſſimum iudicandi munus. Pſalm. 47. Regnat Deus ſuper gentes, Deus ſedit ſuper ſolium ſanctitatis ſuæ. Pſal. 110. Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis: id eſt, par ſit nobis potentia ac dignitas. Abſcondit Deus ſe, ſeu faciem ſuam, quando aliquibus propter peccata negat miſericordiam, vel adimit ſui cognitionem, ac ſtudium pietatis, nec non mala immittit. Iſaię 64. Abſcõdiſti faciem tuam à nobis, & tabeſcere nos feciſti in manu iniquitatis noſtræ. Loqui dicitur Deus, teſte Auguſtino de ciuitate Dei libro vndecimo, capit. 2. cùm occultè mentibus noſtris voluntatem ſuam inſinuat. Sic loquutus eſt ad ſanctos, & in cordibus ſanctorum prophetarum, qui dixerunt: Hæc dicit Dominus, Quamuis aliquando loquitur per creaturas, veluti quando locutus eſt Moyſi de flãma ignis in arbore: aliquando in ſomnis, & per ſomnia quædam indicat: item per angelos miniſtros ſuos: per verbũ, quod in libris prophetarũ propoſitũ cernimus per quotidiana opera atq; ſigna. Cognoſce-

Cur brachia, manus, digiti?

Cur actiones corporeæ Deo tributæ?

Dei deſcẽdere q. d.

Dei aſcendere q. d.

Dei ſedere quid.

Dei abſcõdere q. d.

Dei loqui.

Dei cognoſcere. gnoſcere dicitur aliquid Deus, quando ipſe efficit, teſte Auguſt. de Gen. ad literam, lib. 5. cap. 19. Vt aliquid ſiue ab angelis, ſiue ab hominibus cognoſcatur. De adfectibus porrò, qui tribuuntur Deo, eadem ſequenda

Ira Dei iraſci. eſt ratio. Dicitur Deus iraſci, quando exerit iuſtitiæ ſuæ argumenta aduerſus impios, puniẽdo eos, vt meriti ſunt. Eadem de cauſa pręcipueq; cum graues ſubitasque immittit pœnas, furor ei tribuitur. Vbi autem

Deus quõ dicatur miſericordia vel pęnitẽtia duci. contrarium fit, atque benignum ſe Deus præbet, dicitur moueri miſericordia, dicitur inſuper pœnitentia duci. Veluti Geneſ. 6. legimus: pœnitiuit Dominum, quòd feciſſet hominem, & dolore tactus eſt in corde ſuo: non quòd conſilium vel propoſitum mutet, corrigatue, quõ ſolent homines: ſed quòd in operibus ſuis aliquid aliter facere eum depræhendamus, quàm antè fecerat: veluti cùm percutit & plectit, quos anteà beneficijs cumulauerat. Quam quidem viciſſitudinem ac mutationem, non adfectu aliquo Deus inducit: ſed ab æterno præuidet ac definiuit, ab æterno autem, & immobili voluntate, cùm ſemel de omnibus, quę perfici vnquam debent, ſtatuerit, intelligi ſanè nõ poteſt, propoſiti vel conſilij mutationem in ipſo locum habere. Cum primis elegans eſt de huiuſmodi loquutionibus adfectum ſignificantibus, ſententia Auguſt. lib. primo contra aduerſarium legis & prophetarum, capite vigeſimo. Pœnitentia Dei non eſt poſt errorem: ita Dei non habet perdurati animi ardorem, miſericordia Dei non habet compatientis miſerum cor, vnde in Latina lingua nomen accepit: Zelus Dei non habet mentis liuorem. Sed pœnitentia Dei dicitur, rerũ in eius poteſtate conſtitutarum, hominibus inopinata mutatio: ira Dei eſt vindicta peccati: miſericordia, eſt bonitas opitulantis: Zelus Dei eſt prouidentia, qua nõ ſinit eos, quos ſubditos habet, impunè amare quod prohibet. Quo loco pluribus de eadem re diſſerit. In ſumma, vbicunq; occurrunt tales locutiones, non difficilè eſt ei, qui ſcripturarum tropis, & phraſibus paululum aſſueuerit, ex oratiõis ſerie rectam illarum colligere

ligere interpretationem. Anthropomorphitæ hæretici, ignoratione huius regulæ, & commodæ interpretationis, dilapſi ſunt in fœdum errorem, ſuſpicantes omnia reuera ſic in Deo accipienda, quaſi noſtro more corpore præditus, ea ipſa perageret, quæ loquutiones ſcripturæ craſſo more ſignificant. Contra quos appoſitè dictum eſt ab Auguſt. epiſt. 111. ad Paulinam. Quæ de membris aſſiduè ſcriptura commemorat, ne quiſquam ſecundum carnis huius formam & figuram nos eſſe crederet ſimiles Deo: propterea eadem & alas Deum habere dixit, quas nos vtique non habemus. Legitur autem Pſalm. 17. Sub vmbra alarum tuarum abſconde me. Ac notatur per alas, diligẽtia Dei in pijs fouendis conſeruandiſque, ſumpta ſimilitudine ab auibus, eum in modum ſuos fouentibus pullos. Sicut autem abſurdum foret, exiſtimare ob eam loquutionem Deum habere imaginem, & mẽbra auis: ita peræque abſurdum eſt propter locutiones antè expoſitas ſuſpicari, Deũ humani corporis figura eſſe indutũ. Vides autem Deo plurima per ſimilitudinem accommodari, eademque non ab hominibus modò, verumetiam à brutis animãtibus deſumpta. Fortaſſis & poetæ vetuſtiſſimi, ex hac conſuetudine loquendi in ſcripturis obſeruata, anſam acceperunt confingendi deos nihil non humano more agentes: quibus etiam nonnunquam inſignia aliqua dant, per quæ actiones atq; officia vtcunq; notantur. Vt Ioui ſceptrum & fulmẽ, quæ ſupremam ſignificant poteſtatem: Marti ignem atque enſem, &c.

Antropomorphitarũ de humanis mẽbris in Deo, error.

Deo attributæ alæ, quid ſignificent.

Poetæ ex S. literis morẽ ſumpſerunt quo ſuis dijs humanas actiones tribuunt.

DE TRINITATE.

Obſeruatio IIII.

Vbi loci de Deo incidunt, prudenter obſeruare decet, quid de Deo ſimpliciter & abſque perſonarum diſtinctione, quidue de ſingulis in diuinitate perſonis ſeparatim dicatur. De Deo ſimpliciter & abſque perſonarum diſtinctione ſunt hæc: DEVS noſter ignis con-

Notandũ q̃d de Deo ſimpliciter, & q̃d de ſingulis in diuinitate pſonis dicatur.

nis conſumens eſt: Domine Deus noſter, quàm admirandum eſt nomen tuum in vniuerſa terra: DEVS miſereatur noſtri & benedicat nobis: Deus qui cælum & terram condidit, &cæt. De ſingulis autem perſonis, patre inquam, & filio, & ſpiritu ſancto, quædam propriè atque ſeparatim accipi debere conſtat. Filius propriè vocatur λόγος verbum, vnigenitus: Ioãnis primo, Imago Dei, primogenitus vniuerſæ creaturæ, caput corporis Eccleſiæ, ad Coloſſ. 1. Splendor gloriæ, & effigies ſeu character ſubſtantiæ patris: ad Hebræos 1. Item, carnem aſſumens, filius hominis. Occurrunt verò & aliæ appellationes filij, ſed quæ officium ſeu egregia facta potentiamque declarant magis, quàm notant perſonæ diſtinctionem. Siquidem notum eſt, inter ea, quę dicuntur de perſona, alia de eſſentia, alia de officijs accipi debere. Huius itaque generis ſunt: Pontifex, ſacerdos, paſtor, rex, propheta, mediator, aduocatus, ſponſus, conſiliarius, princeps pacis, angelus magni conſilij, gigas, lapis angularis petra, fundamentũ, oſtium, lux mundi, via, vita, veritas, leo, agnus, virga, & flos de radice Ieſſe, filius Abrahami, filius Dauid. Longum eſſet recenſere omnia. Cæterùm ſpiritus ſanctus, dicitur procedẽs à patre, & filio, dicitur miſſus in corda credentium, vt ea purificet: dicitur viuificator, cõſolator, paracletus, donum, σφραγὶς, arrabo, vnctio, digitus Dei, & cæt. Pater autem deſcribitur, gignens filium ex vtero ante Luciferum, filium habens in ſinu, omnia creans per filium, ſiue verbum, & c. Ad huius regulæ explicationem pertinent Auguſt. verba, de Trinitate lib. 9. Quædam ſunt, inquit, nomina diſtinctè ad ſingulas perſonas pertinentia, quæ de ſingulis tantùm dicuntur perſonis: quædam verò vnitatem eſſentiæ ſignificantia ſunt, quæ & de ſingulis ſigillatim, & de omnibus communiter dicuntur, alia ſunt, quæ trãſlatitiè, & per ſimilitudinem de Deo dicuntur. Et illa Ambr. lib. 2. de Trinitate: Quo puriùs niteat fides, triplex videtur deriuanda diſtinctio. Sunt enim nomina quædam, quæ euidenter proprietatem perſo-

Filij Dei varia nomina.

Spiritus ſancti appellationes.

perſonamque Deitatis oſtendunt: & ſunt quædam, quæ perſpicuam diuinæ maieſtatis exprimunt vnitatem: alia verò ſunt, quæ tranſlatitiè & per ſimilitudinem de Deo dicuntur. Proprietatis itaque iudicia sūt, generatio, filius, verbum, & huiuſmodi. Vnitatis verò æternæ, ſapientia, virtus, veritas, &c. Similitudinis verò, ſplendor, character, imago. Meritò igitur admonemus, habendam eſſe huius diſtinctionis diligentem rationem.

Obſeruatio V.

Etſi verò diſtinctæ ſunt in diuina natura perſonæ, quibus ſingulis ſuæ adiūctę sūt proprietates: tamē intelligi conuenit, indiuiſa atque inſeparabilia ſemper exiſtere Trinitatis opera. Quą notatiōe intellecta, multis occurritur erroribus & ſuperuacaneis quæſtionibus, quæ per curioſos atque ocioſos ſpeculatores de perſonarum æquali potentia, paribusque actionibus moueri, non ſine periculo ſolent.] Nihil autem aliud, quam breuiter adſcribam de præſenti obſeruatione, quæ Auguſtinum video adnotaſſe. Sic autem ait in Enchiridio ad Laurentium capit. vigeſimo octauo. Quando vnus trium, pater videlicet, aut filius, aut ſpiritus ſanctus, in aliquo opere nominantur, vniuerſa operari Trinitas intelligitur. Et libro contra ſermonē Arrianorum: Eadem ſunt opera patris, & filij: Non quòd filius ſit idem ipſe, qui pater eſt: ſed quia nullu opus eſt filij, quòd non per eum pater facit. Quæcunque enim pater facit, hæc eadem filius ſimiliter facit. Euangelica eſt & Apoſtolica illa ſententia filij ipſius conſequenter ore prolata. Non ſunt ergo alia filij, alia patris opera, ſed hęc eadem. Nec diſſimiliter fiunt à filio, ſed ſimiliter. Cùm autem non alia ſimilia, ſed hęc eadē fiāt à filio, quæ fiūt à patre: quid eſt ſimiliter, niſi non diſſimili facilitate, nō diſſimili poteſtate. Si enim hæc eadem ambo quidem faciunt, ſed alter altero facilius ac potentius nō vtiq; ſimiliter facit filius. Cū verò & hæc eadem, & ſimiliter profectò nec alia ſunt filij quā patris opera, nec operantium diuerſa eſt potentia, nec

Licet diſtinctę ſint in diuina natura pſonę, tñ indiuiſa sūt S. Trinitatis opera.

tia, nec vtique ſine ſpiritu ſancto. Nec enim à faciẽdis amborum operibus vllo modo amborum ſeparabitur ſpecies. Miro itaque, eodemq́ue vtique diuino modo ab omnibus fiunt opera omnium: ab omnibus etiam ſingulorum. Rurſus in eodem ſermone cap. 15. Singulorum opera dicuntur, quæ ad vnamquamque eorum manifeſtantur pertinere perſonam. Sicut natus ex virgine, non niſi filius, & vox de nube. Tu es filius meus dilectus, ad ſolius perſonam pertinet patris, & ſpecie corporali ſicut columba, ſolus apparuit ſpiritus ſanctus. Tamẽ & illam carnem ſolius filij, & illam vocem ſolius patris, & illam ſpeciem ſolius ſpiritus ſancti, vniuerſa trinitas operata eſt. Non quod inualidus ſit vnuſquiſque ſine alijs implere quod operatur, ſed non poſſunt eſſe opera diuiſa, vbi non ſolum æqualis eſt, verumetiam indiſcreta natura. Hæc ibi. Plura non expedit hoc loco tyronibus inueſtiganda de trinitate proponi. Ac ſatius quidem eſt interdum quoſdam obſcuros & implicatos locos quieto animo præterire, quã diu & cum moleſtia illis inhærere, præſertim ex quorum curioſa perſcrutatione error ſubinde naſci ſolet. Neque eſt piæ mentis plura de Deo diſquirere, vel aſſeuerare, quam videt perſpicuè & ſimpliciter in ſacris exponi libris. Diligentiæ in contemplatione rerum diuinarum modus eſſe debet, excedit autem & noxia eſt diligentia, quæ inutiles parit quæſtiones, aut abſurdorum dogmatum materiam ſubminiſtrat. Sequi igitur vel hac in parte ſapientem illum ne pigeat, qui monet: altiora te ne quæſieris.

S. Trinitatis eſsẽtia nõ ſcrupuloſà perſcrutãda.

DE CHRISTO.

Obſeruatio VI.

De Chriſto diligẽtiſſime in ſcripturis diſquirendum.

Omni animi contentione in ſcripturis diſquirere oportet, ecquid vſquam de Chriſto dicatur. Enimuerò palàm eſt, omnia quæ continentur lege, & Prophetis, & Pſalmis, id eſt, vniuerſis libris canonicis, ad Chriſtum tanquam ſcopum referri debere. Propter promiſſiones namque de Chriſto ad patres factas, & ad præ-

Ratio.

ad prænunciandum apud credentes, quæ per Chriſtũ reſtaurandi humani generis cauſa perfici cõſtituto tẽpore debebant, Deus pater libros ſacros conſcribi atq; edi voluit. Hinc factum, quod Chriſtus diſertè ait Lu. 24. ad diſcipulos: Hęc ſunt verba, quę locutus ſum ad vos, cũ eſſem adhuc vobiſcum, quòd neceſſe foret impleri omnia, quę ſcripta ſunt in lege Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis de me. Alibi quoque ſæpe tum Chriſtus, tum Euangeliſtæ & Apoſtoli producunt in medium, quæ in libris veteris inſtrumenti fuere de ipſo expoſita. Occurrunt autem paſſim duplices de Chriſto loci: Alij apertè perſpicueque de eo concionantur, in quibus videlicet fit mentio de promiſſo ſemine benedicto, de liberatore mittendo, de filio Dei, de iuſtificatione, de propheta omnium longè excellentiſſimo, de ſacerdote, qui placabit Deum, de rege, qui regnabit in æternum. Ac de his quidem locis, quiſquis appellationes ſeu nomina Chriſti tenet memoria, haud difficulter iudicabit, poteritque in orationis cuiuſcunque progreſſu argumenta quæuis ſtatim diſcernere. Alij verò ſunt loci, in quibus paulò obſcurius, tantumque per typum aliquid de Chriſto adumbratur. Quales obſeruandi ſunt, tum in plurimis hiſtorijs atq; rebus à ſanctis patribus ſiue ſanctorum patrum ætate geſtis, tum in cæremonijs ac ritibus olim diuinitus conſtitutis. Cuius generis eſt, quod Chriſtus ipſe interpretatur, in hiſtoria ſerpentis ænei, erecti ad palum in deſerto, ſignificatum, quòd ipſe quoque attollendus quandoque in crucem foret. Ioannes euangeliſta non dubitat aſtruere, præceptum de non comminuendis oſſibus agni Paſchalis, præmonſtraſſe, quòd neque Chriſti oſſa confringerentur in cruce, Ioan. 19. D. Paulus ad Hebræos, cap. 3. oſtendit, Moyſen, dum præeſt electo populo, atque extruit tabernaculum, geſſiſſe typum Chriſti gubernaturi vniuerſam eccleſiam, quam patri cæleſti parare is debebat. Idem cap. 5. docet, in Melchiſedech rege Salem & pontifice eluxiſſe Chriſti itidem veri regis & abſoluti pontificis imaginem. Hinc cap. 9. quid

Duplices de Chriſto loci notandi.

1. Alij apertè de Chriſto ſub varijs nominib. cõcionantur.

2. Alij verò p typũ de Chriſto loquũtur.

9.quid ſanctum ſanctorum,quid ſacerdos ſemel in anno eundem locum ingrediens, quid victimæ cruentatæ de Chriſto pręfigurarint,luculenter aperit.Quid multa?Plurimi loci ex veteri teſtamento hunc in modum de Chriſto explicantur per Apoſtolos,& Euangeliſtas in teſtamento nouo. Cæterum tyro in huius generis locis eruendis non aget nimis cōfidenter. Neque enim eſt cuiuſuis dextrè interpretari quid hiſtoriæ,ſeu cæremoniæ ſibi hac in parte velint.

Obſeruatio VII.

Notanda ſunt varia Chriſto in ſcriptura attributa nomina.

Quo autem facilius locos de Chriſto vnuſquiſq; depræhendat, placet obſeruationem adijcere,de notādis,ac memoria diligenter cuſtodiendis Chriſti appellationibus,quæ profectò variè in ſacris libris celebrātur. Nos,quò veluti ſubſidio eamus tyronibus, præcipuas aliquot hoc loco coaceruabimus. In libro Geneſeos vocatur Chriſtus ſemen mulieris,ſemen Abrahæ, ſemen benedictum,Silo,expectatio gētium,ſeu aggregator populorū.In Numeris,Stella ex Iacob. In Deuteronomio Propheta, frater noſter. In libris Regum ſemen & filius Dauid, rex ſedens ſuper ſedem Dauid, regnum æternum obtinens apud Iſaiam:admirabilis conſiliarius,Deus fortis,pater æternitatis, princeps pacis,ſanctuarium refugij,lapis offendiculi, petra ruinæ, ſignum populorum.Emmanuel, virga, ſurculus, flos de radice Ieſſæ, germen delectabile, germen iuſtū vel iuſtitiæ,fructus terræ, verbum iuſtitiæ, dux & præceptor gentium,lapis fundamenti,lapis precioſus, prædatoro,uis,agnus,dominator terræ,ros, Meſſias, vnctus Domini,electus Dei, Ieremiæ vocatur ſimiliter, Meſſias,Chriſtus rex,germen iuſtum, germen Dauid, rex Dauid,agnus. Ezechieli autem,tener ſurculus. Danieli porrò,antiquus dierum,Meſſias ſeu Chriſtus,ſanctum ſanctorum, Deus Zabaoth. In Oſea, rex gentium,radix Dauid . In canticis; Solomon, pulcher & decorus,ſponſus electus,hinnulus ceruorum,&cæt. In Pſalmis,Gigas,Dominus,virtus; potentia, brachium, verbum.In euangelijs paſſim vocatur,ſeruator, filius hominis,

hominis, verbum, caro, via, vita, veritas, ſapientia patris, principium, finis, ſol, lux mundi, lumen oriens ex alto, propheta, rex, ſacerdos, primogenitus inter creaturas, inter fratres ſplendor, imago patris, gloria Dei, mediator, interceſſor, propitiator, aduocatus, mittens ſpiritum ſanctum, debellans mortem, infernum, diabolum, eligens, vocans, iuſtificans, glorificans, conditor, creator. Item appellationes huiuſmodi crebrò occurrunt: Leo, aquila, vitulus, aries, hœdus, hoſtia, oblatio, ſerpens, vermis, fons vel aqua vitæ, panis de cælo. Poſtremò, omnia nomina Dei inueniuntur Chriſto attributa. Quid multa? Nullus eſt liber in quo non ſæpius fiat Chriſti mentio, & quidem alijs atq; alijs ſubinde repetitis nominibus. Quis igitur recenſeat omnes Chriſti honorificẽtiſſimos titulos? Satis igitur ſit, quòd nos hanc rationem adnotandi tanquam exerto digito monſtrauerimus. Plures ſua quiſque induſtria adijciet.

Obſeruatio VIII.

Conciones, quæ de Chriſto in ſcripturis incidunt, aliæ agunt de Chriſto vt Deo, aliæ de eo vt homine: vel aliæ agunt de Chriſto exaltato & regnante, aliæ de humiliato & patiẽte. De Deo ac regnante, eſt illud. Quæ pater facit, eadem & filius facit. De homine & humiliato verò, Deus quare dereliquiſti me? Non rarò in vna eademque concione, pars de exaltato, pars de humiliato intelligi debet Iſaiæ 53. multis verbis deſcribitur Chriſtus mirum in modum humiliatus. Vim, inquit, eſt paſſus, & iniquè tractatus. Item: de carcere & de iudicio ſublatus eſt. Et tamen ſtatim adijciuntur, quæ amplam eiuſdem gloriam declarant. Quale eſt illud: Generationem eius, quis enarrabit, quod de regno eius ſpirituali, id eſt Eccleſia, & multitudine credẽtium rectè accipitur. Iterum: idcirco ego portionem ei ſegregabo in multis, & cùm robuſtiſſimus diuidet ſpolia. Ioannes eadem differendi ratione vtitur, vbi nanq; ſcribit. Verbum factum eſſe carnem, & habitaſſe in nobis: mox addit, Et vidimus gloriã eius,

Diuerſimodè cõciones S. ſcripturæ de Chriſto loquũtur.

1.
2.
3.

ius, gloriam veluti à patre, plenus gratia & veritate. Prius membrum, proponit conſpiciendum Chriſtum humiliatum: poſterius verò, exaltatum. Rurſus Ioannes teſtificatur de ipſo, & clamat, dicens: hic erat, de de quo dicebam, qui poſt me venit, ante me factus eſt, quia prior me erat. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus. & gratiam pro gratia. Cum me ſequeretur, inquit, de Chriſto intelligens humiliato: Cætera de exaltato, hanc autem ſcripturæ cõſuetudinem obſeruauit D. Ambroſius, qui de fide li. 3. ca. 5. ſic ait: Eſt conſuetudo ſcripturis, vt interdum à diuinitate Chriſti incipiant, & ad incarnationis ſacramenta deſcendant: interdum ab humilitate incarnatiõis exordium ſumant, & ad diuinitatis gloriam aſſurgant.

Obſeruatio IX.

Conſiderandū q̃d de Chriſti diuina, naturæ, quid de humana, & quid ſimul de vtraq; dicatur.

Vbi de Chriſto habetur ſermo, conſiderare oportet, quid dicatur propriè referendum tantùm ad diuinam eius naturam, quidue tantum ad naturam humanam, denique quid propriè de eiuſdem perſona vtramque naturam recipiente. Hanc regulam vocant περὶ κοινωνίας ἰδιωμάτων, quaſi dicas, de communione proprietatùm. Ac propter multas cauſas à ſanctis patribus eſt tradita. Plurimum namque momenti habet ad refellendum hæreticos, dignitatem Chriſti conantes quoquo pacto imminuere. Sic verò eam intelliges. Agnoſcere debes, Chriſtum eſſe vnam perſonam, ſiue vt Græci loquuntur, hypoſtaſim. In hac porrò ſpectari itidem duas naturas. Diuinam, quam habuit ab æterno cum patre communem: & humanã, quam ad ſe recepit in tempore, quaque per omnia, excepto peccato, noſtri ſimilis factus eſt. Eleganter iſta expreſſit Athanaſius hiſce verbis: Sicut anima rationalis, & caro, vnus eſt homo: ita Deus & homo, vnus eſt Chriſtus. Quam ſimilitudinem affert Auguſtinus quoque in Enchiridio ad Laurentium càp. 34. Iam verò, quemadmodum de homine dicuntur nonnulla ſecundùm animam tantùm ei conuenientia, vt intelligere, ratiocinari, dolere, gaudere, metuere, ſperare: quę dam ve-

Chriſti duplex natura in vna hypoſtaſi.

dam verò conuenientia tantùm ſecũdum corpus, vt comedere, bibere, ambulare: ita de Chriſto in ſcripturis multa proferũtur, quę in eum competunt tantùm ſecundum naturam diuinam: multa, quæ tantùm ſecundum naturam humanã. Hoc igitur diſcrimen in locis de Chriſto aliquid memorãtibus diligenter eſt obſeruandum adnotandumq;. Prioris formæ ſunt omnes loci, quibus deſcribitur Chriſtus verbũ & imago patris, filius Dei, conditor ſeculorum, primogenitus vniuerſæ creaturę, conferens ſpiritum ſanctũ, &c. Poſterioris formæ ſunt loci, qui proponunt forma ſerui indutum, carnem, fratrẽ noſtrum, miſeriarum noſtrarum participem, eſurientẽ, ſitientem, flentem, fugientem pericula, formidantem mortẽ, &c. De qua quidẽ diſtinctione nonnihil in pręcedentibus. Cęterũ vti rurſus quædam dicuntur de homine, quæ neq; de ſolo corpore, neque de anima ſola ſeparatim poſſunt accipi, ſed potiùs ſimul iudicantur. hæ partes cooperari, adeoq; mutuas ſibi inuicem accommodare operas, vnde totus tandem homo dicitur in actione occupatus: quod genus eſt, ſi quiſpiã ſcite deſcribit manu, quæ animo ſapienter concipit: aut ſimile quippiã facit, in quo pariter anima & corpus, adeoq; totus homo ſeſe exercet: ita in ſcripturis nõnulla dicuntur de Chriſto, quę neq; de diuina tantum natura, neque de humana ſeorſum conſiderata explicari rectè queant, ſed perinde ac ſi hæ naturę inuicem ſibi ſua officia & proprietates communicaret, diuinitas deſcribitur, vt agens cum humanitate, viciſſimque humanitas, vt agens cum diuinitate: quam ob cauſam eæ locutiones de tota perſona Chriſti exponantur neceſſum eſt. Equidem vereor, ne non ſatis poſſit res hæc ſimilitudine vlla exprimi. Exempla igitur notiorem reddent 1. ad Cor. 2. Si cognouiſſent nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Actor. 20. Attendite gregi Eccleſiæ Dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo. 1. Ioan. 3. Per hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille animam ſuam pro nobis poſuit, &c. Hi loci quoniã nõ poſſunt

1. De Chriſti diuinitate dicta.

2. De Chriſti humanitate dicta.

3. De Chriſti diuinitate & humanitate ſimul dicta.

de altera tantū natura accipi, vtpote quorū altera parte cernuntur, quæ diuinitatem prædicant, altera vero quę humanitatem: & in tota ſententia videntur, quę humanitati propria ſunt, tribui etiam diuinitati, tanquam ſi naturæ permiſcerētur: exponi planè debent, vt omnem vitemus incōmoditatem dē tota Chriſti perſona. Quod in hunc modū ſimpliciſſimè fiet. Perſona quæ eſt Deus, atq; etiam homo, ea inquam perſona mortem crucis ſubijt: Eccleſiam acquiſiuit ſuo ſanguine: animā ſuam ſiue corpus pro nobis poſuit. Simili ratione & reliquas id generis propoſitiones enarrabimus, referendo videlicet earū diuerſa membra ad vnam perſonam. Quo quidem pacto cauebimus, ne aut naturas temerè conſundamus aut abſurdè plures inducamus perſonas: quorū illud fecit Eutyches, iſtud Neſtorius, ambo ob id damnati hereſeos. Auguſtinus quædam huc pertinentia adnotat de Trinitate lib. 1. cap. 1. & 13. Epiſtola. 57. ad Dardanum, ad Simplicianum libro. 2. quæſt. 2. atque in commentarijs ad Euangelium Ioannis ſæpè admiſcet plura in hanc ſententiam. Chryſoſtomus exponens illud ad Hebræos 1. filius meus es tu, ego hodiè genui te: ait, Chriſtum dici filium Dei, non tantum vt eſt ante ſecula genitus, verumetiam, vt ſecūdum carnem in ſeculo eſt natus. Etenim rarò, inquit, communicat altioribus, ſicut & diuinitas humilioribus communicare dignata eſt. Qui enim non eſt homo fieri dedignatus, & qui rem ipſam non abnuit, quomodo ipſa repudiaturus eſt verba? Aliquanto euidentiùs Auguſtinus in Enchiridio ad Laurentium cap. 36. ait, Chriſtum, vt Deus eſt & homo, vnitis licet, non confuſis naturis conſtans, Domínū noſtrum verumque Dei filium eſſe, etiam ſecūdum humanitatem, etſi non ratione humanitatis.

Qui hæretici in Chriſto plures perſonas induxerūt.

Obſeruatio X.

Sacra ſcriptura de Chriſto loquens, ſubindè eidem oratiōi admiſcet alia cōuenientia ſoli perſonæ Chriſti tanquam capiti, alia conuenientia Eccleſiæ tanquam

Alia de Chriſto dicuntur vt de ca-

quam corpori ſiue membris. Chriſtus namque & Eccleſia vnum reuera corpus myſticum efficiūt, in quo Chriſtus ſe habet, vt caput, Eccleſia ſiue credentes inſtar reliquorum, Ephe.1. Vnde frequenter in ſcripturis à capite Chriſto Eccleſię perſonam interdum in ſe recipit, vt ipſe loquatur, quæ non competunt, niſi in Eccleſiam. Eſt ergo non oſcitabundi lectoris, iſta omnia accuratè perpendere. Pſalmus 69. totus attribuitur Chriſto, pro noſtra ſalute periculum crucis ſubeunti, atq; interim ibi ait: Deus tu nouiſti ſtultitiam meam, & delicta mea à te non ſunt abſcondita. Iſtud ergo à capite ad Eccleſiam ſiue membra trāsferetur. Rurſus per contrarium à corpore tranſitio ſit ad caput. Chriſtus Zachar.3. depingitur in perſona Eccleſiæ, indutus veſtibus ſordidis, quibus mox exuitur, atque alijs ornatur, & ſtatim ſubijcitur. Conteſtatus eſt angelus Domini Iehoſuam dicēs: Sic dixit Dominus exercituum, ſi in vijs meis ambulaueris, & ſi cuſtodiam meā cuſtodieris, etiam tu iudicabis domum meā, & præterea cuſtodies atria mea. En, quod membris conuenit, tribuitur capiti, ſiue à membris tranſitio fit ad caput. D. Auguſt. enarrans 2. verſum Pſalmi iuxta Hebr. 22. vbi ipſe ſic legit. Longè à ſalute mea verba delictorum meorum. Item ad Pſalmum 38. vbi dicitur: Non eſt ſanitas in carne mea propter iram tuam: nec eſt pax in oſſibus meis propter peccatum meum: Rurſus Pſalm. 40. Poſuit in os meum canticum nouum, laudem Deo noſtro: denique Pſalm. 75. ſtatim in initio, incūlcat ac repetit, Chriſtum aliquando loqui in perſona capitis, aliquando in perſona corporis ſiue membrorū. Apud eundem Auguſti. Tyconius inſcribit hanc regulam, de Chriſto & eius corpore, eamque inter illas a ſe congeſtas primam conſtituit, adducens exemplum ex Eſaiæ. 61. Quaſi ſponſum ornauit decore, & quaſi ſponſam, quæ ornatur monilibus ſuis. Vbi prior pars de Chriſto capite, poſterior de Eccleſia ſeu corpore debet intelligi.

pite, alia de Eccleſia vt de corpore, eius.

DE SPIRITV SANCTO.

Obſeruatio XI.

Vocabulū Spiritus, ſine adiectione vſurpatū, S. ſpiritū ſignificat.

Obſeruatum eſt, vbi in libris ſacris vocabulum ſpiritus ſine adiectione aliqua ponitur, ibi de ſpiritu ſancto, qui eſt diſtincta perſona in trinitate, agi. Referri hæc obſeruatio poterat ad ea, quæ de ſcripturæ ſanctæ phraſibus dicta: ſed tamen quando non parum conducit ad rectè diſcernendum perſonas in natura diuina, præterea ſtudioſè inculcatur à pluribus ſanctis patribus, placuit eam hoc loco in memoriam reducere. Apud Origenem pariarchon libro.1. cap.3. hæc legimus: Quidam ex prædeceſſoribus noſtris in nouo teſtamento obſeruant, quòd ſicubi ſpiritus nominatur ſine adiectione, quæ aſſignet qualis ſit ſpiritus, de ſpiritu ſancto debere intelligi. Poſt Origenem, Hieronymmum ad cap.2. Michææ prophetę. Quòd ſpiritus tam in nouo, quàm veteri teſtamento, vbicunque ſine additamento ponitur, in bonam partem intelligatur, & ſæpè diximus, & nunc ex parte ponemus, ne cui dubium ſit. Fructus autem ſpiritus, charitas, gaudium, pax, ad Galat.5. Et, ſpiritu viuimus, ſpiritu & ambulemus. Galat.6. & ſi ſpiritu autem opera carnis mortificaueritis, viuetis: Ad Roman.9. Nec præteriuit eandem obſeruationem Auguſtin. ab Simplicianum libro.2. Quæſt. prima, Et de incarnatione verbi libr.1.cap.17. Etiamſi de poſteriore hoc opere, num Auguſtini ſit, ambigatur.

S. ſpiritus variæ appellationes notādæ.

Cæterùm quod paulò antè admonui, de adnotandis nominibus perſonæ Chriſti, idem intelligi conuenit de perſona ſpiritus ſancti. Nam hæc quoque varijs honeſtatur appellationibus, quales, ſunt: ſpiritus Domini, virtus, dextera, digitus Dei, aqua, flumen: ignis, vnctio, σφραγὶς, obſignatio, oleum lætitiæ, paracletus, donum, &c. Quæ vbi occurrunt, prudenter decet diſpicere de ſpiritu ſancto quid diſcatur.

DE

DE DIABOLO.

Obſeruatio XII.

Quemadmodum verò ſemel diximus de Chriſto, quòd in eadem oratione nonnũquam permiſcentur, alia conuenientia ſoli perſonę Chriſti tanquã capiti, alia conuenientia Eccleſiæ, tanquã corpori, ſiue mem bris eiuſdem: ſic ex aduerſo intelligere conuenit, ſcripturas frequẽter loqui de diabolo: atq; vnam orationis partem accipi debere de perſona diaboli, taquam de capite, alterã partẽ de corpore, ſiue membris eius, id eſt, de cœtu impiorum. Eſtq; hæc regula Tyconio apud D. Auguſtinũ ſeptima ſiue vltima. Sicut autem Chriſtus caput piorum eſt: ita diabolus caput impiorum, & in vnum corpus ipſe & impij coaleſcũt. Vnde ad Epheſ. 2. vocatur princeps, cui poteſtas ſit aeris, & ſpiritus agens in filijs contumacibus: ſicut etiam à Chriſto antè appellatus fuerit princeps huius mũdi. Pleraq; igitur dicuntur de perſona diaboli, quæ tamẽ quadrant in impios homines: & rurſus de impijs dicta, ad diabolum cõmodiſſimè transferuntur. Exemplum apud D. Auguſtinũ ex Iſ. 14. Quomodo cecidiſti de cælo lucifer, fili auroræ? Quæ verba cùm de rege Babyloniæ pronũciata ſint, pertinent nihilominus & ad ſatanã, omnium impiorũ principem, qui de ſumma dignitate, in qua primum erat à Deo conditus, propter ſuperbiã & contemptum Dei deiectus eſt. Ex libro Apocalypſis Ioannis & alia idonea exẽpla peti poſſent. Eſt verò & hic in memoria reuocandum quò procliuius aduertere poſſis, vbi de diabolo, eiusq; viribus & actionibus ſermo inſtituatur, prodeſſe diaboli nomenclaturas tenere. Vocatur autẽ diabolus, ſerpens, Gen. 3. draco, Eſai. 29. calumniator, Pſal. 71. tentator, Matth. 4. & alibi mendax ac pater mendacij, ſathanas, &c. Item Deus huius ſeculi. 1. ad Cor. 4. princeps poteſtatis aeriæ, ad Ephe. 2. nequiſſimus, ad Eph. 6. poteſtas tenebrarum, ad Coloſſ. 1. leo rugiens 1. Petri 5. Frequens lectio commonſtrabit plura.

S. ſcriptura de diabolo tanquam de capite interdũ tanquàm de membris eius loquitur.

Diaboli variæ appellationes obſeruandæ.

Compertum namque eſt,& ab ijs, qui ſacras enarrant literas, ſtudioſè obſeruatum, multa in prophetarum concionibus,diſputationibus,vaticinijs, multa in hiſtorijs & annalibus extare,tanquam de terrena ciuitate Hieruſalem, vel de ciuitate Dauid, vel arce Syon, vel templo Hieroſolymitano dicta, quæ vbi introſpiciuntur penitiùs,inueniuntur reuera aliquid notare de ſpirituali Hieruſalem, ciuitate Dauid,templo, arce,id eſt,de credentium congregatione Iſa.2. Et erit in nouiſſimo die,erit præparatus mons domus Domini, in vertice montium, eleuabiturque ſupra colles, & cæt. Vbi mons Domus Domini non terrenam tantùm mentem, in quo extructum erat templum apud Hieroſolymam, ſed multò magis ipſam credentium multitudinem, veramque Eccleſiam ſignat: de qua & accipi decent, quæ eodem loco apud prophetam ſequuntur. Non pauca etiam incidunt dicta, de ijs, quæ perfici debebant in carnali domo Iuda,in carnali Ieruſalem, quæ reuera quoque ſub Dauide vel Solomone,vel alijs regibus principibuſue electi illius populi perfecta animaduertuntur. Et tamen ea ipſa ſignificant inſuper aliquid in vera eccleſia,quæ eſt cõgregatio credentium à tempore euangelij reuelati perficiendum. Exemplum eſto. Dauidi dictum fuerat, naſciturum ex ipſo filium, qui templũ Hieroſolymis Domino ędificaret. Id autem Solomon filius Dauidis poſteà exequutus eſt, mittentibus ad tantũ ędificium ligna & operarios etiam externis regibus. Hæc autem hiſtoria typum continet rerum, à manifeſtato Euangelio gerendarum. Significat namque quòd Chriſtus quoque Dei filius Eccleſiam ex credentium multitudine colligeret, cui externi atque gentiles inſererentur. Non eſt difficile, hac ratione & alios locos in quibus Eccleſiæ nomina occurrunt, explicare. Adderem his ex Auguſtino de ciuitate Dei, libro 17. cap. tertio, tertiam quandam interpretationis formulam colligi in eiuſmodi locis poſſe, de cæleſti videlicet Dei ciuitate, & Ieruſalem ſuperna, quæ eſt in cælis:

verum quia difficultas multum habet, atque prorſus allegorica eſt, deinde nequaquam ad verum intellectum ſcripturarum neceſſaria, nolim ego tyronem hac in parte laborem aliquem inſumere. Multum ille ſe profeciſſe in ſacrorum librorum lectione ſciat, qui legens aliqua ſeu dicta, ſeu facta de terrena Ieruſalem, poteſt eadem ſic ſatis commodè interpretari de Ieruſalem ſpirituali: id eſt, de eccleſia, quæ credentium cõgregatio eſt,

Obſeruatio XV.

Animaduertendũ q d de eccleſia in genere, & q d de mẽbris eius dicatur.

Eccleſia corp⁹ eſt, & conſtãs ex varijs mẽbris.

Eccleſia habet bonos & malos.

Quoties locus de Eccleſia obuius eſt, par eſt prudenter diſcerni, quid dicatur de ea in genere, quid potiſſimum de bonis & electis in ea conſtitutis, qui ſunt mẽbra viua: quid de alijs, qui ob ſolam externam communionem inter membra, quamuis putrida tamen ſint, & reſecanda, numerantur. Eccleſia namq; vnum eſt corpus, Coloſſ. 1. ſed ex multis ac varijs conſtans hominum ordinibus, quaſi membris, 1. ad Corin. 12. Vtpote cui omnes illi generaliter accenſentur, qui Chriſtum, eiuſque pactum Euangelicum, dum nimirum vtuntur ſacramentis ab eodem inſtitutis, profitentur: qualeſcunque ipſi ſunt, ſiue boni, ſiue mali. Qua de re extat ipſius Chriſti ſententia Matth. 13: in parabolis illis, de agro, in quo vnà cum tritico creſcũt zizania: ac de verriculo iacto in mare, omniſque generis piſces cõtrahente. Ac talem quidem fore eccleſiæ ſtatum ad finem vſque mundi, tumque primum ſeparandos malos è medio iuſtorum, Dominus ibidem clarè docet. Et ad Romanos decimoquarto & decimoquinto, ad Gal. 6. & alibi ſæpè, fratres firmiores, potentiores, & ſpirituales iubentur aſſumere incitareq; infirmiores, impotentes, & delictis præoccupatos. Cùm igitur eccleſia deſcribatur, & ſit permixta bonis iuxtà ac malis, atque in ſacris libris occurrant de vnoquoque genere varij, quoſque in ſpeciem pugnare forſan exiſtimares, loci intereſt ſanè eius, qui certam cupit aſſequi ſententiam, ſapienter diſtinguere, quid de eccleſia dicatur in genere, nulla partium ratione habita: quid de ea ex

parte

parte bonorum, quidue ex parte malorum. De eccleſia in genere ſunt huiuſmodi loci, Pſalmo vigeſimo ſecundo: Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio congregationis laudabo te. Sunt verba prophetæ, primum de ſe quidem, deinde per typum de Chriſto: ſignificaturque euangelium, à morte Chriſti palam omnibus, vt bonis ita & malis, annunciandum. Matt. decimooctauo. Quòd ſi non audierit eos, dic eccleſiæ. Hauddubiè illi eccleſiæ, in qua etiam hypocritæ præſident. Prioris ad Corinth. 15. Perſecutus ſum eccleſiam Dei. Actor. vigeſimo: A ſpiritu ſancto poſiti Epiſcopi, ad regendum eccleſiam Dei, id eſt, illos in genere, qui Chriſtum profitentur. De eccleſia, quæ verè & propriè hanc appellationem obtinet, in quam cooptati conſcriptique ſunt tantùm boni & verè credentes, ſunt hi loci. Pſalmo 89. Et confitebuntur cæli miraculum tuum Domine, atque veritatem tuam in eccleſia ſanctorum. Matthæi 16. Portæ inferorum non præualebunt aduerſus eam. Omnes denique loci huc pertinent, in quibus eccleſia depingitur, ſponſa Dei electa, ſpecioſa, glorioſa, ſine macula, ſine ruga, perpetuò ſecum habens ſponſum Chriſtum, ciuitas ſancta. Ieruſalem cæleſtis, firmata ſuper firmam petram, columna veritatis, Domus Dei, manens in æternum, ſocietate gaudens angelorum, ambulans in vijs Domini, perfecta, &cæt. Loci verò de malis, qui per ſacramentum Baptiſmi eccleſiæ ſunt inſiti, plures occurrunt. Matthæi 18. Neceſſe eſt vt veniant ſcandala, veruntamen væ homini illi, per quem ſcandalum venit, prioris ad Corinth. 11. Oportet hæreſes eſſe, quò qui probati ſunt, manifeſti fiant inter vos. Denique omnes loci, in quibus immorigeri, ſegnes, errantes, in eccleſia notantur, necnon eccleſia deſcribitur nigra, tenebris circundata, per hoſtes, in primis ſpirituales, vexata, ornatu & monilibus ſpoliata, aut quacunque ratione deformata ac deiecta. Apud prophetas, & in libro Apocalypſeos crebræ huius generis deſcriptiones obueniunt. Tradit autem his ſimilia Tyconius in

De eccleſia in genere dicta

De eccleſię mẽbris dicta.

Impij non propriè pertinent ad eccleſiam.

regula ſecunda, quam inſcribit, de corpore Domini bipartito: Auguſtinus mauult, de corpore Domini vero atque permixto, aut vero atq; ſimulato, aut de permixta eccleſia. Siquidem impij nequaquam propriè accenſendi ſunt corpori eccleſiæ, ſed tantùm permiſcentur ſicut zizania tritico: dolentibus ſanè bonis vniuerſis, vtpotè quorum dedecore, ignominia, & non mediocri diſpēdio iſtud fit. Quocirca vbi in apertum erumpit illorum perfidia, per excommunicationem diuinitus inſtitutam, declarantur ad eccleſiam neutiquam pertinere. Addit verò Auguſtinus exempla, in quibus ſubitò fit ab vna parte eccleſiæ ad alteram tranſitio. Alterum ex Canticorum 1. Nigra ſum, ſed decora, filiæ Ieruſalem vt tabernacula Kedar, & vt pelles Solomonis. Vbi nigram & decoram ſimul dici interpretatur, ob permixtionem malorum inter bonos: & tabernacula Kedar, quæ ſunt Iſmaelitarum, transfert ad malos: pelles Solomonis, ad bonos vereq; pios. Alterum ex Iſa. 42. ducam cæcos per viam quam neſcierunt, & per ſemitas quas non cognouerūt, faciam eos incedere: ponamque tenebras coram eis in lucem, & obliqua in planum: ſecundum hæc verba feci eis, & non dereliqui eos. Hæc de parte bonorum, & verè credentium, Auguſtinus accipit. At quando additur apud prophetam: Acti ſunt retrorſum, confundentur confuſione, &c. de alia parte, impiorum videlicet non plenè credentium.

DE DISCRIMINE LEGIS, ET EVANGELII, AC DE LEGIS præceptis.

Obſeruatio. XVI.

Obſeruandū q̄d ad legē pertinens dicatur, q̄d itē

Diligenter vbique obſeruandum, quid ad legem, quidue ad Euangelium ſimpliciter pertinens dicatur. Sæpè in libris ſacris cernuntur iuxta inuicem poſita,

ſita, quæ ex parte quidem congruunt legi, ex parte E-uangelio. Tertio loco poſita eſt hæc regula inter Tyconianas, quam Auguſtino placet potius nuncupandam, de ſpiritu & litera, aut de gratia & mandato quàm de promiſſis & lege, vti viſum erat Tyconio. Scire igitur decet aliud eſſe officium legis, aliud euangelij. Lex enim terret atque incutit animis metum iræ Dei: Euangelium conſolatur, iubetque benè ſperare de Dei miſericordia. Lex docet agnoſcere peccata, & oſtendit peccata, necnon excitat ad pœnitentiā: Euangelium excitat etiam ad pœnitentiam, & iubet reſpicere ad perſonam Chriſti, & promiſſiones factas de remiſſione peccatorum in CHRISTI nomine, & de iuſtificatione gratis data. Lex vrget officia charitatis: Euangelium inculcat fidem in Chriſtum, quæ per charitatem operatur. Lex proponit vmbras & typos, ad Chriſtum deducentes: Euangelium exhibet corpus ac veritatem, ipſumque Chriſtum apertè ſpectandum. Quid multa? diuerſiſſima ſunt legis atque Euangelij officia: eaque vbi occurrunt, neceſſum eſt prudenter diſtinguere. Admodum verò frequenter coniunctim deſcribuntur, ita vt poſt oratiōes comminatorias, ponantur conſolatoriæ, & ſermones de pœnitentia ſequuntur alia de expectanda miſericordia: ac viciſſim vbi multa dicta fuerint de gratia, ſtatim ſubijciuntur nonnulla de Dei ira. Id autem receptum eſt ita fieri, tum quia euangelij dignitas nuſquam magis elucet, quàm vbi legis doctrina ei ad latus opponitur, tum quia fragilis conditio & varietas animorum in hominibus, omninò poſtulat euangelium ac legem ſimul tradi. Cùm enim in quacunque hominum ſocietate permixti ſint boni & mali, qui omnes indigent lege, boni vt magis iuſtificentur, mali verò vt cognoſcant peccatum, bonos & malos ex æquo debent lex & euangelium omni tempore pariter prædicari. Siquidem boni cùm audiunt euangelium, confirmantur, ne remiſſiores fiant in fide: cùm audiunt legem, excitantur, ne frigeſcant in bonis operibus, vt quæ

ad euāgelium.

Diſcrimē legis & euangelij.

Legis & euangelij vtilitas.

vt quę neceſſaria ſunt ad ſalutem. Cęterum mali cum audiunt legem, adducuntur ad ſuorum peccatorum agnitionem, incipiunt de pœnitentia cogitare, confitentur ſe propter ſcelera reos æternæ damnationis. Cùm deinde ijdem audiunt Euangelium, iterum, ne deſperent, eriguntur animis. Nam Euangelium promittit illis gratiam, qua legem obſeruent. Omnes igitur tam boni, quàm mali, ex euangelij & legis prædicatione fructus ampliſſimos percipiunt. Exempla, in quibus doctrina euangelij & legis coniunctim explicantur, paſſim fiunt obuia. Iſaias cap. 1. magno ſpiritu & graui oratione carpit Iudæorum vitia, quæ pars ad legem pertinet, ſed eodem capite attexit de euangelio, quæ ſunt conſolatoria. Venite quæſo, vt noſtram agamus cauſam, dicit Dominus: ſi fuerint peccata veſtra vt coccinum, quaſi nix albeſcent, &c. Ioan. 1. Lex per Moſem data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum exorta eſt. Vbi euangeliſta illuſtrat euãgelij amplitudinem, ex collatione eius cum lege. Chriſtus in concionibus, Apoſtoli in epiſtolis, poſt obiurgationes ponunt quæ animos blandè inuitant, ſolanturq́;. Meminerint igitur pij tyrones, vt in ſcriptis prophetarũ, in hiſtorijs, deniq; in quibuſcunq; tam veteris, quàm noui inſtrumenti libris aſſueſcant aptè diſtinguere, quid ad legem, quidue ad euangeliũ pertinẽs dicatur. Ingentem lucem multis locis rectè intelligẽdis diſtinctio iſta allatura eſt. Puerilis eſt error, ſuſpicari, libros legales nihil continere quod ad euangelium ſpectat: rurſusq́; libros euangelicos nihil complecti ad legem referendum.

Obſeruatio. XVII.

Legis pręceptorum partitio. 1. Moralia 2. Cęremonialia. 3. Iudicialia.

Trita admodum eſt præceptorum, quæ in lege extant, partitio, in moralia, cæremonialia, & iudicialia. Primi generis ſunt, quæ vitam moreſq́; omnium hominum inſtituunt: quod faciunt præcepta decalogi, & eundem decalogum purè explicantia. Secundi generis, cõplectuntur ritus & cæremonias, adeoq́; res religioni attributas. Tertij ordinis ſunt, de officio regũ, iudicum,

iudicum,de audiendis teſtibus,de mulctis,pœnis, ſupplicijs,&c. Moralia igitur præcepta vbi occurrunt,nos ea ſic accipiemus, ſeu præſcripta ad noſtram quoque vitam ſanctè ac piè formandam. Sunt enim illa de officijs veræ charitatis in Deum & proximum: ideoque æterna & immutabilia, inſculpta ab initio omnium hominum cordibus. Cæremonialia verò decet accipi, tanquam adumbrantia aliquid de Chriſto, & rebus per Chriſtum noſtræ ſalutis cauſa gerendis: vel certè de ijs,quorum pleraque ſpiritualiter in eccleſia debēt perfici. D. Paulus in epiſtola ad Hebræos artificioſiſſime monſtrat, quomodo de Chriſto interpretari cæremonialia magna ex parte deceat, capitibus 5.6.7.8.9.10. Quamdiu autem cęremonialia apud populum Iudaicum obtinuerint,& quando diuina voluntate fuerint abrogata, perſpicuè docet Auguſtinus epiſtola 19. quam ſcribit ad D. Hieronymum. Cæterùm iudicialia Chriſtiani ad vſum ſuum nequaquam pertrahunt: vtpote quæ illi tantum populo Rempublicam aliquam adhuc retinenti, ad tempus præſcripta fuere. Hinc fit, quod noſtri,cùm puniūt flagitia, pœnas quidem graues infligunt publicis legibus, quæ loco & tēpori cōgruunt decretas. Nam furē quidē alicubi mulctant ſuſpendio, adulterum pœna capitis: alicubi verò aliter. At vero Moſaicis ſupplicijs, veluti lapidatione & ſimilibus, locus non eſt in noſtris rebuſpublic. relictus.

Obſeruatio XVIII.

Quædā p̄cepta ad oēs, quædā ad certum genꝰ hominū pertinēt.

In lectione præceptorum, operęprecium eſt videre, vtrum ea ad omnes, an ad certum tantùm genus hominum lati ſint. Rectè Auguſtinus de doctrina Chriſtia. lib. 3. ca. 17. Erit etiam hoc in obſeruationibus intelligendarum ſcripturarum, vt ſciamus, alia omnibus communiter præcipi, alia ſingulis quibuſque generibus perſonarum: vt non ſolùm ad vniuerſum ſtatum valetudinis, ſed etiam ad ſuam cuiuſque membri propriam infirmitatem, medicina pertineat. Hæc ille. Sunt præcepta de moribus plurima, quæ omnibus ex

æquo

æquo propoſita cognoſcũtur. Sunt alia præcepta, quæ tãtum ad magiſtratus, ad eos, qui præſunt eccleſijs, itẽ ad ſenes, ad iuuenes, ad viduas, ad coniuges vidẽtur lata. In epiſtolis ad Timothæum, & ad Titum, item Petri, & Ioannis, exempla continentur non obſcura, poſt illa in veteri teſtamento paſſim obuia.

Obſeruatio XIX.

Obſeruandũ quædã præcepta cũ circunſtãtijs, q̃dã ſine circunſtãtijs eſſe edita.

Ad hæc edita ſunt à Deo alia præcepta cum circumſtantijs, alia ſine circunſtantijs. Circuncifio præcepta erat, perficienda in ſolis maſculis, item certo membro & ad diem à natiuitate octauum. Paſcha celebrare debebant Iudæi ſemel in anno, & ad 14. diem menſis primi: Exod. 12. Auguſtinus in Quæſtionibus ſuper Exodum, quæſt. 43. (ad illa verba Exod. 12. Erit vobis dies ille in memoriam, & celebrabitis eum pro feſto Domini in generationes veſtras, ſtatuto ſeculi celebrabitis eum: ſiue vt Auguſtinus legit, ex lxx. interpretibus, legitimum ſempiternũ) ita ſcribit: Aliud eſt quod præcipitur quouſq; fiat, ſicut præceptum eſt, vt ſepties muros Iericho circumiret arca: aliud, cùm præcipitur ſic obſeruari aliquid, vt nullus terminus præfiniatur obſeruationis, ſiue quotidie, ſiue per menſes, ſiue per annos ſolenniter, ſiue per multorum, vel aliquorum annorum certa interualla, aut ergo ſic appellat ſcriptura æternum, quod non ſua ſponte audeant deſinere celebrare: aut, ſicut dixi, vt non ipſa ſigna rerum, ſed res, quæ ijs ſignificantur, æternæ intelligantur. Cæterum illud adijcere libet, præcepta quæ abſque vlla circunſtantia efferuntur, qualia ſunt decalogo, generalia eſſe, & ad omnes, inque omne tempus pertinere; è diuerſo autem, quæ circunſtantiam aliquam habent annexam, tantùm ad certas perſonas, vel certum populum, vel ad ſtatutum tempus. Quamuis de illis ipſis in decalogo compræhenſis vſitata minimeque aſpernanda eſt diſtinctio: ea videlicet, quæ cum negatione efferuntur, nunquam vllam admittere exceptionẽ, ſed obſtringere omnes, & in omne tempus: ea verò, quæ ſine negatione efferuntur, exceptionem pati, licet enim

Cũ circunſtantijs elata.

Sine circũſtantijs data.

Præceptorũ decalogi partitio

cet enim

cet enim obligent omnes, haud tamen in omne tempus. Sunt autem duo abſque negatione enunciata, alterum de ſanctificando Sabbato, alterum de honorandis parentibus. Ingruente ergo neceſſitate quapiam, vel inſigni & pia vtilitate, integrum eſt Sabbato operari. Licet namque teſte Chriſto, bouem in foueam collapſum, extrahere: licet ſacerdotibus mactare pecudem ad ſacrificium, licet ægrum curare: licet denique Machabæis contra hoſtes armis ſe defendere. Prçtereà vbi parentes quippiam iubent, quod nos à Deo abduceret, vel per quod de gloria Dei aliquid detraheretur, tunc licet non obedire. Oportet diligere & audire Deum prç parentibus & quibuſcunque hominibus. Neque hoc prætereundum, in illis quoque præceptis, quibus negatiua adhæret particula, exceptioni tunc eſſe locum, quando Dominus legiſlator nouo mandato præcipit contrariũ. Cùm iubet ille, (inquit Auguſtinus ſuper Leuiticum, quæſt. 56.) qui legem conſtituit, aliquid fieri quod in lege prohibuit, iuſſio illa pro lege habetur: quoniam author eſt legis. Itaque licet dictum ſit in lege, Non occides, tamen Abraham nõ peccat, ferrum ſtringens ad interficiendum filium ſuum Iſaac: ſicut nec peccat magiſtratus, ius gladij exercens aduerſus ſontes. Rurſus & ſi dictum ſit, Non furaberis, tamen Iſraelitæ non peccant, dum vaſis aureis & argenteis, ac veſtitu precioſo ſpoliant AEgyptios. Similiter neque Ozeas reus fit, adiungens ſibi meretricẽ quãtumuis lex dicat, non mœchaberis. Si modò, quod de Ozea ſcribitur, res geſta eſt, quemadmodum arbitratur Auguſtinus, de doctrina Chriſt. lib. 3. cap. 12. & non potiùs ſimplex viſio. Fortaſſis huic loco opportunè adhuc adſcribemus, quod annotauit Auguſtinus de doctrina Chriſtiana, libro tertio, capite decimo octauo: Nimirum conſiderandum, quo tempore quid licitum ſit. Fuit aliquando tempus, quo ſancti patres ſine crimine ſibi plures adiunxere vxores: atqui idem, hoc tempore nulli ſanctorum integrum ſit.

DE

DE PROMISSIONIBVS.

Obſeruatio XX.

Promiſſiones à Deo ad homines, & propter homines factas, operæprecium eſt, vbicunque in libris ſacris incidunt, prudenter diſtinguere. Sunt autem promiſſiones aliæ appellatæ legis, aliæ euangelij: quas ita cognoſci docet Auguſtinus. Legales, ſonant de bonis tēporalibus & terrenis: euangelicę, de ſpiritualibus & cęleſtibus: libro, quæſt. ſuper Exodum, quæſt. 92. Super Numeros autem quæſtio. 33. & in enarratione Pſalmi 34. ait: Illa bona temporalia, præfigurare ac præmonſtrare iſta ſpiritualia: atque in lege promiſſiones contineri obumbratas ac præfiguratas, in euangelio verò reuelatas & manifeſtas. Cæterum quando etiam lex exhibet promiſſiones rerum ſpiritualium multas, veluti de Chriſto, & beneficijs per Chriſtum adferendis, ſimiliter euangelium complectitur promiſſiones de rebus temporalibus (veluti vbi Chriſtus promittit Patrem liberaliter daturum vitæ neceſſaria, quæ orationibus ſtuduerimus impetrare) notandum eſt aliud inter vtraſque promiſſiones diſcrimen magis euidēs. Itaque differunt promiſſiones: quòd legales ſint conditionales, tanquam ſi perficiendæ forent propter legis obſeruantiam: euangelicæ verò quædam ſunt conditionales, quales ſunt promiſſio de vita æterna, promiſſio de liberatione ab æterno igne ſi mandata ſeruemus. Aliæ ſunt gratuitæ, quoniam adferunt bona gratis propter ſolum Chriſtum, quales ſunt remiſſio peccatorum, & perſeuerantia vſque in finem. Ac promiſſiones legales quidem deterrent nos à peccatis, taciteque arguunt, ſi non perficiuntur, fieri id propter noſtra peccata: promiſſiones verò euangelicæ inuitant, vt ad Chriſtum vſque intueamur, cuius virtute legem impleamus. De illis Leuit. 18. Cuſtodietis ſtatuta mea & iudicia mea, quæ ſi fecerit homo, viuet in eis. Leuit. 26. Si in ſtatutis meis ambulaueritis, & præcepta mea cuſtodieritis, feceritisq́; ea, dabo pluuias veſtras in tempo-

[Margin: Promiſſiones aliæ legis, aliæ euangelij. 1. 2.]

[Margin: Promiſſionū aliæ 1. Cōditionales. 2. Gratuitæ.]

tempore ſuo, & terra dabit prouentũ ſuum. Similes promiſſiones extant Deute. 6. 7. 10. 28. De his verò, id eſt, Euangelicis, Mat. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Sunt item (teſte Apoſt. 1. ad Timo. 4.) promiſſiones, aliæ præſentis vitæ, id eſt, de bonis, quæ in hac vita contingũt: aliæ futuræ, id eſt, de cæleſti æternaq; gloria. Tales videmus coniunctas, vbi Chriſtus ait Matth. 19. Omnis, qui reliquerit domum, aut fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem aut filios, aut agros, propter nomen meũ, centuplum accipiet, & vitæ æternæ ſortietur hæreditatem. Et in hac quidẽ vita contingunt nobis beneficio Dei dona, tam ſpiritualia, quã temporalia: poſt hanc vitam verò, ſpiritualia maximè, etiamſi corpus quoque gloriam multò ampliſſimam tunc adipiſcetur.

Promiſſionum aliæ præſentis, aliæ futuræ vitæ.

Obſeruatio XXI.

Promiſſionibus editis de rebus temporalibus, pleraq; interdum admiſcẽtur de rebus ſpiritualibus: ita vt promiſſionũ veritas & certitudo haud poſſit percipi, niſi earum pars de bonis temporalibus, pars de ſpiritualibus explicetur. Enimuerò ſolet Deus, vbi promittit res temporales, adiungere nonnulla, quæ non conſiſtunt, niſi intelligantur de rebus ſpiritualibus, potiſſimumq; de beneficijs per verum Meſſiam Ieſum Chriſtum adferendis. Quod idcirco videtur Deus voluiſſe, vt mentes piorum à rebus terrenis & caducis ad contemplationem ac deſideriũ rerum cæleſtium atq; æternarum, ceu multò præſtantiſſimarum erigerentur. Sunt corporalia bona in hac communi vita neceſſaria atque in iiſdem cùm adſunt, debemus Dei erga nos beneuolentiam ſingularẽ agnoſcere: ſed qui cura vlla ſalutis, animæ, ac melioris vitæ ſpe tanguntur, ij non ſic in haſce res fluxas animis ſunt intenti, quin multò ardẽtius adſpirent ad æternas cæleſtes. Hac igitur de cauſa promiſſiones mixtas apparet editas. Exempla ſubijciemus, tam de rebus, quàm de perſonis: nam de vtriſq; promiſſiones non obſcuras cernimus. Abrahæ promiſſus eſt filius futurus hæ-

Promiſſionibus temporalibus pleraque rerũ ſpiritualium admiſcẽtur.

rus hæres, promiſſum eſt ſemen: non autem Iſaac tantùm, ſed ipſe inſuper Chriſtus, quem ſcriptura appellat filium Abrahæ, quique eſt ſemen illud benedictũ, in quo benedictionem accipere omnes gentes debẽt. Geneſeos. 22. Sic autem interpretatur promiſſionem illam ipſe Apoſtolus ad Galatas tertio, dicens: In ſemine tuo, qui eſt Chriſtus. Actor. verò decimotertio, idem Apoſtolus docet, ex multis, quæ canit Pſalmus decimuſquintus de perſona Dauidis, aliquotam partem, præſertim, illa verba. Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem, de Chriſto à morte reſuſcitato accipi debere. Eſaiæ 42. vaticinium & promiſſio habetur de Cyro Perſarum rege, per quem populus Iudaicus erat è captiuitate liberandus: ex qua tamen promiſſione de Chriſto nonnulla explicat Euangeliſta Matt. capite duocimo. Sed multò luculentiſſimus locus occurrit 1. Samuelis 2. vbi Nathan ad Dauidem iuſſu Dei de Solomone in hæc verba: Cùm impleti fuerint dies tui, dormies cum patribus tuis, & ego ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, quod egredietur de vtero tuo, atque firmabo regnum eius. Ipſe ædificabit nomini meo domum, & ego confirmabo ſolium regni eius vſq; in ſeculum. Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium, & ſi iniquè aliquid egerit, caſtigabo eum cum virga humana, & cum plagis filiorũ hominum, miſericordia autem mea nõ recedit ab eo, ſicut abſtuli à Saul, quem ſuſtuli à facie tua. Et confirmabitur domus tua atque regnum tuum vſque in ſeculum coram facie tua, eritque thronus tuus firmus in ſeculum. Hęc de Solomone quidem primum ſunt dicta, ſed pleraq; in perſonam eius haud quadrant ante omnia quòd dicitur. Cùm impleti fuerint dies tui, dormies cum patribus tuis, & ego ſuſcitabo ſemen tuum poſt te: id profectò non de Solomone, ſed alio quopiam à morte Dauidis venturo, per quem omnia ſunt perficienda, neceſſariò debet accipi. Multò minus Solomoni accommodabuntur illa, de confirmando videlicet regno eius vſq; in ſeculum, & quòd miſe-

miſericordia Dei non recedat ab eo, quemadmodum receſſerat à Saule. Palam enim eſt, potentiam Solomonis valdè fuiſſe, etiam cùm viueret, imminutam, atque ipſum propemodum Saulis more deiectum, quando regna plura ab ipſo defecerunt, & filio eius, nihil præter vnam tribum, relictum. Ergo, operæpretium eſt àd aliam perſonam illa transferamus. Cùm autem non poſſit æternum agnoſci, niſi quod ſpirituale eſt (ſiquidem corporalia non ſubſiſtunt, ſed ſola ſpiritualia æterna manent) de regno Chriſti, quod ſpritualc eſt æternum, aptiſſimè omnia illa exponentur. Atque id quidem eò iuſtius, quò manifeſtius eſt, quòd Solomon in ædificanda domo Domini, alijsq; multis typū Chriſti tantùm geſſerit, quandoquidem ſolus Chriſtus veram & ſtabilem domum, id eſt, Eccleſiā Domino patri extruxit, cuius fuit fideliſſimùs adminiſtrator, ad Heb.3. Quid? quòd de ſolo Chriſto naturali Dei filio propriè illud dictum eſt, Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium: monſtrante id nobis Apoſtolo, qui ea verba de Chriſto, ad Hebr. 1. germanè interpretatur. Ad eundem inſuper modum Auguſtinus enarrans Pſal. ſupputatione Hebræorum 72. cuius initium eſt, Deus iudicia tua regi da, apertè ait, multa eſſe in eo poſita, quæ nullo modo queunt Solomoni aptari, ſed potiùs conueniunt vero Solomoni, authori pacis Chriſto. Iterum ſuper Pſalm. 78. qui ſic incipit, Auſcultamini popule legem meā vbi narrantur Aegyptijs mala inflicta, paulò tamen aliter, quàm in libro Exodi deſcribuntur, in hunc modū ait. Quod in Exodo dictū non eſt, non fruſtra in Pſalmo dictum eſſe certi ſumus, neq; id interpretari niſi figuratè poſſumus, vt intelligamus etiam cętera, quę facta eſſe conſtat, ob aliquam figuratam ſignificationem facta, atque conſcripta. Facit enim hoc ſcriptura in multis locis propheticorum eloquiorum, dicit aliquid, quod in illa re geſta, quàm videtur commemorare, non inuenitur, immo & aliter eſſe inuenitur, vt hinc intelligatur, non hoc dicere quod poteſt putari,

Scriptura ſæpè aliquid dicit quod in re geſta non inuenitur.

ſed aliud potiùs quod magis debet aduerti. Sicut eſt illud: Dominabitur à mari vſq; ad mare, & à flumine vſq; ad terminos orbis terrarum, quod in illius Solomonis regno conſtat non eſſe completum, de quo putari poſſet iſte Pſalmus loqui, cùm de Chriſto Domino loqueretur tantùm Auguſt. Ad hæc, Pſal. 89. de Dauide nō pauca prædicantur, at maior interim pars neceſſariò de Chriſto vult exponi. Iam addamus exempla de rebus promiſſis. Promiſſa eſt Abrahæ aliiſque ſanctis Patriarchis terra Canaan, promiſſi ſunt fructus terræ, agri, aliaq; ampliſſima bona temporalia, ſed in iiſdem promiſſionibus aſperguntur, quæ ſimpliciter de ſpiritualibus bonis intelligi neceſſitas poſtulat. Niſi enim de iſtiuſmodi bonis accedat interpretatio, non poterit promiſſionum deprærhendi veritas: ac Deus, qui non fallit, videbitur alicui, mendacij notam incurrere. Quātum enim terrarum tractum poſſedit Abraham? Videlicet exiguū agellum, in quo vxorem Saram ſepeliret, precio numerato debuit comparare. Quin etiam multa magnifica promiſſa fuerunt facta de regno Iudæorum terreno, de inſigni ciuitate & regia Ieruſalem: quæ tamen non inuenientur completa, ſi ad interpretationem de bonis ſpiritualibus, quæ conſpecta ſunt in ſpirituali regno Chriſti, id eſt, Eccleſia, non confugiatur. Hieronymus ad Dardanum ſcribēs, manifeſtè docet, Dauidem, cuius regnū fuerat multò florentiſſimum, nunquam poſſediſſe eas ditiones, quæ Numerorum. 34. promiſſæ fuerant. Quamobrem rectè D. Auguſtinus de ciuitate Dei libr. 17. cap. 10. definit, multa non eſſe in regno Iudaico perfecta, vti promiſſa fuerant, vt intelligeretur, promiſſionis veritas ad alterius regis, nēpe Chriſti & alterius regni, quod eſt Eccleſia, gloriam pertinere. Valde igitur neceſſarius eſt, huius regulæ, ad rectam interpretationem ſcripturarum, vſus. Iudæi, quia nolunt eam admittere, ſemper hærent in denſiſſimis errorum tenebris, nec poſſunt ad veritatis lucem attollere caput: noſtri verò per eam multa abſtruſa

ſtruſa

ſtruſa eruunt, atq; in fide promiſſionum de Chriſto mirificè confirmantur.

Obſeruatio XXII.

Scriptura ſæpe de re vt iã præſtita loquitur, quæ adhuc expectanda eſt.

Multa dicuntur in ſcripturis, tanquã iam præſtita & perfecta reipſa eſſent, quæ interim promiſſa potiùs ſunt, expectandaque adhuc in ſpe. Apud D. Auguſtinum, epiſtola. 57. ad Dardanum, obſeruationem hanc inuenies, vbi ait ex Apoſtoli verbis ſumptam, ad Roma. 8. Spe ſalui facti ſumus.. Exempla ſubijcit huiuſmodi ad Tit. 3. dicitur, Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. Cùm hic dicat Apoſtolus, ſaluos nos fecit, tanquã ſalus ipſa iam data ſit, quemadmodum intelligendum ſit, illic exponit, vbi ait, Spe ſalui facti ſumus. Item Ioannis 15. Dominus ad diſcipulos, Omnia quæ audiui à patre meo, nota feci vobis: quod vſque adeò ſecundum ſpem dictum eſt, inquit, futurorum, vt eis poſtmodum dicat Ioannis. 16. Multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modò. Eadem ratiõe interpretatur dici, ſpiritum ſanctũ quoſdam inhabitare mortales, non quòd in hac vita, ſed quòd in alia poſt hanc vitam, ſit eoſdem inhabitaturus. Præterea, Chriſtus ſuo ſanguine parat ſibi Eccleſiam glorioſam, non habẽtem maculam aut rugam: non quòd talis exiſtere in terris poſſit, ſed quòd talis primùm futura ſit in cælis. Conuenit igitur, docente Auguſtino, huius generis locos potiùs de rebus promiſſis & exhibendis, quàm de exhibitis interpretari, quantumlibet ipſo verborum ductu ſignificatum videatur, res iam eſſe perfectas. Atq; hac ſanè de cauſa placuit hoc loco de promiſſionibus præſentis obſeruationis meminiſſe.

Obſeruatio XXIII.

Scriptura ſępè de futuris, vt de præteritis loquitur.

Sæpè dicuntur quædã præterita exactaque, in quibus tamen latet promiſſio rerum futurarum, & poſtero tempore perficienda notantur. Prophetæ plurima hoc pacto efferunt, ſoliti verbis vti præteriti temporis, quamuis vaticinentur futura. Eſai. 53. non pauca de Chriſto, ijsq; quæ Chriſtus ſalutis noſtræ cauſa

erat perfecturus prædicuntur: & tamen verbis præteriti temporis, prorſus perinde atq; ſi res diu antè geſta narraretur. Pſalm.22. De Chriſto humiliando ad mortem, dicuntur permulta: ſed eo orationis habitu, quo ſolent tranſactæ commemorari. Circundederunt, inquit, me boues multi, ingētes tauri Baſan cinxerunt me, aperuerunt contra me os ſuum, ſicut leo rapiens & rugiens, & quæ ſequuntur. Ad Roman.10. An non audierunt: atqui in omnem terram exiuit ſonus eorum, & cæt. Et tamen conſtat, nondum vbique terrarum fuiſſe Euangelium tunc prædicatum, ſed ſecuturis ſeculis prædicandum. Adnotauit nonnulla huc pertinentia. D. Auguſtinus Epiſtola 80. ad Heſychium, de ſupremo mundi die. Et Chryſoſtomus in Geneſin, Homilia 9. ait, morem eſſe prophetarum omnium, de non factis, vt de factis loqui, qui mentalibus oculos videbant, quæ poſt multorum annorum curricula erant futura. Duæ autem idoneæ

1\. reddi poſſunt cauſæ, ob quas ſcriptura de promiſſionibus futuris differens, talibus vtatur loquendi formulis. Altera eſt, quòd apud Deum quidem, quæ futura ſunt, perinde ſe habent, atque iam præterita. Siquidem Deus omnia ex æquo videt, æſtimatque: &

Ob quas cauſas ſcriptura hunc modū ſeruet.

2\. apud Deum vnus dies, vt mille anni. Altero eſt, quòd eo pacto declaratur hominibus maxima promiſſionum certitudo. Intelligere namque debent, non minùs eſſe certas, quam ſi iam eſſent exhibitæ, perfectæque. Quocirca & fides piorum ijs locutionibus acui non mediocriter debet.

DE PIIS ET IMPIIS.

Obſeruatio XXIIII.

Qui ſacrorum librorum lectioni incumbit, ſapienter diſtinguet, quid hinc de bonis, inde de malis ſcribatur. Perfacile eſt, hac de re ferre iudiciū. Scriptura paſſim & ſine inuolucris diſtinguit generationem filiorum Dei ac lucis, à generatione filiorum huius ſeculi.

Obſerua-

Obſeruatio XXV.

Familiare eſt ſacris ſcriptoribus, impiorum res antè explicare, quàm piorum: quod maximè fieri ſolet in comparationibus, vbi facta piorum atque impiorum inter ſe conferuntur, Geneſ. 4. prius diſſeritur de ſacrificio Cain, deinde de ſacrificio Abel. Prętereà poſteritas Cain priore loco recenſetur, quã ſequitur poſteritas Adæ. Lu. 16. ante habetur ſermo de diuite, quã de Lazaro. Scriptura res impiorum prius explicare ſolet, quã piorum.

Obſeruatio XXVI.

Obſeruare decet, quid de bonis referatur vt benè factum, quidue vt male factum, atque è diuerſo, quid de malis vt malè factum, quidue vt benè factum. Nõ ſtatim omnia benè fiunt, quæ à bonis fiunt, viciſſimque non protinus ceu malè factum damnabitur, quicquid à malo fit. Notandũ q d de bonis referatur vt benè, q d vt malè factum vel dictum.

Quocircà ſcriptura æquiſſimi iudicis fungens officio, omnium ex ęquo, tam bonorum, quàm malorum ſolet & rectè & iniquè facta commemorare. De Saule multa impiè facta narrantur: atqui hoc præclarum de eo ſcriptura non tacuit, quòd pythones atque diuinaculos omnes ſuſtulerit. 1. Samuelis 28. Pius nuſquam non celebratur Dauid: ſed quæ in eodem repræhendit propheta Nathan, ſcriptura noluit ab hominibus ignorari. 2. Samuelis 12. A Pilato audiuimus Chriſtum excuſari, nec non pro liberatione Chriſti nihil relinqui intentatum, ſed paulò pòſt audimus eundem ferentem iniquam ſententiam, qua iubet abduci Chriſtum, & cruci affigi. Ioan. 19. Quod verò de factis admonemus, idem de dictis quoq; intellige. Petrus rectè loquitur, vbi confitetur Chriſtum filiũ Dei viui, quamobrem tunc audiuit, Beatus es Simon, bar-iona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi. At quãdo conatur impedire, ne Chriſtus eat Hieroſolymam, mortem pro ſalute humani generis ſubiturus, non rectè loquitur, ideoque audit, Abi poſt me Sathana, obſtaculo es mihi, quia non ſapis ea, quæ ſunt Dei. Saul. Dauid. Pilatus. Petrus.

Matth.16. Sanctos verò homines interdum quædam pronunciare in perſona ſua, quædam in aliena, ſuprà retulimus, vbi de circumſtantijs agebamus.

Obſeruatio XXVII.

Non ſtatim ad mores p. trahendũ quod à bonis benè factũ legitur.

Non protinus ad mores pertrahendum, imitandumque, quod à bonis etiam benè factũ legitur. Samſon ſibi ipſi accerſiuit mortem, idque ſpiritu ſancto ſuggerente, & ad rem arduam adiuuante. Abraham ferrum ſtringit mactaturus filium, offerẽdum in ſacrificio. Atqui, aut ſe occidere, aut filium immolare, ideò alius cogitabit nemo. Quod enim viri illi ſancti perfecerunt iuſſi nouo & ſingulari mandato Dei, id alijs, quibus præter ordinem non eſt præceptum, nulla licet ratione imitari. Vbi enim illi fidem ſuã atq; obedientiam illa perficiendo declararunt: nos ſi paria in cauſa non pari auderemus, incredulitatis, perfidiæ, atque inobedientiæ de nobis præberemus argumenta. Similiter, etſi Iacob mẽtitus eſt apud patrem affeuerans ſe Eſau, cùm non eſſet, eoq; facto benedictionẽ & ius patriarchatus obtinuit: obſtetrices item Hebrææ apud Pharaonẽ vtẽtes mendacio, mercedem pietatis à Deo accipiunt: non tamen nobis ideò indulgebimus mẽtiendi vlla in re facultatem. Sed de tota hac re ipſum Auguſtinum audiamus. Sic enim cõtra ſecundam Gaudentij epiſtolam lib.2. cap.23. ſcribens ait. Non debemus, quicquid in ſcripturis, etiam Dei teſtimonio laudatos homines feciſſe legerimus, conſentiendo approbare, ſed conſiderãdo diſcernere, adhibentes iudicium, non ſanè noſtræ auctoritatis, ſed ſcripturarum diuinarum atque ſanctarum, quæ nos nec illorum hominum, quibus illic bonum atq; præclarum teſtimonium perhibetur, omnia vel imitari vel laudare facta permittit, ſi quæ nõ rectè ab eis facta ſunt, vel huic iam tempori non conueniunt. Quibus D. Auguſt. verbis addamus nos: aliud eſſe, quod à ſanctis fit, ſingulari quadam Dei diſpenſatione, aliud quod fit iuxta ordinaria præcepta. Certè ordinariorum præceptorum opera ad omnes ex æquo pertinẽt, ſingu-

Samſon. Abraham

Iacob.

Obſtetrices Hebręorum.

ſingularis autē diſpenſationis opera, nō niſi ad pauciſſimos. Ex his igitur rectè colligimus nō eſſe tutū quęuis ſequi exempla. Hinc apud multos vſitatum eſt dictum: Actiones bonorum non facere legem vniuerſalem.

DE SIMILITVDINIBVS.

Obſeruatio XXVIII.

In parabolis & ſimilitudinib., quibus ſcriptura abūdat, non eſt neceſſum res comparatas per omnia inter ſe conuenire. Nullæ enim conferri res poſſunt, in quibus non inueniatur aliqua diſſimilitudo. Vnde in dialecticorum ſcholis decantata eſt regula. Omnis ſimilitudo claudicat. Quamobrem aſtruūt infirmas ex ſimilitudinibus duci argumentationes quamuis ad docendum rudes mirè idoneas. Sciamus igitur in ſimilitudinibus iſtud tantùm requiri, vt res comparatæ in eo potiſſimum conueniant, ad quod approbandum aſſumuntur. Exempla ſunto, Matth. 20. parabola extat de laborantibus in vinea, quorum ſingulis poſt exactum opus impenditur denarius. Ibi autem quidam odioſè obmurmurāt, expoſtulantq; cū patrefamilias. Luc. 15. filius qui ſemper patri fuerat morigerus, indignè fert, & quiritatur, in alterius prodigi reducis gratiam mactari vitulum ſaginatum, ac lautum inſtitui cōuiuium. Atqui quis neſcit, in regno cælorum nō eſſe murmurationi, inuidiæ, odio, indignationi, querelæ locum. Omnium verò minimè cum Deo, quaſi iniuſtè aliquid agat, quenquam poſſe diſceptare? Sed ſatis eſt, in parabolis illis ea inueniri, quæ dilucidè exponūt gratuitam Dei erga nos peccatores miſericordiā. Quocircà rectè Chryſoſtomus, vbi priorem illam parabolam enarrat, Homilia in Euangelium Matth. 65. Quid, inquir, dicemus? nemo talia in regno cælorū facit, nemo de iure diſputat, aut alios criminatur. Et ſubijcit. Parabolā dixit. In parabolis aūt nō oportet nimia in ſingulis verbis cura perangi. Sed cùm quid per parabolam intendat didicerimus, inde vtilitate collecta,

In ſimilitudinibus & parabolis non eſt neceſſum res cōparatas ꝑ omnia conuenire.

In ſimilitudinibus quid potiſſimum requiratur.

æquo propoſita cognoſcũtur. Sunt alia præcepta, quæ tãtum ad magiſtratus, ad eos, qui præſunt eccleſijs, itẽ ad ſenes, ad iuuenes, ad viduas, ad coniuges vidẽtur lata. In epiſtolis ad Timothæum, & ad Titum, item Petri, & Ioannis, exempla continentur non obſcura, poſt illa in veteri teſtamento paſſim obuia.

Obſeruatio XIX.

Obſeruandũ quædã præcepta cũ circunſtãtijs, q̃dã ſine circunſtãtijs eſſe edita.

Cu circunſtantijs elata.

Ad hæc edita ſunt à Deo alia præcepta cum circumſtantijs, alia ſine circunſtantijs. Circuncìſio præcepta erat, perficienda in ſolis maſculis, item certo membro & ad diem à natiuitate octauum. Paſcha celebrare debebant Iudæi ſemel in anno, & ad 14. diem menſis primi: Exod. 12. Auguſtinus in Quæſtionibus ſuper Exodum, quæſt. 43. ad illa verba Exod. 12. Erit vobis dies ille in memoriam, & celebrabitis eum pro feſto Domini in generationes veſtras, ſtatuto ſeculi celebrabitis eum: ſiue vt Auguſtinus legit, ex lxx. interpretibus, legitimum ſempiternũ, ita ſcribit: Aliud eſt quod præcipitur quouſq; fiat, ſicut præceptum eſt, vt ſepties muros Iericho circumiret arca: aliud, cùm præcipitur ſic obſeruari aliquid, vt nullus terminus præfiniatur obſeruationis, ſiue quotidie, ſiue per menſes, ſiue per annos ſolenniter, ſiue per multorum, vel aliquorum annorum certa interualla, aut ergo ſic appellat ſcriptura æternum, quod non ſua ſpontè audeant deſinere celebrare: aut, ſicut dixi, vt non ipſa ſigna rerum, ſed res, quæ ijs ſignificantur, æternæ intelligantur.

Sine circũſtantijs data.

Cæterum illud adijcere libet, præcepta quæ abſque vlla circunſtantia efferuntur, qualia ſunt decalogo, generalia eſſe, & ad omnes, inquẽ omne tempus pertinere: è diuerſo autem, quæ circunſtantiam aliquam habent annexam, tantùm ad certas perſonas, vel certum populum, vel ad ſtatutum tempus.

Præceptorũ decalogi partitio

Quamuis de illis ipſis in decalogo comprænhenſis vſitata minimeque aſpernanda eſt diſtinctio: ea videlicet, quæ cum negatione efferuntur, nunquam vllam admittere exceptionẽ, ſed obſtringere omnes, & in omne tempus: ea verò, quæ ſine negatione efferũntur, exceptionem pati, licet enim

cet enim obligent omnes, haud tamen in omne tempus. Sunt autem duo abſque negatione enunciata, alterum de ſanctificando Sabbato, alterum de honorandis parentibus. Ingruente ergo neceſſitate quapiam, vel inſigni & pia vtilitate, integrum eſt Sabbato operari. Licet namque teſte Chriſto, bouem in foueam collapſum, extrahere: licet ſacerdotibus mactare pecudem ad ſacrificium, licet ægrum curare: licet denique Machabæis contra hoſtes armis ſe defendere. Prętereà vbi parentes quippiam iubent, quod nos à Deo abduceret, vel per quod de gloria Dei aliquid detraheretur, tunc licet non obedire. Oportet diligere & audire Deum prę parentibus & quibuſcunque hominibus. Neque hoc prætereundum, in illis quoque præceptis, quibus negatiua adhæret particula, exceptioni tunc eſſe locum, quandò Dominus legiſlator nouo mandato præcipit contrariū. Cùm iubet ille, (inquit Auguſtinus ſuper Leuiticum, quæſt. 56.) qui legem conſtituit, aliquid fieri quod in lege prohibuit, iuſſio illa pro lege habetur: quoniam author eſt legis. Itaque licet dictum ſit in lege, Non occides, tamen Abraham nō peccat, ferrum ſtringens ad interficiendum filium ſuum Iſaac: ſicut nec peccat magiſtratus, ius gladij exercens aduerſus ſontes. Rurſus & ſi dictum ſit, Non furaberis, tamen Iſraelitæ non peccant, dum vaſis aureis & argenteis, ac veſtitu precioſo ſpoliant AEgyptios. Similiter neque Ozeas reus fit, adiungens ſibi meretricē, quātumuis lex dicat, non mœchaberis. Si modò, quod de Ozea ſcribitur, res geſta eſt, quemadmodum arbitratur Auguſtinus, de doctrina Chriſt. lib. 3. cap. 12. & non potiùs ſimplex viſio. Fortaſſis huic loco opportunè adhuc adſcribemus, quod annotauit Auguſtinus de doctrina Chriſtiana, libro tertio, capite decimo octauo: Nimirum conſiderandum, quo tempore quid licitum ſit. Fuit aliquando tempus, quo ſancti patres ſine crimine ſibi plures adiunxere vxores: atqui idem, hoc tempore nulli ſanctorum integrum ſit.

DE

DE PROMISSIONIBVS.

Obſeruatio XX.

Promiſſiones à Deo ad homines, & propter homines factas, operæprecium eſt, vbicunque in libris ſacris incidunt, prudenter diſtinguere. Sunt autem promiſſiones aliæ appellatæ legis, aliæ euangelij: quas ita cognoſci docet Auguſtinus. Legales, ſonant de bonis tẽporalibus & terrenis: euangelicę, de ſpiritualibus & cęleſtibus: libro, quæſt. ſuper Exodum, quæſt. 92. Super Numeros autem quæſtio. 33. & in enarratione Pſalmi 34. ait: Illa bona temporalia, præfigurare ac præmonſtrare iſta ſpiritualia: atque in lege promiſſiones contineri obumbratas ac præfiguratas, in euangelio verò reuelatas & manifeſtas. Cæterum quando etiam lex exhibet promiſſiones rerum ſpiritualium multas, veluti de Chriſto, & beneficijs per Chriſtum adferendis, ſimiliter euangelium complectitur promiſſiones de rebus temporalibus (veluti vbi Chriſtus promittit Patrem liberaliter daturum vitæ neceſſaria, quæ orationibus ſtuduerimus impetrare) notandum eſt aliud inter vtraſque promiſſiones diſcrimen magis euidẽs. Itaque differunt promiſſiones: quòd legales ſint conditionales, tanquam ſi perficiendæ forent propter legis obſeruantiam: euangelicæ verò quædam ſunt conditionales, quales ſunt promiſſio de vita æterna, promiſſio de liberatione ab æterno igne ſi mandata ſeruemus. Aliæ ſunt gratuitæ, quoniam adferunt bona gratis propter ſolum Chriſtum, quales ſunt remiſſio peccatorum, & perſeuerantia vſque in finem. Ac promiſſiones legales quidem deterrent nos à peccatis, taciteque arguunt, ſi non perficiuntur, fieri id propter noſtra peccata: promiſſiones verò euangelicæ inuitant, vt ad Chriſtum vſque intueamur, cuius virtute legem impleamus. De illis Leuit. 18. Cuſtodietis ſtatuta mea & iudicia mea, quæ ſi fecerit homo, viuet in eis. Leuit. 26. Si in ſtatutis meis ambulaueritis, & præcepta mea cuſtodieritis, feceritisq; ea, dabo pluuias veſtras in tempo-

Promiſſiones aliæ legis, aliæ euangelij. 1. 2.

Promiſſionũ aliæ 1. Cõditionales. 2. Gratuitæ.

tempore ſuo, & terra dabit prouentū ſuum. Similes promiſſiones extant Deute.6.7.10.28. De his verò, id eſt, Euangelicis, Mat.19. *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* Sunt item (teſte Apoſt.1. ad Timo.4.) promiſſiones, aliæ præſentis vitæ, id eſt, de bonis, quæ in hac vita contingūt: aliæ futuræ, id eſt, de cæleſti æternaq; gloria. Tales videmus coniunctas, vbi Chriſtus ait Matth.19. Omnis, qui reliquerit domum, aut fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem aut filios, aut agros, propter nomen meū, centuplum accipiet, & vitæ æternæ ſortietur hæreditatem. Et in hac quidē vita contingunt nobis beneficio Dei dona, tam ſpiritualia, quā temporalia: poſt hanc vitam verò, ſpiritualia maximè, etiamſi corpus quoque gloriam multò ampliſſimam tunc adipiſcetur.

Promiſſionum aliæ præſentis, aliæ futuræ vitæ.

Obſeruatio XXI.

Promiſſionibus editis de rebus temporalibus, pleraq; interdum admiſcētur de rebus ſpiritualibus: ita vt promiſſionū veritas & certitudo haud poſſit percipi, niſi earum pars de bonis temporalibus, pars de ſpiritualibus explicetur. Enimuerò ſolet Deus, vbi promittit res temporales, adiungere nonnulla, quæ non conſiſtunt, niſi intelligantur de rebus ſpiritualibus, potiſſimumq; de beneficijs per verum Meſſiam Ieſum Chriſtum adferendis. Quod idcirco videtur Deus voluiſſe, vt mentes piorum à rebus terrenis & caducis ad contemplationem ac deſideriū rerum cæleſtium atq; æternarum, ceu multò præſtantiſſimarum erigerentur. Sunt corporalia bona in hac communi vita neceſſaria atque in ijſdem cùm adſunt, debemus Dei erga nos beneuolentiam ſingularē agnoſcere: ſed qui cura vlla ſalutis, animæ, ac melioris vitæ ſpe tanguntur, ij non ſic in haſce res fluxas animis ſunt intenti, quin multò ardētius adſpirent ad æternas cæleſtes. Hac igitur de cauſa promiſſiones mixtas apparet editas. Exempla ſubijciemus, tam de rebus, quàm de perſonis: nam de vtriſq; promiſſiones non obſcuras cernimus. Abrahæ promiſſus eſt filius futu-

Promiſſionibus temporalibus pleraque rerū ſpiritualium admiſcētur.

M rus hæ-

miſericordia Dei non recedat ab eo, quemadmodum receſſerat à Saule. Palam enim eſt, potentiam Solomonis valdè fuiſſe, etiam cùm viueret, imminutam, atque ipſum propemodum Saulis more deiectum, quando regna plura ab ipſo defecerunt, & filio eius, nihil præter vnam tribum, relictum. Ergo, operæprecium eſt ad aliam perſonam illa transferamus. Cùm autem nón poſſit æternum agnoſci, niſi quod ſpirituale eſt (ſiquidem corporalia non ſubſiſtunt, ſed ſola ſpiritualia æterna manent) de regno Chriſti, quod ſprituale eſt æternum, aptiſſimè omnia illa exponentur. Atque id quidem eò iuſtius, quò manifeſtius eſt, quòd Solomon in ædificanda domo Domini, alijsq; multis typũ Chriſti tantùm geſſerit, quandoquidem ſolus Chriſtus veram & ſtabilem domum, id eſt, Eccleſiã Domino patri extruxit, cuius fuit fideliſſimus adminiſtrator, ad Heb.3. Quid? quòd de ſolo Chriſto naturali Dei filio propriè illud dictum eſt, Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium: monſtrante id nobis Apoſtolo, qui ea verba de Chriſto, ad Hebr. 1. germanè interpretatur. Ad eundem inſuper modum Auguſtinus enarrans Pſal. ſupputatione Hebræorum 72. cuius initium eſt, Deus iudicia tua regi da, apertè ait, multa eſſe in eo poſita, quæ nullo modo queunt Solomoni aptari, ſed potiùs conueniunt vero Solomoni, authori pacis Chriſto. Iterum ſuper Pſalm. 78. qui ſic incipit, Auſcultamini popule legem meã vbi narrantur Aegyptijs mala inflicta, paulò tamen aliter, quàm in libro Exodi deſcribuntur, in hunc modũ ait. Quod in Exodo dictũ non eſt, non fruſtra in Pſalmo dictum eſſe certi ſumus, neq; id interpretari niſi figuratè poſſumus, vt intelligamus etiam cętera, quę facta eſſe conſtat, ob aliquam figuratam ſignificationem facta, atque conſcripta. Facit enim hoc ſcriptura in multis locis propheticorum eloquiorum, dicit aliquid, quod in illa re geſta, quàm videtur commemorare, non inuenitur, immo & aliter eſſe inuenitur, vt hinc intelligatur, non hoc dicere quod poteſt putari,

Scriptura ſæpè aliquid dicit quod in re geſta non inuenitur.

ſed aliud potiùs quod magis debet aduerti. Sicut eſt illud: Dominabitur à mari vſq; ad mare, & à flumine vſq; ad terminos orbis terrarum, quod in illius Solomonis regno conſtat non eſſe completum, de quo putari poſſet iſte Pſalmus loqui, cùm de Chriſto Domino loqueretur tantùm Auguſt. Ad hæc, Pſal. 89. de Dauide nō pauca prædicantur, at maior interim pars neceſſariò de Chriſto vult exponi. Iam addamus exempla de rebus promiſſis. Promiſſa eſt Abrahæ aliiſque ſanctis Patriarchis terra Canaan, promiſſi ſunt fructus terræ, agri, aliaq; ampliſſima bona temporalia, ſed in iiſdem promiſſionibus aſperguntur, quæ ſimpliciter de ſpiritualibus bonis intelligi neceſſitas poſtulat. Niſi enim de iſtiuſmodi bonis accedat interpretatio, non poterit promiſſionum depræhendi veritas: ac Deus, qui non fallit, videbitur alicui, mendacij notam incurrere. Quātum enim terrarum tractum poſſedit Abraham? Videlicet exiguū agellum, in quo vxorem Saram ſepeliret, precio numerato debuit comparare. Quin etiam multa magnifica promiſſa fuerunt facta de regno Iudæorum terreno, de inſigni ciuitate & regia Ieruſalem: quæ tamen non inuenientur completa, ſi ad interpretationem de bonis ſpiritualibus, quæ conſpecta ſunt in ſpirituali regno Chriſti, id eſt, Eccleſia, non confugiatur. Hieronymus ad Dardanum ſcribēs, manifeſtè docet, Dauidem, cuius regnū fuerat multò florentiſſimum, nunquam poſſediſſe eas ditiones, quæ Numerorum. 34. promiſſæ fuerant. Quamobrem rectè D. Auguſtinus de ciuitate Dei libr. 17. cap. 10. definit, multa non eſſe in regno Iudaico perfecta, vti promiſſa fuerant, vt intelligeretur, promiſſionis veritas ad alterius regis, nēpè Chriſti & alterius regni, quod eſt Eccleſia, gloriam pertinere. Valde igitur neceſſarius eſt, huius regulæ, ad rectam interpretationem ſcripturarum, vſus. Iudæi, quia nolunt eam admittere, ſemper hærent in denſiſſimis errorum tenebris, nec poſſunt ad veritatis lucem attollere caput: noſtri verò per eam multa ab-

ſtruſa

ſtruſa eruunt, atq; in fide promiſſionum de Chriſto mirificè confirmantur.

Obſeruatio XXII.

Multa dicuntur in ſcripturis, tanquā iam præſtita & perfecta reipſa eſſent, quæ interim promiſſa potiùs ſunt, expectandaque adhuc in ſpe. Apud D. Auguſtinum, epiſtola. 57. ad Dardanum, obſeruationem hanc inuenies, vbi ait ex Apoſtoli verbis ſumptam, ad Roma. 8. Spe ſalui facti ſumus.. Exempla ſubijcit huiuſmodi ad Tit. 3. dicitur, Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. Cùm hic dicat Apoſtolus, ſaluos nos fecit, tanquā ſalus ipſa iam data ſit, quemadmodum intelligendum ſit, illic exponit, vbi ait, Spe ſalui facti ſumus. Item Ioannis 15. Dominus ad diſcipulos, Omnia quæ audiui à patre meo, nota feci vobis: quod vſque adeò ſecundum ſpem dictum eſt, inquit, futurorum, vt eis poſtmodum dicat Ioannis. 16. Multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modò. Eadem ratiōe interpretatur dici, ſpiritum ſanctū quoſdam inhabitare mortales, non quòd in hac vita, ſed quòd in alia poſt hanc vitam, ſit eoſdem inhabitaturus. Præterea, Chriſtus ſuo ſanguine parat ſibi Eccleſiam glorioſam, non habētem maculam aut rugam: non quòd talis exiſtere in terris poſſit, ſed quòd talis primùm futura ſit in cælis. Conuenit igitur, docente Auguſtino, huius generis locos potiùs de rebus promiſſis & exhibendis, quàm de exhibitis interpretari, quantumlibet ipſo verborum ductu ſignificatum videatur, res iam eſſe perfectas. Atq; hac ſanè de cauſa placuit hoc loco de promiſſionibus præſentis obſeruationis meminiſſe.

Scriptura ſæpè de re vt iā præſtita loquitur, quæ adhuc expectanda eſt.

Obſeruatio XXIII.

Sæpè dicuntur quædā præterita exactaque, in quibus tamen latet promiſſio rerum futurarum, & poſtero tempore perficienda notantur. Prophetæ plurima hoc pacto efferunt, ſoliti verbis vti præteriti temporis, quamuis vaticinentur futura. Eſai. 53. non pauca de Chriſto, ijsq; quæ Chriſtus ſalutis noſtræ cauſa

Scriptura ſæpè de futuris, vt de præteritis loquitur.

erat perfecturus prædicuntur: & tamen verbis præteriti temporis, prorſus perinde atq; ſi res diu antè geſta narraretur. Pſalm.22. De Chriſto humiliando ad mortem, dicuntur permulta: ſed eo orationis habitu, quo ſolent tranſactæ commemorari. Circundederunt, inquit, me boues multi, ingētes tauri Baſan cinxerunt me, aperuerunt contra me os ſuum, ſicut leo, rapiens & rugiens, & quæ ſequuntur. Ad Roman.10. An non audierunt: atqui in omnem terram exiuit ſonus eorum, & cæt. Et tamen conſtat, nondum vbique terrarum fuiſſe Euangelium tunc prædicatum, ſed ſecuturis ſeculis prædicandum. Adnotauit nonnulla huc pertinentia. D. Auguſtinus Epiſtola 80. ad Heſychium, de ſupremo mundi die. Et Chryſoſtomus in Geneſin, Homilia 9. ait, morem eſſe prophetarum omnium, de non factis, vt de factis loqui, qui mentalibus oculos videbant, quæ poſt multorum annorum curricula erant futura. Duæ autem idoneæ reddi poſſunt cauſæ, ob quas ſcriptura de promiſſionibus futuris differens, talibus vtatur loquendi formulis. 1. Altera eſt, quòd apud Deum quidem, quæ futura ſunt, perinde ſe habent, atque iam præterita. Siquidem Deus omnia ex æquo videt, æſtimatque: & apud Deum vnus dies, vt mille anni. 2. Altero eſt, quòd eo pacto declaratur hominibus maxima promiſſionum certitudo. Intelligere namque debent, non minùs eſſe certas, quam ſi iam eſſent exhibitæ, perfectæque. Quocirca & fides piorum ijs locutionibus acui non mediocriter debet.

Ob quas cauſas ſcriptura hunc morē ſeruet.

DE PIIS ET IMPIIS.

Obſeruatio XXIIII.

Qui ſacrorum librorum lectioni incumbit, ſapienter diſtinguet, quid hinc de bonis, inde de malis ſcribatur. Perfacilè eſt, hac de re ferre iudiciū. Scriptura paſſim & ſine inuolucris diſtinguit generationem filiorum Dei ac lucis, à generatione filiorum huius ſeculi.

Obſerua-

Obſeruatio XXV.

Familiare eſt ſacris ſcriptoribus, impiorum res antè explicare, quàm piorum: quod maximè fieri ſolet in comparationibus, vbi facta piorum atque impiorum inter ſe conferuntur, Geneſ. 4. prius diſſeritur de ſacrificio Cain, deinde de ſacrificio Abel. Prȩtereà poſteritas Cain priore loco recenſetur, quã ſequitur poſteritas Adæ. Lu. 16. ante habetur ſermo de diuite, quã de Lazaro.

Scripturæ res impiorum prius explicare ſolet, quã piorum.

Obſeruatio XXVI.

Obſeruare decet, quid de bonis referatur vt benè factum, quidue vt male factum, atque è diuerſo, quid de malis vt malè factum, quidue vt benè factum. Nõ ſtatim omnia benè fiunt, quæ à bonis fiunt, viciſſimque non protinus ceu malè factum damnabitur, quicquid à malo fit.

Notandũ q d de bonis referatur vt benè, q d vt malè factum vel dictum.

Quocircà ſcriptura æquiſſimi iudicis fungens officio, omnium ex ȩquo, tam bonorum, quàm malorum ſolet & rectè & iniquè facta commemorare. De Saule multa impiè facta narrantur: atqui hoc præclarum de eo ſcriptura non tacuit, quòd pythones atque diuinaculos omnes ſuſtulerit. 1. Samuelis 28. Pius nuſquam non celebratur Dauid: ſed quæ in eodem repræhendit propheta Nathan, ſcriptura noluit ab hominibus ignorari. 2. Samuelis 12. A Pilato audiuimus Chriſtum excuſari, nec non pro liberatione Chriſti nihil relinqui intentatum, ſed paulò pòſt audimus eundem ferentem iniquam ſententiam, qua iubet abduci Chriſtum, & cruci affigi. Ioan. 19. Quod verò de factis admonemus, idem de dictis quoq; intellige. Petrus rectè loquitur, vbi confitetur Chriſtum filiũ Dei viui, quamobrem tunc audiuit, Beatus es Simon, bariona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi. At quãdo conatur impedire, ne Chriſtus eat Hieroſolymam, mortem pro ſalute humani generis ſubiturus, non rectè loquitur, ideoque audit, Abi poſt me Sathana, obſtaculo es mihi, quia non ſapis ea, quæ ſunt Dei.

Saul. Dauid. Pilatus. Petrus.

Matth.16. Sanctos verò homines interdum quædam pronunciare in perſona ſua, quædam in aliena, ſuprà retulimus, vbi de circumſtantijs agebamus.

Obſeruatio XXVII.

Non ſtatim ad mores p. trahendũ quod à bonis benè factũ legitur.

Non protinus ad mores pertrahendum, imitandumque, quod à bonis etiam benè factũ legitur. Samſon ſibi ipſi accerſiuit mortem, idque ſpiritu ſancto ſuggerente, & ad rem arduam adiuuante. Abraham ferrum ſtringit mactaturus filium, offerẽdum in ſacrificio. Atqui, aut ſe occidere, aut filium immolare, ideò alius cogitabit nemo. Quod enim viri illi ſancti perfecerunt iuſſi nouo & ſingulari mandato Dei, id alijs, quibus præter ordinem non eſt præceptum, nulla licet ratione imitari. Vbi enim illi fidem ſuã atq; obedientiam illa perficiendo declararunt: nos ſi paria in cauſa non pari auderemus, incredulitatis, perfidiæ, atque inobedientiæ de nobis præberemus argumenta. Similiter, etſi Iacob mẽtitus eſt apud patrem aſſeuerans ſe Eſau, cùm non eſſet, eoq; facto benedictionẽ & ius patriarchatus obtinuit: obſtetrices item Hebrææ apud Pharaonẽ vtẽtes mendacio, mercedem pietatis à Deo accipiunt: non tamen nobis ideò indulgebimus mẽtiendi vlla in re facultatem. Sed de tota hac re ipſum Auguſtinum audiamus. Sic enim cõtra ſecundam Gaudentij epiſtolam lib. 2. cap. 23. ſcribens ait. Non debemus, quicquid in ſcripturis, etiam Dei teſtimonio laudatos homines feciſſe legerimus, conſentiendo approbare, ſed conſiderãdo diſcernere, adhibentes iudicium, non ſanè noſtræ auctoritatis, ſed ſcripturarum diuinarum atque ſanctarum, quæ nos nec illorum hominum, quibus illic bonum atq; præclarum teſtimonium perhibetur, omnia vel imitari vel laudare facta permittit, ſi quæ nõ rectè ab eis facta ſunt, vel huic iam tempori non conueniunt. Quibus D. Auguſt. verbis addamus nos: aliud eſſe, quod à ſanctis fit, ſingulari quadam Dei diſpenſatione, aliud quod fit iuxta ordinaria præcepta. Certè ordinariorum præceptorum opera ad omnes ex æquo pertinẽt, ſingu-

Samſon.

Abraham

Iacob.

Obſtetrices Hebræorum.

ſingularis autē diſpenſationis opera, nō niſi ad pauciſſimos. Ex his igitur rectè colligimus nō eſſe tutū quęuis ſequi exempla. Hinc apud multos vſitatum eſt dictum: Actiones bonorum non facere legem vniuerſalem.

DE SIMILITVDINIBVS.

Obſeruatio XXVIII.

In parabolis & ſimilitudinib., quibus ſcriptura abūdat, non eſt neceſſum res comparatas per omnia inter ſe conuenire. Nullæ enim conferri res poſſunt, in quibus non inueniatur aliqua diſſimilitudo. Vnde in dialecticorum ſcholis decantata eſt regula. Omnis ſimilitudo claudicat. Quamobrem aſtruūt infirmas ex ſimilitudinibus duci argumentationes quamuis ad docendum rudes mirè idoneas. Sciamus igitur in ſimilitudinibus iſtud tantùm requiri, vt res comparatæ in eo potiſſimum conueniant, ad quod approbandum aſſumuntur. Exempla ſunto, Matth. 20. parabola extat de laborantibus in vinea, quorum ſingulis poſt exactum opus impenditur denarius. Ibi autem quidam odioſè obmurmurāt, expoſtulantq; cū patreſamilias. Luc. 15. filius qui ſemper patri fuerat morigerus, indignè fert, & quiritatur, in alterius prodigi reducis gratiam mactari vitulum ſaginatum, ac lautum inſtitui cōuiuium. Atqui quis neſcit, in regno cælorum nō eſſe murmurationi, inuidiæ, odio, indignationi, querelæ locum. Omnium verò minimè cum Deo, quaſi iniuſtè aliquid agat, quenquam poſſe diſceptare? Sed ſatis eſt, in parabolis illis ea inueniri, quæ dilucidè exponūt gratuitam Dei erga nos peccatores miſericordiā. Quocircà rectè Chryſoſtomus, vbi priorem illam parabolam enarrat, Homilia in Euangelium Matth. 65. Quid, inquit, dicemus? nemo talia in regno cælorū facit, nemo de iure diſputat, aut alios criminatur. Et ſubijcit. Parabolādixit. In parabolis aūt nō oportet nimia in ſingulis verbis cura perangi. Sed cùm quid per parabolam intendat didicerimus, inde vtilitate collecta, nihil

In ſimilitudinibus & parabolis non eſt neceſſum res cōparatas p omnia conuenire.

In ſimilitudinibus quid potiſſimum requiratur.

nihil vlteriùs anxio eſt conatu inueſtigādum. Similitudo legitur Prouerb. 11. Monile aureum in naribus porci eſt mulier formoſa, quæ deſtituitur iudicio rationis. Magnum ſanè eſt diſcrimen inter porcum & mulierem, inter monile & corporis pulchritudinem. & tamen ſimilitudo conuenit inſtituto: quandoquidem & monile vel ſi aureum ſit, porco obeſt potiùs, quàm prodeſt: & egregia forma, ſimul ipſi mulieri intemperantis ingenij, ſimulque multis alijs, adfert ſubinde exitium. Quodque de ſimilitudinibus & parabolis dicimus, idem de comparationibus quoque conſtituetur: veluti quando Chriſtus comparatur cum Moyſe, cum Melchiſedech, vel agno, leone, & cæt. Huc pertinent, quæ Diuus Auguſtinus adnotauit contra Fauſtum libr. 16. capit. 15. Cùm ſimile aliquid dicitur, nequaquam ex omni parte atque ex omni modo ſimile intelligatur. Quia non ea tantùm, quæ vnius eiuſdemque naturæ ſunt, dicuntur inter ſe eſſe ſimilia: ſicut gemini homines, vel filij, parentibus, vel omnes homines omnibus hominibus, in quantum homines ſunt, ſimiles vtique ſunt, quod & in cæteris animalibus intueri facillimum eſt, vel arboribus: veluti olea oleæ, laurus lauro, ſimilis dicitur: verū etiam naturæ diſparis ſunt, & dicuntur multa ſimilia, vt oliuæ oleaſter, & far tritico.

Quod de ſimilitudinib. idē & de cōparationib. intelligēdū.

Obſeruatio XXIX.

Licet ſimilitudines de reb9 bonis dicantur, nō tamen omnia in illis ꝓ bonis accipi debent.

Etſi parabolę & ſimilitudines de rebus bonis ac laudatis inſtituuntur: non tamen omnia, quæ in illis poſita ſunt, pro bonis ac laudatis debent accipi. Hæc regula ſiue obſeruatio fluit ex præcedenti, atque animaduerſa eſt à Diuo Auguſtino in enarratiōe Pſalmi iuxta Heb. 58. ſuper illo verſu. Venenum habent in ſimilitudinem veneni ſerpentis, inſtar aſpidis ſurdę, quę obturat aurem ſuam. Non vndecunque, inquit, datur ſimilitudo à ſcripturis laudatur res ipſa, ſed tantùm inde ſimilitudo trahitur. Nec difficile eſt de his iudicare. Chriſtus propoſuit Luc. 11. Parabolam de eo, qui dedit accommodato tres panes propter improbitatem

tem poſtulantis: capit. 15. de filio ſuas facultates turpiter abliguriente: cap. 16. de diſpenſatore iniquo. Has profectò & ſimiles parabolas nō ita accipiemus, quaſi facta illa laudentur, atq; ad mores noſtros poſſimus pertrahere, vt videlicet benè non faciamus, niſi moleſtijs multis priùs fatigati: vt facultates noſtras negociando prodigamus, abducti ſpe recuperationis, vt res alienas nobis concreditas iniquè diſpenſemus, ad noſtram commoditatem priuatam: ſed in primis ſpectabimus, quod pręcipuè in illis intenditur, veluti Dei bonitatem admirandam, & gratuitam erga nos miſericordiam, quam parabolæ illæ potiſſimum delineant, commendantque.

Obſeruatio XXX.

Vni rei ſæpè plures adhibentur parabolæ.

Neque illud ſilentio inuolui debet, frequēter in ſcripturis de vna eademq; re plures condi parabolas, ſeu ſimilitudines, Matt. 13. plures ordine recenſentur parabolæ, omnes autem de eccleſia, quæ regnum cælorum appellatur. Quin eadem eccleſia, apud prophetas, alibi cùm vinea, alibi cum torculari, rebusque alijs componitur. Quinetiam Chriſtus confertur cum Solomone, cum vinea, cum Helia, cum Moyſe, Aarone, Melchizedech, item cum agricola, cum paſtore ouium, cum muliere, quæ amiſit drachmam, &c.

Creberrimè autem & paſſim aſperguntur ſimilitudines de pijs & impijs. Quod viſum eſt hoc loco obiter adſcribere, quò, vbi, plures ſimilitudines ſeu parabolæ incidunt, in mentem pio lectori veniat, eas interdum de vna eademq. re peraptè exponi poſſe, & non vbiq; noua quęrendi argumēta. Meminit Auguſtinus quoque in enarratione Pſal. 8.

Obſeruatio XXXI.

Sæpè in ſimilitudinib. hę particulę quēadmodū, ſicut, &c. deſiderantur.

Sæpenumerò repoſitæ ſunt in ſentētijs ſimilitudines, in quibus tamen particulæ hæ, Quemadmodum, ſicut, quomodo, ita, ſic, deſiderantur. Quod ad phraſes quidem Hebrææ linguæ pertinet: dignum tamęn eſt cuius hoc loco fiat mentio. Geneſ. 39. Iudas habitauit

leo:

leo:id eſt,ſicut leo. Non rarò etiam litera caph,quæ eſt ſimilitudinis nota,quando duæ res inter ſe comparantur,in vtroque membro exprimitur. Geneſeos 44. Sicut tu, ſicut Pharao:pro quo nos diceremus, ſicut Pharao,ita & tu:aut,tu es veluti alter Pharao. Iſa. 24. Et erit ſicut populus, ſicut ſacerdos: ſicut ſeruus; ſicut Dominus eius:ſicut ancilla,ſicut domina eius:ſicut emẽs,ſicut vendens,&c. Vbi noſtro more dicendũ. Sicut populus, ita ſacerdos:quemadmodũ ſeruus, ita dominus,aut potiùs quemadmodum agetur cum populo, ita etiam cum ſacerdote. Cęterùm interpretes,vbi hoc genus Hebraiſmi obuiam veniunt, conſuetudine linguæ Latinæ ſarcire fideliter ſolent. Fortaſſis non intempeſtiuè hic addiderimus ex Cyrilli commentarijs in Ioan.cap.5.ad illa verba, Pater omne iudicium dedit filio,vt omnes honorent filium,ſicut honorant patrem: vocẽ καθὼς,id eſt,ſic,ſicut,non ſemper notare in ſacris literis ſimilitudinẽ. Quando enim de rebus dicitur diuerſis,ac natura differentibus, tunc non æqualitatem,ſed ſimilitudinẽ ſignificat:veluti quãdo Chriſtus confertur cum agno aut oue, homo cum arbore. Quãdo autem de ijs dicitur,quæ eiuſdem naturę ſunt, tunc vltimam ſimilitudinẽ,imò identitatem & æqualitatem oſtendit:hoc pacto de Chriſto aliquid dicitur, ſicut de patre. Quod ille adnotauit, vt doceret,ex loquendi formulis, quibus filius confertur cum patre, adhibita particula καθὼς,non poſſe conuinci, filium tãtùm eſſe aliquo modo patri ſimilem,ſed potiùs eſſe prorſus æqualem,& per omnia parem : quandoquidẽ τὸ καθὼς,in his locis de rebus dicitur naturæ. Ergo ne quis eos locos perperam interpretetur,adnotatiuncula hac cautiores reddimur.

DE NVMERIS.

Obſeruatio XXXII.

Hebręi minorẽ numerũ prępo nũt maiori,at La-

Quod ad numerorum attinet rationem, mos eſt Hebræis minorem numerum in ſupputando præponere,maiorem verò ſubijcere:contrà atque Latini faciunt.

tini cõtra riũ faciũt.

clunt. Gen. 5. exempla non pauca inuenias: Seth vixit quinque & centum annos: & poſtquam genuit Enos, vixit ſeptem & octingentis annis, &c. Interpretes autem, ne ijs, qui non aſſueuerunt, aſperior videatur oratio, ſuæ ſequuntur in vertendo linguæ proprietatem: ac Latini ex vſu Latinorum maiorem numerũ priore loco plurimum ſtatuunt.

Obſeruatio XXXIII.

Numerus finitus ſæpè ꝓ infinito ponitur.

Non raró finitus numerus exprimitur, vbi intelligi debet infinitus. Quod relatum videmus ab Auguſtino de doctrina Chriſtiana libro tertio capite vigeſimoquinto. Exempla Prouerbiorum 24. Septies cadit iuſtus, & reſurgit: impij autem corruunt in malum. Pſalm. 119. Septies in die laudaui te, Septies, id eſt, valdè crebrò. Iſaiæ quarto. Appræhendent ſeptem mulieres virum vnum, id eſt, plures mulieres. Pſalm. 90. Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis: id eſt, innumerabiles. Eſt vbi deprehendas vſurpari numerum aliquem multiplicatum, ſiue in ſe ductum, in eandem tamen ſententiam. Matthæi decimooctauo. Domine, quoties in me peccabit frater meus, & remittam ei? num vſque ſepties? Dicit illi Ieſus: Nõ dico tibi vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties. Septuagies ſepties, perinde eſt atque ſi diceretur, quotiesquoties peccabit. In Apocalypſi cùm recenſentur ex ſingulis tribubus Iudaicis centum quadraginta quatuor millia ſignati, numerus profertur, ex duodenario multiplicato, ſeu ducto in ſeſe. Duodecim namque ſi per duodecim multiplices, ſumma proueniet centũ quadraginta quatuor. Significatur autẽ hæc ſumma ſimpliciter numerus infinitus. Suntque omninò quidam numeri præ cæteris celebres, atq; à ſcriptoribus maximè frequẽtati: veluti ſeptẽ, decẽ, duodecim, ſeptuaginta, centum, mille, & ſimiles: qui plerunque omnes pro infinito numero vſurpantur.

Numerus in ſe multiplicatus nonnunq̃ ꝓ infinito ponitur.

Obſeruatio XXXIIII.

Infinitus numer9 ſæ

Rurſus econtrariò, infinitus numerus aliquãdo ponitur pro finito. Exempla cùm alibi, tum in omnibus

illis

ſè pro finito poni tur.

illis locis ſeſe offerunt, in quibus videtur commendari lex Moſaica ceu in æternum duratura, Gene.17.vbi agitur de circunciſione. Exod. 12. de Paſchate: Exodi 31.de ſabbatho,& alibi de alijs ferijs & cęremonijs ſemper additur,in æternum, in ſeculum, vel ſimile quippiam. Quos tamen locos palam eſt non ſimpliciter ita intelligendos,ſed de eo tantum tempore, quo lex vires erat habitura:id quod in omnibus ſcriptis Apoſtolicis clariſſimè docent diſputationes de legalium cęremoniarum abrogatione. Ne verò Iudæi nobis hic litē intendant,quaſi à genuina ſignificatiōe vocem olam (quam vertunt tempus æternum, ſiue ſeculum)iniquè detorqueremus:illis opponimus plures ſcripturæ locos,vbi eadem vox pro tempore finito poſita inuenitur.1.Samuel 1. Hamia ad virum ſuum de puero Samuele: Quouſque ablactatus fuerit puer, & tunc ducā eum vt appareat ante faciem Domini, & maneat ibi leolam in ſeculum. Quo loco ſeculum non notat ſupra 50. annos, quod Leuitis ad miniſtrandum præſcripti à Domino fuerant, vt Numerorum ca.8. videre licet. Rurſus Deuter.15.Et erit,ſi dixerit ſeruus tuus ad te, Non egrediar à te, quoniam diligo te, & familiam tuam:fueritq; ei benè apud te,aſſumes ſubulam & pones ad aurem eius,atque ad oſtium,& erit ſeruus tuus in ſeculum. Hoc verò eſt, ad ſpacium vitæ ſuæ, quantulumcunque id foret. Sed neq; Dauid kinhi inficiatur,eandem vocem Iſaiæ 40. pro certo ac terminato tempore accipi. Digniſſimum iſtud eſt,quod memoriæ infixum hæreat, vt multi loci clarius intelligantur.

Obſeruatio XXXV.

Hominū multitudinē numerādo ſolet ſcriptura mulieres, & pueros præterire.

Eſt prætera vſitatum ſcripturæ,quoties ingens hominū memoratur multitudo,ſeruitia, mulieres, puellas & pueros præterire:idq;,vt apparet quadam ſynecdoche. Colligunt nonnulli hanc eſſe ſcripturæ conſuetudinem,ex eo animaduerſam quod Exo.12. cum numerantur exeuntes ex AEgypto ad ſexcenta millia peditum,ſubijcitur, ab eo numero excludi paruulos, & promiſcuum

promiſcuum vulgus, nec mulierum vlla fit mentio. Similiter Matthæi 14. vbi narratur quinquies mille viros ſaturatos de quinque panib⁹, mox diſertè additur, præter mulieres & pueros. Hæc igitur verba de exceptione mulierum, paruulorum, & promiſcui vulgi, alibi quoque, vbi de magna hominum frequentia agitur, eruditi exiſtimant ſubintelligi. Omnium verò minimè nomina mulierum exprimuntur in texendis generationibus: quod adnotatum video ab Hieronymo ad capit. 1. Matthæi, vbi Seruatoris noſtri Chriſti genealogia explicatur: aut ſi qua in illis nominatur mulier, id propter aliquod inſigne factum, vel certè quia aut antè, aut paulò pòſt eiuſdem iterum fit mentio. Ita plures fuiſſe filias patriarchæ Iacob, non eſt dubium, præſertim cum id teſtetur Gen. ca. 46. & tamen de nulla, niſi de Dina, quicquam eſt literis ſacris proditum. Geneſ. 34.

Obſeruatio XXXVI.

Plurib. reb⁹ vel pſonis enumerãdis, ſolet ſcriptura pcipuas recẽſere.

Scripturæ conſuetudo eſt, quando res aut perſonæ plures veniunt ex ordine deſcribendæ, interdũ non recenſeri vniuerſas, ſed tantùm præcipuas, atq; eas, quarum cognitio maximoperè eſt neceſſaria. Exponitur hæc regula ab Hieronymo in commentarijs ad caput vndecimum Prophetæ Danielis: Noſtri, inquit, hæc omnia de Antechriſto prophetari arbitrantur, qui vltimo tempore futurus eſt. Cumque eis videatur illud opponi, quare tantos in medio reliquerit ſermo propheticus à Seleuco vſque ad conſummationem mundi: reſpondẽt, quod & in priori hiſtoria, vbi de regibus Perſis dicebatur, quatuor tantũ reges poſt Cyrũ Perſarum poſuerit: & multis in medio tranſilitis, repentè venerit ad Alexandrum regem Macedonum: hanc autem eſſe ſcripturæ ſanctæ conſuetudinem, non vniuerſa narrare, ſed ea, quæ illuſtrant obſeruationem viceſimam primam ſuprà traditam, digna ſanè, quæ adſcribantur. Quanquam multa, inquit, quæ poſteà lecturi & expoſituri ſumus, ſuper Antiochi perſona conueniant, typum cũ volunt Antichriſti habe-

re, &

re,& quæ in illo ex parte præceſſerint, in Antichriſto ex toto eſſe complenda. Et hunc eſſe morem ſcripturæ ſanctæ, vt futurorum veritatem præmittat in typis: iuxta illud quod de Domino ſaluatore in 71. Pſal. dicitur, qui prænotatur, Solomonis: & omnia, quæ de eo dicuntur, Solomoni non valent conuenire. Neque enim permanſit ille cum ſole, & ante lunã, generationis generationum, neque dominatus eſt à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum, nec omnes gentes ſeruierũt ei, neque ante ſolem permanſit nomen eius, neque benedictæ ſunt in ipſo omnes tribus terræ, neque omnes gentes magnificaue runt eum. Ex parte autem, & quaſi in vmbra & imagine veritatis, in Solomone præmiſſa ſunt, vt in Domino ſaluatore perfectius implerentur. Tantum ille.

Obſeruatio XXXVII.

In tẽporũ ſupputatiõe nonnunq̃ ſynecdoche admittenda eſt.

Cogit nonnunquam ſententiæ ratio, vt in temporum ſupputatione moderatio quædam adhibeatur per ſynecdochen, hoc eſt, vt partem pro toto, aut totũ pro parte accipiamus. Veluti vbi Euangeliſtæ exponunt transfiguratiõem Domini in monte, Lucas quidem capite nono dicit factum poſt dies ferè octo: at Matthæ. cap. 17. poſt dies ſex, hic ſanè vt aptum ſenſum teneas, ſcire oportet, eum qui dies ferè octo conſtituit, numerare duorum dierum, primi videlicet atque vltimi partes pro diebus integris: ab altero verò eaſdem partes prorſus omitti. Eadem ratione intelliges, quòd Chriſtus poſt tres dies reſurrexiſſe memorantur. Partes namque duorum dierum, primi inquã, ac tertij, pro diebus integris decet æſtimare. Sortita eſt autem hæc regula inter Tyconianas, apud Auguſtinũ, locum quintum.

Obſeruatio XXXVIII.

Licet interdũ in tẽporum ſupputatione de numero

Ita in ſcripturis digeritur aliquãdo temporũ ſupputatio, vt etiãſi de perfectioris numeri sũma aliquid deſit, aut aliquid ſuperſit, numerus tamen certus & perfectus ſtatuatur. Quo quid velimus, exemplo planum facie-

faciemus. Gen. decimoquinto prædixit Deus Abrahamo, poſteritatem eius peregrinaturam, necnon ſeruitute apud exteros premendam annis 400. Cæterùm Exod. 12. Moſes refert, Iſraelitas exegiſſe in Aegypto annos quadringentos, & 30. Iam non exiguum eſt inter hos numeros diſcrimen. Et ſi numerentur colliganturque generationes in ſcripturis expreſſæ ab Abrahami ætate ad migrationem vſque ex Aegypto, perdifficilè eſt, certam annorum ſummam conſtituere. Itaq; qui conciliare locos illos ſtudent, ij ſentiant, verba in Exodo accipenda de toto eo tempore, quod interceſſit inter promiſſionem primam, factam ab Abrahã, vſque ad illud, quo Iſraelitæ ex Aegypto migrarunt: nõ autem de eo ſolo, quo in Aegypto preſſi ſunt à morte Ioſeph graui ſeruitute. Quadringẽti autem anni, de quibus Deus Abraham, non de ſeruitutis duratiõe, ſed de vniuerſo tempore quo poſteri Abrahæ peregrinari, ſiue in Canaan, ſiue in Aegypto cœperunt, rectè intelliguntur. Confirmare illam rationem de annis qnadringentis triginta videtur Apoſtolus ad Galat. 3. dicens: legem datam poſt annos quadringentos triginta, à teſtamento ſeu fœdere Dei facto cum Abrahamo. Quòd ſi iam exactiùs ſupputãdo omnes annos, qui è ſcripturis poſſunt deduci, deeſſe aut redundare aliqui videantur: conquieſcendum eſt in præſentis regulæ ſententia. Qua de re pleniſſimè D. Auguſtinus in quæſtionibus ſuper Exodum, queſtione quadrageſima ſeptima, vbi poſt multa, ſic inquit: Solet ſacra ſcriptura tempora ita nuncupare, vt quod de ſumma perfectioris numeri paululum excreſcit, aut infrà eſt, non computetur.

aliqd deſit vel ſuſit, numerus tamẽ certus ſtatuitur.

Obſeruatio XXXIX.

Signantur nonnunquam per numeros quædam myſteria. Solent ſanè interpretes quidam, vbi occurrunt numeri, non paruam adhibere diligentiam, vt ex illis myſteria, id eſt, reconditam aliquam doctrinam de Chriſto, de Eccleſia, de Euangelio, aut rebus ſimilibus, alibi in ſacra ſcriptura (ad cuius normã & amuſ-

Per numeros nonnunquam quædam myſteria ſignificantur.

amuſſim neceſſe eſt omnem interpretationem exigi) proditis & comprobatis, colligant. Qua quidem ratione, Chriſtus Matthæi duodecimo, tres dies, quibus Ionas fuit in ventre cœti, docet præſignaſſe myſterium mortis ac ſepulturæ ſuæ ad triduum, & glorioſæ deinde reſurrectionis. D. Paulus ad Hebræos capite nono interpretatur, in eo quod Pontifex ſemel tantùm in anno ingrediebatur in ſanctum ſanctorum, latuiſſe myſterium, quod Chriſtus ſemel eſſet moriturus, ſeque ad expiandum peccata humani generis oblaturus victimam. Ioannis 1. Epiſtolæ cap. 1. recenſet tria, quæ teſtimonium de Deo dant in terra: nimirum ſpiritū, aquam, & ſanguinem: ſubindicat autem, in illis myſterium Trinitatis in Diuinitate eſſe repoſitum. Venantur interea nonnulli in numeris myſteria quouis loco, atque interpretationes congerunt de rebus quibuſuis, quas nuſquam videas in ſacra ſcriptura expoſitas: atqui hæc curioſitas non ſolùm nihil habet gratiæ, verùm etiam coniūcta eſt cum grandi animarum periculo. Admirantes enim ſuum ipſorum acumen, paulatim ſui amore excæcantur, excæcati conſarcinant in myſticis & allegoricis interpretationibus ſuis abſurda dogmata, quæ ſapientiæ carnali adblandiuntur, & probabilia in ſpeciem apparent. Ex his autem diſceptationes, rixæ, diſſidia denique & ſectæ pullulant. Quando igitur non eſt cuiuſuis artificis eruere myſteria, conſilium eſt, vt tyrones ab hac diligentia ſibi temperent, atque ſimplici ſenſu, quem verborum ſeries clarè proponit, ſint contenti. Adiectam igitur ſciet ſtudioſus adoleſcens hanc à nobis obſeruationem, magis vt admoneamus qua prudentia opus ſit in legendis examinandiſque aliorum enarrationibus, præſertim ijs, in quibus faſtuosè oſtentantur ampla myſteria: quam vt excitemus ad myſteria proprio Marte excerpenda. Iam verò de ſupputandis hebdomadibus, illis maximè, quæ abſoluuntur annorum numero, de quibus Daniel capite nono, (ſunt autem aliæ, quæ dierum numerum tantùm continent, vt

Non leuiter in numeris myſteria eruenda.

Leuitici

Leuitici vigeſimo tertio) in aliud tempus differri diſputatio debet.

DE VARIIS REPETITIONUM formulis.

Obſeruatio XL.

Quædam dicuntur in ſcripturis per ἀνακεφαλαίωσιν ſeu recapitulationem, hoc eſt, quædam proponuntur quaſi facta, cùm tamen eo tempore ſiue ordine facta nondum fuerint: ſed alia nonnulla ſtatim interueniunt & narrantur, quibus abſolutis, id quod dici cœptum fuerat, plenè deſcribitur. Quod per recapitulationem fieri, qui non animaduerterit, ſuſpicatur ea, quæ dicuntur, diuerſis temporibus eſſe geſta. Hæc regula tradita eſt à Tyconio, eamque Auguſtinus de doctrina Christiana libro tertio capit 36. è ſeptem illius regulis poſtremam numerat. Exemplum extat Geneſ. ſecundo deſcribit Moyſes formationem hominis ex terra, & ſtatim addit: Plantauit inſuper Dominus Deus hortum in Eden ab Oriente, & poſuit illic hominem quem finxerat: Hinc ſubijciuntur alia de eiuſdem horti inſtitutione atque ornatu. Poſt quæ denuò incipit dicere: Tulit itaque ipſe Dominus DEVS ipſum Adam, & poſuit eum in hortum Eden, vt coleret & cuſtodiret ipſum, & cæt. Non debes proinde intelligere, Adam poſitum in hortum tunc, cùm primùm dicebatur, ſed cùm iam ſecundo loco narratur, poſtquam videlicet hortus eſſet benè excultus. Aliud exemplum valdè perſpicuum. Geneſ. 10. initio capitis recenſentur generationes filiorū Noah: nempè Sem, Ham, & Iaphet, ac ſingulis expoſitis, tandem ſubijcitur: hi ſunt filij Sem, vel Ham, vel Iaphet, in cognationibus ſuis, linguis ſuis, terris ſuis, & nationibus ſuis, & tamen initio capitis 11. ſequentis dicitur: Fuit vniuerſa terra labij vnius, & verborum eorundem. Videbitur autem parum cohærere, quòd antè quidem dicitur diuiſas cognationes filiorum Noah in linguas & populos: paulò pòſt verò ſequitur,

Quō ſcriptura quædam per recapitulationem dicat, &c.

terram vniuerſam fuiſſe vnius labij & verborũ eorũdem. Quocirca recta ratio ſuadet, vt intelligamus, nõ eſſe factam illam diuiſionem eo tempore, quo narratur cap. 10. ante linguarum confuſionẽ, inquam, quæ poſteà deſcribitur cap. 11. Sed poſt iſtam. Eamque ob cauſam ca. 11. abſoluta narratione de confuſis linguis, diſertè repetitur: diſperſit itaq; illos Dominus ab illo loco in ſuperficiem vniuerſæ terræ, & deſtiterunt extruere ciuitatem. Eſt ergo in his verbis habenda recapitulationis ratio. Crebrò autem tales loci obueniunt. Geneſ. 21. Dicitur, Agar erraſſe in deſerto Beer Seba, paulò autem pòſt, Abraham iuraſſe in loco Beer Seba, indeq; id nominis loco inditũ. Cùm igitur, vbi Agar errauit, id nominis nondum extitit, ſed Abraham longè pòſt, ob rei euentum illud primus impoſuit: palam fit, aut priore loco anticipationem ſeu πρόληψιν, de qua alibi locuti ſumus, aut poſteriore ἀνακεφαλαίωσιν recapitulationemque exiſtere. Auguſti. de ciuitate Dei libr. 10. ca. 14. adnotat Apocalypſeos ca. 20. dictum, quòd à conſpectu ſedẽtis in throno terra & cælum fugerint, nec ſit inuentus eorum locus: cùm tamen poſteà narrẽtur de ijs alia, poſt quæ cap. 21. dicitur illud expletum, & cælum nouum ac terram nouam reſtituam.

Obſeruatio XLI.

Eadẽ ſententia ſæpè alijs verbis repetitur.

Frequenter in ſcripturis eadem ſententia alijs verbis repetitur: quod aut explicationis aut cõfirmationis ergo fit. Pſalmo ſecundo: Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus à nobis funes eorum. Pſalm. 8. Quid eſt homo, quòd memor es eius? & filius hominis vt viſites eum? Pſal. 33. Conſilium Domini in æternum ſtabit, & cogitationes cordis eius in generationem & generationẽ. Vbi D. Auguſtinus admonet non eſſe inanem ταυτολογίαν: ſed facere eiuſmodi repetitionem ad vehementem & certam cõfirmationem. Iob. 38. multis verbis & veluti quadã amplificatiõe deſcribitur mare certis concluſũ limitibus, quos tranſire

tranſire ei non licet, hucuſque venies(inquit Deus)& non adijcies vt tranſeas, & hic ponet impetus tuus elationem fluctuum tuorum. Aliquãdo verò neceſſitas poſtulat, quædam alijs verbis repeti: veluti quando priùs aliquid propoſitum eſt obſcurius, quod lùcidiore eget explicatione. Quomodo ſæpè apud Prophetas tectè & periphraſi aliqua notantur prouinciæ ac populi peregrini, quibus Deus quippiam minatur aut promittit,qui autem ij ſunt, ſolent Prophetæ aliquantò pòſt alijs verbis,clarius interdum & nomina propria adferentes,explicare. Eſa.18. ſermo fit ad terram confidẽtem ſub vmbra alarum, ſitam trans flumina Aethiopiæ,& trans mare,vtentem vaſis iunceis in ſuperficie aquarum, &c. His autem verbis deſcribi Aegyptum, ex ſequentibus, præſertim initio capitis Decimi noni,vbi Mizraim ſiue Aegyptus diſertè nominatur,perſpicuum fit.

Obſeruatio XLII.

Quemadmodum verò quædam per repetitionem explicãtur pleniùs, ita rurſus efferuntur quædam affectata quadam breuitate, & tanquam laconiſmo,vt decurtata oratio videri queat. Geneſ.3. Maledicta eſt humus propter te,& in dolore comedes eam: intellige, comedes fructus quos ipſa producit, Nam terram comedere natura, quod nemo ignorat, alienũ ab homine eſſe voluit.

Quædam affectata breuitate & tanquã laconiſmo efferuntur.

Obſeruatio XLIII.

Nonnunquam authores ſacri, quod dicere cœperunt, interrumpunt, & per digreſſionem alia admiſcent, mox vero iterũ perſequuntur, quod orſi fuerãt .1.ad Timo.5. Manus citò ne cui imponas, neq; communices peccatis alienis: Temetipſum purum ſerua, deinde interponitur, quod planè alterius negotij eſt. Ne poſt hac bibas aquam,ſed vino paululo vtere propter ſtomachum tuum, & crebras tuas infirmitates. Hinc redit ad inſtitutum dicens: Quorundam hominum peccata manifeſta ſunt, præcedentia ad iudiciũ, quoſdam vero & ſubſequuntur. Quæ addita ſunt ab

Interdum incepta, alijs interiectis, interrũpuntur, eademque mox reſumpta abſoluũtur.

Apoſtolo vt certiùs diſcernere Timoth. poſſet, quibus hominibus manum imponere, & quibus non imponere expediret. Eos qui manifeſtis irretiti erant vitijs, nolebat Apoſtolus ad miniſterium admitti, niſi vellet Thimothæus illorum communicare peccatis. Quorum verò peccata erāt occulta, hos admittere fas erat: quandoquidē de occultis iudicium Eccleſia ferre non poteſt.

Obſeruatio XLIIII.

Quædā vno loco dicta, nonnunquam lōgo poſt denuo repetuntur.

Aliquando quod vno loco dictum eſt, id rurſum in alio poſt longum interuallum, vel fortè etiam in alio libro, repetitur. Iſa. 5. Parabola extat de vinea ſeu torculari, eadem autem repetitur eiuſdem prophetæ cap. 27. Quinetiam Ieremię cap. 2. eandem poſitam agnoſcas: Chriſtum inſuper reſpexiſſe ad eam, Matth. 20. & 21. indubitatum eſt. Apud Ezech. ca. 3. ita legimus: Fili hominis, ſpeculatorem dedi te domui Iſrael, audies igitur ex ore meo verbum, & monebis eos ex me, & cæ. Rurſus autem cap. 33. hoc pacto, & te quidem fili hominis conſtitui ſpeculatorem ſuper domum Iſrael, vt cùm audieris verbum ex ore meo, præmoneas illos ex me. Item Pſal. 85. cuius initium eſt: Benedixiſti Domine terram tuam, auertiſti captiuitatem Iacob, plurima dicuntur, quæ in ſuo Cantico, ſiue verba, ſiue ſententiā ſpectes, repetit inculcatque Zacharias, Luc. 1. ita canens, laudandus Dominus Deus Iſrael, quia viſitauit & fecit redemptionem populo ſuo. Operæ verò precium, vbi loci hunc in modum repeti incidunt, accuratè obſeruare, in quibus verbis vel membris diſcrimen ſit poſitum, viciſſimque in quibus cōſenſio. Vix autem contingit ſententiam aliquam repeti, in qua non perſpicitur aliquanta diuerſitas. Multa prodita ſunt in Exodo, quæ repetuntur in Deuteronomio, ſed haud citra varietatem ac mutationem aliquam, quod Auguſtinus non diſſimulat, lib. Quæſtionum in Deuteronomium, quæſtione 10. In Euangeliſtarum quoque narrationibus, dum vnus ab altero dicta repetit, interdum quædam videntur diſſona. Vnde in conci-

Hic diligēter videndū, vbi diſcrimē vel conſenſio conſiſtat.

liandis id genus locis, eruditi homines operam non paruam poſuerunt.

DE IIS, QVAE PRAETERMITTI videntur.

Obſeruatio XLV.

Mos eſt ſcripturæ quędam omittere, quæ tamen ex narrationis forma ac fine debent ſubintelligi. Iehoſuę ſecundo de viris, qui ad explorandum miſſi fuerant: dixerunt autem ad Iehoſuam, vtique tradidit Dominus in manu noſtra vniuerſam terram. Certum verò eſt non fuiſſe initium hoc narrationis, maximè cùm ibi in Hebræo habeatur כִּי, quæ eſt nota rationalis ſiue cauſalis, alterius rei antecedentis reddens rationem. E diuerſo quædam breuiter narrantur, ex quibus alia, quæ ſequi debebant, tacitè oportet colligere. Exodi. 14. Dominus ad Moyſen. Quid clamas ad me? Cùm autem nihil præcedat de Moyſe ad Deum clamore, vel precationibus, neceſſarium eſt intelligamus Moyſen valdè anxiè ardentique adfectu Dei opem priùs imploraſſe. Geneſ. 14. Egreſſus eſt rex Sodomæ in occurſum Abrahæ poſtquam reuerſus eſt à cæde kedorlaomer. Quæ autem in occurſu iſto facta ſunt, quomodo colloquuti, quidque conſtituerint, nō dicitur, ſed vnicuique in animo relinquitur æſtimandum. His affine eſt, quòd interdum præcipua tantùm capita, & ſumma factorum vel dictorum exprimitur, quæ materiam præbent iudicandi de cæteris ſicut ex conſpectis vnguibus, iuxta prouerbium, ſolent de toto leonis corpore. Quod genus eſt, cùm Ioannes baptiſta memoratur ſic concionari ſolitus: Pœnitentiam agite, appropinquat enim regnum cælorum. Nō dubiū, quin multę & graues fuerunt conciones Ioannis, qui tantam multitudinem ad ſe pertraxerit: ſed omnium hæc ſumma atque ſtatus fuit, vt videlicet pœnitentia ducerentur, atque remiſſionem peccatorum à Chriſto, ſeu per Chriſtum (qui eſt agnus tollens mundi peccata) expectarent. Ad hunc quoque

Quædam nonnunq̄ intermittūtur, quæ tamen intelligi debent.

Quædam breuiter narrātur, ex quibus ſequentia debent intelligi.

modum D. Auguſtinus libro de fide & operibus, c. 9. ratiocinatur Philippum, Act. 8. non tantùm habuiſſe ſermones de Chriſto, & fide in Chriſtũ: verumetiam de multis alijs ad fidem pertinentibus, prætereà & de vita moribusque eius, qui Chriſti membrum fieri cupiat. Similiter Eunuchum ſine dubiò pleniorem edidiſſe fidei confeſſionem, quam quæ ibi ſcripta habetur hiſce verbis, Credo filium Dei eſſe Ieſum Chriſtum. Quod verò ſcripti genus proferas, in quo non oporteat eadem prorſus ratione ex ijs, quæ expreſſa ſunt, ſubintelligere alia multa, quæ reticentur? Si in hiſtoria quapiam, honeſto natum loco præclaras res geſſiſſe, ætate virili, legimus, ſtatim ſanè iudicamus, eundem liberaliter quoq; inſtitutum fuiſſe, necnon aliquoties edidiſſe futuræ indolis ſpecimen in ætate tenera. Ex altero enim neceſſariò videtur alterũ deduci. Breuiter, Auguſtinus libro Quæſtionum ſuper Leuiticum, quæſtione 31. cernens quædam alicubi in libris ſacris prætermiſſa, quæ alibi in ijſdem memorantur, non dubitauit dicere, non omnia ſcripta eſſe, quæ Deus loquutus eſt eis, per quos nobis ſancta ſcriptura tradita ac manifeſta eſt.

Non omnia ſcripta ſunt, quæ Deus pijs locutus eſt.

Obſeruatio XLVI.

Vno loco intermiſſa, poſt alio referuntur.

Aliquoties vno loco prætermiſſa, pòſt alio loco, vbi de ijſdem rebus ſermo incidit, referuntur: atq; ita quidem referuntur quaſi iam ſemel dicta eſſent. Exempla producit D. Auguſtinus quæſt. 31. ſuper Leuiticum. Alterum ex Leuitici 10. Poſtquam filij Aaron conſumpti eſſent flammis, ignem offerentes alienum contra præceptum Domini, ait Moſes ad Aaron: Hoc eſt quod locutus eſt Dominus, dicens: In his qui appropinquauerunt mihi ſanctificabor, & in conſpectu totius populi glorificabor. Atqui vbi hoc dixerit Dominus, quod eum dixiſſe Moſes commemorauit, in ſcriptura (ait Auguſtinus) quæ retrò eſt, non inuenitur. Alterum de Exod. 33. vbi Moſes dicit ad Dominũ: Tu quoq; dixiſti, Noui te ex nomine, & inueniſti gratiam in oculis meis. Quo autem loco Deus ijs verbis an-

bis antè vſus fuerit, non inuenitur. Sed quoniam, inquit Auguſtinus, mendaciter hoc nunquam Moyſes diceret, intelligitur idem etiam antè dixiſſe, quamuis ſcriptum non fuerit. Satimque id ſubijcit, quod præcedenti obſeruatione audiuimus, nõ omnia ſcripta, quæ Deus ad viros ſanctos locutus eſt. Idem enarrans Pſal. iuxta Hebræos 78. admonet de damnis illatis Aegypto per bruchum ac fulmina, vt aliquæ res igne abſumptæ fuerint, quemadmodum Pſalmus innuit, nihil prorſus in Exodo contineri, vnde etiam addit, in multis alijs locis propheticorum eloquiorum idem vſuuenire.

DE PROPOSITIONVM quantitate.

Obſeruatio XLVII.

Non protinus omnis propoſitio eſt vniuerſalis, cui nota vniuerſalis adhæret. Manifeſtum eſt, quædam dici de vniuerſis, quæ tamen ad pleroſque tantùm pertinent, non ad omnes, Secundi Paralipomen. 9. Et magnificatus eſt rex Solomon ſuper omnes reges terræ, in diuitijs & ſapientia. Intelliges non ſimpliciter præ omnibus regibus vniuerſæ terræ, ſed præ regibus gentis Iudaicæ. Eſtque idioma ſacræ ſcripturæ, prouinciã, de qua ſermo eſt, appellatione vniuerſę terræ cohoneſtare: teſte Hieronymo in cõmentarijs ad caput quintum Iſaiæ. Item Geneſ. tertio: Et vocauit Adam nomen vxoris ſuæ Heua, eò quòd ea fuerit mater omnis viuentis, Omnis viuentis hominis vult dicere, nõ bruti. Geneſ. quadrageſimo primo, Omnes quoque terræ venerunt in Aegyptum, vt emerent à Ioſeph frumentum. Terræ vicinæ inquam, in quibus fames inualuerat. Ioann. 12. Et ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum, oportet accipias de ſolis crediturus. Ad Philippenſ. 2. Omnes, quæ ſua ipſorum ſunt, quærunt, de doctoribus non ſynceriter agentibus: non de Timothæo, alijſque ſimili prędittis animo. Itẽ Gen. 15. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes, hoc eſt, ex omni-

Non omnis propoſitio vniuerſalis, cui nota vniuerſalis adhæret.

ex omnibus gentibus benedicentur aliqui, vel omnes gentes pro multis, quarum nimirum fides in Chriſtū recumbet. Quodque vox omnis in ea promiſſione poſita ſit pro multis, abundè docet D. Auguſtinus contra Iulianum lib. 6. cap. 12. adferens probationis ergò, quod Geneſ. 17. dictum eſt ad Abrahamum, patrē multarum gentium conſtitui te: multarum, ait, non omnium, nempè, credentium.

Obſeruatio XLVIII.

Sæpè ꝓpoſitio eſt vniuerſalis quę nō habet ꝓpoſitionē vniuerſalē adiunctam.

Rurſus aliqua eſt propoſitio vniuerſalis, quæ tamē notam vniuerſalem adiunctam non habet. Ad Rom. 5. Nam ſi vnius delicto multi mortui ſunt, mūltò magis gratia Dei, & donum per gratiam, quæ fuit vnius hominis Ieſu Chriſti in multos exuberauit. In priori membro, multi pro omnibus, nam omnes homines, per peccatum vnius Adami, rei facti ſunt, excepto ipſo Chriſto, & ipſius matre virgine Maria. Poſteriori autem membro vox Multi, propriè vſurpatur: quia gratia Dei participes non fiunt homines vniuerſi, ſed in Chriſtum credentes. Quod Chriſtus quoque profeſſus eſt, vbi ait: Effundetur ſanguis meus pro vobis, & pro multis. Rurſus in eodem capite ad Romanos: Quemadmodum per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi: ita per obedientiam vnius, iuſti conſtituētur multi. Iterum: Multi priore loco pro omnes, poſteriore propriè accipitur. Ipſe Apoſtolus ſuis verbis interpretationē iſtā adijcit, ne quis cauilletur, ſicut per vnius delictum propagatum eſt malum in omnes homines, ad condemnationem: ita & per vnius iuſtificationem propagatur bonum in omnes homines, ad iuſtificationem vitæ. Atque illic quidem omnes propria ſignificatione, hic verò pro multis vſurpatur. Videntur præterea nonnullæ propoſitiones indefinitæ, quas tamen vniuerſales haberi ſententiæ ratio poſtulat. Exod. 21. Percutiens hominem vnde moritur, morte interficiatur. Ibidem: Percutiens patrem aut matrem ſuam, morte interficiatur. Quorum præceptorum ſenſus eſt: Omnis qui percuſſerit,

Quędā ꝓpoſitiões indefinitę videtur q̃ tamē vniuerſales ſunt.

ſerit,&c. Notum verò eſt, à quibuſdam dialecticis traditum: propoſitionem indefinitam æquipollere vniuerſali. Quādo verò de indefinita propoſitiōe ſermo incidit, libet adſcribere ex D. Auguſt. lib. de verbis Domini, ſermone 11. ad illa verba: Qui dixerit aduerſus ſpiritum ſanctum non remittetur ei, neque in præſenti ſeculo, neque in futuro: Quædam in ſcripturis indefinitè poni, quæ nullo modo vniuerſaliter, aut particulariter poſſis exponere. Sententiam eius, quandoquidem elegans eſt, & acuta, ipſius verbis apponemus: Non eſt neceſſe, inquit, vt omnem blaſphemiam, & omne verbum quod dicitur contra Spiritum ſanctum, remiſſionem quiſquam exiſtimet non habere: ſed neceſſe eſt planè, vt ſit aliqua blaſphemia, & aliquod verbum, quod ſi dictum ſit contra Spiritum ſanctum, nullam vnquam veniam remiſſionemque mereatur. Quia ſi omne acceperimus, quis nam poterit ſaluari? Si autem rurſus nullum putauerimus, contradicimus ſaluatori. Eſt ergo ſine dubio aliqua blaſphemia, & aliquod verbum, quod ſi dictum fuerit contra Spiritum ſanctum, non remittetur. Quid ſit autem hoc verbum, Dominus quæri à nobis voluit: ideò non expreſſit. Quæri inquam voluit, non negari. Solet enim ſcripturæ ita loqui, vt quando aliquid ſic dicitur, vt neq; ex toto, neque ex parte dictum finiatur, non ſit neceſſe, vt ex toto fieri poſſit, vt ex parte intelligatur. Iſta ergo ſententia ex toto: id eſt, vniuerſaliter pronunciaretur, ſi diceretur: Omnis blaſphemia ſpiritus non remittetur: aut, qui dixerit qualecunque verbum contra ſpiritum ſanctum, non remittetur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro. Ex parte autem, id eſt, particulariter pronunciaretur, ſi diceretur: Quædam blaſphemia ſpiritus non remittetur. Quia ergo nec vniuerſaliter, nec particulariter enunciata ſententia eſt (nō enim dictum eſt, Omnis blaſphemia ſpiritus, aut quædam blaſphemia: ſed tātummodo indefinitè dictum eſt, Spiritus blaſphemia non remittetur. nec dictū eſt, Quicunq; dixerit quodcunque verbum, aut, qui dixerit quod

Quædā indefinitè ponūtur, q̄ nō poſſunt vniuerſaliter vel particulariter exponi.

rit quoddam verbum: ſed indefinitè, qui dixerit verbum, non eſt neceſſe omnem blaſphemiam vel omne verbum intelligamus, ſed neceſſe eſt planè vt quandã blaſphemiam vel quoddam verbum voluerit intelligi Dominus, quamuis id exprimere noluerit: vt petendo, quærendo, pulſando, ſi quid recti intellectus acceperimus, non viliter habeamus. Hæc ibi. Addit eadem ratione accipiendum illud Ioann. 15. Si non veniſſem, & locutus fuiſſem eis, peccatum non haberent. Indefinitè dictum, peccatum non haberent. Leuicula fortè hæc iudicet, ſunt tamen non indigna auditu. Digeſſimus hucuſque, quantum fieri potuit, obſeruationes aliquot in certas claſſes ſiue locos: nunc ſubijciemus alias, quæ conſuetudinem quidem ſcripturarum monſtrant, haud poſſunt tamen ad certos locos ſiue capita redigi.

NONNVLLAE OBSERVATIONES incerti ordinis.

Obſeruatio XLIX.

Ordo in narrationibus ita ſubinde inuertitur, vt quę in propoſitione loco dicebatur priore, in expoſitione deſcribatur poſterius. Gen. 1. In principio creauit Deus cælum & terram: ſtatim verò ſubijcit quomodo formata fuerit terra, cùm appareat præire debuiſſe creationem cæli. Sed debebat illa præmitti, quandoquidem & tempore terra prior extitit. Similiter Matth. 1. in hac propoſitione ſeu epigraphe: liber generatiõis Ieſu Chriſti, filij Dauid, filij Abraham, Dauid locatur prior, cuius tamen generatio contexitur poſteriùs, ſicut & tempore poſterior eſt. Si quærat igitur aliquis, cur Dauid ita præponatur in propoſitionē? aptè ei reſpondetur: hanc eſſe ſcripturæ conſuetudinem, vt ordo interdum inuertatur. Qui in alijs cauſis inquirendis occupantur, fruſtra ſeſe torquent.

Obſeruatio L.

Genus interdum p

Genus non raro ponitur pro ſpecie, atq; ex aduerſo,

ſpecies pro genere: Itemq; pars pro toto, & viciſſim to tum pro parte. Obſeruatio ſeu regula hæc latè patet, ac magnus eſt eius in ſcripturis vſus, quod exemplis aliquot docebimus. Leuit. decimonono. Statera iuſta, lapides iuſti, epha iuſtum, & hin iuſtum erit vobis. Leuit. vigeſimo: Qui dederit de ſemine ſuo ipſi moloch, morte interficiatur. Pſal. 3. Beatus vir, qui timet Dominum. Hic ſpecies nominantur pro generibus certæ quædam menſuræ pro omni menſura. Moloch, pro quocunque idolo: vir, etiam pro muliere, & quocunque homine. Amos. 5. Quærite Dominum & venite, ne fortè erumpat quaſi ignis in domum Ioſeph, & deuoret, & non ſit qui extinguat in Bethel. Et capite ſexto. Dolore non tanguntur, propter contritiõem Ioſeph. Pars pro toto, Ioſeph pro omnibus tribubus, Bethel pro vniuerſa terra Iudaica. Item Exod. 22. Viduam vllam aut pupillum non affligetis. Per viduam & pupillum, intellige quaſcunque perſonas auxilio deſtitutas, & (vt iuriſconſulti loquuntur) mirabiles. Deuteron. 22. Non videbis aſinum aut bouem fratris tui cadentes in itinere, & abſcondes te ab eis, ſed ſubleuando ſubleuabis eos. Aſinus aut bos pro quocunque animali etiam pro ſeruitijs, & quibuſcunque tãdem, ex quorum præcipitatione damnum proueniret. Sunt autem longè maiori diligentia iſta conſideranda in promiſſionibus, comminationibus, quibuſdam præceptis, itemque in laudationibus & vituperationibus. Etenim dici quidem multa videntur ad quoſdam ſpeciatim, quæ nihilo minùs conuenit de quamplurimis generatim interpretari. Extant non pauca, ad Iſraeliticum populum quaſi ſolum habita, quæ tamen ad omnes omnium nationum & ſeculorum pios multò rectiſſimè transferas, ſi veritatem ſententiæ cupis aſſequi. Cuius generis ſunt eæ in primis promiſſiones, quæ de beneficijs ſpiritualibus per Chriſtum conferendis aliquid continent. Rurſus quædam comminationes dicuntur aduerſus Babylonem, ſeu de incolis Babyloniæ, quæ interim in omnes gentes, omneſq; qua-

rumcunque

[Margin: ſpecie, itē pars ꝓ toto ponitur.]

[Margin: Vbi hæc obſeruare cõueniat.]

[Margin: Quædam ad quoſdã ſpeciatim videntur dici, q̃ tamen de pluribꝰ interpretanda ſunt.]

rumcunque prouinciarum impios quadrant, adeoq́; debent ſimpliciter vniuerſis accommodari impijs, quando alias in ſola Babylone haudquaquam cernũtur perfecta, quæ de ea dicuntur. Ieſ. 14. Locus eſt manifeſtus, in quo dicta aduerſus potẽtiam & ſuperbiam regis Babyloniæ, de quibuſcunque tyrannis rectè explicabũtur. In præceptis inſuper idem fit manifeſtum. Quæ enim prima ad Timoth. 3. & ad Tit. 1. præſcribuntur de vitæ inſtitutione, epiſcopis atque diaconis, eadem omnes pij in genere agnoſcunt ad ſe pertinere. Quod ad laudationes ac vituperationes attinet, Apoſtolus Corinthios alibi laudat, quaſi omnes boni, vereque pij fuerint: alibi verò repræhendit atque obiurgat eoſdem, quaſi omnes fuerint improbi. Verùm illa quidem tantùm de bonis, iſta tantùm de malis intelligentur, Apoſtolo loquente de parte tanquam de toto. Adnotauit iſtud D. Auguſt. epiſt. 59. Ad quæſtionem ſextam à Paulino propoſitam. Hac item ratione nonnulla de Chriſto eccleſiæ capite dicuntur, quæ nihilominus transferẽtur etiam ad totum eccleſiæ corpus: atque è contrario quædam de tota eccleſia, quæ accommodantur pariter ad ſingula membra, id eſt, ſingulos credentes. Longum foret, exempla de omnibus ſubijcere: vnum tamen addam luculentũ, ex Ezechie. 36. in quo cùm multa prius dicãtur tantùm ſpectantia ad partem, ſiue ſpeciem, mox vbi minimè crederetur tranſitio fit ad totum ſiue genus, eodem prorſus pacto, quo ſolent Prophetæ à corporalibus ſubitò orationem conuertere ad ſpiritualia. Factum eſt, inquit, verbum Domini ad me dicens: Fili hominis, domus Iſrael, habitantes ſuper terram ſuam, polluerunt eam in via ſua, atque in ſtudijs ſuis, quaſi immundicia menſtruatæ fuit via eorum corã me. Et effudi furorem meum ſuper eos, propter ſanguinem quem effuderunt ſuper terram: ſed & in idolis ſuis polluerunt eam. Et diſperſi eos inter gentes, diſſeminatique ſunt ſuper terras, &c. Poſt pauca ſequitur: Propterea dic domui Iſrael: Sic dicit Dominus Deus, Non propter

Quædam de Chriſto dicuntur, & tamẽ ad totum Eccleſiæ corpus referẽda ſunt, & contrà.

vos

vos ego facio, o domus Iſrael, ſed propter nomen ſanctum meum, quod violaſtis inter gentes. Sanctificabo nomen meum magnum, quod eſt prophanatum inter gentes, quod vos prophanaſtis in medio eorum: & ſcient gẽtes, quia ego Dominus, dicit Dominus Deus, cùm ſanctificatus fuero in vobis, coram oculis illarum. Et aſſumam vos de gentibus, atque congregabo vos de cunctis terris, & introducam vos in terram veſtram, Et ſpargam ſuper vos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris, atque à cunctis idolis veſtris mundabo vos. Et dabo vobis cor nouum, atque ſpiritum nouum ponam in interiora veſtra, & auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum, &c. Hic ſanè quæ accedunt dicuntur propriè ad gentem Iudaicam, & Iſraelem carnalem, quæ verò ſequuntur (de emundatione videlicet ab omnibus inquinamentis) pertinent ad oẽs omnium nationum credentes, atque ad Iſraelem ſpiritualem. Alias namque intelligere, quomodo vaticinio euenta reſpondeant, non poſſis. Oculati proinde & attenti lectores in huiuſmodi locis requiruntur, qui ex orationis ſerie, atque ſententiarum contextu, quando aut genus pro ſpecie, aut totum pro parte ponatur, aut quando fiat contrarium, aduertere valeant.

Obſeruatio LI.

In vna eademq; ſẽtentia pſonarũ ſubitę ſępèfiũt mutationes.

Frequenter in ſcripturis conſpiciũtur ſubitæ perſonarum mutatiões: ita vt qui primum loquitur in ſuo ipſi⁹ nomine, ſtatim aliq̃d dicat in perſona Dei: mox aliud in perſona alterius: Rurſumq; aliud in perſona ſua. Diceres dialogos, in quibus plures colloquuntur. Niſi aũt mutationes hę accuratè obſeruẽtur, ſtatim errorem inducunt. Sicut apud poetas, ita & apud Pſalmographos paſſim inuenias, Iſaię. 42. primũ loquitur pater celeſtis de Chriſto. Ecce ſeruus meus, cui inuitar, electus meus, in quo complacuit animæ meæ. Tum propheta. Sic dicit Dominus Deus, creator cælorum, & cæter. Rurſus pater de Chriſto. Ego Dominus vocaui te in

ui te in iuſtitia. Hinc propheta, excitans omnes ad laudandum Deus: Cantate Domino canticum nouum. Iterum Deus pater, expoſtulans & interminans, Tacui multo tempore, ſilui& continui me, &c. Mox propheta: Dominus pius eſt propter iuſtitiam ſuam, &c. Multo breuius & argutius Pſal. 2. Propheta velut admirans ſic incipit. Quare ad tumultum conueniunt gentes: Inde in perſona impiorum tumultuantium, dirumpamus vincula eorum, & cæ. Iterum Propheta. Qui habitat in cælis deridebit eos. Tum pater cæleſtis aduerſus impios. Ego autem conſtitui regem meum. Poſt quem ipſe Chriſtus, de ſuo cōcionans officio: Narrabo, inquit, decretum, quod Dominus dixit ad me, atque ita verba patris ad ſe facta Chriſtus refert. Poſtremò rurſus propheta, exhortans impios ad reſipiſcentiam. Nunc itaque reges prudenter agite, &c. Habent autem magnam gratiam iſtæ mutationes perſonarum, ſiue dialogiſmi, præſertim vbi ex adfectuū vehementia proficiſcuntur, quod in proximo exemplo factum multò elegantiſſimè cernimus. Apud poetas, qui gaudēt adfectus vehemētes exprimere, videas nō diſſimilia. In ſacris autem libris fit id magna cum vtilitate, non ſolùm quòd animi legentium mirabiliter excitantur atq; accēduntur: verùm etiam, quòd omnis generis homines tacitè ibi de ſua ſalute docētur, atq; ſubinde quaſi aculeis quibuſdam ſe pungi, qui legunt, ſentiunt.

Obſeruatio LII.

Scriptura ſępè ex vulgi opiniōe quædam pronūciat

Scriptura de quibuſdam rebus pronunciat ex vulgi opiniōe, hoc eſt, loquitur non vt res ſe habebat, ſed vt imperitum vulgus tunc exiſtimabat. Hinc fit, quòd Maria virgo, quæ Chriſtum de ſpiritu ſancto concepit, nec virum vnquam cognouit, dicit ad Chriſtum, Luc. 2. Ecce pater tuus & ego, dolentes quærebamus te, patrem nimirum vocat Ioſephum, quem tamen non eſſe reuera Chriſti patrem ipſa nouerat, ſed vulgus tantùm putabat, ſicut alius euangeliſta de Chriſto loquens, vt putabatur, inquit, filius Ioſeph. Eiuſdē generis

generis eſt quod appellantur Prophetæ, qui tales non erant,ſed falsò credebantur: veluti 2. Paralipo.18. zidknahu,Ierem.28.Hananias.Referri etiam huc poteſt, quod Pſal.24.dicitur, qui fundauit terram ſuper maria,& ſuper flumina præparauit eam.Ex vulgi videlicet opiniõe,exiſtimantis terram innatare aquis, quẽadmodum innatat ſcapha vel linter.

Obſeruatio LIII.

Solent ſacrorum librorum authores de ſe tanquam de alio quopiam loqui.Sic de ſeſe Moſes Numeri duo decimo: Fuit Moſes vir mãſuetus valdè,præ omni homine,qui fuit in ſuperficie terræ.Et Ioannes Euangeliſta de ſeipſo: Hic eſt diſcipulus ille, quem diligebat Ieſus: Ioannis decimo nono. Rurſus hic eſt diſcipulus, qui teſtimonium perhibet de his,& ſcripſit hæc, & ſcimus,quòd verum eſt teſtimonium eius: Ioannis viceſimo primo. Nimirũ cũ ſancti homines loquuti ſunt agitante ipſo ſpiritu ſancto,qui lingua ipſorum tanquam plectro vſus eſt,teſtimonia eorum ſic accipientur,vt non ab ipſis, ſed à ſpiritu ſancto profecta & enũciata.Quin eodem modo alias quoque perſonas intro ducunt,perinde ſe loquentes,atque ſi de alio ſermonẽ facerent.Ge.4.Audite vocem meam vxores Lamech, dicere conueniſſet,vxores meæ. Hucuſq; à nobis ſunt expoſitæ regulæ atq; obſeruationes generales, quæ in vniuerſis libris ſacris, ad eruendam veram ac certam ſententiam,adhiberi in conſilium opportunè vbique poterunt.

Sæpè ſacri ſcriptores de ſe vt de alio loquuntur.

Interdũ alias perſonas introducunt vt ſe loquentes.

Ex libris ſacris,alios alijs maiori diligentia legendos: & quid faciundum verſanti in prophetis.

Cap. XIII.

NVnc ordo poſtulat,vt adijciamus ea,quæ antè diximus in quibuſdam libris ſigillatim,nempè in ſcriptis prophetarum,in hiſtorijs, in pſalmis, in libris qui ſententias,ac diſputationes continẽt, in euangelijs,in Paulinis epiſtolis, vt legantur, atque cum fructu intelligantur, obſeruanda. Etenim nemo ignorat,non vbique eadem via fas eſſe ingredi:& qui-

De ꝓphetarum libris.

buſdam libris maiorem diligentiam impendendam, quàm cæteris: quemadmodum videmus alios alijs eſſe difficiliores, deque magis arduis rebus diſſerere. Itaque de prophetarum libris primo loco ſermonem inſtituemus, atque docebimus quid facto opus ſit, vt Propheticarum concionum intelligentia tibi enudetur, necnon vtilitatem multiplicem ex diligenti earundem euolutione percipias.

Quid de propheta rũ libris autor ſit docturus.
1.
2.

Obſeruatio I.

Quò maiori attentione ac reuerentia prophetarum libros legas, prodeſt in primis intueri, quodnam vitæ eorum inſtitutum, quæq; functio apud Hebræos fuerit. Conſtat autem, prophetas diuinorum fuiſſe eloquiorum præ cæteris peritos, & à ſanctis patribus plerunque in collegijs inſtitutos, vbi à prima inde ætate ſacris ſanctiſque ſermonibus atque actionibus informabantur. Incumbebat autem ipſis populum de voluntate Dei, ex libris legis docere: vitia, ſi quæ oboriebantur, acerbè increpare, ac tempeſtiuè opprimere, lapſos in virtutum viam denuò reducere: atq; vt in officio omnes retinerentur, de implendis promiſſionibus euangelicis ad patres factis, certiores facere. Quod quo maiori authoritate, feliciuſque perficerent, Deus nonnunquam facultate edendorum miraculorũ illos ornauit: præterea ſic ſuo adflauit ſpiritu, vt varias res futuras de Eccleſia, deque Rebuſpublicis ſubinde prauiderent (vnde & videntes appellati ſunt) prędicerentque præcipuè verò de ijs, quæ ad Meſſiæ, id eſt, Chriſti ſpectant gloriam, plurima certiſſimaque prodiderunt oracula. Nam de hoc vno omnes magno conſenſu, & quidem perpetuo, varia ſuis aſpergunt concionibus, quemadmodum reuera ad hunc annunciãdum præcipuè mittebantur: Quamobrem rectè quoque is fecerit, qui vaticinia pleraq; omnia de Chriſto interpretari adnitetur. De Chriſto, inquit Petrus (immò idem aſſeuerat Chriſtus ipſe) lex & prophetæ omnes ferunt teſtimonium. 1. Petr. 1. Matthæ. 5. Luc. 14. 24. Actor. 3. 10.

Conſiderandum quodnã prophetæ vitæ inſtitutũ, quęque eorũ apud Hebręos functio fuerit

Prophetæ vnde videntes dicti.

Obſerua-

Obſeruatio II.

Libri prophetarum non ſunt eo conſcripti ordine, quo poſitos in ſacro volumine videmus. Cōducit aūt vehemēter ad rectè iudicandum, noſſe temporum ordinem: hoc eſt, qui prophetæ priores, qui poſteriores ſua ſcripta ediderint. Obiter igitur, quo ordine libri prophetici ſint editi, adnotabimus.

1. Libri prophetarum nō eo ordine conſcripti, quo in Bibliis poſiti ſunt.

Abdias vixit, & ſuum cōſcripſit opus, ætate Achab regis Iſrael, atq; Eliæ prophetæ. 1. Regum. 17.

Ionas, regnante Ieroboā, filio Ioas, in Iſrael, à morte Eliſæi.

2. Prophetarum libri, quo ordine ſint editi.

Amos, regnāte Vſia in Iuda, & Ieroboam in Iſrael.

Michæas eodem rege, Vſia inquam, incepit: & ſub Ezechia finijt.

Oſeas Michææ contemporaneus: itaq; ſub Vſia rege creditur incepiſſe, ac deinde proſequutus ad tempora vſq; Ezechiæ, annos, vt quidam opinantur, 70.

Iſaias vaticinatus eſt ſub Oſia, Iothan, Ezechia, atq; etiam ad decimum vſq; annum Manaſſæ.

Iohel, Ezechiæ anno 14. ante bellum illatum à Sennacherib.

Nahum, eodem tempore prædicat Niniuitis, relapſis in priſtina ſcelera.

Habacuc, ſub Manaſſe floruit, Ezechias paulò antè erat velut communis Mecœnas atq; alumnus prophetarum: Manaſſes verò hoſtis & tyrannus, in eos ſæuit.

Zophonias, ſub pio rege Ioſia.

Ieremias, incepit eiuſdem Ioſiæ anno 13. Proſequitur verò etiam poſt captam ciuitatem.

Daniel in Chaldæa, cum capto rege Ioachim.

Ezechiel, in Babylone, anno quinto poſt migrationem Ieconiæ.

Aggæus, Zacharias, & Malachiæ nomine inſcriptus liber, editi ſunt in reditu ex captiuitate Babylonica, ad imperij Babylonici gubernacula ſedente Dario Hiſtaſpe.

Quo igitur ordine ſunt conſcripti, eo etiam legere illos,

Prophetarum libri,

quo ordine legendi ſint. illos propter diuerſas cauſas, quæ in ſequentibus obſeruationibus attingentur, expediet.

Obſeruatio III.

Cõſulẽdę hiſtorię eius tẽporis, quo ꝓphetæ vaticinati ſunt.

Quoties verò prophetam legere ſubit animus, perutile fuerit, priùs conſulere hiſtorias eius temporis, quo vaticinati ſunt, præſertim ſacras, quæ in libris Regum & Paralipomenis continentur: vt ex ijs addiſcas quantum fieri poteſt, tum ipſius Prophetæ, qui in manibus eſt, vitam, inſtitutionem, & ingenium, tum eccleſiæ atque Reipublicæ apud eum populum, de quo, ſiue ad quem verba facit, ſtatum. Tum demum enim multò clariſſimè percipietur, quorſum tendant prophetæ conciones, quódue eius ſit conſilium, vbi perſpectum habebitur, quomodo religio tunc neglecta fuerit vel exculta, quæ item vitia in eccleſiam vel politiam irrepſerint. Tyrones hac in parte non parũ iuuabuntur, librorum propheticorum inſcriptionibus diligẽter excuſſis. Solent namq; hæ nomina regum ac tempora & prouincias notare, vt ſcire poſſis, quas legere ei tempori congruentes hiſtorias expediat.

Intentio prophetæ diligẽter ꝑpendẽda

Inſcriptiones ꝓpheticorũ librorũ diligenter excutiendæ.

Quanquam argumenta quoq; ſingulis præfixa capitibus momenti aliquid adferent (loquor autem de argumentis quę cernimus digeſta per quoſdam eruditos recentiores. Nam à veteribus addita, videre non contigit: & qui paulò ante hoc ſeculum conati ſunt colligere, parum feliciter id attẽtarunt.) Quod ſi nullum venit ſubſidium ab hiſtorijs, proximum eſt, vt ex ipſo orationum propheticarum contextu, quæ facies eccleſię aut reipublicę fuerit, quę vitia dominari, q̃ virtutes refloreſcere cœperint, adnotare aſſueſcas. Quod hoc fiet pacto.

Animaduertis fortè, à Propheta grauiter repræhẽdi ebrietatem, aut auaritiam, veluti Iſaiæ quinto videmus fieri. Ex ea ſanè oratione cognoſces, apud populum, ad quem Propheta concionatur, vitia illa paſſim inualuiſſe. Item audis damnari conſilia de ciuitate munienda vallo & foſſis, de mittendis legatis, quia micitiam ac ſocietatem regum peterent externorum

argumen-

argumento hæc ſunt, grauiter tūc periclitatam Rempublicam, atque bellum fuiſſe in foribus, necnon conſultationes de repellenda vi hoſtili habitas. Aſſequemur omnia multò pleniùs & certius, ſi quæ legimus, cum ijs rebus conferamus, quas noſtra memoria aut paulò antè geſtas ſiue in eccleſia, ſiue in politia, cognouerimus.

Obſeruatio IIII.

Propheta rū cōciōes non integrè extāt.

Scire & hoc decet. Prophetarum conciones nequaquam extare integras, ſed tantùm fragmenta & ſelecta aliquot eorum capita, quæ iudicata ſunt eccleſijs maximè profutura, & ex quibus reliqua poſſunt intelligi. Quo quidem pacto cernimus ab Euangeliſtis fruſtulatim tantùm conſcriptos ſermones atque res geſtas ſeruatoris noſtri CHRISTI. Quis enim ambigat, longè vberiores, inſtructiores, & ampliore quadam maieſtate, conciones omnes à Chriſto, itemque à Ioanne baptiſta eſſe habitas, quàm ſunt literis mandatæ?

Obſeruatio V.

Prophetarū cōciōes nō eo ordine digeſtę, quo habitæ ſunt.

Sed neque ſemper digeſtæ ſunt prophetarum conciones eo ordine, quo fuerunt habitæ. Quæ res in cauſa eſt, cur aliquando difficilius perſpiciatur quomodo librorum partes cohæreant & mutuò ſeſe ſequantur. Cuius rei commonefacit nos Origenes, Homilia prima in Canticum Canticorum, dicens: Prophetica dicta, non temporibus, ſed ratione pēſanda eſſe. Ac multò clarius D. Hieronymus, enarrans Ieremię ca. 21. Notandum, inquit, quòd in prophetis, maximèque in Ezechiele & Ieremia, nequaquam regum & temporum ordo ſeruetur: ſed præpoſterè, quod iuxta hiſtoriam poſtea factum ſit, prius referri: & quod priùs geſtum ſit, poſtea. Aliud eſt enim hiſtoriam, aliud prophetiam ſcribere. Exemplum ibidem luculentum eſt propoſitum. Nam illo ipſo capit. 21. pulchrè deſcribitur quomodo vrbe iam obſeſſa, rex Zedechias ad Ieremiam miſerit, cupiens de ſucceſſu expectando aliquid cognoſcere. At capite ſequenti, protinus ſequitur concio, ha-

bita diu ante illa tẽpora, nempè ſub rege Ioahiachim. Plura exempla extant in Iſaia, ad quæ Hieronymus animaduerſiones non aſpernandas adiecit.

Obſeruatio VI.

Prophetæ ſubito ab vno ꝓpoſito ad aliud trãſiliunt.

Quinetiam prophetę in ſuis concionibus, ſubitò ab vno propoſito ad aliud tranſiliunt: qua ex re ſæpenumerò lector perturbatur. Omnis prophetia, (inquit Hieronymus, in cap. Iſaiæ decimo ſexto.) ænigmatib. inuoluitur, & præciſis ſentẽtijs: dum de alio loquitur, tranſit ad aliud, ne ſi ordinem ſcriptura conſeruet, nõ ſit vaticinium, ſed narratio. Rurſus idem enarrans ca. 2. Nahum. Hinc vel maximè obſcuri ſunt prophetæ, quòd repentè dum aliud agitur, ad alios perſona mutatur. Cuius generis eſt, quod in eo ipſo Propheta, ad finem capitis prioris, dicuntur læta ad Iudam: protinus verò capite ſecundo dicuntur triſtia, ſed ad Niniuen referenda.

Obſeruatio VII.

In prophetarũ cõcionibus partes ſingulę rectè diſtinguẽdę.

Quocirca omni ſtudio laborare decet, vt partes ſingulas in concionibus Prophetarũ rectè diſtinguamus. Huius rei maxima & continua cura eſſe debet: quando aliàs in tot tranſitionibus, digreſſionibus, patheticis orationibus, multa videbuntur malè cohærentia, quædam etiam pugnantia coniungi. Ergo obſeruet vnuſquiſq; dum legit, vbi taxentur vitia, aut cõmendentur virtutes: vbi præcepta, aut exhortationes, vbi promiſſiones, aut conſolationes, aut comminatiões, vbi de rebus ad religionem pertinentibus, aut de ciuilibus negotijs: vbi ad magiſtratus, aut ad ſubditos: vbi diſputationes, aut ſententiæ: vbi prædictiones rerum futurarum, aut narrationes anteactarum: vbi de Chriſto (in quem tanquam ſcopum, ſemel dictum eſt, Prophetas ſua omnia intendere) aut de eccleſia, vbi de reiectione Iudæorum, aut de vocatione gentium: vbi de lege, aut de euangelio: vbi orationes ad Deũ, vel querelæ: & quis in tanta rerum, de quibus differunt Prophetæ, diuerſitate enumèret omnia: Hæc igitur qui diſtinguere ritè volet, diligentiam impendat nõ mediocrem

diocrem neceſſum eſt. Libet adſcribere ex Epiphanij libro de menſuris & ponderibus, priſcos partitos eſſe prophetias in 10. ſpeculationes, ſeu potiùs locos communes: nempè in doctrinas, ſpeculationes, exhortationes, minas, luctus, conſolationes, preces, hiſtorias. prædictiões. Prædictionum verò aliæ ſunt de reiectione legis, ſecundùm carnem: aliæ de Nouo teſtamento, legi ſucceſſuro. Iterum aliæ de depoſitione prioris populi, aliæ de vocatione gentium. Quædam item de promiſſionibus ad patres factis, quædam peculiariter de Chriſto, aliæque de eccleſia. Nonnullæ contra certas prouincias, & certas perſonas, aliæ contra omnes in vniuerſum impios. Quibus omnibus ſolebant, eodem Epiphanio teſtante, diſcriminis ergo quaſdam notas appingere, quarum adſpectu ſtatim admonebantur lectores, quid quoquo loco tractaretur. Cuius diligentiæ veterum placuit mentionem facere, quò ſtudioſa iuuentus exemplis maiorum prouocata, acciperet occaſionem, ſimili modo quaſdam notas ſeu characteres excogitandi, quos in libris ſuis ad tales locos in Prophetarum concionibus, quid dico Prophetarum? Imò verò Apoſtolorum & Euangeliſtarum, obuios appingerent. Porro quiſquis hunc in modum partes concionum præcipuas ſemel diſtinxerit, facilè adſequetur veram atque germanam ſententiam, earum præſertim regulárũ adminiculo, quas ſuprà de conſuetudine ſcripturarum tradidimus: de quibus nequaquam opus eſt aliquid hic loci cum faſtidio repetamus.

Prophetas quo priſci partiti sũt in decem ſpeculatores.

Certis notis & characteribus peculiares locos diſtinguere.

Obſeruatio VIII.

Mos autem eſt prophetis, quædam futura denunciare apertis verbis, quædam tãtùm viſis ſiue ſignis, quædam actionibus. Primi generis multa extant vaticinia de Chriſto, de Antechriſto, de falſis doctoribus, de calamitatibus, rurſumque de felicitate eccleſiæ. Secundi generis videre licet pleraque apud Danielem, Ezechielem, & apud D. Ioannem in Apocalypſi. Hoc tamen diſcriminis in his ipſis obſeruato, quod alia

Prophetæ quędã futura apertis verbis, quædam viſis quædã actionibus denũciant.
1.
2.

Prędictionũ aliç interpretationẽ adiunctã habẽt aliç verò minimè.

prædicuntur ſignis ſiue figuris, ſed addita conuenienti interpretatione: quod videre licet in vaticinijs Danielis, de quatuor monarchijs: alia verò ſine interpretatione, quo ſpectant figuræ illæ, & viſa in Ezechiele, atq; Apocalypſi. Tertij generis eſt, quod Ionas demittitur in mare, ac deuoratus à piſce, ad diem tertiũ rurſus eijcitur: qua in re vaticinium de Chriſti morte ac

3. reſurrectione fuit reconditum. Item quòd Hieremias iubetur circunſpicere, & videt baculum amygdalinũ, ollam bullientem, quòd conqueritur de conſpirantibus in mortem ſuam viris Anathoth (vbi Hieronym⁹ diſertè ait, vaticinium de Chriſto latuiſſe) quòd curãte Phashor ſacerdote conijcitur in carcerem, in qua actione ſimiliter vaticinium de Chriſto abditum erat, quod Iezechiel bibit aquæ certam menſuram, coquit placentam hordeaceam in ſtercoribus excrementi humani: deniq; quòd in nouo teſtamento Agabus ſe vinciri cingulo mandat Pauli Apoſtoli. Et hæ ipſæ actiones, perinde ac viſa, modò quidem habent adiunctam expoſitionem, modò verò non habent. Quod verò hic diximus, actionibus prophetarum plerunq; vaticiniũ ac typum de Chriſto ſubeſſe: idem decet intelligamus de actionibus ſanctorum heroum, quos ſcriptura vehit laudibus.

Obſeruatio IX.

Res futuras vt pſentes ſępe enarrãt pphetæ.

Etſi vſitatum prophetis, vaticinia rerum futurarũ explicare verbis præteriti temporis, tanquam ſi narrarent res tranſactas. Subinde verò ſic narrant, quaſi de præſentibus ſermo eſſet. Quod à ſpiritu ſancto introductum apparet, ad ſignificandum maximam rerum expectandarum certitudinem. Pſa. 22. Circundederũt me canes, & congregatio malignantium obſedit me, foderunt manus meas, & pedes meos. Vbi plura exempla occurrunt, & in his quædam etiam expreſſa verbis præſentis temporis. Ieremiæ 31. Vox in cælo audita eſt, planctus & fletus amaritudinum: Rahel flẽs ſuper filios ſuos, nec voluit cõſolari ſuper filios ſuos, q̃a non ſunt. Hæc vates de re futura, quæ poſtea de re peracta

acta profert Euangeliſta, Matthęi capite ſecundo. Adnotauit plura exempla, D. Auguſtinus, enarrans Pſalmum tertium. Præterea libro 2. de ſermone Domini in monte.

Obſeruatio X.

Depræhenſum quoque eſt, futura à prophetis prænunciari forma optandi, ſeu imprecandi. Neq; enim eos, cùm videntur mala imprecari alijs, reuera ſic imprecari, ſed imprecationis figura, ea quę ventura ſunt, certò præuidere. Itaq; cùm dicitur, ſit menſa eorum ante ipſos in laqueum: tantundem ſibi volunt ea verba, ac ſi diceretur, pro certo erit menſa eorum ipſis in laqueum, Teſtis Auguſt. in commentario ad Pſal. 5. ſuper verbis illis: Decidant à cogitatiõibus ſuis. Item ad Pſal. 34. & 78. ſupputatione Auguſtini. Item in ſermonibus, Serm. 109.

Futura, forma optãdi prophetę enũciant.

Obſeruatio XI.

Prophetæ ſi quando concionantur aduerſus Babylonios, Ammonitas, Moabitas, Philiſtinos, aliáſue nationes exteras, in more habent plerunque ſermonibus linguæ illorum abuti, atque ſeruare idiomata prouinciarum. Obſeruauit Hieronymus, enarrans cap. 1. Obadiæ, ideoque contendit, in Obadia Sepharad eſſe Boſphorum contra LXX. qui verterunt Ephratam, cùm rurſus Iudæorum quidam arbitrentur illam eſſe Hiſpaniam. Sed quicquid iſtud rei eſt, depræhendi in ſermone Hebræo, non in peregrino poteſt. Hæc de prophetarum conſuetudine, in præſenti adnotaſſe contenti erimus. Aſſidua lectio plura & certiora commõſtrabit.

Interdum prophetæ illarũ nationũ lingua, cõtra quos conciõnãtur, abutũtur.

Obſeruatio XII.

Conducet & hoc in primis ad explorandam prophetarum mentem, ſi ad Moſen ſiue ad legem ſermones eorum præcipuos referas. Etenim prophetis familiare eſt, pleraque ex lege ac libris Moſe (quem in confeſſo eſt veluti parentem & principem exiſtere prophetarum omnium) repetere aut ſaltem ad illius dicta, cõciones ſuas dirigere & collimare. Id autem, ſi Hie-

Prophetarũ ſermones ad legem, ſiue Moſen quò referendæ.

ronymo in commentario ad Ezechielis 44. caput credimus) vt quæ in mentibus hominum ſunt vel legendi negligentia, vel audiendi contemptu atq; obliuione deleta, viua voce innouentur. Nos verò addimus, à prophetis illud fieri, quo ſua omnia efficacius confirment: necnon euidenter doceant, ſe nihil diuerſum à Moyſe (cuius vnius ſumma eſſe debet authoritas) proferre, eamque ob cauſam ſe ab omnibus religioſè audiendos. Sunt namque prophetæ ipſius legis interpretes, quomodo Apoſtoli & Euangeliſtæ interpretes ſe profitentur legis & prophetarum, plurimum autem habet momenti ad pertrahendos quo libuerit auditorum animos, conſenſus docētium. Quod cum ita ſit, nemo prophetarum lectionem feliciter auſpicabitur, qui Moſaicos libros, in primis autē legalia præcepta non antè perlegerit.

Moſaici libri ante omnia diligentiſſimè perlegendi.

Prophetæ legis ſunt interpretes.

Obſeruatio XIII.

Prophetarū cōciōes quō ad noſtra tēpora, deinde quō ad vitæ inſtitutionē referendæ.

Vbi tandem ſententiam ac mentem Prophetæ fueris vtcunque aſſequutus, reliquum eſt, vt ad noſtra tempora, noſtraſq; eccleſias & Reſpublicas, deinde ad priuatæ vitæ inſtitutionem atque omnis generis ſpiritualem fructum, ſacras Prophetarum conciones ſtudeas coaptare. Eſt enim generaliter ſtatuendum: Omnia, quæ ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam, quemadmodū Apoſtolus ait ad Romanos decimoquinto ſcripta eſſe. Quomodo autem multiplicem eiuſmodi doctrinam ex quibuſcunque ſcriptis colligas, aliquanto pòſt plenius a nobis explicabitur.

Quæ potiſſimum expendenda in libris hiſtoricis.
Cap. XIIII.

Aliter hiſtoriæ ſacræ, atque prophanæ legendæ.

Bona ſacrorum librorum pars cōtinet perpetuas hiſtorias. Caue autem arbitreris has ita tibi legendas, quemadmodum percurruntur hiſtoriæ prophanæ. Nec enim ſatis fuerit videre in libris ſacris, quomodo & quo ordine, res aliquæ narrentur geſtæ: ſed operæprecium inſuper eſt, longè attentiſſimè, variam & multiplicem doctrinam rerum ſpiritualium vndiquaq; colligere, quæ in iis ſæpè quidē apertè proponitur,

ponitur, ſæpiùs verò tectè latet recondita. Enimuerò aliud eſt, obſeruare rem quampiã hoc aut illo modo eſſe peractam, aliud inueſtigare, quare ſiue quem ad finem Deus ita perfici ordinarit: Deinde quid tibi propoſitum, non cognitione modò, verùm etiam imitatione dignum, ibi voluerit. Quanta igitur diligentia in legẽdis hiſtorijs ſacris requiratur, & quomodo fructum ex illis non pœnitendum haurias, obſeruationibus aliquot, tanquam erectis Mercurialibus ſtatuis, commonſtrabimus.

Obſeruatio I.

Lecturis ſacras hiſtorias, cognitio topographię, pręſertim Palestinæ atq; prouinciarum adiacẽtium, maximoperè eſt neceſſaria. Eruditi homines ea ignorata vel non rectè conſiderata, ſunt interdum in ſacrarũ literarum explanatione hallucinati. Topographia, maxime palęſtinæ neceſſaria.

Obſeruatio II.

Diſpicere ſtatim in initio oportet, quouſque narratio quæpiam protrahatur, atque vbi noua incipiat. Tum, num ea, quæ ſequitur, præcedenti ſit aliquo modo annexa & affinis, aut potiùs alterius prorſus argumenti. Neque verò conſultum eſt, ſequi hac in parte diſtinctionem capitum: ſed à rebus ipſis atque negocijs iudicium petendum eſt. Nullus enim non nouit librorum capita plerunque admodum ineptè eſſe ſeparata. Modꝰ narratiõis hiſtoriæ atrẽdendus.

Obſeruatio III.

Dehinc animo perluſtrare decet omnes factorum, quæ deſcribuntur, circunſtantias: nec non cõſilia, cauſas, fines, ſucceſſus. Hinc namq; non ſolùm clarior parabitur rerum geſtarum cognitio, atque negociorum penſabitur grauitas, verùm etiam quomodo noſtris quoque rebus exempla in omnem euentum idonea accommodari queãt, perſpicuum fiet. Certè quidem in omni genere ſcripti examinãdo diligentia hæc requiritur: ac multò maximè in hiſtoria, præcipueque ſacra. Oẽs factorũ circunſtantię cõſiderãdæ.

Obſeruatio IIII.

Operæ.

Sanctorũ patrũ doctrina ab eorũdem actionib, diſtinguẽda.

Operæprecium verò eſt in libris hiſtoricis accuratè diſtinguere ſanctorum patrum doctrinam ab eorundem actionibus. Plurimùm (inquit Auguſtinus libro de verbis Domini, ſermone 11.) intereſt inter narrationes rerum geſtarum, & inter ordinationes diuinas, ſeu dogmata de natura ac Dei voluntate. Nunquam verò deſtituta fuit eccleſia idoneis doctoribus, ſemperq́; neceſſariũ fuit piorum fidẽ doctrina aliqua ali atque corroborari. Hinc igitur fit, quòd in hiſtorijs paſſim recitatur doctrina, quam ſancti patres aut toti eccleſiæ & congregationi piorum, aut ſuis domeſticis, id eſt, vxoribus, liberis, vernaculis (qui quamuis pauci, magnam tamen & ferè totam ſubinde repræſentarunt eccleſiam) exponere ſunt ſoliti. Creberrimè verò tractari & inculcari animaduertas, hæc religionis capita: nempè, de promiſſionibus, de aduentu Meſſiæ ſiue Chriſti, de pœnitentia, de ſperanda miſericordia Dei, de metuenda ira atque vindicta in tertiam & quartam generationem, deinde de officijs veræ pietatis, de recto Dei cultu, de præceptis diuinæ legis, de orationibus ad Deum, de querelis & plãctu piorum. Itẽ contra ſuperſtitiones, contra prophanantes Dei nomen. contra falſos doctores, contra impiorum fraudulenta conſilia, deque eorundem interneciõe. Breuiter, nullius doctrinæ cognitio eccleſiæ Dei ad ſalutem neceſſaria eſt, quam ſancti patres non multò diligentiſſimè in ſuis vrſerunt concionibus. Ac primo quidem loco inſiſtere expedit intelligendæ ſanctorum doctrinæ: proximum verò eſt, vt inquiſitio fiat in eorũdem actiones.

Obſeruatio V.

Sãctorum patrũ doctrina quõo examinanda.

In doctrina autem excutienda, quoties ea occurrit, attendere oportet, quę ſit doctrina perpetua, atque ad totam pertinens eccleſiam: Et rurſus, quæ ad certum vitæ genus, vel ad certas perſonas propoſita. Prioris
1. generis eſt, quod Geneſ. 4. Enos concionatus eſt de ve-
2. ro DEI cultu, reſtituitque ſanam doctrinam de diuini nominis inuocatione: quam Caini poſteritas iam

tum

tum obſcurauerat, peneque totam oppreſſerat. Notatur autem ibi hæc doctrina pauciſſimis hiſce verbis. Tunc cœptum eſt ad inuocandum in nomine Domini. Item Noah concionatus eſt de Pœnitētia: alij alios locos præclarè tradiderunt. Pertinēt verò hæ conciones omnes ad totius Eccleſię ſtatum, ſuntq; omni tempore & vbiq; in Eccleſia pernecessariæ. Poſterioris generis eſt, quòd Nathan concionatur nominatim ad Dauidem, addens de filio eiuſdem Solomone: quamuis ſermonem claudens de promiſſo ſemine benedicto, id eſt, Chriſto, non obſcurè verba facit. Cuius concionis pars quidem ad reliquos quoque homines pertinet, quatenus aliqui eorundem acceſſi criminū poſſunt, quorum reus fuit Dauid: pars vero alijs accommodari non poteſt, niſi fortè quando monſtratur, vt benedictiones, ita minas quoque ad poſteros deriuari. itemque promiſſiones de Chriſto, omnibus pijs communiter ad conſolationem proponuntur. Cæterùm quæ paulò antè diximus obſeruanda in concionibus prophetarum, eadem omnia intelligi par eſt de cōcionibus quorumcunque ſanctorum patrum, quæ in libris Hiſtoricis referri contingit.

Obſeruatio VI.

Actiones ſimili decet induſtria dijudicare. Sunt namque actiones quædam ſanctorum patrum obſeruandæ, vt pertinentes ad publicam vniuerſæ eccleſiæ inſtitutionem: quædam ad vniuſcuiuſque informationem priuatam ac domeſticam, quemadmodū nonnulla quoque peragunt ſancti patres, tanquam miniſtri Eccleſiarum, aut tanquam prophetæ, aut reges: quædam tanquam priuati. Abraham concionatur de promiſſo ſemine, in quo benedicentur omnes gentes: aperit Dei voluntatem de nouo ſigno fœderis circunciſione, omnesque in ſua familia circuncidit. Hæc autem, vt miniſter Eccleſiæ. Idem verò vt priuatus & prudens paterfamilias, ſuumque agens negotium, mittit ſeruum in Meſopotamiam, qui filio Iſaac vxorem quærat. Verùm quiſquis circumſtantias ritè obſeruat, nihil horum præteribit.

Actiones patrum quomodo excutiendæ.

Obſer-

Patrũ ſanctorũ peccata etiã perpendẽda.

Obſeruatio VII.

Conſueuit aũt ſacra hiſtoria etiam lapſum & peccata ſanctorũ patrum viſenda exhibere, veluti ebrietatẽ Loth, adulteriũ Dauidis. Quod idcirco fit, quo omnes habeant vnde diſcant, non fidendũ noſtris viribus, ſolius Dei bonitate poſſe nos in vitæ ſanctimonia perſeuerare, oẽs homines, quantumlibet præſtantes, tentationibus eſſe expoſitos, & peccato fieri obnoxios: deniq;, ſola Dei gratuita miſericordia gratiam cõſequi. Eandem verò ob cauſam, vbi de conſuetudine diſſerebamus ſcripturarum, admonuimus, prudenter vbique notandum, quid de bonis referatur benè factum, quidue vt male factum: Et rurſus, quæ de malis vt factum malè, quidue vt factum benè.

Quædã à S. patribus facta per ſe quidẽ vituperãda, tñ ob certas circunſtãtias excusãda.

Obſeruatio VIII.

Quædam verò à ſanctis peracta leguntur, quæ per ſe quidem modis omnibus vituperanda, & flagitioſa meritò cenſeantur: & tamen vel propter ſingulare mandatum Dei, vel propter rem ſignificatam atque adumbratam, vel denique propter aliquam circunſtãtiã. ea etiã in laude ſunt poſita. Cui⁹ generis eſt, quod Iſraelitæ ſpoliarunt Aegyptios: quod Moyſes interſecit Aegyptium: quòd Samſon mulierculas peregrinas, & in his meretricem deamauit: quod Phinees iniuſſus occidit virum principem: quod Dauid comedit panes propoſitos, quibus veſci fas non erat. In primo exemplo excuſationem adfert, Dei ſpeciale mandatum: in ſecundo ac tertio, typi latent rerum per Chriſtum gerendarum: in altero quidem, quòd Moyſes paulò pòſt liberaturus eſſet vniuerſum populum Iſraeliticum à Pharaonis tyrannide, præcipuè verò quod Chriſtus olim eriperet miſerum genus mortalium è poteſtate diaboli: in altero verò, quod Chriſtus ſibi copulaturus eſſet eccleſiam ex gentilibus collectam. In penultimo ardens ſtudium auertendæ publicæ ignominię & vindictæ, quæ à Deo ipſo erat infligenda: in poſtremo, neceſſitas (cui licet legem ſoluere) ſpectari debent. Nonnulla etiam ſine repręhenſione facta ſunt

à patribus

à patribus in teſtamento veteri,quæ agentes ſub Euãgelio & teſtamento nouo æmulari neque deceret,neque expediret. Exemplo eſto,vt Auguſtinus refert, polygamia. Ergo eatenus pro benefactis & licitis facta ſanctorum patrum accipies, quatenus videris ea aut apertè in ſcripturis à Spiritu ſancto commendari,aut aliqua eiuſmodi legitima ratione,quales iam aliquot commemorauimus, excuſari à crimine:aut ad officia charitatis promouenda directè tendere,aut denique à nobis abſque offendiculo poſſe hoc tempore in eccleſia vſurpari. Quibus de rebus qui plura videre auet, Diuum Auguſtinum conſulat de doctrina Chriſtiana, libro tertio,capit. 12. 13. 14.18.21.22.23. Huc verò pertinet & illa regula,in capite de conſuetudine ſcripturarum à nobis tradita. Non eſſe pertrahendum ad mores,imitandumq;,quicquid à bonis etiam benefactum legitur.

Patrũ facta quatenus ꝑ licitis accipienda.

Obſeruatio IX.

Huc etiam mentis aciem oportet dirigere, vt exploremus num in re geſta vel illuſtris typus atque figura,vel vtilis allegoria ſit recondita. Etenim in confeſſo eſt quemadmodum & ſupra de Prophetis diximus in actionibus ſanctorum patrum vt plurimum aliquid adumbrari,quod reuelari Euangelij tempore per Chriſtum debebat, aut per alios etiamnum debet in eccleſia perfici. Quod licet cognoſcere ex multis hiſtorijs veteris teſtamenti, per Chriſtum & Apoſtolos in nouo expoſitis. Ac de typis quidem nulla eſt difficultas. Apoſtolus prioris ad Corinth. 10. obſeruationem hanc diſertis verbis tradit: Patres noſtri, inquit, omnes ſub nube erant,&omnes per mare tranſierunt, & omnes in Moyſen baptizati ſunt in nube & in mari,& omnes eandem eſcam ſpiritualem comedebant, & omnes eundem potum ſpiritualem bibebant. Sed plures illorum non approbauit. Poſtrati enim ſunt in deſerto. Hæc autem figuræ noſtri fuerunt, ne nos ſimus concupiſcentes rerum malarum, quemadmodum & illi concupierunt. Et paulò pòſt: Hæc autem omnia

Vidẽdum verũ in re geſta aliquis typus vel allegoria lateat.

omnia in figura contigerunt illis. Scripta verò ſunt propter admonitionem noſtri, in quos termini ætatum inciderunt. Vnde Auguſt. de ciuitate Dei lib. 17. capit. primo. Scriptura ſacra, quæ per ordinem reges, eorundemque facta & euenta digerens, videtur tanquam hiſtorica diligentia rebus geſtis occupata eſſe narrandis, ſi adiuuante Dei ſpiritu conſiderata tractetur, vel magis, vel certè non minùs prænunciandis futuris, quàm prÿteritis enunciandis inuenietur intẽta. Chriſtus ipſe clarè interpretatur Ionam prophetam deuoratum a piſce, & poſt triduum denuo eiectũ, præſignaſſe ſuam mortem & reſurrectionem: item in ſerpente per Moſen erecto, prænunciatum, quòd cruci affigeretur. In epiſto. ad Hebr. non pauca de Melchiſedech, de tabernaculo teſtimonij, de ingreſſu ſacerdotis ſemel in anno in ſancta ſanctorum cum ſanguine, eruditè de Chriſto vero ſacerdote, & ſeipſum ſemel offerente hoſtiam pro peccatis, exponuntur. Apoſtolus ad Gal. 4. duos filios Abrahæ, alterum eiectum domo, alterum verum hæredem declaratum, ait figurã fuiſſe duorum teſtamentorum: quorum alterum foret abrogandum, alterum ſtabile æternumque maneret.

Allegoriã elicere nõ eſt cuiuſuis.

At verò allegoriarum ex hiſtoricis narrationibus colligendarum, longe diuerſa eſt ratio. Nequaquam pari facilitate contexuntur, neque cuiuſuis eſt in iis tractãdis ſe exercere. Siquidem conſtat, etiam magni nominis viris conatum hunc aliquoties infeliciter ceſſiſſe: tantũ abeſt, vt tyro ſperet ſe aliquid cũ laude hic tẽtaturũ. Itaq; de allegorijs paulò pòſt dicendi erit locus.

Obſeruatio X.

Annorũ ſupputatio in hiſtorijs nõ negligenda.

Nequaquam negligetur in lectione hiſtoriæ, annorum ſupputatio. Neque enim Spiritus ſanctus accuratè adſcribi illuſtrium hominum ætatem, atque regnorum tempora, abs re ordinauit. Certè diuinarum promiſſionum, necnon Propheticarum prædictionum veritatem, ex temporum in hiſtoria digeſtione explorari ac decerni neceſſum eſt. Et quia de annorum ſupputatione non parua eſt apud ſcriptores, præſertim

veteres,

veteres, diſſenſio, cùm Hebræorum quidam paulò aliter numerent ac Latini vel Græci (quinetiam ne inter hos quidem ſatis conuenit: diuerſo enim modo Græcus Euſebius, diuerſo noſter Auguſtinus, diuerſo Beda, diuerſo Aſtronomi, cæterique) viſum eſt breuē quandam ſupputationem hic adijcere, eamq́; vt perſpicuam, & nihil prorſus habentem controuerſum vel litigioſum, ita ab omnibus Theologię candidatis tutò ſequendam. Contulimus namque ex ipſis ſacris Biblijs: quocirca & locos ſiue capita librorum ad ſcripſimus, quo, qui voluerit, conferre penſitareque ſtatim poſſit. Quinetiam maioris lucis ergo, ſecuimus eos in millenarios, qui ad calculum ſubducere cupiētibus nō parum moleſtiæ adiment. Primum igitur millenariū ſic colligimus.

Primus millenarius.

Adam 130. annorum, genuit Seth	Gene. 5
Seth 105. annorum, genuit Enos	Gene. 5
Enos 90. annorum, genuit Kenan	Gene. 5
Kenan 70. annorum, genuit Mahelalel	Gene. 5
Mahelalel 65. annorum, genuit Iared	Gene. 5
Iared 162. annorum, genuit Henoch	Gene. 5
Henoch 65. annorum, genuit Mathuſalah	Gene. 5
Mathuſalah 187. annorum, genuit Lamech	Gene. 5
Lamech 182. annorum genuit Noah	Gene. 5

Omnibus annis ritè ſubductis, vides, vbi Lamech expleſſet annos 126. finiri primum mundi millenarium.

Secundus Millenarius.

Secundum Millenarium debemus auſpicari ab anno Lamech 127. à quo ad natalem Noah intercedunt anni 50. & 6.

Noah tempore diluuij exegerat annum 600	Gene. 7
Diluuium durauit anno vno & 10. diebus	Gene. 8
Sem filius Noah, duobus annis à diluuio, genuit Arphaxat	Gene. 11
Arphaxat 35. annorum, genuit Selá	Gene. 11
Selá 30 annorum, genuit Eber	Gene. 11

Eber triginta quatuor annorum,genuit Peleg Gen.11
Peleg triginta annorum,genuit Reu Gen.11
Reu triginta duorum annorum,genuit Serug Gen.11
Serug.30.annorum,genuit Nahor Gen.11
Nahor 29.annorum,genuit Thare Gen.11
Thare 70.annorum,genuit Abraham Gen.11
Abraham centum annorum,genuit Iſaac Gen.17.
Porrò expletis annis Abrahæ quinquaginta vno, finitur ſecundus Millenarius.

Tertius Millenarius.

Initium tertij Millenarij, faciundum ab anno 52. Abrahæ:atque expleto 49. huius millenarij,.natus intelligitur Iſaac.

Iſaac annorum 60.genuit Iacob Gen.25
Iacob anno ætatis 130.migrauit in Agyptum Gen.47
In Aegypto autem vixit annis 17. Gen.47

Ab hoc tempore ſeriem annorum nō poſſumus pari facilitate deducere. Nam Genealogiæ haudquaquā eadem ratione pertexuntur in Aegypto,qua hactenus factum eſt: locus autem proximè obueniens, ex quo annorum ſumma colligi aliqua poſſit, habetur Exod. 12.vbi Moyſeś ait,Iſraelitas vixiſſe in Aegypto annos 430. Verum quia hoc pacto admodum longum tempus excreſceret, & diuerſum quiddam ſignificari videtur,ad Galat.3. vbi Apoſtolus numerat annos 430. à tempore promiſſionis factæ ad Abraham , ad illud vſque tempus,quo data eſt lex,(ſic enim ait: Abrahæ dictæ ſunt promiſſiões, & ſemini eius. Hoc autem dico teſtamentum antè comprobatum à Deo in Chriſtum,lex quæ poſt annos 430. cœpit, nō facit irritum, vt abroget promiſſionem)prudenter videndum,quomodo verba Moſæ conueniat intelligere. Sequentur igitur ipſum Apoſtolum,peritiſſimum,iuxtaque fideliſſimum Moſæ & legis interpretem,ac ſtatuemus annos 430.ſupputando ſimpliciter ab eodem tempore, quo prima ad Abraham promiſſio facta eſt. Hæc verò Geneſ.12.deſcribitur facta anno ætatis ipſius75. ita vt tunc ex tertio millenario effluxerint anni 24. his igitur adde

tur adde annos 430. habeſque Iſraelitarum exitum ex Aegypto, exactis tertij millenarij 454. annis. Quòd ſi quiſpiam penſiculatius rationem annorum à promiſſione ad Abraham facta, ad illud vſq; tempus quo Iacob migrauit in Aegyptum, ſubduxerit: comperiet, effluxiſſe annos non plus minuſue 215. Vnde reſtabit totidem quoque annos Iſraelitas in Aegypto habitaſſe, ac Iacob quidem ipſiſſimo tempore medio annorum 430. eodem commigraſſe.

• Porrò cùm educeretur populus, præfuit ei Moſes iā octogenarius, teſtante Stephano. Actor. 7. annos 40. Deu. 1.34. Pſal. 94.

Moſæ ſucceſſit Iehoſua, & cum hoc Othoniel, qui itidem adminiſtrarunt annos quadraginta. Iud. 3. Othonieli ſucceſſit Ehud, annis 80. Iudic. 3.

Poſt hunc Debora, annis quadraginta. Iudi. 5. Gedeon, annis quadraginta. Iud. 8.

Abimelechc annis 3. & paulò ampliùs, Iudi. 9. Thola, annis viginti tres. Iudi. decimo.

Iair annis 22. Iudi. 10. Sine duce agebat populus annis 18. Iud. decimo.

Iephte annis 6. Iud. 12. Ibzan annis 7. Iud. duodecimo, Elon annis 10. Iud. duodecimo.

Abdon annis 8. Iud. 12. Samſon annis 20. Iu. 15.16. Heli annis 40. 1. Samuel. 4.

Samuel, & Saul rex, annis 40. Act. 13. Dauid annis 40. 2. Reg. 5.

Solomon annis 40. 3. Reg. 12. Rehabeam annis 17. 1. Reg. 14. 1. Para. 13.

Abia annis tribus. 1. Regum decimoquinto. 1. Paralip. decimo tertio.

Aſa annis. 41. 1. Reg. decimo quinto.

Huius Aſa anno 9. exacto, finitur tertius millenarius, vt 30. eius annus ſit ſupputādus quarti millenarij primus.

Quartus Millenarius.

Regis Aſa annis 32. 3. Reg. 15. Iehoſaphat regnauit annis 25. 3. Reg. 22.

Iehoram annis 8.3.Reg.octauo.2.Par.21.Ochoſias anno 1.3.Regum octauo.

Athalia regina 7.3.Reg.11. Iehoas annis quadraginta. 3.Reg.duodecimo.

Amazias ánnis 29.3.Regum decimoquarto. Azarias, ſeu Ozias,annis 52.3.Reg.15.

Iothan annis 16.3.Reg.15.Achaz annis 16.3.Reg.16.

Hiskyahu annis 29.3. Reg. 18. Menaſſes annis 55.3. Regum 21.

Amon annis 2.3.Regũ.21.Ioſiahu annis 31.3. Regum vigeſimo ſecundo.

Iehoachas menſes 3.abductus in Aegyptum.3.Reg.23. & 2.Para.36.

Iehoiakin Eliakin,annis 11.3.Reg. 25. Iehoiakin Iechanias menſes 3.3. Reg.24. & 2.Para.36.

Hic, cùm obſidione premeretur Hieroſolyma,cõſilio Prophetę Ieremiæ ſpõtè ſeſe dedidit regi Babyloniæ Nebuchadnezar, ac deportatus eſt captiuus cum multis, inque eius locum ſuffectus per Nebuchadnezar Zidkyahu,qui regnauit annis vndecim.3.Reg.25. & 2 Paral.36.

Sub hoc Hieruſalem, dum nititur Babylonijs rebellare, expugnata vi eſt, atq; incenſa,ipſe præterea Zidkyahu captiuus abductus, oculis priuatus, filijs priùs iugulatis in eius conſpectu.

Captiuitas Babylonica durauit annos 70. Ierem. 25.Dan.9.

Finitis ijs annis,rex Perſarum Cores, aliàs Cyrus. ſtatim regni ſui anno primo, motus eſt diuinitus,ad populum dimittendum. Eo igitur ipſo anno reuerſi ſunt Hieroſolymam.Eſdræ 1.& 6.Anno ſecundo cœperunt ædificare templum.Eſdrę ſecundo & tertio.In templo ædificando, propter plurima impedimenta interuenientia,fuerunt occupati annos 46.Ioannis 2.

Idemq; annus quo perfectum eſt templum, numeratur Dariaues, id eſt, Darij ſextus. Ezræ 6. Is autem Darius aliàs vocatus eſt Arthaſaſtha, id eſt, Artaxerxes,à Philone etiam appellatus Darius longimanus, qui ſcri-

qui ſcribitur regnaſſe annos 37. Eiuſdem Darij anno 20. dimiſſus eſt Nehemias ad extruendam reparandãque ciuitatem. Nehe. 2. Tandem eiuſdem Darij anno 32. murus ciuitatis omni ex parte perfectus eſt, Nehemia curante. Nehe. 5. & 6.

Qui deinceps in noua Republ. duces ſiue principes ex tribu Iuda & familia Dauidis extiterint, ex Matth. 1. Luc. 3. & Machabæorum hiſtoria licet cognoſcere: quamuis annorum ſumma deſideratur. Itaq; eam petere oportet ex Philone, aut Ioſepho, rerum Iudaicarum ſcriptoribus. Cæterum nos, qui à ſcripturarum tramite non libenter digredimur, ad Danielis confugiemus vaticinium, in quo tempus ab exædificata ciuitate ad Ieſu Chriſti Meſſiæ noſtri aduentum in carnem clarè deſcribitur. Ita autem cap. 9. dictum eſt Danieli ab angelo: Et cognoſces atque conſiderabis, ab egreſſu verbi de reparanda & reædificanda Hieruſalem, vſque ad Meſſiam, hebdomades 7. & hebdomades 62. Quo loco hebdomades accipi debere de annis, vt videlicet vna hebdomas annos ſeptem conficiat, indubitatum eſt. Iam verò ex hebdomadibus 69. proueniunt anni 483. Atqui totidem planè anni à 32. Darij, ad 42. vſque Auguſti, hoc eſt, ad Olympiadis 194. annum 3. quo Chriſtus carnem induit, effluxiſſe inueniũntur.

Ergo ad calculum reductis annis omnibus liquet Chriſtum natum 4. millenarij anno 989. cum dimid. hoc eſt mundi 3986, cum dimid. Ita namque 4. millenarium impleri idcirco haudquaquam conueniebat, quia Dominus propter ardes deſiderium ſanctorum, ſummis votis aduentum Meſſiæ expetentium, vt eſt ad benefaciendum ſemper procliuior, anteuertere magis quam differre beneficium gaudet. Quot autem anni à Chriſto nato ad præſentem, quo hæc ſcribimus, ſint elapſi (numeratur autem nunc ſine errore 1546.) quis eſt qui ignorat? Hæc igitur, meo iudicio, eſt ſimplex, perſpicua, & ſacris literis conſentanea annorum ab initio inde mundi conditi, hucuſque ſupputatio.

Quod ſi alios animaduerteris ſecus numerare, habent proculdubiò certas cauſas quibus permouentur, liberumque eſſe illis debet, quod voluerint ſtatuere, nos tamen ſequuti ſumus(quantum fieri potuit) ſcripturæ ſacræ authoritatem, cui adhærere tutiſſimum eſſe nouimus: atque in eadem contineri, quicquid ad hãc rem pertinet, extra controuerſiam eſt poſitum. Nonnulli quidem in eo à nobis diſſentiunt, quod 70. annos captiuitatis Babylonicæ ſupputare incipiunt à ſpontanea deditione Iehiachim Iechaniæ: vbi nos eos ordimur vndecim annis tardius, quibus gubernacula tenuit Zidkyahu, quos ex ordine 70. annorum nos remouemus, nitentes nimirum narrationi poſterioris libri Paralipomenon, ca. vltimo. Rurſus hebdomades Danielis quibuſdam placet ſupputare ab anno Darij 20. quo miſſus Nehemias ad ciuitatem reparandam: cum nos interim deducamus eas à muro ciuitatis cõſummato, hoc eſt, Darij 32. Ex quo fit, vt 25. annos plures, quàm illi nos ſtatuamus. Cuius rei exiſtimauimus pios candidatos candidè admonendos, quo ipſi facilius rectiusq; de omnibus valeant iudicare.

Annos ſupputãdi ratio per Olympiadas.

Per Olympiãdes nũmerare q̃s primũ incœperit.

Reliquum eſt, de ratione ſupputandi per Olympiades paucula adnotemus. Græci quidam hoc pacto, per Olympiades inquam, annos digerunt: quod, ſi Plutarcho credimus, primus fecit Hippias Elæus, quamuis nullo admodum ſubnixus, vt idem Plutarchus meminit, neceſſario ad fidem argumento. Significat autem apud eos Olympias ſpacium annorum 4. hac nimirũ de cauſa, quod eo interuallo recurrẽte receptum olim fuerit, publica in Olympijs certamina, ad quæ tota Græcia auidiſſimè confluebat, edi. Ceterũ apud multos ſcriptores legitur, Chriſtum natum ex virgine Olympiadis 194. anno 3. Ex quo intelligitur, ſi annos Chriſti natalem proxime antecedentes partiaris per quaternarium centies nonagies atque ter duobus annis ſuperadditis, prodire illum ipſum annum, quo primum per Olympiades numerari cœptum eſt, vnde nullo negocio Olympiades ſingulas diſcernes. Incidet

ni fallor,

ni fallor, primę Olympiadis annus primus, in annum vltimum regis Achas, id eſt, quarti millenarij annum 2015. Cæterum Romani plurimum per conſulum annos numerarunt, quod facere ſunt adorſi pòſt exactos reges, nēpè annis antè Chriſtū quidē in carne manifeſtatum 507. ab vrbe verò condita 245. anno Darij opinor octauo, poſt templum perfectum. Hæc ad ſupputationem annorum futuro Theologo neceſſaria, arbitramur ſufficere. Si cui viſum eſt tabulæ, quam digeſſimus, tempora prophetarum, initia regnorum & monarchiarum, aut alia quędam huius generis hinc inde apponere, facilè id poterit, eritque labor haud pœnitendus. Noſtra ſanè non intereſt, plura in præſenti addere. Satis eſt, quod viam vtcumque mōſtrauerimus. Ad reliqua pergamus.

Romani vt plurimū per Cōſulum annos numerant.

Obſeruatio XI.

Porrò in toto annorum decurſu anxiè notabitur, quomodo eccleſia Dei in doctrina & ſpiritualibus exercitijs profecerit: vel ab iiſdem defecerit: tum quomodo a Deo defenſa fuerit, conſeruataque, vel pro tempore neglecta. Operæprecium eſt animos legentiū hęc duo capita defixè intueri: quo & ſciant, in qua doctrina vniuſcuiuſque pij mens poſſit tutò conquieſcere, & certi ſint, pios, ſiue eccleſiam, nunquam à Deo prorſus deſeri. Hic vel primarius eſt finis, ob quem libri ſacri ſunt editi, aſſeuerante Apoſtolo, quæcunque ſcripta ſunt ad noſtram doctrinam & cōſolationem ſcripta eſſe. Certum verò eſt, non aliunde pleniùs aut rectiùs, quam ex ſanctorum patrum hiſtorijs, poſſe hæc percipi. Sed agè, exēplis quod diximus comprobemus, Gen. 4. legimus, ætate Seth, ac filij ſui Enos cœptū inuocari nomen Domini. Cùm aūt natus ſit Enos anno mundi 236. argumēto eſt, intra breue illud tēpus, adeoq; ſtatim à morte Abelis, vires nimirū colligēte potētia atq; malitia familiæ Cain, ſanā doctrinā & verū Dei cultum fuiſſe vbiq; extinctū: ętate aūt Seth atque Enos, cœpiſſe, eccleſiam habere melius, necnon doctrinā de vera inuocatione, atq; exercitia pietatis denuò inſtaurata, ac floruiſſe. Rurſus quādo Ge. c. 5. ſcribitur

In annorū decurſu, q d de eccleſia notādum ſit.

Eccleſia quō accreuerit & decreuerit.

quaſi in ſola familia Sem hoſpitium nidumque habuit: tantiſper dum Abraham ex idololatriæ euocatus tenebris, ad lumen veri cultus diuini perducitur. Huc verò vbi is promouit, incredibile quanta pericula ei fuerint adeunda. Nũc enim velut extorris, ab vna prouincia ad aliam migrans oberrat: modò ita ab omnibus hoſtiliter inſidioſeque impetitur, vt vix vxorem videatur poſſe retinere: modò cum vicinis regibus cogitur ancipiti bello experiri. Denique quid nõ? Et tamen ſemper euadit ille ſuperior, ſemper Deũ habet propitiũ, nuſquam omni prorſus ope deſtituitur. Vbi in Aegypto familia eccleſiaſtica incrementũ cœperat, nullum humanę ſapientiæ conſiliũ prætermittebatur, quod ad oppreſſionem eccleſiæ profuturum putaretur. Iamque de necandis omnibus maſculis publico edicto cautũ & prouiſum erat. Sed quid fit? Nunquam eccleſia magis propagata eſt, nunquã anguſtior euaſit. Præterquam enim quòd mirabiliter ex triſti ſeruitute eſt liberata, tum verò poſt paululum temporis quotidianis Dei cum Moſe colloquijs, atq; ſignorũ multiplici varietate freta confirmataque eſt: accepit etiam à Deo pręcepta de religione, de cęremonijs atq; eius generis inſtitutis, quibus nulla vnquam gẽs vidit pręclariora. Quo longiùs in ſacris literis progredieris, eò magis illuſtria exempla de eccleſiæ conſeruatione occurrunt. Hæc verò conſideratio prouidentiæ atque potentiæ Dei, eius denique bonitatis in conſeruanda eccleſia, non cognitionem modò veritatis & ſalubriũ dogmatum, verum etiam fidem in nobis auget, alitque. Qui autem obſeruat eccleſiarum in pietate profectum, ſentit is ſe quoque ad proficiendum in eadẽ nõ mediocriter excitari. Porrò qui perpendit eccleſiarũ ruinam, admonetur, vt Deum ſedulò oret, ne præſentis temporis eccleſiam, aut ſe quoque deficere à veritate, vel cadere patiatur. Vtilitas huius obſeruatiõis

Obſeruatio XII.

Sit hic ſcopꝰ pręſtitutus, & huc labor omnis tendat, vberem vt eruditiõem ſpirituale ex diuite ſegete Hiſtoriarum Hoc ſcopo hiſtoriæ legen-

ſtoriarum demetas. Narratio nulla tā eſt ſterilis, quin ex ea dogma, aut redargutio falſæ doctrinæ, aut vitæ inſtitutio, aut conſolationes decerpi queant. Quomodo verò iſtud aptè fiat, Chriſtus & Apoſtoli in illis locis nos docuerunt, in quibus exempla ſanctorum patrum ſuo inſtituto accommodantes, argumentationum formulas ad quamcumque rem inde ducunt. Locos aliquot velut digito commonſtrabimus. Mat. 12. de Dauide veſcente panibus vetitis, de Iona & Niniuitis, de regina Auſtri & Solomone. Matthæi. 24. de temporibus Noah. Mar. 12. de verbis Dei ad Moſen, ex rubo loquentis. Luc. 4. de Elia apud ſolam viduam Sareptanam diuertente, de ſolo Nahamā Syro mundato per Heliſæum. Luc. 11. de ſanguine Abel iuſti, & Zachariæ interfecti inter ædem & altare. Luc. 17. de diebus Loth, eiuſdemq; vxore. Ioannis 6. de patribus māducantibus manna, & interim mortuis. Ioan. 7. de circuncidendo etiam in Sabbato. Act. 7. Plurima referūtur à Stephano, ex quibus de Chriſto atque euangelio teſtimonia & comprobationes nititur colligere. Act. 13. ad eundem finem refert nonnulla Paulus apud Antiochiam Piſidiæ. Ad Rom. 4. 9 12. 1. ad Corin. 10. & alibi deinceps in ſingulis propè epiſtolis, varia ex hiſtorijs ſacris admiſcentur. Ex quibus profectò locis omnibus diſcere quiuis poteſt, quomodo exempla Hiſtorica tractari deceat, hoc eſt, quomodo accōmodabuntur inſtituto quó de agitur, qua forma breuiter & ſubinde vno quaſi verbo indicanda argumentatio, aut latius diducenda, quomodo denique ad adſerendum dogma, ad redarguendum falſas opiniones, ad inſtituendam vitam moreſque, & ad quamcunque vtilitatem explicandam, expediat inflectere. Cæterū non tantùm ex tota narratione ſiue facto decerpentur huiuſmodi rationes, verùm etiam ex partibus, & ſingulis adeò membris. Quo ſanè pacto videmus ab Apoſtolo ad Rom. 4. ex paucisſimis verbis Hiſtoriæ Abrahæ Gen. 15. Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt ei ad iuſtitiam, rurſus ad Gala. 3. In ſemine tuo benedicentur

çentur omnes gentes, tam fœcundam, tamq; grauem doctrinam erui, quantam ex paucis verbis, iiſdemque in ſpeciem ſterilibus colligi, nemo crederet. Nam diſſimiliter ad Roma. 9. ex hiſtoria Abrahæ, Iacob, & Eſau, Pharaonis Aegyptiaci, item ad Roma. 11. ex hiſtoria Heliæ, lectiſſima, nec minus valida argumenta inſtituto ſuo ſeruientia congerit. Sed neque inſolēs eſt, vnum eundemque locum ex hiſtoria varijs argumentis explicandis adhiberi. Sic enim verba illa Ge. 2. Erūt duo in carnem vnam, in Euangelicis ſcriptis inuenimus ad diuerſas cauſas tranſlata, neque intereà vſque à germana ſententia eorundem diſceſſum eſt, aut detortum dici aliquid poteſt. Primum quidem Chriſtus ea vſurpat Matth. 19. ad probandum, quod non liceat vxorem quauis de cauſa, more Iudæis recepto, repudiare, & alteram in matrimonium ducere. Hæc inſignis doctrina eſt. Ex iiſdem verbis Apoſtolus ad Eph. 5. ratiocinatur, arctiſſimam eſſe mariti & vxoris coniunctionem, charitatemque indiſſolubilem. Vbi ſanè egregia inſtitutio commendatioque eſt vitæ coniugalis propoſita. Sed prioris epiſtolæ ad Corin. 6. colligit ex illis verbis, eum qui ſcortatur, membra ſua facere membra meretricis. Faciunt igitur eadē verba ad morum correctionem. Hoc autem pacto, ex quacunq; hiſtoria, multiplex & varia eruditio ſpiritualis, ab ijs, qui diligentes ſunt, colligi poteſt. Nonnunquam ſingulæ circunſtantiæ; propè dixeram ſingula verba, ſuppeditant nouorum argumentorum, nouæque doctrinæ materiam.

Opus Pſalmorum legentem, quænam obſeruaré deceat. Cap. XV.

Cæterum qui in Pſalmis (Deū immortalem quā inſigne opus) ſeſe volet exercere, ꝓfectò in tanta varietate argumentorū, & breuiſſimè quidē expoſitorum exploranda, omnes ingenij ſui neruos intendat neceſſum eſt. Complectitur enim liber Pſalmorum, quemadmodum rectè ait Auguſtinus, omnis generis doctrinam, ex lege, ex hiſtorijs, ex prophetis, ex pro-

In pſalmis oēs neruos extēdere oportet.

Pſalmorū liber omnium

aliorum librorum quaſi epitome eſt.

ex prouerbijs denique ex omni ſacrorum ſcriptorum pœnu, vt quicquid alibi præclarè dictum eſt, repetitũ hic videatur, atque vnus hic liber iuſta quædam omnium ſacrorum librorum Epitome agnoſci poſſit. Quocirca qui hunc legit, omnes legit, & qui hunc mediocriter intelligit, ſtratam apertamque habet viam, qua ad intelligendos reliquos ingrediatur. Cæterùm ex multis quæ meritò ad percipiendam Pſalmorum intelligentiam accommoda hoc loco dicerentur, paucula adnotabimus.

Pſalmorũ inſcrptio diligẽter conſiderãda

Obſeruatio I.

Lucis non parùm adferet, diligenter conſiderata Pſalmorum inſcriptio. Quædam autem inſcriptiones ſolos exprimunt authores, nempe Dauidem, Solomonẽ, Aſaph, Idithum, filios Corę, haud ſcio an prætereà alios. Nam diuerſos eſſe authorès, è quibus alij ſcripſerint ante ætatem Dauidis, alij à reditu ex Babylone (inter quos fortè Aggeus & Zacharias) omnes autem digeſtos in ordinem ab Eſdra, multorum fert opinio. Certè ſancti ſpiritus eſſe opus & ab hominibus Spiritu ſancto afflatis exaratum, nemo ambigit. Et ſicubi nomen authoris non præfigitur, eius eſſe cenſendos, cuius nomen paulò antè legebatur, ab Hilario prologo, ab Hieronimo in enarratione Pſal. 89. ad Cyprianum præsbyterum (nam inter epiſtolas collocatur) video annotãtum. Sed hæc res modicè ad intelligendum confert. Quædam verò inſcriptiones conſtant ſolis vocibus, vel inſtrumenta muſica, vel modulationum ſpecies ſignificantibus: vt Githith, Nechiloth, Michtam, Neginoth, &c. Sed ne hæc quidem momentum magnum adferunt ad clariorem intelligentiam. Quædam denique inſcriptiones Hiſtoriam continent, veluti ad Pſalmum tertium legimus Dauidis, cùm fugeret Abſolonem filium ſuum. Pſalmo 7. editum videmus ob negotium Huſai, filij Iemini. Alium legimus Dauidis, cùm mutaret vultum ſuum coram Abimelech. Alium, cum ad eum venit Nathan, poſt peccatũ commiſſum cum Berſabæa. Ex his autem inſcriptionibus

Pſalmorũ diuerſi ſcriptores

nibus adminiculum aliquod, ad percipiendam ſentẽtiarum vim capitur. Quamuis de his ipſis pſalmis rectè quoq; monuit Hilarius, in præfatione ad pſal. 119. non idcirco corporaliter eos intelligẽdos, quia corporalium negotiorum ſignificatio anteſertur: quin potiùs debere nos ſpiritualem intelligẽtiam ſub rerum geſtarum commemoratione ſectari. Quod quomodo fiat, ex quibuſdam commentarijs in pſalmos conſcriptis, quales sũt Auguſtini & Arnobij cognoſci poteſt. Neq; noſtri eſt inſtituti, de hac re in præſenti pleniùs agere. Tyrones non neceſſe habent, vltra ſimplicem & apertam ſententiam aliquid perſequi.

Obſeruatio II.

Plurimum aũt conducunt ad aperiendam pſalmorum germanã ſententiã, argumenta, quę ſingulis pſalmis adiuncta à religioſiſſimis ac doctiſſimis quibuſdam viris conſpicimus. Athanaſius perutilem ſanè libellum dedit, in quo vſum & finẽ quorumcunq; pſalmorum compendioſè monſtrauit. Poſt quem noſtra memoria quædam argumenta multò vtiliſſima exhibuerunt, quæ vel ſola, ei qui in lectione pſalmorũ volet proficere, commentarij vice eſſe queant. Commendantur præ cæteris, quæ congeſta à Vito Theodoro, multorum teruntur manibus. Cæterùm nos, quo vtcunq; leuaremus Theologiæ candidatos labore aliquo, conati ſumus pſalmorum argumenta in breuem quandam ſummã & tanquam in tabula propoſitam, contrahere. Pſalmi igitur omnes ad ſex ordines ſiue claſſes appoſitè rediguntur. Quidam ſunt ſimpliciter didactici & parænetici, qui videlicet docent, quid iuxta legem ac voluntatem Dei ſit expetendum vel fugiendum commendant virtutes, damnant vitia, ac de finibus bonorum excellenter diſſerunt. Cuius generis ſunt 1. 11. 14. 15. 32. 36. 49. 50. 51. 62. 73. 77. 78. 84. 90. 99. 101. 119. 127. 130. 131. 133. 134.

Argumenta ſingulorũ pſalmorũ diligenter cognoſcenda.

Pſalmorũ omniũ argumenta in ſex ordines breuiter redacta. 1.

Quidã continent oracula & prędictiones, de Chriſto, de eccleſia, de diuerſo eccleſiæ & ſanctorum ſtatu, de perſecutionibus, & in his piorũ liberatione, impiorum verò 2.

rum verò

rum verò interitu. Huc pertinent Pſalmi,2.8. 9,14.16. 19.21.22.24.29. 40. 41.45. 47.53.59.67.68.93. 95.96. 97.98.100.109.110.113.117.145.

3 Quidam ſunt precatorij, in quibus nimirum propheta vel ſancti quicunque implorant Dei miſericordiam,petunt remitti peccata,liberari à periculis, eccleſiam conſeruari. Tales ſunt.3.5.6.7.10-12.13.17. 20.25. 26.28.31.35.38.39. 42. 43. 44.51. 54.55. 56.57.59. 61.63. 64.69.70.71.74.79.80.81.83.85.86.88.94.102.119.120 125.130.132.137.140.141.142.143.

4 Alij ſunt conſolatorij,concionantes de pœnitentia, de expectanda certa piorum liberatione,de promiſſionibus,bonitate,iuſtitia, iudicio Dei, de impiorum ſecuturo excidio. Ad hunc ordinem refer Pſalmos,4.31. 37.39.52,58.78.75.78.82.84.91.92.112.119.121.128.

5 Nonnulli ſunt εὐχαριστικοί, quibus videlicet poſt liberationem piorum e varijs periculis, poſt attritos hoſtes impios, poſt accepta beneficia, & auerſa mala, aguntur Deo gratiæ. Horum non eſt paruus numerus.18.23 27.30.31.33.34. 46.48.60.65. 66.76.103.104. 105.106.107.108. 111.1114.115. 116.118. 119.122.124.125. 126.129.135.136.138.139.144.145.146.147.148.149.150.

6 Poſtremò aliqui ſunt mixti, quandoquidem conſtant partim precationibus, partim conſolationibus, partim gratiarum actionibus,partim prædictionibus partim denique doctrina atque exhortationibus. Tales indicauimus nonnullos, vtpote quorum numeros videas ad diuerſos ordines haberi adſcriptos, vti materia in illis comprehenſa poſcere videbatur. Tantum de pſalmorum argumentis.

Obſeruatio III.

Pſalmorũ partes ritè diſtribuendæ.

Præcipua autem opera in id poni debet, vt pſalmorum partes ſcitè diſtribuas. Quod quidem haud magno is efficiet negotio, qui, quemadmodum ſuprà admonuimus,obſeruare aſſueuerit artificium Dialecticum & Rhetoricum. Quamuis eò maior quoque diligentia in pſalmorum lectione requiritur,quò plus artificij non ex Dialecticorũ argutijs, vel Rhetorũ floſculis modò,

lis modò, verumetiã ex poetarũ felici vbertate in illis admixtũ nouimus. Scatent enim pſalmi omnis generis elegantijs, ſiquidem nuſquam adfectus, præſertim vehementes, mouentur crebriùs, nuſquam frequẽtiores perſonarum loquentium mutationes, nuſquã amplificationes, vel extenuationes magis appoſitæ: nuſquam tanta in figuris ſermonis varietas atq; dulcedo, nuſquam proprias Theologiæ phraſes obſeruare datur commodius, denique nullum ſcripti genus extat pari tractatum ornatu, acrimonia, maieſtate: vt profecto appareat, omnes tam verborũ quàm rerum Theologicarum opes, in vnum pſalmorum opus, tanquam prediuitem quendam Theſaurum, à Spiritu ſancto cõgeſtas. Ergo eſt volume Pſalmorum ab omnibus quidẽ Theologicari volentibus, & quaſi quotidie & magna cum diligentia legendum: quod tamen nõ niſi ij intelligent, qui artificium omne dicendi, & ſcripturarum conſuetudinem, locoſq; Theologiæ præcipuos, probè tenuerint. Habebunt ſanè tyrones illud frequẽter in manibus, nec dubium quin in eo aliquid conſequentur. Sed ad myſteria pertingere non priùs dabitur, quam pauló altiùs in reb⁹ ſacris progreſſi fuerint.

Pſalmi ſcatẽt omnis generis elegantijs Rhetoricis.

Obſeruatio IIII.

Nihil erit pio lectori vel prius, vel poſterius, quàm, vt (quod nuſquã non factum oportet) vbiq; adnotet, quod ad doctrinam, hoc eſt, ad dogmata, vel redargutionem, vel correctionem, vel inſtitutionem, vel conſolationem eccleſiæ, aut ſuæ priuatim conſcientiæ, aptum iudicauerit. Faciet verò iſtud dexterrimè, qui adfectus ſuos accommodare, temperare, inflectere didicerit, ad eorum adfectus qui in Pſalmis ipſi loquuntur. Si quis deplorat in Pſalmis ſua peccata, ac petit à DEO veniam, cogitet lector, ſuum quoque ibi agi negocium, hoc eſt, ſua ipſe peccata pariter deploret, reum ſe coram DEO ſiſtat, miſericordiam ſtudeat impetrare. Si quis Pſalmographus agit pro acceptis beneficijs gratias, eum oportet adfectum induas, atque legas, tanquam beneficia in te quoque collata agnoſcens, &

Quid in pſalmis maximè faciẽdum ſit.

Animi mot⁹ ac ſenſus ad ſcriptoris mentẽ accõmodãdus.

Quod ſi alios animaduerteris ſecus numerare, habent proculdubiò certas cauſas quibus permouentur, liberumq́ue eſſe illis debet, quod voluerint ſtatuere, nos tamen ſequuti ſumus(quantum fieri potuit) ſcripturæ ſacræ authoritatem, cui adhærere tutiſſimum eſſe nouimus:atque in eadem contineri, quicquid ad hãc rem pertinet,extra controuerſiam eſt poſitum. Nonnulli quidem in eo à nobis diſſentiunt, quod 70. annos captiuitatis Babylonicæ ſupputare incipiunt à ſpontanea deditione Iehiachim Iechaniæ: vbi nos eos ordimur vndecim annis tardius,quibus gubernacula tenuit Zidkyahu,quos ex ordine 70.annorum nos remouemus, nitentes nimirum narrationi poſterioris libri Paralipomenon,ca.vltimo. Rurſus hebdomades Danielis quibuſdam placet ſupputare ab anno Darij 20.quo miſſus Nehemias ad ciuitatem reparandam: cum nos interim deducamus eas à muro ciuitatis cõſummato,hoc eſt, Darij 32. Ex quo fit, vt 23.annos plures,quàm illi nos ſtatuamus. Cuius rei exiſtimauimus pios candidatos candidè admonendos, quo ipſi facilius rectiusq; de omnibus valeant iudicare.

Annos ſupputãdi ratio per Olympiadas.

Per Olympiãdes nũmerare q̃s primũ incœperit.

Reliquum eſt,de ratione ſupputandi per Olympiades paucula adnotemus. Græci quidam hoc pacto, per Olympiades inquam,annos digerunt:quod,ſi Plutarcho credimus, primus fecit Hippias Elæus, quamuis nullo admodum ſubnixus,vt idem Plutarchus meminit,neceſſario ad fidem argumento. Significat autem apud eos Olympias ſpacium annorum 4. hac nimirũ de cauſa,quod eo interuallo recurrẽte receptum olim fuerit, publica in Olympijs certamina, ad quæ tota Græcia auidiſſimè confluebat, edi. Cæterũ apud multos ſcriptores legitur, Chriſtum natum ex virgine Olympiadis 194. anno 3. Ex quo intelligitur, ſi annos Chriſti natalem proxime antecedentes partiaris per quaternarium centies nonagies atque ter duobus annis ſuperadditis,prodire illum ipſum annum, quo primum per Olympiades numerari cœptum eſt, vnde nullo negocio Olympiades ſingulas diſcernes. Incidet ni fallor,

ni fallor, primę Olympiadis annus primus, in annum vltimum regis Achas, id eſt, quarti millenarij annum 2015. Cæterum Romani plurimum per conſulum annos numerarunt, quod facere ſunt adorſi poſt exactos reges, nēpè annis antè Chriſtū quidē in carne manifeſtatum 507. ab vrbe verò condita 245. anno Darij opinor octauo, poſt templum perfectum. Hæc ad ſupputationem annorum futuro Theologo neceſſaria, arbitramur ſufficere. Si cui viſum eſt tabulæ, quam digeſſimus, tempora prophetarum, initia regnorum & monarchiarum, aut alia quędam huius generis hinc inde apponere, facilè id poterit, eritque labor haud pœnitendus. Noſtra ſanè non intereſt, plura in præſenti addere. Satis eſt, quod viam vtcumque mōſtrauerimus. Ad reliqua pergamus.

Romani vt plurimū per Cōſulum annos numerant.

Obſeruatio XI.

Porrò in toto annorum decurſu anxiè notabitur, quomodo eccleſia Dei in doctrina & ſpiritualibus exercitijs profecerit: vel ab iiſdem defecerit: tum quomodo à Deo defenſa fuerit, conſeruataque, vel pro tempore neglecta. Operæprecium eſt animos legentiū hęc duo capita defixè intueri: quo & ſciant, in qua doctrina vniuſcuiuſque pij mens poſſit tutò conquieſcere, & certi ſint, pios, ſiue eccleſiam, nunquam à Deo prorſus deſeri. Hic vel primarius eſt finis, ob quem libri ſacri ſunt editi, aſſeuerante Apoſtolo, quæcunque ſcripta ſunt ad noſtram doctrinam & cōſolationem ſcripta eſſe Certum verò eſt, non aliunde pleniùs aut rectiùs, quam ex ſanctorum patrum hiſtorijs, poſſe hæc percipi. Sed age, exēplis quod diximus comprobemus, Gen. 4. legimus, ætate Seth, ac filij ſui Enos cœptū inuocari nomen Domini. Cùm aūt natus ſit Enos anno mundi 236. argumēto ėſt, intra breue illud tēpus, adeoq; ſtatim à morte Abelis, vires nimirū colligēte potētia atq; malitia familiæ Cain, ſanā doctrinā & verū Dei cultum fuiſſe vbiq; extinctū: ętate aūt Seth atque Enos, cœpiſſe, eccleſiam habere melius, necnon doctrinā de vera inuocatione, atq; exercitia pietatis denuò inſtaurata, ac floruiſſe. Rurſus quādo Ge. c. 5. ſcribitur

In annorū decurſu, q d de eccleſia notādum ſit.

Eccleſia qūo accreuerit & decreuerit.

quaſi in ſola familia Sem hoſpitium nidumque habuit: tantiſper dum Abraham ex idololatriæ euocatus tenebris, ad lumen veri cultus diuini perducitur. Huc verò vbi is promouit, incredibile quanta pericula ei fuerint adeunda. Nũc enim velut extorris, ab vna prouincia ad aliam migrans oberrat: modò ita ab omnibus hoſtiliter inſidioſeque impetitur, vt vix vxorem videatur poſſe retinere: modò cum vicinis regibus cogitur ancipitì bello experiri. Denique quid nõ? Et tamen ſemper euadit ille ſuperior, ſemper Deũ habet propitiũ, nuſquam omni prorſus ope deſtituitur. Vbi in Aegypto familia eccleſiaſtica incrementũ cœperat, nullum humanę ſapientiæ conſiliũ prætermittebatur, quod ad oppreſſionem eccleſiæ profuturum putaretur. Iamque de necandis omnibus maſculis publico edicto cautũ & prouiſum erat. Sed quid fit? Nunquam eccleſia magis propagata eſt, nunquã anguſtior euaſit. Præterquam enim quòd mirabiliter ex triſti ſeruitute eſt liberata, tum verò poſt paululum temporis quotidianis Dei cum Moſe colloquijs, atq; ſignorũ multiplici varietate freta confirmataque eſt: accepit etiam à Deo pręcepta de religione, de cęremonijs atq; eius generis inſtitutis, quibus nulla vnquam gẽs vidit pręclariora. Quo longiùs in ſacris literis progredieris, eò magis illuſtria exempla de eccleſiæ conſeruatione occurrunt. Hæc verò conſideratio prouidentiæ atque potentiæ Dei, eius denique bonitatis in conſeruanda eccleſia, non cognitionem modò veritatis & ſalubriũ dogmatum, verum etiam fidem in nobis auget, alitque. Qui autem obſeruat eccleſiarum in pietate profectum, ſentit is ſe quoque ad proficiendum in eadẽ nõ mediocriter excitari. Porrò qui perpendit eccleſiarũ ruinam, admonetur, vt Deum ſedulò oret, ne præſentis temporis eccleſiam, aut ſe quoque deficere à veritate, vel cadere patiatur.

Vtilitas huius obſeruatiõis

Obſeruatio XII.

Sit hic ſcopꝰ pręſtitutus, & huc labor omnis tendat, vberem vt eruditiõem ſpiritualẽ ex diuite ſegete Hiſtoriarum

Hoc ſcopo hiſtoriæ legen-

ſtoriarum demetas. Narratio nulla tã eſt ſterilis, quin ex ea dogma, aut redargutio falſæ doctrinæ, aut vitæ inſtitutio, aut conſolationes decerpi queant. Quomodo verò iſtud aptè fiat, Chriſtus & Apoſtoli in illis locis nos docuerunt, in quibus exempla ſanctorum patrum ſuo inſtituto accommodantes, argumentationum formulas ad quamcumque rem inde ducunt. Locos aliquot velut digito commonſtrabimus. Mat. 12. de Dauide veſcente panibus vetitis, de Iona & Niniuitis, de regina Auſtri & Solomone. Matthæi. 24. de temporibus Noah. Mar. 12. de verbis Dei ad Moſen, ex rubo loquentis. Luc. 4. de Elia apud ſolam viduam Sareptanam diuertente, de ſolo Nahamã Syro mundato per Heliſæum. Luc. 11. de ſanguine Abel iuſti, & Zachariæ interfecti inter ædem & altare. Luc. 17. de diebus Loth, eiuſdemq; vxore. Ioannis 6. de patribus mãducantibus manna, & interim mortuis. Ioan. 7. de circuncidendo etiam in Sabbato. Act. 7. Plurima referũtur à Stephano, ex quibus de Chriſto atque euangelio teſtimonia & comprobationes nititur colligere. Act. 13. ad eundem finem refert nonnulla Paulus apud Antiochiam Piſidiæ. Ad Rom. 4. 9 12. 1. ad Corin. 10. & alibi deinceps in ſingulis propè epiſtolis, varia ex hiſtorijs ſacris admiſcentur. Ex quibus profectò locis omnibus diſcere quiuis poteſt, quomodo exempla Hiſtorica tractari deceat, hoc eſt, quomodo accõmodabuntur inſtituto quó de agitur, qua forma breuiter & ſubinde vno quaſi verbo indicanda argumentatio, aut latius diducenda, quomodo denique ad adſerendum dogma, ad redarguendum falſas opiniones, ad inſtituendam vitam moreſque, & ad quamcunque vtilitatem explicandam, expediat inflectere. Cæterũ non tantùm ex tota narratione ſiue facto decerpentur huiuſmodi rationes, verùm etiam ex partibus, & ſingulis adeò membris. Quo ſanè pacto videmus ab Apoſtolo ad Rom. 4. ex pauciſſimis verbis Hiſtoriæ Abrahæ Gen. 15. Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt ei ad iuſtitiam, rurſus ad Gala. 3. In ſemine tuo benedicentur

çentur omnes gentes, tam fœcundam, tamq; grauem doctrinam erui, quantam ex paucis verbis, iiſdemque in ſpeciem ſterilibus colligi, nemo crederet. Nam diſſimiliter ad Roma. 9. ex hiſtoria Abrahæ, Iacob, & Eſau, Pharaonis Aegyptiaci, item ad Roma. 11. ex hiſtoria Heliæ, lectiſſima, nec minus valida argumenta inſtituto ſuo ſeruientia congerit. Sed neque inſolēs eſt, vnum eundemque locum ex hiſtoria varijs argumentis explicandis adhiberi. Sic enim verba illa Ge. 2. Erūt duo in carnem vnam, in Euangelicis ſcriptis inuenimus ad diuerſas cauſas tranſlata, neque intereà vſque à germana ſententia eorundem diſceſſum eſt, aut detortum dici aliquid poteſt. Primum quidem Chriſtus ea vſurpat Matth. 19. ad probandum, quod non liceat vxorem quauis de cauſa, more Iudæis recepto, repudiare, & alteram in matrimonium ducere. Hæc inſignis doctrina eſt. Ex iiſdem verbis Apoſtolus ad Eph. 5. ratiocinatur, arctiſſimam eſſe mariti & vxoris coniunctionem, charitatemque indiſſolubilem. Vbi ſanè egregia inſtitutio commendatioque eſt vitæ coniugalis propoſita. Sed prioris epiſtolæ ad Corin. 6. colligit ex illis verbis, eum qui ſcortatur, membra ſua facere membra meretricis. Faciunt igitur eadē verba ad morum correctionem. Hoc autem pacto, ex quacunq; hiſtoria, multiplex & varia eruditio ſpiritualis, ab ijs, qui diligentes ſunt, colligi poteſt. Nonnunquam ſingulæ circunſtantiæ; propè dixeram ſingula verba, ſuppeditant nouorum argumentorum, nouæque doctrinæ materiam.

Opus Pſalmorum legentem, quænam obſeruaré deceat. Cap. XV.

Cæterum qui in Pſalmis (Deū immortalem quā inſigne opus) ſeſe volet exercere, ꝑfectò in tanta varietate argumentorū, & breuiſſimè quidē expoſitorum exploranda, omnes ingenij ſui neruos intendat neceſſum eſt. Complectitur enim liber Pſalmorum, quemadmodum rectè ait Auguſtinus, omnis generis doctrinam, ex lege, ex hiſtorijs, ex prophetis, ex pro-

In pſalmis oēs neruos extēdere oportet.

pſalmorū liber omnium

aliorum librorum quaſi epitome eſt. ex prouerbijs denique ex omni ſacrorum ſcriptorum pœnu, vt quicquid alibi præclarè dictum eſt, repetitũ hic videatur, atque vnus hic liber iuſta quædam omnium ſacrorum librorum Epitome agnoſci poſſit. Quocirca qui hunc legit, omnes legit, & qui hunc mediocriter intelligit, ſtratam apertamque habet viam, qua ad intelligendos reliquos ingrediatur. Cæterùm ex multis quæ meritò ad percipiendam Pſalmorum intelligentiam accommoda hoc loco dicerentur, pauca adnotabimus.

Pſalmorũ inſcriptio diligẽter conſiderãda

Obſeruatio I.

Lucis non parùm adferet, diligenter conſiderata Pſalmorum inſcriptio. Quædam autem inſcriptiones ſolos exprimunt authores, nempe Dauidem, Solomonẽ, Aſaph, Idithum, filios Corę, haud ſcio an præterea alios. Nam diuerſos eſſe authorès, è quibus alij ſcripſerint ante ætatem Dauidis, alij à reditu ex Babylone (inter quos fortè Aggeus & Zacharias) omnes autem digeſtos in ordinem ab Eſdra, multorum fert opinio. Certè ſancti ſpiritus eſſe opus & ab hominibus Spiritu ſancto afflatis exaratum, nemo ambigit. Et ſicubi nomen authoris non præfigitur, eius eſſe cenſendos, cuius nomen paulò antè legebatur, ab Hilario prologo, ab Hieronimo in enarratione Pſal. 89. ad Cyprianum præsbyterum (nam inter epiſtolas collocatur) video annotãtum. Sed hæc res modicè ad intelligendum confert. Quædam verò inſcriptiones conſtant ſolis vocibus, vel inſtrumenta muſica, vel modulationum ſpecies ſignificantibus: vt Githith, Nechiloth, Michtam, Neginoth, &c. Sed ne hæc quidem momentum magnum adferunt ad clariorem intelligentiam. Quædam denique inſcriptiones Hiſtoriam continent, veluti ad Pſalmum tertium legimus Dauidis, cùm fugeret Abſolonem filium ſuum, Pſalmo 7. editum videmus ob negotium Huſai, filij Iemini. Alium legimus Dauidis, cùm mutaret vultum ſuum coram Abimelech. Alium, cum ad eum venit Nathan, poſt peccatũ commiſſum cum Berſabæa. Ex his autem inſcriptionibus

Pſalmorũ diuerſi ſcriptores

nibus

nibus adminiculum aliquod, ad percipiendam ſentē-
tiarum vim capitur. Quamuis de his ipſis pſalmis re-
ctè quoq; monuit Hilarius, in præfatione ad pſal. 119.
non idcirco corporaliter eos intelligēdos, quia corpo-
ralium negotiorum ſignificatio anteſertur: quin po-
tiùs debere nos ſpiritualem intelligētiam ſub rerum
geſtarum commemoratione ſectari. Quod quomodo
fiat, ex quibuſdam commentarijs in pſalmos conſcri-
ptis, quales sūt Auguſtini & Arnobij cognoſci poteſt.
Neq; noſtri eſt inſtituti, de hac re in præſenti pleniùs
agere. Tyrones non neceſſe habent, vltra ſimplicem
& apertam ſententiam aliquid perſequi.

Obſeruatio II.

Plurimum aūt conducunt ad aperiendam pſalmo- **Argumenta ſingulorū pſalmorū diligenter cognoſcenda.**
rum germanā ſententiā, argumenta, quę ſingulis pſal
mis adiuncta à religioſiſſimis ac doctiſſimis quibuſ-
dam viris conſpicimus. Athanaſius perutilem ſanè li-
bellum dedit, in quo vſum & finē quorumcunq; pſal-
morum compendioſè monſtrauit. Poſt quem noſtra
memoria quædam argumenta multò vtiliſſima exhi
buerunt, quæ vel ſola, ei qui in lectione pſalmorū vo-
let proficere, commentarij vice eſſe queant. Commen
dantur præ cæteris, quæ congeſta à Vito Theodoro,
multorum teruntur manibus. Cæterùm nos, quo vt- **Pſalmorū omniū argumenta in ſex ordines breuiter redacta.**
cunq; leuaremus Theologiæ candidatos labore ali-
quo, conati ſumus pſalmorum argumenta in breuem
quandam ſummā & tanquam in tabula propoſitam,
contrahere. Pſalmi igitur omnes ad ſex ordines ſiue
claſſes appoſitè rediguntur. Quidam ſunt ſimpliciter
didactici & parænetici, qui videlicet docent, quid iu- 1.
xta legem ac voluntatem Dei ſit expetendum vel fu-
giendum commendant virtutes, damnant vitia, ac de
finibus bonorum excellenter differunt. Cuius generis
ſunt 1. 11. 14. 15. 32. 36. 49. 50. 51. 62. 73. 77. 78. 84. 90. 99.
101. 119. 127. 130. 131. 133. 134.

Quidā continent oracula & prędictiones, de Chri- 2.
ſto, de eccleſia, de diuerſo eccleſiæ & ſanctorum ſtatu,
de perſecutionibus, & in his piorū liberatione, impio-
rum verò

lis modò, verumetiã ex poetarũ felici vbertate in illis admixtũ nouimus. Scatent enim pſalmi omnis generis elegantijs, ſiquidem nuſquam adfectus, præſertim vehementes, mouentur crebriùs, nuſquam frequētiores perſonarum loquentium mutationes, nuſquã amplificationes, vel extenuationes magis appoſitæ: nuſquam tanta in figuris ſermonis varietas atq; dulcedo, nuſquam proprias Theologiæ phraſes obſeruare datur commodius, denique nullum ſcripti genus extat pari tractatum ornatu, acrimonia, maieſtate: vt profectò appareat, omnes tam verborũ quàm rerum Theologicarum opes, in vnum pſalmorum opus, tanquam prędiuitem quendam Theſaurum, à Spiritu ſancto cõgeſtas. Ergo eſt volume Pſalmorum ab omnibus quidē Theologicari volentibus, & quaſi quotidie & magna cum diligentia legendum: quod tamen nõ niſi ij intelligent, qui artificium omne dicendi, & ſcripturarum conſuetudinem, locoſq; Theologiæ præcipuos, probè tenuerint. Habebunt ſanè tyrones illud frequēter in manibus, nec dubium quin in eo aliquid conſequentur. Sed ad myſteria pertingere non priùs dabitur, quam paulò altiùs in reb⁹ ſacris progreſſi fuerint. Pſalmi ſcatēt omnis generis elegantijs Rhetoricis.

Obſeruatio IIII.

Nihil erit pio lectori vel prius, vel poſterius, quàm, vt (quod nuſquã non factum oportet) vbiq; adnotet, quod ad doctrinam, hoc eſt, ad dogmata, vel redargutionem, vel correctionem, vel inſtitutionem, vel conſolationem eccleſiæ, aut ſuæ priuatim conſcientiæ, aptum iudicauerit. Quid in pſalmis maximè faciēdum ſit. Faciet verò illud dexterrimè, qui adfectus ſuos accommodare, temperare, inflectere didicerit, ad eorum adfectus qui in Pſalmis ipſi loquuntur. Si quis deplorat in Pſalmis ſua peccata, ac petit à DEO veniam, cogitet lector, ſuum quoque ibi agi negocium, hoc eſt, ſua ipſe peccata pariter deploret, reum ſe coram DEO ſiſtat, miſericordiam ſtudeat impetrare. Si quis Pſalmographus agit pro acceptis beneficijs gratias, eum oportet adfectum induas, atque legas, tanquam beneficia in te quoque collata agnoſcens, & Animi mot⁹ ac ſenſus ad ſcriptoris mentē accõmodãdus.

ſcens,& gratitudinis erga Deũ ſignificationem quandam dare ipſe cupiens. Atque ita de alijs iudicandum. Frigidè,& modico cum fructu in alieno verſatur ſcripto, qui animi ſui ſenſum & motus ad ſcriptoris mentem atque adfectionem, quoad eius licet, non impellit. Vidimus aliquando, qui poetã enarrabant cruentum aliquod bellum deſcribentem, ſic voce, vultu, atque aliqua ex parte membrorum motu compoſitos, quaſi claſſicum ipſi ad pugnam canerent, atque in medio armorum ſtrepitu iactarentur, eaque res auditorum animos incredibili quadam ratione cùm excitabat atque permouebat, tum ad pleniorem intelligentiam deducebat. Pari igitur ſtudio, alacritate, diligentia, acrimonia, eũ decet eſſe præditum, qui ad concionum propheticarum, in primis pſalmorum abdita ſenſa penetrare deſiderat. Aptæ ac moderatæ animorum adfectiones, calcar nonnunquã addunt: quin etiam præceptoris ſeu commentarij inſtar exiſtunt.

In libris, qui continent gnomas & conciones diſputatorias, quid facto opus ſit.

Caput XVI.

SVnt libri, in quibus neque Hiſtoriæ, neq; conciones, vel vaticinia prophetica, neq; pſalmi compræhenduntur: ſed argutæ ac breues ſententiæ, deinde eruditæ diſputationes: digniſſimæ autem, quæ ab omnibus, etiam philoſophia humana egregiè inſtructis, legantur & cognoſcantur. Intelligo autem libros Prouerbiorum, Eccleſiaſtæ, Hiob, & ſi qui ſimiles. Dicam de his & paucula, & dilucidè.

Obſeruatio I.

De prouerbijs Salomonis. In prouerbijs Solomonis admodum varia de rebus expetendis fugiendiſque traduntur: quamobrem prima cura eſto, obſeruare quouſq; compingantur ſen-
1. tentiæ ad eundẽ locum communem, ſiue ad idem ar-
2. gumentum pertinentes, atque vbi noui argumẽti ſequatur oratio. Poſteaquam hoc pacto ſententias veluti in certa capita diſtinxeris: proximum eſt diſpicias ad quem propriè locùm communem referantur, adnotando

notando: hic agi de Dei prouidentia, ibi de gratitudine, de labore, de inſtitutione liberorum, de œconomia & cura rei familiaris, hic contra ſcortationem, ibi contra contentiones, contra ebritatem, ac turpes voluptates. Hæc vbi perfecta prudenter obſeruabit lector, quæ cōducāt ad res ſacras, ac religiōi adiunctas, quæ ad negocia ciuilia: tum ex ijs, quæ ſacris ſeruiunt, decernet, alias conuenire legi, alias Euangelio: alias item fidei, alias charitati, alias ſpei, atque ita deinceps. Ex ijs autem, quæ ciuilibus annumerantur, alia de re domeſtica, de familia, deque priuatis negotijs, alia de republica, de Magiſtratibus, de publicis negotijs accipientur. Sed quis recenſeat diſcrimina omnia? Nullæ ſunt locorum communium ſpecies in philoſophia, ſeu diuina, ſeu humana, quibus non accommodantur pleraque ex prouerbiorum opere. Perutile autem fuerit cum Solomonis gnomis accuratè conferre, ſi quid ab alijs ſcriptoribus, etiam prophanis, rectè vſquam in eandem ſententiam dictum, atque literis mandatum ſit.

Cum prouerbijs Solomonis etiā aliorū ſcriptorū lucubrationes cōferendæ.

Obſeruatio II.

Eccleſiaſtes & liber Iob, præter crebras ſertentias, quibus abundant, exhibent iuſtas & inſignes diſputationes quibus pares in libris philoſophorum non inuenies. Quamobrem præ cæteris profecturos ſeſe in his ij ſperent, qui poſt philoſophorum placita deguſtata, ad horum lectionem properabunt. Eccleſiaſtes autem diſputationem habet de ſummo bono: quod definit eſſe coniunctionem cum Deo, atque perpetuam Dei fruitionem. Quocirca confutat ante omnia, & primo ſtatim capite, eos qui ſummum bonum poſuerunt in ſcientia. Secūdo ac tertio capitibus, eos, qui ſummum bonum collocant in voluptate. Quarto, qui in honoribus. In quinti capitis progreſſu, & ſexto, eos, qui in diuitijs. Capit. 7. de tribus bonorum generibus, animi inquam, corporis & fortunæ differit, deque contrarijs malis: & quis omnium horum vſus, necnon quomodo præcipuè à prouidentia Dei res noſtræ omnes pen-

Eccleſiaſtes, Iob.

Eccleſiaſtis argumentum

Q deant,

deant,luculenter docet. Hinc ad finem vſque libri, de vita piè ac iuſtè tranſigenda,quò tandem Deo coniũgamur, felicitateque fruamur æterna, concionatur. His ita perceptis,partes prudenter ſeparare, hinc obiectiones,inde dilutiones diſtinguere: formulas argumentationum depræhendere:quæ in perſona Eccleſiaſte,quæ in perſona aduerſariorum diuerſum opinantium pronuncietur,diſcernere non erit operoſum.Cętera induſtriam propè nullam requirunt. Nam regulæ generales antè à nobis expoſitæ, adiumenti plurimum vbique adferunt. Canticum Solomonis Hebrei veteres,ne quis verborum illecebris titillatus, res turpes cogitatione complecteretur, legi à iunioribus vetuerunt. Quiſquis autem volet pede inoffenſo percurrere,eum oportet mente in res ſpirituales acriter defixa,omnia de vehementi amore,quo Chriſtus charam ſuam ſponſam eccleſiam,propter quam homo factus eſt,atq; perpeſſus plurima,cautè interpretari; nec non ex ijs,quæ dici poſſent de ſponſo,ſponſam ſuam ardẽti adfectu carnali deperceunte & expetente, colligere, quomodo multò ardentiùs Chriſtus,non carnalis,ſed verè ſpiritualis homo,ſuam depereat ſpiritualem ſpõſam eccleſiam. Totum reuera hoc ſcriptum,quantum eſt,in perpetua allegoria conſumitur.

Cantica cãticorũ à iunioribus legi vetita.

Obſeruatio III.

De opere Iob,quorſum attinet multis agere? Legiſſe apud quoſdam ſcriptores memini,in Vlyſſe per Homerum deſcribi omnes perfecti & ſapientis viri virtutes. Et rectè quidem, nec reprehendo. Sed me puto multò rectius poſſe dicere, in vno Iob omnes viri perfecti & ſapientis planè Heroicas virtutes elucere. Præcipuè autem monſtrat is liber, quomodo non decem modo annos iactari terraque marique, ſed per omnem adeò vitam in quibuſcunq; aduerſitatibus nixi fide ac ſpe in Deum magno animo patientes perſiſtamus,atq; in patientia noſtras poſſideamus animas. Diuiditur autem opus vniuerſum in tres partes: quarum prima deſcribitur beati Iob, viri iuſti & perfecti,

De libro Iob.

Quid peculiariter & præcipuè contineat.

Liber Iob in tres partes diſtribuitur.

1.

inopinata admirandaque afflictio. Secunda, de cauſis 2.
tantæ afflictionis, atq; mirabili hac in parte Dei iudicio, diſputatio benè longa inſtituitur, protracta nimirum à ca. 4. ad 38. vſque, vbi Dominus ipſe controuerſiam dirimit, æquā ferens de vtriuſq; partis diſceptationibus ſententiam.

Tertia exponitur felix dudum afflicti Iob reſtitutio, lætusque exitus, cap. vltimo. Graues autem atque 3.
difficiles loci Theologici in diſputatione illa plures excutiuntur: veluti de vi peccati, omnes ſine exceptione homines obruentis, de peccati effectis in nobis, atq; pœnis, de tentationibus vtiliter à Deo immiſſis, de pœnitudine ac reſipiſcentia, de eo quòd etiam boni in hoc mundo premuntur calamitatibus, quòd non ſidē dum ſecundis ſucceſſibus, de prouidentia, de ira Dei, de ſapientia, iuſtitia & potentia Dei. In hos præcipuos locos decet lectores toto intentos eſſe animo, qui fructum referre geſtiunt. Incidunt nonnulla, quæ ex elementis philoſophiæ naturalis (cuius apparet priſcos fuiſſe apprimè ſtudioſos) intelligentur certiùs ac pleniùs. Reliqua ex communibus præceptionibus fient peruia.

Loci præcipui libri Iob.

De legendis libris Euangeliſtarum.
Cap. XVII

EVANGELISTARVM libri niſi extarent, quomodo redemptionis & reſtitutionis noſtræ negotium ſit confectum, prorſus ignoraremus. Comprænenduntur autem ijs libris pariter; vt res geſtæ, ita doctrina quoque, ſiue conciones Seruatoris noſtri IESV CHRISTI, qui de ſinu patris ad nos deſcendit, vt veritatem omnem, pleniùs quam in lege aut prophetis fuerat manifeſtata, enarraret. Ex quo ſanè quiuis ſtatim intelligere poteſt, tantam requiri in horum librorum lectione ſolertiam, quanta legi vel prophetis non impenditur. Quamobrem, quæ ad libros Hiſtoricos, neque non ad Prophetas percipiendos diximus conducere: eadem, qui aſſequi volet ſcripta Euangeliſtarum, ſibi neceſſaria obſer-

Euangeliſtarũ libri quid contineant.

Magna id euangeliſtarum libris requiritur ſolertia.

obſeruandaque exiſtimabit. Imò verò cum maximè viſatur in Euangelijs rerumvarietas(occurrunt enim ſubtiles diſputationes, occurrunt graues confutationes, ſeu reprahenſiones, occurrunt dulces conſolationes, occurrunt diræ comminationes, occurrunt eruditæ in genere didaſcalico interpretatiões, obſcurorum in lege & prophetis locorum, denique occurrunt ex omni genere concionum Theologicarum diuerſi loci, ac diuerſa argumenta acutiſſimè tractata) profectò quæcunque de libris veteris teſtamenti dicta ſunt, ea omnia volumini Euangeliorum accommodari atq; aptari debent. Ceterùm quando ne hæc quidem ſufficiunt, operæprecium eſt pauca alia adijciamus..

Obſeruatio I.

Attendẽdũ quid alij euangeliſtæ de eadem re habeant.

Qui Euangeliſtam aliquem legit, cautè conferet, quæ de eadem re, quæ in manibus eſt, cæteri quoque Euangeliſtæ memorant. Siquidem fit nonnunquam, vt vnus Euangeliſta aliquid prætermittere, veluti circunſtantiam, aut ſimile quippiam: alius verò aliquid ſuperaddere videatur. Quod exemplo teſtatum faciemus. Hiſtoriam transfigurationis Chriſti deſcribunt. Luc. cap. 9. & Marcus cap. 9. & Matth. 17. Lucas autem ait: Et facta eſt dũ oraret, ſpecies vultus eius alia. Marcus verò de immutatione vultus Chriſti mentionem non facit: ſed ſatis eſſe putat ſimpliciter dixiſſe, Chriſtum in conſpectu diſcipulorum transformatum. Ceterùm cùm Lucas non exprimat, quomodo mutata ſit Chriſti facies, diſcẽdum id eſt ex Matthæo, qui ait: Splenduit facies eius ſicut ſol. De veſtimentis autem Chriſti ſcribit idem: Veſtimenta illius facta ſunt candida ſicut lux. Marcus verò, Veſtimenta illius facta ſunt ſplendida, candida valdè veluti nix, quàm candida non facere poteſt fullo ſuper terram. Lucas deniq; comprahendit vtrumque: veſtitus eius candidus, inquit, ac refulgens. Porrò vnus quiſpiam Euangeliſtarum quandoque refert hiſtoriam, quam nemo attingit alius: aut ſi quis præterea alius, non tamen conſcribunt eam omnes. Ioannes illam de transformatione præteriuit,

præteriuit, ſimiliter nonnulla à tempore, cœnæ ad ingreſſum vſq; in hortum trans torrẽtem kedron, quod adnotauit quoque D. Auguſt. in Euangelium Ioann. tractatu ſiue ſerm. 112. At idem Ioãnes ſolus prolixã atque admirabilem illam concionem Chriſti à cœna habitam, diffuſè deſcribit, ſolus recitat hiſtoriam de eo, qui 28. annos morbo adfectus, ad probaticam piſcinam decubuit. Interdum verò vnus citra additiõem, vel detractionem, planè idem narrat quod alius, alter tamen altero loquitur euidentiùs, ac verba magis idonea vſurpat. Exempla ſunt paſſim in conſpectu poſita. Iſtiuſmodi igitur collatio, quando plus lucis, quã credi poteſt ſuppeditat: & ſiue in reb⁹ ipſis, ſiue in verbis tantum fiat mutatio, nunquam ſine commoditate abit ea diligentia, meritò admonendos candidos lectores cenſui. Quo autem commodiùs collatio talis fieret, Euſebius elegantes concinnauit Canones, qui certò monſtrant, quid Euangeliſtę ſinguli vel ſoli, vel cum alijs de re quacunque retulerint. Quamuis non mediocriter etiam adiuuant, quas ad marginem librorum adſcriptas videmus, vulgo vocatæ concordantiæ.

Euſebij canonũ vtilitas.

Concordantię Bibliorum marginales.

Obſeruatio II.

Intereà verò, tametſi Euangeliſtæ in quibuſdã narrationibus non concordant per omnia, minimè tamẽ ſuſpicaberis eos loqui contraria, aut inter ſe diſſentire: quin potiùs de apta conciliatione eris ſolicitus. Ex illa ipſa hiſtoria transformationis Chriſti coram tribus diſcipulis factæ, exemplum inſtituto accommodum ſumi poteſt. Inter Matthæum & Marcum conuenit, dicunt namque Chriſtum poſt dies ſex adduxiſſe diſcipulos in montem. Atqui Lucas ait. Factũ eſt poſt hæc verba, diebus ferè octo, aſſumpſit Petrum & Ioannem & Iacobum. Quid igitur? diſſentiunt ne? Minimè. Conciliantur autem hi loci nullo negotio: tum quòd Lucas dicat, non ſimpliciter octo, ſed ferè octo: tum quòd per ſynecdochen partem aliquotam diei præcedentis, & rurſus partem aliquotam ſequentis compræ-

Licet Euãgeliſtæ in omnibus nõ concordẽt, nõ tamẽ ſibi cõtrarij ſũt.

compræhendit, atque duas has portiones à ſex diebus ſecludit. Plurima verò de conciliandis Euangeliſtarũ ſcriptis, in ſpeciem diſſidentibus. D. Auguſtinus in nobili illo opere, de conſenſu Euangeliſtarum.

Obſeruatio III.

Euangeliſtarũ mos prophetas & vaticinia de Chriſto in mediũ adducere.

Habet hoc plurimum ponderis, quòd euãgeliſtę, res à Chriſto geſtas dum exponunt, in more habẽt, ad cõprobandum eum eſſe ſemen benedictum, & Meſſiã patribus olim promiſſum, atque prophetas multis ante ſeculis prænunciatum: promiſſiones atque vaticinia prophetarum adſcribere, & in memoriam reducere. Ita Matth. poſteaquam cap. 1. retuliſſet verba angeli teſtantis de virgine, quòd concepiſſet virtute Spiritus ſancti, atq; illam parituram filium, qui ſaluum faceret populum à peccatis ſuis, ſtatim adijcit ex Iſa. 7. Porrò totum hoc factum eſt, vt perficeretur quod dictum fuerat à Domino per prophetam, ita loquentem. Ecce, virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel. Ca. 2. profertur vaticiniũ Micheæ, quo demonſtratur, diu antè prædictum fuiſſe, Chriſtum naſciturum in Bethlehem: Et tu Bethlehem terra Iudęę, nequaquã minima es inter principes Iuda, ex te enim exiet dux, q regat populũ meũ Iſrael. Eodem cap. ex Ozæa, Ieremia, prædictiones alię ſimili de cauſa attexuntur. Sed nullum ferè caput extat in libris euangelicis, quod non aliqua Prophetarum teſtimonia in medium adducat. Idcirco autem obſeruanda eſt hæc euãgeliſtarum diligentia, ſimul quò fidem noſtram de Chriſto & in Chriſtum conceptam, animiſque ſemel impreſſam muniamus, ſimul quo nobis in promptu ſit inſtrumentum, quo Iudæos, alioſque Chriſtiani nominis hoſtes, poſſimus tempeſtiuè confutare. Chryſoſtomus in hunc vſum, partim ex euangeliſtis, partim ex prophetis, librum eruditum emiſit in lucem, inſcriptum, Aduerſus gentiles demonſtratio quod Chriſtus ſit Deus.

Huius obſeruationis vtilitas.

Obſeruatio IIII.

Euangeliſtę quãdo

Quando autem euangeliſtæ vaticinia vel teſtimonia ylla

nia vlla ex veteri teſtamento accerſunt, diſpicere conuenit, an eorundem tantùm referant ſententiam, an etiam & verba:& ſi verba, an iuxta veritatē Hebraicā, an ex editione. LXX. interpretum, quod etiam in vniuerſis noui teſtamenti libris ex æquo fieri oportet. Apoſtolus ad Galatas tertio ait: Scriptum eſt, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Quod Deuteronomij vigeſimoprimo, vnde ſumptum eſt, nequaquam ad verbum legitur, tametſi perſpicua interim eſt ſententia. Rurſus eodem capite refert Apoſtolus ex Leuitici decimo octauo, Qui fecerit ea homo, viuet in ipſis, quæ ad verbum ipſe tranſtulit. Solent autem verbum verbo reddere Euangeliſtæ, ſiue Apoſtoli, quando argumenti ſiue probationis præcipua vis in verbis quibuſdam ſita eſt. Veluti cùm Apoſtolus ad Romanos decimoquinto adducit ex ſecūdi Samuelis 22. Propter hoc confitebor tibi in gentibus, & nomini tuo cantabo. Iterum ex Pſalmo: Gaudete gentes cum populo eius. Et rurſus ex Pſal. 117. Laudate dominum omnes gentes. Item Chriſtus in Euangelio: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis. Quibus ſanè locis ducuntur argumentationes ex certis vocibus, nempè gentium, & Domini. Apoſtolus namque probat atque reuincit, non Iudæos modò, ſed gentes quoque promiſſionum euangelicarum debere eſſe, iuxta veterum vaticinia participes. Chriſtus verò demonſtrat, ſe diuina natura eſſe præditum, atque patri per omnia æqualem. Cæterùm vbi nequaquam colligitur ratiocinatio ex vna aliqua voce, ibi Apoſtoli & Euangeliſtæ ſatis ducunt de diuinorum oraculorum ſententia redintegrare memoriam. Itaque vt ritè examines, quantum ponderis argumentationes, quæ adhibentur ad cauſam aliquam confirmandam, habeant: prodeſt ſubinde aduertere, ad verbum ne, an ad ſenſum tantùm, teſtimonia è veteri inſtrumento proferantur. Sed refert inſuper nonnihil, an Hebraica veritas proferatur in medium, an LXX. interpretum authoritas. Certum namque eſt, illam ſemper antepo-

ex veteri teſtamēto teſtimonia adducant quid in ijs conſiderandū

Solent euangeliſtæ verbū verbo reddere, quādo probationis vis in verbis quibuſdā ſita eſt, alias id nō faciunt.

Hebraica veritas 70. interpretū verſioni antepo nenda.

anteponendam, nec non momenti plurimum adferre. Quocircà vbi plerunque validiores atque ex verbis ſumptæ argumentationes contexuntur, ibi veritatis Hebraicę prima cura eſt. Perſępè verò Apoſtoli tranſlationem lxx. vſurparunt. Quamuis nominatim de Matthæo teſtatur Hieronymus in eius vita, quòd vbicunque ſiue ex perſona ſua, ſiue ex perſona Domini ſaluatoris, veteris ſcripturæ teſtimonijs vtitur, non ſequatur lxx. interpretum authoritatem, ſed Hebraicam. Equidem Apoſtolos iudico voluiſſe accommodare ſe ijs, ad quos ſcribebant: itaque Matthæum, cùm Hebraicè, & ad Hebræum populum ſcripſerit, de Hebræo exemplari libenter mutuatum teſtimonia: cęteros verò Euangeliſtas & Apoſtolos, cùm ſcripſerint ad gentiles, ex ijs libris citaſſe firmamenta, quos videbāt gentilium manibus paſſim teri: Hi autem erant lxx. interpretum. Sed neceſſum non eſt, plura addere. Prudenter diſtinguenda eſſe miracula ſiue ſigna Chriſti, ab eiuſdem doctrina & concionibus, atque illa plurimùm ſubſequi, veluti ad doctrinæ antecedentis comprobationem, notius eſt quàm vt adſcribi vel explicari pleniùs debeat. Admonuit quoque Auguſtinus libro de verbis Domini ſecundum Ioannem, ſermone 44. ſigna quæ Chriſtus edidit corporaliter, debere etiam ſpiritualiter intelligi: atq; quę in corporibus peracta ſunt, ad animas eſſe tránsferenda. Neq; enim tantùm miracula faciebat, inquit, propter miracula, ſed vt illa quę faciebat, mira eſſent videntibus, vera eſſent intelligētibus. Quibus verbis Auguſtinus innuit, quærendas eſſe aliquando interpretationes allegoricas. Atqui nos tyronem hac in parte laboribus parcere maluimus, ab eo id impetratum maximè cupientes, vt ꝙ longè pręſtabilius eſt, auidè conſectetur: hoc eſt, vt quę ad roborandam fidem de diuina & humana natura in Chriſto, & remiſſione peccatorum propter eūdem accipienda (ad quę duo capita Euangeliſtæ omnia ſua dirigunt) deinde ad explicationem officiorum charitatis, vitamque piè ac ſanctè inſtituendam conducūt, ea animo

LXX. interpretationē ſæpè Apoſtoli vſurpant. Matthæus ferè ſemꝑ hebraicā verſionē imitatur.

Chriſti miracula diligēter ab eiuſdē doctrina diſtinguēda.

ſigna Chriſti etiā ſpiritualiter intelligēda.

ea animo atque oculis deſignare & excerpere hinc inde laboret.

Obſeruationes nonnullæ introducentes ad lectionem Paulinarum epiſtolarum. Cap. XVIII.

Diſſimulari non poteſt, verum eſſe quod Apoſtolus Petrus de Pauli dixit epiſtolis: Nonnulla difficilia intellectu in ijs contineri, quæ indocti parumque firmi detorquent, ſicut & cęteras ſcripturas, ad ſuam ipſorum perniciem. Quocircà de ratione legendi atq; intelligendi eas epiſtolas, nos meritò pluſcula adnotaremus: ſed quando præſens locus, vt id prolixè faciamus, non patitur, libet pro multis pauca ſubijcere. Extant ſanè plurimi tam veterũ, quã recentiorum in eadem commentarij, & quidam non minus breues, quàm dilucidi: itaque conſultum ego exiſtimarim, ſi pius tyro vnum de multis ſibi compararet, cuius manu appræhenſa, in penitiores partes, intimosque receſſus deducatur. Quod eò dico libentiùs, quo magis neceſſarium eſt, vt quicunque ſeriò Theologicari deſiderant, plus in his epiſtolis, quàm in alijs ſeu veteris ſeu noui inſtrumenti libris occupentur. Cumque ſeſe exercere debeant in omnibus epiſtolis creberrimè, tamen omnium diligentiſſimè in graui illa ad Romanos, quam, quoniam grauiſſimos locos, adeoque methodum vniuerſæ propemodum Theologiæ complectitur, omnes Theologiæ candidatos decebat tanquam digitos proprios tenere, ediſcereque. Sed his omiſſis, præſtat quæ ad introductionem arbitramur conducibilia, breuiter exponamus.

Commentarij breues in Epiſtolas Pauli primũ à tyrone diligẽter perlegdiẽ

Epiſtolã ad Romanos õēs ſibi cognitiſſimam habere debent.

Obſeruatio I.

A breuioribus & facilioribus epiſtolis fieri velim, vti ſemel à nobis dictum, legendi initium. In his enim aſſuefies Paulino ſtylo atque phraſibus, quas multas habet (ſicut ſolent quicunque ſcriptores) proprias, omnes tamen cum phraſibus legis & prophetarum, atque communis præceptoris Chriſti, pulchrè conſentien-

A breuioribus & facilioribus Paulinis Epiſtolis, exordium ſumẽdum.

tes. Deinde in ijſdem epiſtolis quaſi iſagoge quædàm ad reliquas accipitur. Mirabilis eſt in omnibus doctrinæ conſenſus: ſed quæ in vna ſuccinctius, eadem in alia prolixius executitur.

Obſeruatio II.

Paulinę epiſtolę eo ordine legēdę quo ſcriptæ ſunt. Prodeſt quaſdam legere ordine eo, quo conſcriptas editaſque probabile eſt. Hoc autem ordine, quantum partim ex ipſius Apoſtoli verbis, partim ex ſanctorum patrum commētarijs potui colligere, ſcriptas exiſtimo.

Quo ordine ſint ſcriptæ. Ante omnes alias editæ ſunt duæ ad Theſſalonicēſes, cùm Athenis ageret: Acto. 17.

Hinc prior ad Timotheum apud Laodiceam, quæ Phrygiæ Pacatiænæ metropolis. Act. 18.

Quarto loco ſcripta eſt prior ad Corint. ex Epheſo, vbi 3. annos propè integros docuit. Act. 19.

Quinto illa ad Titum, ex Nicopoli Macedoniæ. Act. 20.

Sexto, poſterior ad Corinthios, Philippis Macedoniæ. Acto. 20.

Septimo, nobilis illa ad Roma. condita eſt Corinthi, in Achaia, paucis antè diebus quàm Hieroſolymam proficiſceretur: Actorum 20. In vniuerſum ſcriptæ ante captiuitatem, ſunt numero ſeptem. Iam Romæ agens ſcripſit has, atque hoc quidem, vt credimus, ordine:

Primo epiſtolam ad Philippenſes.
2. ad Coloſſenſes.
3, ad Philemonem. 4. ad Epheſios.
5. poſteriorem ad Timotheum.
6. ad Galatas.
7. ſiue Romæ, ſiue alibi agens in Italia, ad Hebræos.

Rationes, quibus adducimur ad hunc ordinem cōſtituendum, longum foret in præſenti explicare, & propè ſuperuacaneum: itaque alio in opere opportuniùs atque diffuſius id à nobis factum eſt. Quiſquis autem hoc ordine epiſtolas eas legerit, atque intereà aduertet, tum ex actis Apoſtolorum, tum ex ipſis epiſtolis, quan-

lis,quantum fieri licet, vbi egerit Apoſtolus, quo in ſtatu res eius fuerint cum ſcriberet: propterea ſiue ex epiſtolarum ſerie, ſiue aliunde quis ſtatus eccleſiarum ad quas ſcribebat:dubium non eſt,quin ex hac ſedulitate depræhenſurus ſit,ſibi non modicam lucem accedere,omniaq; ſtatim multò quàm prius faciliora apparebunt. Dignum obſeruatu quod Homilia prima in epiſtolam ad Coloſ.adnotauit Chryſoſtomus: epiſtolas è vinculis miſſas, neſcio quid continere amplioris gratiæ.Et reuera,qui intentè conſiderat, inueniet doctrinam grauem:adfectus verò,mirabilem fidei & charitatis ſpirantes ardorem.Quod & hinc factum ille addit.Nam in vinculis, inquit, quaſi ſi quis gloria rei bellicæ præcellens,inter medias hominum ſtrages & trophæa conſiſtat,illinatq; epiſtolis quæ vult mandata: ſic ſanè faciebat hic beatus Apoſtolus. Nouerat planè,quantum momenti ea res eſſet allatura. Quare Philemoni ſcribens,ita loquitur: Quem genui in vinculis meis.

Paulinę epiſtolæ è vinculis miſſæ aliquid amplioris gratiæ cōtinent.

Obſeruatio. III.

Cùm autem appellentur epiſtolæ,& ſint: nemo nō intelligit,epiſtolarum decorum in ijs ſpectari debere. Omnis quidem generis materia rectè epiſtolis cōmittitur:at interim retineri obſeruarique ſemper decet præcipuas ſcribendarum epiſtolarum leges. Itaque in epiſtolis Paulinis inſcriptiones ſeu ſalutationes in initio,& comprecationes in fine, interdum cum adiunctis mandatis de rebus familiaribus, oportet prudenter ſeparare, vt & cætera epiſtolis accommodata.

Decor epiſtolarum ſpectād.

Obſeruatio IIII.

Sunt autem,volenti cum fructu legere Paulinas epiſtolas,hæc maxima cura obſeruanda. Primùm,ad quos epiſtola mittatur, & qui nam populi, quibuſue moribus fuerint.Quod modò ex ipſis epiſtolis, modò ex geographis cognoſci poteſt. Nonnunquam verò ad hominum, ad quos ſcribit,ingenia, attemperata videtur Apoſtoli oratio. Hinc factum, quod ad Roma-

In Paulinis epiſtolis in genere hæc cōſiderāda.

I.
Ad quos epiſtola mittatur.

nos rerum Dominos, cernimus grauiter & cum maieſtate quadam tractata vniuerſa: ad Galatas verò, tanquam ad leues & inconſtantes, alius eſt ſermonis habitus, nempè acris & mordens, alicubi etiam perturbatior. Secundò deſpicias, quare ſcripta, ſiue quæ ſcribendi occaſio oblata fuerit. Hic verò diſquirere oportet, quis tunc fuerit eccleſiæ, ad quam epiſtola datur, ſtatus: num quę controuerſiæ de dogmatibus ibi exortę: num à pſeudoapoſtolis fuerint ſolicitatę ad defectionem: num conſtantes in doctrina accepta perſeuerauerint: cæteraque his ſimilia. Colligi autē hæc non poſſunt aliunde certius, quàm ex ijs, quæ in ipſa continentur epiſtola, atque ex Apoſtoli ſermonibus. Enimuerò qui legit 1. epiſtol. ad Corinth. cap. 1. Significatum eſt mihi de vobis fratres, quòd contentiones ſint inter vos, &cæt ſtatim animaduertit, Corint. eccleſiam tūc labefactari ac diſſipari cœpiſſe ſectis & factionibus, atque Apoſtolum idcirco impulſum ad ſcribēdum, quò diſſidia tempeſtiuè abrumperet, necnon ad concordiā eos reduceret. Poſt aliquantum interuallum addit Apoſtolus: Miſit me Chriſtus euangelizare non in ſapientia verbi, ne inanis reddatur crux Chriſti. Quo loco olfacit quiuis, fuiſſe ibi inflatos eruditione atq; eloquentia, qui moliebantur in contemptum adducere ſimplicitatem docendi, qua Apoſtolus vti conſueuerat, adeoq; ipſam euangelicam doctrinam vniuerſam, cuius is doctorem ſe profitebatur, In epiſt. ad Ga. ſtatim in exordio Apoſtolus dicēs, Miror quòd à Chriſto adeò citò transferamini in aliud Euangelium: nō obliquè ſignificat à ſana doctrina eos defeciſſe, idque fraude atque impoſturis quorundam hypocritarum, qui ſeſe iactabant veros eſſe Apoſtolos, atque primorum Apoſtolorum familiares: Paulum autem contēdebant non eſſe verum Apoſtolum, & nunquam à Chriſto vocatum, nunquam cum reliquis Apoſtolis habuiſſe conſuetudinem, nunquam de doctrina contuliſſe. Eodem pacto progrediendum in cæteris. Qua enim arte quærimus cauſam & occaſionem ſcribendi

2 Quare ſcripta.

in epi-

in epiſtolis Ciceronianis, vel Plinianis: eadem promptum eſt inuenire occaſiõem ſcribendi in hiſce Paulinis. Tertio loco obſeruabis, q̃d epiſtola contineat, ſiue quot ſint pręcipuè eius partes. Compręhenduntur autem ferè ſingulis epiſtolis graues aliquæ diſputatiões, interdum etiam plures: deinde & alij tractantur loci, quos explicari eccleſiarum ſtatus poſcebat. Quamobrem operæ eſt precium, ſumma animi contentione in id adniti, quo prudenter diſtinguas vbi diſputationis ſit initium, vbi eadem finem capiat. Deinde, vtrum hanc ſequatur diſputatio alia, & quouſque hæc protrahatur: qui præthereà loci ſubijciantur. Nam incidũt redargutiones falſorum dogmatum, repræhenſiones errorum in ritibus, obiurgationes aduerſus vitia & corruptos mores. Quarum rerum luculenta exempla in Corinth. ſunt obuia, veluti vbi doctiſſimè diſputat de reſurrectione mortuorum, vbi repræhendit ac dãnat prophanationem cœnæ Dominicæ, vbi obiurgat litigantes in foro magno, cum offendiculo, apud iudices infideles. Quinetiam in ſingulis ſiue diſputationibus, ſiue locis grauioribus inueſtigare oportet, vbi ſit propoſitio, vbi cõfirmatio, vbi cõfutatio, vbi cõcluſio. Frequenter namque videas capita quædam doctrinæ Chriſtianæ hac methodo per Apoſtolum explicata. Qui artificij Dialectici Rethoricique peritus fuerit, is hac in parte aliquid præ cæteris præſtabit. Quarto loco, hæc omnia ad eum, quem diximus modũ vbi fuerint penſitata, facilè erit colligere totius epiſtolæ, aut vniuſcuiuſque nouæ diſputationis ſtatum, ſeu propoſitionem generalem. Status diſputationis in epiſt. ad Roma. eſt: hominem iuſtificari fide in Chriſtum, abſque legis operibus, quem totidem verbis Apoſtol. ipſe cap. 3. reddidit. Epiſt. prioris ad Corin. quandoquidem multæ ſunt in ea partes, non poteſt vnus præfigi ſtatus, ſed pro illarum diuerſitate neceſſum eſt diuerſos quoque ſtatus diſtingui. Quinto, prudenter decernas oportet, ad quod genus cauſæ, ſiue concionis Theologicę, epiſtola vnaquæque referatur. Enimuerò omnes ſunt

3. Quid cõtineat.

4. Totius epiſtolæ generalis ſtatus inueſtigãd⁹.

5. Ad q̃d gen⁹ cauſæ vnaquęque epiſtola referatur.

ſunt didaſcalici ſiue dogmatici generis: exceptis po-
ſteriore ad Corint. illa ad Philippen. & breuiſſima ad
Philemon. Quarum prima tota eſt apologetica, ideo-
que generis correctorij, vel vt Rhetorum more loqua-
mur, iudicialis: ſecunda hortatoria: tertia commen-
daticia, ſeu petitoria, quamobrem generi inſtitutiuo
6 accenſendæ. Sexto atque vltimo loco diſtinguentur
notis quibuſdam, præcipua doctrinæ Chriſtianæ capi-
ta, atque loci communes Theologici, quotquot in epi-
ſtola explicantur. Quæ res non ſolum mõſtrat ſcripti
multijugem vtilitatem, verum etiam inſtruit præfor-
matque animum, vt ſi quando dicendum ſit, habeant
ſtudioſi quaſi cellaria, vnde paratam rerum Theolo-
gicarum ſupellectilem expromant. Hæc ita à nobis
adnotata, cum diligẽtem, tum ſagacem lectorem red-
dere queunt.

Loci communes pcipui annotandi.

Obſeruatio V.

Eſt Apoſtolo familiare, epiſtolas ſecare in duas par-
tes principales, quarum priore ea tradit, quæ perti-
nent ad doctrinam, id eſt, dogmata fidei: vt de lege,
de peccato, de gratia, & hominis iuſtificatione, de vo-
catione gentium ad Euangelium, de abdicatione Iu-
dæorum, de eccleſia, de præſtantia Euangelij præ phi-
loſophia humana, de baptiſmo, de cœna Domini, de
reſurrectione mortuorũ: poſteriore verò exponit, quę
1. referenda exiſtunt ad inſtitutionem, hoc eſt, præcepta
2. morum, & vitæ in vera ſanctimonia conformationẽ:
vt de obedientia erga magiſtratus, de charitate ac fi-
de coniugali, de officio dominorum ac ſeruorum, de
hoſpitalitate, de eleemoſyna, &cæt. Breuiter in priori
parte mõſtrat Apoſtolus, quę ſunt fidei: in poſteriore,
quæ operum: in priore docet, quomodo homo iuſtifi-
cetur: in poſteriore qualis eſſe debeat hominis iam
iuſtificati vita: in priore erudit hominem internum,
in poſteriore externum, vt totus homo integer atque
perfectus, tam apud Deum, quã apud homines, & ſit
& habeatur.

Notandũ ſolere Apoſtolũ epiſtolas ſuas ſecare in duas partes principales.

Obſeruatio VI.

Eſt &

Eſt & hoc aduertendum in Apoſtolo, quod non‑nunquam oratio eius adſurgit paulò altius, atque ſupra epiſtolarem mediocritatem attollitur. Etenim dicendi figuras atque ſchemata graui generi orationis apta ſubinde adhibet: interdum quoque adfectus vehementiores mouet, atq; nititur ad res maximas concitare, adeoq; inflammare. Sed ſcire oportet, Paulum Apoſto. primum natura fuiſſe vehementem, & valdè ſeriò, ardenterque omnibus in negotijs agere ſolitum: quod ſicut ex actis Apoſtolorum, ita ex ipſius quoque ſcriptis licet cognoſcere: aliquando verò & genus negotij, in quo verſabatur, aliquam poſtulaſſe vehemẽtiam & concitationem. Hinc igitur fit, quòd vbi tempeſtiuum iudicabat, maximeq; in diſputationum confirmationibus & confutationibus, itemq; in redargutionibus, acer, inſtans, premens, vrgens conſpiciatur, nuſquam vel latum digitum de iure ſuo decedens, tantiſper dum cauſam ſemel ſuſceptam, quò cupit, deduxerit. Quapropter quod Græci de Pericle dicere ſolent, eum fulminare, tonare, & totam commouere Græciam: id nos multò iuſtius de noſtro dicemus Paulo, qui verè fulmina & tonitrua ſua oratione ciebat, quæ in vniuerſa Aſia atque Europa, imò toto orbe quã latè patet, exaudita ſunt, & hodiè quoque adhuc vox eius apud nos, per Dei gratiam magnificum quiddam ſonat. Hæc autem idcirco à me adnotantur, vt intelligant omnes, ſe tunc quoque multa longè clarius intellecturos, cùm acres intentiq; erunt ad omnia: & modò tanquam ſi inter hoſtium vibrata tela periclitarentur, animo ſtrenui erectique, modò tanquam ſi in dulciſſimorum amicorum conſedeant cœtu, blandi & ſuaues.

Interdum oratio Paulina ſupra epiſtolarem mediocritatem altius aſſurgit.

Pericles.

Obſeruatio VII.

Quod de alijs librorum generibus dictum eſt, de colligendis ijs, quæ ad doctrinã ſeu dogmata, ad redargutiones, ad correctiones, ad exhortationes, & cõſolationes pertinent; id in his epiſtolis maximè obtinere debet. Ingentes enim ſunt bonorum ſpiritualiũ diuitiæ

Etiã in epiſtolis maximè quæ ad doctrinam ſeu dogmata pertinẽt, conſideranda.

hic repo-

comprӕhendit, atque duas has portiones à ſex diebus ſecludit. Plurima verò de conciliandis Euangeliſtarũ ſcriptis, in ſpeciem diſſidentibus. D. Auguſtinus in nobili illo opere, de conſenſu Euangeliſtarum.

Obſeruatio III.

Euangeliſtarũ mos ꝓphetas & vaticinia de Chriſto in mediũ adducere.

Habet hoc plurimum ponderis, quòd euãgeliſtę, res à Chriſto geſtas dum exponunt, in more habẽt, ad cõprobandum eum eſſe ſemen benedictum, & Meſſiã patribus olim promiſſum, atque prophetas multis ante ſeculis prӕnunciatum: promiſſiones atque vaticinia prophetarum adſcribere, & in memoriam reducere. Ita Matth. poſteaquam cap. 1. retuliſſet verba angeli teſtantis de virgine, quòd concepiſſet virtute Spiritus ſancti, atq; illam parituram filium, qui ſaluum faceret populum à peccatis ſuis, ſtatim adijcit ex Iſa. 7. Porrò totum hoc factum eſt, vt perficeretur quod dictum fuerat à Domino per prophetam, ita loquentem. Ecce, virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel. Ca. 2. profertur vaticiniũ Micheӕ, quo demonſtratur, diu antè prӕdictum fuiſſe, Chriſtum naſciturum in Bethlehem: Et tu Bethlehem terra Iudęę, nequaquã minima es inter principes Iuda, ex te enim exiet dux, ꝗ reget populũ meũ Iſrael. Eodem cap. ex Ozӕa, Ieremia, prӕdictiones alię ſimili de cauſa attexuntur. Sed nullum ferè caput extat in libris euangelicis, quod non aliqua Prophetarum teſtimonia in medium adducat. Idcirco autem obſeruanda eſt hӕc euãgeliſtarum diligentia, ſimul quò fidem noſtram de Chriſto & in Chriſtum conceptam, animiſque ſemel impreſſam muniamus, ſimul quo nobis in promptu ſit inſtrumentum, quo Iudӕos, aliosque Chriſtiani nominis hoſtes, poſſimus tempeſtiuè confutare. Chryſoſtomus in hunc vſum, partim ex euangeliſtis, partim ex prophetis, librum eruditum emiſit in lucem, inſcriptum, Aduerſus gentiles demonſtratio quod Chriſtus ſit Deus.

Huius obſeruationis vtilitas.

Obſeruatio IIII.

Euangeliſtę quãdo

Quando autem euangeliſtӕ vaticinia vel teſtimonia ulla

nia vlla ex veteri teſtamento acceſſunt, diſpicere conuenit, an eorundem tantùm referant ſententiam, an etiam & verba: & ſi verba, an iuxta veritatē Hebraicā, an ex editione. LXX. interpretum, quod etiam in vniuerſis noui teſtamenti libris ex æquo fieri oportet. Apoſtolus ad Galatas tertio ait: Scriptum eſt, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Quod Deuteronomij vigeſimoprimo, vnde ſumptum eſt, nequaquam ad verbum legitur, tametſi perſpicua interim eſt ſententia. Rurſus eodem capite refert Apoſtolus ex Leuitici decimo octauo, Qui fecerit ea homo, viuet in iþſis, quæ ad verbum ipſe tranſtulit. Solent autem verbum verbo reddere Euangeliſtæ, ſiue Apoſtoli, quando argumenti ſiue probationis præcipua vis in verbis quibuſdam ſita eſt. Veluti cùm Apoſtolus ad Romanos decimoquinto adducit ex ſecūdi Samuelis 22. Propter hoc confitebor tibi in gentibus, & nomini tuo cantabo. Iterum ex Pſalmo: Gaudete gentes cum populo eius. Et rurſus ex Pſal. 117. Laudate dominum omnes gentes. Item Chriſtus in Euangelio: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis. Quibus ſanè locis ducuntur argumentationes ex certis vocibus, nempè gentium, & Domini. Apoſtolus namque probat atque reuincit, non Iudæos modò, ſed gentes quoque promiſſionum euangelicarum debere eſſe, iuxta veterum vaticinia participes. Chriſtus verò demonſtrat, ſe diuina natura eſſe præditum, atque patri per omnia æqualem. Cæterùm vbi nequaquam colligitur ratiocinatio ex vna aliqua voce, ibi Apoſtoli & Euangeliſtæ ſatis ducunt de diuinorum oraculorum ſententia redintegrare memoriam. Itaque vt ritè examines, quantum ponderis argumentationes, quæ adhibentur ad cauſam aliquam confirmandam, habeant: prodeſt ſubinde aduertere, ad verbum ne, an ad ſenſum tantùm, teſtimonia è veteri inſtrumento proferantur. Sed refert inſuper nonnihil, an Hebraica veritas proferatur in medium, an LXX. interpretum authoritas. Certum namque eſt, illam ſemper antepo-

ex veteri teſtamēto teſtimonia adducant quid in ijs conſiderandū

Solent euangeliſtæ verbū verbo reddere, quādo probationis vis in verbis quibuſdā ſita eſt, alias id nō faciunt.

Hebraica veritas 70. interpretū verſioni anteponenda.

anteponendam, nec non momenti plurimum adferre. Quocircà vbi plerunque validiores atque ex verbis ſumptæ argumentationes contexuntur, ibi veritatis Hebraicę prima cura eſt. Perſępè verò Apoſtoli tranſlationem lxx. vſurparunt. Quamuis nominatim de Matthæo teſtatur Hieronymus in eius vita, quòd vbicunque ſiue ex perſona ſua, ſiue ex perſona Domini ſaluatoris, veteris ſcripturæ teſtimonijs vtitur, non ſequatur lxx. interpretum authoritatem, ſed Hebraicam. Equidem Apoſtolos iudico voluiſſe accommodare ſe ijs, ad quos ſcribebant: itaque Matthæum, cùm Hebraicè, & ad Hebræum populum ſcripſerit, de Hebræo exemplari libenter mutuatum teſtimonia: cęteros verò Euangeliſtas & Apoſtolos, cùm ſcripſerint ad gentiles, ex ijs libris citaſſe firmamenta, quos videbāt gentilium manibus paſſim teri: Hi autem erant lxx. interpretum. Sed neceſſum non eſt, plura addere. Prudenter diſtinguenda eſſe miracula ſiue ſigna Chriſti, ab eiuſdem doctrina & concionibus, atque illa plurimùm ſubſequi, veluti ad doctrinæ antecedentis comprobationem, notius eſt quàm vt adſcribi vel explicari pleniùs debeat. Admonuit quoque Auguſtinus libro de verbis Domini ſecundum Ioannem, ſermone 44. ſigna quæ Chriſtus edidit corporaliter, debere etiam ſpiritualiter intelligi: atq; quę in corporibus peracta ſunt, ad animas eſſe tránſferenda. Neq; enim tantùm miracula faciebat, inquit, propter miracula, ſed vt illa quę faciebat, mira eſſent videntibus, vera eſſent intelligētibus. Quibus verbis Auguſtinus innuit, quærendas eſſe aliquando interpretationes allegoricas. Atqui nos tyronem hac in parte laboribus parcere maluimus, ab eo id impetratum maximè cupientes, vt ꝙ longè pręſtabilius eſt, auidè conſectetur: hoc eſt, vt quę ad roborandam fidem de diuina & humana natura in Chriſto, & remiſſione peccatorum propter eūdem accipienda (ad quę duo capita Euangeliſtæ omnia ſua dirigunt) deinde ad explicationem officiorum charitatis, vitamque piè ac ſanctè inſtituendam conducūt, ea animo

LXX. interp̄tationē ſæpè Apoſtoli vſurpant. Matthæ⁹ ferè ſemꝑ hebraicā verſionē imitatur.

Chriſti miracula diligēter ab eiuſdē doctrina diſtinguēda.

ſigna Chriſti etiā ſpiritualiter intelligēda.

ea animo atque oculis deſignare & excerpere hinc inde laboret.

Obſeruationes nonnullæ introducentes ad lectionem Paulinarum epiſtolarum. Cap. XVIII.

DIſſimulari non poteſt, verum eſſe quod Apoſtolus Petrus de Pauli dixit epiſtolis: Nonnulla difficilia intellectu in ijs contineri, quæ indocti parumque firmi detorquent, ſicut & cęteras ſcripturas, ad ſuam ipſorum perniciem. Quocircà de ratione legendi atq; intelligendi eas epiſtolas, nos meritò pluſcula adnotaremus: ſed quando præſens locus, vt id prolixè faciamus, non patitur, libet pro multis pauca ſubijcere. Extant ſanè plurimi tam veterũ, quã recentiorum in eadem commentarij, & quidam non minus breues, quàm dilucidi: itaque conſultum ego exiſtimarim, ſi pius tyro vnum de multis ſibi compa-ret, cuius manu appræhenſa, in penitiores partes, intimosque receſſus deducatur. Quod eò dico libentiùs, quo magis neceſſarium eſt, vt quicunque ſeriò Theologicari deſiderant, plus in his epiſtolis, quàm in alijs ſeu veteris ſeu noui inſtrumenti libris occupentur. Quumque ſeſe exercere debeant in omnibus epiſtolis creberrimè, tamen omnium diligentiſſimè in graui illa ad Romanos, quam, quoniam grauiſſimos locos, adeoque methodum vniuerſæ propemodum Theologiæ complectitur, omnes Theologiæ candidatos decebat tanquam digitos proprios tenere, ediſcereque. Sed his omiſſis, præſtat quæ ad introductionem arbitramur conducibilia, breuiter exponamus.

Commentarij breues in Epiſtolas Pauli primũ à tyrone diligẽter perlegdiẽ

Epiſtolã ad Romanos ões ſibi cogniſſimam habere debent.

Obſeruatio I.

A breuioribus & facilioribus epiſtolis fieri velim, vti ſemel à nobis dictum, legendi initium. In his enim aſſuefies Paulino ſtylo atque phraſibus, quas multas habet (ſicut ſolent quicunque ſcriptores) proprias, omnes tamen cum phraſibus legis & prophetarum, atque communis præceptoris Chriſti, pulchrè conſentien-

A breuioribus & facilloribus Paulinis Epiſtolis, exordium ſumẽdum.

tes. Deinde in iiſdem epiſtolis quaſi iſagoge quædam ad reliquas accipitur. Mirabilis eſt in omnibus doctrinæ conſenſus: ſed quæ in vna ſuccinctius, eadem in alia prolixius excutitur.

Obſeruatio II.

Paulinę epiſtolę eo ordine legendę quo ſcriptæ ſunt.

Prodeſt quaſdam legere ordine eo, quo conſcriptas editaſque probabile eſt. Hoc autem ordine, quantum partim ex ipſius Apoſtoli verbis, partim ex ſanctorum patrum commẽtarijs potui colligere, ſcriptas exiſtimo.

Quo ordine ſint ſcriptæ.

Ante omnes alias editæ ſunt duæ ad Theſſalonicẽſes, cùm Athenis ageret: Acto. 17.

Hinc prior ad Timotheum apud Laodiceam, quæ Phrygiæ Pacatiænæ metropolis. Act. 18.

Quarto loco ſcripta eſt prior ad Corint. ex Epheſo, vbi 3. annos propè integros docuit. Act. 19.

Quinto illa ad Titum, ex Nicopoli Macedoniæ. Act. 20.

Sexto, poſterior ad Corinthios, Philippis Macedoniæ. Acto. 20.

Septimo, nobilis illa ad Roma. condita eſt Corinthi, in Achaia, paucis antè diebus quàm Hieroſolymam proficiſceretur: Actorum 20. In vniuerſum ſcriptæ ante captiuitatem, ſunt numero ſeptem. Iam Romæ agens ſcripſit has, atque hoc quidem, vt credimus, ordine:

Primo epiſtolam ad Philippenſes.
2. ad Coloſſenſes.
3. ad Philemonem. 4. ad Epheſios.
5. poſteriorem ad Timotheum.
6. ad Galatas.
7. ſiue Romæ, ſiue alibi agens in Italia, ad Hebræos.

Rationes, quibus adducimur ad hunc ordinem cõſtituendum, longum foret in præſenti explicare, & propè ſuperuacaneum: itaque alio in opere opportuniùs atque diffuſius id à nobis factum eſt. Quiſquis autem hoc ordine epiſtolas eas legerit, atque intereà aduertet, tum ex actis Apoſtolorum, tum ex ipſis epiſtolis, quan-

lis,quantum fieri licet, vbi egerit Apoſtolus, quo in ſtatu res eius fuerint cum ſcriberet: propterea ſiue ex epiſtolarum ſerie, ſiue aliunde quis ſtatus eccleſiarum ad quas ſcribebat:dubium non eſt,quin ex hac ſedulitate depræhenſurus ſit,ſibi non modicam lucem accedere,omniaq; ſtatim multò quàm prius faciliora apparebunt. Dignum obſeruatu quod Homilia prima in epiſtolam ad Coloſ.adnotauit Chryſoſtomus: epiſtolas è vinculis miſſas, neſcio quid continere amplioris gratiæ. Et reuera, qui intentè conſiderat, inueniet doctrinam grauem:adfectus verò,mirabilem fidei & charitatis ſpirantes ardorem. Quod & hinc factum ille addit. Nam in vinculis, inquit, quaſi ſi quis gloria rei bellicæ præcellens,inter medias hominum ſtrages & trophæa conſiſtat,illinc atq; epiſtolis quæ vult mandata: ſic ſanè faciebat hic beatus Apoſtolus. Nouerat planè,quantum momenti ea res eſſet allatura. Quare Philemoni ſcribens,ita loquitur: Quem genui in vinculis meis.

Paulinę epiſtolæ è vinculis miſſæ aliquid amplioris gratiæ cõtinent.

Obſeruatio III.

Cùm autem appellentur epiſtolæ,& ſint: nemo nõ intelligit,epiſtolarum decorum in ijs ſpectari debere. Omnis quidem generis materia rectè epiſtolis cõmittitur:at interim retineri obſeruarique ſemper decet præcipuas ſcribendarum epiſtolarum leges. Itaque in epiſtolis Paulinis inſcriptiones ſeu ſalutationes in initio,& comprecationes in fine, interdum cum adiunctis mandatis de rebus familiaribus, oportet prudenter ſeparare, vt & cætera epiſtolis accommodata.

Decor epiſtolarum ſpectād.

Obſeruatio IIII.

Sunt autem,volenti cum fructu legere Paulinas epiſtolas,hæc maxima cura obſeruanda. Primùm,ad quos epiſtola mittatur, & qui nam populi, quibuſue moribus fuerint. Quod modò ex ipſis epiſtolis, modò ex geographis cognoſci poteſt. Nonnunquam verò ad hominum, ad quos ſcribit,ingenia, attemperata videtur Apoſtoli oratio. Hinc factum, quod ad Roma

In Paulinis epiſtolis in genere hæc cõſideràda.

I. Ad quos epiſtola mittatur.

nos rerum Dominos, cernimus grauiter & cum maieſtate quadam tractata vniuerſa: ad Galatas verò, tanquam ad leues & inconſtantes, alius eſt ſermonis habitus, nempè acris & mordens, alicubi etiam perturbatior. Secundò deſpicias, quare ſcripta, ſiue quæ ſcribendi occaſio oblata fuerit. Hic verò diſquirere oportet, quis tunc fuerit eccleſiæ, ad quam epiſtola datur, ſtatus: num quę controuerſiæ de dogmatibus ibi exortę: num à pſeudoapoſtolis fuerint ſolicitatę ad defectionem: num conſtantes in doctrina accepta perſeuerauerint: cæteraque his ſimilia. Colligi autē hæc non poſſunt aliunde certius, quàm ex iis, quæ in ipſa continentur epiſtola, atque ex Apoſtoli ſermonibus. Enimuerò quæ legit 1. epiſtol. ad Corinth. cap. 1. Significatum eſt mihi de vobis fratres, quòd contentiones ſint inter vos, & cæt ſtatim animaduertit, Corint. eccleſiam tūc labefactari ac diſſipari cœpiſſe ſectis & factionibus, atque Apoſtolum idcirco impulſum ad ſcribēdum, quò diſſidia tempeſtiuè abrumperet, necnon ad concordiā eos reduceret. Poſt aliquantum interuallum addit Apoſtolus: Miſit me Chriſtus euangelizare non in ſapientia verbi, ne inanis reddatur crux Chriſti. Quo loco olfacit quiuis, fuiſſe ibi inflatos eruditione atq; eloquentia, qui moliebantur in contemptum adducere ſimplicitatem docendi, qua Apoſtolus vti conſueuerat, adeoq; ipſam euangelicam doctrinam vniuerſam, cuius is doctorem ſe profitebatur. In epiſt. ad Ga. ſtatim in exordio Apoſtolus dicēs, Miror quòd à Chriſto adeò citò transferamini in aliud Euangelium: nō obliquè ſignificat a ſana doctrina eos defeciſſe, idque fraude atque impoſturis quorundam hypocritarum, qui ſeſe iactabant veros eſſe Apoſtolos, atque primorum Apoſtolorum familiares: Paulum autem contēdebant non eſſe verum Apoſtolum, & nunquam à Chriſto vocatum, nunquam cum reliquis Apoſtolis habuiſſe conſuetudinem, nunquam de doctrina contuliſſe. Eodem pacto progrediendum in cæteris. Qua enim arte quærimus cauſam & occaſionem ſcribendi in epi-

2 Quare ſcripta.

in epiſtolis Ciceronianis, vel Plinianis: eadem promptum eſt inuenire occaſiōem ſcribendi in hiſce Paulinis. Tertio loco obſeruabis, q̃d epiſtola contineat, ſiue quot ſint pręcipuè eius partes. Compręhenduntur autem ferè ſingulis epiſtolis graues aliquæ diſputatiōes, interdum etiam plures: deinde & alij tractantur loci, quos explicari eccleſiarum ſtatus poſcebat. Quamobrem operæ eſt precium, ſumma animi contentione in id adniti, quo prudenter diſtinguas vbi diſputationis ſit initium, vbi eadem finem capiat. Deinde, vtrum hanc ſequatur diſputatio alia, & quouſque hæc protrahatur: qui præterea loci ſubijciantur. Nam incidūt redargutiones falſorum dogmatum, repræhenſiones errorum in ritibus, obiurgationes aduerſus vitia & corruptos mores. Quarum rerum luculenta exempla in Corinth. ſunt obuia, veluti vbi doctiſſimè diſputat de reſurrectione mortuorum, vbi reprahendit ac dānat prophanationem cœnæ Dominicæ, vbi obiurgat litigantes in foro magno, cum offendiculo, apud iudices infideles. Quinetiam in ſingulis ſiue diſputationibus, ſiue locis grauioribus inueſtigare oportet, vbi ſit propoſitio, vbi cōfirmatio, vbi cōfutatio, vbi cōcluſio. Frequenter namque videas capita quædam doctrinæ Chriſtianæ hac methodo per Apoſtolum explicata. Qui artificij Dialectici Rethoricique peritus fuerit, is hac in parte aliquid præ cæteris præſtabit. Quarto loco, hæc omnia ad eum, quem diximus modū vbi fuerint penſitata, facilè erit colligere totius epiſtolæ, aut vniuſcuiuſque nouæ diſputationis ſtatum, ſeu propoſitionem generalem. Status diſputationis in epiſt. ad Roma. eſt: hominem iuſtificari fide in Chriſtum, abſque legis operibus, quem totidem verbis Apoſtol. ipſe cap. 3. reddidit. Epiſt. prioris ad Corin. quandoquidem multæ ſunt in ea partes, non poteſt vnus præfigi ſtatus, ſed pro illarum diuerſitate neceſſum eſt diuerſos quoque ſtatus diſtingui. Quinto, prudenter decernas oportet, ad quod genus cauſæ, ſiue concionis Theologicę, epiſtola vnaquæque referatur. Enimuerò omnes

3. Quid cōtineat.

4. Totius epiſtolæ generalis ſtatus inueſtigād°.

5. Ad q̃d gen° cauſæ vnaquęque epiſtola referatur.

ſunt

Eſt & hoc aduertendum in Apoſtolo, quod non nunquam oratio eius adſurgit paulò altius, atque ſupra epiſtolarem mediocritatem attollitur. Etenim dicendi figuras atque ſchemata graui generi orationis apta ſubinde adhibet: interdum quoque adfectus vehementiores mouet, atq; nititur ad res maximas concitare, adeoq; inflammare. Sed ſcire oportet, Paulum Apoſto. primum natura fuiſſe vehementem, & valdè ſeriò, ardenterque omnibus in negotijs agere ſolitum: quod ſicut ex actis Apoſtolorum, ita ex ipſius quoque ſcriptis licet cognoſcere: aliquando verò & genus negotij, in quo verſabatur, aliquam poſtulaſſe vehemētiam & concitationem. Hinc igitur fit, quòd vbi tempeſtiuum iudicabat, maximeq; in diſputationum confirmationibus & confutationibus, itemq; in redargutionibus, acer, inſtans, premens, vrgens conſpiciatur, nuſquam vel latum digitum de iure ſuo decedens, tantiſper dum cauſam ſemel ſuſceptam, quò cupit, deduxerit. Quapropter quod Græci de Pericle dicere ſolent, eum fulminare, tonare, & totam commouere Græciam: id nos multò iuſtius de noſtro dicemus Paulo, qui verè fulmina & tonitrua ſua oratione ciebat, quæ in vniuerſa Aſia atque Europa, imò toto orbe quā latè patet, exaudita ſunt, & hodiè quoque adhuc vox eius apud nos, per Dei gratiam magnificum quiddam ſonat. Hæc autem idcirco à me adnotantur, vt intelligant omnes, ſe tunc quoque multa longè clarius intellecturos, cùm acres intentiq; erunt ad omnia: & modò tanquam ſi inter hoſtium vibrata tela periclitarentur, animo ſtrenui erectique, modò tanquam ſi in dulciſſimorum amicorum conſedeant cœtu, blandi & ſuaues.

Interdum oratio Paulina ſupra epiſtolarem mediocritatem altius aſſurgit.

Pericles.

Obſeruatio VII.

Quod de alijs librorum generibus dictum eſt, de colligendis ijs, quæ ad doctrinā ſeu dogmata, ad redargutiones, ad correctiones, ad exhortationes, & cōſolationes pertinent; id in his epiſtolis maximè obtinere debet. Ingentes enim ſunt bonorum ſpiritualiū diuitiæ

Etiā in epiſtolis maximè quæ ad doctrinam ſeu dogmata pertinēt, conſideranda.

hic repo-

Alexander Magnus. Homerus

hic repoſitæ. Alexandro magno opus Homeri, in quo reconditam omnes confitentur inſignem literarum humanarum eruditionem, dignum viſum eſt, quòd pretioſiſſimo ſcrinio(quod erat auro,gemmis, & margaritis ornatum) inter præcipuas Darij opes iudicatum præſtare cæteris, ſeruaretur : at qualibus loculis idem princeps dignum iudicaſſet nobiliſſimnm iſtud opus epiſtolarum D. Pauli, ſi quantum in Homero, tantum in his exerceri ingenium eius contigiſſet? Has obſeruationes ad lectionem ſacrarum ſcripturarum introducentes,hactenus tradidiſſe ſit ſatis. Spes habet animum, hanc operam noſtram tyronibus,vt perſpicuas,nec non veras ſententias ex ſacris ſcriptis,dum ea attentè legant, pro captu ſuo queant eruere, opis aliquid allaturam. Poſſent,fateor,aliæ obſeruationes his adiungi : poſſent & è magnæ eruditionis viro quopiã longè, quàm nos fecimus,artificioſius, dilucidiuſque explicari, ſed qui recordabitur propoſitum noſtrum eſſe, ijs tantùm, qui primùm ad ſublime cæleſtis philoſophiæ ſtudium ſeſe accingunt, labore hoc noſtro conſulere:is haud dubiè intelliget,nos, quantum ſatis eſt, in præſenti præſtitiſſe. Neque interea quenquam volumus hiſce obſeruationibus nimis anxiè inhærere & quodammodo ſuperſtitioſè puerilitérque alligari. Nam ſolis hoc genus regularum adminiculis in conſummatum Theologum nemo euadet : non profectò magis, quàm facultatem purè caſteque loquendi ſermonem Latinũ parabit,qui ſolas præceptiones Grammaticorum didicerit. Enimuerò candidatũ noſtrum decet inſuper occupari multa & diuturna tum diuinorum librorum, tum præſtantiſſimorum quorumque interpretum lectione:adhæc continuis meditationibus,necnon docendi enarrandique ad illorum imitationem præexercitamentis ingeniũ excolere, prius, quàm ad perfectam rerum Theologicarum intelligẽtiam conſcendat. Quibus de rebus alio loco diſſeremus. Accipient ergo ſtudioſi adoleſcentes iſtas obſeruationes, tanquam elementarias quaſdam ad legenda ſacra

Horum librorum præceptiones elemẽtarię ſunt.

da ſacra introductiones, vtiles mea quidem ſententia & perquam neceſſarias, ſed à quibus tēporis progreſſu ad altiora ſe conferre oporteat.

Quomodo ex ijs ſcripturarum locis, quos aſſequeris, multiplicem doctrinam atque fructum ſpiritualem decerpas. Cap. XIX.

RESTAT nūc de eo tandem dicamus, quod omnis lectionis atque operæ in diuinis literis poſitæ caput eſt, nempè vt ſciat pius tyro, quomodo ex ijs locis; quorum veram & ſimplicem ſentētiam ſic ſatis fuerit aſſecutus, ſpiritualem fructum poſſit capere: atque vel publicè ad vniuerſæ eccleſiæ, vel priuatim ad ſuæ ipſius conſcientiæ vtilitatem, quæ obſeruarit conuertere. Siquidem hoc demum eſt feliciter verſari in ſacris literis, & rectè eas intelligere: ita accipere & interpretari eas, tanquàm ſi propter præſentē Eccleſiæ ſtatum, nec non ob tuam vnius vtilitatem editæ omnes forent, ſicut reuera editæ ſunt. Iſtud igitur, quomodo efficere expeditè queas, ex ipſis libris ſacris, maximeq; ex Paulo Apoſtolo: harum rerum magiſtro peritiſſimo, ideoque digno cuius ſectemur conſilium, breuiter commonſtrabimus. Ait verò Apoſtolus ad Romanos 15. Quæcunq; præſcripta ſunt, in noſtram doctrinam præſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus. Iterum 1. ad Corint. decimo: Hæc autem figuræ noſtri fuerunt. Et poſt pauca: Scripta verò ſunt propter admonitionem noſtri, in quos termini ætatum inciderunt. Sed multò clariſſimè. 2. ad Timotheum 3: At tu perſiſtito, inquit, in his, quæ didiciſti; & quæ tibi concredita ſunt, ſciens à quo didiceris, & quòd à puero ſacras literas noueris, quæ te poſſunt eruditum reddere ad ſalutem, per fidem quæ eſt in Chriſto Ieſu. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, & vtilis ad doctrinam; ad redargutionem, ad correctionem; ad inſtitutionē; quæ eſt in iuſtitia, vt integer ſit Dei homo, ad omne opus bonum apparatus: Sunt autem alij plures loci, multiplicem diuinarum literarum vtilitatem decla-

Quādo vtiliter in S ſcriptura verſemur.

rantes, qui opportunè his adiungi queant: ſed in his paucis continentur, quæ præcipua ſunt: quæque rationem quandam colligendi ſalutarem animis doctrinā aperiunt. Audis igitur clarè dici, propter nos præſcripta eſſe omnia, vt conſolationes ex ijs petamus: audis, quæ in veteri teſtamento peracta ſunt, noſtri fuiſſe figuras atque admonitiones: audis denique, ſacras literas prodeſſe ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad inſtitutionem in iuſtitia. Quæ ſanè mouere omnes vehementer debent, vt magni eas faciāt, nec oſcitanter perlegant. Ceterùm hæc in ſumma obſeruare in illis per Apoſtolum admonemur: Conſolationes, inquam, doctrinam, redargutiones, correctiones, inſtitutiones, aliàs admonitiones dictas: quæ omnia ad ſalutem & conducunt, & ſunt perquam neceſſaria. Atq; ad hæc capita referuntur, quæcunq; vſquā alibi ſunt de ſcripturarum vſu prodita. Atqui operæprecium eſt videamus, quomodo propriè hæc capita diſtinguantur, & quid appellationes eæ ſibi velint.

Sūma earū rerum, q̄ in tota S. ſcriptura ad noſtrā vtilitatē continentur.

1. Conſolatio quid in S. literis ſignificet.

Quid παράκλησις ſeu conſolatio ſignificet, non eſt obſcurum. Et verba, tam antecedentia, quàm ſequentia in oratione Apoſtoli ad Roman. 15. abundè id declarant. Paſſim verò obuiæ fiunt in Propheticis & Apoſtolicis concionibus apertæ conſolationes. Deinde hiſtoriæ de pijs hominibus, qui in aduerſis manſerunt conſtantes, atque ex horrendis periculis fuerunt mirabiliter liberati, nos magnoperè ſolantur, dum iubent ſimili modo fortiter eluctari, atque Dei opem certamque ſalutem expectare.

2. Admonitio q̄d?

Admonitio verò, νουθεσία, pertinet ad vitę inſtitutionem, atque emendationem: quod exempla, quæ ab Apoſtolo adferuntur, totaque orationis ſeries 1. ad Corinth. 10. teſtantur. Ait enim: Patres, qui ex Aegypto migrarunt, fuiſſe quidem baptizatos, fuiſſe item refectos cibo ac potu ſpirituali, perinde atque nos: attamen quando à peccatis ſibi non temperarunt, grauiter à Deo punitos, atque internecione deletos. Eorum igitur exemplis vult Apoſtolus

poſtolus omnes Chriſtianos admonitos, vt quamuis baptizati ſunt, atque corporis ſanguiniſque Chriſti ſpirituali cibo refecti, non tamen id ſatis eſſe ad ſalutem ducant, ſed deſiderari inſuper, vt etiam piè innocenterque deinceps tranſigant: quod ni faciant, æquè atque priſcos illos perituros. Porrò doctrina διδασκαλία ſignificat dogmata, quæ de rebus diuinis aſſeruntur, ſeu comprobantur. Quare doctrinæ annumerantur omnes articuli fidei, omniaque religionis noſtræ capita, vt quod Deus vnus eſt, & omnipotens, & iuſtus, & æternus, &c. quòd tres ſunt perſonæ diſtinctæ in vna diuinitate: quod Chriſtus, vt verꝰ Deus, ita verus quoque homo, quòd Deus mundum in tempore condiderit. Item quæ traduntur de eccleſia, de lege, de Euangelio, de fide, de charitate, de ſpe, de vita beata & æterna, & quæ ſunt eius generis, eodem ſpectant. Crebrò autem in ſacris literis inueniuntur dogmata diſertis verbis, nonnunquam prolixis diſputationibus & concionibus expoſita: crebrò ex hiſtorijs, atque ſanctorum factis colliguntur. Dogma enim noſtræ religionis eſt, eſſe angelos, eoſdemque miniſterio Dei deſtinatos: hoc verò apertè adſeritur Pſalmo 104. & ad Hebræos 1. Qui facit angelos ſuos ſpiritus, inquit, & miniſtros ſuos ignis flammam. Atqui eadem doctrina ijs quoque comprobatur hiſtorijs, quæ narrant angelos à Deo ad homines vel docendos, vel conſolandos, vel ex periculis eripiendos, ſubinde eſſe miſſos. Ελεγχος idem eſt quòd redargutio: veluti cùm redarguuntur & conuincuntur, qui non rectè argumentantur: Vnde Ariſtoteles partem Dialectices, qua monſtrat rationem retegendi dolos ac fraudes ſophiſtarum, de Elenchis, id eſt, redargutionibus ſophiſticis inſcripſit. Et ad Titum capite primo. Apoſtolus cùm vult Epiſcopum, qui potens ſit τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν, contradicentes conuincere. Sententia igitur apoſtoli eſt, è ſacris literis peti debere, quæ faciunt ad conuincendos falſorum dogma-

3. Doctrina quid?

4. Redargutio q d?

tum magiſtros: quales ſunt hæretici, Philoſophi, & ſimiles. Enimuerò ſcriptura inſtrumentum omne ſuppeditat, non modò ad adſtruendum vera dogmata, verùm etiam ad deſtruendum falſa. Quod deinde ait Apoſtolus, prodeſſe ſacras literas πρὸς παιδείαν, id eſt, ad inſtitutionem: idem eſt atque ſi diceret, ex ſacris literis colligere nos debere omnia, quæ ad vitam in vera ſanctimonia, coram Deo & hominibus, formandã conducunt, παιδεία namque inſtitutionem talem ſignificat, qualis ſolet rudibus animis ad formandos mores breuibus præceptionum formulis proponi. Atque id ſibi velle Apoſtolum, arguit adiecta particula ἐν δικαιοσύνῃ, in iuſtitia. Si benè aduertimus, nō differt παιδεία à νουθεσία, prioris ad Corinthios decimo. Nam de vita moribusque formandis vtraque voce Apoſtolus commonefacit. Eſt autem ſcriptura ſacra vberrimus fons, ex quo dulces præceptiones de vita pie iuſteque inſtituēda hauriri ſemper poſſunt. Ac latiſſimè quidem patent, quæ huius ſunt loci. Nam ſub inſtitutionibus compræhenditur omnis doctrina de virtutibus & vitijs, compræhenditur quicquid ad ethicen, politicen, œconomicen, ad eccleſiam, ad rempublicam, ad omnia vitæ genera referri poteſt. Deniq; correctiones ἐπανορθώσεις non malè dixerimus, ſi Apoſtoli mentem libet intueri, quæ colliguntur ad corrigendum atque inſtaurandum quæ in vita actionibuſque hominum neglecta vel collapſa apparent. In quam ſententiam etiam Diuus Ambroſius hanc Apoſtoli vocem interpretatur. Hui⁹ igitur generis ſunt, cùm proferuntur ex ſcripturis ſententiæ aptæ ad repræhendendos homines, propter contemptam diſciplinam Eccleſiaſticam, propter faſtum, ambitionem, auaritiam, diſſidia: deinde cùm oſtenditur, quomodo qui lapſi ſunt, in viam redire, moreſque emendare & poſſint, & debeant. Ad ſummam, doctrina & redargutio verſantur in explicatione dogmatum: inſtitutio ſiue admonitio atque correctio, de vita agunt, moribuſque

5. Inſtitutio quid.

5. ſcriptura vberrimus fons, eſt.

6. Correctio quid.

buſque ad illas duas referuntur capita fidei,ad has verò referuntur officia charitatis: ſicut ad conſolationes propriè pertinent,quibus ſpes excitantur. Illæ duæ cōplectuntur theoriticen,atque accommodatæ ſunt erudiendo homini interno:hæ duæ praxin, erudiuntque hominem externum. Illæ duæ diſcernunt veram doctrinā à falſa, quādo altera ſtrenuè confirmat verū,altera argutè confutat falſum:hæ duę diſcernunt actiones pias & honeſtas ab impijs & inhoneſtis, nam pias quidem altera docet,impias verò altera ſeueriter carpit,atque ſtudet emēdare. Ergo qui in lectione ſacrorum librorum conabitur colligere, hinc quod pertinet ad doctrinam, inde quod ad redargutionem: præterea alibi quod ad inſtitutionē ſeu admonitionē,alibi quod ad correctionem conducit,deniq; qui paſſim etiam eruet conſolationes, & hæc omnia accommodata,vel publicè toti eccleſiæ,vel priuatim ſuę conſcientiæ: is profectò intelliget,ſe fructum multò vberrimum reportare, quandoquidem largiter ſibi parauerit quo totus homo,tam internus quàm externus,fide,charitate,& ſpe ritè imbuatur. Nullus verò occurrit in libris ſacris locus tam ſalebroſus, infœcundus,aut ſterilis,quin aliquæ ſaltem fructus ſpiritualis partes, hoc eſt, aut doctrina,aut redargutiones,aut inſtitutiones,aut correctiones,aut denique conſolationes quædam ſumi ex eo poſſint. Imò verò quibuſdam in locis tanta eſt optimarum rerum ſeges, tam diues prouentus,vt omnes illę partes ſimul & nullo propè negocio demetantur. Sed quò candidati noſtri tandem aſſequantur,qua ratione quod tantoperè commendamus, perficiatur,nos exemplum vnum,ex quo tota res euadet illuſtrior,ſubijciemus. Sit igitur in manibus locus ex concione Chriſti,quem Matthæus capite 10. deſcribit. Ne metuatis vobis ab his,qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere:ſed metuite magis illum, qui poteſt animam & corpus perdere in gehennam. Nónne duo paſſerculi minuto aſſe veneunt? & vnus ex illis non cadet in terram, ſine patre veſtro.

S. Scripturæ quanta vbertas & fertilitas.

Exemplo docet ſcripturæ fertilitatem.

Veſtri verò etiam pili capitis omnes numerati ſunt. Ne igitur metuatis, vos pluris eſtis, quàm multi paſſerculi. Ex paucis hiſce verbis quomodo multiplicem doctrinam eruas, non difficile eſt demonſtrare. Duos in primis habemus hic inſignes doctrinæ Chriſtianæ locos nobis propoſitos: Alterum, de confeſſione Euangelij, excelſo inuictoque animo coram hominibus edenda: alterum, de Dei prouidentia. De quibus hæc dogmata valdè appoſitè, necnon ſalubriter memoriæ commendãtur. Primò, neceſſarium eſſe, vt cognitam veritatem quoties à nobis exigitur, publicè profiteamur, parati rationem noſtræ fidei reddere, quemadmodum Petrus loquitur, omni poſcenti. Secundò, id autem faciundum, etiam cum fortunarum omnium atque capitis periculo, ſi quando contingat tyrannos propter illam confeſſionem, tormenta, proſcriptiões bonorum, exilia, deportationes, denique mortem interminari. Tertiò, vnum Chriſtum eiuſq; veritatem præ omnibus rebus quæ in mundo ſunt colẽdam, atq; præ ea etiam vitam noſtram contemni debere. Quartò, omnibus autem qui hoc pacto non dilexerint Chriſtum, eiuſque veritatem, & fortè negare uon verẽtur, paratas æternas pœnas, tã anima, quàm corpore luendas. Nam Chriſtus quoq; eos olim corã patre ſuo in cælis, ſibi agnitos negabit. Quintò, vt verò promptiores ſimus ad confeſſionem Chriſti conſtanter edendã, Deum gerere noſtri curam, necnon rebus noſtris regendis ſeruandiſque valdè eſſe intentum. Sextò, diſcimus inſuper prouidentiam iſtam Dei non ſolùm vniuerſaliter in rerum omnium conſeruatione eſſe occupatam, verùm etiam minimas quaſque res noſtras officioſè curare, nec ſpirituales tãtùm, ſed etiam corporales externaſque, adeò vt & capilli capitis noſtri numerati ſint. Septimò, diſcimus eandem prouidentiam, quarumcunque creaturarum vel abiectiſſimarum tutelam ad ſe recipere, veluti paſſerum, atque id genus animalculorum, qua de re Pſalmo centeſimo quadrigeſimo quinto, & 147. Tantum de varia & multiplici

Quid exẽplũ ꝓpoſitũ ad doctrinã aptũ contineat.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

tiplici ex paucis Chriſti verbis doctrina. Ad eundem igitur modum debes & tu paſſim in ſcriptura ſacra, ſiue concio occurrerit didactica, ſiue hiſtorica narratio, certa dogmata religioni noſtræ propria exſculpere. Verùm operæprecium eſt adhuc explorare, num idem locus contineat aliquid valens πρὸς ἔλεγχον, ad redargutionem, id eſt, ad conuincendum errores philoſophorum vel hæreticorum, vel quorumcunque aliorum, qui contra veritatem ſentiendo, aut falſum adſerendo, lapſi ſunt. Nam falſa dogmata neceſſum eſt in eccleſijs damnari, ac prudenter refelli, quò ab incautioribus vitentur, explodanturque. Itaque ex ijſdem Chriſti verbis redargutiones huiuſmodi colligentur. 1. Redarguuntur, qui exiſtimant ſatis ſe facere, ſi fidem, rectamque de religione ſententiam animo ſolo amplectantur, atque ita conſcientiam ſuam vni Deo probent: intereà apud homines liberum eſſe quiduis concedere, aut adfirmare, prout loci, temporis, & perſonarum fert conditio, maximè vbi ineuitabile imminere videtur vitæ diſcrimen. In qua falſa opinione ſemper multi fuerunt in eccleſia, præſertim quo tempore perſecutiones propter iuſtitiam ſunt palàm excitatæ. Atqui Apoſtolus diſertè ait: Corde credi ad iuſtitiam, ore autem fieri confeſſionem ad ſalutem: Romanorum decimo. Apud veteres ſcriptores inuenias non pauca de ijs, qui metu pœnarum fidem abnegarunt, ac poſteà iterum recipi ab eccleſia poſtulabant. 2. Redarguuntur item Philoſophi, in primis Epicurei, negare auſi diuinam prouidentiam, fingenteſque Dei maieſtatem ſublimiorem, quàm cui res humanas curare vacet, aut conueniat. 3. Redarguntur etiam Stoici, qui contendebant gubernari cuncta fato. 4. Redarguuntur, qui caſum & fortunam ſic conſtituerunt, quaſi tumultuariè citraque vllius prouidentiæ ſapientem ordinationem res in mundo euenirent. 5. Redarguuntur illi quoque Theologi, qui Dei prouidentiam tantùm vniuerſalem faciunt, in genere videlicet adminiſtrantem vniuerſa,

Quid ad redargutionem.

1.

2.

3.

4.

5.

uerſa, verùm ad minutiora & particularia haudquaquam deſcendentem.
6 6. Redarguuntur omnes hæretici, quales in primis Pelagiani, plus iuſto humanis tribuentes viribus, perinde ac ſi in hominum manu eſſet fidem pro arbitrio amplecti, in eadem conſtanter perſeuerare, eandem intrepidè confiteri, metu periculorum aut mortis nuſquam angi: cùm hæc omnia conſtet ſolius Dei eſſe dona, teſtante Apoſtolo, Actor. 17. Ephe. 2. Philipp. 2.
7 7. Repræhenduntur omnes, qui plnituntur ac fidunt rebus externis, & caducis opibus, amicitijs, potentiorum auxilijs, quàm diuinæ potentiæ ac bonitati, à qua tamen vel pili capitis noſtri numerati ſunt, & ne in terram cadant ſeruantur.
8. 8. Increpatur illorum temeritas, qui bonas creaturas conantur perdere, quas Deus interim tutandas ad ſe recepit. Poterit quiuis hac via in cæteris locis redargutiones colligere, quantum natura rei, qua de ſermo eſt, patitur. Scitè Theophylactus ad illa verba Galat. 4. Miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, redargutionem pariter & doctrinam adijcit hoc pacto. Factum non per mulierem, dixit, ne occaſionem inueniant, qui per virginem aſſerunt, tanquam per carnalem aliquem Dominum proceſſiſſe in mũdum, id falſo omnino exiſtimãtes: ſed ex muliere, hoc eſt, ex ipſius mulieris ſubſtantia corpus accipientem, virginalis vteri fructum prodijſſe. Perfacile eſt hac ratione adnotatas doctrinas, redargutiones, quæque eius ſunt generis, in ſanctorum patrum ſcriptis obſeruare. Tertio loco videamus, ecquid afferãt verba Chriſti πρὸς παιδείαν id eſt, ad vitæ morumque inſtitutionem, cuius ſanè prima cura omni tempore eſſe debet. Has verò hic tibi inſtitutiones habe.

Quõ examinandũ an verba Chriſti ad vitæ inſtitutionẽ aliquid adferant.

1. 1. Cùm audis vnum Deum timendum præ omnibus hominibus, diſcis ſanè, omni tempore pro virili enitendum, vt verum Dei timorem ob oculos tibi verſari declares: diſces, quomodo animum perpetuis meditationibus de ſeueritate diuini iudicij, de pœnarum magnitudine, quę timorem Dei obijcientibus, & Chriſtum negantibus ſunt parat a, infor-

ſtæ, informes atque exerceas, quo promptior fias ad
vitam corrigendam. 2. Ex eadem ratione concipe- 2.
re animo debes rerum terrenarum contemptum, ac
ſtatuere, omnes quālibet eximias eſſe eiuſmodi, quas
alacriter velis relinquere, vt Chriſto in cælis iungi, &
pro bonis momentaneis adipiſci æterna queas. 3. Con
ſideratio diuinæ prouidentiæ efficit, vt in omnibus
actionibus præſentiam Dei inſpectoris mens cogitet,
eiuſdem auxilium ſæpenumerò imploret, deinde iu-
uari ac regi actiōes ab eodem perſuaſiſſimum habeat:
denique nullum periculum tam formidabile inſtare,
à quo ille non poſſit & velit clementer eripere, quan-
do opportunum iudicabit. Hoc genus inſtitutiones
non tantùm cognitionem rerum diuinarum augēt,
ſed vitam ipſam inſtruunt: necnon ad puritatem in-
nocentiamq́;, ſine qua Deo placere nemo poteſt, indu
cunt. Quarto loco veniunt obſeruandæ ἐπανορθώσεως Quō verba Chriſti ad correctionē faciant.
correctiones, quas hac ratione concinnabis. Hærebi-
mus autem in eodem exemplo ex Matth. 10. 1. Corri-
gunt ea verba Chriſti illorum negligentiam, qui non
contendunt precibus à Deo impetrare ſynceram dile- 1.
ctionem, qua inflammati non detrectent vel vitam
propter nomen eius profundere. Quin etiam excitant
atque vrgent nos ad orandum, quò tantæ dilectioni
iungatur verus timor, qualis generoſos & morigeros
filiolos decet. 2. Taxatur quoque horum ſegnities, qui 2.
non poſtulant in periculis, maximeque propter Euan
gelij confeſſionem ingruentibus, ſibi donari inſupera
bilem fortitudinem, atque ad finem perſeuerantiam.
3. Verbis autem illis de prouidentia, grauiter feriun- 3.
tur, qui mentem non exercent confirmantque contē-
platione diuinæ potentiæ, iuſtitiæ, bonitatis, quæ in
conditione, gubernatione, & conſeruatione vniuer-
ſarum rerum ita ſunt vbique oculis expoſitæ, nullus
vt poſſit ignorare, niſi qui iuſta Dei ira prorſus excæ-
catus fuerit. 4. Quinetiā arguuntur admonenturq́; o- 4.
mnes, qui Deo non agūt quotidie gratias, qui nos, hoc
eſt, animos noſtros, corpora, actiones, denique quic-

quid ratione vlla, noſtrum dici poteſt, dignatur ſua ſapientia gubernare, ac bonitate tueri. 5. Perſtringuntur
5. obliquè, qui non aſſueſcunt bonis creaturis Dei rectè & reuerenter vti, quando earum omnium curam eſſe Domino, huiuſque munifica liberalitate eas nobis diſtribui, in confeſſo eſt. His & ſimilibus ſermonibus notatur, arguitur, corrigitur noſtra ſupinitas: & nos quodammodo inſtigamur, vt ad frugiferas actiones ſimus inſtructiores deinceps, & alacriores. Apud prophetas & Apoſtolos denſæ occurrunt correctiones, quas pro auditorum ingenijs, & negotiorum qualitate, modò per blandas obſecrationes, modò per aſperas obiurgationes, modò per moderatas exhortationes effingunt.

Quõo inueſtigãdum, nũ verba Chriſti cõſolationẽ cõtineãt.

Quintò & poſtremò inueſtigabis etiam atque etiã, num in loco qui examinatur, poſita aliqua ſit conſolationis materia. Non eſt autem magnæ difficultatis, conſolationes digerere. Scriptura namque gignit plurimas, eaſdemque firmas & certas, quibus inniti tutum eſt. Itaque in verbis Chriſti de prouidentia latet incomparabilis conſolatio. Quæ enim, obſecro, amplior poſſet conſolatio homini, etiam in medijs malorum fluctibus propè demerſo proponi, quàm Deũ patrem noſtrum cæleſtem res humanas indeſinenter curare, atque ita quidem curare, vt ne pilus quidem queat citra eius bonam voluntatem perire? Quis hic non irrigatur animo, ac roboretur, non dicam aduerſus tyrannos huius mundi, ſed aduerſus ipſum diabolum, omneſque inferorum coniuratas cohortes? Danda verò in his omnibus diligens opera, vt noſtris temporibus, atque præſenti noſtrarum eccleſiarum ſtatui, quoad fieri poteſt, accommodentur omnia. Paſſim autem apud ſacrarum literarum interpretes videre licet, quomodo ex locis, quos enarrãdos ſuſcipiũt, adnotare ſemper ſoleant, modò quod ad doctrinam vel redargutionem, modò quod ad inſtitutionem vel correctionem, modò quod ad conſolationem pertinet, cùm neminem lateat, propter has potiſſimum cõ-

Omnia noſtris tẽporibus & noſtræ eccleſiæ ſtatui accommodandæ

modita-

moditates ſpirituales, tanquam fines deſtinatos, ſcripturam vniuerſam diuina ordinatione in lucē eſſeeditam. Eum qui harum rerū nihil obſeruat, credibile nō eſt, ſerio quicquam legere: tantum abeſt vt intelligat. Inanis eſt ſacrarū rerum meditatio, quæ non ad aliquam ſaltem iſtarū partium de fructibus ſpiritualib. dirigitur. Atque eſt reuera mirabili Dei prouidentia conſtitutum, vt incomparabilis diuitiarum ſpiritualium varietas & copia in ſacrorum librorum pœnario recondita exiſteret. Habent enim cuiuſcunque conditionis homines occaſionem aliquid ad ſuam commoditatem inde transferendi: neque poſſunt vlli excuſationem prætexere, ſi nihil vel ad augendam cognitionem, vel ad vitæ emendationem hauſerint. Inueniunt qui paulò feliciori captu ſunt præditi, & præ cæteris illuminati omnia cæleſtis philoſophiæ dogmata, qui errauerint, aut lapſi quoquo modo in doctrina fuerint, audiūt acres redargutiones, qui ſimplices ſunt & modeſti, ad altiora non valentes progredi, at ſolliciti tamen de vita piè inculpateque traducenda, obuias habent ſanctiſſimas inſtitutiones in iuſtitia, qui autē veritatis notitiam aſſecuti, ſegnes interim & frigidi manent, defigere animum poſſunt in ſalubres correctiones: poſtremò qui adflicti ſunt, & ſiue ob ſpirituales internaſq;, ſiue ob corporales & externas moleſtias perturbati, reperiunt ſuprà quàm dici poteſt, ſuaues conſolationes, deniq; quocunque ſis adfectus modo, inuenies quod ſtomacho tuo cōgruat & non faſtidioſo ſatisfacere poſſit. Doctrina promouet ad rerum ſcitu dignarum & neceſſariarum cognitionem, redargutiones repræhendunt, reducuntq; in viam falſis opinionibus deceptū: inſtitutiones quo modo vita innocenter peragi debeat, præſcribunt correctiones, prouocant peccantes & lapſos ad reſipiſcentiam: conſolationes animi mœrorem tollunt, atque ad certam ſpem obtinendę miſericordiæ & liberationis è periculis excitant. Quid ad vitæ ſpiritualis perfectionē poſſis amplius deſiderare? Certè autę vehementer fal-

Mirabilis S. literarū ſtudij Theologici commendatio

ter fallor, aut hi fructus prouocabunt omnes ad diuinarum ſcripturarum indefeſſam lectionem: & quicũque vlla tenentur ſalutis ſuæ cupiditate, in frugiferis huiuſmodi meditationibus dies noctesq́ue ſe exercebunt. Orandus intereà ſine intermiſſione pater cæleſtis, vt quibus ſacrarum literarum ſemel dederit intellectum: iiſdem largiatur actiones egregiæ cognitioni per omnia reſpondentes; quo cæteri eos conſummatos Theologos, hoc eſt, non tantùm doctos, verùm etiam bonos ac pios agnoſcant, reuereantur ac prædicent, prætereà quantum fieri licet, imitentur.

De varia Sacrarum ſcripturarum expoſitione, ſeu de quadruplici earundem ſenſu.

Caput XX.

EQuidem decreueram allegoriarum negotium ſilentio prorſus prætermittere: quòd malim cãdidatum cæleſtis philoſophiæ occupari in colligenda ſimplici & natiua verborum ſententia, quàm in excogitandis ſubtilibus allegorijs. Sed quando animaduerto, ex allegoriarum cognitione hanc ſaltem redituram ad tyrones vtilitatem, quod vbi in poſterũ tempus legent in alienis ſcriptis, vel audient in concionibus ſeu prælectionibus, quędam allegoricè expoſita, poterunt de ijs paulò rectius iudicare, libet de allegorijs, imò eadem occaſiõe de peruulgata apud plurimos quadruplici ſcripturarum interpretatione, nonnulla fuſius repetere. Video autem quoſdam varia de hac re adnotaſſe, ſed ita, vt magis incertum lectorem dimittant, quàm acceperãt. Nos verò ea proferemus, quæ perſpicua exiſtimamus, quæq́ue confidimus etiã aliquo vſque in rerum diuinarum ſcientia progreſſis non iniucũda fore. Neq; ſanè pollicemur abſolutam de allegorijs commentatiõem, in qua nihil deſiderari nihil addi queat, ſed qualem breuitas, qua in præſentiarum vtimur, admittit. Sacram igitur ſcripturam, ſicut ferè quodcunq; ſcripti genus, diuerſa ratione ac vario ſenſu exponi, alienum à veritate nõ eſt: ſed quomodo, & quàm feliciter fieri id poſſit ac debeat, non

omnes

omnes ex æquo conſiderant. Referam igitur quorundam de hoc negotio ſententias.

Solent plerique ſcripturarum interpretationem, ita partiri, vt aliam appellent literalem, aliam ſpiritualem: & hanc ipſam rurſus modò tropologicam, modò allegoricam, modò anagogicam. Literalem vocant, quæ iuxta ſenſum Grammaticum, & ex primaria vocum ſignificatione accipitur, vt id dici atque ſignificari intelligatur, quod communi loquendi more verba ſibi volunt. Hæc ratio interpretandi ſemper primo loco inquirenda eſt, & ab hac non licet in grauioribus diſputationibus diſcedere. Nota verò euadit ex Grammaticis, Dialecticis, Rhetoricis præceptionib., necnon ex cognitione phraſeon, atque conſuetudinis ſcripturarum. Spiritualis interpretatio eſt, cùm multò aliud, quàm quod verba ſimpliciter ſignificant, adeoque abſtruſius quiddam & ſublimius eruitur. Iam tropologia, quæ primas in ſpirituali interpretatione obtinet, eſt, qua annotantur, quæ ad mores ac vitã formandã conducunt: veluti quando ex hiſtoria inebriati Loth colligitur, quàm deteſtanda ſit ebrietas & crapula, & cùm in omni ætate, tum maximè in ſenili: deinde, quam horrenda flagitia eam comitentur, vix enim vnquam ſola eſt.

Quadruplex S. literarũ interpretatio.

1. Literalis.

2. Spiritualis.

Tropologia.

Allegoriam dixerunt, cùm facta vel ſententiæ aliter accipiuntur, quàm verba ſonant, atq; accommodantur, conferunturque cum alijs rebus ſimilitudinem quandam habentibus, in primis verò cum his, quæ in Chriſto capite, vel in eccleſia eius corpore cernuntur.

3. Allegoria.

Quo pacto, quæ olim geſta ſunt à ſanctis patribus, pleraq; aptantur ijs, quæ longè poſt in euangelio ſunt per Chriſtum, vel per eccleſiam peracta, atque oſtenditur vtraq; inter ſe admodum conuenire. At Ephe. 5. coniunctio viri & mulieris declaratur magnum continere ſacramentum, de dilectione qua Chriſtus proſequitur eccleſiam. Ἀναγωγὴ eſt ratio explicandi ſcripturam, qua præter verborum ſignificationẽ aſtruitur ali-

4. Anagogica.

tur aliquid pertinens ad cæleſtem gloriam, poſt hanc vitam expectandam, & myſteria. Trinitatis ſeu diuinæ naturę, quemadmodum ſi quis dicat, Hieruſalē repræſentare nobis patriam cęleſtem. Cęterum quàm aptè hæc ita definiantur, poſt pauca docebimus. Libet autem nunc explorare, atque in lucem protrahere, vnde huius partitionis occaſionem, qui ita diſtinxerunt varias interpretādi formas, ſumpſerint. Apud patres tam Græcos quàm Latinos; de interpretatione ſpirituali nonnulla extant, quæ iſti ſine iudicio legentes, aut non rectè ſunt aſſecuti, aut feliciter recteq; dictis infeliciter ſunt abuſi. Hiſtoriæ eccleſiaſticæ lib. 2.ca.17.ex Philone refert Euſebius, fuiſſe quoſdam appellatos ἱκέτας, quaſi dicas, ſupplices, qui toti in perpetua rerum diuinarum contemplatione occupabantur: hos autem ſic enarraſſe ſcripturas, vt allegoricis expoſitionibus potiſſimum incumberent: Quandoquidem vniuerſa lex, inquit, fieri illis videtur animali ſimilis, quod corpus quidem habeat ipſam literam, & ea quæ ſecundùm literam deſignantur, animam verò, occultum in litera ſpiritualem & inuiſibilem ſenſum, quem illi ab authoribus ſuis edocti ſublimius & nobiliùs velut inſpicientes, per ſpeculum contemplātur, ex ipſis etiam nominibus admirandas quaſdam ſpecies intelligentiæ præferentes. Hæc ibi. Inde apud eccleſiaſticæ Hierarchiæ ſcriptorem Dionyſium, capite ſecundo, quædam de anogoge leguntur: eaque interpretationi cæremoniarum, quarum tunc in ſacramentorum diſpenſatione erat vſus, adhibetur. Origenes verò arbitratus eſt, etiam quæuis in ſcripturis obuia, per allegoriam & per anagogen appoſitè explicari: mirabilemque licentiam id audiendi, in ſcholas & eccleſias inuexit. Præcipit ea de re clariſſimè in commentarijs in Geneſim, Homilia ſecunda & 17. in Numeros, Homilia vndecima & περὶ ἀρχῶν, libro quarto capite ſecundo, atque alibi non infrequenter. Origenem aliquot deinde Græci ſunt ſecuti. Inter Latinos Hieronymus ex Græcorum pœnu deprompſit pa
ria, quem-

Vnde hæc S. ſcripturarū interpretatiōis partitio orta.

ἱκέται ſiue contēplatores.

ria, quemadmodum diuerſis locis apud eundem vide re licet. Enarrans Amos ca. 4. ita ait: Debemus ſcripturam ſanctam primum ſecundùm literam intelligere, facientes in Ethica quæcunq; præcepta ſunt, ſecundò iuxta allegoriam, id eſt, intelligentiam ſpiritualem: Tertiò, ſecundum futurorum beatitudinem. Idem ad Hedibiam: Præcipitur nobis Solomone dicente. Tu autem deſcribe ea tripliciter in Cōſilio & ſcientia, vt reſpondeas verbum veritatis, his qui proponunt tibi. Triplex in corde noſtro deſcriptio & regula ſcripturarū eſt. Prima, vt intelligamus eas iuxta hiſtoriā: ſecunda, iuxta tropologiam, tertia, iuxta intelligentiā ſpiritualem. In hiſtoria, eorum quæ ſcripta ſunt, ordo ſeruatur: in tropologia, de litera ad maiora conſurgimus, & quicquid in priori populo carnaliter factū eſt, iuxta moralem interpretamur locū, & ad animæ noſtræ emolumentum conuertimus: in ſpirituali theoria ad ſublimiora tranſimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine & cæleſtibus diſputamus, vt præſentis vitæ meditatio, vmbra futuræ beatitudinis ſit. Tantum Hieronymus. At verò Auguſtinus paulò aliter. Is enim in libro de vtilitate credendi ca. 3. rurſus libro imperfecto de Gene. ad literam, ca. 2. quadruplicem ſacrarum literarum exponendarum rationē ponit. Primam, ſecundum hiſtoriam, cùm videlicet docetur, quid ſcriptū, aut quid geſtum ſit, quid nō geſtum ſit, ſed tantummodo ſcriptum quaſi geſtum ſit. Veluti cùm Chriſtus Matt. 12. citat ex 2. Samuelis 21. quod Dauid comederit panes propoſitionis, &c.

Triplex S. ſcripturæ expoſitio ex Hieronymo. — 1. (ſeruatur) — 2. (iuxta moralem) — 3. (ſtræ emolumentum)

Quadruplex S. ſcripturæ expoſitio ſecundū Auguſtinum. — 1. Hiſtorica.

Secunda, eſt ſecundum αἰτιολογίαν, cùm oſtenditur qua de cauſa aliquid dictum vel factum ſit. Exemplū Matt. 19. Chriſtus prohibēs repudium vxoris, niſi interueniente fornicatione, prudēter etiam cauſam exponit, ob quam libellus repudij Iudæis anteà cōceſſus fuerat. Moſes, inquit, permiſit eum vobis propter duritiam cordis veſtri.

2. Æthiologica.

Tertiam vocat ſecundum analogiam, qua vtriuſq; teſtamenti congruentia demonſtratur.

3. Analogica.

Quartam,

4 Allegoria. Quartam, ſecundum allegoriam, cùm docetur non ad literam accipienda eſſe, quæ ſcripta ſunt, ſed figuratè intelligenda, quomodo 1. ad Corinth. 10. Apoſtolus hiſtoriam Exodi notat allegoriam fuiſſe populi Chriſtiani, & patribus omnia contigiſſe in figura. Plura huc pertinentia refert idem Auguſtinus de vera religione. cap. 50. diſtinguamus, inquit, quā fidem debeamus hiſtoriæ, quam fidem debeamus intelligētiæ quid mandemus memoriæ, verum eſſe neſcientes, ſed credentes tamen. Et vbi ſit verum, quòd non venit & tranſit, ſed ſemper eodem modo manet. Quis ſit modus interpretandæ allegoriæ, quæ per ſapientiam dicta creditur in ſpiritu ſancto: vtrum à viſibilibus antiquioribus, ad viſibilia recentiora eam perducere ſufficiet: an vſque ad animæ adfectiones atq; naturam, an vſque ad incommutabilem æternitatem. An aliæ ſignificent geſta viſibilia, aliæ motus animorum, aliæ legem æternitatis, an aliqua inueniantur, in quibus hęc omnia inueſtiganda ſint. Et quæ ſit ſtabilis fides, ſiue hiſtorica & temporalis: ſiue ſpiritualis & æterna, ad quam omnis interpretatio autoritatis dirigenda ſit. Et quid proſit ad intelligenda & obtinenda æterna, vbi finis eſt omnium bonarum actionum, fides rerum temporalium. Et quid interſit inter allegoriam hiſtoriæ, allegoriam facti, & allegoriā ſermonis, & allegoriā ſacramenti. Quibus ſanè verbis diuerſæ explicandi ſcripturas rat iões cōmemorātur, ſed quæ oēs ad quatuor membra paulò antē enumerata referri queant. Hinc verò factum eſt, vt quidā integras hiſtorias, immò libros integros, diuerſis illis modis enarrādos ſuſceperint. Ruffinus, teſte Gennadio, in catalogo illuſtrium ſcriptorum, benedictionē Iacob ſuper patriarchas enarrauit triplici; hiſtorico, morali, & myſtico ſenſu. Sequentibus ſeculis creuit audacia. Quidam enim perfricta fronte tentauerunt, quicquid vſquam occurrit in ſacris libris, per allegorias, atque anagogias interpretari: & non tantùm hiſtorias, in quibus id ſubinde fit cum gratia, verùm etiam conciones didacti-

Allegoria quadruplex.

didacticas ac diſputationes, tam prophetarum quàm apoſtolorum: deinde præcepta & promiſſiones, in quibus profectò à ſimplici ſenſu Grammatico nulla citra periculum fit digreſſio.

Cæterum, quid de diuerſis his interpretandi modis arbitremur ſtatuendum, & quomodo ſanctorum patrum pronunciata intelligi conueniat, aperiemus. Agemus autem ordine de ſingulis: primum inquam de ſenſu literali, hinc de tropologico, deinde de anagogico, poſtremo de allegorico.

Literalis itaque ſenſus, quem aliâs hiſtoricum, ſeu Grammaticum appellant ſemper primo loco, vt nobiliſſimus, erui debet, quando is ſolus certas & perſpicuas parit ſententias, ſolus aptus eſt ad ducenda argumenta, quibus dogmata religionis confirmantur: ſolus probationes neceſſarias ſuppeditat vbi ex allegoricis ſiue anagogicis tantū probabiles & in ſpeciem efficaces adferuntur. Neque vnquam ſimplicem & germanam verborum ſententiam licet relinquere, niſi aut verbis inſint tropi, aut oratio ipſa Grāmaticè accepta, abſurdi neſcio quid ſignificet, quam ob cauſam neceſſum ſit ad interpretationem allegoricam confugere. Qua de re pòſt dicemus. Itaque peruelim exiſtimet ille, ſe rectè ſapienterque facere, qui in excipiendo ſenſu literali ſiue grammatico diligenter ſe exercet. Illa autem interpretādi forma, quā Auguſtino placet per αἰτιολογίαν fieri, adhoc ipſum genus referri omninò debet. Neque enim in ea à ſenſu Grammatico diſceditur, ſed tantùm expoſita cauſa facti vel dicti, illuſtrior redditur ſententia. Enimuero in omni interpretatione cuiuſcunque ſcripti, idem eſt factu perneceſſarium. Crebrò nanque expedit ante oculos poni ſcriptoris conſilium, atque velut digito intento monſtrari, quò tendat oratio, cur ſit inſtituta, quantum ponderis rationes ſingulæ habeant. Quinetiam altera interpretandi ratio, quæ Auguſtino dicitur ſecūdum ἀναλογίαν, ab interpretatione Grammatica diuelli minimè poteſt. Neque enim, quemadmodum non-

Literalis ſenſus primū eruendus.

Interpretatio per ætiologiā.

Interpretatio per Analogiā

nulli ſuſpicantur, allegoria affinis eſt. Reuera enim ἀναλογιαν, nihil aliud quàm collatio quædam exiſtit, qua quæ dicta vel facta ſunt in teſtamento veteri, componuntur cum ijs, quę dicta factáue inueniuntur in teſtamēto nouo. Quod genus eſt, ſi quis diſſerēs de Iuda Dominum ſuum prodēte hoſtibus oſculo, quod ſymbolum eſt amicitiæ, dicat eum idem feciſſe, quod olim Ioab, qui Amaſan confodit, dum ſimulat ſe velle oſculari. 2. Samuelis 20. Item ſi quis verba Chriſti vel Apoſtoli demonſtret per omnia conſentire cum verbis Moyſæ, ſiue alterius cuiuſpiam ſancti prophetæ, aut viri eximij. Intelligit autem quiuis, dum iſtud fit, nequaquam mutari aliquid in ſenſu Grammatico, ſed tantùm facta collatione, adhibitiſque docendi cauſa exemplis, ſplendorem euidentiamque orationi accedere: prorſus eodem pacto, quo ſolent interdum Rhetores ad illuſtrandum facta Romanorum, adiungere facta Græcorum, vel exterarum gentium. Quod cùm primis eleganter feciſſe videmus apud Græcos Plutarchum in Parallelis, apud Latinos Valerium Maximum. Itaque eiuſmodi exemplorum tractationem in ſacris ſermonibus rectè nuncupauerimus, argumentationem à typo, de quo pòſt pauca dicturi ſumus. Ad ſummum autem, omnis enarratio, quæ fluit ex artificio Rhetorico vel Dialectico, quandoquidem à ſimplici verborum ſententia non abducit, ad ſenſum literalem ſiue Grammaticum pertinere iure cenſebitur. Hæc igitur de eo ſenſu delibaſſe ſit ſatis.

Argumentatio à typo.

Tropologica interpretatio quæ ſit.

Interpretatio tropologica non eſt remota ab eo ſenſu, quem verba orationis pariunt, ſed accommodatio eius, quod verbis innuitur ad vitæ ac morum inſtitutionem, veluti quando obuia eſt hiſtoria inebriati Loth, rectè adijcitur per tropologiam, quòd ex ea diſcimus, ebrietatem modis omnib. eſſe auerſandam. Nō difficile eſt eodem pacto, quæ ad virtutes expetendas, vel ad fugienda vitia inducunt, ex ſacris hiſtorijs concionibusque colligere.

Profe-

Profectò quiſquis vult cum fructu hiſtorias vel cōciones ſacras legere, eum neceſſe eſt optima quæque ad ſuam priuatim vitam informandam coaceruare: id, quòd Titum Liuium quoque videmus prudenter monuiſſe, in graui illa pręfatione ad ſuam rerum Romanorum hiſtoriam. Quamobrem hæc interpretandi ratio rectius Moralis ſiue Ethica appellabitur, quàm tropologica. Etſi enim vox τρόπος Græcis ſignificet non tantum σχῆμα, id eſt, figuratam locutionem vel modum, ſed etiam vitam moresq́; hominis; tamen receptiſſima conſuetudine figuratam locutionem auditoribus repræſentat, vt nomine tropologias, orationem intelligant, in qua vox occurrit à natiua ſignificatione deflexa. Quamuis Apoſtolus Paulus, quæ ad vitam moresq́; componendos colliguntur, mauult, quemadmodum capite præcedenti oſtendimus, notari nominibus inſtitutionis & correctionis. Vtilis eſt, inquit, ſcriptura ad inſtitutionem & ad correctionem. Quin verò Paulum optimum docendi interpretandiq́; magiſtrum, & propriè de rebus diuinis loquentē, potiùs audimus & imitamur: quàm quoſcunq; alios ineptire ſubinde ſolitos.

In lectiōe Scripturarū ea ſemper obſeruāda, quæ ad vitā rectè inſtituendā faciunt.

De anagoge maior videtur eſſe difficultas. Sed ſi benè perpendimus, anagogica interpretatio prorſus conuenit cum allegorica, neq; re ipſa diſtinguuntur. Quod cum ex deſcriptione vtriuſq;, tum ex patrū ſententijs euincemus. Vocant anagogicam interpretationem, quando ſic explicatur ſcripturę ſententia, vt paululum diſcedēdo à verborum primitiua ſignificatione, colligatur aliquid de cæleſti gloria poſt hanc vitā expectanda, aut de myſterio Trinitatis, atq; à viſibilibus fiat tranſitus ad inuiſibilia: à ſpeculo & ęnigmate vt Paulus ait, ad Dei claritatē: quemadmodum Ioannes de Baptiſmo diſſerens, progreditur ab aqua ad ſpiritum. Ioan. 3. Item Apoſt. ad Coloſſ. 2. verba faciens de reſurrectione noſtra cum Chriſto, iubet celeſtia tātùm intueri, vitam quippe noſtrā & conuerſationē in cœlis eſſe: Sed rarò admodum huiuſmodi interpreta-

Anagogica interpretatio eadē cum Tropologica.

Anagogia quid.

ſeparari. Sed & in commentarijs ſuis ſubinde aſpergit quædam tanquam per anagogen expoſita, quæ tamen ſi penſiculatiùs inſpexerimus, per allegoriam inueniemus tractata. Exemplum adſcribam vnum alterumúe. Ad illud. Ieſaiæ primo. Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui. Bos iuxta anagogen, inquit, refertur ad Iſraël, qui legis portauit iugum, & mundum animal eſt: aſinus peccatorum onere prægrauatus, gentium populus accipitur. Rurſus ſuper illis verbis prophetæ, derelinquetur filia Siō ſicut vmbraculum in vinea: iuxta anagogen, inquit, vinea Dei & pomorum paradiſus homo appellari poteſt, cui ſi mens præfuerit, habet cuſtodem mentis Deū ſin autem vitia nos quædam beſtiæ fuerint deprædata, relinquimur à cuſtode Deo, & omnia noſtra redigentur ad ſolitudinem. Iterum eodem capite, vbi propheta ait. Quomoda facta eſt meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij? ſubijcit Hieronymus: Hæc omnia poſſumus ſecundum anagogen referre ad animam ſancti quondam viri, in qua priùs Dei iuſtitia commorata eſt, ſi poſteà peccauerit, & pro hoſpite Deo homicidæ dæmones in ea fuerint commorati. Has interpretationes ſecundum anagogen factas ipſe pronūciat, in quibus tamen, ſi accuratè examinaueris, obſeruabis nihil de vita futura, vel de trinitatis negotio proponi, ſed de vita præſenti, de eccleſia de ſanctorum exercitijs ſonare omnia. Quamobrem ænimaduertis, allegoricum ſenſum ibi ſimpliciter ſpectandum, nec vllum diuerſum. Quinetiam idem Hieronymus alibi crebrò varios hoſce interpretandi modos, nulla diſtinctione facta, miſcet Quod videre licet in cōmentarijs Ieſaię, 8.10.15.14. Ieremię 2. Ezechielis 16. ad Galat. 5. Nec difficile foret plura exempla proferre ex Origene, quē Hieronymus videtur ſibi imitandum ſtudioſè poſuiſſe. Ex his igitur perſpicuum ſit, anagogen atque allegoriam planè inter ſe conuenire. Quod cùm ita ſe habeat, quilibet intelligit, quadruplicem ſacrarum literarum ſenſum non ritè conſtitui, ſed tantùm

triplicem, iuxta Hieronymi ſententiã ad Hedibiam, aliorumque ſanctorum patrum cenſuram poſſe colligi, literalem videlicet, qui aliâs Grammaticus ſeu Hiſtoricus: Tropologicum, quem dicere quidam malũt Ethicum, ſeu Moralem, ſed rectiùs cum Apoſtolo appellauerimus inſtitutionem ac correctionem: deniq; allegoricum, quem nominant etiam ſpiritualem, myſticum, theoreticum.

Cæterùm quia de literali ſenſu, itemq́, tropologico, (ſic enim loquuntur) ſatis apertè dictum eſt: reſtat de allegorico, propter quem præcipuè hæc diſſertatio nobis ſuſcepta eſt, paulò plenius agamus.

Allegoria non temerariè & leuiter adhibenda.

Non eſt allegoriarum tractatio cuiuſlibet de media plebe artificis, neque etiam temerè & quouis loco adhibebitur, quam ob cauſam in ea explicanda meritò maior diligentia inſumetur. Hæc proinde ordine diſcutiemus, quid ſit allegoria, & quomodo à typo differat: tum, vbi & quando allegoricas interpretationes adiungere cõueniat: hinc, quæ ſit eiuſmodi interpretationum aptè colligendarum ratio. Deniq; quis earũ vſus, ſiue quouſque ſint admittendæ.

Allegoria quid.

Allegoria generaliter definitur, vt habet Auguſtinus de Trinitate libro 15. capite 9. tropus vbi ex alio aliud intelligitur, vt 1. ad Theſſalonicenſẽs 5. itaque non dormiamus, ſicut & cæteri: ſed vigilemus & ſobrij ſimus. Nam qui dormiunt, nocte dormiunt: & qui inebriantur, nocte ſunt ebrij, at nos qui ſumus diei, ſobrij ſimus. Hieronymus in illud ad Galatas quinto. Hæc per allegoriam dicta ſunt. Allegoria, inquit, aliud prætendit in verbis, aliud ſignificat in ſenſu. Pleni ſunt oratorum & poëtarum libri. Scriptura quoq; ſacra per hanc non modica ex parte contexta eſt. Verùm hoc pacto latiùs patet allegoria, quando ea definitio etiam ad collationes, imagines, ænigmata, parœmias, parabolas, apologos, ironias, accommodari poteſt. Igitur operepreciũ eſt allegoriam, de qua nobis ſermo eſt, ab his paululum diſtinguere atq; conciſius craſſiuſq; definire.

Allegoria ergo eſt interpretatio ſcripturarum, petita aliquantò longiùs, & vel propter vtilitatē, vel propter neceſſitatem, poſt interpretationem Grammaticam ac moralē, oportunè adiuncta: & quamuis à verborum quidem ſententia nonnihil remota ſit, attamē rerum, quæ conferuntur, aptam retinet ſimilitudinē, ſemper autem doctrinæ fidei eſt analoga, atque ad audientium inſtitutionem cōparata. Cuius ſanè interpretationis exempla apud ſcriptores eccleſiaſticos frequentia, obueniunt. Similitudine autem redditur, quod dicimus, manifeſtiùs.

Poëtarum, qui fuerunt theologi gentilium, narrationes, & in his pleraſq; fabuloſas, videmus ita explicari, vt ſub fabuloſis inuolucris oſtendatur latêre maximarum rerum cognitionem, necnon poſſe ex illis inſignem doctrinam (modò videlicet de naturis rerū, modò de vitæ inſtitutione, modò de religionis placitis) decerpi. Cuius generis interpretationum formę elegantes extant apud Palephatum, de non credendis hiſtorijs. Fulgentium, in Mythologijs: Diuum Baſiliū in libro ſeu concione ad adoleſcentes, de legendis cū fructu ſcriptoribus gentilibus. Poëtæ gentiliū theologi fuêre

Eſt autem omnis hæc interpretatio, ſi ritè expendimus, planè allegorica, & nemo it inficias, vtilitatē ingentem in ea eſſe poſitam. Ad eundem igitur modum alienum non eſt, multos ſacræ ſcripturæ locos allegoricè, & quidem magno cum fructu, enarrari: maximè cùm in cōfeſſo ſit, ſacram ſcripturam myſteriorum eſſe ſuprà quàm dici poteſt fœcundam, necnon vberrimam ſpiritualium bonorum materiam, in omnem vitæ & cognitionis vſum ſuppeditare. Ex his igitur, quid præſenti loco per allegoriam velimus, perſpici poteſt.

Cæterùm oportet prudenter allegoriam à typo diſtinguere. Multos namq; videmus, qui typos & allegorias confundunt: atq, vbi typus apud ſcriptorem ſeſe offert, ibi allegori eſſe falsò autumant. Etenim quando legunt 1. ad Corinth. decimo, patres noſtros omnes Allegoria diligenter à typo diſtinguenda.

interpretatio allegorica. Haud magni negotij eſt, paria exempla congerere. Certè probationes ſiue expoſitiones à typis, paſſim in nouo teſtamento fiunt obuiæ. Ionas deuoratus à piſce, iterumque eiectus, deſcribitur Matt. 12. typus Chriſti per triduum ſepulti, & à morte reuiuiſcentis. Serpens æneus. Ioannis tertio, typus Chriſti crucifixi Ioan. 19. agnum Paſchalem, cuius oſſa non frangebantur, Chriſti extitiſſe typum atque imaginem declaratur. Ad Galatas 4. Duo filij Abrahæ typum gerunt duorum teſtamentorum. Quo loco tametſi Apoſtolus ipſe pronunciet, ea per allegoriam dicta: tamē rectè adiecerimus, etiam per typum dicta eſſe. Quod ante nos ſapienter adnotauit in commentarijs ad eandem epiſtolam Chryſoſtomus, dicens, Allegoriæ vocabulum ibi pro typo vſurpatū. Vidit quippè doctiſſimus ſcripturarum interpres, allegoriam & typum vehementer diſcrepare. Quamuis diſſimulari non poteſt, allegoriam quoque ſtatim aſpergi, vbi Apoſtolus Hieroſolymam interpretatur matrem noſtram: intelligens haud dubiè Eccleſiam ex gentibus collectam, quæ ſterilis ſemper fuit, exiſtimata, ſed fœcundior effecta eſt, quàm ſynagoga Iudæorum, qua de re Hieronymus in commentarijs ſuper illo verbo Ieſaiæ 54. Letaris ſterilis, quæ non paris. Cæterùm allegoriæ non ita crebrę ſunt, vt typi: & allegoriæ ſpectantur non modò in hiſtorijs, verùm frequenter etiam in præceptis, tam in lege, quàm in Euangelio compræhenſis, veluti cùm iubet Deus, boui trituranti non obligari os, non ſpargere in agro diuerſum ſemen. Item Chriſtus mandat præcingi lumbos, & geſtari lampades manibus. Quibus ſanè locis allegoriæ manifeſtæ ſubſunt: Si quis exempla plura, diſcrimen inter typum & allegoriam aperientia, deſiderat, commentarios conſulat Cyrilli in Leuiticum: vbi frequenter, cùm de ſacrificijs, ritibus & cęremonijs agitur, primo loco exponit, ſi quis typus de Chriſto vel Eccleſia in illis lateat: ſecundo, annectit per allegoriam, aliquid ad noſtram inſtitutionem conducibile.

Vbi Allegoriam adhibere cõueniat.

bile. Hucuſq; quantũ allegoria & typus diſtẽt. Supereſt nunc vbi & quãdo allegoricas interpretationes expediat adhibere, demõſtremus. Certè locus poſtrem° ijs dabitur, nec prius licebit ad allegorias deſcendere, q̃ excuſſa fuerint, primũ quæ ad ſenſum Grãmaticũ, deindè quæ ad moralem, ſiue (vt Apoſtolus loquitur) πρὸς παιδείαν ſpectant. Quãmuis nec ſemper, nec temerè: ſed tunc tantũ, cùm vel cogit aliqua orationis neceſſitas, vel ſuadet ſingularis auditorũ vtilitas. Vtrunq; quomodo cõtingat, oſtẽdamus. Neceſſitas quidem exponendi per allegoriã, trib. ex cauſis prouenit.

Per Allegoriam interpretandi neceſſitas tribus de cauſis oritur.

Prima, quando ſcripturæ, niſi tropũ ſubeſſe accipias: falſitatẽ præ ſe ferunt: verbi gratia, Pſalmus canit de

1\. Chriſto: Super aſpidẽ & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonẽ & draconem. Atqui cùm Chriſtus feciſſe iſtud nõ legatur, ſubeſſe videtur verbis Prophetę falſitas. Quare verba illa per allegoriã, ſi de ſuperatis ac debilitatis, diabolo, mundo, peccato, morte, enar-

2\. res, perſpicuã ac veram habes ſententiã. Secũda, quãdo verba ſcripturæ in ſenſu Grammatico accepta pariunt abſurditatem. Quò pertinent locutiones illę de Deo, quib. tribuuntur ei adfectus humani: nonnunquã etiam vicioſi: vt ira, pœnitẽtia, tædiũ, dubitatio, vel ignoratio, furor, &c. Item ad Rom. 12. Hoc faciẽs, carbones ignis congeres ſuper caput eius. Vbi cum de cibando & reficiendo inimico verba præcedant, videtur ſanè iſta contra amicitiæ leges eſſe addita. Verùm oportet allegoricè interpretari: quemadmodũ ait Auguſt. de doct. Chriſtiana lib. 3. cap. 16. vt intelligas te ad beneficentiam reuocari, & carbones ignis eſſe vrentes pœnitentiæ gemitus: quibus ſuperbia ſanatur eius qui dolet ſe inimicum fuiſſe hominis, à quo eius miſeriæ ſubuenitur. Eiuſdem generis eſt præceptum illud Deuteronomij 25. Non obligabis os boui trituranti Nam in ſpeciem abſurdum videtur: de ea re præcipere. Quotus quiſque enim ſolet boui trituranti obligari os? Itaque rectiſſimè interpretatur Apoſtolus, eo per allegoriam ſignificari, fideliter labo-

rantibus in Euangelij miniſterio, haud deneganda vitæ neceſſaria. Tertio, neceſſitas cogit allegoriam adhibere, quando ſenſus Grammaticus pugnat cum ſana doctrina, vel aduerſatur bonis moribus. 3. Præcipit Chriſtus Matth. 5. vt oculum ſiue pedem, qui offendiculi cauſa exiſtit, eruas, abſcindas, abs te proijcias. Sed quando ſine peccato, quod his verbis mãdatur, haud poſſet perfici, cogit profectò neceſſitas, allegoricam interpretationem inquirere. Itaq; rectè Chryſoſtomus in Matth. Homil. 17. non de membrorum diſturbanda compage verba fieri aſtruit, ſed malum argui voluptatis: necnon de his eſſe ſermonem, qui nobis familiaritate iunguntur. Fugiendam igitur eſſe voluptatem, fugiendos & propinquos, qui à pietate nos abducunt. Permulta huius generis occurrunt in Canticis Canticorum, vt de multis vxoribus & concubinis ſpõſi, de contrectatione vberum: de voluptuarijs conuiuijs. Imò totus hic liber ex perpetuis allegorijs conflatus eſt. Item Ieremiæ 25. Bibite & inebriamini, vomite, & cadite. Vbi loquendi forma atq; ſimilitudo de ebriorum morib. ſumpta eſt, notanturq; incredibiles omnium regnorũ perturbationes, atq; maximè ſtrages ſecuturæ: de qua lib. ſentẽtijs Aug de doct. Chriſt. lib. 3. cap. 22. Si quæ facta, inquit, leguntur à patribus etiam ſanctis, quæ tamen abhorrent à conſuetudine bonorum, qui poſt aduentũ Domini diuina pręcepta cuſtodiunt, figurã ad intelligentiã referant, id eſt, ad myſterium, per allegoriã: factũ verò ipſum ad mores nõ transferant. Quandocunq; igitur huiuſmodi loci fiunt obuij: neceſſario ad allegorias confugitur: quandoquidẽ interpretatio Grammatica ſi retinetur, errores nõ paruos gignit. Sic enim nat⁹ eſt error Anthropomorphitarũ, Deo tribuentiũ humana mẽbra & adfect⁹, cũ nollent locutiões illas de Deo in ſcripturis vſitatas, iuxta tropũ quẽadmodũ decet accipere. Similiter errarũt Euchitę, ſẽper orandũ eſſe ſtolidè cõtendẽtes, q̃a in euangelio dicitur: Oportet ſemper orare & nunquã intermittere. Quãuis hîc ſynecdoche potiùs

Antropomorphitarum error vnde ortus.

Ratio cur Euchitæ errarunt.

tio, de cæremonijs, ſacrificijs, obſeruationibus diuerſis: atq; horum quidem, quando ſola inſpicitur ſententia Grammatica, nullus planè nobis vſus eſt, cùm eæ functiones legales nunc ſint abrogatæ, nulloque modo ad nos pertineant. Quò igitur fructum aliquem ſpiritualem ex his capias, conſultum eſt interpretationes accerſere allegoricas, ad vitæ tuæ inſtitutionem vtiliter comparatas. Sic autem Origenes, Cyrillus, Eucherius, præcepta legis cæremonialia prope omnia apud Græcos enarrarunt: apud Latinos aliquoties idẽ facit Auguſtinus. Relinquitur ergo in iſtiuſmodi locis, nè veluti ſteriles ſine fructu prætereantur, optimo iure allegoricas interpretationes concinnari: in cæteris verò locis nequaquam. Nam vbi perſpicuę ſunt hiſtoriæ, quæ per ſe ſatis largiter doctrinam ſalutarem ſuppeditant, quales in libris Ioſuæ, Iudicum, Samuelis, Regum plurimæ, vbi item nuda continentur præcepta mores informantia, velut in libris Didacticis, Prouerbijs, inquam, Eccleſiaſte, Iob, Pſalmis, ſuperuacaneum fuerit allegorias anxiè interſerere. Nam neque neceſſitas, neque vtilitas, laborem eum ibi requirit.

Porrò quomodo allegoricæ interpretationes formari debeant, explicemus. Eſt autem eiuſmodi hoc artificium, quod potiùs vſu frequentique exemplorum ab alijs tractatorum dijudicatione, quàm præceptionibus vllis addiſci queat. Attamen in gratiam tyronum, quo de allegorijs, quas ab alijs ſubindè proferri vident, prudenter iudicare adſueſcant, aliquot veluti generales regulas ſeu obſeruationes proponemus. Sit itaque prima obſeruatio. *Allegoricę interpretationes quomodo formandæ.*

Obſeruatio I.

Non vacat temeritatis nota, qui putat quouis loco allegoricas interpretationes in mediũ producẽdas. Mirum in modum labefactat ea audacia ſcripturarũ autoritatem. Statim enim ſuſpicantur auditores, nihil certi ſcripturã in ſe habere, & liberum eſſe ad quęuis locum, quamuis adſuere interpretationem. *Non quouis loco Allegoriæ in mediũ ferendæ.*

Quam

Quam ob cauſam Porphyrius noſtrę religionis doctores irridebat. Iulianus itidem inuidioſiſſimè noſtris exprobrabat. Semper reuera oportet diſpicere, quemadmodum diximus, vbi fieri illud poſtulet neceſſitas, vel ſuadeat vtilitas. Si vlla in re, certè in hac ſobrios parcosque eſſe decet.

Obſeruatio II.

Allegorica interpretatio ad verbi Dei normā examināda.

Si animus eſt allegoriam texere, vide in primis, vt interpretationis eius quam meditaris, ſententia alibi in Scripturis clarè & abſque tropo expreſſa inueniatur: atque detracto velamine, analogiæ fidei reſpondeat. Cùm enim allegoria omnis ad docendos auditores de rebus pietatis inſtituatur: par eſt in ea ſimplex doctrina veritatis eluceat. Quocirca tutum non eſt, quaſuis allegorias ab alijs fabricatas recipere: ſed exigere eas oportet ad verbi Dei normam & perpendiculum.

Obſeruatio III.

Allegorię ſolummodo in doctrina Euangelij verſabuntur.

Dabitur deindè opera, vt allegorię intra certos doctrinæ limites coerceantur, necnon potiſſimū verſentur in locis communib. euangelij atq; doctrinæ Chriſtianę. Extra hæc ſepta qui eas deducit, præterquam quòd iniuriam facit Scripturæ S. tum verò auditores lędit magis quàm adiuuat: & de ipſo dici poteſt, quòd iuxta Prouerbium, extra oleas currat.

Obſeruatio IIII.

Allegoria plane cū antecedētibus & cōſequentibus quadrabit.

Debet inſuper allegoria verè per omnia quadrare ad partes ſiue ſententiæ, ſiue hiſtoriæ, quam enarrandam ſuſcipis, neque pugnare vllo pacto cum præcedentibus in ea, aut ſequentibus. Etenim ſi diſſentiat, longiusq; petita ſit tua interpretatio: durior erit, ideoque omnem amiſerit gratiam. Non quidem quòd neceſſarium ſit, ſingulas particulas & circumſtantias ſuperſtiosè excutere: ſed interim eas quæ principales ſunt, cauſamq; cum primis illuſtrant, præterire haud quaquam conuenit.

Obſeruatio V.

Allegoria cum qua-

Eo autem artificio formari vult allegoria, eoq; ornate

ſtatu veſtiri & comi, ex quo quaſi maieſtas quædam ei accedat, & vndè auditores iudicare queant, pondus aliquod ei ineſſe: neq; inſtitutam modo ad aliquantã animorum delectationem, verumetiam ad mouendos quoad fieri licet adſectus. Quod ſi hæc virtus abſit, frigida planè erit interpretatio, cenſebiturq; parũ dexterè tractata.

dam ma-ieſtate ad-hibenda.

Obſeruatio VI.

Neque iuſto etiam diutiùs immoraberis, aut longius quàm cauſa poſtulat perſequeris. Vndè quibuſdam placet ſufficere, ſi allegoriæ paucis tantũ verbis, argutè & cum quadam ſuaui acrimonia, perſtringantur veriùs, quàm pertractentur. Quod genus vſurpatum cernimus in S. literis, & propterea meritò imitãdum. 1. Cor. 9. Non obligabis os boui triturãti. Num boues curæ ſunt Deo? An hoc propter nos omninò dicit? Propter nos hoc ſcriptum eſt, quod ſub ſpe debeat is qui arat, arare, & qui triturat ſub ſpe, ſpei ſuę particeps eſſe debeat. Idem Apoſtolus ad Epheſios 5. quæ de inſtitutione coniugij, deque mutua delectione viri & mulieris cœperat, eleganter perſequitur, exponẽs de Chriſto & Eccleſia. Sacramentum hoc, inquit, magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & Eccleſia. Qua interpretatione quamuis breui, coniuges ad officium vehementer excitat, & Sacramentum matrimonij magnificè extollit. Chriſtus Matthæi decimoſexto, iubens diſcipulos cauere ſibi à doctrina Phariſęorum & Saducęorum, vtitur ſuccincta allegoria, de fermento. Hiſtoria de Moſe velante faciem ſuam, ex libro Exodi, cap. 34. multò artificioſiſſimè. 2. ad Corinth. 3. exponitur de excæcatione Iudæorum. Etiamſi typum ibi excuti, non malè quis diceret. Allegoria tamen fuerit aptiſſima, ſi de ijs interpretemur, qui noſtra tẽpeſtate veritatem doctrinæ catholicæ Eccleſię Romanæ ferre non poſſunt.

Allegoriæ nonnimis longè immorandũ.

Obſeruatio VII.

Etſi verò breues allegoriæ eſſe debeant, perſpicuas tamen, minusque intricatas eſſe oportet. Obſcuritas omnis

Allegoria debet eſſe perſpicua.

dextrè tractes, non tamen omnes eodē ſenſu atq; adfectu percipiūt. Quamobrē conſultiſſimum eſt, laborare cum primis in colligenda doctrina morali: vel iuxta Apoſtoli traditionem, in erudēdis dogmatibus, redargutionibus, inſtitutionibus, correctionibus, conſolationibus. Hæc omnium bonorum ac doctorum irrefragabilis eſt ſententia. Ferè autem ita vſu venit, qui allegorias audet crebrò cudere, facilè in errorem labitur: certè profert nonnunquam quod periti & boni contemnant, imperiti ac maleuoli derideant, quò denique infirmi offendantur. Minuitur ſanè haud parum apud iſtos, quod & nuperrimè dixi: ſcripturæ authoritas: & quicunque vident eam propemodum fabularum poeticarum more adeò variè exponi, opinātur protinus, modicum aut nihil in eo eſſe ſolidæ doctrinæ, necnon quam in partem libuerit pro diſceptātium adfectu poſſe pertrahi. Quo nomine Porphyrius & Iulianus religionis noſtræ doctrinam vniuerſam conati ſunt per calumniam in contemptum adducere. Et apud doctos paſſim malè audit Origenes, quamuis in figurandis allegorijs minimè durus. Repræhenſionem etiam incurrit Ambroſius, quem apparet alicubi obliquè perſtringi ab Hieronymo, quòd ſcribens in Lucam, Petri negationem violenter & per allegoriam excuſare ſtuduerit. Scio, inquit, in commentarijs ad Matth. cap. 26. quoſdam pij adfectus erga Apoſtolum Petrum, locum hunc interpretatos, vt dicerent Petrum, non Deum negaſſe, ſed hominem: & eſſe ſenſum. Neſcio hominem, quia ſcio Deum. Hoc quàm friuolum ſit, prudens lector intelligit, ſi ſic defendunt Apoſtolum, vt Deum mendacij reum faciant. Idē Hieronymus in præfatione ad Abdiam Prophetam, ſeſe ipſe dānat, qui iuuenis iuuenili temeritate interpretatus fuiſſet Abdiam prophetam allegoricè, cuius hiſtoriam non intellexerat. Quid quòd auditores ipſi ſtatim ducunt idem ſibi, quod doctori, licere? Dum autē votis non ſuccedit (neque enim poſſunt arte moderari inueniendi diſponendique habenas) neceſſariò gi-

Porphyrius & Iulianus vnde doctrinā noſtrā in cōtēptū adduxerint.

gnunt monſtroſas opiniones. Quo pacto Priſcillianiſtæ impia dogmata ſua pertinaciter tutati ſunt, contendentes, quæcunq; contra ipſos proferebantur, eſſe allegoricè explicanda. Noſtra memoria vidimus Anabaptiſtas allegorijs magnoperè delectatos, atq; ijs permultū effeciſſe, ad ſua paradoxa apud imperitos ſtabilienda. Ad hęc, quod tu vnam in partē per allegoriam interpretaris, alius pari confidentia idem interpretabitur per allegoriā in partē prorſus diuerſam. Ex quo fit quod Anabaptiſtæ ſępenumerò pugnantes inter ſe enarrationes adducunt: & quæ ipſi iunctis phalangibus contra noſtros eiaculantur, eadem noſtri mutata, paululum interpretatione, ſtatim retorquent in illos, non aliter quàm ſolent exercitati milites clypeis excepta hoſtiū tela iterum in hoſtes vibrare. Quid multa? ſic nonnulli imperiti ſe in hac arena exercent, tanquam ſi ludus ijs eſſet allegorijs confingendis certare, & tanquam ſi ſcripturam haberent vice pilæ palmariæ. Ergo quod dicere cœperamus rarò, & non niſi maturo cōſilio, allegorias in medium proferre aſſueſces. Improbandum quidem eſt, nolle vſquā vltra ſenſum Grammaticum progredi: at multò improbandum vehementiùs, velle vbiq; & quauis occaſione ad allegoricas interpretationes conuolare. Recipientur igitur allegoriæ, primū quando palam eſt iuſta de cauſa produci: nimirum vel propter notabilem vtilitatem, vel propter neceſſitatē. Secundò admittentur, vbi cum in modū fuerint conformatæ, quem videmus à præſtantibus artificibus atq; docendi magiſtris præmonſtratum, quemq; nos aliquot regulis ſumus vtcunq; complexi. Tertiò recipiētur allegorię, modò ad vitæ inſtitutionem ſeu correctionē, non autem ad dogmata fidei comprobanda ſint paratæ, nam ex allegorijs non ducuntur argumentationes neceſſarię, ſed tātùm probabiles atq; verò ſimiliter ſuadentes: quemadmodum rectè aſſeuerat Auguſt. in epiſt. ad Vincentium. Quartò, quod ſi ad dogmatis confirmationem adducta allegoria videbitur, at non niſi poſtremum locū occupabit, poſt

Anabaptiſtę allegoricis interpretatiōibus multū mali effecerunt.

Quādo & quibus de cauſis allegorijs vtēdum.

1. 2. 3. 4.

bit, poſt alia videlicet argumenta è ſcripturis deprõpta, quæ euidenter citra tropum, & omnino citra obſcuritatem, atq; neceſſarijs conſecutionibus, id quod rei caput eſt, ſtabiliunt. His, inquã, conditionibus allegoriæ locum obtinebunt: certumque eſt ita explanatas non modò nihil obfuturas: verùm etiam commoditatem haud paruam ex eis percipiendam.

Enimuerò delectant in primis, excitantq; animos ſegnes & faſtidioſos, in oratione præſertim graui, atq; longa: vbi profectò ſi quid inexpectatum aut argutũ profertur: eò tædium leuari omnes protinus ſentiũt. Quamobrem & Rhetores ſtudioſè præcipiunt, de ijs, quæ ornant, illuſtrant, atque delectant, aſpergendis: in quorum genere licet allegorias conſtituere, præſertim affabrè compoſitas. Præterea vt auditores adfecti ſunt, ita vtiles quoque allegoriæ erunt. Si enim docti contigerint, & minimè refractarij, allegorijs afficientur: necnon placidè excipient, quicquid per doctorem eruditum & pium remota omni curioſitate profertur. Et gaudent ij, confirmanturque in ſana doctrina, quando vident argumentum quod tractatur, variè in ſacris libris deſcriptum delineatumq; inueniri. At verò apud imperitam plebem, nequaquam pari cũ fructu allegoriæ præponentur. Ad hæc, ſi forſitan dubitare aliquis incipiat, vtrum iuxta Spiritus ſancti mentẽ, hiſtoria vel ſententia illud ſignificet, quod per allegoriam innuere aſtruitur: huic ſuſpicio omnis adimetur, vbi aduerterit interpretationem analogam & cõuenientem eſſe cum doctrina fidei: ſiquidem prius ad doctrinæ caput, atque ad conſentientes ſcripturæ locos, quàm ad artificium interpretis conuertere mentis aciem oportet. Poſtremò, cùm varijs modis ſcriptura nonnunquam enarratur, eius commendatur fœcũditas, & multiplex commoditas. Praclarum enim hoc eſt, quod hiſtoria vel ſententia obuia, non illud modò ſignificat, quod verba ſimpliciter ſonant: neque ſolùm ſuppeditat locos morales: verùm etiam adfert aliquid ſublimioris intelligentiæ, & de Chriſto, de

Allegoriæ rectè adhibitæ quã vtilitatẽ adferant.

Vnde cognoſcendũ an iuxta S. ſpiritus mẽtẽ ſcriptura allegoricè interpretata ſit.

ſto, de lege, de Euangelio, de eccleſia, de ſpiritu & carne, denique de omni pietatis officio nobis valdè eruditas, nec minus ſalubres admonitiones proponit. Fieri autem non poteſt, quin ex multiplici enarratione, cū iudicio tamen facta, fructum auditores aliquem conſequātur. Quod vnius palato minus ſapit, alterius palato pergratum erit. Manna cæleſti quidam magnoperè delectabantur, quorundam verò ſtomacho ciebatur nauſea: ita in multitudine ſunt, quibus varia ſcripturarum explicatio arridet: ſunt quibus diſplicet. Id cuique vehementer prodeſt, quo plurimum afficitur, intellige autem, dum conſtat de doctrinæ puritate. Nam quæ doctrina per ſe impura aut viciata eſt, qui prodeſſe queat?

Quid faciundum vbi locus occurrit intricatus, è quo te nulla via potes expedire. Caput XXI.

QVæ ad veram ſcripturarum intelligentiam arbitrati ſumus conducere, ea nos candidè bonaque fide in commune contulimus. Quòd ſi vlli ſentiunt ſe ex hiſce auxilium conſequi, bene eſt, gaudemus noſtrum officium rectè collocatum: quin etiā Deo Opt. Max. pro illorum profectu gratias quā poſſumus maximas agimus. Si verò coguntur adhuc multis locis ſubſiſtere, neque obſeruationum, quas tradidimus, ductu valent ſe expedire: dicam quid faciundū exiſtimem, idque ne aut ardore cognoſcendi incenſi curioſè prorumpant quò non decet, aut difficultate victi, animos deſpondentes, ſacros libros de manibus abijciant, quorum illud deteſtabilem aliquo modo arrogantiam, iſtud miſerandam puſillanimitatem arguit, vtrumque verò cum periculo coniunctum eſt. S. ſcripturæ locus obſcurus ſæpè repetendus. 1. Quando igitur locus occurrit obſcurus & vehementer intricatus, ne pigeat eum ſæpiùs repetere. Fieri nū queat, quin ex frequenti repetitione lux aliqua infer- 2. Spiritus ſanctus orandus. atur. Nec pigeat etiam ſpiritum ſanctum cuius proprium munus eſt, nos omnem docere veritatem, orare, quò oculos mentis tibi aperiat. Quarum duarum

verum initio omnes admonuimus. Poſt orationem di 3.
ligenter inſpectis ijs, quæ antecedunt & præcedunt,
deinde tam cauſis & circũſtantijs, quàm reliquis quæ 4
huius ſunt generis: eam interpretationem venaberiſ,
quam probabile eſt ad mentem ac voluntatem ſcri-
ptoris quàm proximè accedere, quæque cum ſana do-
ctrina fidei conſentit. In qua interpretatione tantiſ-
per licebit conquieſcere, dum apertior & certior ſeſe
obtulerit. Siquidem retineri tutò poteſt, quæ à fidei li
nea non exorbitat. Vbi verò poſt temporis interuallũ, 5.
vel ex mutis magiſtris, id eſt, ſcriptis commentarijs,
vel ex viua voce præceptorum, tum manifeſtiora, tũ
inſtituto magis accommoda acceperis: ne ita adblan-
diare tibi ipſi, vt poſteriorem aſperneris, priorem ve-
rò à te excogitatam, mordicus tuearis. Prorſus impro
bi ac duri oris eum meritò ſentiamus, qui meliora do
centis vocem recuſat benignè audire.

Beatus martyr Cyprianus, Tertulliani ſcripta, in quibus tamen taxantur nonnulli errores, tanti faciebat, vt nullum ſine eorum lectione diem præteriret: & quoties à puero poſtulabat ſibi tradi, hanc vſurparet vocem, da magiſtrum. Quamobrem nos quoque aliorum doctorum hominum, præſertim de quorum integritate mentiri fama veretur, commentarios religioſe venerabimur, atque fidos magiſtros haud grauatè agnoſcemus. *Tertulliani ſcripta, quãti Cyprianus fecerit.*

6\. Quòd ſi ne hac quidem ratione, id eſt, neque ſcriptis, neque viua voce aliorum tibi ſatis fit: idq; fortaſſis, aut quia authores quos conſulis, obiter tantùm locum dubium attingũt, vel nimis quàm obſcurè ſententiam ſuam reddunt: aut quia ipſe non potes ob captus tui imbecillitatem quid velint aſſequi: equidem nolim te animo diſcruciari diutius: ſed moneo cogites tuo aliquo bono fieri, quod nonnulla te lateant: vt non dicam, ad ſcripturæ quoque dignitatem amplificandam facere, ſi quędam in ea minus intelligantur. *Quædã in S. literis ignorare valdè eſt vtile.*

1\. Primùm, non eſt neceſſarium, quæ in libris ſacris recondita ſunt, percipi abs te omnia. Multa nullo ſalutis diſpendio ignorantur. Qui tenet præci-

pua doctrinæ Chriſtianæ capita, egregiè doctus eſt, quamuis ad abditos receſſus ſublimium myſteriorum non conſcenderit. Secundò, cùm te nonnulla fugiunt,
2. admoneris, vt agnoſcas quoſdam eſſe gradus in rerū diuinarum cognitione: neq; ſubitò, ſed paulatim ſacra addiſci. Non creatur magiſter, qui non extiterit lōgo tempore diſcipulus. Chriſtus ſuos ſectatores dicebat non potuiſſe cuncta capere, ſe præſente: plenius autem à ſua morte, vbi ſpiritus ſanctus mitteretur, multa intellecturos: Ioan. 16.

Apoſtoli poſt acceptū ſpiritū ſanctū multa clarius perceperunt.

Quinetiam iidem Apoſtoli multò poſt acceptum ſpiritum ſanctum, quædam clarius quàm ante percipiebant, de quibuſdam interim difficultatibus acutè diſputantes: quo ſplendidiùs eluceret veritas: Act. 15. Apoſtolus confitetur, ſe paruulum ſapuiſſe vt paruulum: at virum factum longè aliter cœpiſſe iudicare. 1. Corinth. 13. Et ad Epheſios quarto, quidam deſcribūtur in agnitione filij Dei pueri: quidam in menſuram plene adultæ ætatis creſcentes. Vide igitur tu, & tecū reputes, quouſque promoueris, & in quota claſſe ſis collocandus. Tertiò quoties offeruntur quæ captum
3. tuum multis paraſangis ſuperant, toties cogeris tuarum virium agnoſcere infirmitatem, atque confiteri, te etiamnum carnalem & ψυχικὸν eſſe hominē, qui ſapere nōdum poſſis, quæ ſunt ſpiritus Dei. Quæ profectò cognitio, vtilitatem & cognitionem non paruā, & certam ſecum adſert. Quò quis humilior, eò magis idoneus efficitur, ad expeditè percipiendam numinis voluntatem. Bonum mihi Domine. inquit ille, quia humiliaſti me, vt diſcam mandata tua. Et in more habet pater cæleſtis, quæ abſcondita ſunt ſapientibus, ea paruulis reuelare: Matthæi vndecimo. Quartò, acui-

Humilibꝰ apit Deus ſcripturā.

4 tur eo pacto in te diligentia, pariterq; accenditur diſcendi cupiditas. Quæ obſcura difficiliaque apparent, ſæpenumerò auidiſſimè omnes expetunt cognoſcere. Et quiſquis generoſi eſt ſpiritus, excelſique animi, is dubitationis & incertitudinis eſt impatiens. Cuius rei exemplum videre licet, tum in Theſſalonicenſibus, qui Acto-

qui Actorum 17. quotidie ſcrutabantur ſcripturas: an ita ſe haberent, vti annunciari audierant: tum in Eunucho præfecto Candaces reginæ AEthiopiæ, qui ex difficultate loci permotus eſt ad rogãdum humiliter abs Philippo, quomodo Prophetę verba intelligi deberent: Acto. 8.

Quintò, tua inſcitia, & myſteriorum amplitudo, occaſionẽ præbent inuocandi eius opem, qui ſolus habet clauẽ Dauid: & poteſt ſoluere ſignacula libri clauſi. Deus namque inuocari gaudet, nec facilè oſtium aperit, niſi pulſantibus. Et ne pigri eſſemus ad inuocationem, ipſe pulſari præcepit: ne verò diffideremus, ſeſe aperturum eſt pollicitus. Pulſate, inquit, & aperietur vobis: Matthæi ſeptimo capite. Si ad primam vel ſecundam precationem non obtines quod flagitas, ne mireris, diuina eſt ordinatione inſtitutum, vt per omnem vitam in rerum ſpiritualium paleſtra athletæ maneamus. Diſcimus enim quadiu viuimus. Ac præſtituit quidem Deus certum vnicuiq; cognitionis modum: veruntamen aut tempus exauditionis, aut menſuram donationis ſibi præſcribi non patitur. Vides ergo, quemadmodum tuo bono quædam tibi patefiũt: ita tuo quoq; bono aliqua abdi, & recludi. Sextò, quid quòd eadem ex re accedit ſanctæ ſcripturæ incredibilis quædam maieſtas, atque eius authoritas apud omnes creſcit? Nam vel hoc nomine nullus non eam miratur, ſuſcipit, colit, quòd videt ſapientes ac maximarum rerum peritos homines, ad res diuinas, ſub humili oratione reconditas, obſtupeſcere, & multis locis quo author ſpiritus ſanctus intendat digitum, ne ſuſpicari quidem poſſe. Quis valdè eſſe ſublime dubitabit, quod adeo induſtrijs viris inexploratum manet? Diuus Auguſtinus, antequàm noſtræ religionis ſacris eſſet inauguratus, cùm cætera quidem doctiſſimus, vniuerſæque philoſophiæ humanæ haberetur, & eſſet callentiſſimus, de ſe ipſe fatetur, Confeſſionum libro 7. capit. decimo nono. quid ſacramenti contineret illud Ioannis: Verbum caro factum

5.

6.

eſt,nunquã ſe vel cogitatione quiuiſſe apprehendere. Citò in contemptum veniunt, quæ cuiuis de media plebe fiunt peruia, at quæ non dicam mediocres, ſed principes huius ſeculi,omni ciuili ſapientia imbuti,& magni nominis,non attingunt: ea ſupra humanã ſortem poſita,& non niſi ijs,quos ſpiritus Dei afflarit,acceſſa eſſe, oportet omnes, velint nolint, largiantur. Atque hinc toties auditur repetita Apoſtoli Pauli,inuiſa quidem, ſed tamen iuſta gloriatio, qua paſſim prædicat ſe loqui ſapientiam Dei, in myſterio reconditam quidem illam, & præfinitam ante ſecula, ſed ad gloriam omnium credentium ſibi reuelatam,principibus autem ſeculi minimè cognoſcibilem. 1. ad Corinth.2. Scitè dictum eſt ab Auguſtino ad Pſalm. 119. Qui diligit Dei legem,etiam quod in ea non intelligit,honorat.

7. Septimò,ſed & illud ſcire debes, quædam reuera in ſcripturis eſſe repoſita,quæ curioſiùs rimari ne expedit quidem,vel ſi maximè foret integrum. Ab alijs enim prudenter abſtineas, quoniam ſunt nimis ardua,humaniqué ingenij vires excedunt:ab alijs verò, quoniam etiam percepta exiguam adferent commoditatem. In priori ordine collocari poſſunt pleraque de natura Dei,de Trinitatis myſterijs, de prædeſtinatione,atque ſimilibus rebus arcanis, quæ indicantur veriùs,quàm exponuntur. De qualibus apparet ſenſiſſe Apoſtolum,quando ait:Sibi rapto in tertium cælum eſſe viſa,quorum non licet apud homines fando meminiſſe. At idem ad Roman. vndecimo, in locum arduum ac difficilem de electione ac reprobatione incidens, non proſequitur longiùs, ſed orationis præcidens filum,exclamat. O profunditatem diuitiarum & ſapientiæ & cognitionis Dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inperueſtigabiles viæ eius? In poſteriori ordine ſunt hæc:qualis, vel vbi ſit paradiſus, vbi initio Deus conſtituit hominem ex puluere formatum:quem in locum ſublatus ſit Elias,vel Enoch: quot ſint cæli,ad quorum tertium Apoſtolus ſe raptũ

comme

commemorat: item ab inſulſis & curioſis hominibus agitari ſolitæ queſtiones, de genealogijs, logomachijs, & ſimilibus ineptijs.

Ex æquo periculoſum eſt: & ſcrutari maieſtatem cuius opprimaris gloria, quemadmodum docet nos omnium quos ſol vidit mortalium ſapientiſſimus Salomon, Prouerb. vigeſimo quinto. & mouere pugnas legales, ſiue inutiles quæſtiũculas, quales omni ſtudio deuitãdas præcepit doctiſſimus rerum diuinarũ Apoſtolus 1. ad Timoth. 1. 6. 2. ad Timoth. 2. ad Titum. 3. Sanè ſicut in alijs negotijs, ita in rerum obſcurarum inueſtigatione mediocritas, quã non ſine cauſa aureã quidam nuncuparunt, apprimè eſt commendabilis.

Age igitur, bono ſis animo, quiſquis es, & patienter feras quædam intricata dubiaque relinqui, quando ex hac tua ignoratione, ad agnitionem tui, ad humilitatem, ad diligentiam, ad inuocationem diuinæ opus prouocaris, deinde verbi Dei dignitas magis ac magis ſeſe exerit. Parit iſta ignorantia, magnarum rerum, quas alioquin videbaris neglecturus, in te ſciẽtiam: vt hac de cauſſa, doctam quoque ignorantiam poſſimus meritò interpretari. Niſi enim ſalebræ & impedimenta quædam tibi obſtarent, ingenium tuũ moderari non poſſes: & nullo modo ad capeſſendas res per ſe optimas, quas commemorauimus, excitareris. Et intereà prodeſt, mentem hac ſpe confirmari: quòd vbi ex ſchola iſta terrena, quæ ſemper aliquo errorum ſtrepitu & caligine percellitur atque obtenebratur, migrauerimus, ad ſcholam ſumus peruenturi cæleſtem, in qua dabitur audire communem omniũ qui libros ſacros ad poſteritatem tranſmiſerunt, præceptorem ſanctum inquam ſpiritum: dabitur perfectè cognoſcere vniuerſam religionis doctrinam, non veluti in ſpeculo aut ænigmate, ſed abſolutam, defecatã, puram, & æternam: imò res ipſas diuinas dabitur videre, quales per ſeſe exiſtunt.

Quanta diligentia explorandum, qua vtantur interpretes docendi Methodo. Cap. XXII.

Methodꝰ ſcriptoris exploranda.

IAm quo pleniùs ſcias, quanta vigilantia & ſagacitate in auditionibus opus ſit, quæq; potiſſimum in doctoris ratione obſeruanda, vt cum fructu, te audiuiſſe, olim intelligas, oſtendam docendi rationem ac methodũ, quam prȩſtantiſſimi quiq; ſacrarum literarum interpretes ſoleant conſectari. Duplex eſt tractandi ſcripturas ratio. Altera popularis, ſcholaſtica altera, illa quidem ad promiſcuam multitudinem in templis maximè vſurpata & bona ex parte Rhetorũ officinas redolens: hæc verò cœtui ſtudioſorum in frequẽtibus ſcholis atq; collegijs cõmorantium cõgruẽs, & reſipiens quiddam philoſophicum, vtpotè ad dialecticam breuitatem ſimplicitatemq; magis adſtricta. Qua inquam videmus à nonnullis etiam priorem illam in ſcholaſticum Theatrum deduci.

Duplex tractandi ſcripturas ratio.

1. Popularis tractãdi ratio.

In populari igitur tractatione, (de hac enim tanquã faciliore, priùs viſum eſt dicere) agit doctor multò liberiùs. Satis eſt ei in argumento, quod enarrandũ ſuſceperit, ſiue integer ſit liber, ſiue aliquota libri portio, ſiue quæſtio aliqua pro euentu atque negotijs oblatis diſputanda, primò natiuam perſpicuamque ſententiam paucis reddere, eamque ſimpliciter infigere auditorum animis.

2. Inde excerpit primarios aliquot locos, quibus diutiùs inhȩret, atq; explanat luculenter. Id autem ita, vt accõmodet omnia præſenti eccleſiarum ſtatui: maximeq; ad inſculpendũ mentibus, religionis noſtræ dogmata, cognitu neceſſaria: Deinde ad damnandos corruptos hominum mores, atq; ad inducendum ad vitȩ puritatem, veramq; ſanctimoniam. Quare in locis cõmunibus, de fide, de vera inuocatiõe diuini nominis, de charitate, de obedientia, de beneficentia, de oratione, de ieiunio, de patientia, de cruce ferenda, de pœnitentia, multus eſt, tum aduerſus ſuperſtitiones, aduerſus luxuriam, crapulam, ſeu ebrietatẽ, aduerſus quȩuis alia vitia recenter enata, quæ iudicat repræhenſione publica egere, atque corrigi poſſe, crebrò longa oratione differit.

In his

In his aũt omnibus,frequentia adhibet è ſcripturis exẽpla,illuſtres item ſententias,pœnas inſuper & pręmia proponit,interdũ congerit ſimilitudines ex quotidianis actionibus,producit deinde diuerſis cõprobationes,necnon firmamenta ſuaſoria,ſubinde ex diſciplinis humilioribus,qualis dialectica & rhetorica,aut de media plebe petita, nonnunquam quædam argutè dicta à philoſophis, aut alijs magni nominis hominibus,veluti emblemata intermiſcet.

Neq; illa præterit,quæ orationem illuſtrant, ac diuitem ſpecioſamq; reddũt: Eſt etiam ὑποτυπώσεων & amplificationum ſtudioſus coaceruator:deniq; ea quoq; omnia operoſè congerit,quę ad mouendos adfectus conducere arbitratur.

In ſumma,nihil omittit,quod modò ad perſuadendum inculcandumq; animis vim habet.Siquidem hic eius ſcopus eſt, huc vniuerſus tẽdit labor,vt omnes ad agnitionem peccatorum,ad fidem, ad puram inuocationem Dei,ad pœnitentiam, & ad vitæ emendationem pertrahat,& ſi fieri poſſit, in nouos homines prorſus trnasformet.

Huius autem tractationis abſolutiſſima exempla videre licet,primùm in prophetarum,& Chriſti Apoſtolorumq; cõcionibus,quas certè ad plebem atq; imperitam multitudinem eſſe habitas, non eſt obſcurũ. Deinde in homilijs,id eſt, familiaribus ſermonib⁹ Origenis,Baſilij,Nazianzeni,Chryſoſtomi(vnus hic inter omnes primatum obtinet)Maximi,Leonis,poſtremo Gregorij Bedæ,& ſimilium. In quibus ſanè orationibus multa ſunt accommodata eruditis,plurima imperitæ multitudini,omnia verò vniuerſis:quando quidem vniuerſis prodeſſe pij authores ſtuduerũt.Sed de populari interpretatione forſitã alio tempore plura à nobis dicentur.

At verò tractatio ſcholaſtica multò eſt laborioſior, vtpotè in hoc intẽta, vt de loci q explicãdus offertur, ſententia, nullus ampliùs reſidere in auditorũ pectoribus poſſit ſcrupus,ſed ſingula,& quidem minutiſſima exactè

2. De ſcholaſtica tractatione.

exactè diſcuſſa habeantur. In hac autem monſtranda eò apertiùs craſſiusq; oportet nos agere, quò enixius quidam laborant, ne quis methodum quam tenent, deprehendat. Data opera ſubinde ab ea deflectunt, ne ſi eundem ſemper obſeruarent ordinem, citò omnibus peteſieret meditata, ipſorum docendi ratio. Summa, inquiunt, eſt ars, artem diſſimulare. Et doctoris oratio ſi eodē ſemper habitu prodeat, nulla variatione interpolata, tædium parit audientibus, atque in cōtemptum venit. Equidem fateor, nonnunquam vtiliter mutari ſermonis faciem, quando nec locorum qui occurrunt natura patitur, nos eadem commentandi via ſemper ingredi, ſed tamen mihi minimè probatur diſſimulatio, & eum bene mereri de diſcipulis iudico, qui quo iuuatur eorundem profectus, non tegit. Congeram igitur, & exhibeo quandam methodi formam, non quidem ab vno aliquo nobis præſcriptam magiſtro, ſed in diuerſis autoribus, tam priſcis quàm recentibus, deinde in celebrium ſcholarum præſtantiſſimis interpretibus, quos aliquādo in Gallia, Germania, Britannia, vel alibi audire contigit, à me obſeruatā, atque quāta fieri licuit fide adnotatā, ex qua profectò facilè, ni fallor, vnuſquiſque diſcet, quid in profeſſoribus, ad quorum ſcholam ſe receperit, conſiderare, quod attinet ad rationem docendi, maximè deceat.

Modus docēdi in tractatiōe ſcholaſtica.

1 Primò igitur, quando perito artifici integrum ſcriptum ſiue iuſtus liber enarrandus eſt in manibus, ante omnia explicat.

A quo.

1. Ad quos, ſeu de quibus, vel propter quos opus conſcriptum ſit. Cuius rei argumenta cernere licet in initijs prophetarum, & epiſtolarum Paulinarū. Semper namque in his iſta apertè præmittuntur.

2. Iiſdem conuenit mox adiungere nonnulla.

3. De authoris conditione, vocatione, vitæ genere.

4. De doctrina.

5. De phraſi, ſiue genere dictionis.

6. Quinetiam de illis ad quos, vel de quibus, vel propter

pter quos liber ſacer eſt editus, adijcietur.

Vbi ſint. 7.

Quales tum antè fuerint, tum nunc ſint, quo ingenio, quibus moribus inſtitutiſque viuentes. Sic prælecturus epiſtolam ad Gal. explicat ſtatim in initio, vbi & quales Galatæ fuerint. In Iſaia propheta operæpretium eſt indicare, quales tunc fuerint Aegyptij, quales Moabitæ, A Edomitæ, & c. Videmus ſubinde hanc diligentiam pręſtari ab hiſtoriographis, quoties facta gentis alicuius mentione, clariores reddere ſuas ſtudent narrationes. 8.

2, Hinc ſecundo loco venitur ad id, quod operi ſuſcepto magis congruit, atque diligenter exquiritur, quæ ſcribendi extiterit occaſio, vbi fidus interpres aperit. Quæ ſcribẽdi fuerit occaſio.

Quis ſtatus eccleſiæ, vel Reipub. 1.

Si quæ vitia, pericula, mutationes, vel errores obrepſerint. 2.

Quibus modis ad eum ſtatum peruentum ſit. 3.

Quid ex omnibus ſcriptorem maximè mouerit. 4.

Quis ſcriptoris finis, ſiue quid potiſſimum efficere intendat. 5.

Quæ omnia ipſi ſcriptores vel in initio, vel in progreſſu, vel in fine operis ſolent aliquouſque inſinuare. Exempla obuia ſunt in epiſtola. 1. ad Corinth. Ad Gala. Ad Theſſalonicenſes. Quinetiam in prophetis quædam hac ratione demonſtrantur. Non ſunt ergo omittenda, atque opportuniùs quidem iſta in initio, quàm vſquam alibi, quandoquidem delectant, excitantque auditores, prætereà, ſine ijs ad ſequentia non patet aditus. 6.

3. Porrò tertio loco progreſſio fit ad explicandum, quis ſit ſtatus, ſiue propoſitio, aut quid potiſſimum in toto ſcripto contineatur. Quis ſit ſtatꝰ totius tractationi.

4. Tum quartò, quot & quas in partes maiores diducatur, veluti ſi in eodem libro plures contineantur graues diſputationes, plures conciones exhortatoriæ, vel perpetuæ narrationes, aut huiuſmodi. Ad hunc modum In quot partes tractatio diuidatur, videndũ.

Epiſtola ad Rom. quot partes habeat.

modum dicimus epiſtolam ad Romanos, præter exordium & extrema de rebus familiaribus, diuidi in. 3. partes, quarum prima complectitur diſputationem de hominis iuſtificatione, per fidem abſque operibus legis: ſecunda, de vocatione gentium, & reiectione Iudæorum, protrahiturque ad tria capita, nonum, decimum, & vndecimum. Tertia, doctrinam variam de iuſtificatorum vita. Ad Gal. tres ſimiliter partes conſpiciuntur, prima, in qua apoſtolus ſuum munus à Deo ſe accepiſſe defendit: ſecunda, in qua euincit, hominem fide abſq; operibus legis iuſtificari: tertia, vbi multiplex doctrina de vitæ inſtitutione. Epiſtola ad Hebræos quatuor conſtat partibus, quarum prima eruditam habet penè ad finem vſque capitis. 4. diſputationem de duabus in Chriſto naturis: ſecunda, de abrogatione ſacerdotij atque cæremoniarum legalium, & Chriſti ſacerdotio, vnicoque ſacrificio ſuccedēte: Tertia, ab extrema parte capitis. 10. ad medium vſque. 12. de iuſtificatione per fidem: quarta. præcepta vitæ ac morum varia, ſanctis atque iuſtificatis obſeruanda, vt quæ ad ſalutem ſint neceſſaria.

Epiſtola ad Galat. quot habeat partes.

Epiſtola ad Hebræos quot.

Quomodo partes maiores rurſum diuidātur conſiderādum.

5 Nec prætereundū quinto loco, quomodo hæ ipſæ partes maiores rurſus diuidantur, nimirum vbi earū ſit exordiū, propoſitio, confirmatio, cōfutatio, concluſio, vel huiuſmodi. Hæc inquam omnia prodeſt ordine commonſtrare, atque eadem opera quid his ſingulis tractetur, breuiter ſummatimque perſtringi. Cum primis verò conducit iſta diligentia ad docendū auditorem, quid expectandum ipſi ſit in ſequentibus, atque vt ad ea percipienda auidiùs anhelet, qua ex re etiam fit, vt de toto opere quod enarrandum proponitur, ſentiat honorificentiùs.

Quanta tractationis vtilitas ſuperpendēdū.

6. Multò autem experrectior & alacrior reddetur auditor, ſi ſexto loco demonſtretur, quanta vtilitas & publicè ad eccleſiam, & priuatim ad conſcientias, ex cognitione earundem rerum ſit peruentura. Quod quidem commodè fiet, ſummatim colligendo præcipuos locos, atq; recenſendo, quinam ex illis maximè

pro tempore præſenti faciant,ad doctrinam,redargutiones,inſtitutiones,correctiones, cõſolationes. Nam his potiſſimum capitibus, vtilitas cognitionis rerum ſacrarũ continetur,expenditurq́;. Hæc verò ſunt veluti παρασκευή & præludium, in ipſo veſtibulo præmitti digna.

Quod ſi tantũ pars aliqua libri, vel diſputatio pertractanda ſuſcipitur,nequaquã opus eſt iſta omnia eo ordine inueſtigare,ſed ſatis fuerit, occaſionẽ ſcribẽdi, authoris conſilium,ſummam ſiue ſtatum rerum diſcutiendarum cum quadam vtilitatis commemoratione indicare paucis.

Qua methodo docendũ ſit, ſi tantùm pars aliqua libri tractanda ſuſcipiatur.

Nunc ad ipſum opus,ſiue ad ſcriptoris verba. Quia verò ad ſcrutandũ eruendumq́; authoris mentem, & perſpicuè enarrandum eandẽ,ratio poſtulat ante omnia accuratè conſiderari res ipſas,deinde verba,verborumq́; poſitum: (quemadmodum ipſi quoq; qui ſcribunt, primũ ſolliciti ſunt de rerum inuentiõe, poſt de collocatione,ſiue elocutione) ita interpretatio quoq; omnis ſic videtur in hoc ſtudiorum genere partiẽda, vt primo loco explicentur res ipſæ, ſecundo loco verborum proprietates.

In tractatiõe operis authoris quõo progrediẽdũ.

1. Prima autem cura eſt,de cõmoda verſione.Enimuerò cùm ſacri libri peregrinis linguis ſint conſcripti, nempè Hebræa & Græca,in noſtris autem ſcholis,propter auditores, qui non omnes potuerunt eas linguas perdidiciſſe, prælegantur plerunque Latinæ verſiones,intereſt ſanè ipſius doctoris,eam eligere & vſurpare, quam catholica & Romana approbatam tenet eccleſia, vt quæ de multis ſit optima,fideliſſima, & quæ proximè ad veritatem Hebraicam,in teſtamento veteri,vel Græcã in nouo accedens. Et ſi quid in verſione, qua vti decreuit, obſcurius vel minus aptè redditum,vel ſententiam perturbans, offenderit, clarius id reddet,ratiõe etiam auditoribus expoſita. Id inquam primo perficere loco decet. Apta enim verſione propoſita,via ad res,de quibus agitur,dextrè explicandas feliciter ſtrata eſt.

De cõmoda verſiõe ante omnia elaborandum.

2.Secundo

Quid dicatur oſtendẽdum.

2. Secundo loco doctor animum huc intendit, vt propriè demonſtret quid dicatur. Quod quò perficiat repetit ante omnia, ſi expedire arbitratur, ſummam eius partis quæ excutienda occurrit, ſtrictim quid in ea contineatur aperiens. Quòd ſi eadem plures in partes diducitur, non pigritatur indicare, exordium, aut propoſitionem, aut ſimile membrum eſſe in conſpectu. Mox recitata in authore periodo, ſententiam craſſè & ſynceriter exprimere conatur: quod fieri plerunque ſolet, iam adhibita ecphaſi, quæ ſimpliciſſima eſt ſententiarum redditio: iam paraphraſi quæ plenior eſt, inſtructiorque epitome, quam arctam & cõciſam poſſumus appellare, adnotatione artificij Dialectici, aut Rhetorici. quando nimirum expenduntur cauſæ, materia inquam, forma, efficiens, finis: aut circunſtantiæ, quis, quid, vbi, quoties, cur, quomodo, quando, aut antecedentia, & ſequentia, aut argumentationum ſingularum ductus, forma & vis, modò per ἀνάλυσιν, id eſt, partium reſolutionem: modò per ἐρωτήματα, hoc eſt, quæſtiones, (nam hæc quoque enarrandi ratio veteribus fuit vſitata) modò per ſimilitudines, quæ illuſtrant quod obſcurum inuolutumque apparet. Et quis enumeret omnes idoneas interpretandi formulas?

Cæterùm hanc rationem explicandi authoris mẽtem ne quis auerſetur, ceu abiectã aut puerilem (quẽadmodum memini aliquando quoſdam audire, qui non calumniabantur modò, ſed etiam irridebant) libet paucula interponere. Primùm, neceſſarium omnino eſt, certam & propriam ſcriptoris ſententiam enũciare. Qua autẽ ratione id fiat, quid refert, modò fiat? Memores eſſe decet triti prouerbij, σαφέστερον καὶ ἀμαθέστερον. Quantumuis craſsè modò clarè. Oportet doctores ſe ſubinde accommodent auditorum ingenijs: & cum admittamus omnis generis homines, inque ijs etiam rudes quoſdam, & liberalium artium palæſtris aſſuetos, eſt ſanè in iſtorum gratiam etiam rudi-

1. Certa ſcriptoris mens enũcianda, idque aptis verbis.

ter & quaſi pedagogorũ more loquendum. Vnde factum quoque eſt, quòd ſacri libri medio quodam dicendi genere,quandoquidem omnibus debent eſſe expoſiti,ſunt contexti. Sed & ipſi prophetæ atque Apoſtoli crebrò locos quoſdam tractant, planè ea quam commemorauimus,ratione. Digerunt enim probationes in faciles & apertos ſyllogiſmos,vtũtur enthymematibus,inductionibusque. Chriſtus ipſe,dum diſputat cum eruditis aduerſarijs,dum docet imperitam plebeculam,idem ſubinde facit,quod poſſemus longa oratione demonſtrare,& multis comprobare teſtimonijs. Quàm verò artificiosè & diffusè explicat Apoſtolus ad Gala. 3.locum illum, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Quas non eruit argumentationes inſtituto ſuo idoneas? Vide præterea, & inueſtiga accuratè in epiſtola ad Hebræos elaboratam enarrationem verſus de Pſalm.95. Hodie ſi vocem eius audiueritis,ne obduretis corda veſtra,ſicut in exacerbatione. Item illorum paucorum verborum ex Pſalm.109. Tu es ſacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedech.Scio admiraberis. Nam ex ſingulis vocibus probationes lõgè grauiſſimas elicit.Quid ni igitur & nos in ſcripturarum interpretatione eadem procedamus via. Ea de cauſa frequenter Chryſoſtomus, & ſi vſquã alibi,maximè in epiſtolis Paulinis: Hieronymus in cõmentarijs ad prophetas: Auguſtinus quoſdam enarrans pſalmos, his modis quos diximus,ſcripturarũm ſententias eruunt. Auguſtinus in opere de doctrina Chriſtiana, non ſemel demonſtrat, artificium Dialecticum & Rhetoricum in ſacris libris animaduerti debere. Beda non dubitauit artificium dicendi, omneſque figuras oratorias explicare,adhibitis exemplis ſumptis de libris ſacris. Itaque,vt paucis finiam,non eget quidem ſpiritus ſanctus artificioſa iſta expoſitione,ſed nobis ingenita eſt eiuſmodi imbecillitas, quæ ad cognitionem veritatis nulla poteſt ratione facilè induci. Ac ſunt reuera artes liberales,dona ſpiritus ſãcti,ſunt ancillę quarumcunq; nobiliorum diſciplinarum,ſunt

Artes liberales dona sũt ſpiritus sãcti.

rum,ſunt communia quædam organa comparata ad ſuſtentanda eorum ingenia,qui nōdum ſunt progreſſi altius,cur igitur non vtamur eorum obſequio, ad Theologiæ dignitatem illuſtrandam?

Quantum pōderis in ſententia poſitū ſit, examinādum.

2. Cæterū vbi hoc pacto tenuiter expreſſa fuerit authoris ſententia,reliquum eſt, vt tertio loco declaret doctor,quātum ponderis in cauſa quæ agitur, habeat, quod verbis authoris ſignificatur. Solent namq; prophetæ,cùm locum ex lege depromunt,item Apoſtoli, ſi quando ex lege aut prophetis aliquid mutuantur,libenter id explanare, atq; diuerſis rationibus oſtendere. Exemplum luculentum extat ad Gal.3.vbi apoſtolus ſolertiſſimè excutit pōdus promiſſionis diuinæ ad Abraham factæ. Geneſ. 22. In te, ſiue in ſemine tuo, benedicentur omnes gentes. Enarrare volens verbum benedictionis, admonet, conſiderandam eſſe fidem, quæ in promiſſionem diuinam defixa eſt.Quò autem comprobet neminem ex operibus legis iuſtificari, aut benedici, euincit eos qui ex operib. legis ſalutem ſiue benedictionem volebāt conſequi, execrationi eſſe obnoxios.Teſtimonium profert ex Deu. 27. Maledictus inquit omnis, qui non manſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis,vt faciat ea. Ex quo ratiocinatur,cum legem nemo exactè præſtet,fieri ſanè hinc vt per legem omnes execrabiles efficiantur.Fide autē iuſtificari homines, declarat pronunciato Abacuc. Iuſtꝰ ex fide viuet. Quò demonſtret porrò quomodo benedictio ijs obtingat, qui quandoquidem non præſtiterunt opera legis,execrationē promeruerant,ait Chriſtum factum eſſe pro nobis maledictum,quando mortem crucis pro peccatis noſtris ipſe perferre eſt dignatus.Idque ex ſcripturis rurſus euincit,quæ aſſerūt maledictum factum Chriſtum, quando in ligno eſt ſuſpēſus. Cæterū fidem debere intueri in Chriſtū, atq; promiſſam benedictionem à Chriſto eſſe expectādam, ex eo euidenter colligit, quòd ſingulari numero dictū ſit ad Abraham,in ſemine tuo. Non dicit,& ſeminib. tanquam de multis,ſed tanquā de vno. Et in ſemine tuo,

qui eſt Chriſtus. Quis nõ ſuſpiciet hanc interpretandi rationẽ Iſa.ca.41. Vnum eſſe verũ Deum, qui ſuos tuetur, atq; è periculis eripit, varijs docet rationibus, ſumptis ex hiſtoria Abrahæ admirabiliter à Deo conſeruati & defenſi, multiſq; ornati beneficijs. Ergo ad exemplum Apoſtolorũ & prophetarum, quando locus aliquis è ſcripturis offertur explicandus, meritò quantũ ponderis tum tota ſententia, tum ſingula eius membra habeant, auditoribus tentabimus patefacere. Quãta igitur vis, quantumq; ponderis ſit in ſententia poſitum commonſtrari, hunc in modũ ſolent explanare.

1. Quàm appoſita ad cauſam tota ſit ſententia.

2. Vnde fluat, ſeu quibus nitatur fundamentis, hoc eſt, num ſequatur ex præcedentibus, vel deriuata ſit ex alijs ſcripturæ locis, vel ex natura rerum, vel ex hiſtoria quapiam.

3. Qua occaſione, quóue conſilio ſit adducta, hoc eſt, cur hæc potiùs adhibita, quàm alia, cur eo loco, cur tali forma.

4. Quid potiſſimum efficiat, ſiue quis ſit argumentationis ſcopus atque ſumma.

5. Num in verbis vllis probationes aliquę lateant, ad inſtitutum pertinentes. Neque hic prætereundum, ſi locus depromitur ex veteri teſtamento, operæ eos precium facere, qui explorant verſiõem, tum ex Hebræa, tum LXX. editione, atque inueſtigant quouſque conueniat præſenti cauſæ, diligenter etiam penſitatis ijs, quæ ibi tum antecedunt, tum ſequuntur. Quod ſi hiſtoria occurrit ex lege vel prophetis, eadem dilucidius recitabitur adiunctis nonnullis antecedentibus & ſequentibus, vt vſus eius certiùs peruideri queat. Quamuis diſpicere etiam conuenit, num in hiſtoria typus aliquis de Chriſto, vel eccleſia, de lege, vel euangelio ſit reconditus.

4. Iam quarto loco nonnulli in more habẽt adijcere quandã vel ſententiæ quæ expoſita eſt, vel interpretationis ſuæ confirmationem. Hanc autẽ parant ex affinibus ſcripturarũ locis, prætereà ex hiſtorijs ſiue typis

ad cauſam accommodatis, quas partim ex lege & prophetis, partim ex libris euangeliſtarum atque Apoſtolorum corradunt, partim ex diuinis traditiōibus. Cui hac ratione non erit ſatis interpretata ſententia, equidem non video, quid adijciendum reſtet.

5. Poterit nihilominus quinto loco doctor, ſi opportunum ſentiat aliorum quoque interpretum ſcholia in lucē protrahere, nec non ſynceriter citra inuidiæ ſuſpiciōem indicare, quid rectè, argutè, appoſitè, quid perperam ab alijs dictum appareat. Neque enim ſunt cōtemnenda aliena. Si non rectè locuti ſunt, tum lucis ac dignitatis aliquid accedit tuæ explanationi. Si rectè, non erant ea vtilitate fruſtrandi auditores. Quam verò arbitratur doctor, interpretationem commodiſſimam, ſiue eam primus ipſe protulerit, ſiue alij eam attigerint, quanta poteſt fide, ac diligentia inculcat, breuiter repetitis, ſaltemq; inſinuatis rationibus, quæ eam ſtabiliunt.

6. Quòd ſi iam reſtat locus aliquis in ſcripturis, ab eo qui eſt in manibus diſſidens, laborabit ſexto loco prudens doctor, vt locos in ſpeciem pugnantes conciliet. Quinetiam ſi quid præthereà in mentem venerit, interpretationem ipſius aliquo modo eneruans, nequaquam id ſilentio inuoluet. Qui non vult auditores de interpretationis ſuæ rectitudine ambigere, totus in hoc eſt, vt omnes ex eorum mentibus ſcrupos remoueat.

In explanatiōe verborū, qua methodo doctores vti ſoleāt.

1. An occurrat vox aliqua amphibologica.

7. Hæc ſatis multa ad rerum explanationem. Reſtat ſeptimo loco paucula adnotemus, de explanatione verborum, quorum nō minor cura quàm ipſarum rerum ſuſcipi debet. Hac igitur in parte obſeruet ſcholæ magiſter, primò, num obueniat vox aliqua amphibologica, per quam obſcuraretur, aut mutaretur ſententia. Qui ſe hic cupit extricare, inquirit quomodo in Hebræo aut Græco exemplari legatur. Deinde, an eius varia extet in ſcripturis ſignificatio, tū, ſi ita eſt, quomodo præſenti loco accipiatur. Quòd ſi res poſtulat, alij quoque proferuntur ſcripturæ loci, in quibus ea

bus ea vox ſimili modo vſupata legitur. Secundò, an ſubſit in voce aliqua tropus, veluti metaphora, allegoria, catachreſis, &cæt. Tertiò, an phraſis notatu digna. Quartò, an alluſio ad alium ſcripturæ locum, vel ad hiſtoriam, vel ad rei cuiuſpiam naturam. Quintò, an emphaſis aut δεινότης. Sextò, an repoſitum ſit in aliqua voce, aut paucis coniunctis, argumentum ad doctrinam, ſiue ad exhortationem faciens. Neque enim nouum eſt, ex vna voce ſubinde graue argumentum colligi, quemadmodum paulò antè oſtendimus Apoſtolum facere ad Galat. 3. ad vocem ſeminis, ſingulari numero expreſſam. Quidam interpretationem vocū exequuntur in initio, quidam in progreſſu, ſed non admodum refert, quo id fiat loco, dum tamen dextrè & opportunè. Noſtri autem conſilij rationem ſuprà reddidimus. In his verò omnibus diligens interpres, quò plus fidei ſibi conciliet, non grauatur etiam ex ſanctorum patrum commentarijs, quæ ad eiuſdem loci intelligentiam conducunt, in medio ſtatuere, atque quæ probatæ ſunt monetæ, commendare.

2. An ſubſit voci tropus aliquis. 3 4 5 6

8. Obſeruat octauo loco interpres ſcholaſticus, quid noſtræ tempeſtati vtile ex lectione ſacra poſſit elici. Itaque ex conſilio & traditione Apoſtoli demonſtrat, ſi quid ad doctrinam, ſi quid ad redargutionē, ſi quid ad inſtitutionem, ſi quid ad correctionem, denique, ſi quid ad conſolationem faciat. Doctrina compræhendit expoſitionem & confirmationem, ſanorum dogmatum noſtræ religionis, qualia in grauioribus diſputationibus ſæpè multa occurrunt excutienda. Redargutio, conuincit & refutat falſa dogmata, & errores hæreticorum, philoſophorum, aliorumque qui cōtra veritatem ſentiendo lapſi ſunt. Inſtitutio, habet ſub ſe præcepta, de moribus, deque officijs pietatis, in quotidiano vitæ vſu neceſſarijs. Correctio, oſtendit quomodo corrigi atque inſtaurari queant, quæ neglecta collapſáue fuerint maximè in moribus & vitæ actionibus. Repræhendit etiam vitia, quæ ſiue in eccleſia, ſiue in repub. ſiue in œconomia perniciosè recepta fuerint.

Perpēpendendū q̄d ex lectiōe ſacra noſtræ tēpeſtati vtile poſſit elici.

Doctrina quidē cōpræhēdit.

Redargutio cōuincit & refutat.

Correctio

Conſolatio. fuerint. Conſolatio congerit præſidiũ ad muniendos eos, qui in conflictibus ſpiritualibus deſerti, ad erigendos qui iam lapſi, aut rebus aduerſis preſſi, comperiũtur. De quibus omnibus ſemel diximus.

Grauior aliqua q̃ſtio interdũ fortuito interpretanda. 9. Poſt hæc omnia ordine pertractata, prodeſt interdum explicare grauiorem aliquam quæſtionem fortuitò, vt fieri ſolet, oblatã, vel locum communẽ tempori atq; negotijs conuenientem. Enimuerò aliæ alijs temporibus in eccleſia quęſtiones agitantur. Itaq; has decet nõ in transcurſu & captim, ſed magna cum diligentia, omnibuſque ritè æſtimatis, euoluere atque explanare. Quo pacto in epiſt. ad Ro. cap. 14. tractat apoſtolus locum de vſu rerum indifferẽtium, vbi de delectu ciborum, obſeruatione dierũ, grauis in primis extat diſputatio. Et in priore ad Cor. multi loci pro ſtatu eccleſię Corinthiorum oblati, dilucidè excutiũtur. Item 2. ad Theſ. 3. de labore manuario. Ad Hebr. 13. de vitandis varijs & peregrinis doctrinis. Verum quomodo huius generis loci communes tractari debeãt, paulò poſt indicabimus.

His igitur partib. ſcholaſtic⁹ interpres ſuũ abſoluit officiũ, atq; auditorib. veritatis cognoſcẽdæ auidis, abũdè ſatisfecit. Quò aũt breuiùs, argutiùs, & apertiùs hæc exequitur omnia, eò plus apud auditores gratiæ promeretur, quorum animos doceri & erudiri quidẽ par eſt, adfectus verò moueri, aut deliniri, nõ perinde neceſſariũ. Præcipua doctoris virtus in perſpicuitate & facilitate eminet. Ex ꝓlixitate aũt obrepit tędiũ. Præcipua doctori virtus. Vtilitas intereà etiã breuiori cõmentandi ratione paratur. Sunt aũt ſcholaſtico interpretãdi genere cõſcriptę quędã prophetarũ conciones, aliquot Paulinę epiſtolę, in primis nobilis illa ad Ro. Prior ad Cor. Itẽ ad Gal. tum illa ad Hebræos, hinc commentaria Hieron. in prophetas, & Auguſtinus in quoſdam Pſal. ſuccinctiùs enarratos. Addere licet Ambroſij commentaria in D. Pauli epiſtolas.

Nemo autẽ ſuſpicabitur hæc ita à nobis eſſe cõmemorata, quaſi vel neceſſariũ exiſtimemus, vel ſcriptores vlli

res vlli ſoleant, in ſingulorum locorum explanatione hac via ſemper ingredi, atque omnia tali trutina examinare. Quis hoc velit? Enimuerò initio diximus nos adnotaturos, non quæ in vno aliquo, ſed quæ in varijs ſcriptoribus, partim veteribus, partim recentibus, vel etiam publicarũ ſcholarum profeſſoribus, obſeruauimus. Et nemo neſcit ſuperſtitioſum, nonnunquã etiã ridiculum fore, ſi quis perpetuò vnam eandemq; retineat docendi formulam, veluti eadem, quod prouerbio dicitur, ſemper oberrans chorda. Multa quoq; eo pacto cõgeſta, ſupra modum dura, diſtorta, & obliqua neceſſario exiſterent, permulta verò ſuperuacanea, & ne pueris quidẽ digna, vt non dicam, quòd cùm multis ſudoribus conſtaret anxia diligentia, tũ verò haud ita inſignem ea pareret auditoribus vtilitatem. Igitur velim ſciant ſtudioſi adoleſcentes, nos iſta omnia idcircò recẽſuiſſe, quibus vbi audire publicum interpretem contigerit, cùm fieri nõ poſſit quin is aut aliqua, aut quàm plurima eorum, quæ diximus, in ſua interpretandi ratione admiſceat, notare adſueſcant, quænam potiſſimum vſurpet, & quando, quóue ordine vniuerſa excutiat. Certum verò eſt, quiſquis nouit duplicem eſſe rationem interpretandi ſcripturas, alteram ſcholaſticam, popularem alteram, diſcernere poteſt, quæ vnicuique ſunt propria, vbi ſemel depræhenderit, vtram è duabus publicus interpres ſequatur, erit auditor in omnibus lectionibus, cùm animo, tum auribus atque oculis, ad præceptorem magis intẽntus, quàm aliàs futurus erat, multò etiam citiùs faciliusque omnia huius dicta percipiet, quàm cæteri. Siquidem partes à partibus prudenter ſeparabit, quo ordine cuncta dicantur perſpiciet, ſiné moleſtia, quæ ad rerum, quæ ad verborum interpretationem pertineant, nullo negotio diſcernet, quo inſuper conſilio alia ſuccinctiùs, alia fuſiùs enarrentur, vtcunq; intelliget. Imò verò priuſquàm in ſacram ſcholam veniat, ſciet qualia ſint ſibi ex doctore expectanda. Prętereà ſi excipere aliqua, atq; in mẽbranas referre geſtiat (qd'

 certè

certè ei faciundum omninò ducimus, qui egregiam de ſe velit ſpem præbere)non alia res magis profuerit, quàm ſemel nouiſſe qua ratione, quóue ordine omnia à præceptore in medium producantur. Quid multa? Ipſi quidem interpreti magnum adfert leuamen, certa docendi methodus præfixa: at verò ſi hanc ipsã aliqua ratione perſpectam habeat diſcipulus, dici non poteſt: quantoperè & is in audiendo percipiendoq́ue adiuuabitur.

De ratiõe diſcutiẽdi locos cõmunes ſeu q̃ſtiones difficiles vel themata ſimplicia.

Sed penè præterieram formulam diſcutiendi locos communes, ſeu quæſtiones grauiores, de qua tamen aliquid dicere ſumus polliciti. Perdifficile autem omninò eſt, certam formam paucis compræhendere. Puerile ſanè foret, pergere vbique ad præſcriptum dialectices, & tantùm ſpectare quæſtiones, an ſit, quod ſit, quale ſit, quotuplex, ſiue quot ſpecies, quæ cauſæ, qui effectus, ſeu officia, quę adfinia, quę contraria. Ne Ariſtoteles quidem ipſe hanc rationem à ſe præſcriptam vbique obſeruat. Nam natura locorum non ſemper patitur. Sæpè occurrũt, in quibus diuiſio in partes, aut ſpecies, locum non habet, quæq; ad cæteras quæſtiões nullo modo licet redigere. Sæpè etiam oriuntur controuerſiæ, de quibus ex ſola cauſarum & circunſtantiarum conſideratione ſtatuitur, cùm in his totius negotij cardo vertatur. Deinde non tantùm offeruntur excutienda themata ſimplicia, vt fides, charitas, lex, peccatum, &c. Verùm etiam compoſita, quibus explicandis illæ quęſtiones non perinde ſeruiunt. Igitur cõſultiſſimum eſt, pro ipſorum locorum ſiue quæſtionũ tractandarum natura, in initio complecti animo certa quædam capita, ſiue partitiones, quas tanquam delineatas in tabula opportunè ac tutè ſequaris. Quò autem conſulamus tyronibus, quomodo loci tã thematum ſimplicium, quàm compoſitorum tractari, partim quæſtionum dialecticarum, partim cauſarum atque circunſtantiarum ductu ſoleant, quãtum in præſenti ſuccurrit, referemus.

Definitio nominis

1. Itaque interpres, qui themata ſimplicia explicanda ſuſci-

da ſuſcipit, inueſtigat ante omnia definitionem nominis,& non in Latina modò lingua, verùm etiam Græca, Hebraicaque,ſimul quàm variè vox ipſa accipiatur,expendens. Pergit mox ad definitionem rei, quam ex ſacris ſcripturæ fontibus,vel ex diuinis traditionibus,aut ſacris concilijs ex patrum riuulis,ex ſcholaſticorum & Canoniſtarum ſcriptis, ſi res ita ferat,eruit,addens,quàm præſtare, amplectendamque exiſtimet. Hinc idoneæ definitiōi aliquas ſubijcit comprobationes, eaſdemque ex ſcriptura,ex patribus congeſtas.Ita namque quæ huc adferuntur, certo ac ſolido niti fundamento neceſſe eſt. Confutat deinde eos, qui in definiendo aberrarunt. Nec diſſimulat, quid proprium vel commune inter ſe diuerſæ definitiones habeant. Poſtremò,ſi quæ de ipſa definitione controuerſia aut diſputatio,apud eruditos exorta aliquādo fuerit,eam percurrit. & rei primū inueſtiganda.

2. Sequitur ſecūdo loco diuiſio,ſiue partitio,ſi natura loci admittit,& ea ipſa vel ex ſcripturis, vel ex patrū cōmentarijs, vel ex ſcholaſticorū rapſodijs conſarcinata. Rurſumq; vt antè, ex iiſdem authoribus probationes ſubijciuntur,necnon qui in diuidēdo errarunt,cōfutantur.Si quid propriumvel cōmune in diuerſis ſententijs incidit,breuiter attingitur:deniq; controuerſia, ſi quæ in cauſa diuiſionis extiterit,dirimitur. Diuiſio ſecundū occupabit locum.

3. Conſiderantur tertio loco cauſæ,nimirū,efficiens, materia,forma,finis,ſiue effecta: atq; in ſingulis probantur,benè dicta,confutantur inſcitè dicta:& hæc omnia,quoad licet,ex literis ſacris, atque optimis quibuſque authoribus. Cauſæ tertio expendendæ.

4. Eadem prorſus diligentia excutiuntur quarto loco circunſtantiæ. Circunſtātiæ.

5. Quod ſi ſupereſt diſputatio aliqua vberior & ſublimior,aliquādo in eccleſijs,vel in ſcholis propoſita, ea quinto loco,omni ſupellectile atque apparatu diſputantium adhibito,pertractatur. Diſputatio vberior.

6. His ita comparatis,deſcenditur ad epilogum, qui conſtat eorum capitum repetitione,quæ maximè ob- Epilogus.

Tractatio nis vtilitas. ſeruanda,atq; memoriæ commendanda iudicantur.

7 Poſtremò ſubijcere conuenit,quantus fructus ſpiritualis tam publicè ad eccleſiam, quàm priuatim ad conſcientias, ex loci communis tractatione dimanet.

Tractatio thematũ compoſitorum. Atque ita quidem frequenter,vbi res poſtulat tractari themata ſimplicia. Cæterũ in explicatione compoſitorum,libertas ſumma, idque pluribus de cauſis, eſſe debet. Aliquando namque proponitur quæſtio, quam conuenit in vtramque partem excutere, ac poſteà veram immutabilemque ſententiam ſolidis rationibus confirmare. Nonnunquam rectè illuſtratur res, diſcuſſione cauſarum & circunſtantiarum. Sæpenumerò poſt allatas ſcripturas vel diuinas traditiones,ſententiam, quam ratam habere cupimus comprobantes,non pauca ex hiſtorijs eccleſiaſticis, & conſilijs,ex diuinis traditionibus & ſacris canonibus peti debent,atque ex collatione rerum geſtarum atq; temporum iudicium omne colligi. Interdũ quæſtio eiuſmodi eſt,quæ à patribus agitata frequenter, necnon dilucidè ſit,ideoque ſatis fuerit,præeuntium ſequi veſtigia. Aliquoties quæſtio noua eſt,de qua, aut nihil, aut parum apud maiores legitur, atque hic ſanè quãuis permittendum ſit,vt profeſſores diſcutiant omnia illa,quæ ad eius quæſtionis dilucidationẽ facere poſſunt,nõ tamẽ illis permittitur aliquid diffinire, quod è ſcripturæ aut diuinarum traditionum vel eccleſiæ Romanæ decreto,& teſtimonio nõ ſit confirmarum.

Non oẽs doctores eundẽ locum eadẽ methodo explicãt. De quibuſdam ſatis eſt paucis & breuiter reſpondere,congeſtis duabus, aut tribus theſibus, iiſdemq; carptim ſtabilitis ſcripturarum authoritate. Quædam eius generis ſunt,vt neceſſarium omnino ſit fuſius de ipſis diſſerere, prout aliquando controuerſiæ plures de vno eodemque argumento fuerint obortæ. Quid multa? Cùm operæ precium ſit inſpicere cuiuſque argumenti oblati naturam,ac proprietatem,neminem, inuenias de ſcriptoribus, qui quemuis locum,eadem methodo enarrandum exiſtimarit. Certè Paulus Apoſtolus,multis interuallis anteferendus quibuſcunque phi-

que philoſophis & philoſophaſtris,idemq́ue ſummus
artifex in tractandis ſacris, vtpote inſtitutus neque in
vmbris Academicis, neq; tantùm ad pedes Gamalie-
lis,ſed in clara luce ſcholæ cæleſtis, in qua archidida-
ſcalus eſt ipſe Spiritus ſanctus, vix duos locos eodẽ ar-
tificio explanat,quemadmodum in epiſtola ad Rom.
in priore ad Corint. (in qua multiplices loci diſcutiũ-
tur) in illa ad Galat. paſſimq́ue in cæteris licet videre.
Ad cuius imitationem patres quóq; ſæpenumerò de
propoſitis thematibus & quęſtionibus admodum va-
ria ratione diſſeruerunt. Exempla ſunt in conſpectu
poſita,præcipueq; in epiſtolis D.Auguſtini, Hierony-
mi,Baſilij, alijsq; non tam eorundem,quàm aliorum
opuſculis.

Rationes ob quas doctores à cõſueta docendi methodo nonnunquam declinent.

Quocirca minimè admirari debẽt auditores,ſi quã-
do animaduertunt doctorem deflectere ab ea metho-
do, quam antea eſt ſequutus, quamq́ue ſibi ipſe vide-
tur prefixiſſe. Cogitare debent,id fieri propter eas cau
ſas, quas iam recenſui:etiamſi ſubinde alijs quoq; ra-
tionibus,qui ſcholas gubernant,mouentur, vt inſtitu-
tam atq; conſuetam docẽdi formam prætermittant.
Aliquando enim loci,qui in manibus eſt, perſpicuitas 1
exactam illam enarrandi rationem haud requirit, in- 2
terdum non ferunt auditorum imbecilla ingenia,quę 3
ipſa congruum eſt quandoque variatione aliqua re-
creari. Nonnũquam vetat attingere ſuſpecta quorun-
dam curioſitas, iubet aliquãdo temporum ratio quæ-
dam parcius perſtringi, quædam dicta ſunt prius, nec
poſſunt citra faſtidium docentis & diſcentium repeti,
quædam in alium locum ſeruantur commodiùs. De-
nique alia multa obueniunt,ob quæ fidelis doctor,ſo-
litus alioquin diligenter verſari in ſuo munere, non-
nihil immutat, & nequaquam pari cura tractat o-
mnia.

Dialectici omnem docendi

Nec verò me latet, quòd Dialecticorum ratię con-
tendit omnem docẽdi rationem ad triplicem metho-
dum ab ipſis proditam, reuocare, nempè ἀναλυτικὴν

reſo-

rationem ad tripli-cē metho dū redi-gunt, 1. Analytica, ſiue re-ſolutoria. 2 Compo ſitiua. 3. Definitiua.

reſolutoriam συνθετικὴν, compoſitiuam: ὁριστικὴν, definitiuam. In quarum prima, à fine ad cauſas & principia deſcenditur, dum videlicet finis reſoluitur, vſque dum ad vnum aliquod pluráue, quæ ad eum finem conducunt peruentum ſit, Secunda autem prorſus contraria eſt, vtpotè in qua, retrograda progreſſione à principijs & cauſis ad finem aſcenditur. Tertia ex vtraque nata à definitione omnes partes continente, pergit ad explicandas partes ſingulas, quas deinde, ſi opus ſit, rurſus ſecat, donec exponantur omnia artis membra. Itaque cauſatur nunc forſitan Dialecticus aliquis nos nihil dum exhibuiſſe, in quo certa aliqua methodi formula de tribus hiſce vulgò recenſeri ſolitis, appareat. Neque enim per nos pate-factum, vtrum Theologi in enarratione ſcripturarum vtantur methodo reſolutoria, an definitiua, vel compoſitiua. At qui procliuè eſt reſpondere nihil ſanè eſſe cur quiſpiam nobis inſultet, quaſi non ſatis apertè oſtenderimus, quouſque docendi ratio à Theologis frequentata conſentiat cum methodi formis, quas Dialectici præſcripsêre. Principio enim haud grauatè eruditi omnes concedunt, methodicas illas rationes magis conuenire tradendis artibus liberalibus, ſcribendiſque philoſophico more libris, in quibus, diſciplinæ aliquæ humaniores exponuntur: quàm diſcutiendis locis aut thematibus ſimplicibus, compoſitiſue, quę Theologia producit. Omnium vero minimè ſeruiunt perpetuæ enarrationi ſcripturarum. Deinde liberiori agere volūt ſcriptores conditione, præſertim qui in ſublimioribus diſciplinis verſantur, quàm vt patiantur conſtringi ſeſe ad ſequendos vbiq; Dialecticorum canones. Cuius rei exempla Ariſtoteles ipſe, quem methodi magiſtrum ſolent appellare, non pauca in philoſophia naturali & morali reliquit. Quamuis ſi quibus conſiderationem libet in ea quæ expoſuimus vtcunque intēdere, qua parte verba fecimus de ipſius ſcripturæ continua interpretatione, depræhendet methodum commendatam reſo-

lutoriam

lutoriam: qua autem parte egimus de locis communibus & quæſtionibus ſeorſim explicandis, animaduerti poteſt locum habens modò methodus definitiua, modò cõpoſitiua, Certè quib⁹ in libris loci cõmunes Theologici ordinatim deſcribuntur, declarant Theologi ſe multò ſolertiſſimos eſſe methodi obſeruatores, ac nullo prorſus appoſitè docendi inſtrumento, præſidióue orbatos. Ad hęc, habet vnaquęque diſciplina quædam ſibi propria, quibus diſiungitur à cæteris. Eſt inſuper ea multorum locorum communium in Theologia indoles ſeu natura, quæ exactam illam tractationem methodicam haud admittit. Quã etiam ob cauſam initiò recepi, me monſtraturum cõmunem quandam methodum, non philoſophicam, ſed Theologicam, & apud eximios diuinarum rerum interpretes obſeruatam. Quod vt me præſtitiſſe confido, ita ingenijs non moroſis feciſſe ſatis arbitror.

De auditarum rerum memorabilium repetitionibus. Caput. XXIII.

Fruſtra frequentes prælectiones audies, neque vnquam aduertes vtrum audita rectè intelligas, niſi domum reuerſus, eadem ſubinde memoria repetas, & quæ maximè inſignia memoratuque digna ſunt, fideliſsimis rerum optimarum cuſtodibus libris commendes. Quare & multa repetere, & non pauca deſcribere eum oportet, qui volet præ cęteris in Theologia proficere. Repetat autem ſtudioſus, vel ſolus, idque aut ſtatim à lectione aut peracto prandio, cœnaúe ambulans, aut denique veſperi iturus cubitum (quo quidem tempore par erat etiam vniuerſa animo ſemel complecti, quæ toto die addidicit) vel, quod magis frugiferum eſt, cum collegis, qui ſtatis horis aliquot ſimul conueniant, partirique inter ſe alternis repetendi munus poſſunt. Neque verò pueriliter repetentur omnia, quaſi certamen foret de oſtentatione artis memorię, ſed ea præcipuè, quę eximia, rara, à vulgi opinione remota, aut certè ſcripturæ germanam ſententiam mira perſpicuitate illuſtrãtia. Dum enim

Lectio audita diligenter & quomodo repetẽda.

Multa ex auditis in chartas referenda

lectiſſima quæq; commemorantur, cæterorum item imago tacitè in mente obuerſatur. Neminem autem pudere in repetitione debet, alterum rogare, vt familiariùs explicet, quæ obſcuriùs ſublimiuſúe dicta videbantur. Indubitatum namq; eſt pij profectus argumẽtum omni tempore paratũ eſſe ex alio diſcere. Quo animo prẹditum in ẹtate quoq; ſenili. D. Auguſtinum accepimus, cùm ipſe non vno loco confiteatur, ſe vel ætate ingraueſcente, & propè capularem, optaſſe ex adoleſcẽtibus vtilia diſcere. epiſtola 75. Ad auxilium epiſcopum, & in enarratione Pſal. 103. Neque diſplicet mihi tyro, qui aliquando apud cõmilitones in dubiũ vocat, quæ à præceptore ſunt in ſchola prolata. Prudẽter namq; examinari cuncta par eſt: Probare verò omnia, tanquã è tertio cẹlo pridem allata, & nuſquã hæſitare, nuſquã audere hiſcere, ſtupidorum eſt, & iudicio carentium. Quod fit in illuſtriſſimis ſcholis Salmanticenſi & Complutenſi, abſoluta enim lectione non ſtatim ſe abdit profeſſor Theologus, verùm præ foribus ſui gymnaſij tantiſper ſtat, dũ auditores ingenioſi ipſum rogaturi & redarguturi accedunt, quos, vbi ipſis ſatisfecerit, hilares atq; dimittit alacres. Ergo modeſtè diſquirere, cur hoc aut illo modo quid dictũ ſit, eſt veritatem indagantis, diſceptatione verò atq; placida quadam oppugnatione, qui ſtudet efficere vt abdita eruantur, implicata enodentur, ne is videtur præ reliquis omnibus ad intima velle penetrare, & remis velisq;, quod aiunt, contendere, quò plenam veritatis intelligentiam conſequatur.

Profectus magni argumentũ eſt, omni tẽpore ex alio diſcere paratũ eſſe.

D. Auguſtinus iã ſenio confectus diſcere adhuc cupiebat.

Nõnulla interdum in dubiũ vocare vtile eſt.

Nonnunquã & ad menſam quædam cum laude agitabuntur, maximè vbi commodi, & cẹleſtis philoſophiæ amantes adſunt conuictores. Nullus locus, nullũ tempus inidoneum eſt ad conferendum de rebus vtilibus, præſertim ſacris, vbi modo ſilentium publicè nõ indicitur. D. Auguſtinus quo tempore viuebat, cũ Licentio, Trigetio, Nauigio, Alipio, Nebridio, alijsque ſuauiſſimis conſodalibus, non modo in prandio & cœna cibum capiens, ſed antè quoque, & poſt, item in horto,

Interdum quædã & ad menſã agitare cõuenit.

D Auguſtini ſedulitas.

horto, in balneis, aliquando & nocte intẽpeſta, ſi quando, poſt horarum aliquot ſomnum expergiſceretur, cum illis, de rebus auditis vel lectis diſputabat, amanterq; conferebat. Nihil prætereà vetat, quò minùs qui iam diu audiuit grauiores Theologos ſacra enarrantes, tandem incipiat audita priuatim repetere, eadem ipſa iunioribus explicando, ſed paulò craſſius, & minutiora tantùm pro capacitate eorundem proponẽs, qua de re iterum alibi. Nemo oratione conſequatur, quantum emolumentum hoc genus repetitionis adferat. Sentient ij vera nos dicere, qui experiri aliquando aggreſſi fuerint. Intereà magnoperè curare, quid alij de hoc conatu & ſimilibus ſint dicturi, non eſt cordati adoleſcentis. Certum namq; eſt, non alios poſſe huiuſmodi exercitia improbare, quàm aut prorſus ſtolidos: aut ignauiæ inſcititiæq; ſuæ quærentes inane patrocinium: à quibus profectò vituperari etiam pulchrum duces. Tantum de repetẽdis quas audieris, prælectionibus. Videmur autem hactenus ſatis diffusè proſequuti, quę de legendis priuatim propriaque induſtria libris ſacris, prætereà de audiendis publicis eorundem interpretibus, dicenda erant. Reſtat, vt quæ ad euoluẽdos libros, in quibus explicantur pręcipui loci cõmunes vniuerſæ doctrinæ Chriſtianæ, ſunt neceſſaria, pro ſtudioſorum captu & cõmoditate colligere nonnulla meditemur.

Iuniores audita docere vtiliſſimum.

FINIS SECVNDI LIBRI.

DE RECTE FORMANDO STVDIO THEOLOGICO, LIBER TERTIVS.

De audiendis legendiſque libris, in quibus præcipui vniuerſæ Theologiæ loci explicantur.

Caput I.

QVO de omnibus, quæ legis vel audis rectè tandem poſſis iudicare, quò aſſueſcas ſingula quæ in ſacris libris ſparſim occurrunt, prudenter diſtinguere, necnon ad certa doctrinæ religionis capita aptè reducere, quò inſuper interrogatus de fide tua, aut de quibuſcunque Theologicis argumentis, ſemper in promptu habeas accommodas ſententias, quibus in reſpondendo vtaris, quò denique de omnibus eccleſiæ dogmatibus, verbo Dei, aut diuina traditione, vel cōciliorum autoritate apertè confirmatis, perſpicua oratione & ſine erroris offenſioniſque periculo, quotieſcunque opus fuerit, diſſeras: perquàm eſt neceſſarium, eos ſæpè legas, ſæpè relegas libros, in quibus præcipua capita, ſiue loci communes vniuerſæ Theologiæ, è ſcripturarum limpidiſſimis fontibus, vel diuinis traditionibus, aut ſacrorum conciliorum decretis hauſti, interdum etiam patrum diſputatiōibus & ſententijs illuſtrati, dilucidè ac certa methodo explicantur. Verùm anteà quàm tyroni ad ſacras lectiōes aſpiranti præſcribamus, quos libros ſit amplexurus, vt qui noſtræ fidei certam & infallibilem doctrinam contineant, operæprecium me facturum exiſtimaui, ſi planum facerem, qui ſint & dicantur loci communes.

Præcipui loci cōmunes vniuerſæ Theologiæ ſæpè perlegendi.

Vocan-

Vocantur autem loci communes, vt hoc obiter adijciamus, indices, generalia capita atque themata, ſiue ſimplicia, ſiue compoſita, ad quę quàm plurima deducuntur, & à quibus permulta mutuò accipi, & varijs argumentis accommodari queunt. Cuius generis locos videmus in omni prope diſciplinarum genere, diſcipulis initio tradi ſolere. Habet námque quoſdam locos communes Phiſice, habet quoſdam ſimiliter Ethice, quoſdam denique pars illa philoſophiæ, quam appellāt Logicen, ſuos prætereà habet Medicina, ſuos Iuriſprudentia. Itaq; nec Theologia, diſciplinarum omniū ſine cōtrouerſia parens fœcundiſſima, locis cōmunib. ijſdemq; admodum latè patentibus deſtituta eſt. Sunt aūt loci huiuſmodi: Sacra ſcriptura, Deus, Trinitas, Creatura, Angelus, Angelus bonus, Angel⁹ malus, Homo, Eccleſia, Lapſus hominis, Peccatum originale, Arbitrium, Voluntas hominis, Lex, Peccatum, Mors, Damnatio æterna, Euangelium, Chriſti incarnatio, Paſſio, Mors, Reſurrectio, Pœnitentia, Fides, Iuſtificatio, Charitas, Bona opera, Spes, Sacramenta, Sacrificia, Circunciſio, Agnus paſchalis, Baptiſmus, Euchariſtia, Cæremoniæ, Traditiones diuinæ, Leges Eccleſiaſticæ, Functiones Eccleſiaſticæ, Magiſtratus, Reſurrectio vniuerſalis, Iudicium extremum, Vita æterna, alijſque quos poſteà luculentiùs recenſebimus. Sunt autem hi loci tanquàm elementa & communia quædam principia Theologię, ſine quibus ęgre poſſis ad altiora progredi, & ſine quorum aliquanta cognitione, nihil vnquam certi de quæſtionibus in Theologia propoſitis conſtitues. Vſque eò nihil laude dignum vel in ſcholaſtico, vel Eccleſiaſtico cœtu præſtabit, qui in locis cōmunibus excutiendis ſeſe non aliquandiu, & diligenter exercuerit. Hinc vero factum, quòd omnibus retrò ſeculis ſancti quidam patres facilè inter eruditos clariſſimi, de profectu piorum ſolliciti, in id ſibi elaborandum exiſtimauerunt, vt præcipuos locos communes vniuerſæ doctrinæ Chriſtianæ, in breues libellos, veluti in faſciculos digererent; legendoſque in publicum pro-

Quid & quid dicātur loci communes Theologici.

Parū in ſtudio Theologico p̄ſtabit, qui nō in locis cōmunib⁹ ſe aliquandiu exercitarit.

Quæ cauſæ antiquos patres ad tractationem locorum communium impulerint.

cum proponerent. Quanquam non hæ modò cauſæ, quas ante commemoraui, verùm etiam aliæ quædam vetuſtos patres ad hunc laborē impulerūt. Etenim locos illos animaduerterunt, in ſacris vtriuſq; teſtamēti libris tantùm carptim hinc inde, & breuitate mira vbique perſtringi. Deinde, qui eoſdem libros ex profeſſo interpretantur, admodum ſuccinctè locos incidentes percurrere, & vix vnquam ad fuſiorem deſcendere explanationem: ad hæc fieri haud poſſe, vt quiuis, quæ de vnoquoq; loco communi, aut in libris ſacris, aut in eruditorum interpretum commentarijs perlegit, ſtatim & quoties libuerit, reducat in memoriam, emunctéque quod veritati diuinæ eſt conſentaneum, definiat. Ergo arbitrati ſunt pleriq; ſe facturos operæ precium, necnon multorum piorum partim ſimplicitati & imperitiæ, partim memoriæ conſulturos, ſi ſummam doctrinæ Chriſtianæ in vnum quaſi corpus cōtraherent, atque quicquid de ſingulis locis, tum in libris ſacris, tum in diuinis traditionibus, tum etiam in excellentium hominum probatis enarrationibus adnotaſſent, diſtinctis capitibus appoſitè complecterentur.

Quando & quis primùm locos communes tractârit.

Itaque primus ferè aggreſſus eſt id facere circiter annum à Chriſto nato centeſimum octogeſimum, Clemens Alexandrin. qui in celeberrima ſchola Theologica Alexandrina edidit libros στρωματέων octo, & totidem ὑποτυπώσεων. In quorum priore opere cum ſacris confert etiam philoſophica, ad docendos nimirum conuincendoſque gentiles. In poſteriore, ex ſolis ſacris literis depromit vniuerſa, referente Euſebio hiſtoriæ eccleſiaſticæ libro ſexto, cap. 11. Poſt quem Dionyſius quidam, incertum Corinthiûs ne, an Alexandrinus, ſimiliter ὑποτυπώσεων Theologicarum emiſit volumen. Origenes, quem diſcipulum Clementis nonnulli credunt, Alexandri Seueri Imperatoris ætate, id eſt, ad annum ducenteſimum triceſimum, exhibuit eccleſijs libros quatuor inſcriptos περὶ ἀρχῶν, qui hodiè adhuc extant, ſed cautè legendi, ſicut eiuſ-

Clemens Alexādrinus.

Dionyſius Alexandrinus.

Origenes.

dem authoris omnia. Ad annum ducenteſimum quinquageſimum floruit Cæcilius Cyprianus, qui euulgauit expoſitionem Symboli, quod vocant Apoſtolicum. (D. Cyprianus.) Prætereà libros tres aduerſus Iudæos, quos non abs re huic ordini accenſeamus. Quamuis priùs illud opuſculum Cypriani eſſe, plerique omnes pernegant, atque Rufino malunt tribuere. Gregorium Nazanzenum circiter annum trecenteſimum octuageſimum, libros quatuor de Theologia conditos reliquiſſe cernimus, (Gregorius Nazāzenus.) ſed qui toti contra Eunomium & contemporaneos hæreticos in cauſa diuinæ trinitatis conſumuntur. Plures autem locos communes tunc in eccleſia frequenter tractatos, idem enumerat, & nihil aliud quam enumerat, in Apologetico. Anno quadringenteſimo, aut paulò pòſt, beatus pater Auguſtinus diuerſos concinnauit libros, ad hãc claſſem deducendos. (D. Auguſtinus.) De vera religiõe librum vnum. Enchiridiõ ad Laurentiũm, librum vnum. De eccleſiaſticis dogmatibus, librum vnum. Eiuſdem farraginis eſt liber de fide, ad Petrum Dyaconum. De doctrina Chriſtiana librum vnum condidit idem pater Auguſtinus. Cęterùm digniſſimi lectu ſunt libri eiuſdem, vt reliquos prætereãm⁹, de ſpiritu & litera, de natura & gratia, de peccatorum meritis & remiſſione, de fide & operibus, de perfectione iuſtitiæ contra Cœleſtinum, in quibus præcipuos & grauiſſimos Theologiæ locos accuratè diſcuti, omnes velint nolint fateri debent. His iure adiungatur libellus titulum oſtentãs Sententiarum Proſperi, (Sententię Proſperi.) quas ex Auguſtini operibus eſſe coaceruatas nemo dubitat. Vixit autem Proſper, ſi modò idem hic eſt cuius meminit Gennadius, poſt Auguſtini ætatem anno ſexageſimo. Poſt ſeptingentos & triginta ferè annos ab humana natura per Chriſtum aſſumpta magno in precio habitus eſt apud Græcos Ioannes Damaſcenus, (Ioannes Damaſcenus.) qui non pauca ſcitu neceſſaria digeſſit in libros quatuor περὶ τῆς ὀρθοδόξης πίστεως nuncupatos.

Patres locis cõmunib. cõſcribendis nõ ſolũ S. ſcripturã ſed & patrum traditiões conſuluerunt.

I. Omnes iſti patres ſuperiùs commemorati, quod ex ſuis ſanctiſſimis conſtat lucubrationibus, dum locos communes, qui capita noſtræ fidei complectũtur, colligerent, non tantùm ſacras conſulebãt ſcripturas, verùm & diuinas traditiones: has tanti facientes, atq; ipſas Apoſtolicas ſcripturas, (vtpotè quas ex Apoſtolicis illis pectoribus productas eſſe ſciebant) etiam perſcrutabantur. In quibus ſi aliquid depræhendebant quod ſacrum aliquod aſſereret dogma, vltrò pari reuerentia atque ipſum Dei verbum admirabantur, idq́ue in fundamentum diuinarum ſacrarumq; doctrinarum iacere non dubitabant, cui nitentes ſacras fidelium animabus neceſſarias doctrinas erigerent atque ſtabilirent. Iudicabant pij patres diuinas illas traditiones, non minorem, ſed parem atq; ipſas ſacras ſcripturas apud ſe obtinere debere authoritatem. Eodemque in loco, in ſcholis & eccleſijs omnibus pijs atque eruditis fore habendas atque ipſiſſimũ Dei verbum. Quod cùm præſentis inſtituti non ſit latiùs tractare, conſultò præterimus, remittentes candidatum Theologiæ, qui auet rem iſtam altiùs inueſtigare, & pleniùs cognoſcere, ad librum illum laudatiſſimis lucubrationibus confectum Martini de Aiala epiſcopi Paccenſis. Quo cùm eruditione ſingulari ſit refertus, abundè inſtructum & locupletatum ſitibundum accedentis dimittet pectus. Eius libri titulus eſt de Diuinis traditionibus. Vel ſi huic rebellis hæreticus fidem non habeat, adeat ipſorum ſanctiſſimorum patrum ſanctiſſima monumẽta, & perſuaſus & optimè eruditus, aut ipſorum ſacris ſcriptis diſcedet contumaciæ & abſtinationis damnatus.

De traditionib. accuratiſſimè ſcripſit Martinus de Aiala.

Petrus Lõbardus locos cõmunes Theologicos feliciter cõſcripſit.

II. Sequutus eſt vir illuſtris Petrus Lombardus circa annum milleſimum ducenteſimum vigeſimum, eandem ſcribendi rationem, quam patres ſuperioris claſſis, præcipuè Ioannem Damaſcenum obſeruaſſe depræhenderat. Nam pro dogmatibus noſtrę fidei aſſerendis, opus Ioannis Damaſceni exemplo, in quatuor libros diſpartitum compoſuit, in quo multa quę

eccleſiæ

eccleſiæ catholicæ iudicauit neceſſaria, congeſſit. Nec tantùm induxit ſcripturæ ſacræ teſtimonia, verùm ex traditionibus diuinis, ex Concilijs & Pontificum decretis, patrumq; ſcriptis magna & firmiſſima deſumpſit fulcimenta, quibus noſtræ religiōis catholicæ fulciret ac corroboraret doctrinas. Huius viri definitiones cùm vehementer illius temporis pij viri probarēt, occurrerent tamen nonnulla, quæ in exercitatis difficiliora & magis ardua videbantur, nōnulla item, quæ doctorum hominum iudicium eccleſiæ ſequentium ſuffragijs, publicarumque ſcholarum cenſuris, exploſa damnataque depræhenderent, ab eius doctoris deterrebantur lectione Emerſerunt tamen viri, tam pietate, quàm eruditione inſignes, à quibus huic incommodo præſentiſſimo, remedio itum eſt obuiam. Qui ediderunt commentarios laudatiſſimos in ipſius Petri Lombardi Theologicam doctrinam, quibus admirabili felicitate ipſius doctr nas cunctis legentibus claras & perſpicuas fecerunt. Qui tametſi plerique extiterint, qui id laboris ſibi vindicauerint, nempè Alexāder de Hallis doctor Theologus acutiſſimus, Albertus Magnus præſul Ratisbonenſis, Petrus Tarantaſienſis (poſteà Innocentius quintus) Vdalricus Argentinenſis, eiuſdem Magni Alberti diſcipulus, & alij qui paulò pòſt inde inſecuti ſunt: vnum tamen floruiſſe legimus circa annum 1271. quem doctrina, ſanctitate atq; religione meritò reliquis omnibus præferendum omnes eruditi ſemper iudicarunt. Is fuit S. ille Thomas monachus prædicatorum, cognomento Aquinas dictus. Qui eo proceſſit eruditionis indefeſſa cura, & ingenij magnitudine, vt facilè ſuo tempore principatū obtinuerit in gymnaſio Pariſienſi. Hic vir ſanctiſſimus ac doctiſſimus Theologicam ſummam quatuor libris diſtinctā, quatuor etiam Petri Lombardi libros declarantem edidit, qua totius noſtræ fidei doctrinā admirabili eruditione & laudatiſſimo complexus eſt ordine. Nō ita multò pòſt, nempè circa annum 1280. floruit S. Bonauentura Minorita, qui Christiano ſtu-

Qui ſuis ſcriptis Petrū Lōbardū illuſtrarint.

Alexāder de Hales.

Albertus Magnus.

Petrus Tarātaſiēſis.

Vdalricus Argētinēſis.

Thomas Aquinas.

S. Bonauentura.

dio eoſdem Petri Lombardi libros ſententiarũ, temporis iniuria iamiam vacillantes reſtaurauit. Claruit etiam circa annum à Chriſto nato 1300. Ioannes Scotus diſputator adeò acris ac vehemens, vt propter ſingularem ſuam diſputãdi viuacitatem, ſubtilis cognomentum omnium eruditorum ſuffragijs, magnis ſuis meritis, conſequutus fuerit. Is etiam non pœnitendos labores adhibuit in huius diſciplinæ genere illuſtrando, quatuor ſiquidem compoſuit libros, quibus Lombardi ſummam Theologicam ſuę ætatis ſtudioſis declarauit. Fuit & Durandus, cuius labores & hac noſtra ætate pleriſque viris doctis hãc rem literariam probè callentibus maximè probantur, conſultumque fore exiſtimant, ſi huius doctoris ſummam ſedulus ac diligens percurrat ac diſcat, qui amat Theologicam diſciplinam (ſcholaſticam vulgò dictam) citiùs & veriùs cognoſcere. Plures poſſem recenſere, at ſatis iſti, & abundè ſatis, atque adeò etiam, vt ſi quis integrũ doctrinę corpus deſideret, is neq; perfectius aliquid, ſi veritatem expectet, neque concinniùs, ſi methodum requirat, recteq; docendi formam, merito poſſit à quoquam mortalium deſiderari.

Ioannes Scotus.

Durãdus.

III. Porrò autem committere non poſſum, vt meritiſſimis laudibus defraudatum relinquam martyrem illum Chriſti epiſcopum Roffenſem Ioannem nominatus. Qui omnium Catholicorum primus in beſtiam illam infernalem Martinum Luterum hæreticæ prauitatis authorem tela ſua contorſit. Is edidit fidei noſtræ catholicæ confeſſionem, qua ſimul & noſtra aſſerit catholica dogmata, & hæretici refutat cõmenta. Quam non ſine magno fructu perleget pius Theologię candidatus. Laudatiſſima eſt etiam doctrina, quam liber ille nuper in lucem emiſſus, per R. Cardinalem Staniſlaum Hoſium epiſcopum Varmienſem, cuius titulus eſt, Confeſſio Polonica, continet. Hunc poterit candidatus Theologiæ ſedulus magna cum attentione euoluere. Eſt enim refertus ſolidis & catholicis eruditiſſimiſque doctrinis, quas ſi fideli ac tenaci

Ioãnes epiſcopus Roſſenſis.

Confeſſio Polonica Staniſlai Hoſij.

tenaci memoria poſſit candidatus Theologiæ retinere, quandoque res poſtulauerit, rogatus de ſua fide, deque eius dogmatib⁹, teſtimonia inde exhauſta in medium protulerit, ſciet pro certo ſe catholicè & doctè reſponſurum. Huiuſmodi proinde libros in tempore conquirat aliquot, præcipuè verò ab Auguſtino conſcriptos. Deinde opus Lombardi, non neglectis voluminibus quorundam aliorum, & in his etiam recentiorum. In quibus omnibus quomodo cum fructu, & ſine periculo verſari poſſis, doctor, cui te erudiendum tradideris, latiùs te informabit, & nos non pigritabimur paucis & conciſis obſeruationibus, conſilium noſtrum explicare.

Obſeruatio I.

Principio à pluribus locorū communium ſcriptoribus, vnum aliquem cæteris præſtantem, cōſilio præceptorum vel conſodalium adhibito, deliges, eumque maximè, cuius intelligis ampliſſimam eſſe in eccleſijs vel ſcholis autoritatem, & cuius dictis niti audeas. Hunc de manibus depones nunquam, hunc vnū leges diutiſſimè, hunc audies & ſequeris tanquam fidum & probatum magiſtrum, adeoq; quantum (modo ſalua verbi Dei & diuinarum traditionum eccleſiaſticarumq; doctrinarum dignitate) fas eſt fieri, in huius verba iurabis. Etenim ſi initio modò hunc, modò illum, aut multos ſimul eodem tempore, tibi attingēdos, raptimúe percurrendos arbitraris, præterquam quòd lædes ingenium, etiam paucula certò dilucideq; percipies.

Vn⁹ locorū cōmunium ſcriptor p̄ cæteris eligendus & continuò euoluēdus.

Obſeruatio II.

Quòd ſi author, quem delegiſti, nequaquam in publico prælegitur, (nam aliquos ſubinde libros ex catalogo propoſito, præſertim D. Auguſt. aut alterius cuiuſpiam præclari doctoris, in gratiam ſtudioſorum adoleſcentum in ſcholis enarrari conſultum foret) ſapienter feceris, ſi adiungas tibi quoſdam è familiarib. ſeu commilitonibus, cum quibus quotidie ſtatis horis locos communes repetas, & piè, candideq; de ijſdem

Cū conſodalib. loci cōmunes ſtatis horis repetēdi.

diſſertes, ita tamen, vt repetitiones ſint, & non diffini tiones, quæ in huiuſmodi collationibus tractata fuerint. Hæc repetitio ceu diſſertatio efficiet, primum vt ipſe ſingula maiore cura ſolertiaque introſpicias ac rimeris: Deinde, vt quæ non aſſequeris, ab alijs auidè petas explanari. Fieri autem non poteſt, quin vbi plures ſimul conſultant, tandem vnus aliquis quod verũ, rectum, vtileque eſt prouideat, ſicut vbi multi iaciuntur tali, tandem & Venus iacitur.

Vtilitas talis repetitionis. 1. 2.

Obſeruatio III.

Quo ordine loci cõmunes tractẽtur obſeruandum.

Siue porrò ſolus, ſiue cum alijs priuatim legas, vel publicè audias enarrari locorũ cõmunium ſcriptorẽ, obſerua etiam methodum, qua is in tradenda doctrina ſacra vtitur, & non tantum quos locos, verùm etiã quo ordine, quaque cohærentia ſingulos explicet. Vbi in initio certam authoris methodum ſemel depræhẽderis, expedita erit via, ſine impeditione vt pergas. Alius alio docet tum magis perſpicuè populariterq;, tũ fideliùs & puriùs.

Obſeruatio IIII.

Quib⁹ locis excutiẽdis pl⁹ tẽporis & diligentiæ adhiberi debeat.

In ijs locis excutiendis, recteq; percipiendis, pl⁹ impendes temporis atq; operæ, quos animaduertis præſenti ætate frequentiùs ac diligentiùs in eccleſia tractari, ſi modò eiuſmodi ſunt, ex quorum explanatiõe pax publica haud turbatur, atq; infirmorum fratrum conſcientiæ non læduntur. Nam diligentia, ex qua ſequitur diſſidium vel offendiculum, diligẽtiæ laudem & nomen amittit, ac deteſtabilis curioſitas appellari potiùs, quàm diligentia meretur.

Obſeruatio V.

Quid faciẽdum ſi intricata quædã & quæ captũ noſtrum excedunt obueniãt.

Quòd ſi intricata quædam, aut ſupra captum poſita obueniunt, ne in his eruendis diu teipſum excrucies, ſed in aliud tempus inquiſitionem differto, vel eos ad extremum conſulito, qui quod abſtruſum & clauſum videbatur reſerãdo, moleſtijs te poſſunt liberare. Crebrò vel libri aliorum ſcriptorum, vel collegarum amica colloquia, vel denique viua præceptoris vox, vice ſunt commentarij, atque nodos omnes nullo ne-

lo negotio diſſoluunt. Aliquoties præterea incidunt apud ſcriptores locorum communium nonnulla, recte quidem propoſita,& aliquo vſque deducta, ſed de quibus ad extremum nihil certò definitur,perinde atque ſi conſultò dataq; opera in medio relinquere,atq; lectores dubios dimittere,viſum illis fuiſſet. Hoc igitur vbi fit,ne matures pro tuo arbitrio certã de re incerta ferre ſententiam: verùm tardes poti[illegible] procraſtines,alijs id muneris concedẽs. Aut cert[illegible]quiras, num apud ſcriptorem quempiam, qui modo cæteros vincat autoritate,conſtitutum inuenias,quod ad cauſam pertinet, atque eruditis facit ſatis, ſemper tamen aduerteris omnium ſacrarũ doctrinarum intelligentias veras ex ſolo eccleſiæ catholicæ iudicio pendere, minimè verò ex libito priuati (tametſi eruditiſſimi) viri alicuius.

Obſeruatio VI.

Quando verò continget, te in conſilium adhibere ſcripta aliorum, atque eorum maximè, qui in exponendis locis communibus ſudarunt,diligẽter quidem perleges omnia,ſed ita,vt memineris te in ſcriptis verſari humanis,id eſt,errori obnoxijs. Quamobrẽ mentis aciem defigere ſemper oportet ad expreſſum in ſacris vtriuſque Teſtamenti libris verbum Domini, & ad diuinas traditiones,& eccleſiaſticas doctrinas,ſiue conciliorum ſint,ſiue Pontificum, quorum ſententia reuera eſt norma, ſiue amuſſis, ad quam debẽt omnes hominum ſentẽtiæ exigi, quaque ſola diſcerni poteſt, num quid à recta veritatis linea dimotum ſiet,protu beretue. Quicquid fundamento ſcripturæ ſanctæ, aut diuinarum traditionum, vel eccleſiaſticarum doctrinarum non incumbit, neceſſum eſt breui corruat. Omnis planta,quam non plantauit pater cæleſtis,extirpabitur. Matth.15. Eſt hominum quidem errare ac labi in multis,at verbum Domini ſolum erroris expers, & incorruptum manet, cui neque addere, neq; demere quicquam fas eſt, quodq; intelligere recte ſola eccleſia Romana & eius filij poſſunt. Stellæ quædam non-

Loci communes ad amuſſim S. literarum & patrum traditionum examinandi.

nunquam cælo vel ſudo ac ſereno obfuſcantur. Aliquoties ipſe ſal ex parte fit inſipidus. Vſque adeò nemo eſt, qui non ſaltem verbo etiam, cum minimè credit, offendat. Ergo, quod dicere cœpi, vide etiam atq; etiã, quid à ſcriptore, quem legis, vel à doctore quem audis, dicatur: tum ſedulò expende, quouſque id cum ſcriptura ſancta, cum diuinis traditionibus, cum alijs ſacrorum conciliorum vel Pontificum doctrinis conueniat, perſpicueque per hanc probetur. Atq; hoc illud eſt, quod ſibi voluerunt, qui patrum noſtrorum memoria, libris ſententiarum Petri Lombardi adiunxerunt publicarum ſcholarum cenſuras, quibus tanti viri non paucis pronunciatis nigrum præfigitur. Huc etiam pertinet, quòd Tertulliani, Origenis, Auguſtini, & quorundam aliorum ſanctorum patrum commentarijs ſolet annecti liber de eccleſiaſticis dogmatibus, vel certè eruditorum hominũ præfationes aliquæ attexi, quę lectores admonent errorũ, quos tãquã ſcopulos naufragium minãtes, vitare in illis oportet.

Obſeruatio VII.

Notandũ quò diuerſi ꝓ diuerſitate temporũ & locorum locos cõmunes diuerſimodè tractarũt.

In omnibus verò ſcriptoribus, qui locos communes congeſſerunt, operęprecium eſt attentè obſerues, quomodo pro ratione ſui ſeculi, atque eccleſiarum ſtatu, qui tum, cum ipſi viuerẽt, fuit, alios atque alios locos, ſinguli maiori cum diligẽtia expoſuerunt, pro vt ſubinde nouas quæſtiones in eccleſia agitatas atque diſcuſſas conſtat, atque aliquando neceſſitas ſiue occaſio oblata tractari aliquos pleniùs poſtulauit. Quo circa Origenem videmus in libris periarchon locos nonnullos ęxplanaſſe, quos præterierunt poſteri. Habuit namque ſui ſeculi rationem D. Auguſt. in libris, quos ſuprà enumerauimus, de ijs diſputat rebus, quas ante ipſum vix vlli attigerunt. Subminiſtrabant videlicet Manichæi, Donatiſtæ, Pelagiani, cæterique aduerſarij, materiam nouarum diſputationum. At Ioannes Damaſcenus non pauciora, quæ inaudita fuêre maioribus, admiſcuit, quod genus ſunt illa perquàm ſubtilia libro 3. de duabus naturis in vna Hypoſtaſi, propter

pter Petrum Gnapheum, & alios hæreticos qui in Chriſto conabantur duas Hypoſtaſas ſeu perſonas oſtendere. Item de duabus in Chriſto voluntatibus, ſecundum duplicem eiuſdem naturam, propter μονοθελήτας. An virgo Maria rectè dicatur mater Dei, propter reliquias Neſtorianorum. Præterea an diuinitas in morte Chriſti fuerit ſeparata ab anima & corpore Chriſti. Et lib. 4. An duas naturas beata virgo conceperit. An duæ naturæ in cruce pependerint? haud dubiè propter eorundem hæreticorum diſceptationes. Ad hæc, de adoratione ad Orientem, de ſabbatho externo & interno, propter Iudæos. Item de adoratione crucis, de ſanctorum & reliquiarum honore, de adoratione imaginum, propter Saracenos, qui (quod ipſemet indicat in libr. de hæreſibus) obijcientes Chriſtianis idololatriam, occaſiõem dederunt multarum diſſenſionum, quæ inter Chriſtianos poſteà de imaginibus ſunt conſecutæ. Propter Iouiniani inſuper ſectatores, qui virginitatem immodicè extenuabant, quòd virginitas præſtet coniugio. Poſtremò, quòd DEVS non ſit cauſa mali, quòd item non ſint duo principia, propter quoſdam de fece Manichæorum relictos. Apud Petrum Lombardum porrò ſtatim incurrunt in oculos permulta de ſeptem ſacramentis, de cauſis coniugalibus, de diuerſis receptaculis in inferno, alijſque id genus locis, de quibus apud priſcos quamuis firmiſſima fuit fides ac certitudo, non tamen vlla emerſit hæreſis, quæ illa ſacramenta negaret, aut diminueret. Idcirco Petrus Lombardus doctrinam ſacramentorum ex ipſis ſcripturarum fundamentis erutam aſſeruit ac declarauit.

Ad eũdem verò modum, quicunq; poſt hos, noſtra aut patrum noſtrorum memoria, locorum communiũ volumina in lucem ediderunt, eos locos iudicarũt præ cæteris ſibi iudicio prudentiaq; ſingulari illuſtrãdos, de quibus controuerſias in eccleſia perſpexerunt enatas, veluti de authoritate eccleſiæ, de poteſta-

te epiſco-

te epiſcopi Romani, de diuinis traditionibus, de libertate Chriſtiana, de hominis iuſtificatione, &c.

Quæ cùm ita ſint, debet quiſquis hoc genus librorum vult cum fructu legere, pleneque intelligere, etiã temporum aliquo modo tenere hiſtoriam, necnõ ſtudiosè percunctari, quales eo tempore, quo liber hic, qui eſt in manibus, edebatur, controuerſiæ in eccleſia extiterint: qui deinde viri doctrina excellentes tunc in precio fuerint habiti, à qualibus item factionib. vel hæreſibus eccleſiæ tunc diuexatæ: tum vbi nam habitæ ſynodi, quid & quibus de rebus, in iiſdem diffinitũ, & ſi quæ his affinia. Etenim hæ potiſſimum res præbuerunt pijs ſcriptoribus occaſionem renouandi ac reuocandi in memoriam locos ſeu dogmata noſtræ fidei vetuſtate antiquiſſima confirmata, quæ hæreticorum impugnabantur malitia & temeritate impia, atque vt quiſque conatus eſt ſuis optimè conſulere hominib., ita minimè potuerũt illos prętermittere intactos locos, de quibus tunc erãt inter eruditos digladiationes. Quinetiam meminiſſe decet, ſcriptores interdum coactos quædam dare tempori, & in erroribus à quàmplurimis & paſſim receptis, ſolere vel inuitos & dolentes conniuere: in aliquibus quæ iure tantùm humano inſtituta fuerant, non diuino, quomodo apparet ipſum quoque Apoſtolum de ſe non diſſimulanter confeſſum, quando ait, ſe cum deſipientibus aliquando deſipuiſſe. Itaque eſt omninò his de cauſis perneceſſaria hiſtoriæ temporum mediocris obſeruatio.

Cæterùm quantum ad hanc rem requiritur, tantum facilè ex hiſtorijs eccleſiaſticis vel ex illis ſcriptoribus, qui de hæreſibus, de concilijs habitis, de vitis & ſanctionibus Romanorum pontifi. um, vel aliàs de Eccleſiaſticis negotijs libros reliquerunt, cognoſci poteſt.

Obſeruatio VIII.

Cõſulẽdi fontes vnde tracta.

Rectè poſtremo fecerit, qui, vbi ad dogmatis comprobationem adferuntur firmamenta è ſcripturis ſan

ctis vel

ctis vel ex priſcorum patrum commētarijs,libros eos, ex quibus illa mutuò ſumpta ſunt, ſi nanciſci queat, ipſe conſultet,atq; num ſimpliciter & perſpicuè illud declarent quod aſſeritur,explorabit. Plures ſunt cauſæ,quæ huc impellunt. Nam aliquoties adducuntur nonnulla ex probatæ monetę libris paulululum immutatis,vt etiam ſæpiculè quædam appareat in ipſa ſententia diuerſitas.

tionū pbātiões adducuntur.

Ratio.

Crebrò inſuper alienum refertur pronunciatum,& quidem ad verbum ac ſimpliciſſimè, verùm longè alio ſenſu,aliumque ad finem,quàm ab authore fuerat conſcriptum, quod plerunque committunt hæretici. Quādo igitur in referēdis alienis ſententijs, frequēter & varijs modis error vel obſcuritas inducitur, non de nihilo eſt quod admonemus, vt ſolerter expendantur pronunciata illuſtrium authorum,quæ ad confirmāda dogmata,à ſcriptorib9 locorum communium ſubinde in medium produci viderimus. Si quæ præterea ſunt in hoc genere obſeruanda,ea ex alijs capitibus, in quibus,quanta animi attentione euoluenda ſint veterum ſcriptorum monumenta explicabimus, decerpi poterunt. Iſta in præſenti propoſuiſſe tyrocinium adhuc facientibus,ſit ſatis. Reſtat vt quomodo vnuſquiſque locos communes ipſe ſibi congerere debeat, fideliter oſtendamus. 2

Quod vnumquemq; ſibi priuatim, vbi famoſos profeſſores quadriennium ad minimum audiuerit, ſuapte induſtria locos communes colligere oporteat. Caput II.

Quiſquis autem in votis habet aliquid laude dignum in Theologia aliquando perficere, non erit quidem contentus aſſidua librorum, quos proximè commendauimus, auditione atque ieiuna lectione,ſed omni animi contentione ſciet ſibi enitēdum,vt ſuo ipſe Marte,propriaque induſtria locos cōmunes quàm plurimos, in primis verò de quibus frequentiùs proponi poſſe quæſtiones ſuſpicatur, ex ijs, quæ apud quoſcunque ſcriptores notatu digna inuenit, vel

Sūmo ſtudio enitēdū vt quiſque ſibi p ſi locos cōmunes cōſcribat.

nit, vel inter docendum à ſuis magiſtris, vel inter diſputandum ab alijs doctoribus audiuit, in vnum volumen congerat. A quo noſtro conſilio, ceu parum neceſſario, minuſúe vtili ne quis abhorreat, rationes aliquot, quæ vnumquemque ad ſubeundum hunc laborem prouocare, nec prouocare modò, ſed impellere quoque, & quaſi inſtigare queant, exponere non grauabimur.

Rationes quare proprio marte loci cõmunes cõſcribendi ſunt.

1. Primùm, etſi plures extant authores, qui locos communes ex profeſſo tractarunt, atque tu ex his vnum, fortè etiam alterum, veluti tutè in omnibus ſequendum ſemper circumfers manibus, cuius doctrinam fuiſti in ſcholis à tuis magiſtris edoctus, attamen quàm multi ſunt loci ab alijs excuſſi, quos tui iſti præceptores ne attingunt quidem? Imò quàm multas quæſtiones, perutiles interim, ac cognitu neceſſarias, videntur iſti data opera præterijſſe? ſiquidem pleriq; rati ſunt ſe ſtrenuè obijſſe ſuum munus, ſi eos ſaltem locos explicarent, quos animaduertebant ſua ætate paſſim vocari in quæſtionem, atque frequentiùs in eccleſijs vrgeri. Quamobrem eorum locorum, qui prioribus ſeculis expoſiti fuerant, ipſi nullam prorſus habuerunt rationem, multò autem minus de ijs diffinire quæſtionibus potuerunt, quæ ſecutis temporis agitatæ ſunt. Quid? quòd nonnullis ſcriptoribus curæ fuit, non niſi ſelectos & maximè neceſſarios locos eoſdemque compendioſiſſimè complecti, adeoque ſimplices tantùm referre de dogmatibus ſententias, ſiue definitiones eccleſiæ Catholicæ probatas? quam ob cauſam placuit eis, ſententiarum vel dogmatum titulos ſuis libris præfigere. Quæ cùm ita ſint, intererit profectò eius, qui paulò eſt animoſior, atq; ad magna aſpirat, ex diuerſis ſcriptoribus Theologis, locos communes omnis generis atq; omnium propè tēporum cum affinibus quæſtionibus diligenter in vnum volumen congerere, deinde ad ea, quæ ſuccinctè per alios comprehenſa ſunt, nonnunquam noua firmamēta, & obiectionum quæ adferuntur dilutiones, itemq; contra-

contrariorum dogmatum confutationes ſubijcere,& ad ſummam omnia illa coaceruare, adnotareq́;, quæ ad plenè illuſtrandum aliquem locum communẽ accommodata iudicantur.

Secundò, quomodo poteris de ijs ipſis locis cõmunibus, quos ab alio deſcriptos aſſiduè perluſtras, ſanũ ferre iudicium, atq; quantum ponderis habeant, quæ aſſeruntur decernere: ſi non aliorum quoque ſententias de ijſdem locis & argumẽtis audias, conferaſque? Conferre autem accuratè & ſapienter, quo pacto cõmodiùs licebit, quàm ſi ex alienis ſcriptis quamplurima decerpas, & pręcipua benè dictorum capita, ſeparatim in libro aliquo conſignes? 2.

Tertiò, Quòd ſi prętereà libet, quemadmodũ decet Theologiæ vacantem, tum ſacra Biblia, tum diuerſas ſanctorum patrum, vel etiam recentium ſcriptorum monumẽta de rebus Theologicis euoluere, ſtatim depræhendis, in his præcipua capita cęleſtis philoſophię ſparſim, & interdum mira breuitate, quaſiq; punctis, vt ſic loquar, demonſtrari. 3.

Atqui de ijs ipſis capitibus, exactum ſi cupis parare iudicium, omniaque quæ ad illa pertinent, quaſi methodo quadam compræhendere, atq; infigere memoriæ, tua ſanè intererit, quęcunq; hinc inde ſcitè dicta occurrunt, ſolerter obſeruare, eligereque, necnõ ad certas claſſes cuncta, quę eiuſdem fuerint argumenti, transferre.

Quinetiam ſi fortè apud aliquem ſcriptorẽ loci illi inueniuntur copioſè, & quod nonnunquam fit, iuſtis libris enarrari: è re tua fuerit, theſes atq; concluſiões, quæ duntaxat ſummam rerum ponunt ante oculos, elicere ac notare. Vſq; adeò verò quod hic dicimus, facto opus eſt, vt qui hac via ex optimis ſcriptoribus optima quæq; in ſuas chartas tanquam in ſcrinium reponere neglexerit, iudicari haud poſſit aliquid in omni vita cum fructu perlegiſſe.

Quartò, Quis aũt ſibi polliceri audeat tam felicem memoriã, qua omnia quæ legerit, retinere animo, aut 4.

in libris quos præſentes habet, quouis tempore ſtatim reperire poſſe confidat? Quomodo etiam memoria repetere illa quis valet, quæ legit in libris mutuò ab alijs acceptis, & quos non ſemper ad manum habet? Quare ſi ſapit, & rectè ſecum reputat, nihil vnquam tam altè infigi menti, quin breuiſſimo temporis ſpacio rurſus excidat, is ſine mora ſtudebit probatiſſima quæque à ſe lecta, libris committere, qui reuera vel ſoli, tanquam fidi nomenclatores, nos quouis tempore omnium eorum admonere queunt, quæ meminiſſe maximè cupimus. Quæ diligentia cùm in omni diſciplinarum genere ſit omnium doctorum hominũ conſenſu apprimè neceſſaria, nę inſanire cum ratione ille videtur, qui à Theologicis ſtudijs arbitratur excludendam.

5. Quintò; Efficit inſuper propoſitum ac ſtudium colligendi locos communes, vt quæcunque in manus tuas veniunt, maiore cum attentione animi perlegas, & nuſquam non ſagaciter expendas, ecquid incidat ad locum aliquem communem referendum. Itaque ſi vlla alia re, at hac vna præcipuè diligens in te excitabitur obſeruandi cura, ingenij viuacitas acuetur, rectè iudicandi facultas prouehetur & confirmabitur. Sin verò colligere locos communes nõ eſt conſtitutum, ad omnia quæ legis, oſcitare, aut dormitare te ipſum ſenties.

6. Sextò, Quantos porrò progreſſus in ſtudijs facias, non ferè poteris aliunde certiùs cognoſcere, quàm ex diligentia tua in digerendis locis communibus impenſa. Ille videlicet optimarum rerum aceruus plurimum te profeciſſe, documento erit apud omnes.

Fallere quidem te poteſt tuus familiaris, de tuo profectu pronũcians, & adulator nõ erubeſcit blandè occinere, te egregiam eſſe laudem promeritum, etiã cùm torporis & ignauię tua tibi teſtis eſt conſcientia. At verò ſudores tui in volumine locorum communium exhauſti, minimè tibi imponent, ſed quod res eſt, apertè ſimpliciterque teſtabũtur. Et profectò qui-

cunque

cunque vnquam te abſente, ſeu viuo, ſeu mortuo, in eiuſmodi volumen à te concinnatum incident, ſedulitatem tuam vehementer mirabuntur, ſuſpicient & prædicabunt, addam & eruditionem non vulgarem tibi, ſi modò candidi fuerint, tribuent. Quàm audimꝰ in cælum extolli ſeniorem illum Plinium, quem omnes referunt nullum propè momentum temporis paſſum effluere, quo nō aliquid legeret, aut ſcriberet, aut dictaret? Ad eūdem verò modū credas, & ab illis celebrandum, quibus continget egregios tuos labores aliquando inſpicere, atque iuſta trutina ponderare. Plinij laudata diligentia.

Septimò, poſtremò conſtituas oportet ante oculos ingētes & admirabiles fructus; quos ex ſudoribus iſtis capies. Primùm, quę apud optimos quoſque authores obſeruaueris ſcitu maximè digna, quemadmodum libro, ita memoriæ quodammodo inſcripta ea erunt, neq; facilè excident. 7. Fructꝰ ex locorū cōmunium collectiōe emergentes. 1.

Deſcripſiſſe, fermè eſt memoriter didiciſſe. Deinde ſi tibi in ſcholis adhuc verſanti animus eſt, aliquando aut diſputationib., aut declamatiōibus, aut alio quouis præexercitamenti genere, ſpecimen edere, apud multitudinē, tui in Theologia profectus, facilè vnus omnes reliquos hac in parte ſuperabis, ſi locos communes varios tibi in tempore congeſſeris. Quinetiam vel ex tempore de quouis Themate Theologico oblato, ſi iubearis, aptè & cum gratia poteris diſſertare. 2.

Adde quod nunquam facilius neq; exactius quæſtionem aut materiam aliquam tibi diſſerendam; oblatam intelliges, quamuis in audiendis illis aut legendis aliàs diligentiſſimus fueris, quam vbi tuos locos communes tuo marte à te cōgeſtos conſulueris. Incōparabili perſpicuitate cōſequeris medullam eius, quæ agitatur ſententiæ; ſi ad eius veritatem eruendā tuis proprijs vſus fueris laboribus, & à te cōparatis inſtrumentis. 3.

Ad hæc, quòd ſi cōſtituis, vel in eccleſia, vel in ſchola docendi munus tandem ſuſcipere, cogitare profectò debes futurum, vt interdum multiplices quæſtiones tibi 4.

nes tibi proponãtur,& conſiliũ iudiciumq; tuũ audi-re nõnulli geſtiãt, ibi verò nulla res maiori erit præſi-dio,quàm vigiliæ tuæ in colligendis locis communi-bus, in adoleſcentia feliciter exhauſtæ. Compendio-ſiſſima namque erit via ad inueniendum,quod opor-tunè reſpondeas, omni tempore locos tuos commu-nes adire,& ex ijs lectiſſima quæque extrahere.

5. Si denique deſiderat quiſpiam clarum nomen li-bros conſcribendo adipiſci,erunt ſanè & ad hanc rem loci communes maximè accommodi. Quid multa? ſicut ſilens & laborioſa formica granis, quæ iugi labo-re per æſtatem conuexit in aluearium,læta fruitur,ac ſeſe paſcit in hyeme: muſcæ autem quæ turpi otio & quaſi luſibus tempus omne æſtiuum perdiderunt, tunc inopia ac fame enecantur: ita qui in adoleſcen-tia, cùm adhuc honeſto ac liberali otio ſcholaſtico gaudere datur, quàm plurimos vndique ex omnium bonorum authorum ſcriptis locos communes coacer-uarint, vberes ſuæ diligentiæ decerpent in virili ætate fructus, quorũ alios quoq; participes facere poterunt: qui aũt nullos omninò locos, cũ tẽpus erat, ſibi para-uerunt, hi ſine honore,vt ignaui & ignari sẽper obſcu-ri manebunt. Non tantã diues auarus voluptatem ca-pit ex auri argentique, quod per fas & nefas corraſit, aſpectu & contemplatione, quantam capiet vir eru-ditus ex locis communibus, à ſe in adoleſcentia colle-ctis. Hæ igitur præcipuæ rationes (nam aliæ quoque addi poſſent) magnum apud omnes rei Theologicæ ſtudioſos, pondus habere debent, eoſque tanquam audito claſſico ac ſigno dato, commouere, vt ſtatim omni induſtria ac ſtudio conentur diuitem quendã Theſaurum lectiſſimorum locorum communium ſi-bi parare, ex optimis quibuſq; ſcriptoribus optima queq; adnotãdo, atq; in libros memoriales referẽdo.

Simile.

Variæ formulæ colligendi locos cõmunes in Theolo-gia. Caput. III.

Primum animo certa me-

VBi verò iam planè conſtituit aliquis locos com munes colligere, huic antequàm ad hoc opus aggre

aggrediatur, per quam neceſſarium eſt, vt præforma-tam aliquam vniuerſę Theologiæ methodum animo comprehenſam teneat, ſtudio & obſeruatione ſuorũ quos audiuit doctorum comparatam, ex qua peruidere atque cognoſcere poſſit, qui nam & quales exiſtant præcipui cæleſtis philoſophiæ loci, & quæ præterea propriè ad municipia & colonias Theologiæ deduci debeant. Quomodo enim in vlla diſciplina locos communes cum iudicio & vtiliter obſeruabit, qui non habet cõpertum, quibus præcipuè in rebus diſciplina eadem verſetur, & quæ ad eandem propriè pertineant, quæúe ab eadem ſint remotæ? Atque eò quidem magis neceſſarium eſt, methodum, quæ omnes aut certè præcipuos Theologiæ locos cõplectitur, ante oculos habere expoſitam, quo manifeſtiùs conſtat, ſanctos patres pleroſque eam neglexiſſe quippe qui arbitrati ſunt ſe officio ſuo probè perfunctos, quandò eos locos, theſes, hypotheſes, & quæſtiones vbertim explicarunt, quarum cognitione videbant ſuæ ætatis homines maximè egere, & quos iudicabant ſufficere ad confutandos gentiles philoſophos, vel hæreticos: aduerſus quæ duo hoſtium genera perpetuum illis bellum erat. Quod verum eſſe facile intelliget, qui capita librorum, quos illi de locis communibus ſcriptos reliquerunt, ordine inſpiciet, atque aliquia animi attentione examinabit. Itaq; quò rerum diuinarum ſtudioſæ iuuentuti hac in parte ſubſidiũ adferamus, nos aliquot formulas methodi vniuerſæ Theologiæ deſcribemus, in quibus ordo omnium propè locorũ animaduerti poterit, & ex quibus vnuſquiſque ſibi deligere aliquam, tanquam Theſei filium, ſi ita videatur, ſequendam in labore colligendi, queat.

thodus locis cõmunibus conſcribẽdis; inſigẽdá.

Vna quidem formula ſiue digranimate contenti eſſe potuiſſemus, ſed quia, quot capita, tot ſententiæ, & interdum alius aliam rationem ſibi ipſe præfigere geſtit, atque inciuile prorſus eſt, quod prodeſſe vllo modo poteſt, tegere aut diſſimulare: ideo formas plures non illibenter ſubijciemus

PRIMA FORMVLA AC DISPOſitio locorum communium ex D.Auguſtino.

Ex veteribus quidem, vt Clementem, Dionyſium, Origenem, Cyprianum, Gregorium Nazanzenum omittamus, vnus Auguſtinus, pręcipuos locos communes Theologicos fideliſſimè expoſuit: quamuis ſparſim potiùs & in varijs opuſculis, quàm in vno aliquo libro. Quia tamen in quibuſdã libellis conatus eſt idẽ ſeorſum facere, ideò ex ipſo primam formam tanquã in tabula conſpiciendam exhibemus. In opere igitur de vera religione hos veluti primarios locos recenſet, plurima interim ſcitu digna & áffinia ijſdem attexens.

D.Auguſtinus pęcipuos locos cõmunes fideliſſimè expoſuit.

Ex ope D Auguſtini de vera religione.

1. Religio, quodq́ue ea inquirenda, & quæ nam vera ſit.
2. Lapſus hominis: quæ cauſa huius, qui modus, & cætera.

Vbi, quòd malum ſiue peccatum nõ ſit à Deo, ſed ab homine, ꝓpter Manichæos pleniſſimè diſputatur.

3. Lex, ex qua fluit cognitio Dei, & noſtræ imbecillitatis.
4. Fides.
5. Charitas.
6. Iuſtitia.
7. Vita futura.

Ex libro D.Augu. ad Laurẽtium.

His capitibus tanquam baſi, vniuerſa moles doctrinæ religionis innititur. Cæterũ in Enchiridio ad Laurentium, magis perſpicua delineatur locorum ſeries, quæ ſic habet.

1. Fides.
2. Spes.
3. Charitas. Hæc tria ſe habent vt fundamentum, atque ad reliqua omnia quæ ſequuntur, tanquam ad obiecta reſpiciunt.
4. Deus.
5. Trinitas.
6. Creatura. Mox de cauſa mali, ꝓpter Manichæos.

7. Homo

7. Homo.
8. Hominis lapſus.
9. Peccatum.
10. Reſtitutio hominis. Vbi de merito, gratia, libero arbitrio, & quidem, vt probabile eſt, propter Pelagianos.
11. Fides in Chriſtum.
12. Chriſtus Deus & homo, mediator, reconciliator, remiſſionis peccatorum author.
13. Baptiſmus. Vbi de originali peccato, & reatu paruulorum aliquanto plenius, haud dubiè propter Pelagianos.
14. Extremum iudicium per Chriſtum exercendũ.
15. Vita futura, ſeu gloria cæleſtis. Vbi de mercede bonorũ operum, nec non omnibus pietatis officijs, & eorum meritis ac dignitate.
16. Damnatio impiorum, atque pœna.

Non pauca verò, partim proter philoſophos gentiles, partim propter hæreticos, qui varias tunc mouebant quęſtiones, & ex quęſtionibus diſſenſiones ac ſimultates, interpoſita ſunt, haud tamen à capitibus, quæ recenſuimus aliena. In hoc autem locorum ordine atque ſitu, animaduerti poteſt quædam docendi methodus ſiue partium connexio, quam meritò omnes probent. Ac de iiſdem fermè locis, eademque methodo diſſeritur in libris de eccleſiaſticis dogmatibus, ac de fide ad Petrum: quos quanti ſunt, apparet ex D. Auguſtini commentarijs eſſe deceptos.

SECVNDA FORMVLA, EX IOANne Damaſceno.

Ioannes Damaſcenus hac via progreditur. Ex Ioãne Damaſceno.

Libro primo.

1. Sacra ſcriptura.
2. Deus. Quod ſit, quodq́; incompræhenſibilis.
   Quòd vnus Deus, & non plures.
   Pater.
   Filius.
   Spiritus ſanctus.

Trinitas: & quomodo perſonæ diſtinguantur re ac ratione.

De his, quæ de Deo dicuntur, ſiue in Deum competunt.

Libro ſecundo.

3. Creatio, ſeu creaturæ.

4. Angeli, ſubſtantiæ intelligibiles & incorporeæ.

Angeli boni.

Angeli mali, ſeu dæmones.

5. Mundus cum ſuis partibus, quæ ſunt ſubſtantiæ corporeæ, Vbi & de paradiſo.

6. Homo, conſtans corpore & anima.

Homo ante lapſum.

Homo poſt lapſum.

Anima cum ſuis adfectionibus & facultatibus.

Arbitrium, ſeu voluntas hominis.

7. Prouidentia Dei in gubernatione hominis, & rerum humanarum.

8. Præſcientia, prædefinitio, prædeſtinatio hominis à Deo.

Libro tertio.

9. Reparatio hominis lapſi, per Chriſtum factum hominem.

10. Conceptio & incarnatio Chriſti.

Duæ naturæ in Chriſto, & quomodo eæ vnitę in vna hypoſtaſi, ſeu perſona.

Quæ item ſecundum vtramque naturam Chriſto conueniunt, ac de Chriſto rectè dici poſſunt.

11. Mors Chriſti.

12. Deſcenſus Chriſti ad inferos.

13. Aſcenſio Chriſti in cælum.

Libro quarto.

14. Fides.

15. Baptiſma.

16. Euchariſtia.

17. Antichriſtus venturus.

18. Reſurrectio mortuorum.

19. Vita æterna.

Quas

Quas autem quæſtiones excuſſerit Damaſcenus pro eccleſiarum ſui temporis ſtatu neceſſarias, indicauimus ſuprà, quamobrem minimè opus eſt eas à nobis repeti.

TERTIA formula, ex Petro Lombardo.

Poſt quingentos annos, & paulò amplius, Damaſcenum ſecutus, & bona ex parte imitatus eſt Petrus Lombardus, apud quem talis locorum diſpoſitio viſitur.

LIBER PRIMVS TOTVS de Deo diſſerit. Ex Petro Lõbardo.

1. Deus.
2. Trinitas.
3. Pater, & quæ de eo dicuntur, quomodo videlicet genuerit filium, &c.
4. Filius, & quæ de eodem vt Deo dicuntur.
5. Spiritus ſanctus, quæque de eo dicantur, quomodo videlicet procedat, quomodo ſit donum.

Iterum, de his, quæ tum de perſonis, tum de Deo dicuntur.

6. Dei ſubſtantia, & perſonarũ conſubſtantialitas.
7. Scientia & præſcientia Dei.
8. Prouidentia Dei.
9. Prædeſtinatio Dei.
10. Omnipotentia Dei.
11. Voluntas Dei. Quibus ſingulis variæ adijciuntur quæſtiones, & pleræque ex Auguſtino ſumptæ.

LIBER SECVNDVS, IN QVO DE creaturis atque homine, eiuſque lapſu.

12. Creatio & creaturæ.
13. Angeli ſubſtantiæ incorporeæ.

Angeli boni & perſtantes, deque eorundem officijs.

Angeli mali & lapſi.

14. Subſtantiæ corporeæ, creatæ quinque primis diebus, cælum, aqua, terra, animalia.
15. Homo creatus die ſexto. Vbi de anima hominis pluſcula.

Homo ante lapſum.
Homo poſt lapſum.
16. Liberum arbitrium & voluntas hominis.
17. Gratia.
18. Peccatum.
Peccatum Originis.
Peccatum Actuale.
Peccatum in ſpiritum ſanctum.
Cauſa peccati.

LIBER TERTIVS, DE LAPSI & perditi hominis per Chriſtum reparatione.

19. Chriſti conceptio, & incarnatio.
Duæ naturæ in vna perſona
Quæ de Chriſto vt homine dicuntur. Vbi de ſapientia, & gratia Chriſti: item de naturæ humanæ imbecillitate, quam Chriſtus ad ſe recepit.
20. Chriſti paſſio & mors.
21. Effecta mortis Chriſti nobis accommodata.
22. Fides.
23. Spes.
24. Charitas erga Deũ & homines. Vbi etiam de charitate Dei erga nos.
25. Quatuor virtutes, iuſtitia, fortitudo, prudentia, temperantia.
26. Septem dona ſpiritus ſancti. Atque hic de virtutibus intellectualibus, ſapientia & ſcientia, ſimulq; de virtutum omnium inter ſe connexione.
27. Decalogus, ſeu decem præcepta. Pleraque autem de mendacio ac iureiurando.
28. Legis & Euangelij diſcrimen.

LIBER QVARTVS, VBI DE ſacramentis & vita futura.

29. Sacramentum.
Sacramenta veteris teſtamenti. De circunciſiõe.
Sacramenta noui teſtamenti.
30. Baptiſmus. Quis author, quæ forma, qui effectus, quales ſuſcipientes, quales conferentes.

31. Confir-

31. Confirmatio.
32. Euchariſtia. Vbi pro ratione eius temporis diſputationes videre licet, de conuerſione ſeu transſubſtantiatione.
33. Pœnitentia. De partibus eius, atque adiunctis.
De confeſſione auriculari.
De poteſtate atque vſu clauium.
De pœnitentibus recipiendis, vel non recipiēdis.
An quædam peccata poſt hanc vitam deleantur in purgatorio.
34. Vnctio extrema.
35. Ordo eccleſiaſticus.
36. Coniugium, de quo valdè prolixè, quid ſit, quæ res efficiant coniugium, quæ effecta ſeu bona coniugij, de impedimentis coniugij, de gradibus affinitatis, de diuortijs, &c.
37. Reſurrectio mortuorum. Vbi de qualitatibus corporum à reſurrectione.
38. Iudicium extremum.
39. Loca ſeu receptacula animarum & corporum à reſurrectione atque iudicio.
40. Gloria cœleſtis parata pijs.
41. Pœnæ infernales paratæ impijs.

Agnoſcis verò in his locis præſertim libr. 3. & 4. quæ diffusè expoſita, prout ei ſeculo conueniebant, qualia in primis illa de quatuor virtutibus, de donis ſpiritus ſancti, de virtutibus intellectualibus, pleraq; item de ſeptem ſacramentis, quæ priſci illi patres intacta reliquerunt, quia eorum authoritatem nullus hæreticorum auſus fuerat impugnare.

QVARTA FORMVLA PER NOS concinnata.

Meritò nunc ſubijceremus diuerſas formas diſponendi locos communes, ex eorum ſententia, qui hoc tempore illos accuratiſſimè collegerunt, atque ſingulari iudicio prudentiaque cùm de omnibus ferè, tum de illis maximè, quos in cōtrouerſiam ac diſceptationem vocari perſpexerant: veluti de iuſtificatione per fidem

Ratio colligēdi locos cōmunes ſecundū mentē authoris.

fidem ſine operibus legis, de traditionibus diuinis, de libertate Chriſtiana, de autoritate eccleſiæ, & ſimilibus ſatis copioſe diſſeruerunt: ſed quoniam libri corũ paſſim ſunt in manibus, hoc tẽpore prætermittimus. Placet autem vnam adhuc formam exhibere à nobis excogitatam, quam cãdidis æſtimatoribus acceptam fore confido, idq́; his de cauſis.

Cauſæ quare hãc ſuam methodũ author vtilẽ futurã arbitretur.

Primùm, quoniam ea ſerie ſunt primarij loci digeſti, vt animaduertere, quiſquis ritè expẽdit, queat breuem quandam ſummam omnium eorum, quæ in libris ſacris ſunt diffuſè expoſita, illis cõtineri. Nam ex
1. ijſdem locis ſimul coactis, vna propoſitio conflari poteſt, quæ commune argumẽtum ſiue ſummam ſacræ ſcripturæ ante oculos clarè conſtituet, quod mox declarabimus.

2. Dehinc, complectitur hæc forma locos vniuerſæ eccleſiæ ſemper vſurpatos, & omnibus ætatibus ab initio inde mundi huc vſq; congruentes. Ad hæc, loci hi non modò valdè perſpicua conſecutione ſibi inuicem adhærent, & quaſi conuinciuntur, verumetiã methodo συςατικὴ ſiue συνθετικὴ. i. conſtitutione ſeu compoſitiua explicantur, quam methodum omnes vno ore maximoperè commendant, ceu ad docendum lõgè aptiſſimam.

Poſtremò ita locos vniuerſos diſtinguimus, vt quęcunq; quæſtiones, nũc vel olim in eccleſijs agitatę, vel
3. alias cognitu dignę exiſtũt, ad eos reduci facilè queãt: prorſus vti ad genera reducuntur, & ſub ijſdem collocantur ſpecies. Ac ne tempus inutiliter protrahamus, ſtatim locos ipſos enumerabimus, pariterq; ita habere, vt diximus, patefaciemus.

Vniuerſæ religionis Catholicę ſummaria ſẽtẽtia.

Vniuerſæ igitur doctrinæ religionis, quæ in libris ſacris luculenter pleneq; traditur, hæc, ſi benè aduertimus ſumma eſt. *Deus condidit mundum, et in eo homines, vt ex his conſtitueretur eccleſia, in qua ipſe per doctrinam verbi, & ſacramenta, bona opera, et alios eccleſiaſticos cultus externos atque internos purè coleretur, ad ſeculi vſque conſummationem.* In qua eccleſia ſpiritus ſanctus, qui eam dirigeret ac guberna-

gubernaret,& in finē vſq; reſideret. Cuius propoſitionis ſententia non obſcurè exprimitur Eph.1.& 5. Matthæi vltimo,& alibi, quinetiā cunctæ conciones Moſę,Prophetarum,& Apoſtolorum, ad eandem propoſitionem tanquam communem ſcopum diriguntur, ſemperque in aliquod membrum eiuſdem propoſitionis internæ ſunt.

Fluunt verò ex ea ſtatim hi ſex loci:

1 Deus.
2 Creatura,atque homo.
3 Eccleſia.
4 Doctrina.
5 Sacramenta.
6 Conſummatio.

Hęc ſunt inquam κεφάλαια γενιτώτατα capita quędam generaliſſima quæ omnium ſermonum per ſacra Biblia diſperſorum materiā in ſe continēt: eadēq; tam fœcunda,vt ab ipſis tanquam abauis & proauis, plurimi loci deſcendant, qui deinceps veluti in familias & cognationes quā latiſſimè propagantur. Atqui eoſdem locos generaliſſimos vſurpatos ſemper fuiſſe vniuerſæ eccleſiæ,atq; omnibus conuenire ætatib. nō difficile eſt,ſi modò partitiones ſeu diſtinctiones aptas ſubijciamus, demōſtrare. Priùs tamē quam id per nos fiat,exigit docēdi ratio,vt locus de ſacra ſcriptura ſeu verbo Dei pręmittatur: maximè quādo nihil in Theologia certum ratumque aſtruitur,niſi quod in ſacra ſcriptura eſt ſine inuolucris traditum. Ponatur igitur veſtibuli vice locus ſeparatus.

Verbum Dei,ſiue ſacra ſcriptura.

Hinc iam ad locos nominatos,patet aditus. Debet autem primus locus conſtitui, de Deo,ſimul quòd ſcriptura omnia ad Deum,& Dei cognitionem refert, ſimul quòd Deus rerum omnium vnus autor,atque principium in illa prædicatur. Deus.

1 Deus. Huic connexi ſunt & hi loci.

Trinitas perſonarum.

Pater.

Pater.
Filius.
Spiritus ſanctus.
Attributa Dei, vt
AEternitas.
Omnipotentia.
Bonitas.
Iuſtitia.
Prædeſtinatio, prædefinitio, electio, dilectio.
Creatio.
Prouidentia & gubernatio omnium rerum creatarum.

Ab his verò actionibus Dei, creatione videlicet, & prouidentia, ſeu adminiſtratione rerum creatarum, rectè ad ipſas res creatas deſcenditur, ac maximè quia notum eſt, cum creatore creaturas tam relatione, quã analogia, id eſt, proportione, conſociari.

Creatura. 2. Creatura.
Creatura inuiſibilis.
Angelus.
Angelus bonus, & perſtans.
Angelus malus & labens.
Creatura viſibilis.
Vniuerſum, ſiue mundus.
Homo.
Homo ante lapſum.
Homo poſt lapſum.
Arbitrium & voluntas hominis.

Quando autem conſtat, mundum, & in eo homines idcirco eſſe conditos, vt ex ijs inſtitueretur eccleſia, in qua Deus ritè coleretur, ac ſine fine prædicaretur (Ephe. primo) permouet nos hæc ratio, vt loco de creatura, proximè attexamus locum de eccleſia: quæ ſtatim ab initio eſt à Deo inſtituta, necnon ad finem vſque mundi perſtabit, tandemque in cælo perficietur.

Eccleſia. 3. Eccleſia.
Eccleſia ante hominis lapſum.

Eccleſia

Eccleſia poſt hominis lapſum.

In eccleſia autem ab initio inde mundi ad finem vſque, duæ quædam res, Deo ipſo ſic ordinãte, proponuntur, quibus eccleſia alitur, augetur, exercetur, & cõſeruatur, quibus Deus coli vult, quibus humanum genus ad ſalutem perducitur. Eæ ſunt, doctrina fidei, & ſacramenta.

Quare his quoque ſunt ſui loci ſeparatim tribuendi.

4. Doctrina. Doctrina.

Doctrina ante lapſum hominis.

Doctrina poſt lapſum hominis.

Diſtinguo autem hunc in modum, tum eccleſiam, tum doctrinam, tum denique ſacramenta, partim quòd reuera etiam ante hominis lapſum hæc fuerint ſic diuinitus conſtituta: partim, quò hinc euidens fiat locos vti à nobis digeruntur, omnibus conuenire ætatibus, eãdemque opera declaretur communis & perpetuus in eccleſia Dei de præcipuis capitibus vniuerſæ Theologiæ conſenſus. Qui profectò conſenſus meritò omnes permouere debet, vt eccleſiam, atque in ea doctrinam ſemper eandem & immutabilẽ, præterea ſacramenta, quamuis hæc pro tempore mutata, ſuſpiciant ac venerentur, deniq; conſtanter eidem adhæreant.

Omnis porrò doctrina à prima mundi conditione ſonans in eccleſia, in tribus capitibus, Fide, Spe, & Charitate verſatur: nõ abs re igitur doctrinæ totidem partes ſtatuentur.

1. Doctrina fidei.

Fides non habet locum neq; concipitur in hominũ animis niſi annuncietur verbum Dei. Fides eſt ex auditu. Rom. 10. Fides.

2. Fides eſt donum Dei, non naturæ inuentio. Ephe. 2. Philipp. 1.

3. Fides excitat inuocationem. Pſal. 115.

4. Fides docet pœnitentiam eſſe neceſſariã peccatori.

5. Fides impetrat charitatem, quæ efficit iuſtificationem.

6. Fides

6. Fides oſtendit nobis cæleſtia. 1. Corinth. 13. Chari-
tate ea conſequimur.
7. Fides ſine charitate eſt mortua. Iacob. 2.
Lex.

Lex. Lex ante lapſum hominis.
Lex poſt lapſum. Decalogus huc pertinet.

Eò nos deducit lex ſine gratia, vt agnoſcamus nos eſſe peccatores, adeoque propter peccatum æternæ mortis atque damnationis reos. Per legem, inquit Apoſtolus, agnitio peccati, & per peccatum mors. Rom. 7. & 5.

ITAQVE POST LEGEM PO-
nentur hi loci.

Peccatum Peccatum.
Damnatio ſeu mors.

Atqui, quando officia legis, quemadmodum legē præcipiuntur, homo non poteſt ſuis tantùm viribus plenè præſtare ſine charitate, omniſque obedientia eius in hac vita imperfecta eſt, ac proinde nequit per doctrinam legis ad ſalutem peruenire, neceſſum eſt vltra progredi ad doctrinā charitatis, in qua ſalutis conſequendæ ratio affatim monſtratur. Subijciatur igitur nouus locus.

2. DOCTRINA FIDEI.

Fides. Fides non habet locum, neque concipitur in hominum animis, niſi annuncietur euangelium. Fides eſt ex auditu Roma. 10. Euangelium autem proponit ac prædicat Ieſum Chriſtum: quippe per quem, & propter quem, gratia ac veritas contingit. Exigit intereà anteactorum criminum pœnitentiam, ac deinde fidē & illum ipſum Chriſtum, vt per ſacramentum renouationis aut reconciliationis accipiamus remiſſionē peccatorum, iuſtitiam & virtutem ſpiritus ſancti, qua æternam vitam bonorum operum meritis mereri poſſimus: cuius æternæ vitæ in baptiſmo promiſſionem ſub conditione accipimus. Sic namque Ioannē Baptiſtam & Apoſtolos audire licet concionantes. Pœnitentiam agite, baptizetur vnuſquiſq; veſtrum, credite

credite(ſunt namque hæc tria quadam veluti cognatione ſecum coniuncta)& accipietis remiſſionem peccatorum, Matth.3.Luc.3.Acto.3. His de cauſis conſequuntur hi loci.

Euangelium ſeu gratia, nam euangelium etiam gratia appellatur. Ioan.1.

Euangelium ante lapſum. Euangelium.

Euangelium poſt lapſum.

Chriſtus homo factus eſt & mediator.

Pœnitentia.

Fides ſine hac pœnitentia, ocioſa eſt.

Sacramenta.

Charitas.

Iuſtificatio ſeu vita.

Hæc locorum ſeries paſſim in Paulinis epiſtolis aliiſq; libris ſacris demonſtratur. Reſtat tertia doctrinę eccleſiaſticæ pars.

3. DOCTRINA SPEI.

Spes præcipuè in appræhendendis fidei ac iuſtificationis fructibus occupata eſt, ſed horum fructuum, cũ alij in hac vita, alij non niſi poſt hanc vitam percipiãtur, appoſitè de his ipſis fructibus conſtituentur tales loci. Spes.

Remiſſio peccatorum ad finem vitæ vſque.

Reſurrectio à morte.

Expectatio vitæ æternæ.

Meritorum bonorum operum, eorundem ex Dei miſericordia acceptatio.

Quemadmodum autem ad partem de doctrina charitatis referri debet vniuerſus decalogus, ita ſub partibus de doctrina fidei & ſpei continetur, quicquid ſpectat ad Symbolum vocatum Apoſtolorum.

Hæ igitur ſunt partes doctrinę, quã Deus ſtatim ab initio, in prima eccleſiæ inſtitutiõe extare, & prędicari voluit, quamq; æternam & immutabilem vult conſeruari, quomodo & author eius ſpiritus ſanctus (qui Prophetas & Apoſtolos ſuo afflatu imbuit) æternus & immu-

& immutabilis exiſtit. Potuit quidem aliquibus ſeculis, obrepere mutatio quædam in ratione tradendi eam: potuit inſuper aliàs magis, aliàs minus excoli: in ſubſtantia verò eius, mutatio fieri nullo modo poteſt. Vnde candidatus Theologiæ deprehendet facilè ſemper ab exordio religionis Chriſtianorum doctrinam charitatis & ſacramentorum ad ſalutem neceſſariam prædicatam fuiſſe.

Inſtituit porrò Deus etiam ſacramenta in ſua eccleſia, quorum vſu homines in charitate, fide, ac ſpe renouati confirmarentur, ac veluti paſcerentur, & roborarentur, ac vitam promererentur æternam. Ergo nunc ſuccedat locus de ſacramentis. Et quia ſacramēta non ſemper eadem permanſere, ſed certis de cauſis ſunt diuina ordinatione aliquoties mutata; ideo operæ pretium eſt, ea prudenter diſtinguamus.

5. SACRAMENTA.

Sacramenta ante lapſum hominis.

Sacramenta poſt lapſum hominis. Et ex ſignis poſt lapſum.

Sacramenta ante legem.

Sacramenta ſub lege.

Sacramenta poſt legem, ſeu ſub Euangelio.

Sunt verò omnia in hoc mundo, & in hac vita imperfecta. Nam neque Eccleſia hic vnquam ſine macula prorſus exiſtit, neque doctrina hic abſoluitur, neq; ſupremi ſacramentorum effectus hic plenè accipiuntur: ſed poſt hanc vitam primùm perfici conſummarique continget omnia, vbi videlicet eccleſia rugis depoſitis, ſpecie & corona ornabitur immarceſsibili, vbi Deum, reſque diuinas cognoſcemus & videbimus ſicuti ſunt, vbi denique vitam & regnum cum Chriſto æternum accipiemus, Roman. 8. 1. Corin. 15. Supereſt igitur locus de conſummatione, ſeu rerum omnium perfectione.

6. CONSVMMATIO SIVE FINIS.

Quemadmodum autem hominum alij in hac vita eccleſiam venerati ſunt, atque in ea conſtantes perſtiterunt

ſtiterunt, ſanam doctrinam ſunt alacriter amplexi, prætereà ſacramentis religioſè vſi vicarijs Chriſti Pō-tificibus Romanis obſequuti ſunt, tanquam vero eccleſiæ capiti:alij verò diuerſa ab his fecerūt omnia,ita in conſummatione duo diuerſi fines, ſiue exitus hominibus propoſiti,debent conſiderari. Matth.25. Roman.2. ex quib. duo illuſtres loci deriuātur, videlicet.

Vita æterna	quā meritis	bonis ꝓmerebūtur pij.
Mors æterna		Malis patientur mali.

Hæc de ordine & collocatione ſex generaliſſimorum capitū Theologiæ, quibus ſumma vniuerſæ doctrinæ religionis noſtræ libris ſacris cōpræhenſæ circūſcribitur. Omnibus verò ætatibus eadem capita locosúe conuenire,vel ex eo fit manifeſtum, quòd non modò à tempore euangelij per Apoſtolos toto orbè diuulgati,ex quo cœperunt credentes Antiochiæ primùm appellari Chriſtiani,ſed ſtatim à cōditione mūdi,etiamque ante primi hominis lapſum, eccleſia fuerit à Deo in Paradiſo inſtituta,atque loci quos enumerauimus in eadem vſurpati. Etenim vnam tātùm eccleſiam eſſe à Deo ordinatam,quæ perpetua diſpenſatiōe doctrinæ & ſacramentorum conſiſtit ac vegetatur,& cuius ſolius vera religione homines ſalutē adipiſcuntur,perſuaſiſſimum pijs omnibus eſſe debet. At ſi eccleſia æterna eſt,neceſſariò conficitur, etiam doctrinam charitatis,fidei,ſpei, eſſe æternam legem eſſe æternam,euangelium eſſe ęternum, ſacramenta in gènere eſſe æterna, (quamuis ſpecie aliquoties mutata) denique cognitionem de Deo,qui eſt rerum omnium principium, ſimiliter cognitionem de conſummatione & vita meliore,æternam eſſe. Non difficile eſſet, ſi præſentis loci ratio admitteret,ſingula pluribus,& efficacibus argumentis comprobare.

Ad hæc quomodo hi loci inter ſe connexi ſint,atq; vnus ex altero deducatur;ſicut inuicem conſequi cau-

ſæ & effectus ſolent, abundè eſt à nobis, cùm ad ſingula capita rationem ordinis redderemus, expoſitũ. Paſſim namq; oſtendimus non modò generalia illa capita, verumetiam ordinem, & collocationem eorundẽ apertè in ſacra ſcriptura exponi. In eodem porrò ordine methodus συςατικὴ ſiue συνθετικὴ ſi quis ſtudioſè obſeruet, depræhenditur. Definiunt namq; methodum συςατικὴν, in qua à primis principijs, paulatim fit progreſſus per formas ad differentias ad finem vſque. Atqui nullo negotio quiuis aduertere poteſt, eadem via nos in tota hac diſtributione locorum eſſe ingreſſos. Itaq; ſi deſideramus quæ ad perſpicuè & fideliter docendum requiruntur, videmus ſanè plura ſimul concurrere.

Q͠uo ad locorũ communium principalia & generalia capita auguſtiores loci adiũgẽdi.

Iam verò eſt & id commendatione dignum, quòd ad hæc capita ſic digeſta, longè commodiſſimè adijci poſſunt quicunque alij loci auguſtiores, itemq́ue quęſtiones diuerſis temporibus in eccleſia agitatæ. Quod quia nõ perinde eſt omnibus peruiũ (certum namque eſt, multos ex tyronibus de quibuſdam locis ne definire quidem poſſe, an ad Theologiam, an potiùs ad aliud pertineant diſciplinæ genus, tantùm abeſt, vt decernat, ad quem locum communiorem referri eos deceat) ipſe aditum ad hanc rem patefaciam, atque tum locos, tum quæſtiones congruentes, ordine quoad fieri poteſt, adſcribam: idq́ue ſi non ob aliam rem, at certè quò bonę expectationis adoleſcentes aſſueſcant obſeruare ac diſcernere, quales nam loci & quæſtiones ad officinas Theologorum deduci debeant. Non modica autem lux accedet, ſi vnicuique è ſex capitibus generaliſſimis ſuam claſſem, & veluti tribum aut familiam deſignemus, in quam loci ſubiecti cum quæſtionibus tranſſcribantur. Sed quemadmodum anteà fecimus, ita nunc quoque locum communem de ſacra ſcriptura, ſeu verbo Dei, in principio proponi & explanari oportet.

VERBVM DEI, SEV SAcra ſcriptura.

Cur primo loco agendum de verbo Dei.

De dignitate verbi Dei,ac primum de eius neceſſitate & origine.

Quibus de cauſis verbum Dei mandatum ſit literis:& vnde appelletur ſacra ſcriptura.

De verbi Dei multiplici vtilitate.

De verbi Dei authoritate.

Quinam libri ſint Canonici.

Vtrum ſacra ſcriptura authoritatem habeat ab eccleſia,an potiùs eccleſia autoritatem accipit à ſacra ſcriptura.

Vtrum eccleſia, ſiue concilium generale, poſſit dogma vel aliquid vt dogma recipiendũ definire,quod literis ſacris non eſt expreſſum.

Vtrum ſacrâm ſcripturam liceat varijs modis interpretari.Tum quod interpretationis genus accommodatiſſimum ſit comprobandis dogmatibus.

Vtrum doctrina diuinarum traditionum, vel conciliorum,aut Pontificum decreta,eiuſdem ſint autoritatis,atque ſacra ſcriptura.

Vtrum in ſacra ſcriptura omnia quæ ad ſalutem ſunt neceſſaria,ſpecialiter an generaliter cõtineantur.

Vtrum ſcripturæ ſacræ interpretatio ſit priuati cuiuſuis,an totius eccleſiæ,& ſui capitis.

Vtrum omnes promiſcuè habeant claues ſcripturæ ſacræ,an ſola eccleſia Romana.

Vtrum in ſcriptura ſacra aliqua reperiantur ardua & difficilia, an paſſim ab omnibus debeat legi & poſſit intelligi.

Vtrum ſcriptura ſacra fuerit prior, an poſterior eccleſia.

Prima claſsis.

DEVS.

Quòd Deus ſit. Quamq; varijs modis ſe cognoſcendũ præbeat.

Quòd vnus tantùm Deus, contra Gentiles, & Manichæos.

Quid ſit,ſeu potiùs qualis, Deus.

Nomina quæ Deo in ſcripturis tribuuntur.

TRINITAS.

Teſtimonia ex ſcripturis de Deo patre.

Teſtimonia de filio.

Teſtimonia de ſpiritu ſancto.

Teſtimonia de Deo patre & filio & ſpiritu ſancto con iunctim.

Patrem filium ſpiritum ſanctũ nullo modo cõfundi, ſed neceſſariò diſtingui debere. Vbi de vocabulis ὑποστάσεως & perſonæ.

Similitudines quædam de rebus creatis, declarantes myſterium Trinitatis.

Patrem,filium,ſpiritum ſanctum, quamuis diſtinctæ ſint perſonæ,eiuſdem tamen eſſe naturæ, ſubſtantię & dignitatis. Ac de vocabulo ὁμοουσίου

PATER.

Quæ de Deo patre propriè in ſcripturis dicantur.

FILIVS.

Quæ proprietates in ſcripturis attribuantur filio.

SPIRITVS SANCTVS.

Quæ proprietates attribuantur ſpiritui ſancto.

Vtrum ſpiritus ſanctus ex patre & filio procedat?propter Græcos.

ATTRIBVTA DEI.

Quòd Deus ſit immutabilis & æternus.

Quòd Deus ſit omnipotens.

De præſentia Dei in rebus,ſeu quomodo Deus vbiq;.

De ſcientia Dei.

De voluntate Dei.

De miſericordia, & iuſtitia Dei.

De prædeſtinatione,& quomodo pij de prædeſtinatione ſua aliquid cognoſcere & ſperare debeant.

De præſcientia Dei.

De creatione.

Vtrum materia aliqua præiacens extiterit?

Vtrum

Vtrũ ab vno tantùm principio res omnes ſint cõditę.
De prouidentia Dei. Quodque non tantùm vniuerſalis ſit verùm etiam particularis.
De fato, caſu, fortuna, contingentia.
Vtrum prouidentia Dei rebus prouiſis neceſſitatem (adferat.

Secunda claſsis.

CREATVRA.

Creatura inuiſibilis.
Priùs ne conditæ ſint creaturæ inuiſibiles, vt angeli: (an viſibiles?
Angeli an ſint, contra Saducæos.
De angelorum ſubſtantia, an corporei ſint, an locum occupent, &c.
De perfectione angelorum, in qua primum ſunt conditi. Vbi de cognitione ac voluntate eorundem.
De lapſu angelorum.
De officijs angelorum qui non ſunt lapſi.
Vtrum hi meriti ſint, vel nunc mereantur ſuã cõſtãtiam, ne labantur?
Vtrum ſint diſtincti angelorum ordines?
Vtrum ſinguli angeli ſint ſingulis hominibus, populis, prouincijſque velut tutores ac prę́ſides dati.
Vtrum angeli aſſumant interdum corpora?
De angelis lapſis ſiue malis, quos dæmones & diabolos appellant.
Quod ſua culpa lapſi ſint non autem mali conditi.
Quæ eorundẽ ſtudia, quomodo tentant & infeſtant homines, atque creaturas corrumpunt.
Vtrum poſſint nocere ſua poteſtate quibus & quomodo, & quando, & quãtum volunt an tantùm ex voluntate Dei?
Quomodo intelligantur homines viuos inuadere & in eorum agere corporibus.
Vtrum ſint ordines quidam inter illos, diſtinctaque (officia.
Vtrum aſſumant corpora, & cum hominibus familiariter verſentur? Vbi de incubis & ſuccubis.
Vtrum ſint monſtratores artium magicarum, atque illorũ ope mali homines ſigna edant & prodigia?

Vtrum aliquando ſint ſeruandi, vt arbitrabatur Origenes.

CREATVRA VISIBILIS.

Mundus vniuerſus.

Vtrum mundus ſit æternus, ſicut putarunt quidam philoſophi.
Quòd mundus non ſit conditus ab angelis, vel vllis alijs virtutibus creatis.
Quòd non omnia ſint ſimul condita.
De opere primi diei, ſiue ſeparatione lucis à tenebris, Vbi iterum redarguuntur Manichæi.
De opere ſecundi diei, id eſt, firmamento ſiue cælo.
Vtrum ſint plures cæli.
De opere tertij diei, de aquis & mari.
De opere quarti diei, de ſole, luna, ac ſtellis, & quomodo ſint in ſigna & tempora.
Vtrum ſtellæ ſint animatæ, ſicut opinabātur, qui colebant reginam cæli ac ſtellas, itemque Platonici.
Vtrum ſtellæ & motus cæleſtes aliquid efficiant in hæc corpora inferiora?
De opere quinti diei, de animalibus in terra viuentib.
De opere ſexti diei.
Quomodò in his omnibus eluceat diuina potentia ac bonitas, atque in quem finem ſint condita.
De monſtris & prodigijs, de quibus omnibus breuiter quantumque ad intelligendos diuerſos ſacræ ſcripturæ locos ſat erit.

HOMO.

De anima hominis, quid ſit.
Vtrum omnes animæ fuerint ab initio ſimul creatæ, atque tranſmigrēt de corporibus in corpora contra Pythagoram.
Vtrum anima ſit ex traduce, ſiue ex ſemine?
De corpore hominis.
De hominis perfectione ac dignitate ante lapſum, deque eius voluntate, arbitrio, ac iuſtitia originali.
De effectis illius dignitatis, in qua homo primum cōditus eſt.

De

De paradiſo quædam breuiter.
De hominis lapſu.
De cauſis lapſus hominis, ex parte Dei, ex parte diaboli, ex parte ipſius hominis.
Vtrum Deus ſit cauſa peccati.
De effectis lapſus hominis.
De labe ſeu peccato originali, quod ad omnem dimanauit poſteritatem.
Quomodo labes illa intelligatur ad omnes tranſire an ſecundum animam, an ſecundum carnem, &c.
De potentijs animę poſt lapſum hominis.
De arbitrio, & voluntate hominis, quid, quantum, & quibus in rebus efficere aliquid homo queat.
De gratia.
Vtrũ omnia in rebus humanis fiant neceſſitate diuinę ordinationis.

Tertia claſsis.

ECCLESIA.

Quid ſit eccleſia
Eccleſia ante lapſum hominis.
Eccleſia poſt lapſum hominis.
Quòd vna tantùm ſit Eccleſia verè & propriè dicta.
An Eccleſia ſit viſibilis.
Quæ ſint notę, ex quib. vera Eccleſia cognoſci queat.
Quomodo mali permixti ſint Eccleſiæ.
Quòd Eccleſia hic in terris nunquã ſine ruga, aut macula exiſtat, ſed talis primùm euadet in cælo.
De gubernatione Eccleſiæ, deque vno & perpetuo in eccleſia ſemperque futuro capite. Vbi de primatu Pontificis Romani.
De miniſterio Eccleſiaſtico.
De poteſtate clauium.
Diſtincti gradus ſiue ordines miniſtrorum Eccleſiæ, & quales hi diuerſis temporibus, ab initio mundi huc vſque extiterint.
Dona quibus Deus eccleſiam ſuam & miniſteriũ Eccleſiaſticum ab initio inde mundi ornat.

De communione eccleſiæ,ſiue omnium ſanctorum,à mundi initio ad finem vſque.
De ordinaria poteſtate eccleſiæ, & vtrum Eccleſia ſit alligata ordinariæ poteſtati, loco, aut genti.
An Eccleſia, vel Concilium vniuerſale Eccleſiam repræſentans, poſſit errare?
De hereticis, ſchiſmaticis, alijſque qui ab eccleſia ſunt excluſi.

Quarta claſsis.

DOCTRINA.

Doctrina ſeu verbum Dei ante lapſum hominis.
Doctrina poſt lapſum hominis.
Quòd eccleſia non poteſt ſine doctrina, & verbo, & ſacramentis conſiſtere, contra eos, qui doctrina externa, ſeu verbo ſcripto, & vocali, aut tradito autumãt eccleſiam non egere.
Quòd doctrina eccleſiæ ſemper eadem fuerit, ſit, erit, quamuis vno tempore explanatior, quàm alio, & interdum hominum errore vel malitia deprauata corruptaque.
Quibus de rebus perpetua communiſq; doctrina eccleſiæ concionetur, de charitate nimirum, de fide, de ſpe, & ſacramentis.

DOCTRINA CHARITATIS.

Quare doctrinam charitatis ac rerum agendarũ priùs tradi conueniat.
Quod charitatis doctrina debeat addiſci ex lege.
Quod legis obedientia ſeu opera charitatis ſemper fuerit ad ſalutem neceſſaria.

LEX.

Lex ante lapſum hominis.
Lex poſt lapſum hominis.
Lex Dei æterna, ſcripta in cordibus.
Lex Dei ſcripta in tabulis lapideis.
Quod diſcrimen inter legem ſcriptam in cordibus, & legem ſcriptam in tabulis lapideis.
Vtrum lex naturalis ſit immutabilis.

Vtrum

Vtrum lex naturalis poſſit ex mēte hominis tolli aut deleri.
Vtrum lex naturalis ſit norma & regula, ad quam examinare oportet omnes leges humanas.
Vtrū aliquis ſolius legis naturalis ductu peruenire ad cognitionem Dei, & ſalutem conſequi potuerit.
Legem in tabulis ſcriptam eſſe à Deo, contra Manichæos.
Quis vſus legis ſcriptæ in tabulis.
An omnes omnium ętatum homines obliget, & quatenus.
Bona opera quænam, & qualia ſint.
Quare neceſſaria ſint bona opera. Vbi de effectis, dignitate, atque præmijs eorundem.
Quomodo bona opera facienda, vt Deo placeant.
Quomodo differant bona opera credentium, à bonis operibus non credentium.
Vtrum bona opera mereantur augmentum gratiæ.
Vtrum bona opera fiduciam ſuis authoribus pariant.
Vtrum bona opera ſint examinanda in iudicio extremo.
Vtrum bonorum operum ſit futura vita æterna.
Vtrum omnes actiones incredulorum ſint peccata.
Vtrum homo poſſit ſuis virib. pręcepta decalogi implere, quemadmodum legiſlator Deus poſtulat?
Vtrum obſeruatione operum legis, iuſtificetur homo coram Deo.
Quot ſunt præcepta decalogi, & quomo ea diſtinguātur. Tum notatio de præceptis affirmatiuis & negatiuis.
Quomodo debeant ſeruari opera decalogi.

¶ Primum præceptum de non habendis dijs alienis.

Quæ bona opera hoc præcepto exigantur.
Quibus in rebus verus Dei cultus ſitus ſit, atq; vtrū neceſſarium ſit ad conteſtandum Dei cultum res exęternas adhiberi.

Quæ ſit recta Dei inuocatio. Vbi de oratione.

Quæ reliqua exercitia, quibus Deus colitur, & quomodo omnia ad gloriam Dei dirigantur.

Vtrum liceat dubitare de his, quæ de Deo in ſcripturis traduntur.

Vtrum omnes vt ſalutem conſequãtur, debeant habere plenam cognitionem de cultu Dei? Vbi de fide implicita, de qua ſcholaſtici.

De idololatria, & ritibus, & opinionibus idololatrarum.

De ritibus & opinionibus Iudaicis.

De creaturis nullo modo præferendis aut æquandis ipſi Deo.

De inuocatione ſanctorum, veneratione reliquiarũ, peregrinationibus ad ſanctorum ſepulchra, &c.

De his, qui faciunt vel vendunt res, quibus idololatræ, aut Iudæi, aut Chriſtiani vtuntur ad ritus impios.

De ſuperſtitione & ſuperſtitioſis obſeruationibus.

De magia, de incantamentis & faſcinis, &c.

De diuinationibus. Vbi de Aſtrologia & ſimilibus artibus.

De hypocriſi & ſimulatione in cauſa religiõis, quódque nõ ſit ſatis Deum occultè colere, ſed neceſſum ſit palam teſtificari cultum ac religionem. Et de eo quod non ſit ſatis corde credere, niſi & ore cõfiteamur Chriſtum Ieſum.

Vtrum tempore perſecutionis ſatis ſit corde credere, etiam ſi ore non confitearis.

Vtrum liceat pio intereſſe ſacris, quæ nouit ſuperſtitioſis aut idololatricis ritibus eſſe contaminata.

Vtrum qui præſunt eccleſijs, omni cura laborare debent, ad promouendum ſincerum Dei cultum, ſanamque doctrinam, & ad abolendos ritus ſuperſtitioſos, falſaque dogmata, etiam non expectata authoritate ſuperiorum Epiſcoporum, vel Concilij.

Vtrum ceſſantibus eccleſiarum præſulibus, eadem ipſa pro-

ſa procurare debent ad eccleſiarum vtilitatem magiſtratus politici.

De hæreſi,& opinionibus hæreticis.

Vtrum hæretici ſunt tolerandi?

Vtrum liceat Chriſtianis legere libros hæreticorum, idololatrarum, Turcarum,aliorumúe, qui à ſana doctrina,& veto Deo legitimoq; cultu animos poſſent abducere.

Vtrum toleranda ſint Iudæorum,Turcarum, hæreticorum atq; ſimilium templa & ritus.

Vtrum hæretici vel increduli,ſint ad fidem ac religionem ſanam cogendi.

Vtrum pueri infidelium, ſint initiandi baptiſmo ac religione recta inuitis parentibus.

Vtrum cum infidelibus vel hæreticis de religione ſit in publico diſputandum.

Vtrum liceat religionem Chriſtianam armis defendere,aut propagare.

Vtrum aliquæ traditiones humanæ ſic poſſint proponi & commendari,quaſi ad cultum Dei idoneę vel neceſſariæ.

Vtrum prætextu religionis, liceat aliquod officium pietatis omittere.

Vtrum liceat homini ſe obijcere periculis, in quibus videretur tẽtari Deus: veluti experiri ſingulari certamine ſeu duello, vt vocant concurrere, ferratis haſtis,manibus geſtare ferrum candẽs, incedere per extentum funem, per aquas,&c.

Vtrum auxilium vel remedium in ægritudine,in paupertate,in ſatione,aut meſſe,in bello, & ſimilibus caſibus petere liceat ex artibus, quæ monſtrãt,vel præcipiunt aliquas obſeruationes,locorum,temporum,aliarumque certarum rerum, quemadmodũ cum circunferuntur ſcripturæ,characteres,præſcribitur forma colligendi herbas, effodiẽdi terram ad inueniendum theſaurum vel metalla, depellendi ictus bombardarum,gladiorum,&c.

De impatientia.

De

De deſperatione quibuſcunque ex cauſis, ſiue ex curioſa inquiſitione rerum diuinarum, vt prædeſtinationis ſeu electionis, &c. ſiue ex magnitudine periculorum, &c.

De idolis gentilium.

Vtrum venerandæ ſint Dei vel ſanctorum imagines.

De miraculis quæ fiunt apud imagines, ſepulchra ſanctorum, & apud alios peculiares locos, quos Deus ſingulari beneuolentia gratos externis quibuſdam ſignis oſtendit.

¶ Secundum præceptum de non aſſumendo nomine Dei in vanum.

Quæ bona opera hoc præcepto exigantur.

Quibus modis, & vbi nomen Dei rectè vſurpetur.

De iureiurando, quomodo, & quãdo adhiberi poſſit.

Quouſq; obſtringat iuſiurandum. Vbi de iureiurando Ioſuæ, Saulis, Herodis, &c.

De iuramentis fieri ſolitis in ſuſcipiendo vitæ genere, vel functione, quomodo iurant præſides, iudices, aduocati, milites. Item qui cooptantur in collegia, &c.

Num quis teneatur præſtare, quod iureiurando promiſit latronibus, vel hoſtibus, à quibus detinebatur captiuus.

Vtrum liceat exigere iuramentum ab eo, quem noſti iuraturum falſum.

Vtrum liceat exigere iuramẽtum ab infideli, qui Deũ verum non ritè colit ac proinde nec ritè iurat?

De periurijs & conſuetudine peierandi, voluntate interim non accedente.

Vtrum liceat vel hominem, vel dæmonem, vel vllam omninò creaturam adiurare?

Vtrum quis adiuratus debeat de quibuſuis reſpondere, alioſúe accuſare.

Vtrum quis adiuratus teneatur ſeipſum prodere.

De inuocatione nominis diuini ad conſecrandas herbas, pa-

baſ,panes,veſtes,campanas,& ſimiles res.

De miraculis, quæ fiunt per inuocationem diuini nominis, & vtrum etiam à malis hæc fiant.

De votis. Vbi de voto Ieptæ Nazareorum,&c.

Item de votis Monachorum.

¶ Tertium præceptum de ſanctificando Sabbatho.

Quibus in rebus obſeruatio ſabbathi ſita ſit, quæque hoc præcepto Deus propriè iubeat.

De inſtitutione diei Dominici, atque ſabbathi abrogatione.

De obſeruatione aliorum feſtorum.

De miniſterio Eccleſiaſtico.

De idoneis ad miniſterium Eccleſiaſticum, & inidoneis.

De electione miniſtrorum, quomodo, & per quos fiat. Vbi etiam de iure patronatus.

De ordinatione eorundem.

De officio miniſtrorum eccleſiæ, quod ad doctrinam atque ſacramentorum attinet diſpenſationem.

De cæremonijs eccleſiaſticis propter bonum ordinem inſtitutis.

Quod eccleſia externis carere cęremonijs non queat.

De ferijs, quales eſſe expediat, cur & per quos indicendæ.

Vtrum liceat bellare, mercatum exercere, &cæ. diebus feſtis.

De templis, atque eorundem ornatu. Vbi de aſylis eccleſiaſticis.

De veſtibus eccleſiaſticis, alijſque rebus ſimilibus.

De cantu atque organis muſicis.

De vero vſu omnium cæremoniarum.

Quibus modis ritus ac cæremoniæ contaminentur, & prophanentur. Tum quando numerentur inter res adiaphoras, quando item non.

Quando, quas ob cauſas, & per quos, cæremoniæ abrogari

rogari veteres, inſtituiq́ue nouæ queant. Vbi & de abrogatione cæremoniarum legis Moſaicæ.
Vtrum inſtitui quædam ſic poſſint, vt ad eas obſeruã das obſtringantur conſcientiæ.
Vtrum certa tempora, certi cibi, &c. ieiuniorum præſcribi poſſint.
De diſciplina Eccleſiaſtica.
De ſenatu, ſiue (vt loquuntur) conſiſtorio eccleſiaſtico, in quo electi presbyteri, hoc eſt, ſeniores præſident.
De iuriſdictione & clauibus eccleſiæ.
De excommunicatione, quomodo, per quos, quibus de cauſis exerceri debeat.
Vtrum excommunicari poſſit vniuerſitas ſeu tota aliqua multitudo.
Vtrum excommunicatio iniuſta noceat excommunicato.
Vtrum mali miniſtri etiam habeant poteſtatem docendi, diſpenſandi ſacramenta, excommunicandi, &cæt.
De varijs modis, quibus eccleſia vtitur, ad reducendos in viam eos, qui peccarunt.
Vbi de ſatisfactione eccleſiaſtica.
De ſynodis annuis.
De viſitatione & confirmatione eccleſiarum.
De facultatibus eccleſiaſticis.
Vtrum eccleſiæ & epiſcopi poſſint amplas facultates poſſidere.
De donatione Conſtantini.
De immunitate eccleſiarum à grauaminibus ciuilibus.
Vtrum miniſtri eccleſiæ poſſideant aliquid propriũ?
De decimis, oblationibus, & eleemoſynis.
Quomodo eccleſiarũ facultates diſpenſari oporteat.
Vtrum miniſtri eccleſiarum, in primis qui docent, laborare manibus debeant.
De ſcholis eccleſiaſticis.
De prothodochijs, xenodochijs, noſocomijs, gerontocomijs

tocomijs,orphanotrophijs,&c.

Vtrum qui præeſt eccleſiæ,concedet eam,vel faculta-tes eius hæreticis,aut tyrannis exigentibus?

Vtrum miniſtro eccleſiæ liceat quauis de cauſa ad a-liam eccleſiam ſe conferre.

Vtrum miniſtro eccleſiæ liceat fugere in perſecutio-ne,atque eccleſiam ſuam deſerere.

Vtrum miniſtro eccleſiæ liceat abdicare ſe prorſus mi niſterio,atque aliud vitæ genus ſuſcipere.

¶ Quartum præceptum de honoran-dis parentibus.

Quæ officia parentum erga liberos.

Quæ officia liberorum erga parentes. Vbi de œcono-mia Chriſtiana.

Vtrum parentes poſſunt liberos cogere ad certum vi-tæ vel ſtudiorum genus amplectendum. Vel vtrũ liberi poſſint ſtudia vel certum vitæ genus ſequi, inconſultis & inuitis parentibus?

Vtrum liberi debeant parentibus obedire in omnibꝰ, etiam ijs,quæ ad religionem pertinent.

Vtrum liberi poſſint contrahere matrimonium in-ſcijs vel inuitis parentibus.

Vtrum parẽtes poſſunt liberos excludere hæreditate.

De officio epiſcoporum & miniſtrorum eccleſiæ erga gregem concreditum, ac viciſſim de huius officio erga illos.

Vtrum canones epiſcoporum obligent conſcientias.

Vtrum mali miniſtri eccleſiarum ſint tolerandi, & præſtanda eis obedientia.

De magiſtratibus,& quid debeant præſtare ſubditis.

De diuerſis formis rerum publicarum, & quæ quouſ-que probari poſſint.

Vtrum euangelium damnet conditionem magiſtra-tuum,vel vllas res politicas,an potiùs confirmet.

De legibus humanis & poſitiuis, quales eſſe debeant.

An leges iudiciales ſiue forenſes Moſaycæ valere,aut

ab rogari debeant.
Vtrum leges magiſtratuum obligent conſcientias.
Vtrum liceat magiſtratibus aliquid ſtatuere in rebus religionis & eccleſiarum, Attigimus ſuprà.
Vtrum leges conditæ ſuum latorem obligent.
Vtrum ſit obediendũ magiſtratui in omnibus:an in aliquibus non.
De vectigalibus, & tributis,& cenſu, quare,qualia, & quouſque exigi poſſunt.
Vtrum liceat tyrannum interficere.
Vtrum ſeruitus ſit iuris naturalis,vel diuini,& quantùm ius ſit Dominis in ſeruos.
Vtrum Chriſtianis liceat habere ſeruos emptitios.
Quod vnicuiq; ſua vocatio ſequenda,tuendaque

Quintum præceptum:de non occidendo.

Quænam hoc præcepto mandentur bona opera, & quæ mala prohibeantur.
De odio occulto, quod homicidio æquatur.
De obtrectatione,calumnijs, conuicijs, contumelijs,& ſimilibus, quibus aliquis in diſcrimen adducitur.
De offendiculo ſiue ſcãdalo dato quo reuera homicidiũ ſpirituale committitur.
De patientia,& vtrum lęſo vindictam liceat expetere. Vbi etiam de oratione pro inimicis.
An legitima ſit vindicta magiſtratuum.
An magiſtratus poſſit pœnarum & ſuppliciorum genera mutare, pro circunſtantiarum ratione.Simul que de ſuſpendio furũ,& cur lex iudicialis Moſaica non obſeruetur à Chriſtianis.
An liceat in aliquo caſu innocentem permittere alijs cruciandum,vel interficiendum?
An hæreticos liceat interficere.Deque eccleſiaſticis illis quos declarant hæreticos, eos ipſi tradunt magiſtratui à quo deinde vltimo afficiũtur ſupplicio.
De bello.
An liceat Chriſtianis inter ſe belligerari.

Quando

Quando bellum iuſtum vel iniuſtum.
De ducum & militum officio.
An liceat in bello vti dolo ac fraudib9, & ſtratagemata malitioſa deſignare.
Vtrum ſubditi debeant militare principi ſuo, in bello dubio.
An priuatis hominibus liceat mercedis gratia quibuſuis militare, etiã externis & peregrinis principibus.
De homicidio forutito, ſeu vt loquuntur, caſuali.
De læſione per maleficia.
De medicamentis incautè porrectis.
De procurata ſterilitate, vel abortu.
Vtrum quis poſſit interficere ſemetipſum.

¶ Sextum præceptum, de non mœchando.

Quæ peccatorũ genera hoc præcepto prohibeantur.
Teſtimonia plura ex Moſe, item ex euangelio, de concupiſcentia.
Quod fornicatio, ſimplex appellata, grande ſit peccatum.
De veſtitu, fuco, philtris, alijſq; rebus, quibus quaſi inſtrumentis impuri homines mutuò ſeſe ad peccandum alliciunt. Tũ de his, qui talia parant, vendunt, ſubminiſtrant.
Vtrum magiſtratus poſſit permittere lupanaria.
De virginitate, viduitate, cœlibatu. Tum vtrum coniugium par ſit virginitati.
De coniugio.
Quæ res propriè perficiant coniugium.
Quæ res impediant coniugium. Vbi de gradibus affinitatis.
An vllus hominũ ordo (vt miniſtri eccleſiarum, & ſimiles) prohiberi, ne matrimoniũ contrahat, poſſit.
An liceat Chriſtiano plures ſimul habere vxores?
De diuortijs, quibus de cauſis, & quomõ fieri queant.
An propter lepram poſſit dirimi matrimonium.

An ob naturalem impotentiam & frigiditatem poſſit dirimi.

An qui repudium fecerint, iterum poſſint contrahere, perſona repudiata adhuc ſuperſtite?

An ob diuturnam alterius abſẽtiam, is qui domi manet, rurſum poſſit contrahere? Vbi de his, qui poſt longam captiuitatem redeunt.

An qui virginem violauit, cogendus ſit eandem vt ducat.

An matrimonium contractum inſciis atque inuitis parentibus, vel curatoribus, ratum eſſe debeat? Cuius quæſtionis ſemel meminimus.

¶ Septimum præceptum, de non committendo furto.

Qualia potiſſimum peccata hoc præcepto prohibeantur. Rurſus, quæ præcipiantur bona opera.

Vtrum lege naturæ omnia ſint communia. Vbi de diſtinctione dominorum, & proprietate rerum.

De inuidia.

De auaritia.

De prodigalitate.

Vtrum voluntas furem efficiat?

Quòd variæ ſint furti formæ.

De re fortuitò inuenta.

Item de alijs inter fortuita numeratis, veluti quando ligna per alluuionem aduehuntur in agrũ vel hortum tuum, aquæductus alieni erumpunt in tuum pratum, animal tuum damnum dat in agris, &c.

De ludis & acquiſitis per ludum.

De contractibus, ac de lucro in emptionibus & venditionibus. Vbi de Ioſeph vendente frumentũ in Aegypto. Item de Iacob emẽte primogenituram, necnon præripiente benedictionem ipſi Eſau.

An verum ſit quod dicitur, res tantum valet, quanti vendi poteſt.

De ijs, quæ in bello rapiuntur.

De

De Hebræis ſpoliantibus Aegyptum.
Vtrum captiuus poſſit ſemetipſum ſubducere.
Vtrum quis in neceſſitate famis, aut aliqua quapiam, poſſit aliquid furari.
De iudicibus, aduocatis, alijſq; qui damnum dant alteri, per ſuam negligentiam, vel inſcitiam, vel etiã malitiam.
De facultatibus eccleſiarum, & qui his ſuſtentari iure poſſunt.
Vtrum quis poſſit diuerſis ſimul præeſſe eccleſijs, earundemque frui facultatibus.
Vtrum miniſter eccleſiæ, qui ſe alere poteſt ſuo patrimonio, iure occupet recipiatque facultates eccleſiaſticas?
De ſimonia.
De his, qui ſtipendijs eccleſiarum alũtur in ſcholis, vt ad miniſterium eccleſiaſticum inſtituantur.
De validis mendicantibus, cæteriſque qui diuerſis artibus emungunt populum.
De adultera, quæ non prodit filium ex adulterio natum, alios filios legitimos hæreditate ſpoliat.
De vſuris.
De permutationibus monetæ, atque aliarum rerum.
De pignoribus.
De cenſibus ſeu redditibus annuis, perpetuis ac temporarijs, & ad vitam emptis, venditiſq;.
De alterius fama atque exiſtimatione læſa. Et obiter de libellis famoſis.
Vtrum aliquo in caſu liceat pio viro ſuam famam negligere?
De reſtitutione.

¶ Octauum præceptum de non ferendo falſo teſtimonio.

De veritate in omnibus dictis factiſq; amplectenda.
De mendacio. Vbi de mendacijs ſanctorum patrum, Abrahami, Iſaac, Iacob, obſtetricum, Ioſuæ, Rehab, Dauid, &c.

De ſimulatione atq; hypocriſi, pariterque de ſimulatione Dauidis, Chriſti, &c.

De iudicijs forenſibus, atque de teſtimonijs.

Vtrum iudex pronunciabit ſententiam ſecundum allegata & probata, an ſecundum ſuam ipſius conſcientiam.

Vtrum aduocato liceat cauſam, quam nouit eſſe iniuſtam, defendere?

De doctis, impugnantibus agnitam veritatem.

De falſa verborum interpretatione ſtudioſè adhibita, ſiue de ſophiſtice.

De adulatione & calumnia.

De teſtimonijs ſcriptis & formatis, vt vocant, quæ ijs qui cõſecuti ſunt inſignia doctoratus, vel magiſterij, vel alias de rebus vllis actis dari per notarios aliósue homines ſolent.

Num liceat cęlare vitium in mercibus ſiue in rebus alijs, quas quiſquam locat, aut diuendit?

An hoſti ſeruanda fides?

¶ Nonum præceptum, de non concupiſcẽdo quamcunque rem proximi.

Quòd lex Dei non tantũ manum, ſed etiam mẽtem, hoc eſt, non actiones modò, verùm etiã cogitationes damnet. Contra phariſæos & philoſophos.

Quod præceptum iſtud reſpiciat ad præcepta antecedentia.

De abnegatione ſuiipſius, coercendiſq; prauis adfectibus. Vbi & de ἀπαθεία Stoicis aſcripta.

De legitimo rerum terrenarum vſu.

De earundem contemptu.

Vtrum lex Moſaica moralis ſit abrogata, vel mutata: aut num etiam hodie præſcribat omnibus credentibus?

¶ Decimum præceptum explicatur in ſexto & nono.

PEC-

PECCATVM.

Peccatum quid ſit, & quomodo per legẽ agnitio peccati.

Peccatum originale, de quo anteà. Peccatum Veniale.

Peccatum actuale: Quæ concurrant ad peccatũ: & de illo dicto. Nullum eſſe peccatum, niſi voluntariũ.

De peccatis internis & externis. Item de ſpiritualibus & carnalibus.

De peccato mortali & veniali. Vnde cognoſcatur cuiuſque peccati grauitas.

Vtrum ſubita ac vehemens perturbatio peccatum extenuet?

De peccato ex ignorantia & omiſſione.

De culpa ex peccatis alienis, ſiue de aſſenſione ad malum.

Vtrum propter aliquod bonum liceat peccatum committere.

De offendiculo, ſiue ſcandalo.

Vtrum grauiùs peccet, an qui doctrina, an qui actionibus offendiculum præbet.

Quæ ſit Chriſtiana libertas, & quomodo ea vtamur ſine offendiculo. Vbi de rerum mediarum ſeu adiaphorarum recto vſu.

De conſilijs, an aliqua extent in diuinis literis: & num à præceptis diſtinguantur.

An qui vnum præceptum legis tranſgreditur, ſit omnium reus?

Vtrum peccata ſint paria, vt volebant Stoici?

Peccatum in ſpiritum ſanctum, & quodnam peccatũ ſit irremiſſibile.

De obedientia hominis imperfecta. Vtrum iuſtus in omni opere bono peccat.

DAMNATIO SEV MORS.

De effectibus peccati. Vbi de miſerijs vitæ humanæ, & morte, tum corporali, tum ſpirituali. Item quomodo lex ab Apoſtolo vocatur adminiſtratio mortis in literis, deformata in ſaxis. 2. Corinth. 3.

De reatu pœnæ.

Vtrum peccatum ſit pœna alterius peccati?
De excæcatione atq; induratiõe. Vbi quomodo Deus & quomodo homo dicatur indurare.
Vtrum vnus puniatur ac damnetur ob peccatum alterius?
Atq; hæc quidem hactenus ad caput de doctrina charitatis: reſtat nunc, vt progrediamur ad doctrinam fidei.

DOCTRINA FIDEI.

Quare doctrina fidei, ſiue rerum credendarum, ſecundo loco tradi debeat.
Doctrinam fidei addiſci ex euangelio.

EVANGELIVM.

Euangelium ante lapſum hominis.
Euangelium poſt lapſum hominis.
Quid propriè Euangelium, & de quo præcipuè agat, item vtrum fuerit expoſitum ab initio mundi?
De diſcrimine inter legem & Euangelium.
An duo ſint teſtamenta, alterum vetus, quod dicitur, lex: alterum nouum, quod vocatur euangelium: vel potius vnum tantùm & æternum eſt Dei teſtamentum?
Vtrum euangelium abrogarit legem Moſaicã, & quo modo credentes intelligantur ab hac eſſe liberati.
De promiſſiõibus, quotuplices eæ ſint, & quæ propriè Euangelicæ.
Quòd promiſſiones euangelicæ ſint vniuerſales.
De gratia, quid ſit, quotuplex ſit gratia.
Vtrum neceſſaria ſit in homine quædam præparatio ad gratiam recipiendam.
Vtrum aliquis poſſit gratiam ſibi promereri?
De hominis merito apud Deum.
Vtrum ſine gratia poſſit aliquis boni quippiam velle, aut perficere.
Vtrum aliquis poſſit certò ſcire ſe habere gratiam, ſiue eſſe in gratia?
Porrò cum euangelium propriè doceat (Ioan. 1. & cæ.) gratiam allatam eſſe & exhibitã, per ac propter Ie-
ſum

ſum Chriſtum, Deum & hominem, factum mediatorem, eſt nunc de Chriſto facto homine & mediatore dicendum.

CHRISTVS.

Cur filius debuerit homo fieri?

Quod Chriſtus verus homo, veram animam, veramq́; carnem habuerit.

Quod Chriſtus carnẽ non attulerit de cælo, ſed aſſumpſerit ex Maria virgine.

Quod Chriſtus fuerit conceptus de ſpiritu ſancto.

Vtrum in Chriſto duæ fuerint naturæ perfectæ.

Vtrum in Chriſto duæ voluntates?

Vtrum duabus naturis in Chriſto exiſtentibus, vna tã tùm ſit Chriſti perſona?

De ijs, quæ Chriſto conueniunt ſecundum diuerſas naturas, & quæ ſecundum vnitatem perſonæ: Vbi de his locutionibus: Deus factus eſt homo: Dominus gloriæ eſt crucifixus, &c. Item Chriſtus eſt creator, Chriſtus eſt creatura.

Vtrum beata virgo rectè dicatur mater Dei.

Vtrum beata virgo à partu manſerit virgo.

Vtrum beata virgo concepta fuerit in peccato originali, aut ſanctificata in vtero.

Quales actiones naturæ humanæ Chriſtus ad ſe receperit. Quæ item à Chriſto ſint alienæ.

Cur oportuerit Chriſtum mori?

Secundum quam naturam Chriſtus paſſus ſit.

Quod Chriſtus verè mortuus ſuerit.

Vtrum diuinitas tempore mortis Chriſti fuerit ſeparata ab eiuſdem anima & corpore.

De Chriſto ſepulto, & vtrum eo triduo fuerit homo?

De deſcenſu Chriſti ad inferos, & vtrum Chriſtus ibi aliquid paſſus?

De reſurrectione Chriſti.

De qualitatibus corporis Chriſti à reſurrectione.

De Chriſti aſcenſione in cælum, necnon ſeſſione eius ad dexteram patris.

Quomodo Chriſtus adſit ſuæ eccleſiæ vſque ad con-

ſummationem.

De effectibus mortis & reſurrectionis Chriſti.

Quòd Chriſtus ſolus ſit mediator, inter Deum & homines, idemque vnus ſummus & æternus ſacerdos ſeu pontifex, & ſecundum quam naturam.

De regno Chriſti.

De prædicatione euangelij de Chriſto per orbem vniuerſum.

Quòd in prædicatione euangelij, initium ſumitur à pœnitentia.

POENITENTIA.

Quid ſit pœnitẽtia, quot partes, quæ cauſę, & cætera. Vbi hæreticorum noſtri temporis taxantur errores.

Quòd pœnitentia ſit donum Dei.

Quòd pœnitentia nunquam ſit deneganda lapſis.

Quòd pœnitentiæ locus ſit tantùm in hac vita.

Quòd pœnitentia neceſſaria ſit in omnẽ vitam, quando etiam renati & iuſtificati poſſunt excidere gratia, & incertus vitæ exitus.

Contra eos qui emendationem vitæ procraſtinant.

De pœnitentia inutili ſeu falſa, atque eius comite deſperatione.

De tribus partibus pœnitentiæ, ſcilicet contritione, oris confeſsione, & ſatisfactione.

FIDES.

Quot modis dicatur fides, & quomodo hoc loco propriè accipienda.

Vtrum fidem habeant etiam dæmones.

Vtrum in vno articulo fidei errantes, rectè autem ſentientes in articulis reliquis, fidem retineant? Quæ fides propriè iuſtificet.

Vtrum fidem, quæ iuſtificat, aliquis poſſit promereri. Ac de dicto Auguſtini, nemo credit niſi volens.

Vtrum ad iuſtificationem neceſſaria ſint bona opera, vel antecedentia vel conſequentia.

De locutionibus illis, Iuſtificantur homines per fidẽ, abſque operibus.

Item, Iuſtificantur ſola fide.

Vtrum

Vtrum fides ſola habeat vim iuſtificandi, an à charitate illam accipiat?

IVSTIFICATIO SEV VITA.

Quis ſit in iuſtificatione humana ordo.

Qui effectus iuſtificationis,& vnde vim habeant.

De donatione ſpiritus ſancti,atq; diuerſis ſpiritualib, donis,quæ iuſtificationem ſequi ſolēt, & in quibus noſtra conſiſtit ſanctificatio,

De augmento iuſtitiæ in iuſtificatis per bona opera.

De bonis operibus iuſtificationem ſequentibus, eandemq; conteſtantibus,perficientibus, ſiue de iuſtificatorum vita:

De peccatis eorū qui iā ſemel ſunt iuſtificati: & quòd iuſtificati rurſus labantur,atq; charitatem, non fidem amittant. Deinde verò iterum per pœnitentiam & eius ſacramentum recipiantur in gratiam.

De fidei confeſſione, atq; perſeuerantia in fide,fideiq; fructibus.

Tantum de doctrina fidei.

DOCTRINA SPEI.

Quare doctrinam de fide, ſequatur doctrina de ſpe.

Vnde doctrina ſpei addiſci queat.

Quid ſpes,quibus in rebus ſita.

Quomodo conueniat cum fide, vel ab eadem diſtinguatur.

REMISSIO PECCATORVM.

Vbi de remiſſione peccatorum in omnem vitam ſperanda.

De tentationibus,quibus ſollicitat homines diabolus ad peccandum,& ad deſperādum. Remedia aduerſus eaſdem tentationes.

RESVRRECTIO A MORTE.

De hominis dignitate præ cæteris creaturis.

Quomodo perficietur reſurrectio.

Vtrum eadem ipſa corpora ſint reſurrectura, quę nūc habemus.

Qualia futura ſint corpora noſtra à reſurrectiōe. Vbi etiam errores quidam redarguendi.

De præmio æternæ vitæ promerendo per ſanctas actiones.

De varijs conſolationibus, colligendis ex doctrina de reſurrectione.

Quod ſpes patientiam operetur.

VITAE MELIORIS ET AETERnæ expectatio.

De cruce ferenda, deque conſeruatione ac liberatione noſtra è cunctis periculis. Varij loci conſolatorij ex ſcripturis.

De bonis operibus, quibus æternā vitam promerētur.

Quomodo nos conſolari & ſuſtentare in huius vitę ærumnis doctrina ſpei debeamus.

Videmur nunc ſatis appoſitè digeſſiſſe, vniuerſæ doctrinæ, quæ ab initio inde mundi fuit in Eccleſia Dei cōſtanter tradita, omnes præcipuos locos, quin etiam quæſtiones de ijſdem locis agitatas, ſcituque neceſſarias. Reliquum eſt, de ſacramētis in eccleſia Dei vſurpatis, à Chriſto inſtitutis, Elenchum vt texamus.

Quinta claſsis.

SACRAMENTA.

Quid ſacramentum in eccleſia?

Vtrum neceſſarium fuerit extare ſacramenta in eccleſia?

Cuius ſit inſtituere ſacramenta in eccleſia? an ſolius Dei?

SACRAMENTA ANTE LAPSVM hominis.

Quæ nam tunc ſacramenta fuerint inſtituta?

Quis vſus eorundem?

SACRAMENTA POST LAPSVM hominis.

Quomodo hæc diſtinguenda, & vtrū conueniens fuerit ſacramenta mutari, cùm tamen in doctrina nulla ſit facta mutatio?

SACRAMENTA ANTE LEGEM.

Quot & qualia illa fuerint.
De vſu atque effectu eorundem ſacramentorum.
Vtrum aliquis poſſit ſaluari ſine vſu ſacramentorũ.

SACRAMENTA SVB LEGE.

Quæ nam & qualia ea ſint.
De circunciſione.
De eſu agni paſchalis.
De ſacrificijs legalibus.
Qui effectus eorundem ſacramentorum.

SACRAMENTA SVB EVANGELIO.

De baptiſmo, à quo inſtitutus, quę ei⁹ materia, quę forma, &c.
Qui effectus ſint baptiſmi.
Vtrum alius ſit effectus ſacramentorum legis, quàm euangelij.
De charactere, quem imprimunt ſacramenta.
Vtrum baptiſmus poſſit à quouis miniſtrari.
Vtrum valeat baptiſmus collatus ab hæreticis?
Vtrum plus habeat qui baptizatur à ſancto, quàm qui baptizantur à malo ſacerdote?
Vtrum baptiſmus extra eccleſiam collatus proſit ſuſcipientibus.
Vtrum baptiſmi cæremonias liceat ſine neceſſitate prætermittere
Vtrum exorciſmum in baptiſmo ab Apoſtolis acceperit eccleſia.
Quis baptiſmum recte ſuſcipiat, & quæ ſint conſideranda in baptizando.
Vbi de pœnitentia & catechiſmo.
Vtrum pueri ſint baptizandi.
Vtrum baptiſmus poſſit repeti?
Vtrum amentes & furioſi ſint baptizandi?
Vtrum per homines poſſint aliqua addi ipſi ritui ſacri baptiſmatis. &c.
Et vtrum neceſſe ſit eadem ipſa obſeruare?

DE SACRAMENTO EVCHARISTIAE.

Quis fuerit author iſtius ſacramenti?

Vbi &

Vbi & quando fuerit inſtitutum.
Qui effectus ſint huius ſacramenti.
De probatione eius qui accedit ad ſacramentum.
Quæ materia, & quæ ſit forma huius ſacramenti.
Quales ſint admittendi.
An ſoli boni accipiant ſacramentum, ſoliſúe bonis id (proſit.
An omnibus vtraque ſpecies ſit adminiſtranda.
Quemadmodũ in cęna dominica, verè accipiatur caro & ſanguis Chriſti.
De transſubſtantiatione.
An hoc ſacramentum ſit ſacrificium.
An applicari poſſit alijs non vtentibus? & quidem tũ viuis, tum mortuis.
Vtrum applicari poſſit atque vſurpari ad impetrãda quæuis bona, vel depellenda mala, ad auertendas tẽ peſtates, reſtinguendos ignes, explorationem innocentiæ, &c.
Quod à ſolis ſacerdotibus ſacramentum adminiſtrari (poſſit.
An à malis miniſtris hoc ſacramẽtum poſſit adminiſtrari. Vbi de miſſis concubinariorum.
De pœnitentiæ ſacramento.
De ſacramẽto cõfirmationis ſeu impoſitione manuũ.
De ordinis ſacramento.
De ſacramento matrimonij.
De extremæ vnctionis ſacramento.
Huc vſq; de ſacramẽtis in eccleſia Dei vſitatis.

Sexta claſsis.

Conſummatio ſiue finis.

De futura conſummatione ſeculi.
Quòd eccleſia hic nunquam perficitur ſed poſt hãc vitam primũ conſummatur. Vbi de eccleſia militante & triumphante.
De diſcuſſione operũ & meritorũ per Chriſtũ futura.
De extremo iudicio per Chriſtũ exercendo.
Vtrum ſancti, qui ex hac vita migrarunt, dicantur ad illud vſq; tempus dormire, an potius ſtatim à morte vitam conſequantur æternam.
De ſignis præcedentibus tẽpus iudicij, & de Antichriſti reue-

ſti reuelatione.

Vtrum iudicij tempus certum cognoſci queat.

Vtrum mundus in extremo conflagrabit.

Vtrum à conflagratione illa ſit ſuperſuturus nouus mundus, noua terra, nouum cælum

Vtrum ſancti homines vel angeli cũ Chriſto mundũ iudicabunt.

Vtrum iudicabuntur etiam angeli ſeu boni, ſeu mali?

Vtrum tempore iudicij homines ſeſe mutuò cognoſcent, atque manifeſta omnibus fient ſingulorum peccata.

VITA AETERNA.

De gloria beatorum, quę nam & quanta, ea in ſacris literis deſcribatur.

Quod ſancti nõ omnes futuri ſunt pares in gloria, ſed vnuſquiſque pro ſuis meritis habiturus eſt retributionem.

Ad interrogantes, quid agant ſancti in cælo.

Vtrum ſancti omnia videant, plenecꝫ cognoſcant in Deo.

Vtrum alij alijs ampliore fruantur gloria. Vbi de diuerſis manſionibus, atque de aureolis.

Vtrum ſancti in cælis cognoſcant ſeſe mutuò.

Vtrum ſancti in cælis videãt & cogonoſcant quæ hic geruntur.

Vtrum ſancti in cælis orent pro nobis.

Vtrũ ſancti ſint à nobis inuocãdi, vt pro nobis orent.

MORS AETERNA.

De inferno. Vbi de igne, verme, fletu, tenebris, atque pœnis damnatorum, tũ in anima, tum in corpore.

Vtrum ex damnatis alij alijs crucientur grauiùs.

Vtrum diuerſa ſint mortuorum receptacula, veluti purgatoriũ, limbus patrum, limbus puerorum.

Vtrum hinc beati, inde damnati ſeſe mutuo videant.

Vtrum damnati aliquando ſeruabuntur ſicut Origenes, & quidam alij opinati ſunt?

Hic tam locos, quàm quæſtiones quę ad primarios illos locos ſiue capita generaliſsima aptè referuntur

conge-

congerere deſinemus.

Fateor quidem, addi nonnullæ adhuc quæſtiones poſ ſent:(quales certè apud Petrum Lombardum plures licet cernere)verùm propoſitũ nobis fuit delectu adhibito,eas potiſſimum indicare, quæ aut vtiles ſunt ad intelligendos ſacrarum ſcripturarum diuerſos locos; aut partim ſuperioribus ſeculis, partim noſtra ætate, ad publicam omnium eccleſiarum inſtitutionem, & ſubinde occaſione nata ex acerrimis contentionibus, ſapienter à viris catholicis contra huius ætatis hæreticos diſcuſſæ ſunt. Atque ſi Deus. optim. Max. vitam, & ſtudijs noſtris quietem conceſſerit,nos in methodo Theologica,quam canditis paramus,omnes eoſdem locos,& quæſtiones ordine ſtudebimus explanare.

Intereà autem tyrones,quibus præcipuè noſtras cogitationes,vigilias,& labores nũcupatos cupimus,poterunt ex diuerſis formulis, quas ante oculos poſuimus,vnam aliquam ſibi deligere ſequendam: ex poſtrema autem formula noſtra diſcere, in primis qui loci ad Theologiam propriè pertineant:dehinc, quomodo eoſdem oporteat ſub alijs latiùs patentibus ordinare. Quò vel ſolo nomine ſpem concipimus, diligentiam hanc noſtram multis gratam fore. Cæterùm de commodiſſima ratione adnotandi deſcribendique locos communes in chartaceis voluminibus, non neceſſe habeo multa adijcere. Liberum eſſe vnicuiq; debet,ſuo vt iudicio fruatur. Referam tamen breuiter & benignè quomodo nonnulli multos locos, temporis progreſſu ſine magna moleſtia colligi poſſe exiſtimarint,deinde quid mihi ipſi in hac laboris parte cõpertum ſit, maximeque arrideat.

Ratio colligendi locos cõmunes in chartaceis libris

1 Quidam amplum concinnant volumen,atque elementario ordine, certos diſtinguunt titulos,pari paginarum intercapedine ab inuicem diſtantes, poſteà ad ſingulos,quæcunque in bonis autoribus obuia fiũt, adnotant. Verùm hic modus,non valdè probatur. Nã elementarius ille ordo, præterquàm quòd non declarat,qui loci mutuò ſibi ſint cognati,minimè etiã ac-

commodus

commodus eſt inſerendis thematibus compoſitis. Præterea ſæpenumero occurrũt, aut plura ad eundem locum perinentia, quàm numeratæ chartæ admittũt aut pauciora, quàm vt eaſdẽ impleant. Ex quo deinde fit, vt modò omittantur neceſſaria, & ſcitu digniſſima, modò congerantur ſuperuacanea: qua ex re non poteſt nõ obrepere tædiũ. Adhæc, q hãc ſequi decreuerunt rationem, vix alia ſolent inter legendum obſeruare, quàm quæ ad titulorum ſemel à ſe præſcriptorum farraginem attinent, cætera oſcitanter prætereunt. Vt non dicam, quod crebro titulos aliquos, quippe aridiores & ſteriliores, quàm opinabantur, planè deſtituunt, atque adnotationibus vacuos relinquunt.

II. Non deſunt qui ſatis eſſe putant, titulos propè innumerabiles modico interuallo diſiunctos ordinare, ac deinde paucis ſubijcere, apud quos authores, quoto libro, quotoúe capite (ſi ita libros diuidi cõtingat) de iiſdem titulis aliquid legerint. Quod profectò perinde eſt atque ſi multarum lucubrationum texat quiſpiam communem indicem, quo pacto apud plures Iuriſconſultorum commentarios ampliſſima volumina, à Bertachino alijsq; digeſta cernimus, vocant ipſi repertoria. Nec verò eſt hic labor pœnitendus, ſed meminiſſe decet, illis tantum profuturum, qui ſperare audent, benè inſtructam vbique præſentem affuturã bibliothecam. Etenim hic liber rectiùs appellabitur memorialis, quàm locorum communium monſtrator & explanator.

III. Nonnulli porrò in librum chartaceum, quàm plurima, vti inter legendum obueniunt, ſine ordine, ſine capitum ſeu titulorum diſtinctione, & nullo delectu habito, conijciũt: tandem autem ad marginẽ hinc inde verbulum appingunt, quò ad quos locos communes, ſingula referantur, indicant. Ad finem verò concinnant quendam locorum in margine cõſignatorum indicem, adſcriptis, tum foliorum, tum paginarum numeris, ad quem indicem, ſi quando diſſerendum

rendum eſt, protinus confugiunt: & ſi quid deprehendunt à ſe excerptum quod inſtituto conuenit, id in vſum ſuum ſtudioſè conuertunt. De qua ratione, non habeo quod dicam, certè improbare nec volo, nec poſſum. Imò verò admodum laudo & commendo, ſicut æquiſſimum eſt, quancumque in colligendis locis cōmunibus diligentiam. Nulla enim, meo iudicio, tam apparet ieiuna & inepta, quæ commoditatem aliquā, ei duntaxat, qui rectè vti norit, non adferat. Ac veriſſimum omninò eſt, qui lecta audita gaudet & aſſueſcit quocunque modo in chartas referre, fieri non poteſt, quin præ cæteris tardis & otioſis vehementer proficiat.

Mens autoris locis cōmunib. colligēdis.

IIII. Nunc poſtremam ſubijciam rationem, quam facillimam vtiliſſimamque duco, & ſum expertus. Ante omnia quidem operæprecium eſt, vno complectaris codicillo præcipuos locos communes, ſubiectaſque ijs quæſtiones: ſi non eadem prorſus ſerie, quam paulò antè oſtendimus, at certè alia non val de diſſimili. Tantillum autem ſpacij in hoc elencho locorum relinques vacuum ad marginem, quantulū ſufficiet ad adſcribendum poſteà, quoto folio locus vel quæſtio vnaquæque in codicibus ſequentibus excutiatur. Hi verò locorum tituli hunc in modum coaceruati, non modò docebunt quantum ſatis erit, qui loci ad Theologiam pertineant, qui prætereà inuicem ſint iuncti affinitate: verùm etiam quotidie ad lectionem te prouocabunt: necnon cohortabuntur, autores eos ſine intermiſsione vt conſulas, & perlegas, a quib. explicari locos credis. Certè vt ex optimis quibuſque optima quæque ſeligas & tranſſcribas, illi te aſſiduè incitabunt, & quaſi aurem villicantes inſtabunt, ac vrgebunt. De hinc codices aliquot alios adiunges (nihil refert, pauci ne ſint in initio, an multi, quando neceſſum erit: poſteà, quemadmodum creſcet diligentia in adnotando, ita volumen quoque ipſum noua papyro addita creſcere) in quibus quo ordine aliqua obſeruatu digna apud probatos autores inuenies, eo adno-

adnotabis. Neque enim poſtulo, vt titulos ſiue inſcriptiones locorum communium vllas in volumine vacuo digeras, ordine & methodo certa diſpoſitas, ſed tā tū ſic lectiſſima quæq; tranſſcribas, vti ſeſe obtulerint, hac tamen ſeruata quaſi lege id facies, vt videlicet cuiuſcunque loci communis aut quæſtionis nomen ſiue titulum maiuſculis literis in fronte paginæ, præfigas. Quòd ſi multa de vno eodemq́ue loco in conſpectum veniunt, perges attexere, atque etiam plures pagellas implebis. Sin pauca adſunt, deſcribes hæc ipſa: & ſi tūc aliquid ſpacij in pagina vlla redundabit, vacuum id relinques, nimirum alio tempore, vbi occaſio tulerit, iterum nonnihil adiecturus.

Cæterùm pagina ſequenti proximè, alium mox titulum maiuſculis itidem literis depinges, ſubijciesq; de eodem loco cōmuni, qua ratione antè feciſti, quicquid vſui futurum confidis. Intereſt verò vniuſcuiuſque iudicare, quando aliqua adverbum, & quando ad ſententiam ſiue argumentorum tātùm ſummam adnotati expediat. Vbi tandem codices aliquot frugiferis bonorum authorum dictis impleueris, alios aſſues, & quò fueris in corradendis locis pertinacior, eò videbis volumen paulatim magis intumeſcere, paulatimque ob congeſtas opes, tanquam diuites merces, & obſtupeſces, & tacitè, ſcio, ipſe tibi congratulaberis. Vbi autem de pluribus locis pluſcula in chartas retuliſti, tum ad memoriæ ſubſidium, adnotabis in primo illo codice, locorum omnium catalogum continente, ad locorum ſeu quæſtionum titulos in extremo margine, quoto folio vel pagina, quædam abs te de illis ipſis locis deſcripta ſint. Neque pigebit, poſteaquàm de loco quopiam aliqua multa collegiſti, & papyrum, quæ vacua fuerat relicta, impleſti: Rurſus in alio codice etiam procul diſſito de eodem ipſo loco titulum inſcribere, & noua quędā inuenta lectaque adnotare. Quod ſi fortè quæſtionem explanatam, vel elegantem commentationem de loco communi, qui in catalogo primi codicis commemoratus non ſit, nactus fueris, nihilo

hilo tamẽ minus in librum tuum, perinde atque cæteros locos cognitu dignos, tranſſcribes: poſteà verò etiam in primo illo codice, ad claſſem cui adiungi debere exiſtimaueris, titulum ipſum appones. Nihil enim prohibet, illis claſſib. nouos ſubinde locos & quæſtiones ſuperaddi. Separatim etiam licet alicubi locos cõſtituere hiſce titulis, SIMILITVDINES: VOCABVLA THEOLOGIAE PROPRIA: IDIOMATA, ſeu PHRASES LINGVAE HEBRAEAE: TYPI: ALLEGORIAE. Præterea locos quoſdam anguſtiores, de quibus non eſt ſpes inueniri multa poſſe, quique incerti videntur ordinis, addito ſi libet huiuſmodi titulo: VARIA, vel, MISCELLANEA, vel INCERTI ORDINIS, &cæ. His inquam omnibus opportunè alicubi in volumine chartaceo, ſua regio, quaſique tribus aſſignabitur. Sed quoniam multa ineſt in iiſdem varietas, adhibebitur hæc cautio, vt ſiue ſimilitudines, ſiue typi, ſiue alia eius generis collecta fuerint: verbo tamen vno alteroúe ad marginem deſcribatur, ad quem locum communem antè in primo codice expoſitum, illa ipſa pertineant, hunc in modum. Tranſſcripſiſti fortè typum de duobus filijs Abrahæ, quorum alter expelli debebat cum matre Agar, alter verò ſolus ſuccedere in hæreditate atque promiſſionum à Deo factarum particeps fieri: rectè adnotabis ad marginem, de abrogatione legis. Item ſi aliquas congeſſiſſi ſimilitudines, rectè adſcribes ad marginem: Contra auaritiam: contra crapulam, atque ita deinceps, prout ac res poſtulare videbitur. Quamuis ſi rectè omnia expendamus, typi, allegoriæ, & quæ eius ſunt generis, conſultò ad eos adſcribentur locos communes, qui anteà ſunt ſuo quique ordine collocati. Etenim typus de abrogatione legis, referetur ad queſtionem ſeu locum communem, qui eidem argumento, legis videlicet abrogationi, dicatus eſt. Quòd ſi alicubi adnotaueris, quod pluribus locis vtiliter poteſt accommodari, nihil vetat, titulos in margine plures apponi, vel

ni, vel etiam ad diuerſos locos adſcribi. Hæc eſt, meo iudicio, ſimpliciſſima & facilima colligendi locos communes forma, cuius vtilitatē nemo percipiet, niſi qui ad menſes aliquot periculum fecerit. Non libet longiore oratione eam commendare. Nam non ita præſcribimus amplectendam, quin integrum eſſe velimus, aliquam de multis colligendorum locorū formam ſequi, quæ maximè arriſerit. Qui volent, hac vtentur & fruentur: qui poterunt, excogitabunt aptiorem.

Quomodo quis collectos à ſe locos communes augere, illuſtrare, & quum opus fuerit, rectè iiſdē vti queat. Cap. IIII.

NVnc paucis indicabim⁹, quomodo iis, quæ adnotaueris, cum laude poſſis vti, dulceſq; fructus ex ſudoribus tuis capere: imò, quomodo pręter ea quę congeſſiſti, multa prudenter ipſe excogitare, & omnia apto ordine diſponere, necnon cōmodè explicare queas, ſiue ſcholaſtica, ſiue populari dicendum ratione fuerit. Etenim vt tu quidem pleraque digeſſiſti, fortaſſis non admodum iuuabunt, quippè quæ tumultuariè, & ſine ordine, quemadmodum in diuerſis authoribus fiebant obuia, tum parcè, & pauciſſimis verbis, interdum truncatim atque obſcurè, ſunt adnotata. Itaque vbi diſſerendum tibi eſt, ac proferre cupis longo tempore & indefatigabili ſtudio conquiſitas opes, ante omnia certam explicandi methodum tibi præfiges, cuius ductu non modò quæ iam parata habes, ſcitè diſpones, verùm etiam noua quædam ſapienter inuenies, vel admonebetis ſaltem apud alios ſcriptores, quos in eodem argumento illuſtrando verſatos noris plura inquirere, atq; inſtituto tuo aptare. Cæterùm methodum ſcholaſticam non poſſumus congruentiorem illa oſtendere, quàm ſuprà cum de exploranda methodo publicè ſacras literas interpretantium ageremus, deſcripſimus. Ibi namque formam diſcutiendi locos communes diximus iudicari vtiliſſimā, qua primo loco inue-

Locis cō-munib. iā collectis quō vtendum.

Primū, certā explicādi methodum tibi præfiges.

ſtigatur definitio tum nominis,tum rei,&vtraq; quidem,quantum fieri poteſt,ex ſacrarum literarum, ve ex diuinis traditionibus, vel certè ex doctiſſimorum Patrum ſcrinijs deprompta. Subijcitur verò mox quędam definitionis explicatiuncula. Dehinc,ſi ab aliquibus in definitione ſit erratum,fideliter commonſtratur,expoſitis ſimul erroris cauſis. Si quid præterea definitio, quæ proba cenſetur,habet peculiare, aut cum alijs commune,aut alioqui rarum & admiratione dignum,id minimè præteritur ſilentio. Poſtremò, ſi quæ controuerſia vel diſceptatio de definitione ipſa aliquando exorta inter eruditos fuerit, ne hæc quidem indiſcuſſa relinquitur. Tantum de definitione. Secundo loco conſtituēda eſt diuiſio,qua aperitur, quot modis dicatur, vel quotuplex res ſit, vel quot habeat partes,idque rurſus eadem prorſus diligentia, qua definitiones colligendas, examinandaſque diximus.

1. Definitionis expliçatiūcula ſubijcijēda

2. Secūdo loco diuiſio ponenda.

Tertiò, inueſtigari oportet cauſas, efficientem (inquam)materiam,formam,finem ſeu effectus. Neque hic quicquam eorum,quæ in definitionis negotio facienda diximus,pretermittetur. Quartò,excutiuntur circunſtantiæ,quæ prædiuitem materiam ſemper ſuppeditant & diuerſarum rerum admonent: præterea diſcentium intellectū mirificè adiuuant. Forma autē excutiendi circunſtantias, ſicut etiam cauſas, ex Dialecticorum, & Rhetorum præceptionibus nota eſt.

3. Inueſtigādę cauſæ.

4. Excutiendę circunſtantiæ.

Quintò,vſu venit ſanè nonnunquam, vt omnibus his rectè explanatis, ſuperſit adhuc, de cauſa,vel circunſtantia,vel alia quauis re, non leuis diſputatio, in qua etiam excellentes homines vehementer diſſentiunt. Conſtat enim, ad dirimendas eiuſmodi controuerſias, ſubinde coactas olim fuiſſe legitimas ſynodos. Illa igitur de cauſa pernecesſarium eſt hoc loco diſputationem integram, ſi inciderit, pertractari: idque, quemadmodum fieri ſolet, allatis in vtramque partem firmamentis:atque his quidem euerſis,quæ falſa depræhenduntur:illis verò ſtabilitis, quæ rata haberi decet, quæque ſcripto DEI verbo ſunt conſentanea.

5. Peculiares diſputationes tractādæ.

Sextò,

Sextò, ſi opportunum videatur, capita rerum hucuſque expoſitarum contrahuntur in epilogum: & quibus plus ineſt ponderis ac dignitatis, ea paucis verbis accuratè commendantur, vt ceu admodum exquiſita altiùs infigantur auditorum animis. Septimò, quis & quantus vſus loci communis pertractari exiſtat, tam publicè in eccleſia, quàm priuatim in piorum conſciẽtijs ſuperadditur, demonſtrando videlicet, ſi quid pertinens ad doctrinam, ad redargutionem, ad inſtitutionem, ad correctionem, aut denique ad cõſolationem obuenerit.

6. Tota rei tractatio in epilogũ cõtrahenda.

7. Loci communis vtilitas declaranda.

Hac ratione ſatis ſuperque explicatum, ni fallor, videbitur, quicquid ad locum aliquem communem plenè intelligendum requiri poſſet. Quòd ſi iam habes in chartis tuis tumultuariè adnotata quàm plurima, quæ hoc ordine queant diſtingui, benè eſt: neque alius tibi obeundus erit labor, quàm ſolius diſpoſitionis. Quòd ſi nequaquam habes, quæ huic ordini per omnia ſeruiunt, ſed id tantum nactus fortè, quod ad definitiones, vel diuiſiones conducit, tum profectò formula iſta à nobis delineata occaſionem præbet plura meditandi, necnon ex alijs ſcriptoribus, lectiſſima quæque mutuandi, ac tam diu, tamque multa, quoad quæ ad integrum locum adamuſſim, diſcutiendum ſufficient, comparaueris. Diligens examinatio eorum quæ ab alijs de eodem argumento vides prodita, qualiacunque ea ſint, experrectiorem atque ad omnia alacriorem te reddet: præterea frequenter efficiet, vt quædam valdè vtilia & præclara ipſe animo concipias. Intellige autem, hunc in explicandis locis communibus ordinem ſequendum, quando argumenti, de quo diſſerere eſt propoſitum, natura admittit. Vbi nulla extat diuiſio rei in membra, vel ſpecies, vbi non incidit ſcrupuloſa aliqua diſputatio: quorſum attineret, te ſuperuacanea iſtiuſmodi rerum, & laborioſa inueſtigatione torqueri. Atque hæc quidem ratio tractationis, maximè congruit explanandis thematibus ſimplicibus. Quod ſi themata compoſita oblata fuerint, Themata cõpoſita

qũo ex locis cõmunibus tractanda. rint, par erit ſectari formam enarrationis popularis de qua tametſi ſuprà nonnihil eſt à nobis dictum, haud tamen pigebit quædam carptim repetere.

Qui populari docendi ratione locum communem deſiderat explicare, haud magno negotio id perficiet. Neque enim ſeueris ſcholaſticorum legibus irretitus & inuolutus tenetur, ſed liberè agens: ſtatim ad perſuadendum numero ac pondere argumentorum tum ad mouendos adfectus, quoties opportunum viderit, omnia ſua diriget. Quocircà vbi ſuccinctè & clarè ex-
1. poſuit quid ſit illud de quo agitur, aut quot in partes diſtribuatur, protinus huc ſe conuertit, vt ante oculos conſtituat ſpirituales fructus, quos vt auditores animo appræhendant, pro virili incumbit diſputationes
2. ſubtiles & intricatas ſtudioſè defugit. In erroribus argutè confutandis, aut nullum ducit ſibi tempus inſumendum, aut modicè tantùm, & artificio planè oratorio, quo in odium & contemptum adducat aduerſarium, occupatur. Paucula verò illa, quæ congeſſit,
3. naturam rei propriè deſcribentia, varijs conatur modis illuſtriora facere. Quam ad rem, modò contraria, modò affinia accerſit, dehinc promiſſiones, comminationes, exempla, typos ex ſacra ſcriptura: poſt hæc ſimilitudines, rationes ſuaſorias ex communi hominum vita petitas corradit. Poſtremò ex diuerſis arti-
4. bus, maximè ex Phyſicæ, Ethicæ, Oeconomicæ, quædam interdum miſcet: creberrimè autem ſententias morales & argutè dicta, tanquam floſculos aſpergit. In ſumma, vndiq; conuehit & importat, quę ſibi profutura arbitratur: neque valdè laborandum eſt ei in iſtarum rerum inuentione, qui modò in artibus dicendi fuerit feliciter inſtitutus. Luculenta exempla hu-
D. Chryſoſtomus locis communibus tractãdis feliciſſimus fuit. ius tractationis extant apud Ioannem Chryſoſtomũ, qui præterquàm quòd iuſtis Homilijs enarrauit Euangelium Matthæi ac Ioannis, etiam ſeparatim de eleemoſyna, de humilitáte, de patientia, de præmio & gloria beatorum, de concordia, de ieiunio, de oratiõe,

de fide,

de fide, de militia ſpirituali: tum contra auaritiam, contra detractionem, contra ſuperſtitioſas obſeruationes, contra peierandi deteſtandam cõſuetudinem, contra ludos & ſpectacula in theatris exhibita, contra iram, contra ambitionem, varias conciones edidit. Gregorius Nazanzenus ſimili modo quoſdam locos communes egregiè explanauit, in quibus excellit illa de cura pauperum. Neque palmam vlli concedit hac in parte Magnus Baſilius. Hæc de colligendis, augendis, explicandiſque locis communibus, ſatis multa.

Gregori. Nazãzen.
Baſilius Magnus.

De tranſſcribendis illuſtrium virorum ad obſcuras quæſtiones reſponſis. Caput V.

CAEterùm præter volumen deſtinatum locis communibus, aliud quoque parabis, tranſſcripturus in id illuſtrium & inſignitè eruditorum hominum ad obſcuras ac difficiles quæſtiones reſponſa: quæ quidem diffuſius ſunt explicata (interdum etiam profecta à diuerſis hominibus conſentientibus vel diſſentientibus) quàm vt commodè inſeri libro locorum communium queant: modò verò ſic ſe habent, vt iudicatu ſit perdifficile, ad quem locorum communium ordinem redigi mereantur.
Sæpè autem vſu venit, vt homines quidam etiam 1.
graues & pij, aliquid aut iam perfecerint, aut paulò pòſt perficere in animo habeant, de quo tamen ambigunt licitum ne ſit, an ſecus: atque oppidò verentur, inprimis ne Deum ipſum, deinde ne puſillos infirmoſque fratres ſuo exemplo offendant. Quæ res eos permouet, doctrina excellentes viros, vt adeant, petentes tranquillandæ conſcientiæ ergo, certi aliquid de re dubia definiri. Crebrò etiam ex erudi- 2.
tis ipſis, proponunt alteri alteris graues & inuolutas quæſtiones: interdum diſcere, interdum ſeſe mutuò exercere cupientes. Aliquando plures ſimul docti viri 3.
ab eccleſijs vel Magiſtratibus conuocantur, de exorta

pro tempore controuerſia,certi quippiam pronunciaturi. Ad eiuſmodi igitur quæſtiones & controuerſias, reſponſa ab eximiæ eruditionis hominibus reddita, vndecunque poteris mutuò accipies, & chartis tuis inſerere non differes. Tractantur multa huiuſmodi etiamnum hodie, in primis de cauſis coniugalibus,de vendentium & ementium contractibus, de vſura, & ſimilibus. Item quomodo quis ſeſe geret in eccleſis,vbi ſchiſma eſt,vel vbi de doctrina religionis oboriuntur diſſenſiones. Quomodo quis ſeſe geret habitans apud hæreticos. Quouſque obediendum nouis magiſtratuum imperatis ac legibus. Vtrum ciuili magriſtratui liceat res ordinare eccleſiaſticas,& cauſis religionis ſuum iudicium interponere. An expediat Epiſcopos habere iuriſdictionem, quam vocant temporalem. An quo tempore peſtis iuſto Dei iudicio ſæuit & graſſatur in ciuitate, fugere aliquibus liceat? Aliquando etiam de locis ſcripturæ in ſpeciem pugnantibus, aliquando de rebus alijs, prout euenta & negotiorum circunſtantiæ poſtulant,quæſtiones proponuntur. Ad Diuum Auguſtinum frequenter deferebantur προβλήματα, ac dubiæ res, controuerſæque: quemadmodum videre licet in epiſtolis ab eodem editis. Hieronymus quoque non rarò de obſcuris ſcripturarum locis conſulebatur. Ad hæc,de negotijs coniugalibus, de contractibus, deque alijs, quæ his ſunt aliquo modo affinia, ſententiæ quorundam, qui patrum noſtrorum memoria aut paulò ante vixerunt, minimè aſpernandæ circumferuntur multorum manibus. Nemo autem credat, quantum emolumentum pariat hæc diligentia. Præterquàm enim quod incredibili quadam ratione exercet,formatque iudicium, idque eo ipſo ſtatim tempore, quo primùm in his adnotandis laboras: tum verò fructus mirandos percipies, vbi continget te eccleſiæ cuipiam præfici, vel eo agere loco, in quo ipſe ſubinde rogaberis, vt eaſdem, aut non valdè diſſimiles enodare velis quæſtiones. Nullus

non

non, quiſquis ſecuturus eſt hac in parte meum conſilium aget olim mihi gratias, qui adeò candidè benigneque monuerim. Atque vtinam mihi ætate iuuenili obtigiſſent fidi harum rerum monſtratores. Negligentiam in dirigendis locis communibus, fortaſſis aliquis deſidiæ libenter patrocinans, veniam ali quo modo mereri cenſeat. atqui certus ſum, eum qui reſponſa eruditorum virorum tranſcribere pigrabitur, nemo venia dignum pronunciabit.

DE PVBLICIS QVIBVSDAM EXERCITIIS Theologicis, ac primùm quidem de diſputationibus. Caput. VI.

Futuro Theologo, ſupra quàm dici queat, vtilia eſſe hæc, de quibus hactenus ſermonem fecimus, præexercitamenta, quis non intelligit? At verò cùm hæc ſint tantùm muta, ſolitaria, intraque priuatos parietes ſine teſte tranſigi ſolita, nequaquam profectò ſufficient, niſi accedant adhuc quædam vocalia, eaque in publico cœtu publicum omnium iudicium ſubitura. Huiuſmodi autem exercitiorum duo ſunt genera, cum primis celebrata: alterum in diſputationibus, alterum in declamationibus poſitum. Quare de his operæ precium eſt nõnulla adijciamus. Sunt verò vel eo nomine diligentiſſimè in ſcholis proponenda, imò per ipſos doctores frequenter vrgenda, quòd in ijs cardo profectus ſtudioſorum vertitur. Neque enim quantũ ꝓmouerint, quidue humeri valeant, quid ferre recuſent, percipere adoleſcentes vnquam poterunt, niſi aliquandiu in huiuſmodi progymnaſmatis virium ingenij periculũ fecerint. Sæpè compertum eſt, eos, qui exiſtimabant ſe egregiam nauaſſe in ſacris literis operã, & confidebant de quouis argumẽto Theologico, ſiue apud populum, ſiue in cœtu condiſcipulorum poſſe cum laude differere: cùm aliquid efficere meditarentur, quoniam neque diſputationibus, neq; declamationibus ſeſe priùs exercuerant, coactos cum dedecore, penè dixeram cum multorum riſu & ſibilis, re infecta abire. Quid, quòd nec doctores ipſi, de audi-

Publicorũ exercitiorũ duo genera.
1 Diſputationes.
2 Declamationes

Quã ſint hæc exercitia neceſſaria.

torum ingenijs iudicare ſatis poſſunt (& cùm res po-ſtulat) tanquam idoneos ad gubernandam ſcholã vel eccleſiam prouehere, alijsq; commendare: niſi in his præexercitamentis aliquoties virile attentantes, aliquoties audiuerint? Addamus inſuper, ex hiſce exercitationibus, non ad illos modò redire fructum, qui in arenam ipſi deſcendunt, verùm ad vniuerſum ſpectatorum atque auditorum gregem, qui præterquam quòd de argumẽto per diſputationem vel declamationem explicato, pleniſſimè inſtituitur, tum verò ad ſubeundos ſtudiorum quoſcunque labores multò redditur expeditior: nec nõ mirabiliter ſeſe accendi, tacita quadam cupiditate præſtandi cæteris, ſtatim ſentit. Intereſt igitur eorum omnium qui in ſcholis ſacras profitentur literas, crebrò ſtudioſam iuuentutem incitare, vt ad ſplendida & ſpecioſa iſta progymnaſmata ſeſe paret: idque non tantùm propter ingentem vtilitatẽ, verùm etiam propter gloriam. Siquidem diſſimulari nequaquam decet, cupiditati gloriæ (quandoquidẽ hæc immenſum, vt ille ait, habet calcar) locum aliquẽ in hac laborum parte concedi debere: in primis autem apud iuuentutem, quam indubitatum eſt, gloriola, quaſi ampliſſimo quodam præmio propoſito, vel maximè allici & extimulari. Ac debet profectò perſuaſiſſimum eſſe ſtudioſis omnibus, laudem & gloriam non mediocrem illos manere, qui in pulueribus diſputationum ac declamationum ſæpè deſudarunt. Et quo, obſecro, iure mortalium vllus id improbet, vertátue vitio, quod ꝓficiendi animo ſuſcipitur, & in quo etiam voluiſſe reuera magnum, ac proinde laudabile cenſetur. Itaque par eſt, omnes ſtudioſos adoleſcẽtes, qui modo pluſculum fuerint in ſacris literis progreſſi, ad diſputationes declamationesq; alternè habendas prouocari. Fieri autem non poteſt, quin in altero ſaltem genere, quiſquis modò animum intenderit, ſe valere experiatur: quidam verò etiã in vtroq; multum præſtabunt. In vtro autem quiſque verſatur feliciùs in eo æquum eſt, crebrius occupari, ac ſingulos quidẽ pro æta-

pro ætatis ingenijque modulo. Certè quicunque excellentes conſpiciuntur in diſputando, ij expectationem minimè dubiam de ſe præbent, idoneos aliquando fore, vt in ſcholis ſublimiter doceant, hæreticos grauiter confutent, ſana dogmata ſtrenuè defendant. Qui maiori cum gratia declamant, ij commodum præficientur eccleſijs, vbi erudiant incultum populum. De ijs verò qui eminent in vtroque, omnia præclara liceat polliceri. Si qui jn neutro quicquam aſſequuntur, equidem non video quam de iſtis ſpem par ſit concipere. Sicut occultæ Muſicæ, ita eruditionis, quæ proferri in lucem nequit, nulla aut modica eſt conſideratio. Sed de diſputationibus, quomodo eæ cum fructu inſtitui debeant, ſeparatim primo loco dicamus.

Finis & ſcopus principalis omnis legitimæ diſputationis eſt, veritatem indagare, eandemque veluti ex tenebroſo ſpecu in lucem educere. Quam ob cauſam apud veteres, (quemadmodum teſtatur Auguſtinus epiſtola 119. quæ ad Ianuarium ſcripta eſt) olim in ipſis eccleſijs, vt prælectiones, ita diſputationes quoque de rebus ſacris religioſè ac reuerenter haberi ſolebant. Cenſuerunt autem maiores etiam in ſcholas introduci oportere diſputandi morem, quo errores refellere, vera dogmata munire ac tueri, etiam in adoleſcentia, omnes diſcerēt. Quæ res induxit patres, ad tradendum in celeberrima ſchola Theologica Alexandrina omnes humanæ philoſophiæ partes. Cupiebant nimirum aduerſus philoſophorum inſidioſas argutias & fallacias, quibus Euangelicam doctrinam hi impugnabant, pro Ethnica verò ſua impietate propugnabant, pios vtcunq; inſtructos, & quaſi armatos reddere.

Finis omnis diſputationis.

Olim in eccleſijs publicè diſputationes habitæ.

Quod ad materiam attinet, deligantur theſes, non de rebus friuolis aut abſurdis, quales ferè ſolæ hactenus in ſcholis concrepabant: nō item de nimium ſublimibus atque arduis: ſed de ijs, quarum vſus cognitioque

Qualis materiȩ diſputandæ.

tioque ad rectè tum ſentiendum,tum viuendum eſt neceſſaria,nec non quas pro temporum ratione atque Eccleſiarum ſtatu ſciri maximè expedit. Ac de ſublimibus quidem vitandis,prudenter Gregorius Nazanzenus Theologiæ libro primo. De quibus inquit diſputandum? & quatenus? De his ſolùm,ad quę humani ingenij acies pertingere poteſt, & quatenus conditio auditoris & facultas quiuerit aſſequi: ne, vt intentior vox auribus vt alimentum immodicum corpori, vt onera paulò grauiora ſubeuntibus,vt deniq; terræ crebriores pluuię nocēt: ita ſanè & auditores quęſtionibus altioribus & quaſi ſolidioribus degrauati,preſſique,damni aliquid accipiant.In ſumma,hac fine diſputandum,ne ſupra fragilitatis noſtræ vires quicquā attentemus. Dehinc,ad eius libri finem ſuadet, de his argumentis Theologicis diſputationes ſalubriter moueri,in quibus ſcopū ferire eſt vtile,aberrare verò non adeò periculoſum. Nunquam verò poteſt diſputandi auidis deeſſe vtilis materia. Quanta enim diuerſiſsimorum locorum & quæſtionum turba ſeſe offert in illis claſsibus,quas nos paulò ante digeſſimus? Quid vetat item,ex Prophetis,ex Paulinis epiſtolis,quæ diebus feſtis prælegu ntur in ſacro cœtu eccleſiaſtico, fœcundas materias diſputationum excerpi? Et nemo ignorat, lectiones Euangelicas ſimiliter in publico ſolitas recitari, ingentem aceruum lectiſſimarū quæſtionum ac theſium ſubminiſtrare? Quin etiam facta ac dicta illuſtrium hominum,relata in libris ſacris, vel in hiſtorijs Eccleſiaſticis, prodeſt interdū accuratè examinari: tale verò examen,ſi vlla ratione, certè diſputationibus,multò aptiſſimè confieri certum eſt. Nō paucas inſuper licebit concertationes diſputatorias inſtituere,de varijs negotijs,quæ de improuiſo incidunt, & de quibus inquiri atq; erui veritatem, modo viri eruditi,in primis miniſterio Eccleſiaſtico addicti, modò adoleſcentes qui in ſcholis adhuc commorantur, vel cuiuſcūque præterea ordinis homines, poſtulant. Breuiter,quot de rebus homines anxij explicari ſibi veritatem

Sublimes quęſtiones vitandæ.

Diſputandi auidi vnde & quomodo materiam acquirere poſſint.

tatem petunt, de tot quoque poteſt honeſtè diſputari, quippe cùm diſputationum ductu compendioſiſſimè ad veritatē penetretur. Cōſultiſſimum autem foret, theſes præfigi pauculas, deque ijs maxime locis, quos paucis ante diebus pręceptores in publico pertractarunt: idque quò (quoniam pridem audita altius adhuc hærent in animis) tum accuratius examinari à diſputantibus, tum clariùs percipi ab audientibus cuncta queant. Sic porrò expedit theſes ipſas variari, vt decurſu tēporis pręcipui loci doctrinę Chriſtianę prope omnes, ordine diſcutiantur. Quomodo verò illę collocandę diſtinguendęque ſint, non multum laborare oportet. Quędā ſcholæ, in primis Gallicæ, Sorbonam Pariſienſem imitantes, pręclarum autumant, quàm diuerſiſſima & ad varios locos pertinentia capita, in faſcem vnum conſtringere, & quoquo modo colligare: Louanienſi ſcholæ mos eſt theſes ex vno aliquo loco communi depromere. Eſt ſanè ratio illa ad oſtentationem tota comparata: verùm hæc tyronum ingenijs, adde etiam veritati limandæ, magis conuenit, proinde noſtris ſcholis amplectenda. Quod ſi aliquando in eorum gratiam, qui nuper ex philoſophorum humilibus vmbraculis ad noſtras excelſas & pauimentatas porticus ſe contulerunt, adeoq; animi oblectandi cauſa, placet ſeorſum & ceu πάρεργον, ſubtexere aliquid è philoſophia naturali vel morali trāſlatum, non refragabimur, modò ſobriè & cum delectu id fiat. Permiſceri verò confuſaneè Theologicis philoſophica, & Chriſto copulari Ariſtotelem (quomodo conſueuerunt alicubi pro Theologicis obtrudere trita quædā ex Ariſtotele μετὰ τὰ φυσικὰ) non magis eſt ferendum, quàm pulchrè ſciteque pictam tabulam luto obducto ſcurra aliquis cōſpurcet. Quæ enim ſocietas Chriſto cum Belial? Intra terminos noſtros, inquit, Nazanzenus, philoſophemur, nec efferamur in Aegyptum, nec in peregrinum Aſſyriorum luxū dilabamur, neque cantemus canticum Domini in terra aliena.

Quis in diſputationibus theſium ſeruandus ordo.

Philoſophica & Ariſtotelica non pmiſcēda Theologicis.

Si dę

Quę diſputationum forma obſeruanda.

1. Vitanda omnis ſophiſtice.

Si de forma diſputationum quæritur; quæ in hac ſint obſeruanda, paucis tradi cuncta haud poſſunt: aliqua tamen perſtringemus. Neceſſarium eſt in primis, vitari omnem ſophiſticen: tam ab eo qui publicè reſpondet, quàm ab cæteris qui argumentationes proponunt.

Venenum ſyncerioris doctrinæ, eſt captioſa cauillatio. Quocirca de vſu dialectices rectè præcipit Auguſt. de doctrina Chriſt. lib. 2. cap. 31. Diſputationis diſciplina ad omnia genera queſtionum, quæ in literis ſanctis ſunt penetranda & diſſoluenda, plurimum, inquit, valet: tantum ibi cauenda eſt libido rixandi, & puerilis oſtentatio decipiendi: aduerſarium. Vbi mox addit, ſophiſmata ſeu captioſas concluſiones in ſcriptura improbari verbis Eccleſiaſtici, hoc eſt, Ieſu Syrach, apud quem cap. 34. legimus. Qui ſophiſticè loquitur, odibilis eſt. Cùm autem in omnibus artibus atque actionibus cōmendentur candor & ſimplicitas, certè in Theologicarum rerum tractatione, eæ virtutes vel maximè requiruntur. Quamobrem ſophiſticas obiectiones, ſi quæ inciderint, ſatius erit exemplo Diogenis (qui vbi cornuto ſyllogiſmo concludere quidam conabatur, quòd haberet cornua, nihil aliud quàm frontem ac tempora manu correctans, negabat protinus ſe illa ſentire) contemptim reijcere, ac irridere, quàm laborare vt appoſitas eas diluas. Atque huc proculdubiò generatim ſpectat, quod Apoſtolus Paulus λογομαχίας aniles fabulas, portenta verborum τὰς βεβήλους κενοφωνίας ſtudioſè vitari præcipit. 1. Timoth. 1. 2. Timo. 2.

Exemplo Diogenis, quomodo Sophiſticæ diſputatiões refellẽdę.

2. Vitandi cōtentioſi clamores, & ꝓtractę altercationes.

Nam ſophiſticum aliquid hæc præ ſe ferunt: ac ſuſpecta ſanis hominibus fiunt ingenia, quæ hiſce delectantur. Iam contentioſi clamores peræquè, ac in longum protractæ altercationes (quales ſophiſtarum eſſe ſolent) in Theologorum ſcholis locum non habeant. Non abſque cauſa dixit ille. Nimium altercando amittitur veritas. Non tamen omnino improbatur feruor quidam & acrimonia in dicendo. Quem enim, obſecro;

ero, afficiant, prorſus frigidæ languentesque diſputationes,nullo ſanguine,ſudoreúe(vt ſic loquar)coloratæ? Sed tale feruoris requiritur temperamentum,quò neque mens in tranſuerſum à ſtudio rimandæ veritatatis abripiatur, neque recti iudicij acies hebetetur. D. Auguſtino,epiſtola 147.ad Proculianum Epiſcopum, placet, ſi etiam in ſerijs & grauioribus diſputationibus prouectæ ætatis hominum,feruentius & cum quadam animi perturbatione aliquid interdum dicitur, dum tamen ad cauſæ quæ agitur dignitatem aliquo modo id faciat, & non diſcedatur à linea charitatis. Quid ni igitur moderata acrimonia admittatur in minus periculoſis certaminibus ſcholaſticis? Conſpicietur ergo aliquando quædam vehementia,ſed cui nullum ſit cum ira commercium: audietur quoq; de medio pectore proficiſcens clara oratio,ſed ad clamorem minimè aſſurgens. Verbū quod in alterius,ſeu p̄ſentis ſeu abſentis vergit iniuriā, ne muſſitetur quidē. Quod non hic modò, verùm in omnibus quoque colloquijs vel priuatis caueri operæpretium eſt. Abeſſe verò longiſsimè decet ab animis diſputantium, arrogantiam, & pertinax ſtudium defendendi propriam opinionem. Nihil pernicioſius in futuro Theologo, quàm mordicus quæ ſemel animo conceperit, tueri, aliorumque iudicia quamlibet ſana præ ſuo aſpernari. Hæc prima via eſt, ad offendicula, hæreſes, ſchiſmata in eccleſijs ſuſcitanda. Omnibus igitur hiſce, & quibuſque alijs vitijs ſumma diligentia ſublatis, ſoliciti erunt quicunq; literaria diſceptatione in ſchola congrediuntur, vt quantum fieri poteſt, ſynceritate,breuitate, perſpicuitate, & modeſtia commendati habeantur. Quæ quatuor virtutes, diſputationem maximè condiunt, necnon ſuauem gratamque reddunt omnibus. In quibus eſt ſynceritas,hi ab omni ſophiſticè, vanitate, impoſtura abhorrent: hi ex arcanæ ſcripturæ ſacrario ratiocinationes ſuas conantur educere, hi veritatem, quæ eſt tanquam lucerna diuinitus in mentibus hominum accenſa, non quæ-

runt

Moderata in diſputationibus acrimonia nō vitanda.

Aliorum iudicia ſpernere, & ſua mordicus tueri, via eſt apertiſſima ad hęreſes et ſchiſmata.

Quatuor virtutes, diſputationes maximè ornantes.

1. Sinceritas.

runt abdere ſub modio,ſed ſuper candelabrum,vbi luceat omnibus puræ doctrinæ auidis,attollunt: deniq; his maior cura eſt efficere quò ſola triumphet inſuperabilis veritas,quàm,quò ipſi victoriam de alijs reportare,& gloriolam conſequi exiſtimentur. De hinc arguta breuitas,& in breuitate perſpicuitas,ex communi,puro tamen,loquendi vſu paratæ, non docent modò,verùm etiam honeſta quadam voluptate afficiūt. Longa certè vti præfatione: hinc per ambages ad rem deſcendere:dein illud ipſum,quod rei caput eſt,inuolutè enunciare: præterea verborum pōpa & ſtrepitu abducere aduerſarium, vel ipſe digredi ab inſtituto: prǽterquàm quod inciuile eſt,atque auditoribus oppidò moleſtum,etiam inſcitiæ,aut maligni, verſi pellis,ac veteratorij ingenij ſuſpicionem ingerit. Quocircà vehementer probatur conſuetudo, qua tum opponentes iuſtis apertisque ſyllogiſmis vel enthymematibus ſuas ſtrictim comprehendunt ſententias:tū rurſus à reſpondente ſingulæ partes penſiculatè diſcutiūtur,atque aut inficiando, aut concedendo, aut diſtinguendo,aut alia ratione breuiter reſoluendo, ſumma negotij euoluitur,& dilucidè explicatur.

2. Arguta breuitas.
3. Perſpicuitas.

Poſtremò,modeſtiam tam in verbis, quam in geſtibus,omnes virtutem ducunt primo atque vltimo loco ſpectandam:quippe quæ ſi deſit,gratia deſtituitur quicquid ſit. Atqui vt quis ſyncerè,& breuiter,& perſpicuè,& modeſtè in diſputando agat omnia, magnopere omnes diſputaturi,in primis verò qui partes reſpondendi ſuſtinent,adiuuabuntur,ſi ad aliquot dies antequàm in arenam publicè deſcendant, priuatim domi cum ſtudioſis collegis,qui de Theſibus defendēdis quæuis vltrò citroque in medium producere queant,contulerint. Dici non poteſt, quantum compendium,vtilitatem,poſteà etiam laudem, modicus hic labor ſit allaturus. Et ſanè qui iam probè callet genus argumenti, in quo decreuit verſari,is ſynceriter agere poterit,neque neceſſe habebit, ſophiſticè adhibita in conſilium diuerticula, ſiue effugia vlla querere. Qui deinde

4. Modeſtia tam in verbis quam in geſtibus.

deinde aliquoties repetiuit priuatim pleraque omnia argumenta, quæ poſteà in publico proferentur, huic procliuè erit, iuxtà breuiter ac perſpicuè ad omnia reſpondere. Hæc verò ſimul iuncta, vt modeſtiam quoque idem poſſit retinere, efficient. Si quæ prætereà deſiderantur, præceptores pro ſua fide ac candore indicabunt.

Ad hunc autem modum diſputationes Theologicæ frequenter inſtitutæ, quantas vtilitates ſint parituræ toti ſtudioſorum cœtui, pleniùs, ſpero, certiusq; docebunt experientia & ſucceſſus, quàm ego vlla ratione quamuis prolixa poſſem perſuadere.

De Declamationibns. Caput VII.

IAm declamationes non minori diligentia, quàm diſputationes, proponẽtur, & quidem eadem propè ratione, qua in Rhetorum ſcholis fieri id conſueuit: quando ex his ipſis artificium omne docendi, delectandi, mouendi, & quicquid ad politè dicendum pertinet, peti æquum eſt, quatenus modò rerum diuinarum ſublimitas hoc admittere intelligitur. Quàm autem hæc exercitatio Theologiæ candidatos deceat, non ex eo ſolum liquet, quòd eos qui docturi ſunt populum in eccleſia, valere benè dicendi arte atque vſu neceſſum ſit, verùm etiam, quòd ex præſtantiſſimis Theologis veteribus plerique Rhetoricen publicè olim ſunt profeſſi, necnon præclara exempla orationũ incredibili artificio elaboratarum poſt ſe reliquerũt, quæ profectò optaremus tyronibus declamaturis, interdum proponi, maximè illuſtria illa & imitatione digniſſima, quæ apud Chryſoſtomũ, Baſiliũ, Gregoriũ Nazanzenum, Hieronymum licet cernere. Nõ eſt aũt noſtri inſtituti, præceptiones vllas de ratione declamandi in vnum congerere, tantum admonitos omnes initio volumus, primùm vti argumenta deligant digna Theologorum ſodalitijs, & ad imbuendos auditorum animos rectis opinionibus idonea, deinde ſic omnia pertractentur, vt ſemper admixta hinc inde emineant,

Quãtum Theologię cãdidatos declamationũ exercitiũ deceat.

Veterũ pſtãtiſſimi Theologi Rhetoricẽ publicè docuerũt.

1. Cuiuſmodi argumenta pro declamationibus ſint deligẽda.

Habeāt & cōtineant vſum doctrinæ Chriſtianæ.

eminеant, partim dogmata expoſita, partim exhortationes quæ ad pietatem ac vitæ ſanctimoniam, ſtudiumque ſyncere religionis inducunt. Nam præexercitamētorum Theologicorum, id eſt, tam diſputationum, quàm declamationum ſcopus eſſe debet, cognitionem doctrinæ religionis, eiuſdemque verum vſum, qui in fide & ſanctis conſiſtit actionibus, promouere.

Rō qua Theologiæ candidat• declamationū varia argumēta ſibi deligere poſſit.

Cæterùm ne quis prætendat, argumenta declamationibus apta ſibi deeſſe, aperiemus latiſſimum quendam campum, ex quo non aliter, quàm ex prato amœniſſimo, multi colores, & ſuauiſſimum afflantes odorem leguntur floſculi: poterit vnuſquiſque variam & multiplicem dicendi materiam, quoties libebit, decerpere. Quam autem inueniendi, diſponendi, eloquendique viam ſtudioſi dudū didicerunt in officinis Rhetorum: ea ingredientur, atque exempla ſtyli ſibi præfigent ſtrenuè imitanda, quæ paſſim teruntur omniū manibus: quorum alia progymnaſmatum, alia declamationum inſcriptionem oſtendunt, atque à doctiſſimis eloquentiſſimiſque viris in gratiam adoleſcentum elucubrata, ac ſcholis aptata conſpiciuntur. Indicabo intereà aliquoties, qui nam ex ſanctis patribus, argumenta nonnulla eodem ferè pacto quo Rhetores tractauerint: idque vt eadem argumenta pij adoleſcētes conſulere, ſi qua liceat, ſtudeant. Sin autem, Bibliothecæ ſeu publicæ ſeu priuatæ deſtituti præſidio, facere id prohibebuntur, at cognoſcent tamen, laborē ſuū minimè forè contemnendum, quaſi puerilem, aut vllo prorſus modo pœnitendum, quandoquidē aduertent, in labore non diſſimili ſummos viros ſumma cū laude verſatos. Paulo inſuper commodiùs perſpiciēt, qualia argumenta Theologica (vel nonnunquam etiam philoſophica, maximè ex ethice, politice, œconomice, hiſtorijs) eligere ad declamationes contexendas conueniat. Erunt denique, quæ adferemus eiuſmodi, vt ſaltem occaſionem plura & meliora excogitandi ſubminiſtrare, exercitum ſtyli amantibus queant.

Ante

Ante omnia igitur, rectè incipient candidati Theologiæ periculum facere in laudationibus & vituperationibus, quippe quæ etiam Rhetorum iudicio, omnium facilimæ ac iucundiſſimę exiſtunt, & in quibus ſolent iuuentutem diutius detinere, quarum denique exempla plurima ſunt in manibus. Itaque laudabunt perſonas: vt Ioſephum, Danielem, Athanaſium, Baſilium, Chryſoſtomum, Hieronymum, Auguſtinum, Imperatorem Conſtantinum, Theodoſium, & ſimiles eximios homines, de pietate, de Eccleſia, de Republica benemeritos. Exempla autem poſt illa, quæ ſcholæ oratoriæ magiſtri exhibuerunt, inuenies apud Gregorium Nazanzenũ, cuius extant orationes de Athanaſio, de Baſilio magno, de patre ſuo Gregorio, de fratre ſuo Cæſario, de ſorore Gorgonia: itẽ apud Ambroſium, de imperatore Theodoſio, de imperatore Valentiniano. Proponi eodem pacto poſſunt nonnullæ conciones à ſanctis patribus dictæ de ſanctis Martyribus & Confeſſoribus: veluti Chryſoſtomi, de Iob, de Helia, de Machabæis, de tribus pueris coniectis in fornacẽ ardentem, de Suſanna, de Iuuentio & Maximo, Nazãzeni de Cypriano, & Machabæis: Baſilij magni de Iulita, de Barlaam, de Gordio, de Mamante. Hieronymus in epiſtolis ornat multis laudibus Nepotianum, ſcribens ad Heliodorum, Aſellam, ad Marcellam: & hanc ipſam, ad Principiam virginem: Paulam, ad Euſtochium, Lucinum Beticum, ad Theodoram: Fabiolam: ad Oceanum, Bonoſum, ad Ruffinum. Nec desũt exempla vituperatiõis perſonarum, ſi quis deſiderat. Nam Nazanzenus inuectiuas edidit in Iulianum. Chryſoſtomus eundem depingit ſuis coloribus in libro de Babyla martyre: & adiungi fortè huic ordini queat increpatoria homilia Chryſoſtomi, aduerſus Eutropium præfectũ. Dehinc facta etiam vtiliter laudantur, vt factum Ezechiæ regis, qui ſerpentem æneũ atque idola omnia comminuit, ſubuertitque, factum Eliæ, magno animo decertãtis, & quæuis pericula obeuntis, pro reſtituenda ſyncera doctrina & religione

Faciẽt periculũ in laudatiõibus & vituperationibus. Perſonarum.

Ex quib' prædictarũ declamationũ exempla petenda.

Exẽpla vituperatiõnũ perſonarum.

Laudationes factorum.

in eccleſia, factum Cyri Perſarum regis, qui permiſit Iudæis, vt redeuntes in patriam, templum & priſtinũ cultum diuinum inſtaurarẽt. Multa egregia facinora Chriſtianorum Regum, Principum, Epiſcoporum, eruditorum hominum in hiſtorijs præſertim eccleſiaſticis leguntur, quotidie etiam nonnulla audiuntur, quæ commendari, & iuſtis orationibus prædicari digna ſunt. Chryſoſtomus hoſpitalitatem Abrahæ, patientiam Iob celebrat. Ab eodem, cum epiſcopus Antiochenus Flauianus, pro ciuitate Antiochena, in qua ſeditio fuerat exorta, & in ſeditiõe quidam magiſtratus occiſi, apud Imperatorem Theodoſium interceſſiſſet, atque vt imperator condonaret ciuitati noxam impetraſſet, quadam homilia, pariter imperatoris & epiſcopi factum mirificè extollitur. Nazanzenus de pace & reconciliatione partium diſſidentiũ facta, tres elegantes ſermones habuit. At cauenda rerum encomia ſi cui libet ꝓcedere, magna earum eſt copia, quas quis vehere poſſit laudibus. A Tertulliano & Cypriano magnoperè laudata ẽſt patiẽtia. Baſilius quadam epiſtola ad Gregorium Nazanzenum, tollit ad aſtra vitam ſolitariam. Idem argumentum perſecutus eſt Hieronymus in epiſtola ad Heliodorum: qui virginitatem quoq; magnoperè commendauit, ſcribens ad Demetriadem. Chryſoſtomus miris modis effert eleemoſynam, vbi docet eam eſſe artem omnium artium quæſtuoſiſſimam. Idem lib. 4. complexus eſt dignitatem functionis epiſcopalis. Itaq; ad eundem modum tractabit aliquis ἐγκώμιον vitæ ſcholaſticæ, celebrabit dignitatem pædagogorum, laudabit coniugium, virginitatẽ, cœlibatum, linguam Græcam, linguamq́; Hebræam, prophetiã, id eſt, facultatem interpretãdi ſcripturas, aliaque id genus dona, officia, functiones, quibus Deus eccleſiam ſuam ad humanæ ſocietatis ſolatium honeſtat. Item cùm Chriſtus ipſe commendarit ſerpentinam prudentiam, & columbinam ſimplicitatem, opportunè conſcribat aliquis encomiũ ſerpentis, columbæ, herbarũ, regionum, vrbium, fluminũ, montium, &c.

Lauda-

Laudationi & vituperationi affines ſunt, atq; ſubinde aliquo modo permiſcentur, exhortationes ac dehortationes: quare hę illis meritò ſuccedent proximè. Inſtituentur ergo exhortationes ad Epiſcopos, vt conentur ſibi concreditas eccleſias ordinare, vt inſtaurent ſcholas Theologicas, vt conducant doctores, vt reparent publicas Bibliothecas, vt curent deſcribi & ſuperioris & præſentis ætatis hiſtorias eccleſiaſticas. Inde ad principes: vt ſemel tandem ſopitis tot annorum bellis, fœdera perpetuę pacis ſtabiliant: vt corruptiſſimum forum & conſtuprata iudicia in ordinem redigant, vt viduarum & pupillorum mandent in iudicijs & publicis oneribus haberi rationem, vt diſciplinam militarem reſtituant: vt nō niſi bonos & ſpectatæ fidei viros ad quæſturam, præturam, & ſimiles functiones prouehant. Exhortatiões & dehortationes.

Tum ad iuuentutem, vt ſtudia literarum ſtatim & alacriter amplectantur, vt literis adiungāt pietatem, ſine qua ſe profecturum ſperare nemo debet: vt linguis Latinæ, Græcæ, Hebraïcæ nauent operam: ne cū improbis, ne cum fœminis aut puellis habeant conſuetudinem. Item ad parentes: vt liberos ſuos tempore in ludum literarium mittant. Hinc parabuntur dehortationes, ad deterrendum à malitia, à mercatu, à ſtrepitu negotiorum forenſium, & ſimilibus, prout res poſtulabunt. Hortatoriæ orationes ad pœnitentiam, ad charitatem, ad beneficentiam erga pauperes, ad contemptum rerum terrenarum: apud Chryſoſtomum plures extant. Gregorius Nazanzenus valdè elegantem tranſmiſit ad poſteros de ſuſcipienda cura pauperum. Baſilius exhortatur ne qui baptiſmum ſacrum recipere in longum tempus differant, ne rebus temporalibus affixi inhæreamus. Hieronymus in epiſtolis exhortationes habet, de ſeruanda viginitate ad Demetriadem: de ſeruāda viduitate, ad Saluinam, & ad Furiam (de quo argumento ante eum copioſè Tertullianus, ſcribens ad vxorem de monogamia:) De fugiendo ſeculo, ad Marcellam: de ſectanda Chri-

ſti militia, ad Exuperantium. Cyprianus ad quendam fortunatum, ſcripſit exhortationem ad martyrium: quamuis idem in epiſtolis quoque crebrò exhortatur ad conſtantiam, & fortitudinem in fidei confeſſione, ac libro tertio, epiſtola vigeſima quinta pariter laudat & cōfirmat eos, qui partim in carceribus, partim in metallis, propter veritatis confeſſionē agebant.

Tractatio loci communis.

Ab exhortationibus & dehortationibus tranſitus patet ad tractationem loci communis, vt Rhetores appellant. Huiuſmodi autem ſunt orationes peruulgatæ pro virtutibus, & contra vitia, vt de fortitudine, de iuſtitia, de liberalitate, contra iram, contra iniuſtitiam, contra ſordidam parſimoniam. Ex ethice, politice, œconomice, promptum eſt, varia huius ordinis themata depromere. Itaque Theologiæ ſtudioſi nullo negotio ex iiſdem diſciplinis, ſimulque ex quotidianis euentis, locos communes mutuabuntur declamationibus explicandos: ac dicent contra luxum in cibo ac potu, in veſtitu, in ſupellectile, in ædificiis: contra ebrietatem, contra conſuetudinem peierandi, contra obtrectationem, contra adulationē, contra ferociam & impudentiam iuuentutis, contra eos, qui negligunt ſacras audire conciones, contra auaritiam, contra bellum ſiue de calamitatibus bellicis. Item dicent de officio magiſtratus, de officio concionatoris, de officio mariti, de parentum officio erga liberos, ac viciſſim de liberorum officio erga parentes, de vita actiua, de vita contemplatiua. Referri huc debent etiam huiuſmodi themata. Senum in primis audienda ſequendaque eſſe conſilia: quę ſigna bonam ſpem de adoleſcentibus iubent concipere, de authoritate legum ciuilium: de authoritate Canonum Eccleſiaſticorum: de vtilitate ac moderatione diſceptationum ſcholaſticarum: de inuidia inter eruditos, quæ laudanda, & quæ improbanda, &c. Baſilius, Chryſoſtomus, cæteriq; in huiuſmodi locis communibus ad vtilitatem & ædificationem eccleſiæ pertractandis multi

multi ac diligentes fuêre. Apud Baſilium habes ſermones de ieiunio, de fide, de humilitate, de pœnitentia, rurſuſque contra auaritiam, contra inuidiam, contra ebrietatem. In operibus Chryſoſtomi occurrunt plures aduerſus deteſtandam peierandi conſuetudinem, tum aduerſus iram, ambitionem, inuidiam, ebrietatem, luxum, præterea de manſuetudine, de humilitate, de charitate, de ieiunio, &c.

Iam quia etiam ad conſolationes oportet eum qui functionem eccleſiaſticam eſt aditurus, eſſe inſtructũ, non abs re Theologiæ ſtudioſis adhuc in ſchola hærẽtibus, præfigentur tractandi loci conſolatorij, ijq́; accommodati ad tempus belli, famis, peſtis, ad tempus perſecutionis tyrannicæ, item in morbis, in egeſtate, in captiuitate, in exilio, alijſque periculis. Cyprianus orationem habuit cõſolatoriam, cùm graſſaretur peſtilentia. inſcripta eſt, de mortalitate: Baſilius de fame & ſiccitate. Gregorius Nazanzenus, cum aeris intemperies & grando calamitatem attuliſſent. In epiſtolis Hieronymi conſolationes extant, in morte filiæ ad Paulam: in morte vxoris, ad Pammachium: in cęcitate, ad Abigaum, & Caſtrutium: in aduerſis, ad Iulianum. Cyprian. libr. 4. epiſto. 4. conſolatur pios fratres incarceratos. Tractandi loci cõſolatorij.

Erit ſubinde iucundum Themata aliqua per comparationem aut contentionem illuſtrare. Ac cõparatione quidẽ ea conferuntur, quę quandam habent inter ſe ſimilitudinẽ & æqualitatem: contentione verò conferuntur res diſſimiles, & quodammodo contrariæ. Cõparatio oſtendit, quomodo res per omnia conueniant, vel quomodo, licet vna ſit maior altera minor cognatione tamen aliqua ſint coniunctæ: contentio oſtẽdit, quomodo longiſſimè diſtẽt, diſcrepentq́;. Chryſoſtomo aſſcribitur à nõnullis cõparatio quędã monachi cum rege: ad cuius imitationẽ D. Eraſmus Roterodamus comparationẽ edidit, Virginis, & Martyris. Diuus Auguſtinus contentione demonſtrauit, Themata p cõparationem & cõtentionẽ illuſtrare. Comparatione. Contentione.

quantopere diſiungantur virtutes Chriſtianę à virtutibus philoſophicis, contra Iulianum lib. 4. de ciuitate Dei & lib. 19. cap. 18. Eodē artificio] Chryſoſtomus in quadam homilia, non tamen tota, depingit diuerſam conditionem diuitis & pauperis. Nihil igitur prohibet, quin excercitationis gratia cōparentur, Elias propheta, & Ioannes Baptiſta, Theologia, & Medicina: ſchola Theologica, & eccleſia: Epiſcopi munus cum munere regio: homo (qui μικρόκοσμος appellatur) cum mundo vniuerſo, philoſophia Ariſtotelica cum Platonica: ludi pueriles moderator, cum Imperatore excercitus: virtus aliqua, cum virtute alia, vitiū cum vitio, res geſtę cum rebus geſtis, perſonę cum perſonis, tēpora cū tēporibus, animalia cum animalibus, atq; ita deinceps, nam infinitę propè res aptè inter ſe cōparantur. Contentione verò cōponuntur, vel potiùs opponuntur: bonus paſtor eccleſiæ, & mercenarius, eccleſia vera, & ſynagoga, vel eccleſia hypocritarum ſeu hæreticorum, eccleſiæ ſtatus præſens, & vetus, primus Adamus de terra terrenus, & ſecundus Adamus cæleſtis Chriſtus. Lex, & Euangelium: adfectus ſpiritus, & adfectus carnis: homo ψυχικὸς ſiue ſapientia huius mūdi, & homo ſpiritualis ſiue ſapientia Dei: ſummū bonum ſiue felicitas ſecundum doctrinam euangelij, & felicitas ex traditione Philoſophorum, ſyncerus amicus, & adulator, &c.

Sentētiæ, ꝓuerbia, Chriæ. Quinetiam ſentētiæ ſiue γνῶμαι, prouerbia, chrię, apophthegmata, paradoxa, & quæcunq; lepidè, argutè, ſapienterque dicta, declamationibus ſcholaſticis materiam idoneam præbebunt.

Sumi poſſunt pleraque huiuſmodi, de prouerbijs Solomonis, de Eccleſiaſte, de diſputationibus Iob, de ſententijs Ieſu Syrach: nam hi libri variam inſtructāque ſupellectilem ſcitè dictorum, ſicut & reliqui libri ſacri omnes, oſtentant. Omitto autem exempla Rhetorum proferre: certè Chryſoſtomus incredibili artificio expoſuit ſententiam, ſiue παράδοξον. Neminem

lędi ni-

lædi niſi à ſemetipſo. Eraſmus Roterodamus prouerbia aliquot enarrauit, non facilè cuiquam ea in parte θραβεῖον ceſſurus. Sunt in manibus omnium. Dulce bellum inexpertis, Scarabeus cum aquila, Herculani labores, Luna quarta nati, & cætera.

A poetis confictæ ſunt non paucæ fabulæ, quibus ſubinde adduntur interpretationes, demõſtrantes aliquid, vel ad morum inſtitutionem, vel ad explicationem naturæ conducibile & appoſitum. Qua ratione mythologias multas videmus à quibuſdam euulgatas, à Palephato nimirum apud Græcos, & à Fulgentio apud Latinos. Simili autem artificio in declamationibus exponetur, quid ſibi velint picturæ, & confictæ quædam hiſtoriç, veluti pictura Chriſtophori, quç adumbrat Euangelij præconem, qui dum Chriſtum extollit & circumfert viſendum, cognoſcendumque omnibus, periclitatur in procellis & fluctibus huius mundi, atque à malis hominibus, tanquã monſtris ac beluis marinis, vndique infeſtatur, ſed tamen indefeſsè reſpectans ad lucernam verbi Dei, quam Sancti patres, prophetæ, & Apoſtoli de Eccleſia prodeuntes accenſam oſtentant ac protrudunt, nixus prçtereà ſpe iucundiſſimorum fructuum in poſterum & vel poſthanc vitam recipiendorum (quos baculus ſupernè virens & florens promittit) & contentus tenui ſorte, victu nimirum ac veſtitu (teſtantur id in pera panis & piſciculus, vili parabiles, item veſtis curta, & minimè laciniosa) tandem ad littus & ſtationem contẽdit, vbi quiete & gloria æterna cũ Chriſto quẽ geſtauit, fruetur. Item pictura Georgij docet, quomodo magiſtratus ciuilis gerere ſeſe debeat in iuuãda tuẽdaque eccleſia. Diabolus immanis & crudelis draco, ſine intermiſsione & mille modis inſidiatur virgini Eccleſiæ, quam videtur ſimul cum agno immaculato, ſponſo videlicet Chriſto, deuoraturus, ac iamiam actũ creditur de eccleſia, nullaque amplius ſpes ſalutis ſupereſt, ſed interuenit pius magiſtratus qui ſua prudentia, fortitudine, potentia, fide, draconem opprimit,

Exponendæ picturç & fictæ quædam hiſtoriç.

Pictura S. Chriſtophori.

Pictura S. Georgij.

atque virginem ſaluā eſſe et quietè gaudere iubet. Atq; que hæc nimirum agit magiſtratus Chriſtianus, quouis tempore, dum ſurioſos conatus hæreticorum ac tyrannorum interuertit ac frangit. Dubium verò nemini eſt, picturas has à ſanctis patribus in hunc vſum propriè excogitatas. Apud veteres Theologos allegoricæ interpretationes leguntur crebræ, quarum aliquas apparet exercitationis cauſa delineatas, atque ſimilitudinem habere cum eo quod nunc proponimus, ſed quando tyronibus non temerè eſt concedendum, vt in allegorijs cudendis, præſertim ad ſacram ſcripturam enarrandam periculum ingenij faciant, placet allegoricas interpretationes ſacrarum hiſtoriarum ab adoleſcentibus prætermitti, niſi fortè aliquis de ſcholæ Theologicæ moderatoribus, conſilium ac iudicium ſuum priùs interponat, quàm aliquid in publico recitetur. Cæterùm interpretationes picturarum addamus licet interpretationes monſtrorum, qualia frequenter naſcũtur, item prodigiorum & ſignorum, in aere, in aquis, & in terra apparentium, & rerum ſimilium.

Interpretationes monſtrorum & prodigiorũ.

Animaduerto porrò deſcriptiones atque imagines aliquando à ſanctis patribus perquàm eleganter expreſſas. Tertullianus ingenioſè depingit imaginem patientiæ, in oratione qua patientiam pijs commendat. Chryſoſtomus in Matthæum, homilia vigeſimanona, Graphicè ante oculos ponit auaritiam, effigie hominis tetri horrendique, cui caput ſit partim canis, partim lupi: oculi ampli, flammas de ſe quaqua verſum eiaculantes: os antri inſtar latè deductum: in ore pro dentibus ancipites & acutiſſimi gladij: de lingua exerta, fons ſcaturiens, veneno lethali infectus. Pro brachijs vtrinque extenduntur dracones, qui ore hiante & aduncis vnguibus obuia quæque rapiunt ac dilaniant, manu verò vtraque accenſas geſtat faces. Venter autem & pectus inextinguibilibus flammis perpetuò æſtuant, deniq; pedes alati, quibus quàm celerrimè quouis feratur & penetret. Poſſent igitur eadem

Deſcriptiones & imagines quomodo publicè aliquando à patribus expreſſæ.

Imago patientiæ.

Auaritiæ.

dē ratione ſtudioſi deſcriptiones atq; imagines quaſ-dam ipſi acutè cōfingere, prætereà doctrinam ſiue ad-monitiones addere, quibus non delectarentur modò auditores, verùm etiam de rebus grauiſſimis ſalutari-ter commonefierent. Ac Rhetores quidem tradunt εἰκόνας quibus res quaſi in tabula depictæ, aut potiùs viuæ ſubijciuntur oculis, multò latiſsimè patere, nam perſonas, res geſtas, (vt pugnas, conuiuia, ludos, ſpecta-cula) tempora, loca, ædificia, animalia, plantas appoſi-tè deſcribi, quamobrem facilè fuerit, de tam multis a-liqua inuenire hoc artificio explicanda ornandaque. Eſt quoque in Rhetorum libris parata exemplorum copia.

Conueniet nonnunquam, alienum dictum inter-pretari, atque oratione illuſtrare. Quod exercitij ge-nus cùm Cicero commendet, vſurpandum à ſtudioſis Rhetorices, libro primo de perfecto oratore, dicens: Omnium bonarum artium ſcriptores ac doctores le-gendos & peruolitandos, & exercitationis cauſa lau-dandos, vituperandos, corrigendos, interpretandos: ſcient profectò Theólogiæ candidati, id minimè eſſe à ſe negligendum maximè cùm ipſis poſteà crebrò ne-ceſſum erit etiam coram frequente eccleſia in alieno-rum dictorum interpretatione occupari. Itaq; ſæpè & diligenter meditabuntur aliena dicta explanare, nec-non exempla de veteribus ſcriptoribus inſequenda ſi-bi proponent. Alienum queq; di-ctum nō-nunquam interpre-tandum.

Illud fateri oportet, non tam doctè enarratas à Ci-cerone leges quaſdam XII. tabularum, & paradoxa Stoicorum, quin Chryſoſtomus cæterique ſancti pa-tres in varia dicta ex libris ſacris commentationes ad poſteros tranſmiſerunt longè fructuoſiores.

Proponentur aliquando quæſtiones ſeu problema-ta, atq; declamationibus enodabuntur: vt, An ſit para-diſus terreſtris ab hoc quem incolimus orbe ſepara-tus, atque inacceſſus mortalibus? Rectè ne fecerit Dauid, profugiens ad regem Geth idololatram? Quæſtiones ſeu ꝓblemata etiam ſæpe declamationibus ꝓponentur

An

An alicuius boni cauſa, liceat, mẽdacio aut ſimulatione vti? Num liceat detrectare munus eccleſiaſticũ, vbi legitime ad id vocaris? Doctori eccleſiæ num integrũ ſit fugere tempore perſecutionis? Vtrum plures ſint cæli: quomodo Apoſtolus Paulus videtur innuere, vbi ait, ſe in tertium cælum fuiſſe raptum.

Cõfirmare & deſtruere nõ nunquam oportet.

Multus inſuper eſt vſus confirmationis ac deſtructionis, cũ primis in genere didaſcalico, quoties de dogmatibus religionis ſermo habetur.

Siquidem vera dogmata oportet eruditè confirmari, falſa verò validis argumentorum arietibus deſtrui. Conducunt item ad quæcunq; dicta factáue ſtabilienda, vel infirmanda. Quamobrem non minus momenti afferunt in illis argumentationes probabiles, quàm neceſſariæ. Itaque aſſeuerantur leges aliquę ciuiles, vel Canones Eccleſiaſtici, vel ſententiæ pręſtãtium hominum: veluti, quòd iuſta ſit lex, qua fures extremo afficiuntur ſupplicio, quamuis lex Moſaica furtum morte nequaquam puniat. Poſt hanc vitam reſtare quoddam iudicium extremum, in quo ſinguli pro meritis pœnas aut præmia accipient, grauiſſimis rationibus ex naturali iudicio depromptis aſtruit homilia quadrageſima nona ad populum Antiochenũ, Chryſoſtomus. Deſtruuntur è diuerſo leges, canones, ſententiæ hæreticorum, aut philoſophorum, & quicquid tandem improbare viſum fuerit. Deſtruuntur igitur diuerſa placita philoſophorũ de vera hominis felicitate, ſeu de ſummo bono. Confutantur epicurei, negantes Dei prouidentiam rebus humanis eſſe intentam. Euertitur error Tertulliani & aliorum, damnãtium ſecũdas nuptias. Falſum eſſe, quòd Hieronymus fuerit iuſſu Dei flagris cæſus, ob ſtudium inſumptum lectioni librorum Ciceronis.

Apologię tractãdæ.

Deſtructioni nõ abs re ſubnectuntur apologiæ, ſeu defenſiones ac purgationes: vtpotè, quibus itidẽ retunduntur ac deſtruuntur falſæ opiniones, & iniqua iudicia aliorum. Athanaſius fugam ſuam tempore perſecutionis luculento ſcripto defendit. Gregorius Nazãzenus &

zenus & Chryſoſtomus ſe purgant in concionibus aduerſus illos qui ſparſerant, ipſos ambiuiſſe Conſtantinopolitanam cathedram.

Diſſertationibus in vtramque partem concedere Theologi in ſcholis ſuis locū poſſunt, non tamen quibuſcunq; argumentis aptare. Etenim velle in vtramque partem explicare quæuis dogmata, non vacat periculo.

Dogmata in vtranq; partē ventilare.

Liceat fortaſſis aliquando pro falſo dogmate exercitationis cauſa, & aſſumpta videlicet perſona alicuius aduerſarij, hæretici vel philoſophi, propugnare: ſed enim quando in frequenti corona auditorum varia ſunt ingenia, neq; omnes perinde valent iudicio, quo quid expetendum quidúe fugiendum ſit, queant decernere, ſubuereri nos oportet, ne quæ ſimulatè pro tēpore aſſerimus, ea exiſtiment plerique nos ſeriò & ex noſtri animi ſententia pronunciare, necnon rata modis omnibus habere. Ergo eiuſmodi themata hic deligantur, quæ vel adhuc apud multos adducuntur in cōtrouerſiam, vel de quibus ſine bonorum virorum offenſione poteſt modò hoc, modò illud conſtitui. Huius autem generis ſunt hæ & ſimiles quæſtiones. An rectè apud Spartanos lege à Lycurgo lata, in vrbe, & ſecus Deorū templa ſepelire permittebatur. Ab vtro ſenatu, Eccleſiaſtico ne, an ciuili, cauſæ coniugales diſcutiendæ ſint. An poetarum lectione inficiantur adoleſcentium animi, eamque ob cauſam prælegi in ſcholis non debeant? Quod non inficiant, quin potius magno cum fructu legi queant, demonſtrat eleganti ſermone magnus ille Baſilius. Rectè ne dixerit Ariſtoteles Ethicorum libro primo capite octauo, haud fieri poſſe, aut non facilè fieri, vt is agat res præclaras, cui facultates deſint? Vbi pars contraria, ceu religioni Chriſtianæ magis congruens, maiori acrimonia defendetur. Vtrum iuſiurandum metu extortum, quod tamen non ſit cum peccato coniunctum, conſeruari oporteat? Iudex ſententiam ne feret ſecundum allegata & probata, an ſecundum conſcientiam? Vtrum magi-

Exempla thematū, q̄ ſine periculo in vtranq; partē tractari poſſunt.

magiſtratus patietur in ciuitate, lupanaria publica? Vtrum aliquas veteres leges, ritus, cærimonias conueniat abrogari? Vtrum Chriſtiano integrum ſit fugere, cum lues peſtilentialis ſæuit? Magnus eſt huiuſmodi quæſtionum, de quibus adhuc lis pendet prouentus. A Tertulliano iam Montaniſtis addicto aſtruitur, fugam in perſecutione non eſſe licitam; & præceptum Chriſti, de fuga capeſſenda, tantùm Apoſtolorum ſeculo vires habuiſſe. Ex aduerſo Athanaſius, egregia oratione euincit, fugam in perſecutione eſſe licitam, atque Chriſti præceptum omnibus valere & cõuenire ætatibus. Athanaſio ſtat etiam Auguſtinus, epiſt. 180. ad Honoratum.

Tractandæ Theſes & hypotheſes.

Progredientur vlterius animoſi iuuenes, atque tractabunt Theſes & Hypotheſes. Eſt autem Theſis (quam Cicero propoſitum, alij conſultationem dixêre) conſideratio & exquiſitio alicuius rei propoſitæ per ſe, abſq; complexione perſonarum aut circunſtantiarum. Vt, An ſit ſuſcipienda ſunctio eccleſiaſtica? An liceat bellum gerere? An gentiles ſint adducendi ad Chriſtianam religionem? An idola ſubuertenda? An deplorandi lugendiq; mortui? Hypotheſis verò, alias cauſa appellata, eſt, vbi alicui ex eiuſmodi quæſtionibus adijcitur aliqua circunſtantia: vt, An ſacrarum literarum imperito, an iuueni, ſit capeſſenda functio Eccleſiaſtica? An Chriſtianis liceat bellum gerere? An gentiles vi vel armis ſint ad religionem pertrahendi? An idola vi & reluctantibus idololatris dirui debeant? An Chriſtiani lugebunt ſuorum mortem?

Theſis qd à loco cõmuni differat.

Differt autem Theſis à loco communi, vt obiter id apponam: quòd illa ad explicandam & probandam cauſam aſſumitur, hic verò tantùm ad amplificandã & augendam: & de illa diſſeritur paulò conciſiùs, propemodum ratione dialectica, hic declamationi oratoriæ magis conuenit, atque adfectuum admittit motionem.

Miſericordiam ſeu commiſerationem, vt & indignationem, Rhetores in genere iudiciali monendam cenſent, certa aliqua orationis parte, maximè qua ad finem acceditur. Et rectè quidem, neque reprehendere id quiſpiam iure queat, Ego verò à Theologo, & futuro eccleſię doctore minimè alienum putauero, ſi quãdoq; nitatur propè integram declamationem, ad inducendam in animos auditorum miſericordiam, apparare. Conueniet autem iſtud tum fieri, cùm libebit, profugos, exules, bello, incendio, aut naufragio periclitatos, vel alia de cauſa calamitoſos, & ad extremam redactos neceſsitatem, commendare, atq; publicè impetrare iiſdem aliquid opis ſubſidijq;.

Miſericordia ſeu cõmiſeratio vbi & quãdo monẽda.

Quoties autem hodie videmus, qui conſilium & auxilium implorant noſtrum atque patriæ adflictæque armiſque decertandi aduerſus rabiem turcicam ſuppetias mitti poſtulant, priuſquam vxores, liberi, fortunæ omnes diripiantur, & floꝛentiſſimæ vrbes ſolo æquentur? Nonnunquam etiam cogit neceſſitas pecuniam viritim colligi, ad redimendos fratres noſtros Chriſtianos, quos truces & immanes barbari captiuos, necnon acerbiſſimo ſeruitutis iugo preſſos detinent. Frequenter & alia non minùs triſtia de improuiſo incidunt ſpectacula, omnium lachrymis & publica miſeratione digniſſima. In his igitur & ſimilibus caſibus vſui erit hoc artificium, de quo loquimur. Ad mouendum indignationem tardiores eſſe decet, neq; facilè affectabit quiſpiam hac in parte videri artifex: niſi fortè, vbi propoſitum eſt dicere contra vitia, ſtudeamus homines ad odium deteſtationemq; eorundem vitiorum accendere. Sic verò declamans aduerſus ebrietatem, ſcortationem, vſuras, item contra turcicam feritatem, auditoribus odium atque indignationem opportunè concitabit. Vnus Chryſoſtomus, quoties vult, in vtroque genere dominatur, vixque ſcio quem in mouendis adfectibus ei ſimilem facias.

Ad indignationẽ mouendã tardiores ſimus.

Chryſoſtomus in affectibus mouẽdis neminem habet ſecundum.

Teſtatur inſuper Fabius Quintil. lib. 16. ca. 5. quoſdam

dam exercendi ſtyli gratia ſolere reſcribere veteribus orationibus,idque feciſſe inter cæteros ait Sextiũ quẽdam qui ſcripſit contra actionem Ciceronis habitam pro Milone.Erit igitur ex re ſtudioſorum Theologię, ſi nonnunquam ad alienum ſcriptum, vel declamationem, ſiue veterem, ſiue nuper habitam, meditentur iuſta itidem declamatione reſpondere.

Quin etiam licebit aliquoties noua declamatione plenius proſequi argumẽtũ quod alius quiſpiã paucis antè diebus declamando exponere aggreſſus fuerat, aut fortè obiter.quaſi,quę aliud agens,attigerat.Cùm minimè credis,larga ſuppeditatur dicendi materia,ſi modò diligenter,cuncta quæ ab alijs dicũtur,penſites. Etenim ſæpenumerò ſententia, vel exemplum, vel ſimilitudo,vel comparatio,vel aliud tale quippiã, ſtellulæ aut gemmæ inſtar in aliqua orationis parte nitens,ac veluti fulgorem de ſe proijciens, admirabiles ſuggerit audienti cogitationes,imò multa vtilia atq; præclara ſponte obtrudit: quæ deinde paululum diducta,concinnata,& illuſtrata,in egregiam excreſcũt orationem.

Præſens tẽpus quo modo declamationibus materiã ſuppeditet.

Largiter item ſuppetent nobis apta declamationibus argumenta, ſi ad tempora atque negotia vndique occurrentia oculos intentiùs cõuertamus. Multa nãque quotidie ab alijs ad nos perferuntur, non pauca coràm cernimus,digniſſima planè in quorum explicatione ingenia ſeſe diligenter exerceant.Ac neſcio ſanè qui fit,omnes auidiſſimè geſtiunt audire,& magnam commoditatẽ arbitrantur ſe ex ijs percipere, quæ opportunè,proque præſentis temporis ſtatu eruditè dicuntur.Itaque hoc tempore commodum deſcribet aliquis:Querelam de infœlici & miſerãda conditione eccleſiarum,inde paſſim patronis,& idoneis paſtoribus deſertarum. Exhortationes ad principes vel Epiſcopos,quo deiectis eccleſijs opitulentur,quò ſtudia & ſcholas Theologicas prouehant, quò bibliothecas direptas inſtaurent.Prætereà de Republica ordinanda, de corrigendis iudicijs forenſibus,de veteri diſciplina militari

militari: item de calamitatibus Germaniæ, vel aliarũ prouinciarum & regnorum: de bellis & ſtragibus hac ætate commiſſis, de inundationibus: de varijs prodigijs hinc inde cõſpectis: de honeſtè aut turpiter factis, cæteriſque, quæ in admirationem traducere auditores queant. Alia tempora, alias theſes atq; cauſas ſubminiſtrant. Itaque modus & finis horũ ſit. In immenſum namque expanderetur noſtra oratio, ſi vellemus omnia genera thematum, quæ modò vtiliter & cum gratia in ſcholis per tyrones Theologos poſſent tractare, ordine enumerare. Hæc ipſa, quæ curſim perſtrinximus, occaſionem dabunt, ſpero, meliora inueniendi. Illud autem ſecum vnuſquiſque crebro & alta mente reputabit, nunquam pœnitendos foré labores, in ſtudio benè & piè dicendi collocatos: vtpotè ex quibus non modò incomparabiles fructus, verùm etiam laus & gloria ingens deriuabitur. Erit namque ſemper magnificum ac glorioſum, vnicuique in hoc pulcherrimorum certaminum ſtadio, ſi nõ datur primas vel ſecundas, at ſaltem quartas aut quintas, aut denique octauas conſequi. In bonorum ac eruditorũ ordine, aliquem demum ſortiri locum, eſt profectò in bonis non poſtremis ponendum. Infelix verò eſt, qui ingenio vel mediocri præditus, & iam antè liberaliter eruditus bonarum artium ſtudijs, diffidit ſe labore ac diligentia poſſe eodem quo alij penetrare. Ingenio ac labore ſimul iunctis, omnia quantumuis ardua, tandem perficiuntur.

De diuerſis exercitiorum generibus, quibus vnuſquiſque etiam priuatim facere periculum ſui profectus poterit.

Caput VIII.

Dicit aliquis diſputationum publicarũ, ad quas admittantur Theologiæ ſtudioſi adoleſcentes, vix vlla in ſcholis habetur ratio. Vt verò ijdem ſe exerceant declamationibus, quotuſquiſque curat? Itaque ſuperuacanea ſunt, quæ de diſputationibus ac declamationibus proponũtur, omnia. Equi-

dem fateor hæc ita ſe habere: & paucas omninò eſſe ſcholas,in quibus hæc exercitia, quamuis excellentiſſima,& maximè neceſſaria,quomodo decebat, inſtituuntur. Ac ſcio ſanè alios cauſari, magnam eſſe ſegnitiē,addamus & ingratitudinem, auditorum:alios verò clamitare,ex diſputationibus pullulare ſubinde ſegetem periculoſiſſimarum contentionum, vnde redundare aliquid mali etiam ad eccleſias poſſet. Hi autem,qui exercitia hæc moderari debebant, atque ad eam rem exiſtunt præ cæteris idonei, prætexunt nimis quàm duros eſſe labores ſuſcipiendos. Quis, inquiunt, ſuſtineat tantum ſibi imponi onus, vt ſtatis diebus,quibus reliqui profeſſores ferientur, ad horas plures in frequēti & puluerulento cōcurſu præſideat: atque ibi iuuenem diſputantium,horum langueſcentem animum erigat, veluti ſubdens ad curſum calcaria:illorum vehementiam quaſi freno iniecto compeſcat:aliorum caſtiget tarditatem & inſcitiam:denique omnium ingenijs placidè ſe accōmodet: tum autem & obſcurè propoſita illuſtret, inuoluta explicet, confusè proiecta ac malè cohærentia in ſyllogiſmos aptè illiget,nodoſas quæſtiones diſſoluat: & quomodocunque aliquid horum agat,totius theatri ſcholaſtici formidet iudicia,& ſuſurros ſaltem tacitos expectet? Præterea, antequam aliquid in publico attentetur,domi priuatim ſingula in futurum tempus ordinet,ac modò theſes,de quibus diſputabitur, modò declamationes recitandas,corrigat,immutet,ornamenta ac dignitatem addat omnibus. Tot,inquiunt,laboribus ac moleſtijs, quis ſe fatigari & frangi velit? Adijciunt idem,ſe nolle aliorum profeſſorum ferre æmulationes,obtrectationes, & exitialia odia. Iam illi, penes quos ſumma rerum,ipſaque ſcholæ adminiſtratio exiſtit, raro ſunt alienæ operæ æqui æſtimatores,& grauantur præmia tantis laboribus reſpondentia impendere. His, inquam, & ſimilibus rationibus ſcio quoſdam vti, ad excuſandam ſuam pigritiam & negligentiam in prætermiſſis pulcherrimis exercitijs,

Atqui

Atqui oportebat omnes ſine exceptione conſultare, quomodo, quæ exercitia nullus non nouit incredibilem adferre vtilitatem, in ſcholas Theologicas introducantur, & ſine intermiſſione excolantur. Nec verò poſſunt tam multæ excogitari rationes, in ſpeciem aptæ ad impediendum, quin candidi homines in promptu habeant longè plures & grauiores, ob quas promoueri illa cum omnium applauſu debeant. Ac videntur profectò publicæ vtilitati, imò ſaluti Eccleſiarum, ac proinde etiam gloriæ Dei inuidere, quotquot laudatiſſimis ſtudijs conſilia ſua opponunt. Nos autem de exercitijs diſputationum ac declamationum diſſerentes, non ſpectauimus, quid in præſenti paſſim fiat, ſed quid quouis tempore, & vbique fieri deceat. Quomodocunque verò res ſcholaſtica ſit conſtituta, etiam ſi exercitia illa taceant, vel nondum ſint introducta, minimè tamen habent bonę ſpei adoleſcentes, quòd iuſtè conquerantur obſtructum ſibi eſſe aditum, ne proficiant atque emergant. Quamuis enim neque diſputas publicè, neque declamas: alijs tamen, quiſquis es, ſarcire modis incommodum omne poteris, & quo optas feliciter contendere. Si namque ſtylum domi indeſinenter exerceas; non minorem; crede mihi, fructum reportabis, quàm ſi per interualla, & fortè ſemel aut bis, intra anni ſpacium, diſputares, vel declamares. In te, in te, inquam, potiſſimum ſitum eſt, egregium in virum vt euadas: & modò tibi ipſi non deſis, deeſſe reuera nihil ad profectum poteſt. Itaque neceſſum eſt, totum te ad quotidie commentandum ſcribendumque aliquid componas. Quoque magis ſeriò ac ſtrenuè in hac re occuperis, duo maximopere requiruntur. Alterum, vt teipſum vſque extimules, & inſtiges; adeoque mulctam tibi indicas, & ſeuerìter repoſcas, quando paſſus fueris diem vllum ſine linea abire. Alterum, eo animo adfectuque cuncta vt elucubres, quaſi quicquid priuatim fueris commentatus, conſtitutum foret propediem in publicum pro-

Stylus domi exercendus.

Ad domeſtica exercitia duo requiruntur. 1. 2.

ſerre,atq; quorumuis iudicium cenſorium ſubire. Al tero excitabitur in te aſſiduitas,altero cura, vtroq; ve rò ſimul,acumen, & iudicium non mediocriter con- firmabuntur,& augebuntur. Et quamuis initiò diffi- cilia ac laborioſa iſthæc apparebunt: tamen tempore atque aſſuetudine omnia fient mitiora,vt non dicam quod fructus qui ſequentur,laborem omnem meritò mollient Siquidem lingua in te mirificè expolietur, memoria reddetur viuacior,perfectam multarum re- rum cognitionem ſenties accedere, ad inueniendum promptus, ad diſponendum, eloquendumq; paratus, ad diſputandum declamādumúe quouis tempore ex- peditus redderis:ad ſummam, ad quaſcunque graues cauſas eruditè & cum gratia explicandas, inſtructus euades. Non pigebit autem formas aliquot priuatis ſtyli exercitijs accommoditas reducere in memoriã, atque enumerare: ne quis obtendens ſe ignorare vn- de ſcribendi ſumat materiam, tēpus in turpi ocio tra- ducat, atq; nobile ingenium ſuum miſerabiliter ipſe perdat.

Formę variędomeſtici exercitij.

Epiſtolæ omnis generis conſcribēdæ.

Principiò igitur epiſtolas omnis generis, in qui- bus admixta ſint nonnunquam grauia quædam argu menta doctrinam religionis & ſynceram pietatem ſpirantia, cōſcribere etiam atque etiam meditaberis. Ac modò quidem in genere demonſtratiuo aliquas collaudatorias,vituperatorias,commendaticias, gra- tulatorias, narrationes, item deſcriptiones perſona- rum,negotiorum,locorum,ædificiorum, temporum, itinerum,colloquiorum cum aliquibus habitorum,& quicquid his affine eſt,omni benè dicēdi ſtudio & cu- ra contexes:modò verò in genere deliberatiuo,ſuaſo- rias,diſſuaſorias,exhortationes, dehortatiōes,petitio- nes,lamentationes, reconciliationes,conſolationes pa rabis, modò denique in genere iudiciali deſcendes ad querelas,expoſtulationes,exprobrationes, obiurgatio nes,comminationes,accuſatiōes,inuectiuas,defenſio- nes,ſeu confutationes, expurgationes, deprecationes. Neque prętermittetur genus epiſtolarum familiariũ,

cuiuſmodi

huiuſmodi ſunt, officioſæ, nunciatoriæ, mandatoriæ, iocoſæ, gratiarum actiones, mixtæ. Vides, in quam latam planiciem exercendi ſtyli ſtatim protrudaris: etiam ſi nihil dum dictum eſt de genere epiſtolarū doctrinali, ſub quo collocantur quæſtiones atque earundem explicationes, diſputationes de rebus varijs, præceptiones, partim de diuerſis artibus, eędemq; ad theoriam pertinentes: partim de vita ac moribus, quæ referri ad actionem ſiue praxim debent. In omnibus verò epiſtolis, ſi orationem cupis puram, ornatam, elegantem, præterea plenam ciuilitate, nullum rectiùs imitari ſtudebis, quam vnum Latinæ linguæ principē Ciceronem: ſi deſideras admiſcere res noſtræ religioni & veræ pietati accommodatas, conſules (poſt libros ſacros inquam) Baſilium & Hieronymum, apud quos de quouis genere epiſtolas nonnullas inuenies.

Cicero ſtylo exercēdo pręcipuè imitādus.

Erras autem vehementer, ſi laborem conſcribendarum epiſtolarum arbitraris puerilem eſſe, viriſque indignum. Plurimas res ſublimes atque ardua negotia committit epiſtolis, etiam familiaribus vulgò appellatis, incomparabilis vir Cicero. Quàm porrò faciles, quàm amœnæ, quāta humanitate, vrbanitate, quàm feſtiua varietate refertæ ſunt præ cæteris epiſtolæ eloquentiſſimi, grauiſſimi & ſanctiſſimi ſcriptoris Baſilij. Et Hieronymus laudem verè magnam ex epiſtolis conſecutus eſt.

Epiſtolarū conſcribēdarum labor nullo modo puerilis eſt.

Quòd ſi tam beato & fœcūdo ingenio es à Deo per Spiritum ſanctum exornatus, vt etiam verſibus valeas, ſubinde pijs cogitationibus de ampliſſimis Dei operibus, tantiſper immoraberis, dum arcano afflatu impulſus, ad canendos nouos verſus erumpas, atque ſuaues pioſque hymnos aliquot moduleris. Duces ad laudatiſſimum hunc conatum habes Gregorium Nazanzenum, Damaſum, Ambroſium, Prudentium, Iuuencum, Aratum. Tantos verò heroas in eadem metaſi non datur aſſequi, tamen inſequi pulchrum erit. Nec deſunt huic ætati poetę pietati pręſtantes, & imitatione digniſſimi.

Tractare themata per cauſas antecedētes & cōſequentes.

Eſt inſuper vſitata quædam ratio tractandi themata per cauſas tum antecedentes, tum conſequentes: vel etiam per materiam, formam, efficientem & finem: ex quibus duæ poſteriores multipharie ab Oratoribus & Dialecticis diuiduntur. Idem prætereà fit eundo per omnes circunſtantias, vt videlicet diſquirantur perſonæ, res, loca, tempora, occaſiones, inſtrumenta, modi, cauſæ, & quicquid his coniunctum putatur.

Ac connectimus ſanè cauſas & circunſtantias: quòd affines inuicem exiſtunt, ac ſæpenumerò permiſcentur: adde, quòd alię alias parturiunt: cùm aliàs duo diſcreta exercitiorum genera, alterum nimirum de cauſis, de circumſtantijs alterum inſtitui aptè poſſent.

Cauſæ ac circunſtātiæ quo excutiendæ.

Excutiuntur verò cauſæ ac circunſtantiæ, tum in rebus, vt in virtutibus, vitijs, artibus, herbis, gemmis, & ſimilibus: tum in factis, vt in facto Abrahami, cùm paratus eſſet vnicum filiū Iſaac immolare. Quod factum ſuccinctè & argutè ab Apoſtolo ad Romanos quarto, copioſè ab Origine & Chryſoſtomo exponitur, & per circircunſtantias artificioſiſſimè amplificatur. Itaque tam ad ſimplicia, quàm ad compoſita themata, hæc conducet exercitatio.

Quō themata ſimplicia per q̄ſtiones dialecticas excutienda & tractāda.

Frequenter quoque excutiuntur themata, maximè verò ſimplicia, & quidem de omni diſciplinarum genere ſumpta, ductu quæſtionum Dialecticarum, & locorum ad eaſdem quæſtiones pertinentium. Quæſtiones autem ſunt hæ: An ſit, quid ſit, quot partes, ſiue quotuplex res ſit: quæ cauſæ, qui effectus, ſeu officia: quæ affinia, quæ cōtraria. Singulis autē hiſce quęſtionib. explicādis certi loci deſtinati ſunt. Ad quęſtionem an ſit, conſulenda eſt experientia, vel ſapientum hominum aſſeueratio & conſenſus. Ad enucleationem quæſtionis, Quid ſit, proſunt, definitio nominis, & definitio rei: tum genus, ſpecies, differentia, proprium, accidens: deinde prædicamenta, ex quorum ſerie genera, ſpecies, differentiæ, accidentia colliguntur.

Ad quæſtio-

Ad quæſtionem, Quæ cauſæ, materia, forma, efficiens, finis, cum membris ſubiectis, in quæ ſingulæ ſecantur. Ad quæſtionem, Qui effectus ſeu officia, ordinantur hi loci, euenta, effecta, deſtinata, adiacentia, actus, ſubiecta. Ad quæſtionem, Quæ affinia, ſpectant, coniugata, contingentia, pronunciata, ſimilia, comparata. Poſtremò quæſtioni, Quæ contraria, ſolent adhibere, diſparata, & oppoſita. Per has igitur quæſtiones & locos ordine progrediendo, naturam quarumuis rerum explorare his procliue eſt, qui priorem Dialectices partem nominatam Topicen, probè didicerunt. Exempla philoſophica ex Ariſtotelis Phyſicis atque Ethicis, & Ciceronis officijs peti poſſunt. Nec deſunt, qui locos Theologicos permultos pari methodo, planè didactica, enarrarunt.

Digna prætereà ingenuis adoleſcentibus & inueſtigatio artificij Dialectici & Rhetorici in bonorum autorũ ſcriptis, qua videlicet notatur. Vbi nam diſputatio vel oratio noua inſtituatur: tum vbi exordium, vbi propoſitio vel diuiſio, narratio, confirmatio, confutatio (ſit modo id genus partes adſunt) conluſio. Hinc, quibus ex locis ducta argumenta ſingula, quomodo eadem efformata, quæ probabilia, quęúe neceſſaria ſint, & ſi quid prætereà ad benè inſtructas Dialecticorum vel Rhetorum officinas pertinet. In Ciceronis, aliorumq́ue illuſtriũ virorum ſcriptis, multi viã qua ingrediundum ſit, oſtenderunt. Theologiæ candidati ſimilia tentabunt in quibuſdam orationibus vel epiſtolis ſanctorum patrum, veluti Baſilij, Chryſoſtomi, Hieronymi. Quamuis multò quoq; rectiſſimè collocabunt eãdem operam in concionibus Prophetarũ, Chriſti, Apoſtolorum, & in Paulinis epiſtolis.

In bonorũ autorũ ſcriptis artificium Rhetoricũ & Dialecticũ examinãdũ.

Aliorum ſcripta paraphraſi & metaphraſi etiã dilucidiora reddenda.

Quinetiam commoditatẽ alijs, laude verò ſibi non paruam conciliabit, qui aliena ſcripta conabitur dilucidiora reddere paraphraſi, aut metaphraſi.

Eſt autẽ Paraphraſis, cùm quæ ab alijs relata ſunt, forma orationis ſic mutata exponuntur, vt omnia di-

Paraphraſis quid ſit.

 cantur

Meta- phraſis quid. cantur copioſiùs & laxiùs conſilijs nimirum & rationibus, comprobationibus, cæteriſque conſentaneis paſſim interiectis. Metaphraſis verò exilior eſt, conciſiorque quā paraphraſis, quippe quę vix aliquid addit ad ſententiam: & magis in quærendis nouis aptiſque verbis, quàm in augenda ſeu locupletanda ſententia occupatur, ac paulò dilucidiorem reddit orationem, non autem pleniorem. Quantam verò gratiam habeat paraphraſis, præcipueque in argumentis ſacris D. Eraſmus Roterodamus patefecit, qui, Noui Teſtamenti omnia paraphraſi expreſſit longè doctiſſimè.

1. 2. Authorū ſcripta in epitomē contra here vtile. Cōmendatur inter laudatiſſima quæque exercitia etiam Epitome, qua quæ ab alijs fuſiùs ſunt enarrata, in anguſtum contrahuntur, atque præciſis conſilijs, comprobationibus, amplificationibus, cæteriſq; ornamentis, ſumma tantùm rerum retinetur: quo pacto Iuſtinus prolixos libros Trogi Pompei, Florus Titi Liuij paucis & breuibus capitibus conſtrinxerunt. Poterunt eadem ratione candidati Theologiæ libros aliquos didacticos veterum aut recentium autorum, in compendium redigere.

1. Iam ἠθοποιΐας, εἰδωλοποιΐας, προσωποποιΐας, quæ affinitatem inter ſe habēt, quàm fieri poteſt euidentiſſimè reddere, elegantis & amœni eſt ingenij.

2. ἠθοποιΐαν vocant, orationem confictam ad exprimendos alicuius perſonæ mores, notas, atque in cauſa aliqua adfectus: 3. Εἰδωλοποιΐαν, quum perſona mortua introducitur aliquid loquens: Προσωποποιΐαν, cùm 4. etiam perſona affingitur, atque ſenſus ac ſermo ei tribuitur, cui tamen per naturam minime conuenit.

1. Primi generis eſt, ſi conemur prolixiùs exponere, quæ verba fecerit patriarcha Iacob, cùm filij nunciarent, à fera quapiam dilaniatum Ioſephum, atque veſtem eius tinctam ſanguine oſtenderent. Vel quæ idē Iacob fuerit effatus, cùm lætum nūcium acciperet de Ioſepho adhuc viuente in Aegypto, atque rem publicam ibi magna cum gloria adminiſtrante. Itē in quos

ſermo-

ſermones proruperit ſenex Dauid, audiens ex Chuſi, cæſum eſſe Abſalonem. Tum quales cogitationes fuerint Abrahami, cùm à Deo iuberetur vnicum filium chariſſimum mactare, & quibus argumentis reſtiterit illis carnalibus cogitationibus, animumque in obedientia ac fide confirmauerit: in quo ſermone elegan ter lucta carnis & ſpiritus ante oculos ponetur. Secun 2.
di generis fuerit, ſi quis ſumpta occaſione ex verbis Chriſti, quibus Ioannis octauo obiecit proteruis Iudæis, quòd quandiu impiè viuerent, non eſſent legitimi filij Abrahę, introducat Abrahamum grauiter expoſtulantem cum Iudæis, qui non ſe gerunt quemadmodum decebat filios, parentē pietate & ſanctis moribus referentes: ideoq; ſe haud poſſe illos agnoſcere filios, neque ipſos viciſsim illum iactare patrem. Iſaię capite decimoquarto regi Babyloniorū è ſumma dignitate deiecto ad inferos, inſultare finguntur mortui varijs ſannis & lædorijs. Apud Ezechielem capite decimooctauo, filij infelicitatem ſuorum temporū, & flagella à Deo immiſſa imputant peccatis parentum, ſeque innoxios & immerentes puniti clamitant. Opportunè igitur introduceretur aliquis ex demortuis parentibus, nomine omniū redarguens & increpans filios, quòd abs re ac falsò inſimularent ſuos maiores, cùm ſuis ipſi ſceleribus Dei iram in ſe concitaſſent. Item vbi nunc adeò perturbatus vndique eſt eccleſiæ ſtatus, non ineptè in medio ſtatueretur Propheta Ezechiel, arguens infidos & auaros paſtores huius tempeſtatis. Tertij generis erit, ſi eccleſia introducatur 3.
conquerens, quòd nunc miſerandis modis vbique diſſipatur, omniumq; eſt iniurijs expoſita: ſi quis fingat, Germaniā adhortantem Principes & Epiſcopos, quò permoti tot malis & calamitatibus publicis, deliberent tandem de ſedandis bellorum tumultibus, vel de ordinandis eccleſijs, de inſtauranda republica, de reſtituenda religione.

In concinnandis porrò, modò amplificationibus, modò extenuationibus, ex cauſis, ſignis, circumſtan-

tijs,prætereà in mouendis adfectibus, crebrò & multum omnes rerum diuinarum ſtudioſi periculum ſuarum in dicendo virium facient, perſuaſum habentes, ſibi valdè nota ac trita hæc eſſe debere, ſi populum olim cum gratia excitare ad virtutes, & deterrere à vitijs deſiderant. Nec tantùm miſericordiæ vel indignationis mouendæ curam exemplo Rhetorum ſuſcipient: verùm etiam alios motus ciere ſtudebunt, atq; inducent animos auditorum ad dolorem ob deſignata peccata, ad odium peccatorum, ad amorem virtutum, ad ſolicitudinem de impetranda Dei ope, ad ſpem miſericordiæ impetrandæ, ad ſtudium emendandæ vitæ, ad miſericordiam & beneficentiam erga egenos, & ad eos inſuper adfectus, qui his exiſtimãtur cognati, atque ſubinde ſacris adhibentur concionibus. Etenim concionator audet ſibi nonnihil indulgere, ac liberius agit, frequẽter etiam longiùs egreditur præceptionum ſcholaſticarũ limites, quàm Oratori permiſſum eſt.

In amplificationibus & affectibus mouendis D. Chryſoſt. prędominatur.

Cæterũ ex ſcriptoribus eccleſiaſticis Chryſoſtomũ in amplificatiõibus, & in mouendis adfectibus dominari ac planè regnare (quod & ſuprà à nobis dictũ eſt) inficiari poteſt nemo. Homilia inſcripta ad Agricolas, & de vitando iuramento, amplificationes admodũ elegantes continent. Adfectus verò in reliquis Homilijs, de vitando iuramento, & contra diuerſa vitia, itẽ in quibus ſolatur Antiochenos timore perculſos, cùm Imperatorem offendiſſent, & paſſim alibi mouentur, arte propè inimitabili.

Dialogis conſcribẽdis etiam ſtilus exercendus.

Quid dicam de Dialogis, quorum nondum facta eſt mentio? Nulla materia dialogis explicari refugit. Ac poſſunt ea argumenta deligi, quæ redacta in dialogos, non minorem largiuntur frugem, quàm ſubtiles vllæ diſputationes, & pleræque elaboratæ declamationes. Taceo quòd maiori cum voluptate, propter libertatem in ijs conceſſam, & ſcribuntur & legũtur. Itaque ad hos adornandos, meritò quiuis ſua ſpõtè procurret; & ſi quando animum ſenſerit factum

remiſſio-

remiſſiorem, redintegrabitur ſtudium delectis argumentis & nouis & iucundis.

Quod ſi malis interdum grauiores locos excutere ipſe excerpes, vel curabis ab alijs tibi proponi quæſtiones aliquas de rebus ſeu philoſophicis, ſeu Theologicis: atque de ijs pro ingenij tui captu, atque eruditionis gradu reſpondebis. Quo ſanè pacto nunquam deerit, in quo bonas horas bene colloces.

His autem, qui paulò maiores fecerunt in Theologia progreſſus, ſuadeo, vt potiùs, quàm ſe non habere de quo ſcribant, conquerantur, epiſtolas perlegant ad Diuum Auguſtinum perſcriptas, in quibus pij quidam quæſtiones nonnullas proponunt ac petunt enucleari. Tales ſunt, epiſtola ſecunda quæ eſt Voluſiani: 4. Marcellinij 153. Macedoniæ iudicis: 58. Paulini: 79 Nebridij: 88. Hilarij: 98. Euodij. 153. Publicolæ: quibus addatur & 49. quæ Auguſtini quidem eſt, ſic tamen diſtincta, vt quæſtiones excerpi ſeparatim ſingulæ queāt. Eaſdē igitur quæſtiones aliquot ſuo Marte contendant antè explicare, quā quid ipſe Auguſtinus de ijſdem pronunciet, deguſtauerint. Vbi verò quanta licebit fide ac diligentia quæſtiones eas tractauerint, tum illa quoque cum iudicio euoluent quæ reſcripſit Diuus Auguſtinus. Hinc ſuas commentationes cum Diui Auguſtini dictis accuratè conferentes, ſtatim dubio procul experientur, ecquid rectè fuerint aſſecuti. iterumque quanto interuallo ab illo diſtent. Atque habituri ſunt hac ratione ipſum Auguſtinum fidum præceptorem, qui eos ſuorum erratorum commonefaciet, & quid ipſis adhuc deſit, ſine diſſimulatione commonſtrabit. Quòd autem dico exempli cauſa de literis datis ad Diuum Auguſtinum, idem intelligi par eſt de his quoque, quæ ad alios èximios viros datæ ſunt. Quod ideo operæ precium eſt adijci, ne quis ſuſpicetur, ſibi in ijs eſſe queſtionibus laborandū, de quibus nullo modo poteſt iudicium facere. Cuius igitur captum excedunt quæſtiones propoſitæ Diuo Auguſtino, alias eligat minus arduas & intricatas.

Epiſtolæ ad D. Auguſtinum ſcriptæ Theologiæ candidato pelegendæ.

Huius

Huius verò exercitationis ſatis æſtimari nunquam poteſt vtilitas quamobrē neque laboris in eam inſum pti faſtidium debet obrepere. Et quamuis quod cupis non ſtatim aſſequeris, nequaquam tamen cœptis deſiſtes, vel animo frangeris. Fieri non poteſt, quin crebriùs tentando aliquid tandem admiratiõe dignum perfecturus ſis. Fabricando fabri efficimur, vulgo tritum habet Prouerbium.

De præexercitamēto extēporali. Reſtat, nonnihil ſubnectamus de commentatione ac ſermone extemporali: quæ cuiuſmodi ſint præexercitamēta, paucis aperiam. Tria omninò ſunt dictionum genera eruditis vſitata. Primum, ſcriptum ad quod poſt præfixum thema, ſatis temporis concedi oportet, quò pleniora & emunctiora exeāt omnia. Secundum, eſt ſubitum, vbi videlicet, ſimulatq; aliquod eſt argumētum propoſitum, ſtatim nulla meditatione intercedente, de eodem diſſeritur. Tertium eſt inter hæc medium, in quo ſpacium quidem cogitādi datur, non tamen tantum vt ſcriptioni & caſtigationi liceat indulgere. Ergo primum genus ad omnia paratum eſt exercitiorum genera, de quibus ſermo eſt hactenus habitus: ſecundum genus, orationi ſeruit extēporali. tertium nomine commentationis inſignire eruditis placet.

Tria dictionū vſitata genera. 1. 2. 3.

Vbi & quō extēporalia exercitia inſtituenda. Cæterùm omnibus his, qui ſe ad eccleſiaſticam, vel etiam politicam præparant functionem, quoniam negotia de improuiſo occurrentia ſæpenumerò poſtulant, vt vel modica tantùm præmeditatione permiſſa, vel omninò ex tempore, & quidem de rebus arduis perorent apud multitudinē, vehementer eſt neceſſarium, vt ium quoque, cùm adhuc in ſcholis verſantur, nonnunquam & commentatione, & ſermone extemporali præſtare aliquid aſſueſcant. Et poterunt ſanè ſtudioſi in iucundiſſimo ſodalium conſeſſu, modò a prandio, modò à cœna animi cauſa, & veluti per luſum, tentare, paulatimque in vtroque genere nonnihil effi cere: ſi tamen argumenta de rebus familiaribus, aut probè notis, maximèque ex locis communib.

eligant,

eligant. Lepidæ narrationes, laudes, vituperationes, aſſeuerationes, deſtructiones, item tractatio thematum ſimplicium per quæſtiones & locos inuentionis Dialecticæ, deſcriptiones, amplificationes ex cauſis, ſignis, circunſtantijs collectæ, rationes mouendorum adfectuum, multò accommodatiſsimæ huic erunt negotio. Magnaque in his inerit gratia, etiam cùm breuiter, argutè tamen & perſpicuè explicantur. Atque initiò quidem contenti erunt ſtudioſi, tenue quiddã & exile in hac parte exhibere, ſuccedente autem tempore proferent omnia ampliora, & anguſtiora.

Quòd ſi plures adoleſcentes, quaſi ex pacto, indictaque ei mulcta qui repertus fuerit negligens, aſſueſcant ſtatis diebus horiſque conuenientes, hunc in modum ex ordine dicere: dubium non eſt, quin placidus hic congreſſus omnia leuia & ſuauia ſit effecturus.

Atque hæc quidem exercitiorum genera hactenus enumerata, propriè intra parietes & priuatim vſurpari volunt, vtpote declamationibus minimè apta.

Atqui addamus oportet, omnia quoque quæ capite præcedenti recenſui, & ad formandas declamationes dixi eſſe idonea, meritò his adiũgi. Tametſi namque ſpes non ſit, omnes cogitationes & commentationes tuas poſſe abs te in publico recitari: profectus tamen tui in facultate dicendi, ſi habes, quemadmodũ decet, rationẽ, omnibus in illis generibus pertractandis, non immeritò ſtylum exercebis. Itaque in genere ſemel moneo & hortor, vt laudationes perſonarum, rerum, factorum, eorundemque vituperationes, exhortationes, dehortationes, locos communes, conſolationes, comparationes, contentiones, ſententias ſiue γνώμας prouerbia, χρείας, apophthegmata, interpretationes fabularum, tabularum, ſeu picturarum, monſtrorum, prodigiorum, & ſimilium deſcriptiones, ſiue imagines, alienorum dictorum interpretationes, quæſtiones, ſeu problemata, confirmationes, deſtructiones, apologias, diſſertationes in vtramque partem, theſes, hypotheſes, commiſerationes, indignationes,

nes, & ſi quod prætereà argumentum pro ratione temporum offertur: hæc inquam, moneo & hortor, vt conſcribere & ad iuſtam declamationum formam prouehere, in omne tempus pergas. Senties forſitan, te interdum labore vtcunque grauari: attamen tanta rerum varietas, vt nihil in præſentia dicā de incomparabili vtilitate, tædium & laborem non parum minuet. Varietas, quod nemo neſcit, labantem erigit, feſſum recreat, alacrem confirmat, atque indies vegetiorem reddit.

Magna diligentia in linguarum exercitijs adhibenda.

Sed quantum adhuc reſtat operæ in exercitijs ad ſtudium linguarum? Linguæ, Hebręa, & Græca quā ſint Theologis neceſſariæ, alibi indicauimus: ei autē qui ſeriò cupit in iiſdem promoueri varia eſſe experiunda, quiuis etiam nobis tacentibus, intelligit.

In linguæ Hebrææ exercitijs quomodo procedendum.

Itaq; linguę Hebręæ nauans operā, modò hūc, modò illum librum ſacrum in manus accipiet: ac primum quidem literarum ſeruilium officia, expeditē vt calleat, enitetur: dein ad ſingularum vocum radices inquirendas ſe conuertet: hinc phraſes atque idiotiſmos eiuſdem linguæ acuratè obſeruabit, & vbi
1. conſentiant vel diſſideant à lingua Latina par erit
2. inquiri: poſtremo diuerſas adhibebit interpretatio-
3. nes ſacrorum Bibliorum, Latinas eaſdem non oſci-
4. tanter inter ſe conferet, atque vbi iudicio pluſculum
5. valuerit, cur hic interpres illo, cur iſte alio modo conuerterit, peruestigare, rationemq; reddere ſtudebit.

De exercitijs linguæ Græcæ.

Quod ad linguam Græcam attinet, operæprecium eſt in eadem erui themata, notari ſyntaxin, diſcerni phraſes; & has ipſas ad Latinas adiungi: poſthæc, diuerſas eruditiſſimorum hominum in vno opere verſiones penſiculatè dijudicari: quibus ſanè modis ad perfectam eiuſdem linguæ cognitionem patet aditus. Nam in his qui diutiuſculè fuerit occupatus, abſque repræhenſionis metu poterit ad transferendos breuiores ſermones vel epiſtolas Baſilij Nazanzeni, Chryſoſtomi, ſe cōferre: eaque re feliciter attentata,

laudem

laudem non mediocrem reportabit. Atque in Theologis quidem ſcriptoribus transferendis, verſari expedit, cum multis de cauſis, tum hac maximè quòd eadē opera in linguis & pietate coniunctim proficitur.

In ſermõne patrio Theologię candidatū exercitatum eſſe, longe eſt vtiliſſimum.

Quid dicam de ſermone patrio? an non & huic ſua relicta eſt palęſtra & arena? Maximè, inquam.

Nam quò quis ſermonis patrij eſt peritior, & in eodem diſertior, eò iudicatur ad docendum populum magis idoneus. Ac decet omninò concionatorem aliquid ſupra vulgus præſtare in ſermonis patrij mundicie ac puritate: & non modò verbis quibuſdam elegantibus ac exquiſitis, verùm etiam copia eorundem lolcupletatum, prodire. Puritatem ſermonis patrij non haurias, niſi vel ex familiari conuictu eorum, qui terſiſſimè & nitidiſſimè illum ſonant vel ex libris commendatiſſima Dialecto editis: qualis multorum iudicio cenſetur in Italia, Dialectus Tuſcanica: in Gallia, Turonenſis: in Germania, Miſnenſis: in Britannia, Londinenſis. Proinde qui optat ſermone patrio cum gratia docere, eliget in primis vnum aliquem ſcriptorem, qui cæteros in eo antecellit aſſiduè legendum & imitandum: hinc de Latino ſermone conuertet ſubinde ſcriptum aliquod vel ſermonem vulgarem: viciſſim etiam quædam è vulgari in Latinum: quibus verſionibus puritatē & proprietatē linguæ aſſequetur. Si copiam inſuper affectat, ea quæ ſemel ſermone patrio ſunt expreſſa, meditabitur, quāta licebit induſtria, alijs rurſum verbis, ijſdemque lectiſſimis, commutare: præterea vnam eandemque ſententiam varijs tropis & ſchematibus figurabit. In quibus progymnaſmatibus, ſicut plus requiritur operæ, quam plerique autumant: ita vtilitates quoque inde emanantes omnium ſuperant opinionem.

Cōcionatorin lingua patria excellere debet.

Quomodo & ex quibus lingua patria exercenda.

Hæc de exercitiorum Theologicorum, tum publicorum, tum priuatorū diuerſis generibus, dicta ſint. Confido autem me ea in medium protuliſſe, per quæ generoſi ſpiritꝰ adoleſcētes incitabūtur ad aliquid ſe dignum

gnum audendum, in laudatiſſimo ſacrorum ſtudiorum curſu. Ignauis verò & pigris, omnes extorquebūtur è manibus rationes, quibus tegere aut defendere inertiam ſuam ſolent. Queruntur nōnulli mortaliū, ſibi deeſſe res quas agant: has autem adepti ſi fuerint tum prętexunt ſibi deeſſe tempus ijs conficiendis. Sed ita eſt quicunque ſunt prudentes atque æqui tam rerum quam temporis æſtimatores, hi ſemper habent in quo ſe honeſtè exerceant, & cum res inuenerint, etiam opportunum inueniunt tempus, atq; ita ordinatè decenterque cuncta peragunt. Qui autem de rebus rectum ferre iudicium non valent, hi ſinunt eas tanquam inutiles præteruolare: & dum res negligunt, ſimul etiam nobiliſſimum tempus perdunt. Ex quo fit, quod in turpi ocio & cum dedecore vitam tranſigūt: & quamuis longo viuant tempore, nihil tamen poſt ſe relinquunt, quod vixiſſe eos teſtetur. Vſque adeò igitur ars artium eſt, & rebus & tempore benè vti. Prouideant ergo adoleſcentes, quotquot mirificam ſui expectationem pijs parentibus, patronis, præceptoribus, & amicis concitare volunt; eam ſuſtineant ac tueantur: ne cùm frequentia extiterint auxilia & inſtrumēta, quibus promoueri eorum ſtudia potuiſſent, dicatur olim: Non ipſis res & tempus, ſed è diuerſo, ipſos rebus & tempori defuiſſe.

Nota.

FINIS.

DE RATIONE STVDII THEOLOGICI, LIBER QVARTVS.

Euoluenda eſſe diuerſa ſcripta, quibus continentur Eccleſiarum πράξεις, quæq; ad gubernationem Eccleſiaſticam inſtruant. Et quomodo primùm legendæ hiſtoriæ Eccleſiaſticæ.

Caput. I.

SI quis iam in lectione ſacrorũ librorum, preterea in excutiendis locis cõmunibus doctrinæ Chriſtianæ, & in cognoſcendis diuinis traditionibus, diu multumq; verſatus, eo vſq; tum eruditionis, tum ætatis videtur progreſſus, vt tempus appetat, quo ſe ad functionem Eccleſiaſticã (ſi à Deo vocatus fuerit) adeundam comparet: huic ego autor & monitor eſſe velim, quò priuſquàm ſcholaſticę palęſtræ atque doctórum hóminum ſodalitio renunciabit, ad eos libros legendos conuertat animum, quibus eccleſiarum πράξεις continetur, quique ad gubernationem eccleſiaſticam informant. Cuius generis ſunt in primis Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, vitæ ſanctorum martyrum, pontificum & illuſtrium confeſſorum: dehinc canones in Concilijs & Synodis diuerſis euulgati, ſimulque pontificum atque eximiorum Theologorum de varijs quæſtionibus reſponſa: quibus addas licet, ex his congeſtos libros decretorum; præterea qui inſcribuntur, de officio epiſcoporum, presbyterorum, diáconorum, nécnon de ordinatione ſeu reformatione Eccleſiarum: poſtremò, in quibus ratio diſpenſandi

Libri quibus Eccleſiarum praxeis cõtinetur perlegendi.

Quinam eiuſmodi libri ſint.

Et ſacrá-

ſacramenta, & quicquid ad ritus cæremoniasque ſtatas ac ſolennes pertinet, explicatur. Etenim quæ ex indefeſſa ſcripturarum, atque locorum communium & diuinarum traditionum tractatione quis conſecutus fuerit, ea ſic quodammodo licet accipere, tanquam ſi ad θεώρησιν & contemplationem præcipuè ſpectent, quæ verò hoc genere librorum compræhenduntur, omnia ad actuoſam vitam, hoc eſt, ad rectam ordinationem atque adminiſtrationem Eccleſiarum iudicantur apprimè conducere. Quocircà ſicut parum decorum eſt homini ad res magnas nato, in ocio & ſolis ſpeculationibus conſeneſcere: & quò quis generoſiore eſt indole præditus, eò par eſt ipſum enixiùs ad illa eluctari, per quæ poſſit quam plurimis prodeſſe, ita ſanè Theologum, qui aliquo haberi loco cupit, exiſtimamus, poſt paratam ſcripturarum & locorum communium & diuinarum traditionum cognitionem, ijs quoque percipiendis animum debere intendere, quibus, quoniam adminiſtrationem eccleſiaſticam expeditè tradunt, adiuuare Chriſti eccleſias, atque conſulere tam vniuerſæ multitudini, quàm quibuſuis priuatim poſcentibus rectè queat.

Ob duas cauſas præxeis eccleſię Theologiæ candidat⁹ perſcrutari debet.

Sunt autem duæ rationes, vt valdè perſpicuæ, ita multò grauiſſimæ, quæ quemcunque Theologię candidatum meritò huc impellant. Prior eſt, ipſius ſpiritus ſancti authoritas, atque diuina voluntas, ordinatioque in ſcripturis & in diuinis traditionibus patefacta. Nemo ignorat, dona ſpiritus ſancti ita in ſacris literis diſtingui, vt alijs quidem dicatur diuinitus conceſſa prophetia, id eſt, facultas interpretandi ſcripturas: alijs verò donum miniſterij, & ſedulitas prudentiaque ad gubernandum. Ac rurſus prædicantur conſtituti à DEO in eccleſia, alij Apoſtoli, alij prophetæ, alij Euangeliſtæ, alij paſtores & doctores, & quidem omnes ad inſtaurationem ſanctorum in opus adminiſtrationis, in ædificationem corpo-

corporis Chriſti, quod eſt eccleſia. Roman. duodecimo, prioris Corinth. duodecimo, Epheſ. quarto. Liquet igitur prophetiam & miniſterium ſeu gubernationem diuina voce tanquam dño excellentiſſima dona ex æquo commendari, quinetiam ſic eſſe ad eccleſiarum ædificationem & conſeruationem perneceſſaria, vt ſicut alterum altero ſemper eget, ita neutro carere eccleſia vlla poſſit. Siquidem eccleſiarum ſalus ac dignitas tota ex hiſce duobus donis pendet: quando obſcurum non eſt, ſterilem omninò eſſe prophetiam, ſi abſit prouida gubernatio: viciſſimque fieri non poſſe, quin vacillet gubernatio, quæ prophetiæ fulcris non ſuſtentatur. Quòd ſi igitur iuſtum eſſe fatemur, omnes doctrinæ cæleſtis cultores ijs libris dare operam, qui viam aperiunt, qua ad veram prophetiam peruenìatur (ſunt autem tales libri propè omnes, quos ſacros κατ' ἐξοχὴν nominamus, tum illi, in quibus loci communes pertractantur, & illi, in quibus diuinæ traditiones comprehenduntur, de quibus hactenus ſemper eſt ſermo habitus, decet profectò & hæc monumenta ſtudiosè euoluamus, quæ deſcriptam gubernandarum eccleſiarum formam ante oculos ſtatuūt. Quod & cò alacriùs à nobis fiet, quod videamus ſpiritui ſācto nō minus curæ fuiſſe, quomodo gubernationem, quam quemadmodum prophetiam hominibus notam faceret, atq; vtriuſque dignitatem auguſtiorem redderet. Extant namq; de gubernatione permulta in vtroque teſtamēto ſalubriter prodita. Vt enim omittam⁹, quæ ſparſim in libris Moſe & prophetarum, itemq; in libris Regum, præcipuè autem in vita Dauidis, Solomonis, Ioſiæ, Ezechię occurrūt, tum verò integri libri Ezræ ac Nehemiæ. Et in nouo teſtamento, opus beati Lucæ de actis Apoſtolor. D. Pauli epiſtolæ duæ ad Corin. duæ ad Timoth. vna ad Titum, de gubernatione eccleſiaſtica pleniſſimè concionantur. Grande aūt nephas fuerit, ſuſpicari alium in finem ea omnia à ſpiritu ſan-

Spirituì ſancto nō minꝰ curæ fuit quō gubernationē eccleſię quā quēadmodum prophetiā notā faceret.

ritu ſancto mandata eſſe literis,quàm vt religioſè ab omnibus perlegantur: necnon quomodo ad gloriam Dei, & ad vtilitatem hominum adminiſtrari eccleſias ſapienter oporteat,pij inde hauriant. Itaque partim inſignis illa celebratio doni gubernationis,partim libri iſti de 'gubernatione eccleſiaſtica ipſo ſpiritu ſancto authore in lucem emiſſi, teſtatum faciunt,hanc eſſe Dei voluntatem atque ordinationem, vt quicunque ſeriò in doctrina religionis volunt proficere,ex iiſdem libris ſacris,imò & ex alijs, & ex vetuſta eccleſiæ conſuetudine, & traditione, eadem argumenta fuſius,in morem commentariorum enarrantibus,ſana conſilia de eccleſiaſtica gubernatione petere aſſueſcant.Poſterior ratio ad huiuſmodi librorum lectionem inducẽs,ſumitur à neceſſitate. Neſcio pro-

2\. fectò qui fit,ſæpenumerò videas nonnullos, qui & ſacrarum literarum, & locorum communium diuinarumq; traditionum intelligentia cæteris ſe præſtare, exhibito aliquo luculento ſpecimine euincunt: verũ ſi quãdo contingit eos ad eccleſiaſticam prouehi functionem,protinus ſeſe in alio eſſe mundo opinantur, atq; noua,ardua,multumq; ſupra vires poſita comperiunt vniuerſa. Primum enim non poſſunt morbidas oues à ſanis diſcernere,latens contagium (neq; enim oues ipſæ ſe ſemper produnt) ſolerter deprehendere:

1\. Quanta incommoda Curatori naſcantur ſi eccleſiç praxim ignoret.

grauiter cum authoritate: & ſimul placidè increpare peccantes diſciplinæ eccleſiaſticæ ſeueritatem, quando & quantum opportunum eſt, exercere: amanter exhortari,& obſecrare modeſtos labaſcentes animos tempeſtiuè erigere:blandè conſolari adflictos,quę ſingula, modò publicè de ſuggeſto, modò priuatim in colloquijs artificioſè ac dextrè pręſtari neceſſe eſt. Pręterea non poſſunt de negotijs,quæ quotidiè varia incidunt,fidelia dare conſilia, cõtrouerſias inter fratres

2\. enatas dirimere:in conſeſſu Eccleſiaſtico ſeniorũ prudenter proponere,deliberare,definire: ſapienter præſcribere quid quemq; pro ſuæ vitæ genere, iuxta fidei ac charitatis normam facere deceat. Ad hæc nõ poſſunt ſa-

ſunt facultates Eccleſiaſticas honeſtis modis augere, vel acquiſitas fideliter conſeruare, eaſdem frugaliter 3.
& iuxta æquabilitatem (ἐξισότητος, inquit Apoſto-lus 2. Corin. 8.) diſpenſare, ſiue cùm diſtribuenda ſunt ſtipendia miniſtris eccleſiæ, ſiue cùm ordinanda eſt ſchola: ſiue cùm refocillandi egeni, ſiue cum ſarcienda ædificia publica exiſtunt. Poſtremò, non poſſunt ritus vſitataſque cæremonias cum decoro exhibere, vitiatas corrigere, vel abrogare: nouas magis vtiles 4.
ſubrogare, & quis enumeret reliqua? Rogas autem, vnde hæc inſcientia? Vnde tanta ruditas? Videlicet cauſa in promptu eſt. Quamuis enim in ſcripturis & locis communibus illi ſint ſic ſatis inſtructi: attamen libros de gubernatione Eccleſiaſtica, ne à limine quidem ſalutarunt. Perfici autem cum gratia à nullis iſta poſſunt, niſi, qui in hiſce libris fuerint probè verſati. Quæ cum ita ſint, exigit certè publica eccleſiarum neceſſitas, vt ab his, qui ad miniſterium eccleſiaſticū ſeſe parant, imò generatim ab omnibus, qui Theologorum albo inſcribi deſiderant, ſtudioſè ij libri legendo percurrantur, in quibus πράξεις eccleſiarū, Canones, reſponſa, concilia, & quæcunque rectè dicta, facta, ordinata inſigniū Theologorum, fideliter relata ſunt. Qua de re multis retrò ſeculis ſancti patres in diuerſis concilijs arbitrati ſunt, clericos, id eſt, Theologiæ addictos omnes frequenter admonēdos, quorum verba aliquantò poſt in memoriam reducemus. Rectiſſimè verò ab illis, qui interfuerunt cōcilio Lateranenſi, anno 1215. ſancitum legimus, ab vnaquaq; eccleſia Metropolitana profeſſorem Theologiæ debere ali, qui ſacerdotes atque alios clericos in ſacra pagina doceret: ſed præterea multò diligentiſſimè in his informaret, quæ propriè ad curam animarum ſpectare noſcūtur. Et profectò, ſi quis ſecum reputet, quàm miſer & miſerandus ſit præſens Eccleſiarum ſtatus, haud dubiè, ſentiet hanc piorum patrum admonitionem inculcari vrgerique à nobis nunquam ſatis poſſe. Hæc verò

> Vnaquęq; eccleſia Metropolitana ꝓfeſſorem theologię alet, q ſacerdotes ſeu clericos in ſacra pagina doceat

exhortandi cauſa dixiſſe in præſenti ſufficiat: quæ & ſpero apud Theologiæ candidatos, præſertim ſobrios & modeſtos, magnum pondus habitura. Nam vtilitatem ampliſſimam, & iucunditatem, quæ ex hoc inſtituto deriuantur, præſtabilius eſt ex quotidiana aſſiduitate legendi, quàm ex meis cognoſci ſermonibus. Proinde, quinam potiſſimum libri, & quo iudicio ſint legendi, operæprecium eſt vt exponere aggrediamur.

Quoſnam libros & quo iudicio Theologiæ candidatus legere debeat.

1. Dicemus verò ante omnia de hiſtorijs eccleſiaſticis.

2. Proximè de concilijs, ſynodis, & Canonibus, qui in ijſdem ſunt editi, ſimulq; de pontificum reſponſis.

3. Qua occaſione adijciendum erit nonnihil de decreto Gratiani, adeoque de toto iure Canonico, quod eſt ex ijſdem ſcriptis conſlatum.

4. Dehinc verba faciemus de voluminib., quæ inſcribuntur de officio epiſcoporum ſeu paſtorum, presbyterorum, Diaconorũ, de examine & ordinatione miniſtrorũ eccleſiæ, de ſynodo & viſitatione annua, de diſciplina Eccleſiaſtica & excommunicatione, de conſolatione ægrotantium, & ſimilibus.

5. Poſtremò de opuſculis, in quibus ratio diſpẽſandi ſacramenta, & quicquid ad ritus ac cæremonias pertinet, compræhenditur.

Omnia verò, quemadmodũ diſcẽtium commoditati arbitramur conuenire, atq; in præcedentibus facere tentauimus, certis diſtincta notationibus ſiue obſeruationibus, in conſpectu à nobis ponentur. Ergo de hiſtorijs hæc obſeruatio prima eſto.

Obſeruatio I.

De lectione hiſtoriæ.

Hiſtorici fide digniſſimi ſeligendi.

Hiſtorias eccleſiaſticas euoluere quiſquis proponit, eos ſcriptores deligat, qui fide digni à quàm plurimis & ab optimis quibuſq; cenſentur. Periculoſum eſt, in ipſo veſtibulo aberrare. Ac fruſtra ſanè docendi, ſuadendiúe inſtrumentum colligere ex ijs libris meditatis, quo-

tis,quorum ſuſpecta, vel planè ignota eſt authoritas. Palam verò eſt quomodo partim à gentilibus,partim ab hæreticis(illis quidem conantibus religionem noſtram in contemptum adducere,ac deridendam propinare: his verò cupientibus ſua ſtabilire falſa dogmata)multæ hiſtoriæ confictæ euulgatæque ſint: nõnunquam etiam oſtentantes clariſſimorum hominum præfixa nomina,quò ſimplices & incauti, citiùs hac fraude circumuenirentur. Tertullianus in Apologetico cap.16. meminit fabuloſæ narrationis à gentilibus excogitatę,ob quam Chriſtiani appellati ſunt aſinarij,& picturæ, in qua Chriſtus exhibitus auribus aſininis,altero pede vngulatus, toga indutus, & librum geſtans,cum hac inſcriptione ὀνόχηλος,item ob quã Chriſtiani adorent conuerſi ad orientem. Hiſtoria eccleſiaſt.lib.9. ca.5.teſtatur, Maximino tyrannidem in Chriſtianos exercente, gentiles commentos acta quædam Chriſti apud Pilatum, declamationem præterea de Pilato & Chriſto editam, vtrumque autem ſcriptum contumelijs non dicendis refertum, atq; ad Chriſtianę religionis odium animis etiam teneris inſtillandum, vtrumq; mandatum iuuentuti in ſcholis vt prælegeretur. Et li.1.cap.11.impudens quoddam commentum Actorum Chriſti, euidenter cõfutatur. Quæ verò hæretici verſipelles mundo obtruſerint,lõgum eſſet enumerare. Catalogus quidem huiuſmodi librorum texitur ab Euſeb.hiſt.eccleſiaſt.lib.3. cap.25. ſed multò prolixior à Gratiano, di.15.c.Sancta Romana.* Nec diſſimulari poteſt, à quibuſdã pijs & ſimplicibus præpoſtero ſtudio celebrãdi ſanctos Confeſſores & Martyres vita functos inflãmatis, multa quæ ſine faſtidio aut riſu audiri nequeant, adſperſa eſſe libris, quos inſcripſerunt, vitas patrum, legendam auream (quam propter abſurda exẽpla interpoſita,non veriti ſunt quidam plumbeam vocare)alijſq; ſimilibus.

Multæ hiſtorię confictæ, multę etiã ſub falſis nominibus editæ.

Chriſtiani olim pr contẽptũ Aſinarij vocati.

Hæretici multa pęſtiſſima dogmata ſub falſis titulis mũdo obtruſerunt.

* Vitis patrũ, & legendę aurę multa abſurda interpoſita.

Qui proinde poſt prophetas, Apoſtolos, Euãgeliſtas, conſcripſerunt eccleſiaſticas hiſtorias,primi nominis ſunt hi. Euſebius Pamphilus Cęſarienſ.edidit. libr.9. quibus

Quinã pbati hiſtorici à theologiæ candidato & habẽdi & perlegendi ſint.

Euſebius Pamph.

Tripartita hiſtoria Caſſiodori. Nicephorus Victor Vticenſis. Victor Aphricanus. Eutropius. Paulus Diaconus

quibus Ruffinus presbyter Aquilien. adiecit duos, Caſſiodorus ſenator Tripartitam hiſtoriam congeſſit ex tribus celebratiſſimis auctoribus: Theodorito videlicet Sozomeno, & Socrate Conſtantinopolitano, quorum ſingulorum libri omnes nunc extant. Nicephorus hos ſecutus & imitatus eſt libris plurib9. Victor epiſcopus Vticenſis tres libros emiſit de perſecutione Vandalica, cui alterius Victoris itidē Aphri & Epiſcopi Cummenenſis, hiſtoriam de rebus geſtis & bellis Eccleſiaſticis licet copulare. Hinc Eutropius presbiter, poſt quem Paulus diaconus, qui ad Caroli Magni peruenit ætatem, A qua res eccleſiaſticas memoratu dignas, diuerſi diuerſis operibus, & plerique confusè curſimque perſtrinxerunt: vt Beda, Hermannus, Cōtractus, Sigibertus Gemblacēſis, abbas Vrſpergenſis, cum auctario ad noſtra vſque tempora deducto. Quibus omnibus coniunge Platinam, & ſimiles, qui vitas pontificū, in primis Romanorū, deinde aliorum quoq; illuſtrium hominū, quorū fides, doctrina, vitæ ſanctimonia orbi innotuit, deſcripſerunt. Hos igitur ſcriptores cùm plerique omnes magno in precio habeant, ceu cæteris præcellentes, conſultum erit, in eorum potiùs quàm in aliorum commentarijs bonas horas collocare.

Beda.

Platina.

Hiſtoricis ſcripta nō vt placita authoris, ſed vt bona fide narrata accipienda.

Obſeruatio. II.

Quæcunquæ autem in hiſtorijs eccleſiaſticis pronunciantur, ea debemus accipere, non vt ſcriptori ipſi probata, vel improbata, ſed vt ſimpliciter bonaque fide ab eo tantùm narrata. Siquidem in hiſtoria nihil fide, nihil pura claritate amabilius. Itaque hiſtoricus de fideli & ſincera narratione texenda, magis quàm de interponendo ſuo iudicio eſt ſolicitus, & rectè ne an ſecus aliqui quid fecerint, dixerintúe mauult à lectoribus, quàm à ſe æſtimari. Lege igitur ſcriptorem quicunque obuenerit, at memor interim, eum abs te ſummè contendere, vt omnium dictorum factorumque examen ſeparatim ipſe inſtituas: quod examē ad regulam verbi Dei, & rectæ rationis, quoad eius licet, quadrare

quadrare par eſt. Quamuis interdum docendi cauſa, aut quò materiam ſuppeditent cogitandi, diſputandi que ſcriptores ſuam opinionem ſeu ſententiam liberè proponunt. Quod videmus feciſſe Socratem Conſtantinopolitanum, Tripartitæ hiſtor. libro 9. cap. 38. Vbi narrat aſperrimam contentionem fuiſſe exortam, ob celebrationē paſchatis. Item Theodoritum, dum refert Perſarum πυρέιον, id eſt, templum in quo ignis pro Deo celebratur exuſtum ab Auda epiſcopo: Tri. hi. li. 10. cap. 30 ex Theodoriti libro. 5. c. 39.

Obſeruatio III.

Annorum deinceps ſupputatio, quę ferè conſignari ſolet ſucceſſione imperatorum vel Pontificum, aut aliarum rerum maximè memorabilium recordatione accuratè adnotetur. In qua tamē ſi occurrerit aliqua apud ſcriptores diſcrepantia, non eſt quòd quis ſe minus anxiè diſcruciet. Sunt enim negotia pleraque eiuſmodi, vt non admodum neceſſe ſit exactè ſciri, quo tempore, quotóue anno confecta fuerint. In cæteris quę reputantur omnino cognitu neceſſaria, non vſq; adeò difficile erit. diligēti collatiōe ſcriptorum facta, aliquam inuenire conciliationem. Minimè verò huiuſmodi diſſenſio tanti fiet, vt propter eam exiſtimet aliquis hiſtoriæ lectionem ſibi requirendam. Quod quidem ad eruditos ſanctoſque patres attinet, prodeſſet fortaſſis non mediocriter, exploratum habere, ſub quibus principibus, quoto ætatis ſuæ anno, tum, vbi locorum, quod nam vitæ genus ſectantes, ſuas lucubrationes elaborarint. Poſſet enim hoc pacto longè ſincerius & liquidius de omnibus veterum ſcriptis ferri iudicium, ſed quid facias, quando hiſtoricis iſta velut minutila aut ſuperuacanea perſtringere nō libuit? ſufficere igitur illud debet, quòd ſubinde aliqd de huiuſmodi rebus leuiter attingitur. Quámquā aliquoties iſta priſci ſcriptores de ſe ipſi produnt. Qua de re alibi quædam à nobis dicentur.

Annorū ſupputatio diligēter notāda.

Quid in annorum numeri diſcrepantia faciendum

Diligēter inquirendū tēpus quo autores vixerunt & ſcripſerunt.

Obſeruatio IIII.

Res politicę ab eccleſiaſticis diligēter diſtinguendæ.

Prudēter verò in omni eccleſiaſtica hiſtoria diſtingues res ciuiles ſeu politicas (quod genus ſunt bella, quæ reges & populi contra ſe mutuò inferunt, cæteraque his affinia) ab eccleſiaſticis. Nam nōnulli ſcriptores ſubinde eccleſiaſticis politica confusè permiſcent, temperantque. Quod ſi incurris in negocia politica, rurſus, tua intereſt deſpicere: nū extra cauſam, & obiter, quaſiq; aliud agendo interponantur: & fortè quia memoratu ſunt digniſſima, leuantq; tædium, aut sūt ſubducendæ annorum rationi accommodata: an verò potiùs relata ſint occaſione alicuius negocij ad religionem & eccleſias pertinentis. Prioris generis exemplum videre licet Tripartitæ hiſtoriæ libro decimo, cap. 24. de bello, quod Huni & Gothi procurante Stilicone aduerſus Romanos geſſerunt. De poſteriori genere paſſim multa ſunt obuia. Siquidem ad ſplendorem, amplitudinem, & maieſtatem Chriſtianæ religionis amplificandam, dirigitur conſcripta apud Euſebium libro 9. capite decimo, hiſtoria de bello quod primùm Maximinus Licinio, deinde Licinius imperatori Conſtantino indixerūt. Præthereà apud Caſſiodorum Tripartitæ hiſtoriæ libr. 10. cap. 6. quomodo Gainas Celra infeſtis armis vexarit Thraciem, & cætera.

Obſeruatio V.

Quædā dicuntur de eccleſia vniuerſali, nōnulla de particulari.

Ex his porrò, quæ ad eccleſiam liquidò pertinent, conſiderabis, quomodo alia quidem intelligantur dicta de eccleſia vniuerſali, quàm latè orbis patet, diffuſa: alia verò de eccleſia quapiam particulari: vt Antiochena, Alexandrina, Hieroſolymitana, Conſtantinopolitana, & cæter. Neminem latet, quædam vſurpari in omnibus eccleſijs communiter, veluti quòd ſacri cœtus conuocentur ad diem dominicum, in quibus etiam interpretatio ſcripturarum, repetitio & expoſitio præcipuorum dogmatum Chriſtianę religionis, confeſſio fidei, exomologeſis, diſpenſatio ſacramentorum, cum primis autem ſacræ Synaxis exerceātur, (De quibus appoſitè Vincentius Lirinēſis, qui claruit

claruit anno 430. Id teneamus, inquit, in eccleſia catholica, quod vbique, quod ſemper, quod ab omnibus creditum eſt) quædam verò certis tantùm eccleſijs cõuenire: vt tales pſalmos vel hymnos canere: ſtatas ferias, ieiunia, & cæremonias diuerſas obſeruare, quales non paucæ enumerantur Tripartitæ hiſtor. lib. 9. cap. 38. in quibus quomodo quis ſeſe geret, dilucidè monſtrauit Diuus Auguſtin. epiſtolis 118. & 119. ad Ianuarium.

Obſeruatio VI.

Cùm autem de eccleſia particulari ſermo incidit, operæ feceris precium, ſi diſquiras, num ea in oriente, an in occidente ſita ſit. Ratio hæc eſt. Eccleſiæ occidentales, quæ ſemper Romanæ eccleſiæ tantum detulerunt, vt eam caput ex diuino iure religionis Chriſti habuerint, crebrò multa mandarunt & ſanciuerunt obſeruanda, quæ ſibi præſcribi eccleſiæ orientales nullo modo paſſæ ſunt, vt quæ eccleſiæ Romanæ plerunque rebelles extiterint. Vnde paulatim plura & manifeſta diſcrimina inter eccleſias orientales & occidentales notari cœpta ſunt, præſertim quando eo vſque exarſerunt aliquoties lites ac certamina, vt damnum incomparabile vniuerſus orbis Chriſtianus inde acceperit, rebellione & contumaciæ orientalis eccleſiæ, aliqua ex parte acceptum ferre debemus, quod à Turcica barbarie & Mahometica ſuperſtitione prouinciæ orientales plures occupentur. Ad multa igitur ſecula, orientales paſcha alijs diebus quondam celebrarunt, quàm occidentales. qua de re vide Euſebium eccleſiaſticæ hiſtoriæ lib. 5. cap. 23. rurſus libr. 7. cap. 28. item Tripartitam hiſtor. libr. 1. cap. 21. & libr. 8. capit. 9. iterum li. 9. ca. 37. 33. & 39. denique Epiſtolam Conſtantini Imperatoris, quæ extat apud Theodoritum libro primo, capite decimo. Præterea legem cœlibatus, patres eccleſiæ Romanæ grauiſſima & ſanctiſſima deliberatione præeunte Apoſtolico exemplo ducti, miniſtris eccleſiarum indixerunt temporis progreſſu occidentales; ex aduerſo orientales coniugium

De eccleſia particulari quęrẽdũ, vtrum in oriẽte, an in occidente ſita ſit.

Diſſenſio eccleſię orientalis & occidentalis.

Oriẽtalis eccleſię cõtumacia, Turcicæ barbarieſ occaſionẽ præbuit.

Oriẽtales paſcha alijs diebꝰ quàm occidẽtales, ſeruarũt.

gium

gium illis integrum in hunc vſque diem eſſe voluerunt: Tripartitæ hiſtor. libro nono capite trigeſimo octauo, & alibi. Quinetiam Græci pane vtuntur fermentato in ſacramento Euchariſtiæ: & Latini ſeu occidentales azimo, id eſt, infermentato, qui hoc nomine tanquam ſchiſmatici damnantur. Huc pertinet, quod Stephanus pontifex Romanus ait (referturque diſtinctione trigeſima prima, C. aliter.) Aliter ſe orientalium traditio habet eccleſiarum, aliter huius ſanctæ Romanæ eccleſiæ, & cætera. Talis igitur diſtinctio ſi negligatur, facilè errorem in iudicando pariet.

Obſeruatio VII.

Vtrum de doctrina an de ritibus eccleſię narratio fiat, cõſiderandum.

De quibuſcunque autem eccleſijs inſtituatur narratio, diſpiciendum tibi eſt, vtrum de doctrina ac dogmatib. religionis, an de inſtitutione ac diſciplina externa, ſiue de ritibus, qui conducunt ad ἐυταξίαν, an de diuina aliqua traditione locus ſeſe offerat. Perquã facilè eſt de hac re iudicare.

Obſeruatio VIII.

Notãda q̃ de doctorũ diſcipli na vel mo rib. recenſentur.

Cùm de dogmatibus agitur, ſolent ferè, aut ante, aut poſt narrationes quædam adijci, de claris doctoribus qui ſtrenuè defenderũt doctrinam ſanam, impugnaruntq; noxiam: vel de hæreticis, qui falſa dogmata inculcarunt, ac propagare ſtuduerunt. Cuncta igitur, quæ de vtriuſq; generis ſcriptoribus, & tam de moribus, quàm de eruditione eorundem memorantur, vel eo nomine ſunt perquàm accuratè obſeruanda, quòd maximoperè conducunt ad rectiùs intelligendos eorundem authorum, imò & aliorum, qui in illa, aut etiam vicina tempora inciderunt, commẽtarios, ſi qui modò adhuc extant. Etenim ex hiſtoria rerumq; anteactarum ſerie commentarij illuſtrium patrum, ac viciſſim ex patrum commentarijs hiſtoria, ſi tamen cum iudicio inter ſe conferantur, pleniùs percipi poſſunt. Quinetiam ideò notari diligentiùs merentur, quæcunq; de dogmatibus incidunt, quòd fieri poteſt,

vt præſens

vt præſens eccleſiæ ſtatus poſtulet, eadem dogmata propiùs cognoſci, ac dilucidiùs explicari. De quib⁹ autem ſemel aliquid eſſe ſapienter definitum ex hiſtorijs cognoſcimus, de ijs nunc minùs fuerit laborandũ: atq; inſiſtentes maiorum veſtigijs & ſalubribus ſententijs, confidentius pronunciabimus. Pauca ſanè nũc ſerpunt inuecta per hæreticos peſtifera placita, aduerſus quæ non ſunt iam olim à ſanctis patribus monſtrata idonea medicamẽta. Ac propè ſemper ita diuina prouidentia comparatum aduertimus, quotieſcunq; Satanas auſus eſt callida ac deplorata quædam ingenia excitare ad diſſeminanda prodigioſa dogmata, quibus eccleſiæ perturbarentur & concuterentur, toties Deus è regione ſolet quaſi de cælo terris immittere cordatos, atque inſigni eruditione præſtantes viros, qui zizania falſarum opinionũ ex animis hominum extirpent, ac funditus tollant, necnon pacem & quietem optatam eccleſijs afferant.

Obſeruatio IX.

Quotieſcunq; obueniunt, quę ad inſtitutionẽ propriè referri debent, ex re fuerit diſpicere, quæ nam ad communem hominum vitam, móreſq; formãdos, & rurſus quæ nam ſimpliciter ad gubernationem eccleſiaſticam pertineant. Aliquando enim proponuntur, quæ omnibus in genere, qui Chriſto nomen dederũt, veramq; amplectuntur religionem, ſunt accommodata. aliquando, quę non ſpectant niſi ad diſciplinam & ἐυταξίαν eccleſiaſticam. Sunt igitur hæc ab illis diſiungenda.

Quid in ijs reb⁹ cõſiderandũ q̃ ad inſtitutionẽ pertinent.

Obſeruatio X.

De diſciplina verò atque ἐυταξίᾳ, quæ literis mandata paſſim inuenis, ita demum emolumẽto tibi magno erunt: ſi obſeruaueris, vbi, quo tempore, per quos, quem in finem, quæque inſtituta vel abrogata ſint. Tum verũ aliquid eiuſmodi adhuc ſit in vſu apud veſtrates eccleſias, vel non ſit. Quòd ſi in vſu eſſe compereris: par eſt expendas, num additione vel detractione

In ijs, q̃ ad diſciplinã ptinẽt q̃d ſpectãdũ.

quippiam

quippiam ſit immutatum:aut,vtrum quomodo nũc obſeruatur, ſuperſtitionem vllam Iudaicam ethnicámue recipiat,propter quam aboleri dignum foret. Quo ſi non ſit amplius in vſu, etiam atque etiam deſpicito, vtrum ad ædificationem piorum iterum reuocari introducique in Eccleſiam expediret. Non pauca leguntur de veteri diſciplina eccleſiaſtica,in hiſtorijs eccleſiaſticis, in conciliorum canonibus,quæ pridem collapſa, nobisq; propemodum ignota ſunt. Atqui diſſimulari non poteſt, quòd multas ob cauſas, maximè verò ad redigendam in ordinem imperitam rerum omnium iuniorem multitudinem, quæ vt nunc quidem res ſe habent, conſpiciuntur nimia licentia corrupta, atque timore Dei, omniq́ue pietate planè vacua, meritò pleraque proponerentur & vrgerentur obſeruanda. Loquor de paucis & ſelectis illis inſtitutis,quæ priſcę eccleſiæ puritatem & ſimplicitatem ſpirant. Ac poſſent quidem nonnulla huius generis ſine perturbatione ac nullo prope negotiò introduci,ſi tamen rudiores animi ſana doctrina, de neceſſitate, effectis ac vero vſu diſciplinæ eccleſiaſticę per epiſcopos & paſtores priùs fideliter imbuerentur.

Conſilia dicta & facta clarorũ hominum quomodo pſcrutanda.

Obſeruatio XI.

In exiſtimandis ponderandisq́ue conſilijs, dictis, factis clarorum hominum, tantiſper prouidè ſcutari decet omnes circunſtantias, dum appareat vbi iuſtus laudatusque zelus.i. rectum ſtudium Dei:aut vbi Cacoſilia. i. præpoſterum ſtudium ſcientiæ expers exiſtat:tum quid ſacris literis diuinæq́ue voluntati, & ſacris traditionibus ſit conſentaneum, vel ſecus, & quoûſq; nobis imitandum vel refugiẽdum. De Abda epiſcopo refertur Tripartitæ hiſto.libro 10.cap.30. quòd zelo diuino accenſus,deſtruxerit nobile Perſarũ Miſion pirion,id eſt, templũ in quo ignis pro Deo colebatur.Quam ob cauſam indignatus rex Perſarũ, ad 30.annos duriter afflixit eccleſias,& Chriſtianos innumerabiles neci dedit.Ait verò Theodoritus, illud Abdæ factum ſibi minimè probari, ac cacoſiliam ma-

Abda Epiſcopus nobile perſarum templum idololatrum deſtruxit.

gia

giſ,quàm iuſtū zelū,in eo eminere. Etenim æquiſſimū fuiſſet,priùs idola & ſuperſtitionem omnem, propoſita ex ſcripturis ſana doctrina ac Dei mandato euellere radicitus ex hominum cordibus, quam ad demolitionem templi veniretur. Quod conſilium ſimiliter dat Auguſtinus libro de verbis Domini in euangelio Matthæi, ſermone 6. Quinetiam Apoſtoli, vt Paulus cum per ueniſſet Athenas, & alij alibi, re ipſa declararunt eadem via ingrediundum eſſe, quoties cum idololatris vllis eſt negotium. Præterea Spiridion epiſcopus in Cypro, teſtante Sozomeno hiſtoriæ tripartitæ lib. 1. cap. 10. peregrino cuidam ad ſe diuertenti in ieiunio Quadrageſimali, appoſuit, cùm alios cibos ad manum non haberet, carnes porcinas, iiſdemque veſcebatur ipſe, atque peregrinum vt idem faceret, quamuis religionis prætextu recuſantem cohortabatur. Quod factum nemini mortalium (modo Chriſtianus ſit) veniet imitandum, niſi Spiridion ipſe ſit, & peregrinū talē apud ſe habeat, qui vel extrema labo ret neceſſitate, cui ſuccurrendæ nihil pręter carnes tempus dederit. Quod latiùs inferiùs declarabimus.

Spiridiōis factū quo carnes hoſpiti quadrageſimali tēpore appoſuit.

Apud eiuſdem Spiridionis filiam propinquus quidam aliquid depoſuerat, quod illa, quò tutius adſeruaret, in terram defodit. Non multò pòſt moritur filia, nec patri de depoſito quicquā indicat. Is qui depoſuerat venit ad Spiridionis ædes, depoſitum reddi poſtulans. Cum autem illud tota domo quæſitum nuſquam in ueniretur, & qui depoſuerat, videretur etiam vitam, præ dolore atque animi impotentia depoſiturus: Spiridiō commotus, demortuæ filiæ ſepulchrū adit, atq; cōpellans eam ſuo nomine, ſciſcitatur vbi depoſitū collocaſſet. Mortua rē omnē aperit. Mox igitur reuerſus domū miſero homini depoſitum reſtituit. Ex his duobus factis Spiridionis, prius quidem licet imitari, ſi grauis & extrema neceſſitas premat: poſterius verò nō facilè quiſquā imitādū ſenſerit. Quod ad illud quidem attinet, duo præcepta erāt Spiridioni propoſita, ad quæ attētò animo intuebatur: alterum

Spiridion mortuam filiam de depoſitio ſciſcitatur.

Prius Spiridionis factum quatenus imitari licitū ſit.

divi.

diuinum, de exercenda hoſpitalitate, paſcendiſque pauperibus ac peregrinis. Deutero. 10. Iſa. 58. Ad Rom 12. Hebræ. 13. Alterum humanum, de non comedendis carnibus ieiunio quadrageſimali. Deliberans igitur Spiridion, ecquid facto opus foret, quando extrema inſtabat neceſſitas, ſapienter iudicauit, humanam legem inferiorē debere cedere legi diuinæ ſuperiori: pręſertim cū ſciret Apoſtolos, qui ieiunij quadrageſimalis fuerunt autores, nō ea lege ipſum ſeruādū ſtatuiſſe, vt ſi diuina aliqua lex aliud poſtularet, illud huic eſſet præferendum, ac proinde præſtabilius fore carnem peregrino extrema indigenti pauperi offerre, quam quòd τὰ ἄλφιτα deeſſent, hoſpitalitatem & beneficentiam in peregrinum ac pauperem prætermittere. Sed quiá ſcrupus ſiue offenſio præcipuè oriebatur de genere ciborum; habuit Spiridion & hac in parte ad commodam interpretationem mitigationemque legis humanæ aliam legem diuinam in prōptu quam opponeret & anteponeret: ea eſt omnia mūda mundis, Titi. 1. Et 1. Tim. 4. Iam verò quod ad poſterius factum àttinet, nequaquam perinde iuſta poteſt imitationis cauſa inueniri. Quod euidēs fit hiſce rationib. Primo, diuinitus præceptum eſt, ne mortuos vlla de re conſulamus, ac ne doctrina quidem religionis, quanto igitur minus de rebus temporarijs?

Alterum Spiridionis factū quare nō imitandum.

1. Deu. 18. Iſa. 8. Luc. 16. Secundo probabile eſt, alijs mo-
2. dis potuiſſe, aut inueniri depoſitum, aut eo non inuento, illi qui repoſcebat ſatisfieri, veluti ſarciendo precium rei amiſſæ, vel alia via miſerum hominem placando. Certè omnia ſūnt priùs tentanda, quàm ſepulchrum mortui ad percunctandum de re ambigua adeatur. Ac videtur tētare Deum, quiſquis ratio nibus licitis præteritis, per illicitas ac vetitas nititur
3 ad veritatis cognitionem peruenire. Tertio, Spiridion intereà filiam mortuam ſine peccato conſuluit. Erat namque multis eximijs donis Spiritus ſancti, & in his etiam facultate edendi miracula, eccleſijs dei commēdatus. Quocircà dubium non eſt, quin arcana & ſingulari

gulari impulſione ſpiritus ſancti fuerit ad petendum filiæ tumulum permotus, ſicut olim quoque ſpiritus ſanctus tacitè ſuggeſſit Eliæ, vt pallio percuteret diuideretque aquas Iordanis, atq; ita per ſiccum alueum tutus progrederetur, cùm tamen alio potuiſſet modo præteruehi. 2. Regum 2. Quartò, eſt denique trita regula. Ex particulari exemplo ſiue facto, nequaquam poſſe colligi legem vniuerſalem. In has igitur rationes, ſi quis mētem defixerit, facilè intelliget, valdè temerarium cenſendum, qui perſuaſum habuerit, idem ſibi quod Spiridioni, in tali euentu audendum. Non igitur licet, qui Spiridion vir ſanctiſſimus carnes appoſuit pauperi peregrino manducandas omnib. Chriſtianis, item ſuis hoſpitibus carnes offerre, diebus ab eccleſia vetitis, niſi adeò extrema vrgeat neceſſitas, quòd aliud, quo periclitantem fratrem iuuare poſſis, non ſit. Non enim debemus ſanctos in omnibus, nec ipſum Chriſtum imitari. In illis enim tantum nobis imitandi proponuntur ſtudijs, quibus ad pietatem aſcendimur: minimè verò in ijs, quæ ſuperbiam, arrogātiam aut ſcandalum à nobis factis, ſaperent. Siccis pedibus mare calcare, mortuos ſuſcitare, & alia id genus non omnibus datum eſt: iuſtè & caſtè viuere, & charitatem cum omnibus cuſtodire cum Dei adiutorio, omnibus præceptum eſt, inquit Auguſt. 4.

Neq; Chriſtum neq; ſanctos in omnibus imitari cōuenit.

Obſeruatio XII.

Quid faciendū vbi prima alicuius rei inſtitutio ad diuerſos refertur.

Sæpenumerò rei alicuius prima inſtitutio, ad diuerſos refertur authores & inuentores, in quo fides derogari hiſtorijs videtur. Quid enim lectores ſtatuant, vbi vnus ait aliquid inſtitutum in eccleſia ab iſto, alius ab illo, alius denique ab alio? Exempla ſunt paſſim obuia. Ieiunij Quadrageſimalis authorem nonnulli faciunt Petrum Apoſtolū: aliqui referunt ad Teleſphorum: quidam ad alium quempiam. Conſuetudinem pſallendi in ſacris cœtibus, Philo apud Euſebium hiſtoriæ eccleſiaſticæ li. 2. cap. 17. Teſtis eſt, introductum receptumque fuiſſe ab Apoſtolorum iam inde ætate, quod

Ieiunij quadrageſimalis prima inſtitutio à quo?

Pſallendi in eccleſia ritus à quo primum inſtitutus.

quod probabile efficitur ipſius Pauli Apoſtoli teſti-monio, qui pſalmorum, hymnorum, & cãtionum ſpiritualium aliquoties facit mentionem. 1. Corinth. 14. Ephe. 5. Theodoritus Tripartitæ hiſtoriæ lib. 5. cap. 32. acceptam fert Flauiano & Diodoro monachis apud Antiochiam. Alijs placet, id factum ab Ambroſio Mediolan. Nec deſunt, qui referant ad Damaſum. Quin etiam laudem hanc tribuunt quidam Cæleſtino primo, quidam Gregorio primo. Præterea leges de cœlibatu miniſtrorum eccleſiæ, nonnulli conditas autumant à Caliſto, quidam à Syricio, alij à Pelagio. Permulta huius generis adferri queunt. Satis autem appoſitè iudicare de ijs poterimus, ſi tres in primis rationes ſequentes conſideremus. Primò intelligemus ideò ſubinde plures numerari & nominari eiuſdem rei primos authores, quia quod vnus incepit, alius poſteà eſt pari animo proſequutus, vel certè de ſuo, noui aliquid adiecit: quomodo ſolet nonnunquam vnus aliquis architectus ampliſſimi ædificij tantùm iacere fundamenta, alius verò reliqua ſuperſtruere, tertius quiſpiam appendiculas fabricari. Pertinet huc quod diuerſi pontifices Romani dicuntur leges de cœlibatu miniſtrorum eccleſiæ promulgaſſe, itemque cantum eccleſiaſticum primi ordinaſſe. Siquidem plures gauiſi ſunt, in hiſce ordinationibus aliquid de ſuo annectere. Secundò, nonnunquam eſt aliquid à quopiam ſemel inſtitutum, ſed vbi id progreſſu temporis obliteratur, ac penitus quodammodo excidit hominum memoriæ, alius quiſpiam ſuccedens conatur redintegrare. Quamobrem & hic poſterior eiuſdem rei primus author celebratur. Nimirum longinqui temporis interuallum creditæ nouitatis occaſionem adfert. Sic horarias preces, Canonicas appellatas, inſtituiſſe dicitur à Volaterrano Pelagius circiter annum 566. atque Sabellicus literis mandauit, idem factum ab Vrbano, eius nominis ſecundo, ad annum 1095. Tertiò, legũtur aliquoties vnius rei plures primi conditores, ſed operæprecium eſt intelligamus id de diuerſis locis.

Marginal notes: Cœlibatus inſtitutio à quo. — Quibus & quot rõnibus huic dubitationi ſuccurrendum. — 1. — 2. — Horæ canonicæ. — 3.

tis. Quo quidem pacto primi apud Alexandriam, Pſal- Pſallendi mos.
mos cani ſanciuerunt auditores beati Marci Euange-
liſtæ: primi autem in oriente apud Antiochiam Fla-
uianus & Diodorus: primus Mediolani, Ambroſius:
primi in Africa quidam ætate D. Auguſtini, ipſo id
referente Confeſſionum libro 9. cap. 7. & epiſt. 116. ad
Ianuarium. His igitur tribus rationibus ita expoſitis,
quaſi lux quædam infertur ad multos locos tenebri-
coſos & tortuoſos clarè intelligendos, & ſi circunſtan-
tiæ diligenter inſpiciantur, nullo propè negotio quæ-
nam ex hiſce tribus rationibus inſtituto ſeruiat, ani-
maduerti poteſt.

Obſeruatio XIII.

Vbi res varias in decurſu hiſtoriæ perlegeris, at- Ex quibus rebus & quo côſiderãdum, quis preteritis têporibus ecclesiæ ſtatus fuerit.
que vno quidem loco obſeruaueris, quomodo ſe geſ-
ſerint eccleſiarum præſules, alio verò, qui nam præ-
ſtantes viri doctrina excelluerint, præterea num qui
hæretici hoſtes interni, vel tyranni hoſtes externi, ec-
cleſiam diuexarint: denique num publicata aliqua
ſcripta, aut habita concilia, in quibus aliquid ad eccle-
ſiam conſeruandam, amplificandam, ornandamue
perfectum: ex his inquam omnibus, per annorum a-
liquot curricula deductis, prudenter colliges atque
definies, quale ſeculũ illud fuerit, & an eccleſiarum res
tunc bono fuerint in ſtatu, atq; religio exculta floruе-
rit, an è diuerſo eccleſia & religio proſtratę iacuerint,
neglectęq;. Sępenumerò autem cõperias, mutatis Im-
peratoribus & Epiſcopis, ſecutas magnas mutationes
in rebus eccleſiaſticis, quinetiã vel vnius principis diu
ſedentis ad gubernacula, ętate eccleſiam ſumpſiſſe nõ
dicenda incrementa, alterius verò ætate ad miraculũ Hãc obſeruationẽ S. ſcriptura mirum in modũ cõmendat.
vſque decreuiſſe. Commendat autem ipſa ſacra ſcri-
ptura hanc obſeruationem, veluti cum primis vtilem
ac neceſſariam, quando deſcribens Regum quorum-
uis in Iudæa & in Iſraël tempora atque res geſtas,
ad hanc ſolet metam deducere orationis curſum, vt
ſemper tandem adijciat, quomodo reges veram re-

 ligionẽ

ligionem excoluerint vel neglexerint. Creberrimè enim recurrunt huiuſmodi verba. Fecit quod rectum erat in oculis Domini,cor eius perfectum fuit cũ Domino,ambulauit in vijs patris ſui Dauid, ſuſtulit lucos & idola,& cę. Rurſumque: Non fecit quod rectum erat coram Domino,fecit quod malum erat in oculis Domini,ambulauit in via Ieroboam, excelſa & idola non abſtulit,fecit peccare Iſrael,populus adhuc adorabat in excelſis, & c.Item: Fuit cor eius rectum coram Domino,veruntamen excelſa non remouit. Ac prodeſt quidem viciſſitudines atque inſignes mutatiões in eccleſia Dei obſeruari, non ſolùm quo iudicium acuas,prudentiusque pronuncies de rebus antè actis: verùm etiam, vt collatione facta rerum præteritarum cum præſentibus,occaſionem habeas vel congratulandi,ſi nunc melius habeat eccleſia: vel deplorandi triſtes eius caſus,ſi deteriore loco ſit. Denique quæcunq; olim fuerit,aut nunc quoque ſit eccleſiæ conditio,exercebit ſe pia mens admirandæ tum iuſtitiæ, tum bonitatis Dei erga eccleſiam pia conſideratione, atque modò quidem occulta iudicia Dei tacitè ſuſpiciet,modò verò ad viuendum in vera humilitate ac timore Dei ſeſe extimulabit.

Obſeruatio XIIII.

Quõ omnia de hiſtorijs hactenus dicta,ad vsũ ſint referenda.

Reliquum poſtremò eſt, vt vbi omnia ad eum, quem oſtendimus modum grauiter diſcuſſiſti, rationem ineas,quemadmodum eadem tibi maximo vſui eſſe queant, ac primùm quidem ad clarè intelligendos ſanctorum patrum commentarios, inde verò ad docendum publicè,ſeu populum in eccleſia, ſeu piam iuuentutem in ſchola:ad hæc ad corrigendam vel ſtabiliendam eccleſiaſticam entaſiam. Denique ad danda ſalubria conſilia his, qui priuatim de re aliqua iudicium tuum audire deſiderant. Ad hæc quatuor capita tanquam fines primarios, debet omne ſtudium tuum, in lectione hiſtoriarum eccleſiaſticarum conſumptum,dirigi. Quod,quò magis perſpicuum euadat, nos de ſingulis capitibus conſultò aliquid adijciemus.

Omnis hiſtoriarũ lectio,ad quatuor pcipua capita eſt referenda.

ciemus. Quòd ſi igitur animus eſt alicuius ex vetuſtis patribus, imò cuiuſcunque alterius ſcriptoris, qui noſtra tempora præceſſerit, euoluere commentarios, prima cura eſto, eius ſeculi, quo ille vixit, hiſtoriam eccleſiaſticam omnem perluſtrare. Vbi autem ex hac didiceris, quænam res memoratu dignæ in eccleſia geſtæ ſint, quibus de negotijs exortæ controuerſiæ, quantæ ſecutæ contentiones, quæ hæreſes, qui doctores ſynceri, qui præſules, quæ mutationes ſucceſſerint, tũ haud dubiè multò clariſſimè omnia aſſequeris, quæ de illis ipſis rebus vel obiter dicta, in eius ſcriptoris, qui in manibus eſt, commentarijs obuenient. Equidem veriſſimè poſſum affirmare, hinc patrum ſcripta, inde hiſtorias alterna egere opera: & qui in alteris paulalum promouerit, felicius quoque in alteris progreſſurum, quod & obſeruatione octiua attigimus. Itaque Ioann. Chryſoſtomi opera qui decreuit legere, percurrat hiſtoriam Tripart. ab eo inde loco, quo primum fit Chryſoſtomi mentio, ad illum vſque, in quo eiuſdem mors, & quæ mortem ſtatim conſecuta, deſcribũtur, id eſt, à libri 10. c. 3. ad viceſimum primum vſq; libri eiuſdem. Quinetiam ex libro proximè antecedenti & ſequenti, id eſt, ex nono & vndecimo, quædã meritò repetentur. Etenim conciones illas ad populum Antiochenum, de calamitate ciuitatis Antochię, de ſeditione in eadem, ad Magiſtratus à Theodoſio Imperatore miſſos, pro inquirendis ſtatuarum euerſoribus, quod vtilis ſit Principum timor, quod triſtitia prodeſt ad compeſcenda peccata: de ciuitate reconciliata cum Imperatore, idque ſtudio ac interceſſione Flauiani epiſcopi, has inquam, & cæteras cognatas, plenè non intelliget, qui Tripartitæ hiſtoriæ libr. 9. cap. triceſimum ſecundum, itemque quadrageſimum quartum non perlegerit, vtpote quibus locis occaſio ſeditionis, & mala ex ea ſecuta, tum quomodo tota res compoſita finitaque, quis inſuper & qualis fuerit Flauianus, clariſſime exponitur. Ruiſus concionis aduerſus Eutropium, cubiculi Imperatoris præpoſitum,

De primo q̃uo hiſtoria ad patrũ ſcripta rite intelligenda faciat.

Patrũ ſcripta & hiſtoriæ alterna egẽt opera.

Chryſoſt. ſcripta volẽs intelligere, quas hiſtorias perlegere debeat.

tum, habitæ Conſtantinopoli, argumentum petere debes ex hiſt. Tripartitæ libro 10. cap. 4. Idem eſto iudicium de concionibus habitis ob negotium Seueriani Gabalenſis epiſcopi, & cùm mitteretur in exilium, & cùm ab exilio rediret, de Babyla martyre, de Iuuentio, & Maximo matyribus, de epiſtolis, & alijs ſcriptis eius plurimis.

Eandem operam ab eo requiri, qui euoluere monumenta Athanaſij, Baſilij, Gregorij Nazanzeni, Ambroſij, aliorumque decreuerit, non difficile eſſet demonſtrare, niſi breuitatis ſtudio viſum eſſet prætermittere. Iam verò quantopere conducat hiſtoriarum eccleſiaſticarum cognitio ad docendum publicè in eccleſia, ex eo euadit manifeſtum, quòd crebrò videamus doctorum hominum homilijs exempla illuſtria, tam ſuæ, quàm paulò remotioris ætatis, de fortitudine & conſtantia ſanctorum in fidei confeſſione, de fœdo exitu, tum hæreticorum, tum tyrannorum, atque in genere omnium, qui verbum Dei, eiusque profeſſores, & eccleſiam Catholicam ſunt hoſtiliter perſequuti, aliaque id genus innumera, aſpergi. Atque vt nihil dicam de concionatoribus, qui aliquanto antę patrum noſtrorum memoriam clari extitere, quis non videt quantum hiſtoriarum, proximè nominati ſcriptores veteres ſuis intexuerint cōcionibus? Verum quidem eſt, hiſtorijs libri Prophetarum & Apoſtolorum abundant, eędemque primum obtinere locum debent, vtpote quæ ſolæ ad ſtabilienda dogmata plurimum habere robur dignoſcuntur, ſed inficiari tamen nemo poteſt, ſubinde incidere locos communes pertractandos, in quibus peropportunè hiſtorijs Eccleſiaſticis tertias vel quartas dabimus. Cæterùm in ſchola, ſiue ſuadendum aliquid ſit, ſiue diſputandum, dicta factaque excellentium perſonarum de fide dignis cōmentarijs eruta, quàm valida & efficacia ſint in numero probationum, quotidiana euincit experientia. Quando porrò deliberationes de ordinanda re-

8. Quomodo hiſtoria ad publicè docēdū faciat.

9. Quomodo hiſtoria ad

reformandaque Eccleſia ſuſcipiuntur, ſi quis de numero conſultantium proponit ante oculos imaginē eccleſiæ veteris, qualem veluti in tabula venuſtiſſimè depictam nobis exhibent hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, næ is omnium conſenſu iudicatur rectiſſimè conſulere, & nullus nō libēter ei ſuffragatur. Animaduertimus ſanè ita religioſè, ſanctè, ſapienterque fuiſſe conſtitutā priſcæ ætatis eccleſiam, vt ſi inſtauranda nunc forent, quæ vitiata, luxata, vel prorſus collapſa, magno animi dolore coram cōtemplamur, vix queamus optare, nedum proferre formam accommodatiorem ea, quam ex hiſtorijs Eccleſiaſticis licet decerpere. Loquor autem de ſanctionibus, & ἐυταξια, quæ ſimpliciſſima, & puro Dei verbo, & diuinis traditionibus, pietatique Chriſtianæ conſentanea ſemper habita eſt, pro qua tuenda ornandaque ſancti martyres, ſi ita poſtulaſſet neceſſitas, ardua adire certamina nequaquam detrectaſſent.

Eccleſiæ reformationem vtilia.

4 Quomodo ad dādum rectā cōſilia hiſtoria conducat.

Poſt hæc omnia, ſi ex vllo ſcripti genere, maximè ex hiſtorijs eccleſiaſticis, conſilia in rebus dubijs, certa, honeſta, vtilia, plena prudentiæ & fidelitatis depromūtur. Sunt tibi, verbi gratia, concreditæ eccleſiæ gubernandæ, petit autem à te magiſtratus, vt templum aliquod cōcedas hæreticis, vel ſuperſtitioſos cultus exercentibus. Hæret in dubio animus, nec vides quid facto opus ſit. Hic ſanè Chryſoſtomus, negans templum Arrianis apud Conſtantinopolim, & Ambroſius, idem recuſans facere Mediolani (de quorum altero Tripatitæ hiſtoriæ libro 10. cap. 6. ex Theodoreti lib. 5. cap. 32. altero eiuſdem hiſtoriæ lib. 9. cap. 20. ex Theodoreti lib. 5. cap. 13.) perſpicuè ſuggerunt, quid ſtatuere expediat. Præterea, propter apertam & ſynceram ſanorum dogmatum aſſertionem ſtruuntur tibi inſidiæ ab aduerſarijs, adeoque de vita periclitaris, incertus tamen es, an eccleſiam, cui præes, ad tempus deſerere, atque fuga conſulere tibi poſſis. Profectò ſi cauſam tuam parem magna ex parte animaduertis cauſæ Athanaſij epi-

Quid faciendum ſi magiſtratus hęreticis tēplum concedi petat.

Quid faciendū p̄lato ſi ſibi ob ſanā doctrinā inſidię ſtruātur.

naſij epiſcopi Alexandrini,quē Arriani ob defenſum dogma de conſubſtantialitate, ad cædem quærebant, poteris ad imitationem Athanaſij ſolum vertere, de qua re Ruffinus, Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, lib. 10. cap. 17. 18. Si quęritur, vtrum baptiſmus, iuſta quidem forma, legitimoq; ritu, ſed tamen per luſum collatis, efficax ac ratus haberi debeat, vt repeti non ſit neceſſum, diſcis, quid definias ex hiſtoria de pueris à puero Athanaſio inter colludendum baptiſatis, atq; Epiſcopi Alexandrini ſuper eadem re ſententia, quę legitur eiuſdem lib. cap. decimoquarto. Hæc igitur de legēdis hiſtorijs Eccleſiaſticis, ac diffuſiùs ſanè, quàm opinabamur.

Vtrum baptiſm⁹ per luſū collatus ſit efficax

De concilijs & ſynodis in eccleſia habitis: itemque de reſponſis pontificum. Caput II.

Semper ab initio religionis concilia ſiue ſynodi habitæ ſunt.

Recenſuimus in ordine librorum gubernationē eccleſiaſticam explicantium, concilia & reſponſa Pontificum: quamobrem de his quoque dicere pergemus. Nemo autem ignorat, iam inde ab initio, propter varios in cauſa religionis euentus, Concilia ſiue ſynodus haberi ſolitas. Celeberrimum concilium deſcribitur habitum ætate regis Ahab, impellente atque vrgente eximio propheta Elia. 3. Reg. 18. Rurſus aliud mandato regis Ioſiæ. 4. Reg 23. Quin etiam Chriſto nato concilium celebrarunt ſacerdotes petente Herode Hieroſolymis. Math. 2. Clariſſimè autem cauſas ſynodorum Apoſtoli cùm alibi (vt Act. 6. & 21.)tum præcipuè Act. 15. patefecerunt, vbi ob grauem controuerſiam de doctrina religionis enatā Antiochiæ, quam fratres ibi agentes dirimere non poterant, communibus ſuffragijs cenſuerunt omnes, conſulendos eſſe Apoſtolos & ſeniores Hieroſolymis collectos: & quod ibi iuſta Synodo ex ſpiritus ſancti inſpiratione & ſcripturarum teſtimonijs contemplatis definiretur, perpetuò & apud omnes ratum habendū, ac tanquam ipſum Dei verbum eſſet ſuſcipiendū. Sic autem disertè ſcriptum eſt: Suſcepti ſunt fratres Hieroſolymis, ab Apoſtolis & ſenioribus, & eccleſia. Et:

Placuit

Placuit Apoſtolis & ſenioribus. Iterum: Apoſtoli, presbyteri & fratres, his qui ſunt Antiochiæ. Et viſum eſt ſpiritui ſancto & nobis. Ex quibus colligere licet: concilium ſeu ſynodum eſſe, legitimam in ſpiritu ſancto congregationem ex omnibus eccleſiæ Epiſcopis, qui commodè comparere poſſunt ad decernendum de doctrina fidei, atque Eccleſiarum confirmatione, authoritate Pontificis Romani (qui huius Eccleſiæ viſibilis eſt caput) conuocatam: in qua epiſcopi ſoli, qui ex diuino iure id poſſint, auditis aliorũ doctorum ſententijs, & ſcripturis ſacris euolutis, inuocantes ſpiritum ſanctum, quod tenendum eſt, ſine errore iudicant. Quàm verò neceſſarium fuit omni tempore ad conſeruandam religionem & eccleſias, concilia ac ſynodos haberi, tam neceſſaria etiam eſt omnib⁹, qui rectè de rebus eccleſiaſticis volunt iudicare, eorum quæ in ampliſſimis concilijs decreta ſunt, cognitio. Non abs re Cæleſtinus primus eo nomine Romanus epiſcopus, epiſtola 3. ad epiſcopos Apuliæ & Calabriæ ait. Nulli eorũ, qui in eccleſiaſtico miniſterio verſantur, liceat Canones ignorare. Eandem ob cauſam in concilio Matiſconenſi, quod celebratum eſt circiter annnum 584. Canone 8. conſtitutum eſt, vt Canones quotannis recitarentur in conſeſſu miniſtrorum eccleſiæ, à ferijs diuo Martino ſacris. Tandem ad annũ 813. concilium Remenſe (imperabat tum Carolus Magnus, cuius auſpicijs & prouidentia multa ſunt in diuerſis prouincijs de ordinandis eccleſijs conſtituta) præſcripſit, omnibus, qui ad gradus eccleſiaſticos vellent aſcendere, Canones debere perſpectos eſſe. Nõnulla in eandem ſententiam à Gratiano referuntur. Aduerterunt nimirum maiores noſtri, quàm turpe & indignum foret, eum ad forum vel rempublicam ſe conferre, qui legum ciuilium eſſet imperitus: tam indecorum & abſurdũ, ſi, qui lectiſſimos illos Canones, quibus eccleſias regi neceſſum eſt, ignorauerit, eccleſiæ curam ad ſe recipere meditetur.

Conciliũ ſeu ſynodus quid.

Conciliorum vel Canonũ cognitio maximè neceſſaria.

Nullus clericus ſacros canones ignorabit.

Nota.

Quia verò cum iudicio legenda ſint cuncta, quę in

In ſacris concilijs omnia cũ iudicio legenda.

ſacris concilijs ſtatuta legimus, & prudentia quædam in eo requiritur, qui, quæ ad gubernationẽ eccleſiaſticam pro loco & tempore maximè conducunt, ex Conciliorum actis, deliget: ex re cãdidatorum Theologiæ fore exiſtimamus, ſi cõmunes quædam cautiones ſeu obſeruationes à nobis præſtituantur. Principiò candidatus Theologiæ firmiter credet ac fide indubitata apud ſe ſtatuet, vbi animum ad ſacrorum cõciliorũ lectionem appulerit, eorum decreta & Romanorũ Pontificum in cauſis fidei reſponſa tam incõcuſſæ eſſe autoritatis, vt nemini, niſi priùs ſpiritus ſancti diuina maieſtate læſa, de ipſorũ veritate & infallibitate liceat dubitare. Nephas eſt profectò Chriſtum mendacij auctoli, vel fraudis inſimulare. Inſimulat autem ipſum horum omnium vitiorum, qui temeritate impia docet cõcilia eccleſiæ Catholicæ erroribus eſſe ſubiecta. Cùm Chriſtus, quí veritas eſt infallibilis anteà, quam cælorum excelſum cõſcenderet faſtigium eccleſiæ ſuę ſui ſpiritus diuinam virtutem, ſuãq; ſpiritualem aſſiſtentiam perpetuò præſtandam, minìnè vnquam ipſis denegandam, quamdiu capiti eccleſiæ ſuæ, Petroque vicario obſequentes cohæſerint, eſt pollicitus. Legimus enim Chriſtum principi Apoſtolorum nempe Petro dixiſſe: Petre ego pro te rogaui ne deficiat fides tua. Quam promiſſionem non minus eccleſiæ vniuerſali, quàm ipſi Petro factam fuiſſe, Patres illi, qui omnium hominum memoria catholici, pij & eruditi floruerunt, teſtantur. Sed promittitur excellentiùs Petro & ſuis ſucceſſoribus, qui vicarias vices Chriſti in terris erant obituri, & Ioan. 14. dicit Chriſtus: ego rogabo patrem & alium paracletum dabit vobis. Vt inde intelligant Chriſtiani virtutem omnem ſpiritualem ita eccleſiæ à Deo conferri, vt ex capite in cuncta alia membra diffluere debeat, non ex mẽbris in caput. Quod exemplo in corpore humano deſumpto, abſq; vllo negotio perſpicuum fiet. Teſtatur etiam Matthæus vlti. cap. ſuæ Euangelicæ hiſtoriæ, CHRISTVM, quando præſentia illa corporalis glorificata Apoſto-

1 Conciliorũ authoritati nemo reſiſtet, & de eorum veritate nemo dubitabit.

Concilia legitime congregata errare non poſſunt.

Apoſtolorum oculis erat ſubducenda, ipſos his verbis fuiſſe conſolatum. Ecce enim vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. Quam promiſſionem de directione ac præſentia ſpirituali ad veritatem inueſtigandam in rebus ad fidem pertinentibus, certiusque inueniendam negaturum arbitror neminem fuiſſe factam. Item legimus eundem CHRISTVM dixiſſe: Vbicunque fuerint duo vel tres in nomine meo congregati, in medio eorum ſum. Congregantur autem illi in nomine Domini, qui vicarij Chriſti (qui vniuerſalis eccleſiæ eſt caput) Romano ſcilicet Pontifici, congregationem illam indicenti obſequentes ſe præſtant, & eiuſdem expectata prius autoritate de rebus fidei tractaturi in vnum conueniunt. Sunt enim euidentiſſima illa Chriſti teſtimonia, quæ Ioan. cap. 14. referuntur: Commemorat enim Ioannes CHRISTVM diſcipulis ſuis ob ſuam inſtantem abſentiam maximè conſternatis atque mœrentibus dixiſſe, Spiritus ſanctus docebit vos omnem veritatem, & ſuggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis. Quæ omnes ſcripturæ firmiſſimam fidem nobis faciunt in catholicorum patrum concilijs, qui vicarij Chriſti autoritate celebrantur, ita ſpiritum ſanctum præſidere, vt ſuis filijs eccleſiæ miniſtris veritates catholicas clariſſimè oculis ſpiritualibus inſpiciendas ſuggerat: quorum ita dirigit linguas, dum ſtatuunt de rebus fidei, mentes quando de ijſdem deliberant atque dictant perinde atque olim direxit ac traxit mentes & linguas quatuor euangeliſtarum, ac reliquorum qui ad nos ſcripto ſuas ſacras tranſmiſerunt doctrinas Apoſtolorū. Proinde impius erit, qui autoritati ſacrorum vel tantillum detraxerit conciliorum. Fideli ac tenaci memoria candidatus Theologię retinebit conſultiſſimam illam ſententiam ſuper hac re, qua de agimus, à magno illo Gregorio olim ante 900. annos pronunciatam, qua fatetur quatuor illa Concilia, quæ ſuam præceſ- Quatuor concilia ſerunt generalia

tanq̃ quatuor Euãgeliſtarũ libri, veneranda.

ſerunt ætatem, ſicut ſancti Euangelij quatuor libros ſe ſuſcipere ac venerari: quorum fidei ſi quis addere vel adimere aliquid præſumpſerit, cum anathemate ferit. Cunctas, inquit, perſonas, quas illa reſpuunt, reſpuo: quas venerantur, amplector. Quia dum vniuerſali ſunt conſenſu conſtituta, ſe, & non illa deſtruit, quiſquis preſumit aut ſoluere, quos ligant: aut ligare, quos ſoluunt. Confirmant hanc ſententiam quamplurimi alij eccleſiæ patres, quorum authoritas apud pios & eruditos tantum obtinuit, vt ſcelus ducant ipſis aduerſari: vt qui in ſuis aſſertionibus, non affectibus, nec Germaniæ principibus placere ſtudebant, ſed Deo viuo: Nec venabantur propriam, ſed Dei gloriã: nec ſuam, ſed animarum fideliũ procurabant vtilitatem. Tales fuerunt Leo ille primùs vir vndequaque tum ſanctitate, tum eruditione mille ante annos maximè celebratus. in epiſt. 6. & epiſt. 78. ad Imperatorẽ. Cuius verba, quia huic noſtro negotio ſtatuendo atque mirifi. è confirmando opportuniſſima ſunt, hic ſubijcere libuit. De rebus, inquit, ô Imperator & apud Nicęam, & apud Chalcedoneã ſicut Deo placuit definitis, nullum audemus inire tractatum, tanquam dubia & infirma, quæ tanta per ſpiritum ſanctum fixit authoritas. Eandem ſententiam aſſeruit Gelaſius in epiſt. ad epiſcopos Dardaniæ, & Symmachus ad eoſdem, & Hormiſdas ad Epiphanium ſcribens. Quod ſi Theologiæ candidatus inciderit in aliquem theologaſtrum, qui impudenti temeritate, vt ſolet fieri, hoc quod contendimus, euertere aut aſpernari præſumat, illi vel ſibi, ſi hoc vitio laboret, illorum Imperatorum Valentiniani ſcilicet, & ſuæ collegæ Marciani ſententiam, quæ vnica definitio vſque adeò eſt grauis, vt reprimendis omnium impudentium hæreticorum nephariam malignitatem ſit prorſus ſatis futura, obijciat. Qui decreta ſynodi Chalcedonenſis rata ab omnibus haberi vellent, illa hac ſolennitate ab ipſis commendata comperimus. Eſſet igitur iam prophana cõtentio, nam verè impius atque ſacrilegus eſt, qui poſt

tot

tot ſacerdotum ſententiam, opinioni ſuę aliquid tra-ctandum relinquit. Extremæ quippe dementię eſt, in medio & perſpicuo die commentitium lumen inquirere. Quiſquis enim poſt veritatem repertam aliquid ulteriùs diſcutit, mendacium quærit: & alia, quę hanc ſententiam mirificè fulciunt atque ſtabiliunt. Nec patiatur ſtudioſus adoleſcens ſuum intellectum clarorum hominum aut veriùs tumentium falſorum doctorum & hæreticorum fulgore percelli, & quaſi captiuum circunduci, errori vt credat, ſacra & legitimè conuocata eſſe ſubiecta concilia, etiam illa, quæ poſt Apoſtolorum ætatem ſunt habita. Siquidem cuncta, quæ iſtic ſtatuuntur, quamuis hominum expectatis ſententijs atque ſuffragijs ſtabiliri videantur, nihil tamen, quando diffiniendum eſt, fit, niſi conſulto præſidente atque ſpiritu ſancto ſuggerente. Vnde quemadmodum validè eſt nobis perſuaſum ſcripturarum ſacrarum ſpiritum ſanctum eſſe authorem, pari item fide eſt nobis firmiſſimè credendum, & ſpiritum ſanctum fuiſſe authorem omnium decretorum, quæ in concilijs legitimè conuocatis pronunciantur. Quapropter ſuſpectum de errore in ipſis concilijs nihil eſſe poteſt.

Obſeruabit etiam candidatus Theologiæ, vanum & futile eſſe argumentum Andreę Hyperij, & omniū aliorum hæreticorum, qui dum ſacrorum conciliorum authoritatem eneruare præfiniunt, ita argumentātur. In concilijs, quæ cōſtant ex hominibus, qui ſępè deſtituuntur ſpiritu ſancto, atque in horas & momenta ſingula comperiuntur labi, neceſſe eſt fateamur errores etiam magnos & varios ſubinde obrepere. Stuporem horum hæreticorum (ſi non ſit malitia) admirabitur candidatus Theologiæ, qui rem tam grauem ac tanti momenti ratione tam futili ac inconſtanti conuellere tentant. Non dicimus Catholici, epiſcopos in concilijs, dum priuatis ſuis affectibus aut ſtudijs ſeruiunt, erroribus nō eſſe ſubiectos, quin, vltrò fatemur illos eſſe homines, non angelos, interdumque quę carnis ſuat

2. Diſlutio argumēti hæreticorū, quo docere nitūtur, concilia poſſe errare.

nis ſunt ſapientes, & interdum ſecundum ſpiritum iu dicantes. Scimus item quamplurimos epiſcopos dum priuata & ſingularia ſua quiſq; tractaret negotia, in concilijs etiam miſerè fuiſſe lapſos. Verum quando negotia & cauſas omnibus Chriſtianis cōmunes depurandas ac diſcernendas ſuſcipiebant: aut nunc ſuſcipiunt, minimè exiſtimabit candidatus Theologiæ ipſos errare, aut falli, vel fallere poſſe. Nam quamuis dū quę ſua ſunt quiſq; ambitioſè aut odioſè tractat, ſpiritu deſtituatur ſancto: minimè verò fieri poteſt, vt publica & eccleſiæ vniuerſalis, ipſi qui non priuata authoritate, ſed communi in vnum conueniunt, tractātes, diuina ſancti ſpiritus orbentur præſentia. Abſit, vt Chriſto, qui eis hoc promiſit, Chriſtiani mendacij turpiſſimum næuum impingere audeamus. Ipſe dixit: vbicunq; duo vel tres in nomine meo congregati fuerint, in medio eorum ſum.

Aduertet etiam candidatus Theologiæ, qui ſacrorum conciliorum volumina ſtatuit voluere, Promiſſionem illam Luc. 22. Petre, ego pro te rogaui, ne deficiat fides tua. Et illam Mat. vlt. Ecce enim vobiſcum ſum omnibus diebus, vſq; ad conſummationem ſeculi, & alias his ſimiles non ſingulis Chriſtianis, nec priuatis hominibus, ſed vniuerſali eccleſiæ & illis viris, qui communem dignitatem ac perſonam in eccleſia ſuſtinent, quales ſunt epiſcopi, eſſe factas. Hanc eccleſiam regit atque gubernat ſpiritus ſanctus, huic ſuggerit omnia, quæ iuxta Dei voluntatem ſunt facienda. Hanc docet omnem veritatem. Pro hac Chriſtus rogauit, & cum hac vniuerſali eccleſia in concilijs congregata vel per orbem diſperſa ſemper fuit, eſtq; perpetuo Chriſtus futurus vſq; ad conſummationem ſeculi. Hanc vocat Paulus, quia ad eius clauium ſpiritum ſanctum diuina ſpiritus ſancti illuſtratus gratia ſedentem inſpexerat columnam ac veritatis fundamentum.

Quapropter, nihil vnquā exiſtimabit pius tyro ſacro illo eccleſiaſtico penu depromptum, ſiue ſcriptū

ſit,ſiue traditum, quod dubium aut falſum vlla ratio ne ſit habendum. Quin pari ſuſpiciet ac venerabitur fide decreta cõciliorum,quę legitimè conuocata ſunt, perinde ac ſi vox cœleſtis diuinitus emiſſa illa omnib. Chriſtianis ſuſcipienda,veneranda, atq; credenda intonaſſet.Quando verò inciderit in alicuius priuati viri,tametſi maximæ & eximiæ eruditionis lectionem, videritq; priuatum hominem tantum ſibi vědicare, vt cùm ſacris concilijs impudēter detrahat, falſitatisque & erroris calumniam illis intendat,ſibi tamē indubitatam adhiberi fidē poſtulat,meminerit eius ſententiæ,quam ſpiritus ſanctus per Dauid olim de priuatis hominib.pronũciauit,ſcilicet quòd Deus ſol⁹ ſit verax,omnis aũt homo mendax.Meminerit etiã ſententię Chriſti in hac cauſa,ante 1000.& 500.ſuper triginta annos latæ, nempè, qui de ſuo loquitur, mendacium loquitur.Meminerit & candidatus Theologiæ illorum verborum Ezech.13.quæ ita habent: Væ Prophetis inſipientibus,qui ſequuntur ſpiritum ſuum,& nihil vident.Loquitur autem de ſuo ſpiritu,qui fidē, quam lectores diuinis ſacrorum conciliorum decretis ex diuino iure debent,illis eripere, & ſibi attribuere falſis rationibus conantur.Tales ſunt hæretici noſtri temporis,qui audacia ſceleratiſſima affirmant & clamant,docentque populos ſcriptis & viua voce errare poſſe ſacra concilia,ſe verò minimè. Hanc obſeruationem ſi aduerterit pius Theologus, intelliget, quantam fidem debeat ex diuino iure concilijs,quantam & priuatis hominibus,qui de ſuo tantum loquũtur.

Quid faciendũ ſi videamus priuatũ aliquẽ hominẽ ſe cõcilijs opponere.

Conſtanti ſentētia apud ſe ſtatuet candidat⁹ Theologiæ,qui doctrinis Catholicis mentem & animũ exornare optat,nullo pacto licere alicui mortali priuato,quantumuis maxima ſanctitate vel eruditione aut dignitate decoratus emineat,veritatis certitudinē aut poſſeſſionem vel promiſſionem ſibi vſurpare. Quod vſque adeò eſſe verum, ſemper intelliget, vt nec ipſi Pontifici Romano, qui vniuerſalis eccleſiæ eſt veriſſimum

Priuat⁹ aliquis homo etiam ſanctiſſimus nõ poteſt ſibi veritatis certitudinem aſcribere.

ſimum caput,& legitimus Chriſti vicarius, quando vti priuatum hominem ac ſingularem perſonam ipſum conſideramus,hoc vlla ratione ſit integrum. Illa quippè inſignis & illuſtriſſima eſt eccleſiæ vniuerſalis prærogatiua,vt veritatem poſſideat, & veritas ſit eius vna & præſtantiſſima poſſeſſio: luculentiſſimo teſtimonio Auguſtini hoc comprobabimus:ex lib.12. Confeſſ.ca.deſumptum,vbi ſanctiſſimus ille pater ſic habet.Deum ipſum vti ſolet deuotione ardentiſſima interpellans.Veritas tua,inquit,nec mea eſt,nec illius aut illius,ſed omnium noſtrum, quos ad eius communionem publicè vocas,terribiliter admonens ne velimus eam habere priuatã, ne ea priuemur. Nam quiſquis id,quod tu ad fruendum omnibus proponis, ſibi propriè vendicat,& ſuum eſſe vult,quod omnium eſt, à communi propellitur ad ſua, hoc eſt, à veritate ad mendacium. Qui enim loquitur mendacium, de ſuo loquitur.

Sola eccleſia vniuerſalis ſiue Catholica ipſiſſimã veritatem fouet.

Verùm quamuis id, quod ſuperius enarrauimus indubitatum ſit,ſitq; intelligendum de cunctis mortalibus Chriſtianis,cuiuſcunque ſint ordinis aut dignitatis, eorum tamen numero emunctum intelligat pius Theologiæ ſtudioſus,Pontificem fore Romanũ. Vt qui communem atque vniuerſalem ſuſtineat perſonam ac dignitatem,eſt enim eccleſiæ vniuerſalis verum caput: fierique minimè poteſt, vt quiſquam ſit dignitatis aut honoris corpori alicui cõceſſum, quod non multò excellentiùs & principaliùs capiti id conueniat. Cùm igitur Chriſtus corpori myſtico eccleſię veritatem in poſſeſſionem promiſerit,ſteteritq; ſemper promiſſis,quoties eccleſiaſticæ cauſæ ſpiritus ſancti,qui veritatis eſt author,pręſentiã poſtulauit, hinc etiam cogimur Chriſtiani credere atque fateri eandem diuinam promiſſionem de ſpiritus ſancti pręſentia & aſſiſtentia capiti,res fidei & eccleſię ſui corporis meditanti ac decernenti,eſſe factam. Quin primò capiti,ac poſtea eccleſię eſſe datam. Huius doctrinę veritatem certã eſſe euincit ſcriptura illa, quę refert Chriſtum

Sũmus põtifex quatenus eccleſiæ à Chriſto conſtitutus eſt caput,nõ poteſt errare.

ſtum Petro dixiſſe: Ego pro te rogaui, ne deficiat fides tua. Statuitur etiam ratione hęc doctrina. Nam ſicuti Deus optimus nihil eccleſiæ ſuæ niſi per Chriſtũ, qui eiuſdem eſt caput, promiſit, ac præſtitit, ita Chriſtus eidem eccleſiæ ſuo ſanguine ſacro partæ, nihil vnquam promiſit, nec dedit, quod non prius Petro, & ſuis vicarijs, qui Chriſti vicem gerunt in terris, quiq; caput ſunt eccleſiæ, promiſerit, atq; pręſtiterit. Ratione naturali hoc exigente: nam abſurdum videretur aliquid humano corpori promittere aut præſtari, qđ capiti eiuſdem corporis negatum vellemus.

Verùm, tametſi nec huius loci neq; inſtituti ſit, hęreticorum argumenta refellere, nec obiectiones diluere: vt enim pleniùs informatum candidatum Theologię in hac materia relinquamus, placet Hyperio nobis temerè inſultanti vnico verbo reſpondere; & quã ipſe falſò putat rationem efficaciſſimam ac planè cõuincentem, citra vllum negotium diluere. Docet hic hæreticus, concilia quæ hominibus, qui ſpiritu ſancto deſtitui poſſunt, conſtant, errare poſſe. Ac proinde neceſſe eſt, fateamur; errores in concilijs magnos & varios irrepere poſſe. Nos nõ dicimus homines illos, qui in ſacris illis conueniunt concilijs infallibiles eſſe quã do ſpiritu ſancto deſtituti fuerint. Tũc ingenuè enim confitemur illos carnales eſſe, & carnaliter ſapientes, erroribus obnoxios, adeò vt ſubinde in horas atq; momenta labi poſſint ac labantur: nec dicimus in priuatis ſuis actionibus ſemper ab ſpiritu ſancto regi: aufertur in illis interdum ſpiritus ſanctus ſuis peccatis id exigentibus. Sed hoc inuincibili animorum ſententiâ debemus etiam confiteri; eos, quando cauſas publicæ fidei & vniuerſalis eccleſiæ diffiniendas ſuſcipiunt, ſpiritum ſanctum, qui omnium Chriſtianorum ſalutem amat, illorum mentibus ſeſe infundere; illorum cordibus ſeſe delabi, vt ſui diuini luminis beneficio illuſtrati & accenſi videant, & ament ac pronuncient veritates illas catholicas, quibus piorum animæ de voluntate Dei certiores fiant & certæ reddantur. Quòd

Diluti o fundamẽti, quo docet Andreas Hyperius, concilia generalia errare poſſe.

Spiritus ſanctusq; buſdā ob peccata ād tēpus aufertur, & poſtea iiſdē rurſ9 datur.

aūt ſpiritus ſanctus ipſis interdum auferatur, hoc nec debet, nec poteſt vllo pacto derogare authoritati ſacrórum conciliorū: Sicuti nō derogat authoritati ſanctarū ſcripturarum Pſalmorū, quòd Dauid ob deſignatā grauiſſima peccata ſpiritu ſancto & ſua diuina virtute orbatus fuerit. Nec authoritati propheticę Ionæ, cui propter rebellem eius proteruiam ablat9 fuit ſpiritus ſanctus, quando iuſſus ire Niniuen, ſuam ſententiam ſequutus, eò accedere recuſauit. Nec Moyſi de diuina potentia dubitanti, nec pleriſq; alijs prophetis, de quibus libri ſacri teſtantur ſpiritum ſanctum nunc illis fuiſſe ſublatum, nunc verò eiſdē, veluti docet Hebraiſmus, iterum factus, hoc eſt, conceſſus. Quemadmodū enim credimus firma ſententia ſpiritum ſanctū mentibus prophetarum, quando ſcripta hæc, quæ ad nos tranſmiſerunt, literis dabant, adfuiſſe: cum tamē ſæpè alias ſpiritus ſanctus, qui non habitat in anima ſubdita peccatis, ſeſe illis ſubduxiſſet, pari ratiōe etiam eſt nobis ſtatuēdum, patres eccleſiæ, à quibus nihil humanum fuiſſe alienum arbitrabimur, quando in concilijs de rebus maximis noſtrę fidei tractaturi conueniēbant, ſecundum ſpiritum ſanctum propoſitas ſuis iudicijs ſubiectas diſcuſſiſſe, deq; eiſdē deliberaſſe, & iuxta ſanctū ſpiritū ſententias tuliſſe. Hoc tam incōcuſſa fide ſibi perſuadebit candidatus Theologiæ, vt non minus eum ſit habiturus hęreticū: quem de hoc quod diximus dubitantē aut negantē viderit, quia eum, qui euāgelium Ioan. ſanctum & diuinū eſſe verbum negauerit. Vbi eſt Chriſtus, ibi veritas eſt. Eſt aūt veritas vnica, ſiue ipſa in ſacris ſit ſcripturis, ſiue in diuinis ſit traditionibus, aut in ſacrorum conciliorum conclaui atq; decretis, ſiue itē ſit in apoſtolorum pectorib., vel prophetarū cordibus, aut patrū conciliorū mentib9. In omniū iſtorum ore ipſe ſpiritus ſanctus verba dicenda poſuit, pari igitur veritatē neceſſe eſt oēs has conſtare doctrinas. Hæreticumq; eſt planè aſſerere quod neceſſe ſit errores irrepere in concilia, quæ hominibus, qui in horas labi poſſunt conſtant.

Nec

Nec moueat candidatum Theologię id, quod ex cō- cilio Nicæno Andreas Hyperius & alij heretici catho licis contra veritatem ſacrorum conciliorum produ- cere ſolent, ſcilicet, quòd neglecta communi cauſa fi- dei patres qui illic conuenerant, ſtatim cœperunt de priuatis quibuſdā negotijs odioſè contendere, ac con tendiſſent diutiùs, niſi imperator Conſtantinus (refe- rente Euſebio Eccleſiaſticæ hiſtoriæ libro decimo, ca- pite 2.) exuſtis libellis, quos aduerſus ſe inuicem pa- ratos obtulerant, induxiſſet, eos magna cum reueren- tia ad publicam cauſam fidei animum conuertere: fa temur & nos Catholici patres, dum his vitijs agitarē- tur, humanis ſeruiſſe affectibus, non diuino ſpiritus ſancti nutui. Sed quid tum poſteà? Nunquid inde li- cet inferre, patres vbi affectus moderatiores acceperāt, priuatis odijs reſtinctis, non potuiſſe cauſam vniuer- ſæ eccleſiæ communem ſpiritu Dei inſpiratos tracta- re? Minimè quidem. Quia ſemel carnales fuerunt, po- ſteà non potuerunt ſpirituales eſſe, an quia quæ carnis ſunt ſemel ſapuerant, non poterant pauliſper quæ ſunt ſpiritus iudicare? Fuit enim carnalis Ioannis ille Chriſto charus: fuit item & carnalis Iacobus, quando ambo in ampliſſimo illo regno Chriſti, quod futu- rum temporale credebant, vtriuſque lateris præro- gatiuam in tempore ſibi polliceri vehementer poſtu- labant: fuerunt carnales vniuerſi alij diſcipuli, qui audita hac duorum fratrum petitione, illis indigna- bantur quia ad primatum ipſorum aſpernata digni- tate nec eorum vlla habita ratione conſanguinitatis iure videbantur aſpirare. Sed quid multis? fuit ſatha- nicus Petrus tum ſemel Chriſtū negando, tum & eun dem quaſi errantē aut imprudentem corrigendo: ſed hoc tantū dū carnales erant: quando ſpiritū huius mū di tantū acceperūt. At verò vbi virtute altiſſimi imbu ti ac roborati fuerunt, & acceperūt ſpiritū qui ex Deo eſt, nō ita, ſed multò aliter de ſuis & aliorū rebꝰ iudica bant. Quia carnales priùs fuerant, non ideò euangeliū Ioan. aut eius canonicas, vel epiſt. Petri, Iacobi, aut Iu-

2. Dilutio alteriꝰ argumēti ex cōcilio Nicæno deſumpti.

dæ veritate deſtitutas arbitrabimur: nec dicemus ſpiritus ſancti virtute non eſſe munitas nec ſuffultas, nec illis ſcribentibus adfuiſſe negabimus. Eodē igitur modo patres, qui in ſacro illo Nicæno concilio conuenerant, tametſi primum carnales eſſent & carnalib. affectib. laborauerint, nihilominus tamen dicimus, quod vbi ſpiritus ſanctus illorū informauit mentes, ea quæ ſpiritus erant, ſanctione celebratiſſima ſtatuerunt. Sciet tandem candidatus Theologiæ eccleſiam docere ſpiritum ſanctum illis patribus adfuiſſe, quādo ſeruiebant vniuerſæ eccleſiæ, non priuatis ſuis affectibus, quando ſequebantur ſpiritus ſancti ductum, non carnis intentum: quando totius eccleſiæ non commodis & priuatis honoribus inhiabant.

3. De Paphnutij facto in concilio Nicæno.

Nec vel pilum detrahit magnæ illius ſacri concilij Nicæni authoritati, id quod de Paphnutio obijcitur, per quem viriliter reclamantem ſtetit, quò minùs canon de miniſtris eccleſiæ ad cœlibatum cogēdis promulgaretur. Non agimus de eo, quod propemodum factū fuiſſet, ſed de eo ꝙ factū eſt. Non enim quia vnicus Paphnutius reclamauit, ob id exiſtimabimus eius ſola authoritate expectata, aliquid ſancitum fuiſſe: ſed omnium patrum auditis prius ſententijs atq; collectis ſuffragijs: cunctaq; illic legimus ſtabilita fuerūt ordinata. Fieri enim poteſt, quòd Deus diuina prouidentia & inſcrutabili ſapientia declinantibus multis in vnam ſententiam, vni inſinuet, quod alijs occultatum aliquantis peruoluit. Verùm inde deprǣhendet Hyperius, reprǣhendent & alij hæretici ſpiritum ſanctum patrum in cōcilijs conuenientium corda dirigere, atque gubernare. Siquidem ad vnius Paphnutij ſententiam omnes hærent ac ſubſiſtunt, cùm ratio poſtularet, vnum tantæ multitudinis tam ſanctæ atque eruditæ in ſententias deflecti potiùs, quàm ſuam illis aduerſantem ſtatuendam proponere. Verùm quamuis audita illi⁹ patris ſententia oēs ſubſtiterint, nec vlterius fuerit proceſſum, quàm maturiùs ac diligentiùs negotium illud circumſpiceretur: non fuit ta

men tunc

men tunc quòd vni Paphnutio fuit viſum, decretum, ſed quòd omnibus. Quare canon ille de cœlibatu miniſtris eccleſiæ imperando tunc tēporis non fuit promulgatus, nulla alia cauſa reddi poteſt, niſi quod ita placuit ſpiritui ſancto. Quare etiam poſteà in alijs concilijs canon ille omnium patrum conſenſu pronunciatus fuerit de cœlibatu eccleſiaſticorum, nulla etiam alia ratio reddi poteſt, niſi quòd ſpiritui ſancto ita placuit. Nihil igitur eſt quod in ſui erroris defenſionem Hyperius aut quiſpiam alius arripere poſſit ex facto Paphnutij ſuperius inducto.

Quod idem Hyperius obijcit ex Tripartitæ hiſtoriæ, lib. quinto capito tertio. Vbi Soſomenus commemorat decem aut plura concilia celebrata, vt Mediolani, Arimini, Syrmij, Seleuciæ, Antiochiæ, Nichomediæ in Bithynia, & cæ. in quibus qui conuenerant, conati ſunt dogma de diuinitate & conſubſtantialitate filij Dei Ieſu Chriſti, quod in Synodo Nycæna euidentiſſimis fuerat ſacrarum literarum pronunciatis ſtabilitum, euertere, nullius eſt momenti, nec vel tantillū mouet firmiſſimum fundamentum authoritatis ſacrorum conciliorum. Siquidem euidentius quā quod Hyperius ignorare potuerit, apud omnes, qui lectione conciliorum exercitati fuerint, conſtat, cuncta illa non concilia eccleſiæ, ſed Sathanæ conuenticula & hæreticorum conciliabula fuiſſe. Non enim fuerunt illi patres, ſed eccleſiæ proditores: nec fuerunt congregati eius, qui ſolus concilia cogere poteſt, nempè pontificis Romani authoritate, quin, ipſo inuito & reclamante, compellentibus tamen imperatoribus, qui Arrianiſmi ſordibus erant contaminati. Quod abundè ſatis ijs conſtabit, qui Euſebium Cæſarienſem concilij Ariminēſis geſta referentem, percurrerit. Is enim libro decimo hiſtoriæ eccleſiaſticæ capite vigeſimo & vigeſimo primo euidenter demonſtrat, quo ſpiritu, quo fine, qua etiam de cauſa & authoritate conuētus ille Ariminenſis indictus fuerit, nempè Conſtantij hæretici ac tyranni iuſſu, ob eam cauſam vt priùs A-

Cōcilium Ariminenſe, quare & quā rōne à Conſtātio Arriano congregatum ſit.

thanaſium virum pietate & religione inſignem, veritatis ſingularem vindicem è medio falſa condemnatione præmiſſa tollerent, ac poſteà Occidentalis eccleſiæ Patres & epiſcopos, per deceptionem ad conſenſum Arrianæ hæreſeos fatigatos cogeret.

Quod diligenter ſatis annotauit Euſebius Cæſarienſis qui libro decimo eccleſiaſticæ hiſtoriæ capite 20. huius rei mentionem faciens ſic ait: Ob hoc apud Mediolanum epiſcoporum concilium conuocatur: plures decepti. Dionyſius verò, Euſebius Paulinus, Rhodanius & Lucifer dolum in negotio eſſe proclamantes, aſſerentes quod ſubſcriptio in Athanaſium, non aliam ob cauſam, quàm deſtruendæ fidei moliretur, in exilium truſi ſunt. His etiam Hilarius iungitur, cæteris vel ignorantibus vel non credentibus fraudem.

Sed tali concilio geſtum fuiſſe negotium, rei exitus docuit. Illis namq; de medio ſublatis, cõtinuò ſynodus apud Ariminum congregatur, vbi ſecundum ea, quæ Orientales apud Seleuciam compoſuerant callidi homines & verſuti, ſimplices & imperitos Occidẽtalium ſacerdotes facilè circumueniunt, hoc modo proponendo eis: Quæ magis credere & adorare vellet Omoſion, an Chriſtum? Illisq; virtutem verbi quid Omoſion ſignificaret ignorantibus, velut in faſtidiũ quoddam & execrationem ſermo deductus eſt, Chriſto ſe credere, non Omoſion confirmantibus. Sic multorum (præter paucos, qui ſcientes prolapſi ſunt) animi decepti, contra ea, quæ patres apud Nicæam conſcripſerant, venientes, Omoſion quaſi ignotũ & à ſcripturis alienum ſermonem auferri de fidei expoſitione decernunt communionemq; ſuam hæreticorum ſocietate commaculant.

Andreæ Hyperij obſtinata malitie.

Non poſſum ſatis admirari Hyperij ſtuporem, aut malitiam, qui cùm hiſtoriam illam Euſebij non ſit dubium ipſum euoluiſſe, prudens præteriuit id, quod veritatis certiorem ipſum facere potuiſſet, & quod etiam manifeſtè conuincit, num pro legitimis aut veris illa

ris illa ſint habenda concilia, nec ne, quæ Sozomenus lib. 5. cap. 3. commemorat. Depræhendet facilè candidatus Theologiæ, vbi ea, quæ ſuperius adduximus, attentius expenderit, ijs concilijs ſpiritum ſanctum minimè adfuiſſe, quæ tyranni & hæretici Imperatoris authoritate conuocata fuerint. Eſt enim ſolius Pontificis ſummi, reliquos pontifices conuocare. Cognoſcet etiam candidatus Theologiæ ſpiritum ſanctum, qui fictos fugit, non adfuiſſe, vbi fraus, ac dolus, & deceptio interceſſerunt. Adfuiſſe tamen hæc vicia in cōcilio Ariminenſi conuincit luculenter ſatis Euſebius lib. decimo ca. 20. hiſtoriæ eccleſiaſticæ. Quemadmodum ex geſtis iam commemoratis, abundè conſtat hoc non concilium, ſed diaboli conciliabulū fuiſſe. Ita diligens Theologiæ candidatus vbi aliorum conciliorum, quæ Sozomenus li. 5. ca. 3. Tripart. hiſtor. refert, ſtudioſè diſcuſſerit, cauſaſq; & authores ſeu promotores, qui eorum conciliorum extiterunt, ſatis exploratos habuerit, facilè depræhendet, non Dei, ſed diaboli, qui in illis præſidebat conuenticula fuiſſe: nec bona cauſa, ſed malitioſa, nec legitimo, ſed adulterino authore indicta fuiſſe.

Vt autē validiùs ſibi perſuadeat ſtudioſus Theologiæ Imperatores minimè ex vllo iure nec diuino nec humano poſſe concilia conuocare, percurrat vniuerſam ſcripturam tum veterem, tum nouam, nec inueniet id iuris à Deo, cuius ſolius erat iſtuc authoritatis conferre, alicui imperatori nec imperiali dignitati vnquam conceſſiſſe. Docet ſcriptura vetus Reges qui populum Dei gubernabant, ſolitos emergentibus diſſidijs aut erroribus in cauſa religionis excitatis, aut alijs calamitatibus imminentibus, ſacerdotes accerſiſſe, ex ipſiſque rogaſſe, quid facto opus eſſet, diſſidijs enatis componendis, aut erroribus exſtirpandis, vel diuinis honoribus ſi labebantur, reparandis. Ipſi conſultabant, habitaq; deliberatione graui, & certiſſimo cōcilio, regib. cōſulebāt ea, q̄ eccleſiæ illius tēporis oportuna vel neceſſaria arbitrabātur. Nō tamen legimus ha-

Imperatores nullo iure cōcilia cōuocare poſsūt

336.floruit,ne præter Romani pontificis voluntatem concilia celebrarentur, aut dānarentur epiſcopi Can. 3.4.6.Dudum. Ne horum decretorum authoritas infirmaretur,his decretis confirmatis,poſt Chriſtum natum quingentos ac decem annos Symmachus,qui in Petri ſede ſedebat, ſtatuit prouincialia cōcilia vbiuiſgentium abſque præſentia Romani præſulis congregata,carere omni pondere.Diſt.17. Concilia. Quæ decreta cùm manifeſtata omnibus totius orbis epiſcopis,illisque & imperatoribus, regibus, & principibus penes quos tunc temporis rerum erat ſumma proclamata, nullum legimus emerſiſſe, qui iudicans iniuriā vel præiudicium ſibi fieri,reclamauerit. Quin ſummo conſenſu cuncti tum epiſcopi, tum reges,aut imperatores,legem æquiſſimam ſpiritus ſancti ſuffragio cōmunitam ſuſcipientes,ſumma religione obſeruarunt. Nec aduertet Theologiæ ſtudioſus quamuis vniuerſas hiſtorias eccleſiaſticas Græcas aut Latinas accuratiſſimè euoluat,vel principum annales percurrat,vllum fuiſſe principem Imperatoremùe,aut regem vel epiſcopum (modò Catholicus fuerit) qui trium illorum pōtificiū decreta infringere fuerit auſus.Fuerunt hæretici imperatores, qui vti ſemper audaces & faſtuoſi eſſe ſolent,varios induxerunt conuentus,in quibus nonnulla ſunt ſancita decreta contra ſcripturarū ſacrarum eminentiſſimam veritatem,ſed quę nuſquā recepta,& ab cunctis catholicis conſtantiſſimo conſenſu fuerunt mox confutata & exploſa. Tale fuit illud concilium Biſantij procurante Leone imperatore,& inuito pontifice Romano. 330. Epiſcopis coactum,in quo ſtatutum fuit imagines templis eijciendas. Cuius impietatem non ita multò poſt Gregorius conuocata Romæ ſynodo omnium prælatorum ita correxit,vt omnium patrum ſententia ſtabilitū fuerit,imagines templis reſtituendas, ſummaque veneratione obſeruandas, damnandosque qui contrarium ſentirent.

Concilia prouincialia ſine Romani pontificis pſentia nullius sūt pōderis.

Concilia ab imperatoribus ſine Romani Pōtificis authoritate congregata nūquā ſunt recepta.

Eutro.li.2 ſecudo ca. 1 Blond. 10.ca.

Verùm ſi Theologiæ candidatus auet intelligere, cuius

Quare Imperatores

cuius ergo cauſæ Imperatores, Reges, vniuerſique a-
Quare imperatores & alij principes ad concilia conuocentur. lij principes, quando concilia coguntur, & ipſi conuocantur, paucis accipiat. Primò, quando eccleſia Catholica non tantum fuerat ſerenitatis conſequuta, vt vbi Chriſtiani habitabant res ſacras liberè celebrare ipſis permitteretur, gentilium odio impediti, vel hæreticorum malitia perturbati, implorabant Chriſtiani & Catholici epiſcopi eorum principum fauorem & ſubſidium, quorum authoritate inimicorum Chriſti nefaria audacia compeſci ac reprimi poterat. Accerſebantur etiam Reges aut principes vt ipſi qui ſuorum regnorum in rebus temporalibus capita à Deo conſtituti, cum omnium ſubditorum corporum adeſſe non poſſint, per ſe vel per ſuos legatos comparentes teſtentur vniuerſos Chriſtianos qui ſuis parent imperijs, quorumque dominantur, vltro profeſſuros atque vti legitimum Dei verbum ſuſcepturos, quæcunque patres illi, qui vniuerſam repræſentant eccleſiam, diuinitus illuſtrati ad ſalutẽ neceſſaria ſtabilienda iudicauerint. Aſſiſtunt etiam, vt ipſi qui communem dignitatem ſuſtinent, quique in terris à Deo ſingularem poteſtatem & principatum ſunt ſortiti, in ſuis ditionibus executioni mandent, & obſeruari præcipiant, quæ in concilijs ſtatuta fuerint: & inſuper ex ſuis ærarijs epiſcopos & ſacerdotes, quorum fortuna fuerit tenuis, regia magnificentia paſcant, & ſuſtentent, iuxta regulam illam Pauli ad Corint. 1. 9. capite Si nos ſpiritualia vobis ſeminamus, magnum eſt ſi carnalia veſtra metamus. Hæc officia ſuperiùs commemorata olim ac ſemper eccleſiæ Chriſti paſtoribus in vnum conuocatis, vt de rebus maximis religionis Catholicæ deliberarent, & ſtatuerent, Imperatores, Reges ac principes ſingulari religione præſtitiſſe, teſtãtur cuncta concilia, quæ poſt incarnatum verbum, ad noſtra vſque tempora in hiſtorijs eccleſiaſticis legimus celebrata. Cuius rei certam & exactam cognitionem aſſequetur Theologus, qui Euſebij Cæſarienſis, Theodoreti, & Sozomeni, Nicephori, & conciliorum grauiſsima percurrerit volumina: Di-

Margin notes: 1. (beside "ni & Catholici epiſcopi"); 2. (beside "regnorum in rebus temporalibus"); 3. (beside "teſtentur vniuerſos"); 4. (beside "patres illi").

Theodo. in epiſt. ad Elpid. comitẽ & Eulogiũ tribunũ. Itẽ in epiſtola eiuſdem ad Proclum Aug. pcõſulem epiſtola ad Cyrilliũ Tom. 4. ope Cyrilli.

Diligenter futurus Theologus animaduertet, quãuis varijs concilijs plerique imperatores interfuerint, nullum tamen eorum de rebus ſacris quæ fidem & eius religionis, atque doctrinam concernebant, iudicãdi authoritatem, vel poſt iudiciũ ab epiſcopis factum ſubſcribendi ſibi vſurpaſſe. Quin vti Euſebius Cæſarienſis libro. 3. de vita Conſtantini. Et Socrates lib. 1. ca. 8. Theodoretus lib. 1. cap. 7. literis prodiderunt quando decem & octo illi ſuper trecentos ex vniuerſo orbe ad Niceã mille & trecentos ante annos de rebus fidei conuenerunt epiſcopi, adfuit etiam Conſtantinus qui tunc temporis ad imperij ſedebat clauum, is, vbi priuata odia quæ diabolus inter epiſcopos accẽderat, reſtrinxiſſet, paceque ipſo ſumma reuerentia procurante, epiſcopis reſtituta, ipſis tantum de rebus fidei inquiſitionem atque iudicium faciendum inuiolatum reliquit. In quorum clariſſimo conuentu quamuis comparuerit, poſtremus tamen omnium eſt ingreſſus, nec excelſos gradus conſcendere præſumpſit, ſed humili ſede contentus, non prius ſedere voluit, quàm epiſcopi annuerent. Cuius ea ſemper fuit religio erga patres Eccleſiæ, vt Auguſtinus epiſtola. 166. & epiſtola. 48. affirmet nunquam ſe paſſum iudicem eccleſiaſticorum, aut rerum eccleſiaſticarum conſtitui aut haberi, nimirum quia diuina inſtitutione ſuo tribunali, ſuo gladio, ſuaque poteſtate, & legibus, ſacros Dei miniſtros & eorum cauſas ſciebat eſſe exemptas ac liberas.

Imperatores licet in concilijs pſẽtes fuerint, nunq̃ tamen ijs ſubſcribẽdi data eſt authoritas.

Ruffi. lib. 1. cap. 10. Conſtantini obſeruantia erga epiſcopos, Niceę cõgregatos qua iudiciũ epiſcoporũ in cauſis religionis vſurpare noluit.

Extat religionis huius imperatoris inſigne documentum, qui, vti Auguſtinus epiſtolis ſuperiùs notatis refert, cum Donatiſtarum principes Ceciliani cauſam adhuc imperatorem Conſtantinum prouocaſſent, vbi intellexit cauſam ad epiſcopi perſonam pertinere, eius dignitatem veneratus, ſciensque nihil iuris in tales perſonas ſibi diuinitus datũ cauſam tribunali declinare iubẽs ad epiſcoporũ ipſos remiſit forũ quorum arbitrio eius cauſę & ſimiliũ inquiſitionẽ atq; ſententiã ſciebat diuina inſtitutione eſſe permiſ-

ſas. Quod

factum non in obſcura aliqua ciuitate ſucceſſit, verũ in ea, quæ totius orbis ob ampliſſimã ſuã dignitatẽ, principatum ſemper obtinuit. Cuius & vniuerſi Chriſtianiſmi paſtor vniuerſalis, tũc erat Melchiadis, quo præſidente lis illa ab epiſcopis collegis fuit diſcuſſa. Conſtat igitur ex ijs, quæ ſuperius in medium produximus, Conſtantinum imperatorem nec per ſe ſolum nec cum epiſcopis ſimul de rebus fidei iudicium ſibi vnquam vendicaſſe. Nec id ſolum, verùm cum in actis Nicæni concilij trecentorum & octodecim epiſcoporum iudicia ſeu ſententiæ & ſubſcriptiones reperiantur, nuſquam tamen Cæſaris Conſtãtini vlla extat ſententia vel ſubſcriptio, quæ iudicij ab ipſo facti in illo concilio, vel vllius confirmationis veſtigium nobis oſtendere poſſent. Quin potiùs cùm ipſe imperator propria perſona interfuerit, abſolutis definitionibus, quibus noſtrę fidei dogmata aſtruebantur, non ab imperatore poſtulant confirmari & ſubſcribi ſed eas Romam ad vniuerſalem epiſcopum Sylueſtrem confirmandas remiſerunt, non contenti authoritate Hoſij Cordubenſis, Victoris & Vincentij, qui eiuſdem Sylueſtri ſummi pontificis vicarias in illo concilio ſuſtinuerunt ex eius permiſſione & mandato vices.

Nec enim ſolo exemplo ſuperioris concilij Nicæni conuincimus. Imperatores vnquam, quæ in ſynodis à patribus ſunt deliberata atque ſtabilita, tanquam iudices, nec cum ipſis iudicibus confirmaſſe, vel dogmata aut aliqua eccleſiaſtica ſtatuta ſubſcripſiſſe, vt ſua authoritate definitis, vel minimã cõciliarent authoritatem aut veritatem. Quod ſicubi candidatus Theologiæ aſſertum viderit, eius aſſertionis authorem, non modò habebit hæreticum, verùm hiſtoriarum corruptorem, aut malignum lectorem planè iudicabit, vt qui & doctrinam ab Chriſto nato damnatam audeat profiteri, & ea, quæ in hiſtorijs legit, hiſtoriarum læſa & vitiata veritate peruertat, & falſis ſuis placitis aſtruendis peruerſa in medium producat. Sũt

enim

enim quàm plurima alia concilia, quæ hoc confirmant,quorum aliquot hic recitabo.Secundo concilio Conſtantinopolitano, vbi centum & quinquaginta epiſcopi leguntur conueniſſe, interfuit Theodoſius, qui nec latum vnguem auſus fuit diſcedere ab his conciliis, quæ Nectarius epiſcopus Conſtantinopolitanus ſequenda vt exequutioni mandaret, conſulebat. Et cùm centum & quinquaginta epiſcoporum iudicium & ſubſcriptiones apertè in geſtis illius concilij inueniantur,nuſquam tamen nec in conciliorum libris,nec in hiſtorijs Sozomeni,qui libro ſeptimo cap. 4.ea,quæ illic ſunt geſta narrauit, extat Imperatoris vel ſententia vel ſubſcriptio: Præter edictum publicum,quo iuſſit proclamare,cunctos populos, quorum ipſe dominabatur,piè ſe velle profiteri eam religionẽ, quam Damaſus Papa fidelibus proponeret ſuſcipiendam ac profitendam,& ipſe ſequeretur.

Theodoſ. cõcilio ſecundo Cõſtãtinopolitano interfuit, & tñ nõ ſubſcripſit.

Celebratum eſt etiam tertium concilium Epheſi, Cæleſtini Romani pontificis ętate & authoritate:cui ex decreto huius pontificis præfuit Cyrillus Alexandrinus. Huic patrũ ſacro conuentui Imperator Theodoſius cùm adeſſe non poſſet,narrat Euagrius, lib.primo,capite quarto,quendam comitem Candidianum nominatum, ab Imperatore ſuo loco eò fuiſſe miſſum. Qui inter reliqua,quæ ab imperatore in mandatis accepit, illud fuit præcipuum, ne epiſcoporum & eccleſiæ negotijs ſeſe vllo pacto insereret. Illicitum namque eſt, dixit Imperator in epiſtola quam ad Concilium per eundem Candidianum ſcripſit, eum, qui non ſit ex ordine ſanctiſſimorum epiſcoporum eccleſiaſticis immiſceri tractatibus. Dixerunt ſententias, iudicarunt de rebus fidei, patres qui illic conuenerant,iudicataq; ſubſcriptionib. confirmarunt. Cãdidianus verò, quamuis vir ſtrenuus & nobiliſſimus, non comperimus quicquam aut ſtatuiſſe, vel deliberaſſe,nec ſubſcripſiſſe,nec in vlla definitione epiſcopos eius expectaſſe authoritatem.

Comes Cãdidianus nomine Imperatoris Theodoſij in cõcilio Epheſino fuit.

Quarta Synodus fuit Calcedonenſis. Huic interfuit

animaduerſione obſeruata, poterit facile tutoq; cuncta concilia legere, & ſummo cum fructu & iocunditate euoluere.

Verùm vt omnem prorſus ſcrupulũ Theologo, futuro ſacras literas auſpicãti, è medio tollamus, in quẽ incautus ſua cum offenſione impingere forſan poſſet, operæprecium me facturum exiſtimaui, quædam ſubijcere, quæ maligni cauillatores ad eleuandam veritatem eorum, quæ ſuperiùs à nobis ſunt aſſerta, poſſent obijcere. Primum eſt, factum illud Conſtantini Imperatoris; qui cùm in ſexta Synodo, qui fuit Conſtantinopolitana tertia, preſto fuiſſet, voluit ipſe cum multis nobilibus patrum ſanctiſſimo conſeſſui interesse: ad epiſcoporumque admiſſus conclaue, ſimulque cum ipſo & plerique alij nobiles, iudices glorioſiſſimi, vti in Chalcedonenſi concilio ſunt acclamati. Verùm hoc factum nihil habet quod ea quæ ſuperiùs annotauimus infirma reddere poſſit. Siquidem nec imperator, nec vllus eorum, qui in ipſorum comitatu ingreſſi fuerant, munus iudicandi ſibi auſus eſt arrogare. Nec eſt exiſtimandum illis acclamationibus ipſos vti iudices ſentẽtiarum aut dogmatum, quæ illic diſcutiebantur, ſalutatos à patribus illius concilij fuiſſe: ſed tãtum vti iudices imperij & ciuitatum, de quorum preſentia & fauore ſibi congratulabantur, vt qui eorum protectione ſperarent cuncta, quæ ad fidei regulam ſpectabant, abſque vlla perturbatione & impedimento ſe deliberare poſſe. Quod & factum legimus in ſynodo Chalcedonẽſi. Adfuit ergo imperator, adfuerunt & reliqui principes; vt eorum authoritate & induſtria ordo in agendis integer conſeruaretur, vt maieſtatem imperatoris reuerentes, qui aderant, temperarent ſeſe ab inuadendis aliorum officijs, vel occupãdis ſedibus, aut ab alijs rixis excitãdis. Conſtat quidem ex geſtis illius concilij, quod imperator & ſanctũ concilium dixerunt. Diſcurrat Georgius codices: Proueniat lectio, fiat lectio: Alter liber relegatur. Porrò autem vbi de iudicandis ſcripturis, & de ferenda

Diſſolutio argumẽtorum quib. hæretici confirmare nitũtur Imperatorib. iudiciũ in negotijs eccleſiæ fuiſſe conceſſum. 1.

Ob q̃ cauſã Imperatores interdũ cõcilijs interfuerint.

renda ſententia contra Macarium agebatur, tacet Imperator, ſilent iudices, & ſoli epiſcopi deliberant, iudicant, & tandem ſententiam ferunt. Videbit candidatus Theologiæ quod dicimus ita ſe habere, ſi duodecimam & ſedecimam actionem huius concilij euoluat. Ex his tandem, quæ iam diximus, poterit ſtudioſus Theologię cuncta, in quę inter legendum inciderit, iudicare, concilia, & planè agnoſcere, quid iuris & officij epiſcopi, Imperatores, & reges, ac reliqui principes in ipſis habeant.

2 Eſt autẽ & aliud quod candidatũ Theologiæ remorari poſſet, ſcilicet, quòd in hoc cõcilio legimus canones ſeu ſtatuta, quæ fuerunt ab epiſcopis definita, ſubſcriptione imperatoris quaſi confirmatá fuiſſe. Verùm obſeruatione hac præuentus Theologus, facilè vitabit incommodum, & qui debeat intelligere ſubſcriptiones imperatorum aut aliorum nobilium in concilijs inuentas, diſcet. Primus omnium imperatorum, qui eas definitiones, quæ in concilijs ſunt conſtitutæ, ſubſcripſit (quantum ex his quæ extant ſynodorum actis coniectare licet) hic Conſtantinus fuit. Sed aduertat diligenter Theologiæ candidatus ſubſcriptionis formam deprædendetque ſubſcriptionem illam non fuiſſe iudicis, ſed conſentientis. Multum intereſt, qua forma quis in cõcilijs ſubſcribat. Epiſcopi ſubſcripturi dicũt. Flauius Epiſcopus Conſtantinopolitanus iudicans. Et alio quodam loco definiens; ſubſcripſi. Imperator autem nõ ita: ſed quid. Id quod in cõcilio definitum eſt, admitto vel profiteor. Cuius rei vt euidentiorem Theologiæ ſtudioſus habere poſſit cognitionem, peculiarem trademus obſeruationem. In primis hoc ſine vlla controuerſia pro certo eſt ſtatuendum, definire & iudicare de vera & certa ſcripturarum intelligentia ſtatuere ſeu condere leges quas in eccleſia Chriſtiani debeant obſeruare: Hoc tantũ ex diuino iure ſeu diuina inſtitutione Epiſcopis cõgruere, minimè verò prophanis hominibus, quãuis in ſublimi dignitate conſtitutis. Itẽ in concilijs iudicare

Qua ratione Imperatores nonnunq̃ concilijs ſubſcripſerunt, non quidem vt iudices ſed vt conſentiẽtes.

De vera ſcripturarum intelligentia leges condere, & de concilijs iudicare ſolius eſt epiſcopi, nullius verò Imperatoris vel laici.

dicare

dicare & definire, vti abundè (vt arbitror) ſuperius demonſtrauimus, & iudiciaria ſubſcriptione definita cõfirmare epiſcoporum eſt tantùm, minimè verò Imperatorum, nec regum, nec aliorum principum, nec etiam ipſorum presbyterorum. Quæ cùm præſentis inſtituti non ſit probare, nec ijs quibus hos labores paramus, opus ſit probatione, vt qui Catholicis pręſenti labore inſeruire decreuimus, qui hoc pro cõperto habent: ad alia, quę prælibata reliquimus tractãda reuertimur. Primus omniũ qui alicuius cõcilij acta ſubſcripſit, vt ex conciliorum geſtis cognoſcere licet, Conſtãtinus fuit, qui ſententiam iuſtiſſimè latam in ſexta ſynodo (quæ Cõſtantinopolitana fuit tertia) in Macarium ſubſcripſit. Cuius rei cauſam non infelici coniectura adducor, vt exiſtimem hanc fuiſſe. Macarius, in quem lata fuerat ſententia, quamplurimos habebat & graues fautores, qui vti plerunque accidere ſolet, non vſque adeò epiſcoporum authoritatem reuerebantur (ea eſt enim hominum temeritas, vt cùm prophanos viros ſoleant admirari, ſacros negligant) vt autem Macarius hæreticus, & ſui fautores ſententiam latam extimeſcerent, & præſcriptas pœnas, à iudicibus non recuſarent ſubito, nec auderẽt quicquam mali intentare. Imperator cuius maieſtatem religioſiùs ſolent homines reuereri, ſuam adiecit ſubſcriptionem, ita tamen, vt non iudicis, ſed conſentientis perſonam agere videatur. Eiuſque ſubſcriptio omniũ vltima & nouiſſimo loco poſita: cuius expreſſum & fidele exemplum hic tranſſcribere libuit. Poſt omnium epiſcoporum ſubſcriptiones, & ipſe Imperator hac forma ſubſcripſit. Et ſubſcriptio pijſſimi ac Chriſto dilecti Conſtantini imperatoris. Legimus & conſenſimus. In octaua ſynodo vniuerſali, cum poſtularetur ab imperatore Baſilio, vt primus ipſe ſubſcriberet concilij decretis: reſpondit. Tranquilliſſimum imperium noſtrum ſequutum præcedentes & iuſtiſſimos imperatores Conſtãtinum videlicet magnum, & Theodoſium, ac Martianum & cæteros, vult ſubſcribere

De ſubſcriptiõe Conſtãtini Magni in ſynodo tertia Cõſtãtinopolitana.

Baſilij Imperatoris.

ſcribere poſt ſubſcriptiōem omnium Deo amabilium epiſcoporum. Sed quoniam poſtulat præferri nos ſanctitas veſtra, ſubſcribam poſt ſubſcriptionem omnium ſanctiſſimorum vicariorum. Edocti enim ſumus à Chriſto vero Deo noſtro habere exaltantem humilitatem. Ex huius imperatoris Baſilij verbis colligimus, quòd in prioribus concilijs œcumenicis imperatores etiam ſubſcripſerint, tamē poſt omnes epiſcopos, nec confirmantes ſententias aut diffinita, ſed conſentientes, recipientes quæ patres ſtatuerant. Aduertet tamen Theologiæ ſtudioſus in ijs actis, quæ ſub incudem ſunt data, nullius imperatoris ſubſcriptionem inueniri, præterquàm in ſexta & octaua ſynodo.

Tametſi in concilio Arauſicano multis abhinc annis in Africa celebrato, depræhendimus aliquot viros illuſtres, quæ illic à patribus ſtabilita fuerant, in hac forma ſubſcripſiſſe. Petrus Marcelinus, Felix, Liberius, viri clariſſimi præfecti prętorij, conſentientes ſubſcripſerunt. Quos omnes tum imperatores, tum etiam viros nobiles eo conſilio patrum definita atque ſtatuta ſubſcripſiſſe arbitror, vt gregarij homines, qui pontificias perſonas illius ſeculi ob nimiam & laudatiſſimam ſuam humilitatem deſpicatas habebant, ob idque eorum decreta non vſque adeò magni faciebant, nec ad ſalutem neceſſaria exiſtimabant, videntes ſuorum principum eis acceſſiſſe conſenſum & obedientiam, diſcerent omni pietate ſuſcipere, profiteri atque obſeruare ea, quæ à patribus in eorum commodum in concilijs fuerant ſtabilita, timerentque illa reijcere, quę principes profitebantur & amplectebantur. Nam quòd ex diuino iure nullo pacto ipſis ſubſcribere competat, vel inde cognoſcimus, quod in ſecunda Actione ſynodi Chalcedonenſis legimus: vbi cùm actorum ſynodi Chalcedonenſis chartula ad Martinum Archimandritam fuiſſet delata, vt ſubſcriberet, non acquieuit dicens. Non eſt meum ſubſcribere: epiſcoporum tantum eſt. Depræhendimus ex his factis, viros illos,

tum

tum imperatores, tum etiam nobiles ita à ſuis ſacerdotibus fuiſſe inſtitutos in rebus diuinis, vt intelligerent ex diuina inſtitutione ſibi eſſe interdictum de ſacris doctrinis aut dogmatibus iudicare vel diffinire, quod officium epiſcoporum tantùm erat proprium.

Obſeruabit etiam ſtudioſus Theologiæ, non tantùm hominibus prophanis dogmatum aut fidei doctrinarum iudicium diuinitus eſſe denegatum, verũ & ipſiſmet presbyteris, quamuis maxima ſanctitate, pietate & eruditiōe præfulgeant decorari. Illud enim munus ſolis Apoſtolis & ſuis ſucceſſoribus eccleſia Catholica ab Chriſti inde in cælos aſcenſione conceſſum perpetuò intellexit. Et prẹter alia teſtimonia, quę multa & grauiſſima apud eos, qui hoc noſtro ſeculo locos communes tractarunt, per ſe ſtudioſus inueniet, quibus id quod hic dicimus, validè confirmatum deprӕhendet, in medium tamen vnum aut alterum tantùm proferam exemplum, quo euincam rem ita ſe habere. Pulcheria Auguſta cùm plures epiſtolas in fauorem concilij Chalcedonenſis ſcripſiſſet, vna tamen extat qua Bithiniæ Stragetum vehementer monet, vt Clericos, Monachos, Laicos, quos nulla ratio ad concilium vocat, omninò de ciuitate, deque locis ipſis vbi concilium haberetur, expelleret. Et in eodem concilio tales voces fuerunt auditæ, ſcilicet, concilium epiſcoporum eſt, non clericorum: ſuperfluos foras mitte, vt quod à Pulcheria præceptum, id authoritate ſynodi confirmatum eſſe videamus. Et cùm inibi ad Martinum Archimandritam directa fuiſſet chartula, vt ſubſcriberet, non acquieuit, dicens: Non eſt meum ſubſcribere, epiſcoporum tantùm eſt. Porrò ſi clericorum fuiſſet iudicare atque definire, definitaque ſubſcribere, minimè gentium aliorum epiſcoporum contubernio, qui iudicaturi erant, fuiſſent ablegati. Impium enim fuiſſet edictum Pulcheriæ, quo imperabat, iudices ſuis tribunalibus ablegandos: non erat illa poteſtas clericis nec monachis permiſſa, ideò

Etiã ipſis ſacerdotib. iudiciũ dogmatũ & doctrinarũ fidei interdictum eſt.

Pulcheria Auguſta.

ſa, ideò iubentur loco excedere, ne vel reliquos legitimos iudices perturbarent, aut ſi id non, ſaltem ne ijs quibus ex officio rerum eccleſiaſticarum iudicium incumbebat, eſſent impedimento. Verum eſt, vti conciliorum geſta nos docent, presbyteros in illa ſynodo Chalcedonenſi, quæ fuerunt determinata à presbyteris, etiam fuiſſe ſubſcripta, verùm ex epiſcoporũ permiſsione, & ſub alia forma, quæ maximum inter epiſcopos & clericos conſtituebat diſcrimen. Siquidem epiſcopi ſubſcripſerunt hac forma. Flauius epiſcopus Conſtantinopolitanus iudicans. Et alio quodam loco definiens ſubſcripſi. Presbyteri verò, ſimpliciter, Euſebius presbyter ſubſcripſi. Ex qua ſubſcribendi forma ſtudioſus Theologiæ aduertet facilè, epiſcopos ita ſubſcripſiſſe, vt iudices cognoſcãtur, presbyteri autem vt conſentientes tantùm.

Intereſt etiam multum cãdidati Theologiæ principiò ſuorum ſtudiorum aduertere, quid illi ſit ſentiendũ de epiſcoporum perſona ac dignitate, de autoritate concilij vniuerſalis, & prouincialis, & quomodo differũt, & quatenus, & quas perſonas obligent, & Vtrũ poſteriora cõcilia priora emendare poſsint.

Caput. III.

Duplex nominis epiſcopi conſideratio.

EPiſcopi nomen duplicem conſideratione͂ admittit: alteram quatenus priuatus eſt homo, cui ſuarum rerum ſola incumbit cura atq; adminiſtratio: Alteram verò, quatenus publicum Chriſti miniſteriũ in eccleſia ſuſtinet, & populi diuinitus ſibi commiſſi miniſterium, & ſpiritualia negotia curat. Iuxta primam cõſiderationem haud dubiè priuata perſona eccleſiæ eſt, & membrũ & filius, vt qui in eius ſacratiſſimo vtero renatus & Chriſto conſepultus fuerit, ex quo emerſit, ampliſſimis Chriſti beneficijs decoratus, perinde atque alij qui ex infima ſunt plebe, vel ex claris genitoribus orti. Vnde Petrus, Dionyſius, Alexander, & alij ſunt priuatæ perſonæ ac ſingulares homines.

2. Epiſcop. quatenus priuata eccleſiæ pſona ſit.

At vero

At vero vbi diuina diſpoſitione in epiſcopalem dignitatem euecti fuerint, præter illam conditionem priuatam ipſis accedit noua illa & ſacra functio, quæ ipſas publicas perſonas facit. Deſinitque iam priuatus eſſe homo, qui ob dignitatis excellentē prærogatiuā à Deo conſtitutus eſt paſtor, cuſtos & animarum ſponſus, quas ſpiritus ſanctus eius fidei gubernandas commiſit. Vnde is, quem natura priuatum fecerat hominem, Deus opt. dum ipſum in excelſam dignitatē exaltat, gratiam facit publicam ſeu communem perſonam. Et ne ſtudioſus Theologiæ quod affirmamus, ſcripturæ ſacræ ſuffragijs deſtitutū exiſtimet, audiat Paulum ad Corinth. 2. cap. 5. dicentem: Omnia autē ex Deo, qui nos reconciliauit ſibi per Chriſtum, & dedit nobis miniſterium reconciliationis. Quoniam quidem Deus erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi, nō reputans illis delicta ipſorum, & poſuit in nobis verbum reconciliationis. Quem locum ita omnes patres conſtanti ſententia interpretantur, vt ſcilicet Paulus fateatur Deum ipſum ſeciſſe publicum præconem gratiæ Chriſti, & eius myſteriorum, vt gentibus per vniuerſum orbem teſtificetur iam nobis partam eſſe ſalutem, operatam reconciliationem hominum cum Deo: & cuncta quæ ad placandum Deū deſiderabantur, iam eſſe à Chriſto peracta. Alibi dicit idem Paulus Cap. 9. cap. 1. ad eoſdem Corinthios. Cùm liber eſſem ex omnibus, omnium me ſeruum feci, vt plures lucrifacerem. Et addit. Iudæis factus ſum Iudæus: ijs qui ſine lege erant, ſine lege: factus ſum infirmis, infirmus: omnib. omnia factus ſum, vt omnes facerem ſaluos. Hoc eſt, ſic meam doctrinā inſtitui, ſic vitæ actiones cōpoſui, vt ſi fieri poſſet, omnes ad fidem Chriſti conuerterentur. Quæ nunquam Paulus feciſſet, niſi omnium, apud quos verbum Dei proclamabat, curam à Chriſto ſibi demādatā intellexiſſet, ob idque ſe nō tantùm debere ſui curam gerere, ſed & aliorum, vt qui à Deo publicæ perſonæ conditionem ſe accepiſſe intelligebat. Niſi enim vocatus

Epiſcop. quatenus non ſit priuata eccleſiæ perſona.

 ſuiſſet

fuiſſet ad Apoſtolatum,non eam (aliorum ſcilicet ſollicitudinem)quæ moleſta eſt,ſibi vendicaſſet.

Confirmatur etiam hoc quod dicimus, authoritate & expreſſo Dei verbo,eiuſdem Chriſti, quem teſte Ioanne 2.vbi diſcipulis ſe videndum & Thomæ contrectandum præbuiſſet poſt reſurrectionem, eiſdem ita fuiſſe locutum legimus.Sicut miſit me pater, & ego mitto vos. Miſit autem Deus Maxi. Chriſtum,tū vt mortales, qui dira diaboli tenebantur captiuitate preſſi & maximè afflicti, moriendo redimeret, ſuaq́; paſſione & morte vniuerſum genus humanum omninò perditum repararet, & Deo, qui homines habebat hoſtes,placato reconciliaret, paceq́; compoſita ſolutis debitis primariæ iniquitatis cū vſuris, ex ſeruis, & diaboli mancipijs, Dei filios faceret, proindeq́; ęternæ vitæ hæredes:tum etiam miſſus fuit Chriſtus , vt æterni patris voluntatem ouibus Iſraeliticis annunciaret,& vt diſſolueret opera diaboli, 1.Ioan.3. vt ſuo ſanguine eccleſiam redemptam & partam erigeret,vt tandem omnes peccatores errantes & palabundos ad patrem miſericordiarum Deum verum, proclamationibus, miraculis & ſuis diuinis admirandis operibus perduceret. Quòd res ita ſe habeat,vel multis ipſius Chriſti comprobatum candidatus Theologiæ inueniet argumentis.Refert Ioannes Euāgeliſta ille, Chriſtum ſibi alijſq́; coapoſtolis ſuis dixiſſe,ſe eſſe bonum paſtorem,ſe cognoſcere ſuas oues,ouesque ſuas ipſum etiam cognoſcere. Dicit etiam conſtituens diſcrimen inter oues Iudaicas & Gentilicas,ſe habere alias oues, quæ non eſſent de ouili Iudæorum , & quòd illas ipſum adducere ad eccleſiæ caulas oportebat, vt tādem ex Iudæis vocatis & gentilibus fieret vnus paſtor & vnum ouile.Quæ teſtimonia abundè declarant legationis Chriſti officium duplex fuiſſe, redimere ſcilicet,iuſtificare, & æterni patris voluntatem peccatoribus proclamare, & ad Deum maximum ipſos adducere. Propterea Paulus in ſuis epiſtolis diuerſis locis & frequenter inculcat duas has Chriſti functiones.

Nam

Nam quando de prima erat illi tractandum, dicebat: Chriſtus factus eſt nobis iuſtitia, ſanctificatio, & redemptio. Venit Chriſtus in hunc mundum peccatores ſaluos facere. Quoniam Deus erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi. Mediator Dei & hominum, homo, Chriſtus Ieſus. poſter. Corinthiorum quinto. Chriſtus pro omnibus mortuus eſt. Et ad Romanos quarto capite. Traditus eſt propter delicta noſtra. Et in eadem epiſtola capite quinto. Cùm inimici eſſemus reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius. Qui omnes loci teſtatum nobis faciunt officium redemptionis generis humani, ſolius Chriſti fuiſſe, non alicuius alterius, nec Angeli, nec Apoſtoli. Quando autem de ſecunda Chriſti functione occaſio materiæ tractationem poſtulabat, non ita loquutus eſt Paulus. Sed multò aliter in illa epiſtola, quam ad Hebræos ſcripſit, cùm vellet euincere Chriſtum officio longè præcellere Moyſen. 3. dixit: Vnde fratres ſancti vocationis cæleſtis participes, conſiderate Apoſtolum & Pontificem confeſſionis noſtræ Ieſum, qui fidelis eſt ei, qui præfecit illum, ſicut & Moyſes in omni domo eius. Et in eiuſdem epiſtolæ capite decimo tertio vocat Chriſtum magnum paſtorem ouium. Deus autē, inquit, pacis, qui eduxit de mortuis paſtorem magnum ouium in ſanguine teſtamenti æterni, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, aptet vos in omni bono, Aſtipulatur etiam huic inſtitutæ diuiſioni officij Chriſti ſententia illa Petri. 2. epiſtolę vbi ait: Eratis enim ſicut oues errantes: ſed conuerſi eſtis nūc ad paſtorem & epiſcopum animarum veſtrarū. Hanc conſiderationem vbi diligenter ſtudioſus Theologiæ perpenderit, cognoſcet facilè quo pacto ſit intelligendus locus ille Chriſti ſuperius inductus, ſcilicet. Sicut miſit me pater & ego mitto vos: Hoc eſt: hactenus doctoris & paſtoris officio ſum functus: completo igitur mei officij & temporis à patre præſcripti interuallo, meas vicarias vices in poſterum vobis mando & commendo. Innuit hac ſubrogatione Apoſtolorum,

lorum, ſe hac lege à patre æterno eccleſiæ doctorem, paſtorem, pontificem, & Epiſcopum datum, vt præiret reliquis ad tempus, donec ſui curſus ſtadium compleretur: Deinde ſubrogaret in ſuum locum qui abſentis vicarias vices ſupplerent. Qua etiam ratione Paulus dicit Chriſtum dediſſe eccleſiæque conſtituiſſe, alios Apoſtolos, alios Euangeliſtas, alios paſtores, & doctores, qui eccleſiam ad finem vſque mundi gubernarent. Vult igitur dicere Chriſtus, in eandem quam à patre functionem accepi, mihi ſuccedite, eandem quam ego à patre accepi perſonam, vobis impono ac idem iuris aſſigno. Sicut pater præter redemptoris & reconciliatoris officium, me dedit doctorem & Epiſcopum animarum, & in ipſas ius dedit, vt earum gratia claudere & cælos aperire poſſem: ita ego ſicut ſum miſſus à patre in mundum, & ego mitto vos, vt ſitis Apoſtoli, Epiſcopi, paſtores & miniſtri reconciliationis, quã in cruce ſum operatus: & ſicut DEVS me publicam & communem fecit perſonam vt turbæ plurimæ conuenirent, & de ciuitabus properarẽt ad me, ita & ego vos, qui priuati hactenus homines fuiſtis, communes & publicas perſonas mea diuina cõſtituo authoritate, vt cuncti fideles ad vos tanquam ad paſtores, Epiſcopos, & animarum ſuarum iudices & curatores accurrant, quibus omnem reuerentiam & obedientiã præſtent. His verbis diſcipulos à CHRISTO inauguratos fuiſſe Apoſtolos & Epiſcopos, neminem candidatus Theologiæ inueniet, qui negare præſumat, niſi forſan is, quem hæreſeos fermentum habet corruptum. Et cum Chriſti eccleſia, & ſua politica adminiſtratio ſit perpetuò duratura, homines autẽ vel & ipſi Apoſtoli ſint temporarij, Chriſtus ſicut à patre poteſtatem accepit, antequàm cælos conſcenderet, Apoſtolos ſubſtituendi, qui eandem, quã & ipſe ſubierat, ſubirent in eccleſia prouinciam: ita & eiſdem Apoſtolis Epiſcopis inauguratis dedit eandem, quam a patre acceperat, ſubrogandi miniſtros poteſtatem, quorum miniſterijs & auto-

autoritate eccleſia Chriſti ſalua & incolumis ſubſiſtere perpetuò poſſet, animabuſque Chriſtianorum eſſet proſpectum. Vnde ſicut Chriſtus perſona fuit publica & Apoſtoli publicæ fuerunt perſonæ,qui omnium Chriſtianorum curam gerebant,& omnes Chriſtiani ad ipſos concurrebant.Quod ſciens Paulus dicebat:pro Chriſto ergo legatione fungimur tanquam Deo exhortāte per nos:populi concurrebant. Actor. 2. Rogabant Iudæi ex Petro: Quid faciemus?Ita eorum ſucceſſores,qui ſunt epiſcopi, perſonæ ſunt publicæ,& non priuatæ,quibus totius reipublicæ Chriſtianæ cauſæ deliberandæ & tractandæ definiendæque incumbunt. Qui,vti Paulus 2. Corinth. 5. dicebat. Pro Chriſto ergo legatione fungimur,tāquam de exhortante per nos, ita & epiſcopi noſtrarum eccleſiarum idem dicere poſſunt ac debent:pro Chriſto ergo legatione fungimur,&c. Vt ſummus ſplendor ac dignitas in illis eſſet,Chriſtus cum Apoſtolis ſuis, & cum ſuis ſucceſſorib.quam à patre accepit,cōmunicat autoritatem:ornat Chriſtus hos epiſcopos tanta pręrogatiua,vt ad ſuæ diuinę poteſtatis participationem ipſos accerſat, ne incautis aut temerarijs diuina vileſcat epiſcoporum autoritas. Euadet igitur ex his quæ diximus, cōſtitutum epiſcopos, Apoſtolorum ſucceſſores,communes & publicas perſonas eſſe, Dei miniſtros & cooperatores, plantatores religionis catholicæ,quibus ex officio incūbit negotia ſpiritualia omnium Chriſtianorum tractare,vt qui à Chriſto diuinam hanc acceperint poteſtatem, quando Petro, qui ipſorum omnium epiſcoporum perſonam repræſentabat,dixit:Petre amas me,paſce oues meas. Hoc eſt, ſecundum Chryſoſtomum,rege,adminiſtra, & moderare cuncta negotia ſpiritualia,quæ ad ſalutem & vtilitatem animarum ouium mearum videris expedire. Quæ ſententia,non minus fulcit ampliſſimam dignitatem omnium epiſcoporum, quam olim corroborauit illam à Chriſto Petro datam. Secundum hanc conſiderationem Apoſtoli ſucceſſerunt in officio

Chriſto:non autem ſecundum primam,quatenus ſcilicet redemptor eſt reconciliator generis humani. Neque enim miſit Chriſtus Apoſtolos ad expianda peccata,ad iuſtitiam comparandam, vel vt nos reconciliarent Deo patri, ſicuti ipſe miſſus fuerat, & quod iam operatus fuerat: Sed Epiſcopos & Apoſtolos animarum noſtrarum, qui res noſtrarum animarum paterno curarent affectu,& cuncta ſacramenta noſtræ ſalutis à Chriſto iam eſſe peracta vniuerſo proclamarent,& verbum reconciliationis in ipſis poſitum orbi annuntiarent. Hęc ſunt munera ex Chriſti inſtitutione noſtris epiſcopis, qui Apoſtolorum legitimi ſunt ſucceſſores, commiſſa. Qui diuinis præceptis exhortati,attendere debent gregi diuinitus ſibi commiſſo,in quo poſuit eos ſpiritus ſanctus epiſcopos, regere animas noſtras.

Ratio ſũmaria ex antedictis collecta. Quare ſcilicet vniuerſi Epiſcopi in vnum locũ collecti repræſentẽt eccleſiam.

Ex his,quæ ſuperiùs diximus, fit,vt cùm vniuerſi epiſcopi Pontificis maximi authoritate in aliquem compareant locum conuocati,totus mundus illic eſſe dicatur,& à cæteris fidelibus indubitata fide ſtatui ita debeat,quamuis nec vniuerſi ſacerdotes, nec cuncti epiſcopi ſuis cauſis impediti eò non acceſſerint. Vniuerſa illic eſt eccleſia, vbi ex vniuerſo à capite accerſita,quem poſuit in aliquem locum comparent nobiliora membra,qui ſunt epiſcopi. Hanc doctrinam ſine vlla prorſus controuerſia ſolennem eccleſiæ patribus fuiſſe,depręhendet Theologiæ ſtudioſus,vbi eorũ ſanctiſſima decurrerit monumenta. Edidit Auguſtinus non obſcuram demonſtrationem, ſe huius fuiſſe ſententiæ & mentis:quando lib.1. cap.18.de baptiſmo paruulorum,contra Donatiſtas definitionem vel vniuerſalis concilij iudicium totius eccleſiæ conſenſionem vocauit.

Cui aſtipulatus eſt Athanaſius epiſtola de geſtis ſynodi Arimini & Seleuciæ, vbi dicit, certa de cauſa fuiſſe vniuerſum orbem in Nicæam congregatũ: totum orbem intelligit trecentos & octodecim epiſcopos,qui ad Nicæam conuenerant. Quorum decreta

quam-

quamuis à trecentis illis tantùm & octodecim epiſcopis conſtituta fuerint, Leo tamen Pontifex maximus vir ſanctitate & doctrina admirabilis, à totius mundi ſacerdotibus ſtabilita fuiſſe affirmat. Qui cũ ſua præſentia octauam ſynodum, quæ quartum locum occupat inter illas Conſtantinopolitanas, mirificè cohoneſtaſſet, adſtantem Photium virum pietate celebrem ſic interpellat. Loquere domine Phoci, totus mundus hic eſt. Totum mundum patres illius ſacri vocauit conuentus. Vnde ſententia inuincibili candidatus Theologiæ apud ſe ſtatuet, canones ſeu decreta talium conciliorum, iure optimo leges totius mundi dici poſſe, & vt tales eſſe exiſtinandas, tũ quia à capite & nobiliorib9 membris corporis myſtici D. N. Ieſu Chriſti ſunt conditæ, tum etiam quia harum legum virtute omnes quotquot ſunt in mundo vniuerſo cuiuſcunque ſint conditionis, ſexus, aut dignitatis, illis conſtringantur. Fructus igitur, quem ex hac obſeruatione Theologiæ ſtudioſum percepturũ ſperamus, eſt, quòd citra negotium & faſtidium intelliget, quam fidem & quantam obedientiam debeat ijs conſtitutionibus, canonibus, aut quibuſcunque alijs decretis, quæ in materia fidei inter legendum in œcumenicis deprehenderit ſynodis: eam nempe, quam illi voci æterni patris, quæ initiato Chriſto ſacro flumine apertis cælis intonuit. Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui, ipſum audite. Quia perinde Theologo eſſe debet, ſi voce audita pater è cælis loquatur, atque ſi interna inſpiratione ſpiritus ſanctus quæ fidei ſunt Chriſtianorum, mentibus epiſcoporum ſuggerat ſtabilienda. Patrũ ſtatutis vt S. Literis credendũ eſt.

Hi patres non conueniunt, niſi grauiſſimis cauſis intercedentibus, & quando à Pontifice maximo conuocantur. Et inter pleraſque alias cauſas quæ hic proferre poteram vnam tamen aut alteram tantum ſubijciam, digniſsimã quam ſtudioſus Theologiæ diligẽter obſeruare debeat, vt quæ inter alias principem locum Ratio

cum obtineat. Quæ talis eſt cùm Chriſtus his patribus Romani pontificis authoritate in vnum accerſitis, ſuum ſpiritum veritatis promiſerit, qui eis omnẽ veritatem ſit docturus, teſte Ioã. 14. qui dicit Chriſtum Apoſtolis & ſuis ſucceſſoribus dixiſſe: Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiſcum in ęternum, ſpiritum veritatis. Quando igitur diabolus, qui mendacij & erroris eſt author, falſas & mendaces aliquot circa materiam fidei, aut circa doctrinam charitatis, vel circa noſtræ religionis dogmatum veritatem per miniſtros ſuos hæreticos excitat, quibus eccleſia perturbatur, & quã plurimi Chriſtiani, dum eorũ animus eſt in dubio, paulo momento vacillantes, huc atq; illuc impellũtur, eccleſia mater prudentiſſima, cùm videat has peſtes in ſuos filios crudeliter ſeuire, illis grauiſſimis malis occurrendis & veritati inter turpiſſima mendacia ſuisq; falſitates à dæmonio & ſuis miniſtris contectæ inueniendæ, nullum exiſtimat remediũ opportuniùs aut commodiùs, quã ad illos patres recurrere, quibus Chriſtus ſuam pręſentiam ad conſummationem vſque ſeculi præſtò futuram eſt pollicitus: quibus etiam ſui ſanctiſſimi ſpiritus aſſiſtentiam res fidei tractantibus & religionis Catholicæ veritates inquirẽtibus ſe præſtaturum promiſit, vt illi ſcripturis ſacris diligenter perſcrutatis, & ſpiritus ſancti numine implorato, diuina illuſtrati gratia veritatem, depuratis mendaciorum ſordibus, & erroribus eliminatis, ab illis ſtercoribus & fallacijs vindicatam exerant, exertamque vniuerſis Chriſtianis amplectẽdam proponant. Sic Concilium Nicænum, Chalcedonenſe, Conſtantinopolitanum, Epheſinum, & vniuerſa alia Catholica, fuerunt conuocata, vt patres grauiſſimos errores hæreticorum confutatos refellerent. In Nicæno concilio damnata eſt hæreſis Arriana. In ſecunda ſynodo Conſtantinopolitana repulſæ ſunt hæreſes & conuictæ Macedonij, Eunomij, & Sabellij. Exploſa eſt impietas Neſtorij in tertia ſynodo Epheſina. Idem etiam Neſtorius in quarta ſynodo vniuer-

vniuerſali, quæ eſt Chalcedonenſis, fuit cum ſuis erroribus anathematizatus. Conſtituit Chriſtus ſacros illos patrum conuentus diuina perfuſos gratia, veritatis & erroris iudices incorruptos & infallibiles, ad quos iuſſit cauſas, contra fidem aut aliquam religionis Catholicæ doctrinam exortas, prouocare, quando informans Petrum, quo pacto ſe deberet gerere, contra fratrem qui in ipſum peccaret, ſi ſemel atque iterum amanter argutus & benignè correptus nollet emendari, adhibe, inquit, tecum duos vel tres: ſi nec ea ratione vitæ actiones inculpatas inſtituere velit, dic Eccleſiæ: quòd ſi & ſpreta Eccleſia, pergat iniquè agere, ſit tibi tanquam Ethnicus & Publicanus. Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cælis, &cæt. Iterum: Si duo ex vobis conſenſerint ſuper terram de omni re, quamcunque inde petierint, fiet illis à patre meo, qui in cælis eſt. Vbi enim ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, in medio eorum ſum. Matthæi decimo octauo capite. Dum Chriſtus inſtruit Petrum, docet etiam eius vicarios in locum eius in poſterum ſucceſſuros Romanos Pontifices, quibus rationem præſcribit, quam in retrahendis ab grauiſſimis peccatis fratribus debeant obſeruare rationem: ſcilicet, primò benigna præmiſſa exhortatione. Deinde teſtium adhibita præſentia: ac tandem ſi durus & proteruus obſiſtat, ad eccleſiæ iudicium rem iubet referri. Pontifices locum Petri tenent. Quando hæreſis aliqua emerſerit, cuius flammæ latiùs extenſæ cuncta videantur conflagrare vocat ipſe Pontifex ſecum duos vel tres: Hoc eſt, indicit ſacrum conuentum omnium patrum: quia vbicunq; fuerint duo vel tres cōgregati in nomine Chriſti, in medio eorum ſe futurum eſt pollicitus eis Chriſtus. Docet autem ſanctiſſimus ille Cyprianus tractatu 3. de ſimplicitate prælatorum, qui ſunt in nomine Chriſti congregati: cuius verba hic recenſere malui, quàm prætermiſſa mea eorum loco ſubijcere: vtpotè quæ digniſſima ſunt, quæ ab omnib. candidatis Theo-

logiæ

logiæ alta mente repoſta conſeruentur, qui ſic ait: Corruptores euangelij atque interpretes falſi extrema ponunt,& ſuperiora prætereunt, partim memores,partim ſubdolè corrumpentes: vt ipſi ab eccleſia ſciſſi ſunt,ſic vnius capituli ſententiam ſcindunt. Dominus enim, cùm diſcipulis ſuis vnanimitatem ſuaderet & pacem:Dico,inquit, vobis, quoniam ſi duobus ex vobis conuenerit in terra, de omni re quamcunque petieritis,continget vobis à patre meo, qui in cælis eſt. Vbicunque fuerint duo aut tres collecti in nomine meo,ego cum illis ſum. Oſtendens non multitudini, ſed vnanimitati deprecantium plurimum tribui.

Vbi igitur patres ita conueniunt, vt vnanimitatem & vnitatem intemeratam conſeruent, illic eſt Chriſtus cum illis, eritque vſque ad conſummationē ſeculi. Matthæi vltimo. Pro ijs,qui ita conuocantur rogauit Chriſtus patrem, & alium paracletum dabit illis,vt maneat cum ipſis in æternum ſpiritus veritatis,Ioannis decimo quarto. Hi qui ſuo capiti Pontifici Romano vinculo pacis & obedientiæ conſtricti manent, gaudent illa prærogatiua Petri, cui Lucas vigeſimó ſecundo refert Chriſtum dixiſſe: Ego pro te rogaui, ne deficiat fides tua, quæ promiſſio, quamuis ſoli capiti ſit facta, gaudet tamen & corpus eius beneficio. Sicuti caput primaria ratione conſequitur eorum promiſſionum, quæ corpori ſunt factæ,effectum. Quod ita probamus,quando Chriſtus dixit de Eccleſia: Et portæ inferi non præualebunt aduerſus eam: Non eſt dubium ſi infernales potentiæ non ſint præualituræ contra membra myſtici corporis CHRISTI, quòd multò minus præualebunt contra eiuſdem corporis caput. Quia igitur Spiritus ſanctus eſt ſpiritus veritatis, qui ſuggerit & inducit ac docet omnem veritatem, id eſt, quæ ex promiſſiōe Chriſti patribus in vniuerſali concilio congregatis, hinc eſt, quòd concilia vniuerſalia neceſſe ſit errare non poſſe: tantum abeſt, vt verum ſit quòd

Cōcluſio antedictorū.ſ. cōcilia errare nō poſſe.

ſit quòd Hyperius dixit, cùm concilia hominibus, qui in horas labi poſſint, cōſtent neceſſe eſt errores in ipſa obrepere. Non nituntur cōcilia Epiſcoporum ſancti-tati, ſed Spiritus ſancti aſſiſtentię & Chriſti diuinis & infallibilibus promiſſionibus. Qui autem negauerit concilijs Spiritum ſanctum adeſſe, inſimulat Chriſtū mendacij: qui verò docet concilia legitimè congregata poſſe errare, Spiritum ſanctum erroris facit authorem.

Hinc intelliget candidatus Theologiæ quánam de cauſa hæretici præteriti ac præſentes tanta concordia & impudentia concilia reijciant, vel ſi id non poſſint, ſaltem illa erroribus velint obnoxia reddere. Nimirum quia illic ſui errores depurantur, & in illis ſpiritus ſanctus aſſiſtit, qui hæreticas ſuas opiniones detegit, & earum fœditatem omnibus intuendam, vt detestentur, proponit. Idemque ſanctus ſpiritus ſpectabiliſſimum veritatis ſplendorem è latibulis erutam, conſpiciendum admirandumque eius amatoribus offert, vt ſua diuina contemplata pulchritudine, in eius accendantur amorem & cultum, qui falſitatis tenebris excæcati errores pro veritate anteà fuerāt amplexati. Hæc eſt ratio, quare cuncti hæretici ab hinc mille & quingentis annis ſemper conciliorum refugerint iudicium. Non enim aliter ipſi deteſtantur cōcilia, quàm reus conſpectum iudicis, latro patibulum, & fur reſtim.

Quare hæretici concilia reijciant

Hæretici fugiunt concilia, ſicut fures reſtim

Vbi validè autoritati ſcripturarum ſacrarum conuictus, ſtudioſus Theologiæ ſibi perſuaſerit concilia generalia errare minimè poſſe, nec erroribus vnquam vllum fuiſſe obnoxium, inde infert falſam eſſe prorſus hæreticorum noſtri temporis calumniā, qua exultantes vidētur eccleſiæ Catholicæ exprobrare ſe paradoxum docere: ſiquidem conſtat poſteriora concilia priora interdū correxiſſe. Matthæus docuit, quo in loco eſsēt habēdi, qui cōciliorū decretis nō obſequerentur

rentur, cum ca. 18. dixit: Si eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus & publicanus.

Cur cõcilia poſteriora priorũ decreta nõnunquam retractent.

Aduertet etiam qui ſacrarum literarum cognitione, animum exornare contendit, vbi in priore aliquo concilio de aliquo dogmate definitum fuerit, Patres qui in poſterioribus conueniunt conuentibus dogmata illa definita vti ſpiritus ſancti oracula, intemerata relinquere: quæ ſi tractanda fortè ſuſceperint, idcirco factum exiſtimabit, non vt de eius veritate dubitantes aliquid inquirant, ſed vt doctrinas, quę circa illius dogmatis expoſitionem in eccleſia proclamantur, perpendant, num dogmati ſint congruentes, nec ne. Quod conſtanti ſententia apud ſe firmiſſimum eſſe candidatus Theologiæ ſtatuet. Impium profectò eſſet veritates ab ſpiritu ſancto reuelatas in dubium reuocare, quaſi infirmas aut minùs certas. Eſt tamen verum, concilia aliquando nonnulla ijs, quæ in alijs ſuperioribus concilijs decreta fuerant, contraria ſtatuiſſe: verùm quæ nullo pacto eſt exiſtimandum ad dogmata noſtræ fidei expectaſſe, ſed tantùm ad mores, cæremonias, aut ad alios diuerſos ritus in eccleſia obſeruandos. Quod nullo pacto conciliorum veritati nec tantillum detrahere poteſt, ſiquidem illa, quæ à ſubſecutis concilijs ſunt immutata, non ea ratione à prioribus concilijs fuerunt condita, vt perpetua & immutabilia eſſent futura. Sed temporanea, vt quæ temporibus illius ſeculi, & hominum illius ætatis moribus informandis & conditionibus maximè conducibilia patribus, qui ſalutem animarum tunc temporis procurabant, videbantur. Vnde cùm varij & multiplices ſint hominum mores, diuerſa ingenia, quæ non vna ratione ſint gubernandæ, varia etiam oportuit ſtabiliri decreta, quæ conditioni vniuſcuiuſque ſeculi opportuna viderentur. Quòd ſi homines pelles mutarent, alioſque imbiberent animos graui ratione intercedente, ſtatuta olim facta, quæ temporis iniuria inutilia, vt ſunt rerum viciſſitudines, viderentur, Epiſcopi abrogarent, & de nouis condendis, quæ præ-

Quare cõcilia poſteriora priorũ decreta nonnunquam immutẽt.

ſenti

ſenti ſeculo vſui fidelibus eſſe poſſint, rationem patres inirent. Quæ cauſa ſi intercederet, non tantùm liceret ea decreta mutare, quæ in patrum ſacris conuentibus fuerunt ſtatuta, verùm & illa, quæ Apoſtoli in ſuis ſanctis concilijs Hieroſolymis & alibi cùm adhuc ſuperſtites eſſent, cõdiderunt. Quod ita confirmam9. In illo concilio Hieroſolymitano, cuius acta decimo quinto capite Actorum Apoſtolorum referuntur, legimus apoſtolica ordinatiõe ſancitum fuiſſe, vt à ſanguine, & ſuffocatis, & idolotitis omnes Chriſtiani abſtinerent. Item vt raſo & aperto capite homines orarent in eccleſia, mulier autem non niſi inducto velamine in faciem.

Quæ ſanctiones, quamuis Chriſtianis illius ætatis, qui ex gentiliſmo venerant, in officio continendis maximè neceſſariæ fuiſſent, vbi illa neceſſitas, quæ Apoſtolos in illam induxit ſententiam, euanuit, patres, qui paulò pòſt Apoſtolos ipſos ſunt conſequuti abſque vlla iniuria Apoſtolicæ dignitatis illa mutari decreuerunt, & abſque vllo contemptu Apoſtolicæ dignitatis Chriſtiani nunc veſcimur ſanguine & ſuffocatis, de quibus tunc temporis edere nefas fuiſſet & impietas. Fecerant illud ſtatutum Apoſtoli eo concilio, ne Gentiles qui nomina Chriſto dederant occaſione ciborum, qui idolis immolabantur, ad idololatriam relaberentur. Nec cum iniuria Apoſtolorum id factum quis exiſtimabit. Siquidẽ illud ſtatutum non eo propoſito, Apoſtoli conſtituerunt, vt perpetuò in eccleſia à fidelibus eſſet obſeruandum. Sed tantiſper dum Gentiles conuerſi; propenſionem illam ab primis ſuis incunabulis imbibitam gentiliſmi deponerent, & in Chriſti & ſuæ catholicæ religionis amore confirmarentur. Sicuti igitur hac in cauſa concilia apoſtolos conſecuta hoc ſtatuto abolito eius ſeueritatem ſunt moderata, adeò vt promiſcuè Chriſtianis ſuis temporibus carnium vſum liberum permiſerint, illæſa tamen ſpiritus ſancti dignitate primi concilij Apoſtolorum: cui non eſt dubium, ſpiritum ſanctum

interfuiſſe. Pari ratione concilia poſteriora indè conſecuta, nonnulla quæ ad mores, cæremonias, aut alia, quæ inter adiaphora connumerantur, ſpectant, in poſterioribus concilijs vel prorſus tollere, aut ſi res magis id poſtulet, commutare, intemerata ſpiritus ſancti veritate, qui priori interſuit concilio, ſemper poterit. Nec inde quicquam habent hæretici, quod ad eleuandam conciliorum maieſtatem rapere aut obijcere poſſunt, cùm hæc, quæ diximus, conciliorum ampliſſimam dignitatem maximè ſtatuant. Manet igitur fixum, concilia œcumenica in his quæ ſunt fidei & morum, nec errare poſſe, nec vnquam in ipſa vllos irrepſiſſe errores.

Apoſtoli multa, q̃ Chriſt. circa ſacramentorum miniſterium obſeruauit, mutarunt aut nõ obſeruarunt.

Placet etiam obiter candidatum Theologiæ admonere, Apoſtolos ipſos multa quæ Chriſtus circa ſacramentorum miniſterium fecit & obſeruauit, mutaſſe aut non obſeruaſſe. Matthæi decimo quinto, depræhendet Chriſtum dixiſſe: Quod intrat in os, non coinquinat hominem. Item Paulus ab eodem Chriſto edoctus, ad Titum primo, dixit: Omnia munda mundis. Et tamen Apoſtoli, qui Chriſtum ita docentem audiuerant, publico decreto ſtatuerunt, vt homines Ethnici ad fidem Chriſti conuerſi, & ſanguine eius mundati, & ſanctificati, abſtinerent à ſanguine, ſuffocatis animalibus, & idolotitis. Item Matthæi decimo octauo, Chriſtus præſcripſit Apoſtolis formam in qua baptiſma eſſet conferendum, ſcilicet, In nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. At tamen Petrus multitudini roganti, Quid ſibi eſſet faciendum, reſpondit: Baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti. Actorum primo. Ad eundem modum ſtudioſus Theologiæ inueniet. Actorũ octauo. Samaritanos à Philippo baptizatos fuiſſe. Cornelium à Petro. Actorum decimo. & aliquot Epheſianos à Paulo. Actorum decimo nono. Quę ſtatuta quãuis à Chriſto fuerint obſeruata, mutata tamen fuerunt à Petro, Philippo, & Paulo, non reclamantibus reliquis coapoſtolis, qui Chriſto aliter ordinanti

adfue-

adfuerant. Qua mutatione nulla iniuria Chriſto fuit facta, ſiquidem eiuſdem Chriſti ſpiritu Apoſtoli illuſtrati tempori inſeruientes illam mutationem auſi ſunt inducere, quia ita dedit illis ſpiritus ſanctus vt ipſis videretur. Hoc exemplo docta Eccleſia auſa eſt Paſchale feſtum à ſabbatho in ſequentem diem Dominicum transferre, quamuis pleriquè eſſent, qui reclamarent, contendentes ſeruandum eſſe diem ſabbathi, ſiquidem Chriſtus ipſe, quem Ioannes Euangeliſta & alij Apoſtoli ſunt imitati, in eodem die, nempè quartadecima luna Aprilis Paſcha celebraſſe, quicunque ille eſſet dies, cauſantes conſuetudinem illam protractam in quibuſdam locis fuiſſe ad annum centeſimum quinquageſimum. Cuius cauſa temporibus Victoris Pontificis Romani graue diſſidium ſubortum fuiſſe teſtantur concilia: propendentibus alijs in vnam ſententiam, vt diem quartæ decimæ lunæ, quicunque eſſet, exemplo Chriſti & Apoſtolorum Paſcha celebraretur: alijs verò in aliam inclinantibus, ſcilicet, diem Dominicum illi Paſchali feſto celebrando conſecrandum fore. Quæ contentio ita Eccleſiæ iudicio fuit dirempta, vt Paſcha non plena luna, ſed die Dominico ſequenti celebraretur. Atque id ita cùm à multis particularibus ſynodis, tum ab Oecumenicò Niceno concilio poſteà confirmatum apud omnes Chriſtianos populos vſque in hodiernum diem ſeruatur. Illi verò damnati ſunt, qui per contumaciam ei decreto parere noluerunt. Idem factum ab Eccleſia comperimus; cuius ordinatione (quamuis Chriſtū azymum panem conſecraſſe Euangeliſtæ teſtentur, eiuſdemque Chriſti exemplo Apoſtoli etiam azymis in Euchariſtiam conſecrandam vſi fuerint) ſacerdotes poſteà inſequuti fermentato, ratione grauiſſima id poſtulante, conſecrabant. Qua conſuetudine ſublata, poſteà illud ſtatutum in diſſuetudinem abijt apud Chriſtianos populos, Græcis & Pruſſis exceptis, qui fermentato adhuc in ſuis ſacris vtuntur, quibus Concilium Florentinum &

hoc permiſit. Pranſos Apoſtolos pauit Chriſtus ſua ſacratiſſima carne, venerabiliſſimoque ſuo potauit ſanguine, eamque conſuetudinem aliquantiſper in eccleſia fuiſſe obſeruatam, Paulus in 1. Corinth. epiſtola vndecimo capite declarat. Et tamen hoc inſtitutum etiam mutauit eccleſia, quæ decreuit, non niſi à ieiunis ſacram Euchariſtiam fore ſumendam in eccleſia Catholica, cuius placiti cauſam Auguſtinus epiſtola 118. ad Ianuarium declarat. Seruauit Chriſtus ſabbathum diem, ab ipſo mundi principio, à patre, & filio, & ſpiritu ſancto ſanctificatum. Eccleſia non niſi Dominicum diem colit & obſeruat. Ex his omnibus teſtimonijs colliget ſtudioſus Theologiæ nonnulla fuiſſe à Chriſto conſtituta in eccleſiæ œconomia, quæ eodem Chriſto per ſuum ſpiritum ordinante eccleſia, temporibus inſequentibus mutauit. Quæ cùm non ad fidei dogmata ſiue articulos, vel ſacramenta, nec mandata ſpectent, ſed ad alias conſuetudines vel ritus obſeruandos, nullum eſt inconueniens ab eccleſia mutata fuiſſe, nec authoritati Chriſti quicquam detrahitur. Præſertim cùm illa non ſit mutata, quaſi hæc iilis ſint meliora: ſed vti propoſito cui inſtituta inſeruiunt propter temporis & hominũ conditiones vtiliora & maioris ædificationis. Nec volunt patres priora Chriſti facta corrigere, ſed tempori & religioni Chriſtianiſque alia dare, quibus religioſiùs de diuinis myſterijs inſtruantur. Hinc poterit diſcere candidatus Theologiæ, quo conſilio & quas materias poſteriora concilia, mutandas aut tollendas ſuſceperint, quæ in prioribus concilijs ſancitæ fuerant.

Eccleſia ſine aliquo incõmodo nõ nulla mutat interdũ q̃ ab ipſis Apoſtolis & inſtituta & diu obſeruata ſunt.

Decreuit etiam eccleſia præter Apoſtolicæ dignitatis iniuriam nonnulla mutare, quæ etiam ab ipſiſmet Apoſtolis non tantum inſtituta, ſed ſatis diu obſeruata fuerãt. Cuius generis pauca hic ſubijcere libet, vt ſtudioſum Theologię pleniùs informatum dimittamus. Apoſtoli, quod omnium Patrum conſtanti ſententia confirmatum inuenimus, baptizabant in nomi-

in nomine Ieſu Chriſti prętermiſſa alia forma, quam Chriſtus ipſis dederat, grauiſſima cauſa intercedente. At verò Eccleſia in vſum reuocauit eam, quam Chriſtus Apoſtolis in vniuerſum mundum miſſis in baptiſmo obſeruandam præſcripſerat. Quam formam eadem authoritate reuocauit eccleſia, qua ipſam eandem prætermiſerant Apoſtoli.

Item Apoſtoli Actorum decimo quinto ſtatuerunt abſtinendum eſſe Chriſtianis à ſanguine, ſuffocatis, & idolotitis: Iam verò ſpiritus ſanctus ſuggeſſit Eccleſiæ nos poſſe ijs omnibus liberè ſuis temporibus veſci. Statuerat Paulus mulieres velatis capitibus, viros verò raſis & detectis oratum iri in eccleſia, cunctos etiam fideles, præſertim opulentos, cibos delaturos poſt rem ſacram peractam in eccleſia, quibus pauperes refocillarentur: quæ omnia eccleſia diuinitus illuſtrata temporibus inſequutis partim ſubſtulit, ac partim in alios tempori & hominum ingenijs ritus commutauit opportuniores. Nec inde licet inferre, varium & mutabile eſſe verbum Dei. Siquidem teſte Dauid, Fidelia ſunt omnia mandata eius, confirmata in ſeculum ſeculi. Et Iſaias capite quadrageſimo ait: Omnis caro fœnum, verbum autem Domini manet in æternum. Sed quemadmodum ineffabili bonitate ſua Chriſtus ſeſe adeò dimiſit noſtri miſertus, vt carnem noſtram cum ſuis ſuſciperet miſerijs, ita in ſuis condendis legibus, quibus nos in officio eramus continendi, ita ſeſe noſtro attemperauit captui, vt principiò tanquam paruulis in Chriſto, faciliora & plauſibiliora præceperit, poſteà verò vbi iam adoleuiſſemus in viros perfectiores, ſolidiora à nobis exigeret. Hanc rationem noſtri habuit Chriſtus, habuerunt Apoſtoli, & à ſuis ſucceſſoribus ouium ſubſequutarum perpetuò voluit haberi. Vbi hoc maturo iudicio ſtudioſus Theologię expenderit, facilè cognoſcet, in quibus concilia œcumenica errare poſſint, & in quibus infallibilem habeant veritatem. Cognoſcet etiã quæ ſint illa, quæ in poſterioribus concilijs,

quamuis in prioribus rectè definita fuerint, mutari poſſunt, & quo concilio illam mutationem aut correctionem poſteriora tentent concilia. Nec fatigabitur in cognoſcẽdo num eccleſia catholica mutare aliqua poſſit, quæ à Chriſto vel à ſuis Apoſtolis ſancita fuerint.

Longè aliter de ſynodis prouincialib. ſtatuendũ atq; de œcumenicis.

Quæ ſit ratio an cõcilium pꝛouinciale errare poſſit, œcumenicum vero minimè.

Longè aliter apud ſe ſtatuet candidatus Theologiæ de prouincialib. Synodis, atque docuimus ſtatuẽdum de Oecumenicis. Hæc enim in his quæ ad fidem ſpectant, minimè poſſunt errare: illa verò maximè. Cuius diſparitatis ea eſt cauſa: ſcilicet, quòd promiſſio CHRISTI de directione Spiritus ijs præſtanda, qui in ſuo nomine eſſent conuenturi, non particularibus eccleſijs, ſed vniuerſali ſit à CHRISTO facta. Eſt autem Eccleſia vniuerſalis ea, quæ capiti ſuo ſupremo Romanorum Pontifici fide & obedientia cohæret. Vnde quamuis Epiſcopus alicuius priuatæ Eccleſiæ, conuentum indicat virorum qui eruditione, doctrina & pietate ſint excellentes, ſitque & ipſe eximia ſanctitate & diuinarũ doctrinarũ cognitione admirabilis, ſi tractationẽ de dogmate aliquo noſtrę fidei inſtituerit, errare omnino poterit ipſe, poterũtq; errare cuncti alij, qui cum ipſo fuerint. Si verò Romanus Pontifex conuentu indicto cum viris non vſque adeò inculpatæ vitæ, nec tantæ eruditionis, atque alij, de aliquo dogmate noſtræ fidei vltimam ſentẽtiam pronunciauerit, impium & arbitrari ipſum errare poſſe.

Conciliũ œcumenicum ſub iuſſu pontificis ſũmi cõgregatũ non poteſt errare.

Cuius ea eſt ratio. Primùm, quia Petro dictum eſt, & non alijs: Petre, ego pro te rogaui. Et iterum Petro dictum eſt ſingulariter: Paſce oues meas. Deinde, quia
1. Eccleſiæ veritatem non exiſtimabit canditatus Theo-
2. logiæ pendere ex ſanctitate aut doctrina eorum, qui illic conueniunt, ſed ex diuina CHRISTI promiſſione. Cuius ea eſt firmitas, vt ſicuti ipſe Chriſtus eſt veritas, ita veriſſima ſit ſua promiſſio, & adeò vt primùm cælum ac terra ſint ruitura, quàm vel minimus apex eorum, quæ Chriſtus promiſit, ſit aliter euenturus.

Gratiani ſententia.

Ob hãc cauſã Gratianus diſtinctione 18. dixit capite pri-

te pri-

te primo. Concilia ſunt inualida ad definiendum, cōſtituendum, non autem ad corrigendum. Quæ ſententia de prouincialibus, minimè verò de Oecumenicis eſt intelligenda Synodis.

qua ait cōcilia ad ſtatuendū inualida, quomodo intelligenda.

Ex hac ſententia Gratiani aduertet Theologiæ candidatus, quando priuatarum prouinciarum concilia contingat illum verſare, nihil ſe illic inuenturum, ad cuius obſeruationem vniuerſa teneatur eccleſia: niſi forſan prouinciales illæ Synodi authoritate Pontificis vniuerſalis ſint conuocatę, aut eiuſdem authoritate, quæ illic ſtabilita fuerint, confirmentur. tunc enim eiuſdem ſunt momenti & veritatis quæ illic definiuntur, atque ſi in vniuerſali decreta eſſent concilio: nec poſſunt errare, nec falli, nec fallere.

Cōcilia ꝓuincialia, quādo eādem vim cū vniuerſalibus & œcumenicis habeāt

Cōcilia verò prouincialia erroribus ſunt ſubiecta, quod planè conſtat ex geſtis illius Carthaginenſis concilij ſeptuaginta epiſcoporum, vbi Cyprianus ſtatuit (cuius ſummam authoritatem cæteri reuerentes epiſcopi ſunt ſequuti, nemine reclamante) rebaptizandos eos, qui ab hæreticis eſſent ſacro initiati fonte. Exiſtimabant illi patres, præcipuè Cyprianus baptiſma non eſſe, quòd à ſuo miniſtro, nempe ſacerdote Catholico non eſſet collatum. Falſus ipſe reliquos patres autoritate tantùm ſuæ perſonæ, non ſcripturæ aut traditionis, in erroneam & hæreticam induxit opinionem. Nec volui candidatum Theologiæ latere rationem, quare prouinciales ſynodi non poſſint de fide vel de eius dogmatibus quicquam conſtituere, eam eſſe, quia ſicuti fides Chriſtianorum, & ſua dogmata ſunt Catholica, & ſint vniuerſalia, non particularia, & ſunt totius mundi, non alicuius prouinciæ: ita tractatio fidei, & eius ſacrorum dogmatum non eſt ſuſcipienda ab vna prouincia, quando res poſtulat, ſed ab vniuerſa eccleſia. Eſt autem eccleſia vniuerſalis conuentus Patrum, quod abundè ſatis, vt arbitror, ſuperiùs declaraui. Nec poſſunt

Cōcilia ꝓuincialia errare poſſunt.

Ratio.

prouincialia concilia aliquid ſtatuere, quod vniuerſum teneantur obſeruare. Poſſunt enim Synodi prouinciales quàm plurima ſtabilire, quæ ad cleri populique mores componendos eius prouinciæ ſpectent, alia etiam quæ ad cæremonias, quibus pietas conſeruatur & nutritur, coaleſcitque, conducere videantur, prout iudicio patrum viſum fuerit, id expedire: minimè verò aliqua quæ vniuerſos Chriſtianos legare debeant: niſi, vt diximus, vniuerſalis Pōtificis Romani illis accedat authoritas, quę prouincialis ſynodi conuentum indixerit, aut quæ illic decreta fuerint, confirmauerit. Illa pontificia authoritas cum ſit vniuerſalis, vniuerſalem facit Synodum, quam prouincia fecerat ſingularem.

Prę ſens ecclesia eiuſdē plane eſt authoritatis cū illa, quæ fuit tempore Apoſtolorum

Placet etiam admonere Theologum futurum, ne ſi dum ſcholaſticos doctores audit vel decurrit, inciderit in Durandū, qui in 3. diſtinc. 24. q. 1 articu 1. Et Hieron. lib. de vita Pauli, affirmant illud Auguſtini dictum, Euangelio non crederem, niſi eccleſia diceret, eſſe intelligendum, de primitiua eccleſia Apoſtolorū, non de præſenti, Falſa eſt hæc ſententia, & plane reijcienda aut in Geiſonem, qui affirmat eccleſiam noſtræ ætatis, non eſſe eiuſdem authoritatis, perinde atque illa, quę Apoſtolorum tempore floruit, non commoueatur, nec illi opinioni, vllum locum in ſuo animo præſtet: quin illam reijciat, & certa fide apud ſe ſtatuat, eccleſiam noſtram eiuſdem authoritatis, dignitatis, atque poteſtatis eſſe, atque illa quæ ſub A-

1. poſtolis floruit. Quod duplici rationę confirmamus: Prima, quia noſtra eccleſia eundem habet ſpiritum ſanctum, qui illam gubernat, docet, regit, ac moderatur, omnemq; docet veritatem. Habet item idem caput & fundamentum, lapidem viuum Chriſtum Ieſum, qui cum ipſa eſt, vſque ad conſummationem ſeculi.

2. Secunda, quia veritas & authoritas eccleſiæ, non nititur hominum ſanctitati, ſed fidei, ſacramentis, & diuinis promiſſionibus. Proinde dicimus quòd ſicuti hominum ſanctitas nihil autoritatis, aut poteſtatis eccle-

eccleſiæ poteſt conferre,ita nec eorundem hominum prauitas nihil prorſus authoritatis, poteſtatis,aut dignitatis eidem poteſt detrahere. AEquè enim adeſt ſpiritus ſanctus concilijs noſtri ſeculi, res fidei definientibus, atque adfuit Apoſtolorum conuentibus. AEquè enim præſens eſt Romano pōtifici quamuis non vſque adeò ſancto, vltimam de rebus fidei pronuncianti ſententiam , atque adfuit ſancto Petro. Fuit illa eccleſia Apoſtolorum maioris illuminationis & frequentioris, quia ſanctiora habebat ſubiecta, non verò maioris dignitatis aut poteſtatis. De quibus plura dicere ratio inſtituti laboris vetat. Siquidem non fui eius animi,locos communes hic tractandos ſuſcipere:Sed cautiones quaſdã candidatis Theologiæ præſcribere, quarum ſubſidio doctrinas ſynodorum facilius & fructuoſiùs intelligere, vbi legerent,poſſent.

Perneceſſarium verò eſt, conciliorum volentibus legere decreta, exemplaria vt acquirant, quoad eius fieri licet,quàm emendatiſſima,integerrimaque. Cuius rei ideò viſum fuit meminiſſe,quod paſſim multi querantur,concilia neque omnia, neque integra,ſatiſque emendata extare. In quibuſdã voluminibus Concilio Lateranenſi,quod cura Innocentij tertij celebratum eſt anno.1215. opuſculum adijcitur, appellatum, tripartitum,incertum cuius autoris, ſed refertum tamen ſalubribus admonitionibus, cuius parte.3.cap. 10.Hæc verba inuenio:Concilia antiqua,& etiam poſteriora,vix inueniuntur. Et eſt mirandum,quomodo hoc ita neglexerit eccleſia Romana,& quomodo non ordinauit vt in eccleſijs Cathedralibus, vel ſaltem metropolitanis ſemper haberentur. Multa enim ſunt in ijs valdè vtilia, quæ non ſunt redacta in Ius Canonicum. Hæc ibi iam Canones Apoſtolorum nominati non omninò abs re magnum iudicantur habere pondus,& tamen in hunc vſq; diem ignoratur quot & qui pro certo illi fuerint. Nam in decreto diſt.16.ex ſententia Iſidori, capitula Apoſtolorum memoran-

tur fuiſſe ſexaginta: paulò pòſt ſubijcitur, fuiſſe octoginta quinque. Similiter de numero Canonum concilij Nicęni, an tantum viginti ſint, vt quibuſdam placet: an ſeptuaginta, vt malunt alij, qui pro ſe adducunt Athanaſium: adhuc ſub iudice lis eſt, teſte eodem Gratiano, diſtinctio. Septuaginta. Nõ minor ſpectatur negligentia in multis alijs concilijs, quæ de Grecis in ſermonem Latinum ſunt conuerſa: quorum Canones frequenter neque numero, neque ordine, interdum neque ſententia inuicem ſibi reſpondent. Nec verò in Græcis tantum, ſed etiam in Latinis conciliis in occidente habitis, æquè magna perſpicitur exemplarium diuerſitas. Etenim in concilijs aliquot Africanis, quæ prope ad D. Auguſtini ætatem creduntur celebrata: tum in Colonienſi habito ſub Carolo tertio Imperatore, cognomento Craſſo, deſiderari quædam videntur. Ex aduerſo autem in concilio Ilerdenſi, quædã addi: nam Gratianus. 2. quæſt. 4. presbyter. Et. 33. quæſt. 4. Non oportet. Item diſt. 55. Si quis in infirmitate. Rurſus, de conſecratione. diſt. 4. Omnis presbiter. Hos, inquam, Canones adſcribit concilio Ilerdenſi: qui tamen, quando in tomis conciliorum ad idem concilium venitur, nequaquam reperiuntur. Non difficile eſſet plura exempla producere, quæ palam docerent, in conciliorum canonibus, modò aliquid additum, modò aliquid detractũ, modò aliquid tranpoſitum, vel immutatũ.

Tanta igitur partim diuerſitas, partim corruptela in exemplaribus, vt taceam quòd magnopere derogat conciliorum & Canonum autoritati: Omnes vehementer impellit, quò libros integros, bonæ fidei, & minimè vitiatos ſibi ſtudeant comparare, necnón cautè ſingula expendant quæ in concilijs proponuntur. Firma ſanè argumenta ad probandum ſi quis ex ſynodis eccleſiaſticis velit petere, hunc oportet exemplaria inter ſe conferre accuratè, ac ſapienter diſquirere, quibus maximè tutum ſit. Meo quidem iudicio ex re eccleſiarum foret, ſi prudentibus ac doctis aliquot homini

bus

bus delegaretur,conciliorum & Canonum recognoſcendorum labor.

Operæpreciũ eſt,vt concilia vniuerſalia, à prouincialibus,necnon quæ in eis prodita ſunt, diſtinguantur.Meritò quidem pluris fiet,quod conſtitutum eſt in concilio aliquo vniuerſali, quàm quod conſtitutum eſt in prouinciali:Nec videtur ſecundũ æquitatem iudicare, qui quaſlibet adigere obſtringereq́ue vult eccleſias ad obſeruandam conſtitutionem, quæ in alia prouincia,cui eædem eccleſiæ minimè accenſentur,eſt edita,niſi fortè autoritate Romani Pontificis ſint roboratæ.Certum eſt,non omnibus omnia, & alij ritus ac cæremoniæ alijs populis conueniunt. Quòd qui agreſtiores ſunt & moribus inconditioribus,eò pluribus cæremonijs atque ſeueriore diſciplina egere, nullus dubitat. Intelligo de his, quæ ad eutochian ſpectant,& non ſunt vbique ab omnibus & ſemper recepta, vſurpataq́ue.

Cęterùm concilia vniuerſalia,quibus omnes eccleſiæ plurimum deferunt,propter doctrinam fidei ſtrenuè defenſam, & fideliter diffinitam & explicatam, ſunt hæc quatuor:Nicænum primum,ſub Conſtantino Auguſto, aduerſus Arrium. Conſtantipolitanum primum,contra Macedonium,ſub Theodoſio ſeniore. Epheſinum primum, ſub Theodoſio iuniore,in quo confutatus eſt Neſtorius. Chalcedonenſe, collectum contra Eutycen, principatũ tenente Martiano. Adduntur & nominantur etiã hæc vniuerſalia:quintum videlicet,& ſextum Conſtantinopolitanum: ſeptimum Nicænum:octauum aliud Conſtantinopolitanũ:prætereà Lateranẽſe,Lugdunẽſe, Viennẽſe,Cõſtãtienſe,Baſiliẽſe, Florẽtinũ:quę omnia enumerãtur tanquam digniſſima, in formula Iuriſiurandi,quę in Cõcilio Baſilienſi concepta & præſcripta eſt,cuicunq; Pontifici Romano recens electo proponenda, vt religioſe iuret, atque præſtet.

Quòd deinde ad prouincialia concilia attinet,qui de ijs volet rectè iudicare, ſeorſum conſiderabit, quæ

celebrata ſunt in Oriente,quæq́; celebrata ſunt in Occidente. Quantoperè autem referat hoc diſcrimen notari,eſt à nobis, vbi de hiſtorijs agebamus,expoſitum.

Non minore cura conuenit in omnibus concilijs decreta de rebus ciuilibus,à decretis ſimpliciter ad eccleſias pertinentibus ſeparare. Quod de lectione hiſtoriarum etiam attigimus. Ac licet ſanè obſeruare, in nonnullis concilijs quædam propoſita per epiſcopos, quæ perſpicuè ad politiam, aut ad ciuilem magiſtratum referenda ſunt. In quo genere ſunt admonitiões de officio principum ac Iudicum: item Canones plerique de formis iudiciorum, de mancipijs ſiue ſeruis, de teſtamentis & ſimilibus. In concilio Toletano.3. Canone 17. præcipitur, vt epiſcopi & ſacerdotes cum iudicibus inquirant in eos, qui filios ſuos, pertęſi eos educare,necabant, aut vendebant. In concilio Toletano quinto, de his capitib. quędam ſancita legimus: de cuſtodia ſalutis Regum, & defenſione prolis pręſentium principum:de reprobatiõe perſonarum, quæ regnum adipiſci prohibentur,de his qui ſibi blandiuntur ſpe regni,rege adhuc ſuperſtite. Vt regni fideles,à ſucceſſoribus regum,rerum iure non fraudentur, pro ſeruitutis mercede. Præterea in Toletano ſexto,de cõfugientibus ad hoſtes,& damnum inferẽtibus patrię, de honore,qui debętur primatibus Palatij:& quędam alia,repetita ferè ex concilio præcedenti. Alia alibi occurrunt.

Iam ex his,quæ planè agnoſcuntur eccleſiaſtica, pars verſatur in definitione vel explicatiõe dogmatũ, pars in ordinandis ijs,quæ ad ædificationem & decorum,ſiue eutaxiam faciunt. Hæc verò ſic diſiungi volunt,vt ſeparatim notari debeãt, quæ pręſcripta ſunt omnibus credentibus communiter: ſeparatim item, quæ conueniunt certo hominũ generi. Et rurſus,quæ accommodata ſunt eccleſijs & populis Orientalibus, ſecerni oportet ab his,quæ pręfixa ſunt Occidentalib. Quid multa?Bonam partem eorum, quæ obſeruanda admonui-

admonuimus in lectione hiſtoriarum, opportunè repetent memoria, quibus propoſitum eſt conciliorum ſyluas perluſtrare. Quocircà ſatis fuerit in pręſenti, ſemel hortari omnes, vt in examinandis conciliorum capitibus ſingulis, ſumma cura expendant oẽs circunſtantias, atque pro circunſtantiarum ratiõe iudicium certum forment. Qua de re Gratianus diſt. 26. ex Iſidoro regulam adſcripſit. Sciendum eſt, inquit, quòd pleraq; capitula, ex cauſa, ex perſona, ex loco, ex tempore conſideranda ſunt: quorum modi quia medullitus non indagantur, in erroris Labyrinthum nonnulli impingunt, quòd antè iudicent, quàm intelligant: antè inculpant, quàm iterando lecta perquirantur. Sed de his iterum & pleniùs, vbi ad decretũ ipſius Gratiani peruentum fuerit.

Commodum admonet circunſtantiarum mentio vt hanc quoque obſeruationem adijciam. Si quę concilia in manus veniunt, in quibus referuntur ex ordine ſuffragia eorum, qui interfuerunt, atq; rogati ſunt ſententias dicere (quemadmodum videre licet in concilio Carthaginenſi, cui interfuit Beatus Cyprianus: in alio item Carthaginenſi, quod celebratum eſt ætate Syluestri pontificis, atq; à quibuſdam primum nominatur, præterea in ſexto Carthaginenſi: ad hæc, in Nicæno ſecundo, vbi de imaginibus & picturis actum eſt: in Baſilienſi, quemadmodum id deſcriptum eſt ab Aenea Syluio: & in quibuſdam alijs concilijs) minimè mirum, ſi, vbi liberas decet eſſe linguas, comperiantur quidam admodum diuerſa pronunciaſſe. Vbi verò diuerſitas iſta auditur, præſtabilius eſſe definitiõem expectare, quàm ſuffragia appendere ac librare: ſiquidẽ ſpiritus ſanctus adeſt vltimè definientibus, non quid vnicuique videatur dicentibus quò pertinet quod in confeſſiõe fidei à Iuſtiniano Imperatore miſſa ad Romanum pontificem Ioannem ſecundum legitur. Nemo autem attendit ea, quæ per partem à quibuſdam dicuntur: ſed ſola illa, quæ ab omnibus communi con-

ſenſu

ſenſu definiuntur. Si enim aliquis voluerit attendere eiuſmodi contrarietates, vnaquæq; ſynodus inuenietur ſemetipſam deſtruere. Hæc ibi.

Diximus ſuperiùs, interdum concilium poſterius derogare priori: & per id, quod in poſteriori ſancitur, abrogari intelligitur, ſi quod diuerſum in priori fuerat traditum. Interdum quidem videas in poſterioribus concilijs quædam repeti ex concilijs antecedentibus, quæ ad mores ſpectant, non ad fidem: vtrobique autem retineri ac probari eandem ſententiam. Frequentia huius rei exempla fiunt obuia, præſertim in poſterioribus ſynodis. Interdum verò ita de eadem re in diuerſis concilijs agitur, vt pugnantia prohiberi aut mandari in illis exiſtimentur. Iſtud igitur vbi fit, ſic accipies, vt corrigatur, aut tollatur concilio poſteriore, quod conſtitutum fuerat de eadem re in concilio priore, non quaſi erratum fuerit in ſuperiori; ſed quia temporibus inſequutis non ita conuenit, quod ſuperioribus maximè congruebat. Exemplo id declaremus ex Apoſtoli Pauli inſtituto. 1. Timoth. quinto eligebantur viduæ paupérculæ, & alebantur ab eccleſia, ad miniſterium ſanctorum, qui eccleſijs verbo euangelij paſcendis indeſinenter vacabant, & quorumcunque tandem pauperum: quas viduas nolebant eſſe minores annis ſexaginta: Fortaſſis etiam paulatim introducta eſt conſuetudo, eaſdem publicè, adhibita cæremonia aliqua externa, initiandi. Cæterùm temporis progreſſu factæ ſunt in hac ordinatione quædam mutationes, haud dubiè propter vitia, quæ ſenſim obrepſerunt. In concilio igitur Arauſienſi, quod habitum eſt ſub pontifice Leone primo. Canone vigeſimo ſexto ita legimus.

Diaconiſſæ omnimodè non ſunt ordinandæ: ſi quæ iam ſunt, benedictioni, quæ populo impenditur, capita ſubmittãt. In concilio autẽ Chalcedonenſi vniuerſali, Actiõe decimaquinta, Canone decimoquinto præcipitur, Diaconiſſam non ordinandam ante annũ

quadra-

quadrageſimum & hanc cum ſummo libramine. Rurſus in concilio Epaumenſi, tempore Gelaſij primi, Canone vigeſimo primo: Viduarum conſecrationem, quas diaconiſſas vocant, ab omni religione noſtra penitus abrogamus: ſolùm eis pœnitentiæ benedictionem, ſi conuerti ambiunt, imponendo. Item in Concilio Aurelianenſi ſecundo, Romanam ſedem occupante Vigilio, Canone 16. Fœminæ, quæ benedictionem diaconatus hactenus cõtra interdicta Canonum acceperint, ſi ad coniugium probantur, iterum deuolui, à communione pellantur. Tandem in concilio Vormatienſi circiter ętatem Lodouici pij, filij Caroli magni, repetitur Canon ille ex concilio Chalcedonenſi, hiſce verbis: diaconiſſam non ordinandam ante annum quadrageſimum; & hoc cum ſummo libramine. Si verò ſuſcipiens manus impoſitionem, & aliquã tum temporis in miniſterio permanens, ſemetipſam tradat nuptijs. gratiæ Dei contumeliam faciens; anathematizetur huiuſmodi, cum eo, qui eidem copulatur. Vides igitur, varias ſanctiones diuerſis temporibus de eadem re publicatas. Quid autem in tanta varietate potiſſimum obſeruandum arbitrabimur? Certè, cùm factam conſtet mutationẽ propter abuſus, qui poſt primam ordinationem ſunt exorti: atque ij intereà temporis, neque longa expectatione, neque crebris admonitionibus tolli poterant, vel emendari: adhærebimus illis Canonibus, qui declarant, nullas planè amplius diaconiſſas veteri more ornandas benedictione. Sic autem nos ſtatuemus, non ſolum quia plures Canones ad hanc inclinant ſententiam; verùm etiam quia, ſicut dictum eſt, poſterioris temporis habentes rationes illa mutant, quæ temporis iniuria in abuſum abierant. Iudicare verò aliter non poſſumus, quàm poſteriora hæc concilia permota eſſe iuſtis ac grauib9; ex cauſis, videlicet ob vitia vel incõmoda, tum manifeſta, tum occulta, in diaconiſſarum inſtituto animaduerſa, ad abrogandum, quod ab Apoſtolorum inde ſeculo, atque ipſius Diui Pauli approbatione

batione fuerat ſanctè & vtiliter ordinatum. Ita namque operæprecium eſt, non annorum modò interualla in concilijs ſpectemus, ſed etiam cauſarum & reliquarum circunſtantiarum habeamus rationem. Quo pacto eius quoque regulæ aſſequeris intelligentiam, quæ à Gratiano recitatur Diſt. 50. Domino ſancto. Quotieſcunque, inquit, in geſtis conciliorum diſcors inuenitur ſententia, illius concilij ſententia magis teneatur, cuius antiquior & potior extat autoritas. Recte quidem id dictum eſt, non tamen ſimpliciter & abſque cautione intelligetur: quandoquidem potior & antiquior autoritas non ex numero annorum: ſed ex cauſis, locis, cæteriſque circunſtantijs excerpi debet. Quamobrem libet hic adijcere, quod quotieſcunque conciliorum diuerſæ de eodem negotio ſentētiæ proponuntur æſtimandæ, meritò etiam diſtinctio adhibebitur, atque inquiretur: vtrum diuerſitas ſiue mutatio facta ſit in dogmate aliquo, an in inſtitutione atque ἐυταξίᾳ. Quod ſi diſſenſio in diuerſis concilijs fuerit de dogmate, non perinde facilè eſt conciliationem vel interpretationem, qua conſiſtere diuerſa dogmata ſimul poſſunt, inuenire. Veritatis ſententia non poteſt niſi in vnam partem propendere. Quodq́; dogma ſemel verum eſt, neceſſariò ſemper verum eſt, neque mutationem admittit. Quare ex duobus concilijs habitis, Carthagini, in quorū priore definitum fuit, hæreticos venientes ad eccleſiam orthodoxam, eſſe rebaptizandos: in poſteriore verò definitum fuit contrarium: tantum alterum, videlicet poſterius ratum habetur, quippe veritate verbi Dei ſubnixum: nullo autem modo poſſunt ſimul conſiſtere, aut conciliari.

Cōcilium Nicænum omnib. alijs ab Arrianis habitis, pūaluit.

Celebratum eſt ſimiliter concilium Nicænum, in quo ex ſcripturis demonſtratum eſt, filium eſſe patri per omnia æqualem & conſubſtantialem. Poſteà verò plura quam decem alia ſunt celebrata ab Arrianis, ad aſſerendam ſententiam contrariam, ſed fruſtrà. Non enim valuerunt iſta, quamuis poſteriora, illud prius

Nicæ-

Nicænum euertere: imò verò hæc iterum per alia poſteriora ſunt ſæpius damnata, & ſolum primum Nicænum ſtabilitum. Neque eſt, quòd de his tam multis concilijs, quoniam de dogmate pugnant, conciliandis quiſquam cogitet. Quòd ſi autem in concilijs, quorũ vnum derogat alteri, diſſenſio fuerit propter inſtitutionem ſeu τάξιαν, neutiquam præcluſa eſt conciliationis via. Si namque ex vna parte attentè conſiderentur cauſæ ac circunſtantiæ, ob quas aliquid conſtitutum fuerit in concilio priore, rurſusque ex altera parte conſiderentur cauſæ & circunſtãtiæ, ob quas de eodẽ negotio facta eſt mutatio vel abrogatio in concilio poſteriore: omnibus his, inquam, ritè examinatis, conciliatio ipſa ſeſe prodit: atq; æquum eſſe, quod in vtroque concilio eſt ſancitum, procliue erit demõſtrare. Ergo quòd initiò ordinabantur, ne in eccleſijs diaconiſſæ, quæ euangelij præconibus & ægrotis ac quibuſuis pauperibus miniſtrarent: ſi cauſæ & circunſtantiæ expendantur, multa laude digniſſimum inſtitutum fuiſſe deprehendetur. Viciſſim autem, ſi cauſæ & circunſtantiæ ponderentur, quæ excitarũt epiſcopos ad tollendam de medio totam diaconiſſarum functionem, liquebit etiam rectè eos ac ſapienter feciſſe. Valent igitur & conſiſtunt conciliorum quamuis diſſidentium, ſententiæ. Ad eũdem verò modum ſerpens æneus diuino iuſſu olim fuit propter vtiles & neceſſarias cauſas, fabrefactus: ſed idem poſteà iuſtis de cauſis (adolebant namque & diuinis honorib⁹ colebant eum Iudæi) iuſſu regis Ezechiæ, nec dubium quin approbante Deo, eſt attritus. 2. Regum 18. Et in eccleſia Corinthiaca Apoſtolus conuiuium longo tẽpore in ſacro cœtu, cùm peragerecur cœna Dominica vſurpatum, vetuit deinceps celebrari. 1. Corinthiorũ 11. Deque hac authoritate eccleſiæ, & mutationis cauſis, preſertim in rebus medijs, & ad inſtitutionem pertinentibus; nonnihil obiter Gratianus diſtinctione ſexageſima tertia ſtatim poſt Canonem. Quia ſancta Romana. Ergo diſquiſitione & prudentia quadam

Quid faciendũ in concilijs diſcordãtib⁹, quorũ vnũ alteri derogat.

opus eſt, quò aptè decernas, quomodo vnus Canon, vel vnum concilium alteri deroget, & quomodo vel quouſque vnum concilium intelligatur alteri contrarium.

1. Concilia, obquas cauſas indicta. Si cauſas indicendorum conciliorum ſpectamus: fuerunt vetuſta concilia indicta, vt definiretur de controuerſijs enatis in doctrina fidei, deque præcipuis capitibus religionis Chriſtianæ, poſtremis concilijs pleriſque initia dederunt factiones eorum, qui de occupanda ſede Romana ambitioſè contenderunt: quemadmodum legimus interdum in vno concilio duos treſue, qui pontificatum ſibi vendicabant, deiectos, atq; vnum aliquem declaratum legitimum pontificem. Vt non dicam, quòd quo tempore hi inter ſe diſſentiebant, vnus concilium auſus eſt cogere aduerſus alium, atque circiter idem tempus plura conciliabula diuerſis locis referuntur habita.

2. Perſonæ quę in cōcilijs pſen tes quomodo expen den dę. Si perſonas atq; animos eorum, qui ad concilia vndequaque confluxerunt, libet explorare: in priſcis concilijs vidiſſes plurimos ſanctos confeſſores propter religionem grauia perpeſſos, plurimos incredibili Zelo & feruore ampliandæ gloriæ Dei, ædificandęque eccleſię inſignes: neque vllus, qui modò cuperet aliquid ad publicam vtilitatem proponere, excludebatur.

De conciliorū materia. Si ad materiam conciliorum inſpiciendam progredimur, in omnibus inuenimus diſcuſſa negotia de Trinitate, de vtraque Filij Dei Ieſu Chriſti natura, alijſque primarijs dogmatibus fidei: ſunt item editi Canones ad cōſeruationem eccleſiarum vtiliſſimi, & cum primis neceſſarij.

De fine & exitu conciliorum. Poſtremò, ſi de exitu conciliorum fiat inquiſitio, priſca plurimum diſſenſionibus, de doctrinà lætum finem impoſuerunt; remedia idonea ſopiendis litibus demonſtrarunt, partes pacatas quoad fieri potuit dimiſerunt, quæ pro eccleſiarum gubernatione fuerant euulgata, exequi ea præſules ſtuduerunt, ac tanta quidem fide & vigilantia, vt ad hæc vſque tempora magnas commoditates eccleſiæ multæ percipiant.

Vt tam-

Vt tandem dicendi de conciliorum lectione finem faciamus, per ſingula concilia quæ legis, diligenter aduerte: num vſquam permixti ſint canones vlli præſenti eccleſiarum ſtatui conuenientes: & vtrum nunc adhuc in vſu ſint, aut ſi non ſunt: an transferri ad res noſtras conduceret: tumque quomodo id fieri abſque piorum offenſione poſſet. Id denique caput eſt, ſi quid ad intelligendos veterum ſcriptorum commentarios, (cuiuſmodi ſanè permulta in voluminibus conciliorũ adſperſa eſſe, nemo ſanus inficias ibit) ſi quid vtile ad docendum in eccleſia, vel in ſchola: ſi quid aptum conſultationibus de varijs negotijs eccleſiaſticis. Poſtremò, ſi quid ad danda conſilia his, qui nos adeunt, petuntq; inſtitui, accommodatum inter legendum inciderit: tui erit muneris applicare ad ſacræ ſcripturæ lineam, ac deinde negotijs oblatis, quatenus licet atq; expedit ſapienter adhibere. Quæ paucis ita monuiſſe ſatis eſto.

In conciliorum canonib. notandum quidam ſint pſenti Eccleſiarum ſtatui conuenientes

Concilia ad S. ſcripturæ lineam applicanda.

Libet porrò obſeruationibus hiſce ad lectionẽ conciliorum comparatis, ſuggerere nonnulla de reſponſis Pontificum. Quemadmodum verò olim Auguſti principes, prætores, & magni nominis Iuriſcõſulti rogabantur, vt de controuerſijs & quæſtionibus obſcuris ac difficilibus in foro exortis, certam ferrent ſcripto ſententiam: ex qualibus reſcriptis videmus vniuerſum propè ius ciuile compactum: ita ſeculis multis retro receptum fuit, vt paſtores, collegia clericorum, epiſcopi, ſi quando non habebant quod tanquam voluntati diuinæ conſentaneum de rebus in eccleſia propoſitis pronunciarent: conſultiſſimum, ad Romanum pontificem, vti ſuperiorem, ad quem etiam vltima de rebus fidei ex diuina ordinatione ſpectat ſententia, referre. Quæ igitur pontifices Romani, tali occaſione de fide, vel de diuerſis negotiis reſponderũt, ea diligenter aſſeruata ac diuulgata, quò iiſdẽ vti poſſumus, quotieſcunque cauſarum & quæſtionum ſimilitudo poſtulauerit.

De pontificum reſponſis.

Quæ reſponſorũ pontificũ origo.

Obſeruatio. I.

Reſponſa pontificũ quo diuerſimodè cõſideranda

In omnibus autem huiuſmodi ſcriptis,quę extant, notari in primis decet, quomodo alia parata ſint ad totam aliquam ſynodum: alia ad collegium alicuius eccleſiæ,vel ad certos ordines ciuitatis: alia ad epiſcopum vnum vel plures: alia ad principem, vel virum quempiam celebrẽ,&c. Prætereà alijs diſſeritur de rebus ad eccleſiam vniuerſam pertinentibus:alijs de his q̃ ad certa loca,perſonas,tempora, cauſas ſpectant. Itẽ in alijs explicantur dogmata, in alijs inſtitutiones ſiue ordinationes eccleſiaſticæ. Multa alia à nobis dicta ſunt in præcedentibus, quæ hic vſui eſſe queant: ſed quia non poſſent ſine tædio repeti, nos ea prætermittimus. Quæcunq; autem illa ſunt, par eſt vt ſtudioſi rerum eccleſiaſticarum prudenter in reſponſis Pontificum annotent,diſtinguantq;.

Obſeruatio II.

In reſponſis põtificũ interdum veteres canones in vigore manẽt, interdũ noui tradũtur.

Sæpenumero autem in his præferuntur aliqua de Canonibus qui ante fuerant conditi,ſed nondum fortè per omnes eccleſias diuulgati,multiſq; eccleſiarum præſulibus adhuc ignoti. Aliquoties verò noua quædam traduntur,quæ progreſſu temporis Canonũ obtinuerunt dignitatem,& tanquam à conſeſſu eccleſiaſtici concilij profecta,vſurpari paſſim cœpta ſunt. Vnde factum, vt Gratianus pleraq; in opus ſuum trãſtulerit,animaduertens nimirum recepta, & pondus nõ exiguum tunc in eccleſijs habuiſſe.

Obſeruatio III.

* Reſpõſa pontificũ nonnulla intercide rũt,vnde fit, vt nõnũlla quã doque à ſcriptoribus adducãtur,quę in pontificũ monumẽtis nõ inueniuntur.

* Quandoq; Gratianus permulta hinc inde recitat, veluti de pontificum reſponſis ſumpta,quæ tamen in ſcriptis, quæ illorum Pontificum nomine adhuc ſuperant,haud leguntur.Quare neceſſe eſt concedamus, reſponſa pontificum nonnulla intercidiſſe. Ita Clementi pontifici acceptum fert Gratianus, diſtinctiõe 2. Canonem ſacerdotum Anacleto. 2. 4. 7. laici,& diſtinctione 93. Iuxta ſanctorum. Higino Papæ. 36. 4. 10. Si qua mulier. De conſecrat. diſtinctione prima. Omnes baſilicæ. Rurſus eadem diſtin. Si motum ibidem,Ligna eccleſiæ. Et diſtinctio. 4. In Catechiſmo.

Poſſent

Poſſent hoc pacto longa ſerie diuerſorum Pontificum placita ex Gratiani decreto digeri, non deſcripta in eorundem pontificum reſponſis ſiue epiſtolis decretalibus, quæ modò adhuc teruntur hominum manibus. Certè duos illos Canones, Omnes baſilicæ, &, Si motum: qui loquuntur de conſecrandis eccleſijs & altaribus, abs re tribui Higino, vel id argumento eſt, quòd ratio conſecrandarum eccleſiarum à Felice primo: vſus verò altarium ad peragendam rem diuinam, à Xyſto ſecundo primùm introductus (teſtibus Volaterano, Guernero, qui emiſit faſciculum temporum, alijſque) legatur, qui Higinum ſecuti ſunt annos centum & viginti. Si quæ prætere a notatu digna exiſtunt, paulò antè ſunt ſatis inculcata.

Ex lectione iuris Canonici, in primis decretis Gratiani, quomodo vtilitatem queas capere: tū an Theologus in decretales, ſextum decretalium, Clementinas, conferre operam debeat.

Cap. III.

TRanſeamus nunc ad ius, Canonicum appellatum, in quo fateri oportet, non pauca de eccleſiaſtica gubernatione ſalutariter eſſe expoſita: omnia autem ſolerter & magna ſagacitate conſideranda.

Obſeruatio I.

Prodeſt initiò ſcire, Canones diuerſis temporibus eſſe congeſtos & euulgatos: quò nimirum quiſquis de officijs eccleſiaſticis, aut vllis omninò negotijs, & euentis ad eccleſiarum moderatores referri ſolitis, certior fieri cupiebat, hos libros adiret, atque iuxta Canonum præſcriptum, conſilia, factaque omnia ordinaret. Inuenio igitur in quorundam, in primis Antonij Sabellici monumentis, Canones quadam iuris forma & appellatione in publicum emiſſos, primum ab Hilario Sardo, qui anno 463. ad Romanæ eccleſiæ conſcendit faſtigium. Poſteà verò anno 609. Iſidorus Epiſcopus Hiſpalenſis, in eodem opere labores non poeni-

Canones diuerſis tēporibus congeſti.

Quādo & à quo canones cōgeſti.

Hilarius Sardus.

Iſidorus Hiſpalēſis

pœnitendos inſumpſit. Dehinc circiter annum. 1104. Iuo Epiſcopus Catalanenſis. Iuonem proximè ſubſecutus eſt eius, ni fallor, contemporaneus, Hugo. Poſtremus in eadem arena ſudauit Gratianus, ſub Eugenio tertio, ad annum 1150. atque primam illam partem iuris Canonici, inſcriptam decreti nomine, ad ecclesiarum vtilitatem exprompſit. Quod opus ita eſt mox cum applauſu exceptum, vt anteceſſorum lucubrationes de manibus paulatim excuſſerit. Exactis deinde annis ſeptuaginta, hoc eſt, ad annū 1220. Raymundus Barchinonenſis, mandato Gregorij noni, alteram partem coaceruauit, cui titulus decretales. Hinc Bonifacius octauus, in concilio Lugdunenſi anno 1295. nouum volumen, ſextum videlicet decretaliū mundo obtruſit. Clemens quintus ſuperaddidit anno 1308. conſtitutiones de ſuo nomine, nuncupatas, Clementinas. Quibus omnibus nouiſſimè, quaſi appendicula attexitur, cum à diuerſis pontificibus, at maximè ab Ioanne. 22. anno 1320. ſeries quædam conſtitutionum, quas vocant extrauagantes. Atque ita ex neceſſariorum & vtilium Canonum exigua ſcaturigine, in vaſtum quendam Oceanum videtur ius Canonicum acceſſione temporis exundaſſe. Multum autem lucis adfert hæc temporum, quibus toties editi ſunt Canones, digeſtio, ad rectè iudicandum de vario eccleſiarum ſtatu, perpetuaque declinatione in deterius. Quò progredimur longiùs, eò offendimus homines magis ac magis à pietate & Dei vero cultu deficere, & peccatis ſeſe commaculare grauioribus. Quos vt patres in officio continerent, & ad pietatis amorem, veræque religionis cultum accenderent, diuerſos Canones & omninò neceſſarios coacti ſunt condere.

Iuo Catalanenſis. Hugo Decreta Gratiani. Raymūdꝰ Barchinonenſis. Decretales. Bonifaciꝰ octauꝰ ſextū decretalium cōfecit. Clementinæ. Extrauagātes à Ioanne 22. cōſcriptę. Quę neceſſitas patres ad canonū conſcriptionē impulerit.

Obſeruatio I I.

Quod ad decretum attinet, omnibus perſuaſiſſimū eſſe debet, Gratianum poſt alios in digerendis Canonibus ſtudioſè procuraſſe, eos digerere iuxta mentem & animum eorum, qui ipſos ediderunt, quæ religiōe ſeruata

Qua ratione Gratianus decreta digeſſerit.

fouata eorum vſum conatus eſt eccleſiam ſui tẽporis docere. Quam ob rem de veteribus inſtitutis, quæ potuit ſummo ſtudio refricauit, & vt temporibus quibus ipſe vixit, & eccleſiæ inſeruirent, aptauit. Vnde ex his laudatiſſimis laboribus ſibi tantam parauit laudem, vt nemo ſua ætate maiorem aſſequutus fuerit, nec melius magis de religione Catholica fuerit meritus. Tanta enim erat illius ſeculi caligo, & omnium rerum corruptela, cùm cæteris in rebus, tum etiã in doctrina, vt rarò vel nuſquam inuenirentur viri qui ad ſacrarum literarum ornamenta comparanda ſeſe componerent, tam erat ſeculum exulceratum, acres ac diuturnæ lites hominum inter ſe diſceptantium, atq; ad forum quotidie prouocantium in cauſa fuerunt, vt iuris prudentia, aliquãtò magis quàm antea excoli in ſcholis, quamuis incondita & barbara adhuc ratione, vbiuis inciperet. Vt autem barbaries illa quæ illud ſeculum inuaſerat, maiora incrementa indies acciperet, fuerunt in cauſa ſchiſmata & funeſtiſſima bella, aliaque priuata diſſidia, quæ tunc temporis inter Pontifices, Reges, & pleroſq; alios principes maximè feruebant, quæ omnia tumultibus impleſerunt, & contaminarunt. Quòd facilè talem fuiſſe illius ſeculi ſtatũ cognoſcet, qui vitas principũ, Regum, & illius ætatis annales, diligẽter percurrerit. Qui etiam vitas Paſchalis ſecũdi, Gelaſij. 2. Caliſt. 2. Innocẽtij. 2. Celeſt. 2. Luc. 2. Eugenij 3. Adriani. 4. Alexandri. 3. ſtudioſè verſauerit. Emerſerunt tamen viri quam plurimi tam ſanctitate quam zelo vero Dei cultus accenſi, qui eccleſiæ tam afflictæ, tamque exulceratæ condolẽtes, de ea iuuanda ſerio cogitarunt. hinc legimus enim illa ætate (octoginta annorum ſpacio plus minuſúe) inſtitutos ordines quã plurimos fuiſſe, ſcilicet, Ciſtercienſes, Bernadinos, Ioannitas, o Hſpitalarios, Tẽplarios, Teutonicos, Præmonſtratenſes, Guilielinitas, Gladiatos, Humiliatos, Cruciferos. Fuerant etiã ad tantam rerũ confuſionẽ aliquo modo tollendam, & teterrima pericula arcenda vel ſaltẽ minuẽda, à diuerſis Põtificib. diuer-

Quantum Gratianus de eccleſia ſit meritus.

Tempore Gratiani miſerrimus eccleſiæ ſtatus.

Quomodo viri pij eccleſiæ afflictæ opem tulerint.

Ordines Monaſtici qua ratione exorti.

Varia indicta concilia.

diuerſa concilia indicta, Vnū ſcilicet Florentiæ propter præſulem Fluentinum: Duo Romæ, ſub Paſchali. Aliud iterum ſub Caliſt. Tria item ſub Innocentio: primum ad Clarum montem, Secundum Piſis, Tertium Romæ ad Lateranum. In Gallijs etiam vnum, contra Baliardū. De hinc ſub Alexandro rurſus vnum in Claro monte, Aliud in Turonibus, Tertium Romæ habitum eſt. Vbi Patres ſtrenuam nauarunt operam pro religione Catholica repurganda à ſordibus hæreſium, quibus hæretici, qui illo etiam ſeculo emerſerant, eam conſpurcauerāt. Fuerunt enim nonnulli, qui nimium audaciter & quaſi frenis laxatis incurſionem in Theologiæ campos facientes, atque ſubtiliter altercando ſuam oſtentantes (qua ſola valebant) Sophiſticem, fabricarunt falſa dogmata, vt Tandemus Antuerpianus in Germania, Petrus Baliardus & Vualdenſes quidam in Gallia, Arnoldus Brixianus, Abbas Ioachimus, & præſul quidam Fluentinus in Italia. Qui non minùs ſtudijs Theologicis & rebus eccleſiæ incommodarunt, quàm bella & diſſidia illa teterrima, quæ ſuperiùs inter Principes Chriſtianos & Pontifices diximus fuiſſe ſuborta. Nocuiſſetque fortiùs & magis, niſi ſingulari Dei beneficio aliquot dati fuiſſent eccleſiæ viri, qui ſuis illuſtriſſimis doctrinis, & ſcriptis, eius diuinam dignitatem grauiter afflictam ab illis iniurijs & hæreſibus vindicatam amplificare procurauerint. Floruit ea ætate ſanctiſſimus & eruditiſſim⁹ ille Bernardus, Hugo à ſancto Victore, duo etiam viri cupientes renaſcentibus & caput paululum attollentibus ſtudijs ſacris, quaſi ſuppetias ferre, alter videlicet Petrus Lombardus, qui tractauit quæ ſpectant ad dogmata, & locos cōmunes vniuerſæ Theologiæ: Alter Gratianus, qui delegit laborem colligendi quæ tradunt gubernationem eccleſiaſticam. Et vterque proculdubio attulit vberrimos fructus ex ſuis vigilijs ad eccleſiam Dei, (in qua æquiſſimum eſt harum duarum rerum, id eſt, locorum communium, & gubernationis eccleſiaſticæ, ſtudium aſſiduum propo

Qui prędicto tempore ſua doctrina falſa, in Eccleſia turbas mouerint.

Qui viri eruditi antedicta falſa dogmata eradicarint.

Hugo de S. Victore. Petr⁹ Lōbardus, Gratian⁹.

ni & vrgeri.) Talis igitur cùm tunc eſſet rerum facies, præſertim in eccleſia, & quidem atteſtantibus id multis hiſtoriographis, æxiſtimare ſanè quilibet per ſe poteſt, eum qui illa ætate de diſciplina ac gubernatione eccleſiaſtica reparanda cogitabat, neceſſitate coactum omnes libros veterum, tum patrum, tum etiam omnium eccleſiarum & conciliorum vndequaque corraſiſſe, ſummoque euoluiſſe ſtudio, vt omnia quæ ad dogmata noſtræ fidei, & eccleſiæ gubernationem, ſacramentorumque diſpenſationem, & Chriſtianorũ diſciplinam pertinebant, quæque in primitiua eccleſia fuerant inſtituta & vſitata, & tunc temporis iniuria antiquata, aut abuſibus obſcurata, vel obliuioni tradita, refricarent, & eccleſiæ obſeruanda exercendaque proponerent.

Vt ſcirent epiſcopi, paſtores, vniuerſique alij eccleſiæ miniſtri, quæ fuiſſet illius primitiuæ eccleſiæ œconomica ratio gubernandi eccleſiam, & eius ſacras functiones obeundi modus. Nec eſt credẽdum, Gratianũ, qui religionis Catholicæ verus & religioſiſſimus fuit cultor, quique eccleſiæ optimè conſultum in omnibus cupiebat, humano aliquo reſpectu deflexum, vel homines, cuiuſcunque eſſent dignitatis aut pretij, adeò fuiſſe reueritum, vt aliqua eccleſię obtruderet ſeruãda, quaſi eccleſię illius priſcæ antiquitatis ſtatuta, quæ nec ſcriptura doceret, nec diuina tranſmiſiſſet traditio, nec vetuſtiſſima retinuiſſet praxis Eccleſiæ. *Gratianus nihil falſi Eccleſiæ tradidit.*

Proinde iniquè agit Hyperius, dum ex veriſimilitudine tantùm, falſaque coniectura Gratianum virum eruditiſſimum & integerrimum, adulationis (quod vitium omnium fœdiſſimum eſt) turpiter inſimulat: Quando ait ipſum in multis propter iniquitatem temporum & propter tot noua nuperrimorum conciliorum decreta, à veteri Eccleſia in ſuis decretis colligendis & digerendis diſceſſiſſe: cum reuera antiquæ Eccleſiæ tam fuerit amans, vt ipſam, quam ſumma religione ipſe venerabatur, in ſuo opere nobis amandam, venerandam, atque intuendam ſtudioſiſ- *Hyperius fraudulẽter & falſe Gratianum adulationis inſimulat.*

ſimè Eccleſiæ diſciplinam contenderit repræſentare: Vt illius eccleſiæ primitiuæ ſpectabiliſſima facie ijs, qui res ſacras tunc temporis adminiſtrabant obiecta, eiuſque pulcherrimo exemplari monſtrato, diſcerent præſentis eccleſiæ quæ tunc ceciderant, reparare, & corrigere, quæ erroribus erant corrupta, ac tandem refricaretur digniſſima illa primitiuæ eccleſiæ diſciplina, quam iam collapſam ferè prorſus omnes pij conquerebantur. Vnde profectò Gratianum ſumma laude & gloria digniſſimum arbitrabuntur candidati Theologiæ, minimè verò inſimulatione alicuius vitij aut repræhenſione.

Obſeruatio III.

Canones decreti ex quatuor potiſſimũ ſcriptorũ generibus excerpti.

Sunt autem excerpti canones in volumine decreti ex quatuor potiſſimum ſcriptorum generibus, atque alij quidem ex concilijs & ſynodis, alij verò ex reſponſis ſiue epiſtolis decretalibus Pontificum: Alij deinde ex commentarijs & opuſculis ſanctorum Patrum, vt Auguſtini, Hieronymi, Ambroſij, & ſimiliũ. Alij denique ex hiſtorijs Eccleſiaſticis. Aſpergit alicubi nonnulla ex legibus imperatorijs, ſed parciùs, & tãquam de peregrina ciuitate potiùs intromiſſa, quàm accita. Illis igitur præcipuè vtitur & nititur, vtpotè ex quibus iudicabat ſe ſolida firmamenta in cauſa eccleſiarum rectè inſtituendarum poſſe petere. Ac ſunt

Vſus & vtilitas iuris Canonici

ſanè omnia illa ſcripta eiuſmodi, vt ſi peritus & ſapiens accedat artifex, qui fretus & adiutus his, quæ primùm ex ſacræ ſcripturæ penetralibus, deinde ex methodo locorum communium, & ex diuinis traditionibus pridem hauſit, iudicium rectum formare, necnon quid vbique pro fidei ac charitatis modo expediat, diſcernere valeat: is facilè poſſit permulta ad ædificationem Eccleſiæ Dei apta ſeligere, & in chartas relata coagmentare. Siquidem vbi quæſtio eſt, nõ de dogmatibus, ſed de εὐταξία & rebus medijs ſeu indifferentibus, & de quibus ſcriptura, nec diuina traditio non videtur certi aliquid definiuiſſe, ibi maio-

rum no-

rum noſtrorum ſiue ſanctorum hominum conſilia & pronunciata, item eccleſiarum benè inſtitutarum ad longiſſimum tempus conſenſio, pro lege haberi merentur: quemadmodum grauis author D. Auguſtinus epiſt. 86. ſcribens ad Caſulanum, teſtatur. Admonendus intereà eſt, quiſquis ex hoc opere Gratiani, optat fructum demetere; vt libros illos, ſiue concilia ſint, ſiue pontificum reſponſa, ſiue ſanctorum patrum commentarij, ſiue hiſtoriæ eccleſiaſticæ, ex quibus ſingula tranſcripta ſunt, quoad eius fieri poteſt, conſulat, ſuiſque ipſe oculis perluſtret. Id autem, quò tam ad antecedentia, quàm ad conſequentia intuens, quænā ſit authorum mens & ſententia, ſine hæſitatione aſſequatur. Vſuuenit nonnunquam, præſertim occupatis hominibus, vt quæ truncatim ex alienis ſcriptis deprompſerunt, vbi poſteà diligentiùs explorare contigerit, inueniant eadem parum dextrè accommodata inſtituto, interdum etiam duriter ad eam cauſam detorta, de qua authori nihil vnquam in mentem venit. Quocirca quā diu fontes ipſos, vnde ſingula hauſta ſunt, non datur adire, tam diu cogimur de ſcriptorum voluntate ac germana ſententia dubitare. Ac ſumus nos hac in parte iuriſconſultis feliciores. Libri enim ex quibus decretum corraſum eſt, adhuc ſuperſunt: at verò edicta prætorum, reſcripta Auguſtorum principum, reſponſa & commentarij veterum iuriſconſultorum, ex quibus leges ciuiles carptim & quaſi fruſtulatim euulſæ ſunt, carie & ſitu ſunt abſumpti. Quamobrem fieri non poteſt, quin legum imperialium interpretes, quoniam illis monumentis deſtituūtur, crebro hallucinentur, & quamlibet aſſiduè ſe in truncatis legibus volutantes, veritatem inquirunt, rariſſimè tamen eam inueniunt: illis haud dubiè ſimiles, qui in ampla & tenebroſa domo, in qua nunquam antè fuerunt, pedetentim & meticuloſè hac illacque circumeuntes, diligenter quidem palpant, prętentant, diuinant, eximere tantum ab errore ſe ipſi nunquam poſſunt.

Fōtes ſemper inſpiciēdi vnde Gratianus ſua decreta congeſſit.

Theologi iuriſcōſultis lōgè feliciores.

Iuriſperiti interdum turpiſſimè hallucinentur neceſſe eſt.

Obſerua-

Obſeruatio IIII.

Typographi ſæpè in authorum & librorum inſcriptionib, errarunt.

Sed quàm opportunè commonefacimus omnes de adeundis & inſpiciēdis authoribus ac libris, ex quibus Gratianus ſua argumenta eſt mutuatus, tam etiam neceſſarium eſt, hanc ne reticeamus cautionem, aliquando videlicet à typographis eſſe erratum, in authorum & librorum inſcriptionibus. Hieronymo adſcribunt, quod tribuendum erat Auguſtino, aut alteri cuipiam de meliori nota: ex vno aliquo concilio proferunt canonem, qui tamen non in illo, ſed in alio adſcriptus viſitur: titulum faciunt de epiſtola decretali alicuius Pontificis, in cuius tamen reſcriptis & mandatis tale nihil legitur de conſecrat. diſtinct. 3. In Chriſto inſcriptio habet. Ambroſius in epiſtolam ad Hebræos. Atqui Ambroſius eam epiſtolam nunquam enarrauit. Tandem verò comperi, deſumpta eſſe illa verba ex homilia 17. Ioannis Chryſoſtomi, in eandem epiſtolam. Item 12. quæſtione 1. ad c. futura, præfigitur nomen Papæ Melchiadis. Euincunt autem verba canonis, ibi falſo Melchiadis nomen vſurpari, quandoquidem fit in canone illo mentio Donationis Conſtantini, cuius ætatem Melchiades longè anteceſſit. Ipſa igitur notatio hiſtoriæ atque temporum ratio Typographos antiquos manifeſtè redarguit erroris. De adulterinis inſcriptionibus conciliorum & epiſtolarum Pontificalium, ſuperiori capite nonnihil indicauimus. Libet autem quando ſeſe offert occaſio, breuiter hic adijcere, non modò ex varia ac multiplici bonorum authorum lectione atq; ex collatione emendatorum exemplarium, verum etiàm ex ratione temporum, perſonarū, aut aliarum quoq; circunſtantiarū, quę nonnunquam in aliqua ſuſpecti operis parte, vel apertè exprimuntur, vel attinguntur obliquè, poſſe mendum, aut veriùs fraudem in titulis librorum depræhendi. Etenim aduertimus in opuſculis quibuſdam, quæ Cypriani, Hieronymi, Auguſtini, aut alterius veteris Theologi nomine circumferuntur modò memorari nomina & appellatio-

Quomodo ex varia circunſtantiarū ratione fraus in librorūtitulis depræhēdatur.

pellatiões Imperatorũ, Regum, Põtificũ, modò varias res geſtas deſcribi, modò ſententias ſapientũ, & docto rũ hominũ recitari, modò tum res, tum locutiões ſeu phraſes vſurpari: quæ tamen longo interuallo poſt illorum veterum ſcriptorum mortem primùm ſunt auditæ, geſtæ, cognitæ, inuentæ, receptæque. Quid ni igitur iudicium ex his facere licebit, volumina illa in quibus res poſteriorum temporum ita proponuntur, nullo modo in eorum eſſe officinis cuſa, quorũ in frõte oſtentant preclara nomina. Sed de hac re plenius dicemus in ſequentibus. Ergo vt ad inſtitutum reuertamur, quando Gratianus, vt ex varijs ſcriptoribus probationes ſuas accumulat, ita ſubinde authorum & librorum inueniuntur confuſæ inſcriptiones: vides ſane, quòd lectorem requirit, cum mediocri iudicio præditum, tum minimè oſcitantem: & ſi quando in grauioribus diſputationibus viſum erit firmamenta aliqua ex decretis proferre in medium, non abs re legitimas inſcriptiones perueſtigãdo inquires.

Obſeruatio V.

Quod autem iam diximus de inſcriptionibus authorum & librorum, idem intelligi volumus de præfixis argumentis, quæ alias ſummaria & rubricę quadam conſuetudine appellantur. Nam ne ex his quidẽ tutum ſatis fuerit, generales colligere ſententias, niſi canone, qui ſubiungitur (maximè ſi is paulò ſit prolixior) toto perlecto. Etenim inuenias interdum ex argumentis præpoſitis, alia manifeſtã continere âbſurditatẽ, alia diuerſum quiddam à ſubiecti canonis ſententia polliceri. Diſtinctione trigeſimaquarta, ad ca. Is qui non habet, hæc extat rubrica. Qui non habet vxorem, loco illius concubinam debet habere. Cæterùm canon ſic ſonat: Is qui non habet vxorem, & pro vxore concubinam habet, à communione non repellatur: tamen vt vnius mulieris, aut vxoris aut concubinæ ſit coniunctione contentus. Deſumptus verò eſt

Rubricis ſiue argumẽtis canonũ nõ ſemper fidendum.

ex con-

ex concilio Toletano primo, in quo locum obtinet decimum ſeptimum. Vides autem tali argumento ſiue ſummario præfixo, non ſolùm nihil exprimi de canonis mente, verùm etiam cuiuſuis legentis animo ſtatim ſuggeri neſcio, quid fœdùm ac deteſtandum. Quamquam in hoc quoque culpandi ſunt primi typographi operis Gratiani, quòd canonem eum mutilum, & veluti capite ac cauda præciſis trāſcripſerint. Auulſerunt namque verba aliqua, tum in initio, tum in fine. In initio quidem hæc. Si quis habens vxorem fidelis, concubinam habeat, non communicet. Cæterùm is qui non habet, &c. Tum ad finem. Aliàs viuens abijciatur, donec deſinat & ad pœnitentiam reuertatur. Neque verò eſt Gratiano inſolens, capitula decurtata, & quaſi ſemilacera hunc in modum obtrudere. Expediuiſſet autem apponi canonem integrum, deinde titulum hac præmitti forma. Qui vxorem habens, ſimul habet concubinam, ad communionem ne admittitur. Extant prætereà hinc inde argumenta præpoſita. Miniſtros Eccleſiæ debere in caſtitate & continentia vitam degere. Cæterùm ex canonibus ſubſequentibus aliqui iuxta inſcriptionem argumentorum propriè commendant caſtitatē, ſobrietatem, modeſtiam, quæ in omni vita requirūtur: quidam etiam iuxta ſignificationem verborum in titulis poſitorum, aut apertè interdicunt miniſtris coniugio contrahendo, aut vxores diu ante ductas iubent repudiare: aut denique vetant cohabitantes coniugali vti conſuetudine. Habes vtriuſque generis exempla diſtinctio. 31. quibus canonibus non tantum presbyteris eccleſiæque miniſtris præcipitur vt caſtè & ſobriè viuant, verùm prorſus ipſis interdicitur vxores ducere. Nonnullos fortè remoratur crebrò recurrens inſcriptio nomine Paleæ, & quid ea ſibi velit, ſcire auet. Super ea re Laurentius Valla (nam Ioannes Andrææ author nuncupatæ gloſſæ. Diſtinctio. 5. Cum enixa: vbi primùm viſitur inſcriptio Paleæ, non attingit) in oratione contra donationem Conſtantini:

Quid in canonib. ſibi velit Inſcriptio Paleæ.

Nonnul-

Nonnulli,inquit,eum,qui capitula illa adiecit, exiſtimant vocatum paleam,vero nomine: vel ideò id nominis vſurpaſſe,quòd quæ de ſuo adiunxit,ad Gratianum comparata,inſtar palearum iuxta frumenta haberi poſſint.Omnium ſanè conſenſus eſt, ad quæcunque capitula paleæ nomen ponitur, ea non eſſe Gratiani, ſed alterius cuiuſpiam rhapſodi, ideoque authoritatis & ponderis minus habere, ac facilè reijci poſſe.

Obſeruatio VI.

Eſt ſexto loco aliquid in tranſcurſu dicendum de partibus totius operis, adeoque de docendi ratione, qua Gratianus vtitur. Appoſitè in quatuor partes decretum vniuerſum diſtribuitur. Ac prima quidē pars conſtans viginti diſtinctionibus, de canonum cauſis, effectis,atque vſu,in genere differit: quæ ita exponi,in initio frequentata docendi methodus poſtulat. Secunda verò parte deſcribit Gratianus miniſtrorum eccleſiaſticorum diuerſos ordines atque officia, id eſt,quales ordinari epiſcopi,presbyteri,diaconi,cęterique debeant: tum quas potiſſimum res incumbat his ordinatis curare & præſtare. Protrahitur à diſtinctione vigeſima prima ad centeſimam primam vſque. Tertia pars complectitur varia,ex quibus,quanta ſit eccleſiaſticæ gubernationis moles, diſci præcipuè poteſt. Explicantur namque in ea plurima: primum, de forma iudiciorum eccleſiaſticorum ad tollendas controuerſias,quæ inter miniſtros ipſos, vel de negotijs eorundem exoriuntur: hinc de eccleſiarum facultatibus, ſeu diſpenſandis,ſeu conſeruandis: tum de ſeueritate diſciplinæ eccleſiaſticæ, & varia animaduerſione in eos,qui delinquunt: poſtremò de cauſis matrimonialibus. Siquidem ad hæc quatuor capita ordinatè & expeditè redigi cuncta poſſunt, quæ triginta ſex cauſis diſcuſſa cernimus.

Partitio totiꝰ operis Gratiani in quatuor partes. 1. 2. 3.

Apparet verò nuncupatas cauſas, aut quia permulta intericcta ſunt de rebus externis ac temporarijs, pro

Cauſæ matrimoniales vnde dictæ.

pro quibus ſolent homines apud iudices experiri, & cauſas agere: aut quia ea docendi forma conſpicitur adhibita, quę iudicia ciuilia, ac forum redolet: aut denique, quia maxima pars eſt eorum negotiorum, quę non priuatim & ab vno aliquo, ſed publicè & coram ſenatu atq; conſeſſu eccleſiaſtico ſpecie quadam iudiciorum peragi debeant. Scire autem debent omnes, qui ad miniſterium Eccleſiaſticū ſe conferre habent in animo, eò diligētiùs ſibi eſſe in hac tertia parte verſandum, quò plures graues & vtiles in ea explicantur quæſtiones, de quibus conſuli ipſos poſteà continget.

In cauſis mattimonialibus Theolog. bene debet eſſe verſatus.

4\. Quarta & poſtrema pars, inſcripta de conſecratione, quinque diſtinctionibus abſoluta, conſumitur in explicatione & commendatione quarundam cæremoniarum, partim ſacramentalium, vt ſic loqui nobis concedatur, partim aliarum. His igitur quatuor partibus videtur abundè contineri, ac dilucidè demonſtrari, quicquid ad Eccleſiaſticam adminiſtrationem cognitu neceſſarium vel expediens iudicatur. Porrò vniuerſum opus cùm in diſtinctiones & cauſas ſectum ſit, in diſtinctionibus hac via Gratianus plurimum procedit. Præponit initio ſtatum ſiue generalem ſententiam, ſiue locum communem (appelles licet quomodo libuerit.) de quo putat ordine dicendū. Statim accumulat canones ſiue pronunciata, ad comprobandum eundem illum ſtatum idonea. Quibus denique ſuccinctam concluſionem ſubtexit. Aliquando verò congerit canones atque ſanctorum patrum dicta, ratione quadam diſputatoria in vtramque partem, vt hinc affirmatio, inde negatio parata conſpiciatur: tandem verò definit, quid ſentire æquum exiſtimet: ſimul quæ argumenta in contrariam partem paulò antè allata, modeſtè ac grauiter diluit. Cæterū hāc in cauſis videas formam. Principiò factū aliquod, aut fictum exemplū narrat. Hinc quaſi in mēbra pro circunſtantiarū diuerſitate id reſoluēs, ſi quæ mēbra videt pleniore indagatione egere, de iiſdē ſingulis ſingulas quæſtiones notat, numeratq;. Inde progreditur ad di-

Quō Gratianus in ſuis diſtinctionibus procedat.

Qua ratione Gratianus cauſas tractet.

ad dicendum plenius de hiſce quæſtionibus,quas rurſus eodem pacto excutit,quo in diſtinctionibus agere eum iam diximus.Videtur iam ex Ariſtotelicorum phrontiſterijs hęc manaſſe diſſerendi ratio: verum ab ea non abhorreant Theologi: libentiſſimè verò amplectantur eam Iuriſconſulti,ceu foro & conſultationibus maximè accommodatam.

Obſeruatio VII.

Quæ ex antedictis ad Gratiani decreta intelligẽda faciant

Vt autem propriè & percipias & interpreteris Gra
tiani collectanea,proderit memoria repetere,ac ſępe-
numero adhibere in concilium nõnulla,quæ in præ-
cedentib.cum de hiſtorijs & concilijs ageremus, ſunt
à nobis annotata.Etenim cum pleraq; capitula ex iiſ-
dem voluminibus ſint in decretum transſcripta, op-
portunè etiam ad faciendum iudicium, quod repre-
henſione careat, vſurpabuntur,quæ ſupra de ipſis di-
cta ſunt. Ea aũt ſunt huiuſmodi. Diſtinguere oportet 1
in primis,ſi quid occurrat de Eccleſia vniuerſali ab
eo,quod refertur de eccleſia quapiam particulari . Si 2
quid item de eccleſia particulari proponitur, diſpi-
ciendum vlterius eſt,num orientalis ea ſit,an occidẽ-
talis. At hæc ſeiungas neceſſe eſt,ea quæ ad dogmata, 3
& quæ ad inſtitutionem faciunt ſiue ἐνταξίαν perti-
nent. Præterea ex his, quæ ad inſtitutionem faciunt, 4
diſtingui debent,quæ ad omnes in genere Chriſtia-
nos,quæue ad certum hominum ordinem, veluti ad
epiſcopos, presbyteros, diaconos, ad agentes pœnitẽ-
tiam,ad coniugatos,atq; ita deinceps referenda ſunt.
Similiter diſpiciendum eſt, ſi quid in eccleſijs noſtris 5
ſit adhuc vſitatũ, aut ante longum tempus abolitũ.
Quinetiam, quæ ſumpta ſunt de concilijs, ita diſ- 6
cerni conuenit, vt præponderare exiſtimentur, quæ
ſancita ſunt in concilio vniuerſali, his, quæ ſanci- 7
ta ſunt in concilio aliquo prouinciali. Separatim
inſuper conſiderabuntur,& quæ in concilijs orienta- 8
libus,& quæ in occidentalibus propoſita ac confir-
mata ſunt. Item quæ ex concilijs deprõpta ſunt prio-
ris ætatis,quæue ex concilijs poſterioribus: tum vtrũ 9

in concilio poſteriori mutatum vel abrogatum ſit,q̃ in priori aliquo decretū ac ſtabilitum fuerat. Quid multa? Has & ſimiles diſtinctiões ſeu notatiões quiſquis obſeruabit, adminiculum haud paruum ſentiet cui ad omnis generis capitula dextrè explicanda imitatur. Eadem autem opera cõmonefactos omnes volumus, de circunſtantijs, omnibuſq;, quæ his cognata ſunt accuratè expendendis: cuius rei Gratianus ipſe cum alibi, tum diſtin. 29. tempeſtiuè meminit, quemadmodum ſuperiori capite indicauimus, adſcriptis in eam ſententiam Iſidori epiſcopi Hiſpalenſis verbis. Hoc autem loco non pigebit repetere generale dictum Gregorij de omnibus humanis traditionibus accipiendum, atq; à Gratiano ibidem inſertum. Regulę ſanctorū patrū, inquit Gregorius, pro tempore & loco, & perſona, & negotio, & inſtãte neceſſitate, traditę ſunt. Voluit nimirum Gregorius ſignificare, homines in hac fragili & caduca vita non poſſe religionē ſine aliquib. canonib. de rebus externis ritè excolere: & interim nullos canones ab hominib. poſſe condi, qui ad omnia tempora, loca, perſonas, negotia ſint accommodati, quin etiā nullos extare canones, quamlibet latè patentes, qui nõ admittant aliquam exceptionē: deniq; nullos extare, quorū non ſit inquirenda moderata ac mitigans interpretatio, iuxta leges charitatis, atq; ædificationis modū, pro tempore, loco, cæteriſq; circunſtantijs temperata. Ac breuiter, ſicut pro tempore, loco, perſonis, negotijs, neceſſitate, eccleſia canones quoſdā cõdidit, ita eadem eccleſia poteſt eoſdē pro tēpore, loco, ꝑſonis, negotijs, neceſſitate flectere, immutare, prætermittere, vel deniq; abolere. Age exemplis id aliquot declaremus. Quod ad tempus attinet, omnes ferè canones, qui non cõplectūtur aliquid verbo Dei expreſſum, aut perpetuò & ſine intermiſſione neceſſariò obſeruandū, temporarij dici poſſunt, idq; quia certo tempore ſunt editi, rurſumq; poſſunt iuſta occaſione oblata cū tēpore mutari vel tolli. Sic canones de celebrãdo die dominico, de ſacro audi-

Circumſtantiarū in Gratiani decretis diligēs habenda eſt ratio.

De traditionib. regula quędā generalis Gregorij.

Eccleſia pro circūſtantiarū neceſſitate poteſt traditiones ſiue canones flectere & immutare.

audiendo, de ſacra Euchariſtia ſaltē ſemel in anno ſumenda, atq; diſcendo tunc Dei verbo, non ſunt temporarij, neq; mutationē admittunt, at verò canones de multis alijs obſeruationib. vti de vigilijs ad ſepulchra ſanctorum faciendis, de pleriſq; inſtitutis miniſtrorū eccleſiæ, & ſimiles, ſunt temporarij, & iuxta tēporis rationē explicandi. Gratiano ipſo diſt. 31. id affirmante. Atq; experientia quotidiana conuincit multos olim in honore habitos & religiosè obſeruatos, fuiſſe, quorum vſum nunc perpauci norunt, videlicet quia tantum ad tempus vires habuerūt. Prodeſſet autem vehementer, ſi vbicunq; occurrūt capitula ex cōcilijs vel reſponſis Pontificū, ſtatim inquireretur & adnotaretur, quoto anno illa fuiſſet habita, quóue tēpore hi Pontifices vixiſſent. Siquidē ex annorū animaduerſa intercapedine, aliquātò procliuiùs eſt autoritatem ac pondus ſententiarū æſtimare. Interdum præterri debent antiquiora cōcilia, interdū in poſteriori corrigitur concilio, quod initiò benè conſtitutum cū fuiſſet, temporis longinquitate eſt vitiatum. Et Pontifex ſucceſſor, alterius, qui anteceſſit conſtitutiones humanas frequenter interpretatur, emendat, auget, abrogat. Iam q' ad loca attinet, quidā canones apud ſolos Orientales, quidam apud ſolos occidentales valent, vt alibi indicauimus. Prætereà quidam in vna tantùm prouincia, vel natione, quidam in alia, vt canon declarans eligi & ordinari poſſe Epiſcopos antè Archiepiſcopi & priuatis exploratam voluntatem. Hiſpaniæ tantùm & Galliæ præſcriptus eſt. Item quod Epiſcopi Mediolanenſis & Aquileienſis mutuò ſeſe ordinant & præficiunt, ſecunda quæſt. quæſt. 1. Pudenda. Hùc quoque ſpectant in genere omnes canones de certarum Eccleſiarum priuilegijs. Sunt inſuper in diuerſis regionibus multa ſalubriter ordinata, quæ alijs non perinde conueniunt. Viderint ergo num rectè agant, qui canones olim in Sicilia aut Hiſpania æditos, proferunt, ad vrgendum & compellendum eos, qui habitant in Britannia,

Notandū diligēter quo tempore quilibet canones à Gratiano adducti, ſint habiti & conſtituti

Locorum vbi canones conciliorū habiti, diligēs habenda ratio eſt.

vel Dania, de quibus etiam dubium eſt, an eiuſmodi canonibus vnquam conſenſerint. Quaſi verò concilium vnius prouinciæ, præſcribere poſſit vniuerſæ eccleſiæ, quamuis ſit verum, quod poſſet quidem ſi aliquid authoritate Pontificis cõfirmatum illis ſtatueretur, quod ad fidem pertineret. Veriſimile eſt adhiberi quidem opportunè exterarum eccleſiarum canones, ad ſuadendum, & amanter exhortandum: verùm ad impellendum, non æquè. Cæterum de perſona vt dicamus: certum eſt, ætas, inſtitutio, quæq; eius ſunt generis, crebrò efficiunt, vt ad canonem aliquē adijciatur exceptio. Cautum eſt tam Apoſtolicis literis, quàm authoritate ſynodi Nicænę, Neophytũ nõ debere eligi epiſcopum. 1. Tim. 3. diſt. 48. Quoniam multa. Et tamen nemo neſcit, Ambroſium Mediolani, Nectarium Conſtantinopoli, nondum baptizatos, ad ampliſſimarum eccleſiarum gubernacula electos, quemadmodum ſcriptum reliquit Ruffinus eccle. hiſt. li. 11. c. 11. & 21. & de Ambroſio diſt. 61. ſtatuimus. Item canon habet, viuente epiſcopo, alius non ordinetur epiſcopus. Atqui Auguſtinus viuente Valerio epiſcopo Hipponenſi, epiſcopus Hipponēſis eſt creatus. 7. q. 1. Nõ autem. Rurſumq; Eradius ſuperſtite Auguſtino populi acclamationibus epiſcopus eſt ſalutatus, quod teſtantur acta inter epiſt. Auguſtini expoſita epiſt. 110. Quomodo deinde efficiat negotij qualitas, vt æquabiles adhiberi interpretatiões ad canones neceſſum ſit, ſolis luce clarius eſſe videtur. Vetitum aliquando eſt in cõcilio Gangrenſi, ne quis ieiunaret die Dominico. Id autem nõ quod ieiuniũ non exiſtat quouis die liberum, & commendari etiã mereatur: ſed quod Manichæi ſoliti ſunt eum diem cum ſuperſtitione ieiunantes tranſigere. Itaq; ſimul, quo vitaretur omnis ſuperſtitio, ſimul ne quis Manichæorum ſectæ ſe adiungere crederetur, eccleſia meritò cenſuit ieiunium eius diei prohibendum. Plura eius generis exempla congerit Gratianus. diſtin. 30. Quid porrò tribuendum ſit, quis ignorat? propter neceſſi-

Perſonæ, de quibus canones lati, quo modo expendendę.

D. Ambroſius & Nectarius nõ dum baptizati, ad Eccleſiaſticã functionem ſunt vocati.

Negotij qualitas quomodo conſideranda.

ceſſitatem conditi ſunt canones: quis negat? Sed ita cõditi ſunt, vt propter neceſſitatem identidem liceat transgredi, vel penitus remouere. Notum eſt illud omnium ore tritum. Neceſſitas non habet legem. Neceſſitas cogit etiam ſabbathum violare, atq; educere pecudem de puteo, armis ciuitatẽ defendere, hoſtiũ profundere ſanguinem: neceſſitas permittit, vt Dauid veſcatur panibus ſacris, qui ſolis parati erant miniſtris tabernaculi. Matthæ. 12. 1. Machabæ. 2. Luc. 6. Hæc viſum fuit hoc pacto delibare. Nunc ſi quis in diſputationibus vel deliberationibus de arduis negotijs argumenta & probationes proferre ex decreto voluerit, prouide circunſpiciet, vbi, quando, & quantũ pondus canones ſinguli habeant, ad id perficiendum quod perficere decretum eſt. Opus eſt ingenita, & rerum mediocri vſu confirmata prudentia, vt de quibuſuis negotijs eccleſiaſticis maturè & exactè quis iudicet.

Neceſſitate vigẽte canones tranſgredi poſsũt. Neceſſitatis quanta vis.

Obſeruatio VIII.

Ex his autem liquere poteſt, canonibus, quos epiſcopi particulares condiderunt, neque omnes homines, neque vbiq;, neque ſemper obſtringi. Ac ne intelligi quidem poteſt aliquos omninò canones, hoc animo, vel ad hunc finem ab illis eſſe conditos, vt obligentur in vnuerſum cuncti mortales. Sed illi tantum quos ſibi ſpiritus ſanctus gubernandos cõmiſit, quorum conſcientię obligantur ad obſeruationem canonum, qui ab epiſcopo ſtatuuntur. Nam diuina ſentẽtia aduerſus horum canonum contemptores, ad quã omnes non abs re exhorreſcant pronunciatur. Qui vos ſpernit, me ſpernit: qui vos audit, me audit, quod peccatum eſſet grauius propter ſcãdalum, teſte Matt. 18. Qui offenderit vnum ex puſillis iſtis, qui in me credunt, expedit vt ſuſpendatur mola aſinaria ad collum eius, & demergatur in profundum maris. Et Roman. 14. Ne poſt hac alius alium iudicemus, verùm illud iudicate magis, ne offendiculum ponatur fratri aut lapſus occaſio. Rurſus idẽ. Omnia quidem pura

Canonib. quos particulares epiſcopi condiderunt, neq; omnes homines, neq; vbique neq; ſemper obſtringuntur.

Canonũ contemptores diuina ſententia percelluntur.

ſed malum eſt homini, qui per offendiculum veſcitur: Sed noſtri inſtituti non eſt, cauſam hanc in præſenti pleniùs proſequi.

Obſeruatio IX.

Alia ratio quare Gratiani lectio admodum ſit fructuoſa.

Eſt porrò adhuc alia quadam ex parte lectio Gratiani admodum fructuoſa. Non extant canones, qui aptari queant generatim omnibus eccleſijs, vel negotijs oblatis: nec poteſt fieri, vt in vno volumine omnes quæſtiones quas quotidie nouas naſci contingit, explicentur. Atqui ex Gratiano communem quandã formulam diſcere poſſumus appoſitè reſpõdendi de varijs quæſtionibus, quas ipſe non attigit. Etenim quotieſcunque cauſa ſiue quæſtio aliqua proponitur à Gratiano prætermiſſa conſilium eſt, ſtatim inquiramus, vtrum ipſe alicubi excutiat aliquam, quæ cum præſenti ſimilitudinem in circumſtantijs, vel vllis omninò membris habeat. Vix autem poteſt fieri, quin talis aliqua tandem inueniatur, in tanta quæſtionũ & capitum frequentia. Quemadmodum igitur aduertis, hanc ab illo explanatam, ad eundem ferè modum ſcias tibi quoque eſſe diſcutiendam quæſtionẽ recens propoſitam. Vbi diligens ſit negotiorum collatio, expeditè poterit certa & apta reſponſio excogitari. Addamus breue & perſpicuum exemplum. Miniſter quidam eccleſiæ compertum habet, ſibi ſtrui à quibuſdam aduerſarijs inſidias: quærit igitur, vtrum poſſit rem deferre ad magiſtratũ politicum, atq; hoſtes ſuos accuſare? Arbitraretur autẽ aliquis, non poſſe eum accuſatoris perſonam ſuſcipere, tum quia eccleſię miniſter eſt, quem decebat præ cęteris iniuriam diſſimulare, atque à vindicta expetenda abhorrere: tũ quia periculum eſt, ne accuſati duriùs à magiſtratu mulctentur; ac forſitan luant corpore, vnde accuſator tunc etiam ſanguinis reus effici videretur. Cæterùm quando varias hinc inde quæſtiones in decreto euoluo, tandẽ incidit in manus. 23. quęſt. 3. Canon ex Auguſtino tranſcriptus, qui ſic habet. **Maximianus Epiſcopus Vagienſis auxiliũ petijt ab Imperatore Chriſtiano,**

ſtiano, contrà hoſtes eccleſiæ, non tam ſui vlciſcendi cauſa, quàm tuendæ eccleſiæ ſibi creditæ. Quod ſi p̄termiſiſſet, non eius fuiſſet laudanda patientia, ſed negligentia meritò culpanda. Neq; enim Apoſtolus vitæ ſuæ tranſitoriæ, ſed eccleſiæ Dei cōſuluit, quando contra illos, qui eum occidere conſpirauerant, cōſilium eorum vt Tribuno proderetur, effecit: vnde factum eſt, vt eum ad locum, quo fuerat perducendus, deduceret miles armatus, ne illorum pateret inſidijs. In quo Canone atque Pauli Apoſtoli facto, cum diligenter exploro & confero ſingula, magnam aduerto ſimilitudinem cum quæſtione oblata. Quamobrem nullum dubitarim pronunciare, obeſſe nihil, quò minus miniſter eccleſiæ magiſtratui denunciet, eſſe qui vitæ ſuæ inſidiantur: itaque petere ſe, vt magiſtratus pro officio & ſapientia ſua tantum periculum in tēpore auertat. Et quamuis magiſtratus illos poſteà ſeueriter puniret, tamen miniſtro eccleſiaſtico id crimini dari non poſſet. Excutitur autem quæſtio hæc in gloſſa ad eundem canonem· Patrocinatur inſuper alius canon. 23. q. 5. de occidendis. Verum quidem eſt: negotia ad ſingulas propè horas incidūt noua & infinita, canones verò ſunt finiti, ſed interim tales hi exiſtunt, vt ſemper quædam communia principia ſanæ doctrinæ, vtiliumque conſiliorum in eis eluceāt, ex quibus certas rationes infinitis negotijs congruentes elicere, emunctæ naris & iuſti æquiq; ſitiens inquiſitor queat. Et quid obſecro, facerent Iuriſconſulti, ſi non eſſet ipſis via hæc patefacta, qua ex finitis legibus vniuerſalibus in iure ciuili congeſtis, conſilia atque ſententias de infinitis negotijs particularibus conquirerent. Cæterùm ſiue offendas apud Gratianum quæſtionem oblatæ quæſtioni ex parte ſimilem, ſiue non offendas, ſemel conſtitutum ſit, quemadmodum in dogmatibus dijudicandis ſecundum normam fidei, ita in his, quæ pertinent ad ordinationes eccleſiaſticas, ſecūdum normā charitatis definire: in cunctis verò ſimul, ſacram ſcripturā ac bonam Dei

voluntatem ante oculos ponere, ne iuſtam reprehenſionem incurramus. Timorem atq; reuerentiam Dei cum timore & reuerentia legum & canonum humanorum coniungi oportet.

Obſeruatio X.

In decreto Gratiani multa relata, quorum nunc vix vſus agnoſcitur.

Non pauca ſunt in decreto Gratiani relata, quorũ vſus nunc vix cognoſcitur, attamen ſi quando de eccleſiaſtica ἐυταξία ſarcienda ageretur, non abs re reuocare atque ad præſentem eccleſiarum ſtatum corrigendum aptare ſtuderemus. Multa quoque præcipuè in cauſis tertiæ partis extant, quæ ad conſilia de rebus inuolutis & ambiguis danda, momentum non
1 mediocre afferunt. Quædam, in primis verò illa, in
2
3 quibus imago veteris eccleſiæ dipingitur, adiumento erunt volentibus ſanctorum Patrum commentarios euoluere. Aliqua denique comparata ad docen-
4 dum publicè in eccleſia, vel in ſchola erui queant. Quæcunq; igitur ad hos fines conducibilia in Gratiano legis, huc cogitatio & cura omnis tendat, nota quadam vt inſignias atque vel chartis vel memoriæ theſauro commendes, vnde poſſis, quandocunq; poſtulabit neceſſitas, ſine mora ad eccleſiarum publicã ædificationem, vel ad priuatum piorum fratrum inſtructionem, & conſolationem educere & exhibere. ſed opus eſt hanc ad rem tum diligentia, tum iudicio illa quidem ne laboris vnquam pertędeat: hoc verò, ne quis citra diſcrimen infrugifera pro frugiferis temerè coaceruet.

Gratiani multa sũt à Theologis & canoniſtis, exploſa.

Legantur & examinentur capita aliquot diſt. 10. 19.20.21.22.63.96.97.99.&c. Quid? quod multa Gratiani placita ſunt à ſcholis, à Theologis atque canoniſtis inſequutis palam confutata & exploſa? quod ab Antonio Florentino epiſcopo, Summæ parte. 4. titulo. 11. cap. 8. diffusè expoſitum, licet videre. Neq; libet aut vacat nobis in præſenti hoc vlcus ad viuũ reſecare. Certè hæ cauſæ nos permouent, vt non alios cenſeamus ad librorum, in quibus comprehendũtur eccleſiarũ phraſes, lectionem admittendos, quàm qui

in ſacra

in ſacra Scriptura & locis communibus Theologiæ fuerunt priùs aliquamdiu exercitati. Atq; hæc quidē hactenus de Gratiani decreto.

Diuiditur vniuerſum opus Decretalium in libros quinq;. Quorum primus non pauca exhibet de autoritate reſponſorum Pontificalium : de forma eligendi Eccleſiarum moderatores: de poteſtate atq; officio electorum & quorundam ordinum eccleſiaſticorum, in primis, archidiaconorum, archipresbyterorum, primicerij, cuſtodis, vicarij, iudicis delegati, iudicis ordinarij. Secundus omnem cauſarum ac iudiciorum deſcribit ordinem, vtpote in quo hi tituli. De maioritate & obedientia: de treuga & pace: de pactis, de tranſactionib. de poſtulādo, de procuratoribus: de ſyndico: de ijs quæ vi metuſve cauſa fiunt: de in integrum reſtitutione : de alienatione mutandi iudicij cauſa facta: de arbitris: de iudicijs: de foro competenti : de libelli oblatione: de litis conteſtatione : de iuramento calumniæ: de dilationibus: de ferijs forenſibus: de ordine cognitionum: de plus petitionibus: de cauſa poſſeſſionis & proprietatis: de reſtitutione ſpoliatorum: de dolo & contumacia: vt lite pendente nihil innouetur: de ſequeſtratione poſſeſſionum & fructuum : de confeſſis: de probationibus: de teſtibus & atteſtationibus: de teſtibus cogendis: de fide inſtrumentorum: de præſumptionibus: de iureiurando: de exceptionibus: de præſcriptionibus: de ſententia & re iudicata: de appellationibus: de confirmatione vtili vel inutili.

Decretalium opus in quinq; libros diſtribuitur

Argumentum libri primi

Secundi libri.

Tertius liber profert initiò quidem titulos quoſdam de vita clericorum, de cœlibatu, & eiuſmodi: quæ verò ſequuntur omnia, loquuntur de præbendis, parochianis non alienis, cenſibus, decimis, poſſeſſionibus, & id genus, de quibus homines quadam tantùm ratione contendere ſolent qui ſacris ordinibus ſunt initiati, & propter aliquam litem quæ Eccleſiaſtica munera concernit, non ita benè inter ipſos conuenit. Ad finem paucula ſubiecta ſunt, ſed tanquam παρέργα, de quibuſdam cæremonijs. Quartus liber verſatur in

Libri tertij.

Libri quarti.

Lib. quinti. cauſis matrimonialibus. Quinto libro demõſtratur, quomodo qui deliquerunt, accuſari & puniri iudicio Eccleſiæ debeant: ſiue indicta certa pœnitentiæ forma, ac ſatisfactione externa, ſiue excommunicatione ſiue modis alijs. Deniq; quò nouum iſtud ius Canonicum, ius ciuile equet vel ſuperet, annectuntur non nulla de verborum ſignificatione, de regulis iuris.

Sexti Decretalium & Clemẽtinarum partitio. Hæc ſumma eſt omnium, quæ in Decretalibus ordine ſunt compræhenſa. Vtrumq; porrò opus ſequens, id eſt, tam quod inſcribitur ſextus decretalium, quàm quod circumfertur titulo Clementinarum, ſimili ratione in 5. lib. diſtribuitur: quorum ſingulis non alia tractantur argumenta, quàm quæ iam diximus 5. lib. Decretalium explicari: vtpotè quæ ſuperaddita ſunt, vel quia in prioribus decretalibus fuerant oſcitanter prætermiſſa, vel quod ampliato iam foro Pontificio, vſus ipſe forenſis digna comprobârit, quæ appendicis vice attexerentur. Liquet igitur iam, in quarum rerũ explicatione, iſta librorum congeries & moles maximè inſumatur. His autem cognitis, haud difficile erit edicere, an Theologiæ candidatis incumbat in iiſdem voluminibus, temporis aliquam portionem cõſumere.

An Theologiæ candidatus p̃ dictis ſtudium impendere debeat. Non credo equidem quòd cordatus aliquis id vt faciant, ſit ſuaſurus, quamuis Theologo, qui ad publicam aliquam functionem fuerit vocatus, harũ omnium rerum cognitio magno vſui ſit futura. Eſſetque laudatiſſimus eius conatus, ſi poſt Theologica ſtudia abſoluta, horas aliquot ijs etiam materijs cognoſcendis permitteret.

Quod legi oporteat ſcripta de Epiſcoporum, presbyterorum, diaconorum, aliorumque miniſtrorum Eccleſiæ officijs. Vbi etiam de libellis, qui tradunt ritus & cæremonias in Eccleſijs vſitatas.

Caput. V.

Polliciti ſumus etiam de his libris aliquid dicere, qui miniſtrorum eccleſiæ, epiſcoporum videlicet, ſeu paſtorum, presbyterorum, diaconorũ varia officia, ſeparatim atq; aliquantò diffuſiùs exponunt: itemq; de illis, in quib. ratio diſpenſandi ſacramenta,

menta, tum ritus ac cæremoniæ eccleſijs vſitatæ traduntur. Ad quos libros cùm ab hiſtorijs eccleſiaſticis, à concilijs & reſponſis Pontificum, denique à decreto Gratiani, adeoq; toto iure Canonico deſcẽdimus: nõ aliter profectò videmur adfecti, quàm qui poſtquàm emenſi ſunt vaſtũ ac procelloſum pelagus, necnõ ſyrtes ſcopulosq; aliquot feliciter prænauigârunt, optata nunc legunt littora, atq; in portum appellãt, vndè ſi libet, deducunt nauim in lautum ac lætum flumen, vbi tutò remigabitur. Iam enim arbitramur, nos ad deſideratum finem laborum citò peruenturos. Neque reuerà opus eſt, de hiſce libris, qui reſtant, multa adnotari. Eadem verò occaſione nos adducimur ad dicendum de ijs ſeparatim, qua conſtat, ſanctos Patres permotos ad eoſdem ſeparatim condendos & euulgandos. Etenim in libris, de quibus ſuperioribus aliquot capitibus ſermo eſt habitus, nequaquam continua ſerie, omnia quorumuis miniſtrorũ officia, per ſingulas eundo partes explicantur: ſed tantùm hinc indè ſparſim, diuerſis locis, de certis quibuſdam officijs aliqua admiſcentur, atq; ita quidem admiſcẽtur, vt quomodo ſolent omnes leges generales, pleniore egeant expoſitione, quæ demõſtret, quomodo ad vſum ſeu praxin debeant accommodari. Huic igitur incommodo pij & eruditi quidam viri cupientes mederi, duxerunt ſe rem gratam, & perutilem facturos eccleſijs, ſi ſeorſum commentariolos aliquos digererent, in quibus omnia quę ad ſingulorum miniſtrorum Eccleſiæ officia pertinent, accuratè & dilucidè, partim ex ſacris literis, partim ex hiſtorijs, concilijs, & Canonibus compræhenderentur. Ac tales ſanè haud paucos nunc extare paſſim cernimus, alios quidem à veteribus, alios verò à recentioribus doctiſſimis viris conſcriptos. Ergo quemadmodum docendi forma nonnihil à præcedentibus libris diſcrepant, ac digniſſimi planè ſunt, qui attentè legantur, pernecessarij inſuper cunctis, qui de rebus Eccleſiaſticis cupiunt rectè iudicare: ita meritò de ijſdem ſeparatim

Qua ratione ꝑmulti moti de diuinis officijs ſcripſerunt.

ratim verba facimus. Quod igitur ad hos attinet commentarios, qui miniſtrorum officia, in eccleſia Dei explanant, quam ſit neceſſarium legi eos, & cognoſci ab vniuerſis Theologiæ candidatis, vel hinc abundè liquet, quòd in Concilijs aliquot prouidè æditi ſunt Canones, quibus omnes qui Eccleſijs præſunt, admonentur, vt tales libros curæ habeant, diligenter euoluant, & in actionibus eccleſiaſticis ſequantur. Siquidem in concilijs Turonenſi, & Cabilionenſi, & Remenſi, quæ habita ſunt Caroli Magni ætate, perſanctè mandârunt Patres, vnicuique epiſcopo & paſtori, præter Canones, etiam nominatim perlegendos & ſequendos duos libros Gregorij Papæ de cura paſtorali inſcriptos. In quorum poſtremo concilio de alijs quoque libris, qui non diſſimilia complectuntur argumenta, legendis & repetendis, nonnulla ſalubriter proponuntur, quorum meritò nunc quoq; haberetur ratio in omnibus eccleſiaſticis ſynodis & collegijs. Videmus certè in libris ſacris, in primis concionibus Prophetarum, in Epiſt. Pau. maximè in vtraq; ad Corint. vtraq; ad Timotheum, illa ad Titum: præterea in Actis Apoſt. deniq; in pleriſq; parabolis & præceptis Chriſti, diuerſa officia eorum qui in munere eccleſiaſtico ſunt poſiti, ſcitè admodum, nec minùs grauiter deſcribi. Quæ igitur ſpiritus S. ſic exhibuit & commendauit cognoſcenda obſeruandaque, quæ deindè ex illis ipſis libris ſacris, vel certè iiſdem vndiq; conſentanea viri ſancti ſtudioſè collegerunt, piaculum fuerit, ab hominibus negligi, ijs præſertim, ad quos propriè illa ſpectant, & propter quos ſpeciatim ſunt edita. Ac turpe foret, accedere aliquem ad Eccleſiaſticam functionem, qui quæ ſe decet facere, nè ex libris quidem, taceo de rerum vſu experientiaque didicerit. Sed tempus eſt paucula de ratione legendi dijudicandique huiuſmodi ſcripta ſuggeramus. Illud libet primùm admonere, varios eſſe huius ordinis libros, ideoque alios alijs maiore attentione animi euolui debere. Alij namque in genere, vniuerſum, ac

Quam ſit Theologię candidato neceſſarium eos perlegere, qui de diuinis officijs ſcripſerũt

De diuinis officijs diuerſimodè tractârũt authores.

ſum, ac de præcipuis officijs miniſtrorum Eccleſiæ differunt: alij verò certas tantùm partes Eccleſiaſticę functionis ſeorſum enarrant. Prioris formæ ſunt. 1. Alij in genere, alij aliquos ſaltem partes tractârunt.

Chryſoſtomi libri ſex de ſacerdotali dignitate.

Opus Gregorij Papæ de cura paſtorali.

Bernardi libri quinq; de conſideratione ad Eugenium: alij præterea ſimiles, ſiue à priſcis Doctoribus, ſiue à iunioribus elaborati.

Poſterioris formæ ſunt inſcripti nominatim:

De officio epiſcopi.

De officio presbyteri ſeu ſenioris.

De officio diaconorum.

De officio catechiſtæ, lectoris, exorciſtæ, &c.

De ſenatu, ſiue conſeſſu Eccleſiaſtico (vocāt aliàs conſiſtorium) qualem epiſcopi, deindè ſingulæ Eccleſiæ habere aliquem debent.

De ſynodo quottannis ſemel, aut potiùs bis habenda.

De viſitatione Eccleſiarum, & quæ in ea facienda.

De adminiſtratione facultatum eccleſiaſticarum eadem occaſione.

De prochodochijs, xenodochijs, noſocomijs, omniq; ratione iuuandorum pauperum: item,

De ſcholis Eccleſiaſticis, & fouendis liberali ingenio clericis, &c.

De vocatione, electione, præſentatione, vt loquũtur, examine, approbatione vel reiectione, ordinatione, miniſtrorum.

De duplici iuriſdictione Eccleſiaſtica.

De officio ac ratione docendi, concionandiq́;.

Redargutiones, exhortationes, correctiones pro reducendis in viam ijs qui ſiue in doctrina ſiue in moribus lapſi ſunt.

Conſolationes ad erigendos confirmandosq́; eos, qui quibuſcunq; ex cauſis infeſtantur à ſatana, atque ad deſperationem ſolicitantur: qui graui morbo decumbunt, qui extremo adficiendi ſunt ſupplicio: vel

aliàs

aliàs quoquo pacto affliguntur: prætereà tempore fa mis, tempore peſtis graſſantis, belli, cæterarumq; publicarum calamitatum.

De diſpenſatione, & vero vſu Sacramentorum.

De ſchola, ac doctrina catecheſeos.

De baptiſmo, omnibusq; adiunctis.

De traditionibus diuinis, & vitandis offendiculis in vſu rerum mediarum.

De clauibus, ſeu de poteſtate ligandi atque ſoluendi.

De vera pœnitentia: tum de pœnitentia priuata & publica, ex inſtitutione Eccleſiæ.

De diſciplina Eccleſiaſtica, atq; etiam excommunicatione, quæ ſe habet velut remedium extremum.

De Euchariſtia, & quę tam in miniſtrantibus, quã in ſuſcipientibus conſideranda.

De præparatione ad mortem.

Admonitiones ſeu conciones funebres.

Breuiter, ſicut ad obeundas multas actiones ſocietati credentium neceſſarias, oportet miniſtrum eccleſię quouis tempore inſtructum eſſe, & paratum: ita multi ac diuerſi ſunt libri, quib. ſingulę actiones traduntur: atq; in alijs quidem elegantiùs & ſynceriùs, in alijs verò ineptiùs frigidiusq;. Tanta igitur cùm ſit horum libellorum varietas, etiam atq; etiam prouidendum tibi eſt, quid ſinguli promittant, quid ab vnoquoq; expectare debeas: maximè verò, quid tibi ſpeciatim de ſingulis eſſe vſui queat, pro genere functionis & actionum, quas aggredi, vel de quib. rectè iudicare deſideras. Quò autem præſtantiores in hoc genere ſcriptores quis nactus fuerit, eò certiùs ſubſidiũ eſt habiturus, vndè veras recipiendasq; de quibuſcunq; negotijs eccleſiaſticis ſententias, quoties opꝰ erit, educat. Secundo loco, adijcimus vniuerſim, tum demùm non mediocri cũ fructu, omnes huius ordinis libros te perlecturum, cùm ante omnia diſpicies, quouſque ſingula quæ in iiſdem dicuntur, ſubnixa ſint fundamento ſacrarum literarum: deindè, ſi quæ eiuſmodi occurrunt,

1 Quid in tãta varietate ſcriptorum de diuinis officijs faciendum.

Optimi eligendi.

2 Ad quam normam ea, quæ de diuinis officijs ſcri-

occurrunt, de quibus nihil expreſſum in libris ſacris, nec diuinis traditionibus, nec ſacris concilijs inuenitur, expendes diligēter, an cum legib. charitatis, qua iubemur, hinc gloriam Dei, indè ædificationem & cōmoditatem proximi quærere, ac pro virili promouere, per omnia congruant: Poſtremò, quo modo 3
eccleſiarum, apud quas verſari contingit, inſtitutis iam ſint accōmodata, vel accommodari in poſterum tempus opportunè queant. In his trib. capitibus quiſquis oculos, mentemq́; defixerit, non modò quæ ad retinendam bonam ordinationem, vbi dudum fuerat cōſeruata, verùm etiā quę ad introducendam, vbi aut nō fuit antè vſurpata, aut ſenſim eſt collapſa, cōducunt: poterit ex optimis quibuſq; libris optima ſeligere ac notare: poſteà verò cùm res poſtulabit, ad vſum transferet. Fieri aūt nō poteſt, quin quæ fructuoſè ſunt in eccleſijs conſtituta, ad aliquem S. ſcripturæ locum referri aptè queant, cuius quidem loci autoritate illa & fulciantur, & voluntati diuinæ nō repugnare cōprobentur. Eſt nanq; S. ſcriptura tanquam locuples quædam cella penuaria, in qua aliæ plurimæ res ad ſalutem noſtram neceſſariæ, tum etiam omnia pręcipua capita doctrinę, de gubernatione eccleſiaſtica, repoſita, quinetiam ſi non diffuſè, ſed tamen ſuccinctè, aperteq́; expoſita inueniuntur. Quamobrem 4
neceſſe eſt, non tam ſcriptores horum librorum, de q. bus nunc nobis eſt ſermo, quā lectores ipſos, ad S. ſcripturam, veluti ad album in ſcopo præfixum perpetuò collimare.

pta, examinanda ſint.

Quomodo Eccleſiarum inſtitutis ac cōmodata, vel ſaccōmodanda.

Quæ fructuoſè in Eccleſijs ſunt conſtituta, omnia ad aliquē S. ſcripturæ locum referri queunt.

S ſcriptura eſt tanquam locuples q̄dam cella penuaria.

In lege Moſaica copioſè deſcriptū fuerat omne officium ſacerdotum & Leuitarum, & quicquid ad gubernationem eccleſiaſticam diuina ſapientia requiri indicauerat: non tamen tēperare ſibi phariſęi, & ſimiles potuerunt, quin numeroſis & moleſtis, ſuperuacaneisq; traditionibus, religionem ac templum contaminarent. Tandem verò omnibus illis pariter, quippè quæ tamen temporanea eſſe debebant, abrogatis, in nouo teſtamento, cùm alij Apoſtoli & Euāgeliſtę,

tum

tum D. Paulus apertiſſimè enarrârunt officia Epiſcoporum, presbyterorum, diaconorum, cæterorumque miniſtrorum, nec non eccleſias laudatiſſimè ordinârunt. ſed ecce quoſdam libros ſuperioribus ſeculis, de ijſdem rebus editos, ſi paululum accipiamus in manus: quàm multa, obſecro, in ijs legemus (quæ etiamnum in quibuſdam prouincijs apud Epiſcopos & paſtores ſunt in vſu) quæ ſi vacaret attentè examinare, deprehenderentur quàm longiſſimè ab eis abeſſe, quę Apoſtolus præſcripſit? Non neceſſe habemus de re nota multis agere verbis. Nam quomodo Epiſcopi & paſtores paſſim munus docendi populum, conſolandi oppreſſos, erigendi lapſos, corripiendi præfractos, examinandi miniſtros, ordinandos, viſitandi Eccleſias, indicendi annuas ſynodos, corrigendi quæ luxata ſunt, curam pauperum, inſpectionem ſcholarum, aliaque id genus à ſe reijciant, intereà autem perſuaſum habeant, nec non perſuadere alijs velint, ſe perficiendo frigidas aliquot cæremonias bellè exequi quòd ſua intereſt, hæc inquam nemo ignorat, niſi qui, dū verum diſſimulare, quàm fateri mauult, ignorare ſe fingit. Breuiter non abs re vrgemus, quæcunq; de officio miniſtrorum Eccleſiæ ſunt literis mandata, ad trutinam verbi Dei, & ad leges charitatis appendi. Nam officia miniſtrorum vbi non rectè diſcernuntur, ibi vniuerſam Eccleſiæ diſſolui compagem neceſſum eſt.

Porrò ſi quæ pręterea ad rectè iudicandum de hiſce libris requiruntur, talia planè ſunt, qualia in præcedentibus ſumus perſecuti. Supereſt, nonnihil adijciamus de libris, in quibus declaratur ratio diſpenſandi Sacramenta, tum ritus ac cæremonię Eccleſijs vſitatæ. Sunt & hi percurrendi, maximè ab his, qui aut ſcire auent cæremoniarum omnium legitimum finem & ſignificationem, aut functionem Eccleſiaſticam propediem adituri, ſtudent cognoſcere, quomodo miniſterium omne grauiter & cum decoro exequi debeant. Extant Liturgiæ quædam à Baſilio, & à Chry-

De ijs libris in quibus ratio diſpenſandi ſacramenta traditur.

Chryſoſtomo(niſi fallit titulus)deſcriptæ. Nonnullę inſuper cæremoniæ in ſacramentalibus, & quibuſdam alijs actionibus vſurpari olim ſolitæ,in commētarijs Patrum & hiſtorijs Eccleſiaſticis hinc inde referūtur. Pleniſſimè eas proſequitur cæleſtis hierarchiæ author Dionyſius. Pertinent huc quoque libri hymnorum,& myſteriorum,quos teſte Hieronymo, edidit Hilarius Pictauorum epiſcopus. Et ſi fides habenda eſt Gennadio, tales libros magno in precio habitos euulgauit Muſæus Maſſilienſis eccleſiæ presbyter. Nec dubium eſt, quin vnaquæque Eccleſia proprios de tota ea re libros aſſeruarit, miniſtris per manus ac veluti ſucceſſione hæreditaria tradendos. Liquidò id hinc conſtat,quòd Honorij primi ætate, id eſt, anno Chriſti 630.in concilio Toletano quarto Canone vigeſimoquinto,ſancitum legimus,vt quādo presbyteri in parochijs ordinantur,libellum officialem à ſuo ſacerdote accipiant, vt ad eccleſias ſibi deputatas inſtructi ſuccedant, ne per ignorantiam, etiam in ipſis diuinis ſacramentis offendant: ità vt quando vel ad litanias, vel ad concilium venerint, rationem epiſcopo reddant,qualiter ſuſceptum officium celebrent vel baptizent. Quæ verba, repetuntur diſtinctione. 18. Canone. Quando. Sunt etiam quidam conſcripti intra annos trecentos,& quidem,vt apparet, maiori diligentia (vocant rationalia diuinorum officiorum)ſed in quibus multi pij & cordati non pauca deſiderant.Extant verò in quibuſdam eccleſijs,dudum reformatis vtiliores, & ad doctrinam Apoſtolicam venerandamque antiquitatem propiùs accedentes. Proinde in probandis,dijudicandisq; quibuſcunq; huiuſmodi libris,harum admonitionum,quas ſubijciam, decet eſſe memorem. Principio cæremonias à Deo ipſo pręſcriptas quales ſunt,quæ propter excellentiam κατ' ἀυτονομαϛίαν Sacramenta appellantur, decet ſic proponi exerceriq; quemadmodum ſimpliciter ſunt ab initio diuinitus ordinatę,& libris ſacris compręhenſæ. Si- quidem

Libros hymnorū Hilarius edidit.

Presbyteri in libris de diuinis officijs benè exercitati eſſe debent

Obſeruationes certę aliquot ad libros de diuinis officijs conſcriptos dijudicandos perutiles.

Ordinationes diuinę abſque immutatione ſeruandæ.

quidem Deus, quæ ipſe ſemel conſtituit, non vult ab hominibus corrigi vel immutari: atq; ea ſola delecta tur cultus ratione, quam ipſe deſignauit. Qua de re perſpicuè. D. Auguſtinus de conſenſu Euangeliſtarũ lib.1.cap.18. Reliquæ porrò cæremoniæ & traditiones humanę, quas oportet omnes, vel aliquid vtiliter docere & ſignificare, vel ad boni ordinis in eccleſia conſeruationem dirigi, æquum eſt, tum paucæ ſint, tum faciles, idq; ne aut multitudine aut grauitate & pondere faſtidium pariant, atque à contemplatione rerum ſpiritualium animos potiùs abducant, quàm ad eam adducant. D. Petrus Act.15. dicere non eſt veritus, tale iugum fuiſſe legis Moſaicæ, in cæremonijs præſertim atq; obſeruationibus, quale neque patres, neque Apoſtoli ipſi portare potuerunt: ideoq, iniquè facere, ac Deum reuera tentare, quicunque illud diſcipulorum imponere ceruicibus conarent. Ad cuius mentem reſpiciens D. Auguſtinus, queſtus eſt, ſua etiam ætate ſic oneratas fuiſſe quaſdam eccleſias frequentia ac difficultate cæremoniarum traditionumque, vt Iudæorum conditio propemodum tolerabilior videretur, quod ad eam rem attinet, quàm Chriſtianorum. Locus extat epiſtola.119. ad Ianuarium.

2. Cæremoniæ & traditiones humanæ & paucæ eſſe debēt & vtiliter aliquid ſignificare.

Cæremoniæ cum verbo Dei nõ debēt pugnare

Ceterũ nullo modo inter cęremonias cenſebuntur, quæ apertè vel obliquè pugnant cũ Dei verbo. Quocirca diligenter exploranda ſunt omnia, quæ in illis inſunt, vel etiam adiacent, & eo vſque inueſtigando pergere oportet, dum nulla prorſus in parte, ac ne in ſpeciẽ quidẽ verbo Dei veræq; pietati aduerſari cõperiantur. Nõ parua aũt hic cautione opus eſt. Incidũt namq; hic obſeruationes, quas nullo modo crederes verbo Dei improbari, ſed ſimpliciter de earũ rerũ eſſe numero, quæ medię ſeu adiaphoræ, id eſt, indifferentes appellantur, quia videlicet verbo Dei neq; mandatæ ſunt, neq; prohibitę, & poſſunt perinde rectè fieri atq; malè, & tamen ſi quis perluſtret, vndiq; deprehẽdet vitiũ aliquod latẽter obrepſiſſe, ob quod adiaphoræ eſſe deſinunt, & ſine peccato vſurpari ampliùs nõ

queunt.

queunt. Ac varijs ſanè modis ritus inquinari contin- 1
git. Ex parte quidem illorum, qui inſtituunt, vel ob- Cæremoniæ quomodo ab vſu inquinentur.
ſeruari mandant, quando nimirū hi ſic eos commen
dant, quaſi ad cultū Dei pertinentes: vel quando ob-
ſtringi conſcientias volunt religione, vrgentq; tanq̃
ad ſalutē neceſſarios: æquiùs laturi, ſi quis præceptū 2.
Dei, quàm ſi traditionem ipſorū transgrediatur: vel Ex parte illorum q inſtituunt.
quando exterius prætenditur pietas, intus occulitur
ſordidus quęſtus, & turpe lucrū: vel deniq;, quando
nulla vtili aut neceſſaria de cauſa, ſed tantū χακοζη- 3.
λίᾳ ſeu potiùs faſtu permoti, illos imperant. 4.

Ex parte verò eorum, qui obſeruant vitium, contra 2.
hunt ritus: quando, qui inculpatè fieri poterant, non Ex parte illorū qui obſeruāt.
obſeruantur ea reuerentia, eumq; ad finem, ad quem
debebant, ſed contemptim ſeruili metu frigidè: & pro
more magis, quam pro dignitate, vt nihil aliud effi-
ciantur, quā inania & propemodum ridicula ſpecta-
cula: quando præterea cum ſuperſtitione, aut impia
ſtultáue opinione adiuncta.

Poſtremò per ſeſe & ſuaptè natura redduntur no- 3.
xiæ vitandæq; cæremoniæ, ſi ſint nimis multæ per Per ſe & ſuapte natura.
turbatæque, ſi nimium operoſæ ac difficiles: ſi nihil
doceant, nihil ædificent: & neq; ad bonum ordinem
neque ad decorum conducant: ad hæc, ſi verbo Dei a-
pertè vel obliquè repugnent, atq; aliquid ſuperſtitio-
nis Iudaicæ aut Ethnicę immixtum cōtineant. Quæ
quidem vitia nominatim ex ſcripturis redarguere, ſi
temporis pateretur anguſtia, difficilè non eſſet. Qui- Vitiatę cęremoniæ nō vſurpandæ.
buſcunque autem modis ſiue iam enumeratis: ſiue a-
lijs, contingat cæremonias ac ritus infici, nemo quos
vel ex parte vitiatos compererit, quantumlibet mag-
nis commendentur præconijs, præſumet approbare:
multò autem minùs ſignificationem vllam dabit, ꝙ
velit exercere. Quem namq; Deus dignatus eſt ea ve-
ritatis cognitione, qua præ cæteris poteſt cęremonia-
rum cernere ac diſcernere corruptelas, nunquam ſanè
eſt illud facturus niſi conſcientia moleſtè admodum
reluctante, & niſi fidem ſuam ipſe ſua temeritate

In diuerſis Eccleſijs, diuerſæ cæremoniæ neminē turbare debent.

euertere ſit paratus. Quicquid non ſit ex fide, tran-
quillaque conſcientia, peccatum eſt, inquit Apoſto-
lus Rom. 14. Neminem offendere debet, quod in di-
uerſis eccleſijs diuerſæ cæremoniæ in vſu habentur.
Etenim maxima in hoc genere ſemper fuit eccleſia-
rum libertas, ex libertate illa ſpirituali profluens, quā
Chriſtus dilectæ ſponſæ eccleſiæ ſua morte vindica-
uit. Præterea non conueniunt quæuis, quibuſuis lo-
1 cis: quippe alia in populoſa ciuitate, alia in anguſto
2 oppidulo aut obſcuro vico fieri & poſſunt, & debent.
3 Ad hæc quædam alicubi retinentur, quia videlicet
nullum ibi vitium acceſſit: alibi verò eædem propter
4 obortum vitium ſunt abolitæ. Nouas inſuper intro-
5 duci poſtulat ſubinde ipſa temporis ratio. Denique
nullæ vnquam ab hominibus eum ad finem ſunt cō-
ditæ, vt perpetuæ immutabilesq; maneant. Quæ om-
nia cùm ſic ſe habent diſſimilitudinem cæremonia-
rum in eccleſijs Dei animaduertens, mirari deſines:
atq; quicquid fieri hinc inde vides, bonam in partem
interpretaberis.

Cæremoniæ adiuuant animos ad vitam æternam promerendam, non tamen promerentur. Hanc tamen ſolum confert legis obedientia ex charitate præſtita.

In genere autem de ritibus vniuerſis conſulatur Auguſtinus epiſtola. 5. ad Marcellinum. 86. ad Caſulanum, 118. ac 119. ad Ianuarium. Plura de libris rituum ac cæremoniarum in præſenti adnotare nihil attinet.

Dixi quod, ni fallor, ſatis eſt, quas ob cauſas candidatis Theologiæ euoluendi ſint libri, quibus continentur eccleſiarum phraſes, quiq; ad gubernationem Eccleſiaſticam inſtituunt: tum quo iudicio, & quanta cautione, quò in his vnuſquiſque cum fructu verſetur, opus ſit. Fateor quidem, apponi quædam magis illuſtria potuiſſent: ſed nobis ſtudium fuit ea tantùm congerere, quæ cum primis neceſſaria exiſtunt, atque eorum, qui primi aggrediuntur hoc genus li-

brorum legere, captui conueniunt. Non dubito quin æqui iudices declaraturi ſint, me promptæ voluntatis adiuuanda ſtudia adoleſcentium, ſignificationem dediſſe minimè obſcuram.

In bonis autem & difficilibus rebus, etiam volũtas laudem meretur. Qui porrò noſtras ſecuti monitiones periculum aliquantum in lectione huiuſmodi librorum facient, haud dubiè experientur paulatim ſe mea opera nõ mediocriter adiutos: progredientes verò vlterius diutiusq; perſeuerantes, ſua ipſi induſtria pleraq; animaduertent, necnõ deprehendẽt, quæ à nobis, qui viam tantũ patefacere rudioribus volumus, ſunt prætermiſſa. Eſtq; id horum librorũ, de quibus diſſerimus, ingeniũ, eum, qui ſemel alacri animo ingreſſus fuerit, ipſi quaſi manu apprehẽſa feliciter deducunt longiùs: & ſicut ſuas cõmoditates, ita incommoda quoq; ſua, ſi quę permixta inſunt, vltrò cõmõſtrant. Adde quòd, qui priuſquã ad hos accedit libros ex lectione ſacrorũ Bibliorum, itẽ locorũ cõmuniũ Theologiæ, facultatẽ conſecutus eſt rectè iudicandi de Chriſtianæ religionis dogmatib. minimè videtur grauioribus admonitionib. indigere. Itaq; his, quæ à nobis hucuſq; prolata in medium ſunt honeſti adoleſcentes contenti erunt.

Optimè verò, ſi quid iudicare poſsũt, de tota repub. Chriſtiana mererentur eccleſiarum præſules, adde & principes, ſi de ordinatione eccleſiarũ inter ſe amanter & placidè cõmunicantes, viros aliquot bonos iuxta ac doctos, in quos ſuſpicio de ſuperſtitioſa veneratione, vel de contemptu humanarũ traditionũ nõ cadit, deligerent, quib. negotium daretur, omnia, quę ad gubernationem eccleſiaſticam ſunt cognitu neceſſaria, contrahendi in vnum opus, & quidem hoc ordine, vt primo digniſſimoq; loco conſtituerentur optima quæq;, ex ſacris libris Canonicis deprompta: ſecunda, ex diuerſis hiſtorijs Eccleſiaſticis: tertio, ex cõcilijs tam vniuerſalib. quam prouincialib. necnon ex reſponſis pontificum, & magni nominis, probatæq;

Optimè de Chriſtiana rep. docti & pij viri mererentur, ſi omnia de officijs eccleſiaſticis in vnũ opus certo ordine traderẽt

1

2

3

4 fidei Theologorum: quarto, ex ſanctorum patrum
5 commentarijs: quinto, ex varijs libris, qui de officio epiſcoporum, presbyterorum, diaconorum, aliorumq́; miniſtrorum, item de ritibus & cæremonijs inſcripti ſunt. Dubium nemini eſſe poteſt ex tali opere nō modò Theologiæ ſtudioſos priuatim, ſed omnes quoq; eccleſias publicè vberrimos fructus percepturas. Contemptum miniſterij eccleſiaſtici, & miſerabilem ruinam eccleſiarum, quam hoc tempore, maximo cū animi dolore, paſſim in Europa conſpicimus, haud ſcio an vlli rei iuſtiùs poſſumus imputare, quā miniſtrorum iſta ignorantium, & diſcere negligentum, fœdæ inſcitiæ, coniunctę cū deteſtanda ignauia. Quocirca conſultiſſimum etiam foret, vt publicarū ſcholarum moderatores, pro ſuo officio diligenter & crebrò piā iuuentutem adhortarentur, ad harum rerum cognitionem in tempore comparandam: quinetiam viam, qua id commodiſſimè perfici poſſet, interdum commonſtrarent. Vna hac ratione, non modica, credito mihi, pericula ab eccleſijs hoc tempore arcerentur, atque etiam prohiberentur in poſterum.

Admonitio generalis, de ſanctorum & illuſtrium ſcriptorum, pręſertim veterum commentarijs accuratę legendis.

CAPVT V.

Omnium ſcriptorū elucubrationes, ad tres ordines antedictorum quomodo digerēda.

DIſtulimus in hunc vſq; locum, adijcere aliqua de legendis ſanctorum patrum, & quoruncūq; illuſtrium hominum, ſeu veterum, ſeu recentiorum cōmentarijs, non ꝙ accipere eos in manus non liceat, niſi poſt lecta omnia genera librorum, de quibus hactenus diximus: ſed quod, quæ in præcedentibus ſunt expoſita, magno vſui ad eoſdem circunſpectiùs legendos & rectiùs intelligendos eſſe queunt. Nam ſi æquis lancib. libet illuſtriū Theologorum libros ponderare, cōperiemus eos debere ſine cōtrouer-

ſia

ſia ad tres ordines,de quibus ſermo huc vſque eſt ha- 1
bitus,referri. Aut enim enarrant eximij ſcriptores ſa- 2
cras literas:aut explanant locos communes,ſiue plu- 3
res ſimul,ſiue quoſdam ſeparatim, idque dum aut ſa
na dogmata copioſè aſtruunt,aut egregiè confutant
hæreticorum ac philoſophorum dogmata falſa: aut
denique ſcribunt aliqua ad inſtitutionem & ædifica
tionem eccleſiarum conducibilia, quando nimirum
docent ac admonent eccleſiarum miniſtros, concilia
dant de varijs negotijs & quæſtionibus incidentibus,
excitant tardos ac puſillanimes,cōſolantur afflictos,
verum vſum demonſtrant ſacramentorum, eos, qui
peccarunt,conantur in rectam pœnitudinis viam re-
ducere,quæ ad diſciplinam & bonum ordinem in ec-
cleſia faciunt, luculenter aperiunt. Itaque primum
huiuſmodi commentariorum genus,ad primum or- 1
dinem librorum,de quibus ante diximus, ſacræ vi-
delicet ſcripturæ,pertinere,quis nō videt? Secundum 2
locum habebit in ordine ſecundo, quem deſtinaui-
mus locis communibus. Tertium genus, illis annu- 3
merabitur, qui tradunt eccleſiarum phraſes. Et ſi cui
vacuerit,nullo negotio quorumcunque patrum ſcri
pta,ſi modò plura ſint,& tanta varietate diſtincta,in
tres ordines illo pacto digeret. Quamuis quoſdam cō
mentarios iure poſſit quis mixtos conſtituere,quan-
doquidem ſæpenumerò eruditi,cum ſacros libros Ca
nonicos interpretantur, ſi ad prophetæ vel Apoſto-
li alicuius verba opportunè fieri non poſſe ſentiunt,
non ſunt contenti ſcriptoris mentem ſimpliciter a-
perire, ſed adijciunt inſuper pleniorem alicuius lo-
ci communis explicationem: à qua deſcendunt, mox
ad demonſtrandum, ſi quid eccleſiaſticæ ordinatio-
ni congruere arbitrantur. Ergo manifeſtum fit, ad
intelligendos ſanctorum Patrum commentarios, in
quibus magna eſt doctrinæ omnis generis copia, &
mirabilis varietas, plurimum momenti adferre ea,
quæ ſuprà ſunt de legendis tribus librorum generi-
bus per nos expoſita. Quò autem plura huc vſq; adno

Quo ordine in lectione patrum progrediendum.

tauimus eò licebit paucioribus, quod nũc facere propoſuimus, abſoluere. Itaque tempus, quo ſanctorum patrum ſcripta, quis legere incipiet, non neceſſe habemus curioſè præſcribere. Conſultum ſanè foret, commentarios paratos ad enarrationem ſcripturarũ primo euolui loco, ad id videlicet tempus, quo ipſi libri ſacri ſumma diligentia ac religione primùm perleguntur, quos certè ſine adiunctis aliquibus probatæ fidei ſcriptorum interpretationibus, non facilè quiſ-

Sacra ſcriptura cũ adiunctis ſanis interpretationibus primum perlegenda.

2 quam aſſequetur. Dehinc ſecundo loco legentur cõmentarij, in quibus explanantur loci communes, ꝙ etiam commodum fieret paulò pòſt, quam aliquantam operam in ijs libris ſtudioſi conſumpſerint, in

3 quibus ex profeſſo omnes vniuerſæ Theologiæ loci communes diſcutiuntur. Poſtremò ad eos ibitur cõmentarios, qui vtiles ſunt ad gubernationem eccleſiaſticam. Sed quoniam adoleſcentibus rarò ſunt in promptu patrum monumenta, contenti erunt ijs voluminibus paucis & ſelectis, quæ poſt ſacra biblia, de enucleatione ſcripturarum, de locis communibus, de eccleſiarum adminiſtratione nacti fuerint, nihil dubitantes ſe, ſi modò ſine intermiſſione & toto pectore in ijſdem incubuerint, poſſe ad frugem magnam peruenire. Cùm enim minimè deceat iuniores obrui librorum multitudine, tum verò, vbi quis in libris, quos diximus paucis quidem, maximè tamẽ neceſſarijs, diu multumq; fuerit verſatus (quod fieri operę precium omninò eſt) licebit ei poſteà quouis tẽpore, per quorumuis bonorum autorum ſpacioſos & amœnos campos, ſine vllius erroris vel periculi metu, prodeambulare, atq; fructus non pœnitendos ex ijs legere, decerpereq;. Certè niſi quis principia Theologica omnia ſic ſatis tenuerit, non videtur (quod paulò pòſt iterum indicabimus) ad perluſtrandas ſanctorum patrum lucubrationes admittendus.

Loci communes quib. tota Theologia ſummariè traditur, ante omnia benè & diligenter euoluendi.

Quemadmodum namque in cæteris diſciplinis, ita & in Theologia ſenſim, lentisq; auctibus proficitur atq; ad altiora datur conſcendere. Metuẽdum autem

ſemper

ſemper eſt, nè vbi ex rudioribus aliquis ſuaues ſuccos rerum diuinarum in patrum ſcriptis reconditarum auidius appetit hauritq;, ſimul ſorbeat ac deglutiat acre, acerbum, & virulentum quiddam, ex hæreticorum aut philoſophorũ pharmacopolijs admixtum. Quod cùm ita ſit, viſum eſt notationes ſeu obſeruationes quaſdam colligere, quibus tanquam condimẽtis pariter & antidotis, non ſolùm defecatius reddatur palatum, arq; irritetur, quò ſingula dulcius ſapiant, verùm etiam noxa omnis arceatur.

Vehementer autem demiror quorundam malè feriatorum ingenia ac iudicia, qui præſentiſſima remedia ad euitandum omne incommodum, & ſi porrigi cernant, ęgrè tamen ferunt vllos in ſanctorum patrũ lectionem incumbere. Non aliter improbant, damnant, repudiant, abijciunt veterum ſcripta vniuerſa, quàm ſi nihil in ijs extaret dignum cognitione, & de Chriſto nihil vnquam docuiſſent, veritati S. ſcripturæ conſentaneum. Atqui ſatis ſuperq; conſtat, multos ex ſanctis illis patribus vitæ ſanctimonia conſpicuos, pleroſque etiam miraculis claros extitiſſe: Ad hæc, propter confeſſionem nominis Chriſti dira perpeſſos, nonnullos etiam ſanguine ſuo, & morte fortiter tolerata, conſignaſſe confeſſionis ſuæ, & ſanæ doctrinæ Euangelicæ certitudinem. Conſtat inſuper, quomodo Deus dignatus ſit, quoſdam illorum mirabili virtute ſpiritus ac gratia in docẽdo, celebres in Eccleſia reddere, & quomodo donis hiſce tantùm valuerint, vt in aſſerenda veritate, in redarguendis confutandiſq; erroribus, in exhortationum grauitate, in acrimonia & ſeueritate correctionum, in conſolationum dulcedine, cæteros omnes longo interuallo poſt ſe relinquant: & quorumuis hominum conſcientijs, ſupra quàm dici queat, proſint.

S. Patrum ſcripta, quanta reuerentia legenda, & quàm male ij faciant, qui eadem abijciunt, & ſpernũt

1 2 3

Conſtat præterea, quantopere ſua doctrina & pietate eccleſias promouerint, ſtabiliuerint, & quomodo integras, optimeq; ordinatas poſteris reliquerint. 4
Quinetiam in hunc vſque diem experimur, nos illo- 5

rum ſanctiſſimis lucubrationibus mirificè adiuuari: omnemq́, conſeruandarum Eccleſiarum artem & 6 prudentiam ex iiſdem addiſcamus, neceſſe eſt. Deniq; non pauci, qui nunc aliquid laude dignum ſcribēdo præſtant, illorum plumis ſe ſubindè veſtiunt, ornāt, ſuperbiunt, quantumuis callidè diſſimulent. Hæc igitur quando ita ſe habent, equidem blaterones iſtos indignos arbitror, aduerſus quos pluribus verbis, pro vendicanda ſanctorum Patrum dignitate à calumnijs, dimicem, & propugnem. Quod ſi tales mores ac vitæ puritas, par item doctrina in iſtis eluceret, ſi tot in docendo ſcribendoque labores exhauſtos, ſi tantum ardorem ad illuſtrandam Chriſti gloriam, confirmandasque Eccleſias, ſi tantum animi robur in ſuſtinendis pro veritate periculis conſpiceremus, in ſuperciliofis & delicatis iſtis ariſtarchis, ſeu cenſoribus, quanta hæc omnia fuiſſe in priſcis illis patribus, nouimus: (fuerunt autem excellentiſſima) tunc ſanè nos aliquo pacto aurem ipſis accommodaremus: nūc verò, quando nihil prorſus eiuſmodi depræhendi in eis poteſt, quamlibet ſcrupuloſè omni ex parte circumſpectes, nos audire eos nolumus, multò minùs reſpondebimus eorundem cauillationibus. Confidimus verò piam iuuentutem hac eſſe imbutam pia opinione, vt de celeberrimis Patribus, quorum ſcripta præſtantiſſimi quique venerantur, & ſummo habent poſt literas ſacras in precio, non facilè ſit ſiniſtrè iudicatura: ideoque minimè egeat longis exhortationibus, quibus ad lectionem commentariorum, qui ſuperſunt, atque Eccleſijs Dei ſunt probati, excitentur. His quæ per ſe pulchra & præclara exiſtunt, fruſtrà quæritur aliena commendatio. Vino vendibili ſuſpenſa hedera nihil opus eſt. Ad obſeruationes igitur tranſeamus.

Obſeruatio I.

Obſeruandum quāta ſit Pa-

Expedit principiò noſſe, obſeruareque, quanta ſit patrum, cùm de rebus diuinis loquuntur, authoritas in Eccleſia. Perſuaſum autem omnibus eſſe debet,

multa

multa grauiter, ſanctè, vtiliterq; eſſe ab illis in lucem edita: neq; poſſe nos illorum carere ſudoribus, vtpotè ex quibus decet nos fructum, quantum ex vllis rebus humanis, expectare. Sed hoc quoq; perpetuò debet animo obſeruari, homines illos fuiſſe, carne circundatos, noſtri ſimiles, qui in multis labi potuerint, & reuera lapſi ſint. Communis, & cui refragari nemo poteſt, ratio hæc eſt, in ſcripturis propoſita: Omnis homo mendax, ſolus autem Deus verax eſt: Rom. 3. Experientia quoq; conuincit, rem ita ſe habere. Ex eruditis igitur labi contingit, alium quadam oſcitantia & ſupinitate: dum videlicet pluribus ſimul intentus, & negotiorum mole tantùm non obrutus, quædam inconſideratè pronunciat: quo pacto nonnunquam locos ſcripturæ ineptè detorqueri, atq; ad alienum accommodari ſenſum cernimus.

Tantum cum de reb. diuinis loquuntur autoritas.

Patres errare potuerunt, & ſæpè errarunt.

Rationes, 1

Tritum autem eſt prouerbium: Quandoq; bonus dormitat Homerus. Alius errat ob verborum, alius ob rerum imperitiam. Multi viri docti, in primis D. Eraſmus Roterodamus, quotidiè taxant locos perperam expoſitos ab his, qui linguæ Græcę aut Hebraicę rudes fuêre. Ignorantiam rerum Theologicarum notare Gēnadius videtur, in Victorino Rhetore Maſſilienſi, quem ait, ſcripſiſſe quidem libros Chriſtiano & pio ſenſu, ſed cùm ſeculari literatura eſſet occupatus, & nullius magiſterio in diuinis ſcripturis eruditus, leuioris ponderis figuraſſe ſententias. Idem autor eſt: Heluidium religionis ſtudio, ſed non ſecundum ſciētiam librum edidiſſe, & quidem neq; ratione, neq; ſermone nitidum. Aliqui in errorē incidunt quadam animi perturbatiōe, aut vitioſo adfectu impulſi. Vigilantius referente Gennadio, humanæ gloriæ captator, lingua politus, non ſenſu ſcripturarum exercitatus, expoſuit prauo ingenio, ſecundam Danielis viſionem, & alia locutus eſt friuola. Ipſe Hieronymus aduerſus eundem Vigilantium, itemq; Iouinianum diſputans, carpitur à pleriſque, ceu qui ſacræ ſcripturæ ſententias quaſdam pertraxerit ad ſuū inſtitutum

2 (beside "Multi viri docti")

3 (beside "Aliqui in errorē incidunt")

4 inſtitutum, cui minus ſeruiebant. Quidam errorem amplectuntur magis authoritate & reuerentia aliorum, quàm iudicio & veritatis inquiſitione permoti: quo modo vnum Cyprianum viſi ſunt ſequi patres in concilio Carthaginenſi, haud dubiè illius di-
5 gnitatem cuncti intuentes. Quin etiam quidam in ſuis commentarijs ipſi fatentur, ſe aliorum referre & ſequi placita. quod Hieronymus in enarratione epiſtolarum ad Galatas & Epheſios, in præfationibus de
6 ſe ſignificat. Quidam deniq; nullam vnquam indagationem ſeparatim facientes, contenti ſunt ſimpliciter aſſeuerare, quod ſuo ſeculo, & quàm plurimis probati aduertunt: cæci videlicet cæcorum veſtigijs vltrò inſiſtentes. Sunt aliæ cauſæ, ob quas præſtantes viri quandoque à veritate deuiant. Quando igitur palam eſt, Patres omnes, quamlibet inſignes vitæ innocentia atque eruditione, ſubindè verbo ſcriptoque offendere: quiuis ſtatim intelligit, quę ab illis in cōmentarijs pronunciantur, nec poſſe, nec debere eodē loco, quo ſacra ſcriptura, ipſius Dei verbum, cōſtitui. Etenim Dominus ait: Gloriam meam alteri non dabo. Videretur autem Deum velle ſua ſpoliare gloria, qui authoritatem ac dignitatem ſoli verbo Dei debitam humanis deferret cogitationibus. Ergo conſtitutum eſto, Patrum ſentētias vel incorruptiſſimas, nullo modo æquandas Dei verbo: tantum abeſt, anteponi vt queant. Deindè eo iudicio adfectuque legenda apud illos omnia, vt quouis tempore metuere oporteat, nè ſpecie recti ipſi falſi nos itidem fallāt, decipiantque. Sapientiſſimum Moſen, per quem vniuerſa lex lata eſt ad populum, Deus voluit per Gentilem Madianitam doceri & admoneri de reb. grauiſſimis, & maximoperè neceſſarijs: eodem pacto hoc ius, hæc poteſtas cuiuis pio relicta eſt, ſcripta ac dicta aliena, vt cum iudicio expendat: & probans omnia: id ſolum quod bonum eſt, retineat. Eſt autem bonum id, quod ſcripturis ſacris, concilijs, diuiniſque traditionib. eſt conforme. Hæc autem admonitio & cenſura ab ipſis

Cum S. patres vt homines errare poſſint, ad q̃ regulam

eſt

eſt patribus prodita. Hieronymus de ſuis commentarijs quid ſentire omnes deſideret, non obſcurè declarat, vbi Michææ Prophetę caput ſecundum enarrans, ait: Expoſui iuxta quod mei ingenioli patiebantur anguſtiæ: Et paulò pòſt: Si quis autem in lege Domini die ac nocte meditatus, maius habuit ſtudium, maius ingenium, otium, gratiamque, & poteſt de pręſenti capitulo probabilius aliquid dicere: non inuideo, non aſpernor, quin potiùs cupio ab eo diſcere, quod ignoro, & libenter me diſcipulum profitebor, dummodo doceat, & non detrahat. Rurſus eodem capite: Videtur mihi, inquit, ſic poſſe ſenſus reddi, vel exprimi: ſi tamen prudens Lector noſtrę rationi acquieuerit. Quid deindè ipſe de alienis ſcriptis ſtatuat, ſine diſſimulatione profert in præfatione ad Oſeā Proph. vbi poſtquā narrauit ſibi lectas expoſitiones in eundē Prop. Apollinarij Laodiceni, Origenis, Pierij, Euſebij Cæſarienſis, Didymi Alexandrini, ita ſubijcit: Hæc dico, vt noueris quos in Prophetæ huius campo habuerim præcurſores, quos tamen vt ſimpliciter, & non ſuperbè (ſicut quidam meorum amicorum ſemper inſibilat) tuæ prudentiæ fatear, non in omnibus ſum ſecurus, vt iudex potius operis eorum, quàm interpres exiſterem, diceremque quid mihi videretur in ſingulis. Neq; diuerſum ab Hieronymo definit Auguſtinus, primùm de ſe, epiſtola 7. ad Marcellinum ita pronuncians: Ego fateor me ex eorum numero eſſe conari, qui proficiendo ſcribunt, & ſcribendo proficiunt. Vndè ſi aliquid vel incautiùs, vel indoctiùs à me poſitum eſt, quod non ſolùm ab alijs qui videre id poſſunt, meritò repræhendatur, verùm etiam à meipſo, quia & ego, ſaltem poſteà, videre debeo ſi proficio: nec mirandum eſt, nec dolendum, ſed potiùs ignoſcendum atque gratulandum: non quia erratum eſt, ſed quia improbatum. Nam nimis peruersè ſeipſum amat, qui & alios vult errare, vt error ſuꝰ lateat. Quantò enim meliùs & vtiliùs, vt vbi ipſe errauit, alij non errent, quorum admonitu errore careat? Si enim

illorum ſcripta collimanda ſint.

nim mihi Deus quod volo præſtiterit, vt omnium li-
brorũ meorum, quæcunq; mihi rectiſſimè diſplicẽt, opere aliquo ad hoc ipſum inſtituto colligam atque demonſtrẽ: tunc videbunt omnes homines, quàm nõ ſim acceptor perſonæ meæ. Plura in eandem ſequuntur ſententiam. De aliorum porrò commentarijs, idẽ diſertè epiſt. 19. ad Hieronymum: Ego ſolis illis ſcriptoribus, qui iam canonici appellantur, hunc tumorem & honorẽ didici deferre, vt nullum eorũ ſcribendo aliquid erraſſe audeã credere. At, ſi aliquid in eis offendero literis, quod videatur cõtrarium veritati, nihil aliud, quàm mendoſum eſſe codicem, vel interpretem non aſſecutum eſſe quod dictũ eſt, vel me minimè intellexiſſe, non ambigam. Alios autem ita lego, vt quantalibet ſanctitate, quantáve doctrina prępolleant, non ideò verum putem quod ſcripſerunt, quia ita ſenſerunt. ſed quia mihi, vel per alios authores canonicos, vel probabiles rationes, quod à veritate non abhorreat, perſuadere potuerũt. Rurſus epiſt. 111. ad Fortunatianum. Neq, quorumlibet diſputationes, quãuis Catholicorum & laudatorũ hominum, veluti ſcripturas canonicas habere debemus, vt nobis non liceat ſalua honorificentia, quæ illis debetur hominib. aliquid in eorum ſcripturis improbare atq; reſpuere: ſi fortè inuenerimus quod aliter ſenſerint, q̃ veritas habet diuino adiutorio, vel ab alijs intellecta, vel à nobis. Talis ego ſum in ſcripturis aliorum, quales ego volo eſſe intellectores mearum. Tantùm ille. Plura addere ex iiſdem vel alijs ſcriptorib. vel ex Gratiani decreto diſt. 9. ſuperuacaneum fuerit.

Obſeruatio II.

Qua ratione Theologiæ candidatus tã poterit eſſe oculatus in lectione Pa-

Quia verò iam perdifficile eſt, videre vbi error ſit, vbi non ſit: ideò conuenit patrum lucubrationes perluſtrare cupientem, cognitione præcipuorum dogmatũ noſtræ religiõis ſatis inſtructum eſſe, quo iudicare ſic ſatis queat, quid ſecundum præſcriptũ verbi Dei ſit in Eccleſia approbatũ ac ſequendũ quidúe damnatum ac fugiendum. Qui ad legendos patres ſe

compo-

componens iſtūd nō præcogitat, eo videtur mihi eſſe trum fal-
loco, quo qui ſedato mari, ſe cōmittit nauigio; ſed vbi ſa pro ve-
paululū proceſſerit, ſubitò fluctib. periculoſiſſimè cō ris admit-
cutitur, aut cùm minimè credit, in ſcopulum Syrtím tat.
ve impingit: Poterit autem labore haud ita magno candidatus Theologiæ hac in re iuuari, atq; aduerſus pericula ingruētia muniri. Prima igitur. & poſtrema, adeoq; certiſſima ratio cauendi, nè falſum pro vero quis admittat, hæc eſt, Quotieſcunq; locus ſcrupuloſus occurrit, ſacra conſulet Biblia (in quibus oportet 1
valdè exercitatum eſſe) inq; his vndiq; diſpiciet, ecquid vel pro eo loco, vel contra eum dicatur. Ex congeſtis verò apertis & conſentientib. ſententijs, expeditè colliget certa pronūciata, ſiue dogmata. At quia nequaquam omnibus ſuppetit hæc facultas, neque perindè 2
procliue eſt cuiuis, ſtatim quæuis in libris ſacris inuenire, operæpreciū eſt, libros locorum communium, quales ſuprà aliquot commendauimus, aut etiam opuſculum inſcriptum de definitionibus Eccleſiaſticorum dogmatum, diligenter, & à capite ad calcem percurrere. Siquidem ſolet hoc definitionum opuſculum, monumentis Tertulliani, Auguſtini, interdum etiam aliorum apponi: idque non aliam, meo iudicio, ob cauſam, quàm vt in talium authorum lectione adoleſcentes perpetuò adiunctum haberent hunc quaſi fidum collegam, aut magiſtrum potiùs, quem in obſcuris ac dubijs conſulerent. Quamuis vtiliter quoq; commentarij quidam aduerſus hæreſes, quales editi ſunt ab Epiphanio, vel alio quopiā ſuccinctiùs diſputante adhibebuntur. Fieri non poteſt, quin ex his lectores candidi iudicium de dogmatib. Chriſtianæ religionis tantum queant aſſequi, quantū ſatis erit ad nauigandū ſecurè in profundo & æſtuoſo ſcriptorū Eccleſiaſticorū pelago. Eoq; magis neceſſariū eſt ſequi, quod in præſenti damus conſiliū, quò ratiores extant ſcripturarū interpretes, in quib. non inuenias vnū vel plura dogmata (pro voluminum numero & amplitudine) à quib. abhorret ſecuta poſteritas.

Tertul-

Enumeratio quorũdam errorum, in quos patres quidã lapſi ſunt

Tertullianus, Irenæus, Victorinus, Papias, Lactan-
tius, Methodius, & alij præſtantiſſimi viri, ſubſcripſe-
runt Chiliaſtis in dogmate de mille annis, quibus
Chriſtus cum ſuis electis regno externo potiri, ante
ſeculi conſummationem in terris debeat: quod tamẽ
poſtea magno conſenſu & ſcripturarum patrocinio,
ab vniuerſa repudiatum eſt eccleſia.

Qui in Tertulliano errores vitãdi

Nominatim ve-
rò vitari illa in Tertulliano oportet, quibus accedit
ad Montaniſtas, dum videlicet prædicat nouum para
cletum, & nouam prophetiam, dum ſecundas dam-
nat nuptias, negat fugam eſſe licitam tempore perſe-
cutionis. Idem inſuper impugnatur, quod animam
ex traduce prodire aſſeruit: etiamſi nõ admodum re-
luctatur ei Auguſtinus.

Qui in Cypriani ſcriptis errores.

Cyprianus ſanctiſſimus mar
tyr, diuerſis locis confirmat eos in orthodoxa Eccle-
ſia, eſſe rebaptizandos, quos pridem baptizarunt hæ-
retici: quam opinionem ipſo viuo & præſente ſtabi-
liuit Carthaginenſis ſynodus: ipſo mortuo, proſecu-
tus & tutatus eſt, referente Hieronymo, Dionyſius
Alexandrinus: ſed fruſtrà, quippè quam alia ſynodus
funditùs deleuerit.

Origenis errores.

Origene ſanctior, aut doctior, aut
laborioſior vix quiſquam vixit: at fragmenta inte-
rim, quæ ex aliquot librorum millib. ſuperſunt pau-
cula, innumeris ſcatent prodigioſis placitis, atq; con-
uincunt, etiam eum in his, quæ ad doctrinam fidei
propriæ pertinent, turpiter hallucinatum. De errori-
bus cauẽdis in ſolis libris 4. περὶ ἀρχῶν D. Hierony-
mus doctam emiſit ad Auitum epiſtolam.

Hilarij errores.

Iudicatur
Hilarius Chriſti meritis non parum detrahere, cùm
ei diuerſis locis tribuit, corpus nullius prorſus dolo-
ris capax: & famem, ſitim, laſſitudinem, cæteraſque
eius generis affectiones, non fuiſſe naturales in eo,
ſed aſſumptas.

Epiphanij

Epiphanio eruditi vitio vertũt, quòd
in Ancorato, verbum illud Chriſti, Pater maior me
eſt, auſus ſit interpretari, verum eſſe etiam de diuina
Chriſti natura: vt reliqua omittam, veluti quòd Chri
ſtum dixerit inſtante morte, non ſeriò, ſed ſimulatè
tantùm, ad illudendum nimirum diabolo, orauiſſe,

vtà

vt à ſe auerteretur paſſionis calix: item de ætate & tẽpore mortis Chriſti, multò aliter, quàm cæteri pronunciarit: præterea diſputans aduerſus Aërium, aſſeuerat ab Apoſtolis præceptũ, vt ſex diebus ante Paſcha non comedatur niſi panis cum ſale. Pleroſque offendit in Ambroſio, quòd in allegorijs ſit immodicus, & nonnunquam à mente ſacræ ſcripturæ procul diſcedat: quòd Petri negationem ita excuſet, veluti ſi Chriſtum hominem tantùm, non autem Deum negaſſet: quòd poſt diuortium factum, permittit viro, vt adiungatur alteri, repudiatæ verò non itidem, &c. S. Ambroſij.

Malè audit, accuſaturq; Hieronymus, dum pro virginitate propugnans aduerſus Iouinianum, coniugio videtur iniquior, omnem ei dignitatem prorſus adimens, digamiam verò, & nuptias ſecũdas vel tertias, eodem prope loco, quo ſcortationem habet. S Hieronymi.

In lucubrationibus Diui Auguſtini, quæ repręhenſione digna inſint, non piguit ipſum ſuo ore in libris retractationum confiteri, & corrigere: quo quidem facto exemplum de ſe reliquit admirandæ cùm prudentiæ tum maſuetudinis, quod ad hoc tempus nemo imitatus eſt. Vtinam imitarentur, quos maximè decebat id facere, & qui id agendo eccleſijs mirificè cõſulerent. Neq; hodie eruditi adſtipulãtur Auguſtino, aſtruenti, infantes, qui abſque baptiſmo è viuis excedunt, æternæ damnationis reos exiſtere. Suſtulit etiam eccleſia eidem Auguſtino probatam conſuetudinem, qua infantibus impertiebãtur euchariſtiam. S. Auguſtini.

Quid, quòd nonnulli de veteribus Theologis, maximè Græcis, comperiuntur in quibuſdam locis aliquo modo πλατονίζειν vtpote qui priuſquam animum ad religionem adijcerent Chriſtianam, Philoſophiæ Platonicæ (quod & de ſe aliquotiens narrat Diuus Auguſtinus) addicti, eademque imbuti plurimùm fuiſſent. Poſſemus eadem ratione de alijs multis ſcriptoribus ſuccedentis ætatis, tam Græcis quàm Latinis, ſimilia in medium proferre: verùm quando ex his, quæ dicta ſunt, conſpicuum ſatis euadit, quale de cæteris iudi- Græci Patres nonnulli, in Platonica opinione hærentes errarunt.

Nn cium

cium ferri æquum ſit, & longiorem catalogum te-
xere moleſtum foret, adde & tedioſum, ſuperſede-
mus. Nobis ſatis eſt hoc modò oſtendiſſe, quod non
abs re in eo, qui commentarios ſanctorum patrum cũ
iudicio & fructu lecturus ſit, prudentiam & præci-
puorum dogmatum Chriſtianæ religionis cognitio-
Non pro- nem requirimus. Neque verò, quia patres dicimus
pterea SS. aliquoties à veritate aberraſſe, ratiocinari alicui lice-
Patres, q̃a bit, eoſdem eſſe contemnendos, vel damnandos.
aliquãdo Non quiſquis modeſtè ſignificat erraſſe eos, ac mo-
errarunt net cautè legendos, pronunciat eoſdem eſſe damna-
reijciendi tos ac vitandos. Nam ſi quando lapſi ſunt, factum
1 fortaſſis id eſt quadam incogitantia, & animo mi-
nimè malo: Deinde vel ſemel amanter admoniti,
2 haud dubiè fuiſſent parati canere palinodiam & ſar-
cire: præterea non errarunt in his, quæ ad capitales
3 articulos fidei ſpectant: ad hæc, non ſe à commu-
nione eccleſiæ ſubduxerunt, charitatem priuato a-
4 mori poſtponentes: poſtremò, conſtanter retinue-
runt caput CHRISTVM videlicet, eique in-
diuulsè ad mortem vſque adhæſerunt: propter quem
errores illis condonari indubitatum eſt: Eſt quidem
Deus ſeuerus iudex, errorem & noxam omnem gra-
uiter deteſtans: ſed idem ad miſericordiam ſemper
magis propendet, quamobrem architectis & fabris
in domo ſua operantibus libenter indulget, etiam ſi
non ſemper aurum vel gemmas, ſed interdum quo-
que fœnum ac ſtipulas ſuperſtruant: dum tamen ſu-
per fundamentum à Prophetis & Apoſtolis ſemel
poſitum, id eſt, ſuper Chriſtum laborare incunctan-
ter, & bona fide perrexerint. Etiamſi alicuius opus
exuſtum fuerit, damnum quidem aliquod patietur,
ipſe tamẽ ſaluus fiet. Deus & ignis declarabunt tandẽ,
quale vniuſcuiuſque opus ſit, 1. Corinth. 3. Placent
DEO etiam, qui tantùm pilos caprarum ad con-
5 ſtructionem tabernaculi offerunt. Exodi vigeſimo-
quinto. Quamlibet eximius aliquis ſit, conſtituit ta-
men Deus, mittitque angelum, qui ipſi infligat cola-
phos,

phos,idque,ne aut ipſe ob magnitudinem reuelatio-
num animo extollatur,aut alij de ipſo aliquid na tu-
ra humana ſublimius cogitēt.2.Corinth. 12. Ac tali-
bus propemodum rationibus,D. Auguſtinus admo-
dum erudite,nec minus pie,dignitatem beati marty-
ris Cypriani à crimine hæreſeos vindicat:qui ſenten-
tiæ poſteà ab eccleſia damnatæ,de hæreticis videlicet
rebaptizandis author,extiterat.Vide epiſt.48.ad Vin
centium,& de baptiſmo contra Donatiſtas,lib.1.cap.
18.Item contra Creſconium Grammaticum, libr. 2.
cap.33.

Quib. ra- tionib. D. Auguſt.S. Cyprianū ab hære- ſeos nota vindicet

Obſeruatio III.

Prouideant rerum Theologicarū ſtudioſi, ſimul ne in exemplaria incidant malignè corrupta & adulterata:ſimul ne ſpuria pro γνησίοις ac germanis voluminibus amplectantur. Paucos eſſe credo, qui non audierint aliquando querelas de veterum ſcriptorū quibuſdam opuſculis per æmulos da ta opera vitiatis, prætereà,de imperitorum & inſulſorum hominum commentis & conſutis centonibus,nomine ac titulo clariſſimorum & ſanctiſſimorum virorum obtruſis. Prius factum in quibuſdam operibus Origenis, olim multi queſti ſunt, referente Hieronymo in epiſtola ad Pammachium & Oceanum.Sparſerunt nonnulli, idem animaduerſum in ſcriptis Cypriani : quemadmodum Auguſtinus teſtatur epiſt.48.ad Vincentiū. Poſterius verò nimium frequens eſt:& quo, qui doctrina plus excelluerunt, eò plura volumina inueniuntur falſo illis aſcripta. Si opuſcula Cypriano, Hieronymo,Ambroſio,Auguſt.attributa,in quibus tamen nihil tantorum hominum ſpiritu dignū ineſt in faſciculos colligarentur,ſcio ingentem ſtruem nobis exhiberent.Sed quid non audet fallendi praua cupido?quò nō erūpit humana temeritas?Verbis eloqui nemo queat,quanta eccleſiarū pernicie fraus iſta aliquot iā ſeculis ſit impunè ꝑpetrata.Quo ſupplicio digni ſūt,q per incautę plebeculæ man⁹ adulterinā monetā tota ciuitate diſſeminant: eodē planè affici,meo

Diligēter curandū vt exēplaria & correcta & nō ſuppoſititia habeantur.

Multi olim libri data opera,ab ęmulis vitiati

Multi ſæpè libri, falſo nomine ſuppoſiti.

Quo ſupplicio digni ſint, q libros falſos fictis nominib. ſubijciūt.

iudicio merentur, quicunque horrendum in eccleſia deſignant flagitium, atque vel ſtudioſè inuertunt ac deprauant aliorum benè dicta, vel confictis præclaris nominibus ſuas ineptias ſupponunt pro fide dignis operibus, notha pro legitimis. Cęterum qua arte euitari pericula eiuſmodi queant, difficilè eſt præſcribere. Hoc autem paratum eſt ſolatium aduerſus prius genus periculi .i. deprauationem, quę per aduerſarios poſſet fieri, quod nimirum rarò vel nunquam iſtud vſu venerit. Nam de voluminibus Origenis, tametſi rumor longè lateq; percrebuerat, reuera tamen id ita compertū eſſe, neq; Euſebius, neq; Didymus, neq; Hieronymus, ſtrenui alias Origenis aſſertores, affirmarūt: minimè quidē cęlaturi, ſi quicquā certi illa de re habuiſſent. De operib. autē Cypriani corruptis, ipſe Auguſtinus ſuſpicionem omnem tollit, quando partim ex ſtylo atq; dictionis habitu, partim ex genere argumentorum iudicium faciens pronunciat ſe illa, quæ vitiata putabantur, genuina Cypriani eſſe ſcripta agnoſcere. Ad diſcernendum autem ſuppoſititios libellos à legitimis ac germanis, maiore iudicio prudētiaque opus eſt, quàm vt iuuenes candidati Theologiæ præſtare aliquid hac in parte queant. Non pigebit interim notas quaſdam repetere, quibus adiuuari mediocriter vnuſquiſq; poſſit, ad ſubodorandum interdum aliqua, quæ ſuſpectū opus faciunt, iubentq; ab eo remouere, cuius nomen indignè præponitur: tametſi quædam de hac re ipſa ſuprà, vbi de Gratiani decreto agebamus, obſeruatione quarta attigimus.

Libri vitiati quomodo agnoſcēdi.

Nothi libri, quib. medijs à veris ſint diſcernendi.

1 Prima igitur ac ſimpliciſſima ratio, qua diſtinguuntur legitima opuſcula ab adulterinis peti debet ex emendatorum exemplarium diligenti collatione. Etenim diuerſa exemplaria eiuſdem operis ſi quis nanciſci poteſt, eademq; inter ſe confert, citò deprehendet ſi quo modo varient, atque in vno ſit abs re ſuperadditum, quod in alio rectè prætermittitur. Fides autem exemplari habebitur caſtigatiſſimo & antiquiſ-

2 ſimo. Secunda nota ſumitur de nominibus proprijs

Impe-

Imperatorum, Regum, Principum, Pōtificum, quorum ſit nonnunquam in libellis dubijs mentio. In quo opere ſiue id Hieronymo tribuatur, ſiue Auguſtino, recitantur aliqua de Imperatore aut Pontifice, qui non niſi diu poſt illorum ſcriptorum ætatem vixerit: oportet ſanè hebetis ſit ingenij, qui non aduertit ſtatim, fieri haud poſſe, vt quis ex illis ſanctis patribus, talis operis credatur parens. Abſurdū eſt exiſtimare, ab Hieronymo vel Auguſtino aliquid relatū in commentarios de Imperatore Carolo Magno, vel Zacharia Romano Pōtifice, qui vix dum anno quadringenteſimo ab illorum morte rebus præfuerunt. Tertia nota deriuatur ex deſcriptione memorabiliū rerum geſtarum, rituum, cæremoniarum, & ſi quæ 3
prætereà eius ſunt generis. Eſt, verbi gratia, volumen in manibus, oſtentans in frōte vetuſti cuiuſdam ſcriptoris illuſtre nomen: adhibita etiam eſt artificioſa quædam ſtyli imitatio, & vix quicquam obeſt quò minus perſuadeatur omnibus, id reuera eiuſdem authoris exiſtere. Sed ecce in parte aliquota eius voluminis occurrit ſermo de rebus geſtis, veluti de bellis Regum & Principum, de rerum publicarum inſigni mutatione, de exortis hęreſibus, de celebratis cōcilijs, de miraculis, de prodigijs viſis: vel exponuntur quidam ritus, cæremoniæ, inſtitutiones eccleſiaſticæ, de quibus tamen cùm ſcriptor ille in viuis eſſet, nihil auditum fuerat. Ergo impellunt nos eiuſmodi narrationes, ad quærendum alium patronum, & quidem ætatis longè pòſt ſecutæ, cuius nomine tale opus deinceps commendatum prodeat. Idem eſto iudicium, ſi creditus author narrauerit quædam, quaſi nuper & ſua memoria confecta, quæ tamen eueniſſe conſtat longiſſimo tempore retroacto antequam ipſe mundo innoteſceret. nec diſſimile eſt, ſi in libro ſuſpecto referantur aliqua in perſona ipſius ſcriptoris, quæ interim minimè in eum quadrant, cuius nomen in prima operis pagina viſitur. Etenim alienum erit, in libri inſcriptione nomē audiri hominis priuati, qui-

que functionem publicam nunquam adierit, poſteà
4 tamen in progreſſu quædam legi, tanquam ab epiſco
po & gubernatore eccleſiarum dicta factáue. Quarta
nota eſt de pronunciatis ac teſtimonijs, quę ex alio-
rum eruditorum depromuntur monumentis. Quur,
obſecro, largiamur opuſculum Auguſtini vel Am-
broſij eſſe, in quo inuenimus quædam comprobari
authoritate & verbis Gregorij Bedæ, (fortè etiam i-
pſius Auguſtini vel Ambroſij) aut cuiuſquam alte-
rius, qui multò fuit ampliſſimis illis patribus poſte-
5 rior? Quinta nota obſeruetur, tum in rebus, tum in
vocabulis ſiue locutionibus nouatis. Quod ſic opor-
tet intelligas. Sunt poſterioribus aliquot ſæculis mul
tæ introductæ in eccleſiam obſeruationes, traditio-
nes, canones, conſtitutiones, item motæ quæſtiones
ac diſputationes, de rebus, quas antiquitas planè ig-
norauit. Nouis autem inuentis, aptata mox ſunt no
ua vocabula, & nouæ locutiones. In eorum volumi-
nibus, qui intra annos ſeptingentos proximos ſcrip-
ſere, maximè autem ſcholaſticorum & canoniſtarũ,
tales res nouæ deſcriptæ, necnon vocabula noua re-
periuntur innumera. Legimus namque veſtes, vaſa,
& diuerſa inſtrumenta eccleſiaſtica, eorundem con-
ſecrationes, ſacramẽtales characteres, canoniſationes
bullas, diſpenſationes, commendas, confraternitates,
indulgentias, irregularitates, caſus reſeruatos, interdi
cta, aggrauationes, reaggrauationes, præbendas, an-
natas, inueſtituras, degradationes, homagia, vaſallos,
tallias, gabellas, diffidationes, guerras, treugas, item
res & vocabula pleraque noua actionum forenſium,
prætereà, aureolas, quodlibeta, quidditates, formali-
tates, deciſiones, replicas, reſolutiones, determinatio-
nes, & quis reliquam eiuſmodi vocum multitudi-
nem enumeret? Libros igitur in quibus deſcribuntur
eius generis res, vel vſurpantur locutiones intra ſep-
tingentos annos primùm enatæ, quis non ſtomache
tur, videns collocari inter monumẽta veterum, quo-
rum ſæculis res atque locutiones eæ neque viſæ fuęre

nequę

neque auditæ. Sexta nota elicitur, ex conſideratione 6
argumentorum & negotiorum, quæ tractantur. Certis temporibus plurimum diſſeritur de certis quibuſdam argumentis, viuente Cypriano, & aliquanto pòſt, cùm eccleſiam opprimere meditabantur crudeles tyranni, frequenter diſputabatur de his, qui metu ſuppliciorum Chriſtum abnegantes, idolis honores diuinos impenderunt: & quæſitum eſt, an ijdem ducti pœnitentia, iterum recipiendi eſſent ab eccleſia in gratiam. Noſtra verò memoria audiuimus diſputantes de indulgentijs Pontificijs, de poteſtate eccleſiæ & conciliorum, de primatu ſedis Romanæ, de iure vtriuſque gladij: ſi ad Romanum Pontificem pertineat, vtrum iuſtificentur homines fide abſque operibus, an fide cum operibus, & cæt. Alijs denique temporibus, alia quędam paſſim & accuratè ſunt diſcuſſa. Qua autem ratione aliquem faciamus authorem libelli cuiuſpiam, in quo eiuſmodi res continentur, quando promptum eſt demonſtrare, illius ætate de talibus argumentis nondum fuiſſe cœptum diſputari. Quam non eſt probabile, cùm alta fuit pax ante annos quinquaginta in noſtris Eccleſijs: quemquam diſſeruiſſe de illis, qui tormentorum grauitate adacti idolis immolarunt: tam eſt abſurdum, ab Auguſtino euulgatum eſſe aliquod ſcriptum de ſola fide iuſtificante. Ratio eſt: non conueniunt ea argumenta diuerſiſſimis illis temporibus. Sic verò quos in Arianis exagitandis oppugnandiſque acres ac vehementes cernimus, meritò ratiocinamur eo vixiſſe tempore, quo Arianorum perfidia eccleſiæ diuexabantur. Nam ſi qui, ea hæreſi nondum exorta, vel penitus ſopita, clari extiterunt, nequaquam arbitrati ſunt ſibi aduerſus Arium laborioſè dimicandum. Atque ita de cæteris iudicabis. Raro autem vſuuenit, vt ſcriptores nullam earum controuerſiarum, & quæſtionum faciunt mentionem, quæ dum viuerent in eccleſijs agitabantur. Septima nota 7
de ſtylo atq; orationis habitu colligitur. Nunquam

aliquis ſtylum alterius ſic exprimit, quamlibet operosè affectet, diſſimilitudo nulla vt prorſus appareat. Nec vnus idemque tam efficitur vnquam ſibi ipſi in dicendo diſſimilis, quin ſemper retineat antiquum quiddam ſibi proprium & peculiare. Vigor animi & acumen in inuentione, prudētia in diſpoſitione, nitor in elocutione, remitti quidem, molliri, ac langueſcere vtcunq; per ætatem & quotidianas moleſtias in aliquo poſſunt, penitùs verò extingui atq; euaneſcere non poſſunt Semper veſtigia aliqua priſtinæ facultatis dicendi hinc inde impreſſa hærent: in primis autem argutıes, candor, ſuauitas, grauitas, perſpicuitas, ac ſimiles virtutes. Itaque videre quidem licet opuſcula cuipiam veterum Theologorum anteſignano attributa, agnoſcis etiam eius verba & ſententias: ſed mox partes malè conſutas & ſine ordine diſiectas comperis: deſideras deinde grauitatem & acumen, cæteraſque virtutes vetuſti authoris ibi falſo nominati. Adhæc animaduertis quædam ſatis pueriliter expoſita: nonnulla ignorantiam tantam prodūt, quantam credibile non eſt in magni nominis virum poſſe cadere: & intereà admixtos floſculos, ſcilicet lepores, elegantias, lautitias ab ingenio priſci ſcriptoris multùm abhorrentes: & alia quædam inuſitata. Atque huc pertinet, quod Eraſmus Roterodamus cenſor ſagaciſſimus, libros hypognoſticon aduerſus Pelagianos, audet bibliotheca Diui Auguſtini exturbare, quòd quanquam de huius operibus coaceruata ſint in illis omnia, inſolens tamen ſit eidem beatiſſimo patri titulos vocibus Græcis præfigere: addens prætereà, quod ſtilus diſpar vtrumque appareat, quòd item in retractationum libris prætereantur ſilentio. De hiſce autem duabus notis ex ſtylo videlicet, & ex genere argumentorum ſumptis, D. Auguſtinus epiſt. 48. vbi pronunciat de quibuſdā ſcriptis Cypriani, quæ nonnulli ſuſpicabantur deprauata, ita ait: Nos duas ob res nō negamus illud ſenſiſſe Cyprianū, ꝙ & ſtylus eius habet quandā propriam faciem,

ciem,qua poſſit agnoſci, & quòd ibi magis cõtra vos noſtra cauſa monſtratur inuictior, veſtræque ſeparationis præſumptio,videlicet nè macularemini peccatis alienis,tota facilitate ſubuertitur, cùm apparet in literis Cypriani, communicata eſſe cum peccatorib⁹ ſacramenta,cùm admiſſi ſunt in Eccleſiam,qui ſecundum veſtram,&,ſicut vultis,illius ſententiam baptiſmum non habebant:&tamen Eccleſiam non periſſe, ſed in ſui generis dignitate per totum orbem ſparſa Dominica frumenta manſiſſe. Hęc ibi. Hieronymus quoque de ſtyli & characteris iudicio,aliquid ſubindicat libro de ſcriptoribus Eccleſiaſticis, in Minutio Felice Romano, & Diodoro Tarſenſi epiſcopo. Octa 8
uam notam licet hanc addere. Interdum ſententia, dogma vel error manifeſtus operi ſuſpecto inſeritur, & aſtruitur,quem eximius ille ſcriptor,cuius nomen fraude eſt præpoſitum;in legitimis ſuis lucubrationibus tantum abeſt,vt agnoſcat vel defendat, vt etiam palam oppugnet. Nona nota. Conſulere quandoque 9
prodeſt Hieronymum,Gennadium,Trithemium,& ſimiles, qui ſolent librorum, ſiue tractatuum, quos ſcriptores ſinguli ediderint,texère catalogum. Apud illos igitur ſubindè legitur operis, de quo dubitatio accidit,alius author,quàm is, qui in peruulgato titulo ſcribitur. Itaque id vbi fit, quinetiam aduertimus aliquot alias notas, ex his quas enumerauimus concurrere,in primis,de ſtylo,inuẽtione,elocutione, grauitate,acrimonia,vel de rerumgeſtarum,aut illuſtriũ virorum memoria, nè cogitemus bonos offenſos iri, ſi decernamus Pelagij crimen commiſſum eſſe,atque librum ei domino,de quo apud ſcriptores illos fit mẽtio,reſtitui oportere. Hoc autem pacto colligit Eraſmus Roterodamus, enarrationem ſymboli Apoſtolorum inter Cypriani opera, hactenus circumlatam, eſſe Ruffini,quippè cui Gennadius eam vendicat, & conſentit inſuper Ruffini ſtylus. Alium quoque libellum de perſecutione aſſcriptum Cypriano,remittit idem ad Tertullianum,nitens in primis ſuffragio

Hieronymi, teſtantis tali cum inſcriptione librum
quendam à Tertulliano editum, deindè reſpiciens ad
10 congruẽtis per omnia dictionis filum. Decimam no-
tam habemus non admodum diuerſam à præceden-
ti. Quidam authores ſuorum librorum indicem de-
ſcribunt ipſi, idq; vel coniunctim, in vna aliqua com
mentariorum ſuorum parte, vel hinc indè in iiſdem
ſparſim. Si igitur tales authores, voluminis eius, de
quo pleriq; hæſitant, nuſquam in ſuis lucubrationi-
bus meminerunt, apparet iuſtam hinc arripi occaſio
nem ad illud reijciendum, maximè ſi & alia quędam
11 ſigna pãtrocinãtur. Vndecima nota, de varia ac mul-
tiplici pręſtantiſſimorum autorum lectione erui ſen
ſim debet. Siquidem dum ſcriptores & plures, & quã-
ta fieri poteſt animi attentione euoluimus, indies for
matur, creſcit, atque perfectiùs redditur in nobis iu-
dicium, paulatim deindè aſſueſcimus, bonorum au-
thorum ingenia propiùs noſſe, & exactiùs diſcernere:
poſteà verò, vbi quaſi habitum quendam legendi pa
rauimus, atque in illorum familiaritatem nos quo-
dammodo dedimus, citò nobis ſubolebit, quid ex hu
ius, vel illius officina profectum ſit. Quanquam ad
hanc rem, ſi verum fateri libet, & tempore non me-
diocri opus eſt, & diligentia. Sunt porrò aliæ quæ-
dam notæ eundem ad finem vtiles: verũ has in præ-
ſenti expoſuiſſe, erit, opinor, ſatis. Neque cuiuslibet
eſt in hoc labore verſari, atque iudicis perſonam ſibi
imponere. Non enim niſi aliquouſque in Theologia
progreſſi, & bonorum authorum lectioni pauliſper
aſſueti, tum mediocriter exercitati in hiſtorijs, quic-
quam in diſcernendis nothis ſcriptis à legitimis effi-
cient, quod modò ſpes ſit probatum iri eruditorũ cal
culis. Placuit tamen notas illas digerere, quòd confi-
dam eos, qui generoſiore ſunt, quàm cęteri ſpiritu, ad
præclaras res aggrediundas, aliquo modo excitari &
accendi poſſe. Omnes certè admonitos velim, quò
conſiderantes, quanta ſolertia, quantiſque vigilijs
tanta in re opus ſit, diſcant de eximijs viris, qui in iiſ-
dem

Non eſt cuiuslibet nothos libros à veris diſcernere.

dem difficultatibus deſudârunt, rectè atque honorificè tum loqui, tum ſentire. Adoleſcentibus autem rerum diuinarum ſtudioſis vniuerſis, conſilium hoc proponimus longè ſaluberrimum, vt quando aliter non poſſunt, acquieſcant, videlicet, & fruantur iudicijs alienis: necnon ſubſcribant eruditorum hominum ſententijs, quas iam vident de legitimis atq; nothis veterum ſcriptorum libris publicè editas, & quã plurimis receptas. Bonam profectò nauauit operam Eccleſiæ, D. Eraſmus Roterodamus, vir, ſi quis alius, emunctiſſimæ naris, ac plurimæ lectionis, ideoq; ad hanc rem mirè idoneus: qui in operibus Cypriani, Hieronymi, Auguſtini, & quorundam aliorum, domeſticos libros, ab alienis & peregrinis ſapientiſſimè diſcreuit. Meritò autem ad publicam omnium credentium vtilitatem, Eccleſiarum præſules concordi charitate viros quoſdam doctrina & vitæ innocentia præpollentes accerſerent, iiſdemque darent in mãdatis, vt Sanctorum Patrum monumenta accuratè ac religioſè euoluentes, communicatis conſilijs ſepararent legitima, ac germana omnia à ſuppoſititijs: quandoquidem vna hac re ſtudioſis & pijs, imò generatim vniuerſis Eccleſijs, & Scholis, ſuprà quam credi poteſt, benè proſpectum foret.

Eraſ. vir emunctę naris, magnã Eccleſiæ nauauit operam.

Sunt quidem de libris qui veterum nomina oſtentant, admittendis vel extrudendis nonnulla breuiter relata diſtinctione 15. capit. Sancta Romana. Si porrò iidem viri ab Epiſcopis deſignati, ſeparatim exciperent veterum ſcriptorum manifeſta errata, vel ambiguè inuoluteque dicta, eademque in præfationibus ad ſingulos authores additis, indicarent vitanda, ſimulque accommoda antidota exhiberent, tum ſanè poſſent abſque periculo ſtudioſi noſtri in quibuſuis veterum ſcriptis exſpaciari, & ſe oblectare. Par cenſura atque lima iuſtè adhiberentur Commentarijs eorum, qui ſuperioribus annis celebres extitêre. Idcircò verò operæprecium duxi, obſeruationem ſeu commonefactionem hanc de diſtinguendis

Quid faciendum vt libri, qui errores habẽt admixtos, tuto legi poſſint.

guendis opuſculis ſuppoſititijs, à proprijs ac germanis apponere:quò diſpicere aſſueſcant ſtudioſi adoleſcentes, ex qualibus libellis rationes & firmamenta expromant grauioribus diſputationibus admouenda. Neque enim conſultum eſt, ex quibuſuis quæuis in medium afferre.

Obſeruatio IIII.

A cuiuſmodi ſcriptoribus Theologiæ candidatus lectionẽ auſpicari debeat.

Conſultiſſimum porrò fuerit, ſtudioſos auſpicari lectionem, tum à ſcriptoribus, tum à libris faciliori- bus, qui nimirum materiam minùs arduam & inuolutam pertractant: in quibus docendi ratio apertior ineſt, & familiarior: quorum denique cognitio plus vtilitatis creditur paritura. Quamobrem ego Theologiæ candidato, primo loco obtruderem ex Patribus, Cyprianum, proximè Baſilium, indè Nazanzenum, tum Chryſoſtomum. Nam hi populari docendi ratione anteire cũctos putantur. Poſt hos: Auguſtinũ, Hieronym. Ambroſ. Origenem, cæteroſq; pro arbitrio legendos commendo & committo. Ex multis autem horum libellis, &prius &maiori cura ſemper excutientur, qui breuiores, magiſque peruij exiſtũt, atque magis accommodati pręſenti eccleſiarum ſtatui. Difficilium verò librorum, & eorum, qui tempori nõ perindè congruunt, lectio differatur in tempus magis opportunum. Malitioſæ mentis opinionem de ſe concitant, qui vt quicquid eſt abſtruſiſſimum & profundiſſimum, ita auidiſſimè rimari expetunt.

Obſeruatio V.

Cuiuſq; operis argumentum diligenter expendendum.

Operępretium eſt diligenter expendi cuiuſque generis operis, hoc eſt, argumentum, ſiue de qua re inſcribatur, atque formam. Etenim hac via rectiùs intelliges, quid tibi in progreſſu ſit expectandum: clariùs videbis quem ad ſcopum cuncta dirigantur: & num inſtituto ſeruiant, an ſecus: præterea de authoris ingenio, de viribus in docendo, dicẽdóve iudicium rectiùs facere poteris. Quemadmodum autem deligũt ſcriptores variam ac multiplicem materiam explicãdam: ſic deligunt quoque diuerſam docẽdi formam, qua

Scriptores pro diuerſitate ma-

qua quod cupiunt, exequuntur. Primum quidem, quando ſacram interpretantur ſcripturam, alij libros integros à capite ad calcem ſuſcipiunt enarrandos, alij aliquotam tantùm libri partem, eamque prolixiorem vel breuiorem, quomodo viſum fuerit. Prætereà quidam certos locos, vel capita in libris ſacris explicant, & breuibus annotatiunculis cuncta abſoluunt, quomodo Auguſtinus in Pſalmis nonnullis, & in Iob: obſcuros quoſdam locos ſuccinctè illuſtrauit. Quidam perpetua ſerie, ac certa methodo percurrunt ſingula: qua ratione Hieronymus interpretatus eſt Prophetas, Ambroſius Paulinas epiſtolas. In his verò omnibus, tenue orationis filum, atque dicendi genus conciſum licet conſpicari: quale nunc ſcholaſticum, appellamus. Alij verò fuſiùs atque ſplendidiùs ſuas proſequuntur enarrationes, & locos diuerſos plenius expoſitos admiſcent, prout temporis, perſonarū, & locorum ratio poſtulauerit. Eſtque id genus docendi populare, & ad captum multitudinis, in qua varia ſunt ingenia, comparatum. Pertinent huc commentarij in homilias diſtincti: quales leguntur plures Origenis & Chryſoſtomi nomine. Annumerentur porrò his libri ſeparatim conſcripti, ad certos locos ſcripturarum intelligendos, cuius ordinis ſunt commentarij Auguſtini, in quibus exponuntur locutiones, ſiue phraſes aliquot ſacrorum librorum, item quæſtiones variæ ad vtriuſque teſtamenti varios libros concinnatæ, cum illis, quas rogatus ab alijs ſeorſum enucleauit Epiphanius, & Robertus Abrincenſis epiſcopus diſſeruerunt de ponderibus & menſuris, quarum fit in ſcripturis mentio: alius de locis Hebraicis, circumferuntur autē hoc titulo libelli nomine Hieronymi, Philonis: alius de veſtibus ſacerdotalibus: alius denique de alio argumento ad intelligendas diuinas literas conducibili. Tantum de explanatione Scripturarum.

Interpretes Scripturarum diuerſam ſequuntur docendi formam.

Cęterùm quando deſcendunt Patres, ad locorum communium Theologiæ pateſactionem, vtuntur ſanè &

Cuiuſmodi metho-

dō autho res in tractatione locorum cōmuniū vtantur.

nè & hic diuerſis tractationum formis. Quandoque volumina conficiunt, in quæ omnes præcipuos locos Chriſtianæ religionis coaceruant, quantumque ſatis eſt, enarrant: quales ſcriptores aliquot ſuprà enumerauimus. Aliquando verò vnum aut alterum locum communem ſeorſum excutiunt: vt de trinitate, de prouidentia Dei, de prædeſtinatione, de peccato, de peccato Originali, de Baptiſmo, de Euchariſtia, de gratia, de fide & operibus, &c. Atque hic magna eſt libertas. Modò nanq; oratoria quadam magnificentia ſublimiter, modò verò preſsè & argutè propemodū philoſophorum more negotium peragunt. Aliquando idem expediunt inſtitutis elegantibus diſputationibus, in quibus falſa dogmata aut Philoſophorum, aut hæreticorum acriter confutant, quo ſpectant libri omnes conſcripti aduerſus hæreticos. Videas præterea ad locorum communium, ſiue ſimplicibus, ſiue compoſitis thematibus exprimantur, tractationē adhiberi à Patribus, interdū epiſtolas, aliquoties dialogos, nonnunquam orationes & conciones, ſubindè quæſtiones ordine propoſitas, tum apologias, deniq; quamcunq; libellorum formam in quouis diſciplinarum genere vſurpari ſolitam. Nam nulla extat, quæ locorum communium explanationi non poſſit rectè accommodari. Poſtremò in his, quæ in publicum emiſſa ſunt à Patribus, ad inſtitutionem & gubernationem Eccleſiarum, non minor libertas & varietas conſpicitur. Itaque quidam libri inſcribuntur de functione Eccleſiaſtica in genere: quidam de certa aliqua illius parte, quod & ſuprà oſtendimus. Et cum bona pars hic expediatur narratione hiſtorica, vt in Eccleſiaſticis hiſtorijs & ſimilibus: item forma congeſtarum præceptionum, vt in concilijs & ſynodis publicis: necnon & in deliberationibus, vel conſilijs priuatis, tum etiam epiſtolis, dialogis, diſputationibus, Apologijs, orationibus, homilijs, quæſtionibus pleraque inuenimus diſcuſſa. Cùm igitur omnes ſanctorum Patrum lucubrationes deduci hunc in modum

Omnium ſcriptorū lucubrationes ad tres ordines rediguntur.

dum ad tres ordines ſiue claſſes neceſſum ſit, nempè vel ad interpretationem ſcripturarum, vel ad explanationem locorum communium, vel ad Eccleſiaſticam gubernationem: operæprecium ſanè eſt, ſimulatque titulus, vel argumentum libri alicuius proponitur, expendas in primis, ad quem ordinem ex hiſce tribus referri mereatur. Dehinc quod ad operis formam attinet, animaduerti par eſt, quouſq; decorum pro ratione formæ adhibitę, obſeruetur: quandoquidem aliud decorũ ſpectatur in epiſtolis, aliud in dialogis, aliud in hiſtorijs, atq; ita deinceps. Vt autem rectè iudices de quocunq; ſcripti genere, multũ in frequenti conſideratione tituli, & obſeruatione decori ſitum eſt. Nõ enim ſcriptorum modò, verùm etiam lectorum intereſt, operis quod in manibus eſt, titulũ ſæpè atq; attentè contemplari. Quæ autem decora in vnoquoque ſcripti genere ſpectari debeant, nõ eſt noſtri inſtituti oſtendere.

Decorum in authorum ſcriptis quomodo animaduertẽdum.

Obſeruatio VI.

Perutile fuerit inueſtigare tempus & occaſionem, qua opus quodq; conditum ſit: imò quis rerum ſtatus, maximè in Eccleſijs tum fuerit, cùm illud ſcriberetur. Incredibile, quantam lucem ad rectè percipienda ſcripta Patrum, conſideratio ſtatus Eccleſiæ ſit allatura. Id quod paulò pòſt liquidiùs patebit. Quando igitur propoſitum eſt veteris alicuius Theologi monumenta euoluere, diſquirito in primis ex libris, qui vitas vel ſcripta eruditorum percenſent, cuius Imperatoris, vel Pontificis Romani ætate ille fuerit in precio habitus. Tum hiſtorias, ſi fieri poteſt, in manus ſumito, ſed præcipuè Eccleſiaſticas, atque in his res memorabiles annorum circiter centum, partim quidem quinquaginta antecedentium, partim verò totidem ſequentium ætatem illius Imperatoris vel Pontificis colluſtrato, necnon ſingula, quoad licet, animo complectitor. In tot autem annorum ſerie haud difficulter, quis Eccleſiarum fuerit ſtatus, hoc eſt, tranquilla ne & pacata fuerint omnia, an ſecus: &

Inueſtigãdum diligẽter, quo tempore & qua occaſione, author ad ſcribendũ venerit.

num religio incrementum acceperit, vel potiùs imminuta fuerit atque obſcurata, notabis. Etenim aduertes in primis, vtrum tyranni aliqui, perſecutiones mouendo, vel alia ratione Eccleſias infeſtauerint, an ex aduerſo Reges & principes benignè eam fouerint, & contra vim hoſtilem ſuſceperint defendendam. Dehinc an hæretici, ſchiſmatici, vel alij homines, nouas difficilesque attulerint quæſtiones, vndè gliſcentibus diſceptationibus, odioſiſſimis altercationibus, pax erepta, & perturbatio publica piorum ſecuta ſit. Poſt hæc, vtrum ad ſedanda auertendaque communia incommoda, celebratæ ſint ſynodi, in quibus, vel de dogmatibus fidei, vel de inſtitutione & ordinatione Eccleſiarum aliquid ſit conſtitutum & euulgatū. Qui prætereà viri eodem tempore clari extiterint, ſiue epiſcopi, ſiue doctores, qui eximia ſua eruditione conati ſint Eccleſias conſeruare, hæreticos cęterosque aduerſarios compeſcere : aut qui in alijs diſciplinis præluxerint ſcriptores, quosúe libros iidem omnes emiſerint in lucem. Hæc, & quæ his ſunt cognata, oportet apud hiſtoricos ſummatim indagari : vtpote ex quibus depræhendere ratiocinando licebit, quis tunc Eccleſiarum fuerit ſtatus. Vbi igitur de illis omnibus certi quippiam acceperis: tum in legendo veteri ſcriptore verſaberis, non modò tutò, verùm etiam cum voluptate atque fructu. Etenim qua occaſione opus quodque conſcriptum ſit, citò percipies, ſingula non minùs acri expendes iudicio, quàm ſi eodem ipſe vixiſſes tempore, de omnibꝰ inſuper quorum ſit in commentarijs illis mentio, reddere rationem poteris: denique perpauca tenebris obducta ſupererunt, quæ erui atque in lucem protrahi abs te non queant. Itaque diligenter explorata ex hiſtorijs ratione temporum, aduertes quoſdam, quoniam vixerunt, quo tempore Eccleſiam perſequebantur tyranni, lucubrationes ſuas opportunè inſtituiſſe, ad confirmandos & conſolandos credentes: atque conſcripſiſſe exhortationes ad conſtantiam in confeſſione fidei, laudem patien-

patientiæ, de dignitate martyrij, remedia & conſolationes aduerſus mundi vana ludibria atque inſidias, de contemptu rerum fortuitarum, contra gentiles, de prouidentia Dei, contra idololatriam, apologeticos pro religione Chriſtiana, aliaq; id genus congruentia eccleſiarum ſtatui. Omnia autem hæc cernere licet, longè maiore acrimonia, & ardentiore ſpiritu pertractata, quàm quæ poſteà ſunt edita, vbi ſedatis tempeſtatibus, dabatur pijs in tranquillo ocio agere. Quando verò eruperunt nouę hæreſes, coacti ſunt ſancti Patres ad eas debellendas educere omnes ſuas copias, & quæcunque captare conſilia, ſtratagemata proferre, quibus funditùs deleri illas poſſe confidebant. Vnde cum Arius veneni ſui contagio Orientem propè vniuerſum infeciſſet, permulta ſancti Patres eduxerunt quaſi è latebris, quæ alias nunquā attigiſſent: ſubinde etiam quancunq; cōmoditatem nacti, etiam paululum ab inſtituto digredientes, de diuina triade & perſonarum æqualitate diſſeruerūt. Quod vt ab antiquiſſimis illis, Tertulliano, Origene Cypriano non fiebat, ita ne nunc quidem à iuniorib. vſquam fit. Sublata videlicet occaſione, nihil mirum ſi deſit actio, & vbi nulli talium dogmatum aſſertores ſuperant hæretici, ibi neceſſitas non poſtulat contra eos vt diſputetur. Sicut autem in redarguendis falſis dogmatibus, ita in carpendis vitijs, pro tempore atque occaſione oblata, modò ſeueriùs vel indulgentiùs, & modò duriùs vel blandius, denique modò parciùs vel copioſius patres locuti ſunt. D. Auguſt. in ebrietatem acerrimè inuehitur, diuerſis locis: ſicut Chryſoſtomus crebrò & multis diſſerit aduerſus eos, qui iurare ſine cauſa aſſueuerunt: quod illis temporibus hæc vitia ſic inualuerant, vt apud pleroſq; pro vitijs vix haberentur. Idem Auguſt. natura clemens & mitis, maximè cupiebat hæreticos lenitate ac manſuetudine permolliri, atq; intercedebat apud magiſtratum ne grauiùs in eos animaduerteretur: ſed cùm videret hac via ſe nihil proficere, prætereà Donatiſta- Hęreticos puniēdos, docet D. Auguſtinus.

rum & Circuncellionum indies magis magiſq; ex- ardere furores: ac ne ab homicidijs quidem & nece or thodoxorum eos abſtinere: pronunciauit tandem, ciuiliter peccantes, & palam flagitioſos, etiam ciuiliter puniri debere. Qua de re legantur epiſt. 48. ad Vincentium, & 50. ad Bonifacium comitem. Iam verò præter quæſtiones de dogmatibus fidei, ſubinde ꝓpoſitæ ſunt, quædam de rebus medijs, atq; aliæ quidẽ alijs temporibus. Cumq; de his variè & liberè quidã definirent, peruentum quandoq; eſt corruptis videlicet adfectib. & φιλωνικία: (quę nõ patitur, vt quiſquã ſe victum confiteatur) huc impellentibus, ad diuturnas atq; periculoſas contentiones. Quis neſcit, de celebratione Paſchatis, quantæ excitatę olim fuerint inter eccleſias Orientales & Occidentales tragœdiæ? Neq; diuerſitas illa in celebratione paſchatis, cauſam adferebat, ſi quid poſſum iudicare, ſufficientem, ob quam Victor epiſcopus Romanus, orientales omnes anathema eſſe iubendo, concordiam totius orbis diſcinderet: ac meriò eum repræhendit Irenæus apud Euſebium, hiſtoriæ eccleſiaſticæ libro quinto, capite vigeſimoquarto: improbat ſimiliter id factum Socrates Conſtantinopolitanus, tripartitæ hiſtoriæ libro nono, capite triceſimo octauo. Itaq; & de eadẽ quæſtione, & de pluribus eius generis reperiuntur nonnulla à veteribus perſcripta, illo quidem ſæculo pernecеſſaria, & cognitu digniſſima: cæterùm ſi antecedens vel ſequens ſpectes ſæculum, exigui eſſe momẽti arbitreris. Atqui ſi tales diſputationes in manus cuiuſquam hoc tempore veniant, nemo otioſas & ſteriles omninò eſſe ducet: quin potiùs vt quæ perutiles eccleſiæ quondã fuerint, venerabitur atq; exoſculabitur: illud ſecum certò ſtatuens, quemadmodũ & res eſt, nos eccleſias pacatas, pleniùs, quàm ante edoctas, rectiùs etiam ordinatas nunquam fuiſſe à maioribus noſtris accepturos, ſi diſputationes illæ non fuiſſent aliquando enatæ, atq; feliciter diremptæ: deinde reſtare adhuc in ijſdem, vel probationes quas, vel docẽ-

di me-

di methodum, quæ ſi quando forſan iubemur de negotijs non valde diſſimilibus pronunciare, magno vſui eſſe nobis poſſent. Nec dubium cuiquam eſſe poteſt, ſanctos Patres, cum peruulgarentur, atq; in manibus iactarentur quæſtiones per eccleſias, interdum nonnulla conceſſiſſe permotos autoritate aliorũ, vel maioris partis conſenſione: quæ tamen alias ſingula exactiùs perpendẽtes, aut quanta mala ſequi poſſent præcogitantes, nunquàm fuiſſent conceſſuri. Cuius rei documentũ quoddam habemus in illis, qui adhæſerunt Cypriano in concilio Carthaginenſi, cũ cauſa eorum ageretur, qui ab hæreticis baptizati ad eccleſiam reuertebantur. Atq; hodie ſanè apud multos cũ de doctrina religionis ſermo eſt, maius authoritas, q̃ recta ratio ipſaq; veritas, pondus obtinet. D. Auguſtinus nonnulla ſuis admiſcuerat opuſculis, quæ Pelagius hæreticus poſteà rapuit ad ſtabiliendum impiũ ſuum dogma. Certũ verò eſt, ſi Auguſt. cùm illa ſcriberet, cogitaſſet aliquando pertrahenda ad patrocinium erroris Pelagiani, circumſpectiùs expoſuiſſet ſingula, nec fuiſſet neceſſe pleniorem verborũ ſuorũ interpretationem Retractationum libro primo, capite nono addere. Gennadius author eſt, Iulium epiſcopum vrbis Romæ, ſcripſiſſe de incarnatione Chriſti epiſtolam, in qua egregiè confutabantur, qui in Chriſto ſicut duas naturas, ita duas quoque perſonas conſtituebant: ſed poſteà iudicata eſt ea epiſtola pernicioſa, quippe ex qua Euthycianæ & Timotheanæ perfidiæ extracta ſint fomenta. Eiuſdem ferè generis eſt, quod conniuere aliquoties ſancti Patres ſolent in receptis vulgo erroribus, quamuis gentilitatem in parte reſipientibus. Tametſi enim hos non apertè probare, tamen ſegnius etiam improbare viſi ſunt, ac forſitan ideo, quod ſe prorſus abrogare poſſe diffiderent. Tale eſt, quòd quidam Patres, & in his alicubi Auguſtinus, commendant ſtudium imperitæ plebeculæ, ad ſepulchra martyrum concurrentis, & vigilias atque ἀγάπας ibi peragentis: atqui idem Auguſt. alibi non

Vigiliæ ad martyrũ ſepulchra olim in vſu, quare nunc ſublatæ.

diſſimulat, ſe aduertiſſe, quòd multi cum ſuperſtitione, quidam etiam laſciuè, præſertim in conuiuijs, illa facerent. Sic namque ait libro de moribus eccleſię Catholicę, capite trigeſimoquarto. Noui multos eſſe ſepulchrorum & picturarum adoratores, noui multos eſſe, qui luxurioſiſſimè ſuper mortuos bibunt, & epulas cadaueribus exhibentes, ſuper ſepultos ſeipſos ſepeliant, & voracitates ebrietatesque ſuas deputant religioni. Eamque ob cauſam epiſtola 64. ipſe adhuc presbyter ad Aurelium epiſcopum ſcribens, modis omnibus petit & ſuadet, vt vigilię, ac conuiuia illa abrogentur, adijciens, in Italia, & alijs eccleſijs Europæ multis, conſuetudinem illam vel non fuiſſe receptã, vel pridem abolitam. qua de re nonnihil etiam Confeſſionum lib. 6. cap. 2. Hieronymus inſuper pro ijſdẽ vigilijs ad ſepulchra martyrum, non argumentis modò oppugnat, verùm etiam conuitijs flagellat Vigilantium: ſi tamen ea expendiſſet, quæ Auguſtinus, prætereà oculos conuertiſſet ad offendicula in vigilijs illis tunc paſſim conſpecta, propter quæ tandem vbique ſunt publico Eccleſiarum conſenſu ſublatæ, egiſſet haud dubiè paulò modeſtius. Aliquoties referunt ſcriptores eccleſiaſtici quædam ſuo tempore in eccleſijs recepta, quæ tamen ſicut prioribus ſæculis fuêre incognita: ita poſterioribus ſunt omiſſa, atque obſeruari deſiere. Quod maximè verum eſt de ritib. & cęremonijs, quas ſinguli propè deſcribunt diuerſas prout tunc in omnibus propè eccleſijs, quæ loco, tempori, & perſonis exiſtimabantur congruere, ea liberè inſtituebantur, vel rurſus abrogabantur. Vnuſquiſque igitur, quæ eius ſunt generis legens, nihil aliud ſecum reputabit, quàm tunc fuiſſe illa vſitata, quo loco ſcriptores ijdem vixerunt: cæterũ iuſtis de cauſis factam aliquam mutationem, ideoque ad nos minùs pertinere: poſſe tamen rurſus vſurpari, ſi modò ad eccleſiarum ædificationem ita expediret. Quid? quòd multa ſunt in commentarijs veterum diſcuſſa, quæ ſine lecta priùs hiſtoria nunquã poſſis intelligere. Homilias

Multa in ſcriptis veterũ notata ſunt, quæ ſine hiſtoria nunquam intelligi poſſunt.

milias Chryſoſtomi de exilio ſuo, de Eutropio præfe cto, de Babyla, de Iuuentio & Maximo martyribus, & multas alias nemo, niſi, qui hiſtorias eccleſiaſticas in primis tripartitā appellatam, ſiue ſcriptores, ex quibus eadem eſt conflata, colluſtrauerit, aſſequetur. Idē ſtatuas oportet de multis ſcriptis Nazanzeni, Baſilij, Hieronymi, Ambroſij, Auguſtini, quorum argumēta & cauſas ex hiſtorijs vt petamus, ipſa nos cogit neceſſitas. Cuius rei etiam antè meminimus, cum de hiſtorijs eccleſiaſticis ſermo eſſet à nobis inſtitutus. Quin etiam ex ratione temporis, atq; ſtatu eccleſiarū explorato, rectius iudicare poteris de multis loquēdi formulis atq; phraſib. quibus ſancti patres vſi ſunt.

Ante Arij peſtiferum dogma auditum, vocabulū Omoſion, & diſſertationes περὶ τῆς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως, in cōmentarijs ſcriptorum nō erant diuulgatæ, atqui propter Arianos, & hæc & alia quędam omnes deinceps orthodoxi ſuis lucubrationibus libenter dataque opera admiſcuerunt. Et qui obſeruat, in quam ætatem inciderit Gregorius primus, minùs mirabitur dicendi genus, tū res ac voces pleraſq;, quas ſubinde in libris ſuis inculcat.

Efficiunt igitur hæ rationes, vt clarè videas, tam eſſe neceſſarium ad intelligendos veterum cōmentarios, explorare, quis quoq; tempore ſtatus eccleſiarum fuerit, quàm quod maximè. Non enim perſpicies, qua occaſione, quid ſcriptum dictúmue ſit, aut cur certa argumenta à quibuſdam authorib. explanata: ſed hæſitabis frequentiſſimè, & tanquam in tenebris palpans oberrabis, imò tanquam in nouū peruectus orbem miraberis, eruntq; peregrina tibi omnia, ſi hiſtorias temporum, quibus vix erūt ſancti patres, euoluere neglexeris.

Obſeruandū apud quos, vel ad quos, vel etiam de quibus ſermo inſtituatur.

Obſeruatio VII.

Meritò etiam attendes, apud quos, vel ad quos, vel etiam de quib. oratio inſtituatur. Nouum nō eſt, ſermones ſubinde temperari, pro perſonarum, apud quas, vel de quibus ſermo eſt, conditione. Aliter agūt

eruditi apud fratres infirmos, quàm apud robuſtos: aliter deinde cũ amicis & familiarib. quàm cũ hoſtib. ſiue philoſophis, ſiue hæreticis. Ac rurſus, aliter cum his, qui ſe dociles præbent atq; tractabiles, aliter cum pertinacib. & præfractæ ceruicis hominib. Ipſe Apoſtolus Paulus luculenta exempla reliquit, viſenda in ſuis epiſtolis. quippe qui longè alia ratione agit cum grauib. Romanis, quàm cũ luxui deditis ac delicatis Corinthijs: rurſus alia cum Galathis, qui à religione Chriſtiana propè defecerant: alia cum Philippenſib, ac Theſſalonicenſibus, qui conſtantes in fide perſtiterunt: iterumq; aliter cum Tito, Timotheo, ad epiſcopi munus deſtinatis, quã cũ Philemone priuato, vel cum tota eccleſia. Eadem eſt cauſa, cur D. Auguſt. in procœmio ad Pſalmum 119. admonere voluit ſe quoſdam pſalmos enarraſſe pro concione ad populũ, quoſdam verò piorũ rogatu tantũ breuib. ſcholijs dictando explanaſſe. Qui namq; animaduertit, ad quos vel propter quos, quæq; ſcripta ſunt, explicationũ diuerſitatem minùs miratur. Maximè verò locum habet hæc obſeruatio in lectione librorum, qui ſcripti ſunt aduerſus hæreticos. Etenim in ſcriptoribus quamlibet præcellentib. plerunq; deprehendimus, ſi quando enarrandas ſuſcipiunt ſcripturas ſatis candidè & purè eos id facere, ac ſuauiter tum decurrere eorum orationem, inſtar fluminis lentè ac molliter labentis. At verò vbi ſermonem inſtituunt cõtra aduerſarios, atque diſputant cum hæreticis, vel alio hominum genere, aut etiam pii inter ſeſe: hic citò ebullire vim quandam de vehementioribus adfectib. & orationẽ eorũ inflari, intumeſcere, paulatim verò magno proſilire impetu: non ſecus atq; flumen, q̃ de excelſis cataractis præceps ruit, ac deinceps vorticoſum rapidũq; quocunq; fertur perrũpit, & obuia quæq; diſijcit. Itaq; ſcribentes aduerſus hæreticos, videntur interdũ nimio zelo accẽſi, adeò vt ij cõſpiciantur cõuitia, maledicta, diras execrationes in hæreticos euomere, qui bus ipſi ſunt digni. In Hilario depugnante aduerſus

Arianos,in Hieronymo velitante cum Vigilantio, Iouiniano,verum eſſe, quod dicimus, deprehendes. Quoties enim ille Arianos vocat impios,blaſphemos peſtes,antichriſtos,ſatanas? Hieronymus verò conuicijs,planè ferreis aduerſarios verberat, & quem ſemel conſtituit proſternere,eum totis plauſtris contumelioſorum verborum obruit.

Neſcio ſanè,qui fit, nonnunquā ſancti homines zelo quodam gloriæ Dei augendæ cōmoti, ardentes & inflāmati,ea perficiunt,quæ nos mirari potiùs, q̃ imitari debere quiſpiam arbitretur. Quo in genere eſt,quòd Moſes ira percitus,alioqui mitiſſimus,cōfregit tabulas digito Dei ſcriptas.Exod.33. quòd Ioann. Baptiſta Luc.3.auditores vocat progeniem viperarū, Paul. Apoſt.Galat.appellat ἀνοήτους,id eſt,ſtultos,vecordes,Gala.3.&c. Nihil putant viri ſancti indecorū, quod modò pro incolumitate ac dignitate gloriæ Dei tuenda ſit. Neq; inſuper ijdem ita prorſus carnem omnem exuunt,vt humani nihil in eis ſit reliquum. Quæ cum ita ſe habeant,equidem arbitror, obſeruationem hanc non eſſe abs re propoſitam.

Sancti homines interdū bono zelo moti aliquid faciunt, quod nobis vix aut planè nōn imitandū eſt.

Obſeruatio VIII.

Minimè prætereunda eſt locorū,in quibus illuſtres ſcriptores egerunt,conſideratio. Quemadmodum alia alibi eſt eccleſiæ facies, ita diuerſis locis diuerſa ſubminiſtrātur ſcribendi argumenta. Ac ne quidem quibuſuis in regionibus quæuis diſputationes opportunè mouentur. His,qui ægrotant,non qui ſani ſunt, porrigitur medicina: & in quibus eccleſijs perturbatè pleraque geruntur,minimè mirum, ſi in ijſdem nouæ agitantur quæſtiones. Hinc autem fit,quòd Hieronymus habitans in Palæſtina, ad id tempus ſic ſatis quieta & pacata,non habuerit materiam & cauſas ſcribendi,quas Auguſtinus agens in Aphrica,vbi Manichæi,Pelagiani,Donatiſtæ,Circuncelliones,& quidam alij,cælum terræ,quod dicitur quantū in ipſis erat,permiſcebāt. Ambro. verò viuens in Italia, decertabat cum quibuſdam Arianorū reliquijs, à cæterorū

Quomodo loca, in quibus ſcriptores vixerunt, expendēda.

hæreticorum moleſtijs vtcunq; vacuus & liberatus. Eſt inſuper locorum varietas in cauſa, cur ritus vſq; adeò multiplices à Patribus deſcriptos videamus: cũ ſingulæ, non dico prouinciæ, ſed diocœſes & ciuitates proprios quoſdam ritus olim retinerent. Ad hæc, cùm peculiarem quandam dicendi rationem quiſq; ſibi ſculpat & cudat: tum verò in quorundam ſermonibus diſſimilitudo aliquanta aduertitur, ex qua, cuius quiſque rationes ſit, aliquo modo licet agnoſcere. Itaque in Tertulliano, Cypriano, Auguſtino, Arnobio, ſtatuunt, quòd ad ſtylum & dictionis figurã attinet, neſcio quid duriuſculum & Punicum, in Hilario, Seuero, Sulpitio, Proſpero quiddam floridum & amœnum, ſpirans Gallicum ingenium, atq; ita deinceps, de aliarum gentium ſcriptoribus eruditi pronũciant. Neq; eſt cuiuſuis, de hac re iudiciũ facere. Hæc autem diuerſitas tota à locis, ſeu regionibus ipſis emanat. Breuiter contemporanei fuerunt Baſilius Magnus, Gregorius Nazanzenus, Ioannes Chryſoſtom9, Græci, & eccleſiarum orientalium lumina eodem autem ſæculo, vixerũt tres Latini præſtantiſſimi, & magiſtri eccleſiarum occidentalium, Hieronymus, qui Nazanzeni aliquando fuerat auditor, Ambroſius, & Auguſtinus, ſed ſicut in diuerſis egerunt prouincijs, ita nacti ſunt occaſionem explicandi diuerſa argumenta. Quantò autem maior erit argumentorum & quęſtionum diſcrepantia, apud eos, qui non locis modò, verùm etiam temporibus vixerunt diuerſis? Ac valde admiranda eſt hac in parte Dei prouidentia. Semper enim quibus locis atq; temporibus inflati homines: & impoſtores à ſathana impulſa, falſi ſparſerunt dogmata, ad decipiendos incautos & ſimplices, iiſdem locis atq; temporibus Deus eximios aliquos viros ſancto ſuo afflauit ſpiritu, qui pro ſana doctrina propugnarent, impias verò opiniones delerẽt. Neque vlla tempeſtas tam fuit hæreticorum ferax, quin eadem plurimos etiam produxerit doctores orthodoxos, qui illis cõpeſcendis ſufficerent. Itaq; cũ plurimi hæreſi-

Hæreticis exorientibus, ſemp etiã Deus præclaros viros excitauit, qui iiſdẽ fortiter reſiſterent.

hæreſiarchæ caput extollerent, & Eccleſiam hinc inde quaſi diuerſis cohortibus [illegible]mis inſtructis impeterent, quaterentque, tunc Deus celeberrimos illos Doctores, quos proximè diximus, tanquam de cælo terris immiſit. Atque tunc quidem Eunomiani, Macedoniani, Anomæi, in Aſia faceſſebant pijs negotiū. ſed inuenerunt hi ſtrenuos antagoniſtas, præter Baſilium, Gregorium Nazanzenum, Chryſoſtomum, etiam Apollinarium, Didymum, Alexandrinum, Gregorium Nycenum. Non pauci etiam tunc in Aphrica, vt dictum eſt, moliebantur aliquid aduerſus ſponſam Chriſti Eccleſiam: ſed repreſſi fortiter ſunt ab Auguſtino, & quibuſdam alijs Chriſti athlætis, In Europa, ad domandā hæreticorum monſtra labores tantū non Herculanos ſubiuerunt Hieronymus & Ambroſius, poſt hos etiam Proſper & Fauſtus, epiſcopi apud Gallos clari. Vſq; adeò Deus Eccleſiā ſuam nūquam prorſus deſtituit, ſed omni tempore idoneos mittens medicos, qui aduerſus morbos quibus laborat Eccleſia, & vulnera eidem ab hoſtibus inflicta, opem ac certa remedia afferunt. Orandus verò eſt Deus nobis omnibus aſſiduè, vt nunc quoq; protrudat in ſuā meſſem fidos operarios, quorum diligentia ac virtute, eccleſia nunc, ſi vnquā aliàs, infeliciter oppreſſa, repurgetur, hæreſes extirpentur, doctrina ſana vbiq; plantetur, & mores hominum corrigantur.

Obſeruatio IX.

Iuuaberis aliquantum ad rectè iudicandum, ſi de vitæ genere, quod ſcriptor quiſque amplexatus eſt, inquiſieris, nempè, vtrum Eccleſiam aliquam guberna rit epiſcopus factus, ſeu presbyter, an priuatus vitam tranſegerit; num in ampla ciuitate, in celebri ſchóla, vel frequēti cœtu fratrum publicè docuerit, an in vaſta ſolitudine, vel fortè apud horridos, impexos, inculto ſq; homines conſumpſerit ætatem. *Deſcriptoris vitæ genere quomodo inquirendū.*

Neſcio ſanè qui fit, quicunque publico in munere ſunt verſati, ſemper propemodum comperiuntur longè grauiùs, doctiùs, terſiusque ſua abſoluiſſe volu

mina, quàm cæteri, qui nequaquam præfuerunt Eccleſijs. In diſputationibus Auguſtini epiſcopi, ac Hieronymi vita priuata, & quiete gaudentis aduerſus hęreticos (præcipuè verò aduerſus Iouinianum, quem vterque validis arietibus impugnauit) deindè in libris aliquot didaſcalicis, in quibus dogmata, vel loci communes explicantur: facile verum eſſe, quod dico, percipiet, quiſquis non pigrabitur acri cura conferre. Ad hæc, qui in frequenti ſchola, vel numeroſo cœtu piorum profeſſi ſunt, vt Origenes, Auguſtinus, & ſimiles, exactius ac neruoſius colligunt, àptiùs diſponunt, mouēt atq; afficiunt iucūdiùs vehementiusq;, diſputant ſubtiliùs, quàm cęteri, qui coram multitudine ac turba ſe nunquam exercuerunt.

Obſeruatio X.

Diſpiciēdum qua ætate ſcriptores ſuas lucubrationes euulgârūt.

Dignum etiam eſt quod admoneatur, inſpiciendam aliquādo eſſe, dum liceat ipſius autoris ætatem qua opus vnumquodque euulgauit. Poetæ narrant de oloribus, quòd inſtante morte canant dulciſſimè. Idem iuſtè dici queat, & de ſcriptoribus Eccleſiaſticis, quos certum eſt ſenili ætate multò ſanius & ſuauius, quàm in iuuenili ſcribere. Quam ob cauſam, quæ à

Aliter ſenes, aliter etiam iuuenes ſua conſcribunt.

ſenibus ſcripta conſtiterit, ea tāquam ſenatorias ſententias accipere licebit, atque ſequi in definiendo tutum erit: quæ verò à iuuenibus ſcripta, ſic quidem aſſeuerari intelligemus, credibile interdum vt ſit, ſenes eadem forſan fuiſſe improbaturos, aut nonnihil ſaltem correcturos. Expiſcari verò ætatem, qua libros

Quomodo cognoſcēdum in qua ętate, ſcriptor aliquis ſuas lucubrationes ediderit.

ſuos quiſq; legendos multitudini permiſerit, tametſi difficillimum ſit, diſci tamen illa aliquo modo ſubindè poterit. Nonnunquam quidem ex opere, in quo ſcriptoris vita, vel Catalogus librorum eius extat deſcriptus. Quod gēnus eſt, quod Hieron. in lib. de ſcriptoribus Eccleſiaſt. ait, Theodorum ſiue Gregorium Neocæſarienſem admodum iuuenē ſcripſiſſe πανηγυρικὸν εὐχαριστίας, Lactantium Firmianum verò adoleſcentulum, Sympoſium, & ὁδοιπορικὸν edidiſ-

ſe:deniq; à Victorino Afro, ætatis decrepitę homine, elaboratos eſſe libros aduerſus Arium, & commentarios in Apoſt. &c. Aliquando ætatē colligimus ex hi- 2
ſtorijs Eccl. in quib. quo tempore maximè floruerint, aut quando ad miniſterium Eccleſiaſticū fuerint acciti, exprimitur. Sic verò tripartitæ Hiſtoriæ libr. 10. cap. 5. Socrates Conſtantinopolitanus refert de Ioanne Chryſoſtomo: Zeno epiſcopus, reuerſus Hieroſolymis, Ioannem inſtituit in Eccleſia Antiochena lectorem, in officio adhuc poſitus, librum euulgauit cō tra Iudæos. Poſt modicum verò tempus etiam diaconatum à Melitio promerens, de ſacerdotio alium fecit librum, aliosq; plurimos explanauit. Vides, quæ prima volitárint per manus hominū opuſcula Chryſoſtomi. Interdū conſideratio rerum geſtarum in Ec- 3
cleſia vel Rep. quarum ipſi inter ſcribendum meminerūt, aliquid de ætate ſuggerit. Aliquoties ex ipſorū 4
verbis, quib. vel ætatē ſuam apertè teſtantur, vel quo ordine, quos libros in publicū emiſerint, ipſi inſinuant. Prioris formæ exemplū eſto, ꝙ Hieron. refert, cū puer ipſe eſſet, atq; in Grāmaticæ ludo exerceretur, interfectū Iulianum: anno autem 6. conſulatus Arcadij Auguſti, & Annicij probi, ſe ætate fuiſſe prouecta, atq; tunc enarraſſe Zachariam Proph. & miſiſſe commentarios ad Exuperium Tholoſanū: quorum illud legitur in expoſitione 3. cap. Abacuc, iſtud verò in prę fatione ad cap. 6. Amos. Ad poſteriorem formam pertinet, quod idem Hieron. in epiſtol. ad Auguſtinum ſeſe vocat ſenem, hunc verò iuuenem, & ętate filium, quamuis parentem dignitate: quod in pręfatione ad Abdiam Prophetam ait, ſe in adoleſcentia enarraſſe, eum Prophetam ſenſu allegorico: ſimiliter adoleſcentem & Romæ agentem, ſe emiſiſſe diſputationem aduerſus Heluedium ſcribit, vbi interpretatur cap. 44. Ezechielis: ſenem autem, & cano capite, & corpore imbecilli, expoſuiſſe Amos, Abdiam, atque alios quoſdam Prophetas, idque triginta plus minus annos, poſtquam Rhetorum ſcholas reliquiſſet.

5 Iam ſæpenumerò eo ordine collocati extant tractatus,quo fuerunt ab authoribus primùm conditi: vt non dicam, quod ipſi quandoque mentionem ordinis faciunt,quem in ſcribẽdis voluminibus tenuerunt:&ſubindè in exordijs vel epilogis, quomodo ab vno libro ad alium tranſitus pateat,demonſtrant.D. Auguſtinus ſuas lucubrationes ordine enumerat, dilucidè exponens,quæ iuuenis, quæ ſenex, id eſt, quæ recens baptizatus,quæ presbyter,quæ epiſcopus in lucem volumina ediderit. Quo item tempore, quóve ordine, tum commentarios in Prophetas, tum alia quædam opuſcula legenda dederit D. Hieronymus, animaduerti magna ex parte poteſt ex diuerſis præfationibus,pręcipuè verò ex duabus,altera ad Amos, altera ad Ionam Prophetas.

6 Poſtremò ex ſtyli diuerſitate in libris apparente, ratio ætatis vtcunque colligitur. Nam ſi quid iudicare poſſum,in ijs libris,quos iuuenes conſcripſerunt, plerumque affectatum neſcio quid, & luxurias, tum durum ac ſcabrum, ac generatim verborum maior, quàm rerum cura conſpicitur:contra à ſenibus editi, frequenter rerum diuite & exquiſita ſupellectile,orationis mundicie & grauitate,cui coniuncta ſit grata perſpicuitas,magis ſunt commendabiles. Quam ob cauſam in libris ratione ſtyli æſtimandis, prudentes cautosque eſſe oportet. Cęterùm vt hunc in modum, tam de vitæ genere,quàm de ætate conſideranda, in vetuſtis ſcriptoribus aliquid adijcerem,commonefecit vtcunque Hieronymus, partim in epiſtola quadã ad D.Auguſtinum,partim in præfatione ad Abdiam Prophetam. Etenim in illa,de vitæ generę obſeruando ſic inquit. Peto in fine epiſtolę, vt quieſcentem ſenem,olimque veteranum militare non cogas,&rurſum de vita periclitari:tu qui iuuenis es,& in Pontificiali culmine conſtitutus, doces populos, & nouis Aphricæ frugibus Romana tecta locupletas. Mihi ſufficit,cum auditore & lectore pauperculo,in angulo monaſterij ſuſurrare. In hac verò de ætate ſpectanda,ita

da,ita damnans,videlicet commentationes,quas iuuenis in Abdiam digeſſerat,& commendans quas tũ ſenex parturiebat. Per vetera veſtigia,inquit, rurſus ingrediar,emendans,ſi fieri poteſt,curuos apices literarum. Infans eram,necdum ſcribere noueram: titubabant manus,tremebant articuli. Nunc, vt nihil aliud profecerim,ſaltem Socraticũ illud habeo: Scio, quod neſcio. Dicit & Tullius tuus (Pammachium alloquitur)adoleſcentulo ſibi inchoata quædam & rudia excidiſſe. Si hoc ille,tam de libris ad Herennium, quàm de Rhetoricis,quos ego vel perfectiſſimos puto ad comparationem ſenilis peritiæ, dicere potuit: quãto magis ego liberè profitebor, & illud fuiſſe pueriIis ingenij,& hoc maturæ ſenectutis? In libris quoque contra Marcionem, Septimius Tertullianus hoc idem paſſus eſt: Et Origenes in Cantico Canticorũ: & Quintilianus in duodecim libris inſtitutionis Oratoriæ. Ex quibus perſpicuè oſtenditur, vnamquanque ætatem in ſuo eſſe perfectam,& ex annorum debere numero iudicari. Hæc ille. Longum autem foret omnia adnotare,quę ſecundum has,de quibus diximus,& quaſcunque alias circũſtantias expendi in S. Patrum monumentis meritò debebant. Atqui,legendi vſus,atque in negotijs ſpiritualibus profectus, multarum rerum,quas nunc prætermimus,perſpicientiam & cognitionem adijciet.

Obſeruatio XI.

Vide etiam atque etiam in Patrum monumentis, Philoſophica à Theologicis vt ſapienter ſecernas. Ignorat nemo, veteres Theologos,in primis Græcos, ſolere ſubindè ſuis commentarijs pleraque ex Philoſophorum diatribis aſpergere,maximè verò ex Platonis Academia mutuò ſumpta. Siquidem cùm Ariſtoteles nondum ita eſſet,vti nunc,commendatus(nam primus eum obtrudere ſtudioſorum manibus cœpit, Alexander Aphrodiſæus,Seuero & eius filio,principibus:id eſt,circiter annum Chriſti 200. poſteà verò, vbi ſcholæ publicæ in Italia & Gallia ſunt inſtitutæ, aggreſſi

Philoſophica à Theologicis diligẽter diſcernenda.

Ariſtoteles quãdo primũ ſtudioſorum manibus obtruſus.

Ante Ariſtotelis p̄lectionem ſolus Plato omniū manib. terebatur.

aggreſſi ſunt eum publicè interpretari) vnus Plato omnibus erat in delicijs, & cuncti bonarum literarum cultores Philoſophiæ Platonicæ operam in ſcholis nauabant. Cuius rei teſtis etiam eſt Socrates Conſtātinopolitanus, tripartitæ hiſtoriæ, lib 5. cap. 13. Hieronymus ſcribens ad Magnum Oratorem Romanum, clariſſimos viros multos enumerat, qui Chriſtianæ religionis agentes negotium, permulta de Platonicorum & quorumuis Gentilium libris vſurpârunt, & quidem non aſpernando Eccleſiarum fructu atq; ornamento. Diuus Auguſtinus verò, ſe de Platonicorum fuiſſe contubernio, non vno loco narrat & gloriatur, quinetiā commendat aliquoties dogmata Platonica, ceu proximè ad Chriſtianæ fidei doctrinam accedentia, de ciuitate Dei, libro octauo, & in confeſſionibus.

Duo in philoſophicis notanda.

Vbicunq, igitur Philoſophica occurrūt, duo ſunt, in quæ animo oculiſque intentum eſſe pium lectorē oportet. Alterum, vt diſpiciat, qua occaſione, quémve ad finem, illa à ſcriptoribus Theologis adhibeantur.
1
2 Alterum, vt caueat modis omnibus, nè lubricis opinionibus Philoſophicis, quę ſpecie recti frequenter imponunt etiam ſapiētibus, in animo locum det, & præ his negligat certam ac ſolidam doctrinam, in ſacra ſcriptura expoſitam. In quorum vtroq, quomodo conſulere ſibi quiſque queat, breuiter indicabimus. Quod ad prius illud attinet, animaduertimus, quatuor in primis de cauſis Philoſophica placita Theologorum cōmentarijs eſſe admixta. Prima hæc eſt. Pleriq; ex vetuſtis ſcriptorib. adoleſcentiam aut virilem ætatem prius ſunt ingreſſi, quàm ad doctrinam ſacram vel Chriſtianam religionem animum applicarent: quicquid verò anteceſſerat temporis, id audiendo, vel etiam docendo Philoſophica, & literas humanitatis appellatas, conſumpſerunt: quod de Auguſtino & quibuſdam alijs notiſſimum eſt. Nonnulli verò, in quibus Pantænus, Heraclas, Ammonius, Origenes, Didymus, Anatolius, & alij, tum

Quatuor de cauſis Philoſophica Theologicis commentarijs aſpergūtur
1

quoq;

quoque cùm ſacras literas Alexandriæ, vel alibi profitebantur, in philoſophiæ partibus tradendis in ſchola adhuc fuêre aliquandiu occupati, Euſebio referente hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, lib. 6. capite 15. His igitur, qui aut à teneris vnguiculis, & antequam Chriſti ſacris initiarentur, doctrinam Philoſophicam imbiberant, aut adhuc poſtquàm initiati fuêre, in eadem ſe oblectârunt, atque exercuerunt, perquàm difficilè fuit illam prorſus abijcere, & non ampliùs quæ dudum perceperant, reducere ad memoriam. Tritum eſt prouerbium: Primam ſaliuam ſemper optimè ſapere: & hærere tenaciſſimè, quæ rudibus annis percepimus.

Qui autem hoc pacto, partim quia diutiſſimè aſſueuerant, partim velut recreandi animi gratia, ex Philoſophiæ aditis erudita in Chriſtianorum officinis oſtentant: illis meo iudicio exiſtunt perſimiles, qui cùm onuſti opibus Aegyptiorum peruenirent in deſertum, vltra mare rubrum, reſpirantes paululum, & quieſcentes, ſuas aperiebant ſarcinulas, atque vicinis commonſtrabant, quid ſecum ex Aegypto aſportaſſent: vel illis potiùs, qui ad conditionem, qua paulò antè apud Aegyptios vixerant, hoc eſt, ad ollas carnium, ſimilesq; in triſti ſeruitute ſordidas lautitias reſpectabant: atq; earundem recordatione animum ſuum reficere miſeri volebant: Exod. 16. Secunda cauſa, ob quam Theologi philoſophicà quædam referunt, plus laudis, quàm præcedens obtinet: vtpotè 2
per quā legitimus Philoſophiæ vſus patefit. Vſi ſunt Philoſophia, ſed declarare volentes, quomodo ipſa tanquam fidelis ancilla ſeu pediſſequa, ſeruire debeat dominæ ſuæ, & omnium diſciplinarum Reginæ Theologiæ. Quicquid enim eximium in Philoſophia, quālibet latè diducta ineſt, par eſt ad Theologiæ dignitatem ornandam, ampliandamque conuertatur. Nec poteſt niſi noxia eſſe philoſophia, quādiu ad Dei gloriam non dirigitur. Sunt namque artes liberales, Phyſicæ, Ethicæ, & quæcunque Philoſophiæ

Theologia regina eſt aliarū artium omnium.

loſophiæ nomine compræhenduntur, præclara Dei dona,quibus Philoſophi plerique omnes, aut ad Dei contumeliam, aut frequenter ad hominum, quandoque etiam ad ſuam ipſorum perniciē turpiter ſunt abuſi:quorum alterum quidem effectum eſt,quando Deum,qui ſe manifeſtauit ipſis,non coluerunt, quēadmodum decebat,ſed ſpreto eo alios ſibi Deos, beatitudinis largitores commenti ſunt:alterum verò,quā do tradendo falſas & idololatricas opiniones, vel dando peſtifera conſilia,innumerabiles homines in diſcrimen pertraxerunt,Itaque quoniam Gentiles Philoſophia neſciuerunt rectè vti,iuſto Dei iudicio ipſi, tanquam indigni poſſeſſores, ea ſpoliantur per Chriſtianos:quorum officium eſt, deinceps illa decenter vti:atq; quicquid in ea boni inuenerint: hinc ad ſanctificandum celebrandumque Dei nomen, indè ad procurandam humani generis communem vtilitatem expendere. Qua in re non minùs gratum Deo præſtant obſequium,atque olim Hebræi,qui diuino iuſſui morem gerentes,exuerunt Aegyptum auro,argento & precioſis veſtibus,& non multò poſt hæc ipſa alacri animo contulerunt, ad extruendum tabernaculum,in quo Deus maieſtatem ſuam, notam teſtatamque facere,necnon religiosè ab vniuerſis adorari &coli voluit.Quam rationem D.Auguſtinus de doctrina Chriſtiana, libro ſecundo,cap. 40. & Hieronymus in epiſtola ad Magnum oratorem,doctiſſimè exponunt, multiſque argumentis comprobant, ac niſi deterruiſſet prolixitas,maluiſſem eam ipſorū verbis,quàm meis referre. Quædam inſuper in eandem adnotantur ſententiam,diſt. 37. Debebant autem ſcriptores his duabus cauſis iam expoſitis non ita facile permoueri,atq; aut parciſſimè dogmata philoſophica expromere,aut ſemper cautionem ſeu opportunam interpretationem ſtatim adhibere.

Quare nō præſtet ex Philoſo- Etenim quicunque Philoſophiam nimis familiariter intromittit in conclaue, vbi ampliſſima negotia ſpiritualia pertractantur: atq; audita eius ſententia

ſentia ac conſilio, non continuò adijcit ex penu verbi Dei temperamentum, hic non modò improuidis lectoribus dubitandi errandiq́ue exiſtit author, verùm etiam tacitè de ſe ſuſpicionem omnium animis inijcit, quòd philoſophiæ diuturno commercio, ac lenocinijs ſeductus, perperam ipſe ſenſerit, & meliora ignorarit. Quod haud ſcio, an ipſi Auguſtino epiſcopo & ſeni, & per omnia laudatiſſimo, quandoq; vſu venerit. Is nanque enchiridij ad Laurentium capite quinquageſimo octauo, diſputans de natura angelorum, cùm dixiſſet ſe ambigere, nũ rectè aliqui conſtituant ordines angelorũ, in quib. alios vocãt archãgelos, alios dominationes, alios poteſtates, alios virtutes &c. mox ita ſubijcit. Sed nec illud quidẽ certũ habeo, vtrũ ad eandẽ ſocietatẽ pertineãt ſol & luna, & cũcta ſydera: quãuis nonnullis lucida corpora eſſe, nõ cum ſenſu vel intelligentia, videántur. Hæc dubitatio ex Platonicorum aſſertionibus animo Auguſtini inhærentibus: & forſitan tunc apud philoſophantium conuenticula iactatis, nata eſt: apertè autem hoc dogma Platonicorum verbo Dei repugnare deprehenditur. Neque enim definit ſcriptura, ſolem, lunam, ſtellas, eſſe animalia ratione ac ſenſibus more noſtro vt illi volebant, prædita, multò minùs definit eſſe creaturas angelis pares vel angelorum cœtui annumerandas: ſed perſpicuè ait, corpora eſſe per ſe à deo condita, quæ emineant & luceant in firmamento cæli, atque lucem impartiendo omnibus hiſce inferioribus, diſcrimen faciant diei à nocte, quin etiam ſint in ſigna ac ſtata tempora, in dies atque in annos, vt nimirum anni partes omniumq; temporum vices ordinent ac moderentur, Geneſis 1. Pſal. 104. 136. Neque etiam ſtellæ decernuntur eſſe ſpiritus, quemadmodũ angeli. Pſal. 104 Hebræ 1. Sed alij melius de tota hac re iudicabunt. Idcirco autem adſcripſi hæc de beatiſſimo patre Auguſtino, quò omnes aduertentes, quid tanto viro acciderit, certiùs intelligant, attentione opus eſſe multò maxima in legendis dijudicandiſq; lucu-

phis mul ta Theologicis lucubrationibus aſpergere.

lucubrationibus neophytorum, atque aliorum quorumcunque, qui philoſophorum lacunis & cœno propè toti ſunt immerſi. Allegoria eſt venuſtiſſima, quam admonet Hieronymus: ſi philoſophorum placitis & quibuſcunq; dictis vti libuerit, operæprecium eſſe abradamus, & præcidamus in ijs, quæ ſuperuacanea vel noxia conſpiciuntur, dum apta fiant omnia noſtræ religionis argumentis, quę habemus in manibus. Domini voce in Deuteronomio præcipitur, inquit, mulieris captiuæ (cum qua philoſophiam vult conferri) radendum caput, ſupercilia, omnes pilos corporis amputandos, & ſic eam habendam in coniugio. Quid ergo mirum, ſi & ego ſapientiam ſecularem propter eloquij venuſtatem & membrorum pulchritudinem, de ancilla atque captiua Iſraëlitiden facere cupio? & ſi quicquid in ea mortuum eſt, idololatriæ, voluptatis, erroris, libidinum vel præcido, vel rado? & mixtos puriſſimo corpori vernaculos ex ea genero, Domino Sabaoth? Labor meus in familiam Chriſti proficit: ſtuprum in alienum auget numerum conſeruorum. Sed hæc de ſecunda cauſa ſatis. Tertiò, coacti ſunt ſancti patres ſæpenumerò ad Philoſophicas res deſcendere, propter aduerſarios, ſiue Gentiles, ſiue hęreticos. Si quando enim noſtris hominibus negotium fuit cū Gentilibus, apud quos ſacra ſcriptura in nulla aut modica erat exiſtimatione: neceſſe habebant noſtri ex philoſophis, poetis, hiſtoricis, omniq; gentilium bibliotheca, quam ſolam illi recipiebant ac venerabantur, conquirere, quod pro ſe & veritate tuēda faceret, atque ita Gentiles ſuo ipſos gladio confodere. Quod Apoſtolum quoque feciſſe videmus, qui non dubitauit, diſputans apud Athenienſes, prętereà ſcribens ad Corinthios, & ad Titum, teſtimonia, de poetis ſumpta vſurpare. Qua in re adeò deinceps profecerūt noſtri, & pleraq; inuictæ, æternæq; religionis noſtræ capita certa eſſe tam euidenter ex ipſorum gentilium monumentis demonſtrarunt: vt nōn pauci Gentiles ad noſtrā religione, contempta ſua auita, amplexandam

Aptà

3

dam adducti ſint: vt Adrianus Imperator delinitus libro, quem ei obrulit Quadratus epiſcopus Athenienſis, perſequi noſtros deſtiterit, vt Iulianus, tantam in uidens noſtris gloriam, ratus ſit publico edicto cauendum, ne literis philoſophicis dare operam Chriſtianorum liberi amplius permitterentur. Aduerſus hæreticos autem noſtri depugnantes, arma philoſophica arripere, ſeque ijs munire ſunt coacti: quòd cernerent eos, quamus ſcripturas admitterent, tamen errorum ſuorũ venena ex philoſophorum & poëtarũ Circeis poculis primũ hauſiſſe, deinde ex ijſdẽ præſidiũ omne petere ſolitos. Quã ob cauſam nõ minus lepidè quã verè dixit Tertullianus: Philoſophos eſſe hæreticorũ patriarchas. Hæretici namq; ingenioſiſſimi ferè ſemper homines, dialecticorũ cõtortis & aculeatis ſophiſmatib. atq; omni inſtrumento philoſophico pulchrè inſtructi, magnã & firmã ſibi ſpẽ inijciebant de religionis noſtræ doctrina per ſe ſimplici, & omnib. exilijs externis orbata, citò ac facilè euertenda. Atqui noſtri, maximè qui anteà in philoſophorũ caſtris militaſſent, nec nõ eminus & cominus, & quouis telorũ genere certare eſſent periti ac parati, viriliter reſtiterunt: & iacula philoſophica in eccleſiã vibrata, celeriter admirabili agilitate ac virib. retorſerunt in aduerſarios, qui emiſerãt. De qua hęreticorũ verſutia, ac viciſſim noſtrorũ heroica virtute, ex Tertulliani, Irenęi Epiphanij, Auguſt. aliorumq; ſcriptis cõtra hęreticos paratis, plura licet cognoſcere. Quartò & poſtremò, vi ſuntur ſplẽdori rerũ theologicarũ implicata & cõmiſta nonnulla de philoſophia humana, ꝑpter quęſtiones quaſdã ab ipſis Chriſtianis in eccleſia propoſitas. Diſputatum eſt Hieronymi & Auguſtini ſęculo de origine animę, & vtrum anima ſit ex traduce. Et ante ea tempora, vtrũ Deus ſit incorporeus, an verò & anima incorporea exiſtat? Pręterea de arbitrio & volũtate humana, & plurib. huiuſmodi. Vt non dicam, in principio Geneſ. in Pſal. in Iob, in Eccleſiaſte, tanquã in cinerib. reconditas eſſe quaſdã hinc inde ſcintillu-

Philoſophi ſunt hæreticorũ patriarchæ.

4

las, ex quibus interpretes, ſi modicè ſaltē afflauerint, ſuſcitare citò queant diſputationum philoſophicarū ingentes flammas. Hoc autē genus quęſtionum cùm non poſſit reuera expediri ſine Philoſophiæ, præſertim naturalis, adminiculis, quid effeciſſent eruditi Theologi, ſi à commorantibus in vicinia philoſophis nihil quicquam ſupellectilis mutuò accepiſſent? Quid? quòd nonnulla à Philoſophis olim diſcuſſa, magnam habent cum doctrina Chriſtiana affinitatem? ſatagunt verò Theologi oſtendere, quomodo accipi eadem debeant, & diſtinguunt qua in parte veritati cōſentanea locuti illi fuerint, quaúe in parte hallucinati. Tale eſt, cùm quæritur: an peccata omnia ſint, vt Stoici opinabantur, paria? an probari poſſit eorundem Stoicorum ἀπάθεια? an virtutes Gentiliū æquant virtutes Chriſtianorum? an quorumuis hominum, etiamq; impiorum, benefactis repēdat Deus pręmia? Vtrum mūdus ex nihilo extiterit, an ex pręiacente materia? an idem ſit ſempiternus, aut finem habiturus? vtrum gubernetur numinis prouidentia, aut caſu fortuitoque ferantur omnia? an ſit fatū & à neceſſitate fatali cuncta eueniant? An ſtellæ & corpora cæleſtia aliquid valeant in dirigendis hominum voluntatibus? Non poſſunt ſanè effugere Theologi, quin de his, & ſimilibus quæſtionibus interdum diſſerant: non poſſunt autem quantum erit diſſerere philoſophia penitus eliminata & excluſa. Ex his omnibus igitur promptum eſt deſpicere, quas ob cauſas ſcriptores Theologi locos philoſophicos aliquoties obiter attingant, vel excutiant diffuſius. Itaq; pij lectoris officium eſt, diligenter aduertere in authorib. quibus euoluendis diſtinetur, quo de negotio potiſſimum hi diſputent: quod vbi probè intellexerit, perfacilè agnoſcet, qua occaſione, & quem ad finem philoſophica ſint adhibita, id eſt, an propter ſtudium diu multumq; in ijs antè collocatū, an vt verus vſus philoſophiæ oſtendatur, atq; ea Chriſtianorū res ornentur: an propter aduerſarios, ſeu Gentiles, ſeu hæreti-

eos: an deniq, ob quæſtiones aliquas in eccleſia agitatas. In eam verò partem accipiat & interpretetur oportet omnia, in quam deprehendit ab ipſis ſcriptoribus eſſe in medium prolata. Iam verò, quod ad poſterius attinet, de quo initio diximus, quòd nimirum cauendum ſummoperè ſit, ne quis cõtagione ex philoſophorum theſibus & pronunciatis contaminetur & nè inſidioſè fallatur quiſpiam blandis, atq; artificioſis ſubtilium hominum perſuaſiunculis, facilè, dum ipſi voluerimus, in tempore ſuccurritur. Quiſquis, tum ex ſacris libris canonicis, tum ex lucubrationibus, inſcriptis de locis communibus Theologiæ vel de eccleſiaſticis dogmatibus, ſanam doctrinam religionis Chriſtianæ ſemel imbibit, ac proinde expeditè poteſt vera dogmata diſcernere à falſis: prætereà aſſueuit, quotieſcunq; obſcurum vel dubium quid obuenerit, ad eccleſiam Romanam eſſe recurrẽdum, vt quæ ſcripturarum ſacrarum habeat clauem & ſpiritum, tanquam ad lydium lapidem probandũ, huic integrum erit, ſine offenſione ac detrimento, in monumentis non tantùm Theologorum, qui nihil aliud, quàm hinc inde philoſophica quædam tenuiter aſpergunt, ſed ipſorum quoque philoſophorum, ex quibus eadem omnia ſunt deprompta, verſari. Quomodo cauendum ne quis philoſophorũ placitis cõtamine tur.

Obſeruatio XII.

Sunt non pauca in ſuperioribus libris, tam cùm de ſcripturis canonicis, quàm cùm de locis communib. ac deinde voluminibus explicantibus gubernationẽ eccleſiarum ageremus, à nobis expoſita, quæ cũ quis euoluit ſanctorum patrum commentarios, decet accuratè adnotare, dum in votis habet, ſimul pruden ter aſſequi ſingula, ſimul quæcunq; aſſecutus fuerit, ad frugem ſpiritualem traducere. Sũt autem eiuſmodi: Spectanda eſſe in primis antecedentia & ſequentia, tum circunſtantias, hinc cauſas, deinde omne artificium, ſeu dialecticum, ſeu rethoricum: itẽ debere intentum eſſe animũ, nõ tã ad verba, quã ad mentem Aceruus quidam multorũ præceptorum obſeruandorum.

ſcriptorum:prætereà ſi quę non potes in præſenti aſſequi,eorum inueſtigationem pleniorē in aliud tempus proferendam:ad hæc explorandum,quid vt tempori,loco,totiq; Eccleſiarum ſtatui congruens dictū ſit:deniq; alacri iudicio notandum, ſi quid de hiſtorijs,concilijs canonibus Eccleſiaſticis memorabile ꝓfertur. Satis ſit hæc in tranſcurſu attigiſſe: quando paucula iſta tacitè recordationem inducent quarundam aliarū obſeruationū antecedentium,quas nunc repetere,neq; neceſſe eſt,neq; ſine tædio poſſemus.

Obſeruatio XIII.

Quid faciēdū ſi omnib. tentatis adhuc locus dubi reſtet.

Quòd ſi poſt hæc omnia tentata, adhuc locus aliquis ſpinoſus ſuſpectuſque reſtat,non protinus definies dogma aſſeuerari,cui nigrum O præfigi debeat: ſed tantiſper differes noui erroris vel hæreſeos crimē impigere,dum librum,in quo hæres,totum, aut etiā alios ab eodem emiſſos authore,perlegeris. Conſilij noſtri ratio hæc eſt, Crebrò, quod vno loco apparet duriùs vel intricatiùs dictum, id alio loco ſcriptores tradunt euolutiùs, atq; ibi vel repetunt ſententiam ſuam eadem prorſus forma, vel ſi corrigendam mutandamúe duxerint,addunt commodiorem interpretationem: Idque ſi non in eodem libello,at fortè in alio quopiam faciunt, quem maturiore ætate euulgarunt. Quemadmodum in ſacra ſcriptura, ita in eiuſdem interpretibus,locos conferre cum locis,atque ex perſpicuis veram expoſitionem obſcurorum eruere,ſanè quàm neceſſarium eſt: neque antè conuenit definire,quàm collatio hęc fuerit diligēter abſoluta. Verùm quid fiet,inquis, quando author à ſententia ſuſpecta nuſquam diſcedit, ſed pergit vbiq; eandem canens cantilenam? Supereſt,inquam,aliorum quoque illuſtrium ſcriptorum,qui aut eadem ætate, aut non longè poſt,fama fuerunt ſuper æthera noti, ſuffragia tanquam conuocato ſenatu roges, atque excipias: vel num in Synodo aliqua, aut certè in libris locorum communium,ſeu Eccleſiaſticorum dogmatum ſit ea de re definitū,explores. Quod prior non vi

dit

dit, vidit poſterior, & multorum oculi circumluſtrãt ac penetrant, quo v· us viſu pertingere haud potuit. Itaq; vnius eruditi latentem errorem, alius ſequens detexit, atq; remedium ſeu alleuamentum adhibuit: & quod in vno concilio fuerat pro tempore illo ſancitum, in alio eſt tempeſtiuè immutatum. Exempla in conſpectu ſunt non rara. Cypriano errato de rebaptizandis his, qui ab hæreticis baptiſmum receperãt, ne quis deciperetur in poſterum, Auguſtinus, alijq́; plures ſententiam contrariam diligenter exponentes cauerunt: Ne Tertulliano diſputanti de monogamia, ac damnati cũ Montano ſecundas nuptias, aliqui pertinaciùs adhærerent, commonefecit Hieronymus, vbi in libro de ſcriptoribus eccleſiaſticis ait, nominatim libros de monogamia, de pudicitia, de perſecutione, de ieiunijs, de ecſtaſi, aduerſus Eccleſiam eſſe conditos. Quamuis, quod ad monogamiæ cauſam attinet, Hieronymus ipſe in eandem incurrit repræhenſionem: quippe, qui in epiſtola ad Geruntiam viduam, à Tertulliano haud videtur diſſentire. Vbi deinde idem Hieronymus aduerſus Iouinianum, ſic tuetur dignitatem virginitatis, vt iniuria afficiat cõiugium. Auguſtinus ceu peritiſſimus medicus, offendiculum ſtuduit prohibere, edito opere de bono coniugali, id quod non obſcurè ipſe ſignificat, in eius operis initio. Tametſi Hieronymus ſuæ cauſæ neutiquam defuit, parata in eam rem apologia ad Pammachium. Itaque diuerſorum authorum iudicia ac volũtates ſi quandoq; audias, citò magnas difficultates ſuſtuleris, atque animum ab omni errore, ſeu dubitatione ſolutum ac liberum es habiturus. Sed, vt video, alius adhuc ſcrupus exoritur. Vſuuenit interdum, vt ſcriptores quos conſulimus, aut non plenè explicent locum dubium, controuerſumque: aut tam impeditè, vt incertiores diſcedamus, quàm acceſſimus: aut pariter in eodem erroris luto hæreant. Neque enim nouum eſt, eandem ſententiam, quamuis minus probatam, à pluribus magni nominis & pijs

Quid faciendũ ſi locũ dubiũ authores o' ſcure explaceat.

viris defendi. quis enim neſcit, quod Chiliaſtis multi præſtantiſſimi doctiſſimiq́, ſcriptores, & longo temporum interuallo inuicē ſecuti, ſe adiunxerint? Cauſam beatiſſimi Cypriani martyris de rebaptizandis hæreticis, poſt plures epiſcopos, qui in ſynodum conuenerant Carthaginenſem, etiam Dionyſius Alexādrinus, quemadmodum ſemel diximus, diligenter eſt editis aliquot epiſtolis proſequutus. Et Tertulliano de monogamia perlecto, ſi quis ſtatim incidat in Hieronymi ſcriptum de eadem, certè citiùs inſeratur altiùs in eius animo falſa opinio, quàm euellatur. Atqui vbi hunc in modum ancipiti contentione in varias ſententias diſtrahuntur eruditi, conſultum eſt, ad ſacram confugiamus anchoram, ſacram videlicet ſcripturam, & ad eccleſiæ Romanæ iudicium. Sēper enim, quando authores vel non conſentiunt, vel minùs ſatisfaciunt, vel apertè errant ipſi, adeunda religioſè eſt ſcriptura ſacra, quæ in hoc negotiorum genere fungitur ſupremi iudicis officio, cuius ſententię ſtare velint, nolint, omnes debent, & à qua non licet ad alium prouocare. Qui enim ſcripturam audit & Eccleſiam, is Deum ſcripturarum & eccleſiæ authorem audit & veneratur: atque ex aduerſo, qui tribunal ſcripturarum, atq; iudicia in ſcriptutis perſpicuè lata nō reueretur, nec vult acquieſcere, Deum ipſum afficit non dicenda contumelia. Itaq;, quæ verba D. Auguſtinus aduerſus Creſconium Grammaticum libro 2. ca. 32. locutus eſt nominatim de ſcriptis Cypriani, eadem meritò vſurpabimus de quorumcunque patrum operibus communiter, ac dicemus: Nos ſanctorum patrum volumina vt canonica non habemus ſed ea ex canonicis ſcripturis conſideramus: & quod in eis diuinarum ſcripturarum authoritati congruit cum laude eorum accipimus: quod autem non congruit, cum pace eorum reſpuimus. His autem rationibus, qui è ſpinis & vepribus dubitationum ſe quaſi manu arrepta in rectam viam educi nō patitur, eum neceſſe eſt per loca auia in incertum vagari, & perpetuò oberrare.

Obſer

Obſeruatio XIIII.

Paulatim verò diligens lector, vniuſcuiuſque ſcriptoris virtutes, & in quo quiſque maximè excellat, quoad fieri poteſt, obſeruando notare aſſueſcet. Sunt vnicuique ſuæ dotes peculiares: atque alij in verborũ ſplendore, alij in delectu, ac maieſtate rerum, quidam in vtroque multum induſtrij atque fœlices ſunt. Et quamlibet multi in eodem verſentur argumenti genere, tamen ſemper aliquid diſſimile in illis reperitur, & vnus alium facultate aliqua anteit. In enarrandis libris ſacris canonicis, quidam eo plurimum valent interpretandi genere, quod ſupra appellauimus Scholaſticum, quippè quod ſcholis & literatis ſodalitijs eſt accommodatũ. Eſtque in eo in primis laudatus Hieronymus, præſertim vbi conciones Prophetarum, & Paulinas aliquot epiſtolas explanat. Certè rationem conferendi diuerſarum linguarum proprietates, & quęrendæ elimatæ verſionis, ipſe Latinis primus fideliſſimè monſtrauit. Breuis verò & dilucidus eſt Ambroſius: Auguſtinus, vbi Prophetarum, vel Apoſtolorum abſtruſa ſenſa ſtudet eruere, in reddenda purè eorum ſententia, cedit nemini. Alij verò dominantur in interpretatione populari, quæ ſeruit inſtituendæ mixtæ multitudini. Quæ laus propriè debetur Chryſoſtomo, qui vbique omnes poſt ſe reliquit. Succedunt tamen ei proximè Nazanzenus, & Baſilius: quamuis præſtat etiam non parum Diuus Auguſtinus, & poſt eum quidam alij. Cùm autem ſingulari quadam facultate dicendi opus ſit omnibus, qui tum gratia concionabuntur ad omniũ ordinum homines: tum fateri nos oportet, Græcos vtpotè quorum plerique & optimè inſtituti fuêre à teneris, & benè dicendi artem habuêre quaſi ingenitam, ſiue cùm placidè hortantur, ſiue cùm increpant, ſiue cùm ſolantur, ſiue cùm alia in cauſa ſtudent mouere adfectus, palmam præripere vniuerſis. Aliqui porrò in vtrumq; genus, id eſt, tam ſcholaſticum, quã populare ſtudium atque operam contulerunt & glo-

Vniuſcuiuſq; virtutes, & in quo quiſque excellat, videndum.

riam non modicam conſecuti ſunt, quod de Origene & Auguſtino dici poteſt, forte etiam de Ambroſio. Nam Hieronymus, præterquàm in quibuſdam epiſtolis ad docendum populariter nō eſt progreſſus. Videas inſuper quoſdam in commentationib. & meditationibus ſuis ad S. ſcripturam frequenter adiungere allegorias, & quidem longiùs interdum petitas, duriuſq; detortas, & vbi minimè neceſſarium diceres. Id quod apud Græcos quidem Origenes, apud Latinos verò Ambroſius. & Hieronymus factitárunt. Quo nomine apud Criticos malè audiunt, quando palàm eſt Allegoricas interpretatiões raras eſſe debere: quippè quas experimur, dum iuſto crebriùs producuntur, imperitis lectoribus periculum, peritis faſtidium ſubindè acceſſére: ab aduerſarijs vilipendi propemodum dixeram, ceu nihil habentes virium, & ad docendum diſputandúmve inutilés rideri, atque exſibilari. Iam quod ad tractationem locorum communiū attinet, ſiue plures ſimul, ſiue aliquos ſeparatim diſcuſſos, & ſiue ſimpliciter traditam, aſſeueratamq; veritatem, ſiue pro eadem diſputationes contra aduerſarios ſuſceptas ſpectemus, D. Auguſtinus eam ſibi methodū præſtituit & perſequitur, quam nemo alius, & haud ſcio an æquari ei quiſquam mereatur. Equidem confirmare non vereor, in diſputationibus, Auguſtinum ſine controuerſia vnum eſſe, cuius ciuilitatem, modeſtiam, candorem in oratione, acumen in argumentationibus, grauitatem & pondus in rebus omnibus, omnes optimo iure ſibi proponant imitandum. Si porrò ad eos accedimus libros, qui ad Eccleſiarū proficiunt gubernationem, certè hiſtoriam, atque res geſtas, ſic videmus eleganter, & nitidè expoſitas ab Euſebio Cæſareæ Paleſtinæ Epiſcopo, probabile vt ſit, non facile quenquam poſſe eum conſequi, nedum anteuertere. Quanquam dum iſtud dicimus, Theodoretum Epiſcopum Cyrenſem, Socratem Conſtantinopolitanum, Sozomenum, promerita fraudari laude nemo putabit. Sed ſuperat ille omnes, quando

admi-

admiſcet pleraque de illuſtrium ſcriptorum editis voluminibus: prætereà multa fortiter, ſapienter, religioſè, non facta modò, verùm etiam dicta, ad hæc epiſtolarum de arduis negotijs exemplaria non pauca fideliter interponit, adiutus nimirum bibliothecâ, quam ipſe cum Pamphilo martyre prędiuitem & exquiſitam Cæſareæ comparauerant. Quod de hinc ad ſtylum ac genus dicendi attinet, certum eſt, vetuſtos patres ferè omnes puriore vſos eſſe oratione, quàm poſteriores, atque ex Græcis quidem plerique videntur ſummo in id opere laboraſſe, quo comptè politeque ſcriberent. Ac ſinguli ſanè, vel in rerum inuentione, vel in diſpoſitione, vel in dicendi figura aliquid obtinent, quò à cæteris diſcernuntur. Vndè Eraſmus Roterodamus rationem dicendi ad conciones populares neceſſariam ſpectans, libro ſecundo, de ratione concionandi, iudicium de ſcriptoribus reliquit huiuſmodi: Baſilio, inquit, nemo mihi videtur felicior: dilucidus eſt, pius, ſanus, ſuauiter grauis, & grauiter ſuauis, nihil habens affectatæ loquacitatis. Athanaſius in docendo mirus eſt. Baſilio proximus eſt Chryſoſtomus, cuius virtutes in dicendo non facilè quiſquam exprimat. Gregorio Nazanzeno multum eſt acuminis, vehementiæ ſatis, quoties id poſtulat res. Origenes vix vſquam aſſurgit, ſed totus eſt in docendo: nihil attingens affectuum, niſi quos ipſa mouet res: quod eſt Atticorum. Tertullianus durus eſt, tametſi ſalſus in confutandis hæreticis, naſutus in traducendis vitijs: & Afer erat. Hilarius parùm vtilis, ad parandam ſermonis, pręſertim populaͬris, gratiam. Cyprianus apertus, vehemens, & ſerius, nec infœliciter fluens. Ambroſius habet argutias, & ſententias affectatas, ſæpè etiam ſubobſcuras. Hieronymus ad omnem dicendi facultatem appoſitus, ardens in concitandis affectibus. Auguſtinus in extemporali dictione felix & argutus. Quod autem dulcior eſt, quàm grauior, quòd numeris ac ſimiliter deſinentibus gaudet, quodq́; crebris digreſſionibus

moratur

moratur auditorum animos ſuæ gentis ingenio tribuit vir pius & humanus. Gregorius Pontifex Romanus ſimplex & pius eſt, etiam gaudens pro temporum illorum ratione membris & inciſis ſimiliter cadentibus, & ſimiliter deſinentibus. Tantùm eo loco Eraſmus.

Plura ac meliora de Patrum ſcriptis, proferre in medium, & pronunciare, quid vnicuique proprium, quid item decorū, vel indecorum, pro diuerſitate argumentorum, ac varia docendi methodo iiſdem congruenti in vnoquoq; appareat, fateor meæ tenuitatis nequaquam eſſe: ſed ab alio quopiā, qui inter Theologos Ariſtarchi perſonam ſuſtinere ſit idoneus, id peti expectariq; debet. Intereà autem ſtudioſi adoleſcētes, qualicunq; hac admonitione paululum experrecti, ſingula maiori cura ac ſolertia indagare in Patrū commentariis contendant.

Obſeruatio XV.

In Patrū ſcriptis diligenter notanda, quæ ad vitæ propriæ ſeu etiam alterius rectam inſtitutionē pertinēt.

Non eſt hic negligendum, quod in aliorum quoque voluminum lectione facto opus eſſe iudicauimus. Quiſquis ſanctorum Patrum euoluit commentarios, minimè prætermittet aſteriſcis ſeu obelis inſignire, aut potius commendare memoriæ, ſi cui ea tāta eſt: vel, quod multò eſt præſtabiliùs, in librum locorum communium, quos ſibi ipſe congerit, tranſcribere, quæcunque hinc indè occurrunt, ad rectam inſtitutionem vitæ propriæ ſeu ad docendum conſulēdúmve aliis vtilia. Quod qui vult expeditè efficere, cōſiderabit in primis, atq; diſtinguet vbiq;, quęnam ſimpliciter ad explicationem ſcripturarum, hinc quę ad materiam dogmatum, ſeu locorum communiū, poſthæc quæ ad Eccleſiaſticā gubernationē ſpectant. In his verò omnib. operæpretium eſt ſeparatim notentur religionis dogmata ritè excuſſa, itemq; falſarum opinionum redargutiones. Tum inſtitutiones, & correctiones, quarum aliæ in Eccleſia, alię in politia, aliæ in œconomia, aliæ deniq; in cuiuſq; vita priuata, & quocūq; functionis genere vſui eſſe poſſunt.

Siqui-

Siquidem omnium latiſſimè illæ patent, neque prætereundi ſunt loci conſolatorij, qui affatim multi, & magna cum gratia à veteribus tractati inueniuntur. Sed in illa præcipuè intentus erit animus, quæ congruunt præſenti Eccleſiarum ſtatui: & ſiue res poſtulat, plantare ſanam doctrinam, & extirpari errores, ſiue neceſſum ſit abrogari vitioſos ritus, deprauatãque conſuetudinem, & denuò inſtitui, quæ decora ac recta ſunt: ſiue denique pro ratione temporis, & incidentibus calamitatibus conſolationes adhiberi expediat: quæcunque inquam huc proficiunt, ea maiori cura obſeruabuntur. Referentur & illa in chartas, quæ ad danda conſilia, de varijs negotijs proponi ſolitis ſunt accommodata. Quæ omnia quoniam ſunt planè communia ac trita, nec non ad quarumcunque Theologicarum lucubrationum lectionem peræquè neceſſaria, longiore oratione ſuperſedendum eſt. Quæ porrò in veterum ſcriptorum lectione, vt frugifera & fructuoſa exiſtat, obſeruanda hactenus diximus: æquum eſt, eadem intelligantur ſimiliter profutura in euoluendis, æſtimandisq; illorum commẽtarijs, qui noſtra aut Patrum noſtrorum memoria clari extiterunt.

Quem ad ſcopum referre, omne ſuum ſtudium pij iuuenes debeant. Tum quomodo præparandus animus ad functionem docendi in ſchola, vel in Eccleſia adeundam.

Caput VI.

QVæ in rem ſtudioſorum Theologiæ fore exiſtimaui, diligenter & candidè ſum huc vſque proſecutus: neque arbitror quenquam iure poſtulaturum, plura vt adijciam. Spero namq; eos, qui conſilijs noſtris hactenus expoſitis acquieſcent, fructum non pœnitendum percepturos, & monitorum opera deinceps non egere. Cæterùm, partim quò maiore diligentia, nec non ordine aptiore ſtudia ſua

pij adoleſcentes ſemper inſtituant: partim quò infracto animo in laboribus cœptis perſeuerent, neque ſe abduci ab honeſto propoſito patiantur: opportunè hic quem ad ſcopum omne ſtudium in literas ſacras inſumptum tendere debeat, & quomodo vnumquenque de ſuſcipiendo munere docendi in ſchola, & in Eccleſia deceat cogitare, explicabo. Quorſum enim tot, tantosque perferret aliquis labores, ſi non eſſet finis quidam, isque longè honeſtiſſimus, & quaſi beatitudinem (quanta, inquam, in terris obuenire homini poteſt) adferens, præſtitutus, ad quem reſpectarent vniuerſa. Quis non deterreatur in ipſo ſtatim initio, vel quem non pertędeat etiam poſteà, labores exhauſiſſe immenſos, deuoraſſe moleſtias infinitas, in legendis aſſiduè ſacris Biblijs, & Commentarijs quibuſdam adiunctis, qui eadem familiariter explanant: in audiendis ſacrarum literarum publicis interpretibus: in repetendis, penſitandisque, quæ ex ijſdem audita ac percepta ſunt: in euoluendis diuerſis libris, qui continent præcipuos locos cõmunes Theologiæ vniuerſæ: in locis communibus, ad vſum priuatum colligendis, deſcribendisque: in publicis exercitationibus, tam diſputationum, quàm declamationum Theologicarum: in exercitationibus priuatis atque domeſticis, quæ multiplices ſunt, & quàm latiſſimè patent: maximè verò in perdiſcendis peregrinis linguis, Hæbræa, & Græca, quibus ſacra ſcriptura primum eſt exarata, adhæc in perluſtrandis monumentis, quibus compræhenduntur Eccleſiarum πράξεις, poſtremò in percurrendis ſanctorum Patrũ Commentarijs, quorum & magna eſt copia, & mira varietas, in hiſce omnibus, inquam, multos, & acerbos, & longo tempore conſumpſiſſe labores, quem non pertædeat, ſi nullum paratum ſit præmium, ſi nullos decerpere dulces fructus liceat? Quemadmodum qui poſt longam nauigationem, & varios terra marique errores, procul tandem conſpicit terram, & fumum de tectis ſurgentem in æthera, non poteſt

non

non vehementer gaudere: ita & leniuntur labores eum, cùm tolerantur, & iucunda eſt eorum recordatio. vbi peracti ſunt, modò contingat optatam quietem & ſolatium aliquod tandem conſequi. Itaq; non ingratum opinor erit pijs, ſi de ſcopo, & fine ſacrorum ſtudiorum quædam ſuggeramus, atque vbi finem facimus monitionum, ibi dulcem, diuque deſideratum finem laborum ponamus in conſpectu.

Duo autem ſunt ſtudiorum fines, omnibus his, qui Theologiæ nauant operam, propoſiti. Alter, vt ipſi in vera pietate proficiant, & meliores ſanctioresque quotidiè euadant, atque ita veram beatitudinem & immortalitatem, apud immortalem Deum tandem adipiſcantur. Alter eſt, docere alios, ſalubria dare conſilia, atque ex verbo Dei viam monſtrare, qua hi quoque ad ſalutem perueniant. De vtroque hoc fine coniunctum, ita inquit Apoſtolus. 1. Timothæi 4. Non poſſum autem, quin pluſcula ex eo loco verba adijciam, cùm eiuſmodi ſint, quæ omnib. rerum diuinarum cultoribus, iure optimo ante oculos, & quidē nitidiſſimis depicta characteribus, in perpetuum verſarentur. Attende lectioni, inquit, exhortationi, doctrinæ. Nè neglexeris, quod in te eſt donum, quod datum eſt tibi per Prophetiam. Hæc exerce, in his eſto, vt tuus profectus manifeſtus ſit in omnibus. Attende tibi ipſi, & doctrinæ, perſiſte in his. Nam id ſi feceris, teipſum ſeruabis, & eos qui te audierunt. Vides perſpicuè, ab Apoſtolo commendari ſacrarum literarum diligens ſtudium: mox verò exprimi, & inculcari eiuſdem ſtudij, duos fines principales, nimirum ſeruare, ſiue ad ſalutem adducere, primùm ſemetipſum, deindè & alios. Sed illud cum primis obſeruandum, quòd ita hic deſcribitur vterque finis, tanquàm homines ad ſalutem, id eſt, veram fœlicitatem, ſummū bonum, extremam, & externam beatitudinem capeſſendam certiſſimo deducens. Quod hoc non tantùm loco, verùm etiam alibi explicatè monſtratur.

Ac primùm quidem, quòd ei, qui Sacram ſcriptu-

Duo fines ſunt omnib. Theologiæ candidatis propoſiti. 1 2

Aeterna beatitudo prçmium eſt eorum qui S.ſcripturam auidè didicerit & vita expreſſerit.

ram ipſe auidè didicerit, atque credendi & piè viuendi normam ex ea deprompſerit: æterna beatitudo obtingat. Paulus Apoſtolus apertis verbis, 2. Timoth. 3. enunciat: Perſiſtito in his, quæ didiciſti, & quæ tibi concredita ſunt, ſciens à quo didiceris, & quòd à puero ſacras literas noueris, quç te poſſunt eruditum reddere ad ſalutem, per fidem, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Omnis ſcriptura diuinitùs inſpirata, & vtilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad inſtitutionem, quæ eſt in iuſtitia, vt integer ſit Dei homo, ad omne opus bonum apparatus. Quid autem præclariùs dici queat obſecro? quàm quòd Spiritus ſanctus diſertè hunc in modum ait, hominem qui ſacris literis operam nauauerit, eundem effici ad ſalutem, quæ poſt hanc vitam parata eſt: deindè ἄρτιον, id eſt, integrum: denique ad omne opus bonum apparatum, inſtructum, & planè, quemadmodum Ambroſius reddidit, conſummatum, perfectumque. Certum verò eſt, nihil tale de Philoſophia humana, de iuriſprudentia, de medicina, vel vllo omninò diſciplinarum genere, quamlibet eæ ſint excellentes, prædicari poſſe. Quòd porrò illi promiſſa ſint prçmia & ornamenta ſingularia, nec non beatitudo æterna, qui alios ſacram Scripturam docet, apud Danielem capite 12. legimus. Is enim paucula locutus de reſurrectione & vita futura, ſtatim ſubijcit. Qui alios erudiunt, fulgebunt ſicut ſplendor firmamēti: & qui multos ad iuſtitiam conuertunt, erunt ſicut ſtellæ in ſeculum, & in perpetuum. Et Apoſtolus. 2. Timothæi quarto, vbi commemorat, ſe docendo alios Euangelium DEI, bonum certamen decertaſſe, curſum conſummaſſe, fidem ſeruaſſe: addit, repoſitam eſſe ſibi iuſtitiæ coronam, quam redditurus ſit Dominus in illo die, qui eſt iuſtus iudex. Quid multa? Cùm omne ſacræ Scripturæ ſtudium in negotio veræ pietatis verſetur, ac pietas, quemadmodum idem Apoſtolus habet. 1. Timothæi quarto, ad omnia ſit vtilis, promiſſioneſque habeat, tam vitæ præſentis,

Etiam illorum qui eandem alios docent.

quàm

quàm futuræ: conſequitur manifeſtè, ei qui ex ſcripturis ſanctis vel diſcit, vel docet, quæ ad veram pietatem ſpectant, omnis generis promiſſiones valdè inſignes eſſe propoſitas, & quidem de bonis, alijs in hac vita, alijs poſt hanc accipiendas: quæ ipſa æterna & ſpiritualia eſſe, ſimulq; in perfecta beatitudine conſiſtere nemo ambigit. Igitur duos eſſe fines præſtitutos omnibus his, qui Theologiæ nomen dant, atque eos quidem, per quos ſingulos ad veram æternamq; peruenitur beatitudinem, ſatis ſuperq; ex ſacra ſcriptura, id eſt, ipſius Dei authoritate, quam nephas velle humana ratione labefactare, demonſtratum eſt. Prædicantur eidem fines multis adhuc ſacræ ſcripturæ locis, præcipuè autem in pſalmis: ſed neutiquam opus eſt pluribus comprobationibus in re manifeſta.

Reſtat ergo in hos duos fines vſqueadeò præclaros, & cum multis alijs nominibus, tum eo maximè celebres & commendatos, quòd rectà deducunt ad æternam beatitudinem, candidatus Theologiæ toto animo intentus ſit, atq; ad eoſdem, cogitationes curas, vigilias, labores ſuos omnes die noctuq; referat: neque cõquieſcat donec argumentis minimè dubijs teſtatũ faciat, atq; alij quoq; animaduertere teſtariq; poſſint, ipſum ſeriò velle id efficere. Omnium ſanè iudicio æquiſſimum eſt, in ijs diligentiſſimè ſe quiſq; exerceat per quæ ſummum bonum, & extremam beatitudinem adipiſci poteſt. Neq; cuiuſquam mens tam eſt à recto ſenſu aliena, vt negligenda ea vllo modo exiſtimat, quæ audit ad ſuam ſalutem, præſertim æternam facere. In primis autem, quod quilibet ſacrarum literarum cultor, de profectu in doctrina & actionibus, pietatis, adeoq; de ſeipſo ſeruando, quemadmodum Apoſtolus loquitur, ſolicitus eſſe debeat, nullus non intelligit id iuſtius magiſq; neceſſarium eſſe, quàm vt verba fieri de eo conueniat. Turpe in genere eſt omni homini Chriſtiano, turpiſſimum autem Theologiæ ſtudioſo, in doctrina pietatis eſſe eruditum, &

Ad prædictos duos fines, omnia ſua ſtudia Theologiæ candidati, referre debent

Diuinarũ rerũ cognitio, & piæ actiones cohærere debeat.

nulla interim pietatis officia præſtare. Non benè habitat excellens rerum diuinarum cognitio, quando ſub eodem tecto locum non habent piæ actiones, quę comites indiuiduæ omnis eruditionis eſſe debent. Quale nanque eſt illud præconium: Ipſi dicunt & nõ faciunt? Quæ dixerint vobis facite, ſecundum opera eorum nolite facere? Si cæcus cæcum tentat deducere, periculum eſt ne in foueam cadant ambo. Atque abs re iactat aliquis, alterum ſibi adhuc eſſe oculum, ſalubris, videlicet doctrinæ: ſi alieno, qui bonarum eſt actionum, conſpicitur orbatus. Nam vni illi oculo, & fortaſſis lippo, luſcioſo, vel alias impedito, non ſatis tutum fuerit, in via præſertim lubrica, inæquali & ſalebroſo fidere. Neque vero ſimile eſt, eum poſſe alios certè ducere vel docere, qui quantum ſermone pridie extruit, tantum corruptis moribus deſtruit poſtridie.

Theologꝰ non ſolũ ſuã, ſed & aliorũ ſalutẽ curare debet.

Quemadmodum igitur medicus, qui cupit vt ſibi valetudinem ſuam concredant cæteri, neceſſe habet primo loco curare ſemetipſum: ita Theologiæ ſtudioſo cum primis incumbit, vt ſanctè, piè, ac iuſtè viuat ipſe. Quod autem progredi porrò idem debeat ad procurandum ſalutem aliorum, multæ concurrunt cauſæ, quæ id euincunt. Ieſus Syrach, inter ſapientes Hebræos non poſtremus, & author grauis ac ſanctus ait: Deus vnicuique mandatum dedit de proximo ſuo. Atqui animaduertit quiuis, quod communiter præceptum eſt omnibus, eo præ omnibus obſtringi illos, qui Theologorum ſcholas diu & cum laude ſecuti ſunt, & in quos dignatus eſt Deus ſpiritus ſui ſancti eximia dona liberaliùs cõferre. Atq; hoc nimirum illud eſt, quod Chriſtus ſibi vult, docens talenta quibuſdam à Deo patre eſſe concredita, non vt defodeãt ea, vbi neque ipſis, neq; alijs proſint, verùm vt ad eiuſdem Dei patris gloriam, & hominum ampliſſimam vtilitatem expendant. Nec decet lucernam occultari ſub modio, ſed in locum attolli editum: vnde lumen ad omnes diffundatur, qui in domo Dei, id eſt, eccleſia, exiſtunt. Neque impunè faciet, ſi quis hac in parte di-

te diuinæ ordinationi obtemperare detrectauerit. Qui nanq; donis dei ſibi conceſſis nequaquã rectè vtitur, is non modò illis ęquiſſimo iure ſpoliabitur, verùm etiam tanquã in Deum ingratus, pœnas luet multò acerbiſſimas. Quæ ſentẽtia ab ipſo Chriſto iudice iam diu lata eſt. Matth. 25. inquiente. Habenti dabitur, non habenti etiam, quod habet adimetur: atque inutilis ſeruus in exteriores proijcietur tenebras, vbi fletus erit, & ſtridor dentium. Et profectò, ſi nihil aliud, neceſſitas ſaltẽ aliorum, qui nequaquam paria ſunt conſecuti dona, imò verò omnium rerũ ſpiritualium exiſtunt planè rudes, meritò permoueat eruditos, quo de negotio ſalutis illorum diligenter ꝓcurando, conſilium & ſecum, & cum alijs capiant. Aſino aut boui collapſo in foueam, vel alio modo periclitanti, quàm fieri poteſt ocyſſimè occurrendum cẽſent omnes: quãto magis congruit, eos, qui rerum diuinarum ſunt periti, ſuppetiàs ferre miſerorũ hominum ignorantiæ? Excuſatio igitur nulla ijs, qui doctrina religionis animum excoluerũt, relicta eſt, quò minus ad reducendos in viam, inſtituendoſq; & confirmandos alios, operam, quoad poſſunt, ſuam impẽdant. Duobus autem modis ad aliorum profectum in rebus ſpiritualibus & animorum ſalutem, poteſt quicunq; diuinis imbutus eſt literis, intentus eſſe: nimirum, aut priuatim dando ſalubria conſilia, aut publicè docendo, vt autem conſulas alijs, multæ patent viæ: ac latiſſimè deducuntur officia, quibus benè mereri de alijs rectè conſulendo queas. Quis enim neſcit infinita propemodum negotia quotidie incidere, de quibus petuntur reſponſa, & ſuſcipiuntur deliberationes? Ac toties ſanè te impartiri alijs ſana conſilia æquum eſt, quoties te dubitantes anxijque aliqui adeunt. Publicè verò docent eruditi alios, cùm opere, id eſt, exemplo vitæ inculpatæ, tum ſermone, hoc eſt, doctrina ſana fideliter propoſita. Quanquam priùs illud docendi munus omnibus credentibus incumbit cõmuniter: at verò poſteriùs ab ijs ſeueriſſimè exigitur,

Duob. modis Theologię candidatus alijs ſua eruditione prodeſſe poteſt.

gitur, qui cæteros Philoſophiæ cæleſtis cognitione ante eunt. Sed eſt rurſus in hoc poſteriori genere duplex ratio vſurpata. Docēt nanq; publicè, aut in ſchola, aut in eccleſia. Siquidem vtrunq; docendi genus propria quædam habet pręcepta, quibus inſiſtit, quomodo aliâs admonuimus, vt alterum ab altero clarè diſtinguatur. Quòd ſi in priore libet verſari, diſcipulos habebis & auditores, qui poſteà alijs quoque ſunt ſanę doctrinæ myſteria diſpenſaturi: ac proinde labore tuo nunquam ſatis laudato, officium, imò & ſacrificium præſtas Deo lōgè gratiſſimum, & de pluribus ſimul Eccleſijs, quarum illi ſuſcipient olim gubernacula, benè mereris. Sin accedis ad poſterius, vniuersā inſtituis multitudinē, in qua ſunt magiſtratus, ſunt plebeij, & cuiuſcunq; ordinis homines: qui dum ex te ſynceræ pietatis accipiunt elementa, quin etiam ſedulò admonentur ſinguli, vt ſtudeant in ſuo vitæ genere Deo placere, & ſuam probare conſcientiam, benè mereris ſanè, vt de ea ipſa eccleſia, cui præes, ſic & de tota illa Repub. quę te docentem audit. Quamobrem alterum ex his oportet omninò aggrediaris, vel ſi ferat occaſio, vtrunq; ſimul. Vidimus nanq; multis locis, qui in vtroq; plurimum valerent. Vtrum verò ex duobus placebit ſuſcipere munus, haud dubiè ſuſcipies, ſi labores & curas reſpicias, difficilè: ſi intuearis ad dignitatē, longè ampliſſimū & cū quo nullū aliud cōponi iure queat, ſi deniq; præmia apud Deū & homines pios cōſideras, fructuoſiſſimū & feliciſſimū de qua re non minùs luculenter, quā copioſè aliquot libris orbi vniuerſo notiſſimis diſputauit Ioannes Chryſoſtomus, toto orbe ob doctrinam & vitæ puritatem celebratus. Itaq; turpe fuerit, ſi alterum ſaltem quo videlicet exiſtimas te in primis valere, non ſuſcipias. Ad hæc ingratus cenſeberis in ipſum Deum, qui ſua prouidentia, quæcunque ad proſequenda ſtudia Theologica ſunt neceſſaria, tibi benignè ſuppeditauit, & maiores quàm ſperare fuiſſes auſus, largitus eſt in pijs ſanctiſq; conatibus ſucceſſus: ingratus eris

in patriam, in qua natus: ingratus in eccleſiã, in qua renatus es: quibus tamen ſecundum Deum debes omnia officia, ad pietatem maximè & religionem illuſtrandam ſpectantia: poſtremò, ingratus eris in præceptores, propinquos, amicos, cæteroſq; quorum expectationem, quamlibet magna te proſecuti ſint beneuolentia, nunc fallis turpiter: in hos omnes inquã planè ingratus habeberis, ſi alijs opitulari, docendo in ſchola vel in eccleſia, recuſabis. In tot enim tantaque crimina ſimul incurrit, & cum à Deo, tum ab hominibus citatur reus, qui doctus cum ſit, docere alios cũctatur & tergiuerſatur. Opem autẽ ſuam ſi periti denegant, quid obſecro expectabitur ab imperitis? Quid verò ſi tuo exemplo detrectent etiam reliqui eruditi? quænam tũ erit rerum facies? Quomodo nãque in hominum ſocietate religio cõſeruabitur, aut dilatabitur, ſi nulli ad docẽdum ſacras literas in ſcholis & eccleſijs ſeſe apparant? Nec verò ſi toto animo ad alterum munus obeundum aſpiraueris, honeſta & idonea auxilia ſuſpicaberis defutura. Deus, cuius huc vſq; expertus es incredibilem clementiam, quiq; dudum tibi largitus eſt fœlix ingenium, eloquentiã, linguarum cognitionem, prophetiam, id eſt, facultatem interpretandi ſcripturas, vel alia huiuſmodi pręclara dona, viam procul dubio monſtrabit, qua ſanctiſſimi voti tandem fias compos, atq; iucundos fructus ſtudiorum tuorum in poſterũ tempus percipias. Erunt, qui vitæ ſanctimoniam, morum candorem, eruditionẽ eximiam in te ſuſpiciẽt ac venerabuntur: erunt, qui varia de te honoratè & honorificè, & grauiter apud alios pręedicabunt, & cõmendabunt: erunt, qui Deum ardenter precabuntur, vt te dignum & aptum ad gubernationem ſcholæ vel Eccleſiæ faciat: vt per te erudiri & confirmari in religione Chriſtiana aliquando poſſint. Et ne longior ſim, inuenies certè humaniſſimos patronos, qui tui, dum locus & tempus ferent, erunt memores, qui cum minimè credes, habita profectus tui ratione, te ad functionẽ, quali di-

gnus & pares, prouehent. ſed plurimum in te ipſo ſitum eſt, vt quod deſideras, conſequaris. Elaborandũ etiam atque etiam eſt, vt cum neceſſaria adminicula omnia ſuppetũt, ipſe tibi nuſquam deſis. Declarabis autem te nolle tibiipſi deeſſe, ſi nullum refugiens laborem, nullam prætermittens occaſionem, in eo docendi genere in quo te præſtare cæteris poſſe confidis temetipſum incipias aſſiduè exercere. Vnde cum ſuprà, vbi diuerſa exercitationum ſcholaſticarum genera exponebamus, nullam de concionibus ad populũ, vel ſcripturarũ prælectionibus, à candidatis Theologiæ habendis fecerimus mentionem, peropportunè ſanè hoc loco, duo iſta genera proponimus & commendamus, ceu his potiſſimum congruentia, qui in legendo quouis genere bonorum in Theologia autorum, bonas horas aliquandiu inſumpſerunt. Ac memini videre celebria quædam gymnaſia, in quibus, his, qui ſcholas Theologorum longiore temporis ſpatio fuerant ſecuti, concedebatur, vt extra ordinem, in publicis auditorijs, vel alijs locis accommodis, periculum virium, modò in ſcholaſtica interpretatione ſcripturarum, modò in concionibus popularibus facerẽt vbi non tantùm ſtudioſæ iuuentutis coronam habebant audientem & ſpectantem, verùm etiam viros plures, pollentes iudicij bonitate quorũ ſpectata grauitas calcar addere ad diligentiam, exquiſita eruditio iudicium & ferre, & in alijs augere: candor verò & humanitas, amanter ſynceriterque commonefacere de quibuſuis, quæ correctione egent, poteſt. Nec verò ſatis laudari, adeoque in cælum extolli eæ ſcholæ poſſunt; in quibus hæc præexercitamenta locum, quem merentur, obtinent. Et quò ea tandem aliquando diligentius excolerentur, non immeritò ſancirent Epiſcopi, cauerentque, ne vllis deinceps ad munus in eccleſia pateret aditus, qui ſe antè in ſcholis publicis nõ aliquamdiu exercuiſſent, deque ſua induſtria conſcriptum à fide dignis teſtimonium proferrent. Quæ conſuetudo ſemel ſi eſſet introducta, haud dubiè ec-

cleſijs longè rectiùs,quàm nunc,proſpectum in rebus omnibus cerneremus. Præſtat autem prælectiones,ſiue conciones,in ſcholis,quā alibi,haberi, diuerſas ob cauſas. Primùm , adſunt ibi omni tempore,qui, quē admodum proximè attigi, quid decorum & ſequendum,vel indecorum fugiendum ſit, optima fide indicabunt & aperient.de hinc plerunq; licet, vbi ſcholæ publicæ ſunt,audire eximios aliquos doctores,magna cum gratia concionantes,quorum virtutes non abs re proponat ſibi quiſque imitandas. Ad hæc,ſæpius ibi expetit quiſpiam ſine magno periculo,cùm, ſi paululum aberrare cōtingat eum,qui dicit in ſchola malum non euagatur ad impertiam multitudinem, ſed ſtatim à doctoribus opprimitur, atque intra ſcholarum ſepta ſepultum manet. Crebrò inſuper experiundo,ſubinde item aliorum monita audiendo,eligitur & paratur certa methodus, quam in poſterum tempus retinere,ac perpetuò ſequi conſultum ſit:de qua quidem methodo erit anxiè ſolicitus, quiſquis cupit aliquid laude dignum,& auditoribus frugiferum,exequi.Si quis porrò innoteſcere multis, præſertim literatis expetit, atque apud vicinas Eccleſias nomen & exiſtimationem bonam adipiſci,meo iudicio expeditiſſimè,quicquid huc facit,in ſchola cōſequetur . Poſtremò , frequentiſſimè contingit ex ſcholis ipſis poſtulari , & honorificè accerſi , quibus gubernatio eccleſiarum committatur & commendetur. Nec dubitare quiſquam ex Theologiæ ſtudioſis debet,ſe,ſi aliquantiſper huiuſmodi exercitijs excellentiſſimis toto animo ſit deditus, atque intereà eruditioni adiungat vitæ integritatem: poſt breue tempus ad ſplendidam functionem publicè docendi in ſchola vel in Eccleſia, fortè etiam in vtraque, legitimè & magno cum honore eligendum ac vocandū: vt ſuauiſſimos ante actorum laborum fructus tandem ferat,atque ad optatam ſtudiorum metam lętus perueniat. Non ſine grauibus cauſis dixit ſapientiſſimus ille rex, Prouerbior, 12. & 28. Qui colit terram

[Margin: Quam ſit vtile Theologię candidarum p̄lectiones ſiue conciones in ſcholis habere — 1. 2. 3. 4. 5.]

ſuam,ſaturabitur pane. Etenim omnibus ſtrenuè ac bona fide in ſua vocatione laborantibus Deus, qui clementer & liberaliter præſtat, quæ ſemel promiſit, quemq́; promiſſorum nunquam pœnitet, præmia tā in præſenti,quàm in futura vita largietur vberrima. Nominatim autem ad eum,qui talenta ſibi concredita,expenderit ad domini ſui gloriam,& ad piorum auditorum vtilitatem(quod ſanè is cum primis facit qui ſynceriter tradit in eccleſia doctrinā religionis) dicet in extremo die dominus: Euge ſerue bone & fidelis,ſuper pauca fuiſti fidelis,ſuper multa te conſtituam,intra in gaudium domini tui. Matth. 25. Quæ vox ipſius Chriſti eſt,in quo vno acquieſcere eſt conſultiſſimum. Volentes & promptos Deus ad laborem benignè promouet:qui ſe in laboribus iam exercent, ſine intermiſſione adiuuat:deniq; in laboribus perſeuerantes,fœliciter coronat, æternumq; beat. Proponere hæc in medio de ratione ſtudij theologici viſum fuit, cùm multum & ſæpè eſſem à pijs auditoribus rogatus,quæ perinde erunt vtilia, vt quiſq; ſibi accommodanda vtendaq; cenſuerit. De mea fide diligentiaq́; benè mihi ſum conſcius:quàm exiguæ præterea meæ ſint vires,neq; ipſe ignoro, neq; diffiteor, ſed tamen hoc nomine ſpero, quæ huc vſque digeſſi profutura,atq; etiam aliquid habitura apud æquos exiſtimatores ponderis,quod partim ex optimis quibuſq; authoribus, & in primis ſanctis patribus magna ex parte ſint deprompta: partim occaſionem offerunt,& curam non ancipitem,multa alia, eademq́; quēmodum ſpero meliora excogitandi.

FINIS.

DE FORMANDIS SACRIS CONCIONIBVS, SEV DE INTERPRETATIONE SCRIpturarum populari, Libri Tres.

LIBRI PRIMI, CAPVT I.

SVNT quamplurima ipſaque ampliſſima miniſteria à Chriſto in beneficium Eccleſiæ ſponſæ ſuæ inſtituta: quæ adeò neceſſaria fidelibus eſſe videntur, vt ipſis ademptis diuina hæc machina, regni Chriſti ſalua conſiſtere minimè poſſit. At verò quamuis cuncta, quæ Chriſtus in Eccleſiæ ædificationem ſtabiliuit, plurimum momenti habeant, nihil eſt tamen, quod reliquis Eccleſiæ miniſterijs, debeat vlla ratione præferri, quam verbi Dei prædicatio, ſiue munus docendi. Hoc enim inter omnes Eccleſiaſticas functiões, lōgè eſſe digniſſimum, neminē fore, aut eſſe arbitror, qui velit, aut poſſit negare. Poſuit enim Chriſtus, in hac ſacra functione, præſtantiſſimum totius Euangelij miniſterium, per quod cuncti mortales, alioqui infideles idololatræ, aut Athæi ad fidē Chriſti, & eius Eccleſiam eſſent prouocandi, & ad ſacras nuptias inuitandi. Docuit hoc ſatis luculenter Paulus, in illa nobiliſſima quam ad Romanos ſcripſit, epiſtola, inferens ex interrogatione illa Iſaiæ: Domine quis credidit auditui noſtro: fidem ex auditu pendere, cū prius affirmaſſet, neminem inuocaturum, niſi credentem, crediturum verò, neminem, qui non audierit. Quomodo

Præfertur prędicatio verbi Dei alijs Eccleſiæ miniſterijs.

Vocatio immediatè à Deo, vel per angelos, vel per homines.

modo ergo, inquit, inuocabunt eum, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient ſine prædicante? Quotquot igitur Chriſti Eccleſiam nomina Chriſto daturi accedunt, non ſua tantùm ſponte veniunt, ſed vocati & docti, vel immediatè ab ipſo Deo, vt Adam, aut Abraham, ſiue Moyſes, Paulus: vel per Angelos, vt Cecilia & Valerianus: vel per homines, quemadmodum in ipſis Eccleſiæ primis incunabulis venerunt cuncti, qui Apoſtolorum doctrinis inſtructi, eiuſque diuinis prædicationibus inclinati & docti, in Chriſtum crediderunt. Chriſtus iamiam migraturus ad patrem, nihil prius, aut antiquiùs ſuis, quos ad Apoſtolatum vocauerat, diſcipulis eſſe voluit, quàm docendi prouinciam ſtrenuè ac fideliter obire. Sic enim referente Marco, illis dixit. Euntes in mundum vniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Quaſi diceret, docete omnes creaturas ſacramenta, atque Euangelij diuina myſteria. Prætulit Chriſtus hoc loco, honorificam hanc docendi functionem, baptizandi miniſterio, ſeu reliquorum ſex ſacramentorum diſpēſationi. Vndè factum eſt, vt Apoſtolus qui in tertium cælum raptus, diuinaque arcana illic ſcrutatus fuerat, indè reuerſus, dixit: Non enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed euangelizare. Quibus verbis innuit docendi facultatem, ceu Apoſtolicum munus diuino iure ſingulari ratiōe ad ſe pertinere. Eiuſdem fuit ſententiæ Petrus, quando varijs negotijs diſtractus in adminiſtrandis menſis fratribus, dolens paulò tepidiùs, aut negligentiùs verbum crucis Gentibus prædicari, imò ipſis Gentilibus conquerentibus, quòd verbum Chriſti ipſis non adminiſtraretur, perindè atque Iudæis, dixit: Non eſt æquum relinquere verbum DEI, & miniſtrare menſis. Ex quibus locis facilè eſt colligere ſacram hanc verbi Chriſti proclamandi functionem, longo interuallo vniuerſas alias adminiſtrationes, quantumuis eximias, excellere. Nec eſt alia certior, aut manifeſtior nota, qua

Præfertur miniſtratio verbi Dei adminiſtratiōi aliorum ſex ſacramētorum
1. Cor. 1.

Actorū 6.

vera

vera catholicaque Chriſti Eccleſia diſcernatur à falſa & hæretica, quam ſana & Apoſtolica doctrina. Quando hæretici ſacramenta in ſuis conciliabulis habere quidem poſſunt, ſanam verò doctrinam habere non poterunt, ſimul enim atque hæreſim meditantur, pro ſuis falſis dogmatibus atque peruerſis doctrinis aſtruendis, corrumpunt, vitiant, atque adulterant. Proindè nos certo ſtatuimus, doctrinas hæreticorum noſtri temporis, in ſuis concionibus falſas eſſe, & peruerſas, quas etſi medius crepet Brentius, rumpatur aut Caluinus, vel alij Grammatici, nunquam oſtendere poterunt Apoſtolicas, neque Euangelicas eſſe.

Sana doctrina in ſola Eccleſia Romana.

Hæretici vitiãt ſcripturam S. & corrumpunt.

Nam quamuis ſcripturas iactent, & in medium audaciſſimè proferant, (vt ſunt audaces) interpretationes tamen earum (quas veriùs deprauationes dixerim) nunquam oſtendent ex fontibus illis limpidiſſimis Apoſtolicis continua irrigatione ad ipſos vſque profluxiſſe. Idcircò cùm videant Apoſtolicas doctrinas, ſuis hæreſibus exclamantes atque aduerſantes, vel prorſus reijciunt aliquas epiſtolas canonicas, aut qui modeſtiores eſſe, haberique volunt, Patres Eccleſiæ, Doctores ſacros, ipſas interpretantes prorſus negligunt. Quam verò graue ſit, atque impium, temerare Spiritus ſancti mentem, ſacraſque doctrinas pro ſua libidine violare, cognoſcent profectò ſuo tẽpore ij, qui faciunt. Mirificè delectatur De⁹, quando euangelica ſacramenta annunciantur, fidelibusq; proponuntur pura, candida, atq; ſincera, & ab omni inquinamento repurgatiſſima. Eſt pars nõ minima cultus diuini annunciatio Euangelij. Ob idq; Apoſt. Paulus, non dubitauit gloriari ſe Deum, verè, & in ſpiritu colere, Euangelium Chriſti annunciando. i. docendo Gentes ſacramenta, & myſteria Euãgelicis hiſtorijs contenta. Sed didicerunt viri ſancti & eruditi, ex ipſis Scripturis duplicem eſſe rationẽ interpretandi ſcripturas ſacras in Eccleſia Catholica antiquit⁹ obſeruatã. Ob idq; eſt in more poſitũ, vt altera habea-

Hæretici proferunt etiam ſcripturas ſacras.

Reijciunt hæretici quaſdam epiſtolas canonicas. Reijciunt alij patres Eccleſię & Doctores ſacros.

Duplex ratio interpretandi ſcripturã ſacram.

Popularis interpretatio. habeatur ratio in ſtudioſis viris docendis, in ſcholis publicis priuatisque, aut reliquis collegijs. Altera verò in informanda plebe rudi & inculta, de rebus ad ſalutem neceſſarijs. Illa vocatur ſcholaſtica, hæc verò popularis, ſeu Eccleſiaſtica, illa eſt cœtibus Doctorum virorum, atque ſtudioſorum adoleſcentium, aliquo vſque in literis progreſſorum apta, hæc ad inſtituendam promiſcuam multitudinem, in qua plurimi rudes, imperiti, atque illiterati tota comparata eſt. Illa exercetur inter ſcholarum anguſtos parietes, hæc in ſpacioſis templis locum obtinet, illa conciſa, & aſtricta eſt Philoſophicam ſolitudinem, ſeueritatemque redolens, iſta expenſa, libera, effuſa, necnon oratoria luce, & quaſi foro gaudens. In illa pleraque ad Dialecticam breuitatem ac ſimplicitatem exiguntur, in iſta, copia & vbertas plurimam adfert gratiam. Atque haud difficulter hoc diſcrimen in multis ve-

Diſcrimē. terum ſcriptis depræhendi poteſt. Siquidem interpretatione populari, plerǽque omnes conciones Prophetarum & Chriſti ſunt expoſitæ, non paucæ inſuper Apoſtoli Pauli exhortationes, deindè quæ homiliarum aut ſermonum, aut orationum inſcriptionibus apud ſanctos Patres, Origenem, Chryſoſtomum, Baſilium, Nazianzenum, Auguſtinum, Maximum, Emiſſenum, Leonem, & poſt hos Gregorium, Bedā, & Bernardum, & ſimiles leguntur. Quibus licet adijcere Auguſtini in Euangelium Ioannis, & Pſalmos aliquot enarrationes.

Scholaſtica interpretatio. Ad interpretationes autem ſcholaſticas pertinent grauiores & ſubtiliores quædam diſputationes Diui Pauli, nempè illa, de iuſtificatione hominis in Epiſtola ad Roman. & ad Galatas, cum aliquot in priore ad Corinthios. Duæ præterea, in epiſtola ad Hebr. altera de duabus in Chriſto naturis, altera de abrogatione ſacerdotij legalis, atque Chriſti ſacerdotio æterno. Eidem ordini accenſeri par eſt, omnes commentarios Diui Hieronymi in Prophetas, Ambroſij, in Diui Pauli Epiſtolas, ad hæc epiſtolas, atque diſputatio-

nes

nes Auguſtini. Breuiter quiſquis aliquo pollet iudicio, ijs quæ diximus adiutus, citra negotium diſcernet, ad vtrum interpretationis genus, ſcriptum quodcunque referri debeat. De hac interpretatione ſcholaſtica, nihil amplius dicemus, cùm nobis non ſit animus, ea de re quicquam tractare, ſed inſtitutam materiam de ſacris concionibus formandis proſequi. Hoc tamen docti animaduertent, Patres illos, qui Antiochiæ, & Hieroſolymis primas illas ſacras rerum diuinarum officinas aperuerunt. Poſteaquam Marcus illic, reliqui verò diſcipuli hic illas ſcholas erexerunt, non temerè, ſed magno iudicio atque maturo priùs deliberantes diuerſitatem hanc docendi Eccleſiæ Catholicæ inuexiſſe ſequentes ſpiritus ſancti ductum, & Chriſti Apoſtolorumque exemplum. Chriſtus enim duodecim annos natus, cùm in templo permiſſis parentibus domum redire, manſiſſet, totumque triduum cum Doctoribus legis illic diſputando tranſegiſſet, minimè eſt dubitandum, quin multò aliter, diuerſaque ratione illic negotia legis tractauerit, quam vbi apud plebem promiſcuam, imperitam & rudem concionem habebat. Differebat ſanè vt Lucas teſtatur, illic tanta altitudine, & ſublimitate, vt legis Doctores, Prophetarumque periti, minimè potuerint ei affirmanti aduerſari, neque neganti contradicere. Interrogabat tam acutè, reſpondebatq; percontantibus, tàm ſuccinctè, tam ſolidè, tantaque veritate, & luce, vt non poſſent non maximè admirari. Et factum eſt, inquit Lucas, poſt triduum inuenerunt illum in templo, ſedentem in medio Doctorum, audientem & interrogantem eos. Stupebant autem omnes, qui eum audiebant, ſuper prudentia & reſponſis ejus, & videntes admirati ſunt. Hos vt viros doctos, eximiaque legis & Prophetarum cognitione præditos, & multum in Scripturis exercitatos, ſcripturis conuincit, arguit, & docet. Reliquam verò imperitam turbam, parabolis & ſimilitudinibus, alijsque humilioribus doctrinis, ad verita-

Lucæ 2.

Lucæ 2.

Petrus defendit Apoſtolos inſimulatos ebrietatis.
Actor. 17.

veritatis amorem, & fidem exhortatur, & vocat. Petrus etiam cùm cauſam diſcipulorum Chriſti, qui recepto Spiritu ſancto, varijsque linguis loquentibus, ebrietatis inſimulabantur, defendendam ſuſciperet, velletque conuincere non vini efficacia, ſed Spiritus ſancti ardentiſſima gratia, & virtute inflammatos eſſe loquutos. Ab alta narratione exorſus Scripturis Prophetarum demonſtrat, tẽpus iam inſtare, quo olim Prophetæ prædixerant fore, vt in nouiſſimis diebus effunderetur ſpiritus Domini, ſuper omnem carnem, & eſſent homines loquuturi varijs linguis.

Differebat Paulus valdè eleganter. Actor. 18. Ioann. 1.

Cùm verò apud imperitam plebem erat, ſecus fuiſſe loquutum, depræhendet ſanè, qui ſacras eius conciones in Actis Apoſtolorum relatas percurrerit. Paulus etiam ſtans in medio Ariopagi, multò ſublimiùs atque elegantius dixit, quàm cùm eſſet Corinthij & Achaiæ, vel Epheſi, quamuis vtrobique ſtrenuè & diligentiſſimè negotium Chriſti egerit, & curauerit.

Aſſerit Ioannes Chriſti diuinitatem contra Ebionitas.
2. Ioan. 1.
Non admittit ſcriptura ſacra quoſuis ſui interpretes, ſed tantũ illuminatos diuina gratia.
3. Ioan. 1.

Item Ioannes, cùm diuinitatem Chriſti contra Ebionitas, eiusqúe æternitatem aſſereret, quam alta, quàm diuina ſint, quæ ſcripſit, teſtatur vniuerſa illa hiſtoria Euangelica, præſertim primum illud caput ſui Euangelij, cuius tanta eſt maieſtas, & ſublimitas, vt diuinum planè requirat ingenium: non enim quoſuis promiſcuè ad ſui inueſtigationem, nec intelligentiam admittit, ſed eos tantùm, quos diuina illuſtrauerit gratia, & præparauerit humilitas.

Verùm cùm ad ſanctiſſimam illam fœminam electam eſſet ſcripturus, vel ad Gaium, non ita excelſa illis meditanda tractauit. Quin eorum captui ſeſe attemperans, vt in charitate, & in ſana doctrina perſiſtant, nec vt ipſam ſuis cordibus reuulſam patiantur, exhortatur.

Probant Græci hãc duplicem docendi rationem.

Idem obſeruatum inueniet, in plerìſque alijs doctrinis ſacris, quicunque in ipſis paulò exercitatior fuerit. Hinc factum eſt, vt Græci Patres, Panthenus, Heraclas, Origenes, Clemens, Tripho, Dionyſius, Anatolius, & alij quamplurimi viri, vt pietate, ſic cognitione

nitione cæleſtis Philoſophiæ conſpicui, ab Apoſtolis eruditi, in prima illa & frequentiſſima Chriſtiani nominis ſchola Alexandrina, inſtituerint, imitantes Chriſtum & Apoſtolos, hanc, quam aſſignauimus, duplicem docendi rationem, in Chriſtiana Eccleſia deberi obſeruari, vt aliter docti, ſecus verò ſimplices erudiantur. Illis vt inſeruiat ſcholæ, & templa, his verò templa & ſcholæ: illi vt percipiant ſolidioris verbi Dei cibos, quos digeſtos ac manſos, his ſimplicioribus, quos tanquam paruulos in Chriſto nutriendos ſuſcipiant, adminiſtrent. Latini verò, qui ſemper virtutis æmulandæ cupidiſſimi fuerunt, placuit illa ratio docendi, tradente forſan illam conſuetudinem Petro Romæ, vel Athanaſio Treueris, cùm illic conditione exulis ageret. Et ita ab Apoſtolorum indè ætate vbicunque Eccleſias aliquot erectas fuiſſe legimus, mox ſeſe exerit veſtigium aliquod alicuius ſcholæ vel lectionis, in vſum & beneficium presbyterorum inſtitutæ, præter communem & ordinariam verbi Dei declamationem, cuius fructus, in vniuerſam multitudinem extendebatur. Et hæc ratio docendi, vt opportuna & apprimè neceſſaria, ita ſumma cum religione ad noſtra vſque tempora fuit obſeruata. Habet enim Eccleſia Catholica viros, tũ pietate, tum etiam eruditione inſignes, qui non tantùm in ſcholis, dogmata noſtræ fidei neruosè apud eruditos confirmant, & ſcripturis corroborant, verũ apud rudes & indociles tanta venuſtate, prudentia, ſpiritu atque amore & facilitate, verbum crucis proclamant, vt diſertis ſuis declamationibus animos vel maximè duros excitent, commoueant, vrant, afficiant, & in diuinum amorem rapiant. His de cauſis omnes qui ad hoc vitæ genus adſpirant, ſapiẽter & grauiter pronunciauit Paulus, bonum opus ipſos deſiderare. Et rurſus: Omnes qui in eo rectè & ſincerè verſantur, ab omnibus deberi amari, atque ſummo haberi in pretio. Dixit enim Paulus ad Timothæum: Qui epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat. Et ad eundem

1. ad Ti. 3.

1. ad Ti. 5.

eundem ſcribens dixit: Qui benè præſunt presbyteri, duplici honore digni ſunt.

Quibus rebus eum inſtructum eſſe oporteat, qui munus docendi in Eccleſia ſuſcipit.
Caput II.

CVm inſtituto noſtro primario non congruat altera illa ratio docendi, quam ſcholaſticam eſſe diximus, ſitque animus cõcionatorem tãtùm, non doctorem informare, illa prætерita, in ſuãque opportunitatem reiecta, alteram, quam Eccleſiaſticam ſeu proclamatoriam appellauimus, explanandam poliendamque proſequemur. Quicunq; igitur hanc proclamandi functionẽ in Eccleſia vtiliter atq; honorificè obire voluerit, quatuor in primis ipſum habere eſt neceſſe. Si modò fructuosè, præclarum docendi munus, exequi voluerit, doctrinã ſcilicet, morum probitatem, ſpiritum, & vocationem. Doctrina duplex eſt, altera rerum diuinarum, quam Theologiam propriè nominant: Altera humanarũ, in quib⁹ non tantùm artes appellatas liberales, & Philoſophiæ partes in ſcholis tradi ſolitas complectimur, item linguas, verumetiam ciuilem diſciplinam atq; iudiciũ de negotijs politicis. Vtraq; autem doctrina, concionatori admodum eſt neceſſaria, illa quidẽ vt dogmata Chriſtianæ religionis, ſinceriter inculcare, bonos in pijs, catholicisque opinionibus confirmare, malos & non rectè ſentientes confutare queat. Hæc verò vt cum dexteritate & gratia maiore omnia faciat, necnon omnis generis vitia, quæ apud diuerſorum ordinum homines, obtinuerint, in lucem protrahat, ac condemnet. Quantum laboret Eccleſia Catholica circa hanc partem, præſertim per vniuerſam prouinciam Belgicam, & regnum Galliarum, non facilè dixerim. Neſcio quo pacto res ſe habeant in Italia. Cùm eſſem in Belgica, diligenterq; obſeruarem, cũcta quæ ad religionem pertinerent, vidi præclariſſimum illud munus verbi Dei proclamandi paſſim viris vtinam non pueris aut iuuenibus tam indoctis commiſ-

Quatuor neceſſaria concionatori.

Doctrina duplex.

Lamentatur indoctos & iuniores verbum Dei proclamãtes.

commiſſum, vt miſerabiliter lamentatus ſum ſortem, tum populi, tum etiam paſtorum. Simul etiam ſum deteſtatus turpiſſimam quorundam epiſcoporum oſcitantiam, atque conniuentiam. Quibus non magis hæc ſunt curæ, quàm ſi ad ipſos hac de re anxios eſſe, non ſpectaret, vel quaſi hæc res nullius eſſet momenti, parumque animarum tum ſuæ, tum etiã ſuarum ouium intereſſet, num doctus & ineptus ſit concionator, num hæreticus aut Catholicus, num vocatus aut ingeſtus, num fur aut paſtor. Cùm hinc ruina Eccleſiæ, hinc hæreſes, hinc abuſus, hinc nimia illa & effrenis in omnia vitia ſequatur licentia. Sunt aliquot pontifices in Belgica, qui propria voce: alij verò, qui rebus maximis, ſummisque negotijs diſtrahuntur, per alios viros doctos circumſpectosque verbi Dei alimentum ſuis ouibus vel adminiſtrant, vel vt adminiſtretur conantur. Verùm alij qui nec ſemel in vita ſacramentum adminiſtrarunt, vel ſe intuendum, ſuamque vocem audiendam ouibus ſuis oſtenderunt. Quale ſperant iudicium. Miror vehementer quod hic dum viuunt, ipſos horrenda aliqua formido diuini vultus in ſe commoti, & maximè ſuccenſi, ob ſanguinem ſuum neglectum, neglectamq; animarum ſalutem non corripiat. Nũquam profectò tam deſperatè res eccleſiæ in Germania, nec in Anglia agerentur, ſi huius rei, vel minima habita fuiſſet cura in tempore. Quo pacto iuuenis vix ingreſſus vigeſimum annum, qui nec ſcholam aliquã, niſi priuatam alicuius Grammatici viſitauit, poterit intelligere, quæ ſana, quæ verò ſit falſa doctrina, opportuna, vel importuna. Quo pacto, ſi populus apud quem eſt dicturus, aliqua falſa opinione laborat, poterit eius falſitatem enucleare, enucleatum verò confutare, & veram legitimamq; doctrinã illi errori aduerſantem, ex ſcripturis perſpicuè & dilucidè eruere, & illam amplectendam populo proponere, minimè quidem. Digreſſus ſum à propoſito inſtituto, vt rem animaduerſione digniſsimam oculis piorum intuendam obijcerem, qui rei

Deplorat quorũdã epiſcoporũ oſcitantiam.

Rr digni-

dignitate, calamitatiſque exulceratæ eccleſiæ acerbo dolore tacti, auribus eorum, qui tam grauiſſimo malo mederi poſſunt; quoniam per opportunitatem licuerit hæc (quæ vtinam non vſque adeò eſſent vera) inferant vt tandem ad præſtitutam materiam noſtra recurrat oratio. Quomodo namque aduerſus vſuras, multoſque iniquos contractus, aut etiam prauas aut inueteratas conſuetudines vulgò receptas ſermonem prudenter inſtituet, qui negotiorum ciuilium non habet aliquantam cognitionem. Iſaias capit. 22. improbans vana conſilia, quibus impij tempore belli magis Deo nitebantur, & multis alijs locis, quibus varia peccata redarguit, ſatis declarat ſe rerum ciuilium non fuiſſe ignarū, quin tam exactè in illis fuiſſe verſatum, quaſi is ipſe priuatis illis negotijs exercendis diu intentus fuiſſet. Quod palàm teſtatur exhortatoria illa reprehenſio, quam cap. 58. ſcriptam reliquit mercatoribus ſui temporis olim factam. Quibus ita cōſuluiſſe legimus. Diſſolue cogitationes impietatis, ſolue faſciculos deprimentes. Dimitte eos, qui confracti ſunt, liberos, & omne onus diſrumpe, quæ & alia quàm plurima id genus, quibus paſſim ſua vaticinia inſperſa videntur, nunquam dixiſſet, niſi impoſturas, vitiaque deteſtanda, quibus illius ſeculi fęneratores laborabāt, & pauperes opprimebant, explorata haberet. Sciebat propheta Dei, eos Syngraphorum cumulos, ſiue chartarum faſciculos, in quibus fœnorum calumniæ continebantur, quibus etiam pauperes multo[ære] alieno indies opprimebant, ipſos in ſuis ſcrinijs habere. Vitia hæc vtique pernitioſa legique Dei, & charitati maximè aduerſantia, ita deteſtatus eſt, vt viuidè ſatis eorum authores acri ſua redargutione perſtringat. Quā multa inſuper vides apud Ieremiam, Ezechielem, Danielem, cæteroſque Domini prophetas, quæ non obſcurè arguūt, fuiſſe eos multarum rerum ciuilium diligentes obſeruatores, atque ſapientes æſtimatores? Idem verò de ſeipſo teſtatur Chriſtus in pleriſque parabolis,

[Margin notes: Iſaiæ 22. — Iſa. 58. — Fuerūt prophetę rerū ciuiliū periti.]

rabolis, qualis illa de diſpenſatore iniquo. Lucæ.16.de talentis. Matth. 25. atque in multis integris concionibus. Ex ſacra quoque hiſt. Act. atque ex epiſtolis Pauli, intelligi facilè poteſt Paulum Apoſt. etiam legum Romanarum & actionum forenſium fuiſſe vtcunque peritum. Ergo operæprecium omninò eſt doctores eccleſiaſticos non tantùm diuinas, verùm etiam humanas res, inque his politicas etiam aliquo modò callere, ac tantum quidem calleant, quantum ad conſulendum gregi ſibi concredito, maximeque ad prohibenda omnis generis vitia, erit neceſſarium: Comperiet quidem hanc rerum ciuilium cognitionem concionatoribus, qui palabundos, atque vagos hominum animos ſuis doctrinis reformare intenderint, apprimè ſẽper neceſſariam fuiſſe, qui vniuerſam ſcripturam ſacram tum veterem, tum nouã attentione aliqua percurrerint.

Luc.16. Matt.25. Cognitiõ rerũ ciuiliũ cõcionatori nẽceſſaria.

Quid enim ciuilius aut modeſtius vnquam tractari potuit, quam id, quod 2. Reg. duodecimo capite à Nathan factum legimus. Qui cùm Deo iubente, vt Dauid execrandi homicidij Vriæ, ob thoralem ſociam eidem furto ereptam redargueret, obſequentem ſeſe præſtaret, non irruit in ipſum regem, quem Chriſtum Domini eſſe ſciebat. Nec inciuiliter aut contumelioſè ipſum laceſſere præſumpſit, ne acerbitate exprobrationis plus regium exulceraret animum, quàm grauitate criminis ipſi nudata, innitaret ad pœnitentiam. Non enim ipſum adulterum, latronem, raptorem, aut homicidam, quamuis eſſet, proclamauit. Neque ipſum crucem meritum, animo indignabundo pronunciauit. Sed quid? Egregia ſimilitudine, pulcherrimoque paradigmate, enarrato diuitis & pauperis, æquiſſimam ſuijpſius condemnationem ſingulari dexteritate ab ipſo extorſit, ipſumque, vt in ſe iuſtiſſimam pronunciaret ſententiam, effecit. Qua induſtria ita regis animus fuit commotus, vt regalibus inſignijs abiectis, maieſtatiſque ſolio relicto, humi cubans, cinere capite inſperſus, la-

2. Reg. 12. Rephẽdit Nathã Dauid valdè ciuiliter & amicè, ob adulteriũ & homicidiũ.

ſus,lachrymis per genas copioſè decurrentibus, ſacco indutus, peccatum ſuum cognoſcens miſerabiliter ſe peccaſſe lamentaretur. Quòd ſi alia ratione ipſum fuiſſet aggreſſus, irritaſſet forſitan peccatórem,tantùm abeſt, vt ad pœnitentiam eius emolliret præcordia. Idem obſeruabit in reliquis omnium prophetarum concionibus,qui diligenter huius rei exempla quæſierit. 3. Regum vigeſimo capite, legimus alium quēdam virum de filijs prophetarum percuſſum, vulneribusque imperante Domino facie deformata, regi Achab ſeſe obuium obtuliſſe. Cumque rex tranſiſſet,&c.

3.Reg.20.

Diſcat hic concionator,ita ſuas redargutiones formare, vt auditores planè percipiant; ſe non velle inurbanitate cuiuſquam dignitatem, aut officium, perſonámue,offendere,nec vindictæ ſe eſſe auidum, aut odij vel alicui⁹ liuoris in aliquem ſcintillas pectore reconditas gerere. Sed tam eſſe omnium ſalutis amantem, vt vitia, quæ hanc impediunt aperta inſectatione perſequatur. Non tamen volumus ipſum vlla ratione ad alicuius perſonæ quantumuis magna ſit, magnæque dignitatis vitia conniuere,cum ea ſit ſui officij maieſtas atque excellentia, vt libertate Chriſtiana authoritate Chriſti ſuffultus,cuius partes agit, in adminiſtratione illius honorificētiſſimæ functionis cuiuſuis crimina arguere ac repræhendere poſſit ac debeat. Adeò vt cùm nemo ſit,qui concionatoris ſententiam omni cum pietate non debeat ſuſcipere, atque admirari, nullus etiam ſit, quem ipſe in hac cauſa debeat reuereri, aut dignitatem ceu potentiam extimeſcere. Vt autem id cum fructu faciat,omni offenſione ſublata, maximè requiritur illa ciuilium rerum, quā diximus cognitio. Quæ niſi dono Dei, felicitateque naturæ ſit comparata,& rerum anteactarum aliquanta experientia perfecta, conijciet ſe concionator in varia & apertiſſima diſcrimina. Sic debet vitia corrigere, vt dum maximè ipſa deteſtari videtur, tunc charitatis incendio in perſonas accenſum ſeſe oſtendat.

Nemini blādiatur concionator, ſed oēs æqualiter redarguat, ciuiliter tantum.

Agit concionator partes Chriſti.

Verùm

Verùm ea moderatio eſt ſemper adhibenda, vt quantumuis concionator inuehatur in vitia, quibus rem publicam contaminatam, laborantemque viderit, perſonas nunquam prodat. Niſi perſona ſit publica, cuius actiones manifeſta vitæ improbitate ſint contaminatæ, & ſcandalum peſſimumque exemplum reliquis inferioris ordinis hominibus ſordidis ſuis vitijs præbeat. Tunc enim publicè ſunt vitia arguenda. Nec id priuata tantum authoritate affirmare videamur, proferam in medium, Chriſtum redemptorem, omnium concionatorum magiſtrum, qui phariſæos, ſcribas, atque legis ſacerdotes publicè repræhendebat, palamque ipſis ſua turpiſſima vitia acriter exprobrata intuenda oculis ſubijciebat. Matthæi 15. Hypocritas eos vocat, idem facit 22. & 23. in quo capitulo eoſdem dicit ſepulchra dealbata, ſerpentes, atque viperarum genimina. Item Lucæ 13. & vndecimo. Ioannis. 8. legimus, eiſdem Chriſtum exprobraſſe. Vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri vultis facere. Nec tantum Iudæos ſuorum criminum, quæ publica erant palam inſimulabat, atque conuincebat. Verum ipſos ſuos Apoſtolos, dura increpatiōe corripit. Nam Petrum alijs diſcipulis audientibus, Sathanam appellat. Matthæi decimoſexto. falſos prophetas lupos vocat rapaces. Matthæi 7. Herodem vulpem. Matthæi 13. nominat. Ioannes etiam Baptiſta non dubitauit publicè Herodem arguere, ob fratris vxorem raptam, atque detentam. Non licet tibi, dicebat, habere vxorem fratris tui. Matt. 14. Paulus item publicum fornicarium manifeſta ſententia ſcripto damnat, fideliũque communione ipſi interdicta Sathanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit, ipſum tradidit. 1. Co. 5. Omninò (inquit) auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita vt vxorem patris ſui aliquis habeat, &c. Idem etiam Apoſto. 2. ad Timoth. primo. Phyletum & Hermogenem diſtinctè nominat, vt qui ab ſua doctrina, ad adulteratas opiniones defecerant: Expreſsè etiam Hymenæum & Alexan-

Nunquam dat cōcionator peccatorē niſi ſit talis q publicũ ſcādalũ & malũ exēplum p̄beat alijs & niſi ſit prius admonitus.

Mat. 15. & 22. & 23.

Matth. 16. Reprehēdit Chriſtus publicè ſuos Apoſtolos Petrũ Sathanā vocans.

Mat. 13.

1. Cor. 5.

Publicum fornicatorē excōmunicat Paulus.

Alexandrum ærarium. 1. ad Timothæum primo. inducit apertè nominatum. Docuit Paulus ſuum diſcipulum Timoth. 1. 5. Peccantes coram omnibus eſſe arguendos, vt & cæteri timorem habeant. Idem etiam, eundem informans inquit. 2. Timoth. 4. Prædica verbum, inſta opportunè, importunè argue. obſecra, in o-

Ad Tit. 2. mni patientia & doctrina. Sed & Titum cùm pro perſonæ varietate aliter atque aliter illi docendum fore admoneret, vbi multa, quæ doctrinam omnium ordinum homines concernunt eſſet præfatus, tandem cõcludit. Hæc loquere & exhortare & argue cum omni imperio, nemo te contemnat. cap. 2. Verùm ſemper eſt obſeruandum illud conſilium Pauli, quo Titum in hoc, quæ dicendi inſtructum eſſe voluit, quando ipſum capite ſecundo exhortabatur manſuetudinem in increpationibus retinendam, tum circa principes, tum etiam circa poteſtates ac reliquos vniuerſos alios, ſubditos officij commonefaciendos. Ne ſi ſeue-

Mãſuetè increpãdi principes, ne ſeueriore correptiõe exacerbati vl ciſcantur. riore correptione fuerint auditores exacerbati, exiſtiment concionatores in ipſos imperium affectare, ita vt religionis prætextu tyrannide opprimere ipſos velint. Quam opinionem vti pernicioſam ac falſam Corinthiorum cordibus obſtirpatam prorſus eſſe volebat Paulus. Cum 2. epiſtolæ ad Corinthios capit. 1. dixit: Non quia dominamur fidei veſtræ, ſed adiutores

2. Cor. 1. ſumus gaudij veſtri. Erit operæpretium prædicatori, ſi obſeruet in epiſtolis Pauli, quãta benignitate, quàm paterno affectu delinquẽtes atque peccantes Apoſtolis arguat. Nunc filiolos vocat, filioli mei, quos iterũ parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. Ad Gala.

Ad Ga. 4. 4. Alias ſe in viſceribus Ieſu Chriſti ipſos Philippenſes amare teſtatur. Ad Philipp. 1. Os noſtrum (inquit) patet ad vos ô Corinthij, & cor noſtrum dilatatum eſt. 2.

2. Cor. 6. Corint. 6. Alibi infirmatur cum infirmis, vritur cum ſcandalizatis. Quis infirmatur (inquit. 2. Corinth. 11.) & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur & ego non vror? Res eſt ſanè obſeruatione digniſſima aduertere quanta induſtria & artificio conetur Paulus vacil-

lantes

lantes in fide confirmare, reuocare auerſos, diſtantes trahere, infirmis animũ adijcere, afflictos ac triſtes lętos reddere, ignorantes docere, terrere obſtinatos, conſternatos erigere, ac tandem omnes adiuuare. Quæ omnia ſingulari profectò dexteritate facta comperiet, qui vel tantillum iudicij his doctrinis contemplandis intenderit. Exhortatur quoſdam, paulò pòſt eoſdem rogat atque obſecrat. 2. Corinth. 10. Omnibus tandẽ omnia fit, vt omnes ſaluos faciat. Diſcedet profectò ſtrenuè inſtitutus in hoc genere dicendi concionator, qui ſeriò animum ad lectionem Pauli compoſuerit. Qui cùm in tertium cælum fuerit euectus, illicque Chriſtum ſuæ doctrinæ formatorem habuerit, inde reuerſus admirãda felicitate ſacrum illud obiuit munus. Adeò vt nemo ſit, quem magis ſibi imitandum declamatores verbi Dei debeant præponere, quàm hunc ſacrum Apoſtolum. Paulus conatur oẽs ſaluos facere.

Oſtendimus (ſufficiẽter ſatis, vt arbitror) quo pacto liceat concionatori, authoritate diuina ſuffultus proteruos atque duros animos aſpera comminatione, vitiorumque exprobratione, tanto acerbius inſectari, quanto verbo Dei magis rebelles fuerint. Simul etiam ex ſcripturis euicimus, quomodo reliquos alios infirmos peccatores ad pœnitentiam, vitiorumque deteſtationem ſit inducturus, nempè benignitate, & ſpecioſis ſacrarum ſcripturarum exhortationibus propoſitis. Placuit mihi ſemper ſententia illa Chryſoſtomi, quæ mirandum in modum alteram noſtri inſtituti partem confirmat. Nihil enim, inquit, ita confert ad hoc, vt qui audit, perſuadeatur ad recipiendum, quæ dicuntur, atque ſi cognoſcat, quod cum magna dilectione dicantur. Verùm non minoris ponderis eſt etiam futura ſententia Ambroſij apud omnes, qui ſacram hanc functionem adminiſtrant, quàm illa prima. Nihil etiam ait Ambro. in ſacerdote tam periculoſum apud Deum, tam turpè apud homines, quã quod ſentiant non liberè denuncia- Infirmiores peccatores benignè inducẽdi ad pœnitentiã. In cõmenta. epiſto. ad Eph. 5. Serm. 20.

Pſal.118. re. Siquidem ſcriptum eſt, Et loquebar de teſtimonijs tuis, in conſpectu regum, & non confundebar. Pſalm. 118. Et Ezechielis tertio. Fili hominis ſpeculatorem dedi te, domui Iſrael, & audies de ore meo verbum, & annũciabis eis ex me. Si dicente me ad impium: Morte morieris, non annunciaueris, neque locutus fueris, vt auertatur à via ſua impia, & viuat. Ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem eius de manu requiram. Vehementer etiam hanc eandem obſeruationem aduertendam commendat Cæſarius epiſcopus Arelaten. Homilia octaua, cuius hæc ſunt verba: Quotieſcunque fratres chariſſimi, tam pro veſtra, quàm pro mea ſalute, mihi neceſſe eſt, aliqua dura vel aſpera prędicare, conſiderantes periculum meũ, debetis hoc æquanimiter ac patienter accipere, quia prædicatio aſpera ægrotis medicamenta prouidet, ſanis ornamenta componit. Non enim leue eſt, quod per Prophetam ſpiritus ſanctus ſacerdotibus Domini cõminatur. Si (inquit) non annunciaueris iniquo iniquitatem ſuam, ſanguinem eius de manu tua requiram. Quando verò debeat potentiſſima arma militiæ ſuæ acutiſſima, concionator in peccatores vibrare, & quanta vehementia & induſtria, ne dum prodeſſe ſtudet, magis incrudeſcant vitia, rerum ciuilium notitia, & prudentia humana ipſum docebit. Semper tamen meminerit ſe animarum negotium agere.

Cæſarius epiſcopus Arelaten. homil. 8.

Requiritur etiam in doctore euangelico vitæ probitas.

Cap. III.

Requirimus etiam in doctore euangelico vitæ probitatem, quando nihil prodeſt eccleſiam Dei ædificare ſermone, ſi malis moribus quod extructum eſt diruitur. vita proba veluti ſigillum eſt, quo ſana doctrina apud auditores confirmatur. Non ſum eius ſententiæ, vt exiſtimem alios non eſſe admittendos, ad ſacram hanc proclamãdi functionem, niſi eos, qui eximijs virtutibus conſpicui extiterint, cùm certè ſciam nos omnes eſſe peccatores. Verùm

cuperem

ruperem eos, qui honorificentiſſimam hanc prouinciam in eccleſia ſuſtinent;ſui officij admonere. Quòd eam vitæ rationem poſtulat,quæ nec doctrinæ detrahat, nec auditoribus ſcandali vllam præſtat occaſionem,cuius cauſa deterreantur ab virtutis ſtudio auditores. Solet enim mirandum in modum puritas vitæ in concionatore auditores afficere, ipſoſque in eam inclinare ſententiam, quam eccleſiaſtes declamando auditoribus ſequendam amplectendamque proponit. Econtrà verò extenuat improba & iniqua vitæ ratio, doctrinæ virtutem ac dignitatem. Idcirco Apoſtolus multa diligentiſſimè præſcripſit, quales epiſcopos ſeu presbyteros, itemque diaconos cum tota domo ſua eſſe oporteat,&quibus virtutibus exornatos, & à quibus vitijs cupiat immunes, quando ſcribens ad ſuum diſcipulum Timothæum in prima epiſtola capite tertio,dixit. Oportet enim epiſcopum irrepræhenſibilem eſſe, vnius vxoris virum,ſobrium,prudentem, ornatum, pudicum, hoſpitalem, doctorem,non vinolentum,non percuſſorem,ſed modeſtum,non litigioſum, non cupidum, & cæt. Idem etiam docuit Titum diſcipulum ſuum, in hac cauſa obſeruandum,cui dixit,capite primo. Oportet enim epiſcopum ſine crimine eſſe,ſicut Dei diſpenſatorem, non ſuperbum,non iracundum, non vinolentum, nō percuſſorem, non turpis lucri cupidum,ſed hoſpitalem,benignum,prudētem,ſobrium,iuſtum,ſanctum, continentem,amplectentem eum, qui ſecundum doctrinam eſt fidelem ſermonem,vt potens ſit exhortari in doctrina ſana,& eos, qui contradicunt arguere. Quamuis illud addendum,vbi non datur prorſus tales omnique ex parte beatos habere concionatores, quales optamus, at ferre amplectique eos debemus, quorum doctrina ſana eſt, nullaque hæreſum vel impiarum opiniōum ſcabie infecta, probabat Paulus ad Philippenſ.1.Chriſtum prædicari cum dicebat. Quidam quidem & propter inuidiam & contentionem, quidam autem & propter bonam voluntatem Chri-

Vitæ ꝓbitas confirmat ſermonē, improbitas verò extenuat.

1. ad Tim. 3. Docet qualis debeat eſſe epiſcop. Ad Titū 1.

Qui cōcionatores admitti poſſunt ad proclamādū verbū Dei.

Ad Phil.1. ſtum prædicant. Quidam ex charitate, ſcientes quoniam in defenſionem euãgelij poſitus ſum. Quidam autem ex contentione Chriſtum annunciant, non ſincerè exiſtimantes preſſuram ſe ſuſcitare vinculis meis. Quid enim dum omnimodò, ſiue per occaſionem, ſiue per veritatem Chriſtus annuncietur, & in hoc gaudeo, ſed & gaudebo. Nemò ſine vitijs naſcitur, magna eſt ſemper humana fragilitas, & vndique ſemper miſeros circunſtant quaſi domeſticæ quædam furiæ, ad peccandum aſſiduè incitantes. Similiter calumniæ morſus effugere poteſt nemo. Ac nuſquam non (hoc præſertim tempore) videas malignum vulgus, quid dico vulgus? imò eos quoque, qui multùm ſuprà plebem ſibi arrogant, eruditionis vel ambitionis ergo, dentes acuere, ad obtrectandum viris bonis, Dei verbi Catholicis miniſtris, etiam cum nullam nanciſcantur cauſam, niſi eam, quam inuidia, vel dolor alterius felicitatis ipſis adminiſtrat. Nouerunt maligni bonos viros, ſuaſque defecatas actiones, magna apud viros graues onerare inuidia, & ingens odium ipſis conflare. ſed ſapiunt hi, ad quos moleuoli, alios honeſtos viros deferunt, ob idque non ita temerè aures eis præbent, quòd ſi præbuerint, expectantes ſe aliquid boni ab ipſis audituros, mox ſubolentes ſaniem atque pus, quod euomunt, quibus exiſtimationes bonorum doctorumque virorũ dehoneſtare præſumũt, eos (quamuis modeſtè) dimittunt vel à ſe abigunt. Sciunt enim quod quemadmodum Apoſtolus quam grauiter deſcripſit, qualem eſſe presbyterorum vitam oporteat, tam etiam prouidè & ſapienter monuit, accuſationem aduerſus presbyterum, non eſſe admittendam, niſi ſub duobus ac tribus teſtibus, 1. Timo. 5. Vtinam viri graues, qui de religione Catholica quàm optimè ſemper mereri ſtudent, aduerterent quorundam hominum ingenium, & profeſſionem, quibus hoc vitium ferè eſt innatum. Quos tanta dominandi, ambitionis, atque propriæ exiſtimationis procurandæ inceſſit cupido, vt interdum huius conſequendæ gratia miſe-

Non eſt admittenda accuſatio aduerſus presbyterũ, niſi ſub certis teſtibus.

miſerabiliter doctorum virorum nomen alioqui honeſtum,& amabile falſis delationibus,aut criminationibus polluant,atque deforment.Sed quid? Mens boni rectique conſcia conſeruat patientiam. Eſt quod mirificè viros ita exulceratos conſolari ſolet. Quod falſi maligniq́ue delatores poterunt famam his maculis inſperſam ſordidare,mentē verò minimè. Poterunt nomen Catholicum Catholicis viris eripere, minimè verò mētem,neq; animū catholicū,qui ad mortē vſq; amorē conſtantiſſimū erga Romanā catholicamq́; eccleſiam ſacras ſuas doctrinas diuina adiuti gratia retinebunt,& vel morientes vehementer ſpirabunt.Præterea ſciunt Deum futurum vltorem.Incredibilem alacritatem hæc cogitatio doctorum virorū animis pariet, cùm intelligant Deum ſuas cauſas vlciſcendas ſuſcipere, earumq́; æquitatem vel iniquitatem perſpectiſſimam habere, libenterq́; ſui ſuorumq́; laborum iuſtiſſimam habiturum rationem.

Detractores nō audiendi.

Deus iniuriarum vltor eſt.

Si modò iuxta conſilium Pauli ita vitæ actiōes inſtituant,vt nemini dent vllam offenſionem, ne vituperetur miniſterium eorum. Sed in omnibus ſe exhibeant,ſicut Dei miniſtros,in multa patientia,in tribulationibus,in neceſſitatibus, in anguſtijs, in plagis, in carceribus,in ſeditiōibus,in laboribus,in vigilijs, in ieiunijs,in caſtitate,in ſcientia,in longanimitate, in ſuauitate,in ſpiritu ſancto,in charitate non ficta, in verbo veritatis,in virtute Dei,per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam,vt ſeductores & veraces, ſicut qui ignoti,& cogniti.Quæ omnia ampliſſima vitę ornamenta Dei miniſtris vſque adeò neceſſaria ſunt, vt Palus in 1.Corinth.cap. 4.dicat: Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti,& diſpenſatores myſteriorum Dei. Contendet igitur pius Eccleſiaſtes ita ſe his clariſſimis exornari virtutibus, vt ſi earum excellentiam attingere non poſſit,ſaltem earum amore ac deſiderio omnes percipiant ipſum teneri.

Videāt cōcionatores ne præbeāt alijs occaſionē ſcādali,vt nō vituperetur eorum miniſterium. 2.Cor.6.

Tertio loco diximus concionatori neceſſarium eſſe Spiritum. Caput II.

Concionatores Euangelici non ſunt literæ miniſtri tantùm, perinde atque olim erant Scribæ ac reliqui Iudæorum prædicatores, Phariſæi ſcilicet, atque ſcribæ & ſacerdotes Moſaici. Hi enim miniſtri dicuntur legis ac literæ, quia ſuis concionibus tantum oſtendebant, quæ erant facienda atque obſeruanda, quæ erant legis præcepta, & quanta animaduerſione plectebantur legis tranſgreſſores. Hoc tantum præſtabant ſacerdotes illi legales, qui rempub. licam Iudæorum in lege Domini inſtruebant. Atqui miniſtri Euangelici, quales ſunt concionatores Eccleſiæ, non ſunt miniſtri literæ, ſed ſpiritus, dicunturque miniſtri ſpiritus, quia non tantum quæ ſunt facienda atque obſeruanda docent. Verùm oſtendunt vnde nobis ſunt expetendæ vires legis præceptis cuſtodiendis efficaces. Miniſtri igitur legis docebant literam legis occidentem. Euangelij verò miniſtri docent ſpiritum viuificantem, legem & animos. Hac ratione ergo excellunt concionatores Euangelij, ſcribas illos, phariſæoſque ac ſacerdotes. Siquidem illi interpretabantur ſolam literam, hi verò proclamant ſpiritum, quo lex cuſtodiebatur, tractauit hoc Auguſtinus eleganter ſatis libro 2. cap. 7. cōtra aduerſarium legis & prophetarum. Cōſtat igitur hinc duplices eſſe concionatores quoſdam ſcilicet literæ, alios verò ſpiritus, & gratiæ. Quicunque ergo in lege Moyſi fuerit bene inſtitutus, intellexeritque quæ ſunt præcepta decalogi, cæremonialia, & iudicialia, quæ etiam pœnæ præſtituantur eis, qui illa tranſgreſſi fuerint, docuerit populum hæc omnia fore ſeruanda non amore iuſtitiæ, ſed formidine pœnæ, is erit verus miniſter literæ. Qui verò intellexerit legem ſpiritualem eſſe, id eſt, ſpirituales ſuos obſeruatores facere, non tantum corporalem obſeruationem requirere, eamque non ſolis noſtris viribus, ſed ſpiritus ſancti virtute à nobis adimpleri poſſe, docueritque per Chriſtū nobis virtutem illam contingere,

Margin notes: Quales erant miniſtri veteris legis. — Quid doceant miniſtri Euāgelij — Lex ſpiritualis eſt.

contingere, qua peccatorum remiſſionem, & animarum inſtificationem conſequamur, qua etiam legem obſeruemus, quæ omnia operatur in nobis ſpiritus ſanctus, is enim erit verus miniſter ſpiritus, & Euangelij, dicitur miniſter Euangelij, quia in illa ſacra Euangelij hiſtoria continentur hæc omnia facta per Christum, in beneficium animarum.

Illos miniſtros idoneos faciebat Moyſes, inſtituebanturque in ſchola illa Hieroſolymitana, quæ, vt hiſtoria Apoſtolorum refert capite ſecundo, fuit illa ætate florentiſſima, & omnium nationum hominibus refertiſſima Erant (inquit Lucas) in Hieruſalem habitantes Iudæi viri religioſi, ex omni natione quæ ſub cælo eſt. In illa ſchola ſe informatũ fuiſſe Paulus. 1. ad Galatas teſtatũ nobis reliquit, Proficiebã (inquit) in Iudaiſmo ſuprà multos coetaneos meos in genere meo, abũdãtiùs æmulator exiſtens paternarũ mearũ traditionũ. Hos verò miniſtros ſpiritus, docet Spiritus ſanctus. Apoſtolos docuit totum triennium, tantũ enim temporis cum Chriſto fuerunt, in quo varijs ſermonibus nũc eorum priuata cauſa inſtitutis, alias etiam in alijs doctrinis, quas aliorum gratia Chriſtus proclamabat, ſemper erudiebantur, priuatimq́; fuit doctus Euangeliſta Ioannes, quando pectori inclinatus recubuit. Iacob. Petruſque & Ioan. in transfiguratione in monte Thabor. Verũ pleniſſimè ac pfectiſſimè fuerũt oẽs Apoſtoli eruditi, & de ſacramentis redemptionis generis humani pleniſſimè informati, in ipſo ſacro die Pẽtecoſtes, tunc enim pro ſua capacitate acceperũt ampliſſima illa ſpiritus ſancti dona, quæ Eſaiæ cap. 11. relata continentur, Spiritus ſcilicet Domini, Spiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & repleti fuerunt ſpiritu timoris Domini. Paulus qui tunc temporis gregi Domini nondum erat cooptatus: Notum inquit ad Gala 1. vobis facio fratres Euangelium quod euangelizatum eſt à me, quia non eſt ſecundum hominem, neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici,

Act. 2.

Floruit tempore Apoſtolorum ſchola Hieroſolymis.

Vbi informat. Paulus.

Apoſtoli oẽs docti à ſpiritu ſancto.

Dona ſpiritus ſancti.

ſed

dignitate, calamitatiſque exulceratæ eccleſiæ acerbo dolore tacti, auribus eorum, qui tam grauiſſimo malo mederi poſſunt; quoniam per opportunitatem licuerit hæc (quæ vtinam non vſque adeò eſſent vera) inferant vt tandem ad præſtitutam materiam noſtra recurrat oratio. Quomodo namque aduerſus vſuras, multoſque iniquos contractus, aut etiam prauas aut inueteratas conſuetudines vulgò receptas ſermonem prudenter inſtituet, qui negotiorum ciuilium non habet aliquantam cognitionem.

Iſaiæ 22. Iſaias capit. 22. improbans vana conſilia, quibus impij tempore belli magis Deo nitebantur, & multis alijs locis, quibus varia peccata redarguit, ſatis declarat ſe rerum ciuilium non fuiſſe ignarũ, quin tam exactè in illis fuiſſe verſatum, quaſi is ipſe priuatis illis negotijs exercendis diu intentus fuiſſet. Quod palàm teſtatur exhortatoria illa

Iſa. 58. reprehenſio, quam cap. 58. ſcriptam reliquit mercatoribus ſui temporis olim factam. Quibus ita cõſuluiſſe legimus. Diſſolue cogitationes impietatis, ſolue faſciculos deprimentes. Dimitte eos, qui confracti ſunt, liberos, & omne onus diſrumpe, quæ & alia quàm plurima id genus, quibus paſſim ſua vaticinia inſperſa videntur, nunquam dixiſſet, niſi impoſturas, vitiaque deteſtanda, quibus illius ſeculi fœneratores laborabãt, & pauperes opprimebant, explorata haberet. Sciebat propheta Dei, eos Syngraphorum cumulos, ſiue chartarum faſciculos, in quibus fœnorum calumniæ continebantur, quibus etiam pauperes multo[ære] alieno indies opprimebant, ipſos in ſuis ſcrinijs habere. Vitia hæc vtique pernitioſa legique Dei, & charitati maximè aduerſantia, ita deteſtatus eſt, vt viuidè ſatis eorum authores acri ſua redargutione perſtringat. Quã

Fuerũt ꝓphetę rerũ ciuiliũ periti. multa inſuper vides apud Ieremiam, Ezechielem, Danielem, cæteroſque Domini prophetas, quæ non obſcurè arguũt, fuiſſe eos multarum rerum ciuilium diligentes obſeruatores, atque ſapientes æſtimatores? Idem verò de ſeipſo teſtatur Chriſtus in pleriſque parabolis,

rabolis, qualis illa de diſpenſatore iniquo. Lucæ.16. de talentis. Matth.25. atque in multis integris concionibus. Ex ſacra quoque hiſt. Act. atque ex epiſtolis Pauli, intelligi facilè poteſt Paulum Apoſt. etiam legum Romanarum & actionum forenſium fuiſſe vtcunque peritum. Ergo operæprecium omninò eſt doctores eccleſiaſticos non tantùm diuinas, verùm etiam humanas res, inque his politicas etiam aliquo modò callere, ac tantum quidem calleant, quantum ad conſulendum gregi ſibi concredito, maximeque ad prohibenda omnis generis vitia, erit neceſſarium: Comperiet quidem hanc rerum ciuilium cognitionem concionatoribus, qui palabundos, atque vagos hominum animos ſuis doctrinis reformare intenderint, apprimè ſēper neceſſariam fuiſſe, qui vniuerſam ſcripturam ſacram tum veterem, tum nouā attentione aliqua percurrerint. Luc.16. Matt.25. Cognitiò rerū ciuiliū cōcionatori nēceſſaria.

Quid enim ciuilius aut modeſtius vnquam tractari potuit, quam id, quod 2. Reg. duodecimo capite à Nathan factum legimus. Qui cùm Deo iubente, vt Dauid execrandi homicidij Vriæ, ob thoralem ſociam eidem furto ereptam redargueret, obſequentem ſeſe præſtaret, non irruit in ipſum regem, quem Chriſtum Domini eſſe ſciebat. Nec inciuiliter aut contumelioſè ipſum laceſſere præſumpſit, ne acerbitate exprobrationis plus regium exulceraret animum, quàm grauitate criminis ipſi nudata, inuitaret ad pœnitentiam. Non enim ipſum adulterum, latronem, raptorem; aut homicidam; quamuis eſſet, proclamauit. Neque ipſum crucem meritum, animo indignabundo pronunciauit. Sed quid? Egregia ſimilitudine, pulcherrimoque paradigmate, enarrato diuitis & pauperis, æquiſſimam ſuijpſius condemnationem ſingulari dexteritate ab ipſo extorſit; ipſumque, vt in ſe iuſtiſſimam pronunciaret ſententiam, effecit. Qua induſtria ita regis animus fuit commotus, vt regalibus inſignijs abiectis, maieſtatiſque ſolio relicto, humi cubans; cinere capite inſper- 2. Reg. 12. Rephēdit Nathā Dauid valdè ciuiliter & amicè, ob adulteriū & homicidiū.

ſus,lachrymis per genas copioſè decurrentibus, ſacco indutus, peccatum ſuum cognoſcens miſerabiliter ſe peccaſſe lamentaretur. Quòd ſi alia ratione ipſum fuiſſet aggreſſus, irritaſſet forſitan peccatórem,tantùm abeſt,vt ad pœnitentiam eius emolliret præcordia.Idem obſeruabit in reliquis omnium prophetarum concionibus,qui diligenter huius rei exempla quæſierit.3.Regum vigeſimo capite, legimus alium quẽdam virum de filijs prophetarum percuſſum,vulneribuſque imperante Domino facie deformata,regi Achab ſeſe obuium obtuliſſe. Cumque rex tranſiſſet,&c.

2.Reg.20.

Diſcat hic concionator,ita ſuas redargutiones formare,vt auditores planè percipiant; ſe non velle inurbanitate cuiuſquam dignitatem, aut officium, perſonámue,offendere,nec vindictæ ſe eſſe auidum, aut odij vel alicui⁹ liuoris in aliquem ſcintillas pectore reconditas gerere. Sed tam eſſe omnium ſalutis amantem,vt vitia, quæ hanc impediunt aperta inſectatione perſequatur. Non tamen volumus ipſum vlla ratione ad alicuius perſonæ quantumuis magna ſit,magnæque dignitatis vitia conniuere,cum ea ſit ſui officij maieſtas atque excellentia,vt libertate Chriſtiana authoritate Chriſti ſuffultus,cuius partes agit, in adminiſtratione illius honorificẽtiſſimæ functionis cuiuſuis crimina arguere ac repræhendere poſſit ac debeat. Adeò vt cùm nemo ſit,qui concionatoris ſententiam omni cum pietate non debeat ſuſcipere, atque admirari,nullus etiam ſit,quem ipſe in hac cauſa debeat reuereri,aut dignitatem ceu potentiam extimeſcere. Vt autem id cum fructu faciat,omni offenſione ſublata,maximè requiritur illa ciuilium rerum, quã diximus cognitio. Quæ niſi dono Dei, felicitateque naturæ ſit comparata,& rerum anteactarum aliquanta experientia perfecta,conijciet ſe concionator in varia & apertiſſima diſcrimina. Sic debet vitia corrigere,vt dum maximè ipſa deteſtari videtur, tunc charitatis incendio in perſonas accenſum ſeſe oſtendat.

Nemini blãdiatur concionator, ſed oẽs equaliter redarguat, ciuiliter tantum.

Agit concionator partes Chriſti.

Verùm

Verùm ea moderatio eſt ſemper adhibenda, vt quantumuis concionator inuehatur in vitia, quibus rem publicam contaminatam, laborantemque viderit, perſonas nunquam prodat. Niſi perſona ſit publica, cuius actiones manifeſta vitæ improbitate ſint contaminatæ, & ſcandalum peſſimumque exemplum reliquis inferioris ordinis hominibus ſordidis ſuis vitijs præbeat. Tunc enim publicè ſunt vitia arguenda. Nec id priuata tantum authoritate affirmare videamur, proferam in medium, Chriſtum redemptorem, omnium concionatorum magiſtrum, qui phariſæos, ſcribas, atque legis ſacerdotes publicè repræhendebat, palamque ipſis ſua turpiſſima vitia acriter exprobrata intuenda oculis ſubijciebat. Matthæi 15. Hypocritas eos vocat, idem facit 22. & 23. in quo capitulo eoſdem dicit ſepulchra dealbata, ſerpentes, atque viperarum genimina. Item Lucæ 13. & vndecimo. Ioannis. 8. legimus, eiſdem Chriſtum exprobraſſe. Vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri vultis facere. Nec tantum Iudæos ſuorum criminum, quæ publica erant palam inſimulabat, atque conuincebat. Verum ipſos ſuos Apoſtolos, dura increpatiõe corripit. Nam Petrum alijs diſcipulis audientibus, Sathanam appellat. Matthæi decimoſexto. falſos prophetas lupos vocat rapaces. Matthæi 7. Herodem vulpem. Matthæi 13. nominat. Ioannes etiam Baptiſta non dubitauit publicè Herodem arguere, ob fratris vxorem raptam, atque detentam. Non licet tibi, dicebat, habere vxorem fratris tui. Matt. 14. Paulus item publicum fornicarium manifeſta ſententia ſcripto damnat, fideliũque communione ipſi interdicta Sathanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit, ipſum tradidit. 1. Co. 5. Omninò (inquit) auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita vt vxorem patris ſui aliquis habeat, &c. Idem etiam Apoſto. 2. ad Timoth. primo. Phyletum & Hermogenem diſtinctè nominat, vt qui ab ſua doctrina, ad adulteratas opiniones defecerant: Expreſsè etiam Hymenæum & Alexan-

Nunq̃ prodat cocionator peccatorẽ niſi ſit talis q̃ publicũ ſcãdalũ & malũ exẽplum p̃beat alijs & niſi ſit prius admonitus.

Mat. 15. & 22. & 23.

Matth. 16. Rephẽdit Chriſtus publicè ſuos Apoſtolos Petrũ Sathanã vocans.

Mat. 13.

1. Cor. 5.

Publicum fornicatorẽ excõmunicat Paulus.

Alexandrum ærarium. 1. ad Timothæum primo. inducit apertè nominatum. Docuit Paulus ſuum diſcipulum Timoth. 1. 5. Peccantes coram omnibus eſſe arguendos, vt & cæteri timorem habeant. Idem etiam, eundem informans inquit. 2. Timoth. 4. Prædica verbum, inſta opportunè, importunè argue, obſecra, in omni patientia & doctrina. Sed & Titum cùm pro perſonæ varietate aliter atque aliter illi docendum fore admoneret, vbi multa, quæ doctrinam omnium ordinum homines concernunt eſſet præfatus, tandem cõcludit. Hæc loquere & exhortare & argue cum omni imperio, nemo te contemnat. cap. 2. Verùm ſemper eſt obſeruandum illud conſilium Pauli, quo Titum in hoc, quæ dicendi inſtructum eſſe voluit, quando ipſum capite ſecundo exhortabatur manſuetudinem in increpationibus retinendam, tum circa principes, tum etiam circa poteſtates ac reliquos vniuerſos alios, ſubditos officij commonefaciendos. Ne ſi ſeueriore correptione fuerint auditores exacerbati, exiſtiment concionatores in ipſos imperium affectare, ita vt religionis prætextu tyrannide opprimere ipſos velint. Quam opinionem vti pernicioſam ac falſam Corinthiorum cordibus obſtirpatam prorſus eſſe volebat Paulus. Cum 2. epiſtolæ ad Corinthios capit. 1. dixit: Non quia dominamur fidei veſtræ, ſed adiutores ſumus gaudij veſtri. Erit operæpretium prædicatori, ſi obſeruet in epiſtolis Pauli, quãta benignitate, quàm paterno affectu delinquẽtes atque peccantes Apoſtolis arguat. Nunc filiolos vocat, filioli mei, quos iterũ parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. Ad Gala. 4. Alias ſe in viſceribus Ieſu Chriſti ipſos Philippenſes amare teſtatur. Ad Philipp. 1. Os noſtrum (inquit) patet ad vos ô Corinthij, & cor noſtrum dilatatum eſt. 2. Corint. 6. Alibi infirmatur cum infirmis, vritur cum ſcandalizatis. Quis infirmatur (inquit. 2. Corinth. 11.) & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur & ego non vror? Res eſt ſanè obſeruatione digniſſima aduertere quanta induſtria & artificio conetur Paulus vacil-

[Margin notes: Ad Tit. 2. — Mãſuetè increpãdi principes, ne ſeueriore correptiõe exacerbati vlciſcantur. — 2. Cor. 1. — Ad Ga. 4. — 2. Cor. 6.]

lantes

lantes in fide confirmare, reuocare auerſos, diſtantes trahere, infirmis animũ adijcere, afflictos ac triſtes lętos reddere, ignorantes docere, terrere obſtinatos, conſternatos erigere, ac tandem omnes adiuuare. Quæ omnia ſingulari profectò dexteritate facta comperiet, qui vel tantillum iudicij his doctrinis contemplandis intenderit. Exhortatur quoſdam, paulò pòſt eoſdem rogat atque obſecrat. 2. Corinth. 10. Omnibus tandẽ omnia fit, vt omnes ſaluos faciat. Diſcedet profectò ſtrenuè inſtitutus in hoc genere dicendi concionator, qui ſeriò animum ad lectionem Pauli compoſuerit. Qui cùm in tertium cælum fuerit euectus, illicque Chriſtum ſuæ doctrinæ formatorem habuerit, inde reuerſus admirãda felicitate ſacrum illud obiuit munus. Adeò vt nemo ſit, quem magis ſibi imitandum declamatores verbi Dei debeant præponere, quàm hunc ſacrum Apoſtolum.

Paulus conatur oẽs ſaluos facere.

Oſtendimus (ſufficiẽter ſatis, vt arbitror) quo pacto liceat concionatori, authoritate diuina ſuffultus proteruos atque duros animos aſpera comminatione, vitiorumque exprobratione, tanto acerbius inſectari, quanto verbo Dei magis rebelles fuerint. Simul etiam ex ſcripturis euicimus, quomodo reliquos alios infirmos peccatores ad pœnitentiam, vitiorumque deteſtationem ſit inducturus, nempè benignitate, & ſpecioſis ſacrarum ſcripturarum exhortationibus propoſitis. Placuit mihi ſemper ſententia illa Chryſoſtomi, quæ mirandum in modum alteram noſtri inſtituti partem confirmat. Nihil enim, inquit, ita confert ad hoc, vt qui audit, perſuadeatur ad recipiendum, quæ dicuntur, atque ſi cognoſcat, quod cum magna dilectione dicantur. Verùm non minoris ponderis eſt etiam futura ſententia Ambroſij apud omnes, qui ſacram hanc functionem adminiſtrant, quàm illa prima. Nihil etiam ait Ambro. in ſacerdote tam periculoſum apud Deum, tam turpè apud homines, quã quod ſentiant non liberè denuncia-

Infirmiores peccatores benignè inducẽdi ad pœnitentiã.

In cõmenta. epiſto. ad Eph 5.

Serm. 20.

Pſal.118. re. Siquidem ſcriptum eſt, Et loquebar de teſtimonijs tuis, in conſpectu regum, & non confundebar. Pſalm. 118. Et Ezechielis tertio. Fili hominis ſpeculatorem dedi te, domui Iſrael, & audies de ore meo verbum, & annũciabis eis ex me. Si dicente me ad impium: Morte morieris, non annunciaueris, neque locutus fueris, vt auertatur à via ſua impia, & viuat. Ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem eius de manu requiram. Vehementer etiam hanc eandem obſeruationem aduertendam commendat Cæſarius episcopus Arelaten. Homilia octaua, cuius hæc ſunt verba: Quotieſcunque fratres chariſſimi, tam pro veſtra, quàm pro mea ſalute, mihi neceſſe eſt, aliqua dura vel aſpera prędicare, conſiderantes periculum meũ, debetis hoc æquanimiter ac patienter accipere, quia prædicatio aſpera ægrotis medicamenta prouidet, ſanis ornamenta componit. Non enim leue eſt, quod per Prophetam ſpiritus ſanctus ſacerdotibus Domini cõminatur. Si (inquit) non annunciaueris iniquo iniquitatem ſuam, ſanguinem eius de manu tua requiram. Quando verò debeat potentiſſima arma militiæ ſuæ acutiſſima, concionator in peccatores vibrare, & quanta vehementia & induſtria, ne dum prodeſſe ſtudet, magis incrudeſcant vitia, rerum ciuilium notitia, & prudentia humana ipſum docebit. Semper tamen meminerit ſe animarum negotium agere.

Cæſarius epiſcopus Arelaten. homil.8.

Requiritur etiam in doctore euangelico vitæ probitas.
Cap. III.

REquirimus etiam in doctore euangelico vitæ probitatem, quando nihil prodeſt eccleſiam Dei ædificare ſermone, ſi malis moribus quod extructum eſt diruitur. vita proba veluti ſigillum eſt, quo ſana doctrina apud auditores confirmatur. Non ſum eius ſententiæ, vt exiſtimem alios non eſſe admittendos, ad ſacram hanc proclamãdi functionem, niſi eos, qui eximijs virtutibus conſpicui extiterint, cùm certè ſciam nos omnes eſſe peccatores. Verùm

cuperem

ruperem eos, qui honorificentiſſimam hanc prouinciam in eccleſia ſuſtinent; ſui officij admonere. Quòd eam vitæ rationem poſtulat, quæ nec doctrinæ detrahat, nec auditoribus ſcandali vllam præſtat occaſionem, cuius cauſa deterreantur ab virtutis ſtudio auditores. Solet enim mirandum in modum puritas vitæ in concionatore auditores afficere, ipſoſque in eam inclinare ſententiam, quam eccleſiaſtes declamando auditoribus ſequendam amplectendamque proponit. Econtrà verò extenuat improba & iniqua vitæ ratio, doctrinæ virtutem ac dignitatem. Idcirco Apoſtolus multa diligentiſſimè præſcripſit, quales epiſcopos ſeu presbyteros, itemque diaconos cum tota domo ſua eſſe oporteat, & quibus virtutibus exornatos, & à quibus vitijs cupiat immunes, quando ſcribens ad ſuum diſcipulum Timothæum in prima epiſtola capite tertio, dixit. Oportet enim epiſcopum irrepræhenſibilem eſſe, vnius vxoris virum, ſobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hoſpitalem, doctorem, non vinolentum, non percuſſorem, ſed modeſtum, non litigioſum, non cupidum, & cæt. Idem etiam docuit Titum diſcipulum ſuum, in hac cauſa obſeruandum, cui dixit, capite primo. Oportet enim epiſcopum ſine crimine eſſe, ſicut Dei diſpenſatorem, non ſuperbum, non iracundum, non vinolentum, nō percuſſorem, non turpis lucri cupidum, ſed hoſpitalem, benignum, prudētem, ſobrium, iuſtum, ſanctum, continentem, amplectentem eum, qui ſecundum doctrinam eſt fidelem ſermonem, vt potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos, qui contradicunt arguere. Quamuis illud addendum, vbi non datur prorſus tales omnique ex parte beatos habere concionatores, quales optamus, at ferre amplectique eos debemus, quorum doctrina ſana eſt, nullaque hæreſium vel impiarum opiniōum ſcabie infecta, probabat Paulus ad Philippenſes. 1. Chriſtum prædicari cum dicebat. Quidam quidem & propter inuidiam & contentionem, quidam autem & propter bonam voluntatem Chri-

Vitæ probitas confirmat ſermonē, improbitas vero extenuat.

1. ad Tim. 3. Docet qualis debeat eſſe epiſcop.

Ad Titū 1.

Qui cōcionatores admitti poſſunt ad proclamādū verbū Dei.

Ad Phil. 1. ſtum prædicant. Quidam ex charitate, ſcientes quoniam in defenſionem euãgelij poſitus ſum. Quidam autem ex contentione Chriſtum annunciant, non ſincerè exiſtimantes preſſuram ſe ſuſcitare vinculis meis. Quid enim dum omnimodò, ſiue per occaſionem, ſiue per veritatem Chriſtus annuncietur, & in hoc gaudeo, ſed & gaudebo. Nemò ſine vitijs naſcitur, magna eſt ſemper humana fragilitas, & vndique ſemper miſeros circunſtant quaſi domeſticæ quædam furiæ, ad peccandum aſſiduè incitantes. Similiter calumniæ morſus effugere poteſt nemo. Ac nuſquam non (hoc præſertim tempore) videas malignum vulgus, quid dico vulgus? imò eos quoque, qui multùm ſuprà plebem ſibi arrogant, eruditionis vel ambitionis ergo, dentes acuere, ad obtrectandum viris bonis, Dei verbi Catholicis miniſtris, etiam cum nullam nanciſcantur cauſam, niſi eam, quam inuidia, vel dolor alterius felicitatis ipſis adminiſtrat. Nouerunt maligni bonos viros, ſuaſque defecatas actiones, magna apud viros graues onerare inuidia, & ingens odium ipſis conflare. ſed ſapiunt hi, ad quos maleuoli, alios honeſtos viros deferunt, ob idque non ita temerè aures eis præbent, quòd ſi præbuerint, expectantes ſe aliquid boni ab ipſis audituros, mox ſubolentes ſaniem atque pus, quod euomunt, quibus exiſtimationes bonorum doctorumque virorũ dehoneſtare præſumũt, eos (quamuis modeſtè) dimittunt vel à ſe abigunt. Sciunt enim quod quemadmodum Apoſtolus quam grauiter deſcripſit, qualem eſſe presbyterorum vitam oporteat, tam etiam prouidè & ſapienter monuit, accuſationem aduerſus presbyterum, non eſſe admittendam, niſi ſub duobus ac tribus teſtibus. 1. Timo. 5. Vtinam viri graues, qui de religione Catholica quàm optimè ſemper mereri ſtudent, aduerterent quorundam hominum ingenium, & profeſſionem, quibus hoc vitium ferè eſt innatum. Quos tanta dominandi, ambitionis, atque propriæ exiſtimationis procurandæ inceſſit cupido, vt interdum huius conſequendæ gratia miſe-

Non eſt admittenda accuſatio aduerſus presbyterũ, niſi ſub certis teſtibus.

miſerabiliter doctorum virorum nomen alioqui honeſtum, & amabile falſis delationibus, aut criminationibus polluant, atque deforment. Sed quid? Mens boni rectique conſcia conſeruat patientiam. Eſt quod mirificè viros ita exulceratos conſolari ſolet. Quod falſi malignique delatores poterunt famam his maculis inſperſam ſordidare, mentē verò minimè. Poterunt nomen Catholicum Catholicis viris eripere, minimè verò mētem, neq; animū catholicū, qui ad mortē vſq; amorē conſtantiſſimū erga Romanā catholicamq; eccleſiam ſacras ſuas doctrinas diuina adiuti gratia retinebunt, & vel morientes vehementer ſpirabunt. Præterea ſciunt Deum futurum vltorem. Incredibilem alacritatem hæc cogitatio doctorum virorū animis pariet, cùm intelligant Deum ſuas cauſas vlciſcendas ſuſcipere, earumq; æquitatem vel iniquitatem perſpectiſſimam habere, libenterq; ſui ſuorumq; laborum iuſtiſſimam habiturum rationem. Detractores nō audiendi. Deus iniuriarum vltor eſt.

Si modò iuxta conſilium Pauli ita vitæ actiões inſtituant, vt nemini dent vllam offenſionem, ne vituperetur miniſterium eorum. Sed in omnibus ſe exhibeant, ſicut Dei miniſtros, in multa patientia, in tribulationibus, in neceſſitatibus, in anguſtijs, in plagis, in carceribus, in ſeditiõibus, in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs, in caſtitate, in ſcientia, in longanimitate, in ſuauitate, in ſpiritu ſancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, vt ſeductores & veraces, ſicut qui ignoti, & cogniti. Quæ omnia ampliſſima vitę ornamenta Dei miniſtris vſque adeò neceſſaria ſunt, vt Palus in 1. Corinth. cap. 4. dicat: Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei. Contendet igitur pius Eccleſiaſtes ita ſe his clariſſimis exornari virtutibus, vt ſi earum excellentiam attingere non poſſit, ſaltem earum amore ac deſiderio omnes percipiant ipſum teneri. Videāt cōcionatores ne præbeāt alijs occaſionē ſcādali, vt nō vituperetur eorum miniſterium. 2. Cor. 6.

Tertio,

contingere, qua peccatorum remiſſionem,& animarum inſtificationem conſequamur, qua etiam legem obſeruemus, quæ omnia operatur in nobis ſpiritus ſanctus, is enim erit verus miniſter ſpiritus, & Euangelij, dicitur miniſter Euangelij, quia in illa ſacra Euangelij hiſtoria continentur hæc omnia facta per Chriſtum, in beneficium animarum.

Illos miniſtros idoneos faciebat Moyſes, inſtituebanturque in ſchola illa Hieroſolymitana, quæ, vt hiſtoria Apoſtolorum refert capite ſecundo, fuit illa ætate florentiſſima, & omnium nationum hominibus refertiſſima Erant (inquit Lucas) in Hieruſalem habitantes Iudæi viri religioſi, ex omni natione quæ ſub cælo eſt. In illa ſchola ſe informatũ fuiſſe Paulus. 1. ad Galatas teſtatũ nobis reliquit, Proficiebã (inquit) in Iudaiſmo ſuprà multos coetaneos meos in genere meo, abũdãtiùs æmulator exiſtens paternarũ mearũ traditionũ. Hos verò miniſtros ſpiritus, docet Spiritus ſanctus. Apoſtolos docuit totum triennium, tantũ enim temporis cum Chriſto fuerunt, in quo varijs ſermonibus nũc eorum priuata cauſa inſtitutis, alias etiam in alijs doctrinis, quas aliorum gratia Chriſtus proclamabat, ſemper erudiebantur, priuatimq́; fuit doctus Euangeliſta Ioannes, quando pectori inclinatus recubuit. Iacob. Petruſque & Ioan. in transfiguratione in monte Thabor. Verũ pleniſſimè ac pfectiſſimè fuerũt oẽs Apoſtoli eruditi, & de ſacramentis redemptionis generis humani pleniſſimè informati, in ipſo ſacro die Pẽtecoſtes, tunc enim pro ſua capacitate acceperũt ampliſſima illa ſpiritus ſancti dona, quæ Eſaiæ cap. 11. relata continentur, Spiritus ſcilicet Domini, Spiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & repleti fuerunt ſpiritu timoris Domini. Paulus qui tunc temporis gregi Domini nondum erat cooptatus: Notum inquit ad Gala 1. vobis facio fratres Euangelium quod euangelizatum eſt à me, quia non eſt ſecundum hominem, neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici,

Act. 2.

Floruit tempore Apoſtolorum ſchola Hieroſolymis.

Vbi informat. Paulus.

Apoſtoli oẽs docti à ſpiritu ſancto.

Dona ſpiritus ſancti.

ſed per reuelationem Domini noſtri Ieſu Chriſti. Et 2. Corint. 12. dicit ſe ſcire hominem, qui fuit raptus vſque ad tertium cælum, qui etiam vidit arcana verba, quæ non licet homini loqui, fuit idem Paulus quem Deus ita raptum in tertium vſque euexit cælum, illicq; ipſum docuit arcana illa ſacramenta noſtræ fidei, quæ tanta cum gloria ab Hieruſalem per circuitum vſque ad Illyricum proclamauit. Proinde in illa ſecunda, quam ad Corinthios ſcripſit epiſtolà capite tertio, Deo optimo maximas agit gratias, qui ſe atque alios coapoſtolos per Chriſtum idoneos fecit miniſtros noui teſtamenti non literæ, ſed ſpiritus; litera enim occidit, ſpiritus autē viuificat, dicit Paulus, Deum optimū ipſum atque alios Apoſtolos idoneos miniſtros noui teſtamenti creaſſe, vt innuat non carnem, neque externam mundi ſapientiam Athenis; nec in ſcholis Hieroſolymitanis, nec alibi ipſos ad honorificentiſſimam illam Chriſti prouinciam adminiſtrandam informaſſe, nec exaltaſſe, ſed diuina ſolius Dei virtute ad ſacram illam adminiſtrationē obeundam fuiſſe euectos. Aequum enim erat vt qui ſpiritus futuri erant miniſtri, quiq́ue res ſpiritu ales ad populos orbis erāt delaturi, ab ipſo maximo & principali ſpiritu erudirentur. Non ab ſpiritu carnis aut mundi, qui cum ſit animalis, non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei. Quemadmodum igitur Apoſtolis atque prophetis, vt ſacri teſtantur libri, ſint neceſſaria gratia, & virtus ſpiritus ſancti, qua ſincerè, atque fideliter verbum crucis populis annunciarent: pari modo & concionatoribus noſtri temporis donum eiuſdem ſpiritus ſancti eſt in primis neceſſarium, cuius virtute atque potentia freti, ſtrenuè diuini verbi ſemina, hominum cordibus inijciant, ob idq́ue dicimus ſpiritum concionatoribus neceſſarium eſſe, quia ſicuti enim nemo hominum nouit, quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt, ita quæ Dei ſunt, nemo nouit, niſi ſpiritus Dei, & cui voluerit is reuelare.

Raptꝰ fuit Paulꝰ in tertiū cælū & ibi pleniſſimè inſtructus

Concionatoribꝰ neceſſaria ſpiritꝰ gratia.

Ob hāc cauſam ex vetuſtiſſima & laudatiſſima cōſuetu-

ſuetudine in eccleſiam inductū eſt, vt eccleſiaſtes non prius ſacras auſpicaretur conciones, quàm ſpiritus ſancti poſtularet auxilium, qui mentibus eorum illapſus, veritates populis proclamandas, ſuggereret, mentesque ſua diuina gratia illuſtraret, & errare non permitteret. Id quod huc vſque religioſiſſimè in noſtris etiam obſeruatur eccleſijs & concionibus. Solus enim Spiritus ſanctus in tradenda veritate magiſter eſt, teſte Chriſto. Ioan. 16. & Paulo. 1. Corinth. 2. Chriſtum refert Ioannes, dixiſſe. Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modo. Cùm autem venerit ille ſpiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Vt autem ſpiritus ſanctus concionatoris illabatur menti atque cordi, eſt, priuſquam dicat, orandum.

Docet eccleſia concionatorē poſtulare gratiā ſpiritꝰ ſancti in principio cōcionis.

Spiritus ſanctꝰ doctor veritatis.

Hanc orationem vſque adeò concionatoribus neceſſariam eſſe intellexerunt patres illi primitiuæ eccleſiæ, vt nunquam dicturi, ſuggeſtum conſcēderint, nec lecturi ad lectionem ſeſe compoſuerint, nec ad aliud quoduis ſacrum ſtudium meditandum ſeſe ornauerint, quin oratio opus præiret. Docet hoc luculenter ſatis Chryſoſtomus in ſermone quodam de patientia & cōſummatione huius ſeculi, vbi orationis ijs exercitijs quæ diximus, aptiſſimam formam ſcriptam reliquit. Cuius hic verba referre, non abſurdum exiſtimaui: cùm ad ſedendum (inquit) vel legendum, vel etiam audiendum alium, te apparas, ora primùm Deum, dicens: Domine Ieſu Chriſte aperi oculos meos, & aures cordis mei, vt audiam eloquia tua, & intelligam, & faciam voluntatem tuam, Domine, quia incola ego ſum in terra, ne occultaueris à me mādata tua, ſed reuela oculos meos, & cōnſiderabo mirabilia de lege tua. In te enim ſperaui DEVS meus, vt tu cor meum illuſtres. Commendatur à Socrate Conſtantinopolitano, tripartitæ hiſtoriæ, libro octauo, capite nono. Pyterius orare ante perlectionem ſemper ſolitus. Hieronymus expoſiturus locum Micheæ, cap. 1. In Geth. nolite annunciare, optat ſe adiuuari ab ſpiritu ſancto. Idem faciendum ei, qui docet populum in

Ante vniuſcuiuſq; actionis initiū Spiritus Sanctꝰ inuocandus eſt.

dem voce clara,aut ſigno externo, ſed certiſſima directione & ſuggeſtione rerum agendarum, in negotijs, quæ animarum Catholicarum ſalutem concernebãt, iuſtum eſt igitur, vt concionatores, qui præclaram illam functionem in eccleſijs adminiſtrant, non temerè de ſe præſumentes, ſibi ſoli fidentes, verbum exordiantur,ſed diuina implorata ope & gratia, cuius fauore,quæ maximè optant,conſequi poſſint. 2.epiſtola Petri capite primo,legimus ipſum Petrum omnib' fidelibus dixiſſe: Hoc primùm intelligentes, quod omnis prophetia ſcripturæ propria interpretatione nõ fit. Non enim voluntate humana, allata eſt aliquando prophetia,ſed ſpiritu ſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti Dei homines. Hic nõ vocat ſanctus Petrus prophetiam prædictionem rerum futurarum,ſed legis & euangelij interpretationem. Cùm ergo conſtet doctrinam,quam tractandam ſuſcepit concionator, non eſſe ſubiectam priuatis & proprijs hominum interpretationibus,eo quo res contineant, quæ prorſus humanæ rationis captum excedant, ſenſus illarum petendus eſt,vel ab ipſo authore, qui eſt Chriſtus, vel ab illis, qui eum ſenſum à Chriſto acceperunt,qui eſt oſtium prophetarum,& Apoſtolorum, & omnium cõcionatorum euangelicorum, Apoſtoli verò depoſuerunt in eccleſia doctrinam,quam à Chriſto acceperũt, non tantùm ſcripto,ſed & verbo. Ideo prudenter factũ eſt,vt dicturi in eccleſia,oratione diuinam Chriſti pulſarent mentem, qui ſpiritum ſuum mittere dignaretur,cuius virtute inſpirati & inſtructi,gregem Domini,de Domini voluntate informent, & in eius obediẽtiam & amorem inducant.

2. Pet. 1. Quid ſciliceт Petrus p prophetiam.

De poſuerũt in eccleſia ſcripturis ac verbis doctrinã pꝛam ꝙ à Chriſto habuerũt.

Quòd autem inter orandum virginis ſacratiſſimæ interceſſionem in medium proferamus, obtinuit hoc piorum & ſanctiſſimorum virorum circumſpectiſſima & vetuſtiſſima conſideratio. Nam cùm orandum eſſet, vti iam probauimus, viſum eſt patribus Deum optimum multò faciliùs & propenſiùs, noſtris orationibus adfuturum, ſi virginis ſacratiſſimę intercederet

Petit cõcionator interceſſionem virginis Marię.

oratio, quàm ſi ſola noſtra varijs impedita peccatis ſupplicatio emitteretur. Arguit humilitatem quandam in orante ſanctorum præſentata ac procurata interceſſio, quæ humilitas mirificè Chriſtum delectare ſolet, adeò vt ſolius ſe humiliantis oratio cælos penetrare ſacra teſtetur ſcriptura. Nec alios reſpiciat Deus, niſi humiliatos ſpiritu ac eius trementes ſermones. Nec legimus vnquam contritum cor atque humiliatum à Chriſto deſpectum. Non eſt præſentis inſtituti, illorum refutare errorem, qui Chriſto derogari dicant, ſi orantes ſanctorum opem imploremus, quo citius exaudiamur. Mirandum in modum Chriſti exaltatur gloria, quando viros illos, quos ipſe ſingulari fauore atque beneuolentia habuit charos, nos etiam ita veneramur & colimus, perinde atque ſpiritus ſancti viua, pulcherrima & acceptiſſima templa, ipſiuſque Dei charos amicos. Eſt ipſe Deus mirabilis in ſanctis ſuis, præſertim in virgine ſacratiſſima, cuius excellentes admirabileſque virtutes, adeò ſunt grandes, vt poſt ipſum Deum, nulla ſit creatura pura, nec cæleſtis, neque humana, quæ ipſi veniat vlla ratione conferenda. Nec ſunt audiendi, necdum imitandi, qui neglecta matris Dei inuocatione, quam antiquitus in ſacra illa actione, Catholica conſueuit Eccleſia adhibere, alias inuocādi formas, quas vnuſquiſque pro ſua finxit libidine obſeruandas temere introducunt.

Docet inuocādos eſſe ſanctos.

Faciunt noſtri ſeculi hæretici, ſanctos, qui beatiſſima fruuntur gloria, ſurdaſtres vel ſtupidos, qui viuentium vota atque preces, neque audire, neque percipere poſſunt. Impium eſt talia de virgine ſacratiſſima ſentire aut credere. Non enim vnquam in illam patiar me induci ſententiam, vt credam Lutherum, aut Brentium, vel Caluinum, aut aliquam aliam furiam infernalem doctiorem, aut ſanctiorem Auguſtino, Hieronymo, vel Bernardo fuiſſe. Quos ob eximiam ſuam pietatem, atque inſignem doctrinam multis retrò ſeculis, (quod vel ipſi hæretici negare

Error peſtifer de inuocatione ſanctorũ repellitur.

minimè poterunt) veluti fulgidiſſima ſydera per vniuerſum orbem reliquis omnibus ſui atq; inde temporis inſequuti viris clariſſimis, ſuis virtutibus præluxiſſe conſtat. Hos patres omni veneratione digniſſimos paſſim legimus virginem ſacratiſſimam in ſuum vocaſſe fauorem, quando dicendum, vel aliquod aliud negotium graue, in eccleſia vel alibi, erat illis intentandum. Ij quibus aures num pruriunt, qui pietatem ſerio amant, nec nodum in ſcirpo quærunt, fugiuntque doctrinas varias & peregrinas, volentes (quod optimum eſt) gratia ſtabilire cor, non ſunt contemptores matris ac genetricis Dei, quin potiùs eius implorent auxilium, lubens enim miſeris condolet, atque opitulatur, & peccatoribus petentibus gratiam, à ſuo dilectiſſimo filio impetrat. Quæ tātò facilius exoratur, quantò maiorem apud ipſum Deum fauorem inuenit. Tantùm hoc pios obſecró lectores, vt intelligant atque diſcutiant toxicum illum locum, quem hæretici noſtri temporis in ore frequenter habent, ſcilicet in ſcripturis id expreſſe non inueniri. Non ſunt hi ſoli, quibus Deus expreſſam ſcripturarum ſacrarum dedit cognitionem, aut ſui ſenſus patefecit ſententiam. Si ſcripturis ſacris inuocatio virginis aduerſaretur, fieretque Deo optimò contumelia, non arbitror Auguſtinum, nec Hieronymum, nec Bernardum, qui non modò in ſacris libris fuerunt exercitatiſſimi, verùm à gloria Dei temeranda aut violanda alieniſſimi, eos vnquam auſos fuiſſent inuocare. Non ſunt defenſores verbi Dei hi hæretici, ſed præſumptuoſi, audaciſſimique oppreſſores. Tam igitur Catholici concionatores, quàm populus, agnoſcentes eam pro matre, quam DEVS optimus ac maximus ſui filij voluit genetricem habere, auſpicaturi, vel audituri concionem, priùs inuocent ſpiritus ſancti gratiam, quam citiùs profectò clementiſſimus concedet pater, ſi matris ſui filij accedat oratio. Digreſſionem hanc extorſit à nobis vehemens quidam dolor oppreſſæ atque extinctæ pietatis; Heb. 13.

Origenes vocat hæreticos vẽtriloquos hom. 7. in c. 8. Iſaiæ.

qui animum meum grauiſſimè percellit. Siquidem vi deo in ampliſſimis quibuſdam regnis, in quibus olim virgini ſacratiſſimæ Mariæ ſummus exhibebatur honor, improbitate & audaciſſima quorundam ventriloquorum dementia ampliſſimam ſacratiſſimæ virginis dignitatem cõculcatam iacere, adeò, vt nec eius diuini nominis vllam patiãtur ſaltẽ honorificã mentionem fieri, tantum abeſt vt eam in ſuum ſubſidium inuocandã dignẽtur. Det illis Dominus meliorẽ mentem, vt aliquando ſapiant.

Quid efficiat ſpiritus ſanctus in concionatore. Cap. V.

Oratio q̃ dicere debet cõcionator pro ſpirit9 ſancti impetranda gratia.

Cõmẽdantur ſacræ actiões, & cæremoniæ eccleſiæ.

EFFuſis precibus ad Chriſtum, pro gratia ſpiritus ſancti impetranda, meminerit concionator illius orationis, quam ex more ſanctiſſimo, ſacerdotes vel diaconi rem ſacram agentes, dicere ſolent, anteà quam euangelium decantent, ſcilicet: Mũda cor meum, ac labia mea omnipotens Deus, qui labia Iſaię prophetæ calculo ignito mundaſti, ita me tua grata miſeratione dignare mundare, vt ſanctum euangelium tuum dignè ac competenter enunciem. Amen. Maxima quidem ſacramenta plerunque ſub actionibus illis ſacris, quas Catholica eccleſia obſeruandas vel dicendas ſtabiliuit, continentur. Quæ profectò facilè deguſtarentur ab illis, qui attẽta meditatione, in ipſis diſcutiendas vel paululum temporis impenderent. Oratio illa in memoriam reuocat factum Iſaiæ prophetæ. Qui cũ vidiſſet Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & eleuatũ, eſſetq; plena tota domus eius gloria & maieſtate, audiretq; duo Seraphim, quæ cantu ſuauiſſimo Deum glorificabant, velletq; ſe illis coniungere, vt debitã cantando gloriã Deo perſolueret, nec id cõſpecta ſui cordis atq; linguæ turpitudine auderet, erumpens in illam lamentabilem vocem, dixit: Vę mihi quia tacui. i. vę mihi, cuius ea eſt pollutio cordis & linguæ, vt indignus ſim prorſus, qui laudes Deo cum angelis audeam decãtare, qui etiam ſua negotia lingua ac labijs meis ſordidis debeam tractare.

Erat vſi-

Erat vſitatum ſanctis Prophetis, pijſq; patribus, quoties Deum viderēt, in iſtas irrumpere voces. Væ mihi vel perij, aut actū eſt de me. Videbat Iſaias ſe prophetam domini conſtitutum, vocatumq; ad propheticā illam prouinciam obeundam, ad cuius executionem dignè præſtandam, altiſſima vitæ requirebatur puritas, qua ſe deſtitutum ſentiebat, ob idque planè ſe indignum reputās, clamat: Væ mihi quia tacui. i. quia expaui viſa maieſtate Dei, & muneris mihi impoſiti excelſa dignitate, & mei cordis iniquitate patefacta. Ex officio erat ſacer, quamuis alias eſſet peccator, quia tamen muneris ſanctitati non reſpondebat cordis integritas & labiorum mundities, fatetur ſe etiam ex ea parte, quæ in ipſo ſanctior eſt, eſſe pollutum, ſcilicet corde & labijs. Appoſitè ſatis eccleſia Catholica illam orationem concionatoribus meditandam inſtituit. Qui ſimulatque ipſam memoria repetent, mox eorum debet ſubire animos hæc cogitatio. Quod ſi hoc prophetæ tanto tantæque accidit ſanctitatis, quid de me (dicat concionator) ego ſentiam? Quid præ illo ſum? etiam ſi purgare me Dominus cęperit. Debemus omnes concionatores immunditias noſtras, cuius reliquiæ ſemper in carne ſubſidunt, agnoſcere, & ex iſta ſacra lectione colligere omnium hominum ora impura & polluta eſſe, niſi à Domino repurgentur. Oremus igitur Deum, cùm publicè nobis dicendum fuerit, quatenus ad nos, Seraphim aliquod mittere, qui aduolans calculum in manu adferat ſua forcipe de altari ſublatum, qui ora tangat noſtra, & nobis dicat: Ecce tetigi hoc labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur. Dicamus cum Dauid côcionatores: Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis. Eſt admodum neceſſaria concionatoribus ſpiritus ſancti gratia, quæ animarum ac cordium neuoſas ſordes ſpecioſiſſimo Chriſti ſanguine lauet ac diluat, vt ex abſterſo corde vitæ actiones purificatiſſimæ, alioqui maximè contaminatæ productæ, verbum Dei quod prædicāt, expia-

Iſaiæ 6.

Spiritu principali confirma me & docebo iniquos vias tuas. Pſal. 50.

tis labiorum ſpurcitijs cohoneſtent & ornent. Sicque illis liceat in Domino gloriantes dicere, quod olim Paulus dicebat ad Rom. 11. Quã diu quidem ego ſum Gentium Apoſtolus, miniſterium meum honorificabo, ſi quo modo ad ęmulationem prouocem carnem meam, & ſaluos faciam aliquos ex illis. Quæ verba tãtundem valent, ac ſi dixiſſet: Quã diu hęc concionandi Gẽtibus prouincia humeris meis incubuerit, conabor pro mea virili, eam ita exornare, & tam claram reddere, vt inculpata vita & veraci doctrina quamplurimos ex Gentilibus ad Chriſti fidem traham, vt per copioſum numerum collectum, illuſtrem ipſam efficiam, vt ea ſaltem ratione aliquos ex meo Iudaico genere, ad Gentilium ęmulandam conuerſionem & religionem Chriſti amplectendam prouocare poſſim. Clariſſimam profectò ſui officij adminiſtrationem, faciet concionator, qui ſpiritus ſancti tanta perfuſus gratia fuerit, vt peccatorem ſe cõfiteatur. Et cũ eius virtutem diuinam proclamet, qui venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere, ex horum grege cũ Paulo non veretur ſe eſſe fateri, nec id tantùm, verùm dicere: Quorum primus ego ſum. Curabit ſtrenuè peccatorum cauſam, qui ſe peccatorum culpis grauatum & onuſtum iudicauerit, Qui nullam aliam puritatem innocentiam, aut iuſtitiam ſe habere intellexerit, niſi eam, quam ſpiritus ſanctus ex Chriſti pectore deprõptam ipſi miſericorditer inſtillauit. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum. Hic eſt primus effectus, quem pius & Catholicus concionator optabit, quod ſpiritus ſãctus in ſua efficiat anima, conſcientia & corde.

Rom. 11.

Rom. 5.

Secunda ratio, quare dicamus ſpiritum ſanctum neceſſarium eſſe concionatori. Cap. VI.

EST neceſſaria concionatoribus ſpiritus ſancti gratia, quam vulgo ſpiritum appellari ſolemus. Hic ſpiritus verbo mortuo vitã præſtat, & literæ occidenti confert ſpiritum viuificantem, & carni per ſe areſcenti vitam inſpirat. Nomine ſpiritus hic nõ intel

Quid ſignificet ſp

ligo

ligo, creaturam aliquam ſpiritualem viuentem, quales ſunt angeli, vel animæ, ſed nomine ſpiritus intelligo potentiæ quandam ſingularem facultatem & vim proponendi ſanam doctrinam, necnon dicendi & mouendi trahendique animos ad eam, quam dicendo intendis, mentem vel religionem. Quicunque igitur ita verbum Dei proclamat, ſacrasque ita illuſtrat ſcripturas, vt ipſo dicente auditorum animi mox in eam inclinant ſententiam, ita vt abiurata Gentilitate vel Iudaiſmo renunciato, aut deteſtato Lutheraniſmo, aut Caluiniſmo abominato palam catholicam eccleſiæ Romanæ fidem ac religionem, animo infracto confiteantur, is profectò non literæ, ſed ſpiritus miniſterium in illa concione eſt executus. Quando auditores quam puriſſimos ampliſſimosque fructus percipiunt, & non ſunt vel quam pauciſſimi, qui aliquid ceu infrugiferum improbare, vel reijcere audent, tunc qui concionatur, miniſter eſt ſpiritus. Hæc facultas ſeu vis dicendi vocatur in ſcripturis ſacris multifariam; nunc dicitur potentia, alias fiducia loquendi, alias poteſtas, alias ſpiritus, alias oſtenſio ſpiritus ſiue potentiæ. Sic namque de Christo euangeliſtæ teſtantur, quod docebat vt poteſtatem habens. Matth. 7. Et diſcipuli euntes in caſtellum Emaum, tum dixerunt, quod Ieſus erat vir potēs in opere, & in ſermone. tale perhibuit de Christo teſtimoniū Cleophas, teſte Luc. ca. 24. Et ſtupebant ſuper doctrina eius, inquit Marcus, capit. 1. Erat enim docens eos, quaſi poteſtatem habens, & non ſicut ſcribæ. Et Luc. 4. cap. dicit iterum, quòd ſtupebant omnes ſuper doctrina eius, quia cum poteſtate coniunctus erat ſermo ipſius. Item Paulus Apo. 1. ad Corint. 2. inquit. Sermo meus & prædicatio mea non in perſuaſibilibus humanę ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis, vt fides veſtra nō ſit in ſapiētia hominū, ſed in virtute. i. in potētia Dei. Vtitur Paulus eádem locutionis formula eiuſdē epiſt. cap. 4. vbi dicit. Non enim in ſermone eſt regnū Dei, ſed in virtute, quaſi dicat vim ſiue Euangelij potentiā

[Margin: Spiritum aperit.]

[Margin: Quid operetur ſpiritus ſanct. in auditorum cordibus.]

[Margin: Facultas dicendi multifariā ſumi.]

[Margin: Matth. 7.]

[Margin: Luc. 24. Marc. 1.]

[Margin: Luc. 4.]

non eſſe ſitam in verbis magnificis, ſed in arcana, interiorique quadam poteſtate, quam ſpiritus ſanctus in eorum cordibus ineffabili modo operatur. Actor. 4. Item legimus quod ſacerdotes & principes Iudæorum, cum ſcribis & ſenioribus, aſtante etiam Anna & Caipha, ſimul & etiam Ioanne & Alexandro, ac tandem quotquot erant de genere ſacerdotali, audiuerūt Petrum atque Ioannem dicentes, qui cùm luculentiſſimam orationem habuiſſent, inquit Lucas. Videntes autem Petri & Ioannis conſtantiam, comperto quòd homines eſſent ſine literis & idiotæ, admirabantur, & cognoſcebant eos, quoniam cum Ieſu fuerant. Eſt habitus Petrus in admiratione repletus ſpiritu ſancto, propter libertatem in dicendo. orauerunt Apoſtoli eo dem capite inquit Lucas, in hanc formam: Domine reſpice in animas eorum, & da ſeruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum. Eodem pertinet quod capite ſexto celebratur Stephanus plenus gratia & fortitudine, faciebat prodigia & ſigna magna in populo, pauloque inferius ſubiungit: Quod non poterant reſiſtere ſapientiæ & ſpiritui qui loquebatur, tanta erat potentia ſpiritus, quo Stephanus loquebatur, vt nulli fuerint, qui potuerint reſiſtere. Eiuſdem generis eſt, quod ad Ieremiam ait Dominus. Ecce ego dedi verba mea in ore tuo, ecce ego conſtitui te hodie ſuper gentes, & ſuper regna, vt euellas, & extirpes, perdas & ſubuertas, ædifices & plantes. Ieremiæ primo. Nihil prorſus diſtat ab hoc genere loquendi, quod Iſaias capite quinquageſimo quinto refert Dominum dixiſſe. Sic erit verbum meum; quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum, ſed faciet quæcunque volui & proſperabitur in his, ad quæ miſi illud. Hæc & alia quam plurima loca, quæ per ſacros libros ſunt inſperſa, demonſtrant manifeſtè concionatoribus verbi Dei, neceſſariam eſſe hanc potentiam, ſiue poteſtatem aut fiduciam, vel libertatem in dicendo, qua Deus optimus verbum ſuum muniri ſolet. Adeò vt ſi hac diuina virtute vel ardenti ſpiritu

Acto. 4. Mirabantur Iudæi videntes Apoſtolorū cōſtantiā & libertatē in dicēdo.

Actor. 6.

Ierem 1.

Iſai. 55.

ſermo ſit deſtitutus, non plus ſit profuturus, quam cadauer, aut res alia inanimata. Cùm ergo ſpiritus vbi velit, ſoleat ſpirare, orationibus & humilitate, eius ſubſidium implorabit pius concionator, vt eius verba animare dignetur, ac viuificare, vt ſic eius inſtituta concio auditoribus illam pręſtet vtilitatem, quę eorum conſcientijs, opportuna ſit futura. Inter vniuerſos concionatores quotquot ab ipſo primo mundi principio extiterunt, nullus vnquam fuit, qui eam virtutem ceu potētiam, vim, gratiam, & efficaciam in dicendo ſit conſequutus, perinde atque Chriſtus filius virginis. Cuius ea fuit maieſtas in dicēdo, doctrinarū grauitas, verborum proprietas, & corporalis habitudinis pulchritudo, vt ab auditoribus nunc vltroneam, alias verò coactam ſuæ excellentiæ & gloriæ manifeſtiſſimam extorſerit confeſſionem. Refert Luc. 11. cap. fœminam quandam, cùm eſſet Chriſtus in quodam loco, vbi de oratione diſertiſſimam orationem habuerat, adeò accenſam, atq; intus commotā fuiſſe, vt dum Phariſæi, Scribæ, atque Sacerdotes illuſtriſſimū Chriſti miraculum calumniarentur, ipſam admirabūdam in hanc eximiæ commendationis vocem erupiſſe, dicens. Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti. Refert etiam Ioann. cap. 7. quòd miſerunt Principes & Phariſæi miniſtros, vt appræhenderent Ieſum, qui reuerſi ac rogati, quare non adduxiſſent eum, reſponderunt miniſtri: Nunquam ſic loquutus eſt homo, ſicut hic loquitur. Audierant Chriſti concionem quam ſua diuina prouidentia ita diſpōnente, ad eorū aduentum exorſus fuerat. Quæ concio tam viua fuit, & tam efficax, vt vel efferatorum hominum corda altiſſimè tranſuerberauerit. Vnde factum eſt, vt ſuauitate verbi illecti, & ſumma eius reuerentia tacti à nefando facinore captiuitatis in tentando quod exequuturi venerant, deterrerentur. Tantum potuit verbum Chriſti, vt vel in ipſos implacabiles atque ſanguinolentos ſatellites admirandam ſuam potentiam exercuerit. Idem etiam Ioannes affirmat hyeme, cū Chri-

Quā gratiā habuerit Chriſt. ipſe in dicendo.

Luc. 11.

Ioan 7. Mittunt phariſęi & ſcribæ ſeruos qui Chriſtū caperent, reuerſi reſpōderūt nunq̄ homine fuiſſe loquutum.

Ioan. 10.

ſtus Hieroſolymis fuiſſet templum ingreſſus, ac Iudæorum corona incluſus, Iudæos admirantes ſuam doctrinam illi dixiſſe: Quo vſque animam noſtram tollis? Si tu es Chriſtus dic nobis palam.

Expertus fuerat Petrus verborum Chriſti ſpiritum, ſiue energiam, quando Chriſto percunctanti, num & ipſi diſcipuli, perinde ac Iudæi fecerant, audita ſacra illa concione de ſui corporis eſu, ac ſanguinis potu, ab ipſo deficere vellent, reſpondit. Quo ibimus à te, quia verba vitæ habes. teſtatur Luc. 4. cap. quod cùm Chriſtus doceret in Iudæorum ſynagogis cuncti audientes, ipſum magnificabant. Et quod omnes teſtimoniũ illi dabant, & mirabãtur, in verbis gratiæ q̃ procedebant de ore ipſius. Quæ nunquàm de Chriſti verbis omnes illi tum miniſtri, tum diſcipuli, vel alias reliquę dixiſſent turbæ, niſi ſingularẽ quandam latentẽ virtutem ſeu potentiã in ipſis Chriſti verbis experirentur, quæ in eorum irreperet corda, & viſcera commoueret atque inflammaret. Inde factum eſt, vt admirantes inſolitas illas interiores commotiones, & ſenſus tam varios, vel compunctiones tam magnificè de doctrina Chriſti prædicauerint. Quòd de ſuis ſcribis, phariſæis, aut ſacerdotibus, nunquam prædicatum fuiſſe legimus, quantumuis in multas horas, ſuas protraxerint propheticas conciones. Non enim eorum conciones, ita erant ardentes, nec ita ipſi afficiebantur auditis phariſæis aut ſcribis, ſicuti audito Chriſto. Illorum verba erant emortua, arida, atque exteriores carnis aures tantum pulſantia. Chriſti verò ſermones viuidi ac viuificãtes, hoc expreſſe ſatis teſtatur Ioannes. cap. 6. Chriſtum epiteton ſuis verbis tribuiſſe, cùm dixit Iudæis carnalibus, ſuaq; verba ſine ſpiritu intelligentibus. Verba quæ loquor vobis, ſpiritus ſunt & vita. Vitam dicit ſuis verbis contentam, verba ſua vocat vitam & ſpiritum ab effectu, non verbi tantum, nec literæ, ſed ſpiritus, quemadmodum olim ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt, ita & modo ſolo verbo quidquid vult viuificat.

Marginalia: Luc. 4. — Docet quales fuerint conciões phariſęorum. — Quid intelligat p vitã docet.

uificat. Sunt Chriſti ſermones munifici omnibus illis, qui ſpiritualiter ipſos perceperint. Adeò, vt qui literã ſpiritu orbatam attenderint, haurient profectò mortem, tantum abeſt, vt vitam in verbo ſolo ſint conſequuturi. Litera enim (inquit Paulus. poſter. Corinth. tertio.) occidit: Spiritus autẽ viuificat. Litera per ſe ſola eſt miniſtratio mortis literis deformata in lapidibus. Euangelium verò eſt miniſtratio ſpiritus. Moſayci præcones, quid lex iubeat, quid à nobis exigat, quæ pœnæ eius tranſgreſſores maneant, atque præſtituat, tantum proclamant. Ob idque dicit Paulus: Litera occidit. Nam ſcriptura æternam comminatur maledictionem legis tranſgreſſoribus, Deutero. vigeſimo ſeptimo, legimus Deum dixiſſe: Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis huius. Verùm euangelici præcones clamãt ſpiritum quo legem ſeruemus, per Chriſtum nobis dari, cuius virtute legem ſeruare poſſimus, ne tranſgreſſione accuſante, atque id exigente morti adiudicemur æternæ. Quin vitam, legis obſeruantia intercedente, promereamur, Leuit. 18. legimus. Qui fecerit hæc, viuet in illis. Hunc ſpiritum habuit Chriſtus in ſuis verbis, & eius ardentem virtutem ſentiebant auditores illi, qui Chriſto prædicante clamabant. Quia propheta magnus ſurrexit in nobis. Apoſtolis cùm prædicandi prouinciam per vniuerſum mundum delegauit, hunc etiam ſpiritum contribuit. Nam Actorum ſeptimo legimus, quod exprobranti Stephano Iudæis, quod eſſent homines dura ceruice & incircunciſi cordibus & auribus, & qui ſemper reſtitiſſent ſpiritui ſancto, ſicut & eorum fecerant patres, indignabantur. Adeò, quod audientes diſſecabantur cordibus ſuis, & ſtridebant dentibus in eum. Quæ paſſiones teſtantur, verba Stephani vſque adeò viua fuiſſe, vt mordaciſſimos dentes eorum cordibus infixerint. Viri illi Hieroſolymitani poſteaquam diſertiſſimam illam orationem Petri audiuerant, in qua clariſſima geſta Chriſti, ſumma cũ admiratiõe referebantur,

Quid doceat lex Moſayca.

Ad Gal. 3.

Tribuit Chriſt. Apoſtolis quos ad p̃dicandũ miſit ſpiritũ ſanctũ.

bantur, & poſtquam eius diuinitas multis ac ſolidis ſcripturis fuit comprobata, & patefacta vitæ inculpatæ puritas Chriſti Ieſu Nazareni, quem virum approbatum à Deo in illis virtutibus, & prodigijs & ſignis quæ fecit innocentem morti ipſi tradiderunt, inquit Luc. Act. 7. quod his auditis compuncti ſunt corde, & dixerunt ad Petrum, & ad reliquos Apoſt. Quid faciemus viri fratres? oratio illa Petri ſiue concio, tantum habuit ſpiritum, vt interna auditorum præcordia cõcuſſerit, horroreq; perfuderit, adeò vt vitæ diſcrimen, in quo erant, extimeſcẽtes de remedio opportuno inquiendo anxij mox percunctantur. Quid faciemus viri fratres? Suffragio Dauid conuicimus cõpũctionem illam non profluxiſſe ex natura, nec legis cognitione, ipſam adminiſtratam, ſed Dei ſingulari beneficio ipſis collatam fuiſſe. Nam Pſal. 59. refert propheta Iudæos dixiſſe. Potaſti nos domine vino cõpunctionis.

Act. 7. Corde cõpuncti Iudæi, dixerunt Apoſtolis q d faciemus.

Exactè ſatis perceperat huius ſpiritus energicam potentiam Paulus quando ad vocem illam Chriſti eum interpellantis, Saule Saule quid me perſequeris? humi deiectus ſedeque exturbatus totus timebundus ac tremulus depoſita efferata illa ſæuitia, reſpondit. Domine quid me vis facere? Act. 9. Quæ nunquam dixiſſet niſi ſpiritus ille, de quo tractamus, verbũ comitatus, vitam verbo in illo itinere in Damaſcum præſtitiſſet.

Proſternitur Paulus voce Chriſti, & petit q d ipſum velit facere.

Hinc factum eſt vt in poſterum recordatus virtutis huius ſpiritualis potentiæ, quam iam pridem expertus fuerat, dixerit in illa, quam ad Hebræos ſcripſit epiſt. cap. 4. Viuus eſt ſermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vſque ad diuiſionem animæ ac ſpiritus, compagum quoque ac medullarum & diſcretor cogitationum & intentionum cordis. Et 2. Cor. 10. Arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia, ſed potentia à Deo ad deſtructionem munitiorum, concilia deſtruentes & omnem altitudinem ſe extollentem aduerſus ſcientiam Dei, & in capitiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti. Arma militiæ quam tunc profiteba

Ad Heb. 4

Docet quãta ſit vis & efficacia verbi Dei.

tur

tur Apoſt. non erant carnis, quæ ſolent eſſe Diuitiæ, gloria, & humana facundia, atque eloquentia, adulationes & ſimulationes, hæc omnia ſunt arma quibus caro ſe ſuaque defendit, munit, atque corroborat opera. Talia non erant Apoſtolorum arma, ſed multum ab his diuerſa, verbum ſcilicet crucis, euangelium, & ſpiritus, in quo Deus potentem efficaciam ſuæ doctrinæ dignatus eſt collocare. Ideò dicit potentia eſſe à Deo id eſt, quæ totam ſuam vim & potentiam habent à Deo, ob idque nihil eſt tam altum in mũdo, aut ſublime, quod horum armorum potentia non deijciatur, nec tam acutum quid excogitabit caro, quod ſpiritus non retundat acies. Marcus refert. 1. cap. hiſtoriç quod præteriens Ieſus ſecus mare Galileç, vidit Simonem & Andream fratrem eius, mittentes retia ſua in mare (erãt enim piſcatores) & dixit Ieſus: Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum. Et protinus relictis retibus ſecuti ſunt eum. Vocauit etiã paulò poſt Iacobum Zebedæi & Ioannem fratrem eius, quos inueuit componentes retia ſua, & relicto patre ſuo Zebedæo in naui cum mercenarijs ſecuti ſunt eũ, præterea refert Luc. 5. cap. quod vidit Ieſus publicanũ, qui teſte Matth. 9. ſedebat in telonio, & vocabatur Mattheus, cui dixit. Sequere me, & ait Lucas, quòd relictis omnibus ſecutus eſt. Nũquam profectò tantum potuiſſet verbum Chriſti, nec tanta fuiſſet nudo verbo potentia, vt relictis omnibus, etiam parentibus, cõpelleret auditores interpellatos Chriſtum ſequi, niſi verbum, efficacia, & potentia ſpiritus, qui facit vt corda eo inclinẽt, quo Chriſtus vocat, munitum fuiſſet. Nec Magdalena, nec Zachæus, nec vllus mortalium, eorum qui verbum Chriſti expreſſum ab ipſo prædicatum audiuerunt, eam quam præſtiterunt, Chriſto exhibuiſſent obediẽtiam, ſi ſolo ſimplici ac nudo verbo vocati fuiſſent. Vtpote quod verbum ita ſolum ac nudum, litera eſt occidens, tantum pertingens ad carnales aures, & cùm caro non proſit quicquam, Chriſti verbis & Apoſtolorum, atque omnium aliorum concionato-

Arma carnalia.

Arma Apoſtolorũ verbum crucis Euangeliũ.

Marci. 1.

Vocat Chriſtus Petrum & Andrçã.

Luc. 5.
Mat. 9.

concionatorum ſermonibus eſt neceſſaria illa ſpiritus potentia ſeu efficacia, qua ea, quæ concionator perſuadere inſtituerit, animis auditorum imprimat atque inſculpat. Hunc ſpiritum ſeu efficaciam, vel verbi potentiam dat Dominus per ſanctum ſuum ſpiritum qui diuidit vnicuique ſicut vult & vbi vult ſpirat. Oret igitur concionator, pulſet, ac petat in nomine vnigeniti filij Dei ſibi dari hanc energiam verbi Dei, & petat benè, ne ſibi contingat id quod Iacobus in ſua canonica ſcriptum cunctis oraturis reliquit, ſcilicet petitis & non accipitis, eò quod malè petatis.

Iacob. 4.

Monet cõcionatorẽ ſeipsũ priusquam publicè cõcionetur ꝓbare an potens ſit exequi mun' oblatum necne.

Conſulerem concionatoribus ante ea, quam diuinam hanc proclamandi verbi Dei prouinciam ſuis humeris paterentur imponi, vel ipſi obire tentarent; ipſos explorare prius ſuum ingenium, quanta valeant facultate in dicendo, num fœlicitatem illam ſpiritus in ſuis habeant ſermonibus, nec ne, vt ſi hac ſingulari ſpiritus efficacia atque operatione verba ſua munita deprehenderint, alacriores, atq; promptiores ſacram illam concionandi verbum crucis defunctionem in eccleſia adminiſtrandam ſuſcipiant. Verum ſi negatam ſenſerint, alijs ſtudijs ſeſe componẽtes, hanc prouinciam alijs aptioribus, quos ſpiritus ſanctus magis idoneos fecit, defungendam permittant. Præſtabunt amici prudentes ac circunſpecti & ſinceri egregiam operam amico ſe conſulenti; ſi ipſi eorum hac de re requirenti iudicium, periculo ipſis audientibus prius facto, apparuerint, quid poſſit prǣſtare; ſi cum fructu, an ſecus, ſit proclamaturus. Quorum iudicio ita ſubiacebit concionatoris decretum, vt non obſtinatus cõtra eorum ſuffragia pergat obire, quod ſpiritus ne tentet, admonuit. Is verò quem aptum eccleſia & amici renunciauerint, totus in gratiarũ debet actiones diſſolui, vt qui diuina æterni patris benignitate, electum ſit factum ſpiritus ſancti organum atque fidum prǣconem. Orabit autem continuò cum Dauid, nec eius exciderit mente oratio illa huius ſanctiſſimi prophetǣ, ſcilicet. Et ne auferas de ore meo verbum veritatis

Debet cõcionator priuſquã mun' docẽdi in Eccleſia ſubeat exami nari ab eccleſiǣ ꝓſidibus

tatis

tatis vſque quaque,quia in iudicijs tuis ſuperſperaui. Et ſic fiet, vt copioſum & luculentum fructũ in populo] Chriſtiano ſit facturus, ædificabitque ſana doctrina oues Chriſti, ipſique vitæ æternæ verbũ ſcilicet Dei, quod eſt ſuauiſſimũ animarũ pabulum repurgatum ſuppeditabit. Vnde Deo gloria ſplẽdidiſſima, animabus] verò commodum reſultabit incomparabile, nec ipſe concionator ſua priuabitur mercede, nam fulgebunt ſicut ſol (inquit ſpiritus ſanctus) qui docti fuerint, fulgorem illum ſibi à Domino pręparatum ſperabit ſe conſequuturum.

Tertia cauſa, quare ſit neceſſaria concionatori Spiritus Sancti inuocatio. Caput VII.

DIgniſſima eſt, quam omnes Chriſtiani in primis concionatores catholici maximè aduertant, diffinitio illa Petri, quam in fine cap. 2. ſuæ epiſtolæ ſcriptã nobis reliquit. Quę ſententia ſola, ſi ſana eſſet mens, proculque ab animis hæreticorum noſtri temporis abeſſet refractarius atque malignus ſpiritus, abundè ſatis ſufficeret, ipſis informandis, de rebus atque dogmatibus noſtræ eccleſiæ Catholicæ Romanæ, ſi erudiri ſe paterentur, aut amicè & benignè vellent, aut ſi veritatis inueſtigandæ inueniendęque amatores eſſent. Sed proh dolor, non quęrunt veritatis ſpecioſiſſimam claritatem, ſed amãt tenebras, nimirum quia filij ſunt tenebrarum. Dicat Brentius quicquid velit, furiat ac ſeuiat in oues Chriſti truculentus lupus Caluinus, filij ſunt tenebrarum, in quos niſi reſipiſcant breui diabolus, qui ipſorum dominatur, eſt ſeuiturus. Diffinitio Petri ita habet. Hoc primum ſcitote intelligentes, quod omnis prophetia ſcripturę propria interpretatione nõ fit. Aduertit omnes Chriſtianos Petrus, quòd ea ratione ſunt legendæ ſcripturarum propheticarũ doctrinæ, vt intelligamus earum intelligentias non eſſe, præuatæ vnius cuiuſque interpretationis. i. nõ depẽdere prophetias à priuata interpretatione vniuſcuiuſq;, ſed ab ſpiritus ſancti declaratio-

Amãt hæretici, qa filij ſunt tenebrarum.

Petri defi nitio.

Prima cauſa. claratione qui earum eſt autor, atque fons. Subiecit mox Petrus cauſam, quare ſcripturæ prophetia ad ſui inueſtigationem priuatam alicuius ſolam libidinem, ſeu carnalem quantumuis prudentem aut acutā ſententiam humanam non admittat. Quia inquit. Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed ſpiritu ſancto inſpirati, loquuti ſunt ſancti Dei homines. Cùm igitur ſcripturæ ſacræ, quibus populus Chriſtianus eſt inſtituendus, & de rebus diuinis diuinaque voluntate admonendus, pectoris Dei ſint ſcaturigines certiſſimæ, neceſſarium eſt prorſus ipſis intelligendis explanandiſque ſpiritus ſancti gratia, quę mentem concionatoris, vt veritates Catholicas in ipſis ſcripturis dilucidè videat, illuſtret, cuius virtute a-

Secunda cauſa. liorum erudiantur intellectus, inflammentur voluntates, atque reuiuiſcat beneficiorum Dei memoria. Vniuerſa doctrina ſacris libris compræhenſa, captum humanæ rationis excedit, proinde earum ſenſus petendus eſt, vel ab ipſo ſpiritu ſancto, vel ab ijs, qui ipſum acceperūt à Chriſto, qui oſtium eſt prophetarum omniumque doctrinarum ſacrarum. Vbi concionator gratiam ſpiritus ſancti implorauerit, cùm pro certo ſtatuere apud ſe minimè poſſit, ſe exauditum eſſe, non temerè præſumens ipſe pro ſuo arbitratu inter-

Eccleſia Romana cōſulēda. pretabitur ſcripturas, nec populis quid ſibi tamen videatur annunciabit, ſed eccleſiæ Catholicæ Romanæ doctrinas, & ſacrarum ſcripturarum interpretationes amplexatus, ipſas, planè, perſpicuè, inuiolataſque po-

Luc. vlt. pulos docebit. In quibus ſolis interpretationibus verus genuinuſque ſpiritus ſancti ſenſus conſtat. Nam

Aperuit Chriſtus Apoſtolis verū ſcripturarū ſenſum. Chriſtus interpretatus eſt legem, & prophetica vaticinia Apoſtolis, nec id tantùm. Verùm refert Lucas vltimo capite ſuæ Euangelicæ hiſtoriæ, quòd aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas. Et ſic, verum ſcripturarum ſenſum, iamiam aſcenſurus in cælos, reſeruandum depoſuit apud Apoſtolos, & diſcipulos.

Apoſtoli verò mortales tra- Apoſtoli verò atq; plerique alij diſcipuli, cùm eſſent mortales eundem ſenſum ſcripturarū, quem à Chri-

ſto acceperunt, repoſuerunt apud Eccleſiam, quam Chriſtus inſtituit erexitque, & ipſi ex eius mandato ſtabilitam morientes nobis reliquerunt. Vnde eſt maximè aduertendum, quod Apoſtoli dictis Chiſti annuentes non tantùm ſuis miniſterijs nobis relinquerunt eccleſiam conditam, confirmatam, ac ſolidè fundatam, verùm in ipſa ſacras ſuas reliquerunt traditiones, quarum partem viua voce ad nos vſque conſeruatam tranſmiſit Eccleſiaſtica poſteritas: Aliarum verò partē ſcripto nobis communicauerunt. Eſt tamē vtrarumque par authoritas, eadem firmitas, & æqua veritas. Reliquerunt etiam in eccleſia quam ipſi fundarunt, eum ſenſum legis & prophetarum, & omniū dogmatum Chriſtianorum, quem à Chriſto acceperant. Quicunque igitur Apoſtolorum poſſident eccleſiam, ij & ſcripturas, & earum ſenſus veros & certos poſſideant, neceſſe eſt. Qui verò extra hanc ſunt eccleſiam, etiam citra controuerſiam fateantur neceſſe eſt, verum certumque Spiritus ſancti ſenſum in ſcripturis ſacris elucidandis nō habere. Brentius & Caluinus, & plerique alij pędagogiſtæ nunquàm hactenus potuerunt, nec vnquam poterunt demonſtrare, ſe in ea eſſe eccleſia, quam Chriſtus inſtituit, & perficiendam commiſit Apoſtolis. Nec oſtendent vnquam interpretationes ſuas, quas veriùs peruerſiones dixero, ex illis ſacris pectoribus Apoſtolorum profluentes dimanaſſe, ob idque veritatem concionari nec poterunt, nec ſcient, ſtulteque ſibi conſulunt auditores, qui veritatem ſibi prædicandam ab illis expectauerint. Hoc quia vt dixi, citra controuerſiam eſt, & quia præſentis inſtituti non eſt latiùs probare ſuo tempore tractandum relinquam. Cęterùm ijs ita prælibatis, Eccleſiaſtem, quem informare intendimus, admonitum ſatis arbitramur, vt ſi quando veritatis inueniendæ deſiderio ſit affectus, vel ſibi formanda fuerit concio doctrinas eccleſiæ Catholicæ, quæ eſt Romana, humiliter conſulat; eos legat doctores, quos in obedientia & fidei confeſſione huius Romanæ eccleſiæ intellexerit,

Apoſtoli diderunt eccleſiæ ſcripto & verbo.

Æqua authoritas habenda verbis & ſcriptis Apoſtolorū.

Vers legis & pphetarū ſenſ eccleſiæ ab Apoſtolis tradita.

Non ſunt hęretici in Eccleſia.

Quos doctores debeat legere.

re coucionator. lexerit, tranſegiſſe vitam & obijſſe mortem. Nã hæc eccleſia Romana vti ſponſa Chriſti precioſiſſima, quę ſola columna eſt, & veritatis fundamentum, ſanam veramque ſui ſponſi mentem ipſi ab Chriſto reuelatam retinet. Hæc diuinam ſpiritus ſancti præſentiam ex Chriſto benigniſſima promiſſione habet, eſtq; perpetuò habitura in finem vſque mundi. Ecce enim vobiſcum ſum, dixit Chriſtus ſuis diſcipulis teſte Matthæo, vſque ad conſummationem ſeculi. Pollicetur eis ſe adfuturum, non tantum in æterna illa beatitudine gloriæ, in qua ſe illis prębebit fruendum. Verùm promiſsio illa de ſua in hac mortali vita aſſiſtentia Apoſtolis ſuiſque ſucceſſoribus exhibenda, venit intelligẽda. Legat pius eccleſiaſtes patres illos eccleſię, Auguſtin. Hieronymum, Baſilium, Athanaſi. Irenæum, Hilarium, Cyprianum, Chryſoſtomum, qui non tantùm viua voce ſacros interpretati ſunt libros, verùm etiam ſcriptis luculentiſſimis nobis teſtatum reliquerunt veram atque Apoſtolicam & Chriſti doctrinam eam eſſe, quam Romana docet ac tenet eccleſia. Hauriet etiam profectò ſanam doctrinam ac limpidam totamque in auditorum reformationem accommodandam opportuniſſimam concionator, qui iugi lectione ac meditatione ſacris his patribus intelligẽdis operam dederit. Hos Iſaias octingentos annos ante Chriſtum prædixit. capite. 60. Filios alienos futuros, qui muros eccleſiæ ſuis doctrinis eſſent ædificaturi. Legat concilia ſacra, Pontificum decreta, atque diuina reſponſa, admirabiles inde exuxerit veritates, quas abſque vllius detrimenti timore Chriſtianis amplectendas proclamabit. Eccleſia catholica, quæ ſpiritus ſancti habet ſcrinia, in quibus omnes theſauri ſunt ſapientiæ & ſcientiæ eius abſconditi, cui etiam Chriſtus ſacrorum ſcriniorum clauem reliquit, hos docuit patres. Nec id tantũ, verũ diſtẽtis vberibus ſuis incredibili tractauit amore. Qua indulgẽtiã, & cõcionatorib. huius noſtri tã perturbati ſeculi lubẽs concedet, modò ipſis ſuiſque primarijs paſtoribus epiſcopis ſcilicet ac Ro-

Matt. vlt.

Eccleſia Romana habet claues ſcripturæ ſacræ.

ac Romano Pontifici obſequentes ſe velint præſtare. Nuſquam eſt veritas ſacrarum ſcripturarum, niſi in eccleſia Romana. Quicunque igitur veritatis cognoſcendę voto tenetur, qui etiam voluerit eſſe, atque haberi fidelis myſteriorũ Dei diſpenſator, quicunq; tandem voluerit ſeruum bonũ & fidelem agere in domo Dei, diſpenſaturus populo Chriſtiano ſacram euangelij doctrinã, ab eccleſia Romana mutuet verum ac ſenſum genuinum ſcripturarũ ſacrarum. Non concionetur id, quod ſibi viſum ſit, nec pro ſuo arbitratu pręſumat doctrinã verbi crucis fidelibus impartiri. Non legat hæreticorũ poſtillas, non amet eorũ peruerſas ſcripturarũ cõfuſiões, ſed petat ab eccleſia id, quod fuerit ſibi cõcionandũ, q̃ abundè (non dubitet) pulcherrimas ac ſuauiſſimas proclamandas ſuppeditabit ipſi doctrinas. Moyſes concionaturus filijs Iſrael, non eis propoſuit, quæ ipſi cõgruentia videbantur, ſed religiõe ſumma obtemperauit Deo dicenti: Ego ero in ore tuo, doceboq; te quid loquaris. Ezec. 2. refert Dominum ipſi dixiſſe: Fili hominis ſta ſuper pedes tuos, & loquar tecum. Et ingreſſus eſt in me ſpiritus, poſtquam locutus eſt mihi, & ſtatuit me ſupra pedes meos, & audiui loquentem ad me, & dicentem: Fili hominis, mitto ego te ad filios Iſrael, ad gentes apoſtatrices, ac tandẽ in fine capitis ſubiũgit ipſi Deum dixiſſe: Aperi os tuum, & comede quæcunque ego do tibi. Et vidi & ecce manus miſſa ad me, in qua erat inuolutus liber, & expandit illum coram me, qui erat ſcriptus intus & foris. Quod teſtimonium manifeſtiùs quã dici poterat, nobis manifeſtat, non licuiſſe vnquam prophetis pro ſuo arbitratu, quæ ipſis collibuiſſent vaticinari, ſed id à Deo expectaſſe, atq; accepiſſe. Iſa. 6. cùm in mandatis accepiſſet à Deo, quod clamaret, non priùs quamuis iuſſus, auſus clamare, quam de rebus dicendis inſtrueretur. Nam eius vaticinium cõmemorat, ſe Deo præcipienti reſpondiſſe. Quid clamabo? cui Deus inquit: Annũcia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Nõ finxit Iſaias dicenda, verum quid

Non licet cõcionatori pclamare q̃ ſibi viſa fuerint.

Exod. 4.

Ezech. 2.

ſibi proclamādum erat à Domino euidenter accepit. Eſt etiam Chriſtus, quem Matth. 10. c. refert Apoſtolis dixiſſe, quando binos ac binos ante faciem ſuam in omnem ciuitatem quo ipſe erat venturus, eos mittendos decreuerat. Cùm ſteteritis ante reges & præſides, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Nō permittit Apoſtolis facultatem excogitandi, quid ante tribunalia eſſent rogati reſponſuri, ſed hoc ipſis Chriſtus ſe ſuppeditaturum pollicetur: Non inquit, fingite veſtra placita & ſomnia veſtra iactate. Sed quid vel ſi vobis habenda fuerit concio ſacra, fueritque dicendum coram regibus, aut præſidibus de mea morte vel de mea vita, vel ſi ad tribunalia producti fidei veſtræ atque doctrinæ religionis ſit reddenda ratio, nolite veſtra ſola humana ratione excogitare ea, quæ ſint vobis dicenda, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Idcirco hic ſuis promittit dicipulis ſe daturum atque inſpiraturum ea, quæ in ſua cauſa ſint dicenda. Quia tunc temporis, cùm eſſet in ipſa prima eccleſiæ fundatione, quando diſcipuli nondum planè exuerant ruditatem, & ignorantiam carnis, non illis Chriſtus ita fidenter negotium fidei atque religionis committit, quia ſciebat eos non ita excultos, neque tā idoneos eſſe, qui de rebus maximis (tales ſunt res noſtræ fidei) corā ſapiētibus huius ſeculi dicere atque reſpondere poſſent. Ob id igitur eis vetat ne cogitēt, ſua ſola humana ratione, quid rogati debeant reſpōdere, eiſq́ue pollicetur, ſe ipſis id daturum. Atque vbi totū triennium ipſi cohabitarunt, in ſuaque ſchola verſantes, ab ipſo fuerunt inſtituti, vbi altiſſimi virtute ex alto eruditi alium hominem, ſpiritalem ſcilicet induerunt, tunc ſcitè admodum ac diſertè de negotio Chriſti dicere, proclamare, atque diſſerere poterant. Quia pater illorum illuſtrauerat mētes. Filius docuerat intus in corde & foris voce: ac tādem Spiritus ſanctus ipſorum illabens cordibus, quæ pro illius temporis ſtatu eccleſiæ erant neceſſaria, eos docuerat. Dereliquerunt

Matt. 10.

Nō pmittit Chriſt. apoſtolos quicq̄ excogitare. ſed omnia ſe daturū promiſit.

liquerunt Apoſtoli in eccleſia cunctas illas doctrinas Catholicaſque veritates, vt ſecuturi concionatores, intelligerent, quòd quemadmodum non licuit prophetis neque Apoſtolis res ſacras tractare, niſi Domino verbum ſuppeditanti ac verba præeunte, multò minùs ipſis nec modò id licere. Verùm non inde inferant concionatores noſtri temporis miracula eſſe expectanda, vt de doctrinis tractandis diuinitùs, admoneantur, & vt olim prophetæ aut Apoſtoli, per angelos aut alijs miraculoſis & inſuetis modis doctrinas doceantur ſacras. Non opus eſt id expectare, ſed eccleſiam matrem accedere, eam conſulere, atque ab ipſa ſanas, puras, intemerataſque doctrinas petere & expectare. Ipſa eas retinet, quas Chriſtus docuit ac prædicauit, quas Apoſtoli ante ea, quàm vlla eſſet ſcriptura noui inſtrumenti, ipſi reſeruandas, in noſtram vtilitatem & vſum tradiderunt. Dabit profectò pia mater chariſſimis filijs panem vitæ, verbum veritatis, veritates infallibiles ac doctrinam inuiolatam & incorruptam, quæ tanquàm lucerna fulgentiſſima ſplendebit in valle huius mundi caliginoſa, cui benefaciemus attendentes, vt docet Petrus. Dabit etiam germanas ac fluidas ſcripturarum ſacrarum interpretationes, ipſaſque tam perſpicuas, & claras, vt nemini, niſi turbidam habeat mentem, dubitationis, aut difficultatis cauſam aut locum relinquat.

Diſcãt cõcionatores noſtri tẽporis q̃ ſicuti non licuit prophetis nec Apoſtolis placita populo narrare, multò min⁹ ipſis licebit.

Ob id conſulimus concionatori quod Romanã in ſuis doctrinis ſequatur eccleſiam, quia cũ Spiritus ſanctus nuſquã ſit, niſi in hac eccleſia, ita neminem futurum ſciamus qui eius accipiat virtutẽ, niſi in eius permaneat obedientia, religione atque pietate.

Monet cõcionatorẽ doctrinã eccleſiæ Romanæ in ſuis p̃dicatiõibus ſequi.

Teſtatur hoc ſatis expreſsè ſcriptura illa Eccleſiaſtici 15. vbi aſſerit Ieſus Syrach, quòd Dominus in medio eccleſiæ, aperiet os timentis ſe, & adimplebit illud ſpiritu ſapientiæ, & intellectus, & ſtola gloriæ induet illum. Diabolus aperit ora eorum, qui ſunt & loquuntur extra eccleſiam, Caluini ſcilicet ac Brentij, Illyrici & aliarum beſtiarum, quæ deuaſtant ac depopulãtur vineam

Aperit ſpirit⁹ sãctus ora eorũ, q̃ veritatẽ in eccleſia Romana docent.

Aperit diabolus ora omniũ hæreticorũ.

vineam Domini. Si igitur vult concionator quod Dominus eius diſſoluat os, excitet ac dirigat linguam, ipſamque impleat ſpiritu ſapientiæ & intellectus, doceat in medio Catholicę Eccleſiæ, non alibi. Dauid dicebat Pſal. 21. Narrabo nomen tuum fratribus meis. Sed vbi? in medio eccleſiæ laudabo te. Apud te laus mea, ſed in eccleſia magna. Idem diuinus vates Pſal. 34. etiam dixit: Confitebor tibi Domine in eccleſia magna, in populo graui laudabo te. Idem rerum ſacrarum propheta eximius, cùm Chriſtianos ſui ſeculi, ad laudes Dei cantandas exhortaretur dixit Pſal. 67. Præuenerunt principes coniuncti pſallentibus in medio iuuencularum & Tympaniſtriarum. In eccleſijs benedicite Domino Deo de fontibus Iſrael. Multò apertiùs & efficacius inſtat Dauid Pſal. 106. apud Chriſtianos pios, quibus Dei laudes ſunt cordi, vbi debeant Deum laudare, quibus dicit: Exaltent eum in eccleſia plebis, & in cathedra, id eſt, in cõgregatione ſeniorum laudent eum. Idem etiam Spiritus ſancti electiſſimũ organum cùm Pſalm. 149. Deo ob peccatorum remiſſionem dignas perſolueret gratias, reliquoſque Iudæos ad eandem gratiarum actionem inuitaret, dixit: Cantate Domino canticum nouum, laus eius in eccleſia ſanctorum, digniſſimum eſt obſeruatione, quod Dauid nunquam populum ad laudes diuinas prouocet, quin mox ſubijciat vbi ſit laudandus, in eccleſia ſcilicet. Vt planè innuat nullas laudes, quantũuis feruentes, illi eſſe gratas, præter illas, quas ſui redempti in hac magna & vetuſtiſſima Romanorum eccleſia ipſi perſoluunt. Vult laudari, ſed in magna eccleſia. Eccleſia magna eſt Romanorum eccleſia, quia vbiq; terrarum varijs temporibus fuit ſtabilita. Eſt etiam ſenex, vetuſta, & antiqua, quia mille & quingenti anni ſunt elapſi, quod fuit à Chriſto erecta, & è cælis in terram allata, & miniſterio Apoſtolorum fabricata. Quicunque igitur ſacras doctrinas, Apoſtolicas, & antiquas amat, ſiue vt conciones paret, vel lectiones inſtituat, aut aliud eccleſiæ neceſſarium miniſterium

[Margin: Pſalm. 21.]

[Margin: Fuerũt tẽporib. Dauid qui in Chriſtũ futurũ credebant.]

[Margin: Eccleſia Romana in omni munere]

exerceat,eccleſiam accedat, quia teſte ipſo Spiritu ſan- eccleſiaſti
cto,per Dauid, Pſalm.88. Confitebuntur cæli mirabi- co conſu-
lia tua Domine, etenim veritatem tuam in eccleſia lenda.
ſanctorum,ſancti,id eſt,ſanctificati per baptiſmū ſunt Pſal.88.
omnes,quotquot ſunt in eccleſia Romana, & ipſi ſoli
habent veritatem ſcilicet eius Euangelium. Non ha-
bent ſpiritum ſanctum, ſed diabolicum Geneuenſes, Nō habēt
VVirtembergenſes,& alij hæretici, qui ſunt in Euro- hęretici
pa, quia ſunt extra veram Chriſti eccleſiam Roma- ſpiritū ſā-ctum,ſed
nam,in qua ſola iuxta diffinitionem Ieſus Syrach.ca- diabolicū
pit.21.os prudentis quęritur. Cùm igitur ſpiritus ſan- Eccle.21.
ctus in hac reſideat eccleſia, & ſcripturarum veritas, Petat con
per ipſum ſpiritum ſanctum ipſi eccleſiæ ſuggeratur, cionator
iure optimo ad ipſam eccleſiam, & eius ſpiritum re- veritatem
mittimus concionatorem, qui orationibus impetret populo p̄-dicādā ab
ſapientiam,quam ſibi populoque quem erudiendum eccleſia
in lege Domini ſuſcepit,perſenſerit opportunam. Eſt Romana
conſilium ſapientiſſimum Iacobi Apoſtoli dicentis. & eius ſpiri
Si quis indiget ſapientia, poſtulet à Deo, qui dat om- tu ſancto.
nibus affluenter, & non improperat. Quòd verò hic Iacob.1.
Iacobus de ſapientia dicit, non ſolùm de illa tantum
virtute venit intelligendum, verùm de cunctis alijs
virtutibus vitæ æternæ comparandæ, aut ſacris fun-
ctionibus dignè laudabiliter atque ſtrenuè obeundis,
neceſſarijs eſt intelligendum. Ita vt tantundem va-
leat illa vox, ac ſi dixiſſet Iacobus. Si quis indiget ſa-
pientia,prudentia,ſcientia,fide,ſpe, charitate, humi-
litate,aut caſtitate,vel aliqua alia virtute, poſtulet à
Deo,qui dat omnibus affluenter, apud quem ſunt o-
mnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ diuinæ.Quia om-
ne datum optimum,& omne donum bonum & per-
fectum de ſurſum eſt,deſcendens à patre luminum,a-
pud quem non eſt tranſmutatio,nec viciſſitudinis ob-
umbratio.

Quarta cauſa, quare ſit neceſſaria concionatori ſpiritus ſancti gratia. Cap. VIII.

EXtant quàm plurima teſtimonia ſcripturarū ſa-
crarum,quæ nobis euidenter teſtantur Eccleſia- Probat multis ſa-

ſtem indigere varijs donis, vt ſtrenuè ſuo ſatisfaciat officio, vt verbum crucis ita proclamet, quòd Chriſti eum verum & fidum eſſe præconem, vox & ſacramenta, quæ annunciauerit, manifeſtent, quàm plurima in ipſo requiruntur, quæ niſi habeat, conſequetur facilè. Si quando illi dicendum fuerit, petat inſtanter vt ſpiritus ſanctus eius os aperiat, & apertum impleat & inſtruat. Dauid prophetarum eximius, nunquam auſus eſt de rebus ſacris quicquam tractare, niſi præuia illa petitione & oratione, quod ex Pſalmo illo quinquageſimo verum eſſe cognoſcimus, vbi dixit: Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Innuens os ſuum non alia ratione laudes Dei annunciaturum, niſi Domino priùs aperiente. Verum ne quis exiſtimet, vbi Dominus ora laxauerit nihil ampliùs à Deo fore petendum, nec ſperandum, idem etiam ſpiritus per Dauid nobis manifeſtat, quid vltra ſit ab ipſo nobis ex ſua promiſſione, vbi os aperuerit, expectandum, Pſalm. 80. ait. Aperi os tuum & ego implebo illud. Quaſi dicat, vbi ego gratiam præſtitero qua poſſis os aperire, liberum habes aperiendi arbitriũ, ſed aperi, & quod tibi deeſſe videtur, adijciã, implebo ſcilicet illud, id eſt, dabo notitiam veram & ſanam rerum ad populum dicendarum, dabo veram ſcientiam, cæleſtem, atque diuinam, non humanã, philoſophicam atq; terreſtrem. Pſal. 31. Eandem ampliſſimam promiſſionẽ peccatoribus pro impietate ſua orantibus factam eſſe depræhendimus. Intellectum, inquit Spiritus ſanctus tibi dabo, & inſtruam te in via hac, qua gradieris. Perinde ac ſi dixiſſet. Ego dabo tibi conſilium, ac conſulam id quod tibi vtile ſit, & ad benè beateque viuendum & informandum populum neceſſarium. Auditis his promiſſionibus diuinis, & quod ea gratia ſpiritus ſancti ipſi Dauid, & omnibus Catholicis concionatoribus neceſſaria.

[Margin: ...rarũ ſcripturarũ teſtimonijs côcionatori gratiam ſpiritus ſancti neceſſariam.]

[Margin: Petit Dauid os ſuũ à Domino aperiri, vt Deum ritè laudare poſſit.]

[Margin: Pſalm. 80.]

Petebat Pſal. 118. inſtanter à Deo non tantùm apertionem oris, verùm reuelationem oculorum & intellectus inſtructionem. Reuela oculos meos, inquit, & conſi-

[Margin: Petit etiã Dauid oculorũ reuelationẽ]

conſiderabo mirabilia de lege tua. Quaſi dicat velamen detrahe oculis meis, vt inſpiciam & contempler admirabilem ſapientiam & doctrinam, quæ recondita eſt in lege tua, quã niſi abſtuleris, nihil prorſus rerũ ſacrarũ videre potero. Manus tuę fecerũt me, & plaſmauerunt me, da mihi intellectũ vt diſcã mandata. Benedictꝰ es Domine, doce me iuſtificatiões tuas, hic vocat legẽ & cuncta Dei mandata iuſtificationes, quia ſuos obſeruatores iuſtificant. Incredibili anxietate poſtulat Dauid in hoc Pſalm. & in alijs quàm plurimis ſibi clauſtrum oris amoueri ac reſerari. Dari ea, quæ in Dei laudem & proximorum vtilitatem ſint dicenda, oculos ſibi repurgari, vt diuinas admirabilesque videat doctrinas, mentem erudiri & informari, vt ea, quæ loquutus fuerit, quæ viderit, quæ audiuerit, ita percipiat & intelligat, vt in Chriſtianorum vſum & commodum adaptari poſſit ac ſciat, vt qui diuino propheticoque ſpiritu illuſtratus in domo Domini ſacrum agebat concionatorem. Hinc doctus Paulus, & ex alijs ſacris legis & prophetarum ſcripturis informatus, diuinitusque eruditus, cùm hac de re Corinthios informaret. 1. epiſto. cap. 12. dixit: Nemo poteſt dicere Dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto. & idem Apoſtolus ad Rom. ſcribens ait. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis, in quo clamamus Abba (Pater). Teſtantur hæ ſcripturæ manifeſtè neminem quantumuis ſummo ſit ingenio præditus, naturæq; maxima felicitate donatus, poſſe proferre vocem hanc, Dominus Ieſus, cum ſpiritu, neq; clamare Abba pater, niſi in ſpiritu ſancto i. adiutus ſpiritus ſancti diuina gratia. Vt hanc igitur conſequatur concionator, opus habet ſpiritum ſanctum habere propitium, qui ipſum ſua diuina ſchola dignum faciat diſcipulum talem, qui dona, quę in ipſum contulerit, in animarum vſum. Siquidem in earum commodum dat teſte Paulo. 1. ad Cor. 9. qui ait: Vnicuiq; autem datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem, vt poſſit aptè & appoſitè conuertere.

Petit & intellectũ vt Dei mãdata diſcat & alios doceat.

1. Cor. 2.

Rom. 8.

 Diligen-

Diligenter aduertat concionator, quòd ſicut olim Ioſeph in Aegypto gratia fuit data, ipſaque tanta, vt teſte Dauid Pſal. 104. Eloquium Domini eum inflammauerit, & explorauerit, adeò vt propter ſuam ſingularem ſapientiam, qua eximie decoratum experientia ipſum eſſe manifeſtauit. Rex Pharao ipſum, dominum domus ſuæ conſtituerat, & principē omnis poſſeſſionis ſuæ, idq; non vt tantis abuteretur beneficijs, verum vt erudiret principes eius, ſicut ſemetipſum, & ſenes eius prudentiam doceret, ita eccleſiaſtes Catholicus, nobiliſſimis Dei donis, ſciat ſe auctum, nempè ſcientia, ſapientia, authoritate, illuminatione, & alijs innumeris, quibus ſe abundare norunt aliqui (vtinā humiliter noſcant) non vt inde propriā venantes gloriam, Chriſto ſuam eripiant, quod faciunt hæretici noſtri temporis Caluinus & Brentius & alij infernales concionatores. Verum & ſenes, & principes, qui ſunt in eccleſia Catholica, in ſanis ac veris inſtruant doctrinis, vt omnes tandem pios & Catholicos cuiuſcunque ſint conditionis aut ſexus, ita præmuniant contra peſtilentes doctrinas hæreticorum, vt non minus eis vbi iniuria aliqua, tales doctrinas audire contigerit eas abijciant, & explodant, quam venenata ab diabolis in ipſorum animas proiecta ſpicula. Multò crudelius atque acerbius horum hereticorum Brentij & Caluini falſæ atque vitioſæ doctrinæ feriunt animas æternum miſerabiliter perituras, quàm acutiſſima quęq; alia tela vel ab inimiciſsimis nobis vibrata. beat⁹, inq̄t Dauid homo, quē tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. Porrò ſi doctus, à Deo eſt beatus, maledictus erit is, quē diabolus erudierit. Erudiuit autē Brentiū, Caluinum, & alias furias infernales, quas fouent ac nutriunt, regna illa, ac ciuitates, vt tandem ipſis perpetuū ſi non tēporalium rerum, certè animarum pariāt interitū. Poſſumus nos catholici iſtis Lutheranis vel Caluiniſtis magno quidē iure dicere, id quod olim Auguſtinus de Circuncellionib. dicebat, eos ſcilicet quia falſa p̄dicant ac docent ſangui-

Gene. 37.

Quid faciant hæretici docet.

Beati dicūtur à ſpiritu ſācto docti.

Maledicti qui à maligno ſpiritu vt hæretici sūt docti.

Li. 2. cōtra epiſtolam Parmeniani. Cap. 3.

nis ſpiritualis eſſe effuſores, nam ipſi,inquit Auguſt. vere ſanguinē non ſolùm corporaliter per furias Circuncellionum(nos dicimus Lutheranorum & Caluiniſtarū)ſed etiam ſpiritualiter fundunt, qui orbē terrarum ſi poſſunt rebaptizare conantur. Sanguinē fundere dicūtur hæretici & Anabaptiſtæ quare.

Aut ſi ſolus ille ſanguinem fundit,qui carnē mortalem vel vulnerat,vel vulneratum perimit. Ille autē non fundit, qui ſeductas animas ſacrilegi ſchiſmatis occidit ſuis concionibus in damnationem perducunt æternam,non in vitam.

Nec ſatis eſt omnia iſta,quæ ſuperius diximus,concionatorem iam eſſe conſequutū,debet etiam prudēs meminiſſe illius antiquiſſimæ petitionis,quam inter ardentiſſimas ſuas preces ſapientiſſima illa fœmina Heſter à Deo obtinere contendebat, de qua Spiritus ſanctus hoc reddit teſtimonium,quod dum lachrymabunda & deuotiſſima oraret, dixit. Da mihi fiduciam Domine rex Deorum,& vniuerſæ poteſtatis,tribue ſermonē compoſitū in ore meo in conſpectu leonis,& transfer cor illius in odiū hoſtis noſtri,& c. Vocat hic Deus & poteſtates,iudices atq; principes quorū Deorū,id eſt,iudicū Deus rex eſt,per quē reges regnāt, & principes diſcernunt iuſtitiam,leonem verò vocat ipſum regem,cuius indignatio eo furoris venerat, vt leo videretur. Ita concionator habiturus concionem ſciat ſe non poſſe compoſitum, gratioſum,nec ornatum habere ſermonem, niſi Dominus dederit ornamentum,gratiam,& ordinem. Quod ſi regina Heſter ex ſe habere potuiſſet,nunquā quando tāta premebatur tēporis anguſtia à Deo petiuiſſet. Inſtituta fuit illa petitio tūc,vt nobis in præſentiarū diſcēdo exemplū viuidū eſſet. Vt inde informatus Eccleſiaſtes ante concionem dicat. Domine qui omnium iudicū, regū, & principum es rex,da,te rogo,oro,ac ſupplico ſermonē cōpoſitum,gratū & acceptabilē in ore meo, vt verbū filij tui,ſuæq; crucis cū gratia & fructu in præſentia huius Chriſtiani vel impij conuentus poſſim hodie proclamare. Eſt hæc gratia ſermonis vſque adeò con. Oratio Heſter. Quid debet petere eccleſiaſtes à Deo.

ciona.

cionatoribus neceſſaria, vt bona pars fructus ex concione ſperanda ab illa videatur dependere. Quod ſentiens Paulus, dum Coloſſenſes ad ſtudium virtutis parænesi inuitaret, ipſis aperiens qua ratione in ſuis ſanctis ſtudijs, maiores progreſſus facere poſſent, dixit: Sermo veſter ſemper in gratia ſale ſit conditus, vt ſciatis quomodo vos oporteat vnicuique reſpondere. Eſt hebraiſmus, qui Latinè tantundē valet, ac ſi dixiſſet: Sermo veſter eā habeat gratiā, q̄ vtilitatē auditoribus adferat, q̄ facilè fiet, ſi ſale diſcretionis & acrimoniæ conditus fuerit. Hæc & alia quàmplurima abūdè confert ſpiritus ſanctus, modò humiliter & religioſè ipſi ſupplicem ſemper te offeras. Huius munificentia certos nos facit Aug. li. de fide ad Petrum ca. 45. ait, ſpiritus ſanctus fidelibus ſe deprecantibus copioſum ſubminiſtrat adiutorium, ſicut propheta dicit, Propè eſt Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate, voluntatem timentium ſe faciet, & preces eorum exaudiet, & ſaluos faciet eos.

Coloſ. 4.
Auguſt. li. 4. de fide ad P. c. 45.
Pſal. 104.

Quintò gratia ſpiritus ſancti in concionibus requiritur, vt intus audientium corda aperiat ac molliat, & in obedientiam & amorem legis Dei inclinet. Caput IX.

Aug. li. de fide ad Petrū cap.

AVguſtinus libro de fide ad Petrum cap. 3. ita diffinit bonæ quoq; voluntatis & cogitationis initium non homini ex ſeipſo naſci, ſed diuinitus & præparari & tribui, in eo Deus euidenter oſtendit, quia neque diabolus, neque aliquis Angelorum eius, ex quo ruinæ illius, meritò in hanc inferiorē ſunt detruſi caliginem, bonam potuit, aut poterit reſumere voluntatem. Quòd ſi poſſibile eſſet, vt humana natura, poſtquàm à Deo auerſa, bonitatem perdidit voluntatis, ex ſeipſa rurſus eam habere potuiſſet, multò poſſibilius hoc natura haberet Angelica, quæ quanto minùs grauatur terreni corporis pondere, tanto magis hac eſſet prædita facultate. Proſper aduerſus Caſſianum itainquit, loquēs de Pelagianis: illi ait, in omnibus iuſtis hominum operibus, libere volunta-

Proſp. aduerſ. Caſſianum.

luntatis tuētur exordia, nos bonarum cogitationum ex Deo ſemper credimus prodire principia.

Et paulò inferiꝰ ſubijcit, in quo ſuperfluũ, imò impiũ eſt, ſic velle meritis ante gratiã exiſtẽtibus, locũ facere, vt nõ ex toto verũ ſit, quod ait Dominus. Nemo venit ad me niſi pater meus, qui miſit me, attraxerit eũ. Si cuiuſquàm hominis, ſine Dei illuminationeq́; eſſet credenda conuerſio, aut vllo modo ſe voluntas hominis ad Deum, ſine Deo poſſet extẽdere, qui eum vocatum ad filium trahit, reſiſtentem inuitumq́ue compellit, & ex inuito volentem facit, & quibuslibet modis infidelitatem reſiſtentis inclinat, vt cor audientis, obedi endi in ſe delectatione generata, ibi ſurgat, vbi premebatur, ibi diſcat, vbi ignorat. Eſt multus Auguſtinus in aſſerenda hac difficultate hominis, & ignorantia, vel cæcitate probanda, ad gratiam fidei inueniẽdam, quærendam, aut ſequendam, vel amplectendã. Quod etiam facit Proſper contra Colactorem, Caſſianum, Fulgentius in libris ad Monimũ, & alibi. Oẽs ij Patres ſequentes decreta cõſilij Arauſicani & Mileuitani, & apertas ſcripturarũ ſacrarũ ſententias, inducti ſunt in hanc mẽtem, vt docuerint & affirmauerint hominem per ſe ſolum ſola naturæ facultate fidem habere non poſſe, loca primaria ſcripturæ ſacræ, quæ hanc diffinitionem ſtatuunt, ſunt illa. Ioannes qui ca. 15. ait quod Chriſtus inſtruens ſuos Diſcipulos dixit. Sine me nihil poteſtis facere. Idem etiam Ioan. cap. 6. teſtatur Chriſtum dixiſſe eiſdem. Nemo poteſt venire ad me, niſi pater meus traxerit eum. & ca. 14. Nemo (inquit Chriſtus) venit ad patrem, niſi per me. Lucas refert CHRISTVM dixiſſe: Nemo ſcit quis ſit filius, niſi pater, & quis ſit pater, niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. Paulus fideliſſimus interpres ſui magiſtri, ab ipſo hac de re in cælis pleniſſimè edoctus dixit. 2. Corinth. 3. Non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Idem etiam. 1. Corinth. 12. dixit: Nemo poteſt di-

Homo ſolis naturę viribus fidem habere non poteſt.

Ioan. 15.

Ioan. 6.

2. Cor. 3.

1. Cor. 4.

cere Dominus Ieſus niſi in ſpiritu ſancto. Et.1.Cor.4. iterum inquit. Quid habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quí glorіaris quaſi non acceperis? Dauid planè diuino illuſtratus ſpiritu, hac de re cùm ſuam auditoribus ſui temporis manifeſtaret mentem, diceretque quid ipſe ſentiret circa hanc materiam, & ſentiendum iudicaret dixit. In Deo faciemus virtutem, ſed non in nobis ſolis, Pſal.59. Iterum Pſal.67. inquit, Pluuiam voluntariam ſegregabis Domine, tu verò perfeciſti eam, & Pſal.77. Dum quid ſentiret de ſola virtute humana, id eſt, de viribus naturæ humanæ ſiue gratia, dixit homo eſt ſpiritus vadens, & non rediens, perinde ac ſi dixiſſet homo per ſe ſolus ipſe cadere poteſt à gratia, non tamen per ſe poteſt ad ipſam redire. Ita locos hos intelligendos Auguſtinus docet; vt ſtatuat neceſſariam eſſe gratiam intus operantem, vt auditores verbis credere doctrinis ſacris poſſint. Adeò, vt niſi Chriſtus qui omnem hominem venientem in hunc mundum illuminat, intus illuſtret corda, aperiatque oſtium verbo, vt ad ipſum informandum poſſit penetrare, nihil efficiatur prorſus. Sunt corda hominum in voluntate Dei, magis quàm in ipſa hominum voluntate. Quòd eleganter ſatis conuincit Auguſtinus. lib. de correctione & gratia. cap.14. vbi ſic ait. Cùm autem homines per correctionem, in viam iuſtitiæ reuertuntur, quis operatur in cordibus eorum ad ſalutem, niſi ille, qui quolibet plantante, atque rigante, & quolibet in agris atque arbuſtulis operante dat incrementum Deus? cui volenti ſaluum facere nullum hominum reſiſtet arbitrium? Sic enim velle vel nolle in volentis aut nolentis eſt poteſtate, vt diuinam poteſtatem non impediat, nec ſuperet poteſtatem. Et in fine eiuſdem capituli, vbi eleganter ſatis varijs ſcripturarum teſtimonijs conuicerit, corda hominum in Dei eſſe poteſtate, tandē concludens ait. Et ambulabat Dauid proficiens, & magnificabatur, & Dominus omnipotens erat cum illo.

1.Cor.4.

Pſal.67.

Pſal.77.

Aug.lib. de corre. & gratia. cap.14.

Ac

Ac per hoc Dominus omnipotens, qui erat cum illo adduxit iſtos (principes ſcilicet Iſrael & Iuda) vt eum regem conſtituerent. Et quomodo adduxit? Nūquid corporalibus vllis vinculis alligauit? Intus egit, corda tenuit, corda mouet, eoſque voluntatibus eorum, quos ipſe in illis operatus eſt traxit. Si ergo cùm voluerit reges in terra Deus conſtituere, magis habet in poteſtate volūtates hominum, q̃ ipſi ſuas, quis alius facit, vt ſalubris ſit correctio, & fiat in correcti corde correctio, vt cœleſti cōſtituatur in regno? poſsēt & alia quā plurima proferri teſtimonia Auguſtini, & aliorū ſacrorum doctorum, quibus manifeſtè conuincitur neminem adhibiturū concionatori fidem, niſi is, cuius Dominus cor aperuerit, neminemq́ue venturum ad patrem, niſi is, quem Chriſtus traxerit, neminem habiturum cor carneum & ſuaue, niſi is, cui ipſe dederit, ac tandem neminem futurum docilem, niſi is, quem vnctio docuerit, ac neminem crediturū, niſi is quem Chriſtus illuminauerit. Didicit Auguſtinus hanc ſententiam tum ex Chriſti doctrinis, tum etiam ex apoſtolicis exemplis. Actor. 16. legimus factum quod noſtram aſſertionem mirificè probat Philippis, proclamante verbum Dei Paulo, inquit Lucas, neminem credidiſſe, præter quandam mulierem nomine Lydiam purpurariam ciuitatis Thyathieronum colentem Deum cuius Dominus aperuit cor intendere his quæ dicebantur à Paulo. Porrò nunquam mulier illa credidiſſet, niſi Dominus intus illam docuiſſet, ac tenebrarum & errorū clauſtris reſeratis, oſtium veritati ingredienti cor aperiret ac præpararet. Quòd cum nulla ſola humana virtute fieri poſſit, niſi diuina, neceſſaria eſt illa oratio, quam populus ſimul cum concionatore fundit ad Chriſtum. Paulus hanc orationē pro ipſo fieri, ab illis petebat Chriſtianis, qui erāt Coloſsis, quibus cū ad ipſos ſcriberet dixit. ca. 4. Orationi inſtate vigilantes in ea gratiarum actione, orantes ſimul & pro nobis, vt Deus aperiat nobis oſtium ſermonis ad loquēdum myſteriū Chriſti (propter q̄ vinctus

Act. 16.

Probat neceſſarium eſſe populo cū concionatore orare.

Ad Colo. 4.

ſum

ſum) vt manifeſtē illud, ita oportet me loqui. Eſt metaphora, cuius pulchritudinem & elegantiam vel Cicero, aut etiam admiraretur Demoſthenes. Auguſt. libro 1. De prædeſtinatione ſanctorum. cap. 20. venuſtè ſatis præſentem illuſtrat locum. Quomodo aperitur, inquit, oſtium verbi, niſi cum ſenſus aperitur audientis vt credat, & initio fidei facto, ea quæ ad ædificandam ſalubrem doctrinam prædicantur & diſputātur admittat, ne per infidelitatem corde clauſo ea quæ dicuntur improbet ac repellat? Vnde & ad Cor. ait: Permanebo autem Epheſi vſque ad pentecoſten: oſtium enim mihi apertum eſt, magnum & euidens, & aduerſarij multi. Quid aliud, inquit ſanctus hic doctor, poteſt intelligi, niſi prædicato ibi per eum primitus Euāgelio crediſiſſe multos eius fidei aduerſarios extitiſſe, ſecundum illud Domini: Nemo ad me venit, niſi cui datum fuerit à patre meo. Ioan. 6. Et, Vobis datum eſt noſſe myſterium regni cælorum, illis autem non eſt datū. Oſtium ergo apertum eſt in eis, quibus datum eſt. Aduerſarij autem multi ex eis, quibus non eſt datum. frequenter vſus eſt Paulus hac metaphora in proſequutione huius negotij, ſcribens ad Cor. 2. epiſt. cap. 2. inquit: Cùm veniſſem autem Troadem in euangelio Chriſti, & oſtium mihi apertum eſſet in Domino id eſt, cum multis auditoribus Dei ſingulari beneuolentia ablatum eſſet cor lapideum; & datum eſſet cor carneum, id eſt, cor ſuaue, docile, atque diuinis verbis ſuſcipiendis & admittendis idoneum, vnde conuerſi ſunt ad fidem, non tamen habui requiem in ſpiritu meo, eò quòd non inuenerim Titum fratrem meum.

Metha-phora Auguſt. lib. de prędeſtin ſanctorum.

cap. 4.

Ioannes 6

2. Corin. 2

Omnia loca hic congeſta abundè ſatis teſtari arbitror, pijs ac doctis viris neceſſariam eſſe Spiritus ſancti gratiam, tum concionatori, tum populo audituro, illi vt cæleſtis lucis fulgore illuminatus à Chriſto mente & corde ſincerè verbum diuinum crucis valeat proclamare; his verò eiuſdem gratiæ, ſuperna virtute operante, ſaxea cordis durities in eam ſit con-

uerſa

uerſa ſuauitatē, non quæ ægrè nec difficulter, verū vltrò ac lubenter, verbo Chriſti locum paret ac præſtet. Ioan. in ſua Apoc. c. 3. declarat corda hominum ſua habere oſtia, ad quæ Chriſtus ſtat pulſans, atq; expectās ſi quiſquā ſit, qui ipſi aperiat, hoſpitioq; ipſū excipiat, idq; non tantū vt cœnatus ſit abiturus, verū, vt illic àmicè & honorificè exceptus, quod ſupereſt, quieſcat noctis, oſtiū cordis humani in infidelib. eſt ipſa infidelitas. In Chriſtianis eſt obſtinatio vitiorum in quibuſdā, voluptas in alijs, in alijs cupiditas, & in vnoquoque illud vitiū eſt oſtium, propter quod Chriſtus excluditur, & diabolus admittitur. Dixerim facilius oſtiū cordis eſſe voluntatem humanam ſua paſſione affectam. Hanc pulſat Dominus, vt ipſi cor aperientes intret, ad abditiora noſtri cordis, atque prædicante homine ad carnales aures, ipſe intus, ſua diuina admirandaq; potentia, in corde verborum ſuorum ſanctificantem virtutem inſculpat, atque imprimat, qua adiuti ita ad ipſum, conuerſionem in toto corde, non in medio meditemur, atque actiones noſtras in poſterum inſtituere, ſtatuamꝰ, vt ij, qui ſunt in eccleſia catholica, narrare poſſint, quod Dominus aperuerit nobis oſtium reſipiſcētiæ à peccatis, ſicut olim legimus in Act. Apoſt. c. 14. Pau. & Barnabam retuliſſe fratribus, qui erāt Antiochiæ, quod Dominus aperuiſſet gentibꝰ oſtiū fidei.

Apoc. 3. Quid ſcilicet oſtiū.

Act. 14.

Quarto loco diximus neceſſariam eſſe concionatori vocationem ad illam ſacram functionem obeundam.

Caput X.

QVòd nemini quātumuis docto aut erudito, vel ſancto liceat, ſacram verbi Dei prouinciam declamādi priuata ſua tantum authoritate vſurpare, teſtatur ac definit Paulus ad Hebræos 5. cuiꝰ hac de re hęc eſt ſententia. Nec quiſquam, inquit, ſumit ſibi honorem, ſed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron. Diffinitio tam expreſſa & clara, nullam patitur controuerſiam, quam prorſus mox non dirimat, nec contradictionem, quam non conuincat. Is qui verbi Dei functiōem vſurpat, neceſſe eſt ipſum diuinitus ad hoc

Hebr. 5. Nemo eccleſiaſticis muneribꝰ ſeipſum ingerat.

vocari, tanquam Aaron. Qui vt hiſtoria. 1. Paralipo.
1.Paral.23 cap.23.teſtatur,diuino aliquo ſigno ad rem ſacroſan-
ctam peragendam ab alijs fuit diſcretus & vocatus.
Sic enim habet ſcriptura.filij Amram,Aaron & Moy
ſes.Separatuſque eſt Aaron, vt miniſtraret in ſancto
ſanctorum,ipſe & filij eius in ſempiternum, & adole-
ret incenſum Domino ſecundum ritum ſuũ, ac bene-
Primaſius in epi.ad Heb.ca.5. diceret nomini eius in ſempiternum. Primaſius cùm
locum Pauli priùs inductum commentaretur, dixit:
Aaron vocatus eſt ſigno florentis virgæ,ſiue ſigno in-
cendij illorũ,qui eius pontificatui inuidentes,dignita
tem ſacerdotij affectando,inuadere moliebantur. His
Per expreſſũ Dei mãdatũ miſſi ſunt prophetæ. duobus ſignis oſtenſis demonſtratus eſt ſacerdos à
Deo electus. Nec legimus vllum Patriarcharum aut
Prophetarũ adminiſtratione verbi in populo vnquã
attentaſſe Deo inconſulto. Sed eius in cauſa priùs ex-
pectata & perſpecta voluntate.Adeò vt ipſi iubẽti fre-
quenter rebelles extiterint, vel ſi id minùs,ſaltem ſe-
uero imperio ad illam prouinciam obeundam quoſ-
dam Dominus impulerit.Ionas Niniuẽ ire iuſſus,Dei
annũciaturus vltimum in illam ciuitatem ſtatutum
decretum, aliò rebellis deflexit viam. Moyſes iuſſus
Exo.3.&4 Pharaonem accedere, acturus cum ipſo de liberandis
ac manumittendis Iſraelitis,reſpondit:Quis ſum ego
vt vadam ad Pharaonem,& educam filios Iſrael de
Aegypto?tamen Dominus diſtrictè imperans, tandẽ
paratam ſe offert quæ in mandatis acceperat vltro ad
Pharaonem ſe delaturum. Sed priuſquam id tentet,
Dominus ex ardenti rubo ipſi loquitur, pleneque in-
ſtruit,à quo etiam ſuæ vocationis ſigna accipit. Iſaias
vidit viſionem vt ipſe refert,cap.5. vbi etiam comme-
morat ſe ita à Deo miſſum fuiſſe, vt illi dixerit Domi
nus.Vade, & dices populo huic. Audite audientes,&
nolite intelligere,& videte viſionem,& nolite cogno-
Iere.1. ſcere. Item Ieremias vt ipſe teſtatur. Verbum Domini
factum eſt ad me, dicens: Priuſquam te formarem in
vtero,noui te, & antequam exires de vulua ſanctifica-
1.Reg.3. ui te,&prophetam in gentibus dedi te.Reg.3.legimus
Samue-

Samuelem à Deo ſingulariter miſſum & vocatum, vt propheticum obiret munus atque officium ſacerdotale in ſuo populo. Ita ſcriptura vniuſcuiuſque prophetiæ teſtatur ſuum authorem nō temerè in illam prophetandi irruiſſe prouinciam. Sed Deo vocanti, atque iubenti. Quod facilè diligens ac doctus concionator, ſi eorum percurrat ſcripta, verum eſſe comperiet. De Ioāne Baptiſta, qui prophetarū nouiſſimus & Apoſtolorum extitit primus, Lucas refert, quod quamuis in vtero matris ſanctificatus, & vt Verbi incarnati præconem ageret electus; non tamen auſus fuit concionem vllam auſpicari, niſi priùs Domino iubēte, quin in ſolitudine vaſta inſumptis aliquot vitæ annis, expectauit, quando illa verbi proclamatio eſſet illi exordienda. Anno quintodecimo, inquit Lucas, imperij Tiberij Cæſaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, Tetrarcha autem Galileę Herode, Philippo autem fratre eius Tetrarcha Ituręæ & Traconitidis regionis, Lyſania Abilinæ Tetrarcha, ſub principibus ſacerdotum Anna & Caipha, factum eſt verbum Domini ſuper Ioannem Zacharię filium in deſerto. Chriſtus ipſe non quaſi vſurpans illam verbi proclamandi ſacram functionem in mundum deſcendit, verùm teſtè Paulo ad Galatas quarto. Vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege, eam eſt auſpicatus. Vnde probat idem Paulus ad Hebræos quinto, quod ſicuti Deo mittente Chriſtus mundo æterni ſui patris voluntatem (quam facturus venerat) declarauit. Sic, inquit Paulus, Chriſtus non ſemetipſum clarificauit, vt pontifex fieret; ſed qui locutus eſt ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Apoſtoli quamuis viuente Chriſto audiuerant ſe electos & vocatos, vt irent in mundum, & fructum adferrent, non tamen auſi ſunt vel minimam habere concionem, priuſquàm hac de re præceptum Chriſti haberent, qui vt Matthæus refert capite vigeſimo octauo, ipſis dixit: Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine pa-

[Margin: Mãſit Ioānes in vaſta ſolitudine donecà Chriſto mitteretur.]
[Margin: Luc. 3]
[Margin: Galat. 4.]
[Margin: Hebr. 5.]
[Margin: Matt. 28.]

tris,& filij,& ſpiritus ſancti. Marcus item vltimo teſtatur Chriſtum ſuis Apoſtolis dixiſſe: Euntes in mũdum vniuerſum prædicate euangelium omni creaturæ. Ex his quos adduximus ſcripturis conſtat, hanc ſacram verbi adminiſtrandi prouinciam nemini vnquam licitum fuiſſe vſurpare, niſi diuino intercedente mandato. Sed cùm ratio illa vocandi miraculoſa qualis fuit illa Prophetarum & Apoſtolorum, qui ab ipſo Deo immediatè vel per angelum vocabantur, iã ſit abolita, Chriſtuſq; homo factus, hominibus hanc dederit poteſtatem, neceſſe eſt vt eam etiam vocationem à Deo factam exiſtimemus, quę per homines fit, quando homines in ea ſunt conſtituti dignitate, cuius virtute reliquos ad ſacrum concionandi munus (ſi idonei inuenti fuerint) vocari poſſunt. Adeò vt quemadmodum vocationem illam, quæ immediatè fit à Deo, ratam omniq; religione colendam obſeruamus, ita etiam eam, quę fit per homines pari reuerentia ſuſcipiamus, vtpotè quę diuina ſit, & mandato diuino facta. Nam quamuis per homines fiat, fit tamen per eos, qui diuina authoritate ornati, id facere poſſunt. Ita vocabantur ad concionandum & olim promouebantur in veteri lege illi, quos ſcriptura frequenter vocat filios prophetarum, cùm eſſent diſcipuli, qui à Prophetis inſtituebantur, vt & ipſi idonei eſſent ad docendum. Ita etiam & ab Apoſtolis inſtituti ſunt epiſcopi & paſtores, & doctores eccleſiarum. Epiſcopi verò alios, quos illis muneribus obeundis idoneos iudicabant, vocabant, tum ad diſpenſationem verbi, tum etiam ad alias ſacras eccleſiæ functiones adminiſtrandas. Legimus Paulum, dum Timothæũ informaret, ad ipſum ſcripſiſſe: Manus citò nemini impoſueris, 1. Timoth. 5. Quæ ſententia conſultò idiomate Græco tantundem valet, ac ſi dixiſſet: Neminem ad ſacros promoueas ordines, niſi eum, cuius vita probè ſit tibi explorata, & fides atque ſufficientia expectata. Eodem ſpectat, quod ad eundem ſcribens quarto capit. 1. epiſtolæ dixit: Noli negligere gratiam quæ

Duplex vocatio altera immediatè à Deo, altera mediatè p homines.

Qui fuerũt filij prophetarum.

Tim. 5.

4. Tim. 1.

quę in te eſt, quę data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum presbyterij, id eſt, non videaris cõtemptor eius gratiæ, quam ad inſtituendam eccleſiã, omneque religionis obſequium ipſi præſtandum accepiſti.

Gręcus textus loco illius vocis, gratia, habet chariſma, quæ vox ſignificat Latinè donum, & interpretãtur Græca ſcholia, authoritatem docendi. Dicit datã illi fuiſſe gratiam illam, ſiue donum aut chariſma per prophetiam, id eſt, quando ſpiritu prophetiæ admonitus te epiſcopum creaui. Eiuſdẽ eſt propoſiti id, quod petit ab eodem Timothæo in primo illo capite ſecundę ſuę epiſtolę, in quo dicit propter quam cauſam admoneo te, vt reſuſcites gratiam Dei, quæ eſt in te per impoſitiõem manuum mearum, id eſt, te rogo & exhortor, vt ſis memor eccleſiæ viros excitare, qui inſtituendi Chriſtianos in ipſa prouinciam dignè ſuſcipiant, idq; per eandem ſpiritus ſancti gratiam, quam tu ad impoſitionem manuum mearum accepiſti. Hęc omnia ſcripturæ ſacræ teſtimonia, & alia, quæ paſſim in ipſis ſacris inueniuntur libris inſperſa, teſtantur Chriſtum diuinam illam poteſtatem eligẽdi atq; vocandi miniſtros, qui eccleſiæ tum in ſeminãdo verbo, tum in alijs miniſterijs ipſi præſtandis, inſeruiant, Apoſtolis & eorum ſucceſſoribus, quibus in finem vſq; ſeculi eſt adfuturus, conceſſiſſe. Vnde colligimus diuinæ voluntatis eſſe impios audaciſſimosq; temeratores, qui illis epiſcopis, qui Apoſtolorũ ſedes, vetuſtiſſima & legitima poſſeſſione occupant, inconſultis & inuitis docere, aut aliquam aliam ſacram functiõem in eccleſia adminiſtrare præſumunt. 2.Tim.1.

Secundò docemur non alios, quàm ij, qui Apoſtolis ſuccedunt, quibus Chriſtus hanc dedit poteſtatem per prophetiam. i. per manifeſtationem ſpiritus ſancti, poſſe ad verbi Dei ſacram functionem obeundam aliquos vocare nec promouere. Temeratores sũt profectò voluntatis Chriſti, & oppreſſores expreſſi ſui verbi Brentius & Caluinus, & alij eorum ſuffraganei, qui Secundò. Temeratorijsũt oẽs hæretici, & quot-

 contra

quot non miſſi concionētur.

contra voluntatem Dei legitimis Epiſcopis Apoſtolorumque veris ſucceſſoribus tyrannide magno ſuis ſedibus exturbatis in alienas meſſes crudeles ac depopulatrices ſuas im mittunt falces. Impia eſt profectò audacia populorum & principum, præſertim principis VVittembergenſis & ciuitatis Geneuenſis, qui ſine Dei expreſſa vocatione, imò contra eius voluntatem blaſphemas illas voces Brentij & Caluini & aliorum dæmonum audiunt, qui ſuis peſtilentibus ſibilis, & verborum faſcinis, quoſdam dementant, alios excæcant, quam plurimosq; in pernicioſiſſimū trahūt interitum, non tantùm corporum, verùm etiam animarum. Neſcio ſanè quid ipſis in mentem venerit, vt homines impios Dei gloriam vſurpantes, pro dijs colāt, & eorum dictis maiorem præſtent fidem, quàm ipſi expreſſo Dei verbo, & eccleſiæ authoritati. Cuperem principem VVittember. rogare, quādo ipſum acceſſit Brentius, quæ attulit ſigna ſuæ vocationis. Vnde Geneuenſes tam validè ſibi habent perſuaſum Caluinū eſſe angelum Dei, miſſum ab ſpiritu ſancto? Quis illos magnos duos excitauit prophetas? Quis ſpiritus illos inflauit? Certè mihi fides eſt indubitata, ipſos à Sathana eſſe vocatos, eius ſpiritu inſtigatos, ab ipſoque contra Chriſtum miſſos. Nec moleſtè debent ferre ipſi, nec eorum admiratores, quod eos eorumque ſpiritus & doctrinas à diabolo originem trahere dicamus, cùm ſalua conſcientia aliud nec poſſumus, nec debeamus facere catholici. Cùm verbum Dei non tantùm hoc nobis permittat, verùm vt ita cum illis agamus, qui explicato vexillo militē, qui diabolo contra Chriſtum inſeruiat, colligant, præcipit. Verùm cum hæc cauſa peculiarem atque exactiorem poſtulet proceſſum, ſuo tempore, Deo dante tractandam relinquimus. Nunc verò vt negotio primitus inſtituto reſpondeamus, dicimus tunc veram legitimamque vocationem ac verè diuinam eſſe, cùm de authoritate eccleſiæ, aut eorum, quibus Chriſtus, vel eius ſponſa eccleſia committit iudicium, miniſterium proclamandi

Hæretici colūt autóres ſuorū errorū vt Deos.

Dicit hęreticos & eorū doctrinas à diabolo ducere origi nem.

Reſumit illa quatuor q̄ dixerat ſuperius cōcionatori neceſſaria.

mãndi verbi Dei alicui commendatur. Conſtare igitur apud omnes perſpicuè arbitror: ex his quæ diximus, quæ ſint requiſita Catholico concionatori, nempè, doctrinam, morum probitatem, ſpiritum ſeu potentiam in dicendo, & legitimam vocationem. Primum, vt feliciter inſtitutus concionator in doctrina legis, & euangelij, & diuinarum traditionum, teneat certam formam Chriſtianæ doctrinæ, ex ſcripturis ſacris, & diuinis eccleſiæ traditionibus deſumptam, quam purè, & perſpicuè, & propriè tradere poſſit. Quam etiam fidem, & prudentiam in ſuo miniſterio diſpenſando adhibeat, ac norit iuxta præceptum Pauli, rectè ſecare doctrınam pietatis, vt & in tradenda doctrina circumſpectè oſtendat diſcrimina & fines inter euangelium & cacoeuangelium, ſciatque eruditè confirmare articulos & capita doctrinæ Catholicæ, refellere falſas opiniones, dogmataque, quæ habent aliquid impuri collata ad verbum Dei, & iudicium eccleſiæ illuminare, atque populis amplectenda proponere. Primò.

Itẽ vt in redarguendis conſcientijs adhibeat prudẽtiam & curam, vt rudes informentur, vt doceat & euoluat ex erroribus ambigentes & perplexos, confirmet imbecilliores, vt corrigat & reuocet errantes, vt peccantes arguat & caſtiget, vt perterrefactos & afflictos conſoletur. Quõ ſe habere debet cõcionator.

Secundò eſt neceſſaria vitę inculpatę puritas, vt fidei atq; bonorum operum exemplo populum ad eorum quę prædicauerit, inuitet, atque accendat amorẽ. Quod Paulus Timothæo præcipiebat, cùm dixit: Eſto typus fidelium, & cæt. Et Petrus, fiatis typi ſeu forma gregi. Secundò.

Tertiò eſt neceſſarius ſpiritus vt verba nõ ſint mortua, ſed viua atq; viuificantia, nec ſint litera occidens, ſed ſpiritus viuificãs, vt etiam cum fiducia proclametur verbum Dei. Tertiò.

Quartò eſt neceſſaria vocatio, ne ſi hac ſit deſtitutus concionator, quæ vna admirabilem conciliat au- Quartò.

thoritatem concionatori, auditores facilè ipſum contemnant, vt qui non ſit miſſus, ſed ipſe veniat, & qui non animas, ſed ſe ſuamq; priuatam vtilitatem quęrat & gloriam. Grauiſſimè comminatur Dominus his falſis prophetis ſeſe ingerentibus, quibus per Ieremiam dixit: Non reuertetur furor Domini, vſq; dum faciat, & vſque dum compleat cogitationem cordis ſui. In nouiſſimis diebus intelligetis conſilium eius. Non mittebam prophetas & ipſi currebant, non loquebar ad eos, & ipſi prophetabant. Acerbiſſima eſt hæc comminatio, vibrata in illos, qui falſis doctrinis ſeruiunt in animas, quas Chriſtus ſuo precioſo ſanguine redemit. Vtinam hunc locum, pro ſua dignitate diſcuterent Brentius, Caluinus, & reliqui omnes pædagogiſtæ, falſi prophetæ, quos Germania alioqui nobiliſſima regio, magno ſuo malo fouet ac nutrit.

Ierem. 23. *Ezech. 23. de falſis pphetis.*

Qui verò miſſus à Deo cum ſcientia, ſpiritu, atque morum probitate verbum crucis proclamauerit, referet profectò Iudæum illum Apollo nomine, qui erat Alexandrinus genere, vir eloquens, & potens in ſcripturis, qui cùm veniret Epheſum, eſſetque doctus viã Domini, feruens ſpiritu loquebatur, & docebat diligenter ea, quæ ſunt Ieſu, ſciens tantùm baptiſma Ioãnis. Hæc omnia, quæ diximus, viſus eſt Paulus perſtrinxiſſe in ſecunda epiſtola ad Timothæum capite primo, vbi eundem Timothæum informans dixit: Formam habe ſanorum verborum, quę à me audiſti in fide, & in dilectione in Chriſto Ieſu, bonum depoſitum cuſtodi per ſpiritum ſanctum, qui habitat in nobis, ſani ſermones, doctrinam, fidem, charitatem, vitæ puritatem, & ſpiritus ſancti potentiam in dicendo, ſeu donum docendi, & quicquid tandē ad informationem doctrinæ de fide, dilectione pertinet, depoſitũ vocat, quæ omnia Paulus apud Timothæum precioſiſſimũ theſaurum reſeruanda indepoſito reliquerat. Obiter placet hoc annotare, ex hoc ſcripturæ loco conuincimus, ex ſententia & traditione Pauli, nõ apud promiſcuum

Actor. 18. *2. Tim. 1.* *Docet q̃d intelligat Paulus p̃ depoſitũ.* *Monſtrat vbi ſunt*

ſcuum vulgus,ſed apud epiſcopos myſteria religionis depoſita fuiſſe,plebi id tantùm ſciendum eſt,quod ad mores formandos & vitam pertinet. Quæ Theologia eſt Nazianzeni & reliquorum veterum. myſteria Chriſtianæ religionis recondita.

Declaratio Materiæ.

Quæ doctrina ſit tradenda & tractanda in eccleſia populo Chriſtiano. Caput XI.

CHriſtus cùm ad ſuæ mortis ſacramenta in mundum vniuerſum diuulganda mitteret Apoſtolos,non reliquit ipſis excogitanda, quæ erāt cōcionaturi. Verùm paulò ante quam cælos conſcenderet,ipſis quæ ad omnes creaturas eſſent delaturi,manifeſtauit,quando,vt inquit Matthæus vltimo,ſuis dixit diſcipulis: Euntes ergo docete omnes gentes,baptizātes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti,docentes eos ſeruare omnia quæcunque mandaui vobis. Matt.28.

Hæc primaria ſollicitudo animo concionatoris inſideat, vt populus mandatorum Dei corde & animo obſeruātiam commendet,vt quæ non ſolùm neceſſaria ſit ad ſalutem,verùm quia nulla eſt alia ratio, qua regnum cælorum nobis comparare poſſimus, præter hanc vnicam mandatorum Dei obſeruantiam. Confirmauit Chriſtus hanc ſententiam, quando cuidam principi Iudæorum percunctanti etiam genu flexo: Magiſter bone,quid boni faciam,vt habeam vitam æternam?reſpondit:Si vis ad vitam ingredi,ſerua mandata. Hinc colligit eccleſia, expreſſo Dei verbo edocta,neminem vitam conſequuturum æternam, qui priùs mandatorum Dei obſeruatione ipſam non promerùerit. Non dixit Chriſtus,ſi vis ad vitam ingredi, ſolum crede, pro certo ſtatuas te ingreſſurum vitam æternam,& ingredieris, ſed ſerua mandata. Eſt ne expreſſum Dei verbum, ſerua mandata? Eſt ne oppreſſum fidei tribuere,quod Chriſtus tribuit obedientiæ? Profectò Lutherus comburitur illo inextinguibili igne inferni, comburitur & Melanthon, torquebuntur cum illis Brentius & Caluinus, & alij hæretici,quia non obſeruatores, ſed contemptores, & oppreſſores

Docet q̄ debeat eſſe precipua cōcionatoris ſolicitudo.

Obſeruatio mādatorū Dei ad ſalutē neceſſaria

Mat.19. Mar.10 Luc.18.

Nō obſeruāt hæretici mandata Dei.

ſunt verbi Dei, CHRISTVS legiſperito qui ipſi
Sola & nuda fides nō ſufficit ad ſalutem. inſidias parauerat, reſpondens, hanc controuerſiam
de neceſſitate operum declaratam atque iudicatam
nobis reliquit, quando referente Luca, decimo, illi
ſciſcitanti quid illi eſſet faciendum, vt vitam conſe-
Luc.10. queretur æternam, ad legem ipſum remiſit, non ad
ſolam fidem, quæ ſi æternæ vitæ conſequendæ ſola
ſufficeret, non dixiſſet Chriſtus: In lege quid ſcriptũ
eſt? quomodo legis? Diliges Dominum Deum tuũ,
ex toto corde tuo, & tota anima tua, & ex omnibus
viribus tuis, & ex omni mente tua, & proximum
tuum ſicut teipſum. Approbans CHRISTVS eius
reſponſum dixit: Rectè reſpondiſti, hoc fac & viues,
profectò nunquã falſum reſponſum CHRISTVS
illi nec alteri dediſſet rogatus de re omnium maxima
& quæ inter ſacramenta noſtræ religionis principem
habet locum, qualis eſt illa, in qua de medijs prome-
rendæ vitæ æternæ agebatur. Fuit ſolenne in veteri le-
ge, perpetuoque in Iudæorum ſynagogis proclama-
batur ęternam vitam fore comparandam obedientia
legis, minimè verò ſola fide in Chriſtum venturum.
Exod.12. Nam primò, Deuteronomij quarto legimus Deum
Deut.4. populo Iſraelitico ita dixiſſe: Et nunc Iſrael audi præ-
cepta mea, & iudicia quæ ego doceo te, vt faciens ea vi
Deut.15. uas. Et capite quinto inquit Moyſes: Cuſtodite igitur
& facite ea, quæ præcepit Dominus Deus nobis, non
declinabitis neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram,
ſed per viam quam præcepit Dominus Deus veſter,
ambulabitis vt viuatis & bene ſit vobis. Leuitici deci-
Leuit.18. mo octauo: Cuſtodite leges meas atque iudicia, quæ
faciēs homo viuet in eis, ego Domin⁹. Et Deuterono.
quinto, ex mandato Dei dixit Moyſes filijs Iſraeliti-
cis: Honora patrem tuum, &c. vt longo tempore vi-
uas. Nō eſt temporalis ſed ſpiritualis illa promiſſio, a-
lioqui non eſſet veritas in promiſſionibus diuinis. Si-
quidem Abel & alijs quàmplurimis filijs, qui ſumma
cum pietate ac reuerentia patres coluerunt ſuos, diu-
turnã vitã non conceſſit. Cain verò & alijs filijs pro-
teruis

teruis & immorigeris, maximè Neæmias nono, teſtatur vitam populis Iſraeliticis promiſſam, ſi mandata ſeruarent. Ipſi verò (inquit) ſuperbè egerunt, & non audierũt mandata tua, & in iudicijs tuis peccauerunt, quæ faciet homo, & viuet in eis. Ezech. vigeſimo dicit Deum dediſſe mandata ſuo populo, in quorum obſeruatione vitam collocauerat. Sunt & alia quàm plurima teſtimonia, quæ conuincũt in mandatorum Dei obſeruatione, vitam Chriſtianorũ conſiſtere, non in ſola fide. Sed ne quiſquam ſit, qui carnis ſequutus ſententiam, quod Iudæi faciebant, dicat, putet, aut affirmet promiſſiones illas vitę æternæ conſequendæ temporales & carnales fuiſſe, ad Paulum, ipſum remittentes, dicimus quod lex ſpiritualis eſt, id eſt, ſpirituales requirit obſeruatores atque intellectores. Paulus item ad Galatas tertio, non de vita temporali & carnali, ſed de vita ſpirituali animæ locum illum Leuitici decimo octauo: Hoc fac & viues, interpretatur. Millies reperiemus in libris ſacris veteris teſtamenti voces has, Cuſtodite mandata mea, facite mea pręcepta, Obedite meis præceptis, ſeruate meas iuſtificationes. Item & alias voces, his reſpondẽtes faciemus, cuſtodiemus, obſeruabimus, atque alias voces eis reſpondẽtes. Quæ omnes teſtantur in ſynagogis olim non fidem ſolam in Chriſtum futurum, ſed legem etiam ad vitã conſequendã neceſſariam eſſe, ſcribas, Phariſęos ac reliquos omnes Moyſaicos prædicatores & ſanctos viros Iudæis proclamaſſe. In primitiua etiam eccleſia concionatores Chriſti quales erant Apoſtoli, ac reliqui diſcipuli ita inſtituebant eos, qui ad fidem Chriſti conuertebantur, vt ſimul atque nouitatem vitæ meditabantur, mox percunctarentur à ſuis euangelizantibus: Quid faciemus? Multò frequentior erat illis interrogatio, Quid faciemus, quàm quid credemus. Teſtantur hoc eſſe verum voces illorum, qui audito Petri diuino de CHRISTO præconio, potentia verbi crucis concitati, cõpuncti corde dixerunt ad Petrum, & ad reliquos Apoſtolos. Quid faciemus

Neæm. 9.

Ezech. 20.

Galat. 3.

Probat multis argumẽtis obſeruationẽ mãdatorũ Dei ad ſalutẽ neceſſariam nõ ſolã ſidem

Acto. 2.

Viri,

Petebant olim hi, qui cõuertebãtur ad dominũ, Quid faciemus, nõ quid credemus?

viri fratres? Non rogant quid credendum ſit, ſed quid faciendum. Item Paulus quando equo diſiectus puluere inuolutus, tremendo quodam horrore concuſſus, audiens vocem Chriſti expoſtulantis cum ipſo & rogantis, quare ipſum perſequeretur, ignorantiam prætexens reſpondit: Quis es tu Domine? Audito quod eſſet Ieſus Nazarenus is, quem ipſe perſequeretur, continuò quid ſe velit facere rogat, vt eius in gratiam poſſit venire: Domine, inquit, quid me vis facere? non dixit: Quid me vis credere? Præterea non tantùm hominum teſtimonio, verùm & angelorum conſtabit in primitiua Eccleſia ſemper concionatorem, doctrinam operum tradidiſſe ijs, qui ad fidem Chriſti profitendam conſpirabant. Angelus ille quem refert Lucas Actorum capite decimo, ſe repręſentaſſe Cornelio in viſu. Vbi ipſum certum reddidit, quod orationes ſuę & eleemoſynæ aſcendiſſent in memoriam in conſpectu DEI, ſubdidit: Et nunc mitte viros in Ioppen, & accerſe Simonem quendam, qui cognominatur Petrus, hic hoſpitatur apud Simonem quendam coriarium, cuius eſt domus iuxta mare, hic dicet tibi quid te oporteat facere. Profectò ſi ſola fides potuiſſet Cornelio ac cæteris omnibus ſufficere, non dixiſſet Angelus, ipſe dicet tibi, quid te oporteat facere, ſed quid te oporteat credere. Ioannem baptiſtam dum interrogarent eum turbæ, de ea doctrina, quã ipſe iudicaret ſequendam, non dixerunt: Quid credemus? ſed quid faciemus? Publicani etiam conuerſi venientes ad ſuum baptiſmum rogabant etiam, quid faciemus, non, quid credemus. Interrogabant & eum milites dicẽtes: Quid faciemus & nos? nõ aũt poſtulabant quid ſit credendum. Verùm cunctis dum prudentiſſimè reſpondet, & in catechiſmo inſtruit non ſolam fidem commendat, ſed charitatem amplectendam ſectandamque præſcribit, vt quam ad ſalutem neceſſariam exiſtimaret. Nam turbis dixit: Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet eſcas ſimiliter faciat. Publicanos ita catechizat: Nihil ampliùs faciatis,

Act. 9.

Act. 10

Luc. 3.

Docet Ioannes baptiſta õnes veniẽtes ad ſe ſecũdũ vniuſcuiuſque ſtatum.

quam

quam conſtitutum eſt vobis. Milites verò, neminem concutiatis, neque calumniā faciatis, & cōtenti eſtote ſtipendijs veſtris. Ioānes ipſe baptiſta, & Chriſtus cū diuinam ſuam exordirentur. prædicationem, non ſolam proponebant fidem, ſed pœnitentiam agite, clamabant: Facite fructus dignos pœnitentiæ, dicebat Ioannes, non iactabat ſolam fidem. Quæ ſi ipſa ſola ſufficeret ad ſalutem, nunquam profectò Chriſtus, Apoſtoli, Baptiſta, & alij Apoſtolorum filij, ſuis in concionibus tantam adhibuiſſent diligentiam, in charitate, ſuiſque operibus prædicandis. Ineptum planè fuiſſet neglecta primaria fidei ſolius doctrina. Alteram, operum ſcilicet auditorum aurib. inculcare. Verùm quia ſola fides perdit, ſaluat verò ea, quam charitas ornat, atque animat. Ideò verus eccleſiæ Catholicæ concionator, fidem proclamet operantem per dilectionem. Obedientem ſe præſtet Chriſto dicenti ſuis Apoſtolis: Euntes in mundum prædicate Euangeliū omni creaturę, baptizantes eos, & cætera. & docentes eos ſeruare omnia quæ dixi vobis. doctrina operum ex Chriſti ſacratiſmo pectore eſt deprompta, & ex illis moralibus fontibus, vnde ſuauiſſimi aquarum ſcaturiebant nobiliſſimi fontes, profluxit: doctrina verò ſolius fidei, ex inferno emerſit, & ſi inde non, certè ex aliquo mucido atque limoſo pœnu, vbi diabolus aliquis terreſtris diu latuerat. Vtinam non ex pectoribus corruptiſſimis, & deprauatiſſimis. Quorum manifeſtiſſimas & venenoſiſſimas peſtes abominabuntur, qui ſinceritatis & veritatis cādidi ac religioſi fuerint amatores. Quibus cōſolandis inter tot ac tantas iniurias animarum illa ſatis erit perſuaſio & certa ſciētia, quòd Chriſti doctrinas audiant, quando audiunt eas, quas Romana docet eccleſia.

Quid militib. agēdū ſit docet.

Iudicū. 15.

Vide vnde, promanat doctrina fidei ſine operibus.

Quòd concionatores debeant ſemper ita ſuas inſtituere Conciones, vt legis & euangelij doctrina conſtent. Caput XII.

REfert Matthæus, vti ſuperius eius teſtimonio notum fecimus, Chriſtum illud in primis ſuis Apoſtolis in mandatis dediſſe, vt in mundum

Matth.20 euntes docerent cunctas gentes ſeruare omnia quæ il-

Quę ſunt lis dixerat. At verò non exprimit, quæ ſint illa, quæ

quę Chri- ipſos docuerat in omnes gentes euulganda, ac prædi-

ſt. docuit canda. Verùm Lucas vltimo capite, nos certiores red-

Apoſto- didit, quæ illa fuerint mãdata, quæ Chriſtus ipſe ſuos

los pdicã- docuit diſcipulos. Nam expreſſa verba ſunt Chriſti

da.

Luc. vlt. Apoſtolis dicta. Sic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die, & prædicare in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hieroſolyma. Vos autẽ eſtis teſtes. Dicit hic Chriſtus prædicandam pœnitentiam; id eſt, fidẽ in Chriſtum, ſacramentaque pœnitẽtiæ, & alias pœnitẽtiæ partes, quas Chriſtus ipſos docuerat. Quę ſit vera pœnitentia, lex nobis manifeſtat. Remiſſionem peccatorum, animarumque iuſtificationem. Euangelium ſacramentis nobis parari annunciat. Itẽ

Cõſtat le- lex iubet quæ ſunt ad ſalutem neceſſaria Euangelium

gẽ & euã- demonſtrat vnde ſit nobis expectãda virtus legis im-

geliũ ad plendæ. Idcircò Catholicus eccleſiaſtes legem & Euan

ſalutẽ eſ- gelium ad ſalutem neceſſarium ſemper ex Chriſti in-

ſe neceſſa ſtitutione, & mandato, præconio conſtanti debet pro

ria.

Iſa.68. clamare. Facitque Chriſto iniuriam concionator ille; qui negat, vel tacet legem ad ſalutem non pertinere. Cum prophetas Chriſtum, Apoſtoloſq; ita docuiſſe;

Iſa 9. atque populos in hac cauſa informaſſe, manifeſtè ex

Luc.3. ſcriptura vniuerſa conſtet. Iſaias cap. 58. ſuis auditoribus legalem proclamauit concionem, quando accepit in mandatis. Clama ne ceſſes, annuncia populo meo ſcelera eorum. Sed is idem mox Euangelium eiſdem manifeſtauit auditoribus, quando capite nono dixit Puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis. Item baptiſta Lucæ .3. à lege ſuam inſtituit primam concionem. Genimina (dixit) viperarum, quis docuit vos fugere ab ira ventura? Facite fructus dignos pœnitentiæ. Sed acerbitatem huius præconij confeſtim

Euan-

Euangelij ſuauitate annunciata eſt moderatus, quando extento ſacro digito, ſacratiſſimũ oſtendens atque cæleſtem agnum dixit auditoribus perterrefactis & commotis: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Ioannis primo. Nec fuit diſſimilis Chriſti prædicatio ab iſtis ſuperioribus. Nam auſpicaturus ſuam admirandam functionem proclamandi, voluntatem patris, dixit: Pœnitentiam agite, appropinquat enim regnum cælorum. Et illud Matthæi vndecimo. Væ tibi Choroſim, Vę tibi Capharnaum, & cętera. Verùm extemplò ſeueritatem huius rigoroſi acerbique ſermonis diuina & inaudita benignitate mitigauit, ſiquidem generis humani miſertus, vt qui viſcera miſericordiæ in ſacratiſſimo virginis vtero induerat: dixit: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis. Matthæi vndecimo. Imitabitur concionatur Catholicus hos viros, prophetam ſcilicet, & Apoſtolum, & Chriſtum, qui prophetarum, Apoſtolorumque & concionatorum, diuinus eſt magiſter. Matt. 11. Dicimus ſingulariter legem eſſe prædicandam atque euangelium, non tamen inde quis inferet, euangelium aliquid eſſe diuerſum à lege, illud tantùm eſt diſcriminis, quod lex præcepta continet, & præceptorum exigit obſeruationem, non tamen confert vires ipſis præceptis ſeruandis, nec indicat vnde ſint nobis expetendæ. Euangelium verò nihil diuerſum ab ipſa lege præcipit. Sed ipſam legem multò euidentiùs interpretatur & dilucidius eius virtutem manifeſtat, & in quo eiuſdem legis perfectio conſiſtat, planum facit. Diſcrimẽ legis & euangelij. Adeò non eſt diuerſum euangelium à lege, quòd Iacobus eum dicat legem eſſe perfectæ libertatis. Iacob. Verùm in hoc differt euangelium à lege, quòd per ipſum nobis annunciatur Chriſtũ in hũc mũdum veniſſe peccatores ſaluos facere. Et vt nos de manu, id eſt, de poteſtate inimicorum noſtrorum liberaret. Annunciatur etiam nobis per Euangelium, quòd Chriſtus natus & incarnatus, traditus ſit propter delicta noſtra, & reſurrexerit propter iuſtificatio

nem noſtram. Annunciat etiam nobis euangelium, quòd iuſtificati ex fide, pacem habem⁹ ad Dominum, per Ieſum Chriſtum, per gratiam iſtam. Item annunciatur nobis per Euangelium, quòd Chriſtus moriens vicerit peccatum & mortem, diabolum & infernum, & quòd ipſe fortior armatum fortem vicerit, ſpolia erepta diſripuerit & abſtulerit arma, in quibus confidebat. Annunciat etiã quòd aduocatũ habemus apud patrem Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Et quòd noſtra multum intereſt. Euangelium oſtendit nobis, quibus medijs ſimus conſequuturi iuſtificationem, nempè fide, charitate, atque ſpe, & timore, demõſtrat etiam Euãgelium quis illas virtutes diuinas nobis elargiri poſſet, ſcilicet Deus. Cuius meritis, non noſtris, ſed CHRISTI, per quem, non per legem, nec per naturam, ſed per ſpiritum ſanctum, qui charitatis diffuſor eſt in cordibus noſtris. Hic ſpiritus ſanctiſſimus operatur intus in nobis diuinas illas virtutes, & pleraſque alias, quarum diuina excellentique poteſtate DEVM placamus, & ipſum nobis alioqui offenſum, atque indignatum, reconciliatũm reddimus. Repurgantur corda, lauantur conſcientiæ, & animæ ſacratiſſimi ſanguinis Chriſti participes fiunt. Euangelium etiam nobis oſtendit, quod in ſeptem ſacramentis Eccleſiæ Catholicæ ſanguinis CHRISTI precium, dignitatem, ac meritum nobis communicatur, ita vt non tantum intus anima lota inde emergat ſplendida, verùm caro & ipſa anima ſanctificata remaneant. Annunciat etiam Euangelium, vnde ſit nobis petenda virtus ad bene meritorieque operandum, nempè à DEO. Et quia noſtris meritis ſolis ſuam gratiam nec promereri, nec conſequi poſſumus; illud etiam Euangelium nos admonet CHRISTI, cuius ſi intercedant merita, dignitas, & interceſſio, facilè id quod optamus nobis poterimus comparare; vires ſcilicet ad benè beatéque viuendum, quibus mandata ſeruemus, & æternam vitam promereamur. Renunciat

Docet q d annũciet euãgeliũ.

Nota.

etiam

etiam nobis Euangelium, reſeratum cælum ijs, qui ſuorum operum interpoſita ratione ſanguine meritiſque Chriſti decorata, cuius altiſſima inæſtimabiliq; virtute merita noſtra ornantur, atq; tanta retributione digna ſunt eo, venerint ingreſſuri.

Lex vero, nihil tale oſtendit. Eius officium ſolùm eſt, præceptorum nos admonere. Semper enim clamat: Serua mandata. Non concupiſces. 2. Lex peccatum demonſtrat, dicente Paulo. Nam peccatum non cognoſcebam, niſi lex diceret. Non cõcupiſces. 3. Lex etiam iram operatur. 4. Oſtẽdit omnes eſſe obnoxios æternæ maledictioni, qui legis præcepta tranſgrediuntur. Maledictus omnis (clamat lex) qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis huius. 5. Lex auget & aggrauat peccatum dicente Paulo ad Romanos. Vbi non eſt lex, non eſt præuaricatio. 6. Lex etiam tantum fuit pędagogus noſter ad Chriſtum. 7. Lex omnis concluſit ſub peccato, & omnes tenebat oppreſſos & condemnatos, Paulus ad Galatas tertio: Prius enim, quam veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur concluſi, id eſt, preſſi & condemnati, ſi peccatis vitam commacularemus. 8. Erat lex quaſi murus, qui nos tenebat ſuis comminationibus, ſuo timore, atq; pœnis, peccatis noſtris præſtitutis omnes concluſos, & peccatis depreſſos ne peccaremus. 9. Lex propter tranſgreſſionem poſita eſt. Ad Galatas. 3. & ad Romanos 5. inquit Paulus, quod fuit poſita vel data propter tranſgreſſiones, id eſt, nõ eſt data vt quẽquam iuſtificet, hoc nec lex poterat ante Chriſtum, neque ob eam gratiam fuit data. Verùm, vt inquit Chryſoſtomus & Hieronymus ob trãſgreſſiones coërcendas. Conſuetudine, & peccatorum impietate lex naturalis in hominibus illius ſæculi ferè iam erat extincta, ac quaſi deleta, vnde quam plurima cõmittebantur peccata, quæ quamuis eſſent grauiſſima ob conſuetudinem non talia reputabantur. Deus autem, vt huic malo tam graui opportuno remedio occurreret, electo populo, legem dedit, propter tranſ-

Quid doceat lex.

2 Ad Rom. 7.

3

4

Deut. 27.

5

6

7

Ad Gal. 3.

Nota.

8

9

Ad Gal. 3.

Ad Rom. 5.

Quare lex ſit data.

10 greſſiones vitandas atque coërcendas. 10. Nihil enim ad perfectum adduxit lex, fuit verò introductio me-
11 lioris ſpei, per quam proximamus ad Deum. 11. Lex
Ad Gal. 3. vitam pręſtare non potuit. Si enim data eſſet lex, quę poſſet viuificare, verè ex lege eſſet iuſtitia: Ad Gala-
12 tas tertio. 12. Lex in homine dominatur, id eſt, graui
Rom. 7. & magno imperio mandat homini, quanto tempore
13 viuit, ad Romanos ſeptimo. 13. Lex neminem iuſtifi
Ad Gal. 2. cabat, Paulus ad Galatas ſecundo. Non iuſtificatur homo ex operibus legis. Si per legē iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Ibidem: Quia ex omnibus legis non iuſtificatur homo. Ad Romanos 3. Quaſi dicat, lex illa per Moyſen data, quamuis ſancta, iuſta & bona, & mandatū ſanctū, & iuſtū & bonū, neminem tamen antequam Chriſtus veniret, iuſtificare poterat, nec iuſtificabat. Non ob ſuam aliquam culpam, vel vitium, nec ob aliquem eius defectum, ſed culpa & vitio hominum, qui illam non obſeruabant. Non tamen poterant illam obſeruare, quia ipſi ſoli ſibi ſufficere arbitrabantur. Iudæi, ſuis viribus exiſtimabant, ſine Chriſto ſe poſſe illam ſeruare, cùm nihil minùs præſtare poſſent. Ob id dicit Paulus illam fuiſſe pędagogum ad CHRISTVM, homines ſe experirentur inidoneos & inſufficiētes, viribuſque deſtitutos legi ſeruandæ, ex prophetiſque & ex ipſa lege intelligerent Chriſtum futurum, atque ſubminiſtraturum ipſis vires ad ſeruandam legem, ipſam tanto ardentiùs exoptabant, quanto infirmiores ſe indies legi obſeruandæ depræhendebant, parabant ſe Chriſto venturo, quem lex ipſis annunciabat, ſuſcipiendo. Ideò Paulus vocat legem pædagogum ad Chriſtum, atque inutilem, quæ aliquid ad perfectum deducat, tenet lex omnes concluſos in carcere, vt omnes alioqui ſuperbos, humiles reddat, & vnicuique ſe ſuamque infirmitatem, imbecillitatem, & inopiam oculis intuendam ſubijciat, & ad Chriſtum, qui eſt noſtra fortitudo, virtus & refugium, & adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis, remittat & adip-

Nō ſuo vitio nō implebatur lex, ſed vitio prudētiæ carnis.

Lex pędagogus ad Chriſtum

ad ipſum quærendum anxios nos faciat. Chriſtus tamen ſua morte, ſuo ſanguine legi virtutem tribuit iuſtificandi, & hominib. vires legi implendæ, cuius impletione iuſtificatores euaderet. Abundè ſatis & perſpicuè arbitror me legis & euangelij diſcrimē oſtendiſſe, oſtendi aūt illa diſcrimina, quæ cōcionatori videbantur neceſſaria, cæteri verò ſcripturarum ſacrarum periti, alia depræhendent diſcrimina grauiora præſertim ſi Auguſtinum euoluant. Gaudeant hi ſuis inuentis, nos verò concionatores iuuare proſequamur. Chriſtus virtutem legi tribuit.

Eſt etiam aduertendum omnibus concionatorib. quod ante Chriſti aduentum, quando lex legiſq; ſeueritas omnium dominabatur. Illi, qui legis tenebantur limitibus concluſi ac cincti, habebant cor lapideū durum, indocile, ac planè Deo rebelle, & diuinis mādatis ſuſcipiendis prorſus ineptum. Nec ipſa lex tam ſufficiens erat, vt duritiem illorum cordium tolleret, aut in ſuauitatem conuerteret. Aliud diſcrimen legis & euā gelij.

Non poterat lex rebellionem illorū cordium in obedientiam commutare, nec hebetudinem in docilitatē. Quia nō fuerat in hoc data, nec eius hoc erat officium, nec eo vſq; extendebatur ſua potentia. Et quāuis nihil prorſus eorum, quæ diximus lex præſtare potuerit, deficiebat in hoc etiam, quod ſicuti oſtendebat apertè peccatum, non ita oſtendebat, vnde nobis comparaturi eſſemus eam virtutem, cuius ſubſidio muniti illas cordis ad ſalutem neceſſarias reformationes obtinere poſſemus, quib. peccatum, quod lex demonſtrabat tollere, vel vitare poſſemus. Quod graue nobis detrimētum pariebat. Aut verò euangeliū, quamuis ipſum etiam per ſe ſolùm conſideratum litera ſit occidens, quæ ſine ſpiritu nihil prorſus efficere poſſit, in hoc tamen legē longo præſtat interuallo, quod nobis manifeſtam dat notitiam, vnde nobis ſit expectanda virtus, potentia, & poteſtas illa, quę corda lapidea, dura, & vetera ſiue rebellia commutet in corda carnea, id eſt, ſuauia, docilia, tractabilia,

atque iugo Chriſti ferendo idonea. Docet etiam nos, quibus medijs hanc virtutem & gratiam, & authorē eiuſdem gratiæ, ſiue diuinum artificem, qui intus in cordibus noſtris mirabili quodammodo ſcit ac poteſt iſta omnia operari, poſſimus nobis comparare, vt peccatum vitemus, & eo, quod nos premit liberemur docet Euangelium, hunc diuinum artificē eſſe Chriſtum, qui eſt fons & author totius boni, in cuius ineuitabili manu ſunt omnium hominum corda, docet Euangelium media ſiue inſtrumenta. quibus illi diuini labores noſtris inſculpuntur cordibus, eſſe fidē, charitatem, ſpem, timorem, humilitatem, gratiam, & alias ſacras virtutes, quę in ipſo nouo teſtamento paſſim cōmemorata inueniūtur. Docet Euangelium, omnia iſta nobis contingere per Chriſtum, & ſpiritum ſanctum. Quæ nihil prorſus oſtendebat lex. Quamuis Iudæi ſpirituales ex ipſa lege & prophetis, hæc quaſi à longè contemplabantur, intuebanturque in quam plurimis locis ipſius legis, & vaticinijs prophetarum. Nam legebant in Ezech. cap. 36. dominum dixiſſe. Dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum ponam in medio veſtri, & auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum. Et ſpiritum meū ponam in medio veſtri, & faciam vt in pręceptis meis ambuletis, & iudicia mea cuſtodiatis & operemini. Ante aduentum Chriſti, hic ſpiritus, quo erant obſeruaturi mandata Dei, & iudicia, nondum erat poſitus in medio Iudæorum, nec lex ipſum iudicabat. Et ſi ſit verum ſelectis quibuſdam viris, vt Dauid, Simeoni, Zachariæ, Elizabeth, Annæ, Ioachimo, & alijs ſimilibus ſpiritum illum conceſſum fuiſſe. At qui nō omnibus promiſcuè. Euangelij verò tempore omnibus hic ſpiritus, quo in mandatis Dei ambulent, quo eius ſtatuta cuſtodiant, vltro datur, ita vt non ſit diſtinctio Iudæi neque Græci, maſculi neque fœminæ, ſerui nec liberi, pauperis aut diuitis, dum indifferenter omnibus volentibus ipſum accipere, vt eius virtute benè operentur, eſt oblatus. Et hoc annunciat

Quid prętereà doceat Euangelium.

Iudæi quaſi à longè videbant Euangelium.

Nō eſt diſtinctio, gratia omnibus offertur.

ciat

ciat Euangelium, quod lex nunquam fecit. Docet etiam Euangelium, vbi hic ſpiritus ſit inueniendus, nempè in Eccleſia catholica Romana, in qua ſola reſidet.

Item obſeruandum venit aliud diſcrimen legis & Euangelij. Lex teſte Paulo. 2. ad Corint. cap. 1. erat ſcripta in tabulis terreis & lapideis. Euangelium verò, eſt ſcriptum in tabulis cordis carnalibus, non atramento, ſed ſpiritu Dei viui. Itē aliud diſcrimen legis & euangelij.

Dixit Paulus ſcribens ad Hebręos cap. quod lex nihil ad perfectum adducit. Alia verò vniuerſa ſcriptura noui teſtamenti clamat, Euangelium, perfectionē continere, atque docere. Chriſtus ipſe hoc apertè diſcrimen inter legem & euangelium annotatum dum eſſet in viuis nobis reliquit. Cùm iuueni affirmanti ſe totam vitam vniuerſa legis mandata cuſtodiuiſſe, reſpondit, ſi vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & ſequere me. Hanc perfectionem de ita ſequendo Chriſto, lex nunquam docuit, nec de vendendis proprijs rebus, vllam vnquam fecit mentionem, Chriſtus verò, maximè. Ratio verò quare lex nihil, id eſt, nullum hominem perfectum efficiebat, ea eſt, quia cum apud Deum non ſint alij iuſtificati, niſi ij, qui legem ſeruant, non autem, qui audiunt, teſte Paulo ad Romanos ſecundo, qui ait: Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores. Lexque etſi auditores ſuos ſuæ obſeruantiæ admonebat, quia tamen nemini virtutem, qua ipſam poſſet ſeruare præſtabat, ideò neminē iuſtificabat, neque ad perfectionem legis adducebat, Euangelium verò, quia non tantum præcipit ac docet, quid ſit faciendum, verùm promittit gratiam & virtutem, qua præcepta cuſtodiamus, atque oſtendit, vnde virtus illa & potentia ſit nobis expectanda, ideò ad perfectionem cuncta, quæ lege continentur, & vniuerſos ſuos obſeruatores adducit. Virtutem hanc ſeu potentiam ſpiritus, iam olim ante Chriſtū prædixerat Ezechiel impartiendam fidelibus in ad- Docet Chriſtus iuuenem. Euangelium promittit gratiā & virtutē, qua legem ſeruemus. Ezech. 2.

uentu Chriſti, quando capite ſecũdo, perſonam Dei agens dixit. Et dabo eis cor vnum, & ſpiritum nouũ tribuam in viſceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, vt in præceptis meis ambulent, & iudicia mea cuſtodiant, faciantque ea, & ſint mihi in populum, & ego ſim eis in Deum. Hæc omnia, nempe cor carneũ, & virtus ſeu potentia, qua faciamus mandata, gratiamque qua cuſtodiamus præcepta, erant neceſſaria ad perfectionem conſequendam, quæ cum lex non præſtaret, ſed prædicaret futura tempore Euangelij, ideò neminem iuſtificabat, nec perfectum faciebat. Atqui cùm Euangelium omnia hæc promittat, prædicet, atque vnde, & quomodo ſint nobis comparanda doceat, ideò dicimus Euangelium omnia ad perfectionem adducerẽ. Non litera ipſius Euangelij, quæ ſola occidit, ſed ſpiritus litera contentus, qui viuificat obſeruatores legis perfectæ libertatis, & etiam iuſtificat.

Ierem. 23.

Itẽ aliud diſcrimẽ legis & euangelij.

Eſt & aliud non quidem vulgare diſcrimen inter euangelium & legem digniſſimum, quod conſiderẽt omnes concionatores, ſi veram vtriuſque legis ſcilicet & Euangelij, naturam & conditionem perſpectã habere exoptant, lex non habet eam dignitatem nec virtutem, ex ſola ſua natura, qua ſuos obſeruatores dignos reddere poſſit æterna retributione, nec ex ſua ſola natura poterat iuſtitiam alicui præſtare, nec meritum, aut vllam dignitatem, etſi maximè religione obſeruaretur. Ob id, inquit Paulus. Quod ſi data eſſet lex, quæ poſſet iuſtificare, verè ex lege eſſet iuſtitia. Nimirum quia non fuit in hoc data, nec à Deo præcepta, nec habebat, vnde meritum illud, aut dignitatem ſibi poſſet vendicare. Nam quamuis à Deo fuerat in monte Sinai data, nihil tamen in ſe ex ſola ſua natura habebat diuinitatis, vt quæ litera eſſet nuda, tabulis lapideis exarata. Et eam quam poſtulabat obedientiã, non ſua propria authoritate apud homines obtinebat, ſed ampliſſima ſui autoris & incom-

comparabili maieſtate, quæ tanta eſt, vt omnes creaturæ, tum cæleſtes, tum terreſtres, omnimodam ipſi debeant reuerentiam & obedientiam, quod probat Baſilius ſatis eleganter. Euangelium verò, quamuis ſi ipſum ſolum quatenus litera eſt, etiam litera ſit occidens, ſitque eiuſdem conditionis atque lex, id tamē habet diſcriminis, quòd ſit conditum per filium Dei incarnatum, & ipſe extitit eius author. Et illud condidit, non vt ſolùm officium legis præſtaret, nec vt eū prætenderet finem, quem lex prætendebat. Sed quid? Inſtituit Chriſtus & formauit Euangelium, primò vt annunciaret impijs & peccatoribus ſe eſſe natum, ſe eſſe Meſſiam olim tot figuris adumbratū, ac tam multis prophetarum vaticinijs prædictum, ſe eſſe verum ſaluatorem, per Ioſeph figuratum, qui ſua morte intercedente pacem inter DEVM & homines eſſet compoſiturus, qui genus humanum Deo eſſet reconciliaturus, quique animas omnium Chriſtianorum ſuo ſanguine eſſet expiaturus, qui iuſtificaturus erat iniuſtos, qui nobis impleturus erat legem, qui etiam hominibus daturus erat virtutem legis implendæ, & legi etiam daturus erat virtutem, qua ſuos obſeruatores iuſtificaret, dignosq́ue ſua obſeruatione redderet æterna cæleſtique mercede. Officium igitur Euangelij eſt, annunciare Chriſtum, cuius diuina virtute ſint homines ſancti, iuſti, pij, ſpirituales, boni, idq́ue per charitatem, quam ſpiritus ſanctus diffundit in cordibus noſtris. finis etiam Euangelij eſt, homines ad æternam felicitatem promouere, dirigere, cæleſtibusq́ue inferre choris, vbi vita fruuntur æterna. Idcirco Paulus vocat Euangelium legē, ſpiritus vitæ, & ſpiritus miniſtrationem. Annunciat Euangelium, per fidem in Chriſtum remitti peccata in ſacramentis, nobis dari ſpiritum ſanctum, adoptari in filios, & hæredes vitæ æternæ fieri, cuius æternæ hæreditatis ipſe ſpiritus ſanctus eſt arrabo & pignus. Perſpecta igitur hac diuerſitate legis & Euangelij, cognoſcet facilè doctus concionator,

Chriſtus verus Meſſias.

Chriſtus p Ioſeph figuratus.

quod diſcrimen legis & Euangelij non eſt eius conditionis, quod diuerſitatem aliquam conſtituat inter ſubſtantiam legis & euangelij. Siquidem eadem ſunt præcepta euangelij & legis. Item non diuerſum à lege præcipit euangelium. Deus fuit author legis per ſeruum Moyſen, is idem eſt author euangelij, per vnigenitum ſuum filium, dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Officia euangelij non ſunt contraria, neque aduerſantia legi. Sed cùm ſint eadem, ſunt multò perfectiora, & maioris potentiæ, virtutis, & præſtantioris dignitatis, quàm officia legis Moyſi. Vnde elegantiſſimè legimus, dixiſſe Paulum. Nam quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnẽ. Deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati; & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. Non eſt huius loci totum hunc locum planum facere. Verùm illud annotandum cenſeo, quod propoſito maximè congruit inſtituto, ſcilicet, quod impoſſibile erat legi facere, vt eius auditores non obtemperarent & conſentirent peccato, in quo, id eſt, quatenus imbecillis & infirma erat, per partem illam carnis, in qua peccati fomentum, occultum reſeruabatur. Deus mittens filium ſuum, factum ex muliere, id eſt, genitum ex Maria virgine, fecit vt eſſet poſſibile, vt ſcilicet lex, quæ peccatum vincere nõ poterat, in poſterum vincat ac ſuperet. Id quod euangelium nobis nunciat, quæ annunciatio tam eſt grata peccatoribus & opportuna, vt incomparabilem lætitiam & hilaritatem ijs, qui ſub legis iugo grauiſſimo preſſi tenebantur, adferat ac pariat. Eadem difficultas atque impoſſibilitas naturæ inerat. Vnde Auguſtinus, qui feliciùs multò, quàm reliqui omnes doctores ſacri, in hac materia fuit exercitatus in libris de natura & gratia dixit, quod quemadmodum Paulus ad Galatas decimo dixit. Si per legem, iuſtitia; ergo gratis CHRISTVS mortuus

Non diuerſum à lege præcipit euangeliũ, nec ècontra Deus vtriuſq; author eſt legis ſcilicet & Euãgelij.

Annũciatio euangelij, peccatoribus gratiſſima.

tuus eſt: ita ſi per naturam iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Fuerunt quàm plurimi ante legem iuſtificati, vt Abraham, Iſaac, Iacob, Ioſeph, Melchiſedech, Seth, & alij quàm plurimi, vt Iob, &c. Item in lege fatemur, quàm plurimos iuſtificatos fuiſſe, atq; conſequutos omnia hæc beneficia, quæ per Euangelium nobis annunciantur. Verùm nullus vnquam virtute legis, aut naturæ humanæ ſolis viribus ampliſſima illa redemptionis generis humani beneficia fuit conſequutus, niſi per fidem in Chriſtum venturum, quod luculenter ſatis conuincit Paulus, in epiſtola ad Romanos. Et Petrus, qui in actis Apoſtolicis conſtantiſſimè affirmauit, non eſſe aliud nomen datum hominibus ſub cælo, in quo oporteat nos ſaluos fieri, niſi in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti. Hanc vltimam Spiritus ſancti ſententiam, in huius cauſæ deciſione, ab eodem Spiritu ſancto latam, amplexatus Auguſtinus in quàm plurimis locis (vt in margine annotabimus) aſſeruit omnes illos ſanctos, qui Chriſtum præceſſerunt, ſiue legis tempore, vel naturæ, nō per aliam fidem fuiſſe factos ſaluos, niſi per illam, quam nobis Euangelium annunciat, quam tunc temporis, diuino modo, & admirabili prorſus ſapientia, ipſe Deus, cuius magnitudo tanta eſt, vt eius non ſit finis, cuius ſapientia tam eſt immenſa, vt nulla ſit alia, in terra, nec in cælis, quę ipſi veniat cōparanda, vel per Angelos, vel internas aliquot inſpirationes præſtabat, & per ſanctum ſuum ſpiritum illorum cordibus infundebat.

Quod multi antè legem iuſtificati ſint. Item ſub lege, verū id nō virtute legis nec virib. naturę humanæ.

Placet hic admonere lectorem cuiuſdam impiæ doctrinæ, quam ſcioli effutire, dum nimium ſapere geſtiunt, vel apud eruditos impudenter & temerè vel apud rudes & agreſtes audacter præſumunt. Affirmant hi Chriſtum legislatorem nouum fuiſſe. Et vt eorum impietas prorſus inſaniat, dum magnos legislatores in certum numerum redigunt, relatis in primis Solone, Licurgo, Moyſe, mox Chriſtum, quaſi nouum legiſlatorem ſuperiorib. annectere contendūt,

Nota.

Error de diuerſis legiſlatoribus redarguitur.

poſt quem Mahumetum legiſlatorem etiam celebrare non dubitant, falluntur prorſus hi, & non ſapiũt, & ſi maximè ſe ſapere ſibi ipſis videantur, percurrãt vniuerſam legem Moſaicam, videant, explorentque vniuerſa eius præcepta, poſteà pari diligentia, & maiori ſi velint, dimetiantur Chriſti doctrinam, & vbi exactè cuncta hæc perluſtrauerint, iudicium faciant, num aliquid inueniãt in lege Chriſti, quod legi Moyſi aduerſari videatur, vel in lege Moyſi, quod Chriſti doctrinis opponi vlla poſſit ratione. loquor de præceptis moralibus decalogi, cætera enim cæremonialia, atque iudicialia, non erant æterna, nec per ſe data. Sed ita erant mandata, vt tempori ſeruirent, rerumq; futurarum exemplaria nobis præſto facerent. Vbi veritas apparuit, euanuit vmbra, & quando acceſſit tẽpus ab æterno decretum ſempiternum, futurum illi ceſſit, id quod ad tempus erat ſtabilitum. Nihil prorſus diſparitatis, aut diuerſitatis, neque diſcriminis vſquam quis poterit depræhendere, aut expiſcari, inter præcepta legis moralia, & Euangelij, Chriſti mandata & Moyſi.

Matth.5. Verùm ſi quis obijciat illud, quod Matth.ca.5. narrat, Chriſtum dixiſſe: Audiſtis, quia dictum eſt antiquis, diliges amicum tuum, & odio habebis inimicũ tuum, &c. Ego autem dico vobis (inquit Chriſtus) diligite inimicos veſtros, benefacite his, qui oderũt vos, quaſi præceptum à Chriſto datum, præcepto Moyſi contrarium ſit, fallitur prorſus. Nam Chriſtus non inquit, audiſtis quia dictum eſt antiquis à Moyſe, diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuũ. Nec inquit Chriſtus in lege, quid eſt ſcriptum. Sed inquit, audiſtis quia dictum eſt antiquis, &c. Vt Chriſtianos admoneret cuiuſdam antiquæ legis deprauationis, & Iudæos ipſos confunderet, & inſimularet legis temeratæ. Quod idcircò dictum credimus, primò vt Iudęos verum atq; germanum legis ſenſum doceret. Secũdò, vt errorem illius loci in legem falsò quorundam antiquorum Phariſæorum aut Scribarum commiſ-

Fallitur qui præceptũ Chriſti, præcepto Moyſi contrariũ putat.

commiſſum corrigeret. Nam nuſquam legimus, in lege vniuerſa, Deum mandaſſe, nec Moyſen docuiſſe, inimicos vllo odio proſequendos. Sed ipſi falſi Rabini, Scribæ, aut Phariſæi, pro ſuo more, dum legem ſine charitate interpretari præſumebant, vt erant carnales, carnali enim mente omnia interpretabantur. Vndè cùm locum illum legis interpretandum ſuſciperent, legerentque diuino mandato ſibi eſſe præceptam dilectionem proximi, peccabant grauiter in explanatione ipſius legis. Nam primò dum inquirunt, quis eſſet illis habendus proximus, cui illam dilectionem eſſent exhibituri, docebant non alium habendum pro proximo, niſi amicum, peccabant grauiter in hac legis ſeu præcepti interpretatione. Cùm omnium Doctorum conſtanti decreto affirmetur, quòd proximus non ſolùm ſit amicus, verùm omnis homo.

Non præcepit Deus, nec docuit Moyſes inimicum audiendum.

Phariſæi & Scribæ, falſi legis interpretes.

Primò peccant in proximum.

Secundò peccabant multò grauiùs adhuc contra ipſam legem. Siquidem recepta illa expoſitione legis, quòd proximus ſit amicus & non alius, tanquàm vera, Deique menti admodum congruenti, inferebant. Si igitur amicus eſt diligendus, ergo odiendus inimicus. Quam pernicioſam ac peſtilentem illationem, non ſatis fuit eſſe commentos. Verùm dum populis illius præcepti ſubſtantiam traderent, illam eſſe ſecundam rationem implendi præceptum docebant, vt primo diligerent amicum, ac deinceps odio proſequerentur inimicos. Hanc adulteratam legis & præcepti interpretationem, dum Chriſtus, qui legis erat veritas, corrigere inſtituit, dixit. Audiſtis, quia dictum eſt antiquis. Diligite amicos veſtros, & odio habete inimicos veſtros. Ego autem dico vobis diligite inimicos veſtros, & benefacite his, qui oderunt vos. Quaſi dicat, veſtri maiores vos docuerunt, amandum eſſe amicum tantùm, odio tamen habēdus inimicus. Ego autem qui multò meliùs legem noui, qui voluntatem eius, qui legis eſt conditor, perſpectam habeo, vt qui eiuſdem ſim cum illo ſubſtantiæ, dico

Secundò peccabant grauiter in legem ipſam.

dico vobis, non ita eſſe legem intelligendam, vt priſci veſtri, maiores falsò vos docuerunt, ſed eſt diligendus proximus. Eſt autem proximus, omnis homo, ſiue amicus ſit, vel inimicus. Omnes homines ſunt diligendi, prophani, & impij propter naturam. Chriſtiani verò propter Chriſtum, cuius eſt frater ac filius, propter redemptionem & ſanguinem ſacratiſſimum in ſacramentis ipſis communicatum. Sunt verò ita homines diligendi, vt id quod eſt Dei, in ipſis amplectamur, magnoque proſequamur amore, id autem quod eſt carnis, peccati, aut diaboli, abominantes deteſtemur. Et ita fiet, vt in infidelibus amemus naturam, in qua (quamuis corrupta, ac deprauata) Dei relucet diuina imago, & in fidelibus Chriſtianis amabimus etiam hanc Dei imaginem, diuina admirabiliq; ratione per Chriſtum reparatam.

Proximus noſter omnis homo.

Amandus eſt infidelis propter naturam, in qua eſt imago Dei

Nec (vt ad primarium redeamus inſtitutum) aliqua erat ſententia, in vniuerſa veteri Scriptura, quæ illis deprauandi huius præcepti, vllam potuiſſet occaſionem præſtare. Imò certa quędam & aperta Scriptura erat, ex qua paulò maturiùs & diligentiùs perpenſa, poterant intelligere, quam gratiam inimicis Deus vellet ipſos præſtare. Moyſes enim Exodi 23. ipſis dixerat: Si occurreris boui inimici tui, aut aſino erranti, reduc ad eum. Si videris aſinum odientis te, ſub onere iacere, non pertranſibis, ſed ſubleuabis cum eo. Quę verba Chaldęus Paraphraſtes, qui apud Iudęos, ſummam eſt conſecutus authoritatem, ita interpretatur. Quando videris aſinum odientis te, iacentem ſub onere ſuo, & deſieris adiuuare eum, dimittens dimittes odium, quod erat in corde tuo aduerſus eum, & ſubleuabis ipſum cum eo. Si Iudæi, qui legis erant interpretes, ſana mente locum ipſum intelligendum ſcrutati fuiſſent: multò opportunius, & multò certius (& quod textui conformiùs erat) intuliſſent. Si Deus iubet, vt aſinum oneri ſubiectum, ab ipſoq; grauiter oppreſſum adiuuari, ita vt inſtitutum iter remorantes, non prius vlterius ſimus progreſſuri, quam ſubſidium

Docebat lex ſi diligenter examinata, non odiendum inimicum, ſed ei in neceſſitate ſubueniendum.

dium inimico præſtemus, quo aſinus non pedes ſeſe erigat, ergo multò magis illi placebit, ſi inimicum laborantem, aut calamitate aliqua grauatum, deponẽtes odium corde, omni officio iuuemus. Nam qui bruti tantam gerit curam, vt de ſubſidio illi præſtando legem condiderit, maiori gratia ipſum affici erga homines, quos formauit, ac vnigeniti ſui filij morte redemit, eſt credendum. Multoque acceptius & gratius erit officium, quod pręſtitum fuerit homini, quã beſtiæ. Sed excæcauit eos malitia eorum, vt videntes non viderent, & audientes non intelligerent. Iudęorum præſertim, Phariſæorum, & Scribarum tanta erat mentis peruerſitas, & cordis malignitas, vt vel ipſam Dei legem, obliti magnæ illius reuerentię, quam Dei verbis debebant, impiè ac temerariè præſumpſerint. Idque non tantùm hoc loco, verùm alijs duodecim, quos in gratiam, & magnum beneficium, eruditorum concionatorum proximo annotabimus capitulo. Nunc verò ſatis arbitror nos oſtendiſſe, quare ſit neceſſaria cognitio legis, & Euangelij Catholico concionatori. diximus etiam nihil diuerſitatis, quatenus ad ſubſtantiam legis attinet, Euangelium continere. Sed prorſus eadem præcepta Euangelium iuſtificandis imperare, ſimul cum pœnitentia, & fide, atque imperabat lex. Quale ſit diſcrimen, planum ſuperiùs fecimus.

In multis locis legis errabant Scribæ & Phariſæi.

Opportunam forte arbitror concionatoribus hanc obſeruationem, ſcilicet, quod cùm Dominus Chriſtus Ieſus ſuos diſcipulos Apoſtoloſque diuulgandi Euangelium, in mundum vniuerſum mandauit, non tantùm intellexit ſolas promiſſiones, de remiſſione peccatorum, verùm etiam in Euangelio compræhẽſam dedit doctrinam de mandatis, de comminationibus, de repræhenſionibus & exhortationibus, quæ omnes doctrinæ ad ſalutem ſunt neceſſariæ. Quod verò ad Euangelium omnes aliæ doctrinæ, præter eam, quæ de remiſſione eſt peccatorum etiam pertineant, ſintque ad ſalutem neceſſariæ, Paulus doctor gentiũ,

non

non vno tantùm loco, verùm vniuerſa ſua doctrina, epiſtolis contenta manifeſtè probat. Nam Romanos arguit, ipſiſque doctrinam operum, 2. & 5. & 13. vbi obedientiam poſtulat, inculcat. Corinthios non tantùm docet, inſtruitq; , verùm etiam acriter increpat, atq; repræhendit cap. 5. 1. epiſtolæ quod fornicarium illum famoſum tulerint, eoſdem grauiter admodū peccaſſe, ca. 6. conuincit, quando ait: Iam quidem omninò delictum eſt in vobis, quòd iudicia habeatis inter vos.

Docet Apoſtolis doctrinā operū neceſſariam.

Indignè fert Paulus, quod lites ſibi inuicem intentarent Chriſtiani, idque ante tribunalia infidelium, quod magis eorum mutuam diſcordiam prodebat. Eodem 6. cap. ſcortationem inſectatur, & fornicationem prorſus fugiendam docet, 7. ca. 1. Corinthiorum maritatos de vita cum pietate, & amore tranſigenda admonet. Seruos, vt obedientes ſe præſtent, docet. Seruus (inquit) vocatus es? non ſit tibi curæ, ſed & ſi potes fieri liber, magis vtere. Idem docet, 1. Timoth. 6. ſeruos inſtruens, quibus dicit: Quicunque ſunt ſub iugo ſerui, dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur, nè nomen Domini, & doctrina blaſphemetur. Idem cùm ad Epheſios ſcriberet, capite nono, admonet ſeruos nè ad oculum, id eſt, ficto animo, dominis ſuis ſeruiant, ſed in ſimplicitate cordis. Et cap. 11. 1. ad Corinthios, ipſos acriter pungit, quod abutentes ſua communione, quando in Eccleſijs comparebant, ſacram ſumpturi ſynaxim, non tam decenter ſe gerebant, perindè atque maieſtas rei gerendæ poſtulabat, cap 13. eiuſdem epiſtolæ, docet doctrinam charitatis, tam eſſe neceſſariam ad ſalutem, vt ſi ſolam fidem habeant tam veram, vt vel inaudita operentur, ſi charitate deſtituātur, nihil prorſus ſibi ſufficere ad ſalutē. Galatas ita repræhendit, vt inſenſatos eos vocet, 2. ca. diſcipulis ſuis Timothæo & Tito diſtrictè præcipit, vt peccantes coram omnibus arguant, cum omni imperio, vt cæteri timorem habeant. Alia quàm plurima depræhendet exempla, quibus noſtra confirmari poſſet

Indignatur Apoſt. q̄d Chriſtiani inter ſe lites haberent.

Docet ſeruos.

Repręhendit Apoſt. accedētes ſacram ſynaxim.

Charitas ad ſalutē neceſſaria

poſſet ſententia, qui paulò attentiùs vniuerſas Pauli percurrerit epiſtolas. At verò non dedignatur has omnes doctrinas Paulus Euangelium vocare: Notum enim vobis facio Euangelium (inquit ad Galatas 1.) quod euangelizo vobis, non enim ab hominibus, neque per hominem, ſed per reuelationem Domini noſtri Ieſu Chriſti, accepi illud. doctrinam in epiſtolis ad Corinthios comprehenſam Euangelium vocat ipſe Paulus, quando in prima epiſtola, capite quarto, dicit ipſis Corinthijs in Chriſto Ieſu, per Euangelium ego vos genui, doctrinam, 2. epiſtolæ etiam Euangelium eſſe affirmat, capite quarto, & decimoquinto, 1. Timoth. 1. & 2. Timoth. 1. doctrinas illarum duarum epiſtolarum, Euangelium eſſe manifeſtè fatetur. Actorum quinto legimus Ananiam & Saphiram, Petri imprecatione mortuos, tamen neminem futurum arbitror tam audacem, qui neget facta & dicta Petri, & Actorum Apoſtolicorum hiſtoria contenta, pro Euangelio habēda, niſi ſit Manichæus. Quamuis hæretici noſtri temporis, Euangelium tantùm affirment illud eſſe, quod remiſſionem peccatorum proclamat. Nos verò expreſſum Dei verbum ſequentes, cuius gratiam & veritatem impudentiſſimè Brentius & Caluinus deprauant, dicimus Euangelium eſſe doctrinam remiſſionis peccatorum, & doctrinam exhortationum, repræhenſionum, Sacramentorum, afflictionum, pœnitentiæ, mortificationis, ac renouationis. Quis negabit Euangelium eſſe, verbum illud Pauli? Mortificate membra veſtra. Et illud: Expurgate vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio, ſicut eſtis azymi? Nemo ſanè, ſi benè ſapit. Et illud ad Romanos ſeptimo: Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ, & iniquitati, ita exhibete membra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem.

Omnia q̃ docuit Paulus vocat Euangelium.

Manichę.

Quid ſit Euangelium.

Demon.

Demonſtratio quorundam locorum, quos Iudæi in lege corruperant falſis interpretationibus, concionatoribus valdè neceſſaria.

Caput XIII.

Lex tripartita.

Moralis lex, cæremonialis. iudicialis.

Arguit auaritiam legis interpretum.

ERat lex illa, quam Deus optimus Iudæis obſeruandam, per Moyſen dedit, trimembris. Cuius prima pars moralis dicebatur. Altera cæremonialis. Tertia verò vocabatur iudicialis. Phariſæi atque Scribæ, illique omnes, qui legem interpretabantur, ad auaritiam conuerſi, & honores, tametſi videbant primas partes deberi illi mēbro legis, quòd moralia pręcepta continebat, atq; tractabat, vt quę præcipuam noſtræ religionis, & primariam virtutem (charitatem ſcilicet) complecteretur, qua Deo & proximo debitum perſoluimus amorem. Videntes obſeruationem mandatorum cæremonialium, ſibi maiori commodo, atq; vſui fore, neglecta doctrina mandatorum legis moralis, atque relicta ea etiam doctrina, quæ iudicialia mandata tradebat, facientes quæſtum ex pietate, lucriſque inſatiabiliter inhiantes, inſtabant apud populum, quatenus reliquis omnibus prætermiſſis ſtudijs, tantùm legibus cęremonialibus obſeruandis religioſè intenderent, vt quæ propter oblationes, & ſacrificia & decimas, quæ lucrum, cuius ipſi ſitibūdi erant, adferebant, illis vtilior erat. Adiuuabat horum Doctorum impium votum ſplendida quædam ratio, qua ſuam inſatiabilem auaritiam ornare atq; contegere non incommodè poterant. Dicebant enim idcircò præcepta cęremonialia, religioſiùs populis obſeruanda colendaq; fore, eo quo Deum ipſum, ſuumque cultum mirificè promouerent, & illi ſacrificia, & ſacra illa officia gratiora eſſent.

Moralia verò, cùm ad proximum tantùm ſpectarent, non ita commendabant, quin docebant illa his eſſe præferenda tantò magis, quantò maius erat obſequium & officium, quod Deo debemus, quàm quod proximis præſtamus. Hoc tam falſo fundamento iacto,

facto corruperunt verum atq; genuinum ſpiritus ſancti ſenſum legis moralis, tradentes populis, quam plurimas falſas doctrinas, quæ legis cæremonialis dignitatem amplificarent, in graue præiudicium, & magnam obſcuritatem legis moralis, quàm mirandum in modum inferiorem cæremoniali legi eſſe prædicabant, quòd ideò faciebant, vt populis perſuaderent cultum & ſtudium ſacrificiorum, oblationum, decimarum, & aliorum commodorum. Et inter alios errores quibus legem ſordidauerant duodecim ex Rabinorum lectione colligimus, quibus miſerrimè legẽ & prophetas deturbaſſe probauimus. Prima corruptio illata legi, aduerſatur quarto mandato ipſius legis, quo iubebātur omnes Iudæi, parentes honorare ac reuereri. Quę reuerentia iuxta omnium ſacrorum doctorum ſententiam, non tantùm externa ciuilitate ipſis exhibenda conſtabat: verùm requirebat ſubſidium atque ſubuentionem ipſis genitoribus (ſi indigentia premerentur) præſtandam, ſub pœna præuaricati præcepti. Phariſæi verò atq; Scribæ ſimul cum ſacerdotibus omnem ſuam curam in hoc vnum conferebant, vt perſuaderent filijs ſe maiori vinculo teneri Deo, quàm proprijs parentibus, ob idq; ſe magis eſſe conſtrictos ad offerenda ſacrificia, oblationes, ac decimas Deo, quàm ad ſubueniendum parentibus quantumuis calamitoſis, atq; indigentia victus aut amictus attenuatis, vel alijs indigentibus, & ſi maximè afflictis aliquid elargiendum. Exornabant ſuam hanc impiam & crudelem legis temeritatem hoc fuco, tam vano certè atq; falſo. Dicebāt homines magis eſſe obligatos Deo, qui dedit cuncta bona, quæ homines poſſident, quàm ipſi homini, & ſi maximè proximo, ob idq; Deo magis eſſe retribuenda ſacrificia, oblationes ac decimas, quàm aliquid pauperi, (& ſi progenitor ſit) conferendum. Hanc legis temeritatem CHRISTVS, qui Dominus eſt legis, voluit refellere, vti falſam, impiam, & Deo maximè indignam, quando vt refert Matthæus cap. 15. dixit Pha-

Duodecim errores cōtra veritatem legis & prophetarum Phariſæi cōmenti. Primus error.

 riſæis

riſæis & ſcribis Hieroſolymitanis, qui percunctabantur: Quare diſcipuli tui tranſgrediuntur traditionē ſeniorum, non enim lauant manus cùm panem manducant. Quare, inquit Chriſtus, & vos tranſgredimini mandatū Dei, propter traditionem veſtram? Nam Deus dixit: Honora patrē & matrē, &c. Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos aūt dicitis. Quicunq; dixerit patri vel matri: Munus quodcunq; eſt ex me, tibi proderit, & non honorificauit patrem ſuum, aut matrē ſuā, & irritum feciſtis mandatū Dei propter traditiones veſtras. Eandē etiam ſententiam, aut verius falſum cōmentū, deſtruxit Chriſtus, quando, vt Marcus refert .7. diſcipulis ſuis dixit, Cauendū ſibi eſſe à fermēto phariſæorū, in fermentata & corrupta doctrina Chriſti phariſæorum figmentis, & inuētis. Eſt aduertendū totū illud .7. cap. Marci.

Secundus error.

Secundo perſuadebant populis phariſæi, ac reliqui legis interpretes, ſolis filijs Abrahę, ſecundum carnē præparatam promiſſamq; eſſe æternam illam beatitudinem vitæ æternæ.

Tertius error.

Tertiò, docebant falsò, quod filij Iſraël ſecundum carnem, abſq; vlla pœnitentia vel reſtitutione, ſi modò oblationes, & lotiones quaſdam adhiberent, eſſent adepturi vitam æternam, vt qui illi eſſent ſoli, quibus vita æterna promiſſa tantum eſſet, & non alijs. Has duas doctrinas non legales, ſed Phariſaicas, Ioannes ille baptiſta vti hæreticas, & diuinæ legi maximè aduerſantes execratus eſt. Neq; id tantum, verū ſeueriſſima exprobratiōe adhibita, improbauit, quādo, vt Matthæus eſt author, capite tertio, et Lucæ tertio, ſcribis & phariſæis venientibus ad baptiſmū dixit: Genimina viperarum, quis vos docuit fugere ab ira ventura? Facite ergo fructus pœnitentiæ, & ne cœperitis dicere: Patrē habemus Abrahā, dico enim vobis: Quia potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahę. Quibus verbis docuit Chriſtus ſuperiorem doctrinā eſſe falſam hæreticamq;, & legi Dei maximè repugnantem, quia abſque pœnitentia, & reſtitutione

tutione, nullus poterit vnquam ſaluari. Item oſtenditur, quod repromiſſo nō fuerit facta filijs Iſraël tantùm ſecundum carnem, ſed filijs Iſraelitis ſecundum ſpiritum & fidem. Item oſtenditur etiam, quo pacto Gentiles, qui lapidea colebant idola, fieri poterant filij Abrahæ ſecundum ſpiritum, & fidem. Quod Paulus luculenter ſatis euincit in epiſt. ad Roman. Et in epiſt. ad Galat.

Quartò docebant Iudæi legiſperiti, ex ſeniorū traditionibus præcepta negatiua ſecundæ tabulæ, quæ incommoda proximis inferenda prohibent, homines peccato obnoxios non reddere quamuis affectu ipſa tranſgrediantur, niſi effectus intercedat. vnde tametſi, aliquis corde odium in proximum conceptum gereret, vel impudicam libidinem accenſam viſceribus aleret, vel furti votum deliberata voluntate cordi inhæreſceret, nullo pacto reum alicuius culpæ eſſe dicebant, neq; legis præuaricatorem pronunciabant, ob idq; nec peccatum commiſiſſe, quoadusq; propoſitum iræ in læſionem aut homicidium prodijſſet, libidinis fomentum, adulterium vel fornicationē protuliſſet, furtiq; votum in rapinam euaderet. Cuius opinionis fuit etiā Ioſephus, prout conſtat ex ca. 13. li. 12. de antiquitatib. Verum ad hanc vanam & inſulſam legiq; aduerſantem & prophetis ſententiā refellendam vnius Iſa. prophetæ teſtimoniū in mediū proferre ſuffecerit, qui ca. 55. ſuorū vaticiniorū dixit, derelinquat impius viā ſuā, & vir iniquus cogitationes ſuas & reuertatur ad dominū & miſerebitur eius. Sed eſt etiā Ieremias, qui ca. 21. ait. Propter malitiā cogitationū veſtrarū, forſan egredietur vt ignis, indignatio mea, & ſuccēdetur, & nō erit, qui extinguat. Idē Ier. ca. 4. conſulebat Iudęis, vt lauarent à malitia corda ſua. Ioël etiā conſulebat ſuis auditorib. ex perſona Dei. Cōuertimini ad me in toto corde veſtro, ca. 2. dominus aūt Iſa. 1. valdè conqueritur, ꝙ populus Iſraëlitic⁹ labiorū verba tantū haberet ſpecioſa & pulchra cęterū corda ſordida, & à ſe remotiſſima. Quę teſtimonia con-

Quartus error quo docebant affectu tranſgredietē mandata nō peccare, niſi effectu.

Actū tantū damnabant, non voluntatē.

Iſa. 55.

Iſa. 1.

conuincunt traditionem illam ſeniorum vehementer propheticis vaticinijs aduerſari. Proinde Chriſtus ipſam etiam perinde atque alias, vt falſam & hæreticam confutatam nobis reliquit. Qui vt refert Matth. 5 cap. dixit diſcipulis ſuis: Niſi abundauerit iuſtitia veſtra, pluſquam ſcribarum & phariſæorum, non intrabitis in regnum cęlorum. Nam non ſolum qui hominem occiderit, eſt reus inferni, & mortaliter peccat ſed etiã qui iraſcitur fratri ſuo, aut cũ ira odióue, vel indignatione fratri ſuo dixerit, Racha, quod interpretatur, Vanus & abſq; cerebro, vt beatus Hieronymus docet in 2. lib. contra Pelagianos.

Vnde conſtat falſam atq; peruerſam eſſe ſeniorũ doctrinam, quæ manum, externumq́; opus, non verò affectum, proſcindebat. Chriſtiana verò iuſtitia non ſolum manum poſtulat moderatam, verũ etiam internum affectum. Quod Chriſti teſtimonio cõfirmamus, qui non ſolum coeuntem vocauit mœchum, Sed dixit. Quicunq; viderit mulierem, ad cõcupiſcendam eam, iam eſt mœchatus in corde ſuo. Matt. 5. mœchum pronunciauit Chriſtus eum, qui vel ſola voluntate modo deliberata, mulierem concupiuit. Pulcherrima ſimilitudine inducta Baptiſta ꝓbauit, Chriſtum non tantum manib. illicitas proſcindere actiones, verùm & cordibus etiam ſe velle omne alicuius rei illicitę obſtirparum deſiderium, quando dixit. Iã enim ſecuris ad radicem arboris poſita eſt, non ad ramos. Chriſtus venit præcinctus pectore, baptiſta renibus. Quæ quoniam doctis concionatoribus, quid baptiſta tropo illo ſignificare voluerit, notum arbitramur, conſultò prætereunda cenſuimus.

Quintus error, docebant mentiri ſalo non eſſe peccatũ.

Quintò, aſſerebant phariſæi, quod dicere mendaciũ non erat pẽcatum, niſi fieret cum periurio, puta iurãdo per Deum, aut per Hieruſalem, aut per cælum, aut per templum. Hanc autem falſam doctrinam Chriſtus ſaluator noſter execratur, dicens: Non ſolũ omne iuramentum illicitũ, eſt peccatũ mortale, ſed etiam omne mendacium, quia noſtrũ affirmare, & negare, non

non debet eſſe cum iuramento, niſi in cauſa neceſſaria, ſed ſolũ, eſt eſt, aut non non, quaſi dixiſſet, quod negando veritatem, aut affirmãdo mendacium eſſet peccatum, licet non fiat cum iuramento.

Sextò dicebant, quod habere odio inimicum, non erat peccatum, nec contra diuinum præceptum, quia Deus non dicit: niſi, Diliges amicum tuum, ſicut tei pſum, vel Leuit. cap. 19. Ergo nõ prohibet, quin odio habeas inimicum, & per conſequens dicebat non eſſe peccatum. Hanc falſam doctrinã execratur Chriſtus, dicens: Quòd non ſolùm tenemur diligere amicum, ſed etiam inimicũ, orãdo, ſcilicet, pro eo, vt Deus conuertat eum ad viam ſalutis: quia licet peccatum, abhorrendũ & deſtruendum ſit in homine, tamen natura eſt diligenda, propter Deum, ad cuius imaginem facta eſt, vel factus eſt homo. Sextus error, quo docebant odiũ inimici non eſſe peccatum.

Septimò aiebant, quod abſq; peccato, vnuſquiſq; poterat vindicare ſe de inimico, & euellere ei dentem pro dente: oculum pro oculo, &c. quia ad hoc omnis obligatur reus, vt dicitur Leuit. ca. 24. Sed hanc falsã doctrinam execratur Chriſtus. Matt. cap. 5. Quod licet illud præceptum ſit in foro iudiciali, tamen nulli licet vltionẽ particulariter vindicare, imò vnuſquiſque tenetur remittere iniuriã proximo. Et quod plus eſt, percuſſus in vna maxilla, debet alteram propter Deum præbere. Septimus error, docebant licitũ ſe vlciſci, & par pari referẽdũ.

Octauò inquiunt, quod Deus nõ promittebat ſibi, niſi premiũ temporale in terra, pro ſuæ legis obſeruãtia, & ideò ipſi Iudęi nõ curabant, nec adhuc curant, theſaurizare, niſi in terra. Quã doctrinam tanquã falſam execratur Chriſtus, dicens: Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra, ſed in cælo. Octauus error, de promiſſio nib. ſibi à Deo factis.

Nonò, in omnib. quæ ſcribæ & Phariſæi faciebant, non quærebant iuſtitiam, & munditiã conſcientiæ ſuæ, ſed tantum, vt apparerent boni coram hominib. bona ſua faciebant in apparentia, expectantes præmium ab hominibus in hoc ſæculo tantùm, non curantes de futuro ſæculo. Quorum opera improbat Nonus error, in quo apparet hypocriſis legis doctorum.

Chriſtus dicens: Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis, coram hominibus.

Decimus error, de aduentu C*hriſ*ti in carnem.

Decimò, publicè prædicabant, quod Meſſias non erat venturus ad ſaluādum Iſrael, niſi prius veniat Helias propheta, prout ſcribitur Malachiæ.cap. 4.ſcilicet. Mittam vobis Heliam Prophetam antequam veniat dies domini magnus & terribilis. Et ideò, quando Iudæi miſerunt ab Hieroſolymis ſacerdotes & leuitas ad Ioannem baptiſtam, inter cætera interrogauerunt ipſum, an eſſet Helias, vt Ioannes cap.1. Item inter cæteras opiniones, quas populus habebat de Chriſto, quidam dicebāt, ipſum eſſe Heliam vt Matth.cap.26. Et ideò ſcribæ & Phariſæi dicebant populo, quod Chriſtus non erat Meſſias, eò quod nōdum venerat Helias, ſed hoc ex eorum cecitate procedebat, neſcientes diſtinguere inter primum & ſecundum aduentum, imò putantes vnum tantum futurum fuiſſe Meſſiæ Regis aduentum, cùm Helias venturus eſſet, vt ſit in vltimo Chriſti aduentu. Ideò hāc ignorantiam & dubitationem ab Apoſtolorū mentibus remouit dominus, quando tres ipſorū Apoſtolorum viderunt Moyſen, & Heliam loquentes cū Ieſu transfigurato ſuper monte Thabor, &c. Sed quoniam duplex erat Chriſti aduentus, & ad duplicem effectū, quia primo venturus erat ad redimendum genus humanum à peccato per mortem & paſſionem, in quo aduentu, preuenit ei Ioannes Baptiſta in ſpiritu & virtute Heliæ. Et hic aduentus iam diu prætenijt. Sed iterum in fine mundi Chriſtus venturus eſt ad iudicium generale, in majeſtate, & gloria ad iudicandum ante quē aduentū, venturus eſt Helias, ad conuertendum Iudeos peruicaces, &c. Sed ſcribæ & phariſæi malitia & odio excæcati, hoc non cognoſcentes, Chriſtū negauerunt, & in hac infidelitate remanſerunt, relinquentes morbo quodam hæreditario, hanc ipſam cæcitatem ſuis ſubſequentib. Qua de re ipſi Iudæi prius expectant Heliam, quam Meſſiam. Vnde quando circuncidunt pueros in Synagoga, duas preparant ſedes,

Mos Iudæorū in circūciſione.

altę-

alteram ſcilicet pro Helia, quem venire credunt, & ibi, dum circunciditur puer, adeſſe. Alteram verò ſedē præparant pro Rabino actum circunciſionis exercente, & ſic continuè in iſta manent cęcitate, quam ex fermento ſcribarum & phariſæorum, quaſi hæreditario morbo, habent, & tenent.

Vndecimò, ipſi Iudæi tenent, & aſſerunt nullum in eis eſſe peccatum naturæ, hoc eſt, peccatum originale, cum ipſi ſint ex filijs Abrahæ, & Iſrael ſecūdum carnem, & ideò ſe eſſe liberos ab omni peccato naturæ credunt, & autumant, quia nō putant circunciſionem ſibi datā fuiſſe, ad tollendū peccatum naturę, ꝙ omnes traximus ab Adam. Sed tantum fuiſſe datam ad diſtinguendos filios Abrahæ à populo Gentili, quia ſolū populū gentilem putant naturaliter peccare propter idololatriā, & ſic per circunciſionē non putant euadere peccatū populi gentilis, ſed per ſola ſacrificia, & oblationes, & purgationes, & lotiones, putant ſufficienter, & plenè iuſtificari poſſe hominē ab omni peccato in propria virtute, & ex hoc inferebāt, quod Meſſias in lege promiſſus, non erat liberaturus, nec redempturus Iſrael à ſeruitute peccati, quia per opera legis ſufficiēter ab omni peccato liberarentur. Sed reſpondeant vellē. Quomodo poſſunt à peccato mundari per ſacrificiū, cùm ipſum facere non poſſint niſi in templo Hieroſolymitano, quo priuati ſunt iā mille, & quaſi quingentis annis.?

Vndecimus error quod negant ſe infectos peccato originali.

Putant Iudæi ſolos gentiles habere peccatum originale.

Duodecimò, inquiunt, quod Meſſias non erat daturus bona ſpiritualia, ſed tantum temporalia in illa terra, nec erat eos liberaturus à naturali ſeruitute peccati, ſed ſolū à ſeruitute & captiuitate tēporali, & id eò dicebant, ꝙ Meſſias non debebat eſſe Deus, ſed purus homo. Et ideò Ioannes capite 8. quando Chriſtus dixit Iudæis: Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Reſponderunt: Nos ſemen Abrahæ ſumus, & nemini ſeruiuimus vnquam, quomodo tu dicis, liberi eritis? quaſi dicere voluiſſent: Nos naturaliter liberi ſumus à peccato; Quibus reſpondit Dominus:

Duodecimus error quod dicebant ſe ſolū liberandos à ſeruitute tēporali nō à ſpirituali.

Gloriabātur Iudæi de ſua

libertate cũ eſſent ſerui peccatorum.

Amen dico vobis,quicunq; facit peccatum,ſeruus eſt peccati.Sed vt oſtenderet Chriſtus, quod licet ipſi eſſent filij Abrahæ ſecundum carnem, tamen propter hoc non erant à peccato immunes, niſi ipſe Chriſtus faceret eos filios Abrahæ ſecundumſpiritum & promiſſionem,& ideò ſubdit Chriſtus.Scio quod filij Abrahæ eſtis,ſecundum carnem,ſ.ſed quia eſtis à patre diabolo,ſecundum ſcilicet imitationem, ideò opera patris veſtris,& deſideria eius vultis facere. Nam ſicut ille in veritate ſui creatoris,in qua creatus fuit,nõ ſtetit,ſed ex inuidia deſiderauit & propoſuit me occidere, ita vos tanquam filij diaboli, deſideria eius vultis facere,& adimplere,eò quod nõ ſtatis in veritate legis,peruertendo verum ſenſum, & intelligentiã eius,& prophetarum,deprauando ſcripturas per veſtras falſas traditiones.Ex quibus ſuperius dictis,apertè patet,quod ſcribæ & Phariſæi opinabantur ſe liberos eſſe per opera legis à peccatis proprijs commiſſis, ex quo expectabant per venturum Meſſiam liberari ſolum à ſeruitute temporali,& ſimiliter expectabant eum ſolum , & duntaxat, vt eis bona daret temporalia. Quapropter eum eſſe Deum negabant, dicentes ſibi: De opere bono non lapidamus te, ſed de blaſphemia,quia homo cum ſis,te Deum facis. vnde ipſi ſcribæ & Phariſæi ex huiuſmodi verbis doctrinam ſuam hæreticam eſſe apertè demonſtrabant, cũ eſſet contra veritatem legis, & prophetarum, peruertebant enim verum ſenſum ſacræ paginæ. Quòd ſic probatur. Illa doctrina eſt hæretica, quæ tollit Deũ optimum finem legis, & prophetarum: ſed doctrina Phariſæorum & Scribarum eſt huiuſmodi:igitur eſt hæretica. Maior patet, minor probatur. Nam illa doctrina tollebat & negabat finem legis, negando Chriſtum, in quo lex illa ordinabatur, tanquam in finem ſuum, vt daret gratiam in præſenti, & gloriam in futuro, ſed illa doctrina negat Chriſtum redemptorem, & glorificatorem, ergo tollit, & negat finem optimum legis,& prophetarum. Lex enim & pro-

Argumentum.

Prophetæ expectabant Chriſtum, redemptorem & iuſtificatorem, & glorificatorem, & gratificatorem, vt patet per totum diſcurſum Prophetarum. Sed doctrina Scribarum & Phariſæorum negat omnia iſta, & non expectat liberationem à peccato ex obſeruantia legis, ſed ſolum liberationem à captiuitate, & ſeruitute temporali, nec expectat bona ſpiritualia, ſed tantũ temporalia, ergo tollit bonum & optimum finem legis, & per conſequens diſſipat legem, & Prophetas, quos mendaces eſſe demonſtrat, ex quo in hæreſim cadit, & ſic efficitur hæretica. Et ideò ſaluator noſter, totam illam doctrinam, tanquàm hæreticã & blaſphemam improbat, vt patet, Mat. ca. 5. 6. 7. 15. & 23. & appellat eam fermentum corruptiuum legis, & Prophetarum, à quo monet nos cauere, & fugere, vt Matth. ca. 15. Et hæc fuit cauſa potiſſima, quare Scribæ, & Phariſæi conſpirauerunt in mortem Chriſti, eo quia ipſe Chriſtus condemnabat, & improbabat eorum doctrinam, tanquàm falſam & hęreticam, vt patet in Euangelijs noſtris. Cauſa ſpecialis mortis Chriſti ex parte Iudæorũ.

Perſeuerantibus autem ipſis Scribis & Phariſæis, in huiuſmodi falſis & impijs traditionibus, & in tali hæretica doctrina per Chriſtum reprobata, ſic & taliter remanſerunt in ea obſtinati, & confirmati, vt eam tanquàm morbum quendam peſtiferum, & hæreditarium in deſcendentes, & ſucceſſores ſuos, diſſeminârunt & transfuderunt, vt ipſi quoque deſcendentes ſui, maiorum ſuorum more, in eadem ſententia, & firma perſtiterint opinione, & adeò firma, vt licet per publicam famam ſtatim exortam, ob ſupernaturaliũ ſignorum multitudinem factorum, per ipſius Chriſti Apoſtolos, cognoſcerent Chriſtum à mortuis reſurrexiſſe, & verum fuiſſe Meſſiam, & ideò quàm plures non ſolùm de populo Iudaico, ſed etiam de gentili ad fidem Chriſti conuerti cernerent, tamen ipſi non ſolùm id verum eſſe fateri voluerunt, imò è contra ipſi obſtinati pertinaciter obſtantes, & impugnantes, omni quo poterant modo, conati ſunt optimam

populi, quam de Chriſto conceperant, peruertere opinionem, & hoc manifeſtando ipſi populo, qualiter lex Moyſis erat in ſe perfecta, & nullo modo abominanda, ſed in æternum duratura.

Item qualiter Meſſias in lege promiſſus, non debebat eſſe DEVS, nec bona debebat dare ſpiritualia, ſed tantùm temporalia. Nec debebat redimere Iſrael à peccato, quia hoc lex ex ſe operabatur, ſed ſolùm debebat liberare Iſrael à ſeruitute, & captiuitate temporali, Romanorum ſcilicet. Et quòd ipſe Meſſias venturus erat cum magna poteſtate temporali & maieſtate, vt omnia efficere poſſet ſupradicta. Et ex his arguebant, & prædicabant populo ipſum CHRISTVM non fuiſſe Meſſiam. Et ideò per quadraginta annos, quibus ſtetit templum, poſtquàm CHRISTVS ſurrexerat, ſemper contradixerunt Apoſtolis, & in Chriſtiana Eccleſia ſucceſſoribus.

Quia CHRISTVS omnes illos locos Iudæorum malitia deprauatos reſtituit, verámque Spiritus ſancti mentem lege incluſam expoſuit, hinc factum exiſtimant, vt CHRISTVS nouus legiſlator fuerit habendus. Quem certiùs veteris legis nouum & verum interpretem vocari poterant & debebãt. Sciat igitur concionator ex hoc præcedenti, tam prolixo capite iam decurſo, quæ ſit materia tractanda, quando è ſuggeſtu illi dicendum fuerit ad populum Chriſtianum. Nempè lex & Euangelium, quorum doctrinis vitam æternam, & non alia ratione, ſibi comparabũt Chriſtiani. Sciat igitur Chriſtum non fuiſſe legis nouæ authorem, ſed nouum interpretem legis antiquę corruptæ ac deprauatę Iudæorum malignitate, & nouæ gratiæ authorem, largitorem, atque noſtræ ſalutis, reconciliationis, & iuſtificationis fortem operatorem. Nunc tractabimus de forma, atq; ſuccinctè perſtringemus alias partes concionatori neceſſarias.

Nonnulla de concionum forma atque partibus. Caput XIIII.

Concio omnis eſſe debet breuis, deinde oratione conſtare dilucida & explanata: ad hæc partes habere ritè ordinatas. primùm neceſſarium eſt, vt populus ſine tædio, & alacriter ad ſacros cœtus conueniat, atque audita memoriæ commendet faciliùs, haud quaquam neceſſe eſt Eccleſiaſticæ conciones prolixitate vincant orationes, ab oratoribus haberi quondam in foro ſolitas, propterea rectè vtriſq;, & concionatoribus, & oratoribus datæ clepſydræ horarum ſpacijs dimetiendis. Ac poſſunt paucis multę res vtiles explicari. Secundùm requiritur, tum propter imperitos, quorum ingens eſt in plebe numerus, tum ad amoliendum omnem ſiniſtri ſtudij, fraudiſq; ſuſpicionẽ. Enimuerò elaborata, & aliquo modo inuoluta oratio, inducit auditores ad cogitandum aliud quippiam, quàm ipſorum profectum quæri. Quocirca etiam, ſi quis omni inſtrumento atq; apparatu dicendi inſtructus ſit, conſulto tamen ſic aget apud populum, quaſi artis veſtigia nuſquam ſequẽs, memor illius dicti, egregiam eſſe artem, diſſimulare. Conſequetur autem facultatem dicendi de pulpito dilucidè, qui linguam vulgarem pulchrè callet, qui conſuetudine purè eam ſonantium aliquandiu vſus fuerit, qui conciones in eadem lingua diſertè docentium aſſueuerit audire. qui libros eorum qui in illa iudicantur excelluiſſe diligenter euoluerit, ſed reliquos omnes hic anteuertet, qui naturæ quadam bonitate prędictus eſt, atque facilitatem modeſtiamq; in dicendo habet quaſi ingenitã. Non minor eſt virtꝰ apertè, ſimpliciter, & populariter, quã doctè, argutè & grauiter eloqui. Quã virtutem verè eximiã & raram neceſſe eſt omnes vni præ cæteris Chryſoſt. inter Græcos concedãt, quẽ ſanè optarim, indeſinenter oẽs iuniores cõcionatores diurna nocturnaq; verſarent manu, quin ętiam pari felicitate & vbertate, ſi modò fieri poſſit, in lin-

Quib. conſtare debet cõcio.

Linguam vulgarem pulchrè calleat, q docet populum.

Docet legendum eſſe Chryſoſtomũ præ cæteris.

in linguam vulgarem transfunderent. Neque pudere debebat, vel eruditos homines doctrinæ Chriſtianæ locos nonnullos, & penè ad verbum, de Chryſoſtomo, qui non ſine cauſa illuſtrem hanc appellationem adeptus eſt, aut alijs, ſi qui fortè inueniantur ſimiles, mutuari. Iam tertium illud, vt nimirum concio ſuis conſtet legitimis partibus, quis neſcit in omni oratione, ceu rem præcipuam deſiderari? Nec epiſtola quidem de rebus familiaribus, ad vnum priuatim ſcripta, ordine partium deſtituta eſſe poteſt, quãto magis partes concionis, quæ de rebus habetur grauiſſimis, ad multitudinem vniuerſam, ordine collocari oportebit.

Ordo ſeruari debet in concione.

Non tam diſcentes, quàm ipſi docentes, iuſta partium diſpoſitione opus habent. Porrò concionis partes ſunt ſeptem. Lectio Sacræ ſcripturæ, Inuocatio, Exordium, Propoſitio ſeu Diuiſio, Confirmatio, Cõfutatio, Concluſio. Quas quomodo tractari, & quando adhiberi in genere conueniat, deinceps commonſtrabimus.

Septẽ concionis partes numerantur.

De lectione Sacræ ſcripturæ. Caput XV.

Fvit ſanè hic mos veteris Eccleſiæ, recitabat aliquis, cui id muneris erat deligatum, clarè & diſtinctè partem aliquantam ex certis libris ſacris, mox verò alius quiſpiam eruditus ſuggeſtum aſcendebat, quæ prælecta fuerant enarraturus: Legimus, Actor. 13. cùm Antiochiæ Piſidiæ, Paulus cum ſuis comitibus ſabbatho ingreſſus eſſet ſynagogam, poſt lectionem legis, & Prophetarũ miſiſſe principes ſynagogæ ad eos dicentes: Viri fratres, ſi quis eſt in vobis ſermo exhortationis ad plebem, dicite. Chriſt', Luc. 4. ipſe aſcendit & legit, deindè ſedens lecta interpretatur, magna cum omnium admiratione. Ab hac igitur laudata conſuetudine ſynagogæ, didicerunt Patres in primitiua Eccleſia, lectores in ſingulis Eccleſijs, qui ſacros libros publicè recitarent, ordinare.

Notat cõſuetudinẽ quam habuit in initio Eccleſia.

Actor. 13.

Nunc

Nunc verò plerunque ſcripturas idem initio concionis recitat, qui & explanat. Quod quidem tum maximè conuenit fieri, cùm integrum librum ſacrum exponendum quis ſuſcipit. Atqui diebus Dominicis, ſæpè etiam, alij epiſtolam, vel Euangelicam hiſtoriam, quæ venit enarranda, in publico prælegunt. Cæterū vbi pro re enata concio inſtituitur, non ſolet ſacra lectio præire, verùm is, qui docet, aut paucula tantùm verba, ſiue thema quoddam liberè ex ſcripturis eligit, quod nimirum arbitratur inſtituto conuenire, aut nullius omnino loci è ſcripturis mentionem faciens, ſtatim dicere incipit, quorum illud à veterib. perrarò factitatum, iſtud frequentiſſimè.

Nunc mutatum decet veteris Eccleſiæ morē.

Prioris generis exempla ſunt hæc. Nazianzenus in concione ad ſubditos timore perculſos, propter iram Imperatoris, vſurpat verba ex Iere. 4. Ventrem meum, ventrem meum doleo, ſenſus cordis mei turbati ſunt in me. Idem de ſancto Paſchate habiturus orationem, præmittit ex Habacuc, 2. Super cuſtodiā meam ſtabo, Chryſoſtomus differens de perturbata Rep. Antiochena. Item de reditu ſuo ab exilio, ſæpiuſculè inculcat, in initio illud Iob. Benedictus Deus. Baſilius populum adhortari cupiens, ad placandum Deum iratum, ex Amos, 3. hæc verba profert. Leo rugijt, & quis non timebit? Dominus Deus locutus eſt, & quis non prophetabit?

Gregorius Nazianzenus.

Chryſoſt. de Repu. Antioch. perturb. Item, de reditu ſuo ab exilio.

Baſilius.

Rurſus vbi ad ieiuniū inuitat. Canite tuba in Syō, inſigni die ſolennitatis veſtræ, ex Pſalm. 81. & Ioelis 2. Poſterioris generis, id eſt, vbi nulla præmittuntur Sacræ ſcripturæ verba, ſunt exempla, apud illos celeberrima. Iam illud his addamus. Videndum etiā atque etiam concionatori, vt cum lingua patria ſacram lectionem de ſuggeſto recitat, verſione vtatur, quàm fieri poteſt lectiſſima, probatiſſimaque, & vulgò ipſi nota atque vſurpata. Enimuerò propria & accurata verſio, tantam adfert rebus lucem, vt commentarij vice haberi mereatur. Neque verò in illa concionator aliquid temerè nouabit, idque, ne dum à do-

ctis adfectatè & curioſè, ab indoctis ineptè loqui credetur, multorum offenſionem in ſe concitet. Spiridion Epiſcopus Cyprius in conſeſſu multorum Epiſcoporum, in conſpectu plebis vniuerſæ, auſus eſt increpare Triphillum Ledrenſem Epiſcopum, qui colloquij ſupercilio tumidus, cùm ad verba illa veniſſet hiſtoriæ Euangelicæ: Tolle grabatum. i. lectum tuũ, & ambula, pro voce grabatum aliam repoſuit, veluti ſplendidiorem, quæ ſignificat cubile. Tum verò inquit Spiridion, melior es illo, qui grabatum dixit, quia eius vti verbis erubeſcis? tripartitæ hiſtoriæ. lib. 1. cap. 10. ex Sozomeno. Non diſſimile eſt quod Auguſtin. epiſt. 10. ad Hieron. ſcribens, refert Epiſcopum quendam in Aphrica, cùm locum aliquem in Iona Propheta aliter recitaret, quàm vulgata eius temporis cotinebat editio, populi noua voce offenſi furore periclitatum, & propemodum, niſi rationem ſe redditurum fuiſſet continuò pollicitus, exturbatum è ſede. Quanquam rectè concionator ille fecerit, qui quo tempore domi tacitus præmeditatur, quæ dicturus ſit foris, ad manum ſemper habeat, quàm correctiſſima exemplaria, conferat inſuper & hæc inter ſeſe, & ſicubi res poſtulabit, Latina cum Græcis & Hæbreis, ex his verò omnibus concinnas germanasque ſententias eruat, multitudini poſtea ſermone vulgari proponendas, hæc diligentia, hæc honeſta, ac generoſa curioſitas, tantùm abeſt, vt incurrat vituperationẽ, vt etiam laude proſequẽda ab omnib. reputetur.

Spiridion Epiſcopus increpauit Triphillũ Epiſcopũ Ledrenſẽ publice.

Habeat cõcionator exẽplaria correcta.

De inuocatione.

Cap. XVI.

EST & inuocandi ratio vti ſuperiùs monſtrauimus in concionum initio, nobis ab Apoſtolis monſtrata Act. 4. vbi Deum orant, vt det loqui cum omni fiducia ſermonem. Item vbi Paulus Apoſtolus petit & præcipit pro ſe, atque pro curſu verbi, orationem ad Deum fieri. Ac veteres quidẽ ante exordium orabant, quod Auguſtin. disertè teſtatur de doctrina Chriſtiana, lib. 4. cap. 1. Concionator autem poſcebat

Oratio in principio concionis neceſſaria

Augu. de doctrina Chr. lib. 4 ca. 1. orat.

poſcebat(quod Auguſtinus non obſcurè innuit) ſibi dari ſpiritum ad ſinceriter ac liberè docendum, deindè vt auditores rectè cuncta perciperent, atque ad vitæ ſpiritualis inſtitutionem conuerterent, auditores verò viciſſim, & pro Eccleſiaſte, & pro ſe in eandem precabantur ſententiam.

Nunc verò in quibuſdam Eccleſijs videmus precationem exordio ſtatim ſubijci. Quæcunq; autē Eccleſiarum conſuetudo fuerit, decet inuocationem eſſe breuem, puram, atq; ad auxilium Spiritus S. implorandum, quo is dignetur, tum Doctoris, tum auditorum mentes informare, directam.

De Exordio. Cap. XVII.

EXordia in hoc dicendi genere ſunt admodum libera. Quamobrem in ipſis exemplis concionum, quas Prophetæ, Chriſtus, Apoſtoli, & ſancti Patres ediderunt, monſtrari potiùs poteſt commoda exordiendi ratio, quàm præceptionibus compræhendi. Neque ſemper neceſſum eſt ita inſtitui ſacrarum concionum principia, vt auditores attentos, dociles, beneuolos reddamus. Ipſa enim eos quibus de agitur per ſeſe poſſunt ac debent tales auditores efficere. Nec ferè quiſquam ad templum pedem confert, niſi qui iam perſuaſum habet, ſe auditurum quę meritò auidè diſcat, necnon vtiliter percipiat. Itaque ipſæ rerum circunſtantiæ, & cauſæ incidentes ſubminiſtrant, modò hanc, modò illam exordij materiam. Quędam intereà pro diuerſitate argumentorum quę tractantur obſeruanda in genere annotabimus. Quādo ad populum explicatur liber integer, ſæpenumerò adhibentur exordia à tranſitione. Chryſoſtomus in Geneſim Homilia decimaſexta. Satis opinor, inquit, pro noſtra virili heri locum de ligno interpretantes enarrauimus. Docuimus enim charitatem veſtrā, quare diuina ſcriptura lignū cognitiuū boni & mali vocet, proindè hodie anim⁹ eſt ad ſequētia pergere, vt diſcatis ineffabilē Dei miſericordiā, & quāta

Exordiū concionis liberum.

Chryſoſt.

Nota. ſermonis attemperatione vſus ſit, noſtræ naturę prouidentiam & curam habens. Homilia 17. orditur à repetitione, ſeu enumeratione earum rerum, quæ die præcedenti fuerant expoſitæ, monetque auditores, quo eos ad fructum ſpiritualem conuertant. Crebrò vtitur ſimilitudinibus, de apponendis lautitijs conuiuiorum, de corporum ægrotationibus depellendis, atque eius generis pluribus, declarans interim in reb. ſpiritualibus, & refectione, atque cura animorum, eadem omnia conſideranda obſeruandaque, quæ fieri in rebus corporalibus, ſiue in conſeruatione corporum ſolent. Homili 5. & 6. ſtatim in initio reprehendit, acriterq; obiurgat, eos qui curſitabant ad ſpectaculum ludi equeſtris in theatro, ſacras autem conciones negligebãt. Homiliam 9. iterum ab obiurgatione orditur, cùm perpaucos videret ad locum ſacrum aduentaſſe.

Laudat diligenter audientes verbum Dei. Porrò Homilijs. 12. & 14. laudat eos, imò poſteriore agit etiam gratias, quod alacriter ad audiendum rerum diuinarum interpretationem conuenirent, ſperare enim ſe non mediocrem fructum ſpiritualem ſecuturum. Hæc verò idcircò à nobis commemorantur, quo omnes intelligerent, tum quoque, cùm liber integer explicatur, liberum eſſe pro circũſtantiarum & cauſarum incidentium ratione, exordia varijs modis parare. Admodum verò familiare eſt Chryſoſtomo, exordij propoſitionem ſtatim comprobare, vel exponere, vel illuſtrare aliqua ſimilitudine, aut comparatione, deindè verò ſubijcere nonnulla, quib. aut attentos, aut beneuolos auditores reddat. Etenim in conciliandis excitandisq; auditorum animis, & diligens eſt, & mirus artifex.

Cæterùm ſi tanta eſt libertas exordiorum in explicatione totius libri, promptum eſt iudicare, non minùs liberè poſſe illos agere, qui partem, ſiue fragmentum libri enarrandum ſuſcipiunt. Frequenter verò in hiſce concionibus, de parte libri inſtitutis ducuntur exordia, à commendatione authoris, ex quo

lectio recitata fuit. Nonnunquam ab vtilitate doctrinæ, quæ in eadē lectione præcipua eminet. Aliquando verò ex lectione audita vnus aliquis locus paucis verbis initio ſermonis repetitur, ille prẹſertim de quo conſtitutum eſt fuſiùs differere. Exempla quædam adnotabimus, Chyſoſtomus in quadā homilia ad populum Antiochenū expoſiturus locum ad Timoth. Vino modico vtere propter ſtomachum & frequentes tuas infirmitates, à dignitate Apoſtoli facit dicendi initium, eundemq́; cum tuba & lyra comparat. Idē interpretans Pſal. 122. poſt recitatum pſalmi initium. Ad te leuaui oculos meos, ſtatim orditur ſermonē, ab eo quod vtile ſit premi aduerſitatib. Homilia aūt 68. repetit initio hæc verba ex prioris ad Theſſa. ca. 5. Semper gaudete, beatus inquit Paulus dilectiſſimi, ſine intermiſſione orate, in omnibus gratias agite, hęc eſt enim voluntas Dei. Et mox addit: Semper gratias agere eſt animę ſapienter inſtitutæ, paſſus es aliquid mali, ſed ſi velis, non eſt malum. Gratias age Deo, & malum in bonum fuerit tranſmutatum. Receptum inſuper eſt à circunſtantijs, à cauſis, à ſimilitudinib. alijsúe locis duci principia. Sic Chryſoſtomus expoſiturus hiſtoriam euangelicam de muliere Cananæa, incipit à laude diligentiæ ác conſtantiæ auditorum. At verò hiſtoriam de Elia ſubuecto in cælum curru igneo, orditur à ſimilitudine ſumpta de more, quo reges ſolent periclitatos in bello donare curru, aut alijs regijs inſignibus honeſtare, vnde colligit Deum quoque eodem pacto fidum ſuum miniſtrum Eliam voluiſſe curru ornare, atque in cælum ſubuehere. Nazianzenus ad Euangelium, quod initio capitis 18. apud Matthæum legitur, concionari incipit de diligentia & labore Chriſti in pertrahendis ad fidem hominib. Sed nihil attinet plura hic dicere. poſtremò autem, quando oratio inſtituitur, de argumento pro temporis occaſione oblato, licet quidem ex varijs rebus atq; locis ducere exordium, ſed tamen accommodatiſſima & plurimum vſitata eſt hæc ratio, qua ſtatim ini-

A quibus ſumūtur exordia concionū.

Chryſoſt. de muliere Cananæa. Idem de Helia ſubuecto in cælum.

tio aperitur, de quo negotio in animo ſit habere orationem. Quantum fieri poteſt, debent prima exordij verba reſpondere ipſi materiæ quam tractandam delegeris, atque illa ipſa, vel ſumpta ex aliquo ſcripturę loco, vel ſimpliciter genus negotij exprimentia. Ex ſcripturis ſumpta ſunt illa initia: Apud Nazianzenũ in concione ad ſubditos timore perculſos, & imperatorem iraſcentem, ex Ieremiæ 4. Viſcera mea, & interiora mea doleo, &c. Apud Baſilium cùm de ieiunio diſſerere inſtituit ex Ioelis. 2. Clangite tuba in Syon in inſigni die ſolennitatis veſtræ, &c. Nos paulò antè cõmemorauimus. Vbi argumentum ſeu propoſitio explicatur verbis ſimplicibus, nullo ſcripturæ loco adhibito, plura inuenias exordia apud Chryſoſtomum, Nazianzenũ, alioſq;. Nazianzenus ſermonem ad eos, qui claſſe aduenerant ex Aegypto, ſic orditur: Ad eos, qui ab Aegypto ſunt, loquar. Quamuis nondum ibi aperit, quod argumentum ſit tractaturus, diſſerit autẽ poſteà de myſterio Trinitatis. Sed quando ad illos dixit, ſermonẽ ſe velle facere, qui veniebant ab eccleſia Alexandrina, quam Athanaſius, deinde Petrus epiſcopi ſano dogmate Trinitatis rectè imbuerant, atque illi Conſtantinopolim venientes ſe recipiebãt ad eccleſiam, in qua tunc docebat Gregorius ſtrenuus Trinitatis, & vnius ſubſtantiæ in eadem aſſertor, facilè intelligere auditores poterant Gregorium ea occaſione dicturum de fidei conſenſu, in confeſſione Trinitatis. Idem verba facturus de habenda cura pauperum: Viri fratres & commendici, omnes enim pauperes ſumus, ac diuinæ gratiæ digni tametſi alius alium præcedere videatur, ſi menſuris metitus fueris paruis, hunc de pauperum amore ſermonem ſuſcipite. Sunt alias in hoc concionum genere perquam lib ra, vt diximus, exordia. Eſaias ca. 1. repræhenſurus ſuæ gentis vitia, præſertim hypocriſim, & neglectum veri cultus Dei, orditur ab exclamatione ſeu conteſtatione omnium creaturarum ſimulq; introducit, Deum ipſum grauiter expoſtulantem,

Aperiat ſtatim cõcionator de qua materia ſit dicturus.

Nota.

Athanaſi.

tem. Tota nanq; oratio ab initio inde vehemens atq; ardens eſt. Petrus Act. 2. redarguere volens peruerſum populi iudicium, de miraculo linguarum vtitur loco attentionis, mox crimen obiectum de ebrietate ſapienter amolitur, atq; ad cauſam de Chriſto ſeruatore progreditur. Stephanus Act. 7. & Paul. Act. 13 cupientes negotium euangelij exponere, de vocatione Abrahami ſermonis faciunt initium. Cæterũ exordia aliena à cauſa, & longius petita vel etiam valdè prolixa nemo ſanus probauerit. Et tamen aliquando in ſacris concionibus iſta conditione locus ijs dabitur, dum ad ædificationem aliquam eccleſiæ & pro temporum perſonarumque commoditate ſint cõparata, ac dextre pertractentur. Tunc verò potiſſimum admittentur, quando populo quædã proponenda ſunt, quæ in ſubſequenti enarratione non ſatis aptè admiſcerentur, vel alia de cauſa expedite iudicatur. Talia extant quædam exordia in Homilijs Chryſoſt. in lib. Geneſeos, in quibus exordijs hortatur, obiurgat, vel ſimile quippiam quaſi de improuiſo facit. Tale quoq; exordium videtur vſurpaſſe Paulus. Act. 17. vbi incipit à reprehenſione ſuperſtitionis Athenienſium, & ab ara ignoti Dei. Tranſit deinde ad annunciandum Chriſtum verũ Deum omnibus cognoſcendum. Neq; hoc prætereundum, aliquando exordium prætermitti, ſtatimq; proferri propoſitionẽ vel diuiſionem. Chryſoſt. in cõcione de tribus pueris: Trium (inquit) puerorum ſermo tractabitur, quorum fides quali laude intonet gloriæ ſalutis flammæ teſtantur. Item homilia 33. ad populum Antiochænum. Eia chariſſimi priùs dicta repetamus, & hodie oſtendamus quomodo eleemoſyna ſit ars, & omnium artium quæſtuoſiſſima. Fit autem iſtud, aut vbi conciones aliquæ proximè præceſſerunt, in quibus populus ſatis ſuperque attentus eſt redditus, aut quando temporis anguſtia non patitur ſermonem protrahi, aut ſortè eo loco, vel die dicendum eſt, quo perpauci ad audienda ſacra confluunt.

Exordia aliena vel nimis prolixa vituperat.

Omitti poteſt interdũ exordium. Chryſoſt.

De diuiſione ſeu propoſitione.
Cap. XVIII.

Diuiſio ſeu propoſitio.

AB exordio deſcenditur ad diuiſionem, ſeu propoſitionem. Itaque cum de vno tantùm negotio animus eſt tota concione dicere, ſatis fuerit propoſitione rem compleƈti. Sin de pluribus inſtituitur oratio, diuiſio adhibetur, membra omnia, de quibus ordine ſumus diƈturi, continens. Ac propoſitio quidem, aliquando ponitur initio exordij, quod paulò ante admonuimus plurimum fieri in concionibus, quæ de re per occaſionem oblata habentur, frequentiſſimè verò exordio ſubijcitur. Exemplum prioris apud Chryſoſtomum Homilia, 38. cui titulus eſt de humilitate & quiete. Ne altum ſapiamus inquit, ô homines, nec inflemur, cùm terra ſimus, & cinis, fumus, & vmbra. Exempla poſterioris generis extant apud eundem paſſim multa, Homilia 19. ad agricolas & de vitando iuramẽto, poſt prolixum exordium, in quo commendatur vitæ ruſticanæ ſimplicitas. Rurſum inquit de iuramentis ſermones moueamus, vt radicitus ex omnium mentibus improba hæc conſuetudo euellatur. Itẽ Homil. 55. quæ habita eſt contra deditos luxui & voluptatibus. Dicã quot moleſtias & triſtitias habeant delitijs inhærentes. Cæterum diuiſionis exemplum cum primis elegãs occurrit in oratione Nazanzeni habita in funere fratris ſui Cæſarij, primũ legẽ lugendĩ defunƈtos obſeruari ſolitã aliquantum delibabimus ita vt & lachrymas profundamus, obiter tamen admiremur, deinde humanam oſtendemus imbecillitatem, & de animi dignitate faciemus verba. Poſtremò debitam mœrentib. adhibebimus conſolationem, doloremq; à carne ac à temporalibus ad ſpiritualia & æterna transferemus. Debet autem omnis diuiſio eſſe breuis, ordinata ac dilucida, id eſt, nõ erunt multa mẽbra, (vix inquam plura, quàm tria) deinde ritè prout expoſtulat rerũ natura, collocabuntur. Poſtremò verbis minimè obſcuris decet omnia exprimi. At tũ quoq; cenſetur neceſſaria,

Chryſoſt. de humilitate & quiete. Hom. 38.

Vita ruſticana ſimplex laudatur.

Nazãzen. de funere fratris ſui.

Conciõis diuiſio breuis & plana.

quando in animo habemus plures diſtinctoſq; locos pro concione excutere, vel etiã quando vnus aliquis locus incidit tractandus, cuius obſcuritati ac difficultati operęprecium eſt facta partitione lucẽ aliquam inferre: Enimuerò partitio, cum propter ordinem rectũ in diſpoſitione partium, ſeu propter docendi methodum, tum etiam illuſtrandi cauſa, imò verò & ad memoriam iuuãdam meritò adhibetur. Adnotandum intereà, diuiſionem interdum aliquam in exordio vel poſt exordium commemorari, de cuius tamen ſingulis membris non eſt propoſitum differere, ſed tantum de vno vel duobus verba fiunt. Nazianzenus in oratione de ſancto lauacro poſt locum attentionis. Triplicem ſcriptura nobis generationem oſtendit, vnam ex corporibus, aliam ex baptiſmate, tertiam ex reſurrectione. Deinde poſt pauca, proinde de natiuitatibus duabus, prima inquam & nouiſſima philoſophari temporis non eſt præſentis, at de media, & quæ nunc nobis eſt neceſſaria, quæ & luminarium dies cognominatur, iam verba faciemus. Vſu venit etiã nõnunquam vt de pluribus atque diuerſis locis ſermo fiat, neq; tamen vlla vſquã præeunte diuiſione. Atqui in hoc genere cautio hæc adhiberi ſolet, vt quoties ab vno loco ad alium fit progreſſus, quędam ſubijciatur, aut concluſio, aut tranſitio, aut nouus locus attentionis, at alia denique diſtinctionis nota, ex qua animaduertere auditores citra negotium queant, nouum eſſe præ manibus locum. In Chryſoſtomi concionibus non paucæ tales formulæ reperiuntur. Homilia. 28. inſcripta de fugiendis iuramentis, & quod in paupertate degentes Deo gratias agere debemus, priorem orationis partem conſumit in deteſtatione iuramentorum, tandem verò concludit, aſſerens, ſi quos deinceps depręhendat conſuetudinem iurandi & peierandi non deponere, ſe eos à participatione ſacrorum myſteriorum excluſurum, quicunque tandẽ illi forent, ſiue diuites ſiue pauperes. Se nanq; propter illos nolle in damnationis æternæ periculum incide-

Verbis minimè obſcuris explicetur ſcripturæ.

Triplex generatio Ex corpore. Ex baptiſmate. Ex reſurrectione.

De pluribus materijs poteſt in eadem concione tractare.

Dicit Chryſoſtom, ſe excommunicaturum nolẽtes à iurãdi cõſuetudine abſtinere.

Inde procedit ad poſteriorem partem, de æquanimiter ferenda paupertate, dicens: Cùm itaque paupertate vel morbo preſſus fueris, ô homo, ſi non aliunde, at ex mendicantibus ſaltem per angiportus euntibus, Deo gratias agere diſce. Itaque ex illa concluſione iudicare quiuis poterat finẽ ei parti imponi, verba autẽ ſequentia declarabant nõ obſcurè, aliud argumentũ ſuſcipi. In cæteris concionib. videas tranſitiones, exhortationes, aliaſq; ſententiarũ figuras, quæ demonſtrant ad aliud argumentũ properari. Exempla ſunt eiuſmodi. Hactenus ſatis multa de malis, quę gignit ira, nũc de cõmodis dicamus, quæ proueniũt à mãſuetudine. Item, age verò, videamus quã neceſſaria ſit patientia, vel, eia dicendum nobis nonnihil eſt pro ratione temporis de ieiunio, vel, ſed quin etiam de ieiunio quãdoquidem opportunè id nunc fiet, nonnulla adijcimus? Item, porrò vide etiam atque etiam mi frater, vt cum ſermones tui omnes, tum etiam actiones ſingulæ, amorem caſtitatis & pudicitiæ ſpirent. Item, vbi fortè præceſſit ſermo de caſtitate, rectè tranſitus fiet ad locum de ſobrietate in cibo, potu, ac veſtitu, hoc pacto. Atqui fruſtra omnis oratio de excellentia caſtitatis conſumitur, niſi etiam attexamus quædam contra luxũ in cibo, potu ac veſtitu, vel ſic, nunc verò attentis adeſte animis ad ea, quæ reſtant dicenda contra luxum in cibo, potu, ac veſtitu. Item, quando huc vſque de timore Dei ſatis multa diximus, nõ dubito, quin vobis pergratum ſit futurum chariſſimi fratres, ſi diſſeramus de patientia in aduerſitatib. quid multa? In concionibus prophetarum, in quibuſdam Paulinis epiſtolis, in plurimis homilijs Chryſoſtomi, aliorumque ſanctorum patrum, haud difficilè eſt eiuſmodi formulas tranſitionum obſeruare. Solent verò ipſi concionatores nonnunquam ſilentio aliquanto interpoſito, ſiue mora quadam, aut alia ratione ſimili innuere ſe ad alium pergere locum velle. Aliquando verò, pręcipuè aũt cum liber integer perpetua enarratione explicatur populo, neq; propoſitio, ne-

tio, neque diuiſio vlla prorſus præmittitur, ſed fini- to exordio, paucula quædam verba, de contextu libri ſacri recitantur, ex quibus mox doctrina aliqua ſpiritualis eruitur, eademq; breuiter pro auditorum captu enarratur. Inde autem mox tranſitus fit ad verba ſacra ſequentia, vbi ſimiliter vnus aut alter locus annotatur adhibita exhortatione ad multitudinem, vt commendet memoriæ, atque ſinguli priuatim ad vitæ inſtitutionem emendationemq́ conuertere laborent. Apud Chryſoſtomum varia inuenias exempla. Homilia 13. in Geneſim poſt exordium. Videamus itaq; nũc quid doceat nos beatus ille Moſes, nõ ſua lingua hæc dicens: ſed à ſpiritu ſancto afflatus. Et accepit dominus Deus hominem quem formauit. Vbi ex duabus illis vocibus, dominus, & Deus, argutè colligit confutationem hæreticorum, qui filium minorẽ patre contendebant. Quæ doctrina tunc propter Arrianos peropportunè proferebatur, nunc verò, quando ea hæreſis extincta eſt, non perinde locum haberet. Mox proſequitur cõtextum, & poſuit eum in horto voluptatis. In quibus verbis admonet obſeruari, quanta ſit Dei erga genus humanum miſericordia, cura, prouidẽtia. Deinde, quia in contextu ſequitur. Vt coleret & cuſtodiret illum, breuiter ſubijcit, ibi nos diſcere, quam ſit periculoſa res ocium, atq; propterea homini ſemper aliquid faciundum. Eadem via deinceps progreditur, tum in illa, tum in multis alijs cõcionibus. Quæ ratio aduertitur, ſubinde obſeruata, in ijs quoq; ſermonibus, qui in explicatione partis alicuius libri conſumuntur, maximè verò quando habentur ſermones ad multitudinẽ, cui permixti ſunt nonnulli eruditi, vel qui diligenter audire ſcripturarum enarrationem aſſueuerit. Quod intelligere poteſt quiſquis Homilias ſanctorum patrũ, Chryſoſtomi, Auguſtini, Gregorij, Leonis, Maximi, quibus Euangelicæ hiſtoriæ diebus Dominicis recitari ſolitæ explicantur, non oſcitanter perlegerit.

Docet quomodo tranſiturus ad aliam materiam ſe habere debet.

Arrij error redarguitur.

Periculoſa res ocium.

Qua ratione vnamquamque concionem in locos certos aptè poſſimus diſtribuere.
Caput. XIX.

CAeterùm quoniam, ſiue diuiſio aliqua præmittatur, ſiue nulla: multis tamen de cauſis vtile, imò pernecesſarium eſt, vt concio quæcunq; in aliquos certos locos ſiue partes diſtribuatur, idq; ante fieri, quàm veniatur ad confirmationē oportet, equidem arbitror operę me facturum pretium, ſi quomodo loci præcipui, & eccleſijs cū primis vtiles ex ſcripturis, quæ enarrandæ veniunt excerpi, atq; pro auditorum ratione partes cōcionum aptè diſtingui queant in præſentia demonſtrare. Eſt autem in hac parte ſingularis ponenda diligentia, quoniam locorum diſtributio veluti baſis eſt, cui reliqua vniuerſę concionis ſtructura innititur. Neque enim rectè poteſt progredi, niſi certos adnotaris locos, in quorum explicatione commoraberis.

Locorum diſtributio, baſis concionis

Quo autem faciliùs omnia percipiantur, quæ huc pertinent, viſum eſt ea aliquot regulis complecti.

I. Regula, Loci omnes, quos eligi pro concione explicandos conuenit, quintuplices inueniuntur, iuxta Apoſtoli Pauli traditionem. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt, inquit, ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad inſtitutionē, quæ eſt in iuſtitia, vt integer ſit Dei homo, ad omne opus bonum apparatus. 2. Timoth. 3. Item ad Roman. 15. Quæcunq; præſcripta ſunt, in noſtram doctrinā præſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus. Quibus verbis Apoſtolus perſpicuè demonſtrat, quomodo ex lectione ſcripturarum colligere debeamus, primò, quæ ad doctrinā, ſiue ad cognitionē dogmatū. Secundò, quę ad vitam, ſeu mores formandos. poſtremò, quę ad cōſolationes (ſi quando fortaſſis contingat ob doctrinā vel vitam moleſtas tentatiōes oboriri) cōducunt. Significat aūt Apoſtolo, doctrina, verorū dogmatū confirmationē. Redargutio falſorum dogmatū confutationē, quib.

Loci quintuplices, iuxta Pauli traditionem. Scriptura ad quid valeat.

duabus

duabus partibus fides plenè inſtituitur. Inſtitutio verò in iuſtitia, ſignificat rectam vitæ ac morum informationem. Correctio, vitiorum ac malorum morum repræhenſionem, ac complectuntur hę duæ partes omnia officia charitatis. Conſolatio deniquè ſignificat exhortationem ad perſeuerantiam, tam in ſana doctrina, quam in ſanctis moribus, atque hac parte ſpes erigitur. Itaque vides hæc capita ita eſſe digeſta, vt omnia ad perfectionem hominis Chriſtiani neceſſaria, in ijs pleniſſimè contineantur. Ergo ad ea ipſa quinque capita, omnes loci qui vtiliter proponuntur in Eccleſia, poſſunt ac debent referri, atque alios quidem locos parabis, ad ſana dogmata confirmanda, alios ad falſa dogmata confutanda, alios ad hominum vitam ſanctè inſtituendam, alios ad repræhenſionem vitiorum, alios deniq; ad eorum, qui animis anguntur, conſolationem. Atque huiuſmodi planè ſunt omnes loci, quos vbi de concionum materia agebamus, adnotauimus.

Conſarcinant nonnulli etiam allegorias, præſertim ex ſacris hiſtorijs, ſed enim quando ipſarum allegoriarum interpretatio, omnis dirigi ſemper ad ea capita, quæ iam iam commemorauimus, debet, nihil de allegorijs putamus hic ſeparatim dicendum, nec ego tyroni author eſſe velim, vt in effingẽdis allegorijs multum ſe fatiget.

II. Regula. Eligantur autem loci communes fuſiùs ad populum explicandi, non plures quàm duo, vel tres. Quod facere expedit, quo auditores etiam rudes omnia facilius percipiant, necnon reuerſi domũ, vtcunq; valeant, memoria repetere, quæ didicerunt. Videmus autem Chryſoſtomum atque alios ſanctos Patres, imò Prophetas ipſos, crebrò in hunc modum, in duobus aut tribus locis communibus, conciones ſuas conſumere.

Eligantur loci minimè difficiles populo tradẽdi quos facile intelligat.

Eſaias in prima ſua concione, inuehitur in duo genera vitiorum, nimirùm in idololatriam, ſeu corruptum Dei cultum, qua parte, perſtringit Eccleſiaſti-

Duo genera vitiorũ redarguit, videlicet idelolatriam, [continues]

etiam & iniqua fori iudicia. cos. Deinde iniqua fori iudicia, vbi impetit magiſtratus politicos, atque ita ob grauiſſima hæc peccata cōminatur, ac prædicit diras pœnas ſecuturas. Apud Chryſoſtomum legis conciones, de humilitate, & contemptu rerum terrenarum, de pœnitentia, & quod non ſit deſperandum, ſeu de fide. Item de ira & manſuetudine, de agnitione peccatorum, ac Dei iudicio, de timendo Dei iudicio, atq; de Deo diligendo, de fugiendis iuramentis, & æquanimiter ferenda paupertate. Neq; id tantùm fit in concionibus, quæ inſtituuntur de argumentis pro temporis ratione oblatis, verùm etiam in quibus explicatur S. ſcripturæ lectio. Idem nanq; Chryſoſt. Homil. 60. in Matth. ad verba illa. Væ mundo à ſcandalis, neceſſe enim eſt venire ſcādala, &c. in duos locos ſeu partes diſtribuit, ac priore quidem diſſerit (grauiter ſanè, & tamen populariter ſummoq́ue artificio) de cauſa peccati. Poſteriore, propter verba illa. Videte nè contemnatis vnū ex his puſillis, de non cotemnendis fratribus, vndè ſub finē dilabitur ad locum de cura, qua parentes cauere debent, ne liberi turpibus aſſueſcant.

Cauere debet parētes nè filij turpib. aſſueſcant.

III. Regula. Quod ſi omninò plures locos placet in medium adferre, quemadmodum interdum præſens ſcripturæ lectio, plures eoſdemq́ue vtiles ſubminiſtrat, tamen in duobus aut tribus explanandis, maiori fide ac diligentia laborabis, cæteros autem ſatis fuerit ſuccinctè, & quaſi in tranſcurſu attingere. Qua ratione Chryſoſtomus in ſuperiore Homil. 60. perueniens ad verba illa in contextu. Dico vobis, quod angeli eorum in cælis ſemper vident faciem patris mei, prudenter colligit adnotatq́ue dogma, ſingulis nimirum hominibꝰ angelos aliquos cuſtodes inſpectoréſve datos. Verùm quàm pauciſſimis locum hunc abſoluit, continuò ad reliqua, ceu magis vtilia, & vitæ formandæ apta, contendens. Aggreditur nanq; locū de non contemnendis fratribus.

Quilibet habet angelum ſui cuſtodem

IIII. Regula, deligantur loci, qui ſatis latè patēt, quiq́ue nihil intricatum continent, quo poſſis effuſè & planè

Loci nihil intricatū habentes deligendi.

& planè, & populariter verba ad auditores facere. Enimuerò ſunt quædam materiæ ſteriles, & quaſi in anguſtos contractæ carceres, eædemq; perplexis quæſtionibus obſcuratæ. Si quæ igitur in ſacro ſcripto quod enarratur, tales incidunt, præſtat ſilentio tegere, ſeu diſſimulare, quàm pluribus verbis excutere. Huius generis eſt, ſi quis explanans ex Luc. 16. hiſtoriam de diuite ſepulto in inferno, & Lazaro deportato in ſinum Abrahæ, conetur diu multumq; detinere auditorium plurima adferendo in medium, de ſinu Abrahæ, de quo cùm admodum variæ ſint interpretum, etiam doctiſſimorum ſententiæ, pauca certa & frugifera dici poſſunt, cùm intereà in eadem hiſtoria plures vtiles locos, veluti contra luxum, in cibo ac veſtitu, contra auaritiam, de ferenda paupertate, de non contemnendis pauperib. de eleemoſyna, de Dei miſericordia ac iuſtitia, de præmijs bonorum, & ſupplicijs malorum tractare ſalubriter liceat. In ſumma prætermittentur cuncti loci, qui periculoſas quęſtiones vel diſſenſiones apud plebem pariunt, vel quacunq; ratione ſcrupos inijciunt bonorum conſcientijs, vel deniq; vtilitatem exiguam adferunt,

De ſinu Abrahæ pauca ſimplici populo dicenda.

V. Regula Ex locis autē plurimis qui vtiles ſunt, lateque patent, hi præ cæteris diligentur excutiendi, qui loco atque tempori ſunt accommodi. Incidunt verbi cauſa, in Euangelica hiſtoria loci continentes dogmata, eademque fortaſſis de reb. paulò ſublimioribus, prætereà loci alij, quibus repręhenduntur vitia & fortè ea ipſa, quibus præſenti tempore multitudo infecta cognoſcitur, vel alij loci vitam, ac mores hominum inſtituentes, hic ſanè prudentis concionatoris munus erit, locos illos omittere, qui monſtrāt dogmata fidei, atq; ſe ad eos cōuertere, qui tradunt officia charitatis, quibus corriguntur vitia, atq; corrupti mores emendātur, ꝑſertim cū multitudo illi⁹ doctrinæ minus eſt capax, huius verò etiam valdè egēs. Sit ſatis ſemel in genere adnotare, locos de dogmatibus, in primis paulò grauioribus, non eſſe pertractandos niſi

Omnes locos periculoſas quæſtiōes parientes, ex quibus nihil vtilitatis elici poteſt, omittēdos docet.

Nota.

niſi apud multitudinem, in qua permixti ſunt plerique eruditi, qualem cernere licet in amplis ciuitatibus, ac tum potiſſimum, quando hæreſes, vel errores vlli ſerpunt, quos dogmatibus illis dilucidiùs expoſitis expedit refellere, de hinc eâ perſpicuitate, vt non ſolum docti, verùm etiam literarum rudes, queant aſſequi. Quo quidem pacto, Chryſoſtomus multos locos etiam arduos, mira prudentia ac dexteritate excutit, veluti de cauſa peccati. Homilia 60. in Matth. de pari ſubſtãtia ac dignitate ſingularum perſonarum, in diuina Trinitate, in diuerſis concionibus propter eius ſeculi Arrianos. Nazianzenus idem oſtendit cõſilium in pluribus orationibus, ex locis autem, qui ad vitæ inſtitutionem in iuſtitia, vel ad correctionem ſunt comparati, ſemper ij ante alios explicabuntur, qui de præſentibus concionantur moribus, atq; Eccleſię ſtatu. Qua de re nonnihil à nobis dictum eſt, cùm de concionum materia diſſerebamus.

V I. Regula. Quiſquis autem volet locos communes aptè digerere, neceſſum eſt ante omnia rectè intelligat ſimplicem verborum Sacræ ſcripturæ ſententiam. Deindè ſingula percurrens lectionis recitatæ membra, atque paulùm ad ea ſubſiſtens, cogitet, ſecũque reputet, ecquid ex ijſdem verbis decerpi queat, vel ad doctrinam, hoc eſt, confirmationem verorum dogmatum, vel ad redargutionem dogmatum falſorum, vel ad inſtitutionem vitæ in iuſtitia, vel ad correctionem vitæ iniuſtæ actæ, vel poſtremò ad conſolationem profuturum. Nam hæc quinque capita oportet animis perpetuò obſeruari, vtpotè ad quæ tanquam ſcopum præſtitutum, omnia quæ vtiliter depromentur, referri debent. Neque verò fieri poteſt, quin verba in contextu ſacræ lectionis accuratè expẽſa, aliquid his capitibus ſubminiſtrent.

Exemplũ omnium quæ dicta ſunt. Sed libet exemplum ſubijcere, in quo regularum, quas hactenus tradidimus, vſus declarabitur. Sumemus autem in manus hiſtoriam Euangelicam, idque propterea, quod ſæpenumerò difficiliùs eſt locos communes

munes idoneos decerpere ex hiſtoria, quàm ex concionibus vel exhortationibus ſacris, in quibus dogmata religionis ac fidei noſtræ, aut præcepta de moribus, officijsque charitatis apertè deſcripta leguntur. Superiori igitur die feſto, recitata eſt in ſacro cœtu, hiſtoria ex Marci cap. 8. quæ ſic habet: Cùm turba admodum multa eſſet, nec haberent quod manducarent, &c. Colligam autem locos plures ac varios, quo nimirum viam vtcunq; demonſtrem, qua ſit eundũ, poſteà indicabo, qui nam ex pluribus tractãdi apud multitudinem rectè ſeligentur. Marci. 8.

I. Primùm igitur, quando narratur admodum multam turbam confluxiſſe, ad audiendos Chriſti ſermones, ſtatim ſeſe hîc offert inſtitutio, qua admonemur, vt magno ſtudio expetamus cognitionem verbi Dei, in quo voluntas Dei omnis, apertiſſimè exponitur.

II. Deindè correctio ſeu repræhenſio illorum, qui ad ea, quæ ſalutis ſunt animorum, ſupra modum inueniuntur ſegnes, vixque ſemel intra multos dies de audienda ſalutari doctrina ſcripturarum, cogitant. Reprehendit ſuę ſalutis negligentes.

III. Quia verò additur, turbam non habuiſſe ꝙ manducaret, argumẽto ſanè eſt, auditoribus illis magis curæ fuiſſe quæ mẽtis ſunt, quàm quæ dentis ſeu ventris, atque ſpiritualia bona ardentiùs expetiuiſſe, quàm temporalia, quocircà hîc quoq; nouum locum obſeruo, qui pertinet ad inſtitutionem, vel etiam dogma, nimirùm ſemper primo loco animum adijcere nos debere ad bona ſpiritualia, poſteriore autem loco ad corporalia, in quam ſententiam Matth. 6. Chriſtus, primùm quærite, inquit, regnum Dei, & iuſtitiã eius, & hæc omnia adijcientur vobis. Qui etiam in quotidiana precatione idem docuit nos, primùm poſtulare à patre cæleſti ſanctificationem ſui nominis, ampliationem ſpirituali regni, ſtudium perficiendę voluntatis eius, poſteà verò panem noſtrum cum cęteris vitæ neceſſarijs. Primum regnum Dei quærendum docet.

IIII. Rur-

IIII. Rurſus autem correctio intelligitur hic ſubeſſe, quoniam reprehenduntur, qui magis ſunt intenti reb. terrenis & caducis, quàm cæleſtib. & ęternis. Sequitur in contextu. Accerſitis ad ſe Ieſus diſcipulis ſuis, ait illis: Miſericordia tangor erga turbam, quia iam triduò manent apud me, nec habent quod edāt. Dogmata aliquot hic adnotabimus.

De Dei miſericordia & prouidētiā. Matth. 6.

V. Primū, de Dei miſericordia & prouidentia, qua ipſe nunquam deponit noſtri curam, ante etiam, quā petamus, nouit ille quibus rebus nobis opus ſit, atq; deſpicit, quomodo rebus noſtris conſulat, quod Chriſtus etiam, Matt. 6. diſertè expreſſit.

Deus omnibus omnia neceſſaria præbet.

VI. Secundum dogma, Deus prouidet nobis non tantùm ſpiritualia, & generatim atq; vniuersè omnibus, ſed etiam corporalia & ſigillatim vnicuique.

In fide ſtabiles beni gnius diligit Deus.

VII. Tertium dogma. Illis prę omnib. Deus vult proſpectum, qui apud ipſum diutiùs manent, hoc eſt qui ſanam doctrinam ſtudioſè amplectúntur, atq; in eiuſdem amore & confeſſione perſeuerant, omnem ſpem ac fiduciam vnum in Deum conijcientes

Nouit Dominus ſuos de tentatione eripere.

VIII. Ex his verò dogmatibus naſcitur certa & incomparabilis conſolatio, quam decet pijs, perpetuò ante oculos eſſe poſitam. Qui apud Deum manent, atque toti ex Deo pendent, nunquam ab eo deſtituūtur, priùs Deus plueret manna de cælo, quod olim fecit in gratiam Iſraelitarum, vel angelum mitteret, q aquam & panem miniſtraret, vt quondam profugo Heliæ, quā vel vnum ex puſillo grege piorum pateretur inopia perire. Multò pluris facit Deus homines pios, quàm coruos aut paſſeres. Matt. 6. Pſal. 147. Additur deindè in Euangelio, Et ſi dimiſero eos ieiunos in domum ſuam, deficient in via. Quidam enim ex eis è longinquo venerunt. In quibus verbis pariter dogmata & inſtitutiones aduertimus.

Nihil ſine Deo poſſumus.

IX. Dogma quidem, quod miſeri mortales, ſi Deꝰ ipſos deſerat, non poſſunt ſubſiſtere, neque in ipſorū induſtria vel virib. eſt poſitum, vt ſibi acquirant vel bona corporalia, ærumnoſæ vitæ ſuſtentandæ neceſ-

ſaria,

ſaria, quantò verò minus parare queant ſpiritualia? Vbi Deus manum ſemel retrahit de nobis, protinus actum eſt, quod teſtatur Pſal. 124. 127. &c. Inſtitutiones autem latent hæ.

X. Admonemur, cùm ſciamus nos ſine Deo nihil quicquam poſſe, noſtram ipſorum infirmitatem agnoſcere.

XI. Deindè admonemur aſſiduè Deum orare, nè nos deſtituat, ſed cum ſpiritualia, tum temporalia, vt expedire nouit, ſuppeditet. Et reſponderunt ei diſcipuli ſui, Vndè iſtos quis poterit hic ſatiare in ſolitudine? Dogma ſiue doctrina.

XII. Non poteſt aſſequi humana ratio, quomodo vitæ noſtræ neceſſitatibus conſuli queat. Obſtupeſcit & fallitur ſapientia, quoties periculum, vel infeſtus aliquis caſus inciderit. At interim quæ hominibus ſunt impoſſibilia, ea non modò poſſibilia, verùm etiam facilia ſunt Deo. Quare inſtitutio quoq; hic colligenda eſt. Omnia Deo poſſibilia.

XIII. Debemus ſanè in periculis fidem in Deum collocare, atque illius ſapientiæ, ac bonæ voluntati, nos noſtraq; omnia concredere, alioquin ſi noſtra nitimur ſapientia, ſi preter rationes humanas nihil mẽte volumus, metuendum profectò, nè in deſperationem præcipites ruamus. Quo pertinet, quod Matth. 16. Diſcipuli anxij ob neglectos panes, appellantur parum fidentes. Omnẽ fiduciã collocandam docet in Deum. Matt. 16

XIIII. Ex quo ſequitur inſuper quædam redargutio ſiue correctio, eorũ videlicet, qui ſi quid vident vſpiam ſibi deeſſe, vel non ſtatim experiuntur præſens in neceſſitate auxilium, ſic agunt per animi impotentiam, quaſi Eumenides ipſos agitarent, vndè tãdem de Dei ope prorſus deſperare incipiũt. Sequitur, Et interrogauit eos, quot panes habetis? Illi verò dixerunt, ſeptem, & præcepit turbæ diſcumbere ſuper terram. Adnotemus in his verbis preter dogma etiam locum conſolatorium. Perſeuerãtia neceſſaria.

XV. & XVI. Deus non patitur ſuos diu angi,

Opportunè tempore nos liberat Dominus.

non permittit ſupra vires tentari. 1. Corinth. 10. Humana quidem ratio, ſiue caro noſtra tentationum auget cumulum, cogitque propemodum diffidere, quis poterit, inquit humana ratio, iſtos ſatiare panibus in ſolitudine? at verò Deus continuò oſtendit paratum ſubſidium, quodque humanis viribus deeſt, ipſe mirabiliter ſarcit, ſi modò nos fidem in ipſum conijcimus, atque negotium ei vniuerſum committimus. Ne igitur de Dei bonitate vnquam dubitemus, aut rebus noſtris ſubdiffidamus, ſed perſuaſiſſimum habeamus, eum nobis tempeſtiuè, atque cùm opportunum iudicauerit opitulari velle. Audiamus quæ ſequuntur.

Et acceptis panibus ſeptem, cùm gratias egiſſet, fregit, deditque diſcipulis ſuis, vt apponerent, & appoſuerunt, & habebant piſciculos paucos, & cùm benedixiſſet, iuſſit apponi & hos, en quando audimus CHRISTVM gratias agentem, itemque benedicentem, inſtitutionem duplicem nobis propoſitam cernimus:

Antequā cibum ſumamus inuocare Deum iubemur, vt eum ſanctificet.

XVII. Alteram, vt quotieſcunque cibum potúmve accipimus, DEVM precemur, vt eum verbi ſui virtute ſanctificet, nobiſque ſalutarem fieri concedat.

Doceant patresfamiliâs ſuos domeſticos cibū benedicere, quo ſūpto gratias agant.

XVIII. Alteram, vt gratias ſemper Deo agamus, pro quotidianis beneficijs, quæ nobis ſua bonitate liberaliter ac gratis donat. Omnes patresfamiliâs decet domeſticos docere, nè ſine præeunte benedictione, & ſubſequente gratiarum actione edant bibantúe. Nec modò pro cibo & potu, verùm etiam pro quibuſcunque alijs beneficijs pari diligentia precari, & gratias agere noſtri eſſe officij ſtatuemus.

XIX. Iam & illud dogma forſitan opportunè tractes, quod nimirum Deus cibos crearit, ad ſumendū cum gratiarum actione fidelibus, & ijs, qui cognouerunt veritatem, quod item, quicquid creauit Deus, bonum ſit, & nihil reijciendum, ſi cum gratiarum actione ſumatur. Sanctificatur enim per ſermonem

Dei

Dei ac precationem 1.Timo.4 Sequitur in contextu. Comederunt autem & ſaturati ſunt, ac ſuſtulerũt, quæ ſuperfuerant fragmentorum ſeptem ſportas. Vide inſtitutionem.

XX. Non ſatis eſt, agamus gratias, quando contingit nos ſaturari, verùm vult inſuper Deus, vt quæ ſuperſunt non prodigè turpiterq́; diſſipemus, aut proijciamus contentim, ſed ſtudioſe & religioſe aſſeruemus, atq; id quidem, quo ſemper apud nos reliquum ſit aliquod diuinæ erga nos beneuolentiæ teſtimonium, qua ille etiã largiùs, quã egemus omnia ſuppeditat, prætereà quo ſciamus Deũ dare incrementũ, necnon benedictionẽ rebus noſtris addere, etiam cũ non arbitramur. poſtremò, quo habeamus, quod impartiamus cæteris indigentib᷒. Quicquid namque ex quotidianis ſumptibus redũdat, ſcire debemus nihil aliud, quàm paratam eſſe exercendę pietatis materiã. Subijcitur tandem & iſtud: Erant autem qui comederant fermè quater mille. *Memores eſſe debemus beneficiorum Dei.*

XXI. Ergo conſideranda omnibus in rebus eſt Dei bonitas & potentia, illa quidem qua paſcit omnes, ſiue bonos ſiue malos, hæc verò qua innumerabiles paſcit paucis panibus atq; tum, cùm ſumma laboratur rerum omnia penuria.

XXII. Quod autẽ diuina ſua potentia Chriſtus hic perfecit, nobis eſt ſuſpiciendum, venerandũ, & celebrandum, quod verò præſtitit ſingulari ſua bonitate nobis eſt etiam imitandũ. Enimuerò nobis incumbit de quibuſuis, etiam de hoſtibus benè mereri. Itaque videmus in paucis verbis, partim dogma, partim inſtitutionem latere. Poſtrema clauſula: Et dimiſit illos. Dogma hic colligere licet de Deo, pariterq́; præclaram vitæ noſtræ inſtitutionem.

XXIII. Deus dat liberaliter, & interim non exprobrat, non repetit paria, Iacob.1. Non captat more hominum gloriam, non appetit populi fauorem, quo regis vel ducis dignitatem adipiſcatur, ſed fugit potiùs, latere cupiens. *De omnibus benè mereri debemus. Iacob.1.*

Deus dat omnib. liberaliter neceſſaria & non improperat. Solius Dei gloria quę rendа eſt.

XXIIII. Imitari igitur & nos debemus hanc bonitatem coniunctam humilitati, atq; pro virili bonis operibus edendis inuigilabimus, nullam gloriam, nullã mercedem ab hominibus aucupantes. Matth. 6. En igitur congeſtos à nobis in breuem hiſtoriam euangelicam locos, ni fallor, viginti quatuor, quorum alij quidem dogmatum confirmationem, vel redargutionem, alij verò inſtitutionem vitę, vel correctionẽ, alij deniq; conſolationem complectuntur. Iam verò, qui ad populum verba facit, ex tam multis locis rectè duos tantùm, aut ad ſummum tres, pro ratione loci atq; temporis deliget, in quibus explanandis diutiùs inſiſtet. Itaq; cui propoſitum eſt docere imperitos ac rudes, quales ſunt, qui anguſta oppidula & pagos incolunt, eos exeipiet locos, qui auditorio maximè conueniunt atque decent. Tales autem loci ſunt hi, de diligenter audiendo verbo Dei, de quærendis

Materia ruſticis p̃dicanda.

priùs ſpiritualibus bonis quàm temporalibus, contra eos, qui ſic inhiant rebus carnalibus, vt prorſus negligant ſpirituales, de precatione & gratiarum actione pro cibo ac potu, alijsque quotidianis Dei in nos beneficijs. Item ſi forſan præceſſerit calamitas aliqua aut periculum publicũ, magno cum fructu tractabitur locus conſolatorius, quod videlicet Deus non patitur ſuos diu angi, aut ſupra vires tentari &c. Huius generis, inquam, loci, qui exhibẽt inſtitutionem vel conſolationem appoſitè & vtiliter enarrabuntur ad plebem illiteratam cuius captui atque profectui in vita ac moribus ſeruire vniuerſa debet concionatoris

Quę materia doctioribus p̃dicanda.

oratio. Cæterum in ciuitatibus amplioribus, vt frequentes habentur cœtus, in quibus permixti non pauci eruditi, & plurimi è ciuibus & plebe, qui iudicare de doctrina religionis poſſunt, rectè quidem diſcutiuntur ijdem, quos recenſuimus loci, (quæ enim doctrina pietatis intempeſtiuè vel minus ſalutariter ibi tradetur, vbi omnium ordinum conueniunt homines?) quamuis paulò inſtructiore, tam argumẽtorum quam dictionis, hoc eſt, rerũ pariter & verborum ſuppelle-

pellectile,ſed præterea etiam alij, qui in dogmatum confirmatione vel confutatione verſantur, quales nonnullos in præcedenti hiſtoria euangelica recõditos oſtendimus. Talis nanque ille eſt, de miſericordia & prouidentia Dei, qua res noſtras ipſe indeſinenter curat, & nobis non tantùm ſpiritualia, verùm etiam corporalia affatim largitur, & quidem ſingulis necnon in negotijs quibuſcunq;, vt ne pilus quidem capitis præter illius bonam voluntatem & ſapientẽ ordinationem nobis defluat, percátue, Matt. 10. Luc. 12. & 21. Item de infirmitate humana, qua fit vt nos noſtris viribus nõ poſſumus ſubſiſtere, aut noſtra induſtria parare, quæ ſunt ad viuendum neceſſaria, ad hæc quod obſtupeſcit humana ſapientia, in quibuſcunque difficultatibus. In ſumma concionator debet hac in parte ſingulari prudentia atque acumine vti, quo omnibus fiat omnia, atque ſeruet quamplurimos. 1. Corinth. 9. Apoſtolus Paulus ait ſe Corinthijs locutum vt carnalibus & infantibus in Chriſto, & lactis potu ſe hos aluiſſe, non cibo validiore, quod videlicet grauiori doctrinæ percipiendæ eſſent impares, vt homines quæſtui atq; rebus carnalibus dediti, alijs verò, qui plus profecerant, haud dubiè alia docẽdi ratione atque grauioribus locis propoſitis euangelium annunciauit. Ad eundum igitur modum prudens verbi diuini diſpenſator, perſonarum, temporũ atque locorum habita diligenti ratione, de multis locis obuijs eos tantùm eliget, & quidem duos, aut ad ſummũ tres, quos plus vtilitatis allaturos in eccleſia credit, eoſdemq; paulò diffuſius explanabit. Cæteros vel quam parciſſimè attinget, vel prorſus præteribit, nam meminiſſe decet, ſi quos locos ſuis præſenti anno intactos, ſe eoſdem vtiliter enarraturum annis ſequentibus, vel etiam in concionibus breui tempore poſthabendis. Nec verò decorum quoties in eccleſia recitatur eadem ſacra lectio, toties eoſdem & eodem artificio locos communes exponere. Verè enim dixit quidam Poeta, & citharœdus.

1. Corin. 9. Loquebatur Paulus Corinthijs etiam quam carnalibus.

Ridetur, chorda qui ſemper oberrat eadem.

Adijciamus poſtremò & iſtud: Si decreuiſti ſiue in enarratione libri integri, aut partis libri, ſiue in concione de negotijs incidentibus ſuſcepta, vnum tantũ aliquem locum explicare, tamen prouidè feceris, ſi eum ipſum in partes certas diſtribuas. Exemplum eſto, ad verba illa, Matth.5. Sic luceat lux veſtra coram hominibus vt videant veſtra bona opera, glorificentque patrem veſtrum, qui eſt in cælis: ad hæc inquam verba, ſi animus eſt populum exhortari ad bona opera, aptè quidem hæc diuiſio adiungetur. Primum exponam, quam ſit neceſſarium bonis operibus vt inſiſtamus, hinc quænam verè bona Deoq; accepta opera dici debeant. Poſtremò de effectis & præmijs diſſeram, quæ tam in hac vita, quàm poſt hanc vitam ex bonis operibus conſequimur. Aliud exemplum: Occurrit hiſtoria Matth.15. de Scribis & Phariſæis accuſantibus diſcipulos Chriſti, quod nõ obſeruarent traditiones ſeniorum. In hòc ſolo argumento, qui volet orationem conſumere, rectè ſic eam partietur. Demõſtrabimus obſeruatione traditionum humanarum nos ex obedientia iuſtificari apud Deum, ac primum quidem id euincemus perſpicuis ſacrarum literarũ pronunciatis. Deinde etiam ſuffragijs atque ſententijs ſanctorum patrum priſcæ Eccleſiæ. Reliquum eſt de confirmatione vt agamus.

Mat.5.

Docet diuidere cõcionem ſuã eccleſiaſten.

Mat.15.

De Confirmatione.

Cap. XX.

Confirmationis tractandæ nõ poteſt vna & ſimplex tradi ratio. Vt enim concionum diſcreta ſunt genera: ita confirmationes in vnoquoque genere proprijs argumẽtorum locis fulciuntur. Quocirca, qui loci vnicuiq; concionũ generi maximè congruant, aliquanto pòſt à nobis dicetur, cùm ad explicandum concionum quot ſint genera ventum erit. Nunc verò libet quædam in genere in confirmationibus obſeruari digna, velùti in tranſcurſu adnotare.

I. Siue igitur vnum locum communem, ſiue duos, ſiue tres placet per omnem concionem proſequi, meminiſſe in primis decet, ſingulos certa quadam methodo explicandos venire, adeoq; ſingulis peculiarẽ quandam confirmationis rationem debere accõmodari. Enimuerò per ſe manifeſtum eſt, alia argumenta quęri necnon eadem aliter digerenda eſſe, quando inſtituitur conſolatio, alia verò quando aſtruere vel deſtruere dogma, alia quando auditores ad rem quãpiam adhortari, alia quando vitia repręhendere propoſitum eſt. Itaq; ad vnam eandemq; cõcionem pro locorum vel partium diuerſitate artificiũ diuerſum accerſiri neceſſum eſt.

II. Quemcunq; autem locum in manus ſumpſeris vide ſic eum pertractes quemadmodum præſenti rerum ſtatui iudicaueris maximè expedire. Publica nimirum conſuetudo, & quottidiani mores, eccleſię trãquillitas, aut perturbatio vitia paſſim emergẽtia, forma reipub. ciuitatis totius conſtitutio ſæpenumerò poſtulant noua vt forma vtaris. Videas nanq; è ciuitatibus, aliam florere aula principis, aliam illuſtrari ſupremo totius regionis ſenatu, ſummoq; conſilio, in alia nobilem eſſe ſcholam, aliam celebrem eſſe emporio, in alia frequentiã nobilium ac diuitum, aliã à quàm plurimis incoli opificib. aliã multos alere homines militares, (quales ſunt quibus in regnorum & prouinciarum limitib. imponuntur perpetuò militum præſidia) aliam aucupari à ciuib. quorum maxima pars dedita eſt agricolationi. Deniq; in alia aliud hominũ genus abundare ac dominari. Ergo quantũ fieri dabitur, omne artificiũ explicandi locos cõmunes, hominum, qui adſunt morib. & ingenijs ſtatui totius municipij accõmodabitur, ita nimirum, vt exempla, ſimilitudines, comparationes, item vitiorum repręhenſiones ſic parentur, quemadmodum probabile eſt illos optimè percepturos. Quam ad rem perficiendam prudentia quadam ciuili opus eſt.

Conformet' eccleſiaſtes cõciones ſuas ſtatui audientiũ

III. Admodum verò vſitatũ eſt Chryſoſtomo alijſ-

que ſanctis patribus, vt locum quempiam diffuſius tractaturi, initio apertis verbis exponant totius negotij ſummã, atq; dilucidius interpretentur, quo videlicet auditores omnes perſpiciant, quid ſibi velit quoq; tendat ea concionis pars.

IIII. Aliquando etiam conſilij ſui reddunt rationem, atque demonſtrant, quã ſit neceſſarium, vel vtile, de eo ipſo argumento in præſentiarum verba facere.

V. Hinc cõgerunt probationes aliquot præcipuas ex ſacris petitas literis, quamque eæ conueniant inſtituto breuiter declarant, ſiue paratę illæ ſint ad comprobandum confutandumúe dogma, ſiue ad exhortandum, ſiue ad conſolandum, ſiue ad finem alium.

VI. Quod autem ad ordinem probationum attinet, pręceperunt quidem Rhetores, primũ locum, & poſtremum tantũ efficacioribus, in medio verò collocandas minus firmas, atqui ſanctos patres animaduertimus plerunq; hic vſos libertate, atq; pro negotiorũ qualitate probationes variè diſpoſuiſſe. Quamobrẽ nos nihil pręſcribimus, verũ admonemus tantum, vt vt nemo ſine iudicio vllas proferat.

Nihil ſine iudicio & ſcriptura autoritate proferendum.

VII. Interdum etiã vna aut altera probatio, ſi quę fortaſſis obſcurior apparet, aut ſi quam tanquam magis firmam & illuſtrem cupimus altius hęrere infixi animis auditorum, ea paulò pleniùs euidentiusque excutitur.

VIII. Inde admiſcentur ſimilitudines vndecunq; id eſt, ex rebus politicis, domeſticis, & quotidianis hominum actionibus, imò verò à quibuſcunq; rebus, tũ animatis, tum inanimatis corraſæ, quæ & lucem ingentem adferunt, & ad docendos plebeos longè ſunt accommodatiſſimæ. Paucas inuenias apud Chryſoſtomum conciones, in quibus non fiant ſimilitudines plures, & quidem in quacunque concionis parte obuiæ. Nec facilè quiſquam eum in hoc artificio æquauerit. Etiam ſi prophetarum & Chriſti ſermones

Licet concionatori aſſumere ſimilitudines audientium ſtatui congruentes.

crebri

crebritate ſimilitudinum ſeu parabolarum exornatę conſpiciuntur.

IX. Opportunè ſubiunguntur exempla quædam, ſiue hiſtoriæ ex libris ſacris deprompt̃æ, in quibus commonſtratur veritas, ac certitudo eius, quod inculcare maximè cupimus. Nam hiſtorias etiam rude, hebes, & impolitum vulgus facilè intelligit, & cum voluptate quadam audit.

Poteſt etiam aſſumere hiſtorias ſacras.

X. Si commodum iudicatur interdum hiſtoria aliqua adhibitis amplificationibus, vel deductis ex ea nouis aliquot probationibus, magis viſenda ſpecie ante oculos ſtatuitur. Cuius artificij quã peritus fuerit Chryſoſtomus, licet tum alibi, tum homil. 19. ad agricolas, & de vitando iuramento cernere, vbi hiſtoriam exponit regis Sedechiæ, ob fidem ac iuſiurandũ violatum à Babyloniorum rege Nebuchadnezar debellati & captiui.

Nota.

XI. Poſt probationes atq; exempla è ſcripturis allata nonnunquam rectè ſubijciuntur aliæ probationes ad faciendam fidem, & ad perſuadendũ idoneæ, quæ ipſo naturæ ſenſu, aut philoſophiæ ſeu rationis humanæ iudicio probationem adferunt.

Quod genus eſt, quod Chryſoſtomus alijq; patres ſubinde multa inculcant, de mundi fabrica & admirabili eius pulchritudine, de diuerſis creaturis earundemq; effectis, atq; ex his ipſis doctrinam multiplicẽ colligunt, de Dei erga nos bona voluntate, vel de officijs noſtris, tum erga Deum, tum erga proximum. Item aliquando, parcè tamen Philoſophorũ vel Poëtarum placita atque ſententiæ proferuntur. Ne verò quis, quod hic dicimus, aſpernetur, ceu abiectũ vel ſuſpectum, exẽpla huius ſtudij ac diligentiæ habemus in ſacris literis propoſita. Nam Chriſtus ipſe concionatur, de fœno, de lilijs, de paſſeribus, &c. atq; ex eis cõuincit, quam inſignis ſit Dei in rerum omniũ ornatu atq; conſeruatione prouidẽtia. Paul. Apo 1. Corin. 11. Natura ipſa hoc vos docet, inquit, ꝙ viro quidẽ ſi comatus fuerit probro ſit, cõtrà mulieri, ſi comata fuerit glo-

Parcè prophanis autoribus vtendum.

Probatur.

gloriæ ſit, eò quod coma pro velamine data ſit. Eiuſdem epiſt. 15. aſſerens dogma de reſurrectione corporum, exempla producit de ſemine proiecto in terram, atq; nouam ſibi formam induente. Tum de diuerſitate carnium, vbi diſtinguit carnem hominum, quadrupedum, piſcium, volucrum, itemq; corporum, quorum alia facit cœleſtia, alia terreſtria. Idem Apoſtolus in Act. ca. 17 profert hemiſtichion ex poëta Arato. 1. Corint. 15. verſum ex Menandro comico, ad Titum ca. 1. alium verſum ex Epimenide. Quamuis ab his, quos conſtat à religione noſtra fuiſſe alienos, teſtimonia petere non decet, niſi vt diximus, parcè ac rarò, & ad conuincendos refractarios & durioris animi homines, præterea adhibita nonnunquam hac cautione, vt dicamus nos id genus rationes ab humana ſapientia deriuatas vſurpare, quo auditores pudeat ſuæ inſcitiæ tarditatis, ſtuporis, incredulitatis, vel quo ſciant ſe conuinci etiam à gentilib. prophanis, omnium rerum ſpiritualium ignaris. Quod ſanè à patribus ſolere fieri nonnunquam obſeruauimus, Chryſoſt. Homil. 28. de fugiendis iuramentis. Poſtq̃ per ſcripturas, inquit perſuaderi vobis non poteſt, ab externis monere vos volo, hoc & DEVS apud Iudæos faciebat, dicens: Ite in inſulas Cæthim & Kedar mittite & cognoſcite ſi mutauit gens Deos ſuos, qui tamen non ſunt Dij. Et ad bruta frequenter mittit, ita dicens: Vade ad formicam piger & ad apem, hoc itaq; vobis ego nunc dicam: Cogitate gentilium philoſophos, ac tum ſcietis, quanto ſimus digni ſupplicio, deſpicientes diuinas leges, ita ille.

Act. 17.

Chryſoſt. Hom. 28.

Quem quidem ad finẽ dictum etiã videtur ab Apoſtolo de Cretenſib. Dixit quidẽ ex iſtis proprius Propheta: Cretenſes ſemper mendaces, malę beſtiæ, ventres pigri, teſtimonium hoc eſt verum, quam ob cauſam redarguito illos ſeueriter.

Digredi poteſt Eccleſiaſtes

XII. Aliquoties videas fieri in media diſceptatione breuem quandam digreſſionem, qua vel vitia repręhenduntur, vel ad virtutem inſtruitur exhortatio.

Quales digreſſiones peropportunè, & cum gratia etiam, non præmeditatis ſolent frequenter accidere. aliquãdo à materia aſſumpta.

XIII. Poſtremò, quod reliquum eſt, impenditur mouendis affectibus, quo quod argumenti ſeu loci communis à nobis tractati caput eſt, omnes libentius alacriusque excipiant, & ad aſſentiendũ nobis quodammodo pertracti menti impreſſum perpetuò circumferant. Atq; huc quidem cùm peruentum fuerit, ad finem properare oratio intelligitur.

Hæc igitur eſt communis & ſimplex quædam formula inueniendi, colligendi, diſponendique probationes, ad explicandos locos communes, in ſacris concionibus idonea, vtcunque à nobis delineata, quam depræhendimus, non modò magni nominis Patribus, verùm etiam ſanctis Prophetis ſæpenumerò vſurpatam. Nullum prorſus redolet artificium, nihil in ea elaboratum conſpicitur, naturæ tamen ductui, & imperitæ multitudinis ſimplicitati, ſi quæ alia maximè congruit. Quamobrem venit minimè contemnenda, maximè cùm vt oratorem, ita cōcionatorem quoque ſemper deceat, ſuſpicionem adfectati artificij, quantum poteſt à ſe amoliri. Plurimum verò ad conſequendam facilem hanc rationem populariter docendi iuuabimur, ſi veterum, & ante omnes Chryſoſtomi, conciones aſſueuerimus diligenter & cum aliqua partium dijudicatione perlegere. Deinde ſi locos communes, in primis ſententiarum atque exemplorum è ſacris literis collectos, omni tempore in prõptu habeamus. In quorum vtroque eſt profectò ei enixè deſudandum, qui deſiderat aliquando cum vberi fructu ſpirituali, populum ad pietatem, in Dei Eccleſia erudire. Remoueat à ſe ſuſpicionem humanæ laudis.

De Confutatione. Cap. XXI.

Qvod ſi aliquando res poſtulat quædam ab aduerſarijs contra noſtram ſententiam allata cõfutari, perficietur id quidem oratorio potiùs more, quàm Dialectico, ſed tamen ſuccinctè, & ratio-

nibus perſpicuis captui auditorum conuenientibus. Exemplum eſto huiuſmodi, Chryſoſtom. Homi. 78. cui titulus. Quod melius eſt iniuriam pati, quàm inferre, poſtquàm dixiſſet.

Propterea Deus nobis præcipit iniuriam pati & agit omnia, vt nos à ſecularibus ſeparet, & intelligere faciat, quid gloria, quid dedecus, quid iactura, quid lucrum, ſubijcit hanc obiectionem, cum adiuncta etiam mox dilutiõe. Sed eſt graue, inquis, iniuriam pati & calumniã. Non eſt graue, non eſt ô homo. Quouſque circa præſentia ſtupidus hæres? Nec enim id Deus inſtituiſſet, ſi nimis graue foret. Animaduerte verò. Qui fecit iniuriam, abijt, habens quidem pecuniam, ſed & conſcientiam percuſſam. Qui autem perfert iniuriam, pecunijs quidem priuatus eſt, ſed habet fiduciã apud Deum, poſſeſſionem innumeris theſauris digniorẽ. Itaq; diluitur obiectio, opponendo leui damno corporali, eius qui iniuriam patitur, grauius damnum ſpirituale iniuriam inferentis. Paulò pòſt ibidem. Quid? ais, priuatus ſum omnib. meis, & iubes tacere? Calumniam ſum paſſus, & ferre iubes æquanimiter? & quomodo potero? facillimè profectò, ſi tantùm in cælum reſpicias, ſi ſpectes hanc pulchritudinem, & quo te Deus ſuſpicere promiſit iniuriam generosè ferentem, hoc ergo fit, & in cęlum reſpiciẽs, cogita quod illic ſuper Cherubin ſedenti factus es ſimilis. Nam ille, & contumelijs affectus fuit, & tolerauit, opprobria pertulit, nec vlt⁹ eſt, percuſſus, & nõ inſurrexit, ſed econtrà beneficia reddidit his innumera, qui talia perpetrabant, noſq; ſuos eſſe iuſſit imitatores. Sumpta eſt hæc dilutio à propoſita ſpe præmij, ab exemplo ipſius Chriſti & Dei, itemq; ab eiuſdem præcepto. Nequaquam verò neceſſe eſt, quę confutatione egent, in vnum accumulari locum, quo ſemel diluantur omnia, ſed licet ea per diuerſas totius ſermonis partes ſpargere, vt vbicunq; per occaſionem tacitè aliquid in mentem venit, quod opponi ſententię noſtræ poſſe ſuſpicamur, ibi id ſine mora refellamus.

Iniuriã patienter ferre, non ſit adeò graue.

Cuius

Cuius obſeruationis exempla paſſim videre datur in concionibus Prophetarum, Apoſtolorum, & illuſtrium Patrum. Enimuerò iuſtas confutationes, & quales cenimus in cauſis forenſibus apud Rhetores, tales inſtitui in concionibus Euangelicis, Doctorum non eſt conſuetudo. Nam populo haud conſulit, qui in eadem concione cognoſcendis multis obiectionum dilutionibus onerandum eum putat.

Veruntamen ſi contingat aliquando rebus Eccleſiæ ita poſtulantibus, orationem totam comparari ad redarguendum falſum dogma, vel ad corrigendas abolendáſve ſuperſtitiones, vel inueteratam malam conſuetudinem, tum ſanè omnia ex ordine diſſolui, quæ ad patrocinium erroris, ab hominibus pertinacib. producũtur, & decorum, & perneceſſariũ eſt.

Diligẽter ſtudeat extirpare prauas opiniones.

Multo enim labore ac diligentia opus eſt, ad extirpandas prauas opiniones, quibus animi hominum aliquanto tempore imbuti fuerint, quãdo multa ſemper aſtutè excogitant & comminiſcuntur ad noxias opiniones ſuas ſtabiliendas. Hoc autem pacto videmus confutari in libro Solomonis, qui inſcribitur Eccleſiaſtes, falſas multorum opiniones de ſummo bono, & Apoſt. Paul. in epiſtola ad Rom. ca. 5. 6. & 7. nõ pauca ſapienter infirmat ac diluit, quę aduerſarij contra doctrinam de iuſtificatione per fidem abſq; operibus legis obijciebant.

Quib vti debeat Eccleſiaſtes confutaturus hæreſes, & falſas opiniones.

Cęterùm vtetur concionator, omnì confutãdi artificio, ꝙ ab oratorib. præſcriptũ animaduertimus, ac liberè quidẽ adhibebit negationem, eleuationẽ, tranſlationem, excuſationẽ, digreſſionem, regeſtionem, inuerſionem, diſtinctionem, abſolutionem, cõquęſtionem, inueſtigationem formæ & materiæ argumentorum more Dialectico, & quicquid eſt hui⁹ generis. Nã horũ omniũ exempla poſſunt in concionib. Prophetarũ, Chriſti, Apoſtolorũ commõſtrari. Ponet tamen in id ſtudiũ, vt à confutatione ſemper abſit ſophiſtice, abſit oſtentatio inſidioſæ ſubtilitatis dialecticæ atq; forenſis calliditatis, abſit deniq; cauillandi

cupiditas,

cupiditas, atque id quidem, nè quis te, aut ludere, aut circumuenire velle ſuſpicetur, quorum alterum pudendę eſt vanitatis, alterum verſutæ malitię, pulchrè procedit diſceptatio Eccleſiaſtica, quæ veritate ac ſimplicitate veſtita, ornataque conſpicitur. Quidam in confutando interdum exardeſcunt, atque tanquam ira perciti, in contumelioſas obiurgationes, aliquoties & in execrationes Thyeſtæas prorumpunt, quod dum faciunt, modum omnem excedunt. Hos autem admonitos volumus, vt vehementis & concitatæ orationis excurſum nitantur fræno charitatis cohibere. Minus namque offendit quamlibet acris repræhenſio, ſi ex charitate intelligatur profecta. hæc de ratione confutandi ad popularem intelligentiam accommodata, & cuicunque concionum generi, ſiue integer liber, ſiue pars libri enarretur, ſiue de negotio pro temporis ratione oblato agatur, congruente, ſufficiunt.

Reprçhendat cōcionator vitia modeſtè, & caueat ſibi à vehementi concitatione.

De Concluſione. Cap. XXII.

Quælibet pars, ſiue locus communis ſua gaudet breui concluſione, ſed prætereà vniuerſæ orationi apta quædam peroratio ſubijci debet. In hac autem, ſi de libro integro, vel parte libri, plures loci inſignes fuerint excuſſi, rectè præcipuorum capitum ſit breuis repetitio. Si duo vel tres loci fuerint explicati, de ſingulis ordine reuocare in memoriam poſſunt, etiam magis eminentes quædam probationes, nonnunquam autem ijs tantùm inſiſtitur, quæ ad ſolum locum poſtremum pertinent, cuius vnius doctrina & vtilitas ſtudioſè commendatur. Si verò vnus aliquis locus tota concione fuerit vberius expoſitus, vel ſuſcepta eſt concio de negotio, quod ſtatus Eccleſiæ tractari poſcebat, ſolet tum plerunque peroratio impendi mouendis affectibus, quo homines ad expetendum, vel fugiendum, ad probandum, vel improbandum, id de quo diſſertatio eſt, excitentur.

Poſtremò aliquoties cuiuſcunque generis concionibus appenduntur exhortationes, vel obiurgationes

ab ijs

ab ijs locis qui ante ſunt expoſiti, prorſus remotæ. Quòd tum quidem rectè fit, cùm negotia quædam incidunt, quorum admoneri populum oportet. Ita Chryſoſtomus alicubi in fine cōcionis obiurgat eos, qui neglectis concionibus ſacris, adibant theatrum ſpectaturi ludos equeſtres. Idem Homilia 19. in Geneſin, poſt enarratas ſcripturas, & breuem concluſionē delabitur ad exhortationem, in qua deteſtatur auaritiam, atque orat omnes, vt vacent iuuandis pauperibus, eleemoſynasque his largiantur. Homil. 14. poſtquam oraſſet auditores, vt quæ dicta fuerant, de incomparabili Dei miſericordia erga genus humanum memorię commendarent, admonet, vt quod reliquū erat quadrageſimæ, niterentur cum fructu tranſigere, atque non à cibis modo, verùm multò magis à peccatis & maleficijs temperare ſibi ſtuderent, creberrimè autem ille concludit ſimpliciter, orando, obſecrādoque, vt ſalutaris doctrinæ propoſitæ, diligentē habere velint rationem, eam domum reuerſi, repetere, interdum & alijs explicare, Deniq; ad vitæ emendationem totam conuertere. Obiurgat eos, qui cō temnebāt verbū Dei

De Amplificatione. Cap. XXIII.

Qvicquid verò ad perſpicuè docendum, vel etiam ad mouendum conducit, id omne concionator, tanquàm maximè neceſſariam ſupellectilem ſibi comparabit. Itaq; & argumentationes tripartitas, quinq; partitas, enthymemata, deindè ſchemata, atque tropos, ad hæc artificium amplificandi, mouendique affectus, & quicquid tandem huius eſt ordinis à Rhetoribus benè dicendi magiſtris traditū, ſciet ad ſe pertinere. Cæterùm de argumentationum formulis, de ſcematibus, ac tropis animus nō eſt quicquam dicere, quando in eorum duntaxat gratiā nos iſta congerimus, quibus illa omnia iam probè nota eſſe arbitramur.

At de amplificatione tamē aliquid adnotabimus, quod pleroſque ſanctos Patres ſtudioſè in ea pertractanda

ctanda animaduertamus verſatos, quin etiã paulò aliter vſurpare amplificationes, atq; alia etiã proferre argumenta, q̃ oratores ſolent. Amplificationẽ nanq; non adhibet cõcionator, quo efficiat, vt res maior, minórve, quã per ſeſe eſt, appareat, in quo vel maximè laborant Rhetores, cupientes videlicet auditorũ iudiciũ corrumpere, atq; à recto abducere, ſed quo talis ac tanta ab omnib. agnoſcatur, qualẽ & quantam agnoſci par eſt, q᷑ profectò aliud nihil eſt, q̃ homines aberrantes, ad prudens, ſincerumq; iudicium reuocare. Hinc verò iudicare etiam licebit, quando amplificationis artificium opportunè adhiberi debeat. Si quãdo enim in eos incideris locos, de quib. probabile eſt auditores non ſatis rectè iudicare poſſe, tunc admotis amplificationibus ſtudebimus eò perducere illos, vt qualis & quanta res quęq; ſit, percipere valeant. Ac ſępenumerò fit, vt peccata quædam, quia crebrò, & paſſim, & impunè committuntur, vulgus non tam grauia eſſe ducat, quàm reuera ſunt, cuiuſmodi ſunt, odium proximi, contumelia, periurium, rixæ, datũ offendiculum, &c. De his igitur vbi continget concionatorem diſſerere, non immeritò eorundẽ magnitudinem, adhibitis amplificationib. conabitur demonſtrare. Qua ratione Ieſaias cap. 1. artificioſè amplificat quædam peccata Iudæorum, per comparationes & ſimiles locos. Chriſtus item Matt. 5. amplificat varia peccata, nimirum contumeliam in proximum, cõcupiſcentiam, periurium, ac multò ea eſſe grauiora, atq; pleriq; ſuſpicabantur, euincit. Itaq; concionator prudenter obſeruationes, ſeu traditiones omnes Phariſaicas extenuabit, necnon argumentationib. quoad fieri poſſit, neceſſariis, probabilibusque concludet, nullo pacto cum præceptis diuinæ legis conferendas. Chriſtus Matt. 15. Mar. 7. præpoſtera Iudæorũ iudicia hac in parte grauiter redarguit. Et Paulus in epiſt. ad Coloſ. miro artificio aſſertores obſeruationum exagitat atq; in contemptum adducit. Aliquando verò eximiæ quædam virtutes negliguntur, nec eo habentur

Quare amplificatio aſſumitur

Quando amplificãda materia.

Nota.

Matth. 5.

Matth. 15. Marc. 7.

ſur loco quo dignæ ſunt,quare amplificationes in locum quem merentur optimo iure eas ſubuehēt. Quo pacto Apoſtol.ad Rom.4.amplificat fidem Abrahæ, ex cauſis videlicet ac circunſtantijs, quo nimirum omnes percipiant,non fuiſſe frigidam & leuem,ſed vehementem atq; admirabilem fidem, qua Abraham Deo tantopere placuit, probatusq; eſt.

Præter ſpem,inquit,ſub ſpe credidit,ſe fore patrem multarum gentium,iuxta id,quod dictum eſt, Sic erit ſemen tuum. Ac non infirmatus fide, haud conſiderauit ſuum ipſius corpus iam emortuum,cùm centum ferè natus eſſet annos, nec emortuam vuluam Saræ,verùm ad promiſſionem Dei non hæſitabat ob incredulitatem,ſed robuſtus factus eſt fide, tribuens gloriam Deo,certa fide concepta,quod is qui promiſerat,idem potens eſſet & præſtare. Et quia obediuit verbo Dei,etiam imputatum eſt illi ad iuſtitiam. Extat & grauis amplificatio de metuenda Dei ira illis omnibus qui Chriſtum verum Meſſiam nolunt agnoſcere,ad Heb.3.& 4. Videte fratres,inquit,nè quando ſit in vllo veſtrum cor prauum, obnoxium incredulitati, vt deſciſcat à Deo viuente,ſed exhortemini vos inuicem quotidiè, quod appellatur dies hodiernus,nè quis ex vobis induretur ſeductione peccati. Chriſti participes facti ſumus,ſi ſanè initium ſubſtātiæ vſque ad finem firmum tenuerimus, & quæ ſequuntur. Nam locus prolixus eſt. Cæterùm vtitur cōcionator omni inſtrumēto amplificandi,quod ſchola oratoria ſuppeditat. Itaque quod ad verba quidem attinet,admiſcet expolitionem,definitionem, deſcriptionem,diſtributionē,congeriem,incrementū, deindè quod ad res ipſas attinet,transfert,à quęſtione finita,& trāſit ad quæſtionē infinitā ſeu locū cōmunem excutit,quantū natura argumēti patitur,cauſas.i.materiam,formam efficientem,finem. De hinc circunſtantias,perſonam, tempus, locum, modum, inſtrumentum,occaſionem, &cæt. Contingentia ſiue ſigna,quorum alia antecedentia,alia ſubſequentia,alia

Fides Abrahæ.

Ad Hebr. 3.& 4.

ipſa

ipſi negotio adiuncta, adhæc comparationes, ſimilitudines, cõtentiones, contraria, & ſi quæ in hoc ſunt genere à Rhetoribus explicata. Sed enim mutuatur inſuper concionator multas amplificandi rationes ex ipſa Theologia, quæ locos proprios (peræque atque alia quæuis diſciplina) non paucos habet, ad vnumquodq; argumentorum genus habiles atque aptos, quemadmodum paulò poſt indicabimus. Quocircà qui populariter docet, crebrò amplificat ab attributis Dei, veluti quod Deus ſcrutatur corda, quod falli nequeat, à præcepto Dei, à propoſitis promiſſionibus. A comminatione pœnarum, à vocatione, à cooptatione in Eccleſiam Dei, ab acceptis donis ſpiritualibus, à ſententia generali in Theologia, à vaticinio Prophetico, ab eo quod res ſint ſpirituales, à tẽpore legis, à tẽpore euangelij, à ſigno ad rem ſignificatã, à re ſpirituali ad corporalẽ, viciſſimq; à corporali ad ſpiritualem, &c. Quòd quo vtcunque planum faciamus, exemplum vnum alterúmve placet ſubijcere.

Exemplũ. Ieſaias cap. 15. vaticinans futurum, vt præſtantiſſimæ quęque ciuitates Moabitarum vaſtentur, oratione non longa quidem, at eleganti, amplificat pericula quæ impendere præuidebat. In omnibus, inquit, capitibus eius eſt caluitium, & omnis barba eſt detõſa. In plateis eius accincti ſunt ſacco, & in tectis eius atque in vicis vnuſquiſq; vlulabit, deſcendens ad fletum. Vociferabitur Heſbon & Eleale, & vſque ad Iahaz audietur vox eorum, atque ideò, qui ad militiã accincti ſunt in Moab, vlulabunt, & anima cuiuſque vlulabit apud ſe. Et reliqua toto eo capite. Chryſoſtomus Homil. 19. inſcripta, ad agricolas, & de vitando iuramento, vt doceat, quàm graue ſit peccatum peierare, ſeu iuſiurandum violare, principio ait, non eos modò qui peierant, ſed totas etiam eorundem domos iuſto Dei iudicio puniri atque ſubuerti. Quod probat generatim exemplo excidij Sodomorum, in quo propter quorundam peccata non tantùm homines, ſed ipſi quoque muri, ipſa tecta, ipſa deniq; terra,

Quàm graue peccatũ ſit periurium, docet.

acerbas

acerbas pœnas dependere viſa eſt,extantibus in hunc vſque diem fauillarum & cinerum reliquijs ac perpe tua ſterilitate. Hinc addit ſe demonſtrare, velle, etiam ſpeciatim, quod propter periurium, & quidem vnius hominis, non tantùm domum aliquam, ſed amplam ciuitatem, imò verò prouinciam vniuerſam diuinæ vltionis ſeueritate vaſtari contingat. Igitur ſtatim profert hiſtoriam ex 2. Regum. 24. & 25. de rege Zede chia ſiue Zidkijahu, qui cùm cōſtitutus fuiſſet rex Iudeæ per Nabuchadnezar regem Babylonicum, in fide non permanſit, ſed inito fœdere cum rege Aegypti, meditatus eſt anno regni ſui nono defectionem, quam ob cauſam regnum Iudaicum, quantum erat, paulò poſt à Babylonijs exciſum ac deletū eſt. Aſpergit verò plures rationes ad exaggerandum Zedechiæ peccatum, ſed inter eas, quandam ſpecioſam & illuſtrem ſumit ex prophetia Ezechie: Capite. 17. Cùm enim fortè aliqui dixiſſent, non fuiſſe punitam Iudęā propter violatum iuramentum, ſed potius propter alia peccata, recitat Chryſoſtomus de ea re ſententiam Ezechielis, qui diſertè teſtatur Iudæorum excidium propter fidem regi Babyloniorum non ſeruatam euenisſe. Quą occaſione parabolam prophetæ de duabus aquilis & vinea, quarum altera aquila regem Babylonium, altera Aegyptium, vinea autem regnum Iudaicum ſignificabant, eleganter exponit & ſcitè interpretatur, de hinc proſequitur, quæ ad hiſtoriam pertinent. Cùm autem referatur in hiſtoria, quod ferè triennium obſeſſa fuerit ciuitas, ex ea circunſtantia malum exaggerat. admonens ex diurnitate temporis, itemque coniunctorum periculorum, hinc famis, inde belli magnitudine penſari poſſe peccati grauitatem. Sed addit præterea ibi aliam rationem ductam à prouidentia atque ordinatione Dei, dicens, idcirco Deum voluiſſe tāti temporis obſidione premi ciuitatem, quo rex reſipiſcens, confiteretur peccatum, nec non ab incolis perſuaſus & impulſus, ſe Babylonijs ſponte dederet, quo quidem pacto remedium aliquod

Nota.
2. Regum 24. & 25.
Ezech. 17.
Quę mala parit periurium,

 liquod

liquod tantis malis adferri poſſe videbatur. Itaque tam longo tempor.s ſpacio pertinacem in malo perſiſtere, non duci pœnitentia, præſertim vbi DEVS vt modis inuitat, vehementer execrandum eſt, facit verò & illud ad agendum crimen, quod rex intereà temporis, vera prædicantes, & recta mônentes, noluit audire. Qua de re ſubijcit Chryſoſtomus vaticinium & conſilium Ieremiæ, quod extat Ierem. 38. Is enim ſpiritu Dei afflatus, regi conſilium petenti prædixit & ſuaſit, ſi ſe Babylonio ſponte ſubmitteret, recipiendum in gratiam atque regnum ea ratione incolume manſurum, ſin facere id detrectaret, captiuum abducendum, non ciuitatem igne conflagraturam. Sed Ieremias ſurdo cecinit fabulam. Itaque & hoc nomine rurſus grauiter accuſandus Sedechias, poſt hæc velut per ſpoliationem & prophanationem templi, incendium ciuitatis, dirutos muros, ablatas manubias, obtruncatos principes, abductos captiuos deſcribit, ſubinde incùlcans periurium, & fractam fidem omnia hæc mala induxiſſe. His non contentus progreditur vlterius, atque enarrat pœnas, quas luit ipſe rex, eaſdemque geminas recenſet, alteram excæcutionem, alteram captiuitatem. Vtramque verò protinus amplificat, priorem quidem ex eo, quod filios antequam exocularetur videre debuit in conſpectu ſuo iugulatos. Poſteriorem verò, quod ſpectaculo, adde & exemplo deinceps eſſet futurus vniuerſo mortalium generi maximè verò ijs populis, per quorum ditiones captiuus erat deducendus, vbi rurſus artificiosè duo vaticinia in ſpeciem pugnantia conciliat, atque vtrunque verum eſſe necnon ſucceſſu ipſo comprobatum oſtendit.

Inter anguſtias nolle conuerti ad dominũ quam malum ſit.

Alterum autem erat, quod Sedechias non eſſet viſurus Babylonem: Alterum quod in Babylonem abducendus foret, quorum illud quidem perfectum ait quoniam in ipſa Iudæa Sedechias fuit exoculatus. Iſtud verò ſimiliter perfectum, quando mox in Babylonem

Conciliat duo vaticinia in ſpeciem pugnantia.

lonem auectus eſt cum multis alijs captiuis. Subnectit denique aliam amplificationem ad auditores, tractam ex comparatione temporis legis, cum tempore Euangelij. Si ſub lege agentes adeò aſperè propter periurium plexi ſunt, quantæ pœnæ eos manent, quos nunc poſteaquàm clara affulſit lux Euangelij, peierare non pudet? Sed deſino plura adnotare in eum locum omni ſcatentem artificio. Ex his verò ſatis ſuperque intelligitur, amplificationes ſubinde ex ijs locis colligi, quos Theologia ſibi proprios vendicat. Idem Chryſoſtomus incredibili prudentia atque arte, amplificat fidem atque obedientiam Abrahæ, parati vnicum filium immolare (quod ante illum quoque fecit Origenes) Homilia quadrageſimaſexta in Geneſim, quam quiſquis attentè leget ægrè ſibi, certo ſcio, à lachrymis temperabit. Rurſus Homilia decimaquarta, de temerario iuramento Saulis, quo iurauerat 1. Samuelis 14. de medio tollendum quicunque ante veſperum guſtaret panem, ex diuerſis locis Theologicis ductas amplificationes, promptum eſt plures obſeruare. Votū Saulis. 1. Reg. 14.

De mouendis Affectibus.

Cap. XXIIII.

NOn poſtremam curam ponet concionator in mouendis affectibus, quem eruditi omnes cōfitentur, nulla ſanè re magis egere, atq; hac vna facultate. Qui non aliter docent in templo, atq; ſolent profeſſores in ſcholis, haud poteſt fieri, vt magnorum fructuum ſpiritualiū authores ſint, & perpauci aut nulli conſpiciuntur talibus induci concionibus ad reſipiſcentiā ac vitę emendationē. Quamobrē quiſquis docendi munus in eccleſia ſemel ſuſcepit, dies noctesq; in id incūbet, vt hac in parte aliquid ſe præſtare poſſe tandem ſentiat. Nos interea nonnulla ſubijciemus, quæ huc conducunt, ac primū quidē dicemus, quādo affectus mouere conueniat, de hinc vbi ſiue in qua orationis parte. Poſtremò quib. locis quóue artificio id fiat. Notū verò eſt ex rhetorū officinis

communes affectus enumerari quatuor: Lætitiam, Spem, Metum, Aegritudinem. Ac ſub lætitia quidem ordinatè ponuntur, delectatio, iactatio. Sub ſpe, deſiderium, indigentia. Sub metu, pigritia, pudor, terror, timor, pauor: conturbatio. Sub ægritudine ſunt inuidia, ita maleuolentia, odium, æmulatio, miſericordia dolor, lamentatio, ſolicitudo, moleſtia, deſperatio, &c. Vt autem ſcias quando mouere affectus ſit opportunum & conſultum, ante omnia quidem debent animo comprænhendi atque in ordinem redigi vniuerſæ concionis partes atque præcipui loci, quos conſtitutum eſt inculcari. Cuius autem loci tractationem iudicaueris magis eſſe ſtatui eccleſiæ aut tempori negotijsque occurrentibus vtilem ac neceſſatiam, in eo præ cæteris illuſtrando diligenter elaborabis, necnon affectus mouere auditorum adniteris. Quod dicimus eſt huiuſmodi, enarras integrum librum ſacrum, aut partem libri, in ijs autem verbis, quæ præ manib. ſunt varij loci vtiles inueniuntur reconditi, quorum alij quidem dogmata continent, alij redargutiones, alij inſtitutiones, alij correctiones, aut cōſolationes. Atq; in his quidam maximè idoneus eſt ad eximulandos homines ad virtutem vehementer in hominum vita, maximeque in rebus præſentibus neceſſariam, itaque hunc ipſum ſcies ita tibi explicandum, vt affectus cōmouere ſeu vehementiores ſeu mitiores, quantum expedire videris ſtudeas. Quo igitur tempore homines animaduertis luxui & crapulæ deditos, ſi in concione locus vſpiam incidit de ſobrietate ac temperantia, vel contra luxum, in hoc ſanè diutius commoraberis atque in exhortatione, vel repræhenſione affectus auditorum ad expetendam ſobrietatem, ad auerſandum luxum concitabis. Præterea vbi multi è plebe premuntur inopia, ſumma eſt vbiq; caritas annonæ, atque interea refriguit, tantumq; non emortua eſt charitas, ſi ſanè tunc locus ſeſe offert commodus de beneficentia, hunc omnibus neruis conaberis plenius explicare, atq; animos quanta poteris induſtria

Quatuor cōm unes affectus. Lætitia. Spes. Metus. Aegritudo.

Contra luxum.

De paupertate æquo animo ferenda.

ad beneficentiam, ad miſericordiam pauperibus tribuendam, inducere. Ad hæc incidit fortè locus, quo ſignificatur Deum velle vt paruuli ad ſe veniant, hic appoſitè de amore parentum erga liberos, oratio inſtituetur necnon aliquanto etiam vehementius, & cum animorum concitatione vrgebuntur parentes, vt liberos ſuos tempeſtiuè in ſcholam mittant, inque elementis pietatis curent rectè inſtitui. Denique ſi quando hiſtoria vel præceptum vel ſententia propoſita eſt, quæ parit locum de conſtantia & fortitudine in confeſſione fidei, hic quidem locus merito explicabitur tanto vberius, quanto ob publica pericula, in primis verò ob eccleſiæ perturbationem, pauciores nunc inuenias, qui audent veritatem aſſerere, atqui hoc ipſo in argumento tempeſtiuè artificiũ mouendi affectus omne proferetur, atque homines magna verborum ſententiarumq; acrimonia ad conſtantiã & fortitudinem in confeſſione veritatis, prouocabũtur. Aliquando verò etiam extra locorum communium tractationem aut ſcripturæ explicationẽ miſcetur, vel initio concionis, vel in fine, vel per digreſſio. in medio aliqua exhortatio, aut obiurgatio, in qua oratio aſſurgit ad affectuum vſque concitationem. exempla apud Chryſoſtomum non raro inuenias.

De amore parẽtũ erga filios

Fortitudo in confeſſione verę fidei

Ex his verò perſpicuum euadit, qua in parte cõcionis moueri adfectus deceat. Non in confirmatione tantùm ſed in exordio quoque & in concluſione, & non modo vbi ad finem confirmatio properat, ſed vbicunque eorum quæ dicuntur ratio poſtulare id videbitur, commodum erit, animorum motus ciere, concionatori maior omninò libertas, quam oratori concedi debet, quemadmodum concionator multa alia quoq; cum decoro facit, minimè attẽdenda interim Rhetori. Etenim concionator mandat, imperat, duriter obiurgat, interminatur, dicit tanquam loco prætorio, & tanquàm iudex, excommunicationis ſententiam. Rhetor nihil horum ſibi permiſſum arbitratur, ſed potius cogitur iudicibus interdum tur-

Nota.

Maior eſt eccleſiaſtis libertas q̃ Rhetoris.

Cõcionator.

Rhetor.

piter adulari, aliquãdo etiam ſe quaſi ſupplicem ante tribunal proſternere, & quid non? Chryſoſt. hom. 26. cui titulus, quod ex minimis nobis incipienda ſit virtus, & quod non ſit iurandum, ſtatim in ingreſſu concionis, multa grauiter, & cum epiſcopali quadam dignitate repetit, quibus ad metuendum diuini iudicij necnon diſciplinæ eccleſiaſticæ ſeueritatem inducit auditores. Porrò quibus locis argumentorum, quáue arte concionator animorum motus auditoribus miſcere atq; agitare valeat, nunc dicemus. Ante omnia quidem neceſſarium planè eſt ipſe, qui dicit tales affectus animo concipiat atq; in ſeſe ſuſcitet, & quodammodò viſendos cæteris exhibeat, quales cupit in aliorum mentes transfundi.

Qualẽ ſe præbere debet concionator.

Etenim qui ſe dolere quorundam vel communem omnium vicẽ verbis, voce, vultu, & apto geſtu declarat, is ſolus reliquos ad miſericordiã videtur citò prouocaturus, qui ipſe totus ardet, atq; ad præclarè aliqd agendum eſt inflammatus, is alios poterit ſua oratione, & quaſi ſuo exemplo, ad idem audiendũ accendere, qui ipſe ex animo vitia auerſatur, atq; hoc animi ſui iudicium congruenter exprimit, is alios haud dubiè tandẽ ad odium vitiorũ pertrahet. Cæterũ excitat quiſpiam in ſeipſo affectus diuerſis modis.

Diuerſis modis excitat aliquis in ſe affectus.

Primo. Primò diligenti rerum, quæ ob oculos poſitæ ſunt, conſideratione, cùm nimirũ quis ſingula, quæ rei cõiuncta ſunt, valde accuratè excutit, atq; animo perſcrutatur. Quod tamen nõ poteſt, niſi ab eo fieri, qui genus negotij probè exploratum habet.

Secundò. Secundo vehementi imaginatione ſiue fantaſia, quando admodum attenta cogitatione quiſpiam appræhendit ſibíque depingit rerum, de quibus ſermo habetur ſpecies & imagines, quas deinde animo ſic infigit ſuo tanquam ſi priuata ipſius cauſa ageretur, & tanquam ſi ea ſola de re ſibi perpetuò cogitandum duceret.

Tertiò. Tertiò adiuuantur imò & augentur hæc ipſa ſi quis locũ aliquẽ attẽtè perlegat (præſertim in libris ſa-

eris)in quo affectus artificioſè moueri iudicãtur, cuĩ & tandiu inhærere erit conueniens, quoad mens conceperit quæ cum inſtituto congruunt. Qua quidem ratione narrantur Imperatores quidam,& in his etiã Alexander Macedo,quoties confligere cum hoſte habebat in animo,ſeſe lectione verſuum,quibus honorificum aliquod bellum geſtum à poeta quopiam deſcribebatur,ad dimicandum inflammaſſe. Quid fecerit Alexãder conflicturus cũ hoſte.

Quartò vt & ipſe afficiaris,& alios poſſis pariter afficere,ſtudebis ardenti precatione ſub concionis initium à Deo patre cæleſti impetrare. Enimuerò quaſi cognatione coniuncta eſt hæc facultas, cum virtute illa ſpiritus ac potẽtiæ,quam initio diximus concionatori maximè neceſſariam,atq; inter eximia Dei dona,numerari. Atq; hoc ſanè fateri omnes debent,vim mouendorum affectuum non ſic in exquiſitis verbis atq; elaborata oratione eſſe poſitam,quin multò magis proueniat pendeatq; à peculiari quadam dicendi gratia,nonnullis diuinitùs conceſſa. Atq; hinc profectò fit, quod quoſdam videmus prorſus ſine arte ac ſimpliciſſimè dicere, & interim pertrahere animos, quocunq; voluerint. Quanquam id quidem diſſimulari haud poteſt quantum viua vox,& gratis dicentis geſtus,tantum etiam interdum res ipſas ad motus animorum excitandos momenti adferre. Quartò. In quo cõſiſtat potentia affectuum mouendorum.

Quædam nanq; res ſunt planè eiuſmodi,vt illaborata earundem narratio in auditorum pectora peniſſimè irrepat, & ſummoperè afficiat. Exempli loco accipiatur narratio ad Ioſeph,cũ de reipu. Aegyptiacę ſederet gubernacula,fratres ſuos agnoſcente. Gen. 43.44.45. Quam quis obſecro,niſi ferreus ſit,ſine fletu perlegat? Hoc igitur primũ & efficaciſſimum eſt, ad mouendos affectus inſtrumentum. Gene.43.44.45. de Ioſeph.

Secundò ad eandem rem inſtituti ſunt certi loci artificiales,quorum non pauci ex Rhetorum quidem Inſtitutionibus,ſed multò plures quoq; ex ipſa Theologia,& libris ſacris petiti videntur. Cuiuſmodi autem hi loci ſint,& quibus adfectibus mouendis quiq;

ſeruiant non pigebit paucis percurrere. Excitare igitur ſolent concionatores auditorum animos, non ad quaſuis adfectuum ſpecies dudum à nobis enumeratas, ſed in primis ad ſolicitudinem conſequendæ ſalutis, ad dolorem ſeu indignationem ob admiſſa ſcelera, ad iram & odium peccatotum, ad amorem virtutum, ad metum diuini iudicij ad ſpem miſericordiæ, ad miſericordiam & charitatem erga proximum, & ad eos præterea adfectus, qui his ſunt quàm ſimillimi vix autem ad vllos alios. Ac tales quidem adfectus iſti per ſe exiſtunt, vt primo aſpectu diſcernere quilibet queat, negotijs theologicis, id eſt, ad hominum ſalutem pertinentibus, eſſe quàm commodiſſimos & quaſi deſtinatos. Itaq; ſi quando concionator oratione perficere deſiderat, vt homines propè perditi deploratiq; in ſolicitudine ſint ſalutis æternæ adipiſcēdæ, ab his locis, qui ſequuntur argumenta quædam accipere mutuo poterit.

Ad quę excitare debet cōcionator populum.

Ab honeſto. Valde enim inhoneſtum ac turpe fuerit in eo vitæ genere perſtare, cuius meritò omnes bonos pudeat.

A peccatorum turpitudine ac magnitudine. Vtraque ex lege Dei diſcitur.

Ab agnitione humanæ fragilitatis. Quæ eſt hęc vita, niſi vapor ſubitò euaneſcens? Quin igitur vitę corrigendæ inimus rationem?

A miſerijs, cùm externis, tū internis, quæ vitæ criminib. ſunt adiunctę. Magna eſt miſeria magno agere in contēptu, & perpetuò diſcruciari animo.

A damnis, quæ vitæ turpitudinem plerunque comitātur, qualia ſunt amiſſio famæ, & exiſtimationis dilapidatio & iactura rei familiaris, de gradu atq; honore deijci, &c. His adde & mala poſt hanc vitam ſecutura.

A bonis innumerabilibus, quæ à melioris vitæ propoſito contingent. Vbi meminiſſe decet diuinarū promiſſionum.

A neceſſario. Niſi reſipiſcamus, actum de nobis

planè fuerit, nihilq; aliud, quàm mala malis accumu labimus. Et nihil nè moueant nos tot in ſcripturis propoſitæ ipſius Dei comminationes?

A facili. Deus omnium inſerit animis, quoddam ſalutis expetendæ ſtudium. Idem nos omni tempore inuitat, allicit, trahit, facillimumq; ad ſalutem aditū nobis patefacit. Quid multa: tùm hi, tùm alij quoque loci obſeruari in concionibus Prophetarum, Chriſti, & Apoſtolorum habitis, de pœnitentia ac vitæ emen datione poſſunt. Petrus in prima ſua concione, Act. 2. nonnullis huius generis locis vſus, ſic protinùs cō- mouit auditores, vt ſtatim compungerentur corde, & percupidè peterent ſcire, quid facto opus foret, ad ſa- lutem conſequendam.

Porrò, partim iiſdem, partim alijs quibuſdam lo- cis vtetur concionator, ſi quando ſtudet auditores ad dolorem, ſeu indignationem ob admiſſa peccata, aut ad odium, non quidem calamitoſorum, & miſerabi- lium hominum, quod facere aſſueuerunt oratores, ſed vitiorum, ac ſatanæ nos ſine intermiſſione ad vi- tia inſtigantis.

Etenim Theologia docet etiam hoſtes, omnibus pietatis officijs eſſe adiuuandos, ac iubet Chriſtus pro aduerſariorum ſalute Deum patrem vt precemur. Ceterùm obſeruauimus apud rerum diuinarum ſcri ptores ad concitandum odium, ac deteſtationem ali- cuius vitij, vel aliquorum vitiorum huiuſmodi locos ceu idoneos vſurpatos.

Quid doceat ſacra Theologia.

Ab authoritate ac diligentia eorum, qui ante nos modis omnibus laborârunt ad vitia, illa è grege cre- dentium extirpanda.

Ab eorundem vitiorum magnitudine, quod vide- licet non ſint vulgaria, quod rarò audita, &c.

A perſonarum, quę vitijs illis laborant, qualitate.

Ab ipſa vitiorum forma, modo, ac reliquis circun ſtantijs, quæ fœditatem eorundem, atque indignita- tem declarant.

Ab eo qd' vel ſolius naturæ occulto inſtinctu ab-

horrere omnes ab illis debebant. Item comparantur peccata cum peccatis, & ea de quibus ſermo eſt, demõſtrantur, cæteris multò eſſe grauiora.

A magnitudine malorum, quæ ex preſentibus peccatis iam enata ſunt, quæque in poſterum tempus accedere poſſunt.

Atq; hos locos tanquàm ab Oratoribus monſtratos licet accipere, cæterùm ex Theologia aliæ rationes maioris ponderis adducuntur, veluti,

Ab eo, quod tam ſordidi abiectiq; eſſe non debemus, qui hoſti noſtro diabolo velimus animos & corpora noſtra ſubmittere ad ſeruiendum improbis eius ſuggeſtionibus.

Ab eo quod perfidiæ, imò & leſæ maieſtatis incurramus crimen, ſi à caſtris ſeruatoris noſtri Chriſti deficiamus ad Belial.

Ab eo quod ſumma ſit ingratitudo, adeoq; inaudita crudelitas, Chriſtum peccatis noſtris iterum crucifigere, ſanguinem eius, quo nos ſemel lauit, ac ſanctificauit, aſpernari.

Ab eo quod peccatis nos ipſos inquinando, contriſtamus Spiritum ſanctum, ſanctoſque angelos cuſtodes noſtros, nec non vniuerſam Dei Eccleſiam infamamus.

Ab eo quod gratia Dei opitulante poſſimus tentatori & inſidiatori diabolo reſiſtere, carnem noſtrã domare, prauas cupiditates profligare, &c.

Ab eo quod ſic acquieſcimus diabolo, nobiſipſis noſtræque malitiæ culpa omnis imputabitur, neque vllam prętexere licebit excuſationem, & nos quidem ipſi luituri ſumus pœnas pro his, quæ ſuadente diabolo deſignauerimus.

A pœnis quæ peccantibus ſunt propoſitæ, eædemque non temporariç modò, ſed etiam ęternæ, ad quas declinandas & effugiendas nulla via, niſi reſipiſcentis Chriſti opem imploremus, patet.

Nonnunquam verò concionatori occaſio offertur, vt excitet auditores ad amorem, hoc eſt, ad charitatem

tatem ſeu dilectionem. Quod quidem tum præcipuè fit, cùm de inſigni quapiam virtute ſermo habetur, aut celebratur excellens factum Patriarchæ, Prophetæ, Apoſtoli, aut cuiuſcunque inſignis ſanctimoniæ viri.

Hic namque par eſt, hominum animos afficere, & quantum fieri datur, inflammare, ad amandam amplectandamque eximiam ac raram virtutem, ad ardens ſtudium imitandi præclarum facinus. Ad hanc igitur rem plurimum valebunt rationes ſumptæ ex locis expetendorum ac fugiendorum,

Nempè { Ab Honeſto. A Religioſo. A Facili. } { A Pio. A Glorioſo. A Neceſſario. }

Quæ omnia comprobari & illuſtrari breuiter queunt rationibus, ſententijs, exemplis, ſimilitudinibus, de ſacrarum literarum pœnu comportatis.

Item { A cauſis A circũſtantijs. } { A ſignis ſeu contingentib. tum antecedentib. tum adiunctis ipſi negotio, tum conſequentibus, &c. }

Qualibus ſanè locis, & quidem ex Theologia deductis, videmus Prophetas vti, quotieſcunque exhortantur ad iuſtitiam, ad modeſtiam, ad humilitatem, ad agnitæ veritatis confeſſionem, ad diligentem obſeruationem cultus diuini. Multò autem clariſſimè quicquid huius eſt negotij, in ijs elucet concionibus Chryſoſtomi, in quibus ad patientiam, ſobrietatem, hoſpitalitatem, beneficentiam in pauperes, ſimilesq́; virtutes conatur pertrahere. Iam verò ad metum diuini iudicij auditorum animis imprimendum, adminiculo erunt argumẽta deprompta, A peccatorũ noſtrorũ magnitudine, q̃ ex lege, ex circũſtantijs omnibus decet exaggerari. A noſtra indignitate, & propria culpa. A noſtra imbecillitate, q vacui ſumus ac deſtituti omni virtutũ genere, ꝙ iudicio Dei opponamꝰ. Ab eo quod cõminationes Dei neceſſariũ ſit, ſine exceptione vlla perfici. A grauitate pœnarum quę in cõ

minatio-

minationibus diuinis diſertè commemorantur. Ab eo quod Deus peræquè exequi debet, quibus celebris fit ipſius iuſtitia, atque quibus innoteſcit miſericordia. Ab exemplis eorum, quos à Deo ob peccata acerbè punitos nouimus. Ab eo quod Deus, ſi non ſtatim mulctat, ſi non in hac vita, attamen poſt breue tempus, aut certè poſt hanc vitam, digna rependit factis ſupplicia. Ab eo, quod nulla ſapientiæ, vel induſtriæ humanæ rima ad euadendum, emergendumq́; ex Dei iudicio pateat. Non difficile eſt alios quoſdã locos his argumentis aptare, in præcedentibus adſcriptos. Obiurgatoriæ conciones Prophetarum & Apoſtolorum, vel Chryſoſtomi, aliorumque ſanctorum Patrum hoc genere abundant. Porrò ad faciendam ſpem miſericordiæ conducunt plerique loci conſolationibus adhiberi ſoliti, ſed hi peculiariter. A peccati confeſſione. A noſtra humilitate ſeu mortificatione. Ab aſſidua imploratione diuinæ opis, Deus non aſpernatur preces ſe humiliantium, ac de proprijs viribus diffidentium.

A virtute ſpiritus nos adiuuantis in noſtris precationibus.

A promiſſionibus diuinis.

Ab ingenita ipſius Dei promittẽtis bonitate, qua vult rogari & petita præſtare.

Ab eo quod Deus promiſſis ſtare gaudet, neminẽque vult fallere.

Ab interceſſione mediatoris Chriſti.

Ab effectu mortis, atque omnium meritorum Chriſti.

Ab eo quod pater nouit neceſſitates noſtras, etiã antequàm petamus.

A noſtra { Electione. / Vocatione. / Iuſtificatione.

Ab eo quod Deus nunquam ſuos prorſus deſerit, ſed prius paterno adfectu ſuccurrit, quando extremè periclitantur.

Legan-

Legantur conciones conſolatoriæ ad muniendos erigendosque animos in tentationum certaminibus digeſtæ, atque multo haud dubiè vberior materia ſeſe in illis proferet, quàm à nobis compræhendi paucis queat.

Poſtremò ſi placet hominum mentes ad miſericordiam reuocare, quod quidem fieri oportet, vbi admonendus orandusque eſt populus vt opem ferant egenis, vt ſuccurrant ijs, qui morbo, naufragio, incendio, alluuione, bello, vel ſimili calamitate affliguntur, vt errātes, vel in deſperationem propè lapſos, ſtudeant omni diligentia in viam reducere, aut pro ſalute eorundem, Deum deprecari, ab his quidem locis rationes aliquas rectè colliges.

Ab ætate, vt ſi puer, ſi ſenex afflictus ſit.

A ſexu.

A conditione vel impotentia, vt ſi pauper, ſi vidua, Orphanus, &c.

A vitæ innocentia. Eius qui neminem læſit, qui ſua non abliguriuit turpiter, libentius miſeremur.

A priore fortuna, felici, optima, &c.

A genere calamitatis,

A magnitudine eiuſdem.

A comparatione præſentis mali, cum alijs incommodis.

A { Loco. Tempore. Inſtrumento. } { Modo, cæterisque circunſtantijs. }

A potentia & crudelitate eorum, qui iniuriam intulerunt.

A prouidentia Dei ſapienter omnia ordinante, quæ & voluit propter nos præſentia exempla calamitatum extare, quo periculum fieret, quomodo nos in alienis malis gereremus, atque occaſionem haberemus officia charitatis erga oppreſſos exercendi.

A dignitate eius qui affligitur, quod nimirum ſit frater noſter eiuſdem regenerationis ſpiritualis nobiſcum particeps, & eode Chriſti ſanguine redēptus.

Item

Item ab eo, quod qui calamitate premitur frater noſter, non propter ſua tantum peccata, ſed magis propter exemplum aliorum patiatur, quomodo Chriſtus interpretatur illorum caſum, qui ruina turris in Siloa attriti ſunt, Luc. cap. 3.

A metu parium malorum nobis impendentium. Quas enim videmus alijs infligi pœnas, eas ſcire debemus nobis quoq; Dei bona voluntate atq; iuſtitia eſſe omni tempore paratas.

Item à præceptis Dei, quæ iubent vt miſericordia erga alias moueamur.

A promiſſionibus, quæ his propoſitæ ſunt qui miſericordiam exercuerunt.

A comminationibus pœnarum temporalium, & æternarum, tum corpori, tum animo impendentium.

A vitandis contemnendis que inſidijs hoſtium ſpiritualium, { Carnis. Mundi. Diaboli. } q nos à bene agẽdo auocãt, qui in diſcrimen pertrahere, & miſerabiles nos reddere ſtagũt. Sed ſatis ſit hos enumeraſſe, qui occaſionem excogitandi, & alios locos idoneos præbent.

Annũciet populo, Chriſti immenſa beneficia.

Ad hæc interdum prædicantur ampliſſima beneficia per Chriſtum allata, rectè igitur concionator omni orationis impetu ac magno animo auditores extimulat, vt beneficiorum Chriſti magnitudinem exploratè dijudicent, vt vitam emendando, & piè ſanctèq; deinceps agendo, conentur ſe gratos exhibere. In hãc igitur rem multum laborem, diligentiamq; non abs re inſumit. Quemadmodum autem antę diximus, ſicut hæ res propriæ ſunt ipſius Theologiæ, ita ad mouendos affectus loci accommodati, non aliundè rectiùs, quàm ex ipſa Theologia (poſt illos, quos Rhetorum contineri pręceptionibus cernimus) excerpi poterunt. Verùm diutiùs his inſiſtere atq; eiuſmodi locis recenſendis explicandisq; occupari, nimis prolixũ foret. Videmur præſtitiſſe quod noſtri eſt officij, quãdo viam

do viam vtcunque monſtrauimus, qua qui ingredi aliquando cœperint, facilè aſſueſcent locos cuiuis argumento idoneos, ex Theologiæ fontibus haurire. Admodum enim diues eſt Theologia, atque omnis generis ſuppellectilem, ad bene dicendum neceſſariã quibuſuis petentibus affatim & largiter dat mutuo. Quod verò ad figuras, quę ſeruiunt mouendis affectibus, attinet, non neceſſe habemus aliquid poſt oratores adijcere. Quas nanque illi docuerunt ad hanc rem eſſe vtiles, eas omnes concionator ſuæ orationi iure accommodabit. Itaque repetitio, congeries, incrementum, contentio, exclamatio, interrogatio, ſubiectio, Apoſtrophe, communicatio, dubitatio, promiſſio, reticentia, hyperbole, effictio, imago, hypotypoſis, cæteræque eius generis figuræ locum habent cum iudicio adhibitæ. Quamuis ſæpenumerò concionator etiam ſepoſito omni artificio, atque excluſo apparatu vehementer afficit, quando nimirum ipſa Dei oracula, Prophetarum teſtimonia, ipſius Dei pręcepta, promiſſiones, comminationes, ſanctorum Prophetarum interpretationes, ob certitudinem, grauitatem, aliquando & ob gratum ſonum verborum, moderatãque pronunciationem tantùm habere in ſeſe ponderis, & virium ſentiuntur, vt ad miſericordiam, indignationem, odium, metum, ſpem, amórem, ſtudium mutandi pertrahere, adeoque cogere etiam agreſtes homines ſtatim queant. Qua quidem in parte concionatorem eſſe oratore feliciorem neceſſe eſt omnes velint nolint, confiteantur.

Diues eſt Theologia.

Numerat figuras.

Porrò in exhortationib. repræhenſionibus, ſiue obiurgationib. præcipuè & frequentiùs locum dari mouendis animorum adfectib. notius eſt, quàm vt admoneri ſit neceſſum, non obſcurè id comprobante quotidiano vſu docentium in Eccleſia. Quòd Oratores præterea pręcipere conſueuerunt, adfectib. præſertim vehementioribus, non eſſe diu inhærẽdum, in eo nos ipſis aſſentimur, quando diuturna eſſe nullo poſſunt modo, quæ ſunt vehementia.

Cæte-

Exempla corũ quæ prius dicta ſunt.

Cæterùm exempla concionum, in quib⁹ affectus mouentur ex Prophetis & Apoſtolis, itemque ex ſanctis Patribus meritò ſubijcerem, nonnulla etiam mẽbratim explanarem, artificium omne commonſtrãs, ſed vereor nè iuſto plus excreſcat oratio. Obiter quædam ſaltem capita indicabo. Solicitudinem conſequendæ ſalutis mouent, Ieſaias cap. 23. Iezech. capite 6. 16. 28. Deindè Petrus Actorum ſecundo, ac tertio, vbi is primùm euincit Chriſtum agnoſci ab illis potuiſſe verum Deum, moxq́; exprobrat inſatiabilem crudelitatem, quam in eundẽ Chriſtum exercuerant. Amorem ſeu dilectionem valdè efficaciter excitat Apoſtolus Paulus Actorum 20. Prima Theſſalon. ſecundo, quorum concionum ſuprà, cùm de ſpiritu ſeu potentia in docendo agebatur, facta eſt mentio.

Sollicitudo conſequendæ ſalutis.

Metum diuini iudicij incutit.

Metum diuini iudicij auditorum mentibus incutit Ieſaias capite primo, tum vbi deſcribit miſerabilem prouinciæ Iudaicæ vaſtationem, dicens, omne caput eſt languori expoſitum, &c. Tum vbi peccata eorundem tanquàm cauſas vaſtitatis exaggerare cupiens, Principes Iudæorum, appellat Principes Sodomæ, populum verò, populum A Emoræ, &cæt. Eiuſdemque generis concionum partes quædam ſunt, capite 3. 10. 13. Item Hebræorum tertio, & quarto. Ad ſpem miſericordiæ inducunt Ieſaias, cæterique Prophetæ, quibus locis, poſt duras increpationes, deſcendunt ad cõſolationes, ac vaticinantur, promittunq́ue accipiendam, propter CHRISTVM, remiſſionem peccatorum. Luculẽta eſt concio de liberanda Eccleſia per CHRISTVM, & quidem gratuita Dei miſericordia, capite 52. 53. Item de accipiendis poſt hanc vitam iuſtificationis effectis. Romanorum octauo. Si quidem ſimul cum eo patimur, inquit, & vt vnà cum illo glorificemur, & quæ ſequuntur ad finem vſque capitis. Apud Chryſoſtomum autem raras videas conciones, quibus vnum aliquem locum communẽ pertractat, atque vel ad virtutem aduocat, vel abducit deterretque à vitio, vel de negotio pro temporis ratione

Quæ ad ſpem miſericordiæ conducit docet.

ratione oblato differit, quin in iiſdē acriter moueat adfectus, ac modò quidem ipſa rerum mole dignitateq;, modò verò peculiari, qua quam plurimis ſui ordinis anteit, eloquentia, ac dicēdi gratia. Legatur in primis Hom. 20. Tō. 3. De epiſcopi Flauiani reditu, qui miſſus fuerat ad placādum Imperatorem, vbi epiſcopum ſenē & venerandum introducit incredibili ſtudio atq; orationis ſuauitate flectentem principis irati animum ad miſericordiam. Tomo inſuper 6. concio quam habuit cum de expulſione ipſius cōſultabatur, breuis quidā illa, ſed ad amorem ac dilectionem excitandam, cum rebus, tum verbis optimè inſtructa. Legantur deniq; cōciones, dictæ aduerſus execrandam ac deteſtabilem conſuetudinem peierandi, aduerſus iram, aduerſus inuidiam, obtrectationē calumniam, luxuriam, auaritiam, cæterɋ́; eiuſdem farraginis. Atq; hactenus quidem de his, quæ omnibus concionum generibus ſunt communia, atq; accipi poſſunt vt generalia totius facultatis concionandi præcepta, ſupereſt vt quotuplicia ſint concionū genera, & quæ cuiq; generi ſint propria, hoc eſt, quos præcipuè locos argumentorum ad confirmationes aptè parandas in promptu eſſe oporteat, quæ prætereà adhibendæ in ſingulis generibus cautiones, ad vitanda incommoda ſuccinctè exponamus.

Chryſoſt. de reditu epiſcopi Flauiani.

Tomo 6. concio. de de ſui ipſius expulſione.

FINIS.

DE FORMANDIS SACRIS CONCIONIBVS, SEV DE INTERPRETATIONE SCRIPTVrarum populari, Liber ſecundus.

Quot ſint Concionum genera, quotuplex ſtatus, & de duabus thematum formis. Cap. I.

Differt actio concinatoris ab actiõe Rhetoris.

MVltum diuerſa cùm ſit actio concionatoris in templo ab actione Rhetoris in foro, fruſtra mihi videntur ſe torquere, atq; iniuriam etiam non leuem inferre theologiæ, omnium diſciplinarum principi, qui conantur tria illa genera cauſarum, demõſtratiuum, inquam, deliberatiuum, iudiciale, è prophano foro in ſacram & religioſam eccleſiam inducere, atq; concionatoribus proponere ſequenda. Quanto iuſtiùs illa agnoſcimus genera concionum, quæ & quod in ſacris literis ab Apoſtolo diſtingi cernimus. Etenim is. 2. Timot. 3. Omnem ſcripturam diuinitus inſpiratam vtilem eſſe ait, ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad inſtitutionem, & (quod Roman. 15. idem addit) ad conſolationem. Cùm igitur orationem omnem, quæ ex ſcripturis ad inſtituendos homines ad pietatem paratur ſine inuolucris, ſignificet Apoſt. ad hæc quinque dirigi debere capita (quod & ſupra demonſtrauimus ſatis dilucidè, de vnaquaque concione in locos certos diſtribuenda agentes) rectè ſequentes excellentiſſimi concionatoris diui Pauli iudicium, quinq; concionum genera conſtituemus. Quorum primum appellabitur doctrinale ſeu διδασκαλικόν. Secundum Redargutiuum ſiue ἐλεγευτικὸν, tertium inſtitutiuũ alias παιδευτικὸν, cũ Apoſt. dixerit πρὸς παιδείαν liceat

Quinque genera cõcionum.

(liceat verò his vti in noſtra profeſſione vocabulis non malè,quod cupimus exprimentib.)quartum correctorium vel ἐπανορθοτικὸν, quintum conſolatorium παρακλητικὸν vel παραμυθικὸν. Ad hæc genera quæcunque conciones ſacræ referri poſſunt ac debent,multoque plura ſub his comprehenduntur,quã ſub illis cauſarum generibus,quæ Rhetores tantopere venditant. quæ enim iudicialis ſunt generis oratotibus,ea aptè collocantur ſub redargutione, aut correctione,quæ autem deliberatiui generis, itemq; demonſtratiui,ſub inſtitutiõe:quod verò ad doctrinale itemque ad conſolatorium genus reducatur,rhetores non habent,vtpotè qui vniuerſum docendi conſolandiq; munus ad Philoſophos Academiarum & Scolarum incolas liberali vacantes ocio,deuoluerunt. At verò concionator nullam docendi rationem, quæ ad iuuandos informandosque miſerorum mortalium animos vſui eſſe queat, prætermittit. Verùm de his concionum ſacrarum generibus,plenius à nobis ſuperius dictum eſt. Porrò cum ſtatus ſit propoſitio ſummam rei,de qua dicere propoſitum eſt,continens,adeoque totius argumenti caput, ſanè quot concionũ præfiniuntur genera totidem etiam ſtatuum formæ agnoſcentur, vt alius quidem ſit ſtatus διδακτὸς vel doctrinalis alius redargutiuus, alius inſtitutiuus, alius correctorius,alius denique conſolatorius, quando concionis habendę ſumma paucis verbis comprę-henditur,tum ſtatus eſt in conſpectu poſitus. Exprimitur autem ſtatus,modò themate ſimplici. i. vna dictione,veluti ſi decreueris dicere de fide,de operibus, de morte de patientia,erunt hæc themata ſimplicia, fides, opera,mors,patientia,modo verò themate compoſito ſeu integra propoſitione, vt fides iuſtificat, mortui reſurgunt ad vitam æternam, bona opera mercedem & pręmia tam præſentis vitæ quàm futuræ apud Deum conſequuntur. Tantum de diuerſis concionum, ſtatuum,ac thematum generibus.

& promittit ſe quicquid de quouis argumento obla-to probabiliter dici queat, velle in medium afferre, atq; imaginatur diſcipulos ſe habere philoſophaſtros omnium illarum quæſtionum ductum anxiè ſubtiliterq; perſequitur. Theologus autem, in primis verò concionator, qui vniuerſę multitudinis, & in hac quã plurimorum illiteratorum, ſe magiſtrum profitetur, non patitur cancellis adeò anguſtis, orationem ſuam circunſcribi ſed veluti in libera agens regione, ea dun taxat eligit negotiorum capita explananda, quæ arbitratur intelligentiæ auditorum, pariterq; loco ac tempori maximè congruere. Itaq; etſi domi in muſæo præmeditans, quænam proponere in eccleſia expediat, quęſtiones illas quaſi cogitationum moderatrices in oculis habeat, tamen poſtquam aliquandiu cogitauit, in vnius aut duarum aut trium queſtionũ inueſtigatione defixus hæret. Hinc igitur illa quorundam conſuetudo, qua primo quidem loco, quid ſit res, qua de agitur exponunt. Eandemq; quæſtionẽ mox illuſtrant comprobationibus varijs, veluti pronunciatis, ſcripturę ſimilitudinibus, exemplis, alijſq; eius generis omnibus interim ſumptis de ſacris literis vel de ſanctorum patrum cõmẽtarijs. Abſoluta quæſtione, quid ſit, progrediuntur ad eam, quæ maximè videtur loco, tempori, perſonis. accommoda exiſtere, ſiue ea ex cauſis, ſiue ex circunſtantijs, ſiue aliundè enaſcatur. Itaq; ordo ille à Dialecticis præſcriptus, ſtatim perturbatur, negligiturq; ſicut reuera expedit etiam vbi ex arte diſcutiũtur omnia, artem ſtudioſè tegere. Sed quin, adnotabimus breue exemplum? Diſſerendum igitur ſi tibi eſt coram Eccleſia de diuinis traditionibus: rectè ſanè initio explicabis, quid intelligendum ſit nomine traditionum diuinarum. Forſitan etiam tempeſtiue addes, quotuplices eæ ſint, ſiue quot earundem ſpecies. Dehinc autem habita ratione præſentis tempeſtatis & ſtatus eccleſiarum, perges docere, quantas vires illæ habeant, ſiue quouſque diſtringant, obligentque hominum conſcientias, qui

Theolog.

Docet primo exponẽdum q d ſit res de qua acturus eſt.

Ordo Dialectic. in populari cõcione turbatur.

Exemplũ.

quidem locus referri ad quæſtionem de effectib. ſeu officijs queat.

Quomodo concionandũ eſt de prouidentia Dei.

In hoc autem ſolo vtiliter perſtabis diutiùs, imò totam finies concionem. Item inſtituit aliquis dicere de prouidentia Dei ante omnia exponet, quid ea ſit, atq; definitionem ſeu deſcriptionem dilucidiorẽ reddet, ac certis diuerſis probationibus. Hinc demõſtrabit prouidentiam Dei non tantum eſſe vniuerſalem, ſed etiam ſingularem, id eſt, mundum iſtum & res humanas ſic a Deo gubernari atque adminiſtrari, vt vel ſingularum ac minutiſſimarum rerum ſedulã curam ad ſe recipiat, qua de re coniecturam iubet nos Chriſtus ex eo facere, quod ne paſſerculus quidem in terram ſine Dei voluntate cadat, & ſinguli capitum noſtrorũ pili ſunt numerati, & non niſi illo volente defluunt. In hac verò prouidentia particulari explicanda conſumet præcipuam concionis partem. Quo quidem pacto in vna aut altera quæſtione abundè ſatis inuenit cõcionator, quod cum fructu tradat. Nec ferè ſolent plures quàm duæ treſue quæſtiones ſiue loci de themate propoſito, in vna concione enarrari, aut ſi plures omninò tractari ex re fuerit eccleſię, prudentis erit doctoris, aliquas in aliud tempus reſeruare. Cauſa conſilij hæc eſt: Nam in omni concione generis didaſcalici diligẽtia hæc requiritur, vt poſt declarata dogmata, eorundem quoque vſus perſpicuè demonſtretur. Magnopere enim hominum intereſt ſcire, quare quæque ſint cognoſcenda vel credenda, & quam inſtitutionem, correctionem, vel cõſolationem poſſint ex dogmatibus accipere. Etenim quod ad laudem dignitatemq; ſacrarum ſcripturarum mirificè facit, nullum in ijs dogma extat, in quo non ſit reconditus multiplex doctrina ad confirmandam fidem, ſpem, charitatem, ad excitandos animos, vt agnoſcant Dei erga ſe beneuolentiam, vt gratias agant pro immenſis beneficijs, vt ad officia charitatis erga proximum reddantur alacres & erecti, vt conſolationem, & leuamen in publicis vel priuatis miſerijs nanciſcan-

Duæ vel tres quæſtiones in vna concione explicandæ.

Animaduerſio digna quam concionatores notent.

ciſcantur. Atq; hanc rationem demonſtrandi vſum eorum dogmatum quæ fuerint explanata, paſſim licet animaduertere in concionib. prophetarum, Chriſti, Apoſtolorum, in epiſtolis Paulinis, &c. cùm profectò niſi legitimus vſus teneatur, necnō ad vitam moresque omnia trāsferantur, planè ſterilis & infrugifera ſit magnarum rerum cognitio. Ad Rom. 8. continetur vſus totius diſputationis de iuſtificatione per fidem abſque operibus legis. Ad Roman. vndecimo, vſus antecedentis diſputationis de reiectione Iudęorum, & vocatione Gentium. Quæ verò iam diximus de diſcutiendo themate ſimplici, eadem omnia admoueri, etiam ad thematis compoſiti enarrationem contingit. Quamuis in themate compoſito ſatis fuerit ſtatim in confirmatione probationes omnes ex ordine digerere, nulla prorſus partitione in quæſtiones facta, niſi fortaſſis quæſtio aliqua peculiaris ex circūſtantijs, vel cauſis vllis enata incideret, quam pro ratione loci ac temporis expediret populo pleniùs cognoſcendam proponere. Quod ſi intereà ex libro ſacro, vel parte libri locus ſcripturæ diuinæ eſt in manibus, qui definitiones, probationes vel cauſas vel circūſtantias rei, qua de agitur, ſatis diſtinctè enucleat, obſeruanda eſt methodus, quā author libri ipſe mōſtrat. Nec enim temerè ab eo diſcedere quis audebit, etiā ſi hic ſequendum conſiliū, vt quemadmodum ante admonuimus, vnum membrum paucioribus, aliud pluribus enarretur, prout ac poſtulabit neceſſitas & publica vtilitas. Loci autem præcipui ſeruientes explicationi thematum generis didaſcalici, ſunt hi, ad explicandam quæſtionem, Quid eſt, adhibentur: Definitio nominis, Definitio rei, Genus, Species, Differentia, Proprium. Ad quæſtionem, quot partes, ſiue quotuplex res ſit: Diuiſio, Totum, Patres. Ad quæſtionem, quæ cauſæ: Materia, Forma, Efficiens, Finis. Ad quæſtionem, qui effectus ſeu officia: Eucta, Effecta, Deſtinata, Adiacentia, Actus, Subcuctm · Ad explicandam quæſtionem: Quæ affinia,

Loci pręcipui huius generis concionis

Coniugata, Contingentia, (quæ ferè conſtãt ſignis, quamobrem his rectè adiungantur & circunſtantiæ) pronunciata, ſimilia, cõparata. Ad quæſtionem, quæ Contraria, Oppoſita, Diſparata. En locos à Dialecticis recenſeri ſolitos, quorum interim vſus nõ paruus eſt in ſacris literis ita digeſtos, vt nullo negotio, perſpici poſſit, cui quęſtionum generi accommodari ſinguli debeant. Verùm ipſa Theologia alios quoq; locos ad roboranda dogmata vtiles, paſſim in libris ſacris offert, quales in primis ſunt hi.

Ab vſurpatione vocis cuiuſpiam in ſacris literis, ſiue à phraſi ſacræ ſcripturæ.

A certa orationis ſeu locutionis forma.

A ſignificatione verborum, ad ſententiã ſiue mentem loquentis.

A verbis antecedentibus & ſequentibus.

A ſententia generali in Theologia.

Ab Attributis Dei. A ſigno ad rem ſignificatam, ſiue ab externo ad internum.

Ab vno tempore ad aliud, vel, à tempore legis ad tempus euangelij.

Ab vno tempore, ad omne tempus, à membris ad caput, à capite ad membra.

A corporali ad ſpirituale, à ſpirituali ad corporale.

A comminatione Dei ad effectum, à promiſſione Dei ad effectum.

A neceſſaria impletione vaticinij, à neceſſaria veritate definitionis diuinę vel propheticæ.

A perſona vnius pij, ad perſonas omniũ piorum.

A perſona vnius impij, ad perſonas aliorum impiorum.

A typo ad veritatem. Ab allegoria, ad genuinam ſignificationem.

His & alijs ſimilibus locis dogmata in libris ſacris comprobata, animaduerti poſſunt, quemadmodum in topicis theologicis oſtendemus. Quare nihil dubitabit concionator ijſdem in explanando themate generis didaſcalici ſe vti poſſe, faciat modo id cum

prudentia atque iudicio. Quod quidem dexterè pręſtabit, quiſquis probationes in ſermonibus didacticis à Chriſto & Apoſtolis habitis, adnotare, atq; in ſuis concionibus exprimere ſtudebit. Iam verò huic generi quam graue eſt atq; difficile, non abs re cautiones aliquot adiungemus, quod decretum eſt itidem facere in cæteris generibus ſequentibus.

I. Eorum dogmatum prætermittatur ac vitetur tractatio, quę ad pietatem parum conducunt, & quorum diſquiſitio cognitioque curioſos potiùs reddit auditores, quàm pios. Quò ſpectat quod Apoſtolus diuerſis locis ad Timotheum & Titum ſcribens prohibet locum dari in Eccleſia doctrinę, quæ non eſt ſecundum pietatem, ſtultis & ineptis quæſtionibus, cōtentionibus, ac pugnis legalibus, quæ ſunt inutiles & ſuperuacaneæ, quæque diſſidia magis mouent, quàm ædificationem. 1. Timoth. 1. 4. 6. 2. Timoth. 2. 3. Tit. 1. 3. Docet vitanda eſſe dogmata quę ad pietatem nō conducūt.

II. Poſteaquàm de dogmate, quod ad ſalutariter proponendum delegeris, doctrinam obſeruaſti librorum Propheticorum, & Apoſtolicorum, quę ſola fundamētum eſt veritatis, ac norma quam ſequi omnes neceſſe eſt, ſapienter etiam aliorum Theologorum, qui ſcripturas atque dogmata in ijs contenta in ſuis commentarijs explanant, ſententias ac iudicia conſules, atque cum iudicio præſtantiſſima quęque tuis accommodabis, inſeresq; concionibus. Qui labor dupli ci bono erit, primùm enim intrepidè, ac ſine repræhēſionis metu, etiam ſi nullos authores in publico nomines, de quibuſuis rebus audebis diffinire, deindè ſi placet, authores nominare. Quos autores cōſulere debet concionator.

Declarabis eo pacto Eccleſiarum & doctorum hominum de eodem dogmate conſenſionem, qua quidem conſenſione dici non poteſt, quantopere auditores permoueantur, non tam vt obuijs (quod aiunt) vlnis ſanam doctrinam excipiant, quàm vt conſtantibus animis eandem tueantur.

III. Dehinc de methodo quam dogmatum expli- Formet cōciones

 cando.

prout tem poris neceſsitas requirit. candorum natura admittit, quæq; ad tempora, loca, & auditorū ingenia quadrat, cura omnis ſuſcipietur. Etenim áliud dogma, alia methodo explicari deſiderat. Atq; hoc illud eſſe videtur, quod ſibi voluit Apoſtol. ad Tim. inquiens: Stude teipſum probatum exhibere Deo, operarium non erubeſcendum, rectè ſecātem ſermonem veritatis. 2. Tim. 2.

Cauebit Eccleſiaſtes, nè duriter torqueat ſcripturam S. IIII. Omni ſtudio cauendum, nè probationes vllę appareant duriter tortæ, vel nimium longè petitæ. Vbi namq; auditores, vel vnam huiuſmodi animaduertunt, minoris faciunt cæteras, atq; doctorem protinus ſuſpectum habere incipiunt, necnon tacitè accuſant, aut doli, aut inſcitiæ.

Allegorijs &typis nuquam vel perraro vtendum. V. Cùm verò omnia, quib dogma comprobabitur, ſolida, expreſſa, certaque eſſe oporteat, ſimilitudines parcè, typi atq; allegoriæ nunquam, aut perrarò accerſuntur. Deindè ſicubi accerſuntur, non ferè niſi poſtremum ſortiuntur locum.

Cauebit concionator ne q̄ ppiam proponat q̄d hæreſim ſapiat. VI. Ad hæc prouidendum etiam atque etiam, nè quid vſpiam miſceamus, quod ob difficultatem, aut obſcuritatem, pertrahi poſſet ab improbis, ad ſtabilitatem falſę ſententię, vel ad ſceleris patrocinium. Qua quidem ratione Petrus dixit, quoſdam indoctos & parum firmos detorquere ad ſuam perniciem, nonnulla quæ Paulus Apoſtolus in ſuis epiſtolis religioſè, ſynceréque tradidit. Occurri autem huic malo, magna ex parte poteſt, tūm conſideratè & propriè loquendo, tum in tempore adhibendo aliquas præoccupationes, quibus calumniandi occaſio eripitur.

VII. Poſt expoſitum dogma nunquā negligatur verus eius vſus, tam publicè ad vniuerſam Eccleſiam quàm priuatim ad ſingulorū conſcientias pertinens. Cuius doctrinæ vſus latet abditus, eius otioſa, & propemodum ſuperuacanea eſt cognitio.

VIII. Nè illud quidem prætereundum eſt. Si quando contigerit concionatorem in explicatione alicuius dogmatis à veritatis ſcopo aberrare, atque pro certis, incerta

incerta falſaque exhibere.(quod quidem euenire poteſt, vel quia ipſe, qui docet in rerum diuinarum contemplatione nōdum ſatis eſt exercitatus, vel quia vnum tantùm aliquem ſcriptorem ſibi lectum, ſecutꝰ eſt, aliorum iudicijs non auditis, vel deniq;, quod nōnunquam in Eccleſia quæſtiones quædam, pręſertim vocatæ in controuerſiam, temporis lōginquitate plenius, maniſeſtiusq; diſcutiantur, quàm ante diſcuſſæ fuerant) haud pudebit eum confiteri, ſe pridem errori fuiſſe implicitum, atq; quod peccauit, minùs rectè docendo, vel nunc ſarcire, ſaniorem adſerendo interpretationem. Qui ducem ſe prębuit miſeris, qua lapſi ſunt in foueam, idem merito demonſtrabit, qua rurſus euadere queant. Nec vehementer offendi hac re auditores debent. Nam meminiſſe omnes decet, homines eſſe eos, qui in functione Eccleſiaſtica poſiti ſunt, ideoque humani nihil eſſe ab eis alienum. Eſt autem naturæ humanæ errare, malitiæ vel inſipientiæ perſeuerare in errore, aut ſingularis beneficentiæ & gratiæ Dei poſt lapſum rurſus erigi. Quamobrem ſi qui indignantur, audientes ſe paulò antè fuiſſe ſeductos, eoſdem par eſt rurſus lætari, & ſibi, ſuoq; congratulari doctori. Deo verò grates q̃ maximas agere, quando percipiunt ſe iterū ex errorū tenebris in veritatis luce reduci. De hac verò cautiōe nōnulla Aug. de catechizandis rudib. cap. 11. & lib. de verbis Apoſt. ſermone 22.

Docet q̄d agendū ſit concionatori q. negligenter falſa pro veris aſſeruit.

Cæterùm exempla tractādorum dogmatum multa ſunt in conſpectu poſita, Iſaias cap. 1. breuiter docet externum cultum, ſine affectu cordis, ac vitæ pietate eſſe inutilem. Idem capit. 25. 26. 27. concionatur de præmijs piorum, & de pœnis impiorum. Rurſus c. 66. de vero Dei cultu. Chriſtus Matth. 5. de vera beatitudine, de recto legis vſu, ca. 6. de fiducia in Deum, aut ſi mauis de prouidentia Dei. Cap. 11. de pœna cōtemnentium Euangelium. Cap. 13. De verbi Dei diligenti auditiōe, de effectis verbi. Ca. 16. De fidei & agnitę veritatis cōfeſſione. 17. De obedientia & honore

magiſtratib⁹ debito. 19. Quanta merces eos maneat, qui conſtanter Euangelio adhærent. 20. Quòd ſola Dei gratuita miſericordia vocari, iuſtificari, & glorificari credentes contingit. 24 & 25. De fine & cõſummatione mundi, de aduentu Chriſti ad exercendum iudicium. Ioan. 14. 15. 16. de fortitudine & patientia in perſecutionibus religionis ergo, de charitate & vera dilectione, &cæt. In epiſtola ad Roman. diſputatio altera de iuſtificatione per fidem operantem, per charitatem abſque operibus legis. Altera item cap. 9. 10. 11. De reiectione Iudæorum, & vocatione gentiũ, proponi exemplorum vice poſſent, niſi magis ſcholaſtica ratione docendi, quàm populari eſſent conſcriptæ, etiam ſi poſterior ad popularem proximè accedit. Item iudicandum de diſputatione, ad Gal. 3. quæ per omnia conuenit cum priore illa ad Roman. niſi quod populo magis ſeruit. Accommodatiſſima autẽ præſenti negotio eſt aſſertio reſurrectionis mortuorum, 1. Corint. 15. Item ad Hebr. 1. & 2. de duabus naturis in Chriſto, prætereà cap. 5. 6. 7. 8. 9. 10. De abrogatione ſacerdotij ac ſacrificiorum legalium, & ſucceſſione ſacerdotij æterni, & vnici ſacrificij Chriſti. Apud Chryſoſtomum verò plures huius generis conciones occurrunt, in primis in enarratione Euangeliorum. Matthæi ac Ioannis. Inſignis eſt, cuius & ante meminimus, Homilia. 60. in Matth. vbi concionatur de cauſa peccati. Item Tomo 5. Homilia 48. de tremendo Dei iudicio. Homil. 71. quod nihil proſit ieiunium ad vitam æternam promerendam, ſi deſit vitæ innocentia. Homilia 40. Quod non oportet lapſum deſperare vel torpeſcere. Item conciones, vel potiùs libri de prouidentia Dei, nam & hos populariter eſſe cõſcriptos, palam eſt.

De genere redargutiuo.
Cap. III.

IN hoc genere quod inſtitutũ eſt ad redarguenda falſa dogmata, frequenter ita ſolent conciones digeri, vt modo quidem oratio vniuerſa in ſola falſi dogma-

dogmatis redargutione verſetur, modò verò parte concionis altera confutetur, euertaturque dogma falſum, altera aſſeueretur, & quanta fieri poteſt diligentia vrgeatur dogma verum. Quod ſi res poſtulauerit, etiam plures conciones huic negotio deſtinantur. Aſſeueratio autem quoquo modo fiat, eſt capite præcedenti demonſtratum. Itaq; nunc confutandi, ſeu redarguendi ratio explicari ſola à nobis debet.

Ad hanc igitur rem vehementer prodeſt, quicquid à Dialecticis vel Oratoribus ad confutandum, & ad diluendas argumētationes eſt vtiliter proditum. Etenim quin falſa dogmata obtrudūt ſimplicibus, aut ſerunt, in Eccleſia ſępenumerò depręhenduntur probationes planè falſas inducere in aciem, atque humanarum virium pręſidio, machinisque, ſe vel maximè tueri. Quocirca quiſquis cum eis depugnabit, debet omni armorum genere atque certandi artificio, quo illi vtuntur, eſſe ſic ſatis inſtructus. Quibus armiſſe arment hæretici, volentes ſimplices ſeducere.

Pluribus autem modis falſa dogmata redarguuntur, atque argumenta non conſiſtentia, imbecilliaq; labefactantur.

I. Prima igitur ratio hæc eſt, aduerſariorum verboſas, nempè quinquepartitas, quadripartitas, ſimilesque & comptas probationes, perutile fuerit, vt inueſtiges, quid veri falſique habeant, ſyllogiſmis Dialecticis illigare.

Hac nanque via compēdiaria, ecquid vitij ſiue in forma, ſiue in materia argumentationis lateat, tū cito, tum certo depræhendi poteſt. Quomodo autē dijudicāda ſit forma, & ex ijs, quæ de cōficiendis ſyllogiſmis, enthymematibus, alijsq; argumentationum generibus ſunt tradita, quomodo verò examināda materia, ex locis inuentionis adiunctisque quas conſequentiarum vocant regulis, affatim cognoſcitur. Quod ſi igitur in aduerſariorum probatione aliqua, peccatum vel in forma, vel in materia concionator animaduerterit, nō dubitabit id in publico ſignificare atque detegere, ſic tamen vt artem omnem quoad fieri

fieri poteſt, quaſi velo obtectam detineat. Si enim in propatulo viſendum artificium dialecticū exhibueris, quod maximè fit vocabula ipſa artis è ſchola in tēplum educendo, periculum ſanè eſt, nè tuę dilutiones peræquè fiant ſuſpectæ, atq; aduerſarij obiectiones.

II. Secunda ratio ad exiſtimandas momentoq; ſuo ponderandas rationes eorum, qui falſa docent, ex diſquiſitione pendet paralogiſmorum, ſi qui fortè immiſceantur. Itaq; videndum, num in dictione paralogiſmus ſit admiſſus, nimirum ex æquiuocatione, amphibologia, compoſitione, diuiſione, accentu, figura dictionis, vel num paralogiſmum contingat fieri extra dictionem, veluti cùm affertur fallacia antecedentis, fallacia conſequentis, ſecundum quod, dictum vt ſimpliciter, non cauſa, vt cauſa, petitio principij. Interrogationes plures, ignoratio elenchi.

III. Tertiò obſeruandæ ſunt inſuper argumentationes captioſæ, quales ſunt, Antiſtrephon ceratiuæ, crocodilites, vtis, pſeudomenos, cacoſyſtata, aſyſtatata. Nam hæ incidere nonnunquàm in perplexas diſputationes ſolent. Atque hæc quidem omnia ad dilutionem, dialecticis noſtræ ætatis appellatam realem, requiruntur, quemadmodum in eorundem cōmentarijs licet videre. Porrò concionator illa quoque ſubindè adhibet in conſilium, quę pertinēt ad dilutionem vocatam perſonalem, & ab Oratoribus plurimùm vſurpatam.

IIII. Quarto igitur loco refellimus obiectiones regeſtione, hoc eſt, oſtendendo, quod non deceat ab aduerſarijs tales obiectiones cauillatrices proferri, vel opponendo alias quæſtiones æquè in ſpeciem nodoſas. Quos duos regeſtionis modos in ſcripturis licet animaduertere, priorem habemus ad Rom. cap. 9. Dices ergò mihi. Quid adhuc conqueritur? nam voluntati illius quis reſiſtit? Reſpondet Apoſt. Atqui ô homo, tu quis es, qui ex aduerſo, reſpondes Deo? Quamuis ſtatim etiā ſubijcit aliam dilutionem directam, poſterio-

poſterioris exemplum extat Matth. 11. Sacerdotes & ſeniores populi dixerunt ad Chriſtum: Qua authoritate hæc facis? & quis tibi dedit iſtam authoritatem? Reſpondit Chriſtus: Interrogabo vos & ego quiddã, quod ſi dixeritis mihi, & ego vobis dicam qua autoritate hæc faciam, baptiſmus Ioannis, vndè erat, è cœlo, an ex hominibus?

V. Quinto nonnunquam etiam eleuatione euertuntur aduerſariorum dicta, perficitur autem hæc duobus modis, primò reiectione, cum videlicet obiectio alterius ſeu leuis, & perquàm infirma, cum ſignificatione quadam contemptus, vel indignationis reijcitur, vt Roman. 3. cùm quidam dicerent, faciamus mala vt eueniant bona, redarguit eos Apoſtolꝰ nihil aliud dicens, quàm eorundem damnationem iuſtam eſſe. Duob. modis euertũtur hęreticorũ dicta: primo reiectione.

Quæ verba ab animo commoto, ob rei indignitatem profecta ſunt. Secundò fit per *μίμησιν*, qua voces ac geſtum aduerſariorum exprimendo, aut ſimili pacto eos irridemus. Hac forma vtitur Apoſt. Col. 2. vbi contra eos, qui adducere conabantur renatos in Chriſto ad obſeruationem inſtitutorum Iudaicorũ, ait, nè tetigeris, nè guſtaris, nè contractaris, quæ omnia ipſo perierunt abuſu.

VI. Sexto aliquando & digreſſione, qua nimirum à propoſito fit excurſus. Quamuis hac vix vtetur cõcionator alibi, quàm vbi facilis, & cuius expoſita eſt factæ obiectionis dilutio, aut forſitan incommodum aliquod redundaret in auditores ex vberiore rei tractatione.

VII. Septimo, ſi quæ præterea ab Oratoribus ad cõfutandum diluendumq; conducibilia ſunt prodita, ea ſciet concionator ſibi communia cum illis eſſe debere.

VIII. Octauo, monſtrat Theologia quoq; nõnullas diluendi formas ſibi quodammodo proprias, & multum frequentatas, quales hæ ſunt.

I. Ab oppoſitione ſententiæ Dei, cõtra ſententiam homi-

Matth.15. hominum, ſiue ſuperioris contra ſententiam inferioris. Quo quidem pacto Chriſtus Matth. 15. infringit dogma ac traditionem Phariſæorum, opponẽdo dogma & verbum ipſius Dei, quando crimẽ impingit illis, qđ propter traditiones ſuas, tranſgrediebantur præceptum Dei.

Reprehendit Chriſt. phariſęos ob violationem pręceptorum Dei.

II. A vera ac germana interpretatione ſcripturæ, quæ ab alijs fuerat peruerſè propoſita. Matth. 4. Chriſtus ad id, quod diabolus dicebat: Si filius Dei es, præcipita te deorſum. ſcriptum eſt enim: Angelis ſuis mandaturus eſt de te, ac manibus tollent te, nè quando impingas in lapidem pedem tuum. Reſpondit CHRISTVS, veram interpretationem adferendo. Scriptum eſt, inquit, Non tẽtabis Dominũ Deum tuum.

Matth. 4.

III. Ab abiectione vel oppoſitione eius quod præcipuè in re aliqua eſt conſiderandum. Cùm diabolus dixiſſet ad Chriſtum. Si filius Dei es, dic vt lapides hi, panes fiant. reſpondit Chriſtus, non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo, quod egreditur per os Dei. Adijcit ſcilicet Chriſtus id, ex quo vitæ noſtræ ſuſtentatio, conſeruatioq́ue præcipuè pendet, atque alimento corporali opponit, & præponit ſpirituale.

IIII. A conciliatione locorum in ſpeciem pugnantium, de qua copioſè Auguſtinus libris de conſenſu Euangeliſtarum, item contra Adimantum Manichæi diſcipulum.

Augu. de con. euangeliſt.

IX. Quinetiam vſui eſſe poſſunt, crebroq́; accommodãtur ad redargutionem ijdem loci, quos ad aſtructionem veri dogmatis idoneos, capite præcedẽti recenſuimus, diligens lectio exploratioq́; confutationum, quæ in libris ſacris ſparſim occurrũt, plura huc pertinentia commonſtrabunt.

Qualiter deterrere debet auditores,

Quemadmodum autem dilutionibus argumentorum opportunè & peraptè ſubijciuntur, quæ animos excitant ad aſſentiendum, ita ad finem vniuerſæ concionis, quæ fuerit ad redarguendum comparata,

non inutiliter congeruntur rationes quædã ſuaſoriæ, ſeu potius dehortatoriæ, quibus homines ab amplectendis falſis dogmatibus deterrentur, & ad ſtudioſe cauendum ſibi à contagio hypocritarum præmonentur. Tales ſunt rationes ab inutili, ab iniuſto, à periculoſo, &c. Quibus damna incommodaque explicantur, quæ ex diſſenſionibus atque erroribus, cum publicè ad eccleſiam, tum priuatim ad ſingulorũ hominum conſcientias dimanant. Quæ in parte aſpergere nonnulla licet ad mouendos affectus idonea.

vt ſibi diligenter caueat ab hæreticis.

Cæterũ ſicut in præcedenti genere, ita in hoc quoque cautiones quædam ſunt perneceſſariæ.

Cautiones.

I. Conabitur quidem concionator ſtudio aduerſariorum ſophiſticen, atque fraudes in lucem protrahere, ſed eo artificio, vt ne ipſe ſophiſtice vti viciſſim cõſpiciatur. Veritatis oratio ſimplex eſſe debet. Etenim ſi nihil aliud, quam ſophiſtice retundis ſophiſticem, iuxta ſuſpecta & inuiſa erit tua oratio, atque illorũ, quos impugnas, iudicabuntque auditores ſibi ſpectaculo exhibitum nobile par ſophiſtarum, tanquam ſi Prothagoram & Euathlum die ſibi dicta in contentioſo foro altercantes cernerent.

II. Videbit inſuper concionator, ne quid ex corrupto affectu pronunciare exiſtimetur, quod genus eſt ſi ſibi vel ſententiæ ſuæ ſuffragantibus immodice blandiatur, plus iuſto ſua omnia commendet, aut ſi in aliquos aduerſarios nimis acerbè inuehatur, quaſi odio perſonarum, magis quam ſtudio propugnandæ veritatis accenſus foret. Perſtringere quidem perſonas licet, nonnunquam etiam acriter, quo pacto à Chriſto tractari videmus phariſæos, ſed non eſt prætermittenda grauitas; cui coniunctum eſſe decet ſtudium Dei, idque, vt Apoſtolus loquitur, ſecundum ſcientiam.

III. Toti verò concioni maximam ineſſe decet moderationem, ex qua intelligere omnes queant ſerio quæri eorum, qui à veritate aberrarunt, ſalutem ac reſipiſcentiam, non damnationem, bonus paſtor omne conſilium eò dirigit, vt errantem ouiculam ad caulas re-

ducat. Exempla concionum huius generis redargutiui multa extant. Iſaiæ. 8. reprehenduntur Iudæi, quod plus niterentur auxilio humano quam diuino, quando fœdus inibant cum idololatris Aegyptijs. Idem capite. 28. contra eos concionatur, qui humanas traditiones vrgebant præ lege ipſius Dei. Rurſus capit. 29. 31. contra eos qui fiduciam collocabant in ope humana, Deum vero inuocare negligebant. Item cap. 44. 46. 47. grauibus argumentis confutatur idololatria. cap. 66. Hypocriſis atque hypocritarum obſeruationes, ab euangeliſtis deſcribuntur plures conciones, quibus Chriſtus exagitat pleraque falſa phariſæorum dogmata Matth. 5. 6. 7. illorum deſtruit Chriſtus ſententiam, qui iuſtitiam Deo acceptam æſtimari volebant, ab externis tantum actionibus, de interna verò iuſtitia mentis quam Deus in primis requirit, ſilentium faciebant, Matth. 12. reijcit præpoſteram phariſæorum interpretationem de ſanctificatione ſabbati, & quibus in rebus hæc ſita ſit declarat, cap. 15. euertit falſas perſuaſiones de ablutionibus, de ciborum delectu. cap. 22. diſputat contra Sadducæos negantes reſurrectionem mortuorum, capite 23. varia placita phariſæorum oppugnat, obiurgans illos ac dira interminans, confutatio in epiſtola ad Romanos cum plena ſit artificio, exempli cauſa merito proponeretur, niſi ad ſcolaſticam docendi rationem, tota illa diſputatio propiꝰ quã ad popularem accederet. Quamquam exhortationes ad ſingulas prope dilutiones adiectæ populariter docentibus ſunt cum primis accommodæ 1. Corinth. 8. 9. 10. redarguit Apoſtolus eos qui libertate euangelica abutebantur, cum infirmorum fratrum offendiculo, cap. 15. validis argumentis eos proſternit, qui mortuorum negabant reſurrectionem. Chryſ. Tom. 5. Homilias duas elegantes reliquit. 46. & 50. de his qui gehennalem pœnam non credunt. Eodem pertinet pars poſtrema Homil. 21. in qua contra eos diſſerit qui vaticinia & incãtationes ſectãtur.

Boni paſtoris intẽtio eſt ouẽ errantẽ velle reducere.

Præpoſterũ phariſęorum iudicium de ſanctificatione ſabbathi reijcit.

Non

Non diſſimilis argumenti Homilia legitur Tomo.6.cui titulus,de præmijs ſanctorum & de gehenna. Ex his verò omnibus perſpicuum fit, quæ ab oratoribus adſcribuntur generi iudiciali ad ſtatum finitiuum pertinentia,ea referri debere ad hæc duo genera,hactenus expoſita didaſcalicum inquam, & Elenchicum. Quoties enim cumque de dogmate vllo quęſtio incidit, ſane vt definias verum ne ſit,an falſum, atque quod verum eſt fulcias;quod falſum ſubuertas, neceſſe habes,quæ de duobus hiſce generibus tradidimus in conſilium aduocare.

De genere inſtitutiuò.
Cap. IIII.

AD genus inſtitutiuū ſpectant in primis omnia q̄ Rhetores collocarūt in genere deliberatiuo. Etenim ſuaſiones,exhortationes, admonitiones, nullus non intelligit ad vitam hominum rectè iuſtituendam in iuſtitia tendere,quemadmodum ſuprà quoque indicauimus. Quæ prætereà generis ſunt demonſtratiui, atque encomiaſtici ad hanc claſſem redigentur. Quando enim contingit in cœtu eccleſiaſtico laudari,vel perſonam, vt Abrahamum,Iobum, vel factum,vt inuictam fortitudinem& conſtantiam in confeſſione veritatis Machabæorum, & rem quampiam, vt beneficentiam erga pauperes, hoſpitalitatem,concordiam,prophetiam, ieiunium, orationem nemini dubium eſt, idcirco pręcipue iſta fieri,quo auditores,aut ad imitationem in communi vita,aut certè,ad laudandum Deum qui res præclaras per electa ſua organa perfici voluerit,prouocentur. Quinetiam ad hunc tranſcribentur ordinem δοξολογίαι hic namque appellabant breues exhortationes,quibus olim ſolebant pręſules in eccleſia excitare populū;ad agendas Deo pro acceptis beneficijs, tam ſpiritualibus,quā corporalibus gratias. Itemq; orationes funebres, quibus laudantur vtcumque perſonę,quibus vita ſanctiſſimè acta eſt, & de quibus teſtimonium ferre Eccleſia iu-

Extollit cōcionator ſāctos vt auditores eos & eorū ſāctitatē imitētur.

re poteſt,porrò haud difficilè eſt locos, qui diuerſis hiſce concionum formis conueniunt numerato recenſere. Si igitur animus eſt ſuadere auditoribus, vt aliquid approbent,vel efficiant, veluti vt procurent extrui xenodochium peregrè aduentantibus pauperib. vel collectas fieri diebus feſtis,ad liberandos captiuos fratres, vel vt collaborent ad erigendā collapſam ſcholam,ad reſtituendam cenſuram eccleſiaſticam, quam vocant excommunicationem, vt recipiāt in gratiam eos, qui magnarum & publicarum offenſionum fuere authores,& cæte. ab his locis argumenta duci poterunt.

Si cupit p ſuadere cō cionator vt aliq d efficiant ab his quæ ſe quū tur ſumet argumentum.

Ab honeſto, A iuſto &ęquo, A pio, Ab vtili, A tuto, A decoro & laudabili, A neceſſario, A facili ſeu poſſibili. Vt autem aliquid demonſtretur,iuſtum, pium, laudabile,& neceſſarium,plurima depromi firmamēta poſſunt ex refertiſſimo pœnu arcanarum literarū & ex geſtis martyrum & aliorum ſanctorum, quæ quo libuerit,ordine diſponētur,à præcepto Dei,à promiſſionibus Dei,à conſilio ſanctorum prophetarum, vel Apoſtolorum,qui ſimile quiddam viſi ſunt ſuadere. Ab exemplis & factis ipſorū ſanctorum, à mercede obedientiæ legis præſcripta. Ab vtilitate, quæ redibit ad piorum animos, vel ad vniuerſam eccleſiam. Ab illuſtratione amplitudinis & gloriæ Dei, quando videlicet demonſtramus ad celebrandam Dei gloriam, ſanctificandumq; eius nomē in terris, id quod proponimus mirificè ceſſurum.

Ab ædificatione aliorū,cùm factum illud dicimus multis alijs profuturum, vt in pietate confirmentur. Nam hi & ſimiles loci plures,theologiæ ſunt quaſi domeſtici & contubernales,oratoribus verò peregrini,ſi eadem inquam oratiōe tractentur qua in libris ſacris tractati conſpiciuntur.

Iā verò exhortari vel admonere ſi libet,habentur & hic certi loci ad manum. A laude rei de qua agitur,vel etiam perſonarum quas cupimus commonefacere, ita omnia quę Apoſtolus ſæpenumerò laudando excitat.

A ſpe

A ſpe ſucceſſus, Deus namq; piorum conatibus libẽter aſpirat, ab expectatione publica aliorum fratrũ, vel etiam eccleſiarum.

A gloria expectanda, tum apud Deum, tum apud homines. Nam veritatis teſtimonium ab honeſtis hominibus petere, honeſtum eſt. Et elaborare omnes in id debent, quo vbique omnibus, bonus odor Chriſti ſint. Omnes decet pariter per bonam formam, & per infamationem proficere, atque quæ Ieſu Chriſti ſunt promouere. Atqui gloriolæ captandæ apud homines, nemo pius valdè inhiabit, multò minùs in illa parta acquieſcet, idque ne dum gloriam temporariam refert ab hominibus, ſpolietur gloria ampliore, qua frui debebat apud immortalem DEVM immortali.

A metu ignominiæ, obijci namq; poſſet eis, quod in Chriſto nõ proficiãt, ſed potiùs à Chriſto deficiãt, qua macula aſpergi videm⁹ ab Apoſtolo Galatas, quos non dubitat appellare ſtultos.

A certitudine & magnitudine præmiorum, quæ tam in præſenti, quam in futura vita nos manent. Nã vtriuſque generis promiſſiones ſunt pietati propoſitæ. Atque hic iterum efficaces ſunt loci, quos paulò antè recenſui, nempè, à præcepto Dei, à promiſſionib. Dei, à comminationibus Dei, à conſilio ſanctorum, ab exemplis factiſq; eorundem, à cõparatis, &c. Quid, quod à cauſis, à circumſtantijs argumenta non leuia peti poſſunt, quando in his crebrò multa latent, quæ ad excitandos animos momentum haud paruum adferunt. Nec prætermittetur hic artificium mouendorum affectuum. Etenim ad amorem virtutum, ad odium vitiorum, ad miſericordiam erga indignè oppreſſos, ad indignationem aduerſus cõtemptores virtutum, ad ardens alicuius rei ſtudium, ſi cupis multitudinem inducere, officij tui fuerit admonere omnes artis & gratiæ dicendi machinas. Huc denique pertinent etiam communicationes, obſecrationes, cõteſtationes, & ſimiles figuræ, qualibus ſubinde videmus

vſos Prophetas atq; Apoſtolos. Porro laudaturus aut perſonam, aut factum, aut rem, ſciet paulò aliter inſtituẽdam ſibi orationem in templo, quàm Rhetorum natio ſolet pro roſtris, aut in ſcholis. Nam hi quidem ad laudandam perſonam, hos oculis præfigunt locos, nationem, patriam, genus, prodigia, vel miracula, quæ natiuitatem anteceſſerunt, nomen, bona corporis, vt forma, robur, dignitatem oris. Deinde educationem, ſtudia, artes, tum bona animi, vt ingenium, docilitatem, ſagacitatem, prudentiam, manſuetudinem, ſobrietatem, grauitatem, conſtantiam, fortitudinẽ, pietatem, ſtudium religionis, hinc vitæ genus, conditionem. Item bona fortunæ, vt opes, amicitias, hæreditates, item res geſtas publice & priuatim, mox præmia rerum geſtarum, vt honores, munera, triumphos, denique acta ſenili ætate, mortem, vitæ exitum, opinionem poſt mortem, prodigia ſiue ſigna, mortem antecedentia aut conſequentia. Hoc, inquam, pacto ſolent oratores, per omnes ætatis gradus decurrere. Interdũ verò diſtribuunt illos locos hoc ordine, vt dicant primũ de bonis corporis, proximè de bonis fortunæ, poſtremò de bonis animi. Atqui concionator in toto hoc genere, multùm diſpari vtitur conſilio, primùm quidem eccleſia ſuperſtites & ad omnes caſus tentationum atq; peccatorum adhuc obiectos perſequi laudibus (quemadmodum fecère oratores, editis panegyricis & encomijs) non conſueuit, iudicans ſcilicet id eſſe aut adulantium, aut triumphum apparantiũ ante victoriam, quorum illos turpiter, hos verò ſtolidè agere palam eſt, ſed eos tantùm extollit & prædicat, qui iam in beatorum ſodalitatẽ commigrarunt. Deinde celebraturus concionator alicuius beati laudes, de illis, quos enumerauimus locis agit valdè tenuiter, imò à bonis corporis fortunæq;, tantum abeſt, vt laudationis ſumat materiam, vt ea vix attingat, aut ſi attingat, obiter tamen, ac non niſi, vt curſim doceat, qđ beatus ille bonis eiuſmodi confiſus aut abuſus nõ fuerit. Ad hæc frequẽtiſſimè caput aliquod de ſacris ſcri-

Aliter inſtituit oratione ecclesiaſtes, & aliter Rhetor.

Officium Rhetoris.

pturis in cœtu publico recitatum concionator enarrat, in quo & diutiuſculè hæret, tandem verò ſenſim vnum, aut duos, certè vix nunquam ſuprà tres locos de vita eius, qui in diuorum numerum eſt relatus, aggreditur, in his virtutes illius aliquas magis conſpicuas commendans, poſtremò maiori ſtudio ad id contendit doctor eccleſiaſticus, vt ad corrigendos corruptos hominum mores, & ad informandas in animis auditorum veræ pietatis notiones, prætereà ad illuſtrandam cæleſtis patris gloriam dirigat, quæ docet omnia, quam vt admirandum ſuſpiciendum, colendumùe, beatum illum reddat. Etenim duplicem ſcopum debet qui in laudatione alicuius diui occupatur, ſibi præfigere.

Alterum, vt auditis ſanctorum hominum ſanctis atq; præclaris actionibus prouocentur pij auditores ad laudandum & celebrandum Deum, qui dignatus ſit, illos eligere ac vocare, magnaſq; res per eoſdē perficere, quo ſanctificaretur, & celebraretur in terris nomen. Alterum, vt multitudo ad præclarè factorum imitationem permoueatur. Vterq; hic ſcopus clarè in ſcripturis proponitur, de priore Chriſtus ait. Matt. 5. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant veſtra bona opera, glorificentque patrem veſtrum qui eſt in cælis, ad Galat. 1. Apoſtolus. In me inquit, glorificabant Deum qui fidem prædicabam, quam ante fueram hoſtiliter perſecutus, de poſteriore itidem Chriſtus Matth. 11. Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde. Item. 1. Cor. 11. Paulus ait: Imitatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti Hebr. 13. Memores eſtote eorum qui præſunt vobis, qui locuti ſunt vobis ſermonem Dei, quorum imitemini fidem, conſiderantes qui fuerit exitus conuerſationis illorum. Hactenus de perſonarum ſiue diuorum laudibus.

Duplex ſcop. in laudando ſātos præfigi debet.

Cæterùm pro concione laudare factum quiſquis deſiderat, vt factum Ioſiæ regis confringentis idola, atq; inſtaurantis verum Dei cultum, aut Eliæ fortiter

Laudatur cōcionator fa-

decertantis aduerſus ſacerdotes Baal, aut Machabæorum mortem oppetentium pro veritatis ac legum diuinarum dignitate, aut eorũ qui paulò antè hæc tempora curarunt modis omnibus promoueri in eccleſijs ſinceram doctrinam, ſubleuari pauperum inopiam, &c. Demonſtrabit ſane factum eiuſmodi honeſtum, pium, vtile, laudabile, verbo ac voluntate Dei conſentaneum, prætereà ex cauſis & circunſtantijs amplificare non negliget, ſed præcipuus labor ponetur in exhortationibus ad imitandum, vel ſi eadem facere auditores vtcunque fuerint iam aggreſſi, ad pergendum in benè cœptis. Integra maneat ſua benefactis laus, atqui prima cura ſuſcipi debet de auditorum vtilitate atque profectu. Quocircà ea in primis benefacta prædicari buccinarique expedit, ad quæ maximè cupimus, habita temporis & ſtatus eccleſiæ ratione, eos, qui nobis concrediti ſunt erudiendi, extimulare.

Factu aliquod egregiũ diceril lud honeſtũ, iuſtũ, piũ, vtile, laudabile Deo placens.

Rerum laudandarum eadem prorſus eſt ratio quæ laudandorum factorum, atque ijdem vtrique inſtituto loci aptati inueniuntur. Honeſta autem ac iuſtitiæ coniuncta res eſt, quæ Deũ habet autorem, quæ à Deo eſt præcepta, quam idem cohoneſtat varijs promiſſionibus, ex qua cognitio quam de Deo habemus incrementum capit vel adminiculum. Pia eſt, quæ conducit ad excitandos animos ad ſtudium pietatis, vel qua pietas declaratur. Vtilitas latè deducitur, vtile in primis eſt, quod prodeſt ad illuſtrandum ſanctificãdumque in terris Dei nomen. Deinde ex quo commoditates etiam dimanant ad miſerum genus mortalium. Alia inſuper cõmoditas toti communis eſt eccleſiæ, alia ſingulis priuatim credentibus. Rurſus quædam poſita eſt in bonis ſpiritualibus & internis, quædã in bonis corporalibus & externis. Sed nequaquam neceſſe eſt locos omnes hunc in modum partiamur. Laudari autem in eccleſia ſolent, verbum Dei, aſſidua lectio & meditatio eiuſdem, varia vitæ genera, miniſterium verbi, virginitas, coniugium, ſacramenta, opera, vota. Itẽ dona quibus Deus dignatus eſt eccleſiam ſuam exor-

Nota.

am exornare, qualia enumerantur Rom.12. 1.Corin. 12.Epheſ.4. laudantur denique eleemoſyna, hoſpitalitas, patientia, & alia miſericordiæ opera ad ſalutem neceſſaria.

Quod ad conciones funebres attinet, quid à priſcis patribus factitatum, quid verò eccleſiarum, ac religionis noſtræ decus poſtulet, præciſè indicabimus. Extāt orationes funebres in operib. Gregorij Nazanzeni variæ, vt illę in funebre habitæ Baſilij magni. Item Athanaſij Alexandrini, prætereà in funere patris ſui Gregorij, fratris ſui Cæſarij, ſororis ſuæ Gregoniæ. Ambroſius tales orationes duas reliquit, alteram de Imperatore Theodoſio, alteram de Valentiniano. Quemadmodum autem apparet patres illos exemplum hoc habendarum orationum in exequijs mutuatos à gentilibus, quibus legimus morem fuiſſe, vt viros præſertim illuſtres pro concione cum perſoluebantur iuſta laudarent, ita ad earundē quoq; acceſſerunt conſuetudinē, quando veluti inſiſtentes præceptis Rhetorū de laudib⁹ perſonarū, de eius vita, qui in Domino obdormiuit, pluſcula recenſuerūt omnia à pueritia inde ad ſenectutē vſq; repetētes. Vtrumq; reuera Gentilitios ritus redolet. Atqui noſtræ ætatis doctores eccleſiaſtici hac in parte meo iudicio ſynceriùs ac religioſius agunt, qui ſiquando exequias concione cohoneſtant, non pertractant laudationes affabrè coagmentatas, ſed alios locos multò ſaluberrimos & ad inſtitutionē auditorum accommodatiſſimos, quales hi ſunt, de præparatione ad mortē, de morte ꝙ ſit pœna peccati, de vitæ humanæ ærumnis, de liberatione ab ijſdem per mortem, de contēptu mūdi & rerum terrenarum de expetenda fœlicitate vitæ ſequentis, de animorum immortalitate & æterna beatitudine, de reſurrectione corporum, de extremo iudicio, de reddenda in eadem ratione omnis vitæ anteactæ, de mercede operum retribuenda, de damnatione malorum, dę Dei miſericordia omnibus peccatoribus vel in extremo vitæ reſipiſcentibus expoſita, itemque non ſunt im-

Oratioes funebres.

Quid ſit ꝑdicādum in exequijs defunctorum.

moderatè deploandi lugendique mortui, ſed potiùs agendæ Deo gratiæ, qui dignatus eſt eos è teterrimo corporis ergaſtulo eripere, quod præcioſa ſit in conſpectu Domini mors ſanctorum, quod beati ſunt omnes, quibus datur in Domino, id eſt, in confeſſione veræ fidei & in bonis operibus obdormire, & quis enumeret reliqua? Quod ſi poſt hos locos expoſitos liber de fratre qui elatus eſt, aliquid dicere, tum addunt breuiter, & quaſi verecundè nonnihil de genere vitæ quod amplectebatur, atque docent quomodo in eodem Deum religioſè coluerit, quæ ſui erant officij nauiter præſtando. Ex quo auditores quoque diſcunt, quanta induſtria recumbere vnumquemque deceat, vt in ſua vocatione, ac vitæ genere Deo fiat acceptus.

Fortaſſis etiam vnam alteramúe virtutem qua frater ille excelluit, vel confeſſionē fidei in ipſa lucubratione, cum morte editam commendant, atque proponunt ſuperſtitibus imitandam. Porrò doxologiæ, quarum antè fecimus mentionem, non ſunt nunc in vſu. Conſumebantur autem totæ in prædicatione & commendatione diuinæ bonitatis erga genus humanum, atque præmittebantur olim in ſacro cœtu, quo populus erectioribus animis maiorique religione caneret hymnos ſacros Deo, necnon gratias pro acceptis amplíſſimis beneficijs, cum ſpiritualibus, tum corporalibus ageret. Interea autem ſæpè nunc in concionū partibus prædicatur eodem pacto Dei benignitas, clemētia, iuſtitia, ſeueritas, ira, potentia, prouidentia, aliaq; attributa, & quidem quo homines, ad gratiarum actionem, ad auerſandum peccata, ad reſipiſcētiam, ad vitæ emendationem, ad fiduciam collocandam in Deum adducantur. Quomodo autem abſolui hæ partes debeant, ex ijs, quæ dicta ſunt cognoſci poteſt. Sit igitur ſatis de his omnibus hūc in modum admonuiſſe, nunc cautiones nonnullas, & mox exempla ſubijciemus.

Cautiōes. I. Prima cautio, ne meditetur concionator perſuadere

dere vlla multitudini, niſi quæ neceſſaria ſunt, atque præſentem oſtendunt vtilitatem. in hoc genere adhibendæ.

II. In ſuaſionibus ſeu exhortationibus, eluceat in dicente libertas coniuncta candidæ ſimplicitati. Illa pondus addit, vehementerque afficit, hæc amolitur omnes ſuſpitiones, vt neque nimis callidè caſum agere concionator exiſtimetur, neque priuatum commodum vſquam ſpectare. Student nonnulli quædam promonere, artificioſeque obtendunt quoddam religionis velum, ſed paulatim depræhenduntur ſuo magis lucro, quam pietatis negotio conſultum cupere. Quales artifices heu nimium multos noſtra vidit ętas, quos ſucceſſus palam comprobauit, pinguem aqualiculum voluiſſe ſaginare, & lucrari, non animas Chriſto, ſed pecunias ſuo Deo inexplebili ventri.

III. Eadem ratione cauebit ne in ſuadẽdo vſquam aduertatur ſe præter decorum ſubmittere, quod ſanè eſt non cum grauitate docentium, ſed magna cum leuitate adulantium. Qui docet multitudinem, debet in authoritate tuenda non eſſe negligens.

IIII. Vt prætereà ab exhortationibus abeſſe debet agreſtis aſperitas, ita dabitur quoq; opera, ne molliculi, lenti, frigidi, aut timidi appareamus.

V. Qui verò celebrare laudes aliquorum diuorum, tempore ita poſtulante, inſtituit, parcè id aget, nec nõ conſultò deuitabit hiſtorias fabuloſas, atque miraculorum ineptam congeriem. Nonnullæ hiſtoriæ diuorum circumferuntur, prorſus inſulſæ, quædam etiam palam reprobatæ, quod videre licet. Dinſtinct. 15. cap. Sancta Romana. Paulus Apoſtolus ad Romanos. 15. refert ſe virtute Chriſti multa ſigna & prodigia paſſim edidiſſe, & tamen Lucas in Actis, quam pauciſſima attingit. Sequamur ergo & nos hanc Lucæ prudẽtiam.

VI. In ſanctorum & rerũ laude, ne quicquã ad gratiam dicatur. Sicut rebus cæteris, ita laudationib. modus atq; menſura præfigi debet.

VII. In om-

VII. In omni verò laude ab ijs abſtinendum comparationibus, quę inuidiam conflare poſſunt. Solent nãque comparationes plerunq; odium & offenſionẽ cõciliare, quamobrem non eadem ratione adhibentur rebus ſacris, qua prophanis.

VIII. Eadem autem modeſtia ac prudentia oportet progredi in concionibus funebribus, in quibus aliquid ad laudem eius, qui vitã hãc vmbratilem depoſuit, inſeritur. Si quę prætereà in his omnibus obſeruanda erunt ipſa circunſtantiarum & cauſarum conſideratio facilè ſuggeret.

Exemplũ. Nunc exempla huius generis concionum adnotemus. Iſaias cap. 49. ſuadere nititur omnibus hominibus vt euangelium, & filium Dei Ieſum Chriſtum amplectantur, atque ita inſerantur eccleſiæ. Suaſoria cõcio extat Ieremiæ 27. vbi propheta ſuadet Iudęis, vt ſi ſalui eſſe velint, ſe regi dedant Babylonio. Idem c. 29. ſuadet agentibus in Babylone, ne res nouas moliantur. 1. Corinth. 16. & 2. Corint. 8. ſuadet Apoſtolus Corinthijs vt eleemoſynas colligant, mittendas Hieroſolymam. Chryſoſtomus, tomo 6. homilia 17. ſuadet recipiendum eſſe Seuerianum epiſcopum, cuius argumenti ratio explicatur tripartitę hiſt. li. 10. c. 10. hom. 20. ſuadet populo ne commoueantur, ſi contingeret ipſum expelli. Hortatorias ſeu monitorias conciones multas ſacri libri offerunt. Vide Iſa. ca. 40. 55. 56. Item Hieremias capite 3. 4. 18. 33. 44. hortatur ad pœnitentiam, cap. 22. hortatur regem ad colendam iuſtitiam, nullus ferè eſt propheta, in quo non poſſis etiam plures adnotare. Variæ etiam conciones Chriſti huc pertinent. Mar. 9. hortatur Chriſtus omnes vt caueãt, ne cuipiam offendiculum præbeant, cap. 10. incitat vnũquemque ad abnegationem ſuiipſius. ca. 12. monet vt vitentur phariſæi. Chryſoſtomus tom. 5. deinde & 6. diuerſis concionibus hortatur ad pœnitentiã, ad charitatem, ad beneficentiam in pauperes, ad contemptũ rerum terrenarũ, gloriæ, & honoris, &c. Gregorius Nazianzenus inſignẽ orationẽ edidit de iuuandis pauperibus.

Laus

Laus perſonæ conſpicitur tractato Iſaiæ quadrageſimo ſecundo. vbi Cyrus Perſarum rex commendatur, atque eo quidem magnificentius, quod typum Chriſti gereret. Chriſtus Lucæ 7. laudat Ioannem Baptiſtam. Chryſoſtomus tomo 6. homilia 5. concionatur de Hiobo. Sexta de Elia. Septima, de Machabæis. Octaua, de tribus pueris coniectis in fornacem ardentem. Nona, de Suſanna. Tomo 8. de Iuuentio & Maximo martyribus. Nazianzenus item de Cypriano & Machabæis. Laus perſonæ.

Laus facti quomodo adornanda ſit, addiſci poteſt ex epiſtola ad Pilip. & priore ad Theſſalonicenſes. Nã hos laudat Apoſtolus quod conſtantes in confeſſione veritatis perſeuerarent, neq; ſe à veritate abduci præſtigijs aut captionibus vllis pſeudoapoſtolorum paterentur. Chryſoſtomus plenis concionibus celebrat hoſpitalitatem Abrahæ, patientiam Hiob, atq; aliorum ſanctorum præclara facta. Huic quoq; ordini accenſebitur ex Tomo. 5. homi. 6. de Epiſcopo Flauiano legationem obeunte pro ciuitate Antiochena ad Imperatorem Theodoſium, vbi pariter & epiſcopi & Imperatoris factum extollitur. Homilia 9. commendantur, qui abſtinuerunt à iuramentis. Homi. 10. qui poſt cibum ſumptum ad ſacram concionem audiendam confluebant. Nazianzenus de pace & reconciliatione partium diſſidentium facta, tres elegantes ſermones edidit. Laus facti quomodo ornanda ſit.

De laude rei exempla hæc ſunto. Pſal. 119. continet encomium legis & verbi Dei. Pſal. 87. encomium eccleſiæ. 133. concordiæ. 1. Corint. 12. 13. 14. laudantur dona inprimis prophetia (quæ eſt facultas interpretandi ſcripturas,) & charitas. Chryſoſtomus tomo 5. laudat eleemoſynam in homilia qua docet illam eſſe artem, & quidem omnium artium quæſtuoſiſſimam, à Tertulliano & Cypriano iuſtis concionibus laudatur patientia, de orationibus funebribus ſuprà quod ſatis eſt diximus. Laus rei.

Doxologiæ agnoſci poſſunt, quæ habentur Iſaiæ

12. 25.

12.25. Item plerìq; Pſalmi pro gratiarum actione decantati, præ cęteris verò accommodatiſſimi ſunt quibus totus cętus ad gratias agẽdas, laudandumq; Deũ inuitatur, quales ſunt Pſal. 81. 92. 93. 95. 96. 98. 99. 100. 103. 104. 105. Chry. to. 5. hom. 11. excitat ad gratias Deo agendas pro liberatione è periculis, quę metuebantur ob ſeditionem. Hom. 12. pro venia impetrata ab Imperatore Theodoſio. Item tom. 6. hom. 29. quam habuit à reditu ſuo ab exilio.

De genere Correctorio.

Caput V.

QVemadmodum genere concionum redarguti uo propriè confutantur, emendanturque errores omnes in dogmatibus poſiti, ita genere Epanorthotico ſeu correctorio repræhenditur & caſtigatur ſi quid vſquam peccatum eſt in moribus vel ritibus. Itaque, omnes orationes inſtitutæ ad reuocandos homines ad vitam meliorem, vel ad tollenda iniqua inſtituta, ad damnanda vitia, quæ irrepſerunt; huc pertinent, ſiue conſtent eæ ſuaſionib., diſſuaſionibus, ſiue dehortationib., ſiue vituperationibus. Nam his omnibus formulis vtimur, volentes hominum mores corrigere. Enimuerò ſuademus & hortamur vt omiſſis vitijs amplectantur virtutes, diſſuademus ac dehortamur ab ijs, quæ ſunt improbanda. Præterea vituperamus perſonas vitiis obnoxias, earundemque conſuetudinem omni ſtudio vitari docemus ac præcipimus, vituperamus indecore vel turpiter facta; vituperamus res ipſas, nimirum cuiuſcunque generis peccata. Affines huic generi meritò cenſeantur orationes inuectiuæ. Quid enim aliud hæ continent; quam graues iniquè factorum correctiones ſeu repręhenſiones? Tales autem extant duæ à Gregorio Nazianzeno editæ in Iulianum. Eiuſdem ſtili eſt oratio Chryſoſtomi de Babyla martyre, vtpotè in qua plurima etiam aduerſus eundem Iulianum, quæ tamen oratio non homiliæ, ſed libri inſcriptionem habet: Etiam ſi iudicare forſitan aliquis queat talia ſcripta

Quæ ſunt in cõciõe vituperãda.

non

non ad correctionem aliquorum, qui peccarunt ten dere(quomodo enim corrigatur,qui præcipuè ibi impeditur quando cõſtat ſceleſtum illum miſerando ac turpi vitæ fine iam tum impietatis ſuæ dediſſe pœnas?)ſed magis ad conſolationem piorum,qui gaudere & gratulari debeant, ſe à non minus callidi quam crudelis hoſtis tyrannide ſemel diuina prouidentia liberatos. Cæterùm quacunque ratione correctionem libet inſtituere,ſiue diſſuadendo,inquam,ſiue dehortando, ſiue vituperando, ſiue quocunque alio modo, iidem planè loci vſui eſſe poterunt, qui in præcedentis generis ſingulis partibus ſunt ordine recitati. Tantum illud facto opus eſt,contrariam vt in partem omnes deflectantur. Etenim vbi ſuaderi aliquid diximus, ab honeſto, à iuſto & æquo, à tuto, à facili, atque ita deinceps.

In hoc ſanè concionum genere haud magno negotio aliquid diſſuadebis, ſi comprobes id eſſe inhoneſtum,iniuſtum,iniquum,periculoſum,difficile,&c. Eadem progrediendum erit via in dehortationibus & vituperationibus. Etenim vbique loci illi, quos ſuperiori capite digeſſimus,contraria ratione expoſiti adhibebuntur. Et profectò quiſquis propoſitum vel factum ſuum talibus improbari argumentis, damnarique audit, fieri non poteſt quin tacitè commoueatur & paulatim quaſi perculſus,animo totum ſe ſubmittat proſternatque. Quod vbi fit,ſpem bonam licet de eo concipere,quod propediem renunciaturus malè cœptis, atque in rectam viam rediturus ſit. Siquidem hic omnium correctionum ſcopus eſſe debet, vt videlicet homines peccata ſua, eorundemq; magnitudinem & fœditatẽ agnoſcant, his verò agnitis, ſalutẽ ſuam curæ habentes, vitam emendent. Quare quæcunque ad hunc finem adiuuant, ſiue ea tradita ſunt in commentarijs Rhetorum, ſiue monſtrata in libris ſacris Theologorum, opportunè & rectè omnia huic concionum generi accommodabuntur. Cætera, quæ in hoc genere obſeruare, atque obſeruando notare neceſſa

Scop. correctionũ quis ſit.

neceſſe eſt, partim ex ijs, quæ capite præcedenti à nobis dicta ſunt, partim ex cautionibus inſequentibus intelligentur.

Cautiões. Quia verò multa in eo requiruntur, necnon prudẽtia haud vulgari ei opus eſt, qui peccata vult cum fructu aliquo reprahendere, ideò neceſſum eſt plures cautiones hic adſcribam⁹. Prima erit de ſollicitudine atq; feruore, qui in cõcionatorib⁹ primo loco ineſſe debet.

Bonã muneris partẽ in rep̃hẽſiõe vitiorũ conſiſtere docet. I. Principio quidem ſæpè, & toto quod dicitur pectore, cogitabit doctor eccleſiaſticus bonam muneris ſui partem, in vitiorum reprahenſione ſitam eſſe, ac ſe tum demum fidi paſtoris probè fungi officio, cum omni prouidet diligentia, ne ſcabie, aut prurigine vnius alicuius porci grex totus in agro Dominico inficiatur, profectò enim quod olim ad Iſaiam, cap. 58. dixit Dominus, Clama ex gutture, ne parcas, quaſi tuba exalta vocem tuam & annuncia populo meo iniquitatem eorum, id etiamnum hodie ab eodem Domino ſibi dici omnes concionatores debent iudicare. Credo autem ad explendum officium quaſi ſtimulos poſſe ſibimetipſis concionatores admouere, ſi grauem illã obteſtationem Pauli Apoſt. ad Timothæum ante oculos deſcriptam crebrò intueantur, eamque ad ſe ſinguli interpretentur priuatim factam, imò viuam tãti Apoſtoli vocem quotidie omnique momento ſuis auribus ducant inſonare. Sic autem Apoſtolus ait: Obteſtor ego coram Deo & Domino Ieſu Chriſto, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos in apparitione ſua, & in regno ſuo, prædica ſermonem, inſta tempeſtiuè, intempeſtiuè, argue, increpa, exhortare cum omni lenitate & doctrina, certum eſt cuius animo hæc verba obuerſabuntur, non facilè is committit, de ſe dicere, vt quiſquam queat, quod vel metu periculi, vel ſpe vllius commoditatis, in obiurgandis damnandiſque ſontibus ſegnis ſit. Qualem autem eſſe eum oporteat, qui cum gratia & authoritate iſtud faciet, nunc indicabimus.

Iſa. 58.

2. Tim. 4.

II. Intereſt quidem cuiuſuis concionatoris liberè ac ſeue-

ac ſeueriter vitia carpere, ſed non ferè alij pro dignitate ac decorè facient, niſi qui in aliqua ſunt apud multitudinem exiſtimatione. Tales autem ſunt in primis ſenes ipſa ætate omnibus venerandi, & qui in publicis aliquādo verſati negotijs multarum rerum vſum creduntur conſecuti. Poſt hos, qui eximia vitæ puritate, ſunt commendati, atque culpa omni ipſi vacant. Qua autem frōte alios incuſabūnt, quos propriorum ſcelerum conſciētia pudore afficit? De hinc quorum excellens eruditio promeretur, fides vt orationi eorum in omnib. habeatur, quibus duabus virtutibus, eruditione inquam, & innocentia, claruit Timothæus, licet iuuenis, poſtremò in quorum ſermonibus potētia ſpiritus ſeſe patentius exerit. Sequitur de tempore quo vitia arguere conuenit.

Qui liberius carpere vitia poſſint.

III. Et quidem tunc taxari exagitariq; peccata oportet, quando aut locus ſcripturæ, qui enarratur, aut ſtatus eccleſiæ ſeu multitudinis mores id poſtulāt. Quo enim tēpore incipiunt graſſari in multitudine certa vitia, in ijs reprimendis doctor eccleſiaſticus tempeſtiuè ac totus occupabitur, priùs curādum eſt cacoethes, quam carcinoma inſanabile excreſcat. Serò medicina paratur, Cùm mala per longas inualuêre moras. Ac grauiora quidem mala ſtudebit medicus animarū reſecare primo loco, hinc deſcendet ad leuiora, nūc quæ præcipuè carpenda veniant.

Grauiora extirpāda pri. mala deinde leuiora.

IIII. Nullum peccatorū genus eſt, in quo liceat cōniuere, ſeu quod prǽteriri ſine reprehēſiōe queat, itaque acriter quidem inceſſere ac deteſtari par eſt. Duo valdè ſunt atrocia, ſed producētur illa quoq; ad eccleſiæ tribunal atque in quæſtionem poſtulabuntur, quę leuiora vulgus exiſtimat, nec reputat tanta eſſe, quanta reuera ſunt, dicendum autem eſt aduerſus ea diligentiùs & vehementiùs, quæ magis inualuerunt apud multitudinem, & à quibus grauiora pertimeſcimus damna. Sequuntur pleraque de repræhendendi modo.

Omnis gēneris vitia carpat cōcionator.

V. Quando autem libet vitia arguere, ante omnia opus eſt,

Scripturam adfe-

rat qua vitiorum grauitatē doceat.

opus eſt præmitti doctrinam ac rationes certas, è quibus homines, quamlibet agreſtes intelligere queant quæ abs te reprænhenduntur, eſſe peccata perquam grauia, necnon damnationem æternam adferentia. Etenim imbecilla eſt repræhenſio ſeu obiurgatio, quę non nititur verbo Dei, vireſque ab eo accipit. Atque id eſt, quod ſibi vult Apoſtolus, quando poſtquam dixerat, argue, increpa, exhortare, ſapienter adijcit id faciundum adhibita doctrina.

Correctionū alia durior, alia moderatior.

VI. Aliam autē correctionem inſtitui debere acerbiorem, aliam moderatiorem, partim pro genere criminum, partim pro hominum qui eiuſdem criminibus illaqueati atque irretiti tenentur conditione & frequentia, per ſe notum eſt. Vt non dicam quod in concionibus prophetarum & Chriſti eandem licet rationem oſeruare. Qua prudentia opus eſt, ad profligandos morbos corporum, eadem planè requiritur ad depellendas illas animi ęgritudines. Sed exprimere inſuper nos decet, vbi obiurgationi mitiori, vbi aſperiori locus dabitur, de illa igitur priùs.

Leuiora crimina placidè amouenda

VII. Sunt verò nonnulla crimina, de quibus emēdandis ſatis fuerit placidè & amanter auditores admoneri. Quod genus eſt, ſi quis dicat contra affectionem noui & peregrini veſtitus, contra neglectum leuicularum traditonū eccleaſiſticarum, &c. Quæ plerunque ſunt paucorum & nequaquam cenſentur inter perſpicua ac grandiora vitia. Si quis tragicis clamoribus aut ſæuis obiurgationibus hæc velit inſectari, efficiet vt non modo inſulſus populus, verumetiā viri cordati domum reuerſi in colloquijs ſuis citius rideant, quàm de emendando cogitent.

VIII. Quantumuis autem ſit placida ac lenis exhortatio, at cauendum, ne quid in ea reſipiat peccatorum extenuationem. Horrendum reuera peccatum eſt peccatum oratione eleuare.

IX. Sed & illud præcauere decet, nedum blandè moues atque etiam extenuationem deuitas, ſic interim peccatū ſuis depingas coloribꝰ, vt tacitè animos

audien

audiſtium titilles, & quaſi prorites ad concipiendam quandam, aut peccandi nouam cupiditatem, aut ex peccato nuper admiſſo voluptatem. Inuenias qui mirifice delectantur vbi lepidè vitia ea deſcribi audiunt, quibus ſeſe addictos norunt. Iam de obiurgatione acriore.

X. Egent plæraque peccata ſeueriore increpatione, in primis illa, quæ apertiſſimè pugnant cum decalogo, quæ multiplicem præbent offendiculorum materiam, quibus quamplurimi cuiuſcunque ordinis homines implicantur, quæ denique credibile eſt ſine acri medicamine, & quod dicitur ſine vſtione aut ſectione haud poſſe tolli. Notā.

XI. Nunquam tamen in tota hac actione, ſic is, qui dicit, excandeſcet, vt modeſtiæ oblitus, aut magis hominum quorundam, quàm vitiorum odio rapi exiſtimetur. Vidimus aliquando quoſdam, voce, vultu, oculis, totius denique corporis habitu fœdè ſe ipſos deformantes. Deinde agreſtibus vociferationibus implentes omnia, tandem & diſcedentes præ animi impotentia de ſuggeſtu, aut certè immemores eorum omnium, quæ paulo ante dixerant, non valentes ad inſtitutum regredi. Metuebant videlicet, ne apoplixa aut ſimili malo illi eueſtigio corriperentur. Atqui an non hoc erat maiori quodammodo inſania aliorum inſaniam velle caſtigare? Seruandā docet mō deſtiā in repræhenſione vitiorum.

XII. Eſt & hæc prudentia concionatori oppidò neceſſaria, de quibuſdā vitijs poterit apertiùs craſſiuſq; diſſerere, vbi veluti inuehitur in homicidā aut ebrioſum, rectè explicabit atque deſcribet illius crudelitatem, & huius turpitudinem, de quibusdam verò nullo pacto pluribus verbis aget ſed cum graui deteſtatione atque horrore ea veluti extremis digitis tantum perſtringet, non demonſtrans, quomodo perficiantur. In quo genere ſunt ferè omnia peccata ſtupris, libidinibusque cognata, procuratio ſterilitatis vel abortus, vſus fuci quo mulieres ſibi formam conciliant. Itē artes fraudulentæ quibus venalitij merca- Quæ vitiā in conciō ne plane aperiēda ſint et quæ non.

toreſq; adulterant merces, addunt his colorem, pondus,cæteraq; propè infinita.

Hæc ſanè exponere conſultũ non eſt, ne quæ ſtudes vitia extirpare,eadẽ ipſe multorum qui anteà prorſus ignari fuerant animis primus inſeras, diſtinguamus nunc hominum genera,vt in quos præcipuè obiurgationum iacula & fulmina iuſtum ſit frequẽtius emittere,perſpicuum euadat.

XIII.Quemadmodum nullum hominum ordinẽ ſolutum à cupiditatibus, liberum à delictis eſſe conſtat,ita concionator, quorumuis ſine exceptione hominum flagitia accuſare ne quicquam pigrabitur. Quo pertinet quod Apoſtolus tam ad Timothæum, quam ad Titum ſcribens,prouidè adnotat, quo ſe pacto in exhortando obiurgandoque erga cuiuſcunque conditionis homines gerent.prior.Timot.quinto.Tit.2.

Quinetiam idem præcepit generaliter, eos qui peccant coram omnibus argui, vt & cæteri timorem habeant.Eſt etiam vniuerſe accipiendum quod diu ante ad Ezechielem prophetam(ca.3.) Deus ipſe dixerat. Si non monueris impium,neq; locutus fueris ad dehortandum eum à via ſua impia, vt viuat,ſanguinẽ eius de manu tua requiram. Quòd ſi monueris eum,tum animam tuam liberaſti.Ergo quod dicere volui,iudicabit doctor populi,omnes ex æquo auditores eodem hac quidem in parte habendos loco,ac nullum in eis exiſtere,qui manum eccleſiaſticæ ferulæ ſubdere non debeat.

Habendã eſſe rõem docet,nõ ſolũ vitiorũ,verũetiam hominum.

XIIII. Intereà autem diſcrimen aliquod in obiurgãdis perſonis habitum à ſanctis doctoribus apparet, Prophetæ tum crebrius, tum acrius ſuos oratione laceſſunt Iudæos,quibus cognitio voluntatis diuinæ vbertim illuxerat,quã Gentiles in ignorationis profunda voragine demerſos. Deinde Paulus Apoſtolus durius obiurgat Galatas, quàm Corinthios, vel vllos alios. Item Titum admonet vt Cretenſes ſeueriter redarguat. Atque hæc quidem, quaſi non criminum ipſorum

pſorum modò, verùm etiam ingeniorum & locorum habendam cenſerent rationem. Præterea Prophetas, Apoſtolos & Chriſtum ſcholæ concionatoriæ principem videmus, vt frequentiſſimè ita grauiſſimè, impetere ſacerdotes impios, doctores, ſcribas, phariſæos, falſorum dogmatum authores ſolere, atque ob id præcipuè quod externam & fucatam iuſtitiam oſtentantes, internam ac veram prorſus ſepultam vellēt, quod item legi diuinæ traditiones anteponerent humanas, pari libertate prophetæ ſæpenumerò corruptos iudices pauperum contra ius fasque oppreſſores proſcindunt. Hac autem forſitan de cauſa vtroſque, id eſt, hinc ſacerdotes, inde iudices ita aggrediuntur, quod ex duobus hiſce hominum generibus incolumitas ciuitatis vniuerſæ pendet, quando ab his citò deriuantur vitia in omnem populum, rurſusq; his in ordinem redactis, procliue eſt reliquos omnes ſubditos ad legum obſeruantiam reuocare. Quid multa? Colligere ex his poſſumus, quo qui turpius lapſi ſunt, aut ingenijs ſunt præfractioribus, aut ſuis vitijs plus docent quam cæteri, eo ſtudioſius atque ſeuerius illos eſſe corrigendos.

XV. In magiſtratuum autem taxandis vitijs, iudicio opus eſt ſingulari. Quidam potentes patiuntur ſe à quibuſdam corripi, non à quibuſuis, quidam verò prorſus nullum monitorem admittūt. D. Ambroſius fretus cauſæ quam agebat bonitate, intrepidè repræhendit imperatorem Theodoſium, atq; tantus princeps tanti doctoris repræhenſionem, licet acerbam & publicam, tulit æquanimiter, Tripartitæ hiſto. libr. 9. capit. 30. ex Theodoreti libr. 5. Ambroſio nimirum ſatis ſuperque perſpecta erat imperatoris egregia indoles atque animus æquitatis amantiſſimus. Theodoſius viciſſim exploratam habebat Ambroſij ſapientiā & integritatem. Et certè vbi concionator ipſe vita eſt omni ex parte inculpata, magiſtratus verò iuſtitiam ex animo colit, ibi feliciter cadent ſalutares miniſtri verbi conatus. Ioannes Baptiſta non dubitauit apertè

Iudicio opus eſt in carpendis vitijs magiſtratuum.

obiurgare impium regem Herodē, is verò, quod teſtatur Euangeliſta Ioannem reuerebatur ac metuebat. Chriſtus Lucæ. 13 Herodem obliquè pupugit, vulpem eum appellans.

Nathan quaſi ſtratagemate quodam vſus videtur, quando arguere volens regem Dauidem parabolam repentè excogitauit de duobus viris, altero diuite, altero paupere, 2. Samuel. 12. Nec nouum eſt à prophetis alias in arduis inuolutisque negotijs parabolas proponi, vt Ieſa. 5. Iere. 24. &c. Breuiter, redarguendos eſſe in loco, in tempore magiſtratus quoties à iuſtitię tramite exorbitarunt, manifeſtum eſt, ſed qua cautione atque prouiſione fieri id contingat, nemo certis regulis demonſtrare poteſt, ſed neceſſe eſt vnuſquiſq; pro ſua prudentia, partim ex prophetarum & Chriſti ſermonibus, partim ex negotiorum genere, cauſis, circunſtantijs, ipſe ratiocinetur ac colligat. Nec verò ſat ſcio qui factum ſit, quod in Apoſtolorum concionibus non deprehendimus, quicquam duriuſculè dictum aduerſus vllos magiſtratus, ſed potiùs occurrūt plura, quibus ſubditi admonentur ad morem gerendum illis, etiam improbis & prauis. Suſpicor autem duas rei cauſas reddi poſſe: Alteram quod omnes paſſim rerum publicārum gubernatores ad illud tempus erant ethnici & increduli, ideoque in eccleſiæ ſocietatem nondum coapti, in hanc verò ſolam ſibi ius eſſe Apoſtoli intelligebant. Siquidem eos qui foris erant, vni relinquebant Deo iudicandos. 1. Corint. 5. Alteram qud cum doctrina euangelij paſſim male audiret, à permultis verò traduceretur, etiā vt ſeditioſè & ad Reſpublicas labefactandas ſpectans, iudicabant intempeſtiuū Apoſtoli, illos ſeueriore obiurgatione priuatorum vitiorum irritare, quos ſentiebant ira percitos, ſtatim omnibus laboraturos viribus, ad euangelij curſum impediendum. Vt non addam, quod fortè Apoſtoli à Spiritu ſancto edocti præuidere poterant, ſe in principibus eius ſeculi corrigendis (quos Deus nondum dignabatur vocare) oleum & operam perdituros. Sed opinione longiùs excurrit oratio.

Duas ponit cauſas ꝑpter quas Apoſtoli nihil ſcripſerūt aduerſ. ꝑſides & magiſtratus.

XVI. Certè modeſtius aliquando agendum cum iis, qui publico funguntur munere, atque in dignitate ſunt conſtituti, apparet Apoſtolum inſinuaſſe, vbi ad Timothæum ait. Seniorē ne ſæuius obiurges, ſed adhortare vt patrem. 1. Tim. 5. Ac licet quidem magno feruore cauſam religionis atque eccleſiæ agere, licet etiam vrgere eccleſiaſticæ diſciplinæ ſeueritatem, ſed tamen tota hæc res moderamine certo eget. Quo circa probatur quibuſdam acrimonia Chryſoſto. increpatoria Homilia, 19. To. 6. inſcripta, aduerſus Eutropium, de qua Homilia hiſto. tripart. lib. 10. cap. 4. Simile iudicium multi tulerunt, de Homilia, qua idem propter Eudoxam Auguſtam, quam infenſam atque inſidias ſibi ſtruentem ſenſerat, vituperationem expoſuit mulierum. Tripartitæ hiſtoriæ lib. 10. cap. 13. Item de alia aduerſus eandem, cuius initium. Rurſus Herodias inſanit, rurſusque turbatur, denuò ſaltat, denuò caput Ioannis in diſco concupiſcit accipere. Eiuſdem, lib. cap. 15. Modeſti reprehendēdi sūt in dignitate aliqua cōſtituti.

XVII. Quomodocunq; autem ſermo ad repræhendendos ſuperiores paretur, ſedulò cauebimus, ne quid temerè effundamus, ex quo improbi homines ſeditioſè aliquid dicēdi vel agendi arripere queāt occaſionē. Ita offendicula velle tollere, vt maiora inde offendicula naſcantur, incogitantis, ac demētis eſſe hominis videtur. Ac debet reuera omnis repręhenſio eccleſiaſtica, ad emendationem, non ad tumultum, ad ædificationem, non ad deſtructionem tendere.

XVIII. Et ſi verò quotieſcunque ordines vlli hominum perſtringuntur, temperare à nominibus expediat, tamen vbi de iis ſermo eſt, qui vniuerſæ multitudini exitium adferunt, quales in primis ſunt ſectarum authores, & palam ſeditioſi, tum horum nomina proferre, vt perſonas ſuis depingere coloribus, licitum eſt. Sic namque Paulus Apoſto. 2. ad Tim. 3. Hymenæum & Philetū hæreticos nominat, vitariq; iubet. Item eiuſdem epiſt. cap. 4. Alexandrum fabrum Sectarum authores palā ſeditioſos licet publicè nominare.

ærarium. Ac ne quis cauſetur, in epiſtola ad vnum priuatim ſcripta iſtud fieri, intuere Ieſaiam cap. 22. palam concionantem aduerſus Sebuam præfectum pretorio.

Eadem vitia vſque ad emẽdationem taxanda.

XIX. Ne pigeat eadem crimina ſæpius & in diuerſis concionibus taxare, ac tandiu quidem, quoad emẽdationem aliquam ſequi aduerteris.

Minari licet obſtinatis excõmunicationem.

XX. Nonnunquàm etiam qui præeſt eccleſiæ ſapienter cõminatur ſe illos, qui nullo declarãt argumento ſe nuncium velle vitijs remittere, excluſurum, iuxta inſtitutionem Chriſti à ſacra Domini menſa, hoc eſt excommunicaturum, vbi præſertim crimina ſunt eiuſmodi, quæ eccleſiæ tantum non vniuerſæ dedecus adferunt, atque tale creduntur remedium, vel medicamen flagitare. Quod Chryſoſtomum magno facere animo videmus. Tomo. 5. Homilia. 26. & 28. vbi contra eos diſſerit, qui temerè iurare aſſueuerunt.

Petere licet cõcionatori auxilium à ſenatu.

XXI. Nec hoc ſatis, admonebit etiam concionator Chriſtianũ magiſtratum, vt ad coercẽda vitia admouere manum velit. Quod quidem perfacilè hic efficiet ciuilem aliquam mulctam ijs, qui verbum Dei, atque eccleſiaſticas obiurgationes aſpernantur vel derident, irrogando. Quid autem proficiat apud degeneris animi & ſordidos homines doctor Euãgelicus, quã tumuis ſtrenuè proponẽs vtilia, corrigens noxia, ſi magiſtratus non agnoſcit ſua quoq; intereſſe, vt opituletur & ſubueniat? Nunquam profectò ibi Reſpub. Chriſtiano digna nomine erigetur, vbi quantum extruunt doctores eccleſiaſtici, dies noctesque in vitia declamando, tantum rurſus demoliuntur magiſtratus politici, nunquam pœnas vllas de reis ſumendo.

Docere debet eccleſiaſtes qb. modis vitari peccata queãt.

XXII. Sed in omni vitiorũ reprehenſione maximopere eſt neceſſariũ, vt miniſter verbi ſtudioſè doceat, quibus rationib. vitari ab vno quoque peccata, & peccandi conſuetudo queant, Chryſoſt. Tomo. 5. Hom. 5. ſcitè monſtrat, quo vitari pacto iuramentorum praua conſuetudo poſſit. Ezech. dum ca. 34. malos carpit

paſtores

paſtores eadem opera demonſtrat quodnam ſit boni paſtoris officium.

XXIII. Illud penè prætercieram, omni aſperæ ac vehementi obiurgationi, aliquod conſolationis temperamentum admiſcebitur, ac præcipuè quidem propoſita ijs qui reſipiſcunt certa ſpe miſericordiæ, quam Deus omnibus ſuppliciter expoſcentibus & in toto corde pœnitentibus ſolet clementer exhibere. Mox eſt medicis corporum ſimplicibus medicamentis purgantibus, quando acredine ſua ventriculum aliasúe corporis infeſtant partes, adijcere nonnulla vim illorum refrenantia, quin etiam omnibus valdè amaris ne palatum offendatur, dulcia permiſcere. Obiurgationi ſupponenda eſt conſolatio & quare.

Hoc igitur conſilium videmus placuiſſe etiam Prophetis medicis animarum, quibus quaſi perpetuũ eſt, increpationibus conſolationes, & comminationibus attexere promiſſiones. Cur autem ita fieri congruat, ratio hæc eſt, erit concionator in hoc omni cura intentus, vt non ad dolorem modo ſiue contritionem quam vocant, verùm etiam ad fidem & charitatem adducat peccantes.

XXIIII. Vbi tandem olfacit & experitur concionator ſua fide ac diligentia, & opportunis importunisq; obteſtationibus, inſectationib. clamorib. villicationibus, inſtigationibus nõnullos emẽdari, eoſdẽ aliquo tẽpore idoneo, aut publicè omnes in genere, aut quoſdam etiam priuatim collaudabit, ſolabitur, nec non perſeuerandi in ſancto propoſito, quantum fieri dabitur, autor eis erit. Quod & Prophetas ſubinde factitaſſe comperimus, dum eorum prædicant fœlicitatem, qui deſciſcentes à vitiorum caſtris ad ſigna pœnitentiæ ſe contulerunt. Atque efficitur quidem hoc pacto, vt non facile ad anteactæ vitæ ſordes illi redeant, nec de ipſis iactari queant prouerbia illa: Canis reuerſus ad ſuum ipſius vomitum, & ſus lota reuerſa ad volutabrum cœni. 2. Pet. 2. Sẽtiẽs populum ad emẽdatio nẽ ꝓperare, cõſolatur ac vt in melius ꝓficiant, monet.

XXV. Poſt hæc omnia, ſi contigerit concionato-

Si quorũdã malorũ hominũ indignatiõem incurrat concionator ob duras, iuſtas tantũ obiurgationes, nihil curet.

rem ob liberas ac duras, ſed tamen iuſtas, obiurgationes incurrere in quorundam hominum offenſionem atq; odium, at nequaquam propterea puſilli erit animi, ac veluti conſternatus ceſſabit ab opere, quin potiùs magis magiſq; obdurabit, atq; modis perget omnibus reluctari, quóue ſit quod audire geſtit. Frequẽter autem memoria repetat ad quam excellẽs munus obeundum ſit, non ab hominibus, ſed à Deo ipſo euocatus & prouectus, tum quãta pręmia ſint ab eodem agonothete Deo, omnibus qui ſtrenuè in ſtadio currunt ac decertant, parata. Non dubium eſt, qui benè ſibi conſcius fuerit, ſe quantum debuit, tantum omni ſtudio, ſumma fide, & ingenuè præſtitiſſe, is ſentiet ſibi nunquam conſolationem defuturam, atque ſpiritus ſanctus probabiliter cõteſtabitur ſpiritui ipſius, quod Deum in tantis laboribus ac difficultatibus propitium habeat, quodque Deus non patietur ipſum pro aduerſariorum efferata libidine opprimi, vel vlla alia ratione turpiter ſuccumbere. Sed ipſe præterea concionator multorum emolliet frãgetque animos, atque ne ira in ſe inflammentur præuertet, ſi aliquoties pro concione inculcauerit, ſed quod facit, omnino ex officio facere, non licere ſibi vel latum vnguem declinare à linea veritatis, quam ipſe Dominus circumſcripſit, ſe legatum ac nuntium eſſe ſummi Dei (ſic autem propheta Malachias minſtros eccleſiarum angelos appellat) itaque neque poſſe, neq; velle aliud proferre, quàm quod potens ille princeps in mandatis dedit, ad hæc, quæ dicit omnia nixa eſſe diuinis oraculis, atque armis inuictæ veritatis fulta, ſe ne quicquam reformidare iudicia hominum piorum ac doctorum, qui æqua lance ac paribus ponderibus cauſam ſint cogituri, & examinaturi, ſe inuitum quidem, & nunquam ſine ingenti animi dolore deſcendere ad graues criminum repræhenſiones, & obiurgationes. Sed eo tunc ſe pertrahi & cogi, quando ita poſtulat publica neceſſitas, & communis ipſorum auditorum vtilitas perſuadet, ſe in primis facere quod fidi ſolent

Quo pacto eorum animos emolliet concionator, q ei iraſcuntur ꝓpter obiurgationes duras iuſtas tamen.

di ſolent medici, qui non pro voluntate ægrotãtium, ſed pro morborum natura, medicamenta alia acerbiora, alia mitiora deligunt, admodum autem inciuile eſſe, imò inhumanum, benè merentem contumelia afficere, ægrum illum planè indignum eſſe cui medicus ferat opem, ſi hunc porrigentem, ſalutiferam quamuis ſubamaram potionem, putat lapidandum obruendumq́ue conuitijs, poſtremò, eum qui in paſtorem animarum perſequentem iuſtam cauſam vult inſultare, nihil aliud eſt, quã cum Deo ipſo belligerari, atqui prædurum intereà eſſe, quod Deus aliquando ad Saulum dixit contra ſtimulum calces, ac poſſe quidem diuexari, & affligi ad tempus deſpicatum aliquem, mundoq́ue inuiſum homuncionem miniſtrum eccleſiæ, at veritatem ipſam nũquam poſſe peſſundari aut deleri. His, inquam, & ſimilibus rationibus, partim ſeſe ipſe doctor populi muniet & confirmabit, & ad intrepidè exequẽdum officium quaſi ſubdet calcaria, partim præcauebit, ne vllos ob ea, quæ in repræhendẽdis vitijs agit, ſibi valdè infenſos experiatur. Quinetiam debent propinqui & familiares eos, qui peccatorum lue inquinati, pungente obiurgationum medicamine egent, candidè & amicè admonere, vt ne iuſta, vera, vtilia, & neceſſaria proponẽti ſuccẽſeant. Quodq́ue his maius eſt, magiſtratus ipſos proſpicere, atque enixè operam dare oportet, ne concionatores à quoquam ſanæ doctrinæ, aut ſalutarium repræhenſiõum ergo odioſè moleſtentur. Etenim non vno in loco iubet Apoſtolus eos, qui laborant in verbo & doctrina, in ſummo haberi pretio, omni honore affici, atque ab hoſtili impetu prohiberi, vt ſine metu apud nos agant, & cum gaudio & alacritate ſuo in munere verſentur. 1. Timoth. 5. 1. Corinthiorum 16. Hebr. 13. ſed ſatis ſit.

Veritas nõ poteſt peſſundari aut omninò deleri.

Prohibere debẽt magiſtratus ne q̃d moleſtiarum inferatur eccleſiæ prædicatoribus.

Nos multas cautiones pro vt ac par fuit in hunc locũ congeſſimus, attamen plures vnuſquiſque aſſequetur, tum ex diligenti negotiorum, quæ incidunt perſcrutatione, tum ex ipſa progreſſione concionandi.

Exempla

Exēpla eorū q̄ ſunt dicta in hoc capite.

Exempla illuſtria huius generis concionum non-nulla ſubijciemus. Ieſais capite 28. grauiter inuehitur in Iudæorum luxum & ebrietatem, ſimulque pœnas illis intentat. Cap. 58. damnat opera hypocritarum ſpecioſa, atque exigit ab illis veræ pietatis actiones. Aduerſus eoſdem concionatur cap. 59. Ieremias cap. 2.3.4.5.6. egregiam reliquit concionem, quæ non abs re exempli loco proponatur, vtpotè in qua exprobrat paſtoribus inſcitiam, omnibus communiter, neglectū legis diuinæ, commercium cum Gentibus, oppreſſionem ſanctorum prophetarum, ſeuitiam in pauperes, ciues, idololatria, periuria, adulteria, conſtuprata fori iudicia, &c. ob quę omnia atroces pœnas commeritos docet necnon propediem infligendas, niſi vitam emendent, comminatur. Eadem propemodum facit, cap. 7.8.9. Ezech. capite 11. verſatur in repræhenſione contemptus verbi Dei crudelitatis in ſubditos. Cap. 13.14. compellat falſos doctores & hypocritas. Cap. 16 idololatria, & ingratitudo Iudæorū inceſſitur. Cap. 17. eleganti parabola carpit Zedechiæ perfidiam. At cap. 19.20. detegit flagitia principum & pręfectorum vnde dilabitur ad damnandum communem omniū impietatem & idololatriam. Cap. 22.23. eadem cauſa agitur. Cap. 28. diſſerit contra ſuperbiam regis Tyri. Cap. 34. cōtra auaritiam & ſegnitiem ſacerdotum. Hoſeæ, 1.2.3.4. ſermo digeſtus habetur aduerſus plura ſcelera, in primis autem idololatriam. Eiuſdem argumenti ſunt cap. 5.6.7. Breuiter, quot extant prophetæ, tot habes in hoc artificio excellentes magiſtros. Item ſermones Chriſti plurimi tales ſunt quibus repræhendit, cum multitudinis imperitæ, tum ętiam phariſęorum & ſcribarū ſcelera. Vide Matth. c. 11.12.16.21.23. Mar. 2.8.11. Nec deſunt exempla in epiſtolis ad Gala. & Corinth. Apud Chryſoſtomū tomo 5. varię extant conciones aduerſus deteſtandam peierandi conſuetudinem, quarum alię quidem integræ ad hunc vnum finem ſunt dictæ, vt 27. & 23. Aliæ vero tantum habent quædā eius argumenti admixta capita, vt homilia 5.

Iere. 2.3.4

Reprobat paſtorū inſcitiā, neglectū legis diuinæ cultum.

Cōtra auaritiam & ſegnitiem ſacerdotū

lia 5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.19.26.28. In quarum nonnullis reperias etiam aſperſa aliqua aduerſus obtrectationem. Contra iram habitæ ſunt homiliæ vigeſima nona, 30. 31. Contra ambitionem. 43. Contra inuidiam 44. 45. 53. Contra ebrietatem & luxum 54. 55. Contra indignè adeuntes ſancta myſteria in cœna Dominica ſexageſima, ſexageſima prima Nonnullæ etiam habentur tomo 6.

Adnotandum porrò ad hæc duo genera concionũ, inſtitutiuum inquam, & correctorium, iure adijci ea quæ Rhetores in genere iudiciali dicunt ſtatum efficere qualitatis ſeu iudicialem. Quando enim de factis agitur atq; in quęſtiõem vocatur iure ne quid fiat, an iniuria, vel iuſtum ne ſit factum, an iniuſtum, ad ea ſane, quæ iuſta ſunt facienda admonentur & excitantur homines, aut ſi facta fuerint, laudantur, quæ verò iniuſta ſunt, ab ijs deterrentur homines, aut ſi facta fuerunt, vituperantur ac damnantur, & quidem firmamentis ſumptis ex illis ipſis locis, quos hiſce duobus generibꝰ inſtitutiuo & correctorio accommodatos diximus.

De genere conſolatorio. Cap. VI.

RES omnes mortalium infinitorum periculorũ fluctibus ac procellis ſemper iactari, eaque lege omnes nos eſſe natos, vt tum ob primi parentis Adami, tum ob nõſtram ipſorum noxam aduerſis caſibus & ærumnis aſſiduò premamur, non opus eſt oratione doceri, quando id quotidiana euenta euidentius, quàm optabile eſt, demonſtrant, euincuntque. Etenim nunc bello, aut obſidione, aut ſeditione, nunc fruſtrata ob tempeſtates meſſe ſiue caritate annonæ, nunc peſtilentia, alijſque morbis contagioſis, nunc eluuione, nunc conflagratione pagorum aut aliquantæ partis ciuitatis, nunc variarũ & peſtilentiſſimarum hæreſum inundatione, eccleſiam miſerè collidi & conflictari contingit. Qui igitur in hiſce calamitatibus publicis erigere iacentes, conſolari

Hęc eſt humanę vitę comędia.

mœſtos,

mœſtos, confirmare nutantes poterit, bene profectò de omnibus mereri, necnon cum paſtoris tum medici probi officio cenſebitur perfunctus. Cæterum Rhetores hanc partem prorſus à ſe abiecerunt, relinquentes eam philoſophis vitæ ac morum magiſtris; atqui nulli reuera eam tractare & exornare poſſunt magnificẽtius, quàm Theologi, vtpotè quorũ profeſſio vt multis paraſangis dignior, præſtantiorq; eſt, quàm omnium aliorum, ita permulcendis leniendiſque doloribus eſt peculiariter deſtinata. Itaque conſolari afflictos quicunque deſiderat, probationes nonnullas principio mutuabitur ex locis generis inſtitutiui, quibus ad ſuadendum, diſſuadendumúe vtimur. Quid enim eſt conſolari, niſi diſſuadere dolorem? Sunt igitur propoſiti hi loci.

Theologia excedit oēs artes liberales.

Cõſolari eſt dolorẽ diſſuadere.

A quibus exẽpla huius generis ſumi debeant.

Ab honeſto. Viri eſt ſapientis, forti inuictoq; animo in quouis diſcrimine perſtare, viros in primis decet, cùm omnis virtus, tum conſtantia.

A iuſto & æquo. Iuſtum eſt deponere luctum, præſertim vbi mitius nobiſcum actum eſt, quàm putabamus.

Ab vtili vel inutili. Quid prodeſt iacere in ſquallore, mœrore ſe conficere, & enecare? tu tibi tuiſque bis moleſtus es, tu & animum & corpus inaniter diſcrucias.

A decoro & laudabili. Omnes qui ſano ſunt iudicio, indecorũ & muliebre cenſent immodicè lugere, ſortem quæ obtigerit adeò impatienter ferre.

A facili. Omnia te inuitant ad æquanimitatẽ, tibi ipſi toties nouam de integro accerſis moleſtiam, quoties deflere vicem tuam perges.

Patienter ferẽdũ ꝙ mutari nõ poteſt.

A neceſſario. Quid facias? feras nõ culpes, quod mutari non poteſt. Sunt & hęc firmamenta è philoſophorum profecta phrontiſterijs.

A genere malorum, quæ patimur, quod videlicet non ſint tam grauia atque vulgò exiſtimantur, imò verò potius bona, quàm mala, quippè certa ad virtutẽ incitamenta. Item quod non ſint, neç eſſe poſſint diu-

turna;

turna, quod corpus tantum moleſtant non animum, quod nobis ſint cum multis communia, quod alijs bonis compẽſata, quod comparata cum multis alijs malis, ſint perexigua, quod anteà fortiter paſſi ſumus paria, aut etiam atrociora. Dehinc per ipſos Theologiæ campos multò amœniſſimi deducuntur conſolationum riuuli, quando liquet eam vel in hunc maximè vſum mortalium generi diuinitùs conceſſam, teſtante Apoſtolo, Roman. 15. Tales igitur hic habemus locos.

A prouidentia Dei. Nemo Deo rectiùs nouit quib⁹ opus habeamus. Nihil fruſtra is facit, ne pilus quidem perit credentibus, niſi illo volente.

A præſidio ſanctorum Angelorum, quibus noſtri cura eſt à Deo ita iubente ſuſtinenda. Pſal. 91. Angelis ſuis mandauit, &c. *Angeli cuſtodes.*

A iuſtitia Dei. Deus peccatis noſtris exacerbatus iuſtè immittit præſentia pericula. Quod ſi velit ad calculos reuocare noſtras actiones, longè grauiora inueniemur commeriti. *Miſericorditer & infra noſtrũ meritum nos punit Deus.*

Ab eo quod credentibus omnia adiumento ſunt ad bonum. Rom. 8. Deus cùm immittit aduerſa, ſuos exercet, probat, tandemq́; coronat. Et Ro. 5. Afflictio parit patientiam, patientia probationem, probatio ſpẽ, ſpes non pudefacit. *Credẽtib⁹ omnia cooperãtur in bonũ.*

A rectitudine conſcientiæ. Recta conſcientia ampliſſimum eſt in malis ſolatium. 1. Pet. 3.

Ab eo quod afflictiones cauſam nobis præbent humiliandi nos, inuocandi Deum, exercendi officia charitatis erga proximum, contemnendi res terrenas, &cæt.

Ab eo quod Deus q̃ mala toleramus, ea nouis quotidie beneficijs conduplicat. Mala infligit infra noſtrũ meritum & bona confert longè ſupra noſtrum meritum Dei miſericordia vincit iudicium. Pſal. 84.

Ab eo quod aduerſitates argumentum ſint paternæ dilectionis, qua Deus nos proſequitur; quodque ſimus filij Dei legitimi, non ſpurij. Ad Heb. 12. *De⁹ quos diligit caſtigat.*

A promiſſio-

A promiſſionibus Dei, de liberatione ex periculis in hac vita. Deus ſuos nunquam deſtituit, nec patitur vltra vires tentari. 1. Corint. 10. Prophetæ conſolationibus ſuis intexunt promiſſiões de varijs rebus futuris, de aduentu Chriſti, de liberatione per eundem à tyrannide & ſeruitute ſpirituali, nunquã de reſtauranda Repub. Iudæorum, &c. Prudentis eſt diſquirere quomodo ijdem loci noſtris accommodari poſſint negotijs. Rectiſſimè fiet facta earum rerũ quę nobis eueniunt comparatione cum ijs, quæ olim euenerunt populo Iudaico.

1. Cor. 10.

A neceſſario effectu diuinæ electionis. Quos Deus elegit, hos & glorificauit. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Rom. 8.

Chriſtus dux noſter imitãdus.

Ab exemplo Chriſti, qui nobis propoſitus eſt dux imitandus in humiliatione, mortificatione, &c.

Imitãdos docet eſſe ſanctos.

Ab exemplis ſanctorum quorum eximia eluxit patientia, ſed magis etiam admirãda viſa eſt eorundem liberatio per Dei potentiam & bonitatem facta.

Afflictiones via ad gloriam.

A certitudine pręmiorum quę poſt hanc vitã; per afflictionis viam ad gloriã & ad regnum cælorũm, aperitur. Act. 14.

A pręſtantia pręmiorum quę poſt hanc vitam nos manent. Non ſunt afflictiones præſentis tẽporis conferendæ cum futura gloria. Roman. 8. Sunt momentaneę afflictiones, gloria verò eſt ęterna. 2. Corinthiorum quarto.

A glorificatione Dei. Glorificatur Deus ex piorum fortitudine & conſtantia.

Roma. 8.

Ab ædificatione aliorum fratrum, cæteri pij noſtro exemplo confirmantur.

A præſenti auxilio ſpiritus ſancti infirmitatem noſtram adiuuantis. Rom. 8.

A natura ſpei & patientiæ, ſpe ſeruati ſumus. Ro. octauo.

Ab effectu meritorum Chriſti, nam horum fructus dilectoribus Dei & proximi omni tẽpore accommodantur. Rom. 8.

Porrò

Porrò ab ipſo genere periculi aduerſus quod conſolatio petitur, diuerſæ probationes, ſi modo cauſæ & circunſtantiæ ſagaciter peruestigētur, colligi poſſunt. Si peſtilentia aut morbi, medicis appellati Epidimiales, ingraueſcunt, conſolatio non mediocris hæc eſt, quod hi morbi nullis parcunt, neque diuitibus neque pauperibus, quod vita in luxu anteacta eos meritò induxit, quod Dauid, cum Deus graue iudicium denunciaret elegit hac potius feriri virga, quàm bello aut fame. Si patiantur homines ob confeſſionem veritatis, id etiam in bonis iuxta Petri ſententiam ponemus, atq; interpretabimur glorioſum eſſe. Beatos nos iudicantes atque gaudentes Deo agemus gratias, qui digni habemur, pro nomine eius affici contumelijs. Acto. 5. Si fames vaſtat prouinciam, at ſperandam eſſe opem à vicinis populis, alicubi ſine dubio agere Ioſephum, qui cellas & horrea in multos annos referta habeat, dominum qui paſcit coruos, qui populum aluit innumerabilem in deſertiſſima ſolitudine, qui fugiēti Eliæ, itemq; Agar procurauit cibum & potum miniſtrari per angelos, poſſe exorari, vt ſuppeditet victui neceſſaria, poſſe illum efficere, vt exigua farina ſi quæ ſit reliqua, quomodo viduæ Sareptanæ vſu veniſſe nouimus, nunquam deficiat. Sunt harum rationum aliæ ductæ à potentia & bonitate Dei, aliæ ab illuſtribus exemplis, aliæ aliunde. Atque vt ſummatim dicam. Sacra ſcriptura eſt tanquam vaſtum pelagus, è quo mirificè conſolationes in omnem euentum vtiles reciprocantium æſtuum more exundant, quas cōcionator in locos certos digeſtas, ſemper ad manum habebit quotieſcunque tentationes vllæ miſeros homines inuaſerint, tam publicè, quàm priuatim diſpertiendas, cautiones in hoc genere pauculas adnotaſſe ſufficiet. Nec enim vt correctio, ita conſolatio odijs atq; obtrectationibus hominum eſt expoſita.

Beatos eſſe qui patiantur ꝓpter iuſtitiā, docet.

I. Qui conſolari decreuit alios, ſic ſe componat in omnibus neceſſe eſt, vt ſenſu publici mali vehementer ſe tangi fidem faciat, & interim paratū inſtructumq;

ne vtraque, modò ſine ſalutis animorum diſpendio obtineri queat, cum primis vtilis ac meritò expetenda, verùm ſi altera omninò carere neceſſum ſit, tutiſſimè quis poterit in priore illa conquieſcere, facilè ꝗ contemnent omnes huius vitæ acerbos caſus, quibus tranquilla frui conſcientia datum fuerit. Quo circa rectè Auguſtinus ſermone ſiue tractatu 94. in Ioannem perſpicuè docet, conſolationem externam, ſemper præponderari debere conſolatiōe interna. Quamuis idem ex prophetis magis perſpicuè poteſt cognoſci, qui ſi quando inter conſolandum admiſcent promiſſiones de beneficijs corporalibus in regno præſertim veri Meſſiæ ſeruatoris noſtri Chriſti accipiendis, eas tamen ipſas volũt de rebus ſpiritualibus interniſque penitus intelligi. Etenim familiare quaſiq; proprium illis eſt, res ſpirituales ingerere & adumbrare, obiecta imagine vel delineatiōne quadam rerum corporalium, atque id quidem quo vel hac ratione facilius rudes animos à bonis terrenis ſubuehant ad cæleſtia.

VII. Adhortabitur nouiſſimè concionator auditores vniuerſos, toto vt pectore Deum patrem cæleſtem orent, quo dignetur ipſorum pectoribus immittere conſolatorem ſpiritum ſanctum, per quem profectò ſolum omnis diſpelli mœſtitia, dolor mitigari, vera fortitudo adiungi, ſpes firma erigi in miſerorum hominum animis poteſt. Eſt namq; veluti propriũ ſpiritus ſancti munus, deiectos ſolari & cõfirmare. Quam ob cauſam diſertè à Chriſto Ioan. 14. & 16. id eſt, conſolator ille appellatur. Orare debẽt auditores prò cõſolari ſpiritu ſancti.

Sequuntur concionũm conſolatoriarum exempla. Eſaias cap. 32. & 35. iubet bono animo eſſe, ſecutura enim omnia lætiora, ca. 40. & octo ſequentibus conſolatur populũ in captiuitate Babylonica. Vbi tãmetſi plurimæ ratiões ſumptę ſunt à promiſſionibus de aduentu Chriſti ac tẽpore diuulgandi euãgelij, tamen aſperſæ ſunt aliæ, quę ſæpè vſui eſſe queãt in diuerſis argumentis. Nam hic propheta præ cæteris abundat lo- Exempla huius generis.

cis conſolatorijs. Inſignem conſolationem Ieremias ſcriptam mittit ad captiuos in Babylone cap. 29.30.31. Eiuſdem inſtituti concio extat Ezechielis 38. & 40. Chriſtus conſolatur animatque diſcipulos aduerſus perſecutiones ſecuturas, Ioannis, 15. Similiter conſolatur triſtes ob ſuam ipſius mortem inſtantem. Ioannis, 14. Poſt plures alias conciones Chriſti conſolatorias duæ epiſtolæ ad Theſſalon. in hoc genere ſcriptæ ſunt. Conſolatoria item eſt poſtrema pars capitis octaui ad Rom. Item ad Hebræos, poſtrema pars capitis decimi cum prima parte capitis duodecimi. Apud Cyprianum legitur concio de mortalitate ſeu peſte. Apud Nazanzenum de grandine & facta calamitate. Chryſoſtomus tomo 5. homilia 4. 5.6. 7. Iterum homilia 11.15.16. magna diligentia conſolatur populum in periculis poſitum, ob ſeditionem Antiochiæ enatam. Pleriſque alijs homilijs varios locos conſolatorios diffusè tractat. homilia 62. docet, quòd vtiles ſint moderatæ tentationes. Sexageſima tertia, quòd propter Chriſtum quæuis perferre oporteat, & non eſſe timendas rerum mutationes. 64. & 65. etiam gratias eſſe agendas Deo in tentationibus & certaminibus. Sexageſima quarta, quòd ad cæleſte regnum nemo ſine afflictionibus perueniat. Sexageſima ſeptima, quòd moleſtias, quas hic patimur, Deus compenſat ac lenit maximis beneficijs. Sexageſima octaua, quòd iniurias propter Deum magnanimiter ferre, ampliſſima eſt virtus, tomo 6. homil. 30. quòd nemo leditur, niſi à ſemetipſo. His annumerari poſſunt orationes funebres, quæ ad viuorum conſolationem inſtituuntur. Chryſoſtomus homilia 69. & ſeptuageſima docet non lugendos eſſe mortuos, ſed potius ijs benè precandum. Ad hæc nonnulla, quæ veteres prodiderunt de perferendo martyrio, partim ad conſolationem, partim ad confirmationem credentium, quos eo tempore veſani & furioſi tyranni crudeliter rapiebant ad ſupplicia ſunt edita.

Chriſt. cõſolatur diſcipulos aduerſ. perſecutiones futuras.

Nota.

De mixto genere concionum.
Cap. VII.

IN vna eademq́ue concione, ſiue liber aliquis integer, ſiue pars libri, ſiue argumentum pro temporis ratione oblatum enarretur, ſubinde & plures, & diuerſos locos tractandos ſuſcipi, nos ſupra libro primo admonuimus, exemplis etiam nonnullis quæ in ſanctorum patrum libris extant commemoratis.

Quamobrem optimo iure mixtum quoddam concionum genus conſtituitur, ex alijs nimirum generibus conflatum, porrò non difficile eſt initio, atque in ipſa præmeditatione futuræ concionis diſcernere, ad quod genus vnuſquiſque locus, ſiue vnaquæque pertineat pars, hoc eſt, num Didaſcalici, an Elēchici ſeu redargutiui, num inſtitutiui, an correctorij, num deniq; conſolatorij generis exiſtat. Vbi autem genus ipſum concionis notum fuerit, promptum erit ex ijs, quæ ſuperioribus capitibus ſunt de vnoquoque genere ſingillatim expoſita, certam explicandi rationem colligere. Exempla verò mixtarum concionum apud Euangeliſtas non pauca occurrunt. Crebrò namq; Chriſtus diuerſos locos, atque alios quidem ad doctrinam fidei, alios verò ad vitę inſtitutionem, aut conſolationem pertinētes, in aliqua oratione continua excutit. Non eſt difficilè partes à partibus diſtinguere. Epiſtola prior ad Corinthios quàm eſt locuples, quàm varia complectitur argumenta? Sed nullam propè inuenias epiſtolam ab Apoſtolis editam, quæ non ſit in locos diuerſos diſtributa. Chryſoſtomus cùm alibi, tū præcipuè vbi populariter interpretatur libros ſacros, vt Geneſim, euangelium Matthæi, Ioannis, & c. Deinde in eadem arena aliquando verſatus Origenes, exempla infinita, eademque longè accommodatiſſima exhibent. Hæc autem de mixto generè ſuccinctè admonuiſſe ſufficiet.

In vna eademq; cōcióe po teſt diuerſa tradi materia.

Tria eſſe concionatori ſemper ſpectanda: auditorum vtilitatem, decorum in docendo agendoque, et ſtudium concordiæ. Cap. VIII.

EQuidem arbitror ſatis, ſuperque à nobis expoſita eſſe omnia quæ ad conciones cuiuſcunque generis formandas, ſunt cognitu perneceſſaria, quam ob rem par eſt nunc ad calcem decurrat oratio. Libet autem concionatorem vnumquemque hoc loco amicè admonere, tria vt in primis meminerit, quamdiu præclarum munus docendi populi ſuſtinebit, ſibi omni ſtudio atque contentione eſſe obſeruanda. primum vt oculos perpetuo adijciat ad auditorum cōmunem vtilitatem. Alterum vt propè ad curioſitatem vſque diligens ſit decori in vniuerſa virtute dicendi obſeruator. Tertium & poſtremum, ne diſſidiorum aliquorum in eccleſia author exiſtat, id eſt, neque à ſynergis ſuis in doctrina, vel opinionibus, diſſentiat, neque imperitæ plebi rixarum vel ſimultatum præbeat materiā. Erit profectò de his tribus rebus omni tēpore anxiè ſolicitus adeoq; oēs curas & cogitationes huc cōuertet, quiſquis ad Dei gloriā in terris illuſtrandam deſiderat, cōcreditis ſibi auditoribus doctrinam ſynceræ religionis integrè in eccleſia tradere. Cæterùm ſe quærere auidè vtilitatem ſuorum is declarat, qui tum ſignificationem haud obſcuram dat eximiæ cuiuſdam erga illos beneuolentiæ, tum materias ſeligit explanandas, è quibus confidit quàm plurimum cōmoditatis auditores percepturos. Enim uerò quàm cupidè, quàm ardenti adfectu expetiuerit Chriſtus profectum atque vtilitatem ſuæ gentis, ipſe expreſſit, vbi ait, ſe frequentiſſimè voluiſſe congregare incolas Hieroſolymarum ſicut gallina congregat pullos ſuos ſub alas. Matth. 23. Vbi quæſo ſeſe vllum offert animalculum peræque atq; gallina, pullorum ſaluti conſulens? Paulus verò Apoſtolus incredibilem charitatem, qua quos elementis religionis ſemel imbuerat, arctiſſimè in omne tempus complectebatur,

Tria cōcionatori obſeruanda auditorū vtilitas, decorum. Studium cōcordiæ.

Cupiebat Chriſt. cōgregare Iudęos & noluerūt.

tur,

tur,quàm luculenter,quàm exquiſitis verbis, & quoties deſcribit? Loci ſunt in epiſtolis eius innumeri,id demonſtrantes.De iudicio verò diligentiaque in inueſtigandis materijs idoneis neceſſaria, quoniam libro primo diximus, nihil hic repetemus.

Cæterùm ad decorum in dicendo agendoque quod attinet, breuiter & verè poſſum dicere, quanta cura impenditur formandæ vitę,quotidianisque moribus, tantam ſuſcipi etiam meritò debere ad ritè moderandum ſermonem.Siquidem ſermo pars quædam vitæ, & quidem non poſtrema eſt. Ac plerumque ex ſermone, coniectura iudiciumque fit de tota hominis indole atque ingenio. Puritatem autem ac ſimplicitatem, cum prudentia coniunctam, quemadmodum in vita,ſic in oratione quoque ab omnibus commendari, palam eſt. Quocirca concionator omni quidem tempore,ſed tum præcipuè,cùm primum incipit ſe in docendo populo exercere,cauebit ſedulo,ne quid in verbis,in pronunciatione, aut etiam in geſtu vſurpet quod contentionem ipſius apud plebem poſſet parare. Vidimus interdum,qui vnam aliquam vocem nimium crebrò & in quauis concione repetebant. Vidimus qui ſchemata vel tropos ad nauſeam vſque admiſcebant argumentis ſacris quæ in manibus erant minus aptos. Vidimus qui in ipſa actione mot⁹ ſubindè edebant non ſatis honeſtos & ciuiles. Hæ autẽ res occaſionem momis nihil non carpentibus & naſutis in vulgo dabant,vt ad ciendum in conuiuijs & ſympoſijs riſum,rem cum primis idoneam ducerent,concionatoris voces,ſonum,geſtum affabrè & lepidè exprimere. Quin etiam ob illa eadem ridiculo aliquo nomine concionatorem ipſum, ſi quando eius fieret mentio,appellare aſſueſcebant. Quid dicam amplius? propter indecoram actionem, facti ſunt quidam vulgi fabula,& delectamentum publicum. Atqui ad auertenda huiuſmodi incommoda,in quę inſcitè dicendo agendoque incurritur, duo mihi vidẽtur in cõſpectu

Sermo pars quædã vitæ,& nõ poſtrema.

A qbus ſibi cauere debet eccleſiaſtes in ſuis concionibus.

Quidã cõcióatores ꝑpter indecorũ in dicendo vulgi fabula facti ſunt.

Ad vitandum inde corum in dicendo duo remedia.

Primũ remedium. eſſe poſita remedia. Alterum eſt, vt quiſquis ad concionandi functionem aggreditur, ſtatim proponat ſibi excellentem aliquem eccleſiaſticum doctorem, cuius nomen celebre ſit, quique cum gratia res ſacras enarret, in omnibus quoad fieri poteſt, imitandum & ſequendum.

Ferè namq; ita fit, quod in alio omnes cenſent gratioſum, id in te quoq;, ſi tamen dextrè & nauiter referas, ſperare audebis commendatum, acceptumq́; fore. Qui ad imitationem æmulationemque adhibet diligentiam, fieri non poteſt, quin aliquas tãdem eius, cuius ſimilis eſſe adfectat, virtutes aſſequatur. Et ſemper vnum aliquem vel plures, etiam in propinquo, imitatione digniſſimos inueniet, qui modò non fuerit arrogãs & iniquus alieni artificij exiſtimator. Alterum

Secũdum remediũ. eſt, vt concionator bonum aliquem virum iudicio recto incorruptoque roget, quo dignetur aliquando priuatim commonefacere, vbi quippiam in dicente animaduerterit, quod aures vel oculos auditorum offendit, quodque emendatione egere opinabitur. Ipſi quidem nos in proprijs vitijs notandis talpa magis cęci ſumus, vt taceam quod nonnulli etiam vbi peccant ſtultè ſibi placent ac blandiũtur. At verò alius quiſpiã permulta, quę nos fugiunt, obſeruat, & vituperatione digna prudenter decernit. Multi autem in tempore errata ſua corrigerent, ſi à fuco & fallacia abhorrens contingeret ipſis monitor. Quod cùm ita ſit, tantum abeſt, vt qui ſapit concionator, moleſtè ſit laturus, ſe ab aliquo ciuiliter amanterque repræhendi, vt etiam gratias agere repræhẽſori debeat, tanquam vni è paucis vero integroque amico, cupienti exiſtimationi ipſius ac dignitati quam optimè conſultum. Magnus ille Moyſes gubernatorum eccleſiæ iubar & columen,

Iethro monuit Moyſen. paſſus eſt ſe de rebus grauiſſimis admoneri à ſocero ſuo Iethro, libenterque amplexus eſt ac perfecit ſalubre huius conſilium, quid ni igitur & tibi grata ac iucunda ſit boni & grauis viri, te ex animo diligentis, priuata repræhenſio? Stultus execratur caſtigationem

patris

patris ſui, inquit ſapiens Salomon, qui autem obſeruat correctiõem,cautus redditur. Iterum.Qui occidit correctionem,morietur:Prouerb.15. Verũ de toto hoc priuatarum admonitionum negotio, qui plura auet cognoſcere,attentè legat eruditam Homiliam Chryſoſtomi de ferendis repræhenſionib9, & de conuerſione D.Pauli Apoſtoli, cuius priori parte ingentes agit gratias,quod quidam ſignificauerant exordiorũ prolixitatem,qua plurimum ipſe vtebatur, auditoribus diſplicere ac improbari. Prouer.15

Nunc de poſtremo,id eſt,ſtudio concordiæ alendæ confirmandæq;,operæprecium eſt dicamus,multis ſanè modis eccleſiarum concordia & tranquillitas per ipſos concionatores reſcinditur,è quibus quando omnes enumerare,nimis quam longum & moleſtum foret,nos aliquas tantum,quoniã res ita poſtulat, recenſebimus.Itaque ſæpenumerò concionatores quidam præſertim iuuenes,ſiue (vt Apoſtolus loquitur) neophyti,ijdemq; falſa eximiæ eruditionis aut ſanctimoniæ opinione inflati,conſpiciuntur ad captandã multitudinis gratiam,ad aucupandam inanem gloriam, atq; ad adducendos collegas in odium & contemptũ dicere ac facere omnia.

Quales inueniãtur aliquãdo cõciona tores.

Hoc verò vbi reſciſcunt collegæ,mox & ipſi nõ impigrè laborant efficere, quo pares, aut ſuperiores habeantur,adeoque quiduis potiùs videntur circumſpecturi & periclitaturi, quàm vt gloriam pridem virtute ſua partam,ſinant obſcurari,aut quouis pacto palmam ſibi in certamine præripi. En igitur ſtatim atq; in primo aditu quædam infauſta diſſidiorum ſparſa ſemina.Quidam peregrinas atque inſolentes phraſes ſiue locutionum formulas in templa introducunt, quo imperiti eos credant res nouas & ſublimes proferre in medium,atque docere,quas alij anteà nunquam didicerunt vel intellexerunt,cùm tamen nihil ſcitu vel admiratione dignum exhibeant. Quamobrem & hic, tam collegæ, quàm populus, muſſitare atque obmurmurare aliquid incipiunt. Nonnunquam vi-

deas,qui non verbis modò, ſed re quoque ipſa à ſymniſtis vehementer diſſident, cùm videlicet nouas de religionis dogmatibus opiniones conantur auditorũ animis inſerere, vel certè alia quædam non minus noxia comminiſcuntur, quod genus eſt, cùm in eccleſiaſticis ritibus moliũtur quædam ſine cauſa innouare, cùm reuelationes neſcio quas iactitant, cùm vaticinari atque futura prædicere ſe pollicentur, & ſimilia. Nam his technis tanquam faſcinis atq; incantamentis, quidam ad ſui admirationem incautos alliciunt. Nihil verò tam abſurdum obtrudi poteſt, quod non ab aliquibus benignè & cum applauſu excipiatur. Et auditis rebus nouis, multò celerrimè ſcinditur in certum ſtudia in contraria vulgus. Quidam concionatores patefaciunt aures, vide inſulſitatem, ineptis delatoribus, qui gaudent renunciare, ecquid alius concionator, ecquid hic aut ille ciuis de ipſis atque ipſorum concionibus vel moribus vſquam dixerit, atque interea multa illi affingunt nemini vnquã cogitata, nõ pauca candide dicta in deteriorẽ detorquent interpretanturque partem. Hac igitur occaſione rurſus de ſuggeſto audiuntur multa, multo cum faſtidio dicta, ſtomachoſæ inuectiones, & ſi quæ his amariora. Quoſdam eò dementiæ prolapſos aliquando audiuimus, qui ex leuiſſimis homuncionibus, & loquacibus mulierculis diſcerent, ſibique præſcribi paterentur, quib⁹ de rebus, & quomodo ſermones in eccleſia haberi oporteret. Ergo & hic errorum, ac proinde & diſceptationum ſubminiſtrata eſt multiplex materia. In ſumma, his atque ſimilibus modis (neque enim plures libet attingere) perficitur, vt ſi plures in eadem ciuitate ſint eccleſiarum miniſtri, ij atrociter ſecum inuicẽ certent ac rixentur, magno ſane, non tantum domeſticorum, ſed etiam exterorum cum offendiculo. Si verò non ſunt vlli alij eccleſiarum miniſtri, ac reliqui ordines Reipublicæ, ac populus vniuerſus odioſas lites & ſimultates ſuſcipiunt. Iactis autem ſemel diſſenſionum modicis fundamentis, oratione conſequi poteſt ne-

Alliciunt quidã concionatores populũ ad ſe technis & faſcinis.

Patiuntur q̃dã cõcionatores ſe doceri à loquacib⁹ quibuſdã mulierib.

Exorta ſemel diſſẽſiõe diffi-

teſt nemo, quantoperè malum gliſcat, & quam latè mox peruagetur. Subitò namque erumpunt alicunde noui fraudium architecti, quibus ludus eſt, etiam ſimplices & minimè malos homines inter ſe committere, diſſidiorum ignibus ſubijcere pabulum, & quod dicitur oleum camino addere. Paulatim verò itur lõgius, atque labaſcunt ſenſim, quæ ad ædificationem ſunt in eccleſia conſtituta, peſſundatur doctrina religionis, ac niſi ſapienter occurratur, eccleſia tota tandem exſcinditur. Tot igitur ac tanta mala quando ex minimis pullulant diſſenſionum principijs, atque omnia quidem vni temerario concionatori feruntur accepta, animaduertitis proculdubio viri optimi quicunque ad excellentem docendi populi functionem eſtis euecti, omnibus viribus eſſe vobis laborandum eluctandumque, vt pacem atque concordiam ſtudioſè colatis ac foueatis, crebrò & alta mente cogitantes, ſi ſecus feceritis, omnes protinus ſeditioſis vocib. vbique exclamaturos, vos humanæ ſocietati grauiſſima dare damna, vos communem adferre mortalibus perniciem, à vobis quos maximè decebat medelam quibuſuis malis adhibere, infinita mala in miſerorum ciuium capita redundare. Igitur prouidebit vnuſquiſque concionator quàm accuratiſſimè, ne ſuijpſius captus amore, ipſe ſe excæcet ac ſeducat. Quid non mortalia pectora cogis philautia & honoris inſana cupiditas? Extremæ impudentiæ eſt ſeſe Thraſonis in morem immodicè oſtentare, ſtultiſſimum inani gloriæ fidere. Qui mundo ſtudent placere, Chriſti ſerui eſſe non poſſunt. aliud longè eſt quærere gloriam Chriſti, aliud ſuam ipſius gloriam venari. Deinde λογομαχίας, κενοφωνίας, & καινοφωνίας id eſt, pugnas verborum, vocum inanitates, nouas phraſes cane peius & angue, qui docent populum, fugient, memores ſe huius rei iam olim ab ipſo Apoſtolo admonitos. 1. Tim. 6. Ad hæc, à falſorum dogmatum aſſertiõe quãtoperè non eccleſiaſtici modò doctores, verùm etiam quicunque noſtræ religionis ſacris ſunt initiati, abhorrere

cile eſt mederi.

Piè exhortatur concionatorẽ vt concordiã in omnibus ſeruet.

Fugere debet eccleſiaſtes nouitates verborũ & nouas phraſes.

horrere debeant, ſacrorum librorum authores nunquam non inculcant. Sapientem porrò eum non eſſe qui nimium credulus eſt, ac fidem habet delatoribus, innumera inſuper oriri ex delatione incommoda, etiamſi tacuiſſet ſapiens ille Solomon, tacuiſſent Prophetæ & Apoſtoli, attamen vel ex Gentilibus ſcriptoribus qui multa ſcitè dicta de ea re prodiderunt, cognoſci queat. Præterea leues abiectosq; homines, item mulierculas non eſſe, præſertim in negotijs ad eccleſiã pertinentibus, audiendas, ſua cuiq; mens ſeu recta ratio perſuadet, quamuis pluribus ſanè experimẽtis ſumus hac tempeſtate id edocti, quam commodum eſt.

Innumera oriũtur mala ex delatione

Quid his adijciamus? Perſuaſiſſimum eſſe omnib⁹ bonis debet, eum qui perturbationem affert eccleſię, pręcipuè autem qui ſublatæ pacis exiſtit author, grauiùs peccare, multoq; ſeueriùs à Deo puniendũ, quã qui flagitia illa vulgò maximè deteſtata, homicidiũ, inquã, furtum, adulterium, latrocinium, vel aliud ſimile cõmiſerit. Quicunq; cauſam diſſidij in eccleſia ſemel dederit, perpetuò cogitabit de ſe & aduerſum ſe dici omnia, quæ aduerſus falſos doctores, & ſectarum fanaticos authores à prophetis & ſanctis Apoſtolis dicta, ſcriptaq; legũtur. Ne ſperet ſe ad cæleſtem Hieroſolymã, in qua ſola pacis æternæ æterna contingit viſio, peruenturum, qui non vult intelligere, quàm bonum & quàm iucundum ſit fratres in domo Domini, terrenę huius Hieroſolymæ cõcordes cohabitare. Pſal. 133 Sed finem faciam neceſſe eſt. Ad euertenda igitur omnia hoc genus pericula, præſentiſſimum, efficaciſſimumq; remedium, atq; pręſeruans pharmacum eſt, vt omnes tam concionatores, quàm auditores, ante ſingulas cõciones, quanta fieri poteſt religione Deum patrem cęleſtem ſupplices inuocent ac precentur, primum quo velit ſpiritu ſuo ſancto omnium communiter pectora purificare & illuſtrare, deinde quo concionatoribus ipſis largiatur voluntatem & facultatem optima ac ſaluberrima, quæque ingenuè proponendi, quin etiam, os, linguam, membra, ac totam actionem eorundem mode-

Grauiter offendit Deũ cõcionator qui pacis exiſtit turbator, & grauiter à Deo puniendus.

dem moderetur, ne indecorè quicquam deſignent. Poſtremò, vt rurſus omnium ſimul mentes, tum ſtudio procurandæ conſeruandæq; pacis, tum deſiderio proficiendi in vera pietate imbuat, necnon in ſancto propoſito conſtantes reddat. Secundis proinde ſucceſſibus in docendo concionator ille confidat ſe vſurum cui ea, quæ iam iamq; à nobis dicta ſunt, cordi erunt.

CAPVT IN QVO AVGVSTINVS, INSTRVIT CONCIONATOREM quo pacto ſit proclamaturus ad populum materiam prædeſtinationis: Eſt deſumptum ex 2. lib. de bono perſeuerantiæ. Capit. 22. digniſſimum obſeruatione.

QVamuis ergo ita ſe habeat de prædeſtinatione definita ſententia voluntatis Dei, vt alij ex infidelitate, accepta voluntate obediendi, conuertantur ad fidem, vel perſeuerẽt in fide, cæteri verò, qui in peccatorum damnabilium delectatione remorantur, ſi & ipſi prædeſtinati ſunt, ideo nondum ſurrexerunt, quia nondum eos adiutorium gratiæ miſerantis erexit. Si qui enim nondum ſunt vocati, quos gratia ſua prędeſtinauit eligendos, accipient eandem gratiam, qua electi velint eſſe & ſint. Si qui autem obediunt, ſed in regnum eius & gloriam prædeſtinati nõ ſunt, temporales ſunt, nec vſque in finem in eadem obedientia permanebunt. Quamuis ergo hæc vera ſint, non tamen iſto modo dicenda ſunt audientibus multis, vt ſermo ad ipſos etiam conuertatur, eiſque dicantur illa iſtorum verba, quæ veſtris literis indidiſtis, & quæ ſuperius interpoſui. Ita ſe habet de prædeſtinatione definita ſententia voluntatis Dei, vt alij ex vobis de infidelitate, accepta obediendi voluntate venerint ad finem. Quid opus eſt dici, alij ex vobis? Si enim eccleſiæ Dei loquimur, ſi credẽtibus loquimur, cur alios

corum

eorum ad fidem veniſſe dicentes, cæteris facere iudicamur iniuriam, cùm poſſimus congruentiùs dicere; ita ſe habet de prædeſtinatione definita ſententia voluntatis Dei, vt ex infidelitate veneritis ad fidem accepta voluntate obediendi, & accepta perſeuerantiâ maneatis in fide? Nec illud quod ſequitur eſt omninò dicendum, id eſt, cæteri verò qui in peccatorum delectatione remoramini, ideò nondum ſurrexiſtis, quia necdum vos adiutorium gratiæ miſerâtis erexit, cùm benè & conuenienter dici poſſit & debeat. Si qui autẽ adhuc in peccatorum dâmnabiliũ delectatione remoramini, appræhẽdite ſaluberrimam diſciplinã. Quod

Philip. 2. tamen cùm feceritis, nolite extolli quaſi de operibus veſtris, aut gloriari, quaſi hoc nõ acceperitis. Deus eſt enim, qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate, & à Domino greſſus veſtri diriguntur vt eius viam velitis. De ipſo autem curſu veſtro bonò rectoque condiſcite vos ad prædeſtinationem diuinæ gratiæ pertinere. Item quod ſequitur & dicitur: Veruntamen, ſi qui eſtis nondum vocati, quos gratia ſua prędeſtinauerit eligendos, accipietis eandem gratiam qua velitis & ſitis electi, duriùs dicitur, quàm dici poteſt ſi nos non quibuſlibet hominibus loqui, ſed Chriſti eccleſiæ cogitemus. Cur enim non potiùs ita dicitur. Et ſi qui ſunt nondum vocati, pro eis vt vocentur, oremus. Fortaſſis enim ſic prædeſtinati ſunt, vt noſtris orationibus concedantur, & accipiant eandem gratiam, qua velint eſſe atque efficiantur electi. Deus enim, qui omnia, quæ prædeſtinauit, impleuit, ideò & pro inimicis fidei nos orare voluit, vt hinc intelligeremus, quod etiam ipſe infidelibus donet vt crẽdant, & volentes ex nolentibus faciat. Iam verò quod illis verbis connectitur, miror, ſi vllo modo poteſt in populo Chriſtiano quiſquam infirmus patienter audire, quum dicitur eis. Et ſi qui obeditis, ſi prædeſtinati eſtis reijciendi, ſubtrahentur vobis obediendi vires, vt obedire ceſſetis. Hoc enim dicere quid videtur aliud eſſe, quàm maledicere, aut mala quodammodo pro-

do prophetare? Sed ſi & de ijs, qui non perſeuerant aliquid placet dicere, vel neceſſe eſt, cur non potiùs ita ſaltem dicitur, vt paulò antè dictum eſt, primum, vt non de ipſis, qui in populo audiunt, hoc dicatur, ſed de alijs ad ipſos, id eſt, vt non dicatur. Si qui obauditis, ſi prædeſtinati eſtis reijciendi, ſed ſi qui obaudiũt, & cætera per verbi perſonam tertiam dicantur, non per ſecundam. Res enim non optabilis, ſed abominabilis dicitur, & duriſſimè atque odioſiſſimè quaſi in audientium frontem compellendo colliditur, quando quis eis, quibus loquitur dicit. Et ſi qui eſtis, qui obeditis, ſi prædeſtinati eſtis reijciendi, ſubtrahentur obediendi vires vt obedire ceſſetis. Quid enim ſentẽtiæ deperit, ſi ita dicatur. Si qui aũt obediunt, ſed in regnũ eius & gloriam prædeſtinati non ſunt, tẽporales ſunt, nec vſq; in finem in eadem obedientia permanebũt? Nónne & veriùs eadem res & congruentiùs dicitur, vt non ipſis tantùm malum tanquam optare videamur, ſed de alijs referre, quod oderint nec ad ſe exiſtiment pertinere, ſperando, orandoq; meliora. Illo autẽ modo quo id dicendum putant eadem ſententia eiſdem penè verbis etiam de præſcientia Dei, quam certè negare non poſſunt, pronunciari poteſt, vt dicatur. Et ſi qui obeditis, ſi præſciti eſtis reijciẽdi, obedire ceſſabitis. Nempè hoc veriſſimum eſt, ita ſanè, ſed improbiſſimum, importuniſſimum, incongruentiſſimum, non falſo eloquio, ſed nõ ſalubriter valetudini humanæ infirmitatis appoſito. Illum etiã modum quo vtẽdum eſſe in prædeſtinationis prædicatione nos diximus. Loquenti ad populũ non exiſtimo ſufficere debere, niſi hoc vel huiuſmodi aliquid addat, vt dicat: Vos itaq; etiam ipſam obediendi perſeuerantiam à patre luminum, à quo deſcẽdit omne datum optimũ, & omne donũ perfectũ ſperare debetis, & quotidianis orationibus poſcere, atq; hoc faciẽdo confidere, non vos eſſe à prædeſtinatione populi eius alienos, quia etiam hoc vt faciatis, ipſe largitur. Abſit autem à vobis Iacob.1.
ideo

ideò deſperare de vobis,quoniam ſpem veſtram in ipſo habere iubemini,non in vobis. Maledictus enim o-
Pſal.17. mnis homo,qui ſpem habet in homine. Et,Bonum eſt confidere in Domino,quàm cõfidere in homine,quia beati omnes,qui confidunt in eum. Et hanc ſpem tenentes,ſeruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Quoniam de vita æterna, quam filijs promiſſionis promiſit non mẽdax Deus ante tempora æterna,nemo poteſt eſſe ſecurus, niſi cùm conſummata fuerit iſta vita, quæ tentatio eſt ſuper terram,ſed faciet nos perſeuerare in ſe vſq; in eius vitæ finem, cui quotidie dicimus. Nos non inferas in tentationẽ. Hęc
Matt.6. atque huiuſmodi cùm dicuntur ſiue paucis Chriſtianis,ſiue multitudini eccleſiæ, cur metuimus ſanctorum prædeſtinationem & veram Dei gratiam, id eſt, quæ non ſecundum merita noſtra datur, ſicut eã ſancta ſcriptura prædicat,prædicare. An verò timendum eſt,ne tunc de ſe bonis deſperet, quando ſpes eius ponenda demonſtratur in Deo,non autem deſperaret,ſi eam in ſeipſo ſuperbiſſimus& infeliciſſimus poneret. Atq; vtinam tardi corde & infirmi qui non poſſunt, vel nondum poſſunt ſcripturas, vel earum expoſitiones intelligere, ſic audirent vel non audirent in hac quæſtione diſputationes noſtras,vt magis intuerentur orationes ſuas, quas ſemper habuit & habebit eccleſia ab exordijs ſuis donec finiatur hoc ſeculum.

LIBRI SECVNDI FINIS.

DE VA-

DE VARIA SACRARVM SCRIPTVRARVM EXPOSITIONE, SEV DE QVADRVPLICI *earundem ſenſu, Liber Tertius.*

Caput. I.

EQuidem decreueram Allegoriarum negotiũ ſilẽtio prorſ9 prętermittere, quod malim candidatũ cæleſtis philoſophię occupari, in colligenda ſimplici & natiua verborũ ſententia, quã in excogitandis ſubtilibus allegorijs. Sed quando animaduerto, ex allegoriarũ cognitione hanc ſaltem rediturã ad concionatoris vtilitatem, ꝙ vbi in poſterum tempus legent in alienis ſcriptis, vel audient in concionibus ſeu prælectionib. quædam allegoricè expoſita, poterunt de ijs paulò rectiùs iudicare: libet de allegorijs, imò eadem occaſione de peruulgata apud plurimos quadruplici ſcripturarũ interpretatione nonnulla fuſiùs repetere. Video autem quoſdam varia de hac adnotaſſe, ſed ita, vt magis incertum lectorem dimittant, quàm acceperant. Nos verò ea ꝓferemus, quæ perſpicua exiſtimamus, quęq; cõfidimus etiam aliquo vſq; in rerũ diuinarum ſciẽtia concionatorib. progreſſis nõ iniucunda fore. Neq; ſanè pollicemur abſolutam de allegorijs cõmentationem, in qua nihil deſiderari, nihil addi queat, ſed qualẽ breuitas, qua in præſentiarũ vtimur, admittit.

Sacram igitur ſcripturam, ſicut ferè quodcunque ſcripti genus, diuerſa ratione ac vario ſenſu exponi, alienum à veritate non eſt, ſed quomodo, & quam feliciter fieri id poſſit ac debeat, non omnes ex æquo cõſiderant. Referam igitur quorundam de hoc negotio ſententias.

Diuiſio ſcripturæ.

Solent pleriq; ſcripturarum interpretationem ita partiri, vt aliam appellent literalem, aliam ſpiritualem, & hanc ipſam rurſus modò tropologicam, modò allegoricam, modò anagogicam. Literalem vocant, quæ mixta ſenſum grammaticum, & ex primaria vocũ ſignificatione accipitur, vt id dici atque ſignificari intelligatur, quod cõmuni loquendi more verba ſibi volunt. Hæc ratio interpretandi ſemper primo loco inquirenda eſt, & ab hac non licet in grauioribus diſputationibus diſcedere. Nota verò euadit ex Grammaticis, Dialecticis, Rhetoricis, præceptionibus, necnon ex cognitione phraſum, atq; cõſuetudines ſcripturarum.

Literalis interpretatio q̃d ſit.

Quid ſit ſpiritualis interpretatio.

Spiritualis interpretatio eſt, cùm multò aliud, quã quod verba ſimpliciter ſignificant, adeoq; abſtruſius quiddam & ſublimius eruitur. Iã tropologia, quę primas in ſpirituali interpretatione obtinet, eſt, qua adnitantur, quæ ad mores ac vitam formandã conducunt, veluti quando ex hiſtoria inebriati Loth colligitur, q̃ deteſtanda ſit ebrietas & crapula, & cũ in omni ętate, tũ maximè in ſenili. Deinde quã horrenda flagitia eam comitantur, vix enim vnquam ſola eſt.

Quid ſit allegoria.

Allegoriam dixerunt, cũ facta vel ſententia aliter accipiuntur, quàm verba ſonant, atq; accõmodantur, conferunturq; cum alijs rebus ſimilitudinem quandam habentibus, in primis verò cum his, quę in Chriſto capite, vel in eccleſia eius corpore cernuntur. Quo pacto, quæ olim geſta ſunt à ſanctis patribus pleraq; aptantur ijs, quæ longè poſt in Euangelio ſunt per Chriſtum, vel per eccleſiam peracta, atq; oſtenditur vtraq, inter ſe admodum conuenire.

Ad Ephe. 5.

Ad Epheſios quinto, coniunctio viri & mulieris declaratur magnum continere ſacramentũ, de dilectione, qua Chriſtus proſequitur eccleſiam. ἀναγωγὴ ratio explicandi ſcripturam, qua præter verborum ſignificationem, aſtruitur, aliquid pertinens ad cæleſtẽ gloriam poſt hanc vitam expectandã & myſteria trinitatis ſeu diuinæ naturæ, quemadmodum ſi quis dicat.

Anagogia quid.

ſtat. Hieruſalem repræſentare nobis patriam cæleſtẽ. Cæterùm quàm aptè hæc ita definiantur, poſt pauca docebimus. Libet autem nunc explorare atque in lucem protrahere, vnde huius partitionis occaſionem, qui ita diſtinxerunt varias interpretãdi formas, ſumpſerint.

Apud patres, tam Græcos quàm Latinos, de interpretatione ſpirituali nonnulla extant, quæ iſti ſine iudicio legentes, aut non rectè ſunt aſſecuti, aut fœliciter recteq; dictis infœliciter ſunt abuſi. Hiſtoriæ ecclesiaſticæ libro 2. cap. 17. ex Philone refert Euſebius, fuiſſe quoſdam appellatos ἱκέτας, quaſi dicas ſupplices, qui toti in perpetua rerum diuinarum contemplatione occupabantur hos autem ſic enarraſſe ſcripturas, vt allegoricis expoſitionibus potiſſimum incumberent. Quandoquidem vniuerſa lex, inquit, fieri illis videtur animali ſimilis, quod corpus quidem habeat ipſam literam, & ea quæ ſecundum literam deſignantur, animam verò occultum in litera ſpirititualem & inuiſibilem ſenſum, quem illi ab authoribus ſuis edocti ſublimius & nobilius velut inſpicientes, per ſpeculum contemplantur, & ipſis etiam nominibus admirandas quãdã ſpecies intelligentiæ proferentes. Hæc ibi.

Docet patres tam Græcos q̃ Latinos probare ſpiritualẽ ſcripturæ interpretationẽ. Philo. Euſebius

Inde apud Eccleſiaſticę Hyerarchię ſcriptorẽ Dionyſium, cap. 2. quędam de anagoge leguntur, eaq; interpretationi cęremoniarum, quarum tunc in ſacramentorum diſpenſatione erat vſus, adhibetur. Origenes verò arbitratus eſt etiam quæuis in ſcripturis obuia per allegoriam, & per anagogen appoſitè explicari, quam conſuetudinem in ſcholas & eccleſias inuexit, præcipit ea de re clariſſimè in commentarijs in Geneſim. Homilia ſecunda & decima ſeptima in Numeros, Homilia vndecima & peri archon, libro quarto, capite ſecundo, atque alibi non infrequenter. Origenem aliquot deinde Gręci ſunt ſecuti Inter Latinos Hierony. ex Gręcorum penu deprompſit paria, quemadmodũ diuerſis locis apud eundẽ videre licet.

Dionyſi. Eccleſiaſt. Hierarch. cap. 2.

Enarrans Amos, cap. 4. ita ait. Debemus ſcripturam ſanctam primùm ſecundum literam intelligere, facientes in ethica quęcunq; præcepta ſunt. Secundò iuxta allegoriam, id eſt, intelligentiam ſpiritualē. Tertio ſecundum futurorum beatitudinem.

Idem ad Hedibiam præcipitur nobis, Solomone dicente. Tu autem deſcribe ea tripliciter in conſilio & ſcientia, vt reſpondeas verbum veritatis, his, qui proponunt tibi. Triplex in corde noſtro deſcriptio & regula ſcripturarum eſt. Prima, vt intelligamus eas iuxta hiſtoriam: ſecunda, iuxta tropologiam: tertia iuxta intelligentiam ſpiritualem. In hiſtoria, eorum quæ ſcripta ſunt ordo ſeruatur. In tropologia, de litera ad maiora conſurgimus, & quicquid in priori populo carnaliter factum eſt, iuxta moralem interpretamur locum, & ad animæ noſtræ emolumentum conuertimus. In ſpirituali thæoria ad ſublimiora tranſimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine & cæleſtibus diſputamus, vt præſentis vitę meditatio vmbra futuræ beatitudinis ſit. tantū Hieronym.

Quadruplex ratio exponendi ſcripturas ſecundum Auguſtinum. At verò Auguſtinus paulò aliter. Is enim libro de vtilitate credendi, capite tertio. Rurſus libro imperfecto de Geneſi ad literam capite ſecundo. Quadruplicem ſacrarum literarum exponendarum rationē ponit. Primam, ſecundum hiſtoriam, cùm videlicet docetur, quid ſcriptum, aut quid geſtum ſit, quid non geſtum ſit, ſed tantummodo ſcriptum, quaſi geſtum ſit, veluti cum Chriſtus Matth. 12. citat ex 2. Samuelis 21. quod Dauid comederit panes propoſitionis, &c.

Prima ratio.

2. Ratio. Secunda eſt, ſecundum ἀιτιολογίαν cum oſtenditur, qua de cauſa aliquid dictum vel factum ſit. Exemplum, Matth. 19. Chriſtus prohibens repudium vxoris, niſi interueniente fornicatione, prudenter etiam cauſam exponit, ob quam libellus repudij Iudæis anteà conceſſus fuerat. Moyſes, inquit, permiſit eum vobis propter duritiā cordis veſtri. Tertiam vocat ſecundum analogiam qua vtriuſq; teſtamenti congruentia demoſtratur. Quartam ſecundum allegoriam, cū doce-

Matt. 19.

3. Ratio.

4. Ratio.

docetur non ad literam accipienda eſſe, quæ ſcripta ſunt, ſed figuratè intelligenda, quomodo 1. Corinth. 10. Apoſtolus hiſtoriam Exodi notat allegoriam fuiſſe populi Chriſtiani, & patribus omnia contigiſſe in figura. Plura huc pertinentia refert idem Auguſtin. de vera religione cap. 8. Diſtinguamus, inquit, quam fidem debeamus hiſtoriæ, quam fidem debeamus intelligentiæ, quid mandemus memoriç, verũ eſſe neſcientes, ſed credentes tamẽ. Et vbi ſit verũ, quod non venit & tranſit, ſed ſemper eodẽ modo manet. Quis ſit modus interpretãdç allegoriç, quç per ſapientiam dicta creditur in ſpiritu ſancto, vtrũ à viſibilibus antiquiorib. ad viſibilia recentiora eam perducere ſufficiet, an vſq; ad animç adfectionis atq; naturã, an vſq; ad incõmutabilem æternitatem. An aliæ ſignificent geſta viſibilia, aliæ motus animorũ, aliæ legem æternitatis. An aliqua inueniantur, in quibus hçc omnia inueſtiganda ſunt. Et quæ ſit ſtabilis fides ſiue hiſtorica, & temporalis ſiue ſpiritualis & çterna, ad quam omnis interpretatio autoritatis dirigẽda ſit. Et quid profit ad intelligenda & obtinenda æterna, vbi finis eſt omniũ bonarum actionũ, fides rerũ temporaliũ. Et quid interſit inter allegoriã hiſtoriæ, allegoriam facti, & allegoriam ſermonis, & allegoriã ſacramenti. Quibus ſanè verbis, diuersè explicandi ſcripturas rationes commemorantur, ſed quæ omnes ad quatuor membra paulò antè enumerata referri queant. Hinc verò factũ eſt, vt quidã integras hiſtorias, imò libros integros diuerſis illis modis enarrandos ſuſceperint. Ruffinus, teſte Gennadio, in catalago illuſtrium ſcriptorum benedictionẽ Iacob ſuper patriarchas, enarrauit triplici, hiſtorico, morali, myſtico ſenſu. Sequentibus ſçculis creuit audacia. Quidam enim perfricta fronte tentarunt, quicquid vſquã occurrit in ſacris libris, per allegorias atq; anagogas interpretari, & non tantũ hiſtorias, in quib. id ſubinde fit cum gratia, verum etiam conciones didacticas ac diſputationes, tã prophetarum, quàm Apoſtolorum.

Auguſt. de vera relig. c. 50.

Diuiditur allegoria quadrupliciter.

Ruffinus in cata. illuſt. ſcrip.

Audacia quorundã hic retunditur.

Deinde præcepta & promiſſiones, in quibus profeĉtò à ſimplici ſenſu Grammatico nulla citra periculum fit digreſſio.

Quo loco poni debeat Literalis ſenſus docet nēpe ferè ſēper primo

Cæterum quid de diuerſis hiſce interpretandi modis arbitremur ſtatuendum, & quomodo ſanĉtorum patrum pronunciata intelligi conueniat, aperiemus. Agemus aūt ordine de ſingulis, primum inquam de ſenſu literali, hinc de tropologico, deinde de anagogíco, poſtremò de allegorico.

Literalis itaq; ſenſus, quem alias Hiſtoricum ſeu Grammaticum appellāt, ſemper primo loco, vt nobiliſſimus, erui debet, quando is ſolus certas & perſpicuas parit ſententias, ſolus aptus eſt, ad dicenda argumenta, quib. dogmata religionis confirmantur ſolus probationes neceſſarias ſuppeditat, vbi ex allegoricis ſiue anagogicis tantum probabiles & in ſpeciem efficaces adferuntur. Neq; vnquam ſimplicem & germanam verborum ſententiam licet relinquere, niſi aut verbis inſint tropi, aut oratio ipſa grammaticè accepta, abſurdi neſcio quid ſignificet, quam ob cauſam neceſſum ſit ad interpretationem allegoricam confugere. Qua de re pòſt dicemus.

Itaq; peruelim exiſtimet ille ſe reĉtè ſapienterque facere, qui in excipiendo ſenſu literali ſiue Grāmatiço diligenter ſe exercet. Illa autem interpretandi forma, quam Auguſtino placet per ętiologiam fieri, ad hoc ipſum genus referri omninò debet. Neq; enim in ea à ſenſu Grammatico diſceditur, ſed tantum expoſita cauſa faĉti vel diĉti, illuſtrior redditur ſententia. Enimuerò in omni interpretatione cuiuſcunq; ſcripti, idē eſt faĉtu perneceſſariū. Crebro namq; expedit ante oculos poni ſcriptoris conſilium, atq; velut digito intento monſtrari, quo tendat oratio, cur ſit inſtituta, quantum ponderis rationes ſingulę habeant.

De analogica interpretatiōe.

Quinetiā altera interpretandi ratio, quæ Auguſtino dicitur ſecundum analogiā ab interpretatione Grammatica diuelli minimè poteſt. Neq; enim quēadmodum nonnulli ſuſpicantur, allegoriæ affinis

eſt

eſt. Reuera enim analogia nihil aliud quàm collatio quædam exiſtit, qua quæ dicta vel facta ſunt in veteri teſtamento, componuntur cum ijs, quæ dicta factáue inueniũtur in teſtamento nouo. Quod genus eſt, ſi quis diſſerens de Iuda Dominum ſuum prodente hoſtibus oſculo, quod ſymbolum eſt amicitiæ, dicat eum idem feciſſe, quo oſim Ioab, qui Amaſan confodit, dum ſimulat ſe velle oſculari. 2. Samuël. 20. Quid ſit analogia.

Item ſi quis verba Chriſti vel Apoſtoli demonſtret per omnia conſentire cũ verbis Moyſe, ſiue alterius cuiuſpiam ſancti prophetę, aut viri eximij. Intelligit autem quiuis, dum iſtud fit, nequaquam mutari aliquid in ſenſu Grãmacico, ſed tantum facta collatione, adhibitiſq; docendi cauſa exemplis, ſplendorem euidentiamq; orationi accedere prorſus eodem pacto, quo ſolent interdum Rhetores ad illuſtrãdum facta Romanorum, adiũgere facta Græcorum, vel exterarũ gentium. Quod cũ primis eleganter feciſſe videmus, apud Græcos Plutarchum in parallelis. Apud Latinos, Valerium Maximũ. Itaq; eiuſmodi exemplorũ tractationem in ſacris ſermonibus rectè nuncupauerimus, argumentationem à typo, de quo poſt pauca dicturi ſumus. Ad ſummum autem, omnis enarratio, quæ fluit ex artificio Rhetorico, vel Dialectico, quandoquidem, à ſimplici verborum ſententia non abducit, ad ſenſum literalem ſiue grammaticum pertinere iure cenſebitur. Hęc igitur de eo ſenſu delibaſſe ſit ſatis.

Interpretatio tropologica non eſt remota ab eo ſenſu, quem verba orationis pariunt ſed accommodatio eius, quod verbis innuitur ad vitæ ac morum inſtitutionem, veluti quando obuia eſt hiſtoria inebriati Loth, rectè adijcitur per tropologiam, quod ex ea diſcimus, ebrietatem modis omnibus eſſe auerſandam. Non difficilè eſt eodem pacto, quæ ad virtutes expetendas, vel ad fugienda vitia inducunt ex ſacris hiſtorijs concionibuſq; colligere. Profectò quiſ- De tropologica interpretatione.

quis vult cum fructu hiſtorias vel conciones ſacras legere, eum neceſſe eſt optima quæque ad ſuam priuatim vitam ordinādam coaceruare, id quod Titum Liuium quoque videmus prudenter monuiſſe, in graui illa præfatione ad ſuam rerum Romanarum hiſtoriam.

Moralis vel Ethica interpretatio.

Quamobrem hæc interpretandi ratio rectius Moralis ſiue Ethica appellabitur, quàm Tropologica. Etſi enim vox tropos Græcis ſignificet nō tantum ſchema, id eſt, figuratam locutionem vel modum, ſed etiam vitam moresq; hominis, tamen receptiſſima cõſuetudine figuratam locutionem auditoribus repræſentat, vt nomine tropologiæ orationem intelligāt, in qua vox occurrit à natiua ſignificatione deflexa. Quamuis Apoſtolus Paulus, quæ ad vitam moresq; componendos colliguntur, mauult, quemadmodum capite præcedenti oſtendimus notari nominibus inſtitutionis & correctionis. Vtilis eſt, inquit, ſcriptura ad inſtitutionem, & ad correctionem. Quin verò Paulum optimum docendi interpretandiq; magiſtrum, & propriè de rebus diuinis loquentem potius audimus, & imitamur, quam quoſcunq; alios ineptire ſubinde ſolitos.

Docet potius audiendū eſſe Paulum q̃ quēlibet alium.

Conuenientia Anagoge cum Allegoria

De anagoge maior videtur eſſe difficultas. Sed ſi bene perpendimus, anagogica interpretatio prorſus conuenit cum allegorica, neq; re ipſa diſtinguuntur. Quod tum ex deſcriptione vtriuſque, tum ex patrum ſententijs euincemus. Vocant anagogicam interpretationem, quando ſic explicatur ſcripturæ ſententia, vt paululum diſcedendo à verborum primitiua ſignificatione, colligatur aliquid de cæleſti gloria poſt hanc vitam expectanda, aut de myſterio trinitatis, atque à viſibilibus fiat tranſitus ad inuiſibilia, à ſpeculo & ænigmate, vt Paulus ait, ad Dei claritatem, quemadmodum Ioannes de baptiſmo differens, progreditur ab aqua ad ſpiritum. Ioannis tertio, Item Apoſt. ad Coloſſenſes 2. verba faciens de reſurrectione noſtra cum Chriſto, iubet cæleſtia tantum intueri,

vitam quippe noſtram & conuerſationem in cælis eſſe. Sed rarò admodum huiuſmodi interpretationem in ſcripturis offendas. Quid autem eſt allegorica interpretatio, niſi in qua ſimiliter dictum, factúmve exponitur, nouo ſenſu, à verbis ipſis, aliquãtũ remoto?

Sed ita, vt eruatur aliquid de Chriſto, aut de Eccleſia, de lege, aut de Euangelio, de officijs fidei aut charitatis. &c. Itaque palam fit, quod ad artificium quidem, atq; explicandi formam attinet, allegoriam & anagogen per omnia conuenire, quod verò ad materiam attinet, diſcrimen qualecunq;, & perquam exiguum incidere. Quod tamen diſcrimen non profectò magis neceſſarium eſt ponere, quam neceſſum eſt cõſtituas differentiam inter interpretationem allegoricam, quæ fit de Chriſto, vel de gloria ciuitatis Dei cæleſtis, & eam, quæ fit de homine, vel de Eccleſia quæ eſt ciuitas DEI terrena, vel de quouis alio propoſito.

Sed expendamus etiam, ſi placet, Patrum ſententias. Dionyſius Eccleſiaſticæ Hierarchiæ cap. ſecundo, poſtquàm deſcripſit ritus baptiſmatis, addit ſe velle eoſdem explicare ſecundum anagogen, & tamen quicquid ibi ſubijcit, allegoriam reſipit, atque ad allegoriarum ordinem venit ſimpliciter transferendũ, quod quilibet vel mediocriter eruditus poteſt iudicare. Auguſtinus loco ante memorato, nempè capite quinquageſimo, libri de vera religione, anagogen atque allegoriam diſertè coniungit, permiſcetq;. ait namq;: Quis ſit modus interpretandæ allegoriæ, quæ per ſapientiam dicta creditur in Spiritu ſancto, vtrũ à viſibilibus antiquiorib. ad viſibilia recentiora perducere eam ſufficiet, an vſque ad animæ adfectiones atq; naturam, an vſque ad incommutabilem æternitatem. Vbi duo poſteriora membra anagogen innuunt, nihilò tamen minus ſub allegoria cõprehendũtur, cùm de interpretanda allegoria ſe verba facere aſtruat. Hieronym. ad Hedibiam, tantùm triplicẽ interpretandi formam agnoſcit, nimirum ſecundũ hi-

Agnoſcit D. Hieronymi, tantum triplicẽ formã interpretandi ſcripturam.

ſtoriam,ſecundum tropologiam,&tertiam iuxta intelligentiam ſpiritualem,ſiue iuxta theoriam,nimirum hic intelligens allegoriam perindè atq; anagogen,quas arbitratus eſt reipſa non ſeparari. Sed & in commentarijs ſuis ſubindè aſpergit quædam tanquā per anagogen expoſita,quæ tamē ſi penſiculatius inſpexerimus,per allegoriam inueniemus tractata. Exemplum adſcribam vnum alterúmve.

Iſaiæ.1.

Bos Iſraelem qui legis iugum portauit ſignificat. Aſinus populus gentium, qui peccatorū onere grauatꝰ erat.

Ad illud Iſa.1.cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui. Bos iuxta anagogen, inquit,refertur ad Iſrael,qui legis portauit iugū,&mūdum animal eſt. Aſinus peccatorum onere prægrauatus,gētium populus accipitur. Rurſus ſuper illis verbis Prophetæ,derelinquetur filia Sion, ſicut vmbraculum in vinea. Iuxta anagogen, inquit, vinea Dei & pomorum paradyſus homo appellari poteſt, cui ſi mens præfuerit,habet cuſtodem mentis Deum, ſin autem vitia nos quaſi quædam beſtiæ fuerint deprędata,relinquimur à cuſtode Deo,& omnia noſtra redigentur ad ſolitudinem. Iterum eodem ca. vbi propheta ait:Quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis plena iudicij,ſubijcit Hieron. Hæc omnia poſſumus ſecundum anagogen,referre ad animam ſancti quōdam viri,in qua priùs Dei iuſtitia commorata eſt, ſi poſtea peccauerit,& pro hoſpite Deo, homicidæ dæmones in ea fuerint commorati. Has interpretationes ſecundum anagogen factas ipſe pronunciat,in q. bus tamen,ſi accuratè examinaueris, obſeruabis, nihil de vita futura, vel de trinitatis negotio proponi, ſed de vita præſenti,de eccleſia,de ſanctorum exercitijs ſonare omnia. Quamobrem animaduertis, allegoricum ſenſum ibi ſimpliciter ſpectandum, nec vllum diuerſum. Quinetiam idem Hiero. alibi crebrò varios hoſce interpretandi modos,nulla diſtinctione facta,miſcet. Quod videre licet in commentarijs Iſa. 8.10.15.54. Ier. 2. Ezec.16. ad Gal. 5. Nec difficile foret plura exempla proferre, ex Origene, quē Hieron. videtur ſibi imitandum ſtudioſè propoſuiſſe. Ex his igitur

Nota.

Imitatus eſt D.Hieronymus Origenē.

tur perſpicuũ fit,anagogen,atq; allegoriã planè inter ſe conuenire. Quod cùm ita ſe habeat,concionator intelligit,quadruplicem S.literarum ſenſum non ritè conſtitui,ſed tantùm triplicẽ,iuxta Hieron. ſententiam ad Hedibiam,aliorumq; Sanctorum patrum cẽſuram,poſſe colligi. Literalẽ videlicet,qui alias Grammaticus ſeu Hiſtoricus. Tropologicum,quem dicere quidam malunt Ethicum ſeu Moralem, ſed rectius cum Apoſtolo appellauerimus inſtitutionem,ac correctionem. Deniq; allegoricum,quem nominant etiam ſpiritualem,myſticum,theoreticum.

Cæterùm quia de literali ſenſu, itemq; tropologico(ſic enim loquuntur)ſatis apertè dictum eſt, reſtat de allegorico,propter quem præcipuè hæc diſſertatio nobis ſuſcepta eſt,paulò pleniùs agamus. *De allegorico ſenſu*

Non eſt allegoriarũ tractatio cuiuſlibet de media plebe artificis,neq; etiã temerè & quouis loco adhibe̲bitur,quã ob cauſam in ea explicanda meritò maior diligentia inſumetur. Hæc proindè ordine diſcutiemus. Quid ſit allegoria, & quomodo à typo differat, tum vbi,& quando allegoricas interpretationes adiũgere conueniat, hinc, quæ ſit eiuſmodi interpretationum aptè colligendarum ratio,deniq; quis earum vſus,ſiue quouſq; ſint admittendæ. *Non omnib.nec omni tempore vti licet allegoria.*

Allegoria generaliter diffinitur, vt habet Auguſt. de Trin.lib.1.cap. 9.tropus,vbi ex alio aliud intelligitur,vt 1.ad Theſ.5.Itaq; non dormiamus,ſicut & ceteri,ſed vigilem⁹ & ſobrij ſimus. Nam qui dormiũt, nocte dormiunt,& qui inebriantur, nocte ſunt ebrij, at nos qui ſumus diei,ſobrij ſimus. *Allegoria quid ſit.*

Hieronym⁹ in illud ad Gal. 5. hæc per allegoriam dicta ſunt. Allegoria,inquit,aliud prætendit in verbis,aliud ſignificat in ſenſu. Pleni ſunt oratorum & poetarum libri. Scriptura quoq; ſacra per hanc non modica ex parte contexta eſt. Verùm hoc pãcto latiùs patet allegoria,quando ea diffinitio etiam ad collationes,imagines,ænigmata,parœmias, parabolas, apologos,ironias,accommodari poteſt.

Igitur

Igitur operæpretium eſt allegoriam, de qua nobis ſermo eſt, ab his paululum diſtinguere, atq; conciſius craſſiusq; diffinire. Allegoria ergo eſt interpretatio ſcripturarum petita, aliquanto longius, & vel ꝓpter vtilitatem, vel propter neceſſitatem, poſt interpretationem Grammaticam ac moralem, opportunè adiuncta, & quamuis à verborum quidem ſententia nonnihil remota ſit, attamen rerũ quæ conferuntur aptam retinet ſimilitudinem, ſemper autẽ doctrinæ fidei eſt analogia, atq; ad audientium inſtitutionem cõparata. Cuius ſanè interpretationis exempla apud ſcriptores Eccleſiaſticos frequentia obueniunt. Similitudine autem redditur, quod dicimus manifeſtius.

Docet ex poetis Gẽtilib. poſſe doctrinã ſanam decerpi.

Poetarum qui fuerunt Theologi Gentilium, narrationes, & in his plerasq; fabuloſas, videmus ita explicari, vt ſub fabuloſis inuolucris, oſtendatur latere maximarum rerum cognitionem, necnon poſſe ex illis inſignem doctrinam (modò videlicet de naturis rerum, modò de vitæ inſtitutione, modò de religionis placitis) decerpi. Cuius generis interpretationum formæ elegantes exſtant, apud Palephatum, de non credendis hiſtorijs. Fulgentium, in Mythologijs. Diuum Baſilium, in libro ſeu concione ad adoleſcẽtes, de legendis cum fructu ſcriptoribus Gentilibus.

Eſt autem omnis hæc interpretatio, ſi ritè expendimus, planè allegorica, & nemo it inficias, vtilitatẽ ingentem in ea eſſe poſitam. Ad eundem igitur modum, alienum non eſt, multos ſacræ ſcripturæ locos allegoricè, & quidem magno cum fructu enarrari, maximè cum in confeſſo ſit, Sacram ſcripturam myſteriorum eſſe ſupra quàm dici poteſt fœcundam, necnon vberrimam ſpiritualium bonorum materiam, in omnem vitæ & cognitionis vſum ſuppeditare. Ex his igitur, quid præſenti loco per allegoriam velimꝰ, perſpici poteſt.

Cæterùm oportet prudenter allegoriam à typo diſtinguere. Multos nanq; videmus, qui typos & allegorias confundũt, atq; vbi typus apud ſcriptorẽ ſeſe offert,

fert, ibi allegoriam eſſe falſo autumant. Etenim quãdo legunt, 1. ad Cor. 10. Patres noſtros omnes ſub nube fuiſſe, & omnes per mare tranſiſſe, & omnes in Moſen baptizatos, in nube & in mari, &c. opinantur ibi eſſe allegoriam, ſed falluntur, cùm typus tãtùm proferatur, aut veriùs exemplum. Euincit nanq; Apoſt. exemplis ob oculos poſitis, eos qui poſtquam ſacramentis per Chriſtum ſalubriter inſtitutis vſi fuerint, ſi in priſtina peccata recidunt, nequaquam impunes euaſuros. Igitur diſcrimen inter typum & allegoriã hoc obſeruetur.

Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt. quomodo ſit intelligendum, & quæ figura ibi notetur

Typus ſeu figura (nam hoc nomine vocem typi efferunt interpretes) eſt, cùm factum aliquod acceſſitur è veteri teſtamento, idq; oſtenditur præſignificaſſe, ſeu adumbraſſe aliquid geſtum vel gerẽdum in teſtamento nouo.

Differentia typi & allegoriæ.

Allegoria verò eſt, cùm aliquid ſiue ex veteri, ſiue ex nouo teſtamento, nouo ſenſu exponitur, atq; accõmodatur ad ſpiritualem doctrinam, ſiue ad vitæ inſtitutionem.

Typus conſiſtit in factorũ collatione, & totus hiſtoricus eſt. Allegoria occupatur non tam in factis, q̃ in ipſis concionibus, è quibus doctrinam, & multa q̃ didactici ſunt generis, depromit. Typus non ferè de alijs rebus ſermocinatur, quàm de Chriſto, & Eccleſia de lege, & Euangelio, neque paſſim accommodatur noſtris perſonis. Allegoria verò diſſerit de rebus quibuſcunque, atq; plurimum accommodatur perſonis noſtris, quas oportet per eam erudiri, atque ad officia excitari pietatis. Breuiter, typi ad certas res, de perſona Chriſti, de Eccleſia, de lege, de Euangelio, in anguſtum contrahuntur. Allegoriæ autem latiſſimè patent, & per quaſcunque diffunduntur materias. Vndè fieri poteſt, vt in vna eademque hiſtoria, hinc typus, indè allegoria, ſeu interpretãtiones longo interuallo diſſitæ, diuerſa ratione adnotentur. Nam hiſtoriam Dauidis pugnantis cum Goliath, ſi dicam præſignificaſſe certamen Chriſti cum diabolo, quem

Typus. Allegoria

Nota.

Chriſtus

Chriſtus vicit, ac proſtrauit, adduxero expoſitionem per typum, ſi verò tranſtulero ad nos, dixeroq́; ſignificari pugnam ſpiritus cum carne, quam vnuſquiſq; noſtrum in ſeſe experitur, erit hæc interpretatio allegorica. Haud magni negotij eſt paria exempla congerere. Certè probationes ſiue expoſitiones à typis, paſſim in nouo Teſtamento fiunt obuiæ. Ionas deuoratus à piſce, iterumq́; eiectus, deſcribitur. Matth. 12. typus Chriſti per triduum ſepulti, & à morte reuiuiſcẽtis. Serpens æneus, Ioan. 3. typus Chriſti crucifixi. Ioann. 19. agnum Paſchalem, cuius oſſa non frangebantur, Chriſti extitiſſe typum atque imaginem declaratur. Ad Gal. 4. duo filij Abrahæ, typum gerunt duorum teſtamentorum. Quo loco, tametſi Apoſtolus ipſe pronunciet, ea per allegoriam dicta, tamen rectè adiecerimus, non per allegoriam, ſed potiùs per typũ dicta eſſe. Quod ante nos ſapiẽter adnotauit in commentarijs ad eandem epiſtolam Chryſoſt. dicens: Allegoriæ vocabulum ibi vſurpatum pro typo. Vidit quippè doctiſſimus Scripturarum interpres, allegoriã & typum vehementer diſcrepare. Quamuis diſſimulari non poteſt, allegoriam quoq; ſtatim aſpergi, vbi Apoſt. Hieroſolymam interpretatur matrem noſtrã, intelligens haud dubiè, Eccleſiam ex Gentib. collectã quæ ſterilis ſemper fuit exiſtimata, ſed fœcundior effecta eſt, quàm ſynagoga Iudæorũ, qua de re Hieron. in commentarijs ſuper verbo illo Iſa. 54. Lętare ſterilis quæ non paris.

Matt. 12.

Exponit dictum Apoſtoli ad Gal. 4. q d ſit ibi allegoria.

Cæterùm allegoriæ non ita crebrę ſunt, vt typi, & allegoriæ ſpectantur, non modò in hiſtorijs, verũ frequenter etiam in pręceptis, tam in lege, quàm in Euangelio compræhenſis, veluti cùm iubet Deus, boui trituranti non obligari os, non ſpargere in agro diuerſum ſemen. Item Chriſtus mandat pręcingi lumbos, & geſtari lampades manibus. Quibus ſanè locis allegoriæ manifeſtę ſubſunt. Si quis exempla plura, diſcrimen inter typum & allegoriam aperiẽtia, deſiderat, commentarios legat Cyrilli in Leuiticum, vbi frequenter,

quenter, cùm de ſacrificijs, ritib. & cęremonijs agitur: Primo loco exponit, ſi quis typus de Chriſto vel Eccleſia in illis lateat. Secūdò annectit per allegoriam, aliquid ad noſtram inſtitutionem cōducibile. Huc uſq;, quantum allegoria & typus diſtent.

Supereſt nunc, vbi, & quando allegoricas interpretationes expediat adhibere, demonſtremus. Vbi & quādo allegoriam adhibere expediat.

Certè locus poſtremus ijs dabitur, nec priùs licebit ad allegorias deſcendere, quàm excuſſa fuerint, primum quæ ad ſenſum Grammaticum, deindè quæ ad moralem, ſiue vt Apoſt. loquitur πρὸς παιδείαν ſpectant. Quamuis nec ſemper, nec temerè, ſed tunc tantùm, cùm vel cogit aliqua orationis neceſſitas, vel ſuadet ſingularis auditorum vtilitas. Vtrumque quomodo contingat, oſtendamus. Neceſſitas quidem exponendi per allegoriam tribus ex cauſis prouenit. Tribus de cauſis neceſſe eſt allegoricè exponere ſcripturā.

Prima, quando ſcripturæ, niſi tropum ſubeſſe accipias, falſitatem præ ſe ferunt. Verbi gratia: Pſalmus canit de Chriſto. Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Atqui cū Chriſtus feciſſe iſtud non legatur, ſubeſſe videtur verbis Prophetæ falſitas. Quare verba illa per allegoriam, ſi de ſuperatis, ac debellatis, diabolo, mundo, peccato, morte enarres, perſpicuam ac veram habes ſententiam. Prima cauſa.

Secunda, quando verba ſcripturæ in ſenſu Grammatico accepta, pariunt abſurditatem. Quò pertinēt locutiones illę de Deo, quibus tribuuntur ei adfectus humani, nonnunquàm etiam vitioſi, vt ira, pœnitentia, tædium, dubitatio, vel ignoratio, furor, &c. Item ad Rom. 9. Hoc faciens, carbones ignis congeres ſuper caput eius. Vbi, cùm de cibando & reficiendo inimico verba præcedant, videntur ſanè iſta contra amicitiæ leges eſſe addita. Verum oportet allegoricè interpretari, quemadmodum ait Auguſtinus de doctrina Chriſtiana, libro 3. capite 16. vt intelligas te ad beneficentiam reuocari, & carbones ignis eſſe vrentes pœ- Secunda cauſa.

tes pœnitentiæ gemitus, quibus ſuperbia ſanatur ei9, qui dolet ſe inimicum fuiſſe hominis, à quo eius miſeriæ ſubuenitur.

Eiuſdem generis eſt præceptum illud Deuter. 25. Non obligabis os boui triturãti, nam in ſpeciem abſurdum videtur, de ea re prçcipere. Quotuſquiſque enim ſolet boui obligare os? Itaq; rectiſſimè interpretatur Apoſtolus, eo per allegoriam, ſignificari fideliter laborantibus in Euangelij miniſterio, haud deneganda vitæ neceſſaria.

Tertia cauſa. Tertiò, neceſſitas cogit allegoriã adhibere, quãdo ſenſus Grãmaticus pugnat cum ſana doctrina Chriſtiana, vel aduerſatur bonis moribus. Præcipit Chriſtus Matt. 5. vt oculum ſiue pedẽ, qui offendiculi cauſa exiſtit, eruas, abſcindas, abs te proijcias. Sed quãdo ſine peccato, quod his verbis mandatur, haud poſſet perfici, cogit profectò neceſſitas allegoricam interpretationem inquirere. Itaque rectè Chryſoſtomus in Matth. Homil. 17. non de membrorum diſturbanda compage, verba fieri aſtruit, ſed malum argui voluptatis, necnon de his eſſe ſermonem, qui nobis familiaritate iunguntur. Fugiendam igitur eſſe voluptatem, fugiendos & propinquos, qui à pietate nos abducunt.

Permulta occurrunt huius generis in Canticis cãticorum, vt de multis vxoribus, & concubinis ſponſi, de contrectatione vberum, de voluptarijs conuiuijs. Imò totus hic liber ex perpetuis allegorijs conflatus eſt. Item Hieremiæ 25. Bibite & inebriamini, vomite & cadite. Vbi loquendi forma, atque ſimilitudo de ebriorum moribus ſumpta eſt, notanturque incredibiles omnium regnorum perturbationes, atque maximæ ſtrages ſecuturæ. De qualibus ſententijs Auguſtinus de doct. Chriſt libro tertio, capite 22. Si quæ facta, inquit, leguntur à Patribus etiam ſanctis, quæ tamen abhorrent à conſuetudine bonorum, qui poſt aduentum Domini, diuina præcepta cuſtodiunt, figuram ad intelligentiam referant, id eſt, ad myſterium

ſterium per allegoriam, factum verò ipſum, ad mores non transferant. Quandocunq; igitur huiuſmodi loci fiunt obuij, neceſſariò ad allegorias cõfugitur, quãdo quidem interpretatio Grammatica ſi retinetur, errores non paruos gignit.

Sic enim natus eſt error Anthropomorphitarum, Deo tribuentium humana membra & adfectus, cum nollent locutiones illas de Deo in ſcripturis vſitatas iuxta tropum quemadmodum decet accipere. Similiter errarunt Euchitæ, ſemper orandum eſſe ſtolidè contendentes, quia in euangelio dicitur: Oportet ſemper orare, & nunquam intermittere. Quãuis hic ſynechdoche potiùs occurritur errori, quã allegoria. Sed illorum error craſſior, minusq; tollerabilis, qui ſeipſos caſtrauerunt, quod in Euangelio prædicentur beati, qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum Dei. Liquet igitur, neceſſitatem interdum imperare, vt allegoricæ interpretationes in medium adducantur.

Qualis error Anthropomorphitarum.

Euchitarũ error oſtẽditur.

Iam verò vtilitas ſuadet, adhiberi allegorias, quando nimirum ſiue in hiſtorijs, ſiue in præceptis & concionibus tam in lege quam in euangelio obuijs, verba ipſa grammaticè ſumpta nullam videntur adferre vtilem doctrinam, aut inſtitutionem, vel ſi aliqua apparet, longè tamẽ proueniret vberior, vbi interpretatio allegorica adiungeretur. Quod exemplo planũ faciã. Legis in hiſtoria Iacob, quomodo deceptus fuerit à ſocero Laban, quomodo Liã acceperit, putans ſe potiri Rachele, quomodo pro Rachele tot annos duram ſeruitutem ſeruierit, quomodo intereà gregem ſuum mira ſolertia auxerit, virgulis verſicolorib. ad canales poſitis. Hic aũt exigua, aut nulla videtur vtilis doctrina eſſe propoſita, ſed potius fraudes, aſtutiæ, ſtultus amor, opũ cupido. Quamobrem vt fructum aliquem decerpas, expediet te omnia per allegoriã explicare, & dubio procul, ſub duro cortice literæ, inuenies ſuauem nucleum ſpiritus, & non iniucunda myſteria. Nos aliquando iuuenilis exercitij cauſa, ita ſumus in ſcholis interpretati. Liã diximus adumbrare

Tunc adhibetur etiam allegoria, quando ex ea vtilitas auditoribus prouenit.

Exemplũ.

Interpretatio hiſtoriæ Iacob.

philoſophiam humanam. Rachelem verò diuinam, ſiue Theologiam, pro hac percipienda omnes labores, vigiliasque impendi debere. Nec aſpernandam quidem philoſophiam humanam, ſi nobis obtrudi eam contigerit, ſed tamen finem ſtudiorum omnium, ad rerum diuinarum cognitionem comparandam tendere. Intereà autem nobis ampliſſimos fructus obtingere, dum in ſtudiorum curſu perſeueramus. Neque ipſius Laban, id eſt, mundi & carnis impoſturas poſſe obſiſtere, quo minus optatis tandem bonis fruamur. Alius fortè aliter, & commodiùs doctiusque. Legis inſuper diuerſa præcepta in Leuitico, vel alio volumine de ſacerdotio, de cæremonijs, ſacrificijs, obſeruationibus diuerſis, atque horum quidem, quando ſola inſpicitur ſententia Grammatica, nullus planè nobis vſus eſt, cùm defunctiones legales nunc ſint abrogatę, nulloq; modo ad nos pertineant. Quo igitur fructum aliquem ſpiritualem ex his capias, conſultum eſt interpretationes accerſere allegoricas, ad vitæ tuæ inſtitutionem vtiliter comparatas. Sic autem Origenes, Cyrillus, Eucherius, pręcepta legis cęremonialia propè omnia apud Græcos enarrarunt, apud Latinos aliquoties idem facit Auguſtinus. Relinquitur ergo, in iſtiuſmodi locis, ne veluti ſteriles ſine fructu prætereãtur, optimo iure allegoricas interpretationes cõcinnari, in cæteris verò locis nequaquam, Nam vbi perſpicuę ſunt hiſtoriæ, quæ per ſe ſatis largiter doctrinã ſalutarẽ ſuppeditant, quales in libris Iohoſua, Iudicũ Samuelis, Regum plurimæ, vbi item nuda continentur pręcepta mores informantia, velut in libris didacticis, Prouerbijs inquam, Eccleſiaſte, Hiob, Pſalmis, ſuperuacaneũ fuerit allegorias anxiè interſerere. Nã neq; neceſſitas, neq; vtilitas, laborem eũ requirit ibi.

Cõcludit locos, qui ſecũdũ nudã literam veluti ſteriles videntur per allegoriã exponi poſſe.

Docet quãdo minus liceat vti allegoria.

Porro quomodo allegoricæ interpretationes formari debeant, explicemus. Eſt autem eiuſmodi hoc artificium, quod potiùs vſu, frequentiq; exemplorum ab alijs tractatorum dijudicatione, quàm præceptionibus

nibus vllis addiſci queat, attamen in gratiam tyronũ quo de allegorijs, quas ab alijs ſubinde proferri videt, prudenter iudicare adſueſcant, aliquot veluti generales regulas ſeu obſeruationes proponemus. Sit itaque prima obſeruatio.

Non vacat temeritatis nota, qui putat quouis loco allegoricas interpretationes in medium producendas. Mirum in modum labefactat ea audacia ſcriptu- rarum authoritatem. Statim enim ſuſpicantur auditores, nihil certi ſcripturam in ſe habere, & liberũ eſſe ad quemuis locum quamuis adſuere interpretationẽ Quam ob cauſam Porphyrius noſtræ religionis doctores irridebat. Iulianus ibidem inuidioſiſſimè noſtris exprobrabat. Sẽper reuera oportet diſpicere, quẽadmodum diximus, vbi fieri illud poſtulet neceſſitas vel ſuadeat vtilitas. Si vlla in re, certè in hac ſobrios parcosq; eſſe decet. 1. Obſeruatio.

Si animus eſt allegoriam texere, vide in primis, vt interpretationis eius quam meditaris, ſententia alibi in ſcripturis clarè & abſq; tropo expreſſa inueniatur, atque detracto velamine, analogiæ fidei reſpondeat. Cùm enim allegoria omnis ad docendos auditores de rebus pietatis inſtituatur, par eſt, in ea ſimplex doctrinæ veritatis eluceat. Quocirca tantum non eſt, quaſuis allegorias ab alijs fabricatas recipere, ſed exigere eas oportet ad verbi Dei normam & perpendiculum. 2. Obſeruatio.

Dabitur deinde opera, vt allegoriæ intra certos doctrinæ limites coerceantur, necnon potiſſimum verſentur in locis communibus, euangelij atque doctrinæ Chriſtianæ. Extra hæc ſepta, qui eas deducit, præterquàm, quod iniuriam facit ſacræ ſcripturæ, tũ verò auditores lędit magis, quã adiuuat, & de ipſo dici poteſt, quod iuxta prouerbium, extra oleas currat. 3. Obſeruatio, in quib. locis ſcripturę verſari debet allegoria.

Debet inſuper allegoria verè per omnia quadrare ad partes ſiue ſententiæ, ſiue hiſtoriæ, quam enarrandam ſuſcipis, neque pugnare vllo pacto cum præcedentibus in ea aut ſequentib. Etenim ſi diſſentiat, lon-

giuſq; petita ſit tua interpretatio, durior erit, ideoq; omnēamiſerit gratiā. Nō quidē, quod neceſſariū ſit, ſingulas particulas, & circunſtantias ſuperſtitioſè excutere, ſed interim eas, quæ principales ſunt, cauſamque cum primis illuſtrant, præterire haud quaquam conuenit.

Quinta obſeruatio. Eo autem artificio formari vult allegoria, eoq; ornatu veſtiri & comi, ex quo quaſi maieſtas quædā accedat, & vnde auditores iudicare queāt, pōdus aliquod ei ineſſe, neq; inſtitutam modo ad aliquantam animorum delectationē. Verùm etiam ad mouendos, & quoad fieri licet adfectus. Quod ſi hæc virtus abſit, frigida planè erit interpretatio, cenſebiturq; parum dextrè tractata.

Sexta obſeruatio. Neq; etiam iuſto diutius immoraberis, aut lōgius quam cauſa poſtulat perſequeris. Vnde quibuſdā placet ſufficere, ſi allegoriæ paucis tantum verbis, argutè & cum quadam ſuaui acrimonia, perſtringantur verius, quàm pertractentur.

Quod genus vſurpatum cernimus in ſacris literis, & propterea meritò imitandum, prima, ad Corint. 9. Non obligabis os boui trituranti. Num boues curæ ſunt Deo? An hoc propter nos omninò dicit propter nos hoc ſcriptum eſt, quod ſpe debeat is, qui arat arare, & qui triturat ſub ſpe ſpei ſuæ particeps eſſe debeat. Idem Apoſtolus ad Epheſ. quinto, quæ de ſacramento coniugij, deque mutua dilectione viri & mulieris cœperat, eleganter perſequitur, exponens de Chriſto & eccleſia. Sacramentum hoc inquit, magnū eſt, verùm ego loquor de Chriſto, & de Eccleſia. Qua interpretatione quamuis breui, coniuges ad officium vehementer excitat, & ſacramentum matrimonij magnificè extollit Chriſtus, Matthæi. 16. iubenſ diſcipulos cauere ſibi à doctrina Phariſæorum & Saducæorum vtitur ſuccincta allegoria de fermento. Hiſtoria de Moyſe velante faciem ſuam ex libro Exodi, cap. 34. Multo artificioſiſſimè. 2. Corinth. 3. exponitur, de exiçcatiōe Iudæorum. Etiamſi typum ibi excuti,

cuti, non malè quis diceret. Allegoria tamen fuerit aptiſſima, ſi de ijs interpretemur, qui noſtra tempeſtate veritatis doctrinæ eccleſiæ Romanæ fulgorem ferre non poſſunt.

Et ſi verò breues allegoriæ eſſe debeant, perſpicuas tamē, minuſq; intricatas eſſe oportet. Obſcuritas omnis cum intelligentiam impediat, vtilitatem tollat, tum verò & faſtidium gignit.

Cùm nihil obſit, quo minus vnus idemq; locus variè per allegoriam enarretur, cauendum tamē, ne plures interpretationes adhibeantur, aut ſi forſitan fe rat locus, atq; inueniatur etiā apud doctores multipliciter expoſitus, ea tamē ſola erit vſurpanda, quæ plus habet gratiæ, magiſq; conuenit inſtituto, & verſatur locis communibus, nec non alibi in ſcripturis, comprobata legitur.

Septima obſeruatio. Cauere debe' concionator, ne plures interpretationes adhibeat in vna eademque cócione.

Extat hæc regula apud Auguſtinum in cōmentarijs ad Pſalmum 8. Poſtquam enim verſum illū & ſequentes. Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius, oues & boues, &cæt. per allegoriam fuiſſet interpretatus de potentia Chriſti, tandem ſubiecit. Non quia iſta nomina iſto ſolum modo intelligi & explicari poſſunt. ſed pro locis, nam alibi aliud ſignificant. Et hæc regula in omni allegoria retinenda eſt, vt pro ſententia præſentis loci conſideretur, quod per ſimilitudinem dicitur.

Sed obſeruationes plures congerere ſuperſedemus. Magis optamus, ex ipſa allegoriarum artificioſa tractatione, qualis tum in ſacris libris, tū in ſanctorum patrum commentarijs conſpicitur, addiſci, quæ huc pertinent, quam ex noſtris annotatiunculis. Auguſt. vbi illi viſum fuit allegorias adiungere, cęteris patribus viſus eſt felicior, ſicut etiam parcior. Recentiores non ita multum, & ni fallor ad euitanda apud imperitos offendicula (nonnulli enim noſtra ætate allegorijs mirè abuſi ſunt) ſeſe in his exercuerunt, etiamſi quidam excellentis ingenij homines, egregium ac dignum imitatione præbuerunt ſpecimē. Exemplorū

lectio, & penſiculata eorundem examinatio, magiſtra ac dux in hac arte erit.

Quis ſit allegoriarū vſ9 & quouſq; admitti debeant.

Postremo loco dicendum, quis allegoriarum ſit vſus, & quouſq; cenſeantur admittendæ. Sobriè & raro adhiberi debent, ſemperq; habenda auditorū, præſertim infirmorum, ratio. Nam quanquam tu dextrè tractes, non tamen omnes eodem ſenſu atq; adfectu percipiunt. Quamobrem conſultiſſimum eſt, laborare cum primis in colligenda doctrina morali, vel iuxta Apoſtoli traditionem, in eruendis dogmatibus, redargutionibus, inſtitutionib. correctionibus, conſolationib. Hæc omnium bonorum ac doctorum, irrefragabilis eſt ſentētia, ferè autem ita vſu venit, qui allegorias audet crebro cudere, facile in errorem labitur, certè profert nonnunquam, quod periti & boni contemnant, imperiti ac maleuoli derideant, quo deniq; infirmi offendantur. Minuitur ſanè haud parū apud iſtos, quod & nuperrimè dixi ſcripturæ authoritas, & quicunq; vident eam propemodum fabularū poëticarum more adeò variè exponi, opinantur protinus modicum aut nihil in ea eſſe ſolidæ doctrinæ necnon quam in partem libuerit pro diſceptantium adfectu poſſe pertrahi. Quo nomine Porphyrius & Iulianus religionis noſtræ doctrinam vniuerſam conati ſunt per calumniam in contemptum adducere. Et apud doctos paſſim male audit Origenes, quamuis in figurandis allegorijs minimè durus. Reprehenſionem incurrit etiam Ambroſius, quem apparet alicubi obliquè perſtringi ab Hieronymo, quod ſcribens in Lucam, Petri negationem violenter & per allegoriam excuſare ſtuduerit. Scio inquit in commentarijs ad Matth. cap. 26. quoſdam pij adfectus erga Apoſtolum Petrum locum hunc interpretatos, vt dicerent, Petrum non Deum negaſſe, ſed hominem & eſſe ſenſum. Neſcio hominem, quia ſcio Deum Hoc quam contrarium ſit ſententijs Chriſti prudens lector intelligit. Non eſt ita defendendus Apoſtolus, vt Deum mendacij reum faciant.

Docet eū facile in errorem cadere q pro ſuo arbitrio allegorias cudit.

Origenes ꝓpter frequentes allegorias apud doctos maleaudit.

Reprehēſus eſt. S. Ambroſi9 ꝙ Petrum ꝑ allegoriam excuſare voluerit.

Idem Hieronymus in præfatione ad Abdiam prophetam, ſeſe ipſe damnat, qui iuuenis iuuenili ætate interpretatus fuiſſet Abdiam prophetam allegoricè, cuius hiſtoriam non intellexerat. Quid quod auditores ipſi ſtatim ducunt ſibi idem, quod doctori licere? Dum autem votis nõ ſuccedit (neq; enim poſſunt arte moderari inueniendi diſponendiq; habenas) neceſſario gignunt monſtroſas opiniones. Hieronymus reprehendit ſeipsũ ꝙ iuuenis Abdiã allegoricè ſit interp̄tatus.

Quo pacto Priſcillianiſtæ impia dogmata ſua pertinaciter tutati ſunt, contendentes, quæcunq; contra ipſos proferebantur, eſſe allegoricè explicanda. De quibus legimus apud D. Auguſt. in catalogo hæreticorum ad Quod vult Deum. Noſtra memoria vidimus Anabaptiſtas allegorijs magnopere delectatos, atq; ijs permultum effeciſſe ad ſua paradoxa apud imperitos ſtabilienda. Anabaptiſtas affici allegorijs docet.

Ad hæc, quod tu vnam in partem per allegoriam interpretaris. Alius pari confidentia idem interpretabitur per allegoriam in partem prorſus diuerſam.

Ex quo fit, quod Anabaptiſtæ, ſępenumerò pugnantes inter ſeſe enarrationes adducunt, & quæ ipſi iunctis phalangibus contra noſtras eiaculantur, eadẽ noſtri mutata paululum interpretatione, ſtatim retorquent in illos, non aliter, quam ſolent exercitati milites clypeis excepta hoſtium tela iterum in hoſtes vibrare. Quid multa? ſic nonnulli imperiti, ſe in hac arena exercent, tanquam ſi ludus ijs eſſet allegorijs cõfingendis certare, & tanquam ſi ſcripturam haberent vice pilæ palmariæ.

Ergo quod dicere cœperamus, raro, & non niſi maturo conſilio, allegorias in medium proferre adſueſces. Non probandum quidem eſt, nolle vſquam vltra ſenſum Grammaticum progredi, at multo improbandum vehementius, velle vbique, & quauis occaſione ad allegoricas interpretationes conuolare. Rarò allegorijs vtẽdũ dicit.

Recipientur igitur allegoriæ, Primùm, quando palam eſt, iuſta de cauſa produci, nimirum vel propter neceſſitatem, vel proter notabilem vtilitatem. Quãdo recipi poſſint allegoriæ.

2 Secundò admittentur, vbi eum in modum fuerint conformatæ, quem videmus à præſtantibus artificib; atq; docendi magiſtris præmōſtratum, quemq; nos aliquot regulis ſumus vtcunq; complexi.

3 Tertio recipientur allegoriæ, modò ad vitæ inſtitutionem ſeu correctionem, non autē ad dogmata fidei comprobanda ſint paratæ.. Nam ex allegorijs nō ducuntur argumentationes neceſſariæ, ſed tantum probabiles, atque vero ſimiliter ſuadentes, quemadmodum rectè aſſeuerat Auguſtinus in epiſt. ad Vincentium

4 Quartò, quod ſi ad dogmatis confirmationem adducta allegoria videbitur, at non niſi poſtremum locum occupabit, poſt alia videlicet argumenta è ſcripturis deprompta, quæ euidenter citra tropum, & omninò citra obſcuritatem, atque neceſſarijs conſecutionibus, id quod rei caput eſt ſtabiliunt. His inquā cōditionibus allegoriæ locum obtinebunt, certumque eſt, ita explanatas non modò nihil obfuturas, verum etiam commoditatem haud paruam ex eis percipiendam.

Nota. Enimuerò delectant in primis, excitantq; animos ſegnes & faſtidioſos, in oratione præſertim graui, atq; longa vbi profectò ſi quid inexpectatum aut argutū profertur, eo tædiū leuari omnes protinus ſentiunt. Quam ob rem & Rhetores ſtudioſe præcipiunt, de ijs quæ ornant, illuſtrant, at delectant aſpergendis, in quorum genere licet allegorias cōſtituere, pręſertim affabrè cōpoſitas. Prætereà vt auditores adfecti ſunt, ita vtiles quoq; allegorię erunt. Si enim docti contigerint, & minimè refractarij, allegorijs afficiētur, nec non placidè excipient, quicquid per doctorē eruditū & pium remota omni curioſitate profertur. & gaudent ij, confirmanturq; in ſana doctrina, quando vident argumentum, quod tractatur, variè in ſacris libris deſcriptum delineatumq; inueniri.

Quinā benignè recipiant allegorias & qui nō.

At verò apud imperitam plebem, nequaquam pari cum fructu allegoriæ proponuntur.

Ad

Ad hæc, ſi forſitan dubitare aliquis incipiat, vtrũ iuxta Spiritus ſancti mentem, hiſtoria, vel ſententia illud ſignificet, quod per allegoriam innuere aſtruitur, huic ſuſpicio omnis adimetur, vbi aduerterit interpretationem analogam, & conuenientem eſſe cum doctrina fidei, ſi quidem prius ad doctrinæ caput, atque ad conſentientes ſcripturæ locos, quam ad artificium interpretis conuertere mentis aciem oportet.

Quomodo ſuſpicio tollitur ab his q dubitãt vera ne ſit allegorica interpretatio vel falſa.

Poſtremò, cum varijs modis ſcriptura nonnunquam enarratur, eius commendatur fœcunditas, & multiplex commoditas. Præclarum enim hoc eſt, quod hiſtoria vel ſententia obuia, non illud modò ſignificat, quod verba ſimpliciter ſonant, neq; ſolùm ſuppeditat locos morales, verùm etiam adfert aliq̃d ſublimioris intelligentiæ, vt de Chriſto, de lege, de Euangelio, de Eccleſia, de ſpiritu & carne, denique de omni pietatis officio nobis valdè eruditas, nec minus ſalubres admonitiones proponit, fieri autem nõ poteſt, quin ex multiplici enarratione, cum iudicio tamen facta, fructum auditores aliquem conſequantur.

Fœcunditas S. ſcripturę patet ex varia ipſius interpretatione, & vtilitas.

Quod vnius palato minus ſapit, alterius palato pergratum erit. Manna cæleſti quidam magnoperè delectabantur, quorundam verò ſtomacho ciebatur nauſea, ita in multitudine ſunt, quibus varia ſcripturarum explicatio arridet, ſunt quibus diſplicet. Id cuique vehemẽter prodeſt, quo plurimum afficitur. Intellige autem, dum conſtat de doctrinæ pietate. Nam quæ doctrina per ſe impura aut vitiata eſt, qui prodeſſe queat?

Nota.

Quid faciendum, vbi locus occurrit intricatus, è quo te nulla via potes expedire.

Cap. II.

QVæ ad veram ſcripturarum intelligentiã arbitrati ſumus conducere, ea nos candidè bonaq; fide in commune contulimus, & omnibus concionatoribus ſincerè propoſuimus. Quod ſi vlli ſen-

tiunt ſe ex hiſce auxilium conſequi, benè eſt, gaudemus officium rectè collocatum, quinetiam Deo opt. Max. pro illorum profectu gratias quã poſſimus maximas agimus. Si verò coguntur adhuc multis locis ſubſiſtere, neq; obſeruationem quas tradidimus, ductu valent ſe expedire, dicam quid faciendum exiſtimem, idque, nè aut ardore cognoſcendi incenſi, curioſè prorumpant, quo nõ decet, aut difficultate victi animos deſpondentes, ſacros libros de manibus abijciant, quorum illud deteſtabilem aliquo modo arrogãtiam, iſtud miſerandam puſillanimitatem arguit, vtrumque verò cum periculo coniunctum eſt.

Quãdo obſcurus inuenitur ſcripturæ locus, primo eum ſæpiùs repetẽdum. Secundo auxilium S. S. poſtulandum doceteſſe. Quæ ſint in qualibet cõcione cõſideranda.

Quando igitur locus occurrit obſcurus, & vehementer intricatus, nè pigeat eum ſæpius repetere, fieri nõ queat, quin ex frequenti repetitione lux aliqua inferatur. Ne pigeat etiam Spiritum ſanctum (cuius proprium munus eſt, nos omnem docere veritatem) orare, quo oculos mentis tibi aperiat. Quarum duarum rerum initio omnes admonuimus.

Poſt orationem, diligenter inſpectis ijs, quæ antecedunt & procedunt, deindè tam cauſis, & circunſtantijs, quàm reliquis, quæ huius ſunt generis, eam interpretationem venaberis, quam probabile eſt ad mentẽ ac voluntatem ſcriptoris, quã proximè accedere, quęque cum ſana doctrina fidei conſentit. In qua interpretatione tantiſper licebit conquieſcere, dum apertior & certior ſeſe obtulerit. Siquidem retineri tuto poteſt, quæ à fidei linea non exorbitat. Vbi verò poſt tẽporis interuallum, vel ex mutis magiſtris, i. ſcriptis commentarijs, vel ex viua voce præceptorum, tum manifeſtiora, tum inſtituto magis accommoda acceperis, nè ita applaudere tibi ipſi, vt poſteriorem aſperneris, priorem verò à te excogitatum, mordicus tuearis. Prorſus improbi & durioris eum merito ſentiamus, qui meliora docentis vocem recuſat benignè audire.

Vocabat Cyprian. Tertullia-

Beatus martyr Cyprianus, Tertulliani ſcripta, in quibus tamen taxantur nonnulli errores, tanti facie-

bat, vt nullum ſine eorum lectione diem præteriret, & quoties à puero poſtulabat ſibi tradi, hanc vſurparet vocem. Da magiſtrum.

num magiſtrum, cuius ſcripta quotidie legebat.

Quamobrem nos quoq; aliorum doctorum hominum, præſertim, de quorum integritate mētiri fama veretur, & qui ſemper doctrinas Eccleſiæ Rom. ſunt ſecuti, commentarios religioſè venerabimur, atq; fidos magiſtros haud grauatè agnoſcemus.

Ponit rationes ob quas ſcriptura quādoq; remanet obſcura, facta oratione ac etiam frequentius repetita.

Quod ſi nè hac quidem ratione, id eſt, neque ſcriptis, neque viua voce aliorum, tibi ſatis fit, idque fortaſſis, aut quia authores quos conſulis, obiter tantùm, locum dubium attingunt, vel nimis quàm obſcurè ſententiam ſuam reddunt, aut quia ipſe non potes ob captus tui imbecillitatem quid velint aſſequi, equidem nolim te animo diſcrutiari diutius, ſed moneo cogites tuo aliquo bono fieri, quod nonnulla te lateant, vt non dicam, ad ſcripturæ quoque dignitatem amplificandam facere, ſi quædam in ea minus intelligantur.

Primùm non eſt neceſſarium, quæ in libris ſacris recondita ſunt, percipi abs te omnia. Multa nullo ſalutis diſpendio ignorantur. Qui tenet præcipua doctrinæ Chriſtianæ capita, egregiè doctus eſt, quamuis ad abditos receſſus ſublimium myſteriorum non cōſcenderit.

Prima ratio.

Secundò cùm te nonnulla fugiunt, admoneris, vt agnoſcas, quoſdam eſſe gradus in rerum diuinarum cognitione, neq; ſubitò, ſed paulatim ſacra addiſci. Non creatur magiſter, qui non extiterit lōgo tempore diſcipulus. Chriſtus ſuos ſectatores dicebat non potuiſſe cuncta capere ſe præſente, pleniùs autem à ſua morte, vbi ſpiritus S. mitteretur, multa intellecturos. Ioannis 16.

Secunda ratio. Lentè ad altiora ſacræ ſcripturæ myſteria peruenitur.

Quin etiam ijdem Apoſtoli multò poſt acceptum Spiritum ſanctum, quædam clariùs quàm ante percipiebant, de quibuſdam interim difficultatibus acutè diſputantes, quo ſplendidiùs eluceret veritas. Act. decimoquinto.

1\. Cor. 13. Epheſ. 4. Apoſtolus confitetur ſe paruulum ſapuiſſe vt paruulum, at virum factum, longè aliter cœpiſſe iudicare. 1. ad Corinth. 13. Et ad Epheſ. 4. quidam deſcribuntur in agnitione filij Dei pueri, quidam in menſurā plenæ adultæ ætatis creſcentes. Vide igitur tu, & tecū reputes, quouſque promoueris, & in quota claſſe ſis collocandus.

Tertia ratio. Docet neceſſariā eſſe cōcionatori humilitatem, ſi velit verū S. ſcripturæ ſenſum aſſequi. Tertiò, quoties offeruntur, quę captum tuum multis paraſangis ſuperant, toties cogeris tuarum viriū agnoſcere infirmitatem, atque confiteri, te etiamnum carnalem & ψυχικὸν eſſe hominem, qui ſapere nondum poſſis, quæ ſunt Spiritus Dei. Quæ profectò cognitio, vtilitatem & cognitionem non paruam, & certam ſecum adfert. Quo quis humilior, eò magis idoneus efficitur, ad expeditè percipiendam numinis voluntatem. Bonum mihi Domine, inquit ille, quia humiliaſti me, vt diſcam mandata tua. Et in more habet pater cæleſtis, quæ abſcondita ſunt ſapientibus, ea paruulis reuelare. Matthæi vndecimo.

Quarta ratio. Quartò, acuitur eo pacto in te diligentia, paritérque accenditur diſcendi cupiditas. Quæ obſcura difficiliaque apparent, ſæpenumerò auidiſſimè omnes expetunt cognoſcere. Et quiſquis generoſi eſt ſpiritus, excelſique animi, is dubitationis & incertitudinis eſt impatiens. Cuius rei exemplum videre licet, tum in Theſſalonicenſib., qui Act. decimoſeptimo, quotidiè ſcrutabantur Scripturas, an ita ſe haberent, vti annunciari audierant, tum in Eunucho præfecto Candaces Reginæ AEthiopiæ, qui ex difficultate loci permotus eſt ad rogandum humiliter abs Philippo, quomodo prophetę verba intelligi deberent. Act. octauo.

Quinta ratio. Concionatoris inſcitia & ſecreta myſte- Quintò, tua inſcitia, & myſteriorum amplitudo, occaſionem præbent inuocandi eius opem, qui ſolus habet clauem Dauid, & poteſt ſoluere ſignacula libri clauſi. Deus nanque inuocari gaudet, nec facilè oſtium aperit, niſi pulſantibus. Et nè pigri eſſemus ad

inuo-

inuocationem,ipſe pulſari præcipit, nè verò diffidè-remus,ſeſe aperturum eſt pollicitus. Pulſate, inquit, & aperietur vobis, Mat. 7 Si ad primam vel ſecundã precationem non obtines quod flagitas, nè mireris, diuina ordinatione eſt conſtitutum, vt per omnem vitam in rerum ſpiritualium palæſtra athletæ maneamus. Diſcimus enim,quamdiu viuimus. Ac præſtituit quidem Deus certũ vnicuiq; cognitionis modum. Veruntamen aut tempus exaudirionis,aut mẽſuram donationis ſibi præſcribi non patitur. ria dãt occaſionem inuocãdi Deum vt ipſius mẽtem aperiat.

Vides ergo, quemadmodum tuo bono quædam tibi patefiunt, ita tuo quoque bono aliqua abdi, & recludi. Nota.

Sextò,Quid,quod eadem ex re accedit ſanctæ ſcripturæ incredibilis quædam maieſtas, atq; eius autho ritas apud omnes creſcit. Nam vel hoc nomine nullus non eam miratur,ſuſpicit,colit, quòd videt ſapientes,ac maximarum rerum peritos homines, ad res diuinas ſub humili oratione reconditas, obſtupeſcere,& multis locis quo author Spiritus S. intendat digitum,nè ſuſpicari quidem poſſe. Sexta ratio.

Quis valdè ſublime eſſe dubitabit, quod adeò induſtrijs viris inexploratum manet? D. Auguſtin. antequàm noſtræ religionis ſacris eſſet inauguratus,cũ in cæteris quidem doctiſſimus, vniuerſæque Philoſophiæ humanæ haberetur,& eſſet callentiſſimus,de ſe ipſo fatetur,Confeſs. libr. ſeptimo,capite decimonono,quid ſacramenti contineret illud Ioannis,1. Verbum caro factum eſt,nunquã ſe vel cogitatione quiuiſſe appræhendere. D. Aug. li. confeſ. 7. c. 19. agnoſcit ſe non potuiſſe compræhendere omnia.

Citò in contemptum veniunt, quæ cuiuis de media plebe fiunt peruia, atque non dicam mediocres, ſed Principes huius ſeculi, omni ciuili ſapientia imbuti,& magni nominis,non attingunt, ea ſupra humanam ſortem poſita, & non niſi ijs, quos Spiritus Dei afflarit,acceſſa eſſe,oportet omnes,velint,nolint largiantur.

Atque hinc toties auditur repetita Apoſtoli Pauli, in-

li,inuiſa quidem,ſed tamen iuſta gloriatio,quæ paſ ſim prædicat,ſe loqui ſapientiam Dei,in myſterio reconditam quidem illam, & præfinitam ante ſecula, ſed ad gloriam omnium credentium,ſibi reuelatam, principibus autem ſeculi,minimè cognoſcibilem, 1. ad Corinthios,2.3.Scitè dictum eſt ab Auguſtino ad Pſal. 119.Qui diligit Dei legem, etiam quod in ea nõ intelligit,honorat.

Caput III. In quo tractatur quatenus liceat concionatori verbi Dei philoſophorum doctrinas inter declamandum tractare.

Dicit veteres patres in ſuis cõmentarijs vſurpare quædam ex Philoſophis.

Alexãder Aphro.primus qui Ariſtotelẽ legendum obtruſit ſtudioſis.

VIdeat etiam atque etiam concionator in patrũ monumentis,Philoſophica à Theologicis ſapienter ſecernat.Ignorat nemo, veteres Theologos,in primis Græcos ſolere ſubindè ſuis commentarijs pleraque ex Philoſophorum diatribis aſpergere,maximè verò,ex Platonis Academia mutuò ſumpta.Siquidem cùm Ariſtoteles,nondum ita eſſet, vti nunc,commẽdatus,nam primus eum obtrudere ſtudioſorum manibus cœpit Alexander Aphrodiſæus, Seuero & eius filio principibus,id eſt,circiter annum Chriſti 200.poſteà verò vbi ſcholæ publicæ in Italia & Gallia ſunt inſtitutæ,aggreſſi ſunt eum publicè interpretari, vnus Plato omnibus erat in delitijs,& cuncti bonarum literarum cultores Philoſophiæ Platonicæ operam in ſcholis nauabant. Cuius rei teſtis etiam eſt Socrates Conſtantinopolitanus, tripartitæ hiſtoriæ lib.5.cap.13. Hieron.ſcribens ad Magnum oratorem Romanum,clariſſimos viros multos enumerat,qui Chriſtianæ religionis agentes negotium,permulta de Platonicorum & quorumuis Gentilium libris vſurparunt,& quidem non aſpernando Eccleſiarum fructu atque ornamento.

D.Augu. multis in locis fatetur ſe ali-

D.Auguſtin.verò,ſe de Platonicorum fuiſſe contubernio,non vno loco narrat & gloriatur, quinetiã commendat aliquoties dogmata Platonica, ceu proximè

ximè ad Chriſtianæ fidei doctrinam accedentia, de ciuitate Dei, lib. 8. & in Confeſſionibus.

quando fuiſſe de contubernio Platonicorum.

Vbicunq; igitur Philoſophica occurrũt, duo ſunt, in quæ animo oculiſq; intentum eſſe pium concionatorem oportet. Alterum, vt diſpiciat, qua occaſione, quémve ad finem, illa à ſcriptorib. Theologis adhibeantur.

Duo ſunt ad q̃ attentus eſſe debet cõcionator quã do Philoſophica occurrũt.

Alterum, vt caueat modis omnibus, nè lubricis opinionibus Philoſophicis, quæ ſpecie recti frequẽter imponunt etiam ſapientibus, in animo locum det, & prę his negligat certã ac ſolidam doctrinam, in S. ſcriptura expoſitam. In quorum vtroq; quomodo conſulere ſibi quiſq, queat, breuiter indicabimus. Quod ad prius illud attinet, animaduertimus, quatuor in primis de cauſis Philoſophica placita Theologorum cõmentarijs eſſe admixta.

Ponit quatuor cauſas ꝓpter quas Philoſophica partim cõmentarijs ſunt admixta.

Prima hæc eſt. Pleriq; ex vetuſtis ſcriptoribus adoleſcentiam aut virilem ætatem priùs ſunt ingreſſi, q̃ ad doctrinam ſacram, vel Chriſtianam religionem animum applicarent, quicquid verò anteceſſerat temporis, id audiendo, vel etiam docendo Philoſophica, & literas humanitatis appellatas, conſumpſerunt, ꝙ de Auguſtino, & quibuſdam alijs notiſſimum eſt. Nonnulli verò in quibus Pantenus, Heraclas, Ammonius, Origenes, Didymus, Anatolius, & plures alij, tum quoque cùm ſacras literas Alexandriæ vel alibi profitebantur, in Philoſophiæ partibus tradendis in ſchola adhuc fuêre aliquandiu occupati. Euſebio referente hiſtorię Eccleſiaſticę, libro ſexto, capite decimoquinto. His igitur, qui aut à teneris vnguiculis, & antequàm Chriſti ſacris initiarentur, doctrinam Philoſophicam imbiberant, aut adhuc, poſtquã initiati fuêre, in eadem ſe oblectârunt, atque exercuerunt, perquàm difficilè fuit illam prorſus abijcere, & non amplius quæ dudum perceperant, reducere ad memoriam. Tritum eſt Prouerbium, Primam ſaliuam ſemper optime ſapere, & hærere tenaciſſimè, quæ rudibus annis perceperimus.

Prima cauſa.

Qui

Narrat ſimilitudinem de filijs Iſrael egreſſis de Aegypto quibus in hoc comparat Patres.

Qui autem hoc pacto, partim quia diutiſſimè aſſueuerant, partim velut recreandi animi gratia ex Philoſophiæ aditis eruta in Chriſtianorum officinis oſtentant, illis meo iudicio exiſtunt perſimiles, qui cùm onuſti opibus Aegyptiorum, peruenirent in deſertum vltra mare rubrum, reſpirantes paululum, & quieſcẽtes, ſuas aperiebant ſarcinulas, atque vicinis commonſtrabant, quid ſecum ex Aegypto aſportaſſent, vel illis potius, qui ad conditionem, qua paulò ante apud Aegyptios vixerant, hoc eſt, ad ollas carnium, ſimileſque in triſti ſeruiture ſordidas lautitias reſpectabant, atq; earundem recordatione animum ſuum reficere miſeri volebant. Exod. 16.

Secunda cauſa. Theologiã omnium diſciplinarum reginã dicit, Philoſophiam verò eius ancillam nominat.

Secunda cauſa, ob quam Theologi Philoſophica quædam referunt, plus laudis, quàm præcedens obtinet, vtpotè per quàm legitimus Philoſophiæ vſus pateſcit. Vſi ſunt Philoſophia, ſed declarare volẽtes, quomodo ipſa tanquàm fidelis ancilla, ſeu pediſſequa, ſeruire debeat dominæ ſuæ, & omnium diſciplinarũ Reginę Theologię. Quicquid enim eximium in Philoſophia quamlibet latè deducta ineſt, par eſt ad Theologiæ dignitatem ornandam, ampliandamque conuertatur.

Inutilem eſſe docet Philoſophiam, ſi non dirigitur ad laudem Dei. Roman. 1.

Nec poteſt niſi noxia eſſe Philoſophia, quamdiu ad Dei gloriam non dirigitur. Sunt nanq; artes liberales, Phyſice, Ethice, & quæcunq; Philoſophiæ nomine compræhenduntur, præclara Dei dona, quibus Philoſophi pleriq; omnes, aut ad Deĩ contumeliam, aut frequenter ad hominum, quandoque etiam ad ſuam ipſorum pernitiem turpiter ſunt abuſi, quorũ alterum quidem effectum eſt, quando Deum, qui ſe manifeſtauit ipſis, non coluerunt, quemadmodum decebat, ſed ſpreto eo, alios ſibi deos beatitudinis largitores commenti ſunt.

Abuſos fuiſſe dicit Gentiles Philoſophia, ideò

Alterum verò quando vel tradendo falſas & idololatricas opiniones, vel dando peſtifera conſilia, innumerabiles homines in diſcrimen pertraxerunt. Itaque quoniam Gentiles Philoſophia neſciuerunt

rectè

rectè vti, iuſto Dei iudicio ipſi, tanquàm indigni poſſeſſores, ea ſpoliantur per Chriſtianos, quorum officium eſt, deinceps illa decenter vti, atq; quicquid in ea boni inuenerint, hinc ad ſignificandum celebrandumq; Dei nomen, inde ad procurandũ humani generis cõmunem vtilitatẽ expendere. Qua in re non minus gratũ Deo præſtant obſequium, atq; olim Hebræi, qui diuino iuſſui morem gerẽtes, exuerunt Aegyptum auro, argẽto, & precioſis veſtibus, & nõ multò pòſt hæc ipſa alacri animo contulerunt ad extruẽdum tabernaculum, in quo Deus maieſtatẽ ſuam notam teſtatamq; facere, necnon religioſè ab vniuerſis adorari & coli voluit. Quã rationẽ D. Auguſt. de doctrina Chriſtiana lib. 2. ca. 40. & Hieron. in epiſt. ad Magnum oratorem, doctiſſimè exponunt, multiſque argumentis comprobant, ac niſi deterruiſſet prolixitas, maluiſſem eam ipſorum verbis, quã meis referre.

ea merito priuantur

Quomodo vti debeant Chriſtiani philoſophia.

Alia comparatio.

Quædam inſuper in eandem annotantur ſententiam. Diſtinct. 37. Debebant autem concionatores his duabus cauſis, iam expoſitis non ita facilè permoueri, atq; aut parciſſimè dogmata philoſophica exprimere, aut ſemper cautionem ſeu opportunam interpretationem ſtatim adhibere.

Enimuerò, quicunq; philoſophiam nimis familiariter intromittit in cõclaue, vbi ampliſſima negotia ſpiritualia pertractantur, atq; eius audita ſententia, aut conſilio, non continuò adijcit ex pœnu verbi Dei temperamentum, hic non modò improuidis lectoribus dubitandi errandiq; exiſtit author, verũetiam tacitè de ſe ſuſpicionem omnium animis inijcit quòd philoſophiæ diuturno cõmercio, ac lenocinijs ſeductus perperã ipſe ſenſerit, & meliora ignorarit. Quod haud ſcio an ipſi Auguſtino epiſcopo & ſeni, & per omnia laudatiſſimo, quandoq; vſu venerit. Is namq; Enchiridij ad Laurentiũ, ca. 58. diſputans de natura angelorum, cũ dixiſſet ſe ambigere, nũ rectè aliqui conſtituant ordines angelorũ, in quibus alios vocant archangelos, alios dominationes, alios poteſtates,

Non cõtinuò eſt admittenda philoſophia in expoſitione ſacrę ſcripturæ.

Dubitatio q̃ menti Auguſtini inheſit aliquãdo.

ſtates alios virtutes,&c.mox ita ſubijcit.Sed nec illud quidem certum habeo,vtrum ad eandem ſocietatem pertineant ſol & luna,& cuncta ſydera, quãuis nonnullis lucida corpora eſſe,non cum ſenſu vel intelligentia,videantur. Hæc dubitatio ex Platonicorũ aſſertionib. animo Auguſtini inhærentib. & forſitan tunc apud philoſophantium conuenticula iactatis, nata eſt,apertè autem hoc dogma Platonicorum verbo Dei repugnare deprehenditur. Neq; enim definit ſcriptura,ſolem,lunam,ſtellas,eſſe animalia ratione ac ſenſibus more noſtro,vt illi volebant,prędita,multò minus definit eſſe creaturas angelis pares, vel angelorum cœtui annumerandas,ſed perſpicuè ait, corpora eſſe per ſe à Deo condita,quæ emineant & luceant in firmamento cæli,atq; lucem impartiendo omnib. hiſce inferiorib.diſcrimen faciant diei à nocte, quin etiam ſint in ſigna ac ſtata tempora,in dies atq; in annos, vt nimirum anni partes,omniumq; temporum vices ordinent ac moderentur. Geneſ. 1. Pſal.104.136. Neq; etiam ſtellæ decernuntur eſſe ſpiritus, quemadmodum angeli. Pſal.104. Heb.1.Sed alij melius de tota hac re iudicabunt.Idcirco aũt adſcripſi hęc de beatiſſimo patre Auguſt. quo omnes aduertentes, quid tanto viro acciderit certiùs intelligãt attentione opꝰ eſſe multò maxima in legendis dijudicandisq; lucubrationib.neophytorũ atq; aliorum quoruncunque, qui philoſophorũ doctrinis prope toti ſunt immerſi.

Vnde D. Auguſtin prædicta dubitatio acciderit.

Nota.

• Allegoria eſt venuſtiſſima,qua admonet Hieron. ſi philoſophorum placitis & quibuſcunq; dictis vti libuerit,operæpretium eſſe abradamus & præcidamus in ijs,quæ ſuperuacanea vel noxia cõſpiciũtur, dum apta fiant omnia noſtræ religionis argumentis, quæ habemus in manib. Domini voce in Deuteronomio præcipitur,inquit mulieris captiuæ(cum qua Philoſophiam vult conferri)radendum caput,ſupercilia,omnes pilos corporis amputãdos, & ſic eã habendam in coniugio.Quid ergo mirũ,ſi & ego ſapientiã ſęcularem,propter eloquij venuſtatẽ,& membrorum pulchritu-

Apta ſimilitudo.

chritudinem, de ancilla atq; captiua Iſraëlitiden face re cupio? & ſi, quicquid in ea mortuū eſt, idololatriæ, voluptatis, erroris, libidinū, vel præcido, vel rado, & mixtos puriſſimo corpori vernaculos ex ea genero domino Sabaoth? Labor meus in familiam Chriſti proficit, ſtuprum in alienam, auget numerum ſeruorū. Sed hæc de ſecunda cauſa ſatis.

Tertiò, coacti ſunt S. Patres ſæpenumerò ad Philoſophicas res deſcendere, propter aduerſarios, ſiue Gentiles, ſiue hęreticos. Si quando enim noſtris hominib. negotium fuit cum Gentilib. apud quos ſacra ſcriptura, in nulla aut modica erat exiſtimatione, neceſſe habebant noſtri ex Philoſophis, Poetis, hiſtoricis, omniq́ue Gentiliū bibliotheca, quam ſolā illi recipiebant, ac venerabantur, conquirere, quod pro ſe, & veritate tuenda faceret, atq; ita Gentiles ſuo ipſos gladio confodere. Quod Apoſtolum quoq; feciſſe videmus, qui non dubitauit, diſputans apud Athenienſes, præterea ſcribens ad Corinth. & ad Titum teſtimonia de poetis ſumpta vſurparę.

Tertia cauſa propter quā vſi ſint aliquando ſancti patres philoſophia

Qua in re adeò deinceps profecerunt noſtri, & pleraque inuictę æternęq; religionis noſtræ capita certa eſſe tam euidenter ex ipſorum Gentiliū monumentis demonſtrarunt, vt non pauci Gentiles ad noſtram religionem, contempta ſua auita, amplexandam adducti ſint, vt Adrianus Imperator, delinitus libro quem ei obtulit Quadratus epiſcopus Atheniēſis, perſequi noſtros deſtiterit, vt Iulianus, tantā inuidens noſtris gloriam, ratus ſit, publico edicto cauēdum, ne literis Philoſophicis dare operam Chriſtianorum liberi amplius permitterentur.

Oſtenderūt olim patres veritatem Chriſtianę religionis, per philoſophiam.

Aduerſus hæreticos autem noſtri depugnantes, arma philoſophica arripere, ſeq; ijs muniri ſunt coacti, quod cernerent eos, quamuis ſcripturas admitterent, tamen errorum ſuorum venena, ex Philoſophorum & Poetarum Circæis poculis primū hauſiſſe, deinde ex ijſdem pręſidium omne petere ſolitos. Quam ob cauſam non minus lepidè quàm verè dixit Tertullia-

Philoſophos hęreticorũ Patriarchas dicit Tertullianus.

nus,philoſophos eſſe hæreticorum Patriarchas. Hæretici namque, ingenioſiſſimi ferè ſemper homines, dialecticorum contortis & aculeatis ſophiſmatibus, atque omni inſtrumento Philoſophico pulchrè inſtructi, magnam & firmam ſibi ſpem inijciebant de religionis noſtræ doctrina per ſe ſimplici, & omnibus auxilijs externis orbata, citò ac facilè euertenda. Atqui noſtri, maximè qui antea in Philoſophorum caſtris militaſſent, necnon eminus, & cominus, & quouis telorum genere certare eſſent periti & parati, viriliter reſtiterunt, & iacula philoſophica in Eccleſiam vibrata,celeriter admirabili agilitate ac viribus retorſerunt in aduerſarios,qui emiſerant. De qua hæreticorum verſutia, ac viciſſim noſtrorũ heroica virtute,ex Tertulliani,Irenæi, Epiphanij, Auguſtini,aliorumque ſcriptis contra hæreticos paratis, plura licet cognoſcere.

Quarta cauſa.

Quartò & poſtremò viſuntur ſplendori rerum Theologicarum implicata & commiſta nonnulla de Philoſophia humana, propter quæſtiones quaſdam ab ipſis Chriſtianis in Eccleſia propoſitas. Diſputatũ eſt Hieronymi & Auguſtini ſeculo de origine animæ,& vtrum anima ſit ex traduce. Et ante ea tempora,vtrum Deus ſit incorporeus, an verò & anima incorporea exiſtat,præterea de arbitrio,& volũtate humana,& pluribus huiuſmodi.

Nota.

Vt non dicam in principio Geneſeos,in Pſalmis,in Hiob,in Eccleſiaſte,tanquam in cineribus reconditas, eſſe quaſdam hinc inde ſcintillas, ex quibus interpretes, ſi modicè ſaltem afflauerint,ſuſcitare citò queant, diſputationum philoſophicarum ingentes flammas. Hoc autem genus quæſtionum cùm non poſſit reuera expediri ſine philoſophiæ præſertim naturalis,adminiculis,quid eſſeciſſent eruditi Theologi,ſi à commorantibus in vicinia philoſophis nihil quicquã ſuppellectilis mutuo accepiſſent? Quid? quòd multa à philoſophis olim diſcuſſa,magnam habent cum doctrina Chriſtiana affinitatem? Satagunt verò Theologi oſtendere,quomodo ac-

do accipi eadem debeant, & diſtinguunt qua in parte veritati conſentanea locuti illi fuerint, quáve in parte hallucinati. Tale eſt, cùm quæritur, an peccata omnia ſint, vt Stoici opinantur, paria? an probari poſſit eorundem Stoicorum ἀπαθεία, an virtutes gentilium æquent virtutes Chriſtianorum? an quorumuis hominum, etiamque impiorum benefactis repẽdat Deus præmia? Vtrum mundus ex nihilo extiterit? an ex præiacente materia? an idem ſit ſempitern⁹ aut finem habiturus? Vtrum gubernetur numinis prouidentia, aut caſu fortuitoque ferãtur omnia? An ſit fatum? an neceſſitate fatali cuncta eueniant? An ſtellæ & corpora cæleſtia aliquid valeant in dirigendis hominum voluntatibus? Non poſſunt ſanè effugere Theologi, quin de his & ſimilibus quæſtionib. interdum diſſerant, non poſſunt autem quantum ſatis erit diſſerere, Philoſophia penitus eliminata & excluſa.

Stoicorũ opinio, de paritate peccatorum.

Ex his omnibus igitur promptũ eſt diſpicere, quas ob cauſas ſcriptores Theologi, locos Philoſophicos aliquoties obiter attingant, vel excutiant diffuſius.

Itaque pij concionatoris officium eſt diligenter aduertere in authoribus, quibus euoluendis diſtinetur, quo de negotio potiſſimum hi diſputent, quod vbi probè intellexerit, perfacilè agnoſcet, qua occaſione, & quem ad finem Philoſophica ſint adhibita, id eſt, an propter ſtudium diu multumque in ijs ante collocatum, an vt verus vſus Philoſophiæ oſtendatur, atque ea Chriſtianoum res ornentur, an propter aduerſarios, ſeu gentiles, ſeu hæreticos, an deniq; ob quæſtiones aliquas in Eccleſia agitatas.

(·:·)

FINIS.

IN ROMA

Liber hic pius eſt, & vſui futurus omnibus verbi Dei concionatoribus. Actum Bruxellæ hac 28. Auguſti. Anno, 1564.

Laurent. Metſius.

5/1